
3 1761 08117051 6

LAICHTERŮV VÝBOR NEJLEPŠÍCH SPISŮ POUČNÝCH.

DĚJINY VĚDY POLITICKÉ se zřetelem k mravovědě. Napsal PAVEL JANET. Přeložil Dr. BŘET. FOUSTKA. (2 svazky.) Svazek první XXXIII a 388 stran K 4·20, vázaný K 5·50. Svazek druhý 531 stran K 6·—, vázaný K 7·30.

KAREL HAVLÍČEK. Napsal T. G. MASARYK. Snahy a tužby politického probuzení. 2. vydání opravené a doplněné. 534 stran K 6·80, váz. K 9·10.

ÚVOD DO STUDIA ČLOVĚKA A CIVILISACE. (Anthropologie.) Napsal ED. B. TYLOR. Se 78 vyobrazeními. Přeložil FRANT. RAICHL. 500 stran K 5·60, váz. K 6·90.

VZNIK NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ. Napsal KAREL BÜCHER. Přeložil Dr. JOSEF GRUBER. 245 str. Cena K 2·60, váz. K 3·90.

VYCHOVATELŠTÍ REFORMÁTOŘI. Napsal R. H. QUICK. Přeložil Dr. BŘET FOUSTKA. 415 stran. Cena K 4·80, váz. K 6·10.

ŘÍM A KŘESŤANSTVÍ. Napsal THEODOR KEIM. Přeložil BŘET. FOUSTKA. 740 stran. Cena K 8·—, vkusně vázaná K 9·30.

OTÁZKA SOCIÁLNÍ. Základy marxismu sociologické a filosofické. Napsal T. G. MASARYK. 701 str. K 9·—, váz. K 10·30.

ZKOUMÁNÍ O ZÁSADÁCH MRAVNOSTI A ZKOUMÁNÍ O ROZUMU LIDSKÉM. Napsal DAVID HUME. Přel. prof. J. ŠKOLA. 368 stran K 4·—, vázaná K 5·30.

DĚJINY NOVOVĚKÉ FILOSOFIE. Od MIKULÁŠE CUSANA až po naše časy. Napsal Dr. R. FALCKENBERG. Přel. Dr. FR. PROCHÁZKA. 884 stran K 9·—, váz. K 10·30.

ZÁKLADY SOCIOLOGIE. Rozbor jevů, týkajících se associace a společenské organisace. Napsal FRANKLIN HENRY GIDDINGS. Přeložil Dr. B. FOUSTKA. K 5·60, váz. K 6·90.

ÚVAHY, vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. S úvodem W. CLARKEA. Přeložili JOS. DAVID a Dr. G. ŽĎÁRSKÝ. 512 stran, K 5·40, váz. K 6·70.

PŘÍRODNÍ VÝBĚR. Napsal J. HAYCRAFT. Přel. Dr. G. ŽĎÁRSKÝ. 150 str. K 1·80, váz. K 3·10.

PŘIROZENÉ DĚJINY NÁBOŽENSTVÍ A ROZMLUVY O PŘIROZENÉM NÁBOŽENSTVÍ. Napsal DAVID HUME. Přeložil J. ŠKOLA. 208 stran K 2·40, váz. K 3·70.

BEDŘICH SMETANA A JEHO BOJ O MODERNÍ HUDBU ČESKOU. Úvahy a vzpomínky O. HOSTINSKÉHO. 464 stran. K 6·—, váz. K 7·30.

HERBERTA SPENCERA FILOSOFIE SOUBORNÁ u výtahu, jejž pořídil HOWARD COLLINS. Podle 4. vydání přeložil Prof. Dr. EM. PEROUTKA. K 8·60, váz. K 9·90.

MODERNÍ CIVILISACE po některých stránkách hospodářských. Napsal W. CUNNINGHAM. Z anglického přeložil Prof. J. ŠKOLA. 228 stran K 2·50, váz. K 3·80.

JOHNA RUSKINA VÝKLADY O UMĚNÍ. Přeložil V. A. JUNG. Stran 160, K 2·10, váz. K 3·40.

MYŠLENKOVÝ VÝVOJ EVROPSKÉHO LIDSTVA. Napsal FR. DRTINA. Stran 391, K 5·40, váz. K 6·70.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: Dr. JOS. HANUŠ, Dr. JAN JAKUBEC, Dr. JAN MÁCHAL, Dr. EM. SMETÁNKA, Dr. JAR. VLČEK. Díl I. S 41 vyobrazeními. 940 stran K 12·—, váz. K 13·30.

OBRAZY Z DĚJIN RUSKÉ VZDĚLANOSTI. Část I. Obyvatelstvo, hospodářské, státní a stavovské zřízení. Napsal P. N. MILJUKOV. Přeložil V. J. DUŠEK. S obrazy, mapami a tabulkami. 406 stran K 4·50, váz. K 5·30.

OBRAZY Z DĚJIN RUSKÉ VZDĚLANOSTI. Část II. Církev a škola. (Víra, tvorba a vzdělání.) Napsal P. N. MILJUKOV. Přeložil V. J. DUŠEK. S obrazy a tabulkami. 636 stran K 7·—, váz. K 8·30.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: JOSEF HANUŠ, JAN JAKUBEC, JAROSLAV KAMPER, JAN MÁCHAL, LUBOR NIEDERLE, JAROSLAV VLČEK. Díl II. Se 40 vyobr. 900 stran. K 11·50, váz. K 12·80.

O FILOSOFII PŘÍTOMNOSTI. Napsal FRANTIŠEK KREJČÍ. 464 stran. K 6·60, váz. K 7·70.

DĚJINY MALÍŘSTVÍ. Napsal R. MUTHER. Přeložil J. BÍLÝ. 792 stran, K 12·—, váz. K 13·80.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: JOSEF HANUŠ, JAN JAKUBEC, JAN KABELÍK, JAROSLAV KAMPER, ARNE NOVÁK, JOSEF PEKAŘ, ZDENĚK TOBOLKA, JAROSL VLČEK. Dílu III. část 1. Se 44 vyobr. I—VIII a 764 stran K 10·—, váz. K 11·30.

NÁSTIN FILOSOFIE NÁBOŽENSTVÍ. Na základě psychologickém a historickém. Napsal A. SABATIER. Přeložil Dr. VLAST. KYBAL. 430 stran K 4·50, váz. K 5·80.

SLABÍ V LIDSKÉ SPOLEČNOSTI. Ideály humanitní a degenerace národů. Napsal Dr. BŘETISLAV FOUSTKA. 232 stran K 3·—, váz. K 4·30.

VŠEOBECNÁ STÁTOVĚDA. Napsal Dr. JIŘÍ JELLINEK. Přeložil Dr. BŘET. FOUSTKA za přispění Dra JAR. FRAŇKA a prof. JINDŘ. NEUDERTA. 890 stran K 10·—, váz. K 11·30.

ČESKÁ POLITIKA. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Díl I. Napsali: Prof. Dr. K. HENNER, prof. Dr. FR. HÝBL, prof. Dr. K. KADLEC, Dr. E. KOERNER, Dr. K. KRAMÁŘ, prof. T. G. MASARYK, prof. Dr. L. NIEDERLE, prof. Dr. V. NOVOTNÝ, Dr. ZD. V. TOBOLKA, Dr. T. ŽIVANSKÝ. S 21 vyobraz. a 4 mapami. 816 stran K 11·—, váz. K 12·30. Dílu II. část 1. K 12·—, váz. K 13·30.

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
Jan Laichter.

Redaktor:
Prof. Dr. T. G. Masaryk.

ROČNÍK XIV.

1907.

majitel a nakladatel Jan Laichter na král. vinohradech,
žižkova ul. 10.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE »U ŠTAJGRŮ«.

Obsah ročníku čtrnáctého.

A.

Články.

Posudky a úvahy.

Krásné písemnictví.

Spisy vědecké a poučné.

Zprávy.

B.

Slovensko.

Veřejné hospodářství.

Věci sociální.

Samospráva.

Škola.

Umění.

Na přechodu k demokracii.

Oč Palacký a Havlíček usilovali v roce 1848, počíná se teprve teď uskutečňovat. A ještě nedokonale — demokratism razí si v Rakousku a v českých zemích cestu pozvolna a jaksi netroufale, Rakousko staré, Rakousko předbřeznové ještě existuje.

Před rokem na podzim vzplanulo u nás demokratické nadšení. Stalo se to hlavně zásluhou organisovaného dělnictva sociálně-demokratického; také pokroková strana a hloučky pokrokových lidí neustávaly v agitaci pro všeobecné právo hlasovací. Strana posud vedoucí, alespoň část strany, rozpomenula se také na svůj původní demokratický program a postavila se k rozhodným obhájcům demokratického práva volebního. Ohledy a strach před agrárníky a Staročechy způsobily, že Mladočeši již v několika důležitých projevech jednotlivců i strany všeobecné právo redukovali na staročeskou formuli všeobecného práva nerovného, poměrného; »všeobecné právo hlasovací« byl už ustálený výraz pro všeobecné právo rovné, nedemokratické směry a názory uvedených stran tento ustálený výraz zúžily a přeměnily. Musíme teď proto zdůrazňovat, že nám běží o všeobecné právo hlasovací r o v n é.

Že se Mladočeši navrátili ke svému původnímu volebnímu programu, neodcizilo je vládě a koruně; vždyť právě koruna demokratického rozšíření volebního práva si přeje. Feudalism maďarských pánů stal se Vídni nepohodlným, proto se dává Rakousku všeobecné rovné právo hlasovací, aby uherští národové a massa maďarského lidu sama byli ponuknuti proti zpupné maďarské šlechtě.

Rovnost dávaného volebního práva není právě nejrovnější — v Rakousku křivé a křivolaké odjakživa bylo příliš oblibováno; ale přece je ve volební předloze značný pokrok nad stav nynější. Odstranění feudální kurie a kurií vůbec je značný pokrok.

Rovným volebním právem nastane však tím citelnější nerovnost. Týž volič do Vídně bude volit demokraticky, na sněm a dokonce

v obci nedemokraticky. Právě proto po zavedení nového volebního zákona pro Vídeň demokratickým stranám nastane hned práce nová a naléhavá, aby rovné volení zavedeno bylo pro sněm a pro obce. Pokud zejména v obcích nebude toho rovného práva, nelze o demokratismu mluvit nežli s reservou; demokratické zřízení státní nastane teprve demokratisací obcí. Obec, ne stát, je vlastní právní subjekt demokratický.

Ke hnutí demokratickému docela organicky spojilo se v minulém roce pokrokové hnutí protiklerikální. Demokracie a pokrok jsou ovšem v přirozené spojitosti. V Rakousku dokonce církev a stát tvoří tuhou theokratickou jednotu. Případ Judův, zamýšlený školní řád české zemské školní rady, žaloba tří set osmi a státního návladnictví vznesená proti professorovi Masarykovi, žaloby faráře Duška a dr. Kalandry — všecky tyto a jiné státní a církevní výpady proti pokrokovým jednotlivcům a proti straně nemohou zůstat nepochopenými. Škola má být udržena v církevním područí — tak má být demokratický volební řád využit zpátečnictvím stavovským a kulturním.

Pro situaci je poučno, že jakožto strany jen strana sociálně-demokratická a pokroková ujaly se práce protiklerikální; ve straně mladočeské jen jednotlivci, nanejvýše několik málo korporací se připojilo, strana zůstává v ústraní. Strana staročeská docela zjevně jde s klerikály, ostatní strany t. zv. mladé z nejasného nacionalismu a nepochopeného státoprávnictví pořád více a více jsou zatlačovány ke Staročechům a tím i ke klerikálům. Straně pokrokové v prošlém roce docela rozhodně připadlo vedení kulturní.

Směr a strana pokroková, jako vedoucí strana měšťanská, má vedle strany dělnické svou raison d'être v radikálním demokratismu a v radikální pokrokovosti. Jako v jiných katolických zemích, také u nás přiostřuje se zásadní rozdíl pokrokové demokracie a klerikalismu, určitěji řečeno katolicismu. Jen slepí toho přiostřování nevidí, jen nerozhodní liberálové si toho přiostřování nechtí doznávat. Avšak i Rakousko a dokonce naše země české půjdou cestou, kterou šla Francie, Italie, Belgie, a kterou již již nastupuje i Španělsko.

Strana demokratická a pokroková musí se energicky organisovat; vedle ní přirozeně vznikne strana konservativní, se stranou katolickou a klerikální více méně sloučená. Strana staročeská proto také v minulém roce se rozhodla k obnovení politické činnosti — její vůdcové, jak vidíme z revidovaného programu a z jednotlivých projevů, si neuvědomili, že byli vyburcováni oživením demokracie

a pokroku. Vůdcové staročeští neradi se znají ke své politické a kulturní podstatě, posud nedovedou zapomenout, že byli stranou vedoucí. Byli — ale jakožto strana l i b e r á l n í. Ale za 50 let — od počátků ústavnosti v letech 60tých — náš měšťanský liberalism, jako jinde, se změnil hospodářsky i politicky, stal se konservativním, až reakčním. A to si strana staročeská pořád nechce ujasnit a přiznat, ačkoli skutkem napořád odhaluje svůj konservatism.

Pravda, také mladočeská strana si toho neujasňuje a nepřiznává — ona, jež tak dlouho byla jen levým křídlem staročeským: odtud to marné úsilí po t. zv. koncentraci stran, kterážto koncentrace v hlavách staročeských a mnohých mladočeských vůdců znamená reorganisaci jednotné a jedné vedoucí strany.

Politický úkol zní: organisovat silnou, energickou, radikální stranu pokrokovou a demokratickou; organisace této vedoucí strany bude doplněna ustálením strany konservativní. K této politické organisaci směřuje všecek náš politický vývoj od roku 1848 a od let šedesátých, směřuje k němu ten stálý a urputný, třebaže nerozhodný boj staro-mladočeský. Tato politická organisace dovede také politicky opanovat nastalé v posledních desítiletích rozdělení našeho národa stavovské.

Cíl a heslo pokrokové strany zní: Rozluka státu a církve. — Škola nezávislá na církvi. — Demokratisace a socialisace státu a administrace, všeobecné rovné právo hlasovací do parlamentu, sněmu a obce. — Politická samostatnost českého národa! *S.*

Zpět k půdě.

Není jen zjevem náhodným, že volá se po větším respektování zemědělství v nejvyvinutějších státech hospodářsky: Anglii, Francii, Německu. Zračí se v tom úsilí o harmonický rozvoj národního hospodářství v mezích státních a zakrytě projevuje se nedůvěra proti hlásané idei o hospodářství světovém. Vždyť přestalo se dnes věřiti tomu, že jen některé země jsou způsobilé pro určitou výrobu a jiné ne, a naopak pravdou jest, že vyrostl průmysl tam, kde podmínky přirozené tomu málo zdály se nasvědčovati. Kdo by byl na poč. 19. st. považil, že německý průmysl železářský bude silně konkurovati na trhu mezinárodním s anglickým? A přece tomu tak jest. Pokrok věd technických, na němž hlavně zbudováno nové odvětví činnosti lidské, totiž průmyslové, zobracel povrch zemský, sblížil města a pomohl jim k netušenému rozvoji, umožnil nepřetržitý styk lidí na celé naší planetě, jakož i udržování stálé evidence o všem, co kde se děje.

Přes úspěchy pro lidstvo tak blahodárné, jichž si průmysl dobyl, ozývá se jistá nedůvěra proti průmyslu snad ne jako pochybnost co do jeho užitečnosti, ale jako memento proti jednostrannému protežování průmyslu na úkor zemědělství. Proto žádá se: usilovat o rozvoj nejen průmyslu, ale také zemědělství!

Ten smysl má francouzská kniha Melinova s nadpisem: »Retour a la terre et la surproduction industriell«. Kniha jeho zasluhuje bedlivější pozornosti. Třebas neřeší záhad teoretických, nesleduje typů a zákonů hospodářských, přece přispívá jiným směrem tomuto bádání, že totiž předvádí konkretní potřeby odhalujíc hospodářské stavy určité doby, tužby vrstev a tříd jednotlivých. Tuto cenu sluší knize této připsati tím spiše, ježto psána dobrým znalcem a zkušeným praktikem, který dlouhá léta byl postaven v čelo úřadu ministra zemědělského, odkud jistě celou situaci zemědělstva francouzského přehlédnouti mohl.

Ještě jednu přednost kniha tato má, že totiž jest psána s opravdovostí a láskou, z čehož vytryskují upřímné snahy spisovatelovy,

aby hospodářsky vlast jeho povznesena byla. Není jen chladným uvažováním důvodů pro a proti, jedná-li se o plán hospodářsko-politický, nýbrž zračí se v každém plánu nejširší zájem oň, a doporučí-li plán nějaký, jest spisovatel přesvědčen, že také bude provázen úspěchem.

Abych seznámil čtenáře s knihou touto, jež i jinak poskytuje líčení zajímavých zjevů ze života francouzského, jest záhodno podati zevrubnější obsah její.

V prvé části spisu líčí sp. průmyslovou nadvýrobu. Hrubými rysy zachycuje kontury 19. století a jeho souvislost se stoletími minulými. Století 19., praví, nepatří do rodiny století ostatních. Ve stoletích ostatních můžeme sledovati podobnost jejich vzájemnou, znenáhlý postup, ale 19. st. vyspělo nad ostatní a změnilo svou tvářnost. Jest to již známý profil 19. stol., charakterisovaný rozvojem průmyslu anglického a pak vývojem ostatních států, zejména Francie a Německa atd. Spisovatel správně oceňuje vystoupení Spoj. Států a Japanu na trhu světovém, jež spějí k netušeným výším pokroku, kam stará Evropa se posud neodvážila. Rychlý, převratný rozmach výroby byl jednostranným a dost krátkozrakým, že nepostaral se o meze své a tím nastala překotná konkurence jednotlivých států, tím silnější, čím více produkováno bylo nad meze konsumpčních schopností. Spisovatel sleduje dvojí druh výroby: železa a bavlny, které číselně stojí nejvýš ve všech státech.

Zlo vidí spisovatel také ve vývozu, pokud jako náhrada za dovoz tento převyšuje. Vyváží se na cizí trh bez ohledu na způsobilosti a potřeby konsumpční ciziny a odtud vznikají výrobní krise průmyslové.

Ostatně toto poznání vedlo ke zřizování kartelů, které vedle jiných úkolů hledí vymeziti výrobu mezi sebou, a v tom právě vidí sp. přiznání, že se dosavadní výroba přeháněla. Vedle sledování vývoje průmyslového všímá si specielně průmyslu ve Francii. Tou měrou, s jakou jednotlivé státy evropské se emancipovaly od závislosti industrie francouzské a mimo to ztrácela se v zámořských krajích odbytiště prodejní, stávala se situace pro industrii francouzskou povážlivou, z níž byla zachráněna jen trhem ve vlastních koloniích. O rozvoji průmyslu podávají obraz stroje parní, jejichž pracovní způsobilost vyjádřena jest v koňských silách. Tak bylo upotřebeno ve Francii r. 1890 863.000 koňských sil, r. 1900 1,791.000, r. 1902 přibližně 2 miliony.

Vzrůstu parních strojů odpovídá také rychlý vzestup produkce zejména v bavlněném průmyslu. Naproti tomu vlněný průmysl byl bavlněnou produkcí velmi těžce postižen. Trpce si stěžuje sp. do opatření vládních, jež stěžují nové podnikání oproti jiným státům, které všemožná ulehčení poskytují novým podnikáním. Podobná depresse po silném rozmachu dosavadním nastala v industrii kovů. Význam výroby těchto oborů oceníme, když povážíme, že v textilnictví zaměstnáno jest ve Francii na 800.000 lidí a při kovech 500.000 lidí.

Nadprodukce velmi ráda se staví jako důsledek systému ochranářského — avšak neprávem; vada ta dala by se snadno při tomto systému odstraniti, naproti tomu při volné tržbě neměl by domácí průmysl ani trhy nejbližší bezpečné, poněvadž s cizí konkurencí by musil stále na domácím trhu zápasiti.

Stoupání výrobků sluší přičísti z jedné části stálému zdokonalování strojovému. Stroj víc a více nahrazuje lidskou pracovní sílu a spolučinnost lidská při výrobě se omezuje na dozor a pouhé řízení složitých pochodů strojových.

V kapitole o dělnících a obchodnících precisuje sp. nejprve postavení a funkci dělníkovu ve výrobě průmyslové. Dělník se z počátku staví proti pokroku strojovému, pozná však svůj omyl, bojuje ale za zkrácení doby pracovní. Mechanické zavedení jednotné doby pracovní nebylo by správným ani prospěšným. Vedle povahy různých oborů výrobních, kde by se stíží dala provésti jednotná doba pracovní s jinými obory, sluší také uvážiti, že pracují živnostníci doma a lidé zaměstnaní při domácnostní výrobě, na které zkrácení doby pracovní nebude možno vztáhnouti.

Průmysl zplodil nezaměstnanost lidí a nastává otázka, co s nimi! Tak ve Francii dle výkazů odborových organisací obnášela nezaměstnanost: 1896 7%, 1901 7·75, 1902 9%. V tom nejsou zahrnuti oni, kteří k žádnému určitému povolání nenáležejí. Počet tuláků, kteří žijí ze dne na den, odhaduje se v poslední době v celé Francii na 400.000. Nezaměstnanost byla v posledních letech zmírněna průmyslem automobilovým, jehož celková výroba v r. 1903 dosahovala sumy 150 mil. fr., výroba bicyklů, motocyklů sumy 240 mil. fr.

Neutěšená situace jest u drobných obchodníků, kteří se vytvořili z bývalých drobných zemědělců, usadivších se v městě. Rozumí se, nepotřebné rozmnožení sprostředkovatelů v obchodě zdražuje statky hospodářské, při čemž ale sami obchodníci jen živoří hospodářsky.

Přistupujeme nyní ke druhé a hlavní části spisu, jenž se zabývá přítomným zemědělstvím ve Francii v 5 kapitolách. Zástupy lidí bez

práce rostou, kde najíti jim pramen výživy? Na to odpovídá sp. nadšenými slovy: »Zůstává jen jediné pole činnosti a možnosti k rozvoji, které všechny síly ladem ležící může pojmouti a zároveň pole to chová přednost, že jest nevyčerpatelným aspoň pro staletí: to jest země živitelka lidstva, úrodná, věčná původkyně všeho řemesla, a obrátí-li se lidé na ni, vrátí se do lůna, odkud vyšli; země jest utěšitelkou vší bídy, která žádnému nedá umřít, kdo ji miluje a jí důvěřuje.«

Lidé odcházejí do měst za zaměstnáním lehčím, chtějí rychleji zbohatnout, užít zábav velkoměstských a přece, co jich se dožije zklamání, bídy. Než všecky tyto ústrky velkoměstské jsou v jejich očích menším zlem než výsměch, kterého se na venkově od svých známých obávají.

Za dnešních pokroků jest výroba zemědělská rovněž schopna výrobky své zdvoj- a ztrojnásobiti [1] jako průmysl. Stěžuje si sp. do dnešního zdanění, které znesnadňuje pohyb půdy, avšak rozhodně se vyslovuje proti nějaké dani důchodové, aby tak nahlédalo se do soukromého života rolníkova, on musil skládati účty o svém konání. Vždyť ani nejpokročilejší francouzský rolník nevede knih, ne z lenosti, nýbrž ze zděděné nedůvěřivosti v budoucnost a pak nesvěřovati žádnému výsledek činnosti. Pokládá to za zbytečné napřed něco vypočítávati: hlavní kniha jeho jest punčocha: je-li tato plná, dobře hospodařil, je-li prázdná, byl rok špatný.[2]

Pěkná kapitola jest o společenstvech franc., v níž odbočuje také do jiných států, aby ukázal, čeho Francie má ještě dohoniti.

Družstevní ruch našel úrodnou půdu v zemědělských kruzích, vláda sama první pomoci poskytla a tak bylo možno dospěti v některých odvětvích k mohutným tělesům společenstevním, spojujícím tisíce výrobců za příčinou buď zlepšení výroby nebo odbytu. Jako hlavní buďtež uvedena: družstva vinařská, mlékařská, sýrařská, ovocná, zelinářská atd. Z kraje Charent a Poitou, kde jest 98 mlé-

---

[1] Sp., zdá se, že na tomto místě úplně pomíjí zákon o ubývajícím výnosu půdy a že intensivita dá se v určité výše nákladové stupňovati, odtud pak výnosnost není v přímém poměru ku kapitálu na ni vynaloženému.

[2] Sp. jeví se zde jako pravý Francouz ve svém odporu proti dani důchodové, jež přece ve vědě se považuje za daň nejvíce se přibližující ideálu, jak nejlépe by bylo daň rozvrhnouti. Odtud jest vysvětlitelno, že tato daň téměř všude zavedena byla, až na Francii, kde shledáváme se s nejrozmanitějšími způsoby zdanění, zejm. spotřebního.

káren s 50.000 členy, zásobována jest Paříž téměř z polovice výrobky mléčnými — hodnota zboží dosahuje sumy 27—30 mil. fr.

Aby zastaven byl útěk z venkova, aby nebyl hledán největší úspěch v úřednické kariéře třeba sebe menší — k tomu chtěl by sp. působiti vyučováním. Nestačí zeměděl. vyučování zařizovati tak, aby se jen odborně vzdělal, nýbrž třeba jest poukazovat na krásy venkova, budit lásku k němu, což stejně dá se provésti v hodině chemie jako přírodopisu a nikoliv jen při básních.

Rovně měla by se zavést výchova ženy v hospodyňských školách, kterých ve Francii není, ač v jiných státech se zdarem školy tyto se potkaly.

Vedle uvedených prostředků jako přímých ku povznesení zemědělství sp. zabývá se také nepřímými a jako takové uvádí pojištění proti živelním pohromám, jímž by zmírnilo se risiko výrobní, kterému zemědělec nejvíc jest vydán na pospas. Mimo to sociální a humanní instituce soustřeďují se ve městech, kdežto venkova nikdo nedbá. Doporučovalo by se tedy nemocnice, zaopatřovací chudinské ústavy zřizovati pro větší okrsky venkovské. Nejlepším zaopatřením pro stáří by byly vzájemné starobní pojišťovny, kde by při dostavivší se pracovní nezpůsobilosti našel bez dalšího pramen pro svou výživu. K takové péči o vlastní budoucnost bude ale nutno francouzského člověka vychovat. Odtud si můžeme vysvětliti tužby všech venkovanů státi se sebe menším úředníkem, právě proto, že tam má pensí postaráno o svou budoucnost.

Dejme však dělníku půdu a tak se nejlépe postaráme o jeho budoucnost. Angličan A. Young pravil: Dejte člověku trvalé právo na skálu a v zahradu ji promění. Tou měrou by se dělníci ze vsí nestěhovali, kdyby jen malá příležitost se jim poskytla, aby si kus půdy zaopatřili. A opatření taková Amerika již učinila svými rodinnými statky (homestaede), Anglie poskytuje levný úvěr na zaopatření půdy a také půdu samu, Německo zase úpravou dědického práva, zákonem o rentových statcích hledí stejného výsledku docíliti, totiž udržeti anebo získati osadníky na venkov. Těmto drobným držitelům půdy by se zjednala příležitost pracovní zimního času domácí industrií; neboť Francie poskytuje svou bohatostí řek dost a dost příležitosti, aby se rozvinul plán na využitkování síly vodní.

Sp. pamatuje na všechno: chce nejen úpravu podmínek hospodářských pro zemědělství, nýbrž také — a to je pozoruhodné — přenést z kulturních vymožeností tolik na venkov, aby toužení po městě stalo se bezpředmětným.

Lidé na venkově mají též potřebu po duševní zábavě a bylo by jen záslužnou věcí nahradit dosavadní ubíjení volného času v začuděných krčmách ušlechtilejšími zábavami: zpěvem, tělocvikem, hrou atd.

Ovšem posud tomu vadí nedostatek duševních vůdců, lidí s větším rozhledem, kteří dovedli by stát v čele kulturním počinům. Dříve jimi byli statkáři (bourgeois ruraux), kteří tvořili střední stav, avšak z venkova odešli za kariérou ve městě.

Belletrie by mohla velmi mnoho vykonati, kdyby místo románů a povídek vypočtených na podráždění pudů obírala se látkami vybíranými z venkova.

Příčina mnoha a mnoha nemocí zrodila se dnešním způsobem života ve velkých městech. Rousseau v Emilu praví: »Lidé nejsou k tomu způsobilí, aby se hemžili jako v mraveništi, nýbrž aby se po zemi rozšířili, kterou mají vzdělávati. Člověk jest ze všech zvířat nejméně ono zvíře, které se hodí, aby bylo stádním... Dech lidský jest pro bližního smrtonosným...«

Lidé z měst na čas utíkají na zotavenou na venkov (letní byty). Smysl pro přírodu ukázali továrníci, že zakládají dělnické domky se zahrádkou, tak že jest dnes dle zodpověděných dotazníků 6458 zařízených dělnických zahrádek s plochou 296 ha.

V Hollandsku byla odstraněna v r. 1818 nezaměstnanost, že nejnuznějším a nejpilnějším lidem byly dány statky malé ku vzdělávání, jež staly se po amortisaci jejich majetkem. Nuže, kdyby ve Francii se toho prostředku chopily třeba soukromé společnosti, jistě by samy i dosti na takovém parcelování získaly, ale vedle toho dostalo by se venkovu populace a sňata by byla pohana s Francie, že populace její klesá.

Ovšem socialisté vidí ve stěhování do měst potud příznivý účinek, že lidé se lépe připraví pro socialistický stát, poněvadž kulturně stojí výš než venkovský člověk. Není však Vanderveldovi tajno, že silný příliv do měst porušuje hospodářskou rovnováhu, ale považuje ho za nutné zlo. Nanejvýš navrhuje, že by dělníci jen za prací dojížděli do města, kdežto rodina jejich by se zdržovala v okolí města. Prospěje to však dělníku? Zajisté ne; neboť musí-li dělník brzy ráno vstávat a putovat daleko do práce a večer zase z práce, jistě víc se unaví, než čeho pobytem na venkově získá.

Tím dohromady se neřeší hlavní problém: přivésti zemědělství síly pracovní. Jediné, co by mohlo býti pro výrobu zemědělskou prospěšným, bylo by přenesení továren na venkov, tak že by mohl dělník

vedle svého zaměstnání míti pole a po případě přejíti k jiné výrobě. Pro takového dělníka polozemědělského hodila by se nejlépe saisonní práce tovární.

V 9. kapitole obírá se polemicky názory Vanderveldovými, jakoby strojovost v zemědělství byla téže povahy jako při industrii. Stroj nemá moci sáhnouti do procesu, který přírodními zákony jest ovládán. Rozdíl jest také mezi hospodářským významem produktu zeměd., který jest pro lidstvo nezbytný, a výrobkem průmyslovým, který může býti zbytný. —

Hnutí agrární není jen místní, nýbrž světové: Anglie, Německo, Italie, všude se setkáme s požadavky obdobnými. V Italii se docela zařizuje mezinárodní ústav pro zemědělství. Rovněž úměrně dbá vývoje své výroby zemědělské Amerika. Francie dnes může také býti počítána mezi státy zachovávající určitou rovnováhu zemi zemědělstvím a průmyslem. Máť ona plnou schopnost v dobách stagnace industrielní, aby se věnovala zemědělství, k čemu nadána jest úrodnou půdou s rozličným podnebím, tak že může býti celá země stejně proměněna v zahradu, jako zůstati žírným polem. Třebas nemá již ladem ležících lánů, přece jest dost půdy, která zužitkována jest méně výhodně, a když by extensivní hospodářství nahrazeno bylo intensivním, poskytla by se možnost zaměstnati více lidí.

Francie zaměstnává dnes 45 tisíc Belgičanů v zemědělství vedle jiných národností. Tu skryta jest reserva pro naše nezaměstnané dělníky. Na venkov třeba jest volati dělníky, ale rovně obchodníky, řemeslníky zkušené — vůbec vlíti víc ducha a síly v život na venkově a odvrátiti nebezpečí depopulace, systém dvou a jednoho dítka. Jak nyní přesvědčiti Francouze, že silný dorost jest spása vlasti? Abychom to zodpověděli, jest třeba znáti pohnutky zmenšené plodnosti. Francouz počítá a spoří a uvažuje o budoucnosti svých dětí. Když vidí těžký boj existenční, zdá se mu, že by při větším počtu dětí nemohl všem slušnou existenci zaopatřiti. Na jedno tu se zapomíná, totiž, abychom našim lidem otevřeli poněkud obzor do kolonií. Máme bohaté kolonie alžírské, cizinci hrozí na úkor náš počtem nás převážit; to jsou země, kde vždy ještě můžeme náš dorost dostatečně zaopatřiti. Společnost, jež by si práci tu osvojila, vykonala by záslužnou práci.

V závěru nepomíjí vnikání nauk socialistických do zemědělských kruhů, jichž účinek považuje za škodlivý, poněvadž nemůže souhlasit s principem jejich učení — s kollektivním vlastnictvím. Lidé by se

pramálo o půdu starali a žili by z ruky do ruky — byl by to atentát na svobodu Francouze — a té si posud Francouz váží.

Tím byl bych hotov s obsahem této knihy. Zbývá mi, abych přičinil několik poznámek, na kolik aktuálnost otázky zemědělské, v těchto zemích vystupující, mohla by najíti u nás nějakou podobu. Především dvojí sluší rozeznávati: pohyb z venkova do měst a snahy zadržet tento proud, po případě úplně obrátit, a dnešní populaci venkovskou resp. zemědělskou. Není pochyby, že moment prvý, totiž stěhování z venkova, jest zjev všeobecný, a rovněž snahy a úsilí udržeti venkovu síly pracovní. Tím však také u nás a v Německu by se vystačilo a nebylo by třeba sahati k volání lidí v městě vžilých. Podaří-li se aspoň částečně zvolniti proud lidí z venkova do města, již valně získá zemědělstvo. Má ono populace dost a může a také poskytuje ji městům, která tomu jediné mají co děkovati za svůj populační vzrůst. Avšak další, co k tomu spisovatel navazuje, jest čistě francouzská bolest a stesk: Francie nemá dostatečného dorostu, počet obyvatelstva jest na stejném stupni a při tom zjev ten jest všeobecný, nikoli pouze snad u obyvatelstva městského. Proto volá městské lidi bez práce na venkov a tento odliv z měst dle míněni spisovatelova prý povznese populaci. I kdyby nastalo takové hnutí, jakkoliv jest to pravděnepodobno, zůstává stále pochybným, zdali by onen mizivý počet lidí způsobil na venkově populační obrat. Aspoň pokud jednak řády právní podporovati budou ustálený názor o systému jednoho a dvou dítek, a za druhé nepodaří se změniti dnešní směr úvah člověka francouzského o zaopatření životním, potud nelze očekávati valného zlepšení populačního stavu, poněvadž všechny prostředky pomocné vyhýbají se problému naznačenému.

Dříve nežli přikročí se ke stanovení a řešení poměru mezi výrobou průmyslovou a zemědělskou, pokud jedná se o dosažení příznivého populačního rozvoje, nutno se vysloviti o tom, která z činností těchto jest pro přirozenou populaci příznivější. Dle převládajícího mínění považuje se zaměstnání zemědělské pro přirozenou populaci za příznivější než výroba průmyslová. Úprava poměru mezi industrií a zemědělstvím vzhledem na populaci bude pak důsledkem rozhodnutí otázky uvedené. Avšak rozřešení toto pro Francii nestačí, nestačí proto, že staví se tomu překážka, svrchu naznačená: totiž zachování systému dvou dítek, jež plyne z nazírání na existenční zaopatření. Pokud nevykoření se tento názor, nezmění se ničeho na populačních poměrech francouzských ani tehda, když by část plánů sp. pronesených vešla ve skutek. Obavy, že by industrie ocitla se v tak po-

vážlivých nesnázích, kde by nedovedla zástupy dělnictva uživiti a zaměstnati, jsou v dohledné době neodůvodněné a to tím více, že stále jest industrie na postupu a na druhé straně ovšem není vinou její, jestliže přihlašuje se do řad jejích větší počet lidí, než pojme a zaměstná.

Tyto fluktuační živly pracovní, které časem se ocitají v průmyslu bez práce, upoutati k půdě a zaměstnati je po případě saisonní industrií, bylo by nemalým prospěchem pro oba obory zaměstnání jak průmyslového tak zemědělského. Resumuji: v mezích možného uskutečnění a ve prospěchu obou druhů výroby by bylo, aby proud stěhování z venkova do města byl zvolněn, aneb aby pro nezaměstnané dělníky v industrii našlo se výhodné opatření v zemědělství. Jedno i druhé pak bude míti prospěšný vliv na poměr mezi výrobou zemědělskou a průmyslovou; ovšem dojde-li se výsledku jednou z cest vytčených, odpadá potřeba uvažovati o modalitě druhé. Pomocí průmyslu od zástupů lidí nezaměstnaných a zase zemědělství přivoditi síly pracovní — pro tento účel bude možno návrhů spisovatelových použiti nejen ve Francii, ale i v jiných zemích. Dr. *Suchánek Fr.*

Návštěva cizinců v Čechách.

Píše Richard Morawetz.

Bez valného povšimnutí se strany české veřejnosti prošla denními našimi žurnály zpráva o založení »Českého zemského svazu ku povznesení návštěvy cizinců v království Českém«. — Svaz ten povstal vlastně z dosavadního »Spolku ku povznesení návštěvy cizinců v Praze«, jehož úkolům i činnosti, bohužel, příliš málo pozornosti věnováno bylo. A to bylo chybou velikou, chyby ještě větší bychom se však dopustili, kdybychom i na dále návštěvě cizinců tak málo pozornosti věnovali. Toho přesvědčení nabyl jsem vždy, jakmile jsem domov opustil, i nechci si nechati ujíti příležitosti založení »Zemského svazu«, abych o důležité této otázce poněkud obšírněji nepojednal.

V našem veřejném životě nabývá přesvědčení, že národ bojující též na hospodářsky silných základech spočívati musí, přec konečně všude půdy. Jest to snad jednak následkem šťastných pokusů na poli samostatného podnikání, na straně druhé ovšem též poznání, co převaha hospodářská na kolbišti politickém znamená. — Důkazů není tu snad třeba; slyšeli jsme v poslední době tolik o poplatní síle, že z toho ještě každému zní v uších.

Co se pak týče osamostatnění hospodářského, tu jest ovšem pravda, že o tom ještě dost často plané fráse slýcháváme; jest však též faktem, že hlavně na poli průmyslovém statistika posledních let pro Čechy velice potěšitelné cifry vykazuje. Však — jest to všechno? Nezanedbávala se přec ještě na některých místech činnost pro nás se stanoviska hospodářského i politického (v širším slova smyslu) velice důležitá? Na tu otázku dá se jen odpověditi rozhodným »ano«, přihlížíme-li k návštěvě cizinců v Čechách.

Cestování jest dnes zajisté již populární. Jsme v tom ohledu vůči jiným zemím pozadu a přec podnikají již cestovní kanceláře neb různé spolky každoročně celou řadu výprav. Výpravy naše jsou ovšem po většině kratší; jinde však — hlavně v Anglii a v Americe — zabývají se v e l i k é p o d n i k y pořádáním společných cest a

tisíce Angličanů i Američanů dojíždí každoročně v letě sem (na evropskou pevninu), by letních prázdnin zde užili.

Pokus, obdržeti v červenci místo na lodi z N. Yorku do Evropy plující, bude as zřídka korunován příznivým výsledkem. Místo takové třeba si zajistiti o týdny a i měsíce napřed pro velký nával pasažerů v letní sezóně. A veliký ten počet cestujících dělí se hlavně ve dva směry. Jedni jedou do Švýcarska, ostatní do lázní a sice hlavně do Karlových Varů, Lázní Mariánských neb Františkových.

Nemáme o tom, bohužel, žádných důkazů ciferních; ze zkušeností na vlastních cestách nabytých troufám si tvrditi, že nejméně $^4/_5$ všech do Evropy přijíždějících cizinců zámořských jedním z výše uvedených směrů cestují.

Tedy veliká část přijíždí skutečně do německých lázeňských míst v Čechách, ostatní pak nechť již jedou do Švýcarska neb jinam (na jaře příkladně do Italie), neopomenou zajisté krátce navštíviti veliká města evropská, hlavně Paříž, Vídeň, Berlín a Drážďany. — Posléze jmenované město působí uměleckými poklady svými zvláštní přítažlivostí.

A zde jsme u bodu nad míru bolavého!

Ze všech těch cizinců, kteří buď až do Čech přijedou, neb k samým hranicím se přiblíží, pozná jen zcela nepatrná část Prahu, a jen několik jednotlivců do roka českou část našeho království.

Tu přicházíme o mnoho. Co příliv cizinců znamenati může, to vidíme nejlépe ve Švýcarsku, neb v Italii.

Ovšem mohl by snad mnohý namítnouti, že nemáme antických památek italských, že u nás není ledovců, které Švýcarsku tolik romantiky dodávají. To jest ovšem pravda a my nikdy nebudeme snít o tom, že by země naše takovým počtem cestujících a po tak dlouhou dobu navštěvována byla jako státy právě jmenované.

Ale musí nás přece bolet, viděti zástupy lidí cestovati téměř několik kroků kolem naší Prahy a mnohých jiných míst, aniž by tyto shlédli.

Musíme toho tím více litovati, že nepřátelské nám žurnály i koresp. kanceláře po světě zprávy šíří, jako kdyby žití v Praze bylo téměř nebezpečné, že národ český jest bez kultury atd., atd.

To vše škodí nám zajisté velice a tím více jest povinností naší povznésti návštěvu cizinců, kteří by zajisté názory na základě vlastních zkušeností nabyté ve světě šířili.

A zda-li se tak děje či ne, nemůže nám naprosto býti věcí lhostejnou. Konečně mají styky s cizinou vždy velikou cenu. U nás v poslední době učiněny v tom směru zajisté významné kroky a hlavně účast Čech na výstavách ponese snad své ovoce. To vše však nestačí. Ku povznesení návštěvy cizinců třeba též v jiných směrech pracovati, jinak nedosáhneme nikdy výsledků skutečně pozoruhodných.

Nejsem ve věcech takových ovšem žádným odborníkem, chci jen na několik stránek poukázati, kterých si především hleděti musíme.

Především reklama! Co reklama v moderním obchodě znamená, jest každému pokročilému obchodníku zajisté známo, a co o obchodě platí, platí o reklamě cestovní dvojnásobně. Nejvyspělejší v tom ohledu jest Amerika. Tam jest cizinec nejrůznějšími brožurami téměř zasypáván. Každé pozoruhodnější místo se reklamou rozhlašuje. Vydávají brožurky (s fotografiemi), letáky, jednotlivé pohledy, ba i objemné knížky, v kterých přiměřeným slohem vylíčeny jsou krásy různých míst. Reklama pomocí plakátů a novin ovšem že též neschází. — Setkav se takto vícekrát s inseráty, plakáty atd. jednoho a téhož místa, neopomene zajisté cizinec, by vnucenou mu téměř brožuru neb leták přece jednou nepřečetl — a to jest již pro inserenta polovičním vítězstvím! Bez podobné reklamy neobejdeme se ani my; nemusíme se nijak lekat, že by to snad jarmarečně vypadalo. Reklama taková provádí se v celém světě, i jest právě úkolem zemského svazu, by se přiměřeným způsobem o ni postaral. Ale jak? Nelze přec rozhazovat pěkné tiskopisy po celém světě, ani po všech světových hotelích. A tu myslím, že právě v tom směru jest úkol velice usnadněn. Podotknul jsem již výše, že velký počet cizinců k nám z Ameriky a Anglie jezdí. Američané vyjíždějí téměř všichni z N. Yorku a používají jen parníků několika nejpřednějších společností. Zde bude třeba s reklamou počít! Totéž platí o lodích z Anglie na naši pevninu plujících. V hlavních městech evropských bylo by pak záhodno na nádražích a snad i v hotelích přiměřeným způsobem na Čechy a hlavně na Prahu upozornit. V době saisony musí též v Italii a ve Švýcarsku o reklamu býti postaráno, zkrátka reklama v cizině byla by zajisté velmi důležitá. Nejpřednějším úkolem však bude, postarati se o cizince, kteří k nám do různých lázní zajíždějí, aniž by Prahu (o ostatních místech Čech ani mluvit nechci) poznali.

V tom směru jest mnoho práce třeba. Nahlédněme příkladně do letošní statistiky měsíce května. Tu vidíme, že 9660 (9160) cizinců

Prahu navštívilo. Z nich bylo 8238 z Rakousko-Uherska, 1501 z ostatních států evropské pevniny, 84 z Anglie a 133 ze Severní Ameriky. Právě poslední dvě cifry mne zajímají a lituji jen, že vedle nich nemohu uvésti počet Američanů a Angličanů, kteří v té době výše již uvedená lázeňská místa a Drážďany navštívili.

Cifry ty dokazovaly by nejjasněji, že jen pranepatrná část těchto cizinců Prahu navštívila, a pobádaly by nejlépe k rozmýšlení o tomto smutném faktu. Ale jaká příčina zdržuje veliký ten počet od návštěvy hlavního našeho města? Domníval jsem se dříve někdy, že snad krásu Prahy a jejích památek sami přeceňujeme, že jen proto o ní blouzníme, že jsme již co chlapci ve škole tolik pěkného o ní slýchávali, zkrátka, že snad více oceňujeme »matičku«, než město Prahu, a že tudíž již takřka z odůvodněné náchylnosti zcela jiným zrakem na vše pohlížíme, nežli cizinec.

K veliké mé radosti mohu zde však pravý opak dokázat, neboť kde jsem se s někým sešel, kdo Prahu zná, každý byl unesen krásou města i četných historických jeho památek. Bohužel, jest těch, kteří Prahu navštívili a takto reklamu jí dělají, velmi, velmi málo, a správně tvrdí veliký přítel národa českého hrabě Lützow ve své krásné knížce »The Story of Prague«: Většina cizinců neví asi ani, jak krátká jízda z Drážďan do Prahy jest.

Ano! A co krásného Praha poskytuje, nevědí právě všichni ti, kteří ji na svých cestách nepovšimnutou nechávají.

Zde, v těchto Praze tak blízkých městech, musí se hlavní reklama rozvinout, zde můžeme její nejrychlejší účinek očekávat!

Když se však takto o zvýšení přílivu cizineckého do Prahy postarati chceme, jest též naší povinností ohlížeti se doma, by pobyt hostům u nás pokud jen možno zpříjemněn byl. Pokud se týče hotelů, snaží se Praha — venkovská města jen některá — býti na výši doby.

Totéž možno říci o restauracích. Za to škodí velice špatná voda pitná, i jest povinností zemského svazu, by postavil se v řady těch, kteří za odstranění tohoto zla bojují.

V místních hotelích mělo by pak plakáty na existenci svazu býti upozorněno, dále pak měly by býti k disposici cizinců brožury a návrh programů pro pobyt jedno- neb vícedenní. Konečně též upozornění, že spolek na telefonickou žádost průvodce zaopatří.

Prováděje anglického přítele po Praze roku loňského, přesvědčil jsem se, že v museích katalogy anglické nebyly. To bylo as dva dny po návštěvě anglických žurnalistů! Něco takového nemělo by se ovšem stát!

Nastává tudíž svazu povinnost bdíti v Praze nad tím, by vyhovělo se všem požadavkům, návštěvou cizinců odůvodněným.

Mnohem více práce bude však na venkově! Nedá se ani říci, kde by tu bylo nejlépe začít, neboť nestačilo by k rozhodnutí o této otázce znáti celé Čechy, nýbrž vyžadovalo by též důkladnou znalost místních poměrů.

Nemůže se očekávat, že svaz z Prahy všecko povede, neboť to vyžadovalo by mnoho intelligentních pracovních sil (tedy placených úředníků) a na to jistě prostředky nestačí. Ostatně by i tato činnost přišla na zmar, kdyby místní činitelé věc nepodporovali.

Nastanę tedy svazu úkol, získati si po Čechách — a hlavně tam, kde se návštěva cizinců očekávati dá — spolupracovníky, abych tak řekl: *místní odbory, hlavnímu vedení pražskému podřízené!*

Tyto odbory musily by se starat o zajištění slušných bytů a všeho, čeho místo výletní vyžaduje. Budou též musit vésti evidenci o návštěvě cizinců, býti případně jich rádci, zkrátka musí to býti důvěrníci v pravém slova smyslu. Pak, až v Praze budou vidět, že v tom neb onom městě spolehlivé důvěrníky mají, budou též s to, výlet doporučit.

A tu budiž mi ještě dovolena poznámka. Jsou zajisté u nás veliké spolky dobře organisované s nepočetnými odbory místními a Pražská kancelář vede vše k úplné spokojenosti. (Ú. M. Š., N. J. S. a j. další.)

Povstaly však též — hlavně v poslední době — korporace, které se obtížného úkolu zřizování místních odboček zbavily tím způsobem, že věc prostě sborům samosprávným postoupily. Té chyby nechť se nový svaz nedopustí!

Nemám tu žádný konkretní případ na mysli, avšak ptám se: jest vždycky řečeno, že ten, kdo v samosprávě prospěšně činným jest, též na poli zcela jiném se osvědčí? Neprovádí se tím soustavně chyba, že osoby ve veřejnosti na čelném místě stojící prací se přetěžují? Následek toho jest pak tříštění sil na straně jedné, a nevyužitkování dobrých schopností na straně druhé.

Zabíhal bych dalšími vývody příliš do otázek čistě organisačních a to není účelem přítomné úvahy. Chtěl jsem toliko upozornit na velikou důležitost spolku, jakým »Český zemský svaz ku povznesení návštěvy cizinců v království Českém« jest.

Doufejme, že práce jeho bude úspěšnou, a že vzmáhající se návštěva cizinců u nás bude míti blahodárné výsledky, mezi kterými povzbuzení lásky lidu k historickým památkám našim zajisté též významné místo zaujímati bude.

Po rozpuštění říšské dumy.

Na rozpuštění první říšské dumy odpovědělo obyvatelstvo zlověstným mlčením. Ještě nikdy nebyla ruská společnost tak hrozně beznadějně stísněna. V tu chvíli se zdálo, že byl otřesen sám princip národního zastupitelstva, a pozbylo se víry v pokojné evoluční rozřešení sporu lidu se samoděržavím. Pokrokové živly společnosti ztrnuly, zachvívajíce se v předvídání násilností se strany nespoutané fysické síly, kterou ještě vláda vládla. Ministerstvo demonstrovalo tuto sílu v jejím plném lesku tím, že téměř všude zavedlo válečný stav a mimořádné ochrany. Hromadná vyšetřování a ničení celých měst dělostřelectvem důstojně ověnčovaly systém, odkázaný Wittem-Durnovem. Pokrokové listy byly všecky jeden za druhým zastaveny. Stolypin honosivě prohlašoval, že obnovení pořádku postupuje zdárnými kroky. Společnost byla zbavena elementárních práv na projev svého mínění. Když hrozný výbuch na Aptěkarském ostrově jenom náhodou měl za následek pouze padesát obětí — vědomí veřejnosti bylo tak potlačeno vládním terorem, že nenalezlo v sobě síly, aby mohlo dosti příkře reagovat na červený teror. Když selská učitelka zavraždila oblíbence císařova generála M i n a, chovala se k tomu společnost chladně a lhostejně — tak se stal nenáviděným velitel Semenovského pluku, proslaveného hanebnými činy, který vlastní rukou zabíjel starce a ženy.

Za to jásal nízký tisk. Odvaha reakčních stvůr dosáhla toho stupně, že za bílého dne byl v Teriokách najatými vrahy zabit bývalý poslanec říšské dumy H e r c e n š t e j n. Pokrokoví politici dostávali od reakcionářů výhrůžné listy. Několik poslanců bylo od státní správy vsazeno do vězení. Proslulý »Svaz ruského národa«, který v sobě shromáždil nejnevědomější, nejnekulturnější a nejbarbarštější luzu — obracel se k vládě s vyzývavě drzými návrhy, v nichž žádal za zavedení vojenské diktatury, za postřílení všech, kdož jsou podezřelí z »něblagonaděžnosti«, za soudní stíhání ministra lidové osvěty v. Kaufmana, protože přijal židy na university, a pod.

A vláda zaváděla »hřbitovní pořádek« a prováděla »reformy«. Zdali tyto reformy vyhovují skutečným potřebám říše a nebyly jen mrtvě zrozeným dítětem byrokracie — na to se vláda neohlížela. Ministerstvo musilo pouze ukázat, že něco dělá.

První z byrokratických reforem byla agrární.

I.

Vládní zákon o odevzdání státních a údělných pozemků sedlákům. — Způsob odevzdání. — »Komitéty pro úpravu pozemkových poměrů« a jejich úkoly. — Společnost se k nim chová nedůvěřivě. — Boykot, prohlášený komisím od selských společností a neúčast na volbách členů do těchto komisí. — Rozpuštění říšské dumy jako příčina této nedůvěry. — Kníže Vasilčikov a jeho »ústupky« v agrární otázce. — Bezvýslednost tohoto byrokratického mastičkářství.

Principiální rozhodnutí první dumy o nuceném vyvlastnění údělných, církevních, státních a soukromých pozemků prohlásila vláda za absolutně nepřípustné. »Nedotknutelnost a svatost« soukromého majetku byly prohlášeny za základní kámen ruského císařství. Leč osmdesátimilionové množství selského lidu nemohlo čekat. Hrozná agrární otázka visí po mnohá léta nad Ruskem a k jejímu skutečnému řešení vláda dosud ani nepřistupovala. Ba udělala ještě více. Duma byla rozpuštěna právě v tu chvíli, kdy agrární návrhy zákonů po dlouhé a úsilovné přípravné práci odborníků, učenců i sedláků počaly vstupovat na pravou cestu a již bylo lze nahmatati vlákna jednotného řešení agrárního problému.

Aby něco učinila, vystoupila vláda s vlastním zákonem. 29. srpna (11. září) bylo uveřejněno nejvyšší nařízení ze 24. srpna (6. září) o odevzdání státních pozemků do selské banky za účelem jich prodeje sedlákům.

Novým zákonem se obecný pozemkový fond, který vláda určila pro sedláky s nedostatečnými pozemky, zvyšuje do slušných, poměrně ovšem, rozměrů. Z údělných pozemků se zákonem odevzdává selské bance kolem dvou milionů děsjatin a tolikéž pozemků soukromých, jež prodali bance statkáři. Mimo to plynou do fondu také státní pozemky. Dosud nelze přesně určit, co státních pozemků bude odevzdáno. Dle zákona ze 24./6. srpna z pozemků, náležejících státu v obvodech evropského Ruska, postupují se fondu tyto: Předně obroční pozemkové objekty (stížené ročním platem státu), jakmile dojdou u nich pachtovní smlouvy. Jsou to téměř veskrze vhodné státní pozemky a tvoří kolem půlpáta milionu děsjatin. Za druhé plynou do fondu

ty z lesních kultur, které lze zcizit »bez újmy potřeb místního obyvatelstva i žádoucího zachování lesů a řádného lesního hospodářství«. Z fondu se vylučují pozemky, oddělené nebo nutné pro kostely, školy, selská hospodářská učeliště, továrny, průmyslové závody a vůbec všecky instituce, které slouží kulturním účelům. Nepodléhají vydání ani ty části státních pozemků, na nichž stojí nějaké cenné budovy, a také pozemky, ohledně nichž agrární komise uznají za nezbytné, aby byly v zájmu místního obyvatelstva ponechány prozatím v jeho užívání. Co se týče podmínek, za kterých se státní pozemky postupují do fondu pro zabezpečení potřeb selského stavu, jsou celkem tytéž jako při údělných pozemcích. Státní pozemky se budou sedlákům prodávat. Prodejní cena se určí kapitalisováním průměrného výnosu v určitém místě podle pravidel, ustanovených od selské pozemkové banky pro odhad pozemků. Tím způsobem bude cena státních pozemků v celku závislá na ocenění pozemků statkářských, jak je stanoví banka.

Rozdělení půdy mezi selské kupce skládá se zákonem na tytéž proslulé »komise pro pozemkovou úpravu«, které sedláci nechtějí uznat. Na nich spočívá povinnost, aby určily množství půdy, které se má prodávat jednotlivým hospodářům, selským družstvům nebo selským obščinám. Naproti tomu pravidla, v jejichž mezích se bude prodej pozemků dovolovat, určují se pro jednotlivá místa zvláštním »komitétem pro záležitosti úpravy pozemkových poměrů« dle návrhů újezdních pozemkových upravovacích komisí. Tyto komise mají povinnost, aby určily prodejní ceny, ustanovily platební lhůty a rozhodly všecky požadavky, týkající se propachtování pozemků. Mimo to zákon ustanovuje, že právo na koupi a nájem státních pozemků za uvedených podmínek mají také zemědělci jiných stavů, kteří se způsobem svého života neliší od sedláků. Posléze má komitét pro záležitosti úpravy pozemkových poměrů vypracovat v duchu uvedených zásad podrobné podmínky pro prodej a pacht státních pozemků.

To jsou hlavní ustanovení nového agrárního zákona, jímž vláda přistoupila k uskutečnění neodkladných »liberálních« reforem. Vláda spěchá, aby za každou cenu vyřídila agrární otázku bez parlamentu. Komise pro pozemkovou úpravu mají provést tu ohromnou, hrozně zodpovědnou věc, rozhodování o níž dle práva náleží pouze celému národu zastoupenému jeho svobodně zvolenými poslanci. Volby do komisí pro úpravu pozemkových poměrů provádějí se na tolik pod nátlakem (a mimo to za souhlasu státní správy), že se jejich sestavení

nemůže nikterak vyznačovat úplnou objektivností, svobodou posudku a nestranností.

Ohromná ruská agrární reforma může býti provedena, jak jsme již řekli, pouze od takové autority a od instituce s tak mocnou morální silou, jako je svobodně zvolený parlament. Komise pro úpravu pozemkových poměrů nebudou však požívat nijaké mravní autority — a jejich práce je předem odsouzena k naprostému nezdaru.

Abychom charakterisovali poměr sedláků ke komisím, uvedeme pouze dva výmluvné příklady z nižegorodské a kurské gubernie. V nižegorodské gubernii jsou skoro ve všech újezdech komise pro pozemkovou úpravu od sedláků boykotovány. Na schůzích plnomocníků volostních pro volbu členů do komisí — mluvili sedláci prudce o neužitečnosti komisí. V sergačském újezdě, kde je rozvito silné statkářské hospodářství, uváděli sedláci takovéto důvody: komise se zřizuje proto, aby za jejího sprostředkování byly pozemky soukromých majitelů předány selskou bankou za výkupné do rukou sedláků. Třeba však si pouze připomenout, co sedláci zaplatili za půdu, která jim byla dána v roce 1861 (rok osvobození sedláků z nevolnického poddanství). Zaplatili ji 3- až 4krát. Totéž bude také nyní. Platí-li se za děsjatinu 25 rublů nájmu, zaplatilo se za 10 let za děsjatinu 250 rublů a od r. 1861 tisíce rublů! Sedláci ze 13 volostí tohoto újezdu projevili s tím souhlas a odepřeli účast při volbách přes všecka úsilí zemských načalniků, statkářů a duchovenstva. V kňagininském újezdě dle zpráv listů boykotovalo volby 5 volostí ze 13. V arzamasském újezdě ze 12 volostí 8 se jich voleb naprosto neúčastnilo. V lukojanovském újezdě z 16 volostí boykotovalo 6. V nižegorodském újezdě volilo z 28 volostí pouze 10.

Ještě nepřátelštěji a nedůvěřivěji se chovají sedláci ke komisím pro úpravu pozemkových poměrů v kurské gubernii. Případ kurské gubernie je zvláště tím charakteristický, jelikož je tato gubernie důležitou oporou nejreakčnější šlechty v Rusku, kurské šlechty, známé svou politickou neuvědomělostí a nevědomostí. Tam administrativa utrpěla všude na volostních schůzích se svými návrhy na volby plnomocníků úplnou porážku. Dle zprávy »Strany« z 18./31. srpna 11 volostních schůzí obojanského újezdu demonstrativně odepřelo zvolit plnomocniky a selské volostní schůze rybinská a medvědská vyhnaly zemské načalniky a varovaly je, aby »nepřicházeli již s takovými návrhy«. V melechovské volosti ščigrovského újezdu se schůze převážnou většinou usnesla, nejenom volby do komise neprovést, ale ani se příště za tím účelem nescházet. Na schůzi té byli přítomni zemský

načalnik a stanovoj (okresní) pristav a přemlouvali sedláky, aby zvolili plnomocníky. V suždanském, novooskolském, fatěžském a koročanském újezdě, když se sedláci dověděli, že se schůze svolávají k volbám plnomocníků do komisí, ve většině volostí se vůbec do schůzí nedostavili.

Hlavními příčinami tohoto ostře nepřátelského chování sedláků ke komisím pro úpravu pozemkových poměrů je beztaktní jednání administrativy. Bezohledné míšení se zemských načalniků a stanových pristavů do voleb a jejich systematický nátlak vyvolaly k nim u obyvatelstva nenávist. Většina sedláků chová pevnou víru, že říšská duma sama rozhodne agrární otázku bez všelikých komisí pro úpravu pozemkových poměrů. I ti, kdož uznávají, že je nutno utvořit komise, které by sbíraly předběžný materiál pro práce budouci dumy a zpracovávaly jej na místě samém, považují míšení se vládních jednatelů do prací komise za naprosto nepřípustné. Podle náhledu přívrženců komisí má iniciativa k svolávání volostních schůzí pro volbu plnomocníků příslušet předsedům a členům zemských správ nebo gubernským členům. Při určování předsednictva a při pracích komisí má se zachovávat přesně princip volební. Jenom za takovýchto podmínek, které vláda ovšem naprosto neuznává, jsou sedláci ochotni přiznat komisím právo, aby předběžně prozkoumávaly místní pozemkové poměry. Takovýmto způsobem bude však komise pro pozemkovou úpravu složena pouze z úředníků a duchovních, vládě milých, k nimž však se bude obyvatelstvo chovat nepřátelsky, poněvadž sedláci komisi neuznávají a do ní nejdou.

Tyto příklady, vzaté ze života, jsou pěknou ilustrací k zákonu, který vydala byrokracie 24./11. srpna. Bez parlamentu, bez zástupců národa svobodně volených agrární reforma pouze vládou uspokojivě řešena býti nemůže.

Za hlavního správce zemědělství a úpravy pozemkových poměrů zvolil si Stolypin knížete V a s i l č i k o v a. Kníže Vasilčikov je přívrženec zásady »posvátnosti vlastnictví«. Nový ministr se nepodobá svým předchůdcům — Stišinskému a Gurkovi, z nichž první se proslavil výtečnou myšlenkou potrestat »nepokorné« sedláky smrtí hladem, tím, že by se jejich rodinám neposkytla pomoc opatřením potravy. Kn. Vasilčikov souhlasí s některými ústupky a řekl, že zásadně nepřipouští nucené vyvlastnění pozemků, a že považuje jeho použití za možné pouze za výjimečných okolností, kdy na př. je půdy pro reformu zapotřebí a v celém obvodu ji skoupiti nelze. Tento ústupek

byrokracie, vynucený životem, je pouze první krok k uznání zásady. již přijal první parlament. Další bude následovat.

Všecky ty pozemky, kterými disponují pozemkové banky selská a šlechtická, jsou pouze částí toho všeho, čeho je potřebí pro agrární reformu. Prodej údělných a státních pozemků sedlákům dle zákona ze 24. srpna nemůže v základě změnit stav věcí. Jednou z hlavních vlastností těchto pozemků je, že jsou rozděleny po jednotlivých místech velice nerovnoměrně. Pouze v gubernii samarské a chersonské je množství státních nezalesněných pozemků značné, ve většině gubernií buďto vůbec nejsou nebo jich je velice málo. Údělné pozemky jsou rovněž rozděleny velice nevýhodně. Nacházejí se v povolžských guberniích, v kijevské a tavrické, ale jsou celé ohromné oblasti, kde vůbec nejsou. Tak na př. z osmi gubernií středomořského zemědělského obvodu v šesti údělné pozemky vůbec nejsou a ve dvou něco málo přes 100.000 děsjatin.

Tak musí ústupek vlády, který připouští možnost vyvlastnění soukromých pozemků ve výjimečných případech, vésti volens-nolens silou poměrů k uskutečnění vývoje ve směru zásady, kterou pro pozemkovou reformu prohlásil první parlament — zásady nuceného vyvlastnění, mezi jiným také soukromé půdy.

Jen říšská duma nalezla pravé cesty k správnému rozřešení pozemkové otázky. Vláda, pozbyvši sil a důvěry společnosti, bloudí kolem otázky nemajíc odvahy zříci se mastičkářských prostředků.

(Pokračování.)

Japonsko a východoasijská otázka.[1]

Ačkoliv rusko-japonská válka vyčerpala japonské finance hojnou měrou, přece osvědčily pružnost, které široké kruhy, soudě dle dosavadního vývoje Japonska, neočekávaly. Uvážíme-li, že veškeré státní příjmy byly počátkem let 70. asi jen 21 mil. yenů, že do roku 1877 stouply na 86 mil., pak zase na 52 mil. klesly, že teprve r. 1890 překročily prvních 100 mil. o 6 mil. a roku 1897 dosáhly druhého sta mil., tož jistě přisvědčíme, že vývoj finanční síly — o sobě dosti nepatrný — té země, která počíná teprve hospodářsky se rozvíjeti, pokročil v posledních 15 letech znamenitě.

Řádné příjmy stouply v posledním desítiletí od 1895 do 1905 z 95 na 297 mil., tedy více než o 200 procent.

Rozpočet na mimořádná válečná vydání pro rok 1904—5 obnášel 576 mil. yenů, pro 1905—6 780 mil. yenů, a sice připadlo na rok 1904—5, po př. 1905—6 48 mil. yenů, po př. 124·8 mil. yenů z rozpočtových přebytků; z mimořádných fondů 55, po př. 16·7 mil. yenů; ze zvýšených daní atd. 62, po př. 74·1 mil. yenů; z dobrovolných příspěvků pro 1905—6 1·5 mil. yenů, z výpůjček atd. 380, po př. 571 mil. yenů.

Státní dluh japonský obnášel před vypuknutím rusko-japonské války asi 560 mil. yenů, k tomu přistupují válečné výpůjčky

---

[1] Stať je od dr. J. Wernicke a je přeložena z Jahrb f. N. u. S. 1906. Srvn. Karl Rathgen: Die Japaner und ihr Wirtschaftsleben. B. G. Teubner, Lipsko-Berlín 1905.

Masao Kambe: Der russisch-japanische Krieg und die japanische Volkswirtschaft. Lipsko, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung Nachf. 1906.

Karl Helferich: Das Geld im russisch-japanischen Kriege. Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Königliche Hofbuchhandlung, Berlín 1906.

Vosberg-Rekow: Deutsche Wirtschaftspolitik in Ostasien v Deutsches Handelsmuseum, sešit 2. a 3. Berlín 1906. Dále Résumé Statistique de l'empire du Japon, 19. ročník Tokio 1905, a finanční a hospodářské zprávy pro Japonsko vydávané císařským finančním ministerstvem, 5. ročník, Tokio 1905.

z let 1904—5 v celkové sumě 1280 mil. yenů, z toho připadá na zahraniční výpůjčky 800 mil., na vnitřní 480 mil. yenů.

Příjmů, které byly takto získány, nebylo zcela užito, ale jest pohotově značný zbytek, který Helferich určuje na 300 mil. yenů. Úrokové břímě Japonska vzrostlo na 45 mil. yenů,[1] což obnáší při pravidelném rozpočtu 250 až 280 mil. yenů, asi $^1/_6$ řádných i mimořádných příjmů. Každým způsobem jest zatížení daňové v Japonsku vzhledem k národům evropským stále ještě dosti nepatrné, poněvadž obnáší podle dosavadních zvýšených daní jen 8—9 marek na jednotlivce proti 33 markám v Německu, 36 markám ve Spojených Státech, 61 markám ve Francii a 66 markám v Anglii.[2] Proti tomu přece třeba uvážiti, že daňová síla japonského lidu pro málo vyvinutý průmysl a nepatrný kapitál jest poměrně ještě příliš slabá a nesnesla by pro příště většího zvýšení daní.

Na rok 1905—6 rozpočteny jsou daně na 196 mil. yenů. Z toho připadá na pozemkovou daň 63·6 mil. yenů, na daň z důchodu 13 mil. yenů, na obchodní daň (živnostenská daň, která se počítá podle obratu peněžního, podle pronájemné ceny budov, podle obnosu kapitálu a počtu zřízenců) 12·3 mil. yenů, na daň z alkoholu 60 mil. yenů, na daň ze soy 5·1 mil. yenů, na daň z cukru 14 mil. yenů, na spotřební daň za zboží textilní 2·1 mil. yenů, na daně z dolů 931.224 yenů, na bursovní daň 1·4 mil. yenů, na daň z bankovek 997.202 yenů, na cla 21 mil. yenů, na kolkovou daň 18·5 mil. yenů, na tabákový monopol 32 mil. yenů.

Japonské národohospodářství,[3] jak již bylo řečeno, jest teprve na počátku svého vývoje. V podstatě jest ještě hospodářstvím trpasličím, jak ve vzdělávání půdy, tak v průmyslu, v jehož větvích převládá malovýroba a průmysl domácký.

V průmyslu v letech 1895—1903 rozmnožilo se provozování silou parní z 1287 na 2630, stroje z 2031 na 4223, koňské síly ze 49.773 na 85.922. Jestliže proti tomu uvedeme, že roku 1905 bylo v Prusku 81.756 pevných parních strojů s 4·7 mil. koňských sil, které vzrostly za posledních 6 let o 1·4 mil., vynikne rozdíl ve vývoji pruského a japonského průmyslu. Mimo provozování parní silou počítalo se roku 1903 ještě 1111 pohonů jinými motory a 4533 živností

---

[1] Srovnej článek Rathgenův v »Tag« z 19. list. 1905.

[2] Srovnej spis německé říšské vlády o vývoji »Deutsche Seeinteressen im letzten Jahrzent«. Č. 67. tiskopisů německého říšského sněmu 1905—6. S. 260.

[3] Číslic japonské statistiky dlužno užívati, jak později ukážeme, velice opatrně.

bez motorů. V těchto 8274 průmyslových závodech bylo zaměstnáno celkem 483.849 dělníků, tedy připadá na závod 58 osob. V jednotlivých průmyslových odborech jsou dělníci zastoupeni takto:

Průmysl	Závody	Dělnictvo			
		muži	ženy	dohrom.	na závod
textilní	4537	30803	240171	27 974	59·7
strojnický	473	32862	1361	34223	72·3
chemický	1075	29937	20051	49988	46·5
pro výrobu poživatin . . .	1073	18331	17609	35920	33·4
jiné	792	20892	13330	34222	43·2
huti	213	39905	6789	46694	219·2
kamenouhelný	94	9361	2124	11485	122·1
elektrický	17	333	—	333	19·6
	8274	182404	301435	483839	58·4

V německé říši roku 1903 bylo napočteno podle zpráv průmyslových dozorčích úřadů v továrnách a podobných závodech v 184.270 živnostech 5,054.468 dělníků; tedy připadlo průměrem na závod jen 27 dělníků, kdežto v Japonsku průměrem na závod 58 dělníků. Ačkoliv japonské údaje jsou příznivější, třeba uvážiti, že znalci asijských poměrů ukazují na to, že japonský průmysl užívá poměrně daleko více pracovních sil než evropský a že příliš plýtvá pracovní silou.[1]

Poněvadž v pracích, které obírají se japonským národohospodářstvím, není přesnějších údajů a srovnání s evropskými poměry, nutno přibrati k pomoci japonskou oficielní statistiku.

V Japonsku vydobylo roku 1903 84.941 uhlokopů 10,138.707 tun uhlí. Připadalo tedy na havíře při průměru 262 dnů pracovních 119 tun ročně. V Německu roku 1903 470.305 dělníků dobylo 116,637.800 t., tedy připadlo na havíře ročně 248 tun. Jest tedy výkonnost německého uhlokopa vzhledem k japonskému dvojnásobná, ačkoliv běží jen o tělesnou práci, a obtíže při těžbě nevykazují asi velikých rozdílů.

Stejným způsobem vyniká tento rozdíl v průmyslu textilním. V Japonsku r. 1903 bylo 385.983 tkalcovských závodů, v nichž bylo zaměstnáno 611.310 mužů a 27.048 žen, celkem 638.358 tkalců při 624.095 stavech (mezi nimiž jen 24.836 mechanických a 599.259 ručních). Podle toho obsluhoval jeden dělník jeden stav, kdežto podle Schulze-Gävernite[2] angličtí dělníci v bavlnářském průmyslu koncem

[1] Rathgen, str. 131.

[2] Der Groszbetrieb, ein wirtschaftlicher und sozialer Fortschritt. Lipsko, 1892. Str. 144 a násl.

let osmdesátých obstarávali průměrně téměř čtyři stavy. Mezitím zvýšila se výkonnost tkalců ještě značněji, takže japonské tkalcovství silně pokulhává za výkonností evropskou.[1]

Podobně jest v přádelnictví bavlny. V Japonsku podle oficielní statistiky v roce 1903 zpracovalo 70.326 dělníků na 1,290.347 vřetenech 39·1 mil. kvanů bavlněné příze = 146·7 mil. kg. Vyrobil tedy dělník 2084 kg, kdežto podle Schulze-Gävernite[2] zpracoval už v letech 1880—1882 anglický dělník za rok 2500 kg. Výkonnost anglického přádelníka byla začátkem let osmdesátých větší o 20 procent než japonského o 20 let později přes to, že Anglie vyrábí daleko lepší zboží než Japonsko. A mimo to připadalo podle Schulze-Gävernite[3] roku 1887 v Anglii na 1000 vřeten 3—5, v Německu 8—9 dělníků, kdežto podle japonské oficielní statistiky roku 1903 připadlo na 1000 vřeten 54 dělníků. Avšak mezi tím značně zvýšila se výkonnost evropských přádelníků.

Ale tato japonská čísla nemohou souhlasiti. Buď jest počet vřeten příliš nízký, nebo množství spotřebované bavlny a vyrobené příze přehnáno. Neboť v Anglii počátkem let osmdesátých zpracovalo podle Schulze-Gävernite[4] asi 38 mil. vřeten 1,324,900.000 lib. = 590,179.700 kg příze, tedy vřeteno asi 15·5 kg, kdežto podle japonské statistiky připadlo by 133 kg příze na vřeteno, tedy 7krát tolik jako v Anglii!

V Německu podle statistiky brémské bursy bavlnářské zpracovalo nyní 8,832.016 vřeten asi 358 mil. kg bavlny[5] a vyrobilo asi 300 mil. kg příze, tedy vřeteno asi 34 kg. Připusťme, že japonské vřeteno vyrobí 15 kg příze, tož buď bude japonská výroba příze obsahovati jen asi 19 mil. kg čili 5 mil. kvanů místo 45 podle statistiky, anebo jest v Japonsku asi 9·7 mil. vřeten.

Poněvadž Japonsko dovezlo podle oficielní statistiky surové bavlny asi za 70 mil. yenů (1903 za 68 mil. yenů, 1904 za 71 mil. yenů), a vyrobená příze měla cenu r. 1903 86 mil. yenů, zboží bavlněné 92 mil. yenů, může tedy býti číslice výroby příze dosti přibližná. Ale nyní zbývá jen závěr, že počet vřeten daleko pokulhává

---

[1] Nepadá na váhu příliš, že celé tkalcovství japonské, které ve statistice, bohužel, není odloučeno, srovnává se pouze s bavlnictvím evropským.

[2] Str. 132 a násl.

[3] Str. 121.

[4] Str. 132.

[5] Německo dovezlo 1902, 1903, 1904 za 284.355.421 mil. marek surové bavlny.

za skutečností. Jest také možno, že veliká část výroby vedle tovární výroby připadá domácké výrobě.

Než budiž jakkoliv, ale každým způsobem prokázala japonská statistika naprostou nespolehlivost. Důrazně třeba dožadovati se, aby celá japonská statistika byla podrobena přesné kritice, a japonská vláda ať nasadí páky na všech stranách, aby vypátrala, odkud prýští tyto nestvůrné chyby, sice vzejde proti ní oprávněná nedůvěra.

Uvedené příklady snad stačí, aby osvětlily, jak předhonila evropská výkonnost průmyslová japonskou, a proto japonská práce, třeba sama o sobě byla lacinější, stane se konečně dražší než evropská.

Mzdové poměry v Japonsku vysvětluje japonská statistika přesněji.[1] Od roku 1887 mzdy stoupaly, roku 1903 počítalo se stoupnutí průměrně 120 proc. Skutečná průměrná mzda obsahovala r. 1903 asi 48 senů denně = 96 pfg. Rovnala by se tedy něco více než třetině průměrné mzdy v Německu. Mzda mužských tkalců byla r. 1903 nejprve 33 senů = 66 pfg., žen od r. 1901 pevná, nejprve 20·6 senů = 41·2 pfg.

Zdá se, že u japonských dělníků stoupla také výkonnost, odpovídající zvýšení mzdy. Avšak zlepšení mzdových poměrů třeba v první řadě přičísti zvýšení cen a pak poptávce po dělnictvu, poněvadž byly v nedávné době zřízeny nové továrny.

Ceny za zboží stouply od r. 1887 podle japonské statistiky[2] o 99 proc. Zvýšení cen, které jako rychle zvýšená čísla zahraničního obchodu[3] a rozpočtu mají svoji příčinu v menší hodnotě stříbra,[4] opozdilo se za zvýšením mzdy o 21 proc. Zdá se, že v Japonsku zlepšila se situace pracujících tříd.

[1] Finanzielles und wirtschaftliches Jahrbuch 1905, str. 159.

[2] Finanzielles und wirtschaftliches Jahrbuch 1905, str. 139.

[3] Zahraniční obchod vykazuje následující rozvoj:

	Dovoz zboží	Vývoz zboží
	Mil. jenů	
1868	10·7	15·6
1880	36·6	28·4
1890	81·7	56·2
1894	117·5	113·2
1899	220·4	214·9
1904	371·4	319·5

Tyto číslice nejsou však úplné, poněvadž není započítán obchod s Formosou, ani dovoz válečných potřeb, ani vývoz cizích i japonských válečných a obchodních lodí. Srovnej Rathgen str. 100 a násl.

[4] Od r. 1887 klesl kurs yenu z 3·23 marků na 2·08 marků tedy o 36 procent.

Přibytek japonské produkci nezdá se, nehledě k jednotlivým oborům, v posledních 10 letech příliš význačným.

Orná půda rozšířila se v posledních 10 letech jen málo. Také výtěžku žní rýžových a obilních přibylo jen málo. Řídí se klimatickými poměry mezi dosti vzdálenými hranicemi. Rýžová žeň obnášela průměrně 35—40 mil. koku (1 koku = 180·4 l.) r. 1900, proti tomu roky 1898, 1901, 1903 přinesly žeň 46—47 mil. koku, r. 1904 docela 51 mil. koku, kdežto r. 1905 zase jen nepatrnou žeň 34 mil. koku.

Dobývání čaje celkem kleslo, výroba hedvábí však stoupla, dobývání tabáku se zmenšilo, výroba cukru jako výtěžek zemáků a fazolí zvětšil se značně. U dobytka, který sám o sobě jest malého počtu, dá se pozorovati nepatrný přibytek, a právě tak v rybářství. V hornictví jest větší výtěžek zlata, mědi, olova, železa, kamenného uhlí a petroleje, menší stříbra, antimonu a manganu.

Počet horních dělníků zvětšil se z 18.517 roku 1896 na 57.129 roku 1903.

Značnější stoupnutí lze znamenati při bavlněné přízi, při jednotlivých textilních výrobcích, evropském papíře, při tak zvaném japonském zboží a rohožkách. Cena veškeré japonské výroby[1] počítá se podle statistiky asi na 2 miliardy yenů, tedy na 4 miliardy marků. Neobsahuje ještě sedminu výroby Německa, která se udává nejméně 30 miliard marků. Hospodářské výrobky obsahují asi polovinu japonské produkce, kdežto v Německu něco více než ⅓. Na nepatrnost výroby japonské vzhledem k zemím evropským ukazuje právem Rathgen.[2]

Podle všeho nesmíme výkonnost japonského národního hospodářství přeceňovati. Japonsko při důsledné a soustředěné snaze svého obyvatelstva[3] rozvine podle svých sil národní hospodářství, pozvedne

---

[1] Srv. Kambe str. 16 a násl.

[2] Str. 127.

[3] Japonské obyvatelstvo jest smíšeno z prvků malajsko-mongolských, mandžu-koreanských a kmene Ainů, k nimž prý se druží, podle dr. Wirtha, částky turko-finské.

Nesouhlasím s míněním Rathgenovým, který vidí v japonském lidu »nedostatek silných individualit« a »neobyčejně málo vynikajících a charakteristických osobností«. Mé mínění dokazují celé japonské dějiny a také poslední rusko-japonská válka.

Rapidní vývoj Japonska, rychlé osvojení vnějších vymožeností evropské kultury nebylo by možné bez silných jednotlivců. Japonské vychování, které hledí sebeovládání, osobní skromnosti a nikoliv vnějšího vystupování, vzbuzuje

svůj průmysl pro určitou velkovýrobu, jako zvláště pro zboží textilní a lacinější zboží konsumní, znenáhla posílí svou finanční sílu, upevní zlatou měnu a pokusí se, aby stáhlo do země cizí kapitál. V přední řadě však obrátí všechnu pozornost a sílu k tomu, aby rozmnožilo a posílilo armádu a loďstvo. Bude provozovati ve východní Asii osadnické hospodářství, a to pokojnou cestou, bude hleděti, aby odbyt svůj rozšířilo dle možnosti na ostatní země východoasijské, a aby získalo výhradné postavení ve východoasijském obchodním styku a lodním spojení.

Ale toto hospodářské »žluté« nebezpečí, se strany Japonska, při nepatrném vývoji japonského průmyslu, při neustálém stoupání mzdy a cen, při rychle vzrůstající potřebě dovozu, při nepatrných zásobách uhelných a železných, při nedostatku bavlny a vlny jest tak málo významné, jako sotva asi může Japonsko dohoniti evropský strojní a ozdobnický průmysl, aspoň v dohledné době. Čím více vyvíjí Japonsko svůj průmysl, tím více bude potřebovati strojů,[1] surovin, polotovarů a hotového zboží všeho druhu.

Docela jinak má se věc s politickým »žlutým« nebezpečím.

Válkou rusko-japonskou dostala se východoasijská otázka do nového stadia. Jest třeba, aby Evropa, a zvláště Německo, věnovaly této otázce nejnapjatější pozornost, aby nepřišlo nějaké náhlé a nebezpečné překvapení.

Ve východoasijském koncertu jest zastoupeno 7 mocností, totiž Japonsko, Čína, Rusko, Anglie, Francie, Německo a Spojené Státy. Rovnováha, která byla rusko-japonskou válkou přerušena, jest s námahou sice, ale přece ustálena, nicméně jest otázka, jak dlouho nová

---

domnění, že niveluje individualitu, osobnost. Avšak dle mého zdání právě naopak Japonec pro své sebeovládání jest silnější osobností než Evropan, jen že to není patrno vnějškem. Muži jako Ogava, Togo, Ito, Katsura, Aoki, Shinagara, Kato, Okuma by nebyli silnými individualitami! Právě v Evropě slyšíme neustále žaloby, že ubývá silných osobností a přibývá sploštění našeho národního rázu!

[1] Srovnej Rathgen 110 a násl. R. 1904 obsahoval dovoz zboží za 371 mil. yenů, za 57 mil. yenů tovarů všech druhů pro konsum i produkci, za 133 mil. yenů výrobních surovin a materiálu všeho druhu a za 114 mil. yenů potravin a konsumních prostředků (spolu s cukrem a petrolejem), kdežto ve vývozu zboží ze 319 mil. yenů figurovalo jen čaj, káva, surové hedvábí, kamenné uhlí 128·8 mil. yenů, vlastní průmyslové výrobky asi 126 mil. yenů.

rovnováha potrvá, a nebude-li mezi různé strany hozeno zase jablko sváru. [1]

Především jest počítati s expansivním pohybem Japonska všemi směry ve východní Asii. Korea jest skoro úplně odvislá od Japonska. Koloniální snahy Japonska směřují nejen na Koreu, ale i do Mandžuska, na jiné čínské kraje a na Filippiny. Nutnost, aby Japonsko rozšířilo svůj hospodářský a politický význam na ostatní východní Asii, nehledě k tomu, že bránilo se proti ruské expansivní politice, která víc a více na ně doléhala, byla hlavní příčinou útoku Japonska na Rusko. [2]

Když už tvrzení,[3] že Japonsku zbývá jen málo vzdělatelné půdy, která by přijala přebytek obyvatelstva, nejsou správná — dle mého dohadu jest v Japonsku, zvláště na Yezo, tolik půdy, že vyživila by při nejmenším 15—20 mil. Japonců — tož nemůže tato okolnost překážeti expansivním snahám některého národa, zvláště ozývají-li se spolu při takové koloniální politice nejen hospodářské, ale i politické faktory.

Japonsko si uvědomilo svou převahu ve východní Asii, a poněvadž v životě národů, jak známo, vždy moc šla před právem a ještě dlouho půjde, musíme počítati s faktem, že Japonsko, vědomo jsouc svého cíle, užije této své převahy ve východní Asii, a bude-li nutno, i na poli válečném. Japonsko přetvoří nejen Koreu, ale znenáhla i Mandžusko ve skutečnou kolonii, a jeho snahy musejí směřovati k tomu, aby dostalo i Čínu pod svou kontrolu.

Zda dosáhne tohoto cíle a udrží-li ho? Kdo by to dnes předpovídal. Kdyby Čína — jak se skoro nyní podobá — probudila se ze svého stoletého spánku, kdyby se modernisovala a užila svých ohromných sil k vytvoření své vojenské moci podle japonského vzoru, mohlo by se třeba státi, že Čína by předčila Japonsko svou mocí a po případě potlačila. Zatím má Japonsko převahu a pojistilo si nedávnou smlouvou s Čínou směrodatný vliv na vnitřní poměry čínské.

Nechť jest tomu jakkoliv, buďže Japonsko, buďže Čína stane se vedoucí mocí, buďže se obě spojí, evropská osadní území

---

[1] V Číně počínají opět bouře. Neustálým podnětem nenávisti proti cizincům jsou, což vytkl již čínský vyslanec v Berlíně, misionářské stanice. Tato latentní zápalná látka se hromadí tím, že ve Spojených Státech zachází se s Číňany špatně, takže pravděpodobně dá se čekati nový výbuch nepokojů v Číně.

[2] Sr. Kambe 2, 3, 7 a násl.

[3] Na př. dr. Takaoka, Die innere Kolonisation Japans. Nákladem Duncker a Humboldt, Lipsko 1905.

ve východní Asii, zvláště německé, jsou, nehledě k anglickým, v situaci ohrožených předních stráží.

Kdyby byla skončila východoasijská válka na prospěch Japonska tím způsobem, že by, jak se očekávalo, Rusko bylo zaplatilo značné odškodné mnoha miliard marků, nebyla by se tím posílila smířlivost Japonska, spíše bylo by bývalo podníceno k rychlejšímu — po případě také násilnějšímu — provedení východoasijské Monroovy doktriny, kterou nyní mnozí Japonci hlásají a podporují.

Jestliže pozorujeme v přítomné době v oficielním Japonsku dosti smířlivou náladu, musí se připočísti závorám, které byly způsobeny dočasným finančním vyčerpáním země.

Proti Německu však panuje v Japonsku nyní jako dříve velmi nepřátelská nálada,[1] poněvadž zasáhlo s Ruskem a Francií v neprospěch Japonska při sjednání míru v Shimonoseki r. 1895. Možno tedy se obávati, že Japonsko, jakmile dosáhne v námořním vyzbrojování takové výše, aby samo bez Anglie, svého spojence, mohlo opanovati moře ve východní Asii, pokusí se provésti východoasijskou Monroovu doktrinu — po případě i násilím. Německo mohlo by pak býti první mocí, proti které by japonský útok byl namířen.

---

[1] Z četných hlasů novin budiž uveden posudek »Osakovském Mainitši« ze dne 12. ledna, který uvedla »Köln. Zeitung« č. 234, 1906: »Tehdy byl mezi Německem a Japonskem vřelý a upřímný, přátelský poměr. *Ale Německo zničilo toto přátelství,* které se historicky vyvinulo, *po skončení čínsko-japonské války svou politikou na dalekém východě.* Počalo prováděti politiku, pro kterou se cesty Japonska a Německa rozcházely více a více. Německo zaujalo proti nám *postavení,* které *zasadilo Japoncům do srdce hlubokou ránu, postavení,* které v posledních 10 letech *nikdo z nás nezapomněl.* Od 10 let nastala v historickém poměru mezi Japonskem a Německem nová kapitola, a trpce stěžujeme si na obrat, který tehdy nastal.« — — — »Nejvíce jest obávati se *nespolehlivosti* německé politiky, která dnes sáhne po tom prostředku, zítra po onom, nestálosti jejího postavení. Tuto všeobecnou obavu neodstraní ani nejnovější fase německé politiky. Kdo přes tisíce svatých ujišťování přece vždy mění své postavení ze dne na den, jeho stálosti nelze důvěřovati, třebas jeho slova byla krásná. Pokládáme za neobyčejně těžký úkol zjistiti, jak Německo vlastně smýšlí; ale musíme zde vysloviti, že nové navázání starých přátelských poměrů jest možné jen tehdy, nabudeme-li přesvědčení, že naše politické cíle jdou stejným směrem.« Ačkoliv byl tento projev v »Kokuminu« oficiosně dementován, přece věrně vyjadřuje náladu, která jest rozšířena v širokých vrstvách Japonska proti Německu.

Pohlavní život lidský se stanoviska přirozených dějin vývoje.[1]

Předmluva. Nezamýšlel jsem původně přednášku svou o »pohlavním životě lidském se stanoviska dějin vývoje přírodního« dáti vytisknouti. Měla býti mnou přednesena jen studujícím obou vys. škol v Curychu a chce býti jen s tím předpokladem posuzována. Iniciátoři poslali pozvánky jen studentům obou vys. škol a dovolili vejíti jen prokázavším se jimi. 13. února shromáždilo se již čtvrt hodiny před počátkem přednášky 700 posluchačů, hustě naplňujíce objemný sál. Sta jich musilo býti odmítnuto s útěchou, že jim bude přednáška opakována. S nejnapjatější pozorností a v naprostém tichu naslouchali pokaždé mladíci a vypukli ku konci v pochvalný potlesk, uspokojující svou bezprostředností a neličeností. Smím tedy právem se domnívati, že pochopili má slova.

Zatím brzo jsem zvěděl — a očekával jsem to, že mnozí moji velectění kollegové, kteří všichni přednášky neslyšeli, vyjádřili se o mém počínání velmi nelibě. Je prý vůbec netaktním, mluviti o těch věcech před studenty; měl jsem to předati lékařům, geologům ta otázka prý nepřísluší, škodí to pověsti školy, mělo mi to býti škol. úřady zakázáno atd. Je prý »nezodpověditelnou odvážlivostí« vystoupiti s tímto thematem před žáky, a jen šťastnou náhodou že nevznikl skandál.

Věděl jsem věru dobře, jak se smím spoléhati na poměr mezi mnou a mými žáky. Nebyl jsem odvážlivcem, ale nejsem též zbabělcem, a zachoval jsem si ještě odvahu a sílu pro něco ne právě obyčejné.

Vskutku nezašel jsem si touhle přednáškou, jak se tvrdilo, do cizího mi oboru. A kterého že oboru musí člověk býti, aby směl

[1] Přednesl r. 1900 stud. mládeži curyšské prof. dr. Alb. Heim. Pod tímto titulem vyšla v Curychu u A. Müllera neobjemná brožurka, kterou zde se svolením autorovým překládáme.

mluviti o pohlavním životě lidském? Věc ta má stránky: lékařskou, právnickou, zoologickou, palaeontologickou, ethnografickou a mravní. Zdá se mi, že tu nezáleží na odboru, ale na studiu celé věci. Odborník snadno ji posuzuje jednostranně. Obíral jsem se mnoho danou otázkou, nikdy jsem ji nespouštěl s očí a vždy studoval jsem zjevy sem příslušné mezi lidmi divokými a civilisovanými, i u zvířat, a pokoušel se srovnávati je se zákony palaeontologickými, a vždy jich používal a dotýkal ve svých čteních o »geologických dějinách vývoje organické přírody« a zvl. o »pradějinách lidských«. Proto věděli studenti, že je mi a v jakém smyslu je mi tato otázka blízká; a z přirozeného důvodu toho neobrátili se na jiné, nýbrž na mne. Mnohým mým kollegům nebyl ovšem tento poměr znám.

Většina pak hledisek, obíráme-li se thematem tím, povšechně jest povahy mravní, a jest proto blízka každému, kdo snaží se mimo úzkou odbornost býti také ještě člověkem. Nemáme-liž my professorové k vůli povolání býti také vychovateli, učiteli mládeže, geolog jako historik, lékař jako mathematik, atd., pokud kdo má k tomu schopnost? Nebude snad nikdo zakazovati, abych mluvil ku svým žákům také jako mravní vychovatel; a odvážil jsem se toho — váže se to těsně k mým odborným znalostem.

Pronesená kritika mého jednání mne nutí, uveřejniti svou přednášku. Nechť ji kritikové nejprve čtou a potom teprve, místo předem, mne posuzují. Aby měli k souzení bezpečný podklad, opakuji přednášku jak možná do slova i v mnohých věcech osobních, jež bych k vůli širším kruhům raději vypustil. Dík, jejž mi s vnitřním pohnutím slovy i mnohými dopisy projevili otcové (mezi nimi i moji kollegové) a matky, udává mi lépe cestu než kritika.

Někteří spisovatelé, podobné práce uveřejnivší, jako prof. Herzen, dr. Kornig, Björnson, Seved Ribbing atd., dostane-li se jim toto dílo do rukou, najdou tu a tam své myšlenky, nebo docela obraty, aniž bych je zvláště citoval. Prosím proto o prominutí. Kdybych si byl dříve pomyslil na vytištění, byl bych si citáty označoval. Nyní nemohl jsem více tyto citáty bez přílišného vynaložení času doplniti. Pokud ale možno, uzavřel jsem vypůjčená slova do uvozovek. Moje přednáška však má také mnohá nová hlediska a vlastní svůj myšlenkový postup, takže vytištění, nehledě k účelu mého obhájení, jest snad ospravedlněno a mnohým vítáno.

Mezitím naši studenti založili nový spolek, nazvaný *Ethos*, akademický spolek, bojující proti nemravnosti. Ten přeje si sám vytisknouti moji přednášku a rozšiřovati ji. Dobrá —

dávám ji rád! Kéž, nedbajíc kritiky, stále slouží dobrému cíli, jemuž je posvěcena, a nechť zároveň seznamuje široké kruhy se spolkem »Ethos« a získává mu hojné přátele.

V Curychu, dne 15. VI. 1900.

Dr. *Alb. Heim,* professor.

Mladí přátelé!

Několik studentů obou našich vysokých škol mne navštívilo, abych promluvil před studující mládeží o pohlavním životě s přírodovědeckého stanoviska. Přislíbil jsem, ni okamžik se nezdráhaje, z těchto důvodů:

Dlouho jest mým přesvědčením, že se v téhle věci má mluviti svobodně a otevřeně, měrou větší, než se děje. Opomíjejí-li toho jiní, snad k tomu povolanější, počínám já.

Energicky pracovali mnozí jednotlivci i spolky, vycházejíce ze stanoviska náboženského, a stále pracují pro obrácení a polepšení. Vzdávám tomu šlechetnému snažení a této činnosti plné uznání a úctu. Bylo by však neštěstí, kdyby vzniklo z toho mínění, že pobídka k mravnosti může prýštiti jen ze zbožnosti. Kéž Vám dokáži, že také se stanoviska »nevěřícího přírodozpytce« mravnost, obzvláště mravnost pohlavní, jest svatým příkazem, a že přírodozpytec dochází tu stejných požadavků, jako věřící.

Jest mi poměrně snadno mluviti s Vámi, poněvadž nedbaje všech pokušení ve svém životě, nikdy jsem nejednal proti tomu, co Vám jako nejlepší na srdce budu klásti. Mohu Vám otevřeně pohlížeti do očí, poněvadž nežádám od Vás nic víc, než co sám na sobě jsem vymohl, a to mi dodává odvahy mluviti.

Konečně, pojednávaje s Vámi otevřeně o obtížné otázce té, řídím se vnitřním hnutím. Nazývají-li mne moji milí žáci »tátou« — prvým slovem, jež žvatlalo mi vstříc mé prvé dítě, nemohouc ještě vysloviti »otče« — smím zajisté k Vám mluviti, jako otec k synům.

»Dle věčných, vznešených, velikých zákonů, musíme dovršiti všechny kruhy svého bytí.« Můžeme dokázati fakty palaeontologie, že milliony let minulosti postupoval vývoj k dokonalejšímu, vyššímu, určitými drahami za odumírání a vyhasínání pochybených pokusů vedlejších. Není myslitelno, že tak mocný zákon přírodní, stvořivší všechny rostliny a zvířata, nyní by se náhle zastavil. Spíše podroben jest mu i člověk, jest mu podrobena i přítomnost a budoucnost. Vše, co se nyní děje v organické přírodě a v životě lidském, jenž je ostatně jen její částí, jest podrobeno mocným těm zákonům, vše to představuje jen dílek vývojového postupu, článek spletených

řetězů, a jen tím způsobem můžeme na to pohlížeti — a nikoliv jako na něco pro sebe samostatného, co se může libovolně měniti. Musíme vyzkoumati směr, jímž se ubíral vývoj, nikoliv místně a přechodně, nýbrž velkými, dlouhými rysy. Nutno pak nám snažiti se o reformy, ležící v tom směru, nesmíme však žádati změn, znamenajících ústup, atavismus, klesnutí. Palaeontologie může sty případů dokázati, že vlastní ústup ve vývoji není možný. Vyšinou-li se tvarové skupiny z rozmanitých příčin ze svých vývojových kolejí, tož brzo nepostupují, nějakou dobu stojí tiše, brzo pak vymírají, vyhasínají na vždy.

Poohlédněmež se nejprve povšechně po významu pohlavnosti ve vývoji organické přírody.

Pro bytosti, žijící po jedinu, jež mohou se rozmnožovati beze vší cizí pomoci, samy, není společenského pudu, ani dobra ani zla. Rozdělení rozmnožování na dvě pohlaví bylo velikým krokem, jejž učinila příroda — anebo pro mne řekněte »Bůh«, pojde z toho totéž — aby dosáhla velkolepého stupně vývoje! Pohlavnost pohnula především individua k tomu, aby se vespolek o sebe starala. Péče o mláďata, u složitějších bytostí pak k tomu přistoupivší, spoutala je trvaleji, a sexualita (pohlavnost) a péče ta stvořily rodinu. Láska manželská, mateřská, bratrská z ní vznikly, bez sexuality by jich nebylo, a vše bylo by vzájemně lhostejno a zůstalo by bez pokroku, samo na sebe odkázáno. Z rodiny a z potřeb k jejímu udržení nutně musil povstati dílem nový pud společenský, dílem (kde byl již v zárodku) znova býti povzbuzen, posílen. Ale každá rodina a každá společnost obsahuje zárodek *zákonů společného života.* Příroda zvolna dala tyto zákony, a tak vznikla *mravnost* a *pud mravní* v nejširším slova smyslu. Základní zákon mravní zní jednoduše: *Jednej všude a vždy tak, jak toho blaho jiných a celé společnosti žádá, aspoň tak, že to ostatním neškodí.* Pud mravní projevuje se v mravním svědomí, jež učí nás rozlišovati dle jmenovaného zákona dobro a zlo, a jež o tolik instinktivněji, rychleji a rozhodněji jedná, oč výše jsme vyvinuti. Správní zákon a mravní svědomí nejsou umělým produktem nějakého dogmatu, nějakého náboženství, jsou milliony let starší než každé náboženství, nalézají se u beznáboženských nejnižších plemen a často ve znamenitém vývoji u zvířat. Vznikly z takové přirozené nutnosti, z jaké list na stromě, motýl z pupy. Nejmocnější zakladatelé náboženství a učitelé mravnosti všech časů, pohanští jako křesťanští, byli svou dobou jen interprety tohoto zákona mravního. Jen člověk, žijící s těmito úvazky v souladu, může býti šťasten. Civilisace, jež vede nás vždy dále v tomto zákoně mravním, není nic

cizího, nic nepřirozeného, nýbrž část mocného toho přírodozákonného vývoje. Zajisté že není také kollektivní svědomí lidstva neomylné, kolísalo v pravo, v levo, časem vybočilo do bludů, opět však koleje našlo. Jest ještě nehotové a nedokonalé. Trpí ještě nyní mnohé ohavnosti, jako na př. mezinárodní houfné vraždění, nazvané válka. *Ale postupuje ku předu. Jednotlivé svědomí mravně vysoce vyvinutých lidí jest bezpečnější než kollektivní (davové) svědomí lidstva.* Zde a všude vyskytují se ti, již předcházejí, ti, již ochotně následují, ti, již nuceni následují, a ti, již následování schopni nejsou. Ti hynou, *pokrok lidstva tkví na kráčejících v čele.*

Sexualita vykonala však ještě víc, co oživuje náš život, neboli přírodu. Stvořila nejen nás a naši rodinu, vzbudila i smysl pro krásno, zaznívá ve výtvorech umění, oživila okolní přírodu barvami květů a zvířat, zpěvem ptačím, a jí zraje zlatý plod na stromě. Nestojíme na stanovisku jistých náboženských směrů, které by raději sexualitu vyhladili, které zatracují pud pohlavní jako něco nižšího. Ctíme jej spíše jako skvělý dar přírody. Nejkrásnější dar přírody, na nepravém místě promrhaný, může vésti do nejhroznější propasti, ale ovládán rozumným, silným duchem k nejvyššímu, nejšlechetnějšímu rozvoji a k největšímu štěstí. Pohlavní život, žitý způsobem správným, jest úctyhodný a svatý. My, přírodozpytcové, neznáme rozporu mezi přírodou a mravností. Přirozené pudy o sobě nejsou nemravné, nejsou špatné; *zajisté však odchýlení se od toho, čeho přirozený vývoj tím dosahuje, jest zlo.*

Tato úvaha jest podkladem, z něhož vycházíme. Zdědili jsme mravní pud a jsme proto podřízeni přírodnímu zákonu mravnímu, který tu zní: *Vždy jednejme jen tak, jak toho naše svědomí žádá, to jest, aby to aspoň ostatním a společnosti neškodilo, lépe tak, aby to jejich blahu sloužilo. Tato vůdčí myšlenka vývoje opanujž naše jednání, od ní nikdy neustupujme.*

U člověka jako u zvířete dostavuje se pozvolným vyvíjením plemenidel pud po spojení pohlaví, po páření, u samce trvalejší, u zvířecí samice jen periodický a na krátký čas (doba žáru, na př. říjení), a u zvířat jako u lidí skoro vždy značně silnější u samce než u samice. To tedy je fysiologický základ, na kterém zdvihá se mravní otázka v užším smyslu, jíž zde se obíráme.

Člověk je tu především v postavení nepříznivějším než mladé zvíře. Zvíře cítí pud sotva dříve než po úplném vyvinutí orgánů. U lidí příliš často se stává, že starší hoši nevhodným způsobem poučují mladší a obeznamují je nejen s pohlavním úkonem, ale i s ne-

řestmi, hochy to ještě docela nevyvinuté. Dráždění myšlenek plodí pak předčasné dráždění orgánů. Jestliže již v té době životní užívá nebo lépe zneužívá se ústrojů plodících, dříve než úplně dozrály ony i celé tělo, tož bývá tím obzvlášť těžce poškozena na celý život nervová soustava ve svém vyvíjení a sesilování.

Neměli bychom tomu dovoliti, aby se děti vzájemně zasvěcovaly do pohlavních tajností. Odstraňme dráždivou tajemnost. Rodičové sami měli by o děti pečovati. Pětiletému děcku, počínajícímu se ptáti: »Jak povstávají děti?« jsem odpověděl: »Povím ti to, až budeš o rok starší a hodnější. Ale již teď věz, že jedině otec nebo matka tě správně poučí!«

Když se dítě po roce ptalo: odkud přišla sestřička, řekl jsem mu: Uzavřeme nyní spolu smlouvu: Ty mi slíbíš, že na takové věci nikdy nikoho jiného se ptáti nebudeš, já slibuji za to tobě, že povím ti vždy pravdu, kdykoliv se na mne obrátíš. Víš, jak přišla na svět mladá štěňátka? »Ano, povstala v čubě a ona je pak kladla.« Nu, vidíš, u člověka je to docela podobné, tvá matka tě »kladla«. Chlapec vypoulí na mne oči a praví: »Vždyť jsem si to přece myslil!« Potom běží k matce, padne jí okolo krku a volá: »Matko, děkuji ti, že jsi mne kladla!«[1] A všechna převrácená zvědavost zmizí, vše zdá se hochu tak přirozené, samo sebou se rozumějící, že se dlouho po dalším neptá.

Tak by to mělo pokračovati, krok za krokem. Vždy mají rodičové vážnými, otevřenými vysvětlivkami zvědavosti vstříc vycházeti, aby děti tajně nepátraly a tajností neměly. Ovšem, úloha ta není snadná, stává se ponenáhlu obtížnou. Jsou však nyní pro rodiče, kteří si nedovedou sami pomoci, znamenité knihy, které dávají návod.

Dejme tomu, že prvé překážky jsou přemoženy. Mladý muž dosáhl silné, zdravé zralosti, pohlavní žádost mocně se hlásí a doléhá. A nyní?

Nejbližší myšlenkou jest: pud je mi dán přírodou. Příroda žádá ukojení, není tedy proti přírodě a proto nezdravé, pud přemáhati?

Tisíce jich ujišťuje, že pohlavní zdrželivost jest nezdravá. Všechny možné nemoci byly jí již přičteny. Kdo se zdržuje, hřeší proti přírodě a proti sobě samému. Avšak všechny staré jako nové a vědecky kontrolované zkušenosti dosvědčují, že tato tvrzení jsou bludná.

Již u zvířat lze zkušenost přesně určiti. Zvířata, která nemají vůbec příležitosti se pářiti, držena jsouce pro určité účely, neone-

[1] Německy »gelegt« — je to dialektický výraz pro metání, narození u zvířat.

mocněji, nýbrž zůstanou spíše silnějšími a v práci déle svěžími, netrpí na zdraví. O závodních koních, o loveckých psech je mnohonásobně dosvědčeno, že podávají lepší výkony, není-li jich používáno pro plemeno. Pěstiteli všeobecně je vyzkoušeno, že potomstvo zvířat, která jsou připuštěna k páření hned, jak se probudí jejich pohlavní pud, jest horší, slabší, a celé rassy dobytčí vyhynuly touto chybou pěstitelů. Daleko silnější a lepší jest potomstvo, jsou-li zvířata nejprve držena v pohlavní zdrželivosti a teprve později použita pro plemeno. Mezi lidmi vidíme, že mnohé zdravé rassy, jako staří Anglosasové, zachovávali naprostou pohlavní zdrželivost nejméně do 25. roku. Zápasníci athletických her starověkých až k anglickým sportovním boxerům žádali dlouhý čas před zápasy na svých druzích pohlavní zdrželivost — není to tedy přec škodlivo!

Poohlédněte se mezi tím obyvatelstvem, které ještě zachovává přísné mravy a mezi něž nevnikl alkohol. Je velmi zdravé, velmi silné, třeba zachovávalo čistotu před manželstvím a průměrně před velmi pozdním manželstvím. Nikde na zemi nebo na malých místech, kde je mimomanželské požívání slastí pohlavních těžké nebo nemožné, lidé proto duševně nebo tělesně neonemocněli. Stonásobně učí zkušenost, že pozdní sňatek vede k zušlechtění rassy, časné plození však k seslabení. Všechny orgány zdravého těla mají býti vespolek v rovnováze, nezřízená nadvláda pohlavního pudu, neschopnost spoutati jej není důkazem mužské síly, nýbrž mužské slabosti. Mohl bych vám ze své zkušenosti podati hojně příkladů svých vrstevníků, kteří jako studenti žili v pohlavní nevázanosti. Klesli do nebo pod prostřednost, jsou dnes již bez síly, bez ohně, chodí zvolna, loudavě, stařecky. Prof. Ziegler ve Strassburgu hodně pravdivě a hodně drasticky volá k německým studentům: »Učení a práce všeobecně není vinnou na slabosti a nervosnosti německé mládeže, nýbrž chlast a smilnění!«

Dějiny znají mnoho příkladů, že plemena sešla pohlavními výstřednostmi, ale neznají ni jedinkého pro to, že by vyhynul některý kmen, zachovávající čistotu; naopak, ten je věru v rozkvětu.

A co praví přísně exaktní vědecká zkušenost a badání na otázku, je-li pohlavní zdrželivost škodliva zdraví nebo ne?

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Bohaté žně a příznivá hospodářská konjunktura — Jednání odborných komisí o vyrovnání rakousko-uherské — Protest manifestačního sjezdu v Mladé Boleslavi proti správě a hospodaření komory liberecké — Jubilejní výstava pražské obchodní a živnostenské komory 1908 — Kanalisace Vltavy nad Prahou a projížďka po střední Vltavě — Ústřední pokladna společenstevní — Kartel cukerních raffinerií.

Dávno již konjunktura národohospodářská netěšila se tak příznivému a snad i přehnané naděje vzbuzujícímu vzestupu, jako za příchodu podzimku tohoto roku. Krajiny stápějí se v klidných barvách podzimního slunce, hospodářský život však raší, proudí, ze břehů vystupuje jako bystřiny a vody jarní pod dotekem kouzelného proutku vesny. Vzestup konjunktury v průmyslu, obchodu a dopravě vzpružen a posílen byl neobyčejně bohatou sklizní. Nehledě k Rusku, zprávy ze všech směrodatných zemí předstihují se v konstatování bohaté žně. Uhry měly sklizeň tak vydatnou, že jí není pamětníka. Škodlivé následky ústavní krise let posledních na hospodářské poměry v Uhrách zdají se býti již zažehnány, kontokorrentní záloha 100 mil. korun, jíž musila si vláda Fejervaryho zajistiti na jaře tohoto roku u bankovního konsorcia Rothschildova, aby měla z čeho platiti úroky státního dluhu a z níž užila vláda Wekerlova 60 mil., byl vypovězen, poněvadž bohatá sklizeň v Uhrách umožnila zemědělcům uherským rychle spláceti nedoplatky daňové, jež vznikly obstrukcí let minulých. Též Předlitavsko s královstvím Českým vykazuje sklizeň neobyčejně bohatou. Spojené státy posílí opět své v posledních letech klesající postavení jako země vývozu obilního a hospodářský rozkvět Kanady povede k dalšímu kultivování rozsáhlých jejích territorií s panenskou půdou tak mnoho ještě slibující. Příznivá konjunktura svádí newyorskou bursu ku spekulaci tak vášnivé, že i v zemi s neobmezenými možnostmi závrať vzbuzuje. Spekulace newyorská má zapotřebí zlata, mnoho zlata a zvyšuje takto i rozumnou spotřebu zlata ve Spojených státech, jíž bohatá sklizeň a vzestupná konjunktura průmyslu tamního vyžaduje. Banka anglická brzdí zvýšením sazby úrokové odtok zlata do Ameriky, banky v Berlíně a ve Vídni zvyšují rovněž svou míru úrokovou, nemohouce stačiti vzrůstajícím nárokům stále stoupající konjunktury. Zdražení peněz provází stálé zvyšování cen surovin, polo- i celotovarů. Není téměř dne, abyste nečetli v hospodářských rubrikách novin,

že to neb ono sdružení výrobců rozhodlo se vzhledem na stoupající cenu surovin nebo polotovarů a na požadavky dělníků zvýšiti cenu svých výrobků. V pestré směsi za dobu dvoutýdenní ohlašují noviny zdražení uhlí, železa, koží, skla, jemného plechu, drátěnek, motouzů, cinkového, bílého plechu, rukaviček, látek na hedvábné kravaty, mosazu, podešvů, rour železných. Na vývěsních tabulích a nárožích větších měst jest již pravidelným zjevem vývěska, oznamující ctěnému obecenstvu a váženým odběratelům, že se společenstvo to neb ono usneslo zvýšiti cenu výrobků nebo zboží o 10—20%. Úředníci a zřízenci státu i jiných korporací svolávají manifestační schůze, posílají deputace, domáhajíce se zvýšení ceny za práci konanou, poněvadž všeobecné zdražování všech potřeb životních nejen jim nedovoluje ukojiti potřeby stavovské, nýbrž ohrožuje již dostatečný úkoj potřeb existenčních. Stoupající produkce, stoupající cena peněz, stoupající cena všeho zboží. Jak dalece vzestup ten jest přirozenou výslednicí změn činitelů výrobních a na kolik ovládán jest spekulací, přirozených činitelů výrobních nedbající, těžko odhadnouti. Nelze spoléhati též na věštby národních hospodářů praktických a theoretických, kteří o nejbližší konstellaci národního a světového hospodářství po většině příznivou prognosí nás utěšují.

*

Konflikt aristokratického parlamentu maďarského s králem uherským dal podnět též v naší polovině říše k reformě volební směrem demokratickým a k povolání ministerské vlády, odpovídající alespoň částečně ústavnosti. Dva stěžejní úkoly má vláda Beckova: reformu volební a vyrovnání s Uhry. Oba úkoly spolu souvisí. Parlament, na základě všeobecného práva volebního svolaný, nebude tak povolný k požadavkům Maďarů, tak passivní a ústupný vůči jich útočnosti, jako byly parlamenty při sjednávání vyrovnání v r. 1878 a 1887. Volební reforma v druhé polovině říše bude asi pomalu postupovati. Ministr vnitra Andrassy alespoň prohlásil v září na schůzi voličské, že přípravné práce statistické jsou příliš obtížné a namáhavé. Provedení reformy volební při zásadě všeobecnosti spojeno jest v Uhrách opravdu se značnými obtížemi, aby Maďarům, čítajícím 9 mil. duší (incl. skoro 900.000 Židů), mezi 20millionovým obyvatelstvem zaručena byla dosavadní samovláda. Volební reforma v Uhrách proto značně se protáhne a není vyloučeno, že o vyrovnání mezi oběma polovinami říše budou se usnášeti nový demokratický parlament rakouský s jedné a starý aristokratický parlament uherský s druhé strany. Těžiště lidové ústavnosti a doufejme i vážnosti přesune se v monarchii na naši polovinu říše. Zatím vyrovnání se připravuje. 9. září sešli se oba předsedové ministerstev ku konferenci v Budapešti, 18. září zahájeny byly společné porady obou odborných komisí úřednických, vládami ku předběžným pracím a vzájemnému sondirování se ustanovených. Porady ty mají předcházeti konferencím odborných ministerstev. Zprávy novin podávají následující obraz o zásadních posicích a petitech obou smlouvajících vlád. Vláda Wekerlova žádá, by s naší strany nebylo ničeho měněno na ujednání Körber-Szellově, naproti tomu však ve prospěch Uher po nových volá koncessích. Jednak nesmí býti vyrovnání uzavřeno ve formě »obchodního a celního spolku«, nýbrž ve

formě »obchodní a celní smlouvy«, poněvadž prý parlament uherský za žádných podmínek neschválí »obchodní spolek«, jednak má z pospolitých věcí vyloučeno býti zákonodárství o daních konsumčních. Wekerle domáhá se ve příčině daní těchto volné ruky, chtěje posíliti důchod státu zvýšením daní z líhu a petroleje. Vláda Beckova stojí na projednávání celého komplexu otázek vyrovnávacích, domáhá se zvýšení příspěvku Uher na společné náklady a stanovení klíče, dle něhož by budoucně kvota příspěvková automaticky byla určována. Celní příjmy rozděleny býti mají mezi obě poloviny říše nikoliv dle klíče kvotového, nýbrž dle poměru, jakým obě poloviny říše cly jsou zatíženy. Že klade Beckova vláda důraz na to, aby znění vyrovnávacích zákonů vylučovalo všechny pochybnosti a bylo v obou státech stejné, rozumí se po zkušenostech dosud nabytých samo sebou. Pomýšlí se dále na zřízení rozhodčího soudu pro spory mezi oběma polovinami říše o obsah vyrovnání, na úpravu otázky uherského bloku společné renty. Rozvázání dosavadní pospolité úpravy daní konsumčních, jehož Maďaři se domáhají, vede k otázce mezicelní linie.

*

Za účasti asi 1200 živnostníků z obvodu obchodní a živnostenské komory liberecké konal se 15. srpna t. r. manifestační sjezd za účelem opětného protestu proti správě a hospodaření komory liberecké. Ač v obvodu této komory žije 844.126 Čechů a česká tato 43% minorita jest silnější, než počet všech obyvatel, Čechů i Němců, v obvodu komory chebské (834.031), plzeňské (832.809) a budějovické (668.402), nejsou čeští živnostníci v komoře liberecké zastoupeni, leč uprázdní-li se v nejnižších sborech nějaké místo, na něž na krátký čas povoláván bývá český náhradník. Ale nejen počtem, nýbrž i hospodářským významem a poplatností vyniká česká minorita, žijíc v krajích průmyslově a obchodně tak vyvinutých a nad hospodářsky chudý český jih vynikajících. Přes to jest živnostnictvo české správou komory liberecké téměř ignorováno, vnitřní i zevnější řeč úřední jest výhradně německá. Komora sice přijímá česká podání, ale odpovídá na ně německy, po případě dle stížností na sjezdu pronešených vůbec jich nevyřizuje. Výsledek jest ten, že české živnostnictvo uvědomuje si existenci komory jen, platíc přirážky. Pochopitelno jest proto rozhořčení, jež projevováno bylo na sjezdu manifestačním. Bohužel, však protest čím byl vášnivější a bouřlivější, tím více oddaloval se s cesty, jejímž směrem bylo by možno naditi se nápravy. Kdežto ještě manifestační sjezd, konaný r. 1903 v Hořicích, vyzněl v požadavek nové obchodní a živnostenské komory na českém severovýchodu, jež by zabírala většinu okresů českých, dosud k Liberci přidělených, jest obsah resoluce sjezdu mladoboleslavského velmi neurčitý, mlhavý, jako ten náš národnostní a státoprávní radikalismus vůbec. Snad vzpomínka, že novou komoru v severovýchodních Čechách projektovaly již punktace Riegrovy neblahé paměti s odloženým praporem státoprávním, snad vědomí, že od sjezdu Hořického nikdo z bezprostředních interessentů prstem nehnul pro přípravy a agitaci ku zřízení nové české komory a že tedy cesta navrhovaná sjezdem oním jest málo schůdná, nepochybně však prostě jen vis inertiae našeho státoprávního radikalismu vedla po projevech spravedlivého zajisté rozhořčení

jednotlivých řečníků k resoluci, prohlašující jen, že účastníci sjezdu »trvají na zcela spravedlivém požadavku svém, aby se strany obchodní a živnostenské komory v Liberci oproti příslušníkům národnosti české zachována (!) byla rovnoprávnost v každém směru a žádají tímto důrazně všechny povolané činitele: říšskou radu i zemský sněm království Českého, jakož i kruhy poslanecké bez rozdílu stran a rovněž tak i c. k. vládu, aby konečně již jednou postaraly se vhodnými opatřeními o to, aby ohromný počet českého živnostnictva z obvodu komory liberecké nebyl nucen jako až dosud proti své jednomyslné a stále projevované vůli a na úkor a velikou škodu svých vlastních zájmů hospodářských a národních spolu udržovati svými penězi instituci, sloužící skoro výhradně jen a jen hospodářským a také národním zájmům příslušníků národnosti německé a přispívající takto k zveličování sporů národnostních, naší říši tak škodlivých.« Poslední odstavec návrhu resoluce, obsahující výzvu na české komory, aby jednaly s německými minoritami dle vzoru komory v Liberci, byl předsednictvem škrtnut. A tak manifestační sjezd mladoboleslavský opět charakterisuje naši národní politickou chabost, mající kořeny v klofáčovském radikálničení. Postavil se proti požadavku sjezdu hořického, aby zřízena byla nová česká komora v severovýchodních Čechách, v níž by čeští lidé samostatně mohli pracovati ve prospěch obchodu a průmyslu, postavil se proti požadavku národní samosprávy. Na druhé straně ve státoprávní resoluci není ani slova o tom, aby českým obchodníkům, řemeslníkům a průmyslníkům dostalo se zastoupení v komoře liberecké, český živel spokojil by se tím, kdyby v liberecké komoře ustanoven byl translator českého jazyka. A poněvadž, jak na sjezdu bylo referováno, čeští příslušníci dopisují namnoze dosud liberecké komoře německy, mají c. k. vláda, říšská rada, sněm království českého a všichni povolaní činitelé vhodnými opatřeními se postarati o »zachování úplné rovnoprávnosti jazykové« v liberecké komoře. Tahle resoluce byla odhlasována za přítomnosti a účasti v rokování předsedy Národní rady české dra. Herolda, jenž slíbil, že »i tento boj s výsledky bude dobojován, a že pražští advokáti už pomohou spravedlivou věc hájiti«. I rozešlo se takto 1200 českých příslušníků komory liberecké v pyšném vědomí, že podařilo se jim uchrániti za účasti předsedy Národní rady celistvost království Českého před útokem sjezdu hořického na »trhání« království a že za pomoci c. k. vlády atd., jakož i pražských advokátů bude ustanoven v kanceláři komory liberecké manipulační úředník, obstarávající překlady z češtiny a do češtiny, budou-li »pražští advokáti« s advokátů libereckých. V hospodářském našem vývoji jest sjezd mladoboleslavský opět dokumentem až příliš smutným politické výchovy českého lidu, jeho bezradnosti, mlhavosti a zmatenosti ve příčině nejbližších úkolů české politiky. Jedinou snad cestu, jež vedla by pro české kraje severní k nápravě nynějších neutěšených poměrů, cestu, pro niž dr. Gruber od let způsobem nejvýše přesvědčivým agituje, zřízení totiž nové české komory, zamítla prostým šlagrem vlivuplná a tak pohodlná vis inertiae našich státoprávních radikálů.

*

Obchodní a živnostenská komora v Praze usnesla se 2. října t. r. pořádati k oslavě jubilea 60letého panování Františka Josefa I. r. 1908 v Praze jubilejní výstavu obvodu komory. Účelem výstavy má býti co nejúplnější a nejsoustavnější znázornění hospodářské kultury obvodu komorního, jejího vývoje a vzmachu a dnes dosažené výše, pokud se týče průmyslu, živností, obchodu a dopravy, školství průmyslového a obchodního, jakož i praktické a teoretické zužitkování výstavy. Není pochyby, že můžeme očekávati za odbornického vedení pražské komory a její kanceláře výstavu nejen zajímavou, nýbrž i nad jiné poučnou a k další hospodářské práci pobádající. Mluvčí Němců Sobotka upozorňoval sice na únavu výstavami, ale únava ta jest dojista jen na straně Němců v Čechách, jichž dvě rychle za sebou pořádané větší výstavy v Ústí a Liberci neměly výsledků očekávaných. Dojista byla ne poslední příčinou neuspokojujícího výsledku těchto výstav jich tendence německonacionální. Úskalí národnostního konfliktu snaží se řád pro jubilejní výstavu pražské komory obeplouti ustanovením, že oficiální nápisy výstavy a publikace oficiální budou v obou zemských jazycích, kdežto jednotliví vystavovatelé mohou nápisy své exposice a svých publikací opatřiti dle libosti v obou nebo jen v jednom jazyku zemském.

*

Kanalisace Vltavy nad Prahou jest po zaručení kanalisačních prací uvnitř Prahy a na středním Labi a při utěšeném postupu kanalisace na dolním Labi od Mělníka naléhavou otázkou vodocestných úkolů českého království. S povděkem proto dlužno uvítati opětný počin obchodní a živnostenské komory pražské, jež pamětním spisem na základě usnesení plenární schůze ze dne 17. července 1906 obrátila se ku vládě a zemskému výboru království Českého, aby v kanalisaci Vltavy bylo pokračováno i nad přístavem smíchovským až ke Štěchovicům, resp. po proudy svatojanské, aby pokračování toto i časově navazovalo na kanalisační práce uvnitř Prahy a aby prováděno bylo týmiž orgány technickými i správními, které byly a jsou činny i na Vltavě pod Prahou a v Praze, a aby s přípravami k tomu co nejdříve se počalo. Pro kanalisaci tuto mají platiti stejné rozměry co do plavební hloubky, komorových plavidel pro parníky osobní i pro lodi nákladní, jaké stanoveny jsou pro Vltavu pod Prahou, resp. uvnitř Prahy, tak aby se jak osobní, tak nákladní doprava v celé trati vltavské od Štěchovic přes Prahu do Mělníka za týchž podmínek technických provozovati mohla.

Ve dnech 27. až 30. srpna pořádala Povltavská jednota s obchodní a průmyslovou komorou budějovickou druhou projížďku po střední Vltavě od Čes. Budějovic do Prahy, aby účastníci, mezi nimiž byli tentokráte i oba čeští ministři dr. Fořt a dr. Pacák, opětně upozorněni byli na neblahé poměry toku střední Vltavy a uvědomili si naléhavou potřebu brzkou úpravou tohoto toku pečovati o hospodářské povznesení chudých, ryze českých krajin a obyvatel na střední Vltavu odkázaných. Dr. Fořt ujistil: »ne slova, ale skutky za nás budou mluviti«.

*

V ministerstvu financí konána byla 19. a 20. září anketa o zřízení Ústřední společenstevní pokladny. Zkušenosti, nabyté

v Prusku se zřízením »Pruské ústřední pokladny společenstevní«, založené před 11 lety, a v Uhrách se »Zemským ústředním společenstvem úvěrním« z r. 1899, vedou ministra financí k projektu uvedené pokladny, již navrhoval již před několika lety posl. Steinwender ve sněmovně poslanecké a po níž volal též sjezd rakouských zemědělských společenstev v roce loňském. Úkolem pruské pokladny jest, aby podporovala a posilovala osobní úvěr, zvláště společenstevní, oněch vrstev obyvatelstva, jichž příslušníci s mírným kapitálem a vlastní prací na vlastní risiko účastní se hospodářské výroby a jimž zdroje organisovaného bankovního úvěru osobního byly do té doby více méně uzavřeny. Pokladna pruská má, opírajíc se o říšskou banku a o všeobecný trh peněžní, působiti k vyrovnání poptávky a nabídky peněz mezi jednotlivými společenstvy, má péči míti, aby střednímu stavu potřebný úvěr ve přiměřených formách a pokud možno levný byl na snadě. Otázku, omeziti do určité míry zadlužitelnost selských pozemků, lze řešiti jen při pronikavé všeobecné reorganisaci osobního úvěru. S těchto asi směrodatných zásad vycházela pruská vláda, zřizujíc státní ústřední společenstevní pokladnu, jež narazila při vzniku svém na neporozumění společenstev Schulze-Delitschových, prohlašujících ji za zbytečnou, ano dokonce škodlivou. Dosavadní rozvoj obchodů této pokladny a úspěšné její působení předstihly naděje a zvláště sociální význam její dnes obecně se uznává. Zemské ústřední společenstvo úvěrní v Budapešti jest ústavem pod záštitou vlády a s vydatnou materielní pomocí státu zřízeným, jenž společenstvům uherským umožnil vynikající měrou použiti úvěru rakousko-uherské banky. Založen byl při revisi společenstevního zákona. Ku svazu zkvétajícího tohoto společenstva náleželo koncem roku 1905 1814 společenstev, z nichž jen 120 bylo živnostenských, ostatní byly zemědělské. Úroková sazba pro společenstva byla $5^{1}/_{10}\%$, společenstva sama nesměla od členů žádati více než $7^{1}/_{10}\%$. Na rozdíl od uherského společenstva, v němž vláda uherská pojistila si převážný vliv a silně obmezila jeho samosprávu, a na rozdíl od pruské pokladny, jež jest ústavem státním, má býti ústřední pokladna ministrem financí pro Předlitavsko projektovaná zapsaným společenstvem s ručením obmezeným, a nemá býti samospráva společenstva více obmezena, než toho vyžadovati bude podrobení jeho státnímu dozoru a kapitálová účast státu, jenž do ústavu vloží vklad šesti millionů korun, ručící za dluhy společenstva. Po několik let bude stát přispívati též na správní výlohy ústavu. Sídlo projektované Ústřední pokladny má býti ve Vídni. Předním úkolem jejím bude obstarávati vyrovnání peněžné, uspokojovati potřeby úvěrní řádných členů. Jako členové mohly by přistoupiti mimo obecnohospodářské ústavy pro úvěr osobní, jež nemají základu společenstevního (okresní hospodářské záložny, o regulativ se opírající spořitelny atd.), jen svazy společenstevní (ústřední pokladny); jednotlivá společenstva nemohou se státi členy pokladny. Obchod zbožím z oboru působnosti ústřední pokladny jest vyloučen. Dle vzoru v Uhrách má býti ústřední pokladna oprávněna vydávati dlužní úpisy, jimž základem by byly pohledávky členských společenstev, pokladně postoupené. Jako v Prusku, ozval se i u nás odpor proti projektu vládnímu se strany společenstev výdělkových a hospodářských. Se strany záložen Raiffeisenových po-

třeba ústřední pokladny se uznává. Účelně organisován, nový ústav bankovní, jejž vláda s horlivým úsilím připravuje, mohl by míti blahodárný vliv v první řadě pro úspěšnou organisaci osobního úvěru středních a malých zemědělců, přivedl by sdružovací akci ve vrstvách těchto k dalšímu rozvoji a mohutnění, a i pro nápravu neutěšených úvěrových poměrů malých živnostníků učiniti by mohl, co vůbec v oboru působnosti jeho jest možno.

*

Tři léta od té doby, kdy v platnost vstoupila brusselská konvence, a dvě leta po rozpuštění Ústřední prodejny cukru ve Vídni dochází k uzavření kartelu cukerního. Po mnohém jednání dohodly se rakouské raffinerie o společný kontingent bílého cukru, určeného pro vnitrozemskou spotřebu. Kontingent ten vyměřen 3,700.000 metr. centy. Výroba bílého cukru pro vývoz zůstane volnou. Dle smlouvy kartelové má býti každý měsíc uvolněno pro trh určité množství bílého cukru za minimální cenu, pod kterou nesmí býti prodáváno. Jde ještě o to, získati pro kartel továrny na surový cukr. Pro případ dohody má se surovárnám dostati bonifikace as 3½ K za 1 q cukru v tuzemsku zdaněného. Dle prohlášení výboru kartelního nemá býti celní ochrana úplně využitkována a dnešní ceny raffinády nemají býti zvyšovány, pokud nestoupnou ceny surového cukru. Účelem kartelu má býti ochrana před zřizováním nových raffinerií a přeplňováním trhu. Kartel uzavřen na dvě leta, to jest na dobu od 1. října 1906 do 30. září 1908, může však býti výpovědí již během této doby rozvázán. Odpadne-li výpověď, prodlouží se kartel samočinně do 30. září 1909. *H. K.*

6. října 1906.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Volby do živnostenských soudů; činnost jejich v roce 1905 — Kurs o nemocenském a úrazovém pojišťování — Sjezd v Mannheimu o hromadné stávce politické — Národnostní spor v odborových organisacích v Rakousku — Poměr Trade-Unions ke stranám politickým.

Volby do živnostenských soudů, konané předešlý měsíc, ukázaly letos zase, v čí řadách stojí dělnictvo. Sociální demokracie vykazuje opět značný vzrůst, takže v Teplicích a v Ústí se odpůrci její mimo III. skupinu (obchod) v Teplicích ani neopovážili kandidovat. V Plzni pak a v Praze, kde kandidovali národní socialisté, podporovaní stranami měšťáckými, zvítězila kandidátní listina sociálnědemokratická zdrcující většinou. Dramatický byl boj o V. skupinu (obchod) v Praze, jež dosud jediná byla v rukou národních, a také letos zůstala. Ale musila ČOB. napjati veškery síly, povolati poslední zálohy do boje, volati v Národních Listech, Politice, Hlasu Národa atd. všechny věrné Čechy proti zaprodancům Němců a Židů, aby po všech těch štvanicích, připomínajících poslední léta století

devatenáctého, zvítězila většinou 119 hlasů! Tentokrát byl národ ještě zachráněn, ale je to vítězství Pyrrhovo. Kdežto při prvních volbách r. 1900 soustředili na sebe v V. skupině kandidáti národně sociální 1194 hlasů (62·2%) a sociální demokraté pouze 726 (37·8%), zredukoval se poměr hlasů odevzdaných při volbě dne 16. září na 1830 (51·68%) nár. soc. proti 1711 (48·32%) soc. dem. Vzrůst hlasů národně-sociálních od r. 1900 obnáší 636 (53%), kdežto hlasů sociálně demokratických 985 = 135·7%. Při volbách r. 1904 odevzdáno pro kandidáty Č. O. B. 1630 (53%). sociálně demokratické 1222 (40%), německé 220 (7%), celkem 3072 hlasy. Celkový vzrůst hlasů od posledních voleb obnáší tudíž 399, vzrůst hlasů sociálně-demokratických 489, kdežto národně-sociálních pouze 200.

V Plzni obdrželi sociální demokraté ve skupině I. 2304 (85%). národní socialisté 425 (15%) hlasů, ve skupině II. byl poměr 533 (75%) proti 178 (25%), ve skupině III. 321 (72%) proti 124 (28%) hlasům ve prospěch sociálních demokratů.

Při volbách v Praze dne 16. září odevzdáno celkem 19.162 hlasů, a to 12.990 (67·8%) pro kandidáty sociálnědemokratické a 6172 (32·2%) pro kandidáty národně sociální. V jednotlivých skupinách byly poměry následující: Ve skupině I. sociální demokraté 3539 (67·3%), národní socialisté 1724 (32·7%), ve skupině II. 618 (69·7%) proti 269 (30·3%), ve skupině III. 1962 (71·8%) proti 771 (28·2%), ve skupině IV. 1923 (84·6%) proti 350 (15·4%), ve skupině V. 1711 (48·32%) proti 1830 (51·68%). ve skupině VI. 3237 (72·5%) proti 1228 (27·5%) ve prospěch sociálních demokratův.

Pozorujeme-li výkaz činnosti živnostenských soudů, musíme přiznat, že význam voleb do nich je skoro jen politický. Jen Březnovský může říci, že živnostenský soud, a zvláště pražský, je ve vleku sociální demokracie. Dle úřední zprávy za rok 1905 bylo u 16 živnostenských soudů v Rakousku podáno celkem 26.695 žalob, z nichž v zemích českých 9433 (35·33%) — v Praze samé 5182 —, alpských 12.932 (48·45%) — v samé Vídni 11.822 —, v Haliči 4330 (16·22%). 24.797 (92·93%) žalob podali dělníci, 846 (3·17%) učňové a 1052 (3·90%) zaměstnavatelé. Plná čtvrtina (257) žalob zaměstnavatelů připadá na Prahu, kdežto na Krakov pouze 228 a na Vídeň 204. Žalob mzdových bylo 10.550, pro porušení smlouvy pracovní 15.681, smlouvy učební 697, pro náhradní nároky, srážky ze mzdy a pod. 3629, pro podobné nároky z poměru učebního 249, pro pracovní knížku nebo vysvědčení 3263, pro příslušnost k pokladnám pensijním nebo podpůrným 34, z poměru nájemného v domech dělnických 72, mezi dělníky téhož závodu 20.

Žalob vyřízeno celkem 26.629; žalobě úplně vyhověno ve 2616 (9·82%) případech. Nejméně v Brně 4·27%, Plzni 4·75% a v Praze 8·68%. Částečně vyhověno v 1171 (4·4%) případech, zamítnuto 3218 (12·09%), jinak vyřízeno 19.619 (73·69%) žalob.

Odvolání podáno celkem 195, z nichž 170 (84%) zamítnuto, v Praze až na jedno všechna.

Že pražský živnostenský soud letošního roku se všemožně snažil, aby mu nebylo možno vytknouti, že je ve vleku sociální demokracie, ukázal na křiklavých případech dr. Meissner na schůzi spolku živnostenských

soudců 9. září, kde dokázal, že v posledních dobách rozhodují v živnostenském soudnictví v obou instancích osoby, jimž třídní stanovisko zabraňuje uplatnit správné stanovisko právní.

Předsedové živnostenských soudů pokládají soudy tyto za trestaneckou kolonii a snaží se co nejdříve dostat se odtud. Dle toho ovšem vypadá také jejich činnost soudcovská, v níž ke třídní zaujatosti přistupuje ještě neznalost živnostenského zákonodárství a judikatury. Jen tak je možno vysvětlit rozsudky pražského živnostenského i odvolacího soudu, které přímo odporují rozhodnutí nejvyššího soudního dvoru, teprve před několika měsíci vynesenému.

»České obchodní museum« uspořádá v době od 1. října do 15. listopadu kurs o nemocenském a úrazovém pojišťování, aby seznámilo zaměstnavatele a jejich zástupce s právy a povinnostmi, vyplývajícími z nemocenského a úrazového pojišťování. Přednášeti budou sekretář Lederer o materiálním právu úrazovém 6 hodin, dr. Winter o formálním právu úrazovém 4 hodiny, dr. Švácha kasuistiku z nemocenského úrazového pojišťování 4 hodiny, dr. Meissner o materiálním právu pojišťování nemocenského 6 hodin, F. Čermák o formálním právu pojišťování nemocenského 4 hodiny. Kursu mohou se zúčastniti podnikatelé a jejich zřízenci, kteří po ukončení kursu dostanou frekventační vysvědčení. Snaha »Českého obchodního musea« je chvalitebna, neboť z neznalosti zákonných norem a judikatury vzniká dosti konfliktů a nepříjemností. Velice záslužný skutek provedl by také, kdo by dbal o právnické vzdělání přísedících živnostenských soudů ze řad zaměstnavatelů. Kdežto dělničtí přísedící pořádají ve svém spolku týdně přednášky (přednášejí dr. Meissner a dr. Winter) s rozhovory o praktických případech a nabývají značné znalosti ustanovení zákonných i judikatury, nečiní zaměstnavatelé v tomto směru ničeho.

Když »České obchodní museum« chopilo se úkolu vzdělat zaměstnavatele v sociálním zákonodárství, bylo by jen logickým pokračováním, kdyby uspořádalo také kursy pro přísedící živnostenských soudů. Doufáme, že co nejdříve budeme moci oznámiti, že se tak již stalo.

*

»Jena či Kolín?« bylo heslo, pod nímž konal se letošní sjezd německé sociální demokracie v Mannheimu. Jena, Bebel, politická strana — Kolín, Legien, odborové organisace. Po celý rok téměř nejednalo se na schůzích a v tisku strany skoro o jiném, než o otázce hromadné stávky politické, již brilantní řečí obhájil v Jeně Bebel. Politické organisace žádaly za zahájení agitace pro hromadnou stávku, ale tu byl to Bebel první, který to rozhodně odmítl. Neboť chápal hromadnou stávku pouze jako zbraň obrannou, kdyby mělo býti odstraněno všeob. právo hlasovací nebo shromažďovací, ale užít jí jako zbraně útočné na dobytí hlasovacího práva do zemského sněmu, na to v nejbližší době nepomýšlel, neboť strana není k tomu posud dosti silna. Tak vyložil svoji myšlenku v nádherné řeči na sjezdu v Mannheimu, z útoku v Jeně přešel v Mannheimu v obranu. A útok vedl za odborové organisace Legien, který hromadnou stávku uznává za účinný, ale teprve poslední prostředek obranný, až konečně přiznal, že je to jenom spor o slova, nic

jiného. Z celé debaty bylo slyšet dunění ruské revoluce, které dovolávali se pro svoje vývody řečníci pro i proti. Ale na konec přece jenom, jak ani jinak býti nemohlo, zvítězil Legien, representující půl druhého milionu německých dělníkův odborově organisovaných, a 386 proti 5 hlasům byl přijat návrh Bebelův s dodatky Bebel-Legienovými a Kautského:

»I. Sjezd strany potvrzuje usnesení sjezdu jenského ohledně politické stávky hromadné, a když bylo zjištěno, že usnesení kolínského sjezdu odborového neodporuje usnesení sjezdu jenského, pokládá všechen spor o smysl kolínského usnesení za vyřízený.

Sjezd strany upozorňuje ještě jednou zvláště důrazně na usnesení, která žádají sílení a šíření organisací strany, rozšíření tisku strany a přistupování členů strany do odborových organisací a členů odborových organisací do politických. Jakmile představenstvo strany uzná nutnost politické hromadné stávky, nechť vstoupí v dorozumění s generální komisí odborových organisací a provede všechna opatření, jež jsou nutna k úspěšnému provedení akce.

II. Odborové organisace jsou nezbytně nutny pro pozvednutí třídní situace dělníků uvnitř měšťácké společnosti; jsou nutny neméně než sociálně-demokratická strana, jež musí vésti boj za pozdvižení třídy dělnické a její rovnoprávnost s ostatními třídami společnosti na poli politickém, dále však přes tento svůj první úkol usiluje o osvobození třídy dělnické ode všeho utiskování a vykořisťování zrušením systému námezdního a organisací způsobu výroby a výměny, spočívajícího na sociální rovnosti všech, cíl to, o který nutně musí také usilovat třídně uvědomělý dělník odborové organisace. Obě organisace jsou tudíž ve svých bojích odkázány na vzájemnou dohodu a součinnost. Za příčinou jednotného postupu při akcích, týkajících se stejně zájmů odborových organisací a strany, musí se ústřední vedení obou organisací snažit dohodnout.

Aby však byla zajištěna ona jednotnost strany a odborových organisací v myšlení a jednání, která je nezbytným požadavkem pro vítězný postup proletářského třídního boje, je bezpodmínečně nutno, aby odborové hnutí bylo ovládáno duchem sociální demokracie. Je tudíž povinností každého člena strany, aby v tomto smyslu působil.«

Tedy obě organisace jsou rovnocenné, žádná není druhé podřízena, nýbrž vedle sebe mají postupovat. Ale odborové organisace mají býti ovládány duchem sociálně-demokratickým, nemají býti neutrální, jak žádá Hue, jenž ovšem je mezi oněmi pěti, kteří hlasovali proti. To je dodatek Kautského, jenž žádal ještě v další části, již však odvolal, aby »členové strany v odborové činnosti byli vázáni usneseními sjezdu strany«.

To nutno připomenout odborářům vídeňským, kteří, když jim pražští odboráři připomínají národnostní program, přijatý na sjezdě brněnském, křičí, v odborovém hnutí že neplatí usnesení politická.

Jako byl sjezd drážďanský, tak bude i sjezd mannheimský směrodatným pro postup i v jiných státech. Zvláště českému hnutí odborovému přišel vhod, kdy Němci užívají prostředků, jež posud byly hnutí socialistickému naprosto cizí, a jichž nebylo užíváno ani proti nepřátelům strany, kdy utíkají se i k rozbíjení schůzí českých skupin. Ale

přes to, nebo právě proto nabývají »čeští šovéni«, dle vídeňské terminologie, stále více půdy, a to nejen v Čechách, nýbrž i na Moravě a ve Vídni, takže Československý svaz obuvníků je dnes již silnější než starý svaz vídeňský. K tomu ovšem prozíravější mezi vídeňskými odboráři třeba ne z lásky, nýbrž jen z opatrnosti, nemohou zůstat slepými a pomalu dávají se na ústup, nechávajíce pro veřejnost nějaké nuly, jako je takový Pauls, stále ještě troubit k útoku. Svaz hornický mlčky se smířil s postupem českých skupin, které přes usnesení sjezdu odvádějí příspěvky českému odborovému sdružení přímo, právě tak, jako svaz krejčí, představenstvo svazu kovodělníků podá návrh na reorganisaci představenstva, tak aby většina jeho skládala se ze zástupců mimovídeňských. České odborové sdružení nijak se nevzdává naděje, že bude mezinárodním sjezdem uznáno samostatným, jen budou-li na sjezdu zastoupeni také jiní národové než germánští, jako bylo na konferenci amsterodamské, zvláště dokáže-li, že jedná se zde jedině o rakouskou politiku v malém. Vídeňští odboráři na základě staré tradice rakouské »rule Vienna« snaží se sklonit všechno pod chomout vídeňský, bez ohledu na to, že přivádějí úplné zbahnění do odborového hnutí. To ovšem odborovému hnutí ostatního světa nemůže být lhostejno, který svým vetem musí přivodit emancipaci od vídeňského centralismu, neprovede-li ji zatím české hnutí odborové vlastní silou.

*

V tutéž chvíli, kdy Kautský v Mannheimu dovolával se stagnace anglického odborového hnutí jako důkazu pro svoje tvrzení, že odborové hnutí nemůže býti neutrálním, nýbrž že musí býti sociálně-demokratickým, že nestačí sebe větší podpory členům poskytované, nýbrž že musí míti cíl nového útvaru společenského, v tutéž chvíli proveden v anglickém hnutí odborovém další krok na dráze, která celé hnutí postaví na nové základy. Odborové hnutí prohlásilo se za součástku strany socialistické, kterou pokládá za svoji politickou representantku.

Neučinil tak dosud ovšem celek, ani velká nějaká organisace, nýbrž jen organisace železničních zřízenců. Na sjezdu 30. září v Cardifu konaném byl 37 proti 22 hlasům přijat návrh, aby se železniční zřízenci připojili k neodvislé straně dělnické.

Na významu tohoto rozhodnutí nemění ničeho, že sjezd hornický ve Swansey učinil usnesení opačné. Nemůže být všechno najednou, nutno se zatím spokojit s úspěchy menšími. Že větší se dostaví také co nejdříve, to dokazují úspěchy mladé neodvislé strany dělnické. Budou-li pak liberálové postupovat na dráze započaté usnesením skotských liberálů, vženou dělníky, posud ke straně liberální se hlásící, sami do tábora strany dělnické. *R.*

SAMOSPRÁVA.

Sjezdy samosprávného úřednictva o prázdninách — Význam samospr. úřednictva a smutné jeho sociální postavení — Několik návrhů pro pracovní program.

Období prázdninové vykázalo řadu schůzí odborů Jednoty samosprávných úředníků. Jičín, Zbraslav, Tábor a na konec Náchod. Všude pře-

třásána bolestivá otázka zákonné úpravy poměrů samosprávného úřednictva. Samosprávné úřednictvo jest jedno z nejzapomínanějších a nejpronásledovanějších. Občanstvu bývá břemenem, že musí na ně platit. Samosprávné sbory volené vidí v úřednictvu nepohodlné často kontrolory své působnosti, nepohodlné proto, že není vždy působnost ona ryzí, nezištná a objektivně nestranná. Poslanecké kruhy rády sice vidí úřednictvo samosprávných sborů v řadách volebních agitátorů, ale když jedná se o zákonnou úpravu poměrů těchto agitačních sil, hrozí se přízraku samosprávné prý byrokracie. A naši žurnalisté? Zajdou na schůze a valné hromady, napíší i obšírné referáty, uveřejní občas i články, otázkou tou se zabývající, ale aby sami, uvážíce, jak těžko jest bojovati samosprávným úředníkům v nerovném boji s jejich chlebodárci, iniciativně se postavili v boji stavovském po bok úřednictva, o němž píší jako o duši a sloupu české samosprávy, — toho ještě dlouhá léta čekati bude náš dorost úřednický. I naše politické strany dosud vyhýbavě se chovají k otázce samosprávného úřednictva, jak nejlépe svědčí nepatrné zastoupení na sjezdech a schůzích.

A proto jest příznakem stále zřetelnějším pospolitého vystupování našeho samosprávného úřednictva zamlklost, skleslost mysli a fatalistní resignovanost.

Nemělo by tak býti, ani na straně veřejnosti, ani na straně úřednictva.

Veřejnost měla by si náležitě uvědomiti obsah i dosah úřednické otázky v samosprávě. Oč dále jest stát, který ve známé vládní studii nepřímo sic, ale pádně uznal nevyhnutelnost úřednického živlu ve veřejné správě vůbec a který ú ř e d n í k a staví v čelo vyšších instancí samosprávného ústrojí. Občanstvo, které v konkursech dovede lákati dobře kvalifikované juristy na místa úřednická v samosprávě, mělo by konečně si uvědomiti, že samosprávný úředník-právník není méně cenným právníkem, nežli jeho kollega v politické nebo soudní službě. Kdyby tuto otázku si naše veřejnost zrale uvážila, pak buďto by se nachýlila k přesvědčení, že stačí i na dále pro samosprávu pomahačská jen součinnost t. zv. úředníka samosprávného a tu, jak známo, pro pomahačství kvalifikace se v žádných oborech nežádá, — anebo dojde k přesvědčení, že zájem veřejné správy nutně vyžaduje stálého a plného zasahání dobře vyškoleného a kvalifikovaného úředníka, pak ale nesmí nechati zkomírati takovoutu kvalifikovanou sílu pod tlakem nesnesitelným zákonního zastaralého předpisu o výpomocné funkci úřednické v obci nebo v okresu.

Pokud není v této věci jasno ve vůdčích kruzích naší veřejnosti, měla by Jednota samosprávných úředníků p ř e d k a ž d ý m k o n k u r s e m v e ř e j n ě v a r o v a t i k v a l i f i k o v a n é m l a d í k y, aby se o místa neucházeli, nechtějí-li dočekati se málo povznášivého vědomí, že nejsou vlastně žádnými úředníky, na roveň postavenými s kollegy, ve státní úřednické službě se nacházejícími, ale nedochůdčaty, nemajícími ani postupu, ani karriéry, — i poslanecké a jiné podobné čestné funkce se jim vyčítají —; přivrtanými umělým násilím na služební místo bez možnosti zaměniti místo hůře placené za lépe placené, místo se službou nesnesitelnou za místo, v němž chéfem jest osoba lidumilnější, uznalejší a intelligentnější; spoutanými až do roztrhání na služebním svém místě bez moci ode-

jíti v předčasný odpočinek se zárukou přesné výplaty přiměřené pense. a vzhledem k těmto smutným poměrům vydanými na příšerný pospas výsměchu, chikanování a pronásledování milostivé vrchnosti, jíž se protivnými stali ať důvodně, ať nedůvodně.

Historie samosprávného úřednictva jest bolestná, víc temných nežli světlých stránek chová. Čin dobrý, který se povedl, povedl se ovšem zásluhou samosprávných sborů, a čin nepodařený musí odpykati úředník. poněvadž je — chefem úřadu.

Ovšem mají dneska úředníci samosprávní řádně vyhotovené dekrety. které alespoň k tomu již dobré jsou, že dopomohou ovdovělým ženám samospr. úředníků k vdovskému platu a sirotkům k výchovním příspěvkům, ale za živa neochraňují dostatečně úředníky před násilím, mstou a pronásledováním pohněvaného představenstva. Úředník definitivní totiž jest dekretem svým a instrukcemi chráněn před propuštěním bez pense. nebo odbytného, ale dekret jej nezabezpečí před uštváním, trvalým vysílením duševním, sešílením a klesnutím v předčasný hrob. O všem tom jest plno dokladů v historii samosprávného úřednictva, která z pochopitelných důvodů nikdy na světlo boží nepřijde, jejíž fragmenty však možno zaslechnouti v přísně důvěrných rozhovorech na sjezdech a schůzích úřednických.

Všechen tento rmut, všechna ta tíseň, jež údělem jest tak mnohému samosprávnému úředníku, přivodily roku loňského, když sociální demokracie vítězně manifestovala po vlastech českých, volání silně pronikavé. aby samosprávné úřednictvo se přidružilo k dělnické organisaci a pod záštitou této mohutné organisace se pustilo v boj za lepší svoji budoucnost. Hlasy ty ale brzy utuchly, zvláště když officielní organisace úřednická zamítavé stanovisko k tomu zaujala.

A za těchto osobních poměrů vede Jednota samosprávného úřednictva svůj zápas za zákonnou úpravu postavení samosprávného úřednictva. Přes dvacet let se vleče tento zápas a stále beznadějný jest jeho výsledek. Jak jinak se vyšlo vstříc obvodním lékařům, jichž úprava pensijní v roce byla uzákoněna!

Nezbývá, než v organisaci pokročiti. Hlas organisace musí se státi mocnějším, obávanějším a vydatnějším. Na jiné cesty bude museti Jednota nastoupiti, nových spojenců vyhledávati a při tom nesmí ji odraditi ani výtka centralismu, když by se spojovala s družnými organisacemi ostatních národů rakouských.

Doma pak musí Jednota konečně již vyrukovati se stavovským svým programem, který dávno již měl býti dopracován, publikován a všem politickým stranám předložen. Vliv jednotlivců v různých stranách jest dosti mocný, aby přinutil stranu zaujati veřejně stanovisko své k předloženému programu.

Vůbec k pracovním schůzím musí Jednota stále více zřetele bráti. Jest nutno konečně dáti se do opravdové organisační práce po vzoru dělnickém. Sjezd s manifestačními řečmi, valná hromada s formaliemi nikterak neuspokojí stále více rozmrzené mysli. Není možno čekati na smilování sněmu, ale nutno podnikati praeventivní opatření. Takovým prostředkem nutným by bylo vzíti v úvahu zřízení pensijní

pokladny úřednictva samosprávného. Pokládáme to za nejvýše důležité, poněvadž dosavadní způsob zajišťování pense smlouvami služebními pokládáme za nespolehlivý. Zřízení společné pensijní pokladny uvolnilo by velice samosprávného úředníka, který by přestal býti tolik upoután na svém místě služebním, kteréžto upoutanosti snadno může býti nebezpečně použito k intrikám proti jeho osobě. Zařízením společné pensijní pokladny valně usnadnil by se úřednictvu vstup do pense, což při pokročilejším věku má význam zvláště veliký. Co tu by se uspořilo útrap a ústrků vůči úředníku, vleklou nemocí stiženému! Bude nutno zaříditi vydatný fond podpůrný pro ty úředníky, kteří chikanováním se strany chlebodárců jsou nuceni poměr svůj služební rušiti. Bylo by záhodno dále pro úředníky strádající, nebo nedostatečně honorované zříditi při Jednotě výpomocnou kancelář, u které by se hlásily naše obce a okresy pro výpomoc v případě mimořádné potřeby. Jednota měla by dále sama postarati se o zřízení revisní kanceláře k sestavování a revidování okresních i obecních účtů. Povaha účtů samosprávných korporací vyžaduje zvláštní praxe a znalostí, a věru nelze si představiti, že by do lepších rukou vyřízení této významné otázky dostati se mohlo, nežli do rukou prakticky vyškolených odborníků z řady samosprávného úřednictva. »Svůj k svému!« bylo by i tu na svém místě.

Naznačili jsme několik návrhů, jichž realisování potrvalo by samo kolik let. Rozumí se samo sebou, že tím jsme prostředky všecky nevyčerpali.

*

Sjezd náchodský přinesl dobrou řeč taj. Axamita o požadavcích stavovských samosprávného úřednictva. Obsahově jsou to stále tytéž tužby a přání, které se na všech schůzích opakují. Na schůzi jičínské sdělovali posianci Maštálka a Kotlář smutný stav předlohy zákona o úpravě poměrů úředníků okr. zastupitelstev a malou naději na brzké odhlasování. Že o schůzi jičínské bylo hnuto otázkou kvalifikace a ústupek v tom směru odhlasován, pokládáme za takticky pochybené. O sjezdě zbraslavském o snahách úřednických promluvil taj. Soběslavský.

ŠKOLA.

České dítě do české školy, ale nepřeplněné — Neúčinná školská politika česká — Prováděcí nařízení ke školnímu řádu v Čechách a ve Slezsku — Ofensiva klerikalismu ve školství — Pastýřský list pražského arcibiskupa a leták »Volné školy« proti němu — Rakouští Němci proti novému školnímu řádu.

Na počátku každého školního roku ozývají se v české veřejnosti stesky na přeplněnost škol, hlavní to překážku všeho pokroku při vyučování, pravý zdroj trýzně učitelův i žactva, hlavní pramen šířících se nakažlivých nemocí ve škole atd. Ve mnohých školách pražských, předměstských,

tísní se ve třídách po 70 až 80 žácích, ve mnohých venkovských okresech školních stlačuje se ve třídách proti všem zásadám hygienickým a proti všem ustanovením školním na 90—100 i více žáků. Za vládnoucího úsporného systému poměry se zhoršují a marně se volá po nápravě.

Přes všechny výzvy místních úřadů školních plní se každoročně německé školy obecné českými dětmi. A vlastní toho příčina se nevidí, anebo nechce viděti. České dítě není v německé škole stísněno tak, že ani psáti nemůže, jako ve škole české, knihy školní a veškeré potřeby ku psaní a kreslení dostává tu zdarma beze všech ponižujících proseb a psaných žádostí, dostává se mu tu namnoze o přestávkách osvěžujících zákusků, mívá o polednách příležitost do syta se najísti, opatřuje se na zimu náležitým oděvem a obuví. Slovem, českému dítěti na německé škole opatřuje chytrá německá politika školská všechny podmínky, kterých pro školu a vyučování potřebuje. Jen znalost vyučovacího jazyka mu ovšem opatřiti nemůže. Pokud české obce nenaučí se čeliti vylíčeným vnadidlům německých škol, pokud na zemském sněmu bude vládnouti systém úspor, zaviňující zhoubnou přeplněnost českých škol, potud budou všechny výzvy českých obcí a veškeré žurnalistiky, aby čeští rodičové posílali své děti výhradně do českých škol, marny.

Také ve všech jiných směrech ve školství nesnažíme se organisované školské politice německé náležitě čeliti účinnou školskou politikou českou. Ministerským nařízením povolilo se před třemi roky zřizovati při měšťanských školách zvláštní kursy, t. zv. čtvrté ročníky, pro něž vydána zvláštní osnova. Absolventům těchto ročníků povolily se zvláštní výhody. Německé obce užily hned této výhody a čtvrté ročníky zřizují se při měšťanských školách o překot, takže budou pomalu ve všech větších německých obcích. V českých obcích jsou čtvrté ročníky zjevy dosud ojedinělými. Není jich dosud ani celý tucet. Sama královská Praha a mnohá předměstí pražská vzdorují hrdě této instituci a nechávají dojíti k faktu, že žáci z Prahy, Vinohrad, Smíchova, Žižkova jsou nuceni chodit do čtvrtých ročníků, které zřídil v pražském okolí jediný Karlín. Němci zatím zřídili čtvrté ročníky i při soukromé měšťanské škole své v českých Třebenicích.

Význam dívčích lyceí je v české veřejnosti dost dlouho vyličován. Při nedostatku středního školství dívčího dalo by se souditi, že české obce městské využijí příležitosti k zakládání lyceí. Nestálo by je to ani velikých obětí hmotných, neboť lycea jsou státem dosti slušně subvencována. Zatím královská Praha dlouho vzdorovala proměnit paralelky své vyšší dívčí školy ve třídy lyceální, a usnáší-li se některé město, jako na př. Chrudim, o zřízení lycea, vítá to pokroková veřejnost jako pravé unikum.

O výchovu českých učitelek stát postaral se v Čechách jednou pro vždy zřízením jediného pedagogia v Praze bez paralelních ročníků. Letos hlásilo se do jeho prvního ročníku na 400 chovanek, z nichž pouze 60 mohlo býti přijato. Soukromé pedagogium ženské zřídila před několika léty Plzeň. Všechna ostatní česká pedagogia dívčí jsou svěřena péči klášterní.

Česká veřejnost spokojila se po léta jedinou střední školou pro dívky, gymnasiem spolku »Minervy«. Starost o druhé gymnasium dívčí na Vinohradech ponechala školským sestrám slatiňanským, které z něho dovedou těžiti.

Stopujme kteroukoli kategorii českého školství od škol obecných do jediné university, všude shledáváme se s mezerami a nedostatky. Rok běží za rokem a vzdálenost českého školství za německým v zemích koruny české osudně se šíří, místo aby se zkracovala. Možno při tom mluviti o účinné kulturní soutěži s našimi německými sousedy?

*

Klerikální odstavce prováděcích nařízení zemské školní rady v Čechách, odporující základnímu říšskému zákonu školskému, nebyly ministerstvem vyučování schváleny a právě v těchto dnech zemský úřad školní má příležitost revidovati svoje usnesení o drakonických prostředcích ku zvelebení návštěvy církevních obřadů a náboženských cvičení mládeži školou povinnou. Úspěch tento nesmí však ukolébati pokrokovou veřejnost českou ku spánku, ale zvýšiti ještě její bdělost a ostražitost. Úřady v Čechách nesly těžce odpor proti prováděcím nařízením. Je to patrné z faktu, zaznamenaného a zjištěného některými listy, že řada učitelů byla disciplinárně vyšetřována za to, že v době protestů proti nezákonným prostředkům prováděcích nařízení postavila se statečně na obranu volné školy proti reakci. Protože vyšetřování tato nebyla dosud zastavena, veřejnost má právo žádati, aby ministerstvo poučilo školní úřady v Čechách, že nemůže býti nikdo vyšetřován za to, že se postavil na obranu platného zákona proti libovůli.

Ve Slezsku byla vydána prováděcí nařízení ke školnímu a vyučovacímu řádu nařízením zemské školní rady ze 6. července. V zemském školním úřadu ve Slezsku rozhodují liberálnější Němci a odtud lze si vysvětliti, že se nestal jako v Čechách pokus s dalším klerikalisováním obecného školství touto cestou administrativní. Nařízení slezská provanuta jsou duchem dosti byrokratickým a neobsahují zvláštních novot.

Pomocná třída může býti ve smyslu vydaných nařízení ve Slezsku zřízena v obci místní školní radou, vyskytne-li se nejméně 10 slabomyslných nebo méně nadaných dítek. Náboženství, tělocviku, ručním pracím, zpěvu a kreslení může se vyučovati za určitých podmínek také ve skupinách nejvýš 40 dítek čítajících. K dozírání při povinných cvičeních náboženských svolávají se všichni učitelé příslušného vyznání, kromě učitelek industriálních. V hlavních přestávkách může žactvo též jísti. Jaká humanita! Postarati se o to, aby se chudé mládeži v přestávkách dostávalo zákusků, nebo vybídnouti k této povinnosti obce školní, bylo by reelnější a účinnější. V případech nakažlivých nemocí mají se odbírati žactvu vypůjčené knihy a případně též zničiti. Nárok na propouštěcí vysvědčení má dítě čtrnáctileté, obdrželo-li je ze 4. třídy osmitřídní školy, nebo této třídě odpovídajícího oddělení níže organisovaných škol, a prokázalo-li aspoň dostatečný prospěch z náboženství, čtení, psaní a počítání. Pro dívčí školy mají se vypisovati konkursy k obsazení míst učitelek, event. učitelů. Na obec. školách pro obé pohlaví, na nichž dle okolností též ženské síly ustanoveny býti mohou, mají se vypisovati místa učitelů, ev. učitelek. (Učitelstvo žádá spravedlivou volnou konkurenci bez rozdílu pohlaví na všech školách dle doby služební a způsobilosti.) Správce školy může udělovati podřízeným učitelům dovolenou do 5 dnů, při hospitaci nesmí zasahovati přímo do vyučování, své mínění má dotyčnému soukromě sděliti a v konferenci

referovati pouze povšechně. Vyučování náboženství smí býti přítomen a posuzovati jenom tehdy, jde-li o školní pořádek, prostředky výchovné a hlavně kázeň. Na měšťanských školách má býti vyvěšen všude seznam ústavů, na které absolventi mohou vstupovati, ředitelé mají ochotně dotazy rodičů v této věci zodpovídati.

»Školský věstník«, orgán Ústř. spolku českého učitelstva ve Slezsku, posuzuje průvodní nařízení, praví o nich, že uvádějí v platnost mnoho, co dosud někde se dálo jen jako libůstka nadřízených snaživců, neb jako důsledek poměrů v učitelských sborech i ve stycích se školními úřady. Ve příčině dozoru při náboženských cvičeních zůstávají zdánlivě staré zvyklosti, a kde si různé zvláštnosti zavedli, tam stávají se příkazem. Správce školy je pokládán v nařízeních více za administrační, statistický a dohlížecí orgán školních úřadů. Učiteli nepřidáno ani svobody ani práv, za to ale zvýšena jeho povinnost a ztížena jeho práce, a to nikoli na poli vychovatelském a vyučovatelském, ale v oboru planého úředního písaření. Návrhy a přání učitelstva jsou v prováděcích nařízeních úplně ignorována.

V boji o školu, který v posledních měsících opět intensivněji zaplanul, využili klerikálové zase co nejvíce výsady nedotknutelnosti všech úkonů a řečí v kostelích učiněných. Právě na počátku nového školního roku hřměla od oltářů a s kazatelen namnoze u přítomnosti školní mládeže a dozírajícího učitelstva hněvivá slova pastýřských listů. Typickým stal se zvlášť list arcibiskupa pražského, na nějž »Volná škola« odpověděla účinným, v tisících exemplářích zdarma šířeným letákem. V letáku ukazuje se, jak se zneužívá ve škole vyučování náboženství. Místo nábožensko-mravní výchovy vyzvídají katecheti na dítkách, modlí-li se jejich rodiče, co odebírají, do jakých schůzí chodí, kolportují proti všem příkazům mezi mládeží štváčské listy. V pastýřském listu se tvrdí, že v zemích, kde bylo odstraněno vyučování náboženství ze škol, plní se neobyčejně trestnice a polepšovny. Leták »Volné školy« proti tomu ukazuje případně na povšechný mravní stav v zemích a státech, kde katolický klerikalism ovládl. Pastýřský list vytýká, že v zemích, kde jsou bezkonfesijní školy, »s bázní boží zanikla i pravá láska k vlasti.« Leták případně ukazuje na snahy utvořené »Zemské rady katolíků«, kterážto instituce podle slov vikáře R. Horského v »Čechu« z 31. srpna »se neptá, jsi Čech, nebo Němec, uznáváš nebo neuznáváš konviktský katolický program, jsi pro státní právo české čili nic, jsi aristokrat nebo demokrat a podobně, nýbrž ona se jen táže: Jsi z přesvědčení katolík?« Pastýřský list dovozuje, že stoupenci volné školy pracují k tomu, »aby odchováno bylo pokolení lidí, již budou hříčkou nezřízených vášní, obětí svůdců, pokolení pro hanbu a zkázu nejen církve, ale i státu, ano i sebe sama . . .« Leták proti tomu má snadnou práci ukázáním, ze kterého stavu se nejvíce škůdcové a svůdcové školní mládeže rekrutují. Ukazuje, jak ovládnutí státu je pravým cílem, k jehož dosažení klerikálové výsad jim udělených užívají. Historie říšského zákona školského je důkazem, že klerikálové jsou sloupy státu, pokud je stát jejich služkou, ale jak mění se v úhlavní jeho nepřátele, jakmile se neukáže býti dosti povolným nástrojem. Pastýřský list honosí se, že kněží nelekají se ve prospěch víry »sebe větších obětí, vzdálených cest do škol a nepříznivého počasí.« Leták z klerikálního »Čecha« ukazuje, jak byl

vyzýván klerus ke stávce pro případ, že by vláda nezvýšila kongruu. Svornosti s učitelstvem rozumějí klerikálové jen v případě, je-li učitel loutkou fary. Ve »Volné myšlence« získala pokroková veřejnost česká velice zdatného činitele, pracujícího systematicky a promyšleně pro sen budoucnosti rakouské: volnou školu.

Zatím, co u nás pracuje se o odstranění nebezpečí, plynoucího z uzákonění klerikálních odstavců průvodního nařízení, bojuje německé obyvatelstvo v Rakousku proti celému novému řádu školnímu. Četné odbory spolku »Freie Schule« vysvětlují na schůzích širšímu lidu, že je třeba při každé příležitosti dovolávati se zákona proti jeho ustanovením, odporujícím křiklavě základním zákonům o právech občanů, které každému zaručují plnou svobodu svědomí. Po náležitém zlidovění rakouského parlamentu všeobecným právem hlasovacím dojíti musí k žádoucí revisi říšského zákona školského a zvláště k odstranění novelly z r. 1883, v níž je vlastní zdroj klerikálního bahna, v němž obecné školství rakouské uvízlo, a čím dál, tím hlouběji se utápí. *—n—*

UMĚNÍ.

Pomník Palackého — Návrhy na oponu vinohradského divadla — Jacobsenova glyptotheka v Kodani, Bursa v Amsterodamě a Okresní dům v Hradci Králové.

Na náměstí třetího řádu, dosud jen z nepatrné části hotovém, jemuž podle mostu náhodou před ním se pnoucího, dáno bylo jméno »Palackého náměstí«, postaven bude, jak známo, pomník Palackému. »Ať je to všecko pohromadě! Když už je tam most a náměstí s tím jménem, ať je tam také pomník!« zněl rozkaz. Tvůrce pomníku, prof. Sucharda, rozhodoval jen o pomníku samém na daném místě. Koncem předešlého měsíce postavil tam z vlastní iniciativy dřevěný podstavec pomníku a hrubě naznačil část práce figurální, vše ve skutečné velikosti, aby se přesvědčil, jak ve velikých rozměrech svých bude pomník působiti sám sebou i se svým okolím. Každý, kdo viděl jeho návrh, cítil, že tu jde o pomník, jakého Praha dosud nemá; že pomník Palackému bude zároveň pomníkem našemu obrození, pomníkem víry v naši budoucnost. Klidem této víry dýchá postava Palackého, jak ji Sucharda pojal, prostá v tomto svém klidu, ale pevná. Sedí tiše a prostě, nehledaně a zcela pozemsky, bez nejmenší pózy, neboť upřímně naslouchá tluku svého srdce. A jeho srdce dotkl se hlas s výšin, hlas nadpozemsky krásný: »Vstaň, nastup stezku hrdin bohu líbezných a oblec roucho sváteční u oltáře Pravdy, Krásy a Cnosti, obětuj jim všecku snažnost, všecku rozkoš, všecky tajné i veřejné tužby své!« Už jako jinoch slyšel ten hlas na prahu novoroční noci a přijal jej za svou modlitbu; nad svým hrobem předával hlas ten svému národu jako drahocenný odkaz. Ohněm hlasu toho rostl on sám a jeho horkostí a jasem

probouzeli se jiní a povstávali z mrákot. Povstávali k světlu a novému životu.

To mluvilo ze Suchardova návrhu; mnohem silněji a slavněji bude to mluvit z pomníku samého — ten krásný mužný kontrast, jaký v Palackém byl: klid v těle, ale hořící srdce a duch, jenž vyvolává kolem sebe život. Ne póza do geniálnosti vnucená, ne gesta vypočítaná na obdiv zástupů, ne rozvětřené vlasy a šosy — toho všeho u Palackého nebylo. Suchardův pomník je, myslím, dílo pravého uměleckého realismu, jenž pln jest idealismu: země proniknutá nebem, klid plný tajemného ruchu.

Ale to okolí! Hluk a hlomoz, cvakot podkov, rachot dlouhé řady vozů cihlami naložených, houkání drožkářů a vozíčkářů, plno prachu, šedého i červeného, a na obzoru dým a čmoud. Chceš se zastavit před kostrou pomníku — »Hou!« houká na tebe drožkář; chceš se na ni podívat — »Hou!«... »Pozor!« houká a křičí na tebe drožkář i vozíčkář, a dlouhý řetěz vozů s cihlami rachotí a práší a práší... Viděl jsem v duchu hotový pomník bronzový, jak naň pozvolna z dlouhé řady vozů cihlami naložených prach z cihel usedá, usedá, usedá, až bronz se začervenává... Sám osud tomu chce, že bronzový pomník Palackého se začervená, začervená studem, že na takové místo přešlechtilí synkové ze samé vděčnosti vystrčili Palackého, »otce národa«. A je to už nezvratné. Co se stalo, odestáti se nemůže. Umělec, tvoře pomník, musil počítati s daným místem.

Jest nevysvětlitelno — bylo na tomto místě napsáno před pěti lety — jak se to stalo a čím se to stalo, že z Palackého, otce národa, Praha hodlá učiniti výměnkáře. Jest nepochopitelno, jak muži, jemuž dán přítulný název »otce«, dává se pomník na místo ponuré, začmouzené. Patří-li v budobě Českého Musea Palacký do Pantheonu a to na nejvybranější místo, a nikoliv někam do kouta nádvoří musejního, aby se díval na komíny a na skladiště, a pozorovatel s ním, tož podle nejprostší logiky přísluší Palackému v královské Praze místo na nejpřednějším náměstí... Podobizna Palackého patří do salonu Prahy, a nepatří do předsíně Prahy. Palackým začíná nová kniha našeho národního života; do této nové knihy podobizna jeho patří v čelo, před titulní list, a nepatří na poslední stránku, kde bývá rejstřík a seznam tiskových chyb. Dát Palackému v Praze místo, jaké mu náleží; dát kameni a bronzu v Praze na pravém místě po česku mluvit, je také politika.

Ale to všecko už je zbytečná řeč. Ve velkém i v malém naděláme vždy nejdříve hromadu chyb a potom se hádáme, jak je odstranit. To je refrén naší politiky; opakuje se na konci každé »strofy«. Teď, kdy pomník má už své místo, všecko úsilí mělo by se obrátit k tomu, aby toto místo, aby celé okolí pomníku zladilo se v jednotný celek.

*

Výstava návrhů na oponu vinohradského divadla příjemně překvapila i nepříjemně zarazila. Překvapila návrhem pocteným první cenou, jímž umělec zamýšlí vložiti do velikého rámce hlediště skutečnou malířskou výzdobu, velice vkusnou a případnou a náladovou. Kus světa čistou duší vybásněného — jako jím snad bude také svět za oponou — předvádí několika jen postavami, malou skupinou, ale v té umírněnosti, v tom omezení, v tom jednoduchém rozvrhu a vybraném umístění jeví se právě

vysoký stupeň umělecké intelligence a uměleckého taktu. Básníkova slova z předehry na divadle k »Faustu« zdají se nám trochu vtělena v toto dekorativní panneau.

Skryj vřavu mi, jež vlní se a ječí
a bezděčně nás trhá ve svůj ruch.
Ne, spíš v ráj tichý vésti mne měj péči,
kde pěvci kyne čistých slastí kruh;
kde láska s přátelstvím pod bohů dlaní
nám štěstí tvoří a je dále chrání.

Zatím to jen barevně napovídá a jenom tušit dává svou skizzou. Ale už teď cítíme jemnou zladěnost celku, a vzniká přání, aby i ostatní výzdoba hlediště splynula s touto oponou v krásnou, harmonickou jednotu. Původcem tohoto návrhu jest Vladimír Županský.

Návrh Špillarův, druhou cenou poctěný, má mnoho pěkných stránek malířských, sám o sobě by se zajisté jako obraz pěkně nesl, ale na oponu — myslíme tu ovšem jenom hlavní oponu, spuštěnou před představením — trpí přeplněností, která se citelně zvyšuje, jakmile popatříme na návrh Županského. Zrak i duše cítí odpočinutí, osvěžení, oradostnění, jakmile přeneseme se s návrhu druhého na návrh první.

Všecky ostatní byly nepoměrně slabší a některé zarážely dvojnásobným nevkusem, jak v koncepci a malířském provedení, tak v nesamostatnosti toho obého. Genius z Hynaisovy opony dvakrát byl podloudně unesen do výstavy těchto návrhů, ale pokaždé ihned svět poznal, že to falešný genius, lžigenius, k němuž by se Hynais ani nehlásil, a že i ten vzdušný chrám, jejž s sebou vzal, je špatně napodoben. »Jugend« mnichovská proklouzla sem také, ba i Makart s karmínovou záplavou, a také on byl hrozně falešný. To nemluví o porozumění danému úkolu, ani to není známkou uměleckého sebevědomí.

*

Kodaň dostala novou sbírku uměleckou, která v několika měsících nabude pověsti světové. »Glyptotheka« je dokončena. Starší oddělení, od několika let už přístupné v budově trochu po cukrářsku od architekta Dahlerupa vystavěné, chová díla moderní francouzské skulptury, díla, která Francie neměla nikdy nechat jiné zemi přepustit, ačkoliv bohata jest poklady uměleckými. Teď milovníci umění musejí vyhledávat glyptotheku kodaňskou, aby obdivovali se umění, jehož Luxembourg nemá. Ve starším oddělení sbírky převládá Francie. Nové oddělení, jež bylo před několika týdny otevřeno, jest vesměs zabráno antikou. Jest umístěno v budově, která se stane poutnickým místem pro všecky ty, jichž oči sytí se krásou. Architekt Kampmann vytvořil div slohové čistoty a klidu linijí. Jeho sály nejsou nijakou nápodobou antiky, jsou obrozením sloupových síní. Vnucuje se srovnání obou moderních stavitelů dánských. Martin Nyrop, jenž jest z nejduchaplnějších mužů doby přítomné, zdá se býti víc básníkem, jenž náhodou užívá kamene. Probásňuje se přívalem nápadů, vtipů, přelétavých idejí ke stavbě domu. Kampmann jest rozený stavitel a jenom stavitel. Mluví jenom kameny a dává tím kamenům mluvit. Nyrop improvisuje svůj postup pomocí všelijakých prostředků a tisíce drobností.

Kampmann vidí v jednom tvůrčím okamžiku celé své dílo a své dílo jako celek, a jde, nevyhýbaje aniž odpočívaje, za tímto jediným obrazem svých myšlenek — až z kamene vytvořen jest... Oba, jak Kampmann tak Nyrop, jsou zajímaví, a nepoznáme moderního stavitelství, neuvidíme-li radnici kodaňskou a sály antik v glyptothece kodaňské.

Sbírky, jež tyto sály hostí, uchvacují rozmanitostí a bohatstvím. I když jsou tam věci, jichž bychom rádi dopřáli školním musejím na venkově, je tam za to Antinous, který se smí přirovnati k soše v Eremitáži, a několik mramorových tors, nad něž krásnějších nemá Louvre.

A to všecko nasbíral ani ne ve dvaceti letech jeden jediný muž a dal to darem.

Dr. Karel Jacobsen je sládkem. I říkají tu a tam, že pan Jacobsen, utišuje svůj vlastní hlad po umění, bohužel až přespříliš hojně se pokoušel ukájeti známou žízeň svých krajanů. Ale tato zlomyslnost je stejně hloupá jako nepřípadná. Kdyby ne Jacobsenův, tož by jiný pivovar postaral se o výčep. *A co jest mimo to v širém světě mužů, kteří prodávají lihoviny, aniž darují své vlasti sbírku skulptur, která uhájí své místo po staletí...*

Tak píše Herman Bang v zářijovém sešitě »Die neue Rundschau«. A pravdu píše. Je jistě přemnoho mužů v širém světě, kteří vyrábějí a prodávají lihoviny, aniž darují svému národu sbírku vznešených skulptur, a jen ochuzují jej a ohlupují. Svědomí se v nich neozve, stud se v nich neprobudí. Jacobsen je vzácná výjimka, jako byl u nás Náprstek.

Myslí-li Herman Bang, že nepoznal moderního stavitelství, kdo neviděl kodaňskou radnici a novou glyptotheku kodaňskou, míní zase Willem Vogelsang, že, jak se zdá, bude to Hollandsko, které ukáže modernímu stavitelskému umění nové dráhy. Tam prý v posledních desítiletích leccos mohlo se z různých důvodů vyvinovati svobodněji, než ve všech sousedních státech, a také se to prý velmi zvláštním i snad velmi užitečným směrem vyvinulo. »Velmi mnoho momentů musí totiž spolupůsobiti, aby doba uzrála: hospodářské potřeby, reakce na minulé periody, zájmy a vzdělanostní výše velkého obecenstva, uznání vůdčích lidí — to vše nutno předpokládati, a konečně poučují dějiny znovu a znovu, že jsou to pouze činitelé, kteří jednotlivým nadaným lidem cestu upravují, že za positivní minulé i budoucí děkujeme schopnosti několika umělců, jichž výše vyvinutý kombinační smysl všechno kvasící ujasňuje, jichž duch zmocňuje se pochopením všeho toho, co lid pouze tušil.« Berlage je prý takovou povahou a jeho nové dílo, amsterodamská bursa, je z těch děl, jež zahajují moderní stavitelství. »Co mu darovala cizina, užil v prospěch domácího umění. Vítězně zahájil tažení jednak proti importovanému bezduše akademickému braku, jednak proti bezmezně zuřícímu uměleckému snobismu a postoupil směle od chtění k činu.« Jeho bursa jest kulturně historický pomník. »Náladové umění ve smyslu van de Veldeově a Olbrichově to není. Náhodné v temperamentu jednotlivce sem nepatří. Ať si malíř tvoří tu melancholické, tu laškovně frivolní, tu slavnostní nebo vzletné linie, pro všeobecnost jest to neužitečné. Zde však mezi těmito k úctě nutícími stěnami, hladkými pilíři a široce rozpjatými železnými oblouky pojímá nás daleko mocnější nálada století vědy, sociálních reforem a volného myšlení.«

»Volné Směry« přinášejí několik vyobrazení této novodobé stavby i stať o jejím tvůrci. To všecko je velice poučno, zvláště pro nás, kdy Praha chystá se také k velikým novým stavbám. Kéž k velikým a našim stavbám! —

Venkov náš projevuje sem tam dobrý smysl pro nové, lepší dosavadního, a původní. Hradec Králové, Prostějov, Luhačovice. »Volné Směry« v témž sešitě přinášejí několik vyobrazení okresního domu v Hradci Králové dle návrhů prof. Kotěry. Možno o něm říci: Je to zdravý měšťan-venkovan, prostý a ušlechtilý ve svém chování a jednání, poctivý ve všem (nic falešného netrpí na sobě ni v sobě), opravdový (bez nachytané z celého světa frázovitosti a na sebe nalepené), snažící se býti svým a říci slovo své, vlastní. Má chyby jako celý náš život český, jenž probíhá střídavě pracovnou a hospodou, hospodou a pracovnou; také jeho celá spodní půle jest hostinec. Ale za tu chybu nemůže architekt; on chybu tu jen dovedně zmírnil. Příjemno je viděti v té stavbě, jako i v jiných Kotěrových novějších, dokument rozvoje architektova. Srovnáváme-li práce a návrhy jeho dřívější (na př. v publikaci »Práce mé a mých žáků«) s těmito novějšími, »dospíváme k úsudku, že vývoj vede jej ještě k většímu klidu a jednoduchosti formální, že zdobu na užitkových předmětech omezuje na nejúčelnější minimum a že barevná záliba se stupňuje. I onu zázračnou formuli, hledanou umělci, vidím tu vyjádřenu: češství Kotěrovo vystupuje tu ještě výrazněji v ornamentu a aplikacích i v celkovém dojmu díla, než dříve. A to je na věci nejradostnější rys: je článkem ve vývoji, chce a přináší nové a slibuje novější«, dí Zd. Wirth doprovázeje vyobrazení slovem. *T.*

LITERATURA.

Nová vydání starších spisovatelů českých.

»Čeští spisovatelé XIX. století«: Sebrané spisy Boženy Němcové (sv. I.-IV.). Vydání upravila Marie Gebauerová; sv. IV. zároveň Jar. Vlček. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. K vydání upravil Jar. Vlček. Nákladem Jana Laichtera. B. Kočího »Knihovna českých klassiků-belletristů«: Sebrané spisy Karla H. Máchy. K vydání upravil Dr. Jar. Šťastný. Úvodem opatřil Fr. Sekanina. Sebrané spisy Fr. Jar. Rubše. Dle prvotisků a spisovatelových rukopisů srovnal Frant. Sekanina. Bož. Němcové »Babička«. K. Havlíčka Borovského »Duch Národních Novin«, »Epištoly Kutnohorské a vybrané články politické.« Dra Bačkovského »Národní knihovna česká«: »Babička« od B. Němcové.

Volání po kritických vydáních konečně dolehlo k doslýchavým uším a bylo pochopeno aspoň od soukromých nakladatelů. — Česká Akademie, činitel při vydáních přísně kritických u nás jedině možný, k tomuto volání zůstává nechápavou dále. Prozíravý nakladatel asi před třemi lety učinil začátek, podnik měl úspěch, a teď sypou se vydání starších auktorů zrovna o překot. Edice svěřují se místo sazečům a korrektorům odborným pracovníkům, k vydávaným auktorům podávají se úvody čtenáře informující

— zkrátka, rozběhli jsme se za příkladem cizích, vyspělejších literatur s velikou chutí a horlivostí. Ale hned při prvních krocích kolik stanovisek sporných, kolik zmatků, vycházejících od samých vydavatelů a vnášených do nejširšího čtenářstva! Proto chci promluviti o vydáních starých auktorů trochu obšírněji.

Chtěli jsme vydání starších auktorů kritická. Rozumí se, že se prohlašuje za »kritické« každé vydání, ba mnohá i za »nejcírkvovatější«, abych mluvil s Havlíčkem. Jedněm je vydání kritické, když ze staršího vydání nesleví ani chybu tiskovou, ani chybu pravopisnou, ani nesprávnou čárku nebo pomlčku. Jiní přibližují starší auktory současnému čtenáři hlavně pravopisem i úpravou. Co je správné?

Vydání starších auktorů může býti pořízeno s přísnou věrností — jako se reprodukují staré slohové předměty, na př. nábytek a pod. — Bývá to zejména u vzácných exemplářů. Rozumí se, že jest i tato věrnost relativní, a že každý sáhne, může-li, k originálu. Je to jen museální popularisace staré knihy, smím-li to tak nazvati, nejvíc pro amateury. Jsou dále vydání starých auktorů věrná, nutně zmodernisovaná, aby mohla sloužiti potřebě doby. Soukromý nakladatel u nás může vydávati starší auktory jen ve vnější formě (t. j. pravopisem a interpunkcí) modernisované. I zde jde o to, podati auktora věrně: jeho ducha, jeho myšlenky, ovšem i jeho individuální mluvu jakožto nezbytnou součást jeho bytosti s jeho zvláštnostmi fraseologickými i syntaktickými, s odchylkami tvaroslovnými i hláskoslovnými, s jeho lexikálním fondem jazykovým. Byla doba českého purismu brusičského; učení paedagogičtí vychovatelé vymycovali z auktora všeliké germanismy, nesprávné vazby, syntaktické i tvarové vulgarismy, svírali jejich věty do pout uměle sestrojeného pořádku větného, vypouštěli i přidávali a pod. Mluvili jsme a psali proti tomuto počínání jako komolení auktora. A právem! Tím se trhal kus jeho duše, stíraly zbarvení i duševní ráz duše doby.

Něco jiného je pravopis (a s ním též interpunkce). Pravopis je konvenience doby, pouhé značky mluveného slova. Pravopis jsou pro čtenáře cesty a stezky, jimiž postupuje cizí myšlenka písmem zachycená. do jeho duše. Podle pohodlí cesty má tato myšlenka přístup do duše čtenářovy lehčí nebo nesnadnější. Většina moderních cestovatelů, kdyby měli v době rychlíků a expresních vlaků z Prahy do Paříže cestovat pěšky nebo v poštovním voze, raději od cesty upustí. A tak je tomu i se starým auktorem. Kolik čtenářů přečtlo by jen Komenského Labyrint v původním vydání, nehledě ani k spisům starším, Husovým, Štítného! Ale stanovíme-li princip pro vydávání auktorů, musí býti týž pro dílo napsané před 70 lety, jako před stoletím nebo třemi či pěti stoletími; co pro Máchu, musí stejně platiti pro Komenského, jako pro Chelčického. Dr. Flajšhans, který dává přednost fotograficky věrné úpravě pravopisné z doby Máchovy, odsuzoval diplomaticky věrné vydání Chelčického Postilly. Nedovedu výrazněji objasniti svůj požadavek, nežli jak jsem jej slyšel vyjádřiti od prof. Hostinského. »Představuji si,« řekl, »že by na př. Blahoslav svůj spis diktoval dvěma písařům: současnému a písaři naší doby. Oba napíší totéž, jeden pravopisem XVI. století, druhý pravopisem naším, ale myšlenka i mluva zůstane úplně táž v obou případech.« Jest ovšem často

nesnadno určiti, co je pravopisná konvenience doby a co je podstatná charakteristická známka individuální mluvy auktorovy; nesnáze stupňují se zvláště tam, kde se nám nedochovaly původní rukopis nebo úprava díla spisovatelem samým. Ale proto právě chceme, aby vydával starší auktory odborník, který má tuto hranici určiti. Při vydání fotograficky věrném je odborník zbytečný: tuto práci pořídí sazeč a korrektor, čím méně budou jazykově školeni, tím lépe; aspoň bychom měli větší záruku, že nám vytisknou auktora věrně tak, jak jej našli v starší předloze.

V »Knihovně českých klassiků belletristů« č. II. podávají se »Sebrané spisy Karla H. Máchy« od dra. Jar. Šťastného: vydání podniknuté s velikou pílí, s vynaložením značného studia odborného. Vydavatel sledoval vydání posavadní, časopisy, v nichž Mácha své příspěvky uveřejňoval, rukopisy, pokud se jich bylo lze dopíditi. Ale princip je pochyben, práce má ráz zatímnosti. Vydání Šťastného »zachovává věrně pravopis rukopisů, po případě nejstarších tisků«, a otiskuje i chyby a omyly, »o něž se urazí oko, zvyklé přísně stíhati každé pobloudilé *i* a *y*, ale jež Máchovi i vydavateli rád promine čtenář, uznávající, že vzácných památek sluší — pokud jen možno — v původní podobě šetřiti.« Vydání takovéto bylo by ke cti České Akademii, při jejím vydání byl by měl vydavatel dosti času a možnost pořiditi podle své zásady vydání přesně do poslední tečky. Ale jakou má cenu vydání podle tohoto principu, v němž vydavatel proti své zásadě tolik hřeší, odchyluje se mnoho a mnoho od originálů, jak dokázal hojnými doklady prof. Vlček; vydání, kde je tolik chyb tiskových, zaviněných patrně přílišným spěchem? Je to vydání pro odborníka? Nikoli. Co mu prospěje vydání, jež by si musil teprve upraviti ohromnou prací, aby rozeznal, co jsou chyby Máchovy a co vydavatelovy, co sazečovy, co konečně chyby nebo maroty redaktora, v jehož časopise Mácha uveřejňoval? A čím se prospěje čtenáři nejširších vrstev, jimž je přece »Knihovna českých klassiků-belletristů« určena? Přivede jen zmatek. Doporučil by prof. Šťastný své vydání Máchy svým žákům? Potom, jaká absurdnost, když k vydání, které chce býti kritické, píše úvod spisovatel jiný nežli vydavatel, který je přece sám také literární historik! A dále: sebrané spisy Máchovy — a vydavatel vypouští z nich vědomě některé věci tak charakteristické, poněvadž jich hodlá jiný spisovatel užiti v chystaném velkém životopise Máchově.

Příklad jiného zmatku. Nakladatel dr. Bačkovský vydal »Babičku« Bož. Němcové. Titulní list označuje ji za »první řádné vydání« a inserty novinářské přímo útočily na jiná vydání nejnovější jako prý nesprávná. Proti zásadě, aby bylo pro kritické vydání vzato za základ vydání poslední, které vyšlo za života spisovatelova, nedá se nic namítati. Ale je takové vydání »Babičky« z r. 1862? Za života B. Němcové vyšel jen první sešit. Ten podává ovšem text dosti značně změněný. Ale v dalších sešitech tyto radikálnější změny neprovedeny; zasahovala v nich nejvíce jen ruka brusičská a nedbalost korrektorská. Smí se vzíti toto vydání za základ? Myslím, že kritičtěji postupovala vydavatelka, Marie Gebauerová, ve sbírce Laichterově »Čeští spisovatelé XIX. století«, která vzala za základ text »Babičky« podle I. vydání z r. 1855, mnohem pečlivěji vypravené nežli vydání Augustovo, a odchylky vydání II. uvádí vzadu.

Ale brusičský duch dra. Bačkovského nesnesl odchylek od přísných tvarů gramatických a opravoval na př. »kuřátka jsou ochočen*y*« na »ochočen*a*«, »děvčata se ozval*y*« na »ozval*a*«, »uhl*y*« na »uhl*e*« atd.; uvádí jich sám na celou stránku. »Ponechal i na několika místech z vydání prvního slova, která v druhém vydání sice nejsou, ale která spisovatelkou sotva byla škrtnuta, nýbrž asi byla vynechána toliko nedopatřením knihtiskárny, protože bez slov těch věty nedávají příslušného smyslu« — tedy zasažení zcela libovolné, zejména kdyby jinému vydavateli většinou dávala docela dobrý smysl. Ani tituli druhého vydání dr. Bačkovský nedůvěřoval a přijal z prvního slova vysvětlující »Obrazy z venkovského života«. Motto předeslané B. Němcovou celé knize (z Gutzkowova »Ritter vom Geiste«), pro toto dílo a všechno ideové nazírání B. Němcové tak význačné (»Daraus siehst du, dass die Armen nicht so ganz elend sind, wie wir uns denken; sie haben wirklich mehr Paradies, als wir uns einbilden und selbst besitzen«), vypuštěno. Tak vzniklo »první řádné vydání«, jemuž ostatně nechci upírati pečlivosti, zejména korrektorské.

V »Knihovně českých klassiků-belletristů« vydal Fr. Sekanina »Sebrané spisy Fr. Jar. Rubše«. Tímto vydáním Sekanina korrigoval svůj nezdařený pokus, výbor z Rubšových spisů, který vydal »Máj«. Vydavatel tentokráte prozkoumal nejen prameny tištěné, spisy samostatně vyšlé i v časopisech, nýbrž i rukopisnou pozůstalost Rubšovu. Takto mohl obohatiti počet prací Rubšových, známých z jeho spisů: poprvé z rukopisu, chovaného v Českém museu, otiskuje zajímavou delší báseň epickou »Jaroslav a Jitka« z prvotin Rubšových z r. 1832, psanou ještě za studií gymnasiálních, — do sebraných spisů pojal po prvé dva příspěvky jiné z časopisů tehdejších (»Obrázek ze života«, z Květů r. 1846, a »Nešťastné námluvy pana Jeremiáše Houžvičky« z Palečka (VII). Stručný úvod podává případné ocenění básníkovo — zejména bude čtenáři vítána výstižná kritika Sabinova; nad jiné pak při takovýchto vydáních odporučují se podobné úplné přehledy bibliografické, postupem chronologickým shrnující všecky práce básníkovy, jak to učinil Fr. Sekanina při svém vydání. Vydání ozdobeno zdařilou podobiznou, snímkem kresby a rukopisu Rubšova.

Němcové »Babička«, Havlíčkovy »Duch Národních Novin« a »Epištoly Kutnohorské a vybrané články politické« vyšly v Kočího »Knihovně českých klassiků-belletristů« — otisky příležité, za jejichž vydání nikdo neodpovídá. Chtějí popularisovat jednak dílo B. Němcové, jednak publicistickou práci Havlíčkovu. Hojná vydání Babičky i vydání Tobolkovo »Politických spisů K. Havlíčka« umožnily popularisaci. Láce je největší přednost těchto vydání.

Z edicí uvedených v našem záhlaví, jest Laichterova sbírka »Čeští spisovatelé XIX. století« mému stanovisku nejbližší, namnoze s ním totožná. Sbírku, jež má doplňovati kritické rozpravy v »Literatuře české XIX. století«, týmž nakladatelem vydávané, rediguje Jar. Vlček. Vyšly v ní již »Sebrané spisy Boženy Němcové« (belletrie, čtyři svazky), péčí Marie Gebauerové, Sebrané spisy Vítěz. Hálka (posud tři svazky úplné); vycházejí tu Sebrané spisy K. H. Máchy, jejichž svazek posud neukončen; — oboje vydává Jar. Vlček; L. Quis začíná tu vydávati spisy

Havlíčkovy. O některých svazcích této sbírky bylo zde již referováno. Mohu se tedy obmeziti na vývody nejnutnější. Zásady, podle kterých se otiskují »Čeští spisovatelé XIX. století«, vytýká redaktor její: podává se tu dochované nejstarší znění textu básníkova co možná věrně, slovo za slovem, opravuje zřejmé chyby tiskové, zřejmá přepsání a poruchy původního textu; volí, kde se jím nemění původní ráz slova, pravopis nyní obvyklý, jakož i interpunkci, pokud se nepříčí zřejmým úmyslům auktorovým; někdy pro srozumitelnost rozvádějí se odstavce dialogu. V tomto postupu nezdá se mi správnā zásada, podávati »dochované nejstarší znění textu básníkova« — to je zajisté přípustné jen ve výjimečných případech (na př. když Kollár pozdější text upravuje se zjevnou tendencí filologickou, úplně pochybenou); jinak bychom básníkovi upírali právo, které má každý člověk pro své činy: chyby odstraňovat a své dílo zdokonalovat. Pro potřebu kritickou ovšem změny mají býti v poznámkách vytčeny. Pokládám však uvedené vyjádření za nepřesný výraz: má takto býti asi vytčen kontrast mezi zněním básníkovým a samovolnou úpravou pozdějších vydavatelů. Vlček sám vzal při vydání prací Hálkových souborné vydání Hálkovo z r. 1862. A když text věrný, »slovo za slovem«, není správné měniti původní znění ani tam, kde vydavatel shledává zřejmá pochybení. Redaktor v »Pohorské vesnici« opravil dikci mladšího drotara Jana na normální nářečí středoslovenské. Toto počínání není zajisté v principu jiné, nežli úprava textu podle snahy brusičské. Také brusiče uráží u spisovatele mluva, odchylující se od normy jeho zkonstruované řeči spisovné, a proto ji upravuje. Je charakteristické, že J. Vlček ve vydání Kobrově z r. 1892 kárá to, že vydavatel nářečí domažlické v »Pohorské vesnici« upravil přesně podle tamější mluvy skutečné, a sám při úpravě textu podle nářečí středoslovenského necítí, že se u něho probudil brusičský cit při nesprávném znění jeho rodného dialektu. Připustme, že by se takto rekonstruovala skutečná mluva dialektická, nebude přece dílo B. Němcové pravdivější a správnější. Tak, jak dialekt zachytila B. Němcová, tak žil v její duši, tato mluva, třeba nesprávná, stala se součástí její bytosti, a měnice tuto mluvu, sáháme zároveň na duši autorčinu. V »Chyži pod horami« (IV. sv.) již »smíšenina češtiny a slovenštiny, v ústech lidu ovšem naprosto nemožná, ponechána věrně tak, jak si ji upravila Němcová«. Nebyl bych se odchyloval ani v citátech z písní prostonárodních. Znění původní mohlo býti vytčeno v poznámkách nebo vyloženo v úvodu, jako to o dialektu domažlickém provedl v úvodě k III. svazku J. F. Hruška.

Po druhé po smrti básníkově dochází k soubornému vydání spisů Hálkových. Vydavatel má úlohu zjednodušenu tím, že Hálek sám většinu z těchto prací upravil k soubornému vydání. Při těch dáno bylo vydavateli stanovisko samo sebou: béře je za základ pro svou edici. U ostatních prací, od Hálka do úplného vydání nepojatých, je přesně označeno, kdy a kde která práce byla poprvé tištěna a podle té pak podána zde znovu. První tři svazky obsahují Hálkovy práce veršem i prósou z prvního období jeho činnosti básnické, z doby pronikajících cizích vlivů, vzrušených vnitřních bojů a pohnutých starostí životních (díl I. Humoresky a povídky; II. První

ballady — Alfred — Večerní písně — Carevič Aleksej — Krásná Lejla — Mejrima a Husejn; III. Komediant).

Úvody vydavatelův — Marie Gebauerové ke spisům B. Němcové, Jar. Vlčka ke spisům Vít. Hálka — předeslané jednotlivým svazkům, vyhovují svému účelu znamenitě: poučují čtenáře o vzniku každé práce belletristické, o jejím psychologickém a ideovém základu, o cizích vlivech (zejména při Hálkovi v prvním období padají silně na váhu a proto jim Jar. Vlček právem věnuje zvláštní pozornost), o literárně-historickém pozadí, esthetické ceně a podobných vlastnostech básnického díla. Všude proniká z nich odborné studium a podrobná znalost života i díla autorova, jakož i literatury o nich. Poznámky stručné, řídké, vykládají jen věci čtenáři, zejména městskému, skutečně neznámé, hlavně výrazy dialektické. (Nesprávně vykládá se ve IV. svazku na konci slovo »kracky« — v textu »dělám kracky z koudele« — slovem »kracle« z Jungmannova Slovníku; podle vykladu Jungmannova je to, čemu se v severovýchodních Čechách říká »vochlička«, kdežto »kracka« značí na tomto území len, koudel, cucky, dvěma kraclemi přičesaný k předení.)

Čtenáři vděčně přijímají z rukou vydavatelů a nakladatele krásné svazky české práce literární, svazky s pietou a moderním vkusem vypravené, které již svým zaujímajícím zevnějškem vábí ke čtení; zdařilé snímky rukopisů, výrazné podobizny spisovatelů, illustrace význačných míst, pro auktory významných, názorně doprovázejí mluvené slovo. Mně aspoň působí zvláště milý pohled, jak se v rostoucí řadě těchto knížek doplňuje nejvzácnější odkaz našich nejlepších lidí. *Jc.*

Poučná:

J. A. Komenského: Didaktika veliká. (Knihovna pedagogických klasiků). Dr. Otakar Kádner: Příspěvky k pedagogice experimentální. Spisů »Dědictví Komenského« č. 62. Konrád Pospíšil: Co schází naší škole? Knihovny »Volné myšlenky« sv. II.

J. A. Komenského: Didaktika veliká. Knihovna pedagogických klasiků. I. Rediguje Fr. Drtina. (Nákladem Dědictví Komenského.)

Dědictví Komenského přistupuje k podniku nad jiné záslužnému a významnému, zakládajíc »Knihovnu pedagogických klassiků«. Knihovna tato dle úvodního slova prof. Drtiny, má býti organickým článkem v řetěze soustavné práce, směřující k obohacení české literatury děly odbornými, každému vychovateli mládeže na kterémkoli stupni školství nutnými. K ní mají časem družiti se vědecké Dějiny pedagogiky a velký Slovník filosoficko-pedagogický. Stěžejní pilíře celé sbírky budou tvořiti vydání spisů Komenského, Lockea, Rousseaua, výběr předních filantropistů 18. století a některých francouzských encyklopedistů, Kantův spisek o vychování, účelný výběr z Pestalozziho, Herbartovy spisy vychovatelské atd.

Máme tedy před sebou podnik velmi důležitý. Již soustavné vydání sebraných spisů J. Amose Komenského samo o sobě by zasluhovalo,

aby ke Knihovně pedagogických klassiků upjat byl zřetel nejen užších odborných kruhů, nýbrž i širší veřejnosti. Chceme-li být v pravdě národem Husovým, Komenského atd., nestačí, abychom tyto své velké muže toliko měli na jazyku, ale abychom je i znali z jejich vlastních spisů. Pro odborníka a učitele rozumí se to samo sebou, ale ani laikovi není se třeba lekati Didaktiky Komenského. Tato Didaktika je knihou podnes v nejednom směru živou, přes to že od Komenského dělí nás doba půltřetího století. Bylť Komenský mužem budoucnosti a byl jím především ve své Didaktice, v níž, jak dí dr. Jan Novák v úvodě k našemu vydání, Komenský je »mužem touhy«, kdežto v jiných knihách hoví především své době. Povážíme-li, že je to naše doba, která plně teprve uplatňuje stanovisko Komenského, aby školního vzdělání dostávalo se všem lidem, dovedeme ocenit pokrokovost Komenského. U Komenského in nuce nalézáme zárodky jak dnešní vědy pedagogické, tak i dnešního rozvoje národního školství. Je pravda ovšem, Komenský neobrací ještě tolik zřetele k dítěti samému, jak k tomu dal později popud Rousseau, jenž buduje vychování především na zkoumání dítěte, Komenský »nespsychologisoval« vychování, jak to bylo ještě později snahou Pestalozziho, který měl již zřetel k rozmanitosti osobitého nadání a snažil se změniti vychování, aby nepůsobilo ze zevnějšku na vnitřek, nýbrž aby počínalo v dítěti a působilo z vnitřka na zevnějšek: ale i u Komenského nalézáme již prvky této methody vychovatelské, která má vést k rozvinutí vrozených schopností. Vždyť Komenský výslovně praví ve své Didaktice, že nic není třeba vnášeti v člověka ze vnějška, nýbrž pouze rozvíjeti a vybavovati to, co má v sobě samém zavinutého a ukazovati, co je která věc. Je pravda dále, že Komenský ještě dosti značnou váhu klade na vědění — tu teprve rozhodný obrat znamená Rousseau, ale i Komenský již nechce pouze vědění, nýbrž žádá, aby školy byly dílnami lidskosti, což znamená mu, že mají vychovávati člověka nejen ve vědění, nýbrž i v mravnosti a zbožnosti.

Komenský rozeznává ve své Didaktice trojí život: život mateřský, život vezdejší čili život země a život věčný čili život nebe. Svou Didaktikou obrací se k životu vezdejšímu, jenž je mu přípravou k životu věčnému. Základními požadavky života vezdejšího jsou mu: vzdělání, ctnost čili počestnost mravní a nábožnost čili pobožnost. To stanoví pro všecky lidi, neboť všichni lidé, kteří se narodili lidmi, mají býti přivedeni k tomu, aby náležitě naplněni jsouce věděním, ctnostmi a zbožností, uměli užitečně strávit život vezdejší, pro budoucí však život aby mohli býti důstojně připraveni.

V souhlase s tímto svým stanoviskem o konečném určení člověka žádá tedy Komenský všeobecnou školskou výchovu pro všecky lidi bez rozdílu. V tom především spočívá význam Komenského, v tom je i dnes mužem moderním, neboť teprve dnes, po tak dlouhé době, uplatňujeme zásadně toto stěžejní stanovisko Komenského. Všecka mládež obojího pohlaví dle Komenského má býti svěřována školám, chudí stejně jako bohatí, nadaní i nenadaní. Dle Komenského nic nevadí, že někdo se zdá od přirození tupý a hloupý, nebo to ještě více prý doporučuje a naléhá na obecné vzdělání duší. Dle Komenského nelze nalézti člověka

takové neplodnosti duševní, aby mu vzdělávání nepřineslo vůbec žádného zlepšení, neboť všecko přemáhá práce neúnavná. »Ba dokonce jako někdo má od dětství znamenité zdraví tělesné, potom neduživí a hubne; naproti tomu jiný má v mládí tělíčko nemocné, potom však zesílí a vyroste v junáka: právě tak jest u ducha. Něčí duch je předčasně vtipný, avšak brzo se vyčerpává a propadá v jakousi tupost, a zase duch jiného je nejprve slabý, později však zbystří a mocně proniká.« »Také nemůže býti podáno žádného dostatečného důvodu, proč by druhé pohlaví mělo býti vůbec vylučováno od studia moudrosti.« »Nikdo tedy ať mi nenamítá onoho výroku apoštolova, ženě nedovoluji učiti!« Moderním je i Komenský tam, kde horlí proti školskému vzdělání, jdoucímu pouze za věděním a nikoli i vychováním, a v tom, že nechce mít školu mučírnou. Ukazuje na methodu dosavadního školství, že co dáno lidské mysli pochopiti za rok, tím zdržuje se pět, deset i více let a naopak, co by se mohlo zcela mírně vštěpovati a vlévati v mysl, jak se do ní násilně tiskne, vecpává a vtlouká. Proti dosavadní methodě školství staví pak Komenský v Didaktice methodu svou, podrobně znázorňuje, jakou by škola měla býti. Je ovšem v methodě Komenského značná uniformovanost — Komenský je totiž pro jednotnost methody, Komenský nepřihlíží ještě k důležitosti výchovy individuelní, Komenskému dostačuje jeden učitel případně i pro několik set žáků — ale i tak methoda jeho znamenala v historii školství neobyčejný pokrok a mnohé zůstává ještě dnes toužebným požadavkem. Či není v tom, co Komenský praví o dotazech žáků na konci hodiny nebo o hrách, líčících politickou činnost, zárodek našich snah o výchovu mládeže pro veřejný život a o cvik v debatách? Nebo když žádá, aby hry, které mládeži se povolují k zotavení ducha, byly zařízeny tak, aby předváděly vážné úkoly životní, aby příslušným nářadím napodobována byla řemesla, hospodářské práce atd., není tu vysloven požadavek, který vidíme realisovaný v pokusech o nejmodernější školu? A tak v Komenského Didaktice nalézáme vlastně i dnes ještě kus onoho díla reformního, jakým byla a měla být.

Překlad z latiny opatřil prof. Augustin Krejčí, instruktivní úvod k vydání napsal a poznámkami doplnil dr. Jan V. Novák. *D.*

Dr. *Otakar Kádner*: Příspěvky k pedagogice experimentální. Spisů »Dědictví Komenského« č. 62. V Praze, 1906. Str. 167.

Jako všechny téměř vědy v přítomné době snaží se získati pevný základ z faktů přesně zjištěných, tak i paedagogika uchyluje se k experimentu, aby bezpečně a trvale zjistila cesty, po kterých má školská prakse jíti. Tvoří se od několika let nejen zvláštní paedopsychologie, nýbrž i soustavná paedagogika experimentální. Chce nahraditi subjektivní a nahodilé pozorování vědeckým pokusem.

Kniha Kádnerova jest pěkným úvodem do souboru problémů tohoto nového oboru vědeckého. Je podán tu všeobecný přehled starších prací toho směru, čtyři stati jsou věnovány některým specielním otázkám paedagogiky experimentální, jejich dosavadnímu vývoji, a pokaždé autor modifikuje výsledky cizí práce svými vlastními pokusy.

Ježto experimentální paedagogika je v samých počátcích, přirozeně výsledky jsou nevelíké a nikterak ještě překvapující. Pro učitele však je

v knize hojně nabádaných pozorování a faktů, jichž poznání naší škole jen prospěje. Zvláště zajímavé, i pro neodborníka, jsou kapitoly o psychickém tempu a periodicitě, o methodice pravopisu a technice memorování. I když výsledky pokusů někdy jsou skoro úplně záporné neb od dřívějška známé, sám rozbor problémů povede u čtoucích praktiků k dalšímu pozorování a zužitkování nových zkušeností.

Autor sám vede si se vzácnou u nás kritičností, nedávaje se másti ukvapenými závěry svých vědeckých předchůdců. Ovládá svou látku a srozumitelně vykládá i nesnadné věci. Jest potěšitelno, že věda tak mladá nalézá u nás samostatného pracovníka, který nejen zná velikou literaturu svého předmětu, nýbrž obezřele podniká i namáhavé a zdlouhavé pokusy vlastní. Kniha nese kompromisní ráz mezi monografickou podrobností a povšechným přehledem. Není to na prospěch přístupnosti díla, ač ovšem pochopitelnou příčinou této methody spisovatelovy jsou naše těsné poměry, kde monografie o jednotlivých otázkách exper. paedagogiky by se zdály přepychem.

V knize jsou dlouhé exkurse o historickém vývoji jednotlivých problémů, pod čarou poněkud pedanticky citováno literatury tolik a tak často, že odvrací to bezděky zájem od vlastní věci. *K. V.*

*

Konrád Pospíšil: Co schází naší škole? (Knihovny Volné myšlenky sv. II., 1906.)

Naši školu dusí nedostatek svobody, byrokratická šablona. To jest úsudek zkušeného praktika, který o škole mnoho přemýšlel. Co vyklád ve své brožuře, jde mu od srdce. Není právě paedagogickým spisovatelem z povolání, jeho výklady plynou někdy poněkud širokým, nespoutaným proudem. Ale jsou živé a zajímavé, útržky a poznámky spíše, než nějaké systematické pojednání.

Pospíšil z vlastní zkušenosti poznal všecky typy našeho školství obecného a měšťanského. Nejideálnějším útvarem venkovské školy zdá se mu býti — překvapí jistě takové mínění — jednotřídka, ovšem s dobrým učitelem. Zná její přednosti a vřele se jí zastává, zdůrazňuje především, že dítě z venkovské školy odnese si snad vědomostí méně, za to však solidnější a samostatnější. Správně upozorňuje na špatné rozdělení učiva v prvních třídách obecné školy. Začátečníkovi nevyvinutému duševně se příliš mnoho najednou vštěpuje do paměti, v ostatních třídách je toho nepoměrně méně. Chtěl by rozvíjeti v nejútlejší mládeži raději jiné schopnosti, než pouze rozumové. V té věci jsou názory Pospíšilovy velmi pozoruhodné. Také návrh, aby na doplňování vědomostí žáků slaběji nadaných bylo určeno v rozvrhu několik hodin týdenních, zaslouží bedlivého uvážení.

Spisovatel trpce si stěžuje na sešněrovanost našich škol, na úřední »normální osnovy«, které nesmějí býti překročeny, i když se ukáží za daných poměrů nevhodnými, na policejní dozor učitele ředitelem a inspektorem. Bylo by na čase, aby učitelstvo proti byrokratisování školy podniklo boj nejostřejší.

Místy je spisovatel poněkud chvalořečníkem starých dobrých časů, a zamítá proto přes míru i dobré vymoženosti moderní. Celkem však je dobrým pozorovatelem a mohl by o škole mnoho užitečného říci.

K. V.

Z AMERIKY.

1. *Eduard Rosewater.*

Dnes na mě připadá smutná úloha: referovat o muži, jenž byl ze středu našeho vyrván náhlou a v jistém ohledu tragickou smrtí. Každého Čecha, jenž sledoval záslužnou karriéru Eduarda Rosewatera, bolestně se dotkne zpráva o jeho smrti. Dosud ještě se nestalo, aby americký tisk se na celých sloupcích rozepisoval o — Čechu, aby plachtové metropolitní časopisy psaly dlouhé úvodníky o smrti některého Čecha, a daly si telegrafovat zvláštní, podrobné depeše o jeho činnosti. Tato pozornost byla věnována Eduardu Rosewaterovi, což je nejlepším důkazem, že Rosewater byl jedním z vynikajících mužů velkého amerického národa. Je tomu dva a padesát let, co s chudými rodiči přistál v new-yorkském přístavu, nepovšimnut, jako ty tisícové jiných vystěhovalců, postrkovaných, posmívaných, opovržených. A z tohoto stavu bídy a opuštění se povznesl na stupeň znamenitého novináře a politika karrierou, která šla stále do kopce, nikdy po větru, bez politického »pullu«.

Eduard Rosewater, vlastně Rosenwasser, narodil se r. 1841 ve vesnici Bukovanech, a do této »nové vlasti« přijel r. 1854. Bylo mu začít ode dna, právě tak jako každému přistěhovalci, který sem nepřijíždí s kapsami penězi napěchovanými. Pevnou vůlí a neúmornou prací dosáhl toho, že v osmnácti letech získal místo telegrafisty, a hned po dvou letech na to stal se členem vojenského telegrafního sboru Spojených Států. V této době měl příležitost vejít v blízký styk s velikány americké armády, jako na příklad s generálem Grantem. V tomto postavení setrval až do roku 1863, načež byl přidělen k odboru války. Rosewaterovi bylo dopřáno osudem, aby byl prvním mužem, který rozeslal po telegrafních drátech emancipační provolání presidenta Lincolna. Roku šedesátého čtvrtého se přestěhoval do Omahy, kde se stal ředitelem Pacifické telegrafní společnosti a toto místo zastával až do r. 1871. Hned v prvním roce svého pobytu v Omaze založil v Omaze časopis »Omaha Bee« (Omažská Včela), jejž ze skromných počátků přivedl na stupeň jednoho z nejlepších a nejvlivnějších denníků na celém západě.

Rosewaterovy schopnosti byly brzy uznány. Několikráte byl zvolen za člena nebrasského sněmu, republikánského národního výboru, vládní mincovní komise, a stal se i místopředsedou mezinárodního poštovního kongresu. V tomto posledním úřadě súčastnil se i letošního zasedání v Římě. Rosewater byl prvním, jenž navrhl zamississippskou výstavu, a dosáhl toho, že byla r. 1898 uvedena ve skutek v Omaze. Rosewater byl při ní členem ředitelstva a předsedou reklamního odboru. Bylo to hlavně jeho zásluhou, že tato výstava nejen vyrovnala všecky pohledávky, ale ještě vyplatila podílníkům slušnou dividendu.

Životní ctižádostí zemřelého bylo stát se senátorem Spojených Států, a letos se zdálo, že má k úspěchu pěknou vyhlídku; stalo se však, že v konvenci podlehl, a není dnes pochybnosti, že tento nezdar urychlil jeho skon, ačkoli, uvážíme-li, že celý jeho život by ztráven při srdeční nemoci

v neúmorné práci a rozčilujícím víru veřejného života, sotva se mohl dočkati delšího věku.

V politickém významu žádný Čech se Rosewaterovi ani nepřiblížil. Jediný Jonáš mohl snad tak vyniknouti, kdyby jeho život nebyl předčasně přerušen.

Jak naši američtí spoluobčané pohlíželi na zesnulého, vysvitne nejlépe z výňatku úvodního článku a depeše, které přinesla »Chicago Tribune«, vedle new-yorkské »Tribuny« a londýnských »Times« nejlepší denník na světě.

»Náhlá smrt Eduarda Rosewatera, zakladatele a redaktora »Omaha Daily Bee«, odstranila z nebrasské politiky a obchodního života jeho nanejvýš zajímavou osobnost. Vždycky se říkalo, že redaktor Rosewater nadělal si za svého života více nepřátel než kterýkoli jiný člověk, žijící mezi řekou Mississippi a úpatím Skalných Hor. Rosewater byl soupeřem nejráznějšího, neúnavného, chytrého a bojovného druhu. Po pět a třicet let bojoval v nebrasské politice proti korporacím. Byl zuřivým protivníkem politického vlivu železničních společností Union Pacific a Burlington. Bojoval proti úplatnosti ve státní, okresní a městské správě. Byl obyčejně na kordy s nebrasskými senátory a kongresníky, s guvernérem a státními úředníky, s majorem, městskou radou, policejní komisí a často i s nejvyšším soudem. V těchto bitvách stál Rosewater vždy věrně na straně lidu proti »graftu« a korrupci, pro poctivost ve veřejném úřadě, řádné volby a pro spravedlnosti.« Dále obsahuje článek podrobnosti o smrti a životopis.

Úvodník z 1. září píše následovně:

»Politická činnost Eduarda Rosewatera nebyla uspokojena. Nebraska, která často vysílala do senátu Spojených Států muže, již neměli ani zbla jeho schopnosti, jeho vynechala. To bylo neštěstím, neboť on nade vši pochybnost byl by se vyznamenal v této korporaci. Byltě duševně čilý, srdnatý a odhodlaný. On byl by přinesl s sebou do dusné atmosféry senátní komory čerstvý prerijní vánek. Nebyl-li však pan Rosewater úspěšným v politice, dobyl znamenitého úspěchu na jiné roli lidského snažení. Z ničeho zbudoval velký a vlivuplný časopis. »Omaha Bee« byla plodem jeho energie a podnikavosti. Nevěděl ničeho o novinářství, když se do něho pustil. Začal bez prostředků, měl tuhý zápas po mnohá leta, ale jeho vytrvalost zvítězila.

Jako soukromý občan učinil pan Rosewater více pro své město a stát, než byl by mohl učiniti v senátu. Jako redaktor byl moudrým a bedlivým strážcem jejich zájmů. Byl hrd na Omahu, do níž zavítal v době, kdy byla ještě malým místem; jeho rada a peníze byly jí vždy k službám. Potíral neúnavně politické a korporační kroužky a kliky, jež v různých dobách Nebraskou vládly. Věděl, že to není cesta k politické karriéře, ale on ji nastoupil.

Pan Rosewater nedocílil úspěchu ve svých senátorských zápasech, avšak jako na zakladatele »Bee« bude na něho déle vzpomínáno než na kteréhokoli z mužů, jež stát vyslal do Washingtonu jako své zástupce.«

Jak každý člověk, měl i Rosewater své chyby, které by se však mohly spíše zvát krátkozrakostí než chybami. Jsa ve svém jednání rychlý, někdy

přímo prchlý, jednával podobně, jako často jedná náš nynější president Roosevelt. Někdy pro stromy neviděl les. Právě tak jako Spencera, největšího filosofa dvacátého věku, nemohl nikdo přesvědčiti o nepraktičnosti starých měr a vah, právě tak nemohl Rosewater nahlédnout, že se dopouští pošetilosti, stojí-li proti ženským politickým právům. Našich ženských kruhů, které právě prodělávají krisi emancipační, snad nemile se dotkne, že Rosewater, největší americký Čech, stál proti ženskému hlasování. Při psaní nekrologů je ustáleným zvykem, nezmiňovat se o vlastnostech a názorech zemřelého, které by mohly ubrat na jeho významu. Jsem však toho náhledu, že vedle stínu světlo tím lépe vynikne.

Pro nás, Čechy, jest Rosewater zajímavým hlavně tím, že založil první český časopis na západ od Missouri — »Pokrok Západu«, jehož první číslo vyšlo r. 1870. Založení českého časopisu v době, kdy zde bylo Čechů pouhá hrstka, v krajině, kde téměř Čechů nebylo, jest novým důkazem jeho prozíravosti a podnikavosti. Rosewater viděl v Nebrasce velkou budoucnost pro své krajany, a je to hlavně jeho zásluhou, že Češi byli upozorněni na tento úrodný stát, kde tak mnoho krajanů mělo příležitost k blahobytu si pomoci. V redakci »Pokroku Západu« vystřídali se pp. Zdrůbek a Šnajdr. Byly to těžké začátky. Zdálo se, že český časopis se v Americe vůbec neudrží. Když Rosewater založil »Bee«, nabídl »Pokrok« Šnajdrovi zcela zdarma, jen aby udržel v Nebrasce český časopis. Šnajdr však v tom mnoho neviděl, a protože měl jinou vyhlídku, přešel do rukou Rosického, který na sebe upozornil Rosewatera svými příspěvky v »Pokroku« uveřejňovanými. Tak se zdálo, jako by Rosewater chtěl vystoupit z českého života, ale tomu tak nebylo. »Pokrok« a »Bee« sledovaly stejné zájmy, tlumočily cíle nebrasských obyvatelů, zvláště Čechů, a oba časopisy stály věrně na straně republikánské. »Pokrok« dlouho tlumočil zásady a názory »Bee«, ale stalo se, že dřívější přátelé se znepřátelili, a došlo až k tomu, že, aby časopis byl zachráněn, odkoupil jej Rosewater nazpět za šest tisíc dollarů. Z toho nejlépe vidět, že Rosewaterovi nelze vyčítat prospěchářství, ani sobecké zájmy, a že v Rosewaterovi odešel jeden z nejpřednějších mužů této země, který až do posledního dechu byl věrným, sebeobětavým Čechem.

*

2. »*Vycházející slunce v americkém umění.*«

Jistý anglický kritik vidí »vycházející slunce v americkém umění«. Dosud Amerika při vší své kolosálnosti, politické a obchodní, zůstávala až ku podivu pozadu za Evropou v umění. Praktický duch Američanův dlouho nedovedl ocenit umělecké práce. Kasárnický sloh, jenž dosáhl svého vrcholu v pověstných »sky-scrapers«, toť byl až dosud téměř jediný sloh, kterého Američan užíval ve svém »fabrickém« výtvarném »umění«. Člověk, který má alespoň trochu smyslu pro umění, je v tomto ohledu při svém příjezdu do Ameriky bolestně zklamán. Gorkij, sebevědomě nadutými Američany tak chladně přivítaný, vylíčil ve svém nedávném článku »Mammon« dojem, jaký Spojené Státy naň z esthetické stránky udělaly. »Skyscrapers« snad ještě nikým nebyly tak plasticky popsány jako jím. »Hranaté, bez nejmenší snahy po kráse,« píše Gorkij, »tyto jednotvárné, těžké hromady zdvihají se k oblakům, přísné, bezradostné a zamračené.

V oknech těchto vězení není květin, a dětí není nikde spatřiti. Tyto budovy povznášejí cenu půdy do výšin tak závratných jako své vrcholky a snižují vkus do hlubin jako ty své základy. To je vždycky tak. Ve velkých domech bydlí malí lidé. Z daleka město vypadá jako obrovská čelist s černými nerovnými zuby. Vrhá ze sebe mraky kouře do oblohy a funí jako obr, trpící přílišnou tlouštkou. Vejdete-li tam, máte pocit, jako byste padli do žaludku cihel a železa, jenž pohlcuje milliony lidí.«

A malířství nevedlo se zde lépe, než umění výtvarnému. »Nekoukal« z toho žádný velký »business«, a proto po dollaru se pachtící Yankee se uměleckým stezkám zdaleka vyhýbal. Proto je nemálo potěšitelným zjevem, že se zde objevil hlouček krajinářů, jejichž umění není pouhou reklamní mazanicí nebo kopírováním evropských vzorů. Přední místo v tomto slibném hloučku zaujímá Henry W. Ranger, z jehož děl byla uspořádána výstava v New Yorku, která setkala se s všeobecným úspěchem jak mezi kritiky, tak mezi publikem. Tento úspěch nadchl H. W. Bromheada ku porovnání nejnovějšího amerického umění s evropským. Trochu jsa zpit prvním velkým úspěchem amerického malíře, dal se Bromhead unésti místy k úsudkům takovým, jako že v Evropě »v nynější době lze pozorovat v umění úpadek v uměleckém tvoření«, kdežto prý Americe jest určeno, aby se stala matkou nejslavnějších malířů, zvláště prý v krajinkářství.

Amerika nade vši pochybnost chová »v skrytých záhybech své duše« krajinky, jakým není rovno na celém ostatním světě, a které svou velkolepostí daleko předčí klassický klid usazené Evropy. Vedle idyllicky zbarvených zákoutí novo-anglických poskytuje svými nebetyčnými skalními horami s ohromnými vodopády, tajemnými pralesy; coloradskými řečišti, mississippskými prériemi, věčně zelenými scéneriemi kalifornskými, tropickými krajinami mexickými a drsnými břehy severních jezerních krajů mnoho a mnoho nevyčerpatelných pokladů krajinářských, z nichž všechny jsou rázu neevropského, originelně amerického. Atlantickým oceánem jsou dosti bezpečně odděleny od tradicionelního umění evropského, jež by jinak mohlo svým hlubokým vlivem dávnověké slávy ujmout mladistvým americkým umělcům na jejich originelnosti a smělé samostatnosti. Dobrým znamením je, že tato nová škola krajinářů s Rangerem v čele je intensivně ctižádostivá, naplněná velikými ideály a důležitostí svého poslání v atmosféře, která svým gigantickým průmyslem otravuje vše, co nesplývá s hrubým, nízkým materialismem.

Ranger dosáhl svého úspěchu, dle Bromheada, svědomitou, vždy pečlivě promyšlenou prací, vedenou určitým cílem, kterého téměř vždycky Rangeř dosáhl. Jeho obrazy jsou vždy plny přírodní poesie a krásy. Postrádají všeliké affektace a překvapují neobyčejnou věrností a živostí. U něho jest zvláště pozoruhodným převládající nádech svěžesti, zdravosti, optimismu, tak vzácných to vlastností v moderním umění, prosyceném citlivůstkářstvím a melancholií, které dlouho byly považovány za známku umělecké jemnosti. Melancholie, ať v praktickém, každodenním životě, nebo umění nebo kdekoli jinde, je pouhou slabostí, známkou nedostatečné energie. Americe se podařilo osvobodit svou literaturu od tohoto všeobecně rozšířeného neduhu; podaří-li se jí odstranit svým vlivem tuto nemoc evropské umění ohrožující, již to pojistí jí vynikající

místo v dějinách světového umění. Jiným význammým rysem jeho práce jest jeho individualita. »Kdykoli jsem viděl některý jeho obraz,« píše Bromhead, »nebylo třeba, abych hledal na obraze jméno malířovo; hned z dálky jsem poznal v autorovi — Rangera«. Přes to však Ranger, třebas obdařen podivuhodným technickým nadáním a překvapující silou assimilace — která by byla slabšímu geniovi nebezpečnou — Ranger dovede užit výrazů cizích v případech, kde by se mohl státi u vyjádření svých ideí pochopitelnějším.

Avšak v Rangerových malbách lze vystopovat vliv Barbizonské školy, kterémužto vlivu nebylo možno umělci Rangerova směru uniknout; umělec, který dovedl se nadchnout barbizonskou školou, a dovedl se v mládí stát jejím přívržencem, přirozeně musil zdědit stopy svých uměleckých předků. To však neznamená, že by Ranger této dědičnosti podléhal více, než toho jeho čistě rangerovská originelnost dovoluje.

Rangerova velikost zdá se záležet hlavně v tom, že namíří-li na nějaký problém, dovede užit výrazů, které se přirozeně suggerují předmětem samým; a jsa neobyčejně obratným filologem u vyjadřování krajinkové poesie, umí ovládat a tlumočit přírodní krásy mnohem plněji, než obyčejný krajinkář-kopista.

Jako Turner, Ranger se odvážil do cizích »revírů« jakožto vítěz. Ale při tom je otevřenější, upřímnější, a proto větší. Jeho účelem není, aby po ztrávení cizích modelů hleděl je zastřít, naopak, on se k nim hlasitě přiznává, vyzývaje svět, aby se podíval, jak vysoce předčí své modely.

Až na to, že Turner pracoval často s motivy prosycenými osobní samolibostí, které je Ranger dalek, práce obou velikánů mají mnoho společného. Ranger není eklektikem, ani nemíchá svých modelů, a právě tak jako Turner po době experimentování se uklidnil, aby »trávil ze sama sebe, . . . a stvořil umění, které by se nedovolávalo práce jiného umělce«, tak i Ranger dospěl k tomuto bodu, kde Turner byl asi, řekněme, kolem roku 1825.

»In the Woodlands« (V lesnině) na př. Ranger odhaluje svou sílu k srovnávání a uspořádání přírodního zmatku v pořádno. a harmonické krásno. »Spring Pastures« (Jarní pastviny) jsou jednou z nejlepších charakteristik Rangerovy schopnosti k originelní tvorbě. Nikdo před tím nepokusil se o něco podobného. Tolik pochopení pro pozemský klid a přírodní idyllu nenajdeme nikde jinde.

Barbizonské škole je Ranger nejblíže ve »Willows« (Vrby). Tento obraz se svou něhou tvorby, tetelící se atmosférou, šedou oblohou, jemným, měkkým světlem, je výzvou samému Corotovi, jsa vedle toho Rangerův »masterpiece«. »Proč by to nemělo být možné,« táže se Rangerův kritik, »překonati i velkého Corota?« »Vidím zde cosi pevnějšího v komposici, bez Corotovy občasné tretkovitosti, aniž by tím dojem byl méně okouzlující, takže se nezdráhám vyslovit, co snad i jiní se mnou cítí, že Ranger vystihl tuto scénu plněji a celkově lépe, než by byl učinil sám Corot.«

—*l*—

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Prázdniny a jmenovitě měsíc srpen byl ve znamení klerikálních sjezdů: v Praze na Žofíně sešlo se 193 delegátů zastupujících 1853 členů »Zemské jednoty katolického duchovenstva«; němečtí katolíci z Čech sjeli se v Chebu v počtu na 15.000, mezi nimi mnoho nejen hostů, ale i vůdců a řečníků z říše německé — patrně na očitý důkaz, že jenom Los von Rom — Němci tíhnou za hranice Rakouska, že jenom na Los von Rom se sypou marky z Německa, že P. Albán Schachleitner z Emaus nejezdí nadarmo navzájem do Německa agitovat, kollektovat ve prospěch staveb kostelů, katolického tisku atd. Slovinští katolíci sjeli se v Lublani a měli ovšem na programu též »právo slovinského národa«. Říšskoněmečtí katolíci zasedali po několik dní v Essenu.

Obsahově, myšlenkově nejvýše stál tento Katholikentag německý. Je to zvláštní: v Německu je katolicism početně slabší než v Rakousku, finančně také není tak silný, národnostně jednotný také není (Poláci, francouzští Elsasané a Lotrinčané), a přece stojí říšský katolicism vysoko nad rakouským: rakouské klerikální noviny čerpají největší část moudrosti z říšských klerikálních informačních kanceláří a novinářských korrespondencí, řečníci si vypůjčují myšlenky organisační, pokyny taktické a často celý obsah svých vývodů z Říše, a když sami nestačí a cítí to, pozvou si šlechtu a mnichy a kněží až z Porýnska, z Hannoveru a j., a to nejen na parádu, ale pro rozum; akonečně rakouský katolicism, český, německý, s tak přímo milionářsky bohatým klerem, kláštery atd., žebrá a přijímá statisícové dary na své podniky z Německa, zatím co druhou rukou píše štvavé denunciace o závislosti rakouského protestantismu na Říši a o sklonnosti k ní.

Jednací obsah všech těch sjezdů byl skoro typicky stejný. Přední místo zaujímaly otázky organisace, tisku, agitace, voleb, školy. Myšlenkově nebyl ani bohatý ani originelní. Ale mýlil by se, ano prohřešoval by se každý, kdo by podceňoval význam takových sjezdů. U nás je mnoho takových, kteří si myslí, že smějí bagatelisovati výroční přehlídky katolicismu. Všimněte si, jak málo místa jim věnuje český denní tisk a jak málo pozornosti česká svobodomyslná atd. veřejnost. Nemýlím se, když tvrdím, že Němcům není klerikalism ani zdaleka tak nebezpečný, jako nám, a přes to jsou Němci daleko bdělejší, ostražitější a pracovitější. Nepřikládám sice dalekosáhlého významu té drobné okolnosti, že na př. město Cheb odepřelo sjezdu slavnostní sál k zasedání, poněvadž místo k jednání se opatří vždycky, a dojem zdánlivého útisku a mučennictví nikdy není k zahození; nejsem nijak nadšen tím, že strany jiné uspořádaly současně v městě protestní meeting, ale obojí tato věc přece jen vybízí ke srovnání, jak se chovají česká města a české strany. U nás výborové »Sokola«, poslanci líbají biskupům ruce, vítají s vděčností hierarchy v branách našich pokročilých obcí. Ne, náš »boj« proti klerikalismu není upřímný, a proto není úspěšný; vždyť se vlastně vyčerpává jen ve slovech a křiku. — U Slovinců vyvolal klerikální sjezd odpor u stran svobodomyslných a demokratických a srazil je k součinnosti.

Pokládám za chybu, když se sjezdy tyto podceňují. Napíše se, že sjezd nevynikal ničím novým. Smí se z toho soudit, že není účelný, že nemá úspěchu? Myslíte, že pořadatelé sami nejsou si vědomi tohoto myšlenkového a obsahového nedostatku? Jsou a přece je to neodradí od pořádání! Proč? Protože význam sjezdů nespočívá snad v nějaké vykonané práci podrobné; — na velkém sjezdu nelze vůbec »pracovat« v tomto pravém smyslu; pracuje se, t. j. jednotlivci, odbory pracují, předem a potom, právě tak jako »nepracuje« parlamentní plenum, nýbrž komise napřed. Význam sjezdů spočívá v subjektivním momentu psychologického účinku na účastníky a spadá z části pod rubriku »duše davu«. V tomto směru jest účinek sjezdů mohutný: znamenajíť sblížení přítomných v jedné myšlence, rozdráždění a ukojení zvědavosti, polehtání ctižádosti; účinkuje přítomnost šlechty, požehnání biskupovo, telegrafická odpověď papežova a snad ještě sto drobných momentů, a všecky tyto složky se spojují v jeden celkový dojem, vzbudí vědomí jednotného cíle, společného úkolu, stejného ohrožení zájmů pro všecky. Každý sjezd má v sobě něco demagogického — ve smyslu dobrém nebo špatném, každý zanechá trvalé účinky. Intelligenti málo rozumějí psychologii lidu. A přece vidíme i v politickém životě, na schůzích, na novinách, na poslancích a poslaneckých kandidátech a parádních řečnících, kteří ohrožují města a okresy, že rozhodne konečně skoro vždy demagogie, obratnost, lest nad rozumem a důvody. S tím pak počítají klerikálové na svých výročních sjezdech, které by se jinak dávno již byly přežily. Věřte, kdyby sjezdy dosud neúčinkovaly, klerikálové první by jich byli již zanechali a nahradili je něčím novým. Proto bych si přál, až příštím rokem zase začne sezóna klerikálních přehlídek, čisti ve všech našich denních novinách stručné, ale podrobné zprávy o nich. Již z toho důvodu, že je to skoro jediná příležitost, kdy se z klerikální latinské tajné kuchyně a ze zákulisí dostane něco na veřejnost; jinak se pracuje nenápadně, až i tajně.

Druhý důležitý moment a význam sjezdů vedle demagogické agitace jest organisace. Znamenají osobní poznání, sblížení, výběr nejschopnějších pracovníků, spojení všech neviditelných nitek v jednom centru, odkud lze pak říditi celek jako na drátkách. V organisaci spočívá síla klerikalismu. I sociální demokracie musí se ještě mnohému učit od něho, ostatní strany a směry se nedovedou ani pokusit o něco takového. Čistě církevni organisace římská jest již mistrovským strojem; k tomu jako pomůcka přistupuje ještě organisace spolková, odborová, tisková, přednášková, agitační — systém nevyrovnatelný! Všimli jste si kdy, s jakou přesností pracuje klerikální aparát informační, tiskový? Od Rýna po Dunaj, na Seině a přes oceán — jako síť telegrafických zpravodajů! A ty cesty a cestičky! V Čechách se jim zdá někdo nepohodlným, nebezpečným; začnou soustavnou palbu ne v »Čechu« a »Hlasu«, nýbrž v »Germanii« a »Kölnische Volkszeitung«. V říši se objeví článek o rakouském katolicismu, a »Vaterland« ve 24 hodinách reaguje, pražská »Politik« se propůjčí a pak jdou ozvuky po všech orgánech. — Učme se!

V Essenu byl sjez zakončen momentem psychologicky a politicky i kulturně nad míru zajímavým, a tím se také tento Katholikentag liší

od ostatních: Německo vysílává na sjezdy rakouských, francouzských, belgických a j. katolíků řečníky š t v á č e (loňský tuším v Linci shromážděný sjezd, o němž jsme referovali tehdy, a letošní v Chebu mají doklady toho); doma v Německu paradují katolíci k a r d i n á l e m F i s c h e r e m, který končí sjezd v y b í d k o u k e k o n f e s i j n í s n á š e l i v o s t i. V Německu totiž katolíci snášelivosti potřebují pro sebe, u nás ji — nemohou potřebovat pro jiné, ať jsou to evangelíci nebo socialisté nebo liberálové. Není nad jesuitství!

Že u nás v Rakousku odhazují klerikálové i tenkou roušku pouhého zdání snášelivosti, toho jedním z mnohých důkazů je stanovisko, jaké orgán klerikálních feudálů »Vaterland« zaujal 15. srpna v otázce obecních h ř b i t o v ů: »jediní katolíci mají právo na hřbitov, dle kanonického práva«; »j e n k a t o l i c k á c í r k e v m á p r á v o p o c h o v á v a t i n a h ř b i t o v e c h, k t e r é z ř í d i l a o b e c«; »doufáme v Boha, že... katolíci se budou dožadovat tohoto práva... Naše hřbitovy musí býti katolické hřbitovy, na nichž rabíni a pastoři nemají co dělat, na nichž nevěřící jenom na neposvěcených místech mohou býti pochováváni«. — To je zřetelná řeč! Snad i pro toho, kdo rozumět — nechce!

V Německu byly také hřbitovní aféry, ale tam šlo o hřbitovy konfesijní; u nás si troufají na obecní s takovýmto požadavkem! O to je rakouský katolicismus — horší? — snad jen — upřímnější! A pak nedávno dokazoval intelligent promovaný, takto radikál a protiklerikální řečník, že prý protestanté jsou nesnášelivější a klerikálnější, tím, že si zařídili soukromé školy a soukromé hřbitovy evangelické!

H n u t í z a »s v o b o d n o u š k o l u« je u nás ještě hodně v plénkách, slabé, ale už se proti němu organisuje rozvětvený boj na všech stranách. P a s t ý ř s k ý l i s t a r c i b i s k u p ů v výslovně proti »beznáboženské« škole obrácený četl se v mariánské svátky zářijové se všech kazatelen, list štvavý, proti učitelstvu a intelligenci zaujatý, temnými zbraněmi bojující. A mimo kratičkou zmínku v novinách sociálně demokratických anebo pokrokových nikdo se proti tomu neohradí, míním z řad »věřících« katolíků! Německé kněžstvo litoměřické diecése se ohradilo proti nedůstojně nízkému, štvavému, nepravdivému tisku Schachleitnerovu v St. Bonifaciu, jmenovitě proti tomu, jak se píše v něm o otázce školské. A c o ž k n ě ž s t v o č e s k é? Při tom je »St. Bonifacius« ještě ušlechtilejší než jeho český odvar »Sv. Vojtěch«! Český kněz odpovídá »Času«, že prý české kněžstvo mlčí, poněvadž toho n e č t e. Ale v ž d y ť t o n e n í p r a v d a, a pokud jest, pak je to tím horší, když přece tisíce výtisků se šíří měsíčně do lidu nejen pod pláštěm církve, ale většinou za přímého působení kněží! I kdyby to bylo pravda, což pak náš český katolický lid nezaslouží lepší duchovní a duševní stravy? Je proň každá otrava dobrá dost? —

Spolek »F r e i e S c h u l e« převzal s o u k r o m o u š k o l u učitele Ensleina v Rakousích. Zemská školní rada odepřela povolení, ale u ministerstva spolek vyhrál. Česká pokroková veřejnost uvítala tento pokus o uskutečnění »svobodné« školy s uspokojením jako pokus svépomoci k osvobození rakouského školství od vlivu klerikalismu. Toto stanovisko je pochopitelno. Ale při srovnání zaráží přec. Škola ona musí dle rakou-

ských zákonů míti postaráno o vyučování náboženství, a toto vyučování podléhá dozoru příslušných církevních úřadů. Rozdíl od školy »veřejné« bude tedy dosti nepatrný, přednost bude spočívati hlavně v osobnostech učitelů. Tu pak máme bolestné pochybnosti, zdali rozpor mezi učitelovým vyučováním na př. přírodopisu a knězovým neb učitelovým (musí býti schválen církevním úřadem k vyučování náboženství!) vyučováním náboženství vychová ucelené mravné karaktery. Byly a jsou v Čechách svépomocné pokusy o vymanění mládeže ze vlivu klerikalismu, míním soukromé školy evangelické. Jsem zásadně pro školu bezkonfesijní a nebál bych se ani školy beznáboženské, ale neviděl jsem spravedlnosti v tom způsobu, jakým se pokroková veřejnost česká obracela a obrací proti těmto soukromým školám; omluvou jest jedině naše neznalost těchto škol a jejich ducha. Dokud bude veřejná škola rakouská klerikální, dotud mají evangelíci právo i povinnost vydržovati své školy, pro které jest dobrým vysvědčením ta okolnost, že do nich rádi posílali své děti tu a tam též katolíci, raději než do stejně blízkých »veřejných«, dokud přijímání jiných dětí nebylo omezeno.

Málo kdo by uhodl předem, jaký vliv může míti náboženství nebo konfese na nejmodernější snahy politické o — koncentraci stran. V anketě hned dva nejpřednější předáci mladočeští činili součinnost s realisty závislou na tom, že by realisté musili zanechati svého odporu proti katolictví. Paní jednoho z těch vůdců jezdí na pouť do Říma, a druhý...? Tak vypadá prakticky mladočeský protiklerikalismus!

Sotva se kdo pozastavil nad tím, že professor Juda vystoupil z katolické církve. Ale nad tím se musí pozastavit kde kdo, jak »Čech« vybízí katolické Hanáky k bojkotu nejen proti Judovi, nýbrž i proti ústavu, na kterém má od prázdnin působit. Že není katolíkem již dávno, to věděl »Čech« dobře. Ale kdyby byl jen mlčel, nechal si své přesvědčení pro sebe, nevystupoval okázale, všecko se mohlo zapomenout! Jakmile však projevil své odchylné stanovisko, t. j. jakmile poslechl svědomí a dokázal karakternost, na něho! Karakterů katolicismus nesnese!

Evangelická církev česká reformovaná vystoupila do popředí a před veřejnost konferencí ve dnech 15. a 16. září, k níž přijeli zástupcové příbuzných církví presbyterních z Anglie, Skotska, Irska, Spojených Států, Kanady, Belgie, sdružených ve Světové allianci presbyterních církví, kteráž dle referátů spojuje 30 milionů duší z 85 zemských církví. Sjezd byl dle novinářských zpráv zdařilý. Obsahově posoudíme jeho jednání, až když evangelíci sami vydají podrobnější zprávy o něm. Zásadně jest povinností každého Čecha srdečně vítati takovéto pěstování styků s cizinou pokročilou a pokrokovou. Vždyť o nás v cizině tak málo vědí, ještě méně se o nás zajímají.

(Dokončení.)

ZPRÁVY.

Zločin jako sociální choroba. V akademickém juristickém spolku v Mnichově měl dne 17. května t. r. dvorní rada prof. dr. K r a e p e l i n rozpravu o zločinu jako sociální chorobě. U naivní víře národů přírodních se shledává představa, že nemoc a smrt jsou výplodem cizí vůle cíle svého vědomé. Tato víra jest dosud jistou měrou živa v tvaru »uhrančivý pohled«, »učarování« dobytku atd. Jen pozvolna si proklestilo cestu poznání, že nemoc a smrt jsou jevy přírodní, čímž se stalo možným, vyhledati opatření na jejich potírání. S podobným názorem se sledáváme v oboru trestního práva. Nevypisujeme-li zločin jako výron libovůle volně vládnoucí, nýbrž jako konečný výsledek určitých příčin, můžeme doufati, že odklidíme příčiny ty a tím stavíme zločinu hráze. Stojíme naproti němu podobně jako proti nemocem. Zločin, považován jsa za sociální chorobu, poskytuje také jako z nejúčinnějších prostředků potěradlo trestu. Trest musí býti na prvém místě ovšem t r e s t e m o d p l a t n ý m. Ale vždy poznovu se ocitáme před otázkou, nemůže-li býti nalezeno zbraní ještě účinnějších.

Tu se nám nabízí jako ukazovadlem n a u k a o p ř í č i n á c h z l o č i n u. Zločin jest závislý na všeobecných a osobních příčinách, na životních poměrech zločince a na osobních vlastnostech, jež má; jest závislý na podnebí, roční době, plemeni, pohlaví, životním věku, na povolání a bydlišti. Nejdůležitější osobní vlastností jest p ů v o d, byť i ne přímé dědění zločineckých náklonností, tedy přece jistě prokázatelné dědění, založení skrovnější hodnoty. Tak jest dávno známo, že nemanželské děti, děti choromyslných a pijanů hrají nad míru smutnou roli v oboru kriminality. Pro lékařské pojímání jest se zvláštním zájmem právě skutečnost, že známe jed, který jest s to, aby zplozoval zločin u velikém měřítku: a l k o h o l, který znesnadňuje pojímání a zpracování vnějších dojmův a usnadňuje vybavování popudů volních; podmínky, které jsou vynikajícím způsobem způsobilé, zplozovati jednání zločinné. To dokazují skutečnosti: 55—75% zločinů ze surovosti bývá se dopouštěno od pijanů, více nežli polovice těch deliktů připadá na neděle a svátky a do dvou třetin všech poškozenin (úrazů) těla přihází se v hospodě. Nápadným jest enormní opětné upadání v chybu u pijanův. Ježto má vliv na zločinnost původ a poměry životní, není se diviti, že mezi zločinci shledáváme veliký počet osobností skrovnější hodnoty. Svůj vlastní výraz nalezla ta skutečnost ve známém označování »fysiognomie šibeniční«. Dojem té skutečnosti jest zcela překonávající; a jest nepochopitelno, jak mohl Birkmeyer prosloviti větu: Zločinec jest člověk jako všichni jiní lidé, vyzbrojený týmiž dobrými a špatnými vlastnostmi, jednající z týchž pohnutek za týmiž účely! Zevrubné zkoumání tohoto lidského materiálu dokazuje statistickou skutečnost z n a k ů z r ů d n ě n í. P ř e s n ě t a k j a k u d u š e v n ě c h o r ý c h.

Obecným byl výsledek, že zločinec zabírá jisté prostřední postavení mezi duševně chorými a zdravými, že jsou plynulé hranice mezi oběma, jež naproti sobě nejsou ostře vytyčeny.

Nejlepší rozdělení v skupiny podal Aschaffenburg: zločinci příležitostní, z vášně a z náhody, dále: zločinci z rozvahy, recidivní, ze zvyku nebo z povolání, u nichž jest zcela zvláštní uschopnění k zločinu spojeno s velikými defekty v oboru ethickém. Pak jsou zločincové duševně choří a zločinečtí duševně choromyslní. Birkmeyer označuje za nesrovnatelnou praktickou konsekvenci, že trest na ochranu snaží se setříti hranici mezi oběma zločinci posléze jmenovanými. Nic nedokazuje neudržitelnost theorie odplaty rozhodněji nežli tento požadavek. Neboť jest věcí nemožnou, vytyčovati tu hranice, poněvadž nemůžeme určiti, kdy počala duševní choroba, a poněvadž jest nemožno říci za jednotlivého případu, zdali vůbec celá osobnost již náleží oboru duševní poruchy. Právě tato věc jest rozhodující. Každá odplata předpokládá provinění. A přece závisí na stanovení té hranice, ač neexistuje, svoboda a život tisíců našich bližních. Ruch, který k tomu směřuje, již počal a připojuje se ku psychiatrickému zkoumání mezioblasti mezi duševním zdravím a duševní chorobou. Vždy opět nanovo se vyskytuje požadavek odstupňování v trestním zákoně, jež by činilo dosti této skutečnosti.

Myšlenka odplaty není ani ve shodě se základní myšlenkou křesťanství. Birkmeyer dí: Odplata přichází právnímu citu zločincovu sama v ústrety. Kdo se jednou zločinců ptal, pokládají-li svůj trest za oprávněný, velmi brzy nabude mínění jiného. Ale zda jest přiměřena právnímu citu lidu? Také mučidla a processy s čarodějnicemi se srovnávaly jednou s právním citem lidu.

Kraepelin shledává zbraně na isolování zločinu, na léčení této sociální choroby ve vědomém spojování trestního právnictví s celou řadou jiných věd, v profylaxi, v diagnose zločinu, ve vybudování choromyslnictví, v individualisujícím zacházení se zločincem. Nedostatky našeho dosavadního trestního práva jsou na bíledni: krátké tresty na svobodě, nedostatečná ochrana společnosti před zločincem nepolepšitelným, bezúčelné zavírání zločinců příležitostních, nedokonalost výchovného účinku, úplné zanedbávání nahrazování škody zločincem poškozeného. Budova trestního práva musí býti založena na půdě nejjistější: na přírodovědeckém poznání zdravé a nemocné lidské duše. *Kč.*

Naše příloha. Novým ročníkem počínáme po Brücknerově literatuře polské přikládati k sešitům Naší Doby archy »Dějin italské literatury od nejstarších časů až na naši dobu«, které napsali dr. Berthold Wiese a prof. dr. Erasmo Pèrcopo. Objem originálu je mnohem značnější jednak hojnými obrázky v textu a přikládanými barevnými tabulkami, jednak častými obsahy děl uváděných, vsouvanými drobným písmem mezi nepřetržitý jinak text díla. Aby překlad nenarostl na řadu ročníků Naší Doby, jsme nuceni omeziti tyto vložky jen na nejnutnější výběr a spokojiti se ostatek s jasným, přístupně psaným a výstižným textem, jenž se zvlášť vyznamenává přehlednými charakteristikami literárních oborů i period, a sám s dostatek látku vyčerpává.

Katolicism, liberalism a pokrokový demokratism.

Moravské volby a jejich výsledek pro klerikalismus nepodávají nic nového pro toho, kdo stopuje vývoj celé Evropy a pochopil, že také vývoj českých zemí je svázán s vývojem všeevropským. Co se stalo na Moravě bude ve své formě také v Čechách a co bude v Čechách a na Moravě, to již je v Belgii, v Italii a nejtypičtěji ve Francii. Je to vůbec v zemích katolických. A o katolicismus tu běží.

Katolicism je duchovně i sociálně-politicky aristokratismem. Kněz a dokonce mnich liší se od laika fundamentálně, kněz je nadlaik, je nadčlověk, mravně i duchovně, kněz je strážce božského zjevení, jeho filosofie není z tohoto světa, je slovem božím, kněz je vyšší bytost, je povznesen i nad anděly, kněz je v přímém spojení s božstvím. Proto je kněz sociálně a politicky povýšen nad nekněze, kněz je sociálně-politicky aristokratem, a proto, že je kněží mnoho, jest jejich aristokracie hierarchicky uspořádána; kněžská aristokracie stává se hierokracií; papež náměstek boží je vyvýšen nad císaře, kněžství organisuje se v mohutnou církev, v theokracii. Císař, král, stát vůbec, to jest massa organisovaných nekněží, je tělem organisované hierokracie, kněžské duše. To je v stručnosti podstata katolického aristokratismu. Jen ještě sluší připomenout, že theokracie katolická, jsouc založena na absolutní pravdě božského zjevení, pokládá své zařízení v theorii i praksi za absolutně správné, nezměnitelné, katolický aristokratism je proto v podstatě nepokročivý a radikálně-konservativní.

Ovšem, že katolicismus se vyvíjel a vyvíjí, avšak jeho představitelé církevní ex thesi pokroku v podstatnějších věcech nepřipouštějí — quod semper, quod ubique, quod ab omnibus, toť konservativní formule katolického aristokratismu již z 15. století.

Vedle aristokratismu katolického reformací organisován byl poloaristokratismus protestantský. Protestantismus zrušil kněžství a tím stal se méně aristokratickým a východiskem politického demo-

kratismu, jak se vypracoval v Americe, ve Francii a vlivem Francie v ostatní Evropě.

Politický demokratismus je založen na rovnosti. Demokratism neuznává žádného nadčlověctví ani náboženského, ani vědeckého, ani politického, ani sociálního. Politický demokratismus uznává potřebu stálého zdokonalování a stálé reformy, politický demokratismus je podstatně reformní, je pokrokový a pokročivý.

Proto stojí dnes v zemích katolických proti sobě katolicismus na straně pravé, demokratismus na straně levé. Demokratismus rozstoupl se hospodářským a sociálním vývojem na veliké třídy, z nichž dnes dělnictvo, přijavši učení socialistické, jakožto sociální demokracie tvoří levé křídlo demokratismu. Nedělnické massy rozpadají se v podstatě na zemědělce a venkov a na měšťanstvo, jež se rozpadá na tak zvanou intelligenci a na podnikatelstvo. Podnikatelstvo zase dělí se na kapitalismus a zejména velkokapitalismus a na stav tak zvaný střední a malý. Velkokapitalismus, plutokracie řadí se ke staré aristokracii, a proto na př. u nás v Rakousku a v českých zemích je docela přirozené, že orgány kapitalismu chrání proti demokracii církev, že rodová aristokracie katolická je spojena s Rotschildy plutokratickými.

Vývoj takto naznačený není daleko ukončen, a roztřídění společnosti není ještě přesně provedeno. Ale už stojí příkře proti sobě socialismus a katolický aristokratismus. A teď běží všude o to, jak se vyvine liberalismus, jenž duchovně, politicky a sociálně je přechodním systémem; všude liberalismus jako střední stav dostává se mezi radikální aristokratismus katolický respektive církevní a sociální demokratismus. V Německu, ve Francii, v Anglii, zkrátka všude mluví a jedná se o reorganisaci liberalismu a jeho různých stran a frakcí. Také u nás staročešství a jeho levé křídlo mladočešství svým liberalismem je v úzkých a v koncích. Staročešství a část mladočešství pořád určitěji přechází do tábora klerikálního, vlastně katolického: spojení Staročechů s feudální šlechtou hned na začátku let 60. tento proces zahájilo. Levice mladočeská zatím ocitá se na rozcestí a její vůdcové nevědí kudy kam.

Pro nedělnickou demokracii je u nás jen jediná cesta a jediné směřování: Mezi katolickým konservatismem a demokratismem sociálním organisovat opravdovou pokrokovou a demokratickou stranu. Jádro této strany je theoreticky realismus, hospodářsky a politicky radikální demokratismus bude měšťanským. Měšťanským docela vědomě a uvědoměle: Měšťanstvo má vedle sociální demokracie svou opráv-

něnost, ono je, a chce-li vůbec být pokrokové a demokratické a nechce-li a nemůže-li se připojit ani k dělnictvu ani k aristokratismu, pak musí být politicky a sociálně organisováno jako radikální strana demokratická a pokroková, musí být strana radikálně reformní, musí být strana protikatolická, buď, buď: starý přechodní liberalismus je překonán; co z něho nepřejde do tábora konservativního, má budoucnost a oprávněnost jen jako radikální měšťanský reformismus.

Tím není řečeno, že liberalismus a rozmanité strany a stranečky liberální hned zmizí; nezmizí, ale budou liberálními jen podle jména, ve skutečnosti pokrokovými a demokratickými nebudou, nýbrž konservativním a aristokratickým, po případě poloaristokratickým předvojem aristokratismu a katolicismu: aristokratism a katolicism je chytrý dost, že takové strany a stranečky akceptuje a podle potřeby i podporuje, až bude mít tolik síly a moci, že jim zavelí své: aut — aut. Z liberálních učňů a tovaryšů stanou se pak klerikální mistři — vlastně posluhové, nic jiného laikové pro klerikalismus nebyli a nebudou. Staročechové a lidovci moravští a národní dělníci jsou tomu přímo názorným dokladem.

Možnost dalšího rozvoje křesťanství.

Ve vedoucí pruské revui vyšel nedávno článek psaný K. Andresenem, jenž časové úsilí o otázku náboženskou dobře charakterisuje; sdělíme jeho hlavní obsah čtenářům Naší Doby.[1]

Článek čelí proti směru Schleiermacherovu v theologii, jenž vidí veškeré hodnoty náboženské v subjektivním citovém žití náboženském a intellektuální stránky náboženství si nevšímá. Stejně směřuje proti škole Ritschl-Harnackově, jež usiluje křesťanství osvobodit od dogmatu — nejen od starokřesťanských dogmat, ale od dogmovosti, metafysiky vůbec.

Andresen vychází ze správného psychologického stanoviska. V citu spatřuje pouze »Veranlagung zur Religion«. K uskutečnění této založenosti musil přistoupiti intellekt a učiniti si představy o náboženských objektech. Subjektivní citový život náboženský je odvislý od náboženských představ, které si lidé intellektuelně vytvořili. Z tohoto psychologického rozpoznání ospravedlňuje se úsilí metafysické. S duchovním svým vývojem potřebuje člověk ubezpečení se na svých náboženských představách. Požaduje objektivní pravdu, kterou před svým myslícím rozumem může ospravedlniti. Náboženský život citový není sám důkazem pravdy — i pověra je vnitřně a intensivně prožívána.

Náboženství musí se ohodnocovat dle velikosti a čistoty svých představ, ne snad dle intensity zbožnosti svých představitelů.

Poněvadž v náboženství jde o představy transscendentální, je náboženství metafysikou »a kdo metafysikou pohrdá, neví buď co chce, aneb pohrdá náboženstvím« (Fichte). »Náboženství musí být světovým názorem a tím musí zůstat i křesťanství. Boj o křesťanství je a zůstane bojem o světový názor.« »Zbožnost u intellektuálně pokročilých lidí se udrží, jen když se jim ukazuje v rámci světového názoru odpovídajícího jejich intellektu«.

Tento požadavek vyžaduje ale theologii a dogmatické úsilí a v tom vrcholí rozdílné nazírání Andresenovo vůči Har-

[1] Karl Andresen: Zur Weiterbildung der christlichen Religion. — Preussische Jahrbücher CXXIV, seš. 2.

nackovu »nedogmatickému křesťanství«, zamítajícímu theologii a dogma. Andresen požaduje systematickou epochu proti destruktivní epoše nedogmatického křesťanství. »Antipatie proti dogmatice je směr, jenž znemožňuje všeliké další vytváření se náboženství.«

Pravdu křesťanského náboženství bude lze zastávati jen pomocí systematické theologie. Bude se musit dokázat jako pravda nejvyšší, jež se nedá jiným názorem světovým filosoficky překonati. Toto theologické úsilí je úsilí metafysické.

»Vzdělaný člověk potřebuje takového theologického důkazu, aby měl možnost náboženskou pravdu zkoumat, tak jako jeho logická průprava vyžaduje. Massa lidu nevnikne do obtížných metafysických cest, ale spokojí se, když ví, že v náboženské dogmě dostává se jí nauky, jako objektivně pravdivé, dokázané. Lid čerpá svou víru téměř vždy autoritativně z pramene, jenž se mu zdá býti spolehlivým. Tak osvojuje si vědecké pravdy vůbec. Massa chce od pokročilejších vědět, jen co prakticky musí vědět: co je pravda a jak si tuto pravdu má představit. Lidový člověk v náboženství ptá se hlavně po Bohu, odkud člověk přišel a co s ním po smrti se stane«. »Náboženská krise dneška bude překonána, jen když lidu ukážeme věčné křesťanské pravdy v nové, naší vědě odpovídající theologii.«

Andresen činí pokus získati spekulativně několik náboženských pravd, jež by theologie měla zpracovati. Myšlenka nesmrtelnosti, v náboženství tak důležitá součást jako otázka po Bohu, zanedbává se v protestantské theologii spekulativně, poněvadž Schleiermacher ji nesprávně považoval za irrelevantní nábožensky. Zde musíme a můžeme dát lidu, podle svých moderních poznatků, odpověď, dostačující jeho víře. Víra v prostorové nebe vědecky prý se držet nedá; protestantism pojal je v souhlase s Kantem a s učením Ježíšovým jako stav dokonalosti. Ptáme se ale, jak toho stavu dosáhneme, neb on je cílem. Zde prý protestantismu (modernímu) schází člen v řetězu jeho představ. Adresen je pro víru, že po smrti na zemi opět budeme zrozeni, víru to rozšířenou posud v lidstvu. On a s ním několik opravdových theologů jsou prý přesvědčeni, že protestantism jen přijetím této staré pravdy najde cestu k obnovení se v souhlase s naším kulturním vývojem, jenž tkví na theorii evoluční, ne kreační. Tato víra v reinkarnaci je nutný korelativ víry v nebe ve smyslu liberálního protestantismu přetvořené. Křesťanský názor světový ji přímo vyžaduje. Gnostikové (zejm. Origenes) to seznali, i jiné sekty. Oficielní církev ji zamítla, poněvadž odporovala recipovaným židovským idejím o ďáblu, posledním soudu, nebi a peklu a spásonosné

obětní krvi Kristově. Také Ježíš prý učil reinkarnaci. Jediné nauka o reinkarnaci může prý vzbuditi pravé porozumění pro naše určení a náš zásvětný cíl. Německá filosofie označuje tuto víru jako jedinou myšlenku nesmrtelnosti, kterou filosofie může se zabývati. Pak ale nemůže náboženství, kterému musí jít o objektivní pravdu jeho nauk, jinou naukou se zabývat.

Jako druhý úkol spekulativní klade theologii ideové propracování osoby Ježíšovy. Jde o to, odloučit jej od půdy židovství a posavadního křesťanství a ukázat jej jako centrální zjevení Boha v universálním náboženském vývoji lidstva.[1] Tím náboženská hodnota Ježíšova jen získá, neboť právě universální dějiny náboženství učí nás, že Ježíšův vztah k Bohu nebyl dosažen žádným jiným náboženstvím. Proto také tak silně se zabýváme dnes osobností Ježíšovou. Poznáváme, že jeho nauka posud je to nejvyšší, co ve vztahu k nadsmyslnému světu lze si mysliti, »synovství boží« vede nás k normálnímu uskutečnění naší náboženské založenosti. Aby však Ježíš, jako centrální zjev náboženského vývoje, mohl být další jeho ženoucí silou, je třeba fixovat jeho náboženské ideje, jeho světový názor a dokázat jich objektivní pravdivost. To zanedbala historická škola (liber. protestantism), jíž jde hlavně o osobnost Ježíšovu a v druhé řadě teprve o jeho světový názor. Odtud dnes každý vidí v Ježíšovi, co jemu zdá se být správné. Tak ale Ježíš nábožensky nic není. Kdyby se zjistilo, že jeho základním ideám neodpovídá reální skutečnost, bylo by pošetilé lpěti na Ježíšovi a jeho illusích.

Toto spekulativní metafysické úsilí ukazuje Andresen jako nutný korektiv dnešní liberální škole protestantské. »Nesystematické křesťanství nemohlo by dále nésti žádnou kulturu, poněvadž by jí nedovedlo dát pevný směr a jednotné ideály; naopak činí lidi nejistými a mate je.« Proto katolicism přes svou velikou opožděnost přejal vůči liberalismu opět duchovní vedení a je dnes největší mocí životního zduchovnění Positivní náboženské stanovisko katolicismu bude překonáno jen positivním stanoviskem, majícím převahu, ne bezdogmatickým stanoviskem, ani kritickou negací.

*

[1] Podrobněji autor žádá po životopiscích Ježíšových, aby se vzdali názoru, že židé byli národem vyvoleným a že bible jakožto kniha náboženská nepodává zvláštního zjevení; dále se třeba vzdát farisejské theologie, kterou učení Ježíšovo bylo formulováno a ovšem musí se reformované křesťanství vzdát ostatního neblahého vlivu židovského a orientálního vůbec, najmě hierarchismu, formalismu obřadnického, jež Ježíš sám už zavrhoval a t. d.

Andresen zaujal správné psychologické stanovisko. Cit je pouze průvodičem představových elementů a i náboženský cit vznikl jako průvodič náboženských představ. Cit nemůže být tvůrčím elementem světového názoru. Cit mylně bývá považován za jedinou instanci tam, kde psychologická analysa nestačí. A tak nedostatek promyšlenosti nahrazuje se odvoláním se na cit. Tak tomu právě v umění a náboženství, kde psychologická konstrukce je obtížná — majíc zachycovat prožité komplexy — a citový průvodič je výrazný.

Produktivní je Andresenův požadavek metafysického úsilí a ověřování náboženské zkušenosti výtěžky filosofie. Tím náboženství stojí pod vlivem nejvšeobecnějších lidských idejí a udržuje se ve způsobilosti býti s nimi rovnocenným činitelem, všekulturním činitelem světovým. Právě o tu světovost jde Andresenovi, aby náboženství nebylo jen libovolným produktem jednotlivce, něčím ideově nespořádaným, nižším, ale spolučinitelem v úsilí o objektivní pravdu. Tím vysvětluje A. základní postulát lidského myšlení, hledat objektivní pravdu a tvořit všeobecně platné věty, podmaňující celé lidstvo. A náboženství vždy má tendenci být universálním.

V tom spekulativním úsilí po objektivní pravdě je Andresen dále než Harnack. H. svým principem: osvobodit křesťanství od dogmatu, zanedbává spekulativní stránku náboženství vůbec a nedoceňuje vůbec význam všeobecného metafysického úsilí, spojeného s vědeckým, ač výslovně pouze odmítá určité morální názory řecké patristiky a scholastického nominalismu. Vlastním studiem nacionalismu jsem Harnackův názor si zkorrigoval a v Andresenově oceňování metafysiky nacházím potvrzení svých názorů. Dr. *J. St.*

Dělničtí inspektoři v hornictví.

Napsal F. S.

Sociální zákonodárství rakouské má býti rozmnoženo o novou instituci. Jde o dávný požadavek hornictva: zavedení dělnických inspektorů v systém horní inspekce. To, co v r. 1895 rozhodujícími kruhy prohlášeno za nemožné, vynořuje se na povrchu z iniciativy ministerstva orby sama. Vlastně nelze dobře říci iniciativy, poněvadž předcházely mu nejen hlasy dělnické publicistiky, nýbrž i přímý požadavek všeho rakouského hornictva, shromážděného svými zástupci na »říšské konferenci hornických společenstev rakouských«, konané v posledních dnech říjnových minulého roku.

Otázka tato tvořila čtvrtý bod programu a v přijaté resoluci žádáno vydání příslušného zákona o reformě horní inspekce. Principy této reformy, jež má dle požadavku dělnictva zákon ten v platnost uvésti, vyznačeny v resoluci zmíněné takto: »Horní inspektoři mají býti placeni státem a jsou přímo podřízeni ministru orby. Těmto inspektorům dosazeným ministrem orby mají býti přidáni dělničtí inspektoři, volení veškerým dělnictvem. Rovněž tito mají býti placeni státem. Horní inspektoři mají míti potřebnou moc výkonnou a mají zprávy o své činnosti podávati jen ministru orby. Horní inspekce musí býti intensivní, takže každý závod musí býti nejméně dvakrát měsíčně kontrolován.« Tento principielní náčrtek byl v poslední době propracován a dle něho formulován speciální požadavek hornictva, jejž dále uvedeme.

V lednu letošního roku vyzvalo ministerstvo orby společenstva hornická, aby se vyslovila o otázce připuštění zástupců hornických k účasti na horní inspekci a po případě sama k uskutečnění této novoty v mezích stanov společenstevních přikročila. Zajímavé je odůvodnění, jímž ministerstvo svůj krok provází i určitý tón, jímž se nutnost této reformy inspekce uvádí. Myšlenka takového rozšíření inspekce dolů« — praví se — »je tím bližší, poněvadž právě horníci

to jsou, o jichž život a zdraví při výkonu policie horní v první řadě jde, a kteří následkem své bezprostřední znalosti práce hornické i místních poměrů závodů mohou orgánům dozorčím poskytnouti prospěšné pokyny ku předejití mnohých neštěstí.«

V důsledku této výzvy jednaly o otázce té jednak skupiny majitelů horních podniků, společenstev hornických a ústřední spolek majitelů dolů v Rakousku — jednak hornictvo samo na sjezdu své Unie. Stanoviska obou jsou — jak snadno vysvětlitelno — v zásadě úplně diametrální.

I.

Myšlenka dělnických inspektorů v hornictví a provedení její není nikterak novinkou. Provedena byla nejprve v Anglii a odtamtud přes Francii, Belgii a Německo dostala se až na naše hranice.

V průmyslové Anglii — jak řečeno — umožněno nejprve dělnictvu zúčastniti se svými zástupci kontroly zařízení závodů hornických, mající za účel chrániti dělníky před úrazy. Již zákon pro doly uhelné — platný též pro doly na rudu železnou, břidlici a ohnivzdornou hlínu — ze dne 10. srpna 1872 připouští možnost kontroly dolů se strany dělnických zástupců a ustanovení to rozšířeně přejato i do zákona z 16. září 1887. Zákon horní, platný pro doly na ostatní hornické nerosty, nezná tohoto zařízení.

Dle citovaného zákona z r. 1887 je dovoleno horníkům každého podniku horního zvoliti si dva aktivní horníky, kteří nejsou horními ingenieury a kterým musí od závodu býti dovoleno nejméně jednou měsíčně celý důl prohlédnouti. Majitelé dolů jsou povinni těmto zvoleným delegátům při výkonu jejich funkce poskytovati všemožné úlevy a mohou je při jejich pochůzkách v dole sami nebo svými úředníky provázeti. Delegáti jsou oprávněni resp. povinni nejméně jednou v měsíci všecky části dolu projíti, šachty, střídy, díla porubná (kde právě uhlí se dobývá), střídy i zařízení větrací, stará díla i stroje poháněcí prohlédnouti. O výsledku této prohlídky a konstatovaných poměrech musí delegát sepsati zprávu, jejíž opis v případě, bylo-li zjištěno nějaké nebezpečí nebo možnost jeho, musí dodán býti hornímu inspektoru (inspector of mines), jichž je v Anglii celkem 13, jsou podřízeni přímo státnímu sekretáři vnitra a jimž přidán je potřebný počet assistentů.

Náhradu za ušlý výdělek při konání svých povinností obdrží delegáti prostřednictvím závodu od dělnictva samého. Jiných funkcí delegáti zvolení dle zákona nemají, ale dělnictvo může jimi vykonávati i právo propůjčené mu v I. díle zákona pro uhelné doly,

právo totiž súčastniti se svými většinou dělnictva toho kterého závodu zvolenými zástupci vyšetřování, která koná c o r o n e r o každém smrtelném úrazu na závodu se přihodivším.

Uvedené zákonné ustanovení je jediné, na němž v Anglii celý ústav účasti hornictva na dozoru nad doly spočívá. Všecka bližší úprava instituce ponechána je hornictvu samému resp. jeho dobrovolným organisacím. Dělnictvo každého horního závodu tvoří totiž spolek — bez stanov — který je zase článkem sdružení celého hrabství a který volí jak svůj výbor tak i delegáty k výkonu zmíněného oprávnění dozorčího.

Z á k o n n é p o v i n n o s t i k ustanovení delegátů těch n e n í a také o způsobu volby neexistuje žádného předpisu. Jediné omezení je, že totiž zvolen býti může jen a k t i v n í a ne snad (jako ve Francii) i bývalý horník. Jinak je ponecháno dělnictvu, užije-li práva svého a jak si v mezích zákona inspekci tu zařídí. Tím se stává, že ne na všech závodech horních volí si dělnictvo své zástupce a že zase na některých po nějakém čase od této formy dozoru upuštěno. V celku možno říci, že instituce ta je zavedena po většině jen na velkých a na nebezpečnějších dolech, na menších nebo méně nebezpečných zpravidla neexistuje. Příčinou toho je snad i okolnost, že náklad s tím spojený nesou horníci sami a snad též různost mínění té které části hornictva o ceně instituce samé.

V organisaci dělnické inspekce panuje v Anglii značná rozmanitost. Delegáti jsou voleni buď valným shromážděním dělnictva toho kterého dolu nebo dělnickým výborem, a to zase na různou dobu, po většině rok nebo půl léta. Mnohdy voleni jsou ne dva, nýbrž větší počet delegátů, aby prohlídka dolu mohla býti v jednom dnu provedena. V praxi se této zvyklosti nekladou překážky, ač zákon mluví jen o dvou delegátech. Prohlídka koná se po většině jednou měsíčně, někde však i řídčeji, a mnohdy jen jednou za rok. Náklad hradí dělníci sami. Majitel závodu vyplatí příslušnou odměnu (na mnohých jámách 6 shillingů za směnu) a sráží příslušné kvoty hraženého nákladu při výplatě dělníkům ze mzdy. Na některých dolech nesou náklad dobrovolně majitelé závodů sami, kteří, ač nemají zvláštního mínění o účelnosti instituce té, nečiní dělnickým inspektorům obtíží, naopak podporují je spíše, poněvadž soudí, že je jejich nižším orgánům správním pobídkou k větší pečlivosti a dbalosti ve výkonu jejich povinností.

Méně volněji upravena je dělnická inspekce hornická ve F r a n c i i. Zákon neponechává tu dělnictvu na vůli, chtí-li či ne-

chtí-li zavésti delegáty pro bezpečnost, nýbrž staví tu své určité předpisy, jimž všecky doly (nejen uhelné) jsou podřízeny.

Uzákonění účasti dělnictva na inspekci dolu nestalo se ve Francii rázem. Od 23. listopadu 1882, kdy v komoře poslanců podán byl návrh na zavedení dělnických delegátů, po celých sedm let táhlo se jednání obou sněmoven, než předloha stala se zákonem. Majitelé dolů i ingenieuři bojovali všemožně proti zamýšlené novotě, dokazovali její neprospěšnost, zbytečnost a škodlivost. Než vláda neustoupila nátlaku těchto činitelů a návrh konečně přijat oběma sněmovnami, a tak vydán byl »Loi du 8. Juillet sur les délégués à la sécurité des ouvriers mineurs« — zákon z 8. července 1890 o delegátech pro bezpečnost horníků. Zákon ten, doplněný později v jednotlivých předpisech svých, hlavně ohledně způsobu volby a volitelnosti, zákony z 25. března 1901 a z 9. května 1905, upravuje detailně způsob účasti hornictva na kontrole dolů.

Každý závod horní a každý lom kamenný musí dle předpisů těch míti svého delegáta pro bezpečnost horníků. Jen závody malé (s méně než 25 dělníky) mohou býti od povinnosti té osvobozeny. Povinností delegáta je, celý obvod mu přidělený dvakrát měsíčně[1] důkladně prohlédnouti a všecka zařízení důležitá pro bezpečnost zaměstnaných dělníků zkoušeti. Mimo to má delegát v každém případě těžkého úrazu vyšetřiti příčiny jeho.

Stručné předpisy zákona specifikovalo prováděcí nařízení ministerské z 19. srpna 1890. Delegát má věnovati největší pozornost pevnosti díl důlních, stavu dřevnění a zdění v dole, zařízením větracím, otravným a výbušným plynům, prostředkům k dopravě dělnictva do dolu a v dolu samém, stavu větracích stříd, dále má si všímati, je-li dbáno platných předpisů o užívání třaskavin při práci, je-li pečováno o předepsané způsoby osvětlování a pod. Vším ostatním, co přímo s bezpečnostním stavem nesouvisí, nemá se delegát obírati a nemá se jiných otázek dotýkati. Je tedy výhradně technická stránka poměrů panujících na závodu horním polem jeho působnosti. Delegát není oprávněn zjištěné nedostatky bezpečnostních zařízení vytýkati přímo závodním zřízencům, rovněž nesmí přibrati si dle libosti dělníka některého za průvodce, může však žádati od závodu průvodčího při prohlídce dolu.

---

[1] Dle původního návrhu jen ve dvou dnech v měsíci, tedy ať je již možno za jeden den celý důl prohlédnouti či ne. Podobně žádá, jak dále uvidíme, i spolek majitelů dolů v Rakousku jen dvě směny v měsíci pro dělnickou inspekci.

Každému delegátu přidělen je jistý okres působnosti. Závod téhož majitele, pokud jeho prohlídka nevyžaduje více než 6 dní, tvoří jeden dozorčí okres. Potřebí-li k jedné prohlídce více dnů, rozdělí se závod na více okresů dle délky doby potřebné k takové prohlídce. Rozhodování o tom přísluší praefektu státnímu.

Po každé prohlídce zanese delegát pozorování svá do zvláštního k tomu účelu na závodě vyloženého denníku, do něhož volno je každému horníku nahlížeti, a opis zápisu zašle státnímu orgánu horní policie (hornímu ingenieuru).

Za delegáty voleni býti mohou aktivní nebo bývalí horníci, mající francouzskou státní příslušnost, kteří jsou 25 let staří, umějí čísti a psáti, nebyli pro určité v zákoně vytčené delikty trestáni a nejméně 5 let pod zemí a z toho dvě léta v okresu, pro nějž mají býti zvoleni, anebo v sousedním okresu pracovali. Pro bývalé horníky je ještě podmínkou, že neuplynulo více než deset let od jejich posledního zaměstnání v dole nebo od vykonávání funkce delegáta pro bezpečnost, a že nejsou delegáty pro jiný okres. Vedlejší zaměstnání nesmí delegát míti jen v tom případě, obdrží-li za vykonávání svého úřadu mzdu, která se rovná měsíčně výdělku dvaceti dnů pracovních. Neobnáší-li náhrada obnos takový, může míti libovolné zaměstnání; tím se stává, že část delegátů je zároveň živnostníky — holiči, hostinskými a pod.

Volba děje se na tři léta a koná se hlasovacími lístky, tajně, a zákon dbá všemožně, by volba byla svobodná a prostá vlivů vnějších, hlavně vlivu zaměstnavatelů, což ovšem úplně se nedaří. K zabezpečení čistoty volby směřuje též poslední dodatek k zákonu vydaný minulého roku. Zanedbává-li delegát svých povinností, nebo zneužívá svých práv, nebo posléze, byl-li odsouzen pro delikt, který má za následek ztrátu volitelnosti, může býti praefektem suspendován až na dobu tří měsíců, po případě ministrem veřejných prací i úplně úřadu zbaven, což má v zápětí i ztrátu volitelnosti na dobu tří let. Případ takový nastal v uplynulých letech jen velmi zřídka.

Za výkon svého úřadu obdrží delegát náhradu, jež se určuje dle dvojnásobného počtu dní k inspekci potřebné, náhrada ta nesmí však nyní býti menší než mzda havíře za dvacet, a ne větší než mzda havíře za třicet pracovních dnů. Výjimka je jen u dolů menších s nejvýše 250 dělníky, kde výši náhrady určuje praefekt. Tímto ustanovením, vydaným teprve v nynější formě r. 1905, má se dosáhnouti, by delegáti aspoň u větších závodů musili se ve smyslu

výše uvedeného ustanovení zákona o delegátech věnovati jen své povinnosti a zmizela tak forma dělnických inspektorů — hostinských a pod. Náhradu vyplácí státní pokladna, která však příslušné obnosy požaduje od majitelů závodů. Náhrada denní má se rovnati normální denní mzdě dobrého havíře a denní doba pracovní rovná se normální době pracovní té které jámy.

Na docela jiném základě vybudována je dělnická inspekce horních podniků v Belgii. Původní předloha, podaná 1. března 1895, pojila se úzce k formě uzákoněné ve Francii a jen v detailním provedení se od ní lišila. Zákon však později po návrhu vlády sněmovnami přijatý a v praxi uvedený — zákon z 11. dubna 1897 — vytvořil docela nový způsob inspekce dělnické.

Delegáti dělničtí nejsou dělnictvem voleni, nýbrž z kandidátů radami průmyslovými a pracovními navržených jmenováni ministrem pro průmysl, a to vždy na 3 léta. Dozoru těchto delegátů jsou podrobeny jen doly na kamenné uhlí, jež jsou rozděleny v 38 okresů. Za delegáty ustanoveni mohou býti státní občané belgičtí, aspoň 30 let staří, nejméně 10 let pod zemí jako havíři zaměstnaní, a to v okresu, pro který mají býti ustanoveni, anebo v okresu s tímto sousedícím, kteří umějí čísti a psáti, ve čtyřech základních způsobech početních jsou zběhlí, po pět let před ustanovením svým nebyli pro přestoupení nařízení horní policie trestáni a mají aspoň tolik základních vědomostí odborných, že rozumějí hlavním horním plánům. Znalosti tyto musí kandidát prokázati zkouškou před komissí k tomu účelu sestavenou.

Nebyl-li delegát po uplynutí své tříleté funkční doby znovu jmenován, může později ustanoven býti delegátem jen tehdy, byl-li opět aspoň rok horníkem. Absolventi nižších odborných škol mají tu výhodu, že musí býti jen 25 let staří a 5 let při hornictví zaměstnáni.

Povinností delegátů je dle čl. 10. jmenovaného zákona:

1. prohlížeti doly s ohledem na bezpečnost a zdraví horníků;

2. spolupůsobiti při zjištění neštěstí v dolech a při určení příčin jich;

3. v jednotlivých případech oznamovati jednání odporující zákonu nebo předpisům, nad jichž plněním mají dozor horní úřady.

Při prohlídkách těch mají se delegáti řiditi nařízeními danými jim horními úředníky státními. Delegát je povinen nejméně 18krát v měsíci doly jeho dozoru přidělené inspicírovati.

Výsledek každé prohlídky zanese se do zvláštního denníku a opis zápisu zašle se příslušnému hornímu úřadu.

Při výkonu svého úřadu jsou delegáti povinni říditi se platnými předpisy a mohou žádati od závodu průvodce. Byl-li jim bez jejich žádosti průvodce nabídnut, nesmějí ho odmítnouti, ale mohou v jednotlivých případech, když chtí s dělníky sami jednati, žádati, aby se průvodce na okamžik vzdálil.

Placeni jsou státem. Plat jejich obnáší, mimo cestovní diety, které však nesmějí přesahovati obnos 300 franků, 1800 franků ročně. Vedlejší zaměstnání delegáti nesmějí provozovati. Pro hrubé porušení své povinnosti může delegát býti úřadu svého zbaven.

V Belgii nelze tudíž mluviti o volné inspekci hornictva. Delegát je orgánem státu, který ho jmenuje i honoruje. Nejsou to orgány samostatné, nýbrž pomocné, jsouť jaksi nejnižšími zřízenci horních úřadů, dle jichž nařízení musí se říditi a jimž musí nejen zprávy, nýbrž i udání o porušení předpisů se strany závodů podávati. Proto se žádá od nich i odborná kvalifikace, které se ani v Anglii ani ve Francii nevyžaduje. Ustanovováni za delegáty jsou horníci nebo dozorci, kteří po dobu svého úřadu přestávají býti dělníky a stávají se jaksi úředníky. Moment důvěry se strany dělnictva, který dle mého mínění je jednou z principielních podmínek celé dělnické inspekce, tu schází. Dělnický inspektor stává se úředníkem, proti němuž, třeba byl dříve dělníkem a dělnictvo mělo na jeho jmenování aspoň částečný vliv, chovají se přece dělníci vždy s jistou reservou.

V německé říši není všeobecného zařízení obdobného. V některých státech je dělnická inspekce zařízena podobně jako v Belgii. Tak zv. »Einfahrer« jsou dozorci se vzděláním nižších odborných škol, kteří jsou státními úředníky a přiděleni i přímo podřízeni úřadům horním, jež jim udělují rozkazy od případu k případu. Nařízení vydané pro obvod vrchního horního úřadu v Bonnu z r. 1901 uvádí v § 8., že povinností orgánů těch je, po příkazu revírního úředníka skutečné poměry dolů pod zemi i na povrchu zjistiti a o nich zprávu podati. Dozorci tito nejsou zástupci dělnictva, nýbrž dalšími, nejnižšími orgány státní policie horní.

Na některých závodech horních, na př. král. dolech v Zauckerode, zavedeno zařízení podobné francouzskému. Dělnický »Sicherheitsmann« je tu dle řádu z 10. července 1902 volen výborem dělnickým na dvě léta. Povinností jeho je všecka díla důlní, pokud je v nich dělnictvo zaměstnáno, nejméně dvakráte v měsíci prohlédnouti, ostatní pak části dolu, jakož i šachty a větrací třídy dle potřeby, nejméně však dvakráte do roka. Inspektoři tito, od nichž

se co do kvalifikace osobní žádá, aby byli po 5 let nepřetržitě horníky, a to tři léta havíři a dvě léta tesaři horními, zůstávají dělníky a tudíž jako takoví podléhají všem řádům platným pro horníky, mohou však po dobu trvání své funkce propuštěni býti z práce jen z důvodů v zákoně uvedených (obdobných důvodům propuštění bez výpovědi u nás vypočteným v §§ 202 a 203 v. hor. z.). V Saarbrückenu zase připadá právo dozoru nad doly voleným důvěrníkům, jimž uloženo, jednou měsíčně prohlédnouti přidělený jim oddíl dolu. Placeni jsou tu dělničtí inspektoři vesměs státem.

Pozornosti zasluhují tudíž hlavně instituce anglická, francouzská a belgická, které jsou zároveň charakteristickými třemi systémy provedení instituce dělnických inspektorů.

Jak jsme viděli, je princip provedení v každém státě jiný. V Anglii panuje největší možná volnost: dělníkům dolů na uhlí je volno dle libosti voliti ze svého středu a na svůj náklad delegáty pro bezpečnost, jichž povinnosti jsou jen v stěžejních bodech vyznačeny. Necítí-li dělnictvo potřebu účastniti se takto dozoru nad doly, nemusí voliti delegáty žádné. Ve Francii musí hornictvo každého podniku horního (nejen uhelného), voliti své delegáty. Práva a povinnosti delegátů těchto jsou specifikována, ale ve výkonu svém nejsou delegáti vázáni nařízeními horních úřadů, k nimž vůbec v nijakém přímém vztahu nejsou. V Belgii posléze má dělnictvo dolů uhelných jen prostřednictvím rad pracovních, složených z polovice z dělnictva a z polovice z majitelů dolů, vliv na určení kandidátů pro místa delegátů, kteří okamžikem svého ustanovení vystupují z řad jejich a stávají se orgány státními podřízenými i zodpovědnými horním úřadům. Náklad spojený s výkonem dozoru dělnických zástupců na doly nese v Anglii dělnictvo, ve Francii zaměstnavatelé a v Belgii stát.

(Pokračování.)

Po rozpuštění říšské dumy.

(Dokončení.)

II.

Ministerstvo Stolypinovo a jeho »politika zastrašení«. — »Hřbitovní« způsob obnovení pořádku v Rusku, ale »bez reforem«. — Neúspěch vládního pokusu o přibrání členů společnosti do ministerstva. — »Liberální« ministerstvo Stolypinovo se opírá o »zastrašující« prostředky. — Revoluční hnutí neutichá.

V mimořádných dobách dějin obyčejně pobouřené vlny společenského hnutí vynášejí na povrch povahy energické, všestranné a nadané. V Rusku toho dosud není. Jediný člověk, který byl blízko u moci a chápal nutnost důvěry společnosti, byl kníže Svjatopolk-Mirskij. »Nahoře« ho neocenili a Witte, Durnovo a potom Goremykin, Stišinskij, Gurko — ti všichni viděli ve společnosti pouze nepřítele a vedli s ní krutý boj.

Ministerstvo Stolypinovo rovněž není ničím zvláštním. Jeho program je typická formule byrokratického myšlení, ztuhlého v určitých formách. Nové ministerstvo počalo svou konstituční činnost rozpuštěním prvního dlouho očekávaného ruského parlamentu. Způsoby jeho činnosti, jichž se pro jejich organičnost vzdáti nemůže, jsou staré a šablonovité, všem dávno známé a vyzkoušené.

Na první místo se jako vždy staví úkol, obnovit v zemi pořádek a zabránit nepořádku energickými opatřeními pevné moci. Pořádek se myslí takový, jako je na hřbitově. Počínajíc hrabětem D. Tolstým a Plevem ruská vláda vždy starostlivě pečovala o pořádek. Nejprve ať se obnoví ticho a klid a potom budou dány také reformy. V tomto zakletém kruhu vláda pouze zapomínala na to, že všecky bouře a hnutí vznikaly z příliš četných »nepořádků« ve správě, z příliš se rozšířivší volnosti administrativy. Nechť se uvedou do ruského života zásady nedotknutelnosti osoby a příbytků, svoboda slova, svoboda shromažďovací a spolčovací a ostatní právě tak skutečně potřebné reformy, — a společnost nalezne v sobě samé sílu nyní i pro

vždycky se vyrovnat s anarchistickými živly. Ale vláda potřebuje především pořádek, bez jakýchkoli reforem, a aby při tom panovala administrativní libovůle, naprosté nezabezpečení osoby a života občanů, slovem: takový pořádek, že jest dle slov Witteových a Durnovových možno, aby byl zaveden, »vyhubit třeba půl Ruska«.

Takováto »politika zastrašení« vede ovšem jen k tomu, že se pokojné obyvatelstvo vládou terorisuje a že v rozhořčení proti ní plní ohromnými massami kádry krajních stran. Revoluce se uchyluje do vnitra a tam pokračuje ještě intensivněji ve své práci: když se páře zahradí všecky otvory, nabývá tato mocného napjetí, těhotného hroznými následky.

Zároveň s rozpuštěním dumy vláda ohlásila dvě nové zásady: 1. nutnost, opřít se o skupiny ve společnosti a 2. nutnost provedení a připravení reforem. Ale na oba tyto úkoly se při mrtvotě, kterou je proniknut duch byrokracie, nedalo pomyslit.

Předseda ministerstva se obrátil na některé členy společnosti z nejumírněnějších konstitučních kruhů s nabídkou, aby vstoupili do kabinetu. Ministerská křesla byla nabídnuta hr. Heydenovi, A. Gučkovu a N. Lvovu. I program těchto zástupců nejkonservativnějších konstitučních skupin byl, jak se ukázalo, pro byrokratické ministerstvo příliš revoluční. Jako podmínku pro svůj vstup do kabinetu žádali zrušení válečných, sesílených a mimořádných ochran, udělení amnestie aspoň v rozsahu, jak byl vypracován říšskou radou, a posléze přijetí agrární reformy, která by jako na hlavních zásadách spočívala na nuceném vyvlastnění soukromých pozemků.

Leč »liberální« systém Stolypinův nepřipouštěl ani přijetí takového programu. První pokus ruské vlády, jímž se obrátila ke společnosti, aby přibrala její zástupce do vyšší administrativy, ukázal se přetvářkou. Přes hlasité sliby, že provede nutné »liberální« reformy, vláda zcela zřejmě pevně stála na reakční cestě. Společnost definitivně odmítla a vláda byla jako dříve nucena opírat se pouze na skupiny obyvatelstva, stojící nejvíce na pravo, t. j. na skupiny nejneuvědomělejší.

Tím způsobem nezůstala při vládě ani jedna významnější strana, o niž by se mohla opírat. Bez ohledu na krvavá spiknutí v Kronštadtu a Sveaborgu a na politickou stávku a hromadné anarchistické skutky, — v ruské společnosti nenastoupila reakce proti revoluci. Všecky vrstvy společnosti bez rozdílu si přejí úplné politické obnovení země a naprosto nevěří, že by mohlo ministerstvo, které rozpustilo dumu a odložilo nové volby na dlouhých sedm měsíců, tento úkol uspokojivě

vyřídit. Zatýkání, vypovídání a věznění pokračuje za »liberálního« Stolypina ještě s větší silou než za Durnova.

A mezi tím revoluční hnutí neutichalo ani na minutu. Obyvatelstvo terorisované vládou počalo ztrácet schopnost pro rozlišování toho, co je mravně dovoleno a co je naprosto nepřípustné. Zhrubění mravů se šíří s hroznou rychlostí. Politické vraždy se staly denním zjevem. Ovzduší se tak nasytilo středověkým barbarstvím na obou stranách — i u revoluce a hlavně u vlády — a tak se stalo dusným od moře denně prolévané krve, že sten »tak nelze žít« znovu visí ve vzduchu. Úpadek kulturnosti bylo lze pozorovat ve všem, čeho se vláda chopila.

III.

Úpadek ruských procentových papírů jako následek působení nových předsedů ministerstva. — Obrazy k historii klesání ruských hodnot. — Ztráty státních fondů za uplynulé měsíce roku 1906. — Zřízení »všeruské kárné výpravy« ruským »konstitučním« ministerstvem. — Polní vojenské soudy a jejich rychlá rozhodování. — Zákonné osnovy, které se vláda chystá vypracovat byrokratickou cestou. — Stanovisko finančních kruhů. — Neporozumění vlády pro osvobozenské hnutí.

Nestranné číslice nejnázorněji vysvětlují tu neschopnou a vzhledem k Rusku nečestnou politiku, jíž chce Stolypinovo ministerstvo za každou cenu zavésti v Rusku »konstituci«. Jest zajímavo sledovat, jak se postup ruských událostí odrážel na kursu zúročitelných papírů. Politicky nevzdělaní předsedové ministerstva draho přišli Rusku. Každá nová hlava ministerstva stála Rusko desítky millionů rublů.

Po pádu Port-Arturu po celoročním trvání nešťastné války klesla státní renta pouze na 89½ rublů. Po cusimské pohromě dosáhla již 83½ rublů. V čas politických stávek státní fondy klesaly o 1—1½%, ale rychle se znova zotavovaly. Za doby Goremykinova ministerstva nepřestávaly však papíry soustavně klesat. Kolísání renty dosahovalo 1—1½% za den. V době povolání ministerstva Goremykinova se znamenala po 75½ rublech a za půltřetího měsíce v den odstoupení ministrů po 70 rublech, a stejně bez výjimky všecky státní fondy.

Takovým způsobem ztratili za 2½ měsíce Goremykinovy vlády majitelé renty 5½% svého nominálního kapitálu, vnitřních půjček — 4%, majitelé 4½% půjčky — 4½%, zástavních listů od 4½ až 12% atd. Tyto číslice nacházíme v podrobné tabulce vytištěné v XX. Věku z 12. července. Za takového stavu věci se stávají státní fondy spekulačními papíry.

V oběhu se nalézá papírů:	Majitelé ztratili:
4% renty — 2.650,000.000	45.500.000 rublů
5% vnitřní půjčky (40 mil. r.)	20,000.000 »
4½% půjčky (231¾ mil. r.)	10,400.000 »
5% nové půjčky (843¾ mil. r.)	48,500.000 »
5% zást. listů selské banky (100 mil. r.)	12.000.000 »
4% zást. listů selské banky (417 mil. r.)	18,000.000 »
4% zást. listů šlecht. banky (585 mil. r.)	25,000.000 »
5% zást. listů šlecht. banky (25 mil. r.)	3,000.000 »
železničních obligací a ostatních fondů	85,000.000 »
4½% zást. listů soukromých bank (1.465 mil. r.)	58.500.000 »
4⅓% obligací měst. úvěr. spol. (761 mil. r.)	30,000.000 »
různých akcií	30,000.000 »
celkem	485,900.000 rublů

Celková ztráta v papírech dosahuje jen za 2½ měsíce nejméně 485 mil. r.; ve skutečnosti je větší.

Ohromné ztráty obchodu a průmyslu nelze spočíst, ale nejsou menší než ztráty státních fondů. Aby si bylo lze učinit aspoň slabou představu o rozsahu těchto ztrát, stačí ukázat na tyto fakty: Za první dva měsíce roku 1906 se výnos státních železných drah zmenšil u porovnání s minulým rokem o 19 mil. rublů. Výnos soukromé vladikavkazské železné dráhy klesl za celý rok 1905 následkem stávky a všeobecných nepořádků s 39·6 mil. rublů na 33·2 mil. rublů, o 15%. Hlavní činitel obchodních bank — vklady — zmenšily se o 12%. Přes dva měsíce byl zavřen ruský přístav s největším obratem — v Oděsse. Mnohé továrny a závody byly docela zavřeny, jiné značně omezily svou práci. To je nejničivější zjev, protože je země na dlouhou dobu v budoucnosti zbavena možnosti vyrábět nové hodnoty. Všecky prostředky výroby se poznenáhlu ničí. Možnost úplného krachu státního hospodářství se stává patrnou.

Takový stav prožívá Rusko druhý rok. Vláda činí vše, aby popudila a rozhořčila společnost. Ničím nezaručené sliby reforem a rozmach nejnesmyslnějších repressálií — to je politika »liberálního« Stolypina.

Herkulových sloupů zločinného nerozumu a sveřeposti dostihuje »konstituční« ministerstvo ve své deklaraci z 25./7. srpna. Byla konečně utvořena »všeruská kárná výprava«. Vláda formálně odstranila soudnictví.

Jda po stopách Goremykinových, Stolypin také se obrátil s deklarací, jenže nikoli k dumě, kterou rozpustil, nýbrž bezprostředně ke

společnosti. Ministerstvo prohlásilo, že si vytklo dva úkoly — obnovit pořádek pomocí polních vojenských »soudů« a současně provést reformy. Pokud jde o tyto, vláda nelituje slibů. Nehoda je pouze v tom, že se těmto slibům nevěří. Za půldruhého měsíce svého působení ministerstvo Stolypinovo ohlásilo jen jednu »reformu« — o posloupném prodeji státních a údělných pozemků sedlákům. Nová duma se sejde 20. února (5. března) 1907, zbývají tedy do té doby 4 měsíce. A v tomto období vláda slibuje, že bez pomoci sil společnosti byrokratickou cestou vypracuje tyto zákonodárné osnovy:

1. O svobodě náboženských vyznání;

2. o nedotknutelnosti osoby a o zrušení omezení platných pro jednotlivé skupiny obyvatelstva;

3. o povznesení selského zemědělství;

4. o povznesení postavení dělnictva a zvláště o jeho státním pojištění;

5. o reformě místní správy, která má být organisována tím způsobem, že by byly gubernské a újezdní administrativní instituce uvedeny v bezprostřední souvislost se zreformovanými orgány samosprávy, zahrnujíc v to i malou zemskou jednotku;

6. o zavedení zemské samosprávy v pobaltickém kraji a v severo- i jihozápadním kraji;

7. o zavedení zemské a městské samosprávy v guberniích království polského;

8. o reformě místních soudů;

9. o reformě škol vysokých a středních;

10. o dani důchodové;

11. o policejní reformě směřující mezi jiným ke spojení obyčejné policie s policií četnickou (sic!);

12. o způsobech mimořádné ochrany státního pořádku a veřejného pokoje tak, že by se nynější různé způsoby mimořádné ochrany spojily v jeden zákon.

Nezávisle od těchto reforem ministerstvo slibuje ještě rozřešení takových otázek, jako je otázka úpravy pozemkových poměrů, otázka židovská a o všeobecně závažném nižším vzdělání. Vláda jedním slovem se tváří, jakoby skutečně pochopovala nezbytnost liberálních reforem. Významný zjev — když byla zahraničním bursám oznámena oficiosní tiskovou kanceláří z Petrohradu pouze první část deklarace, odpověděla na ni bursa zvýšením kursů všech ruských papírů. Prudké klesnutí všech hodnot druhého dne bylo odpovědí bursy, když přišla druhá část deklarace, která od nynějška proslavila jméno ruského

premier-ministra jakožto hlavy »konstitučního« ministerstva, které odstranilo i vnější dekorum soudnictví. Stolypin má za to, že »revoluce nebojuje za reformy, jejichž provedení považuje za svou povinnost také vláda, nýbrž proto, aby zničila samou instituci státu, aby zničila říši a zavedla socialistické zřízení«. Vláda se takto dopouští osudné a žalostné chyby. Krajnosti a výstřednosti pokládá za samou podstatu revoluce. Pro menšinu, snad vinnou jen přílišnou netrpělivostí a překotností, vláda chce utopit v krvi celé ruské osvobozenské hnutí.

Stolypin a jeho liberální konstituční soudruzi převracejí rozumnou státní moc v divokou sílu zbojníků na silnici. Této síle se lidé podrobují a bojí se jí po nějakou dobu. Ale ještě více ji nenávidí. Neodvratně nastane chvíle, kdy ozbrojenou rukou budou její pouta přeražena.

IV.

Podstata nového »pravého zákona« o polních soudech. — Jeho souvislost se středověkým barbarstvím. — »Zrušení soudnictví« a demoralisační vliv těchto soudů na vojsko. — Dělostřelecké pobořeni města Sědlce jako zjev nastávající demoralisace. — Hromadné prohlídky ve Varšavě, prováděné vojskem. — Neužitečnost nových ministerstev při starém směru politiky. — Při nových volbách se vláda nemůže opírat na žádnou z nynějších stran. — Sesílení levých stran a jejich smysl pro volby členů nového parlamentu.

Nový zákon o polních vojenských soudech vyhlášený 24./6. srpna je něčím neslýchaným v dějinách kulturních států. Řízení v těchto náhlých soudech nesmí trvati déle než osmačtyřicet hodin, počítaje od okamžiku, kdy byl zločin spáchán. V náhlém soudě nejsou ani státní zástupci ani obhájci. Rozsudek — oběšení nebo zastřelení — se vykonává v průběhu 24 hodin po jeho prohlášení. Zrušení rozsudku se nepřipouští. Stane-li se omyl a bude popraven nevinný, — věc se nedá napravit. Zabitého nelze vzkřísit.

Podstata nového »krvavého zákona« spočívá v tom, že »v místech, v nichž je prohlášen válečný stav nebo stav mimořádné ochrany, generál-gubernátoři, vrchní velitelé nebo osoby nadané jejich mocí (t. j. kterýkoli poručík nebo kornet, který velí »kárné výpravě«), mohou v těch případech, kdy je spáchání trestného činu osobou občanského stavu tak očividné, že není je třeba vyšetřovat, — odevzdat obviněného vojenskému polnímu soudu, při čemž se v dotyčných případech užije trestu dle zákonů válečného stavu«, t. j. zastřelení nebo oběšení. Náhlé soudy jsou původním a svérázným výplodem »kon-

stitučního« ministerstva Stolypinova. Ve středověku v době námezdních vojsk existoval »soud dlouhých kopí« — Recht der langen Spiesse. V tomto soudu měli účast všichni skuteční námezdníci. Jestliže se rozhodli pro trest smrti, ihned jej vykonali, nabodnuvše odsouzence na svá kopí. V přímé souvislosti s tímto »soudem dlouhých kopí« je stanné právo, které se uchovalo v Rakousku. Toto však se prohlašuje a působí pouze ve válce a výjimečně při soudech nad příslušníky vojska.

Ruské vojenské polní soudy byly utvořeny, aby posílaly na onen svět ne vojáky, nýbrž občany. Novým zákonem, kterým se zavádějí, odstraňuje se ve skutečnosti veškeré soudnictví. Jaký to může být soud, dostanou-li soudci místo průvodního materiálu pouze jméno souzeného a předmět vznesené obžaloby! Ani povolání svědků není zapotřebí.

Náhlými soudy vláda revolucionuje nejen široké pokojné kruhy obyvatelstva, ale podrývá i vlastní moc, ničí rytířského ducha v armádě. Za členy vojenských soudů se ustanovují čelní důstojníci. Jak může za takových podmínek čestný a myslící voják pouze na základě rozhodnutí občanské správy vykonávat funkce policisty a kata, jemu zcela cizí? Lepší část důstojníků bude nucena buďto nedbati svědomí nebo opustit vojsko.

Že pod vlivem beztaktního jednání vyšší administrativy demoralisace ve vojsku již počala, — o tom jasně svědčí pro čest vojska hanlivý fakt pobořeni Sědlce v království polském.

Pro něčí provokaterské nesmyslné výstřely vojsko začalo střelbu z pušek a z děl. Asi sto zabitých a pět set raněných nevinných, pokojných občanů bylo výsledkem bezpříkladného v ruských letopisech počínání vojska. A nejen to, po dělové střelbě na město vyloupili rozbujnělí vojáci zapomenuvši na kázeň několik desítek krámů hlavně židovských.

V hlavním městě království polského Varšavě dává také Stolypin vojsku vykonávat úkoly policejních detektivů. Celé čtvrti města se obkličují se všech stran vojenskými oddíly různého druhu zbraní a počínají se provádět hromadné prohlídky, provázené nezřídka ponižujícím sbitím. Vláda nazývá nízkým tiskem tyto středověké činy »obnovením pořádku a zákonnosti v zemi«. Člověk, který neztratil zrak, nevidí zde nic než zlobu umírajícího starého režimu. Formálně konstituční a ve skutečnosti despoticky samoděržavná ruská vláda řítí se neodvalitelně. pokud se bude skládat z takových lidí, k pro-

pasti. Nikoli noví ministři, nýbrž nový směr politiky — jen to může změnit nedůvěřivé i ostře nepřátelské chování společnosti k vládě.

Půl čtvrta měsíce zbývá do svolání parlamentu. Na jaké skupiny obyvatelstva, na jaké strany se může vláda opírat při druhých volbách?

Odpověď je jedna. Jako před první dumou tak i nyní stojí vláda zcela sama. Ministerstvo nemá ani jednu stranu, která by s ním chtěla vstoupit v dohodu. Sestavení druhé dumy je reakčním jednáním Stolypinovým zabezpečeno. Nemůže býti jiné, než ostře oposiční. Zběžný pohled na rozdělení politických stran v zemi dovoluje, abychom s bezpečností předvídali, že se Stolypinovo ministerstvo setká v druhé dumě s týmž přivítáním jako Goremykin. Jemu zbude jen jediné — buď rozpustit také druhý parlament a sesílit v říši anarchii nebo dát se vystřídat ministerstvem z dumské většiny. Cesta je jedna — buďto ničivý bílý teror vlády, nebo klidná tvůrčí práce parlamentu.

Situace stran je v nynější době téměř tatáž, jaká byla před volbami do prvního parlamentu. Krajní levé strany značně sesílily, jak co do početné síly, tak i co do síly morální. 30.000 členů bundu splynulo se stranou sociálně-demokratickou a tato nyní tvoří se 26.000 polskými soc. demokraty a 11.000 lotyšskými jedinou pevně organisovanou stotisícovou stranu. Spolu se stranou revolučních socialistů uznali sociální demokraté svůj boykot prvních voleb za taktiku zcela pochybenou a neúčelnou. Krajní strany se rozhodly druhých voleb se činně súčastnit a mohou beze sporu počítat na to, že získají 30 i více poslaneckých míst. (Do prvního parlamentu proniklo bez ohledu na boykot přece 26 socialistů.) Sociální demokraté sjednávají si se zdarem stále více sympatií v dělnických vrstvách obyvatelstva. Vláda jim v tom účinně pomáhá.

V.

Pronásledování konstitučně-demokratické strany. — Možnost její popularnosti i při budoucích volbách. — Slabost »Svazu 30. října«. — Nová strana »pokojné obnovy« s hrabětem Heydenem v čele vzniklá na rozvalinách »Svazu«. — Její slabé stránky jako strany »válečné obnovy«. — Všeobecné přesvědčení o nemožnosti návratu k starým pořádkům.

Ministerstvo také nezapomíná, aby dodalo popularnosti straně konstitučně-demokratické (straně »národní svobody«). Jsouc rozhořčena útoky za svou čistě kancelářskou práci v dumě, strana ta ener-

gicky protestovala vyborským provoláním k obyvatelstvu proti rozpuštění dumy. V době rozkvětu administrativního panství byla strana také pronásledována. Na konec vláda definitivně sesílila její postavení. Zakázala IV. všeruský sjezd strany a tím ji uvedla ve stav nezákonnosti. Tímto v pravdě moudrým taktickým krokem vláda straně zabezpečila konec útoků na ni se strany krajních organisací. Zároveň široké kruhy středního městského obyvatelstva znova se pod jejím praporem semknou v ostré oposici proti vládě. Tím způsobem ministerstvo Stolypinovo, postupující dle šablony Witte-Durnovovy, zajistilo straně konstitučně-demokratické většinu i v druhém parlamentě.

Svaz 30. října, utrpěvší při prvních volbách úplnou porážku, nezískal ani nových přívrženců ani většího významu. Členové jeho — úředníci všeho druhu a oboru včítaje v to i policii, velkokapitalisté, bankéři, obchodníci a továrníci, velkostatkářští zemci atd. — příliš pevně jsou připoutáni k starému režimu, než aby se mohli energicky domáhat nového právního řádu. I když se několik okťabristů dostane do nového parlamentu, bude to zjev náhodný a místní.

Někteří prozíravější okťabristé v čele s hr. Heydenem předvídali budoucí propadnutí Svazu při volbách. Vznikla nová strana »pokojné obnovy«. Její program je levější než u Svazu 30. října a blíží se k programu konstitučně-demokratickému. Strana »pokojné obnovy« považuje rozpuštění říšské dumy za velice značnou politickou chybu a žádá proto co nejrychlejší svolání druhého parlamentu a zodpovědné ministerstvo. »Pokojná obnova« je vzdálena nacionálního šovinismu a prohlašuje respektování práv všech národností, které v Rusku jsou osazeny. Posléze strana hr. Heydena uznává také nutnost pronikavé sociální reformy s připuštěním zásady nuceného vyvlastnění soukromého majetku ve výjimečných případech.

Než ať je program tento jakkoli vábný, význam strany »pokojné obnovy« pro vždy zmizel. Za živa tuto stranu pohřbil týž znamenitý A. J. Gučkov, který nemilosrdně propadl v Moskvě při prvních volbách. Gučkov nalezl omluvu pro všecky úžasné skutky státní správy a uznal také nutnost toho, že vláda zavedla krvavé vojenské polní soudy. To bylo příliš i pro ruské obyvatelstvo zvyklé na všeliké neobvyklosti. Dle vtipného výroku kn. Jevgenije Trubeckého byla strana hr. Heydena poznamenána názvem »strany válečné obnovy« za přispění svého hlavního spojence — náhlých soudů. Otevřeným přiznáním pánů, jako je Gučkov, strana »pokojné obnovy« pozbyla všeho politického významu.

A tak všecky jen trochu významné politické strany stojí v bezpodmínečné oposici k vládě. Ministerstvo Stolypinovo nemá jiné síly, než sílu bodáků, nahajek a děl. Země je v anarchii. V čele správy je jako dříve politická neschopnost a zločinným způsobem brání rozvoji Ruska. Než již všecky stavy, počínaje od nejvyššího a konče dělníkem, přišly k přesvědčení, které nevyhubí nijaké středověké popravy.

Despotism může ještě chvílemi nabýti vrchu, ale návrat k minulosti je nemožný. Rusko vstoupilo do rodiny konstitučních států a bez ohledu na jakékoli činy dočasně samoděržavného ministerstva z ní již nevystoupí. Druhá duma je blízká — a ta, jen ta může učinit konec anarchii.

Tak smýšlí celý ruský národ.

Dosud však... dosud trvají vypovídání, střílení bez souzení, nesčíslné popravy dle rozsudku náhlých soudů, popravování i žen, se soudnictvím téměř úplné zničení také svobodného tištěného slova, úplné zavření spolků, zákaz schůzí.

Byla prohlášena vojenská diktatura v podobě »polních soudů«. Plným květem rozkvetla politika bezuzdného bílého teroru »konstitučního« ministerstva.

Do parlamentu zbývají ještě čtyři měsíce. *A. Jacimirskij.*

Pohlavní život lidský se stanoviska přirozených dějin vývoje.

(Pokračování.)

Medicinská fakulta university christiánské, byvši tázána velkým jedním spolkem, odpověděla:

»Odpovídajíc na dopis Vašeho výkonného výboru, d. 28./12. 1887, má medicinská fakulta čest, vydati Vám toto prohlášení: Tvrzení, různými osobami krátce pronesené a opakované ve veřejných listech a shromážděních, že prý mravný způsob života a pohlavní zdrželivost jsou škodlivy, dle naší zkušenosti, jednohlasně zde vyslovené, je docela lživé. Neznáme nemoci neb nějaké slabosti, o níž by směl neb mohl kdo tvrditi, že může vzniknouti následkem dokonale čistého a mravného života.«

K výroku tomu se připojili se své strany nejznamenitější, nejzkušenější lékaři nervových chorob v Americe i v Evropě. Všichni lékaři choromyslných (psychiatři) prohlašují, že jest bez míry choromyslných, kteří pro pohlavní výstřednosti nebo poblouzení tělesně a duševně onemocněli, ale žádných pohlavně normálně spořádaných, kteří onemocněli pro pohlavní zdrželivost. Nejmenuji jednotlivých, poněvadž je jich příliš mnoho.

»Jmenujte si pohlavní zdrželivost nefysiologickou; není však nezdravá, nehygienická.« Může jí dosíci každý člověk normálních schopností, tím spíše, čím je zdravější, svěžejší mládím. Může si velmi usnadniti boj vedením zdravého života. Jednoduchá zdravá strava, zdržování se alkoholických nápojů, střídmost, vystříhání se t. zv. »pikantní četby«, návštěvy dráždivých her, společensky obtížných situací atd. mu pomohou. Ale zvláštní důležitosti pro mravní posílení jest tělesná i duševní práce a námaha, časté pohybování se na čerstvém vzduchu, studené lázně, tělesné otužování, zdravý sport rozličného druhu, včasný a postačující spánek. Zdrželivost neškodí, udržuje člověka silným.

Ale jak to tedy přijde, že sami lékaři posílají mnohdy mladé muže do vykřičených domů? Vynikající lékař dr. Ziemsen praví a mnozí z prvých mu přisvědčují: »Každý lékař, jenž tak radí, dopouští se nestydatého zločinu.«

Víte vůbec, proč jsou roznášeny všelijaké úsudky, schvalující pohlavní prostopášnosti? Jsou výronem mravního svědomí a tajného přání, ospravedlniti sebe sama. A tak pro ospravedlnění se lže. Jest to l e ž, že dnes není mladého muže, jenž by se ženil čistý. Znám mnohé, znám ty z Vás, již usvědčují tvrzení to ze lži. Je Vás více, než se obyčejně myslívá. Po většině však nemívají čistí pražádné odvahy, postaviti se proti tvrzení tomu; skrývají svou ctnost. Odbuďte rázně toho, jenž vystavuje na posměch muže schopného ženitby, uchránivšího si čisté tělo a čistou duši. Spojte se, aby dobro mocně vzrůstalo. Tvrzení, že je pohlavní abstinence škodlivá, je pouhá báchorka, vymyšlená těmi, již by chtěli rádi své neřesti vydávati za ctnost.

Často slýcháme, jak bývá naše civilisace s příkazem mravnosti a se svědomím jednoženství, při tom vzniknuvším, posuzována jako něco odporujícího přírodě. Volává se po »n á v r a t u k p ř í r o d ě« a rozumívá se tou »přírodou« rozvázané svědomí, nespoutané ukojování pudů. Věru, nenahlédl takový řečník hluboko do přírody.

Ve skutečnosti možno to člověku nebylo nikdy, trvale opustiti vývojové zákony přírodní; jest velmi naivní míniti, že se to děje v civilisaci. Civilisace, vývoj mravnosti jsou částí samotné přírody, jsou výsledky přírodního vývoje a nikoliv rozporem s přírodou. Také v přírodě mimolidské dlí vyvinuté nebo vyvíjející se svědomí mravní; nepanuje tu také svobodné ukájení pudů, nýbrž ukájení mravně upravené, omezené. Ohlédněme se jen:

Lidé nikdy nežili v naprosté pohlavní nezřízenosti. I u kmenů nejhlouběji stojících nalézáme skoro vždy více nebo méně uzavřené mnohoženství neb jednoženství, byť i mnohdy ve formě podivné. Právě tak bezúhonní jako mnohá zvířata jsou Védové na Ceylonu, kteří žijí v uzavřeném jednoženství, klamu a mamu neznajíce. Též mnozí Eskymáci měrou vysokou jsou bezúhonni. Nechceme ostatně podrobněji o divokých kmenech vykládati. Nedosáhliť částečně právě proto vyššího stupně, poněvadž mnohdy odchýlili se od velikého plánu vývoje přírodního.

Ohlédněme se spíše p o ř í š i z v í ř e c í, v níž příroda jistěji během dob vše myslitelné vyzkoušela, aby pozvolna našla to nejlepší a je u svých vyšších forem pevněji v pudech ustálila.

U množství zvířat rozličných druhů a zvláště u mnohých obratlovců naskytá se uzavřené jednoženství (monogamie) nebo mnohoženství (polygamie) po dobu plemenění; jedná se o zvířata divoce žijící, zvířata domácí jsou mocnou rukou lidskou zkažena. Téměř všichni ptáci a skoro všichni ssavci nežijí v pohlavní volnosti, nýbrž v uzavřeném manželství.

Všeobecné skoro mínění, že samec ve volné přírodě může ukájeti pohlavní svůj pud, jakmile pud se probudí, je docela falešné. Samec-ssavec na př. cítí pravidlem pohlavní pud vždy a byl by každou chvíli připraven k páření, samice však jest jen občasně k tomu náchylna a jen po ten krátký, často velmi krátce trvající čas poddává se ucházení samečkovu. Samci ssavci nemají větší díl roku vůbec žádné možnosti ukojiti svůj pud. Nezkušení samečkové pokoušejí se pak často přinutiti samičku, ale bez výsledku. Zkušenější, zralejší samci toho nečiní. Žijí s ní přátelsky, bez obtěžování, nebo také sami, až zase nastane doba páření.

Mnohým mladým samcům, zúplna pohlavně zralým, bývá mimo to staršími rázně zamezována účast při plemenění — na prospěch plemene. Veškerý t. zv. pohlavní výběr ve zvířecí říši závisí na množství omezení při vykonávání pohlavních úkonů; a co je v životě zvířat půl roku, je jako mnoho let života lidského. U ptáků, žijících monogamicky, vyskytá se většinou mnohem více samečků než samiček. Ročně jich mnoho zůstává bez samičky. Musí podrobiti se zdrželivosti, neb není tu ani bordellů, ani nevěstek a jest vzácnou výjimkou, že by zasnoubená samička svolila k cizoložství. Velmi mnohá divoká zvířata nemají více pohlavní svobody než mravně nejpřísnější člověk. Všechna zachovávají dlouhý čas naprostou zdrželivost a přec je to vše příroda, nezkažená »proklatou civilisací«!

Především odpovídá chování zvířat vyšších skupin lépe než jednání lidí tomu, že příroda zřejmě nechtěla pohlavní život ponížiti za formu požitku, vydanou libovůli, nýbrž naopak, spojila plemenění s vážnou povinností péče a vypěstování potomstva.

Tu vidíme pak nejpodivnější, nejkomplikovanější zařízení péče o mláďata, jako stavění hnízd, sedění na vejcích, odkojování atd. Péče o mláďata vede k rodinnému životu, který sáhá daleko za dobu páření. Při tom pomáhá měrou obsáhlou i sameček. Uzavřené manželství, rodina nejsou teprve produkty lidské civilisace, nalézáme je u vyšších zvířat, svobodně žijících, zvolna se u nich vytvořily a přešly

dědictvím na člověka. Odbudeme to pro zvířata jednoduše slovem »pud«, přináší-li sameček sedící samičce a pak mláďatům potravu? Nikoliv! Sameček vykonává známou povinnost. Výjimečně toho někdy není. I vyšší zvířata mají svědomí, znají dobro a zlo. Pud (instinkt) jest většinou svědomí utvrzené děděním. Ti, již studují živé zvíře, nejen mrtvé, a zbyli se starého, převráceného mínění, že člověk a zvíře celkově se liší, pozorují vždy jasněji tyhle vztahy a nacházejí, zvláště u společensky žijících zvířat, mravní zákony a pudy. »Můžeme také jen více ctíti člověka, jenž zvykl si poslouchati hlasu svědomí, že může bez rozmýšlení, instinktivně jen dobře jednati, ctíti více než toho, jenž pro dobro teprve po pochybnostech a bojích se rozhoduje. Onen je rozhodně mnohem spolehlivější v dobru než tenhle.« Instinkt není nic nízkého, nýbrž utvrzená, nesnadno kolísající mravnost. Civilisace podává jisté nebezpečí tím, že snadno přehlušuje a ničí správné, dobré, přirozené pudy zvětšenou svobodou mravní, místo aby je poznávala a posilňovala i upevňovala rozumovým názorem.

A dále ve volné přírodě: O velmi mnohých ptácích jest zjištěno, že jejich uzavřené manželství trvá nejen po dobu páření, nýbrž po více let, že při nejbližším páření týž sameček zase spojuje se s touž samičkou. Jednotliví, a to právě duševně nejvýše stojící ptáci, jako na př. havrani, žijí nejen monogamicky, nýbrž vstupují pravidelně v jediné, ale doživotní manželství. Nemyslete si, že děje se to vše bez námahy, z pudu. I tu mohou se vyskytnouti chybující. Mnoho dobrých pozorovatelů ujišťuje, že jsou společensky žijící ptáci, již smrtí trestají cizoložství.

Jako u ptáků, tak shledáváme i u divoce žijících ssavců skoro nikdy více nezávané volnosti pohlavní, skoro všudy více nebo méně uzavřená manželství — někdy mnohoženství, někdy jednoženství. Po uplynutí péče o mláďata a po vypěstění potomstva bývá manželství rušeno a při následujícím páření vstoupeno v jiné; jsou však i ssavci, hojně uzavírající monogamické manželství na mnohá léta, nebo na celý život. Tak bývá u některých druhů dravců, u vyšších opic a příležitě i u jednokopytníků, přežvykavců atd. Dravci na př. často žijí v páru v jednom okrsku. Po mnoho let ovládá týž pár celý revír a netrpí, aby se tam vetřel nový samec nebo samička. Jako palaeontologie ukazuje, že něco trvale dobrého, vyššího čas od času na rozličných, geneticky na sobě nezávislých větvích na stromu stejným způsobem se pozvolna uplatňuje, tak i tu vidíme monogamické doživotní manželství jako konečný člen vývojové řady

v útvarech rozličných skupin (ptáků, ssavců, člověka) a obzvláště u jednotlivých, vysoce vyvinutých individuí. To jsou výsledky dlouhého a stálého mravního boje. Volná příroda je plna boje a musí býti plna boje, chce-li se udržeti a postupovati.

Věříte tedy, pánové, že příroda po miliony minulých let jen tak pro žert obírala se obrovskou prací, vytvořiti na rozličných větvích zvířecí říše monogamické doživotní manželství? Že to byla jen jakási tvůrcova zábava? Že jest určeno tomu, aby hned zas zmizelo? Věříte, že příroda, ta silná příroda, strpěla by takové násilí, odložila takovou přemíru přemáhání a těžkého, vytrvalého boje mravního bez vysoké náhrady? Nevěříte spíše, jako já věřím; že se to mohlo státi, že se to musilo státi jen proto, poněvadž v tom spočívá neobyčejný prospěch pro vyšší vývoj, pro vyvinutí nejvyšších, nejlepších darů, pro plemenění samo a pro potomstvo?[1]

A zatím co pozvolna časové omezení pohlavní lásky na dobu páření vymizelo, čas péče o mláďata a vychovávání potomstva se vždy více prodlužoval, stávala se rodina pevnější a trvalejší, a tím doživotní jednoženství vždy přirozeně nutnější. V době historické vidíme v lidstvu postupně se rozvíjeti všechny stupně nepravidelnosti, jednoženství, mnohoženství až k výhradnému panství doživotního jednoženství v praxi, v mravech a zákonech. Co příroda již v říši zvířecí na rozličných větvích postupně vyvinula a se sesílenou nutností člověku dědictvím předala, toho asi neodejme. Není žádného jiného ústupu, než ústupu do záhuby.

Doživotní jednoženství jest ve svém vývoji všeobecným zákonem přírodním; snažení a usilování mravního zákona lidského o ně není právě dílem »civilisační nepřirozenosti«, nýbrž dílem přírody. Nespoutané hovění pudům není přírodním zákonem. Ve volné přírodě u vyšších zvířat toho nikdy neshledáme. I zvíře rychle by hynulo, nejsouc pohlavně vázáno. V přírodě docela neuzříme mimomanželského obcování pohlavního, jest jen nešťastným pobloužením civilisace, chybou. Čím stává se pohlavní pud intensivnějším, čím více

[1] Příroda vypěstovala v rostlinné říši i v říši zvířecí mnoho podivuhodných zařízení, aby uvárováno bylo sebeoplodňování nebo obcování blízkých příbuzných. Jest zřejmo, že také monogamické manželství doživotní, jsouc opakem proměnlivé společnosti monogamické nebo docela mnohoženství a mnohomužství, směřuje proti pohlavnímu obcování blízkých příbuzných. To je zajisté jeden důvod, abychom uznali, že přírodní vývoj míří k jednoženství.

oblažující je jeho ukájení, tím určitější a užší staví mu příroda hranice, tím vznešenějším a světějším však také příroda utváří pohlavní spojení; stává se manželstvím, láskou. U lidí dává jen vzájemná láska, nikoliv pohlavní pud, právo na pohlavní radosti.

Povídání mnohých mužů o nepřirozenosti zdrželivosti a doživotního jednoženství jest tedy liché řinčení šavle a jest v ostrém rozporu s řídícími rysy přírodního vývoje. Pro tohle povídání se příroda nepřevrátí, nýbrž, kdo nežije dle jejích vývojových zásad, zhyne svou neřestí. Z přírody, z jejích zákonů nikdy nevykročíme.

Ano, vim to dobře, jest dost falešných proroků, kteří ujišťují, že přírodovědecké pojímání vede ku zvětšené svobodě pohlavní a chlubí se svou sečetlostí v biologických dílech atd. Tak myslí si mnohý, jen tak povrchně pochopivší nebo docela nic v mysl přírody nevniknuvší; zůstává smutným nevědomcem, ztrácí se v nepochopených nebo špatně pochopených theoriích, jimiž otravuje své bližní. Nedospívá k pravdě, nýbrž k tomu, co si sám přeje. Nebuďmež stádem ovcí, slepě následujícím nesvědomitého pastýře.

Výron, nutný zjev přírodního mravního rozvoje lidstva, jest c i t p r á v n í, i d e a s p r a v e d l n o s t i. Mnohé veliké, nezadatelné pokroky, jež lidstvo učinilo a stále činí, záleží své doby v tom, že pojem práva rozšíří se opět na pole, obor lidských vztahů, na němž před tím nebylo ho používáno. Ustaluje-li se cit právní, krystaluje se v zákonech. Ale zákony jsou dosud tvořeny jen muži a proto jsou jednostranné. V pohlavním životě lidském je pojem práva ještě velmi nerovný a v celku věru ještě slabý a teprve porozvinut, jak vylíčení těchto faktů nebo obvyklostí Vám uzřejmí.

Vyskytají se mnozí jinak správně myslící lidé, kteří se chlubí, že tolik a tolik děvčat nebo paní lstí a lží podmanili a pak zas opustili — pravděpodobně staly se tím ony svedené nešťastnými. Vyskytuji se ještě mnozí, kteří využívají svých nadřízených míst, počínajíc lenními pány nebo zaměstnavateli až k zpovědníkům, aby přinutili — jako to bylo právem ve středověku — ženy poddaných tříd sloužiti jejich pudům. Zákony většiny států chrání děvče až do 12 let proti znásilnění kuplířkami, nebo zhýralci, ale dosáhla toho náramná námaha obecně prospěšných, humánních spolků, a nezdařilo se všude, přeložiti tuto hranici ze 12 na 13 nebo docela 15 neb 16 let, t. j. ochranu proti znásilnění rozšířiti i na starší. Po 12 l. nechrání! Obchod s děvčaty může dle mnohých zákonů, n. p. francouzského, stěží býti potrestán, dle anglického jest velmi snadno, najíti formu, obcházející zákonnité potrestání. Muž, tvořící zákony, udělal vždy postranní dvířka pro

neřesti mužů. Francouzský zákon sotva ženu zná, německý zná ji skoro jako nedospělé stvoření. Nevěra ženina je ve všech civilisovaných státech podkladem žaloby o rozvod, nevěra mužova však jest teprv jen částí podkladu. Ale i tam, kde dostačí mužova nevěra k žalobě o rozvod, bývá mnohem spíše osvobozován než žena. Má-li mladý muž maitressy, navštěvuje-li nevěstky, nikdo si toho nevšímá; děvče však, klamem a lží a falešným ujišťováním svedené, stane se bezectným. Zavraždí-li v neštěstí a opuštěnosti plod svedení, jest potrestána jako vražednice dítěte. Jak má dítě uživiti? Prostitucí? Otec se o to nestará, zákon ho nevyhledává nebo ho přece nepotrestá, nýbrž ustanoví mu mírné závazky. Ve Francii jest docela pátrání po otci výslovně zákonem zakázáno.

Tisíce mladých mužů pokřižovalo by se před myšlenkou, že by si měli vzíti děvče, jedinkráte někomu jinému se oddavší, současně za samo sebou se rozumějící a správné pokládajíce, že děvče nemůže muži, kterého má jmenovati svým, klásti stejné podmínky. Mladý muž žije v pohlavních výstřednostech, děvče z dobré rodiny udržuje se o řádění mužů v nevědomosti, pokud by se ještě mohlo volně rozhodnout. T i s í c e d ě v č a t v s t u p u j í č i s t a, a l e p o d v e d e n a, o k l a m á n a d o m a n ž e l s t v í. Manželství, vedoucí k dětem, jest zajisté určeno pro pohlavně zdravé; často však nazírá se na ně a doporučuje se jako léčebný ústav pro pohlavně pobloudilé muže, bez starosti o mladou ženu a o děti, mající se státi obětí. Vyskytují se lidé, kteří směle ujišťují, že pohlavní přečin mužův proto tím spíše má býti ospravedlňován, poněvadž jím nebývá ničena jeho rodina, zajisté však stává se to nevěrou ženinou. Ale jak druhá rodina, ta, do níž zapadne cizoložník? Rodina, jíž náleží svedená dcera, svedená žena?

Dost — ačkoli tím daleko ještě vše se nevyčerpává. Vidíte, pánové, pojem práva nepodmanil si ještě tohle pole. Slepě a bezmyšlenkovitě jdou mnozí mimo to, necítíce do nebes volajícího bezpráví.

Ale otevřeme-li jen oči, obrátíme-li se k svému citu právnímu, k svému svědomí, poznáváme určitě — všichni budete se mnou souhlasiti — že muži a ženě nutno vyměřiti stejná práva, že se nesmí měřiti dvojím loktem, a že i ženu chrániti jest proti muži. Žádá to přirozená mravnost, a lidstvo musí se povznésti k tomuto stupni.

Měli bychom ukázati na to synu již na hranici chlapectví a jinošství, řkouce mu na př.: Zneuctil-li by někdo tvou matku, bylo by to zároveň urážkou jejích dětí. Neurážej, nesváděj nikdy děvčete, nýbrž vždy pomni, že jednou se snad stane matkou, a že tvá matka také jednou byla děvčetem. Má býti komu dovoleno, urážeti tvou

sestru? Budeš jí chrániti! Děvčátko nebo dívka, která bude jednou tvou paní, žije pravděpodobně již na světě. Mají s ní jednati neuctivě? Mají s ní vésti kluzké rozhovory, mají jí vháněti krev do tváří a pásti se na její uražené stydlivosti? Jest ti příjemno představiti si, jak ji ohmatávají a miliskují se s ní anebo docela svésti se snaží? Jednou bude ti snad seděti na kolenou malé děvčátko a volati na tě »tatínku«. Bude-li někdo dorůstající děvče zneuctívati?

Ale každé děvče je něčí dcerou, něčí sestrou, stane se snad něčí ženou a něčí matkou. Žádáš-li ochrany pro svou matku, sestru, ženu, pro své dítě, jest to bezvýjimečnou povinností právní, abys tak se měl k jiným, jak chceš, aby oni měli se k tvým. »Vše, cožkoliv chcete, aby lidé činili Vám, čiňte i Vy jim!« Pročež budiž ti každá žena, každá dívka svátostí, již cti k vůli sobě samému, k vůli těm, jichž je, a k vůli Svým, abys i pro ně získal stejné právo. Hanba těm, kteří se ženami nedovedou jednati jinak, než stále je urážejíce a hovoříce dvojsmyslné fráze! Vznešeného, ušlechtilého požitku, jejž podává čistému muži přátelský, přirozený, bezelstný styk s dobrou, ušlechtilou bytostí ženskou ve společné práci nebo ve společných zájmech — přirozeně nemyslím v taneční síni — muži ti neznají. V takovém styku od mládí co nejvolnějším, samým sebou se rozumějícím, leží záruka, že obě pohlaví vzájemně se lépe poznají a naučí se cítiti jako rovnoprávní. Naprostá rovnost v styku a chování však byla by n e n á l e ž i t á. Jinochu nesluší jednati s dívkou týmž tónem a s touž důvěrností jako se svými mužskými přáteli a dívce nesluší píti v knajpě s kollegou na bratrství nebo přijímati od něho neřestné kouření atd. Naopak, pohlavní rozlišnost tu je a zůstane. Chtíti ji popříti, je políčkovati krásnou přírodu a její instinkty. Svatý stud pomáhejž obapolně udržovati ve styku vždy správné hranice. Právě v tom záleží mocný, krásný, umravňující vliv, jejž mohou na nás ženy vykonávati. Neschopný zdrželivosti naopak cítí v dovoleném styku s krásnou, dobrou ženou jen trápení, poněvadž vše ženské hodnotí pouze jako zboží k ukojení pohlavního pudu svého. Všude lpí na něm kletba sprostoty.

Manželství je jen tehdy svaté a může jen tehdy naprosto býti šťastno, jestliže v něm dlí *spravedlnost,* mohou-li si manželé bez klamu a lži vzájemně říci: »Jsem tvůj, jako ty můj!« *Jen čistý má právo na čistou ženu. Jen ten, jenž výlučně jí dává plnou lásku a jedině s ní požívá pohlavního styku, jen ten má právo, žádati na ní touž výlučnost sobě na prospěch.* To přec našemu právnímu svědomi jest docela samo sebou se rozumějící, proč se dle toho nejedná?

Většinou děje se to jinak: muž, jenž před svatbou již připravoval si všelijaké pohlavní požitky, zatajuje to své ženě, poněvadž cítí nyní, že minulý život jeho byl nesprávný. Počíná tedy svůj manželský život velkou lží. Jest proto od počátků pokažen. Nepodmíněná, plná srdečnost a plná důvěra neusídlí se v rodině té, a takový muž nemá ni tuchy o štěstí čistého, čestného manželství. Jeho paní pozvolna vycítí minulé, nezůstane to skoro nikdy trvale neodkryto. Její srdce jest nyní zlomeno, štěstí rodinné zničeno. Věru jsou mužovy hříchy před sňatkem více než při polovině nešťastných manželství vinny neštěstí. Zlo to v lidstvu je nezměrně větší — skrývá se tak dobře jak možno na vnějšek dobrým zdáním, pokrytectvím. Tisíce a tisíce dobrých žen pozdě si přejí, aby se nebyly provdaly. Většina jich má příliš hluboko zakořenělé monogamické svědomí, než aby se mohly kdy ocitnouti v nepochopitelné situaci, ve »dvojím právu«. Většina končí v zatajeném smutku nenáviděného života kompromissního. Málo má sílu, žádati o rozvod — je příliš pozdě, jsou tu děti — jednotlivé se pomstí!

Nebo jinak: Manžel je čestný, přizná se před sňatkem své choti o dřívějších poklescích.

Na štěstí je mnoho žen, které mohou v to se vpraviti a odpustiti, vyskytují se tu a tam i takové, které svými mravními city sestupují k muži. Ale plné štěstí manželské, vznešený cit vespolné čistoty a rovnosti a výlučnosti je zničen, láska ve své nejkrásnější formě byla poraněna, manželství počíná kompromissem.

Jsou jiné ženy, jejichž láska takovým sdělením nebo odkrytím zcela je zničena a jež kompromissu učiniti nemohou. Nezbývá jim nic jiného, než ihned zrušiti zasnoubení, i kdyby tím vzniklo neštěstí — jest to pro ně menši zlo, než doživotní spoutání s nehodným, — to bylo by jim hrozné ponížení, mravní sebevražda. To jsou ženy s nejdokonaleji vyvinutým přirozeným pudem monogamickým, to jsou ženy stojící mravně nejvýše, ty, jež daleko jsou před muži. Jsou to povahy druhu Svavy v Björnstjerne Björnsonově »Rukavičce«. Nejvyšší stávají se nejnešťastnějšími, sřítí-li se jako přelud to nejvyšší, láska.

Kéž byste mnozí z Vás, milí pánové, tušili štěstí, které dává pravdivá, plná láska muži i ženě, již žili čistě a vstupují v manželství vážní a nevinní. Předem zamezujete si nejvyšší to štěstí, nežili-li jste dřív zdrželivě. Všechno těžké odříkání, všechna krutá nutnost přemáhání je tisíckráte odměněna. V mé mladosti bylo mi tušení tohoto štěstí vždy nejmocnější oporou, abych pevně držel se

svých zásad. Pomněte na svou budoucí ženu, pojímá-li vás zoufalost nebo pokušení.

Ano, a není-liž pak to podvod, jejž páše celá společnost, neobjasňujíc, nepoučujíc dívky o ničem, až teprve po sňatku? Do tichého spolku mužů na ochranu jejich neřesti dokonce vevlečeno bylo zvolna mnoho matek. I ony nebyly poučeny a musily se vpraviti do smutné skutečnosti: »Proč už od nynějška ztěžovati dcerám lásku a život?« Raději tedy strpí, aby tam bez tušení zapadly, ubohé!

Přijímám-li zřízence, jest samo sebou se rozumějícím požadavkem života právního, že mu předem povím jeho povinnosti, a služebná smlouva je neplatna, oklamal-li jsem ho úmyslně o jeho budoucí situaci. Kde se jedná o nejdůležitější doživotní svazek, o manželství, tam má býti dovolen podvod, tam má podvod panovati, tam má jedna strana docela zůstati neznalá toho, dodržela-li druhá strana podmínky štěstí nebo nikoliv? Tam má jen jedna strana míti práva, druhá však jen povinnosti a víru? To není podkladem svatého spojení, lásky! Tento zákon mravnosti a cti jest hanebnost zase jen na ochranu mužských neřestí!

Anebo jest nám hledati spravedlivé rovnosti muže a ženy jinde? Ustoupíme-li od požadavku čistoty a výlučnosti v manželství i pro ženu? Fakta ukazují, že ženy mohou býti vychovány a navyknuty na ponížení a zapírání čistých svých pudů; vidíme to na mnohých, ztroskotavších se na oceáně života. Nikoliv! na to nemůže přistoupiti žena, na to nemůže přistoupiti muž. Žádati na ženě výlučnost, žárlivost proti soku, jsou hluboké, zakořeněné pudy přírodní, jichž nesmíme opouštěti. Na ono rozřešení můžeme odvětiti jen tak, že vyslovíme hluboké své opovržení tomu muži, jemuž je ženina věrnost lhostejná, a právě tak opovržení té ženě, jíž je lhostejna věrnost mužova. Na téhle půdě brzo by celé lidstvo shnilo, umořilo se bakteriemi pohlavní (venerické) zhýralosti.

(Pokračování.)

SLOVÁCI.

(Vývin ich národného povedomia. Dejepisný nákres. Napísal Julius Botto. Turč. Sv. Martin. Vydanie knikupecko-nakladatelského spolku. 1906 Cena 2·50 kor. 8⁰ 263 strany.)

Dosud Slováci o celé své minulosti informativní knížky neměli. Spisky, nazývající sebe »Dějepisem Slováků«, názvu toho naskrze nebyly hodny. Proto Bottova knížka »Slováci« přichází vhod jako chléb vezdejší. Je asi prvým vážným krokem k sestavení pragmatického dějepisu Slováků.

Po stručném souhrnu naší tmavé starobylosti podává se nám v rámci politických událostí rakousko-uherských svérázný obrázek slovenských snah a dějů politických i osvětových od r. 1792—1875.

O těchto 83 letech náš dějepisný nástin, psaný dosti lehkým slohem, informuje čitatele důkladně. Nějaká nová dějepisná objevení knížka vlastně nepodává. Opsané události jsou všeobecně známy. Jich opakování zde v krátkosti bylo by zbytečné. Ale poněvadž vedle dobrého zrna i něco plev se tam nalézá, a Hus pravil: »Já nechci, aby o mně pověděli: Běda mu! On zašpinil ústa svá mlčením« — dovoluji si v zájmu dobré věci na ty plevy upozorniti.

O nejstarších dějích Slováků (Říše velkomoravská a její králové. Pád Velké Moravy. Vznik feudálního Uherska pod sv. Štěpánem) Botto píše v manýře našeho staříčkého slovenského romantismu. Na př. říši velkomoravskou považuje vlastně za říši s l o v e n s k o u. Praktický, t. j. suggestivný úmysl je ten, aby Slovák nadmul se velikým sebevědomím, čerpaným ze slávy říše velkomoravské. Ale dále dojdeme přece »vždycky jen s pravdou«.

Na př. píše: »IV. století je pro Slováky nejpamátnějším, ba jediným, kde Slováci měli svou vlastní historii, kde s a m i p r o s e b e žili a dějstvovali.« A tamže hned i protiřečí tomu, když píše: »Država velkomoravská, které p ř í s l u š n í k y byli (Slováci), sáhala k Pešti, Vacovu a Torise.« (Str. 3.) Tedy jen »příslušníky« Velké Moravy byli, ne páni, a tak asi nemohli míti »svou vlastní historii«, nemohli cele »s a m i p r o s e b e žíti a dějstvovati«. Následovně i ten výrok, že »na sever od Dunaje sídlivší S l o v á c i založili mohutné, do událostí toho věku silně zasahující království, jehož jádro bylo na řece Moravě« (str. 4), předběžně snad úplně dokázán není. Sám B. uznává, že »o vnitřním zřízení (V. Mo-

ravy) není určitých jasných zpráv«. Přidejme, že i o jazyku Svatoplukovských Slovanů, tuším, nevíme nic jistého. Tak ethnografická totožnost Slovanů Svatoplukovských se Slováky nynějšími je předběžně poněkud i záhadna a pochybna.

Naproti tomu pravdou těhotnými zdají se býti Bottova tato slova: »Soudíce z veliké rozmanitosti a odchodnosti slovenských nářečí, je pravděpodobné, že Slováci *překročili Tatry v menších zástupech a v rozličných* časech.« (Str. 3.) Tomu věru je asi tak. Totiž nynějších Slováků ohromná většina »v rozličných časech« po Svatoplukovi sem přišla.

Je historická pravda, že během okrouhlých 1000 let do Uherska, hladem, morem, Tatarem, Turkem pustošeného, stěhovalo se obyvatelstvo z okolních krajin. Tak přišli sem Poláci, Rusíni, Rumuni, Srbi, Rakušani, Švábi až z Württemberku atd. Je absolutní nemožnost, že by z nejbližších zemí českomoravských nebyl býval velmi silný přítok. Za 1000 let i v »malých zástupech« mnoho jich mohlo přijíti. Souvisí s tím nynější slovenčina, jež má součástky polské, ruské, srbské, německé, maďarské atd., ale v $^{9}/_{10}$ je česko-slovanská.

Kdo v Uhrách bydlí, každý je Uher. Přepodivné je ale, že Uher-Slovák pod Uhrem rozumí Maďara. Jíti »na Uhry« znamená jíti do krajů, kde bydlí Maďaři. Proč Slovák v Uhrách nepovažuje se Uhrem, ač prý je zde autochtonní výše 1000 let? Tomu těžce rozumět, jakož i tomu, když lid autochtonní nemá zde dějepisných tradic a národ státoprávních hranic.

Jména nejpřednějších měst, řek na Slovensku nejsou slovenská. Máme na př. Nitru, město i řeku, ale v slovenčině původu slova toho není. (U pobaltických Slovanů »nitra« znamená: prapor). Váh, Hron, Ipel, Tatra, Karpaty, Zobor, Tribeč, Tematín, Klak, Choč, Trenčín, Kubín, Beckov, Púchov, Zniov atd. jsou názvy snad i slovanské, ale neslovenské. Proč Uhrami rozumíme Maďary a maďarské kraje, proč nemáme tradic a hranic státoprávních, proč mnohá pojmenování slovanská na Slovensku nejsou slovenská, a mnoho jiného dá se vysvětliti tím, »že Slováci překročili Tatry v menších zástupech a v rozličných časech«, ve směru »Drang nach Osten«, totiž z Čech a Moravy, většinou až po Svatoplukovi.

Chorvaté, byvši svým státním útvarem při příchodu Maďarů, jsou jím až do dnešního dne. Dovedou vykázati kontinuitu státní i ethnografické individuality, ač stát tak veliký, jako byla Veliká Morava, netvořili.

Když naši genetičtí předkové, udajně Slováci Svatoplukovi v IX. století, »měli svou vlastní historii, sami pro sebe žili a dějstvovali,« jak po nich mohla povstati v státním právu a v dějepise jen machula, to Botto pragmatičně neluštil. Ani to, proč téměř podnes ta machula trvá.

Po V. Moravě stopa zeměpisná, státoprávní i historická kontinuita zůstala podnes od řeky Moravy na západ. Proč na Váhu, Nitře, Hronu, Ipli, takové neb nějaké stopy není, to musí míti svou příčinu. Když však není stopy a kontinuity ani v zeměpisném pojmenování, ani pro nějakou státoprávní neb dějepisnou a politickou individualitu, následkem toho i kmenová kontinuita mezi nynějšími Slováky a těmi Slovany, jež Cyril a Method zde křtili, může býti pochybnou.

Ale jak bychom my směli nepocházeti od Svatoplukovců? Jak nebýti autochtonní? My, a pocházeti z Čech neb z Moravy?! To naši Czambelisti za celý svět nedopustí.

*

Jakoby knížka »Slováci« vůbec nechtěla býti nestrannou, vědeckou historií, ale tendenční polemií, to zdá se na jevo dávati hned prvými slovy úvodu, když takto začíná: »Někteří naši malomyslní slovenskí rodáci myslí a tvrdí, že poněvadž národ slovenský nemá za sebou vlastní historie, že nedopracuje se ani k svojskému samostatnému politickému a kulturálnímu životu, když k samostatnosti není prý historické právní kontinuity, a na základě práva přirozeného není prý možnosti a moci organisovat malé národy v státní samostatné celky.« (Str. 1.) Je tím cileno proti slovenským realistům a »mladým«, ač z těchto nikdo nikde nenapsal zde inkriminovaná tvrzení. K národní samostatnosti historické právní kontinuity po stránce juridické netřeba. Ale psychologicky je to rozhodující symptom národního prospívání, když 2 milliony Slováků nemají za sebou výše 1000 let politické a státoprávní individuality v svých dějinách. S nadáním se rodí jednotlivec i národ. Který národ za 1000 let nedokázal nadání v politice, neuplatnil v státě své národní »já« ani nejméně, ani se o to nikdy nepokusil, ten pro »svojský samostatný politický a kulturální život« má nadání slabé. To je dědičné obtížení, na které nedovoleno zapomínati, když se jedná o podnik nové svojské osnovy politické, státní, spisovní, osvětové.

Slováky dnes organisovati »v státný a samostatný celek« — na to věru není moci a možnosti v nás. To nejen »malomyslní« slov. rodáci tvrdí, ale i neohrožení. Ani p. Botto nepomýšlí na »organisování státního samostatného celku«, ale jen na »jistou politickou samostatnost«. »K tomu, aby slovenský národ k jisté politické samostatnosti se dopracoval, historické právo není potřebné. Už jeho etnická mravní bytnost oprávňuje ho k tomu, aby svůj politický, vzdělanostný a hospodářský život zařídil svým potřebám přiměřeně a k tomu jsou potřebna jen vyvinutý cit národní spolupatříčnosti, národní povědomí, mravní síla a sřízení hospodářského života na základě vzájemnosti«. Takto píše na str. 1. A pokračuje — ne bez náramné naivity: »Národ, mající silné národní povědomí, upřímnou teplou a srdečnou lásku k svojeti, zařídí si v prvním řadu svým národním potřebám přiměřené elementární, středné, vyšší a odborné školstvo . . .« Stalo se! Ale silnější sok a držitel moci školy pozavíral, i »Matici«, majetek shrabal, ani jen dílnu na cellulosu v slov. rukou nestrpěl, a nestrpí ani jen bubeníka v státní neb obecné službě, jestli že by patřičný projevil nějakou »upřímnou, teplou a srdečnou lásku k slovenské svojeti«. Podobně je i v pruském Polsku a i jinde.

»Národní povědomí, teplá láska k svojeti« je tuze málo na to, aby »malý národ obránil svůj národný život před diplomatickými a vojenskými útoky«. Národní povědomí i teplou lásku k svojeti měli Poláci, měli Buři, měly i národy přemnohé, podrobené a strávené imperiemi starého i nového věku.

Mnohého třeba k útvarům silným, trvalým. Hlava je ničím bez těla, a tělo je k ničemu bez hlavy. Proti zákonům všehomíru chce cosi dokázati

p. B., když píše: »Státník Bismark... a strateg Moltke nejsou k tomu absolutně potřebni, aby i malý národ obránil svůj národní život před diplomatickými a vojenskými útoky. Mravní síla národa je větší mocí, nežli Bismark a Moltke, nebo bez mravní a hmotní podpory svých pruských rodáků ani tito nic by nebyli vykonali.« (Str. 2.) Ale ti pruští rodáci bez Bismarka a Moltkea taktéž by nebyli dobyli Paříže a nebyli sjednotili Reich.

»Mravně silný národ stvoří a uspořádá si svůj parlament, své zákonodárstvo sám, vynese, dá si zákony, jimiž sám zařídí svůj veřejný život k všeobecné spokojenosti na základě mravnosti a práva.« (Str. 2.) Aby to tak pěkně mohl si spravit, musí do toho investovat mnoho zlata, ducha, síly, práce, potu, krve, životů...

Ne jen národní povědomí, teplou platonickou lásku, mravní sílu důrazujte, ale i h m o t n o u sílu, spojence, vlastnictví té půdy, na níž lid slovenský otročí následkem opilstva, nevzdělanosti, zaostalosti, zaviněné i jeho vlastními vůdci.

*

Ani to neodpovídá pravdě, že »Maďaři od r. 1000 právě tak nemaji historie, jako jí nemají Slováci«, a že »zemanstvo bylo v Uhersku internacionální kastou, již latinská diplomatická řeč a privilegia spojovala«. (Str. 2.) Nebylo přece v Uhrách o mnoho jináč, nežli na př. v Čechách a Polsku. Totiž vedle domorodé šlechty také Němci a jiní měli veliký vliv na vývin státu. Ale nelze dokázati, že by Češi a Poláci neměli své historie, a že jejich šlechta byla kastou internacionální, ač latinčina a privilegia i tam panovala.

Vedle Slovanů, Němců a jiných byli zde Maďaři kmenem nejsilnějším, nejvlivnějším, byli hlavními majiteli statků, hodností, úřadů, moci. Proto i vládli assimilovati. Aby Nemaďaři k vlivu přišli v státě a u vysoké šlechty maďarské, musili se pomaďarštiti na př. rumunští Corvini, chorvatští Zrínoviči, polští Zápolští, čeští Komorovští a mnozí jiní. I to důkaz, že maďarská šlechta nebyla bez národního rázu, a proto i dějinám Uherska dávala karakter maďarský. Proto Maďar ani slova nemá pro pojem »Uhra«. Jeho jazyk zná zde jen maďarskou krajinu, v ní jen maďarský národ, a tak i jen maďarské dějiny.

Tím neříkám, že Slováci nemají zde dějin. Jen historie slovenského s t á t u není, státu, jemuž byli by sme dali svůj národní karakter (jako Maďaři Hungarii), v němž bychom byli rozhodovali a vládli.

V tomto vězí i toho příčiny, »proč dosud jen velmi nepatrná částka národa slovenského přišla k národnímu povědomí«. (Str. 2.)

B. odpovídá, že když teprve 57 let jsou sedláci od zemských pánů osvobozeni. Ale tak je i s maďarskými, německými, rumunskými sedláky, a u těch s národním povědomím je jinak. A bez národního povědomí slov. jsou celé vrstvy, které vůbec nikdy pod zemskými pány nebyly.

Ke slov. národnímu povědomí nepatrná částka národa přichází, a od slov. národního povědomí veliká částka odpadá ku povědomí maďarskému proto, že ani s p i s b a, ani u m ě n í, ani m o c, ani b o h a t s t v í na slovenské straně neimponují. Jsme »Chudoba de Badín, Psota de Garamseg«. To ví celý svět, a jen u nás pichají hlavu do písku naši neohrožení rodáci, aby to neviděli.

Už dávno Rieger řekl Slovákům: »Pánové, hleďte zbohatnout, a budete mít i politickou váhu!« Ke zbohatnutí pak vede i osvěta, spisba, duch — jinačí, než co máme dnes na Slovensku.

*

Divně zní na str. 17: »Jen v literatuře jeví se kde tu světelka národního povědomí. Ale i zde přidružila se ještě i ta nehoda, že ti, kteří umem a pérem vládli, zahodili v literatuře řeč lidu slovenského, — nebo řeč zemanů byla latinčina, a přijali za spisebnou řeč českou, jež od panování krále Zikmunda udomácnila se na Slovensku i v životě veřejném... Tím utratil národ slovenský svou individualitu i v literatuře, ale, chválabohu, jen na čas, nebo uvedením spisební řeči slovenské oživla i myšlenka národní osobnosti slov. národa.«

B. jmenuje »nehodou« to, co bylo největším štěstím pro Slováky a světlem ve tmách onoho věku. Knihy na Slovensku jazykem tehdy po latinčině zde nejvzdělanějším — »českým neb vůbec slovanským«, jaká to nehoda? Maličké rozdíly mluvniční mezi češtinou a slovenštinou tehdy nikoho zde ještě nedráždily. (J. B. na str. 35 udává o Janu Hrdličkovi, že se rozepsal o »vznešenosti řeči české, neb vůbec slovenské«; Jur. Ribay zná jen řeč »československou« (r. 1785); podobně i Kollár a Šafařík se vyslovili.)

Je to podivná ta radost p. Bottu, když »chválabohu... spisebnou řečí slovenskou...« národní osobnost slovenská prý vzkříšena, a současně když i Maďaři s p. Czambelem v čele si povídají: chválabohu, tou slovenčinou osiřelé Slováky teď nejrychleji pomaďarštíme!

Vůbec protimluvů je dostatek. Na př.: Českou spisbou »utratil národ slov. svou individualitu i v literatuře« (str. 17). Z toho následuje, že kromě literatury. v státě jí už i tak neměl. Ale na str. 3 stojí: »Národ slovenský ... byl národní individualitou« (i před rokem 1848). A na str. 16: Ve feudálním Uhersku »zahynula i individualita národa maďarského« (od r. 1000—1848). Tedy v tisícletých dějinách Uherska národ slovenský byl národní individualitou, Maďaři nebyli národní individualitou!

Že »Kollár a Šafařík stali se... původci a otci toho, co po nich se svými přátely uvedl do života Ludevit Štúr« (str. 43), totiž literárního odtržení od Čechů, tomu figlu vážně i tak nikdo nevěří, a jen na to je, aby se jej chytali, kteří se topí. I B. tak činí, když chce okrášliti, co se snad ani jemu nejeví pěkným.

Na str. 43 je toto: »Samuel Chalupka, Samuel Tomášik, Ludevit Štúr, Michal Hodža, Karel Kuzmány, Ondřej Sladkovič, Samuel Godra, August H. Škultéty, Ludevit Žello, Karel Štúr a mnozí jiní... *všeci stáli pod dojmy a účinky Slávy Dcery.*« Všem byla »mocným dvihadlem života národního Kollárova literární činnost«. Víme, že Kollár vyrostl z českého ducha, z české spisby na Slovensku. Když z jeho ducha, anebo aspoň pod jeho »dojmy a účinky« vyrostla celá Štúrova škola i se svým mistrem, i tím ona »nehoda« české spisby na Slovensku porodila veliké duchovní požehnání.

»Chválabohu — slovenčina« s jejími »dojmy a účinky« bude-li ploditi podobné plejady spisovatelů, a »monumenta aere perennius« — uvidíme!

Úroveň osvětová od tehdy u nás rozhodně klesla níže.

Píše se dnes víc, ale zrna je v tom méně, a leží toho na skladě.

Vědě vede se zle; leží úhorem.

Nedoplatky za noviny a knihy květou bujně atd., o závod s deficitem nakladatelů.

Na obranu »Martinců«, ale na ujmu knížky a pravdy vidí se mi býti na př. i následující výroky: »Uvedení střední slovenčiny ze života do literatury bylo skutkem potřebným, šťastným a požehnaným: ono nenarušilo ani lásky k národu českému, ba právě rozšířilo vědomí o něm na Slovensku a »spojilo Slováky s Čechy tužeji.«(?!) (Str. 62.)

O mikulášském žádání slovenského sněmu, slov. Okolí atd.: »Na to nemohlo býti ani výhledu, že by dynastia povolila... centrálný sněm... a ještě i sněmy národnostní... Ale slovenskému národu pevný programm k další politické činnosti byl předběžně potřebný...« Programm a osnova žádostí neuskutečnitelných — je dvojí věc. Žádáním nemožností rozčilovati proti slabému národu mocné světa, jaká v tom »mravní výhra«? (Str. 77.)

»Katolické slovenské kněžstvo, za příkladem baňskobystrického biskupa Štěpána Moysesa, rovněž dalo se pomýliti a odstupovalo od slovenčiny.« (Str. 127.)

O Šafaříkovi: »Veliký učenec žil od rodné země odtrhnut a pochyboval, ba za nemožné pokládal, že by Slovákům národně někdy lépe bylo. Kdyby byl dožil založení Matice Slovenské a tří slov. gymnasií, byl by svůj náhled jistě přeměnil. Z velikých jeho děl vzdělaní Slováci čerpali posilu, ale k odstranění národní bídy praktickým způsobem Šafařík nepřispěl ničím. Udělali to slovenští mužové, ne tak skvěle nadaní, ale dle docílených výsledků ne méně slavní.« (Str. 176.) Gymnasia! Matice! Výsledky!? Kde je máte, ta gymnasia a výsledky? L. 1840 (za češtiny) měli jsme Slováky-biskupy v Tisovci, v Šťavnici, v B. Bystřici a v Ostřihomě kardinál-primasa Hungarie! A dnes?!

»Výsledky« slavných na Slovensku dosud nemáme. Ale přinesenými obětěmi, upřímnou samožertvou, bezzištnou prací na národa roli dědičné oslávili se mnozí. Sláva jim! A sláva i Šafaříku, slavnému výsledky svých trvalých děl!

*

Vytýkané »plevy« poměrně k celku, k zásobě zrna dobrého, jsou jen maličkosti. A to mnohé dobré chválí se samo.

Proto o tom »mlčet je zlato«.

Knížka zaslouží býti studována.

Pánu původci uznání i dík!

Celkový dojem »nákresu« vede vlastně k důsledkům i jiným, než které jsou tam černidlem vytištěny.

Facta loquuntur! Celkový dojem dějin Slováků v důsledcích vede od romantismu ku realismu v politice i v osvětě.

Proti »mladým« mluví některá slova. Za ně jsou facta a celek!

Slovák.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Stoupání cen — Nedostatek vagonů — Státní rozpočet na rok 1907 a exposé ministra Korytowského — Postátnění severní dráhy císaře Ferdinanda — Nová plavební a poštovní smlouva se společností Rakouského Lloydu.

Vzestupná konjunktura na trhu světovém potrvala nerušeně v měsíci říjnu. Poptávka po penězích silně převyšovala nabídku. Říšská banka v Německu nevystačila na dlouho s půlprocentním zvýšením diskontu ze září a zvýšila 10. října diskont z 5 na 6 proc. Hned druhého dne na to posunula banka anglická míru diskontní ze 4 na 5% a již 19. října vzbudila bezmála sensační vzrušení, zvýšivši diskont opět o celé procento: z 5 na 6%. Příčinou byly jednak dále stoupající potřeba zlata v Americe, kde spekulace, zakladatelství, rozšiřování a fuse závodů vzrůstají v rozměry i dle měřítka poměrů ve Spojených Státech úžas vzbuzující, jednak neobyčejné oživení trhu na bavlnu v Egyptě a konečně domácí příznivá obchodní konjunktura v Anglii, zračící se ve vysoké zaměstnanosti dělnictva a v číslech přívozu a vývozu nebývalé výše. V tomto překotném, vzestupném ruchu hospodářském, provázeném stoupajícími cenami surovin, vzbudilo v minulém měsíci pozornost neobyčejné zdražení kovů pro průmysl důležitých: mědi, olova, zinku, cínu. Ceny jich dosáhly výše, jíž jest dnes málo pamětníků. Dokonce i stříbro, do nedávna tak zanedbávané, stoupá v ceně. Před 4 lety v říjnu pohybovala se cena jeho v Londýně mezi $23^7/_{16}$ a $23^{11}/_{16}$ d za 1 unci, letos v říjnu znamená $32^3/_8$. Cena mědi stoupla v Londýně na výši dosud nebývalou 103 £. Ještě před 10 lety byla průměrná cena mědi $46^3/_4$ L a v letech posledních pohybovala se mezi 52—67 £. Ani v roce 1888 pověstnému ringu měděnému nepodařilo se cenu mědi vyhnati výše než na 97 £. Ač za posledních 10 let světová výroba mědi se téměř zdvojnásobila, nestačí produkce poptávce průmyslu elektrotechnického. Cena olova pro týž průmysl důležitého jest dnes $20^1/_8$ £ proti 14·17 v r. 1905 a 12·2 v r. 1904. Zinek stojí v Londýně dnes 28 £ proti 22·17 v r. 1904 a dosáhl tak výše od r. 1868 nebývalé. Cín stojí $198^1/_4$ proti 148 v r. 1905 a 131 v r. 1904. Průmysl hledá již náhražky za tyto kovy. Místo mědi začíná užívati aluminia. Proud zdražení zachvacuje neméně citelně pro výrobu průmyslovou i ostatní nezbytné suroviny, cena železa dvakráte silně stoupla, uhlí zdražuje se v podzimní sezóně průmyslové den ode dne, trh dříví má neobyčejně příznivou konjunkturu, kůže, barviva, bavlna, vlna odpovídají rostoucí poptávce zvyšováním ceny. Polotovary a hotové zboží stoupají v ceně a jen vázanost uzavírek dřívějších mírní poněkud obecnou haussu.

S pravidelností hodin dostavil se opět v říjnu v dopravě železniční nedostatek vozů. Při velkém rozpjetí průmyslové výroby a následkem bohatých žní jest nedostatek letošní daleko citlivější než v letech minulých a vyslovovány dokonce obavy, že jednotlivé továrny budou nuceny obmeziti svou výrobu. Vedle sezónního podzimního průmyslu jest nedostatkem vagonů nejvíce postižena těžba hnědého uhlí v severozápadních Čechách zvláště ve vývozu, ztrácejíc zákazníky, poněvadž nemůže v čas uhlí dodati. Různé prostředky, navrhované k odvrácení nebo mírnění této periodické kalamity (pořizování vlastních vozů průmyslníky, levnější tarify pro dopravu zásobního uhlí v letních měsících), nezdají se býti praktickými, zbývá jediná cesta, by dráhy zvláště státní dráhy svůj vozový park přiměřeně rozmnožily.

*

Ministr financí Korytowski měl již podruhé letos vděčnou úlohu v poslanecké sněmovně líčiti nezvykle příznivé poměry našeho státního hospodářství a promítati z nich světlé, optimismem snad až příliš prozářené výhledy na naše národní hospodářství. Nechtěl, předkládaje sněmovně 12. října rozpočet na r. 1907, rušiti růžovou náladu stinnými zjevy, jež není nesnadno viděti ani v dnešní vzestupné konjunktuře. Snad úmyslně vyhnul se otázce zdražování potravin, aby tím důrazněji vyniklo jeho »Quos ego« proti státním úředníkům a zřízencům, jež zdražování dohání k formám postulátním, dle vídeňských poměrů nikoliv neparlamentním. Výzva ministrova: »Carpe diem!« nevztahuje se na státní zřízence, kteří spokojiti se mají s důvěrou se vřelé srdce ministra od piky sloužícího. Ministrovo Carpe diem neplatí také pro smutné finance zemské zvláště království Českého. Nebylo by bývalo pro ministra zrovna vděčnou partií ve skvělém rozpočtovém exposé a bylo by rušilo náladu, kdyby byl vzpomenul vedle 50millionových pokladničních hotovostí státu millionových deficitů království Českého. Ani slůvkem nezavadil ministr o problém sanace zemských hospodářství. Úvěrné úhrady potřeb státních snaží se vystříci ministr financí, maje zření k peněžnímu trhu a nechtěje úvěrním nárokům soukromohospodářským činiti soutěž. Hospodářství zemská odkázána budou k úhradě běžných kulturních potřeb na drahý trh peněžní. Ministrovo Carpe diem neplatí ani pro kulturní potřebu druhé české university. Ministr se též neplahočil mírněním diskrepancí, jež vyskytují se na př. mezi snahou zvýšiti poplatky poštovní a telegrafní a mezi utěšeně zkvétajícím blahobytem v jeho exposé. O vyrovnání rakousko-uherském mluvil ministr obraty obvyklými v trůnních řečích, appeluje na státnickou moudrost Maďarů. Ničím nedal se ministr financí vylákati ze závidění hodného optimismu a naděje v budoucnost. »Carpe diem« platí i pro ministry financí a pro jich rozpočtové výklady, popřeje-li jim osud usednouti do křesla ministerského v době příznivé.

Úhrnná potřeba státního rozpočtu na r. 1907 činí 1.890,871.352 K. celková úhrada 1.892,501.082 K. Zbývá přebytek 1,629.730 K. Proti r. 1906 vzrostla potřeba o 71·8 mil., úhrada o 70·4 mil. Vzrůst potřeby a úhrady jest více než dvojnásobný oproti letům předchozím, kdy položky ony vrůstaly as o 30 mil. Při retrospekci teprve rok 1901 vykazuje přibližně tak vysoký vzrůst státního rozpočtu. Jako v roce onom silný vzrůst roz-

počtu důvod svůj má v tom, že řada opětujících se potřeb zvláště z ressortu ministerstva železnic vřaděna byla do řádných výdajů a pominuta pro ně úhrada úvěrová, k níž byla správa finanční puzena v letech nepříznivých. Toto potěšitelné opatření umožněno bylo vzrůstem důchodů berních následkem příznivých hospodářských poměrů.

Příznivý vzestup hospodářského života od r. 1905 naplnil státní pokladnu bohatým přebytkem 52 mil. K z tohoto roku, jehož užito bude k mimořádné dotaci melioračního fondu částkou 3,000.000 K, na podporu společenstev (pro ústřední pokladnu společenstevní) 6,000.000 K, na podporu vývozu 1,000.000 K, k rozmnožení a doplnění vozového parku státních drah 31,500.000 K, k úhradě stavebního nákladu na haličskou příční dráhu po docílené shodě s dědici podnikatelovými 3,551.000 K, pro zřízení a vypravení nemocničních klinik 5,000.000 K, pro potírání tuberkulosy 2,000.000 K.

Připočte-li se tato mimorozpočtová úhrada k vydáním rozpočtu 1890 mil. K, jeví se potřeba, již uhraditi jest v r. 1907, částkou 1942 mil. K. Poněvadž v rozpočtu nemohlo ještě přihlíženo býti ku vzrůstu vydání na společné věci říšské, dále k vydáním, spojeným s postátněním severní dráhy císaře Ferdinanda, s novou smlouvou s Rakouským Lloydem a k větší podpoře námořské plavby, bude státní hospodářství bilancovati v r. 1907 s potřebou již téměř dvou milliard korun.

Z potřeby rozpočtené na 1890·8 mil. korun a z přebytku pokladního 52 mil. korun připadá na vojsko, zeměbranu a zahraniční zastoupení 340½ korun, na státní dluh 390 mil. korun, na státní podniky 600 mil. korun, na kulturní účely 600 mil. korun. Na vzrůstu vydání v částce 71·8 mil. K participují ministerstvo vnitra 2·88 mil. (na silniční a vodní stavby a na veřejnou bezpečnost), ministerstvo zemské obrany 3·5 mil., ministerstvo kultu a vyučování 3 mil. (na university 1 mil., na střední školy, zvláště na zřízení nebo převzetí 21 nových gymnasií 1·26 mil., na průmyslové a obchodní školství přes ½ mil.), ministerstvo financí 18·5 mil., ministerstvo obchodu 5·6 mil. (pro naléhavou otázku rozšíření sítě telefonní jeví rozpočet opět málo porozumění), ministerstvo železnic 33·6 mil. (k tomu z přebytků z r. 1905 31·5 mil.), ministerstvo orby 2·3 mil., ministerstvo spravedlnosti 1·4 mil.

Ministr slíbil dlouho očekávanou reformu daně domovní. Osnova zákona předložena bude nové poslanecké sněmovně na počátku její činnosti. Nejen daň činžovní, nýbrž celá daň domovní má býti formálně i materielně znovu upravena. Budovy tovární budou zdaněny dle vyšetřené ceny. Užitím části ročního přírostu daně činžovní ve spojení s novou úpravou předpisů o dočasném osvobození novostaveb od daně bude možno přikročiti k pozvolnému snižování daňové sazby. Tím bude majitelům domů ulevenо. Ministr doufá, že povede to též ku zlepšení dnešních velmi neutěšených poměrů bytových.

K stavbě vodních drah není možno zatím ještě přikročiti, poněvadž předběžná technická studia nejsou dosud ukončena. Naproti tomu bude usilovně pokračováno na regulaci řek; mimo jiné na kanalisování Labe a Vltavy.

Akce ku zvelebení Dalmacie byla ministrem financí ohlášena beze sdělení cest a prostředků. Dle zpráv novin bude hlavním bodem této akce

železná dráha ze Zádru přes Chorvátsko k sv. Petru na jižní dráze. Dávno žádaný projekt ten závisí však na souhlasu Maďarů. Vedle dalších prostředků, týkajících se zvelebení námořní plavby dalmatské, o nichž stala se zmínka již v srpnovém čísle minulého ročníku Naší Doby, pomýšlí vláda kočovným vyučováním a odbornými školami pečovati o zvelebení zemědělství, zvláště chovu dobytka, dále rybářství a vinařství. Stavba nových hotelů bude státem podporována a zvláště průmyslu, jenž by v Dalmacii chtěl se usaditi, slíbil Korytowski všemožnou péči vlády.

Pro nás Čechy rozpočet přináší zřízení zemědělského odboru při vysoké české škole technické v Praze vedle drobnějších potřeb osvětových, jichž splnění při zastoupení dvou Čechů v ministerstvě sotva bylo již možno odepírati.

*

S e v e r n í d r á h a c í s a ř e F e r d i n a n d a jest postátněna. Vláda, lhůtou do konce října vázána, přiměla obě sněmovny, že tentokráte pracovaly opravdu parou. Poslanecká sněmovna promrskala předlohu ve dvou schůzích, panská sněmovna dokonce jen — v jedné hodině. I lordům našim bylo úzko z podobné »parlamentární práce« a vzmohli se ku protestu, aby vláda nebrala jich činnost na tak lehkou váhu. Ministr financí prohlásil, předkládaje rozpočet, že vláda chce v postátňovací akci pokračovati. Se stanoviska národohospodářského dlužno ujištění to vítati a jest si jen přáti, aby akce postátňovací prováděna byla za příznivějších pro státní pokladnu podmínek, než tomu bylo při dráze severní. Síť severní dráhy zůstane zatím samostatným tělesem a místní tarif zůstane dočasně v platnosti; teprve později lze očekávati změny a sice — zvýšení v oněch relacích, ve kterých tarif severní dráhy jest nižší než tarify státních drah. Propočítávání tarifů nebude před reorganisací státní služby železniční zahájeno.

*

Sněmovně poslanecké předložena vládou dlouho a pracně připravovaná osnova zákona o uzavření n o v é p l a v e b n í a p o š t o v n í s m l o u v y s p a r o p l a v e b n í s p o l e č n o s t í R a k o u s k é h o L o y d u. Úkoly státní správy v oboru námořské dopravy uzákoněním této osnovy vyčerpány nejsou. Zbývá jí ještě uspořádati služby tratí dalmatských a trati brasilské a nově upraviti v o l n o u obchodní marinu. Ze souhrnu těchto úkolů jest ovšem subvenční smlouva státu ve příčině v á z a n é plavební služby s akciovou společností Rakouského Lloydu národohospodářsky zvláště důležitou a dotýká se též státní pokladny nejcitelněji. Jsoutě vázané plavby, pevné itineráře stálými, spolehlivými veličinami pro export a import, zaručujíce pravidelnost a dochvilnost, rychlou dopravu a pevnou kalkulační basi. Samy o sobě ovšem nedostačují potřebám dopravy námořské a vyžadují doplnění volnou plavbou, jež snáze může se přizpůsobiti změnám konjunktury a zvláště pro dovoz zboží hromadného jest těžko postrádatelnou. Nová úprava této plavby jest proto neméně naléhavým úkolem správy národohospodářské, než obnovení smlouvy s Rakouským Lloydem. Poměry této naší paroplavební společnosti upoutaly v posledním desetiletí pozornost kruhů nejširších. Voláno po nápravě v hlavě i údech. O byrokratické ztrnulosti správy Lloydu vypravovány mnohé zajímavé historky. Ankety průmyslové a vývozní z posledního de-

setiletí posunuly do popředí časovou naléhavost reformy. Stomillionové investice státu na druhé železniční spojení s Terstem a na novostavby a přestavby v přístavu terstském přispěly se své strany, že otázky námořní dopravy říše získaly si pozornosti a snad i porozumění nejširších kruhů. Opravdu jest třeba stále na mysli míti svrchovanou důležitost námořní dopravy pro účast naší říše na světovém obchodu, jenž ze čtyř pětin sprostředkován jest dopravou po moři.

Pestrou jest dosavadní historie Rakouského Lloydu a poučnou ve svých detailech. U kolébky jeho stál počátkem let třicátých minulého století Karel Ludvík Bruck, jehož jméno jest vryto jak v historii námořské dopravy rakouské, tak v neblahou železniční politiku let padesátých. Při založení Lloydu byl Bruck pln mladistvé síly a těšil se překvapujícímu zdaru svých podniků a své rozsáhlé veřejné činnosti. Po překonání prvních obtíží byl rozvoj společnosti do počátku let padesátých normálně úspěšný. Rozvětvovala po moři Jaderském, po východní oblasti moře Středozemního až do moře Černého své jízdy, zařízena jsouc však skoro výhradně jen na dopravu osob a pošty. Stát osvobodil poštovní parníky od konsulárních poplatků a, převzav garancii za 4% zúročení akcií, vymínil si dohled nad hospodařením společnosti. Dopravu zboží počala společnost teprve od r. 1850 s větším úsilím pěstovati. V r. 1851 uzavřela s ní státní správa první formální poštovní smlouvu. Od r. 1855 datuje se přímé peněžní subvencování společnosti státem. Pokusy s pravidelnou jízdou do Barcelony a Anglie v letech padesátých a šedesátých se nezdařily a společnost politickými událostmi vytlačena byla též z jízdy na řece Pádu a jezeru Lago Maggiore. Za to zhušťována síť tratí jízdních po Středozemním moři do Levanty. Mnohoslibná budoucnost otvírala se Lloydu po otevření průplavu Suezského (1869). Vzdálenost z Terstu do Bombaje zkrácena průplavem o 63%, kdežto z Marseille o 59%, z Londýna o 45%, z Hamburku o 43%. Ale správa Lloydu nebyla s úkolu, jenž se nabízel, nedovedla vzchopiti se v čas k energickým krokům soutěžným a dávala předstihovati se loďstvy států západních. Ovšem nelze zapomínati, že územní pozadí Terstu se vzdálenými středisky průmyslu, gravitujícími ku přístavům severním, bylo nemalou závadou expansi dopravy námořní.

Přes to zakotvila se v poslední čtvrti minulého století služba parníků Lloydových v námořské dopravě do východní Asie. R. 1872 zřídila společnost pravidelné spojení Terstu s Bombajem, později s Kalkutou, r. 1879 s Colombem a Singaporem, r. 1881 s Hongkongem, r. 1891 se Shangajem, r. 1892 s Japonskem. V r. 1882 podnikl Lloyd první plavby na zkoušku do Brasilie, z nichž již v roce následujícím vyvinulo se pravidelné spojení pro sezónu kávy, jež koncem let osmdesátých rozšířeno bylo na spojení celoroční.

Tato expanse dopravy Rakouského Lloydu dála se od r. 1855 za stálé a vydatné podpory ze státní pokladny. Od r. 1868 do r. 1891 následkem dualistické úpravy říše měla společnost firmu »Rakousko-uherský Lloyd« a poměr státu ke společnosti i věcně dle změněné skladby říše byl přetvořen, když Maďaři v r. 1877 prohlásili, že nebudou přispívati na jízdy do východní Indie. Bylo dlužno Lloydu dvě smlouvy uzavříti, jednu pro službu na mořích Jaderském a Středozemním se společným ministrem věcí

zahraničních, druhou pro službu východoindickou se státní správou naší poloviny říše. V druhé polovici let osmdesátých hospodářství Lloydu počalo překvapovati povážlivými nedostatky. Sáhnuto na reservní fond, neodepisovány kvóty opotřebení parníků. Poměry zhoršily se ještě, když Lloyd v r. 1888 uzavřel s oběma vládami novou pro sebe nepříznivou smlouvu. Když pak společnosti na vlastních tratích silná soutěž vzrůstala a trh dopravnický vůbec tísní byl postižen, hrozila Lloydu finanční katastrofa a správě státní, odvažující význam společnosti pro námořní dopravu a proúčast říše na světovém obchodu, nezbývalo než vyjíti vstříc prosbám Lloydu, odvolati smlouvu z r. 1888 a uzavříti, tentokráte s vyloučením Uher, jež samostatnou nastoupily cestu k opatření si národní obchodní mariny, novou dosud platnou smlouvu z 25. července 1891. Rakouskouherský Lloyd stal se tak opět Rakouským Lloydem a rozdělil se s uherskou paroplavební společností Adrií tak, že podržel pro sebe službu levantskou a indočínskou, kdežto Adria zabrala trati západní. Dopravu do Brasilie provozují obě společnosti společně a střídavě.

V nové smluvní a subvenční periodě bylo Lloydu zápasiti jednak se soutěží uherskou ve Rjece, již vláda uherská všemožně podporovala, jednak s mocnou konkurencí mariny zahraničné. Stesky našich exportérů v letech devadesátých do špatně organisované dopravy Lloydu neumlkaly. Zásilky zaváženy na nepravá místa, ztratily-li se, bylo obtížno domoci se náhrady, zboží v Terstu dlouho leželo, než bylo naloděno, zvláště pak jízdy do konečných východních přístavů byly pro svou nepravidelnost a zdlouhavost ostře kritisovány. Importéři ve východní Asii dokonce vyhrazovali si, že doprava nesmí se díti po parnících Lloydu, jimž přezdíváno Bummelschiffe. Správě Lloydu vytýkáno protekcionářství v obsazování míst úřednických a byrokratická ztrnulost. Žádáno, by proniknuta byla více duchem obchodním. Dlouho trvalo, než stížnostem poněkud otupeno bylo ostří zavedením svazových tarifů pro dopravu levantskou a vydáním dopravního řádu. Nedostatkům parníkového parku, jenž dnes čítá celou řadu invalidů z let šedesátých, nebylo ovšem možno při neutěšených finančních poměrech společnosti, jichž sanace postupuje velmi pomalu, odpomoci. Počátkem roku 1892 čítalo loďstvo společnosti 74 parníků s 83.780 koňskými silami a s povšechnou nosností 129.267 tun brutto; průměrné stáří lodí činilo 19·4 let. Koncem roku 1905 zbývalo po záměnách v mezidobí 69 parníků, při čemž však počet koňských sil vzrostl na 146.803, úhrnná nosnost na 200.015 tun brutto. Průměrné stáří lodí naproti tomu jen nepatrně se zlepšilo, činíc 18·3 let.

V motivech, provázejících návrh nové smlouvy, vláda uznává, že dosavadní expansní dopravní politika Lloydu nepřinesla toho ovoce, jehož společnost a obchodní svět očekávaly. Expanse dála se na účet pevného zakotvení se v posicích dříve ujednaných a většinou s nedostatečnými prostředky. Na místo podobného tříštění sil má dle úmyslu vlády Lloyd svou činnost koncentrovati na území přesně ohraničené, ale vždy ještě velmi široké, totiž na Levantu, Indii a východní Asii. Jízdy mají býti rozmnoženy a urychleny, loďstvo renovováno. Jízdy v moři Středozemním zvýšeny býti mají proti dosavadnímu stavu o 145.308 mořských mil na 936.874 mořs. mil, jízdy do východní Asie o 178.254 mořských mil na 562.992 mořs.

mil. Normální rychlost jízdy stanovena na 10 mořských mil za hodinu, pro rychlou dopravu na 14 (do Alexandrie), 12 (do Cařihradu) a 13 (do Bombaje) mořských mil.

Subvenci bude stát poskytovati i nadále ve formě mílného. Dosavadní smlouva stanovila maximální hranici náhrad za ujeté míle částkou 5 mil. 820.000 K, osnova stanoví úhrnnou částku mílného ročně na 7,234.412 K. Zvýšení toto nemá původ ve zdražení jednotlivých sazeb mílného, jež zůstaly v dosavadní výši, nýbrž v rozmnožení subvencovaných jízd a ve zrychlení dopravy. Lloyd však nemůže pro nedostatky svého loďstva hned od 1. ledna 1907 předepsanému itineráři vyhověti, nýbrž postupně do 31. prosince 1911, takže nebude hned od počátku úhrnná částka mílného celým obnosem splatnou. Mimo to bude stát hraditi Lloydu poplatky z projížďky průplavem suezským částkou as 2½ mil. korun. Celkem státi bude doprava Lloydu státní pokladnu 9,700.000 korun ročně.

Pokud jde o renovaci a doplnění loďstva, zavázán býti má Lloyd smlouvou, by vřadil v dopravní službu ve 12 letech nové lodi o nosnosti 120.000 tun; z toho má býti lodí o 60.000 tunách opatřeno již do 31. prosince 1911. Při stanovení tohoto investičního programu přihlížela vláda k výkonnosti domácí industrie, jíž potřebné objednávky v první řadě mají býti vyhrazeny. Rozumí se samo sebou, že vláda vyhrazuje si ve smlouvě náležitý vliv na změny jízdních řádů, jakož i na tarifnictví. Nejvíce žalob a stížností čelilo proti vysokým sazbám dopravním Lloydu. Tarifní výsost státu obmezena jest tou dobou na schvalování normálních, správněji řečeno maximálních tarifů. Ohledně jich stanovena parita s tarify konkurujících přístavů cizozemských. Ale poněvadž dle normálních (maximálních) tarifů dopravné zpravidla se nepočítá, byla tarifní výsost státu nepraktickou a vlastně jen na papíře. Bylo proto ujednáno, že parita sazeb konkurenčních přístavů má se vztahovati na sazby skutečně vybírané. Tarify budou vždy po dvou letech podrobovány revisi na základě slyšení interessentů. K zákazu refakcí vláda odhodlati se nemohla, poněvadž v refakcích má Lloyd vážnou zbraň v soutěži, a snad možno též v nich spatřovati záruku, by správa Lloydu pečlivě přihlížela k měnícím se konjunkturám průmyslu. Bylo proto jen ustanoveno, že refakce smějí býti poskytovány jen na podporu určité relace nebo určitého druhu zboží a že musí býti přístupnými všem dopravovatelům. K zamezení kartellování, poškozujícího zájmy domácího hospodářského života, pojata byla do smlouvy vesměs přísná ustanovení. Všechna toho druhu ujednání podléhají souhlasu ministerstva obchodu, jenž může býti kdykoliv odvolán.

Není pochyby, že zpráva národohospodářského výboru poslanecké sněmovny může též o této smlouvě opětovati slova své předchůdkyně z r. 1891: »Smlouva tato není ovšem ideálem.« Subvence státu jest značná, větší než subvence paroplavebních společností v Italii a Messageries Maritimes ve Francii. Ale naproti tomu jsou povinnosti, jež společnost převezme, zvláště rekonstrukce loďstva, povinnosti sociálně politické vůči zřízencům, tarifní vázanost rovněž váhy nemalé. Jest si přáti, aby splnění došla slova vysvětlivek vládních k osnově: »Tato paroplavba má, dobře obeznámena s rozmanitostmi našeho tuzemského průmyslu a zapracována

v jeho poměry, býti posledním článkem, jenž — přepínaje oceán — spojuje továrnu v Čechách s nábřežím v Kalkuttě. Pospolu musejí pracovati námořní plavba a vnitrozemská industrie, tak aby úspěch jedné byl též úspěchem druhé.« H. K.

6. října 1906.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sjezd svazu rakouských potravních spolků v Praze — Utvoření skotského národního družstva – Sociální politika městské rady pražské — XVII. sjezd okresních nemocenských pokladen v Čechách — Strana národně-sociální dodala pivovaru bránickému stávkokaze — Zpráva živnostenských inspektorů rakouských za rok 1905 — Mezinárodní sjezd na ochranu dělnictva v Ženévě — Obchodní komora berlínská a domácká práce.

Srovnáme-li data přednesená na sjezdu říšskoněmeckých konsumních spolků, o němž tuto bylo již referováno, s daty přednesenými na *pátém sjezdu ústředního svazu rakouských potravních spolků,* konaném v Praze ve dnech 26. a 27. října, vidíme, jak strašně daleko naše konsumní hnutí pokulhává za říšskoněmeckým. Svaz obsahuje 381 výrobních a potravních družstev, z nichž na sjezdu bylo zastoupeno 143. Za účelem zřízení pokladny pro starobní, invalidní, vdovské a sirotčí pojištění svých zřízenců rozeslal svaz dotazníky, jimiž měly býti stanoveny hospodářské poměry zřízenců potravních spolků. Bohužel, dokazuje těch 186 zodpověděných dotazníků, že pracovní a mzdové poměry v potravních spolcích jsou skoro horší než v soukromých podnicích. Funkcionáři měli týdenní mzdy 14 až 40 K, kancelářský personál 10 až 37 K, skladníci 9 až 33 K, řemeslníci 12 až 38 K, kočí 12 až 28 K, prodavačky dokonce i jen 5 až 24 K, ostatní pak personál 7 až 16 K. Oč menší byly mzdy, o to větší byla však pracovní doba, která v 11 případech činila 45 a jen ve 159 případech 48 hodin týdně. Ve 393 případech obnášela 60 hodin, ve 152 72 hodin, ve 39 78 hodin, v 7 91 hodin, v jednom 100 hodin a v 1 dokonce 101 hodinu!

Na odstranění těchto poměrů byla přijata resoluce navržená představenstvem, která žádá: 1. Zřízencům budiž placena mzda odpovídající místním poměrům. Poměry mzdové buďtež budoucně upravovány obvodně v dohodě se zřízenci na konferencích družstvy svolaných. Způsob percentuálního vyplácení mzdy dle obratu, pokud se ho ještě užívá, budiž vůbec odstraněn. 2. Svazový sjezd uznává za nutno, aby ve všech konsumních spolcích zavedena byla pokud možno v dohodě s kompetentní organisací odborovou maximální doba pracovní. 3. V případech, kde družstvo má svoje obchodní místnosti i v neděli otevřeny, má býti přiřknuta zřízencům ve všední dny odpovídající náhrada (odpočinek). 4. Měla by býti přiřknuta zřízencům každoroční dovolená. 5. Každé družstvo má ve smyslu zákonných ustanovení zřízence své pojistiti proti nemoci. 6. Ve všech závodech, v nichž by se úrazy přihoditi mohly, buďtež zřízenci pojištěni i proti následkům úrazů. 7. Budiž postaráno o pojištění zřízenců pro případ neschopnosti

ku práci, stáří, invalidity, jakož i pro podporu vdov a sirotků. Způsobu tohoto posledního pojištění lze nejdříve dosíci a jej provésti, utvoří-li všechna ústřednímu svazu náležející družstva podpůrnou pokladnu.

Že po strašné derutě Chleborádova konsumního spolku a jeho následníků konsumní hnutí v Čechách na mnoho let bylo zadrženo, je přirozeno, ale přes to je bilance jeho nepoměrně nepřízniva. Kdežto 39 dolnorakouských spolků r. 1905 mělo 54.128 členů, tržby 15,052.742 K a zisku 958.293 K, 79 německých spolků v Čechách pak 23.263 členů, 6,896.129 K tržby a 437.109 K zisku, mělo 48 českých spolků z Čech pouze 4360 členů, tržby 1,716.850 K, zisku 53.322 K. Příznivější je poměr na Moravě, kde 25 českých spolků má 6627 členů, 2,376.349 K tržby a 115.521 K zisku. Také úvěr českých spolků je mnohem nepříznivější než spolků německých. Dolnorakouské spolky se závodním kapitálem 1,043.504 K měly pouze 173.797 K na pohledávkách, českoněmecké spolky se závodním kapitálem 583.982 K 100.924 K pohledávek, české spolky v Čechách však s kapitálem 155.348 K mají na pohledávkách 79.906 K, t. j. 51·4% závodního kapitálu, české spolky na Moravě pak dokonce 249.603 K čili 89·1% z kapitálu 278.813 K.

Aby neblahé tyto poměry byly změněny, usnesl se sjezd, aby v dohodě s českými družstvy byl v Praze zřízen sekretariát. Než ani ten nebude mnoho platen, nepostaví-li se československá strana sociálně-demokratická na stanovisko konsumnímu hnutí příznivější. Stane-li se tak na příštím sjezdu strany, pak teprve lze očekávat nový vzrůst hnutí, a s ním také čilejší a sebevědomější postup českých delegátů na sjezdech, a příslušné zastoupení v představenstvu.

*

V Glasgowě konaná konference skotských konsumních spolků přijala jednohlasně Deansem navrženou resoluci žádající utvoření *skotského národního družstva*; jako první stupeň k dosažení tohoto cíle doporučuje sloučení sousedních konsumních spolků. Usnesení to je prvním činem ve smyslu vývodů Grayových na posledním sjezdu anglických družstev. Splynutím 12 družstev Glasgowa a nejbližšího okolí utvořilo by se největší družstvo anglické se 64.000 členy a ročním obratem asi 50,600.000 K. 24 spolky dalšího okolí by utvořily další tři skupiny. Dalším splýváním by tak znenáhla bylo dosaženo vytouženého ideálu — jediného konsumního družstva ovládajícího celou Anglii.

*

Stavební úřad královského hlavního města Prahy neměl již dávno žádné ostudy. Na stavbu mostu Františkova se již zapomnělo, bylo tudíž nutno obnoviti starou slávu. Vhodná příležitost se naskytla při stavbě kanalisace. Náklad byl původně rozpočten na 13 millionů korun, během stavby však se shledalo, že bude k jejímu provedení nutno ještě jednou 13 millionů. Že při takové stavbě, jako je kanalisace velkoměsta, je těžko na haléř stanovit náklad, je na bílední, a že rozpočet bude překročen, možno vždy očekávati, že však rozpočet může býti překročen o 100%, je důkazem šlendriánu, neuvěřitelné nedbalosti, s jakou rozpočet resp. předběžné práce byly prováděny. Zabývám-li se těmito věcmi na tomto místě, děje se tak proto, že musím se zmínit o způsobu, jakým dle návrhu

p. Lindleye měl býti nepředvídaný náklad uhrazen. Vedle zvýšení stočného měl býti zvýšen činžovní groš, a to při nájemném od 200 do 600 K o 1%, při nájemném přes 600 K o 2%, čímž dosaženo by bylo již nejvýše přípustné meze 8%.

Sociální stránkou tohoto plánu zabývá se v »Právu Lidu« pěkná studie z péra p. dra. Meissnera. Od činžovního groše osvobozeny jsou v Praze byty s nájemným do 200 K. To ovšem nejsou byty, nýbrž podzemní nebo podkrovní díry o jedné místnosti, nejvýše ještě s nějakou komůrkou«. »Dle rozpočtu za rok 1904 bylo bytů o nájemném do 200 K 17.871 s celkovou činží 2,537.920 K, roku 1905 bytů 17.541 s činží 2,544.008 K, a r. 1906 bytů 17.021 s činží 2,400.726, tedy, ač počet domů i bytů, zejména i bytů malých v Praze rok od roku stoupá, přece počet bytů za činži do 200 K rapidně klesá, z čehož je patrno, že i za takové kumbály, které posud byly k dostání za cenu pod 200 K, dnes již se platí přes 200 K a tím zároveň obyvatelům těchto bytů vzrůstá břemeno odváděti obci pražské 4 proc. činžovní groš«. A bylo by dosti snadno vyhnout se zatížení těchto ubohých v uvážení, že výnos činží z bytů o nájemném od 200 do 600 K obnáší pouze 7,717.500 K, kdežto na byty s nájemným přes 600 K, z nichž se platí 6% činžovní groš, připadá 23,780.716 K.

Nepatrným zatížením bytů s nájemným přes 1000 K mohla se obec vyhnout zatížení bytů do 600 K, ovšem nesměla by se zastavit u 8% činžovního groše, nýbrž vymoci si oprávnění k vybírání 10% a více. Návrh pana Lindleye nebyl přijat, činžovní groš nebude zvýšen. Snad svítání moderních názorů? Ani pomyšlení, pouze obava, že by byli zatíženi páni domácí, kteří se obávali, že by dávku tu aspoň z části sami musili nésti.

Za nynějšího hospodářství na pražské radnici není ani pomyšlení, že by se našlo porozumění pro moderní komunální politiku. Hlavní starostí je, aby obci byly prodány lacino nakoupené pozemky co nejdráže. Po vyřízení volební opravy do říšské rady musí dojít i na volební řád do pražského zastupitelstva obecního. Páni domácí a stavitelé budou se jistě bránit zuby nehty — ale jiní se bránili také, a marně!

Chtít tvrdit, že vady pražského obecního zastupitelstva jsou specielně pražské, bylo by zpozdilé. Tytéž vady najdeme všude, kde se volí na základě téhož volebního řádu. »Je to právě následkem všech plutokratických volebních systémů, že parlamenty na jich základě zvolené jsou třídními parlamenty.« Týchž zkušeností nabyto také v Berlíně, známém svým svobodomyslným zastupitelstvem. »Vorwärts« mu vytýká: »Sociálně-politické skutky říšského hlavního města možno spočítat na prstech jedné ruky ... Tím ochotněji však napomáhalo zvláštním zájmům majetných. To se týče obzvláště majitelů domů, jimž městský řád vyhrazuje zvláštní výsady.«

Nyní se slibuje uskutečnění jednoho ze sociálních požadavků; obec hodlá zřídit komisi pro zásobování obce potravinami. Ve Vídni již dávno jsou zařízeny obecní prodejny masa, jimiž se zabraňuje libovolnému zdražování, Praha teď teprve slibuje. Ale podle zkušeností nabytých se sociálně-humanitní komisí nutno vyčkat teprve činnosti nové komise a nedělat si přehnaných nadějí. Aspoň bude zklamání menší!

*

XVII. sjezd delegátů okresních nemocenských pokladen v království Českém, konaný 28. října v Praze, měl dramatickou scénu: demonstraci vládního zástupce proti sjezdu. Pan Čermák, starosta pražské pokladny, poukázal totiž na nezákonnou benevolenci, s jakou místodržitelství povoluje registrované pokladny nemocenské, které jsou útočištěm neplatících zaměstnavatelů, jak úřady chrání nezákonné počínání si jich, a apeloval na přítomné zástupce vlády, aby jednání takové bylo zastaveno. A tu se místodržitelský rada dr. Kroulík zvedl, prohlásil, že se ohrazuje proti výtkám Čermákovým, které co nejrozhodněji odmítá, a že po jeho řeči nemůže se dalšího jednání súčastniti, a s druhým zástupcem vládním rytířem Zaborskim opustil místnost sjezdovou. To ovšem sjezd nijak neodstrašilo, aby nepřijal resoluci vyslovující se proti nezákonnému povolování registrovaných pokladen, jichž stanovy nevyhovují zákonu z roku 1893. Jednání p. dra. Kroulíka je tím více zarážející, že pronesené výtky se jeho osoby vůbec netýkaly, a on byl jako zástupce úřadu vyslán na sjezd proto, aby o eventuelních přáních delegátů a sjezdu mohl podat bezprostřední zprávu. Takové malicherné urážení se musí si naši páni úředníci již jednou odvyknout. Sv. Byrokracius byl ovšem nedotknutelný, ale dnešními poměry byl již donucen, aby sestoupil mezi lidi; s důsledky toho musí se již však smířit.

V dalším jednání sjezdu schváleno principielně zřízení pensijní pokladny pro zřízence nemocenských pokladen.

*

Při stávce v bránickém pivovaře, o jejíž podstatě zde se nebudu zmiňovat, stala se věc posud u nás nebývalá, věc zásadně velice důležitá. Dle prohlášení tajemníka strany národně-sociální p. Seidla obrátila se správa pivovaru na stranu národně-sociální, aby jí za stávkující dělníky dodala jiné síly pracovní, a strana národně-sociální této žádosti vyhověla. Věc sama není ovšem žádné novum, staloť se již velmi často, že příslušníci strany národně-sociální podvrátili stávku, ale to nebylo dosud nikdy oficielní. Teď poprvé strana jako taková dodala pivovaru oficielně stávkokaze. Tím ovšem přispěla nemálo k vyjasnění situace odkryvši hledí. Boj proti ní budou organisace sociálně-demokratické moci vésti nyní otevřeně, a v tom bude dříve hotova, než kdyby bylo vedení zůstalo v reservě za nezodpovědnými jednotlivci.

*

Zpráva živnostenských inspektorátů rakouských za rok 1905 vykazuje další zvýšení jich činnosti. Provedeno bylo 24.267 inspekcí a revisí ve 22.677 závodech (r. 1904 22.655 inspekcí v 21.242 závodech), z toho 295 (198) v noci a 436 (343) v neděli. Závody, v nichž inspekce byla provedena, zaměstnávaly 923.502 (893.463) pomocných dělníků. Z těch bylo 610.978 (66·2%) dospělých mužských, 258.552 (28·0%) dospělých ženských, 34.556 (3·7%) mladistvých mužských a 19.416 (2·1%) mladistvých ženských dělníků. Protizákonně zaměstnaných bylo shledáno 1.244 (0·13%), z nichž 610 (49·0%) mužských a 634 (51·0%) ženských dělníků. Dětí pod 14 let shledáno 454, t. j. 36·5% zákonně chráněných.

Zaměstnávání dětí vysvětluje sama úřední zpráva snahou, získati závodu vycvičený dorost a dostatečný počet laciných pracovních sil.

Komisí provedeno celkem 21.013 oproti 19.792 z r. 1904. Pracovních sporů ohlášeno bylo 423 a to 412 (228) stávek a 11 (5) výluk. Na požádání dělníků, zaměstnavatelů nebo živnostenských úřadů intervenováno ve 208 (105) stávkách a 4 (3) výlukách. Úřadům podáno 16.645 (12.275) dobrozdání a zpráv. Na základě podání živn. inspektorátů bylo 4.617 (4799) zaměstnavatelů vyzváno, aby odstranili nepřístojnosti nebo protizákonná opatření. Ve styku se stranami dovolávalo se inspektorátů 3.817 (3.399) zaměstnavatelů a 5.674 (5.760) dělníků. V 753 (641) případech podaly živn. inspektoráty na základě ustanovení § 9. zák. o živn. insp. proti 815 (761) podnikatelům pro 1.672 (1.860) přestupků oznámení živn. úřadu. Z 507 vyřízených udání pouze 12 uznáno bezpředmětnými.

Ve zprávě o ochraně dělnictva čteme opět staré stesky, na př. jen starou tužbu pro podkopávání hlíny v cihelnách, jehož se dělníci nechtějí vzdát, protože znamená značné zmenšení výdělku.

Úrazů bylo inspektorátům ohlášeno 75.048 (69.088), z nichž 595 (554) t. j. 0·8% smrtelných. Z toho připadá na stavební živnosti 17.301 (smrtelných 191), zpracování kovů 15.129 (smrtelných 33), výrobu strojů, nástrojů a dopravních prostředků 11.768 (smrtelných 22), průmysl kamenický, cihlářský a sklářský 5882 (smrtelných 109).

Závody nekonaly svých povinností vůči nemocenským a úrazovým pojišťovnám, neohlašovaly dělníky a neplatily za ně příspěvků. »*Zvláště špatné byly poměry v tomto ohledu v policejním rayonu pražském.* Zde byla shledána celá řada podniků, dokonce i továrních, které jsou vypraveny mechanickým zařízením již leta, dělnictvo svoje u úrazové pojišťovny však buď vůbec nepřihlásily anebo přihlásily pouze dělníky zaměstnané při strojích.«

V mnoha případech docíleno snížení doby pracovní a zvýšení mzdy, ale přes to nelze konstatovati podstatné zlepšení hospodářské situace dělníků, protože zvýšení mzdy bylo opět vyváženo zdražením potravin a nájemného.

*

Mezinárodní kongres na ochranu dělnictva konaný v Ženévě od 27. do 29. září přijal řadu usnesení, která sama o sobě jsou sice pěkná, ale mají, bohužel, daleko k uskutečnění. Praktický význam mají rozhodnutí o živnostenských otravách. V tomto oboru vykonáno již mnoho. Za to však je žeň v ostatních oborech hubená, neboť resoluce zůstávají obyčejně jen na papíře. Pro ochranu mladistvých dělníků stanoveny jednotné zásady: 1. Noční práce mladistvých dělníků do 18 let má být v zásadě zakázána. 2. Do 14 let budiž bezpodmínečně zakázána. 3. Od 14 let jsou přípustny výjimky v případech vyšší moci a v průmyslových odvětvích, jichž suroviny podléhají zkáze a k zabránění velké škody. 4. Noční práce mladistvých je vůbec zakázána v obchodní živnosti, jakož i v kancelářích takových podniků živnostenských, v nichž je noční práce zakázána. 5. Noční práce trvá od 10 hodin večer do 5 hodin ráno.

Ale ochrana osoby dělníkovy, směřující k zachování rasy, nesmí se dle mínění Sombartova omeziti pouze na ženy a děti, neboť k rodině ná-

leží také otec rodiny, a zůstává-li ten bez ochrany, je tato neúplna. Proto má stanovení maximálního pracovního dne velký význam pro zachování fysických a duševních sil dělníků. Organisace dělnické sice již mnoho v tomto ohledu vykonaly, ale k provedení tohoto požadavku musí přece apelovat na pomoc zákonodárcovu. Sjezd nestanovil sice maximální doby pracovní, ale vyslovil se zásadně pro všeobecnou úpravu její. Při jednání o domáckém dělnictvu shodovali se všichni delegáti v tom, že státní moc musí přispěti k zamezení poznaných již zlořádů. Nejcennějším, protože bezprostředně uskutečnitelným, jest usnesení, aby mezinárodní pracovní úřad konal šetření o domácké práci v exportních průmyslech, protože je v tomto oboru nejspíše možno dosíci mezinárodní úpravy.

*

Berlínská obchodní komora ustanovila v únoru t. r. komisi k šetření *situace domáckého dělnictva v Berlíně.* Zpráva komise podána byla 19. října. Význam její však je problematický, ježto *vyslechnuti nebyli dělníci, nýbrž zaměstnavatelé!* Referent dr. Ehlers rozlišuje dva druhy domáckých dělníků: vymírající, »idylickou« domáckou práci starého stylu, kvetoucí před érou továrenskou, a moderní, vzniklou s továrnami nebo jimi. V Berlíně je pouze tento druh, který zákonodárce musí stejně cenit, jako továrního dělníka. Dosavadní zákonodárství však má na mysli pouze prvý druh domáckého dělníka, kterého pokládá za producenta. Zpráva žádá, aby domáčtí dělníci byli pojati v pojišťování nemocenské a úrazové, aby byli vedeni v záznamech dělnických, v obchodních místnostech zaměstnavatelových aby byly vyvěšeny mzdy a aby byly zřízeny poptavárny. Dr. Gerschel správně označil zprávu za nedostatečnou a žádal, aby dosazena byla rozšířená komise k přepracování předloženého pamětního spisu. Plenum obchodní komory však návrh jeho zamítlo, a tak bude uveřejněn pamětní spis na základě jednostranných informací podaných zaměstnavateli, dle nichž v berlínském domáckém průmyslu není »hladové mzdy«. *R.*

*

ŠKOLA.

Rozvoj literárního sdružení československého učitelstva — Ustavující valná hromada »Jednoty Komenského«, spolku pro školskou reformu — Přednášky o reformě učitelského vzdělání — Odpověď ústředních spolků moravského učitelstva na pastýřské listy biskupů.

Rozvoj »Dědictví Komenského«, literárního sdružení československého učitelstva, možno sledovati rok od roku vždy s větším potěšením. Od počátků, kdy spolek sdružoval sotva několik set členstva výhradně ze řad učitelstva škol obecných a měšťanských, vzrostl počet členů a korporací téměř na tři tisíce, náležejících také kategoriím učitelstva středo- i vysokoškolského. Od doby, kdy hlavní činnost sdružení ustrnula na občasném vydávání methodických, nic nového nepřinášejících spisů a časo-

pisu pro mládež, vyšinulo se družstvo na podnik, jehož činnost běží paralelně několika harmonicky se doplňujícími a vzájemně v sebe splývajícími směry. Od časů, kdy literární pracovníci byli hledáni výhradně a proto jednostranně ze řad učitelstva nižších kategorií, dospělo se ve spolku k tomu, že kruh pracujících rozšířil se v zdatné pracovníky z kategorií škol středních a vysokých. Od doby, kdy mnohé práce literární, vydávané kompletně, nebo uveřejňované v měsíčníku, nemohly se sebe setříti stopy diletantismu, došlo se k tomu, že všechny práce družstvem vydávané měří se přísněji na vážkách vědeckých. A konečně od počátku, kdy finanční základna družstva byla vratká, a kdy hrozila téměř sesutím, vyrostlo družstvo na podnik finančně zabezpečený, značným peněžním obratem operující.

K poslední valné hromadě »Dědictví Komenského« vydána byla obšírnější přehledná výroční zpráva, podávající výstižný obraz o spolkovém, značně rozvinutém podnikání. Spolek vydává »Encyklopedickou knihovnu«, kterou usiluje se zdarem doplňovati soustavně vzdělání učitelské v různých disciplinách vědeckých a poučovati o pokrocích ve vědě učiněných. V dosud vydaných šesti svazcích vzbudily značnou pozornost Úlehlovy »Dějiny mathematiky« a Fr. Krejčího obsáhle založená experimentální »Psychologie«.

Se všeobecným povděkem uvítán byl v uplynulém správním roce družstva první svazek »Knihovny pedagogických klasiků«, obsahující vzorné vydání slavné Komenského »Didaktiky veliké«. Umělecké vypravení tohoto díla V. Preissigem je při vědeckých spisech českých zjevem téměř ojedinělým. Pro sbírku, která se stane úhelným kamenem české literatury pedagogické spolu s »Dějinami pedagogiky« a »Slovníkem filosoficko-pedagogickým«, které se k ní časem jako organický člen přidruží — připraven je k tisku Locke, Rabelais, Rousseau, Montaigne, Bain, Pestalozzi, další svazky Komenského, Lindner a jiní pedagogičtí reformátoři.

V jiné sbírce, zvané »Časové otázky a rozpravy pedagogické«, vydalo družstvo v uplynulém roce Kádnerovy »Příspěvky k pedagogice experimentální«, o nichž byl podrobnější posudek na jiném místě tohoto měsíčníku. Nejbližší svazek přinese Fr. Krejčího přednášky z universitních kursů učitelských pod názvem »Positivism a výchova«.

»Knihovna příležitostných spisů vzdělávacích« uvádí do naší literatury znamenitého pracovníka o studiu duše dětské G. S. Halla a vydává práci našeho předního pěstitele pedopsychologie Fr. Čády »Studium řeči dětské«. Nové methody ve výchově umělecké předloží se členstvu vydáním J. Liberty Tadda a Lichtwarkovým »Výcvikem v nazírání na díla umělecká«. Najde tu místo v překladu »Život dítěte« od P. Lombrosové a původní spis F. V. Krejčího »Katechismus světové literatury« vedle řady spisů oboru didakticko-methodického.

Pro chystanou sbírku »České dítě« připraven je Houserův spis »O výdělečné práci dětí«, založený na bohaté řadě sebraných dokladů, svědčících o neutěšených poměrech sociálních, v jakých je nuceno žít na úkor svého fysického, duševního i mravního rozvoje značné procento českých dítek.

Při všem svém úsilí o další vzdělání učitelstva prostřednictvím cenné literatury odborné »Dědictví Komenského« nezapomíná na umělecké potřeby dětské. Jeho nepopíratelnou zásluhou zůstane, že našim nakladatelům ukázalo názorně svými publikacemi, jak má vypadati umělecká kniha pro mládež. Zvýšily-li se požadavky ke knize pro děti po stránce jak vnitřní tak vnější, nese na tom sdružení nemalý podíl. K poznání ducha Havlíčkova vydal spolek vhodný spisek Krušinův, ve »Výboru četby pro mládež« levné a vybrané pohádky a stati Erbenovy, Čechovy, Nerudovy a Palackého. V kruzích uměleckých byla oceněna po zásluze Preissigova obrázková knížka »Byl jeden domeček«, která při vší své uměleckosti také nízkou cenou svou razí si cestu i do vrstev chudších českých dětí. K letošní době vánoční chystá se pro děti levné vydání Wenigových »Jeslí«. V cyklu »Rok na vsi« bude vydána další serie Alšových kreseb, čímž družstvo přispěje ještě k větší popularisaci vzácného umělce, na jehož kresbách okřívá tolik útlých srdcí dětských.

Spolek vešel ve styk s »Manesem« a usiluje za pomoci výtvarných členů jeho opatřiti umělecké obrazy nástěnné k vyučování školnímu. Sestavil již program 4 cyklů o 45 obrazech, které rozděleny umělcům z Manesa k provedení. Jak první obraz, t. j. M. Jiránkův »Trh na malém městě«, ukazuje, bude podnik slibný a lze jen od školních úřadů schvalovacích očekávati jisté porozumění o úkolu edice, která bohdá vypudí časem z našich škol ty četné nástěnné nevkusnosti. Že družstvo také pomýšlí na vybrané edice hudební pro mládež, lze jenom schvalovati.

Spolková revue »Pedagogické Rozhledy« byla v uplynulém období rozšířena a získáním čelných pracovníků přivedena o hodný kus dál směrem k ideální dokonalosti. Representuje dnes pedagogický svět český velmi slušně a může býti bez nadsázky stavěna vedle nejlepších pedagogických revuí cizojazyčných. V čelo nového jejího ročníku postaven prof. Drtina. Od doby zániku Lindnerova »Pedagogia« svěřuje opět učitelstvo řízení své vědecké revue universitnímu professorovi pedagogiky. Jistě ku svému i všeobecnému prospěchu.

Sdružení vzalo si za úkol ukončiti »Stručný slovník pedagogický«, dílo, které ukončiti nepopřál osud jeho zakladateli a hlavnímu spolupracovníku, zvěčnělému pedagogickému spisovateli Jos. Klikovi, a které do doby, kdy se přikročí k vydávání velkého slovníku, bude učitelstvu ještě výborně sloužiti.

Na valné hromadě vedle J. Mrazíka, který referoval o dokončení slovníku Klikova, měl referát A. Rambousek »O literatuře pro mládež«. Většina přítomných souhlasila s ním v názoru, že časopis pro mládež se vůbec nehodí a že dítěti nejlépe vyhovuje kniha jako celek umělecky zaokrouhlený. Z této příčiny spolek se usnesl nevydávati dosud časopisu pro mládež.

Sdružení mělo v uplynulém roce 2902 členy, proti loňskému o 225 víc. Lze očekávati, že ke spolku pro všestranné výhody, které poskytuje, a vesměs cenné publikace, které vydává, budou přistupovati u větší míře učitelky a učitelé středoškolští, kteří tvoří dosud nepatrný zlomek členstva. O hospodářském rozvoji »Dědictví Komenského« svědčí fakt, že

měl v uplynulém roce okrouhle na 50 tisíc K příjmu a vydání a že úhrn čistého jmění jeho činí 52.131·92 K. —

Úsilí o zdokonalení výchovy a školství bude míti centrum v »Jednotě Komenského«, spolku to pro reformu školství a řešení školských otázek na základě vědeckém, který konal ustavující valnou hromadu dne 1. listopadu. Schválené stanovy označují jako účel spolku »pěstovati vědecky studium pedagogiky, všímati si soustavné organisace školství všech stupňů a druhů, pracovati o návrzích reformních, šířiti jejich znalost, starati se o jich realisování, buditi v nejširších vrstvách lásku ke škole a pečovati o zbudování školy české, volné, národní, laické, na stupni nižším povinné a bezplatné.« Úkol nového spolku je tedy krásný a splnění jeho bude záležeti nejen na jeho činných členech, ale také na hmotné i mravní podpoře celé české společnosti.

Předseda přípravného výboru, prof. Drtina, podal na schůzi stručný přehled přípravných prací, vzpomenuv prvního podnětu od učitele K. Pospíšila. Jednota, jejíž činnost je rozšířena i na Moravu a Slezsko, pracovala již klidně v oboru otázky dívčího vzdělání, zejména o lyceích, reformy učitelského vzdělání na schůzi turnovské, reformy středoškolské, výchovy umělecké, tělocvičné a j. Prof. Drtina žádal ku konci proslovu svého zvláště žurnalistiku českou, aby Jednotu podporovala ve snahách jejích a aby otázkám, které bude řešiti, věnovala více pozornosti, než různým jiným rubrikám, rozvádějícím do nemístné podrobnosti výjevy ze soudních síní, různé pikantnosti a věci podobné. Činnost jednoty bude se prací svou připínati organicky k ostatním osvětovým organisacím všenárodním. Jména zvoleného předsedy Jednoty i členů výborů sama jsou zárukou, že nový útvar bude stále na stráži, aby při zamýšlených reformách školských rozhodoval vždy zájem osvěty a obecného pokroku.

J. Kožíšek měl na schůzi hluboce založenou přednášku o státu a vzdělání. Ukázal v ní, jak reforma učitelského vzdělání náleží do kategorie snah, jimiž nová doba usiluje o dokonalejší vzdělání lidu. Vyložil, jaké místo zaujímaly od starověku vzdělání a práce lidu v názorech náboženských a politických, jaké místo v organisaci státní i církevní, a jaké důsledky vyplynuly z toho všeho pro dnešní snahy pedagogické a vzdělání učitelstva. Ukázav na vývoj otázky předběžného vzdělávání učitelstva od let šedesátých, vytknul všechny akce, usilující od školské novely do posledního pokusu Hirnova, stlačovati vědecký rozhled učitelův na úroveň dospělého žáka obecné školy a vrátit se tím ke stavu před rokem 1849. Dnešní známá desideria československého učitelstva uznána byla v podstatě v původních zákonech říšských z r. 1869. Ideál učitelského vzdělání, jak jej nastínil říšský zákon, byl zprvu odstaven a později školní novelou odvolán. § 42. říšského zákona ustanovením »o zvláštních kursech učitelských na universitě nebo na vysokém učení technickém« odkazoval již odborné vzdělání všeho učitelstva do škol vysokých, nepokládaje čtyřletou vzdělávací dobu na pedagogiích za dostatečnou. Učitelstvo volá dnes k životu to, co ideově v zákoně již bylo, ale co nemělo času v praxi dozráti jen proto, že pokrokový úmysl původního zákona umlčela záhy školní novela. Učitelstvo české doufá, že

nový parlament již z pouhého smyslu pro sebezachování odčiní kulturní pobloužení z r. 1883 a zařadí reformu učitelských studií mezi první své úlohy.

Stanovisko učitelstva pedagogií k otázce reformy učitelského vzdělání líčil ve druhé přednášce prof. Dlouhý, jemuž náleží lví podíl ze zásluhy, že na vídeňském sjezdu nebylo přijato zpátečnické stanovisko ve smyslu návrhů Hirnových. Učitelská veřejnost přijala s povděkem prohlášení učiněné jménem všeho učitelstva pedagogií moravských a většiny českých, že učitelstvo toto neodporuje konečným požadavkům o předběžném vzdělávání na školách středních a odborném na školách vysokých, a že nynější požadavky jeho na rozšíření a reformu pedagogií v tom směru, aby všeobecné vzdělání v rozsahu střední školy bylo podáváno odděleně v nižších a odborně pedagogické ve vyšších ročnících pedagogia, prohlašuje s ohledem na jich blízkou dosažitelnost. Prohlášením tímto učiněn opět krůček k dosažení plné jednoty všeho učitelstva v důležité otázce reformy učitelského vzdělání.

Spojené ústřední spolky učitelstva moravského vydaly společnou odpověď na pastýřské listy moravských biskupů. Svou věcností, klidem a vážností odlišovala se zřetelně od štváčských projevů církevních knížat moravských. Byla proto také daleko účinnější. V odpovědi ukazuje se, že klerikálové mohou sice postaviti spolek proti spolku, schůzi proti schůzi, list proti listu, volbu proti volbě, petici proti petici, nikdy však proti pravdě pravdu. Proti ušlechtilému toužení po pravdě, obětavému hledání a hájení pravdy nemají nic lepšího, než touhu po moci a panování, po neobmezeném ovládání veškerého veřejného života.

Odpověď ukazuje na hospodářské, finanční i politické klesání rakouské říše v letech 1620—1870, kdy katolickému kněžství svěřena byla správa veškerého školství a výchova lidu, a že říšský zákon školský byl jenom přirozeným důsledkem této neschopnosti katolické církve školství vést a spravovat. O věcech školských a učitelských nerozhodne nynější volební boj do zemského sněmu, ale rozvoj lidské vzdělanosti, všestranný rozvoj země a národa. Vzrůstající síla obecného pokroku uvolní školu a dá učiteli takovou svobodu, jaké se těší při práci své každý badatel vědecký, inženýr, právník, lékař, obchodník, průmyslník i rolník. Učitelstvo žádá svobody, aby mohlo svobodně studovati duševní projevy dětského ducha, jeho nedostatky, choroby a vady, aby potom dle nabytých zkušeností pracovalo, práci svou opravovalo a zdokonalovalo, a tak dospívalo k tomu, aby umělo zachrániti národu každé dítě a z každého vzdělati užitečného člena národní společnosti, umějícího uhájiti rodnou půdu a na této vybudovati z daného bohatství přírodního ušlechtilý život národní.

Moravské učitelstvo nebojuje proti náboženství, ani proti nábožnosti, chce naopak, aby všecek život národní ve všech zřízeních byl proniknut nábožností, jejíž prvním příkazem jest, aby lidé jednali, jak nařizují zákony dobra, pravdy a krásy. Tohoto náboženství není u našeho lidu, v němž dlouholetá minulá výchova zlomila i náboženský život jeho. Odpověď na faktech ukazuje, jak je hluboká neshoda mezi snahami učitelstva a příkazy moravských biskupů, a jak neshoda tato jeví se také

v nazírání na život veřejný. Učitelstvo chce zušlechťování všedního života lidu knihovnami, čítárnami, obrazárnami, musei, biskupové, dokud měli plnou vládu nad lidem, tyto prostředky kultury potlačovali a přispěli tak k osudnému rozšíření kořalečných náleven.

Odpověď ukazuje, jak křivá je obžaloba biskupů, lhoucích, že se rodičům nepřiznává právo voliti si učitele svých dítek. Ve všech školských úřadech zasedají nejen zástupci rodičů, ale i kněží, kteří dosud neprávem často rozhodují o tom, kdo se má státi učitelem. Biskupové a kněží to byli právě, kteří lid nejvíce popouzeli k odporu proti školské autonomii, která rodičům právo zastoupení ve školních úřadech přinesla. Za kněžské vlády ve škole neměli rodiče právo do věcí školských ani muknout.

Moravské učitelstvo, ačkoli si váží nového školského zákona, nezavírá přece oči před jeho vadami a žádá jich odstranění dle nabytých zkušeností za jeho 37letého trvání. Chce, aby školské úřady byly sbory v pravdě konstitučními, založenými na všeobecném, rovném a tajném hlasovacím právu v obcích, okresích, zemích i říši, a aby všechno jednání těchto sborů bylo veřejné a veřejnému soudu podrobené.

U vědomí, že dnes mezi tím, čemu učí ve škole kněz dle příkazu biskupského, a čemu učitel dle současného poznání vědeckého, shody býti nemůže, prohlašuje veškeré moravské učitelstvo požadavek úplné rozluky školy od církve, jak je provedena nebo se provádí ve vzdělaných zemích západních.

Rys mužnosti a statečnosti moravského učitelstva viděti dlužno v tom, že také v celé dlouhé řadě okresních jednot bylo proti pastýřským listům veřejně protestováno. Není možno, aby tato statečnost a sebevědomí učitelstva moravského nepůsobila výchovnou silou příkladu v hodně dosud zklerikalisovaný lid moravský. —*n*—

LITERATURA.

Krásná:

Vzpomínka na Havlíčka jako kritika. Kritický vkus Přehledu. Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. (Nákladem lidového družstva tiskařského a vydavatelského v Praze.) K. H. Hilar: Zákony. (Moderní biblioteka) Josef Merhaut: Vranov. S výzdobou Al. Kalvody. (Nakladatel A. Píša v Brně.) G. d'Annunzio: Oheň. Přel. Jos. Snášel. (Nákladem družstva Máje.) W. M. Thackeray: Výbor kratších prací. I. Přel. Jos. J. David. (Anglická knihovna J. Otty.) Nerudovy sebrané spisy u Topiče.

Letošní jubileum Havlíčkovo vyvolává vzpomínku i na Havlíčka kritika. Vzpomínám si především, co praví Havlíček ve svém posudku »Českých listů« od Siegfrieda Kappera; »Žádáme od tendenčního básníka za našich časů, aby to, co tak krásně umí ve verších mluvit, také sám ve próse opravdu dělal.« V této větě vyslovil Havlíček požadavek literární zodpovědnosti. Platí i dnes.

Pak vzpomínám vystoupení Havlíčkova proti Tylovi v kritice Tylovy novely »Poslední Čech«. Tu opět poučujeme se, čím je směr v kritice. V kritickém vystoupení Havlíčkově proti Tylovi nelze vidět toliko kritiky se stanoviska uměleckého, nýbrž i střetnutí dvou směrů. Havlíček jako člověk, literát, publicista, politik, je nejen duch nepřirovnatelně vyšší, ale i úplně jiného rázu než Tyl, je protichůdný Tylovi a kritika Posledního Čecha je i kritikou směru a ducha protichůdného. Stačí upozorniti na to, co Havlíček v této kritice praví o vlastenectví. V tom — ve směru je její význam, platný ještě i dnes.

A tomu musí se česká kritika ještě doučit a může se naučit i u Havlíčka: literární zodpovědnosti a požadavku určitého směru. Žádat zodpovědnost na spisovateli, ale i na sobě jako kritikovi! Uvědomit si dosah svého působení, nejen na papíře, ale i dál v životě. A směr! Umělecké dílo nesmí být posuzováno pouze se stanoviska uměleckého. Každé dílo je nejen individuelním projevem umělcovým, ale je i projevem umělce jako kulturní jednotky a kulturního činitele, a proto i samo je kulturním činitelem, vykonávajíc vliv v životě nejen svou formou, ale především svou vniterní, obsahovou stránkou. — duší svou, která je odrazem duše umělcovy. Kritik přehlížející vniterní stránky díla uměleckého a posuzující je jen se stanoviska estetického, kritik bez určitého směru, je nutně eklektikem a diletantem, jako jím je konec konců každý umělec, jehož heslem je l'art pour l'art. Eklekticism v důsledku je také známkou nedostatku karakteru.

To říkám i na adressu Přehledu, jemuž znovu leží na srdci můj kritický vkus a mé štěstí literární. Přehledu nedá stále pokoj jeho dykovština. Avšak s tímto vkusem Přehledu se již neshodnu. Myslí-li Přehled, že jeho kampaň za Dyka a ten jeho kritický eklekticism, pro který jsem se s ním srazil několikrát, zabezpečuje kritický vkus a štěstí v literatuře, je to jeho věcí, jíti za tímto štěstím a hledati je různými »Exotiky«, »Gotickými dušemi« a »Hackenschmiedy«. Přehled se tím mnoho neliší od Moderní Revue, rozdíl je jen ten, že Moderní Revue je alespoň vysloveně důsledná, kdežto Přehled balançuje. Mně tento kritický vkus resp. nevkus Přehledu neimponuje. Napsat na př. o p. Karáskově »Gotické duši« takové hlubokomyslné věty, jaké se četly v Přehledě, nebo o hrdince knihy Dykovy, že je »vrcholem nové kultivované krásy, slastným souladem instinktů a vůle, půvabu smyslového a duchovního zároveň, křisitelkou umírajících duší a ztracených srdcí«, to ovšem nedovedu já, ale dovede p. Arne Novák, nynější kritik Přehledu. Takový kritický vkus rád Přehledu přenechávám. Ale ovšem Přehled chce být listem seriosním. Jak dovede svůj kritický vkus resp. nevkus srovnat s celkovým programem? Otázka česká je také z velké části otázkou ženskou — ve znamení tohoto vkusu chápaná otázka ženská .... Nu, jen ať si estetikové Přehledu domyslí své ideály. Přehled by měl velmi skromně o svém kritickém vkusu mlčet. A co se tkne toho štěstí, úspěchu v literatuře, musil bych si přečíst nejprve nějaké vademecum, abych věděl, jak se ho dociluje. Zatím tedy toto štěstí prázdné literárnosti musí být ponecháno těm, kdož za ním jdou. Je jich u nás mnoho, ba tolik, že se to stává pomalu českou sociální

chorobou. Já bych jim jen k němu ještě přál alespoň trochu zdravého rozumu.

* * *

P. Ant. Sova již od let slučuje ve své poesii všecko to, co je příznakem běžné modernosti. Na všech jeho básnických knihách od dávna lze stopovat nejen souhlasný postup s vřením doby, ale i snahu po vnější assimilaci typům moderní tvorby.

V poslední jeho sbírce básní »Dobrodružství odvahy« stále setkáváš se s konfliktem světa starého se světem novým. V opětných a opětných slokách líčí se ti bída světa nynějšího, jenž zraje k pádu, a zvěstuje se víra v svět nový, v lepší budoucnost a nové lidství. Děje se to asi takto:

»Je třeba bít se, potýkat se zjevným zlem i tajnou mocí.
Je třeba tmě se posmívat a světlo tyčit do tmy noci.
Sny o převratech probouzet a připravovat věky příští
a zadržovat ruce těch, jichž rány vztekle vzduchem sviští.«

Anebo:

»Děti Odvahy, pojďte:
Mnoho my pohrdání
musíme Satanu urvat,
abychom potřeli vládu
malého lidského ďábla...
Pojďte, ať nevymře Země
šlechetným dobrodružstvím...
Velké Sny přes moře táhnou,
ale ty malé dlí doma,
skrčené, zimomřivé...
Hledání, zápasů, smutků,
štěstí dny neskončeny...
Zbývá tak mnoho, tak mnoho,
vyrvat závistným Bohům...
Děti Odvahy, pojďte...«

T. j. p. Sova básní v širokých obrysech, abstraktně. Tím sevšeobecňováním a pak svým jistým radikálním pathosem p. Sova, třeba na pohled tak moderní, nezapře dítě generace starší, z níž, původně básník náladových obrázků z přírody, vyšel. V jeho básních také těžko najít toho, co tvoří individuelní zabarvení osobnosti, teplo a sílu osobnosti, nejen sílu, radikálnost slov. Sílu osobnosti nahrazuje pósa síly. P. A. Sova je v celku básník ne toho významu, jehož se mu v poslední době přikládá. Řadit tohoto básníka vedle Machara, stavět dále nad Machara Březinu — to zase je a zůstane na vždy památným kritickým vkusem Přehledu, jejž jednou literární historik bude musit korigovat právě tak, jako pamodernost těch různých našich »moderních« spisovatelů.

*

Pan K. H. Hilar svou novou knihou »Zákony« protestuje proti běžné, ať tradiční ať uzákoněné morálce. Běžná morálnost je mu konec konců nemorálností, je zákonem všech sběhlých, všech, kteří přestali věřiti

i chtíti a ztratili souvislost se svým lidstvím. Proti této morálce staví p. K. Hilar jako nejvyšší instanci citovou zodpovědnost. Dle něho nesmí nám být konečným vůdcem a rozhodčím tradiční morálka a zákony běžného světa, nýbrž jemnost citovosti, kultura citovosti.

Jak si to p. Hilar představuje, to právě ukazuje nám svou knihou »Zákony«, v níž hrdina Golf střetne se s běžnou morálkou světa a nalezne východisko v té autorově jemnosti citovosti. Tento hrdina románu Golf chtěl býti vysoko kamsi vznesen nad účel hmoty, chtěl zkrásnit, produševnit život, dát mu smysl, výšku, záři, harmonii. To vše dáti lidem, člověčenstvu. Dát hmotě vědomí, prostřednosti hloubku, ne občas se v krásnu vykoupat, nadýchat se jím, ale býti jeho představitelem, nositelem, jím samým. Přírodu podepřít svou silou, vyzdvihnout ji vlastní intelligencí, tak vysoko nad ní se octnouti, a tím, co v ní a v životě surového a přepadajícího. To všechno chtěl se svou ženou Katuší. Ale přišlo dítě, a dítě stalo se obsahem života ženy Golfovy, žena Golfova ztratila vzruch, pathos, výšku, plujíc po hladině, jest dokonale šťastna — tehdy před dítětem měli oba své sny, ona jich došla, Golfovi byly vyraženy. Životní bankrot. Ale Golf staví se k odboji. »Novou lásku najdu. Velikou, Slavnou«. Nalézá. Avšak ne ke Katuši, nýbrž k malířce Helze Bernetové, která má také své evangelium lásky — lásky světla, harmonie a svobody, lásky, jež znamená počátek hledání, snažení vůle. K ní Golf se obrací. »Hledám grandiosnost rysů, které jsem pochoval. Vy jediná můžete, abych je nejen nalezl, ale nalezl sebe...« A jak to v takových historiích bývá, Golf sesune se k nohám Helgy Bernetové, líbá horečně její ruce, strhne hlavu k jejím rtům, pokrývá ji polibky a volá: »Umru bez vaší lásky.« Milovali se. Odhodili zákony světa, zákony vnějšku a ospravedlňovali svůj život svým rozumem, dali si tedy jaksi svůj zákon individua, rozumím-li dobře autoru. Ale po čase zas to nebylo to pravé. Golfovi opět připadalo, jako by před ním ležel celý jeho život se všemi svými sny a boji o význam a veliké perspektivy, a zase dolů sražený do šedivé únavy, resignace a zoufání nad vším atd. Vysoký styl lásky stal se velmi povážlivým problémem, vždyť vlastně byl mužem dvou žen. A tento muž dvou žen hledá tedy nové východisko a nalézá i mimo zákony světa i mimo zákon svého rozumu. Mimo zákony vůbec jest mu jediný smysl dokonalého života — jemnost citovosti jest mu konečným rozhodčím, »jemnost citovosti, která jest zároveň soudem i zákonem sebe samé.« Jemnost jeho citovosti, láska, posvěcuje život s Bernetovou, jemnost jeho citovosti činí jeho poměr k Bernetové morálním. Současně táž jemnost citovosti, láska, nutí Katuši, aby dala Golfovi volnost. A tak i Golf i Helga i Katuše povznesli se nad zákony.

Tato historie je z velké míry historií Hauptmannových Osamělých duší, jen s tím rozdílem, že zde pro všechny súčastněné zdánlivě dobře dopadá, »neboť jest slavnější v životě dovést žít, než dovést umírat.« Ano, jistě je slavnější dovést žít. Ale jak žít — o to jde. Pan Hilar odpovídá: Nad zákony — tak, jak káže jemnost citovosti. Tato jemnost citovosti nebude však modernímu autoru rázu p. Hilarova absolutní, nebude tím, co rozumíme hlasem svědomí — to by nám názorně ukázal jiný Golf a jiná Katuše v téže situaci i jiná Helga, vzpomeňme

si jen na Hauptmanna a vzpomeňme si i na Ibsenův Rosmersholm! — tato citovost bude různá podle kulturnosti jednotlivcovy, podle vývoje, jaký jsme prodělali ve společnosti, a jak společnost a její zákony atd. na nás zpětně působily. P. Hilar ovšem má na mysli jakous vrozenou, instinktivní citovost oproti vypěstěné citovosti, ačkoli mluví i o kultuře citovosti, ale nevedla by instinktivní citovost spíš otce k dítěti a k jeho matce? Jak vidět, ta jeho jemnost citovosti je právě tak nespolehlivá instance jako běžná morálka — pro autora spočívá v tom, že Golf bez ohledu na dítě i dosavadní ženu dovedl jít za druhou ženou. Pan Hilar chce uniknouti zmatku zákona a běžné morálky, ale v jeho jemnosti citovosti je stejný zmatek. Prakticky tato kniha ten zmatek ukazuje. Tato kniha má jen tu přednost před jinými knihami naší moderní literatury, že je v základě projevem touhy po něčem lepším, byť i neujasněným projevem. Pana Hilara zajisté neuspokojuje prázdnota běžného poměru muže k ženě, chce rozvoj a nepřeje si zastavení a stagnace ani v manželství. To by bylo to lepší, co rád bych vytušil v jeho knížce. Má na mysli život jako »veliký zázrak«, mluví o velikých perspektivách, o výšce, smyslu, záři, vysokém stylu atd. Ale ovšem teď by teprve bylo dohadování, v čem ta výška, smysl, záře atd. spočívá, teď by šlo o to, naplnit slova obsahem a nejen jich užívat. To zatím autor zůstal dlužen a pokud nám to pověděl poměrem Golfa k Bernetové, pověděl scestně a sofismaty.

Umělecky kniha valné ceny nemá. Chybí jí reelnost života. Vše, co je jejím obsahem, odehrálo a řešilo se v hlavě, je tu víc abstraktnosti než plastické bezprostřednosti. P. Hilar nám příliš mnoho, takřka vše vykládá, kdežto my měli bychom přímo nazírat. Ani Golf ani Helga Bernetová nejsou dětmi života, ani původního vnitřního života autorova — tím méně specielně našeho života. Již ta jména: Golf, Helga Bernetová, ukazují, co na autora působí. Jsou to postavy literární, bylo tu tedy tvořeno z druhé ruky.

*

Také J. Merhaut, jenž po Andělské sonatě vydal nový román »Vranov«, v základě — zdá se — touží za něčím lepším. Napsat tak velikou knihu, jakou je »Vranov«, k tomu jistě je třeba nevšední píle. A z knihy je zřejmo, že autor této píle nechce vynakládat bezúčelně, že rád by nám řekl něco o Moravě, specielně o Brně, a nejen že rád by nám něco řekl, ale i svou knihou rád poukázal, kde třeba přiložit ruky k dílu. Je v jeho knize nadhozen i problém sobeckého vyžití oproti životu povinnosti, jsou tam leckteré případné postřehy a úvahy, ale v celku nutno učinit k jeho knize veliký otazník. Předně je to kniha úzkého názoru. Za druhé je v ní přes to, že p. Merhaut patrně rád by nějaké vyšší cíle, hodně mnoho nízkého a nepěkného. Chtít lepší, neznamená jen slovy chtít, nýbrž m í t t o l e p š í v s o b ě i to lepší skutečně v i d ě t. Ale kniha p. Merhauta je plna smyslnosti, p. Merhaut je toho »naturalismu« plný. Nebudu rozebírat jeho románu a vyšetřovat na ději. Stačí otevřít kdekoli, a každá strana je dokladem. Na př. jeho Svoboda, do něhož chtěl přece vložit nejvíce opravdovosti, který chtěl milovat a konat dobro, býti užitečným, který žil mezi knihami, který nebyl zatížen nákazou

plzeňských pivnic, sotva opustí pokoj a vstoupí do tramwaye a tam vidí voňavkou prosycenou dámu, již je tím jistým způsobem, jak nás to příznačně pak provází celou knihou, opojen ženou. P. Merhaut líčí: »Oči zvrátila, zoubky do rtů zahryzla, něco zahlesla v krátkém leknutí, když ještě neseděla a vůz už ku předu trh'. Rozkošný proud prochvěl ji celou a do něho přeskočil, když usedajíc prudce naproti němu, svými šaty se ho dotekla a pak rozesmátýma zase očima se omlouvala. Odpověděl jen úsměvem; oči jejich už se nemohly opustiti. Vpíjely se do sebe, objevivše se navzájem znenadání, stále nenasyceny krátkým tímto poznáním. Ona byla žíznivá svým pasem, svými hnědými, do skrání zaházenými vlasy, šedýma očima a mlsnými, trochu dolů zatrženými rty. Opil se jí najednou, několika minutami jízdy se spil —; a když vystupovala po několika stanicích, ještě se za ní podíval, ještě se podivil, jak mrštně sukýnky dovede sebrat a zvednout nad kalužemi ulic, ještě její vůni cítil ve chřípí a rozpálen byl krátkým tím setkáním. ‚Ach, ženy jsou krásné!'« To je na str. 6. a tak to jde v různých a ovšem i silnějších odstínech až do str. 576. Líčí se nám kurtisána Růžena, kandidátka paedagogia Julinka, která stává se polopannou, záletník Smotal a učitel Evžen, snažící se uvést Růženu na dráhu lepšího života, ale sám při tom stále potácející se v osidlech a když ne milkující se s Růženou, tedy s Olgou. Charakteristická jsou na př. slova autorova, vztahující se na Svobodu, když jde po boku té, kterou miluje, a když ji v duchu analysuje. Autor k tomu dodává: »Což mu nemohlo postačit, že šel teď vedle ní? Že vítr ku předu tak rozkošně hnal křídla jejích sukýnek? Že kotníčky její, v šedé botky upjaté, odhaloval?« Takové zdánlivé maličkosti naznačují mnoho — a především o autorovi, o rázu jeho nazírání. Zde to počíná a marno pak chtít něco lepšího, marno chtít lepší Evženy, Růženy, Smotaly atd.

Vranov — román Moravy, Brna! Některé postřehy, ano! Ale celkem takové romány dají se umístit i do Čech a stejně do Prahy jako do Brna. Nejvýše snad bychom si musili odmysliti sentimentální vlastenčení Evženovo. A ten Evžen! Stojí za námahu autorovu — za tu obavu, aby se neutopil v kulturním prostředí německém? Takový Evžen neznamená ztráty, ba jeden člověk jak se patří za sto podobných Evženů. Ale v celé knize p. Merhautově není jediného člověka jak se patří.

*

Ještě d'Annunzio! D'Annunzio v románě Ohni líčí svůj poměr k Duseové. Ani o d'Annunziovi nelze říci nic nadšeného. Jeho umění je víc na oko bleskotavé než krásné svou vniterností. Sloh oplývající zvučnými, malebnými slovy, hledání krásy, hledání i podstaty krásy, ale nenalézání, neboť ulpění na kráse smyslné, vnější. Návrat k Giorgionovi! Pak ovšem poměr hrdiny Stelia a hrdinky Foscariny je jen uměním stoupati cností rozkoše k vyšším formám života, je jen esteticismem okrášlenou smyslností. A spojení Umění a Života nutně končí tak, jako skončil ve skutečnosti poměr d'Annunziův k Duseové, jako končí tento román a jiné romány d'Annunziovy. A d'Annunzio, hledající krásu, estét života, sotva je si vědom, co nehumánního nevkusu je uloženo v jeho knize.

A tedy nějakou knihu milou — milou knihu...! Zatím jen jsem vzal do ruky Povídky Thackerayovy a přečetl Osudy Samuele Titmarshe

a slavného démantu Hoggartovského. A jako když jiný vzduch zavěje. Bylo tak dobře pobýt na chvíli ve společnosti člověka všelijak nezkrouceného — v duchu jsem mu vděčně děkoval a pak vzpomínal druhé, té pravé jeho knihy »Tržiště života«. Také jsem si s radostí přečetl oznámení Topičova nakladatelství, že počíná vydávat úplného Nerudu. I tu byl jsem v duchu vděčen. *Z.*

Poučná:

Dr. Jos. Durdík: Darwin und Kant. — R. W. Emerson: Životospráva.

Dr. *Jos. Durdík*: Darwin und Kant. Ein Versuch über das Verhältnis des Darwinismus zur Philosophie. Z pozůstalosti spisovatelovy vydal dr. Ant. Papírník. V Praze, nákl. Jednoty filosofické, 1906. Str. 69—271—310.

Z piety k svému zakladateli a k prvnímu systematickému pěstiteli filosofie jazykem českým vydala Filosofická jednota »Sborník Durdíkův«, v němž obsažena jest první část prací, v pozůstalosti Durdíkově nalezených. Ocenění těchto prací najde ctitel Durdíkovy filosofie ve spise samém od vydavatelů; zmíním se jen krátce o spise »Darwin und Kant«, tam obsaženém, který by mohl také přírodozpytce zajímat. Psán jsa okolo let 1875, jak dokazuje v důkladných vysvětlivkách vydavatel, p. dr. Papírník, vznikl v nejšťastnějších dobách darwinismu, kdy tato nejsmělejší vědecká theorie, jaká myslí kdy hnula, podmanivši si už odborný svět, začala se šířiti v tisících populárních spisech mezi lidem, kdy slova vývoj, boj o život, přirozený výběr, dědičnost byla elixirem pro všechno, všecičko, pro astronomův výklad pohybů hvězd, pro domněnky o stavbě skal, o chemických elementech, o stavbě rostlin a zvířat, o životě, o řeči, o podstatě dějin, mravnosti, náboženství, kdy byla heslem romanopiscovým stejně jako experimentatorovým, paedagogovým i politikovým, v době, kdy Haeckel mohl směle a s jistým očekáváním souhlasu veřejnosti prohlásiti, že nadále se bude měřiti intelligence lidí dle toho, jak věří v darwinismus. Není divu, že v této době všeobecného kvasu názor o podstatě a ceně darwinismu byl velmi neurčitý; ani není možno jinak: novost a obsáhlost nové nauky a veliká různorodost jejích prvků způsobila, že každý byl ochoten viděti v darwinismu své osobní názory. Na jedné straně hnal Haeckel theorii do materialistických konsekvencí a našel mnoho vděčných posluchačů; jiní, které jeho smělost urážela, ukazovali na opatrnost Darwinovu a čerpali z ní naděje, že se dá nová nauka smířit se starou vírou, a tak vidíme, že se pod jho darwinismu vpravovaly nejrůznější systemy: Büchnerův jako Hartmannův, Spencerův a Nietzschův. Jak by se byl vyznal vzdálenější pozorovatel v tom, co jest podstatou darwinismu, když docházeli i ti, kteří bojovali zuřivě proň anebo proti němu, k názorům o něm protichůdným?

V takové době a tímto způsobem povstal spis Durdíkův. Durdík platil za darwinistu, sám se za něho vydával, putoval k Darwinovi [1] a měl pro svůj směr prý také osobní nesnáze, a tento spis jest z několika jeho pojednání o darwinismu nejdůkladnější. Jiní dokazovali, že darwinismus neodporuje bibli, zděděným názorům o mravnosti, že neodporuje tomu onomu systému filosofickému. Durdík si učinil úkolem, dokázati, že darwinismus jest důsledným provedením Kantovy filosofie, že se nepříčí ani idealismu. ani theismu, ba ani víře ve vnitřní zákony vývojové, a že se nesrovnává s materialismem.

V sedmdesátých letech, když Durdík tuto knihu psal, byly pokusy toho druhu nejen přípustny, nýbrž někdy také chváleny; dnes ovšem mají pro nás jen tu cenu, že dokazují, jaké bylo nadšení pro heslo »darwinismus«, a pak pro způsob, jak se prováděly pokusy rozšířiti tuto theorii, tedy jen historickou cenu, neboť obsahově nemohl Durdík než umělými oklikami svésti darwinismus, ex professo pokus vyloučiti z vědy theismus, dokonce pak už setřásti s ní myšlenku vnitřních nějakých zákonů, svésti tuto nauku mechanistickou a materialistickou s theismem, Kantovým učením o mravnosti, vírou ve vnitřní zákonitost světa atp.

O poměru Kantově k Darwinovi jednali mnozí; někteří hledajíce t. zv. předchůdce Darwinovy, pátrali u pozoruhodných starších autorů po místech, která zněla podobně jako učení Darwinovo; místa taková ze spisů Kantových sestavil Fritz Schultze ve spise stejného názvu jako jest Durdíkův. Jiní hleděli zachytiti smysl učení Darwinova a Kantova a hleděli po té stránce je sblížiti, jako na př. H. Spencer, který sblížil hlavní myšlenku Kantovu — apriorismus — a Darwinovu — vývoj — tím, že apriori podřídil také vývoji.

Durdík se drží téže methody jako Spencer, nejde do podrobností ve výkladu názorů Kantových a Darwinových. a považuje také za zbytečnou analysu těchto dvou systémů; také nehledí pečlivým srovnáním svých výsledků s cizími zabezpečiti si jistotu svých názorů, nýbrž vzal Kanta a Darwina tak, jak se mu v mysli představovali a upravuje trochu jejich názory, našel mnoho věcí, ve kterých smíření mezi oběma pokládá za možné. Hledá nejprve spojitost v jejich pochopení významu příčinnosti. Kant učil, že vykládati nějaký zjev znamená předvésti jeho mechanismus; učení Darwinovo jest důsledným užitím tohoto principu, neboť také Darwin žádá jen mechanických principů pro výklad o vzniku druhů. Také v nauce o účelnosti, myslí Durdík, jdou Kant a Darwin spolu. Kant nakazoval, že nesmíme jinak vykládati než dle příčinnosti, ale uznával, že jsou ovšem zjevy (organismy), kterých nelze nikdy příčinně rozanalysovat, a které třeba »posuzovat« účelně; a podobně Darwin prý vykládá příčinně vznik druhu z druhu, ale nepokouší se o výklad života z neživé hmoty, což by ovšem bylo nekantovské. Jistě ukázal Durdík správně na podobnost mezi mechanistickým názorem Kantovým a Darwinovým, třebas by se

[1] Durdík píše o věcech, o nichž jednal s Darwinem, ale snad mu Darwin ne zcela porozuměl, anebo Durdík zapomněl se o tom zmíniti — zkrátka v jednom dopise zmiňuje se Darwin o tom, že Origin of Species bude přeloženo také do češtiny. Nevím, na koho jiného by se ta zmínka vztahovati mohla než na Durdíka, ale pokud vidím, ten k překladu přípravu nedělal.

ovšem čtenář, toužící po hlubším pojetí obou systémů, tímto poukazem možná nespokojil a raději by viděl, aby autor sloučil apriorismus Kantův, myšlenku, že jsou rozumové a tedy vědecké a přírodní zákony dříve než věci, které se jimi řídí, a učení Darwinovo, dle něhož jest napřed chaos a z něho teprv zákony vědecké a tedy i přírodní a rozumové více méně náhodou vzniknou — žádal by tak čtenář totiž, který by chtěl, aby se kontrastovala podstata Kantova a Darwinova učení, ale domnívám se, že by Durdík odmítl jednati o podstatě nějakého učení.

Obtížnější úlohu měl ovšem Durdík, maje smířiti mravouku Kantovu, věřící, jak známo, v nejabsolutnější platnost mravních zákonů, a Darwinovu, která právě naopak dokazuje jejich relativitu. Ale Durdík právem nepokouší se smířiti tyto názory, nýbrž pomáhá si tím, že rozeznává mezi mravoukou a mravností. Darwinismus se zabývá nanejvýš vývojem mravnosti, ne její platností; ovšem »boj o život« jest pojetí příliš hrubé pro kantovský názor, ale »ne každá forma boje je přípustnou; a kdyby se dál v přírodě boj sebe hrozněji, konstatovala by to sice theoretická věda, ale vzor pro naše jednání by z toho nevzešel. Ten se vůbec nečerpá z přírody.« Tak soudí Durdík a podobně i mnozí jiní přívrženci darwinismu, Huxley na př. Ovšem, přesvědčením většiny tento názor není, a podrobnější rozbor by nejspíš ukázal, že Durdík tvrdil příliš mnoho slovy, že »darwinismus a mravnost jsou disparatní pojmy.«

Podobným způsobem smiřuje Durdík darwinismus s theismem a s vírou ve vnitřní zákonitost světa. Bylo to možné zase jen tím, že slovem darwinismus rozuměl Darwin ne Darwinovo učení, nýbrž vývojovou theorii vůbec, jak se to dříve všeobecně dálo.

Jak jsem už napsal, Durdíkův spis má cenu jako dokument historický, z něhož poznáme, co si Durdík představoval pod učením Kantovým a Darwinovým. Po smělosti důsledků, s jakou jinde učení Darwinovo vystupovalo, není v tomto krotkém spise ani stopy; v tom ohledu, ale i v každém jiném jest L. Čelakovského spis o Darwinově nauce daleko lepší. Ostatně nezbývá, než býti Durdíkovi vděčnu za to, co dokázal; vděčnu s trpkým úsměvem nad vzpomínkou, jak jinde darwinismus pronikl na čas všechno smýšlení, kdežto u nás — ale ovšem, které smýšlení měl proniknouti? Čtenář uzná jistě, že by byl jistě bláhový býval nápad, naše vlastenectví stavěti do jakéhokoli poměru k darwinismu. Škoda, že nezbývá čtenáři, než to uznat! *R.*

*

R. W. Emerson: Životospráva. Přeložil J. Mrazík. Otázky a názory. (Nakl. Jan Laichter.)

Není to jen tak obyčejné vademecum ta Životospráva Emersonova Jsou zde sice probrány všechny důležitější mocnosti, hrající v životě lidském významnou roli, ale ne tak proto, abychom viděli vnější cesty života, nýbrž abychom nahlédli v podstatu věcí, spatřili odhalená skrytá tajemství a ony spodní dráhy, na nichž vlastně odehrává se drama života. Determinism na příklad! Kde východ ze začarovaného kruhu? A Emerson hledá a ukáže, že přec jedinou vážnou a strašnou věcí v přírodě je myšlenka, vůle a ne osud. Emerson vidí podstatu života a světa v duchovosti. Je transcendentalistou — svět vnější je mu jen projevem světa

duchového a odtud důsledně všechny elementy života lidského, ať se jedná i o moc, bohatství, způsoby atd., jsou u Emersona svedeny na to základní, duchovní. V tom Emerson je příbuzným Carlyleovi, ale i Američanu Thoreauovi, který byl jeho žákem. Oba, on i Thoreau, jdou za uplatňováním duchového v životě, oba rozcházejí se toliko tím »jak«. Oba v základě jsou proti nezdravé civilisaci, neboť oba vidí, jak lidé stávají se jejími obětmi. Ale kdežto Thoreau chce uniknout škodlivému působení zmenšením potřeb a zjednodušením života, Emerson ví, že touto cestou lidstvo nepůjde, je pro plnost života, ale nutno pevně držet otěže oře, jenž cválá ku předu. Ne tedy zmenšovat potřeby, ale využitkovat rozumně vymožeností kultury a vážiti si i bohatství jakožto prostředku assimilovati si přírodu a proměniti si šťávy a síly zemské ve ztělesnění a živení svých plánů. Všechny věci směřují k vzestupu a hlavním pravidlem ekonomie jest, aby i ona se povznášela, čili aby vše, co konáme, mělo vyšší cíl, spělo k vyšším říším. Bohatství Emersonovi je panství nad přírodou. Odtud i jeho myšlenka, že bohatství mají býti účastni všichni, a paradoxon, že bohatým je ten, v němž a skrze něhožlid a národ jest bohat, a chudým, v němž a skrze něhož lid a národ jest chud. Z Thoreaua plynulo rozluštění: čím méně potřeb, tím větší vyrovnání třídních protiv a odtud i rozřešení sociální otázky. Naproti tomu Emerson chce dobrodiní civilisace pro všechny a v tom právě vidí význam a zásluhu socialismu. Emerson je také velmi příbuzný Carlyleovi. Má stejné mínění jako Carlyle o významu velkých lidí. Jako Carlyle ve spise »Ctění hrdin«, Emerson dal mu průchod v knize »Představitelé lidstva«. Působení velkých lidí je morální, transcendentálního rázu, ideje jejich po delších dobách vtělují se v massy — jsou to tedy duchovní vůdcové lidstva a slouží vědomě lidstvu. V tom spočívá i rozdíl mezi Emersonem a Nietzschem, jenž je zásadním nepřítelem mass.

Na konec rád bych se dotkl názorů Emersonových o kráse — tedy jeho estetiky. Dle Emersona je důkazem vysoké kultury, povíme-li největší věci nejjednodušším způsobem, a dovolává se výroku Michel Angelova: »Krása jest očištění od všeho nadbytečného«. Krása dle Emersona není ve tvarech, nýbrž v duchu. »Nová síla, která propůjčuje věci krásu, jest jakási kosmická vlastnost, moc, která vnuká vztah k celému světu a takto povznáší předmět z ubohosti individuální.« Všecka vyšší krása dle Emersona chová v sobě jakýs morální živel. »Hrubé a temné povahy, byť sebe více byly okrášleny, zdají se býti nečistými masnými krámy, ale dokonalá povaha dává mládí jas a úctu vráskovité kůži i šedinám.« *Z.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

K obraně katolické církve chtěl přispěti německý sice, ale v Čechách nedávno zemřelý Ph. et JUDr. hrabě Jindřich Coudenhove-Calergi spisem »Zur Charakteristik der LosvonRom-Bewegung«

1906. Odsuzuje protestantismus, hřímá proti odpadlíkům a přece konec konců není jeho spis než doznáním kulturního a mravního i náboženského fiaska katolicismu. Chápe totiž katolicismus jako náboženství askése a odvrácení od světa, ano popírání světa; sám přiznává, že »z podstaty římské církve vyplývá její neschopnost býti mocí, která udržuje státy«. »Římská církev dovede obrátiti a krotiti divoké barbary, ale nedovede a nikdy nedokáže vládnouti národům; všecky země, v nichž byla všemohoucí, uvedla v záhubu, aniž to chtěla nebo věděla.« »Všecky protestantské státy předstihly katolické.« — Tu je potom smutnou útěchou, že prý »katolická církev se nechví, kdežto protestantská povážlivě«, když přece »stát opravdu katolický není a nikdy nebude schopen konkurence s příslušnými protestantskými institucemi«.

Komedií plnou omylů jest stanovisko kurie k rozlukovému zákonu ve Francii. Referovali jsme minule o papežských instrukcích, od té doby zase se všecko dementuje a obrací. Člověk věru neví, na čem je. Poslední encyklika z 10. srpna »Gravissimo officii« vykládá se ve Francii jako nesmiřitelné odmítnutí jakéhokoli pokusu se zákonem rozlukovým. Bylo-li účelem toho zastrašiti vládu, pak se nepodařil. Vláda hodlá setrvati na svém stanovisku. Ano proslýchá se, že nesmiřitelnost kurie vyvolává vzpomínky na gallikánskou církev neodvislou od papeže. A vedle toho biskupové se právě přísně tajně radí, jak nalézti cestu, kterak by ty zamýšlené náboženské obce zevně sice vyhovovaly zákonu, ale vnitřně podléhaly pouze církvi. Již jednou jsme řekli, že v tom hraje úlohu též obava z laiků: budou-li vůbec připuštěni do »náboženských« nebo »kanonických« spolků, pak jen »v malém počtu« a budou jmenováni farářem.

Francouzští protestanté a Židé zřídili a zřizují již bez odporu kultická sdružení, předepsaná zákonem, a jmění bez násilností převzaté státem se jim odevzdává.

Skoro 17 tisícům katolických kněží ve Francii (mezi nimi 59 biskupů, 76 kanovníků) byla vládou na jejich přání povolena pense ve výši 11 millionů franků. Není tedy francouzská vláda tak krutá, aby nechala kněží hladovět.

V otázce utvoření náboženských spolků těžkým oříškem jest a bude finanční stránka: opatření platu kněžím a nákladů na kult. Francouzští katolíci nebyli zvyklí platit si své náboženské potřeby z vlastních peněz. To činila jen svobodná protestantská církev. Teď ovšem mnohým půjde katolictví až po ty kapsy. Na pouhou dobrovolnost, jakou vypěstoval na př. presbyterianismus, nelze s určitostí počítat; vždyť »petrský haléř« pro papeže z celého světa vynesl v roce 1905 jenom 7,160.000 lir (= skoro tolikéž korun). Francouzský klerikalismus sice má ve své straně dosti nejen zbožných, ale i bohatých aristokratek a ty dávají rády své miliony, ale raději na církevně-politickou agitaci než na vlastně náboženskou práci, při níž není naděje na návrat pretendentův a na lesk dvora.

6. září 1906.

*

Až potud bylo všecko napsáno pro zářijové číslo. Pro říjen, jakožto první číslo nového ročníku, chtěl jsem napsati jakýsi přehled generální. Ale místo nedovoluje. Proto odkládám tento úmysl na konec tohoto nebo na začátek příštího občanského roku, a dnes ve stručnosti jen několik doplňků.

Výčet klerikálních přehlídek prázdninových může býti ještě zvětšen: švýcarští katolíci sjeli se podruhé 24. září ve Freiburku; v Uhrách pak byl šestý sjezd současně v Budapešti. Tento je nám bližší, proto z něho aspoň tu drobnost, že v Uhrách tak liberálních, radikálních, ze značné části protestantských zrovna ministrem vyučování mají klerikála hr. Apponyiho, odchovance jezuitů. Kde nemohou zabrati všecko, zaberou klerikálové aspoň místo nejcitlivější. — Mezi sjezdy klerikální dlužno počítati také ještě společnou poradu delegátů z nepolitických spolků katolických v Rakousku 14. září ve Vídni, na níž rozhodnuto, zříditi říšskou organisaci ženských spolků katolických, rozdělenou na diecésní odbory a zcentralisovanou ve Vídni. Ženy nesorganisované byly dosud oporou klerikalismu, jak pak sorganisované a naváděné soustavně! A všecko to se zdá klerikálům málo; proto navrhuje »Čech« pro oživení zájmu o náboženství pořádati sjezdy po menších městech. Těšme se!

Na Moravě postaví prý klerikální strana podporovaná staročeskou 34 kandidatur pro volby do sněmu. Při čilosti jejích agitátorů, při netečnosti lidové strany a při neprozíravosti a liknavosti pokročilého dílu voličstva a při zatemnělosti klerikálního materiálu hlasovacího jsem jist, že volby způsobí mnohé překvapení.

Naše dřívější rozpoznání o protiklerikálním smýšlení sorganisovaného »pokrokového« učitelstva a o upřímnosti jeho »boje« pro svobodu školy svědčí maličkost — maličkosti mluví! — v kalendáři organisovaného učitelstva čtete insert: »K ř í ž e d o š k o l!« a za tím nabídku půlmetrových Kristů, metrových, jaké kdo potřebuje. Co se neudělá za 5korunový poplatek! Kdyby byl někdo chtěl uvésti v posměch organisaci úmyslně, sotva by to dovedl frapantněji!

Kongrua přece už brzo přijde pod střechu; ostříhaná trochu, ale lepší něco než nic. Spotřeba tím nastane skoro 5 millionů korun, ale úhrada se najde »v pravidelném vývoji běžného rozpočtu«. Nikdo v tom netuší čertovo kopýtko. Opakujeme svoji výzvu: heslem pokrokových lidí budiž »c í r k e v n í d a ň na kongruu!«

Demonstrativně sice, ale ne zbytečně navrhovali ve volebním výboru či ve sněmovně Stein, Schönerer atd., aby do nového volebního řádu byly pojaty paragrafy ukládající pokuty a vězení kněžím, kteří zneužívají kazatelen k agitaci a nátlaku o volbách.

Německý list jeden nazval pražského místodržitele »místodržitelem sv. Bonifáce«, což je charakteristické.

Mimo naše Čechy v širším světě bájí se o rostoucím vlivu Německa na politiku a smýšlení papežské kurie. Tak prý nesmiřitelné stanovisko papežovo k rozlukovému zákonu ve Francii je z německého našeptávání. A děje prý se tento vliv skrze jezuity — generálem byl zvolen nedávno Frant. Wernz, který se náhodou v Německu narodil — pomocí matky

státního sekretáře papežského Meryho del Val. Kurie má své plány a cíle i rozumy. Dovedla jiných užívat za nástroj, ale sama se zřídka nechala upotřebit.

O vleklém konfliktu mezi vládou ve Španělsku a Vatikánem, o postupu rozluky a jiných časových věcech příště.

Do »Času« píše Ad. Černý slovanské hlídky. Pozoruhodné jest, že skoro větší část jich je věnována klerikalismu. Jeť klerikalismus společným nepřítelem Slovanstva. Tragicko-komická episoda ze sjezdu slovanských žurnalistů, »procesí« na Velehrad, řeči při tom mluvené atd., svědčí, že zástupcové tiskové velmoci mezi Slovany nejsou všichni tak prozíraví, jako náš slovanský průkopník. +

6. října 1906.

Předvídali jsme, že rozluka církve a státu, uskutečněná ve Francii, nezůstane bez vlivu na ostatní země; a stalo se, neboť jest to jeden z nevyhnutelných článků v řetěze pokroku.

Hned sousední země, Španěly a část Švýcarska, pocítily a pociťují následky. V každé zemi jest ovšem stav a následkem toho i postup jiný.

Ve Švýcařích — jde o kanton basilejský — byla otázka odluky církve a státu beze zvláštního podnětu zevnějšího, jenom v důsledcích vnitřního vývoje, nadhozena v zákonodárném sboru socialisty, a po klidném rozboru právnickém prozatím odložena.

Ve Španělích nabyla tato otázka formy ostřejší a spletenější.

Mnohý se jistě podivil, že právě ve Španělsku, které bylo a jest doménou katolicismu a klerikalismu, došlo k otevřené srážce. Ale v pravdě zjev ten není divný, nýbrž přirozený, že v klassické zemi klerikalismu, kde král a dvůr i lid podléhá vlivu a pociťuje práci nesčetných kněží a mnichů, ozvou se první otřesy nespokojenosti. Vždyť právě Španělsko pocítilo na vlastním těle do živého, co znamená katolické panství a katolický duch ve vládě, ve školství, v náboženství, v mravnosti, tak jako Italie a Rakousko.

Příčina, která vedla k otevřenému nepřátelství mezi vládou a Vatikánem, je skoro táž, jako ve Francii, v Uhrách, u nás (zde ne mezi vládou, ale mezi rozumem spolu s pokrokem a Vatikánem; rakouská vláda není ještě tak daleko): reforma manželského práva, — civilní sňatek — hřbitovy a školství, osvěta (sem spadá odpor proti mnišským kongregacím, i takovým, které se nevěnují vyučování). Španělsko podává tedy skoro přímou kopii francouzského vývoje. Však tomu není příliš dávno, co i ve Francii byly takovéto »španělské« poměry.

Liberální ministerstvo Dominguezovo uzákonilo civilní sňatek; z toho ovšem nepřátelství kurie a otevřené výpady v pastýřských listech, v nich výrazy jako »konkubinát«, »bezbožnost«, »zrada«, »nemravnost« — skoro jako v Čechách a na Moravě, jen že zde preventivně, hlukem napřed.

Po jistém váhání, které je pochopitelné zvláště v postavení vlády vůči dvoru, zaujalo celé ministerstvo zásadně stanovisko proti kurii nejen v této otázce, nýbrž postupuje do minulosti a reviduje celý poměr říše a kurie, zvláště smlouvy přede 2 lety uzavřené ministerstvem beze schválení sněmovny, týkající se mnišských řádů. Jako ve Francii, tak i ve Španělsku začíná požadavkem, aby kongregace se nesměly tvořit bez

souhlasu vlády, aby všecky řády podléhaly zemským zákonům. To je sice pro každého člověka požadavek samozřejmý, ale pro klerikála ovšem »zasahování do svatých nedotknutelných práv církve.« Ve školství nežádá vláda nic víc, než aby do 1. října všecky školy vykázaly, že mají učitelstvo, jakého žádá zákon. Dál se věci posud nepošinuly.

Můžeme být právem zvědavi na další vývoj. Nevěříme, že pokrok v tomto směru půjde přímočarně a nepřetržitě. Na to je Španělsko jako celek dosud příliš málo vzdělané a mravné. Ještě dosti dlouho bude trvati ten stav, že ve Španělsku na jedné straně budou psána a s ohromným souhlasem provozována protiklerikálně tendenční dramata jako »Elektra« a na druhé straně budou se hierarchové beztrestně stavěti nad zákon.

Extrémy jako ve všech zemích klerikalismem ovládaných a zdemoralisovaných. V Rakousku a mezi Čechy není jinak.

Španěly měly již svou dobu svobody, ovšem krátkou: do roku 1868 byla katolická církev panující. Tehdy však revoluce proti Bourbonům její vládu odstranila, ale již r. 1876 s panstvím Bourbonů vrátila se zase její neomezená moc.

Ve Francii byl letos v červenci uzákoněn nedělní klid. Není bez zajímavosti, že k tomuto zařízení, ve svých počátcích náboženskému, dnes více sociálnímu — ač ne bez náboženské a mravní důležitosti — došlo až po zlomení církevního panství, pod »bezbožeckou« vládou.

Historie tohoto zákona je pestrá. Od začátku křesťanství byl nedělní klid nařízen zákonem, až byl r. 1789 v době revoluce odstraněn a nahrazen odpočinkem každého desátého dne. Konkordátem r. 1801 zaveden byl nedělní klid znovu, ale jen pro státní správu, úřady, podniky. Soukromého obchodu a průmyslu se nařízení netýkalo. R. 1814 zakázáno zákonem vše, co by zevně a okázale rušilo klid nedělní. Třetí republika r. 1880 uzákonila úplnou volnost v této věci. Od té doby neustávala vnitřní práce pro zavedení nedělního klidu. Vedle náboženských spolků protestantských i katolických usilovala o týž cíl též všenárodní liga, nesená zřeteli především národohospodářskými a sociálními. Ministr Dubief konstatoval statistikou, že za pouhých 10 let nepřetržité práce bez nedělního klidu 30 proc. dělníků se stalo neschopnými ku práci, a to přepracováním.

Ukázalo se, že klid po 7 dnech je nutný. Sněmovna a senát byly pro odpočinek kteréhokoli dne; prací náboženských lig se stalo, že k tomu ustanovena křesťanská neděle.

Sjezd říšských německých katolíků v Essenu má některé zajímavé dozvuky.

»Das zwanzigste Jahrhundert«, orgán německých reformních katolíků, modernistů, upírá sjezdu právo mluvit a rozhodovat jménem všech německých katolíků, poněvadž mladé směry naň nebyly připuštěny ani ke slovu, a jejich návrhy byly hozeny do koše. Oficielní listy odbývají jejich volání posměchem. — Jako bychom slyšeli přestřelky »Nového Života« a »Bílého Praporu« s »Čechem« a »Vlastí«, z nichž tyto připisují jedem na účet modernistův odstupy kněží, nejnověji zase dr. Doubrava a Dlouhý-Pokorný. O těchto dvou snad neřeknou, že

to byla pleva! — Výtky modernistů, jistě oprávněné, a jejich početnost mění chloubu o jednotnosti katolicismu v sebeklam a illusi.

Druhý ještě zajímavější pro širší veřejnost zjev jest řeč papežského posla ke sjezdu, kardinála Vanutelliho.

Když bylo panstvo jenom mezi sebou, tu Vanutelli velebil poslušnost německých katolíků k papeži ve všem, ve věcech náboženských i — výslovně — občanských a sociálních. Na sjezdu se mu jistě dostalo upřímného souhlasu. Že slova jeho přijdou na veřejnost, snad se nenadál. A tu vůdčí list katolický »Kölnische Volkszeitung« pro veřejnost opravuje: pan kardinál mínil poslušnost jen ve věcech náboženských. Kardinál sám dal prý redakci zmocnění k takové opravě.

Zde máme podstatu i taktiku jezuitského katolicismu. Není pochyby o tom, co je pravým míněním aneb aspoň přáním kardinála, hierarchie a pravověrných: vlastním panovníkem je papež; proto také žádala Francie a žádá Španělsko po kongregacích, aby prohlásily, že loyálně neuznávají žádného pána mimo hranice říše. Kdo se tím míní, je jasno, a neméně jasno je, proč se to žádá. Pravé smýšlení a přání srdce pro veřejnost se kryje »poslušností ve věcech náboženských«, při čemž reservatio mentalis bije do očí.

Karakteristická maličkost ještě: vytkli jsme, že sjezd v Essenu se honosil konfesijní snášelivostí. Dle zpráv velmi nesnášelivě mluvil host z — Rakouska! Ovšem!

O smělých kombinacích v příčině volby Němce P. Wernze za generála Jezuitů jsme se zmínili. Méně směle a fantasticky, ale za to mnohem reelněji zní zpráva, že v dík za tuto »čest« Německo se bude méně vzpírati připuštění Jezuitů. —

Jak mírně postupuje francouzská vláda v provádění rozlukového zákona, jest patrno z toho, že státní rada rozhodla uznávati za zákonné jen takové kultické spolky, které se utvoří se souhlasem dřívějšího církevního výboru a místního faráře. Neutvoří-li se spolek do 9. prosince, bude vláda spravovati jmění a teprve po roce užije práva vyvlastňovacího (při kostelích, farách) a obrátí budovy k účelům dobročinným.

Biskupové žádají změnu VIII. článku zákona, který ve sporech mezi náboženskými sdruženími uznává kompetenci státních úřadů, a požadují rozhodování biskupů.

Zatím evangelické církve francouzské utvořily již kultické obce.

Všeobecně zajímati bude, že evangelická reformovaná církev francouzská na svém prvním synodě po rozluce přiřkla volební právo též ženám od 21. roku. Založila si ústřední pokladnu, do které budou příspívati všecky sbory, a ze které bude vypláceno služné farářů základní 2000 franků, pak zvláštní přídavky dle služebních let a dle počtu členů rodiny. Vzpomínáme tu, že též mezi českým učitelstvem kterýs praktický člověk navrhoval, aby služné učitelů bylo tím vyšší, čím je dál od města, a čím má více dětí. —

Na první synodě reformované církve objevil se rozdíl mezi orthodoxií a pokrokovými protestanty. Stupňoval se

místy až k rozporu a byl vyřízen jenom prozatímně sprostředkující formulí.

Doma u nás sluší upozorniti na přestupy 2 kněží již zmíněné. Vystouplí kněží domáhají se zrušení § 63. zákona o nezrušitelnosti svěcení, které zůstává překážkou v uzavření manželství i po výstupu z církve.

Tuto věc by pokroková veřejnost neměla ponechat jen akci kněží, nýbrž měla by ji vzíti za svou.

Časopisy upozorňují na četné a stále se množící případy, z nichž je patrno, že církev katolická užívá vlády — soudnictví i správy — za svůj nástroj. Z některých rozhodnutí ministerstva kultu jest patrno, že vláda ustupuje v otázce tak nazvaných reversů, o nichž zákon nic neví, o výchově dětí ze smíšených manželství v církvi katolické. — Hejtmanství se pokouší trestat otce vězením a pokutou proto, že jeho školní dítě prý zanedbalo kostel. — Podobných případů je víc.

A proto naříká pan Hendrych ve »Vlasti« a dokazuje, jak rafinovaný a nesprávný je poplach pokrokových lidí, že katolická církev je státní a panující, že ji vláda protežuje a jí slouží. Pravý opak je pravda: hrstka protestantů vládne, celá říše jim nadržuje. A Židům též. A to je moderní ohavnost.

Věříme, že by katolická církev vládla ještě říznějí, jen kdyby to šlo, proti pokrokářům, losvonromistům, reformátorům manželství a svobodářům školským! +

5. listopadu 1906.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. (Bibliografie ruská.) Počátky konstituce uvolnily na Rusku censuru a přivodily značnou svobodu tisku; žurnalistika sice pociťuje ještě hodně absolutistický tlak, ale revue a hlavně vydávání knih je uvolněno. Nový stav věci jeví se charakteristickým způsobem v bohaté publikaci památek, starších i novějších z hnutí osvobozenského a přímo revolučního.

Na prvém místě zaznamenáváme měsíčník: Byloe (= bývalé, památky), upomínající již svým jménem na Herzena a podávající historii a hlavní žurnální a literární památky, také biografie revolučního hnutí.

Právě se ohlašuje ruské vydání Ruské historické bibliotéky, která do r. 1905 vycházela v Paříži pod redakcí Bazilevského. V této bibliotéce se otiskují zahraniční revoluční časopisy strany národní vůle. Charakterisuje ještě zvůli byrokratického absolutismu, že se toto zahraniční vydání v Rusku nepřipouští, třeba, že se smí v Rusku tisknout znova.

V Rusku loni a letos vyšly knihy jako Thunovy Dějiny revolučního hnutí v Rusku, vycházejí spisy Stepňakovy, Kennanovy o Sibiři a mnohé jiné.

Velmi cenné jsou publikace historie a spisů dekabristů: zejména vydána Pestelova Ruská pravda, pod redakcí Semevského, Bogučarského a Ščegoleva vychází nádherné vydání dekabristických biografií a dokumentů pod názvem Společenská hnutí v Rusku v prvé polovině 19. věku.

Loni vydán byl konečně také Radiščev a jeho znamenitá Cesta z Petrohradu do Moskvy. Také byly vydány v ruském překladě memoiry císařovny Kateřiny II., které před tím ve francouzském originále za hranicí vydal Herzen; také memoiry kněžny Daškové již vyšly. Literatura memoirová vůbec je již dost bohatá. Uvádíme vzpomínky Pantělějeva, Debagory-Mokřeviče. Kropotkina a mnohé jiné.

Socíalismus a marxismus má teď také volnost. Vychází nové vydání Marxova Kapitálu pod redakcí Lenina. Otiskují se staré spisy marxistů, které vyšly za hranicemi. Jmenujeme zejména Plechanova a jeho důležité starší práce: Naše různosti 1884, Socíalism a politický boj 1883 a jiné. K dějinám socialismu a sociální demokracie vydávají se četné vzpomínky a starší tisky; o historii sociálně-

demokratické strany pokusil se Ljadov (první část 1883—1897). Také spis Potresova, Studie o ruské inteligenci, jest důležit. Z ostatních sem hledících publikací uvádíme překlad knihy Stegmann-Hugo: Handbuch des Socialismus; zejména upozorňujeme na slíbený dodatek, obsahující věci a osoby ruské. Socialisté vydávají také mezinárodní socialistickou revui pod názvem Zveno (= článek). Hlas nezaměstnaného oznamuje se, že vyjde jako týdenník. Právě se ohlašuje pod redakcí Plechanova zvláštní Bibliotheka materialismu. Studentstvo vydává orgán Studenčestvo.

Velmi četné jsou spisy o agrární otázce; uvádíme jen Formy agrárního hnutí od Totomiance, Agrární otázka v Rusku od Maslova (už v třetím vydání), Podstata agrárního problému od Pěšechonova (národník), brožury o agrárních programech od marxisty Lenina a j.

Bohatá je literatura o dumě a nynějších politických stranách; vydávají se ústavní zákony a volební řád, také vyšly všecky řeči dumské. Seznam a programy všech stran vyšly v různých vydáních; uvádíme vydání z tiskárny Sěver a právě vyšlý seznam socialisty Martova. Také brožury Vodovozova se doporučují, v Berlíně vydal Katenin črty ruských politických směrů.

Z politické a státovědecké literatury sluší upozornit na četné překlady z evropské literatury; redakcí Slonimského, národohospodářského referenta Věstníku Jevropy, vychází Politická encyklopedie, zatím tři sešity. Z encyklopedií také politicky důležitých upozorňujeme na doplňky Encyklopedického slovaru Brockhause a Jefrona.

Z literatury historické, velmi bohaté, uvádíme Kurs ruské historie od Ključevského a Obzor ruské historie se sociologického stanoviska od Rožkova.

V oboru literatury je bohatá žeň vydáváním úplných necensurovaných textů; téměř všichni autoři na Rusku vydání vykazují některé neúplnosti. Teď můžeme číst v ruských vydáních úplného Turgěněva, také Dostojevský se doplňuje, obzvláště jeho román Běsi a mn. j. Herzen vychází, bohužel, ještě neúplně; máme pěkné vydání Bělinského s poznámkami od Vengerova, Vengerov vydal zvláště také znamenité Pismo Gogolovi (Bělinského).

Z dějin literatury uvádíme nové bezcensurní vydání Historie novější ruské literatury od Skabičevského, Alexěj Veselovskij vydal své Západní vlivy v nové ruské literatuře třetím doplněným vydáním. Zaznamenat sluší ještě to a ono více populární zpracování dějin nové ruské literatury a společenského vývoje. Na př. Nelidov, Črty v dějinách nové ruské literatury; Svatikov, Společenské hnutí v Rusku (1700—1895) a j.

Z náboženské literatury mají cenu Zápisky petrohradských nábožensko-filosofických schůzí (1902—1903); literárně-filosofický sborník Svobodné svědomí, brožurky Svoboda

a křesťanství a pod. jsou důležitým dokumentem pro pochopení novodobého Ruska.

Fabian Society. Časopis »Critica sociale« (v Miláně, 1. srpna 1906) podává hodnověrnou studii o společnosti »Fabianů« — Fabian Society, jež na naší pevnině tu a tam bývá jmenována, aniž jsou o ní představy určité, jasné, ač společnost řečená pro Anglicko jest hodně vlivná. Fabian Society založena byla v lednu 1884 v Londýně. Jméno své má po Quintovi Fabiovi Maximovi, známém z dějin římských Cunctatoru (Váhavci). Směr její jest však jako na vzdory jménu proslulého římského vojevůdce revolucionářský. Zakladatelé společnosti Fabianů byli vystoupili ze společnosti sociálně-reformní, aby založili nový spolek. Bezpečně očekávali, že kapitalistický společnostní řád co nejdříve se shroutí, že nepřežije roku 1889. Fabiani, již většinou byli lidé mladí a nezkušení, měli ve své povaze rys chiliastický. Neznajíce místněji nynějšího společenského řádu a jeho dějin a nemajíce jasného ponětí o úpravě státu budoucnosti, očekávali s potěšnou důvěrou velikou revoluci.

Ale brutální skutečnost příliš záhy zničila růžové jejich naděje. Když r. 1886 vypukla obchodní krise a mnoho dělníků přišlo o výdělek, domnívali se Fabiani, že přišla jejich hodina; proto se živě účastňovali shromáždění nezaměstnaných. Přes zákaz policie, konati meeting na Trafalgarském náměstí (Trafalgar Square), pokoušeli se Fabiani, aby demonstrace ta byla přivedena k místu. Prozřetelná policie však na Trafalgar Square rozestavila několik policejních strážníků, postavy obrovské, kteří pak svými kyji rozháněli demonstranty beze všeho milosrdenství. Tento pádný důkaz přesvědčil Fabiany, že k skutečné revoluci jest potřeba ještě něčeho jiného nežli pouhého nadšení. Byvše zklamáni ve svých chiliastických očekáváních, sáhli Fabiani zpět k politice reální. Poznali potřebu studovati zevrubně sociální problémy, nežli mohou přistoupiti k jejich řešení. Zejména Sidney Webb byl mladým Fabiánům znalým vůdcem v studiu mnohých záhad, jež zahrnujeme pod souborným názvem »sociální otázky«. Chceme-li na místě hospodářské anarchie postaviti cíle svého vědomou sociální činnost — podotýkal Webb — musíme studovati každou jednotlivou otázku a její řešení zevrubně. Cíl Fabianů zaměřuje dnes k tomu, aby byla individuální práce nahrazována prací společnou a soukromý majetek majetkem obecným.

Zvláštní vliv Fabiáni vykonávají na stranu liberální. Poslední volby rozšířily značně okruh jejich činnosti. Dnes jest sedm Fabianů v parlamentě. V hlubokosáhlých změnách veřejného mínění Anglicka, v pojímání sociální úlohy státu Fabiani mají účastenství rozhodující.

Názory své rozšiřují četnými drobnými spisky, řečenými traktáty, jež zřídka mívají větší objem než 14—20 stránek. Hlavní zásada Fabianů může býti shrnuta v následujíci slova: »Každá zdravá sociální reforma znamená historický vývoj.« Stát má zasahovati v rozdělování výnosu práce vlivem umravňovacím.

Illustrací k hospodářské soustavě Fabianů jest traktát H. W. Macrostyho o dozoru státu nad trusty. Dle Macrostyho jest účinný dozor státu

nad trusty možným jen tehdy, musejí-li trusty podávati své stanovy státnímu úřadu, a může-li určený k tomu úřad nahlížeti v jednání trustův. Úřad ten by měl míti také úkolem, stíhati a zakazovati jednání trustů, jimiž se poškozuje společnost, a jež se protiví reálnímu řízení věci. Pomocí Trade Union (živnostenských družstev) měl by úřad ten pečovati též o to, aby mzdy dělníků byly ve správném poměru proti zisku podnikatelův.

Jak patrno, Macrosty nežádá náhlého radikálního převratu průmyslu, ale chce raziti cestu k novému tvaru průmyslové produkce, kde průmysl a obchod jsou ovládány zájmem veřejnosti. Právě tento traktát Macrostyův ukazuje dvě karakteristické vlastnosti spisů Fabianův: historický smysl a socialistickou tendenci. Fabian Society jest národnostní a tak málo jako Trade Unions přelomí přehradu národnostní. Její sociální zájmy spadají v jedno se zájmy nacionálními, pracuje pro národ, ne pro třídu. Socialismus jí není prostředkem k revoluci, nýbrž návodem, jak vládnout. To nám vysvětluje, že Marxisté pokládají Fabiany za stranu občanskou, zatím angličtí konservativci v nich shledávají revolucionáře. Ještě jedné výtky buď tuto zmíněno: Fabiani jsou prý socialisti akademičtí, ježto s vlastními dělníky příliš málo se stýkají, a těsný styk s dělníky jest předpokladem každé pronikavé sociální reformy.

Chtějíce Fabiany správně posuzovati — dí »Monatsschrift für christliche Sozialreform« (říjen 1906) — mějme na umu, že se v Anglii zachovávají nejživěji křesťanské idee středního věku. *Kč.*

Lékařské hromadné prohlídky. Ošetřování a léčení nemocných sáhá v doby šedého starověku; ale uvarování nemocí, profylaxe, poznáváno teprve mnohem později. Ideálem profylaxe byla by trvalá lékařská kontrola nad všemi lidmi. O ideálu tom jednáno nedávno ve výroční schůzi »Amerického medicinského sdružení«. Bishop, lékař nemocnice Lincolnovy v New-Yorku, vytkl tam požadavek, že každý člověk musí býti podrobován ob čas zevrubné tělesné prohlídce, při čemž jest bráti na pomoc všechny příslušné lučební a mikroskopické methody. Požadavku tomu se konečně činí dosti vzhledem každého komplikovaného stroje a při tom se nikdo neopovažuje přehlédnouti malou vadu, ježto taková nedbalost může způsobiti, že se stroj stane naprosto nepotřebným. Důkladné prozkoumání lidí vymáhá ovšem mnoho času, vyžaduje mnohých pomůcek a mnohých zručností, takže jest třeba společné práce několika lékařů. Ježto se mladším lékařům nedostává praktické zkušenosti, ale za to jsou v technickém provozování laboratorním dobře obeznalí, mělo by býti jejich úkolem, konati fysiologická zkoumání pro starší praktiky.

Lidé musejí býti vychováváni k tomu, aby dávali pozorovati průběh svých fysiologických processů, jakož také pěstování veřejného obecného blaha beze všeho svěřují lékařům. Tímto opatřením by mohlo býti nejen zabraňováno mnohým nemocem, nýbrž též ošetřování a léčení nemocí by mohlo býti usnadňováno, poněvadž posud známost individuálního organismu může dávati lékaři mnohý pokyn.

Požadavky Bishopovy podporoval dr. Knopf z New-Yorku. Knopf zdůrazňoval důležitost periodických prohlídek zvláště vzhledem takových

jedinců, již mají náklonnost k onemocnění. Všechny děti, vstupujíce do školy, musily by býti vyšetřovány; pak půlletně nebo vždy po roce. Jen tehdy by byl boj proti tuberkulose úspěšným. Dr. Friedrich poukazoval na to, že dosud není dosaženo ani ještě prohlídky učitelův. Ani neprovedeno dosud prohlížení mlékařů a pekařů, ač toho nutně potřeba. Dr. Egbert z Philadelphie zdůrazňoval dobré výsledky prohlídek kolejních, ač při nich jde hlavně jen o zkoumání anthropometrická. Okolnost, že studujícím se dostává zprávy o stavu vlastního jejich těla, bývá jim podnětem, zařizovati svůj život a své studium přiměřeně stavu tomu. Průměrně jest stav zdraví studentů takových kollegií lepší tam, kde jsou anthropometrická zkoumání zvykem. Mladíci i mladice, již poznali příznivý vliv takových šetření v kolejích, měli by působiti k tomu jako spojenci lékařův, aby všeobecné občasné prohlídky neb zdravotní zkoušky byly šířeny. *Kč.*

Nejznamenitější obchodní přístav na zemi. Nejznamenitějším obchodním přístavem na povrchu zemském jest Hongkong. Tato nápadná skutečnost zjištěna jest v »Revui Indochinoise«, která podává případný materiál z úředních anglických dat. Dle toho jest Hongkong v čele všech přístavů světového obchodu. R. 1901 přivezeno sem a odtud vyvezeno úhrnem 19,204.889 tun. Pak následuje Londýn (roku 1904: 18,639.159 tun), Antorf (18,139.184 tun r. 1903), New-York (17,900.168 tun r. 1903), Hamburk (16,466.639 tun r. 1903), Liverpool (14,716.790 tun r. 1904) a Rotterdam (13,597.819 tun r. 1903). Při tom u Hongkongu nezapočítány mnohé čínské džunky, jež tam z velké části prostředkují také světový obchod. X

Syphilis sociální nebezpečenství. Prof. A. Fournier napsal na základě zkušeností ze své ohromné soukromé praxe leták s tímto názvem (německý překlad od dra. Vorberga v Lipsku 1905). Sociální nebezpečenství příjice jest čtvero: 1. Poškozování jednotlivce. Tu jest dotknouti se zejména dvou těžkých a velmi častých nemocí následných, měknutí mozku a úbytě míchy. Ze 100 případů pozdní příjice vyskytuje se 51 teprve za 10 let nebo ještě později po infekci; 2. poškozováním rodiny: Mezi 100 syphilistických žen jest 20 manželek, jež byly nakaženy svými muži; 3. tím, že se syphilis dědí a strašným způsobem uchvacuje potomstvo. Vyskytuje se často teprve v druhém pokolení; 4. zrůdňováním plemene: vede k znetvořeninám, abnormním tělesným a duchovým vlohám, nervovým mrzákům atd. X

Přistěhování do Spojených států severoamer. Prescott F. Hall vydal o přistěhovalcích do Severní Ameriky dílo »Immigration and its Effects upon the United States« (nákl. Henry Holt et Cie. v New-Yorku). Dle díla toho přistěhovalo se do Spojených Států severoamerických od r. 1820 — toho roku počalo přistěhovalectví měrou větší — až do nynějška asi 23 millionů duší. Obecně byli přistěhovalci pracovními silami, které bylo napřed pro činnost v novém světě školovati. Co se tkne národnosti, bylo zprvu přihlédati především k Irům;

nyní se četně přistěhovávají také Poláci, Rusové, Židé, Vlaši, Portugalci. Vzhledem karakteristiky rozličných národností Prescott uvádí, že Němci jsou pilní a obratní, mají mocný patriotismus a snaží se zachovati svou řeč národní a své národní mravy pomocí politických, hudebních a sociálních organisací. Také Angličané se drží svých národních zvláštností, a to měrou takovou, že se snad nejméně přizpůsobují z národností anglicky mluvících. Židovští přistěhovalci jsou pilní, duchově obratní, ale zjišťuje se u nich zárodek k nemocem. Vlachové zůstávají národnostně uzavřeni; vadami jejich jsou lehkomyslnost a náruživost. Japanci se velmi chválí jako chtiví učení, obecně mravní a snaživí, aby poslouchali zákonů. — Co do vzdělání Prescott zjišťuje, že nejméně vzdělanými jsou Portugalci, Jihovlachové a Syriové. — Zločinů se vyskytuje u přistěhovalců více nežli mezi obyvatelstvem domácím. *Kč.*

Kolik knih se ročně v rozličných státech vydává. Newyorské »Times« uveřejnily instruktivní statistiku o počtu vydávaných knih v rozličných zemích. Statistika ta jest málo lichotiva pro Ameriku. Za posledních 25 let vzrostlo obyvatelstvo Spojených státův o polovici (50%) a za doby té rozmohlo se také bohatství měrou velikou; před 25 lety provozovalo sortimentní obchod s knihami 3000 knihkupectví, nyní ani ne 1000. V Německu — vytýká řečená statistika — vydává se ročně průměrem pro 1 million duší 345 knih, ve Francii 344, postupně méně ve Velké Britanii, v Nizozemsku, v Belgii, ve Švýcarsku, v Rakousku-Uhersku, v Italii, v Švédsku a Norsku; v Rusku připadá na million obyvatel jen 85 knih. Spojené státy jsou v té příčině však za Ruskem; tam případné číslo činí jen 81! »Times« vidí příčinu tohoto zjevu v ohromném množství časopisův a v způsobu, jak se tam vydávají. 60% všech periodických publikací na celé zemi připadá na Spojené státy. *Kč.*

Hygiena knih. Berlínská městská knihovní správa konala pokusy, kterak činiti hygienicky neškodnými knihy mnoho užívané. Vylouženími z knih velmi zamazaných, jež obsahovala také bacilly tuberkulové, činěny pokusy na morčatech. Při knihách po dvě léta užívaných pokusová zvířata vůbec nereagovala. Při zvláště zamazaných, tři až šest let užívaných knihách shledány živé tuberkulové bacilly a po pokusech vočkovacích několik zvířat zahynulo, ne však po vstříkání špíny. Pokusy se sterilisováním výpary ferusalinovými neumrtvily bacillův. Ale utrpěly knihy, zvláště desky, velmi, druhdy tak, že nebyly dále k potřebě. Za těch okolností se vzdala městská knihovní správa dalších pokusů desinfekčních. Za srozumění medicinálního sboru a předsednictví policejního nařízena periodická revise všech knih v knihovnách lidových a v čítárnách a všem správcům knihoven nařízeno, aby vrátily všechny knihy velmi zamazané, nehledíc k tomu, jak dlouho jich bylo užíváno. Ústřední úřad je dá zničiti a odmítá — jak se samo sebou rozumí — všechny nabídky, aby knihy ty prodal. *Kč.*

Všeobecné právo hlasovací a další politika demokratická.

Zdrželivé, vyčkávavé a kritické stanovisko Havlíčkovo vůči revolučnímu nadšení r. 1848 prýštilo z poznání, že revoluční nálada a nadšení do veliké míry byly nákazovým napodobením zemí a národů jiných; proto Havlíček v r. 1848 neviděl té definitivní politické spásy, kterou v něm viděli zejména jeho radikální odpůrcové.

V podobné situaci nalézá se myslící politik také dnes. Také nový volební zákon ústavní, provádějící všeobecnost, třeba že ne úplnou rovnost, nevyrostl z našeho vlastního politického úsilí, nýbrž dostává se nám více z venči a z příčin, kterých jsme my svou politikou nepřivodili. Alespoň to platí o stranách nedělnických, vyjma stranu pokrokovou, která ve svém úsilí na demokratisaci volebního řádu nezapomínala. Ale jen naše dělnictvo sociálně-demokratické účinně, důsledně a ve velikém slohu domáhalo se všeobecného práva hlasovacího. A poněvadž toho dělnictva je veliká část našeho národa, můžeme připustit, že situace dnes je přece jiná, než byla r. 1848, a že je do jisté míry pro demokratismus výhodnější.

Každým způsobem ukládá nám nový volební řád nové a odpovědné úkoly. A především ten, jasně si uvědomit, co demokratismus je a čeho vyžaduje, a druhé bez illusí si uvědomit, do které míry část národa nedělnická demokratickou skutečně je.

Říkáme si, že jsme národ Husův, Žižkův, Chelčického, ale v našem národě bují klerikalism, a právě vrstvy nedělnické propadají černému moru: tím horšímu, že ty vrstvy nábožensky jsou indiferentní — právě v tom je zlo klerikalismu! Říkáme si, že jsme národ Komenského, ale závět Komenského neplníme ani tak, jak ji plní národové jiní. A říkáme si národ demokratický, ale ve skutečnosti od samého počátku ústavnosti v letech šedesátých poslancové lidoví spojili se se šlechtou a té šlechtě a jejím plánům stavovským oddaně sloužili. Mladočeská strana sice právě proti této panské službě hned r. 1874 vztyčila demokratický požadavek všeobecného práva

hlasovacího, ale dle toho programu nejednala. Mladočeši zůstávali napořád se Staročechy ve spojení, a teprve vítězství r. 1889 a 1891 obě strany rozdělilo, ale ne zásadně a ne na dlouho. Mladočešství stalo se brzy staročeským; aby se neřeklo, zaharašilo se někdy v parlamentě nebo na sněmě požadavkem všeobecného práva hlasovacího, ale celá politika byla v nesouhlase s tímto základním požadavkem, až konečně požadavek zmizel z volebního programu mladočeského. Teprve loňské hnutí dělnické, k němuž se bez reservy připojila strana pokroková, donutilo také Mladočechy k původnímu programu; pro stranu mladočeskou tento návrat usnadněn byl tím, že koruna sama se vyslovila pro všeobecné právo hlasovací.

Avšak mladočeská strana nebyla a není proniknuta demokratismem. Smutný důkaz toho je návrh posl. B ř e z n o v s k é h o, podle kterého Karlín vyňat jako okres zvláštní, a místa podle vládní předlohy s Karlínem spojená přiřaděna k okresu sousednímu. Podle statistiky okres karlínský bude míti 21.300 obyvatelů, kdežto okres Smíchov druhá část, Košíře atd. bude míti obyvatelů 59.200. Vytýkali jsme Němcům a vládě, že německý volič má větší hodnotu než český, avšak podle mladočeského návrhu posl. B ř e z n o v s k é h o jeden volič karlínský bude míti třikrát více volebního práva než volič nově slátaného okresu smíchovského. Mladočeská strana návrhem posl. Březnovského prohřešila se na zásadách demokratismu mírou největší. Mladočeši proti českému dělnictvu přijali nedemokratickou zásadu německých liberálů. Je to ovšem jen případ jeden, ale charakterisuje smýšlení mladočeského klubu dostatečně, ukazuje nám, že naše vedoucí strana demokraticky necítí.

Proto nastává straně pokrokové a jednotlivcům opravdu demokratickým povinnost šířit ve vrstvách nedělnických vědomí demokratické, prohlubovat toto vědomí a pracovat k tomu, aby nejen vládní předloha volební časem byla zdokonalena, ale aby co nejdříve opraven byl volební řád na sněm, a aby také obecní zřízení bylo zdemokratisováno. Pokud nebudou zrušeny v obcích kurie, pokud my sami, bez vnějších popudů, nebudeme usilovat o zavedení rovného a všeobecného práva volebního do obcí a všech korporací, dotud nemůžeme o sobě tvrdit, že jsme národem demokratickým.

Politické práce dost, nedonutí-li nás panská sněmovna, abychom započali agitaci pro nedokonalou volební předlohu znova.

Jules Verne.

Ve Francii v Amiensu zemřel 24. března minulého roku poloslepý stařec, jeden z nejčtenějších spisovatelů zeměkoule. Nevím, nezmenšuji-li tím výrazem »jeden z nejčtenějších« úspěchů, dosažených jeho pérem. Z žijících autorů snad jediný Tolstoj mohl se s ním měřiti v tom ohledu. Jeho knihy vycházely v obrovských počtech, v mnoha řečích, ve vydáních nejnádhernějších s illustracemi a mapami, i v laciných knížkách špatného papíru. Byly nejzamilovanější četbou mládeže, zvláště mužské od deseti do patnácti let, kterou ještě neočaroval magický hlas lásky, i mnoha dospělých, které již přestal znepokojovati tento hlas. Četbou, která se hltá ve školních škamnech při nudných výkladech professorových, v tichých světnicích při zarudlém světle petrolejové lampičky, za nepřejícího, příliš rychlého tikotu hodin, za oddechování spících spolubydlitelů; četbou, od níž se vstává teprve, až oči vypovědí službu, a uléhá s horkým přáním: aby už byl ukončen ten protivný, fádní den, jenž se vtírá mezi kapitolu dočtenou a následující. Tak se čítali kdysi »Tři mušketýři« a »Hrabě Monte Christo« starého Dumasa.

A zatím stáli velcí kritikové umělečtí zdrželivě opodál, s ledovou tváří, se shovívavým nebo také ironickým úsměvem. A kritičtí lokálkáři kvitovali jeho dílo poklonami, které byly příliš frázovité na upřímný obdiv a příliš mělké na skrytou ironii. Jedni nazývali jeho román vědecko-didaktickým, druzí utopickým. Žádná z těchto klassifikací neměla příliš lichotivého významu. Prvou odkazovali umělci autora galantně do tábora vědeckého; druhou vraceli ho vědci zdvořile umělcům.

A zatím obecenstvo četlo, četlo, četlo, a nakladatelé tiskli, tiskli, tiskli. Vydávaly se překlady autorisované, autorisovanější a nejautorisovanější. Ozdobovaly se obrázky »vynikajících pařížských« illustrátorů« i »chvalně známých« umělců domácích. U nás v Čechách kdysi, už po uplynutí éry, kdy jsme žili literárně jen z Francouzů, učinili dva podnikaví muži obětavý a dobře míněný pokus, utopiti

celou českou literaturu ve Vernových oceánech, umraziti ji ledem jeho polárních pustin, spáliti ji v kráteru jeho sopek. Pokus se nezdařil, na neštěstí; nelze patrně polykati každodenně planety jako pilulky; mívá to asi své potíže zažívací.

Přes to patří romány Vernovy ještě dnes k nejroztrhanějším svazkům našich veřejných knihoven, v jejichž přihrádkách bývají ostatně velmi řídkými hosty, k svazkům, o nichž tak často oznamujete zklamaným čtenářům: »Není tu, je půjčeno.«

* *
*

Jules Verne je tvůrcem zvláštního druhu románu, jehož podstatu tvoří experiment: postaviti člověka do nezvyklého přírodního okolí. Do věčného ledu točen nebo žáru rovníku, do vychladlých lávových chodeb podzemních, do hlubin oceánu a výšin zemské atmosféry, do étheru kosmických propastí, na povrch potulné vlasatice. Není to pokus psychologický; Verne se málo zajímá o to, jaké dojmy vyvolává toto okolí v duši jeho lidí. A není to pokus fysiologický; nepříznivá příroda má velmi málo příležitosti, aby uplatnila svůj vliv na tělo individua, které zbloudilo v její klín. Neboť toto lidské individuum jest opatřeno mocnými zbraněmi svého vědění a obrněno silným krunýřem technických vymožeností. Individuum, řekl jsem? Ne, nejde tu vlastně o žádné individuum, ani o člověka tu nejde; jde tu o vědu samu, o její personifikaci.

A to jsou dvě mocnosti, jejichž zápas vytváří děj románů Vernových: Příroda a Věda. Jednou se rozletí Věda za určitým cílem a Příroda staví se jí v cestu; podruhé hne se Příroda a Věda ji zahání do čeledníku její služebnosti. Věda dychtivá a nenasytná přichází, aby vylákala Přírodě některé její tajemství, nebo aby jí urvala nový kus půdy, kde by její chráněnec, člověk, mohl zapustiti kořeny své existence. A Příroda brání žárlivě svá tajemství, vstup do svých skrytých dílen, kde pracuje na formách svých zítřků, i do svých svatyň, kam se uchyluje ke svým tvůrčím snům.

V těchto zápasech obě zápasící napínají své síly, vymýšlejí raffinované úskoky, odkrývají neopatrně své slabiny a prozrazují své záměry. V těchto zápasech spadne leckdy plášť s ramen bojující Přírody a objeví se ruka, která zasadila ránu: zákon. A Věda brání se šípy, vystřelenými svou sokyní, jež si znovu zostřila a zakalila, a kryje se štítem, který jí její sokyně darovala kdysi v dobách míru a přátelství.

Čtenářům, sledujícím tento nevšední boj z bezpečného ústraní, naskytne se arci nejedna příležitost k rozhojnění jejich vědomostí. Odtud význam, který se přiznává Vernovi ochotně s tolika stran: didaktik, popularisátor vědy.

* *
*

Kdekoli se mluví o uměleckých schopnostech Vernových, akcentuje se vždycky nejsilněji jeho fantasie. A vskutku Vernova fantasie je nejsilnější složkou jeho talentu. Je to podivuhodná síla, která nezná překážek a nedbá vzdáleností, zalétá na pokyn svého pána do jakéhokoli prostředí a vracejíc se přináší mu nejrealističtější obraz krajů, jichž svým hmotným zrakem nikdy nespatřil.

Osnova mnohého z románů Vernových vznikla, zdá se mi, chladnou, polo vědeckou spekulací. Verne si umíní na příklad vylíčiti cestu do měsíce; je to nezbytným bodem jeho programu »Dobrodružných cest«. Dopravní prostředek? Dělová koule — jaký jiný by byl možný? Jak velké počáteční rychlosti je třeba, aby koule dostihla hranice zemské přitažlivosti, a jak silného náboje, aby se docílilo této rychlosti? Jak velká a jak zařízena musí býti koule, aby mohli dva nebo tři lidé žíti v jejím nitru několik dní? Účinek výstřelu. Co se stane, když koule protne pásmo asteroidů. Jaké výjevy nastanou, když dostihne rozhraní zemské a měsíční přitažlivosti. Krok za krokem, otázka za otázkou, a na každou z nich následuje odpověď, na některou několik různých odpovědí.

Ale fantasie autorova stojí za ním, dívá se mu přes rameno, čte jeho otázky i odpovědi, a dříve ještě, než on se mohl rozhodnouti pro tu kterou možnost, podává mu ona hotový obraz kraje, výjevu, situace.

Tyto obrazy bývají ku podivu určité a živé i tehdy, jsou-li zachyceny pouze několika rysy. Je zřejmo, že Verne vidí své osoby, dějiště i jednotlivé fáse děje zcela smyslně, jako skutečnost, jež se odehrává před jeho zrakem. A tato určitost a živost jeho vise je to, jež dodává i nejpodivnějším výjevům jeho románů zdání pravděpodobnosti, mnohem spíše, než vědecké důvody, jichž svědectvím snaží se opříti jejich věrohodnost.

Určitost a živost, pravil jsem? Třeba dodati ještě: také jejich reálnost. Jeho fantasie zůstává dítětem země i tehdy, když tráví život ve sférách mimozemských. Nechť se uchyluje do hlubin mořských, na bludnou kometu, nebo do krateru sopky, vždycky přináší s sebou trochu pozemské prsti, v níž může žíti seménko lidského života.

vždycky trochu pozemského ovzduší, jež možno dýchati lidským plicím. Její obrazy obsahují vždycky jistý počet pozemských známých předmětů, které vrhají i na ostatní složky obrazu zdání skutečnosti. Tyto předměty mívají nejen rysy skutečnosti, ale i vzájemné poměry jejich součástí bývají zachovány. Verne karikuje zřídka do směšna a nikdy do příšerna: Posledního způsobu kresby není ani schopen, při své bonhomii, svém optimismu a svých schopnostech psychologických. Pokouší-li se kdy o ni, jeho pokusy vždycky selhávají.

Důsledkem toho je jistá intimnost jeho dějových prostředí i dějů samých; zdomácňujete záhy v prvých, byť byla sebe nevídanějšími, a vžíváte se snadno v druhé, byť byly sebe neslýchanějšími. Zapomínáte záhy, že ten útulný pokojík, v němž páni Ardan, Nikol a Barbikan několik dní jedí, spí, zapřádají své rozhovory a konají svá pozorování, jest letící dělovou koulí; nechápete skoro, proč professor Arronax se svými soudruhy hledí uprchnouti z tak dokonalého a pohodlného plavidla, jakým je Nautilus kapitána Nemo, a z tak příznivého a lahodného živlu, jakým jest voda; neváhali byste ani okamžik sestoupiti do kráteru Sneffelsu a dáti se zajímavou cestou Arne Saknussema a Otty Lidenbrocka, kdyby Island neležel tak trochu z ruky. U Verna jest všecko intimním, lávové chodby, podmořské lesy, paluba vzdušné lodi Roburovy, vznášející se nad ledovými hroty Himalají; a nechať to zní trochu paradoxně, i jeho bizarrnost je intimní.[1]

Tato úslužnost fantasie Vernovy připravuje čtenáři mnoho pohodlí, ochuzuje ho však o mnoho vyšších požitků. Vtiskujíc svým visím vzhled reality, stírá s nich vůni snu; přihlazujíc útulně své obrazy nevídaného, zbavuje je kouzla výjimečnosti; přibližuje dálky, místo aby pudila ducha k rozletu; urovnává cesty, kde byste se chtěli probíjeti balvany překážek; osvětluje střízlivým, bílým světlem neznámé, jež toužíte jen tušiti modravým oparem tajemství.

Přes to nelze nepodivovati se síle jejích křídel, jež ji unášejí pevně nehmotným étherem, a jež se obratem mění v ploutve, je-li třeba plovati. Nelze však tím více nepociťovati s lítostí, oč volnějším, smělejším, závratnějším byl by její let, kdyby — nebyla ukována na řetízku didaktických úmyslů.

---

[1] Pozoruhodnější výjimku tvoří jeho »Gil Braltar«, stručná, ale dosti suggestivní črta, jejíž podivnost by zanechávala mrazivý dojem příšerného přízraku — kdyby nebyla závěrečným vtipem obrácena v žert.

Tento řetízek zdá se býti velice tenkým při své ohromné délce: ale jeho články objímají pevně rumpál, jehož kliku svírá autor ve své pěsti. Jeho šedá, nevtíravá barva ztrácí se časem ve stínu a mracích; když však vysvitne slunce, zalesknou se obliny jeho článků studeným leskem oceli.

Fantasie Vernova vznáší se blíž a blíže k měsíčné kouli a před jejím dychtivým zrakem vyvstávají tajemné, dosud nevídané kraje. Závratné hory zdvihají své posněžené skráně, obrovské krátery rozevírají své černé tlamy, šedé plochy moří dřímají v mrtvém klidu; tu zaplane pochodeň hořící sopky, tam na obzoru.... Stát! Rumpál se otočil, řetěz se napjal a fantasie stržena jeho škubnutím klesá černým prázdnem. Je třeba poučiti se dříve, co říká o těchto horách, propastech a mořích Keppler, Herschel a jiní hvězdáři.

Cestovatelé k zemskému středu ocitnou se náhle na konci tmavé, lávové chodby, a jejich užaslým očím zjeví se moře, podzemní moře, nepřehledné jako kterékoli jiné, lámající své vlny se známým temným šumotem, vysoko nad ním plují skutečná mračna, vane svěží parnatý vzduch, rozlévá se denní světlo, na jeho březích tmějí se lesy gigantických žampionů a.... Počkat! Teď je nutno uděliti čtenáři lekci o všech proslulých jeskyních zeměkoule a jejich rozměrech, vzhledu, pravděpodobném původu atd.

Opět a opět musí se fantasie Vernova zastavovati v nejbujnějším vzletu a odmlčovati v nejnadšenějším rozepění, i vraceti se na zem, aby mohla vystoupiti na zelenou kathedru a uštědřiti odtud rozechvěným divákům nějaké užitečné poučení. Jako venkovská služka, které dají jednou za čtrnáct dní dovolenou k návštěvě kostela v městě, ale zároveň jí uloží, aby tam prodala nůši vajec a kuřat a nakoupila v pěti krámech nejrůznějšího zboží.

* * *

V článečku Brockhausova Konversačního lexikonu o Vernovi nalézá se výrok, že Verne umí obratně voliti k dějům svých románů vhodné osoby.[1] Nebudu uvažovati, vystihuje-li tento výrok dostatečně a přesně podstatu věci. Jedno je i z něho zřejmo, třeba byl míněn sebe pochvalněji: že Verne není vůbec psychologem.[2]

---

[1] »... geschmackvolle und verständige Wahl der zur Handlung passenden und charaktergemäss durch alle Vorfälle und Situationen hindurchgeführten Personen...«

[2] K témuž úsudku dospěl autor nekrologu V-ova ve »Zvonu« (V. 29): »... jeho postavy postrádají mnohdy psychologie, jsouce živeny často jen svými abstraktními pudy a touhou po neznámém a dosud neviděném.« Opačně soudí referent »České Mysli« (VI. 3): »Zdařilé líčení povah...«

Děj jeho románů nevyplývá z povahy jednajících osob jako příčiny nebo důležité její složky; naopak, jeho osoby vyplývají z těchto dějů.

Kdož jiný by podnikal cesty tak odvážné, než nadšený apoštol Vědy, hotový položiti desetkrát svůj život za jediný úsměv své bohyně? On jest osou, vůdčí osobností všech Verneových románů, mozkem i srdcem všech ostatních osob. Bývá ctižádostivý a prudký, nebo neochvějně flegmatický, vždycky je odvážný až k šílenství a učený až k vševědoucnosti. Jednou se jmenuje kapitán Nemo, po druhé professor Lidenbrock, po třetí inženýr Robur, po čtvrté Farragut, po páté Hatteras. I tehdy, dostanou-li se osoby románu do své neobyčejné končiny světa náhodou, bez vlastní vůle, jako trosečníci balonu na pustý ostrov Lincoln nebo hrstka lidí ze středozemního přímoří na kometu Gallii, můžete býti jisti, že mezi nimi vždy naleznete nějakého Cyra Smitha nebo Palmirina Rosetta.

Těmto mužům silného mozku potřebí jest soudruhů silné a obratné ruky, kteří by pomáhali prováděti jejich úmysly; sílu intellektuální nutno doplniti silou fysickou. Tak povstává galerie Vernových sluhů, obratných, ochotných a statečných průvodců jeho hrdin, věrných jako ženy starých eposů, jako gardisté napoleonských legend, jako psi školních čítanek. Tu je mrštný Passepartout cestovatele Fogga, jenž má vždycky na rtech připraven vtip a v ruce nabitý revolver, veselý a bodrý Joe kapitána Farraguta, chladnokrevný Islanďan Hans professora Lidenbrocka, bezstarostný Benzouf Hectora Servadaca; Cyrus Smith má svého Naba a professor Arronax svého Conseile.

Tyto hlavní figury doznávají ovšem v jednotlivých románech jistých variací. V románě »Na kometě« je rozdělena úloha rekova dvěma osobám, nedostatek vůdcovských schopností pedantického učence Palmirina Rosetta doplňuje voják Hector Servadac svou činorodou energií; černoch Nab jest jen bledým odleskem svých sluhovských kollegů z jiných románů a svalnatou pravicí páně Smithovou je tu vlastně námořník Pencroff; Conseil není sluhou reka románu »Dvacet tisíc mil pod mořem«, kapitána Nemo, nýbrž jeho bezděčného hosta; v románě »Do měsíce« schází služebný duch docela, jeho roli zastává tu svými vtipy, svým chovem psů a slepic a svým strachem z algebry bohatý Francouz pan Ardan. Atd. atd. Tyto odchylky však neruší pravidelného užití obou naznačených hlavních typů a přiděleného jim poslání.

Vedle nich vyskytují se opět a opět bezděční účastníci výprav rekových, kteří sledují jejich průběh a podávají pak o nich zprávu čtenáři. Takovým cestovatelem z donucení je zajatec »Nautila« prof. Arronax se svými druhy, jsou jimi dva funkcionáři balonového spolku na vzdušné lodi inženýra Robura, je jím synovec Lidenbrockův Max, doprovázející svého strýce do zemského nitra.

Ostatní osoby jsou pouhými episodisty, sloužícími jen ku zpestření děje, nemajícími však většího vlivu na osudy rekovy; nevyjímaje ani odpůrců rekových, neboť jediným vážným odpůrcem Vernových reků jest, jak jsem již řekl, příroda.

Je tedy výběr postav v díle Vernově velmi skrovný; pouze několik šablon, které se přenášejí na různou dějovou půdu různými barvami.

Jak si Verne uzpůsobuje vlastnosti svých osob dle potřeby svých dějů, toho nejvýmluvnějším svědectvím je román »Tajuplný ostrov«. Z pěti lidí, které náhoda svedla a zahnala na pustý ostrůvek, pan Cyrus Smith jest inženýrem a bude tedy říditi provádění potřebných staveb a kommunikací, výrobu nástrojův a nářadí; žurnalista Spilett, jsa výtečným střelcem, postará se denně o čerstvou pečínku, mladík Harbert, učený botanik, bude k ní dodávati chutnou zeleninu a ovoce, a objeví rostliny, z nichž možno připravovati léky a vyráběti látky na šaty. Pak bude třeba někoho, kdo by upravoval tyto krmě a řídil společnou domácnost; což zastane černoch Nab, obratný kuchař a čilý sluha páně Smithův. A měli by tito trosečníci naději, že se kdy vrátí se svého pustého ostrova na obydlenou zem, kdyby mezi nimi nebylo zkušeného a odvážného námořníka Pencroffa, jenž dovede zajisté za pomoci ostatních zbudovati loď a říditi ji pouští oceánu? Hle, pět mužů, které náhoda svedla a náhoda zahnala na bezlidný ostrůvek; a dovedlo by pořadatelstvo kterékoli výzkumné výpravy sestaviti vybranější družinu? Proto je také »Tajuplný ostrov« nejútulnější a nejpůvabnější robinsonádou, jaká kdy byla napsána . . .

Několik šablon, řekl jsem výše. Otiskům těchto šablon přiznává se někdy výraznost. Přihlédneme-li však blíže, objeví se nám, že tato výraznost vyplývá jen z jejich jednostrannosti a schematické jednoduchosti.

Letora každého z těch lidí je určitě vyhraněna, jako dle starého Durdíkova vzorce: vášeň lehkovznětlá, žádost prchavá; vášeň těžkovznětlá, žádost trvalá. Není odstínů, není přechodů. A duše každého z nich naplněna je pouze jednou snahou, jedním citem, jednou silou, každá má jedinou vlastnost, která se projevuje v každém jejím činu a v každém jejím slově. Jeden je ctižádostivý, druhý obětavý, třetí

veselý; první je pouze ctižádostivý, druhý nasadí svůj život vždy a pro kohokoli a pro cokoli, třetí nepozbude svého dobrého rozmaru ani na okamžik. Tato jediná vlastnost, náklonnost, mohutnost, slabost, jež patrně pohltila všecky ostatní, nebo jim ani nedala vyrůsti, jest ovšem vyvinuta v krajní superlativ. Flegmatický průvodce cestovatelů do středu země, Hans, neopomene ani na vetchém voru, potácejícím se na vlnách podzemního moře, nad nímž praskají elektrické pumy a v němž se rvou předpotopní obludy, požádati svého pána o smluvenou mzdu, připadne-li mezi plavbou sobota; Hector Servadac ucpe v bitvě průlom v náspu, způsobený dělovou kulí, svým tělem a velí svým vojákům k útoku; Phileas Fogg vydává na odstranění překážek své cesty statisíce, aniž by pohnul brvou, a projížděje nejkrásnějšími krajinami světa, hraje ve vagoně šachy.

Poněvadž tedy počet osob v románech Vernových nebývá velký a každá z nich bývá charakterisována pouze jedinou vlastností a tato vlastnost nanesena tak soustředěnou barvou, je přirozeno, že se tyto osoby navzájem dost ostře odlišují a vrývají v pamět. O všech osobách však nelze ani toho tvrditi. Tak na př. cesty »Do měsíce« účastní se tři osoby, ale čtenář si jistě zachová v paměti obraz pouze dvou: ztřeštěného Francouze Ardana, jenž neušetří ani smrti svými cirkovými vtipy a nebojí se ničeho na světě krom algebry, a střízlivého, pedantického učence, který má smysl jen pro vědecké otázky a jmenuje se jednou Barbikan a po druhé Nikol. Sluha Nab v »Tajuplném ostrově« liší se od ostatních Robinsonů ostrova Lincolnova hlavně svou černou pletí a svou bezvýrazností. A který čtenář by byl s to vyvolati si po delší době v mysli určitou představu poručíka Prokopa z románu »Na kometě«?

Srovnáním osob jednotlivých děl Vernových vysvitla nám malá rozmanitost povah, jednostranná a schematická charakteristika; kdybychom je srovnávali s osobami jiných současných i předchozích autorů, jsem jist, že i jejich původnost by se značně seschla. Nezdá se vám, na příklad, že i nejpyšnější lidský tvor z Vernovy tvořitelské dílny, všemohoucí kapitán Nemo, má velmi známého předchůdce v díle staršího Dumasa, že není než jakýmsi elektrickým Monte-Christem? Nezdá se vám, že Pencroff je jen zvlášť vydařeným exemplářem osvědčeného typu bodrých a statečných námořníků a kapitánů cestopisných románů a povídek? Phileas Fogg je vzor podivínského cestujícího Angličana, jenž prošel již před svou cestou kolem světa slušnou řadou anekdot. A Izák Hakhabut je protivný, směšný a lakotný židovský lichvář antisemitského střihu. (Pokrač.)

O posledních dílech B. Smetany.

Napsal prof. dr. Jos. A. Theurer v Příbrami.

Bylo to při slavnosti šedesátých narozenin mistra Bedřicha Smetany, konané v Umělecké Besedě dne 1. března 1884, kdy ku konci své řeči pronesl přední bojovník za idey Smetanovy, prof. dr. O. Hostinský, tato slova trvalé ceny:

»I nastává nám především povinnost, odčiniti všeliké křivdy, které nepřízní doby trpěti musilo nejedno dílo Smetanovo... Dále budiž péčí všech pořadatelů koncertů, aby obecenstvo české stále bylo ve styku s celou uměleckou činností mistrovou, nejen s několika nejpopulárnějšími skladbami. Dále mají i všichni ti, kteří literárně jsou činni na poli hudebním, svatou povinnost, šířiti všemožně porozumění a vnímavost pro vznešené umělecké ideje Smetanovy, aby to, co doposud nepochopeno jest i namnoze v kruhu vřelých ctitelů a nadšených přátel Smetanových, hleděli přivésti k plné, jasné vědomosti...«

Tak mluvil prof. Hostinský — zajisté všem shromážděným ctitelům mistra Smetany z duše — 1. března r. 1884. Víme sami, jak daleko jsme od doby oné pokročili v pochopení a porozumění našemu největšímu hudebnímu geniovi. Křivda, učiněná svého času »Daliboru« a »Čertově stěně« divadlem i nepřáteli Smetanovými, je dnes ovšem odčiněna. Zkoumejme však ještě dnes, co ze skladeb Smetanových nejhloub vniklo v široké obecenstvo — a snad spíše shledáme, že zakotvila v něm »Prodaná nevěsta« než některá jiná práce pozdější, v níž mistr své umělecké Credo vyslovil a své ideály uplatnil.

Nepřihlížejme však ke kruhům širokým — omezme se na úzký kruh hudebníků. Zda v kruhu tom uplatněna jsou dnes již slova, pronesená Hostinským r. 1884? Znají dnes hudební naše kruhy celou tvorbu Smetanovu? Staly se všemožné kroky, aby to, co r. 1884 i mezi ctiteli Smetanovými ještě bylo nepochopeno, přivedeno bylo k plné, jasné vědomosti?

Na programech koncertních setkáváme se se skladbami Smetanovými až do r. 1880. Co psal Smetana později, jest jakoby z jeho činnosti vymazáno.

Již »Čertova stěna« při své premieře r. 1882 měla smutný osud. Propadla. Přátelé Smetanovi, kupící se kol tehdejšího »Dalibora«, svalovali právem vinu toho na správu divadelní, jež operu vypravila způsobem naprosto nedostatečným. Však mezi řádky obran těch můžeme snadno vyčísti, co tehdy jako smutné tajemství v kruzích zasvěcených se vypravovalo, že duševní činnost mistrova chabne, a že v »Čertově stěně« viděti již toho odlesk. Že tehdy obava o zdraví mistrovo suggerovala jeho přátelům, že v »Čertově stěně« přece již jest znáti stopy choroby mistrovy, jest přirozeno. Kdo mistra v pravdě miloval, trnul úzkostí při myšlence, že by činnost jeho mohla předčasně, uspíšeně býti porušena — a proto každý, i domnělý příznak této obávané možnosti rostl v očích jeho ctitelů měrou takovou, jakou právě jen láska dovede zveličovati příznaky možného nebezpečí. Že tehdy opravdu byly obavy nemístny, ukázala doba nejnovější, kdy »Čertova stěna« v Nár. divadle dobyla si konečného skvělého vítězství.

Co napsal Smetana po »Čertově stěně«, znají jen nemnozí jednotlivci, kteří náhodou měli příležitost, býti přítomni jedinému neb jen několikerému nečetnému, často soukromému provedení skladeb těch. Jsou to:

Op. 130. Romance pro piano na 2 ruce (1881).

Op. 131. Druhé smyčcové kvartetto z D-moll (1882 až 1883).

Op. 133. Viola, fragment romantické opery (1882?—1884).

Op. 134. Naše píseň, sbor pro mužské hlasy (1883).

Op. 135. Pražský Karneval. Introdukce a Polonéza pro veliký orkestr (1883).

Na všech skladbách těch lpí dosud kletba. Mladší generace hudební nemá ani možnosti, aby skladby ty poznala, neboť nikde se nehrají a přístupny studiu namnoze nejsou. A tak jest celá poslední perioda činnosti Smetanovy širší veřejnosti až dosud zahalena neproniknutelnou rouškou.

Důvod, který pro toto smutné faktum obecně se uvádí, jest znám. Říkává se, že v dílech těch jeví se stopy mistrovy choroby měrou rostoucí ve výši takovou, že není možno, skladby ty obecenstvu předváděti. To poznáváme nejlépe i z hlasů přátel Smetanových.

u příležitosti, kdy díla ta poprvé — a zároveň skoro vždy též naposled — byla veřejně provozována. Doklady jsou na snadě.

Dne 3. ledna 1884 — tedy v době, kdy hvězda Smetanovy slávy stála již v zenitu, alespoň v Čechách — hráno v Uměl. Besedě nové kvartetto (z D-moll) Smetanovo. Byla to zajisté událost, o níž by se hudební časopisy byly měly rozepsati nejobšírněji, přinésti důkladný rozbor, obsažnou kritiku atd. A co čteme v tehdejším »Daliboru«? V čísle ze dne 7. ledna 1884 konstatuje se pouze neúčast obecenstva při onom koncertě, a zpráva se uvádí slovy: »Ponechávajíce svému zpravodaji referát o reprodukci samé...« — nikde ani slova uznání! A zpravodaj nejen že v čísle samém, leč ani v budoucím ničeho nenapsal — až teprve v čísle ze dne 21. ledna čteme suchý a krátký referát:

»Kvartetto Smetanovo, jež skladatel roku minulého po přestálé delší chorobě složil, nepohybuje se ve formách obvyklých, nýbrž sestává ze 4 volných obrázků a mohlo by se nazvati fantasií pro 4 smyčcové nástroje; skladba jest plná něhy, dojímá vzletnou melodií, svěžím rhytmem, vystupujícím zejména ve větě druhé. Zvláštní charakteristika zřejma jest ve všech částech, a sloh Smetanův jeví se ve skladbě té, již bychom nazvali »Sny a tužby« (!!) s veškerou vřelostí. Milovníky hudby komorní upozorňujeme na skladbu tu, které bychom přáli, aby brzy tiskem vydána byla.«

To značí, prostě řečeno, úplné propadnutí kvartetta, doznání, že jest pochybené, umělecky nemožné. Podobně zmiňuje se o něm Hostinský ve své studii »Umělec a obecenstvo« (Květy, 1884): »Druhé kvartetto.... jeví nám mistra, jak nám jej ukazují jeho poslední podobizny; táž tvář intelligentní, nám nade vše milá, čelo však zastíněno je temným, těžkým mrakem. Umění jeho zde jednou ještě, — naposled! — vidíme skrze průhlednou roušku, ale je to přece jen rouška, a je barvy neveselé, černé.«

Tím druhé kvartetto zmizelo s povrchu zemského. Bylo sice vytištěno r. 1889 nákladem Bursíka a Kohouta, vydány však jen hlasy, nikoli partitura, čímž studium díla velmi znesnadněno. Partituru vydal teprve r. 1896 N. Simrock v Berlíně. Od 3. března 1884 nehráno druhé kvartetto v Praze nikde veřejně.[1]

---

[1] Soukromně hrálo je, pokud mi známo, Heroldovo kvartetto ve společ. klubu »Slavii« r. 1904, načež totéž kvartetní sdružení hrálo je veřejně za velikého nadšení obecenstva v Příbrami téhož roku. »České kvartetto«, jež nastoupilo svou slavnou uměleckou dráhu r. 1893 Smetanovým prvým kvartettem »Z mého života«, hrálo druhé kvartetto ponejprv soukromně dne 19. listopadu 1906 ve společ. klubu Slavii.

Značně horší osud stihl symfonickou báseň »Karneval Pražský«, či správněji řečeno prvou symf. báseň ze zamýšleného cyklu toho jména, obsahující Introdukci a Polonézu. Dávána byla poprvé dne 2. března 1884 při koncertě, pořádaném na oslavu šedesátých narozenin mistrových. Byv sám tehdy koncertu přítomen pamatuji se velmi dobře, že skladba činila na nás dojem v pravdě zdrcující — co jsme tam slyšeli, bylo vskutku nemožné, svědčilo o blížícím se konci mistrově. Vím, jak deprimováni opouštěli jsme koncertní síň.

»Karneval« dokončil Smetana 14. září 1883, po něm psal již jen operu »Violu«, jíž souzeno zůstati fragmentem. Osud »Karnevalu« způsobil asi, že »Viola« zůstala vůbec neznámou, až na ni upozornil r. 1898 autor tohoto článku v »Daliboru«, načež pak řízením p. A. Piskáčka, jenž partituru doplnil, byl celý fragment veřejně proveden v Rudolfinu — však zase jen jedinkrát — od té doby ani část jeho nikde nedávána.

*

Je v tom tedy jistý akt piety, že díla, o kterých se má za to, že vznikla ve stavu porušené duševní činnosti mistrovy, se před veřejností nepředvádějí.

Jest dvojí druh piety: pieta pro foro externo a pro foro interno. Na zevnějšek chrániti umělecký profil mistrův naprosto nedotčený konečným úpadkem, a tudíž úpadek tento umlčeti, annulovati, vymazati z uměleckého života mistrova. Jest však ještě druhý druh piety, jemuž neveli sláva a pocta, nýbrž láska — jest to druh piety, jenž činí členům rodiny obzvláště drahými a památnými právě ty věci, kterými umírající otec ve svých posledních dnech se zabýval — a nejvíce snad ty, které nám připomínají jeho utrpení, jež tak mužně a odhodlaně snášel.

A Smetana byl otcem naší české hudební rodiny, jež jej nejen ctila, ale milovala. Neměly by právě t y plody ducha jeho, které i třeba nesou na sobě stopy jeho choroby — a p r á v ě p r o t o — býti obzvláště drahými? Vždyť byly by to zajisté jen čestné, ba nejčestnější rány na věčně živoucím těle mistrovy tvorby — rány, jež zasazeny mu v zápase o umělecké ideály jeho — a tudíž i české hudby — nepřáteli. Nediktuje nám tedy l á s k a a v d ě č n o s t k mistrovi, abychom poslední jeho tvorbu obzvláště pečlivě a s pietou studovali, i kdyby o p r a v d u nevyrovnaly se skladbám jeho starším?

A ještě další jest důvod, proč nutno, skladby ty důkladně a svědomitě studovati — obzvláště, nesou-li opravdu na sobě pečeť tvoření abnormního, chorobného. Není-li po stránce psychologické

svrchovaně důležito, ba nutno, studovati, jakým způsobem se u veleducha, jakým byl Smetana, jeví účinek progressivní paralysy a spojené s ní psychosy na jeho duševních výtvorech, které s plným vědomím tvořil, a které za zdařilé považoval? Prof. dr. Hlava považoval za svou povinnost, vykonati pitvu mrtvoly Smetanovy, především pak mozku jeho, fysické to dílny jeho genia, aby zjistil vývoj a podstatu jeho choroby. Vykonati alespoň pitvu jeho »chorobných« posledních děl — k tomu nenašel se po celých 22 let v našich hudebních kruzích nikdo.

Proto odvažuji se nyní konečně sám blíže se dotknouti otázek zde uvedených. Prostudovav druhé kvartetto, Karneval i Violu, nemohl jsem při bedlivém studiu shledati nikde žádných stop duševní choroby. Naopak — v dílech těch jeví se genius Smetanův v plném svém lesku. Jest jen třeba do děl se zahloubati a posuzovati je se stanoviska Smetanových uměleckých názorů.

Smetana nikdy se neopakoval. V jeho bohaté činnosti nenalezneme ani dvou skladeb, směrem svým sobě podobných. Stále hledal, »osvědčiv se« (jak tu a tam sám praví) v genru jednom, zase problemy a genry nové. Jako se nikdy neodhodlal, ač v 70tých letech závisela na tom jeho popularita, ba jeho existence, složiti druhou »Prodanou nevěstu«, tak také nesmíme očekávati, že by jeho skladby další, kdyby mu bylo bývalo dopřáno je napsati, byly bývaly pokračováním dřívějších. Víme z dopisů jeho a ze zpráv, jež zachovali jeho přátelé, že nesla se jeho touha po stvoření dvou oper: veliké opery komické, v níž by se rozvinula celá technika zpěvní, a jíž měla býti Viola; druhou, závěrečnou prací měla býti veliká opera tragická, v níž chtěl ztělesniti svůj ideál dramatické hudby, a k níž měla býti »Libuše« jen průpravou a náběhem. Jako při »Viole« vzal Smetana námět ze Shakespeara — tedy z literatury světové — tak ani při veliké práci poslední nebyl by asi býval vzat sujet ze života českého, nýbrž buď z doby historické neb spíše snad mythické. Zbudovav českou hudbu chtěl Smetana ještě ukázati, jak řešiti dramatické konflikty všelidské s českého stanoviska. Proto se jeho hudba nenesla prostým, českým slohem »Prodané nevěsty« neb »Hubičky« — a proto těm, kdo se stanoviska tohoto by se byli dívali, musila by se zdáti jinou, nezvyklou. Netřeba ovšem říci, že by Smetana vzdor tomu byl opět promluvil zvuky českými — vždyť jinak ani nemohl! Byl by jimi však promluvil v novém rouše, v němž jeviti se musí český živel v hudbě světové. Proto nesmíme, mluvíce o českosti hudby Smetanovy, mysliti na prosté, zpěvné melodie, jež u nás namnoze znárod-

nély — musíme jeho českost hledati hloub, musíme ji hledati i tam, kde chce vysloviti myšlenky všelidské — a musíme ji hledati právě zde nejvíce!

Nutno to důrazně vytknouti, aby snad z nedostatku zevnějšího, hned na prvý poslech se jevícího »národního tónu«, který považuje se za charakteristikon Smetanovy hudby, nesoudilo se hned na úpadek!

Účelem následujících statí jest, dáti popud ke konečnému řešení otázky posledních děl Smetanových a ukázati, že jest také možno, dospěti na základě hlubšího studia posledních děl Smetanových k závěru jinému, než jaký u nás zdomácněl, a to k závěru, že v dílech těch nejeví se nijak chorobný duch, nýbrž že v nich mluví k nám nejvnitřnější umělecké cítění mistrovo o námětech všelidských.

*

Po stránce psychologické dospěl jsem k závěru, že, třeba že mozkové ústrojí Smetanovo zachváceno bylo progressivní paralysou, že přece ty části mozku, jež mají účast na umělecke tvorbě, vzdorovaly poruše nejdéle, jsouce u genia takového, jakým byl Smetana, trvalou prací zvláště posíleny. I když již Smetana v různých jiných ohledech jevil se duševně chorým, přece ještě byl schopen nerušené tvorby — rozumí se, že ne pořád a ne na dlouho. Celkový tělesný stav nedovoloval mu, pracovati dle libosti; když však nastala chvíle tělesného zlepšení, třeba chvilkového, byla tu tvůrčí činnost ve své nezmenšené velikosti ihned připravena, aby pokračovala ve své práci. Hlavní nesnáz spočívala v tom, vpraviti se do proudu započaté práce, uvědomiti si plán a rozvrh její i stadium, až ke kterému pokročila. Toto vpravování zabralo asi dosti značnou část příhodné chvíle, a tím ji k nesmírné škodě tvůrčí činnosti samé zkrátilo — únava tělesná celková dostavila se zase, a práce pokročila jen o málo vpřed, a musila třeba zase na delší dobu býti poodložena. Že však vzdor tomu Smetana dovedl uceleně pracovati, svědčí nejen o tom, že tvůrčí síla nezmenšena tu byla, ale právě že ještě existovala v neobyčejné síle a mohutnosti, aby pracovati mohla za poměrů tak výjimečně nepříznivých.

V posledních dílech Smetanových nacházíme jasné doklady o tomto způsobu tvorby. Jeho orchestrální partitury jeví stopy namáhavé tvorby velmi jasně, »Karneval« méně, »Viola« značně více. Nejeví se však nijak skladby ty jako výtvory chorobného mozku, že by snad obsahovaly nemožné harmonické spoje, neb že by jevily poru-

šený proud melodiky neb nemožnosti v hlasech a nástrojích. Naopak, zde se jeví celá skladba v úplném pořádku. Vliv choroby jeví se pouze v zapomnětlivosti, čili v ne vždy úplně provedeném vpravení se do stadia skladby. Tak na př. ve »Viole« komponována jsou na nové stránce partitury starší, již dříve zpracovaná místa, znova a třeba i po třetí — ale vždy jen na n o v é stránce, ne snad uprostřed stránky již začaté. To ukazuje jen, že Smetana, jda po stopě započaté práce, utkvěl na místě, jež jej obzvláště poutalo, a nevšiml si, že v práci pokročil před tím již dále.

Jiný způsob, jímž jeví se vliv choroby, jest, že na mnohých místech, zejména ve »Viole«, nepodržel v paměti, ve kterém klíči psán jest nástroj orchestrový neb v jakém ladění. Nikoliv tedy, že by si snad Smetana nebyl dovedl představiti, jak nástroj ten zní, že by nebyl věděl, jak účinně ho užíti — nastal omyl jen v p í s m u, jenž dá se ve všech případech konstatovati a odčiniti. Že pracoval Smetana jen chvilkově, namáhavě, dokazuje nejlépe to, že v některých místech nutno v každém z několika po sobě následujících taktů měniti klíče neb ladění, ba někde i v různých čtvrtích t é h o ž taktu. To však praví jen, že na z p ů s o b p s a n í Smetana tak pečlivě nedbal — a dbáti nemohl, chtěl-li udržeti mysl upoutánu ke skladbě samé, jevící se mu duševním okem i uchem. T u ukázala mu jeho umělecká fantasie v takové neporušené kráse, jako kdykoli před tím — zachytiti ji perem bylo mu tím těžší, čím složitější byla umělecká představa. Celá duševní činnost byla upjata k sledování vnitřní, ideálně mu znějící skladby — mechanickému napsání věnovati mohl než pozornost v řadě druhé. Jest to psychologicky velmi zajímavý zjev, a velmi snadno vysvětlitelný; bylo mně pak obzvláštní radostí při práci, když studuje místa na pohled naprosto nemožná dospíval jsem postupně k jejich rekonstrukci prostředky, hudebně nejprimitivnějšími, neměně ovšem ničeho na skladbě samé. Podobné chyby písma nenalézají se skoro nikde v hlasech hlavních, vedoucích, nýbrž skoro výhradně ve hlasech vyplňovacích, kde se jednalo nikoli o vystižení, charakterisaci melodie neb harmonie, než jen o vyplnění, a proto psáno asi zběžněji.

Nejzajímavějším dotvrzením, že tvůrčí činnost hudební zůstala u Smetany netknuta, když už ostatní stránky činnosti duševní byly dotčeny, jest posledních několik stránek »Violy«. Zde užívá Smetana nejen poznámek hudebních, slovy vypsaných, v nejrůznějších jazycích (německy, francouzsky, švédsky), ale píše i chybně texty a jednotlivá slova, jako na př. místo »šlechetník« píše na posledním archu

»Schlackenstrick« a pod. Při tom však hudba je skoro úplně správná, nejeví, až na jedno či dvě místa, nejmenšího pochybení — leč zmíněná již opomenutí v písmu a notaci.

Jsem plně přesvědčen, že až k výším Smetanova genia nesáhala jeho choroba, a že, jakmile je zasáhla, nastal konec. Progressivní paralysa celého ústrojí — jen tvůrčí síla stála tu netknuta. Jakmile paralysa zachvátila i ji, jakmile zasáhla jádro, nejvnitřnější podstatu ducha Smetanova — pak již Smetany nebylo. Tělo odumíralo postupně, činnost duševní snad také — jinak ani není možno — ale genius tvoření uměleckého vzdoroval stále, zůstávaje zdráv a svěží až do posledního okamžiku, kdy i tato poslední, skvělá tvrz stala se obětí postupujícího rozkladu. Potom však Smetana nenapsal už ani jediné noty. O progressivním úpadku umění Smetanova nelze dle mého přesvědčení mluviti — to nikdy neupadalo, nýbrž rázem skleslo s plné výše do temna smrti.

(Pokrač.)

Dělničtí inspektoři v hornictví.

Napsal F. S. (Dokonč.)

II.

V Rakousku má nyní dojíti též účast dělnictva v inspekci horní platnosti. Aspoň z prohlášení ministerstva orby možno souditi, že ministerstvo je odhodláno provésti skutečně rozšíření inspekce horní. Ministerstvo orby, jak už na počátku článku našeho uvedeno, uznává oprávněnost požadavku hornictva a v prohlášení samém naznačuje i způsob, jak by instituci tu bylo možno zasaditi do rámce existujících organisací hornických a připomíná instituci horních společenstev. Dá-li se ústav dělnických inspektorů do našeho zákona o horních společenstvech beze změny ustanovení zákonných samých s prospěchem zařaditi, je ovšem otázka jiná, kterou nelze beze všeho kladně zodpověděti.

Horní společenstva organisována jsou na základě zákona ze dne 14. srpna 1896 č. 156 ř. z. Pro každý obvod revírního úřadu horního má zpravidla utvořeno býti horní společenstvo, sestávající ze skupiny majitelů dolů a ze skupiny volených delegátů dělnictva v závodech těch zaměstnaného. Delegáti tito voleni každým závodem horním zvláště — na každé začaté 100 dělníků připadá jeden delegát — tvoří zároveň t. zv. místní výbor dělnický, který sestává aspoň ze tří delegátů. (Připadá-li na některý závod dle počtu dělnictva méně delegátů než tři, doplní se počet jich volenými »výbory« na tři členy.) A právě na tuto instituci místních výborů dělnických chtělo by ministerstvo novou instituci navázati.

§ 23. zmíněného zákona vymezuje působnost těchto výborů takto: »Úkolem místního výboru dělnického je především majiteli závodu nebo jeho úředníkům přednášeti přání a stížnosti dělnictva nebo částí jeho, týkající se smlouvy mezdní a vůbec podmínek pracovních, jakož i zprostředkovati odstranění různosti mínění v tomto směru. Vůbec mají výbory místní přispívati k udržení dobré shody mezi majiteli

závodů a jejich orgány s jedné a dělníky se strany druhé. Výboru mohou mimo to s jeho svolením svěřeny býti majitelem závodu i jiné úkoly. Tak zvláště může mu svěřeno býti spolupůsobení při správě humánních zařízení při závodě existujících, pokud nejsou to instituce horního společenstva, jakož i dozor nad plněním předpisů služebního řádu i nařízení vydaných pro zdraví a bezpečnost horníků.«

Za delegáty, resp. členy místního výboru dělnického voleni býti mohou muži dosáhnuvší 24. roku, státní občané rakouští, kteří nejméně tři léta zaměstnáni byli při horním závodě (nejen pod zemí) v obvodu dotýčného horního společenstva a jsou svéprávní a bezúhonní (ve smyslu § 5. cit. zákona).

Otázka dělnické inspekce při hornictví stala se tak na podnět ministerstva orby předmětem diskusse obou zúčastněných stran: majitelů závodů horních a jich ingenieurů s jedné a hornictva se strany druhé. První vyslovili se zásadně proti zavedení živlu dělnického do systému horní inspekce, druzí — dělníci — přirozeně pro ni s připojením požadavku reorganisace celého systému inspekčního.

Skupina zaměstnavatelů projevila, jak řečeno, zásadní odpor proti účasti dělnictva na dozoru nad doly a prohlásila, že neuznává významu a užitečnosti zamýšlené instituce. Důvody pro toto stanovisko uváděné jsou v celku stejné, jako důvody svého času ve Francii proti dělnické inspekci vedené a rozšířeny ještě poukazy na nabyté zkušenosti s dělnickou inspekcí v cizině. Poněvadž však prý zaměstnavatelé vidí, že ministerstvo orby má pevný úmysl ono rozšíření inspekce provésti a tudíž je oprávněná domněnka, že by úprava ta oktroyována býti mohla, rozhodli se předložiti ministerstvu návrh úpravy otázky té, jak by byli ochotni rozšíření to přijmouti.

Unie hornictva rakouského následkem toho přijala na letošním sjezdě rovněž program úpravy dělnické inspekce a odevzdala i ten ministerstvu orby.

Tak máme nyní sumu požadavků obou kombatantů před sebou. Oba návrhy vyslovují — jak samozřejmo — maximální požadavky jedné i druhé strany a z obou bude nutno sleviti, má-li býti stvořena instituce nejen pro forma, nýbrž i de facto prospěšná.

Všimněme si nejprve obou návrhů!

I. Majitelé závodů horních, resp. jejich mluvčí, ústř. spolek majitelů hor, přijímá v principu myšlenku vlády, přičleniti nový útvar existujícím horním společenstvům. Čím dle tohoto ná-

vrhu dělnický inspektor má býti, vyjadřuje hned § 1. navržené instrukce: »Jako pomocný orgán správce závodu za účelem účasti v hornopolicejním dozoru nad závodem horním přiberou se delegáti dělničtí . . .« Delegáty tyto — pro každý závod horní jednoho — jmenuje správce závodu ze tří kandidátů naznačených mu místním výborem dělnickým. Delegáti ti mají uměti čísti a psáti, býti aspoň 30 let stáří a nejméně 5 let jako havíři nebo tesaři důlní na dotyčném závodu, pro který mají býti ustanoveni, zaměstnáni.[1] Funkce těchto důvěrníků trvá, stejně jako funkční doba ostatních delegátů hornictva, tři léta.

Důvěrník, který nemá právě uvedené specielní kvalifikace, nemá jiného práva než »všecka pozorování, která při svém zaměstnání učinil, resp. která od ostatních delegátů mu za účelem oznámení jich správci závodu byla sdělena, do zvláštního »důlního denníku pro důvěrníky« v kanceláři závodu chovaného zanésti a podepsati«. Vyhovuje-li důvěrník naznačeným zvýšeným požadavkům (věk 30 let atd.), má též právo důl ve dvou směnách v každém měsíci prohlížeti. Den před zamýšlenou prohlídkou musí důvěrník oznámiti úmysl ten správci závodu, který sám nebo jeho zástupce důvěrníka při prohlídce provází. Důvěrník má se »přísně omeziti jen na prohlídku děl důlních a zanechati všeho, co k této úloze nepatří. Jakákoli nařízení sám dávati, je důvěrníku zakázáno, rovněž tak každá agitace nebo znepokojování dělníků jakož i každá zmínka o otázkách mzdy a úkolu.«

Výsledky prohlídky má důvěrník zanésti do zmíněného důlního denníku. Zápisy ty musí správce závodu čísti a připojovati k nim své poznámky ohledně vytčeného nedostatku. Zdá-li se mu to potřebným, může zaslati opis zápisu revírnímu hornímu úřadu.

Důvěrník zůstává dále dělníkem a podléhá tudíž i služebnímu řádu pro dotyčný podnik platnému. Propuštěn může však býti jen z důvodů, které dle zákona nebo služebního řádu jsou důvodem k propuštění bez výpovědi. Propuštěním tím ztrácí i svoji funkci důvěrníka. Funkce své může však býti i zbaven od správce závodu samého, překročil-li by obor své působnosti, vytčený v návrhu. Proti tomuto sesazení se strany správce závodního má důvěrník během osmi dnů právo žaloby k rozhodčímu soudu horního spole-

---

[1] »Sollen« — z ohledu na mírnější výše vytčené podmínky, jež zákon o horních společenstvech pro volitelnost za dělnického delegáta vůbec žádá. Odtud též různění práv ustanovených delegátů pro bezpečnost dle různé kvalifikace jejich, jak ji návrh provádí.

čenstva, v němž má dělnictvo polovic členů a předsedu jmenuje horní hejtmanství.

Za každou směnu, již důvěrník dělnictva k prohlídce dolu věnoval, obdrží z pokladny závodu obnos 5 korun. —

II. Požadavky dělnictva, týkající se dělnických inspektorů, přijaté na letošním sjezdu unie hornictva ve Vídni, rozvádějí výše naznačený princip stanovený na konferenci hornických společenstev rakouských v říjnu 1905. Hlavní rysy žádané reformy dle řádu otištěného v časopise »Glück auf« z 10. května 1906 jsou tyto:

Dělnictvo nechce přimknutí nové instituce k hornickým společenstvům, nýbrž žádá samostatnou a úplnou reorganisaci horní inspekce.[1] V každém obvodu revírního úřadu horního má býti nejméně jeden horní inspektor, který vykonává svůj úkol odděleně od horních úřadů a opatřen je exekutivní mocí. »Těmto horním inspektorům přiděleni buďte dělničtí inspektoři v potřebném počtu.« Dělnické inspektory, kteří musejí býti aspoň 30 let staří, znalí čtení a psaní a aspoň pět let jako havíři v příslušném revíru a nejméně jeden rok na jámě, pro niž mají býti ustanoveni, zaměstnaní, volí dělnictvo každého závodu horního absolutní většinou hlasů na tři léta. Volbu nutno přijmouti, ale zvolený může, byly-li mu se strany závodu činěny ve výkonu jeho úřadu překážky, úřad s udáním důvodů složiti.

Povinností dělnických inspektorů je:

1. pravidelná prohlídka všech stříd a díl důlních jakož i zkoušení všech zařízení závodu za účelem dohledu nad opatřeními pro bezpečnost osob a majetku;

2. vyšetřování příčin a následků neštěstí;

3. péče o plnění zákonných předpisů jakož i nařízení vydaných horním inspektorem nebo úřadem revírním.

Prohlídku závodu koná dělnický inspektor nejméně jednou týdně, v době libovolné, a má i k prohlídkám konaným horním inspektorem býti přibrán; o svém úmyslu závod inspicírovati může správce závodu zpraviti a od něho průvodce žádati, může však do dolu vjeti kdykoli sám a beze všeho ohlášení.

O vykonané prohlídce závodu a zjištěných při ní fakt napíše dělnický inspektor zprávu do důlního denníku a opis zprávy zašle

[1] Dle platných zákonů provádějí inspekci horní jednak revírní úřady horní, jichž úřednictvo musí míti úplnou kvalifikaci právníků i horních ingenieurů. Mimo to je pro každý obvod horního hejtmanství, jež jsou v Rakousku čtyři, zvláštní samostatný horní inspektor.

hornímu inspektoru, který uvedené zkouší a potřebná nařízení vydá. K vydání nařízení dělnický inspektor sám oprávněn není.

Za dny výkonům jeho funkce věnované obdrží dělnický inspektor náhradu, která rovná se nejvyšší mzdě té kategorie dělnické, jíž náleží. Náklad ten nese stát, závod však je povinen při výplatě mzdy příslušný obnos zatím vyplatiti a od státu náhradu jeho požadovati.

Dělnický inspektor zůstává v dosavadním svém poměru služebním. Majitel závodu je povinen dbáti, by mzda jeho neklesla pod průměr mzdy té kategorie dělnické, k níž on náleží. Propuštěn nebo vypovězen z práce může býti po dobu své funkce a rok po projití její jen pro prosté delikty soudně zjištěné. Zbaven funkce své může býti jen usnesením dvoutřetinové většiny dělnictva závodu, na němž působí.

III.

Již zběžný pohled na oba tyto elaboráty ukazuje jejich neslučitelnost a možno říci přímo nepřijatelnost. Ani jeden ani druhý ve své nynější podobě není života schopen.

Úprava navržená spolkem majitelů dolů činí ze zástupce dělnictva, kterého jmenuje ne dělnictvo nýbrž správce závodu — příručího správce závodního, jeho nového dozorce, placeného závodem, v jehož rukou je zlepšením výdělku a jinými výhodami z takového »důvěrníka dělnictva« udělati svého zřízence, který pak bude hájiti zájmy závodu a ne zájmy dělnictva.

Návrh unie hornické činí zase z dělnického inspektora všemohoucího pána, postaveného nad závod i jeho orgány, zodpovědného jen dělnictvu a přímo instrukcí svou sváděného k velikášství a k vědomí své všemoci.

Žádný z obou návrhů, tak jak dnes jsou, neprospěl by účelu, k dosažení jehož byl vyvolán — k zvýšení bezpečnosti v dolech.

Při úpravě důležité této otázky nutno vycházeti ze dvou hledisek: jaký je účel zamýšleného rozšíření dozoru nad bezpečnostním zařízením dolů a pokud dělník k tomuto rozšíření s prospěchem pro věc může býti užit.

Novým zařízením má zmenšeno býti risiko práce v dolech, má zvýšena býti bezpečnost pro život a zdraví horníků, zaměstnaných v dolech. K tomu přispívati má horník sám svými praktickými zkušenostmi, nabytými stálým zaměstnáním v dole, svojí znalostí všech detailů práce denně vykonávané, s nimiž dozorčí orgán státní tak důkladně obeznámen býti nemůže. Zkušeností svou má horník dopl-

ňovati odborně vědeckou znalost státních orgánů inspekčních, horník vyšlý z volby svých soudruhů a požívající důvěry jejich. Tento moment, že dělnictvo samo zúčastní se akcí směřujících k zmenšení nebezpečí podzemí a k opatření všeho, co je v lidské moci, aby se předešlo hrůzám katastrof, je nejdůležitějším z celé novoty. Domnívati se, že povolání dělnictva k inspekci je kouzelný proutek, který vypudí z temna podzemí neštěstí vůbec aneb aspoň hrůzné katastrofy, je bajka, jejíž nejsmutnější illustrací je neštěstí v Courrières, v dolech s povinnou dělnickou inspekcí.

Nesmíme zapomínati, koho máme před sebou: Horník, praktický horník, dobrý pracovník, znalý dokonale, jak nejlépe vydřevniti střídu nebo dílo porubné, jak prospěšně nasaditi vrták, jak podložiti páku pod massu uhelnou, ale kterému na druhé straně chybí veškerý odborný přehled o otázkách celkových, o systémech větracích, o strojích těžních, vodních a všem tom velkém materiálu, jejž ovládati může jen znalec odborně vzdělaný. Proto bylo by nešťastnou myšlenkou chtíti horníka postaviti nad toto vše, co je mimo jeho síly, jak by si toho přál návrh dělnictva. Ale s prospěchem užiti možno dělníka v těch menších, detailních otázkách, které luštiti může lépe než kdo jiný a kontrollou jichž může skutečně bezpečnost svých soudruhů zvýšiti. Vždyť každý znalec poměrů musí věděti, jak málo přehledu — až na vzácné výjimky — právě horníci při výkladu i těch jednoduchých případů neštěstí důlních jeví a s jak fantastickými názory se tu právě potkáváme. A zkušenosti nabyté v zemích s dělnickými inspektory ukazují, jak daleko instituce ta byla přeceňována od svých zastanců.

Má-li tudíž nové zřízení přinésti skutečně prospěch, nesmí se mysliti, že úřad i rozum již dá, a musí se dělnickým inspektorům přiděliti úkol, na nějž síly jejich stačí.

Ostatní otázky, jako ochrana delegáta proti přehmatům závodu, jako zajištění mu volnosti ve výkonu jeho funkce a pod., jsou již snáze luštitelny. Ale nestačí jen jich sebe ostřejší zákonná formulace. Vážnosti vydobýti si musí dělničtí delegáti a za nimi stojící organisace dělnická sami. Proti delegátu, za kterým stojí všecko dělnictvo závodu a který vykonává funkci, při níž bdí s ním i úřady horní, jistě žádný správce závodu jen tak snadno nic nepodnikne. A proto ta vyhrožovací ustanovení trestní právě v předloze dělnictva působí zvláštním dojmem!

Obavy s některých stran vyslovené, jakoby z volby dělnictva vyšli jen agitátoři a demagogové a ne zkušení horníci, budou snad

míti platnost pro nejbližší začátek, a budou-li s funkcí spojeny značnější výhody, ale odpadnou tím okamžikem, kdy instituce se vžije a jak delegáti tak dělnictvo nabudou pravé představy o významu nového zařízení a odpovědnosti, třeba po většině jen morální, která na ně padá oproti nim samým i ostatním jich soudruhům. A v tom vykoná jistě i odborná žurnalistika hornictva samého opakovanými a věcnými výklady svůj úkol.

Proto vítáme myšlenku dělnických inspektorů a doufáme, že vzkvete z ní prospěch těm, jimž boj životní má ulehčiti — těm udřeným duším černého podzemí.

Ruský absolutism v evropské publicistice.

Na světovém trhu knihkupeckém je pravá záplava spisů jednajících o Rusku. Vydávají se starší spisy v novém vydání a píší se spisy nové; na každý způsob je patrný ohromný zájem, který Evropa má na osudech Ruska a osudech — svých. Jistě ten zájem Evropy o Rusko je také zájmem o západní Evropu, neboť vývoj ohromné říše ruské již početností svého obyvatelstva mohl by rozřešit mnohé otázky politické — to více méně jasně cítí každý a již z toho důvodu dá se pochopit, proč Evropa o Rusko tak se zajímá. A dá se také pochopit, jak Evropa tento svůj zájem projevuje; většina spisů totiž je neúprosnou kritikou ruského absolutismu, cítit ze spisů nenávist k tomuto absolutismu a obavu, že by jeho další trvání ohrožovalo svobodu Evropy. Památka na Sv. Allianci a na rok 1848, kdy Rusko chránilo nesvobodu, je ještě dost živá; Palacký i Havlíček vyslovovali se proti absolutistické »universální monarchii« ruské, báli se před nivellisujícím tlakem absolutistické veleříše. Stejné obavy vyznívaji z nových hlasů o Rusku a proto téměř obecný souhlas s ruskou revolucí a ostrá kritika officielního Ruska; v této kritice evropští spisovatelé jsou za jedno s kritiky Ruska ruskými, ovšem pokrokovými.

Nejbohatší je literatura o Rusku německá a anglická, spojenec francouzský, i to je charakteristické, zabývá se Ruskem méně; Němci a Angličané jsou Rusům sousedy, tito v Asii, oni v Evropě, a proto pochopitelný zájem o to, co se připravuje za hranicí.

Je zajímavý rozdíl mezi literaturou anglickou a německou: Angličané jsou, abych to řekl stručně, klidnější, dívají se na svého soka bez rozčilení, aby ho viděli dobře. Němci nejsou politicky tak vyspělí, jsou nervosnější a do jisté míry je patrna jakási nejistota vůči Rusku, mají-li mu být přáteli nebo nepřáteli. Císař a Prusko officielní je politicky pro Rusko, Německo pokrokovější, zejména sociální demokracie, je proti Rusku, část mladšího Německa cítí proti Rusku také nacionálně a odsuzuje rusifikaci německých krajů. —

Započneme svůj přehled spisem, jejž napsal korrespondent »Frankfurter Zeitung«: Hugo Ganz: *»Vor der Katastrophe. Ein Blick ins Zarenreich«*. Frankfurt n. M. 1904. Rütten & Loening.

Autor spěchal v lednu roku 1904 přes Varšavu do Petrohradu a Moskvy, aby se v tom okamžiku, kdy bylo očekáváno vypuknutí války s Japonskem, na místě informoval o ruských poměrech. Dr. Ganz šel do Ruska, jak nám praví, bez všech předsudků. Neznaje zemské řeči, pomocí němčiny a francouzštiny opatřoval si zprávy nejvíce od vysoko postavených officielních osob, a těch se mu (již to charakterisuje carskou říši) plnou měrou dostalo, jakmile přislíbil povolným excellencím, knížatům, hrabatům a j. zachování anonymity. Tento slib dodržel dr. Ganz při práci s velikou diskretností.

Části knihy četl jsem již v různých časopisech, ale přece četba jejich v souvislosti byla mi vítána, a celek vůbec byl příjemným osvěžením četných, podobných dojmů, dříve prožitých, a vyzváním, abych si ruský problém zpřítomnil.

Postihnutí psychologického momentu — jak se říkává — má své přednosti, ale také své vady; v rozčilené době dostává se nám i rozčilených instrukcí. Dr. Ganz podal tyto rozčilené instrukce s pečlivostí a věrností a to jest veliká žurnalistická zásluha: tu věc lze konstatovati zcela dobře na částech, kde referuje o jednotlivostech, při nichž jest pouze zpravodajem, na př. v otázkách o ruských agrárních poměrech. Z jeho odpovědí totiž pozorovat, že si věcí předem nepřipravil, neboť nebyl by se mohl na př. tázati, zda západ neposílil svoji industrii finance. O geografii ruské industrie poučil německé čtenáře s dostatek již Schulze-Gävernitz. Mne však zajímala daleko více odpověď ruského státníka, který nejen že otázku korrigoval, ale i zodpověděl velice spornými daty, jako vůbec četné z jeho údajů zdají se příliš všeobecnými a sotva správnými. Nemůžeme, abych se pouze o jednom zmínil, tak paušálně vykládati, že jednoroční ruský pronájem znamená pouze vyssávání půdy a j. m.

Jak bylo řečeno, ruské autority dr. Ganze byly právě rozčileny a mimo to ukazují specificky ruské umění přeháněti, které může každý pozorovati na ruské literatuře. Nehledíme-li k tomu, jest kniha tím zajímavá, že nám podává politické myšlenky vyšší bureaukracie. Ovšem znamená to zároveň, že náhledy předem jsou jednostranné. Častěji jsou trochu příliš — bureaukratické, notabene rusky bureaukratické; jako na př. tvrdí-li se, že kišeněvské hrůzy sluší zcela přičísti na vrub Plehvových machinací, nebo dokonce, připouští-li se

možnost, že atentát na Alexandra II. umožnila vlastně policie jako agent provocateur!

Ze všech vysvětlování ruských úředníků i politiků zní jediný vedoucí motiv — musí býti ještě hůře, aby bylo lépe. Čistý katastrofismus a rozumí se samo sebou se všemi svými chybami. Slyšíme-li tedy neustále, že ruští bureaukraté a lidé z okolí carova sami doufají ve vítězství Japanu, tož se nám mimovolně vnucuje náhled, že tito lidé nepoužijí konstituce k žádnému zvláště konstitučnímu činu. Proto velmi správně usuzuje kníže, přítel a bývalý důvěrník carův, žádá-li men not measures.

Ze všech ruských autorit knihy zdá se mi ředitel banky nejvěcnějším; nehledě k jeho »poživačnému« cynismu, který autor správně odměřuje, případně ukazuje na podobnost Ruska a — Evropy, když charakterisuje Rusko jako záklopku konservativního systému v Evropě. Dr. Ganz sám vzpomíná na jiném místě podobně na ruské sympathie antisemitismu v Evropě; dojista budeme moci s tohoto hlediska posouditi mnohé velmi silné sympathie v Evropě k officielnímu Rusku.

Celkem potvrzuje mi zpráva dr. Ganze opět znova, co se mi v Rusku vždy jevilo jako charakter carismu: absolutismus od hora až dolů jeví se ve svých jednotlivých státních orgánech jako moc, ne jako úřad; nechci zde zkoumati, je-li ta věc charakteristická pro absolutismus nebo také pro Rusy. S tím souhlasí, co vytýká v knize sám jeden ruský úředník, když mluví o ruském politickém životě, jako o životě mezi anarchisty v úřadech a anarchisty s dýkou a revolverem. Zároveň vypozoroval dr. Ganz správně, že nenašel v Rusku dynastického smýšlení.

Velmi diskretně podává dr. Ganz zprávy o caru a jeho rodině; petrohradské dvorní kamarille přisuzuje se snad příliš veliký význam. Pozoruhodný jest na konci hlas konservativního aristokrata, který se vyslovuje z konservatismu proti přehnanostem Pobědonoscevovým. Skizzou o návštěvě u Tolstého v Jasné Poljaně interessantní kniha končí.

Die russische Revolution. Von Alexander Ular. Berlin, S. Fischer 1905.

Jakýsi výtah Ularovy knihy bylo možno čísti v některých revuiních článcích. Kniha podává podrobné zobrazení a mnohý nový detail, a tím předvádí se vývoj a stav současné ruské revoluce živějším a v některých hlavních rysech také správnějším vylíčením. Ular má důkladnou místní znalost, tak bylo by lze vyznačiti obchodním ter-

minem zvláštnost jeho popisů. Všude předvádějí se nám jednající osoby, zároveň dramatisuje se nejnovější fase ruského vývoje, příčiny rozkladu a počínajícího obrození osvětlují se nám každým hnutím jednotlivých osob jako representantů tříd a nositelů politických principů.

Příčiny úpadku vidí Ular v nacionálním chauvinismu, bezprávnosti, ve všeobecném zbědačení a nevědomosti. Intensitu těch zel můžeme měřiti faktem, že nevědomý lid v massách počíná chápati obecnou bídu: »Poslední dílo krvavé a prolhané vlády, protinárodní válka, válka zlodějů, válka podvodníků, válka hlupáků, válka pošetilců strhla příbojem svých mravných, poučných příkladů i ty nejbojácnější. Carský trůn rozpadává se sám sebou, lid se probouzí.«

Obraz, který podává Ular o carismu, jest zdrcující — ruský absolutismus je popraven na vždy. Ularova kniha objevila se sice ve světových jazycích, ale strážci carského monarchismu nevypustili proti příšerným faktům žádného dementi. Četní členové carské rodiny stojí jako sprostí zločinci nejen před soudnou stolicí dějin, nýbrž i před soudem revoltující ruské intelligence, ba již i ruských lidových mass. Ular přináší docela konkretní obžaloby, na př. proti velkoknížatům Vladimírovi a Sergějovi; zadržovali prý a kradli peníze a předměty, které byly určeny pro válku. Velkokníže Vladimír spáchal docela sprostou vraždu: V prosinci 1904 jel do Varšavy na rendezvous se svými maitressami. Poněvadž trať byla vojenskými vlaky zatarasena, velkoknížecí vlak po tři hodiny vázl. Velkokníže se rozzuřil, povolal přednostu stanice, aby se zodpovídal. Nešťastník osvětluje nehodu a poukazuje na vlasteneckou nutnost, ale velkokníže odmění jeho služební horlivost přívalem nadávek. Muž opakuje své vysvětlení, — strýc panujícího cara se rozzuří ještě více a zastřelí přednostu stanice — v officielní zprávě se o té vraždě lhalo, že příčina smrti byla srdeční mrtvice .....

Mimoděk táže se čtenář, dovídá-li se car o těch případech? Podle Ularova líčení dvorního života musíme připustiti, že soupeřící dvorní kliky přednášejí carovi stížnosti, ale car ráčí trestati příbuzné vyloučením ze dvora proto, že porušili dvorní etiketu, zločiny svých příbuzných netrestá ....

Projev tohoto mravního chování vykládá Ular psychiatricky, pathologicky. Od Pavla I. až po panujícího Mikuláše snaží se Ular, aby stanovil různé stupně dědičné psychosy. Novější dějiny Ruska a jeho zápletek jsou dějinami nemoci dynastie holštýnsko-gottorpské. Zdá se mi, že Ular klade na biologickou stránku degeneračního

procesu příliš veliký důraz. Třeba také neméně stejně důrazně poukázati na pohlavní bezuzdnost, která ničí jednotlivé členy rodiny duševně i tělesně. V některých případech jsou možné i jiné důvody; tak na př. dovídám se od kompetentních znalců, že vlastní slabo-duchost cara Mikuláše nutno přičísti poranění v Japonsku a jeho následku, operaci. Každým způsobem musí se také tento moment vzíti k vysvětlení. Ustavičný strach před atentáty přispívá také asi hodně — jistě sesiluje tento strach u lidí hrubých a nevzdělaných jakousi zvláštní a záhubnou touhu po požitcích, druh to sebezabíjení, kterou můžeme pozorovati také u dekadentních římských caesarů. Ruský dvorský život upomíná velice nápadně na tyto imperatory.

Ular sám uvádí klassický výrok známého reakcionářského hraběte Pahlena, který pokládá zodpovědnost úředníků za nemožnou potud, pokud členové císařské rodiny stojí nad zákonem a kryjí svojí autoritou provinilé úředníky. Pahlen se sice vyjadřuje opatrněji, ale velkokníže Vladimír správně mu porozuměl. Vzpomínám si, že z liberální strany hrabě Loris Melikov přičítá v jednom svém psaní zápletky a zpronevěry v době turecké války beztrestnosti členů carské rodiny. Každým způsobem má monarchismus ve své nezodpovědné plné moci největšího nepřítele. Každý absolutismus mstí se sám sobě.

Beztrestnost údů carské rodiny vysvětluje nám také dvorské hospodářství kamarilly a velký zástup nesvědomitých individuí, která slouží největší libovůli, přirozeně také libovolně. Tím porozumíme kreaturám jako Plehve a vůbec korrupci ruské byrokracie. Ular maje velikou znalost osob líčí moskevskou tlupu, která vyšla z družiny moskevského ústavu kadetního. V ní jsou lidé jako oba Sachařové, Bezobrazov a j., kteří slouží velkoknížatům a drží Rusko svou hrabivou podplatností v okovech. Správně ukazuje Ular na velikou moc, kterou vykonává vrchní velitelství armády, jeho moc a zároveň také ničemnost může se měřiti podle asijských událostí. Ular podává, jako všude, drastické příklady.

(Dokončení.)

Pohlavní život lidský se stanoviska přirozených dějin vývoje.

(Dokončení.)

Nebo má platiti nerovné právo pro muže a pro ženu z toho důvodu: že pohlavní pud mužův jest silnější než ženin? To má rozumovou zdánlivost. Aby nebylo zdravé potomstvo nemožným, vedlo by to snad k utvoření docela ostře vymezené kasty nevěstek, stojící mimo každé právo rodinné. V říši zvířecí zjevně něco takového by se nenašlo. Mravenčí stát, stát včelí atd. hledí spíše všechny k tomu, omeziti ukájení pohlavního pudu; tvoří kasty, jež jsou vyloučeny z účastenství pohlavního, nikoliv takové, jež by umožňovaly ještě samečkům rozmnožený požitek pohlavní vedle plemenění.

Přemýšlejíce jakkoliv tímto směrem, vždy setkáme se s faktem, že rozšířená pohlavní volnost mužova nejen je ženě nesnesitelna, ale že i jemu samému pravdivé, plné štěstí manželské bývá zmenšeno, kdežto my bychom je raději v jeho prospěch zvětšili. A chce-li býti muž přece stranou silnější, pak má také o tolik více síly, aby opanoval mocnější pud pohlavní a udržel ho v čistých kolejích. Proč by nesměla příroda od silnějšího také více žádati? To jest jen spravedlivé. Silnější pravidelně pohlavní pud mužův nemůže již proto osobovati si zvláštní právo, právo dvojí.

Jednají-li však mužové tak nespravedlivě, jak jsem nahoře podrobněji vylíčil, pak bude musiti žena sama pozvolna si právo bráti, právo, jež je jí odepřeno. Již při mnohých mravních pokrocích v říši zvířecí i mezi lidmi byly samičky stále a tiše působícími faktory. Učily nejprve zdrželivosti v pohlavním styku, utvořily poprvé uzavřené manželství, zaměnily zvolna mnohoženství jednoženstvím, dovedly lidstvo k doživotnímu manželství monogamickému, naleznou též vědomě i nevědomě ve službě velikého vývoje prostředky, upevniti

tento a přemoci poblouzení, ovšem tehdy, až jich již mnoho millionů padne obětí. Již nyní existuje mocné hnutí ženské, by netajeny byly zlé zkušenosti manželské. Ujasnily si, že život bez manželství není tak zlý, a rozhodně ve více než polovině případů jest lepší života manželského, jak se dnes pravidlem utváří. Odkryly, že netřeba, by každé ženě nutně bylo manželství cílem. Ženy jsou dostatečně vzdělávány pro samostatné povolání a hospodaření, aby mohly odmítnouti nehodného. Jsou více a více poučovány o řádění většiny mužů a tato vědomost nezničí vlastní jejich neúhonnost; naučí se lépe poznávati muže, nežli se pro některého rozhodnou. Tyto převraty chystají se dovršiti, aniž by mužská žárlivost a závist pro výdělek mohla zadržeti tento přirozeně nutný vývoj.

Dobře založené dívky musí a dospějí k tomu, klásti se své strany se vší určitostí muži, za něhož se hodlají provdati, požadavek bezúhonnosti, t. j. čistoty před manželstvím a výlučnosti v manželství stejným právem, jako ženich klade jej nevěstě. Proto budou to ony, jež zachrání lásku a manželství, rodinu, stát a lidstvo. Vzdělámе-li ženy, očekávejme nejmocnější pokrok, neboť rozřešení t. zv. ženské otázky záleží jedině v zlepšení mravní jakosti mužovy, a nepokračují-li muži, ženy je donutí. Emancipace žen, míněná v nejlepším slova smyslu, utváří se z přirozené nutnosti jako protiváha proti spolku mužů na ochranu jejich pohlavních neřestí. Příliš velikého odlidnění proto dlouho ještě se nemusíme obávati. Jedná se o přechodní dobu, a po ní zase plněji bude platiti pravá láska a pravé manželství. Pak opět bude na zemi více štěstí!

To vše nutně leží ve veliké čáře vývoje přírodního, směřující k monogamii přírodou žádané. Příroda pracuje k svým cílům bezohledně, vypomáhává si dle okolností dokona hroznými nemocemi, nutnými to následky převráceného jednání, a dává jimi vyhynouti i pokolením, neschopným již říditi se vysokými jejími myšlenkami vývojovými. Celá pokolení krásných bytostí, oživujících kdysi zemi, zahynula odchylkami od vývoje. Příroda může dáti i lidstvu padnouti a za to vychovati bytosti, přesněji poslouchající dobrých pudů.

Monogamický pud je vypěstován přírodou. Bude-li jej lidstvo v celku a trvale ničiti, zničí se s ním!

Obraťme se tedy jednou k mladému muži, neodolavšímu pokušení, nikoliv s výčitkami, nýbrž s útrpností. Nejprve, kdo jsou po-

kušitelé? Vlastní pohlavní pud, bludná učení a řeči padlých již přátel, nečisté, dráždící spisy, vykřičené místnosti, nevěstky, vůbec špatná společnost.

Především neměl by mladý muž nikdy zapomínati, že padlý má bohužel vždy zájem na tom, moci sebe sama ospravedlniti tím, že druhý není lepší. Čistý bližní je mu výčitkou; přemlouvá ho proto k neřesti. Prosím z hloubi srdce ty z Vás, kteří jste nebyli s to, uchovati se čistými: Nechte si své neštěstí tiše pro sebe a nepokoušejte se nikdy a nikdy již své obtížené svědomí konejšiti tím, že i jiné zavedete — držte se raději jediné možnosti uspokojení: polepšujte se a pomáhejte jiným zůstati dobrými. Mladý muž stojí ve věku, kdy bývají kladeny základy pro celou jeho budoucnost, v nejdůležitějším, nejrozhodnějším věku. »Možno ho tehdy srovnávati s nástrojem, jehož struny laděny jsou dle jiných.« Na tom, jak se to děje, závisí všechna harmonie neb disharmonie, jež bude označovati jeho budoucí život. A nyní něco se do toho vkládá: Na tajných cestách, proti svědomí, proti rodičům, ve skrytu před dobrou společností, kráčí za pokušením. Jednotlivé struny jeho bytosti, a to ty, jež určeny byly zaznívati akkordy nejvelebnějšími, naladí se falešně a zůstávají rozladěny. Zřídka kdy podaří se i hlubokému kajícníku získati zas čistou, jasnou harmonii své bytosti. Pozoruje se to v obcování a jeho rodina trpí rozladěnými akkordy. Ušlechtilý pud, jenž mohl a měl vésti k nejvyššímu rozvoji nejlepších vlastností, ocitl se na scestí, ztrácí se v nezdravosti a většinou zplna opět se více nevrací.

Ale jak se to mohlo státi? Vzdělaný mladík dobrého vychování má přec silný, přirozený pud mravní. Vím, že valná většina chybujících poprvé se poddala pokušení v opilosti. A l k o h o l je mocný společník pohlavních přečinů. Tu při prvém klesnutí je jeho úlohou, jak nejrychleji ochromovati nejšlechetnější mravní city a pudy lidské. Veškeré množství zdravých představ, myšlenek na rodiče, na budoucí manželku, na následky zdravotní a životní, na zodpovědnost a povinnost se alkoholem z a t e m n í, takže vítězí pohlavní pud v nejnižší své formě — v napilosti pokládal ho za lásku. Dřívější jeden professor mediciny v Curychu, který také zdržoval se alkoholu, volal svého času k žákům: »Nikdy se neopíjejte, drazí pánové, ne že by vám jediné opití o sobě mnoho škodilo, ale v opilosti nerozsuzujete více, co činíte, a tu můžete provésti něco, co vám zničí celý život. Cesta do vykřičeného domu vede většinou knajpou!«

Avšak požívání alkoholu účinkuje dle nejnovějších badání také ještě jinak. Zvětšuje povšechně, i t. řečeno mírně požíván, nezdravé, neustálé pohlavní dráždění; proti tomu sílu plodivou nadobyčejně seslabuje a zároveň veškeru pohlavní sílu mužovu časově silně zkracuje, jakož vůbec krátí život a mládí rychle sklání k stáří. Jest zajisté nejznamenitější příčinou, která napomáhá a přispívá k chorobně zvětšenému požívání pohlavních radostí, poctivé plození duševně a tělesně zdravých dětí však znemožňuje a kráčí proti vznešeným myšlenkám přírody. Skoro všechny útoky na mravnost byly provedeny pod jeho vedením. On to jest, jenž všude v životě lidském, přímo neb nepřímo, veřejně nebo tajně rukou zhoubnou se zúčastňuje.

Odstraňme alkohol, pánové! Odstraňme svůdce mládeže, rušitele ideální lásky, ničitele zdravého potomstva, jed, plnící blázince, nemocnice, chudobince, káznice a národohospodářsky nás ruinující. Pokusy jest dokázáno, že i skrovné dávky působí otravně na nervy a působení se neopakuje pouze, nýbrž stupňuje. Žádného kompromissu s jedem! Svobodu, svobodu konečně z pout tohoto ponížení, nemá-li lidstvo zahynouti!

Mladí moji přátelé, pochopili byste mé vzrušení, kdybyste mohli viděti před sebou přecházeti všechny mladé muže, kteří oprávněni byli k nejzářivějším nadějím, pak však klesli, zkaženi alkoholem a často jeho následkem, pohlavní zhýralostí. Mohl bych vám jen ze své zkušenosti jmenovati celé zástupy. Je jich však více, je jich mnoho millionů. Rozdírá mi to srdce, pomyslím-li na ně!

A jak vede se dále našemu ubohému, zavedenému mladíku? Položte si ruku na srdce, sami toho bohužel zkusivší: Nebyl to s počátku boj se svou ošklivostí, obejmouti ženu, již, strženou zhýralci, vyvrhel mravní zpustlosti, objímali již tisíce? Nebyl to rozpor s přirozeným monogamickým pudem, který přece se ozval? Bylo to někdy skutečné, nezkalené štěstí? Anebo nebylo spíše třeba zkusiti všechna pomalu umění pro uchlácholení svědomí a hnusu a pro vpravení se do cynismu? Nebyl to krátký pouze útok pohlavního pudu, pomíjející rozčilení? Neokusil lásky, nýbrž poskvrnil jen pohlavní pud. Neplyne z toho klidné štěstí, nýbrž nespokojenost, »mravní kocovina«. Tak mi mnozí doznali. Nyní, hned po vykonaném činu cítí, že je v cizím, špatném ovzduší, a prchá.

A mladý muž, jenž poprvé přichází domů z bordellu od nevěstky nebo docela od svedené, zastaví se před prahem, jako by ho odstrkoval čistý anděl, panovavší nad jeho rodinou. Nemůže více pohlížeti do očí své matce, své sestře, vyhýbá se svému otci. N e n í

to slabost, není to dětské a směšné. Je to moc pravdivé přírody, přirozeného svědomí mravního, jež ho pronásleduje.

Pak následuje ranní doušek, mající zahnati kocovinu. Nové svolení, nová neřest se zvolna otupuje, stupeň po stupni. Jemnější hnutí jsou tlumena. Muž utrpí škodu na celý život.

Tu setkáváme se s velikým, důležitým pravidlem: Jest mnohem snazší, vystříhati se prvého pádu, než druhých. Nehrajme si s pokušením, nýbrž vyhýbejme se mu. Není to jen slovní hříčka, řeknu-li: Neučiní-li čistý prvého, nečistého kroku, jest druhý nemožný.

Snadno jest pozorovati, že pohlavně zhýralý život v základodárném věku nezůstává bez těžkých následků pro celé bytí člověkovo. Mravní svědomí jest kormidlo na oceánu životním; teď je se své povýšenosti svrženo. Způsob života jest nyní kolísavý a nejistý, dle větru. Opravdovost a počestnost jsou zničeny. Vpližují se: Nervosnost, nespolehlivost, slabý odpor, pokrytectví, chabost charakteru ve všech formách. Takovým mužům brzo se nedostává veškerého přebytku životní radosti, neboť raffinované požitky nemohou jí poskytnouti. Některým povahám bývá ublíženo rychleji a hlouběji, jiné snesou víc. Mnozí dovedou následky zakrýti lépe, jiní hůře. Zhýralý život, rozmnožen během generací, vede zejména k marnivosti a velikášství se všemi jejich následky.

Jest nesmírné množství historických osob, jež byvše původně velmi nadané, pro smilství upadly v tyto charakterové chyby a často náhle s výše své dráhy se sřítily. Nechci jich jmenovati. Jsou národové, jejichž charakterové zvláštnosti nesou znamení, prozrazující pohlavní výstřednosti. Klesají, nehledě na jejich slavomam! A chcete-li míti dokladů toho, jakých zkušeností nabyli znalci lidí v těch věcech, uvedu dva svědky z národa, v němž právě tyto neřesti velmi obecně jsou rozšířeny. Clémenceau praví: »Pravý genij a neřest nemohou trvale spolu žíti, vždy jeden ničí druhého, pravý genij je čistý.« a Zola volá: »Čistý je nejsilnější!«

Jak vlastně se má nazvati způsob pohlavního života, tak často mladými muži před sňatkem, a mnohými ještě i v manželství prováděný?

Není to polygamie, mnohoženství, neboť při skutečné polygamii byla by to volba lásky: spojení je obapolně trvalé, je to manželství. Naproti tomu zde vstupuje muž v pohlavní styk s ženou, jíž dříve docela neznal anebo jen velmi povrchně, jíž nectí, jíž nemiluje — často jen jedinkráte. Podruhé jde zase k jiné. Rozhodně není to

spojení určeno pro trvání. V nejlepším případě jest uzavřeno přechodně, potom zase obapolně volné. Mnozí muži tak jednají se sty, s tisíci žen. To jest naprosto nemanželský způsob pohlavního styku, pro nějž marně hledáme u vyšších, svobodně žijících obratlovců příkladů. Tak žijí z obratlovců vůbec jen málokteří (ryby a jednotliví obojživelníci). Musíme sestoupiti až ku hmyzu a červům, abychom našli bohaté příklady takové nepořádnosti a nemravnosti, u zvířat, nejvýše dočasné. A není slova, slova docela žádného, jež označuje toto lidské žití, než slovo kurvářství, mužská prostituce. Bez mužské prostituce nebylo by ženské, »bez kurevníka nebylo by nevěstek«.

Bordel, nevěstky, maitressy, »volná láska« atd. — jsou rozmanité formy. Jedny hnusnější, druhé trochu lichotivější a méně odpuzující. Ale všechny souhlasí v tom, že spojení slouží jen k ukájení pohlavního pudu, neplodíc dětí, a že nejsou uzavřené, doživotní, že se mohou měniti, jsou atavistické, jsou hříchy před soudním stolcem přírodního vývoje, stojí mravně pod zvířetem! Pravá láska a manželství žádá, aby se duše a obě srdce a pak ještě obě těla milovala a na vždy a věčně, pak tu jest oblažující jednota.

Slyšíváme často ujišťovati obhájce smilství, že nevinný by se nemohl docela ani oženiti, že by musil dříve jíti učit se do bordelu. Nikoliv, pánové, nikoliv! To by byla jistá cesta, ztratit nutný cit něžnosti a naučit se jen hrubosti. Spíše zůstanou-li oba věrni přírodě a neztratili-li svých čistých pudů, naleznou sami cestu k nejdokonalejšímu uspokojení. Budiž jim vše nové, to je to nejsprávnější. Rozvinuvší se přirozeně samo ze sebe je vždy nejkrásnější.

Mnohé podivuhodné chvíle nevzpomíná v písni slovo, přec žije tiše v srdci dál jako svaté vání.

> Sotva jsme tušili manželství, přišlo — nevím jak —
> láska je našla; jak jest podivuhodné!

Když jsem se vám pokoušel dokázati, že jest nutné zlepšení a sesílení našeho vědomí právního vzhledem k ženám ve smyslu větší rovnosti, nedotkl jsem se jednoho hlediska, které nyní dodatkem uvádím:

Jsou také právní vztahy k plodu pohlavního obcování, k dětem. Jsou pro myslícího člověka velmi jednoduché a samozřejmé a spočívají hotovy v našem vědomí mravním, ač často i bývají nepovšimnuty. Znějí:

1. Kdo zplodí děti, má za všech okolností povinnost, úplně a docela o ně pečovati jako o své děti.

2. Kdo trpí nemocí, jíž mohly by děti jakýmkoli způsobem zděditi a si ublížiti, jest povinen, dětí neploditi.

Obojí je jednoduchý, přímý důsledek přirozené mravní zásady, že máme jednati tak, aby to ostatním lidem — a k nim náležejí právě i děti — neškodilo, aby to bylo k blahu jiných.

O prvé zásadě nechci podrobněji jednati, poněvadž je samozřejmá. Hanba otcům, kteří své otcovství zatajují nebo popírají, veškeré břemeno na nešťastnou, zapuzenou matku svalují, ji i dítě bídě zůstavují.

Ale že ten, kdo trpí nemocemi na děti přenosnými, nemá dětí ploditi, že nemá se ženiti, tato tak jasná věta nevtiskla se bohužel ještě příliš hluboko do svědomí. Lidé vězí ještě příliš hluboko v bludech víry, jsou ještě měrou přeskrovnou zvyklí na neuprositelný vztah příčiny a účinku, myslí ještě příliš často, že Bůh osobně zasáhne a následky odstraní. Souchotináři, příjiční, nemocní kapavkou nesvědomitě a hříšně se žení, a odradí-li jim to jeden lékař, ptají se druhého, až najdou toho, jenž zbaběle upustí od svých požadavků.

Odchýlí-li se druh některý od svého vývoje přírodního, a stává se skoro nemožným, uvésti jej opět do pravých kolejí, pak stvoří příroda nemoc, aby zbloudilé zničila. Pobloudilé větve na pni organické přírody, jak lze palaeontologicky dokázati, zhynuly tímto způsobem. Příroda jest neúprosná, jest tvrdá. Jako hrozná výstraha, výstraha lidstvu v poslední hodině, pokus, donutiti je opět k čisté přírodě, vznikly venerické (pohlavní) nemoci. Těžké jejich způsoby objevily se teprve ku konci století XV.

Není mou úlohou, popisovati vám nevyměřitelné soužení a chřadnutí, provázející tyto nemoci a tajené jak možno.

Okolnost, že 1. tyto nemoci právě stykem pohlavním jsou nakažlivé, 2. že jsou částečně nevyhojitelné, 3. že jsou mimo to dědičné a ještě více: 4. pohlavně těžce nemocný plodí často mrtvé děti nebo děti, jež po kraťoučkém žití pro vnitřní otravu bídně hynou, okolnost ta nejjasnější prozrazuje nám úmysl přírody, v nutnosti, nepolepší-li se, nečisté lidstvo vyhubiti.

Studentské nemocenské pokladny v Berlíně dovodily, že v roce pohlavně onemocní 20—25% studentů. V Lipsku, ve Strassburku není tomu lépe. Ziegler udává počet ročně v Německu pohl. nemocných studentů větší tří tisíc. Vpočítal-li do toho švýcarské, nevím. Kde existuje lékařská kontrola nevěstek a bordelů, je to ze všeho nejhorší, nepřihlížejíc i k státnímu povolení neřestí, záležejícímu v trpění a kontrole. Tu pokládají se mužové za bezpečné, ačkoliv

kontrola je neproveditelná a nevěstka, nakažená po jedné přehlídce, může infikovati (nakaziti) před druhou, následující, tucty mužů.

Vyskytují se dvě hlavní formy pohlavních nemocí: Kapavka (der Tripper, Gonorrhoe), která většinou zůstává lokální (místní), a příjice (syphilis), jež jest jen zřídka vyléčitelná, stává se konstitutionelní (organickou) a může zasáhnouti každý orgán.

Prostituovaní jsou přes veškerou lékařskou kontrolu téměř všichni nemocni kapavkou; o mužích ve velkých městech konstatuje prof. Flesch, že nějakých 80% za svého života trpělo kapavkou a nějakých 20% jest příjičných. K tomu alkohol a nikotin! Pak se ještě divme degeneraci lidstva!

Kapavka může se na léta ztajiti a pak zase vypuknouti a způsobiti stálé trýznění. Věda nyní zjistila, že bezpočetné těžké nemoci břišní u žen, brzo po sňatku se objevující a dříve vždy za ženskou slabost pokládané, bezpočetná onemocnění šestinedělek, mnohé slabosti dětí, těžké zápaly oční, již v prvých týdnech odnímající novorozeněti zrak, vše to že jsou následky nákazy ženiny mužem, třebas i se on vyléčil z kapavky před léty. Příčinou neplodného manželství ve více než polovině případů jsou bývalé pohlavní výstřednosti mužovy, a to mnohdy přímou (mužská neplodnost), mnohdy nepřímou, tak, že žena, nakažena mužem, onemocní. Všichni lékaři-specialisté v ženských nemocech prohlašují, že to je za našich dob ve velkoměstech šťastná náhoda, jestliže se nevinné děvče z lepších kruhů manželstvím neotráví a na celý život neonemocní. Není to hrozné? — Ony skrývají své utrpení, jak jen možno, až je vyprostí z něho smrt.

Příjice není nakažlivá jen a pouze pohlavním stykem, nýbrž nákaza může stihnouti i nevinné. Doušek ze sklenice, špatně vyčištěné, z níž pil příjičný, vyprsknutá slina nemocného do oka osloveného atd. atd. mohou nakaziti a nakaženého do hrobu přivésti. Syphilitičtí skoro vždy nakazí své ženy a děti jejich dědí jed. Vyskytují se celé rozsáhlé okršky, jako na př. námořnické osady u Manche, kde vše je více neb méně zbědováno příjicí a kde vymírají celé generace. Mnohá velkoměsta, pouze stálým venkovským přílivem se udržující, k tomu rovněž patří. Ve velkoměstských ústavech pro nervové nemoci a blázincích je často nad třetinu mužských obyvatelů paralytiky, kteří následkem příjice zachváceni jsou postupujícím ochrnutím míchy. Velkoměsta stávají se pravými hlízami lidstva, usnadňujíce a podporujíce pohlavní neřesti a ztěžujíce čistý život. Tam jest to žena, jež obchodně systematicky bohatou reklamou vy-

užívá přirozené vášnivosti mužovy. Nevěstky tam původně také nebyly svedeny muži, nýbrž kuplířkami předány neřestnému životu. Tu jest žena nositelem neřesti a svůdcem, muž však stranou pronásledovanou, trpící. Ale tu stíhá neštěstí vždy více nevinné stejně jako vinné. »Zločin otcův mstí se na dětech až do třetího a čtvrtého kolena.« A jaké strašné tragedie často vznikají z tohoto neštěstí!

Proti jiným nakažlivým nemocem máme zákony na ochranu zdravých — člověka i dobytka. Docela tak málo nebezpečná nemoc jako osypky, ovčí neštovice, musí býti oznámena. Nemocní se oddělují, desinfikuje se. Ale přijiční, kteří jsou tisíckráte nebezpečnější, poněvadž tu nejde o pomíjející nemoc, nýbrž o nemoc pravidelně nevyléčitelnou, po dlouhém, hrozném chřadnutí a stálém trápení usmrcující, žijí mezi námi, nejsou odlučováni (isolováni), my pak nejsme před nimi střeženi. Ba ještě více: lékař má tu tajemství svého povolání obzvláštně stříci a nesmí ani varovati ženu nemocného!

Odkud tento právní rozpor? Jest jen zase jedním z mnohých hrozných příkladů, dosvědčujících, jak muž chrání mužských neřestí! Však o tom dosti! Čtěte krátká popsání pohlavních nemocí v dílech Königově, Ribbingově, Herzenově atd., abyste se lépe poučili než mohu já. Znal jsem výborného muže, jenž jedinkráte jen stal se obětí svůdné nevěstky. Dostal syphilis. Věděl, co to znamená, uspořádal rodinné záležitosti a zastřelil se. Jednal svědomitě!

Nemluví však pohlavními nemocemi příroda strašlivě zřetelnou řečí? Nedostačí-li to, aby se porozumělo, že příroda chce čistotu mimo manželství a výlučnost v manželství? Kdo že ještě nechápe jejích záměrů?

Bylo mi vyčteno, že prý jsem konservativní, chráně pohlavní čest žen a upevňuje pohlavní čest mužů, zachraňuje rodinu, manželství v jejich hrdé uzavřenosti. Nikoliv, nejsem konservativní, neboť usiluji o velké, hluboké reformy. Chci především více spravedlivosti, více rovnosti, více pravdivosti mezi mužem a ženou. Nechci však jich cestou úpadku, nýbrž velkým, všeobecným směrem vývoje, jejž ukazuje příroda, a nechci zadarmo to, co příroda během millionů let konečně vybojovala. Chci viděti člověka vyvíjejícího se nad zvíře, nikoliv klesajícího pod ně!

Než ku konci!

Otázka lidského života pohlavního má ještě mnoho stránek, o nichž nemohu tu podrobněji pojednávati. Lidský život jest mimořádně rozmanitý a jednáváme křivě, chtějíce vše dopodrobna stejným

způsobem měřiti a posuzovati. Jsem právě tak málo jako ostatní schopen, dávati pro všechny jednotlivé případy bezpečný návod jednání. Ale z velkých, přehledných stanovisek dá se velmi brzo odvoditi správné chování v jednotlivém případu. Je nemožno, úplně pojednati o celé té rozsáhlé otázce. Vyňal jsem jen to, co se mi pro vás, moji mladí studující přátelé, zdálo nejdůležitějším.

Ukázal jsem vám, že nejen dějiny přírodního vývoje, nejen mravní povinnost, nýbrž sama sobecká rozumnost, sebeláska, ohled na životní štěstí žádají zdrželivosti, a že se »žádná ctnost na zemi neodměňuje takovou měrou, jako čistota a manželská věrnost«. Pokušení zajisté je často mocné, zdrželivost často boj skoro zoufalý, ale — na jedné straně vyhlídka na uchránění a zvýšení svého životního štěstí — na druhé bezpráví, přečin na lidstvu, na sobě, na své nynější, na své budoucí rodině, hrozná, nedohledná zodpovědnost, nedohledná vina, mravní i tělesná neduživost: V ž d y ť j e t o t a k j a s n é, c o j e d o b r o a c o j e z l o! Jen ve vlastní slabosti a v přání ospravedlniti se koření všechny theorie, které žádají pohlavní volnosti.

Z b o j e nevyjdeme. Jest mravní nutností v přírodě a nikoliv teprve výsledek civilisace. Nic by se nebylo bez boje výše vyvinulo. Každý pokrok v lidstvu podmíněn jest nejprve silou sebeovládání, citem pro právo a povinností vůči lidstvu.

Jest však vyproštění z té bídy a z boje. Vyváznutí záleží v tom, že sebeovládání stane se nám s i l n ý m p u d e m, t. j. d r u h o u p ř i r o z e n o s t í, tak že nebudeme docela více moci jinak jednati. Příroda dala se touto cestou svými dítkami již ve mnohých věcech a to úspěšně, odvykla jim mnohé hříchy docela, jiné větším dílem a vypěstila opačné, čisté pudy. Proto je na př. většině z vás nemožno krásti, vražditi. Neexistuje na př. pro nás docela žádné pokušení k anthropofagii (lidožroutství), skoro žádné k pohlavnímu obcování se sourozenci nebo rodiči, dětmi, a k mnohým jiným, dříve hojným zlům. Naopak staly se šlechetným lidem mnohé ctnosti již ovládajícími pudy. Jest mnoho lidí, kteří nemohou jinak, než obětovati se blahu jiných do posledního dechu. Mohu vás ujistiti, že i člověku, jenž do manželství vstoupil čistý a v manželství zachovával výlučnost, postupně stalo se jednoduše psychicky nemožným, jiným pokušením pohlavního pudu se oddávati a dopustiti se nějakého nečistého činu proti ženě. Čistota jest nám jako pud předem dána, platí jen, nedovolovati, by tento pud odporem proti pomíjejícím jiným návalům nebyl ničen, nýbrž posilňován.

Touto cestou, výchovou čistých pudů, dosáhne — tak doufáme — příroda pozvolna toho, že se vybrousí svědomí, dovolující jen doživotní jednoženství, že se i v srdcích mužů hlouběji zakoření. Ona utvoří tím cit lásky na přirozené podloze nevinné mravnosti, manželsky uzavřeného styku pohlavního ještě bohatším, uzavřenějším, pyšnějším, než všichni básníci dosud byli s to to velebně vylíčiti: povede nás k vyššímu, dokonalejšímu štěstí manželskému.

Vyhyne lidstvo pohlavními nemocemi a alkoholem?

Vzpamatuje se z poblouzení a bude s to dostati se do pravých kolejí?

Myvšichnijsmespoluzodpovědninavýsledku!

* * *

Dovolte mi, bych skončil přáním! Kéž by mnohé dobré elementy v studující mládeži nezůstávaly bojácnými, nýbrž odvážně se skupily, aby vymýtily nesprávné, zbahnělé pojmy, a podrobily pojem studentské cti v pohlavních věcech základní revisi a objasnění v tom smysle, jejž vám podávají věda a příroda — v tak jasném a jednoduchém smysle: kurevnictví v každé formě jest nečestný zločin. Každá žena budiž vám tak nedotknutelná, jak vy si přejete, aby vaše budoucí manželka byla jiným! Pomýšlejíce na svou budoucí manželku, donesete radostně obět zdrženlivosti až k manželství, ono vás odmění! A až jednou budete míti manželské štěstí, střezte nádherný ten klenot v nejpřísnější výlučnosti, abyste mohli, odvede-li vás život na čas také od manželky, mohli jí při návratu říci:

»Procestoval jsem nyní svět, všudy jsem pobyl,
u osamělého pastýře v horách, jako v hluku veleměsta.
Tvrdou jsem pracoval práci s horníkem v dolu,
ve třpytném sále carském jsem oslavil noc.«

»Nyní v mé náruči zas! Muži tak milý, co přinášíš?««

»Štěstí, jásot v srdci, že zůstal jsem věren a čist!«

Technická práce kdysi a nyní.

Při oslavě padesátého výročí trvání spolku německých inženýrů v Berlíně dne 11. června 1906 pronesl dr. Ing. W. v. Oechelhäuser slavnostní řeč o technické práci kdysi a nyní. Spolek německých inženýrů soustřeďuje největší část inženýrů říše, jak podnikatelů tak zaměstnaných, a význam jeho pro průmysl a vědy technické je takový, že každý projev jeho vzbudí pozornost nejen německých, nýbrž inženýrů celého světa. Byla by tudíž okolnost, že přednáška v. Oechelhäuserova byla pronesena u příležitosti tak významné, jako jest oslava půlstoletého trvání spolku, sama o sobě s to, aby vyvolala diskusi o předmětu, neboť řečník pak nemluví za svoji soukromou osobu, nýbrž tlumočí mínění celku. Ale p. Oechelhäuser pojal úkol slavnostního řečníka velmi vážně a založil svoji přednášku na širokém základě odborného studia, takže je to více než slavnostní úvod k nějakému »Seine Majestät hurá — hurá — hurá!«

Antithese »technická práce kdysi a nyní« je mu pouze úvodem k vlastnímu jádru přednášky, v níž vystupuje proti přeceňování podílu na úspěchu německého a tudíž i ostatního průmyslu, jaký přisuzuje veřejné mínění jednak námezdnému dělníku, jednak pokroku přírodních věd.

*

Srovnáváme-li gigantické stavby starověku s obdobnými stavbami našich dnů, vidíme, že naše stavby představují oduševnění technické práce oproti minulým tisíciletím, sotva však vyšší podnikavost, ježto zatím přiměřeně stouply také mechanické a vědecké pomůcky.

Tak pracovalo o Cheopově pyramidě 146·5 m vysoké 100.000 otroků 20 let, kdežto o Eiffelově věži 300 m vysoké průměrně 215 dělníků pouze 3 roky. Tu však nutno uvážit, že celé pyramidy »byly provedeny pouze jedinou silou, bezčetnými a bezohledně využitkovanými rukami lidskými,« jak praví Erman. Naproti tomu bylo pro Eiffelovu věž nakresleno 12.000 výkresů, obrovská to práce duševní, věž papíru před věží železnou.

*

Staří stavitelé měli k disposici nekonečný počet nejlacinějších pracovních sil a libovolnou dobu stavební, kdežto nyní byly technické obtíže převýšeny nesnázemi sociálními. Proto je přirozena snaha nahradit ruční práci prací strojní, která je také mnohem přesnější a stejnoměrnější. Se stoupáním strojů stoupá však zároveň také dělník, neboť obsluha a udržování stroje vyžaduje značného stupně intelligence. Na základě soukromé ankety usuzuje p. Oechelhäuser, že ve strojním průmyslu německém za posledních 40 až 50 let pravděpodobně ubylo nevyučených a přibylo vyučených dělníků, jichž se přes to přece stále nedostává. Je tedy zcela neodůvodněno tvrzení, že moderní technika učinila člověka otrokem stroje; ovšem všestranným nemůže dělník dnes již býti, právě tak jako není již polyhistorů.

Ale vedle intelligentního dělníka jsou zde ještě jiní činitelé nutní ke zdárnému vývoji průmyslu, a to činitelé tvůrčí a produktivní, kteří se dnes všeobecně podceňují. Zde nemluví již inženýr Oechelhäuser, nýbrž podnikatel Oechelhäuser, odpůrce socialismu, velice slušný odpůrce, ale přece jen odpůrce, a to ještě ne dosti informovaný.

Veškera práce věnovaná na prokázání, že podnikatel vedle kapitálu musí vložit do podniku také tvůrčí duševní práci, je zbytečně promarněna, neboť o tom nepochybují a opak netvrdí ani sociální demokraté ani »žongléři«, jimiž jsou míněni patrně katedroví socialisté. »Obyčejně se ignoruje také celková summa duševní energie, kterou konají v dnešních továrnách mezistupně úředníků od vrchního inženýra a chemika až k mistru, dále všechny stupně obchodních úředníků, jen aby především nebylo otřeseno theorií, že jsou nepřeklenutelné třídní protivy, a vůbec jen dvě třídy, totiž »vykořisťovatel« a »dělník«.«

Ze statistiky, přednášejícím sestavené, je vidno, že jeden úředník — v to zahrnuje všechny od ředitele až po mistra — připadá v ocelárnách a hutích na 30 až 26 dělníků, v přádelnách na 18 až 15, v tkalcovnách na 12 až 10, v loděnicích na 16 až 8, ve strojírnách na 12 až 4, v plynárenských společnostech na 9 až 4, v chemických továrnách na 7 až 6 dělníků.

Z této statistiky usuzuje: »Již tato čísla, jež asi mnohého překvapí, ukazují, jak velice se přeceňuje podíl námezdných dělníků na celkové práci průmyslu i jen číselně!«

Zde ovšem přednášející se dopustil omylu. Kde je činěn rozdíl mezi dělníky duševními a ručními, což nepřijímaji za svoji práci stejně odměny, která se u úředníků ovšem nejmenuje »mzdou«, nýbrž »platem«?

Ale nejen sociální demokraté, ani věda prý neoceňuje správně práci podnikatelovu. Je tudíž nutno s povděkem uvítat monografie jednotlivých podniků, jako je na př. spis »Podniky bratří Siemensů«, který nelíčí osudy lidí, nýbrž hospodářských podniků. Bude-li na této cestě pokračováno, »dostalo by se nám tím technické literatury memoirové, která by pro dějiny kultury byla stejně cenna, jako životopisy našich diplomatů, vojevůdců, spisovatelův a umělců.« Pak bude také možno, že »veřejné mínění upustí od přeceňování námezdní práce a uzná směrodatný význam duševní práce a jejích vůdců, která je nezbytna pro průmyslovou existenci našeho národa.«

Jak jsem již podotkl, stojí p. Oechelhäuser výlučně na stanovisku zaměstnavatelů, což je přirozeno. Ale mnohé byl by řekl jinak nebo vůbec neřekl, kdyby znal sám spisy socialistické a nebyl čerpal zprávy z druhé ruky, z listů, jimž pouhé slovo socialismus, ať je vysloví kdokoli, nahání hrůzu. —

*

V části třetí zabývá se poměrem techniky k přírodním vědám a na četných příkladech ukazuje, jak je naprosto nesprávno, tvrdí-li někdo jako Sombart, že »technika vstupuje v bezpodmínečnou závislost na theoretických vědách přírodních, jichž pokrok jediný rozhoduje ještě o rozsahu její vlastní výkonnosti.« Ukazuje na dynamo, elektromotory, žárovky a obloukovky, parní turbiny a plynové motory, bicykly a automobily, které vesměs byly vynalezeny talentem m e c h a n i c k é h o v y n á l e z c e a pak teprve hledána theorie je vysvětlující. Když F a r a d a y, nejslavnější své doby přírodozpytec, byl žádán, aby přednášel o Ericssonově stroji, odepřel tak učiniti, protože může pouze dosvědčit, že stroj skutečně pracuje, ale že neví, proč. Kdyby p. Oechelhäuser byl stavebním inženýrem, byl by mohl uvést armovaný beton, který nyní dobývá celého světa a o němž se každý může přesvědčit, že znamenitě drží, ale správné theorie jeho ještě nikdo nezná.

Jedině správná odpověď na otázku, jaký je poměr mezi technikou a vědami přírodními, je, že mezi nimi n e n í j e d n o s t r a n n é o d v i s l o s t i, nýbrž že v z á j e m n ě s e o p l o d ň u j í. Rozvojem přírodních věd zdokonaluje se i technika, avšak s druhé strany čerpají přírodní vědy nové poznatky z vymožeností technických.

Ing. *Arnošt Winter.*

ROZHLEDY.

VĚCI CHRVATSKÉ.

Vítězství reálni politiky — Rjecká resoluce — Srbskochrvatská koalice — Historický 3. květen — Porážka násilného systému — počátek nové éry — Nesnáze »resolucionářů« — Konečně nová vláda! — Nová éra — nová praxe — Agitační práce politických stran — Delegáti v Pešti — Zahájení chrvat. sněmu — Taktické vystoupení soc. demokracie — Porážka Starčevićovců — Všeobecné právo hlasovací slíbeno! — Pohnuté sněmování — Dokonalý úspěch vlády — Strašná blamáž klerikálů a Starčevićovců — Následky klerikální agitace a srbského šovinismu v Bosně.

Úmrtím biskupa Strossmayera jako by byla padla pouta doktrinářského stanoviska v našem politickém vystupování vůči Vídni a Pešti. Dříve slyšel se jen hlas mladší pokrokové generace, která realistickým naziráním lámala začarovaný kruh naši zkostnatělé a přísně odměřené politiky vůči těm dvěma střediskům mocnářství, jež tahala se o naši kůži. Po 8. dubnu r. 1905 znenáhla osvojuje realistické nazírání i kruhy vlivnější, starši, vedoucí naši politiku v říšské radě, nebo vystupující ve formě státoprávní oposice vůči Khuenovi v chrvatském sněmu. Historism náhle ztrácí svůj nesnesitelný, tyranský a sterilní vliv — plný život dneška, se všemi aktuelními a palčivými otázkami dneška, se všemi naléhavými požadavky a nutnými zápasy v postupném a evolutivním procesu etapního obrození vchází a slaví zasloužené vítězství. V Chrvatsku a zejména v Dalmacii, přichází reální nazírání k plné platnosti; po vítězství oposice maďarské vůči Vídni nalézá reální politika dneška chrvatských a dalmatských oposičních poslanců svůj výraz v historické již »rjecké resoluci«, která definitivně znamená přelom s teoretickým frondeurstvím vůči Pešti a začátek rozumného a praktického paktování. Uplynul sotva jeden rok od toho památného dne na Rjece a blahodárný vliv nové politiky je všude patrný. Pod jejím vlivem vznikla těsnější vzájemná práce chrvatských a dalmatských poslanců; hledělo se najíti slušný modus s italskou menšinou v Dalmacii — a především: tato reální politika konečně aspoň v hlavnich životních otázkách sjednotila představitele chrvatského a srbského národa v Chrvatsku a Slavonii. Tato shoda pod vlivem volnějšího režimu v Pešti přivedla pak k neocenitelnému vítězství chrvatsko-srbské oposice při volbách. 3. květen l. r. znamená konečnou úplnou porážku 23letého tyranství bána hr. Khuena, znamená počátek nové, sotva tušené doby v Chrvatsku. Přes hanebný volební řád padl starý režim a vládní maďaroni byli decimováni. (Ze 2,416.304 obyvatelstva Chrvatska má jen 35.381 volební právo, tedy 1·878%! Hlasovalo při volbách 33.289.) Je to v první řadě zásluha společných úředníků, kteří hlasovali neodvisle, za nimi pak šlo i autonomní úřednictvo. Třebas tedy děkuje oposice své vítězství i vlivům z Pešti, třebas tyto

volby ukázaly i dost smutných zjevů (mohutnění demagogické oposice Starčevićovců a objevení se prvního německého poslance) — přece znamenají v našem životě úplný a radostný převrat. Khuen-Pejačevićův režim tím nadobro dohrál; ve své původní formě, ve svém bývalém rozsahu nikdy již nemůže se vzkřísit. To hned dokázal bán Pejačević, jenž byl nucen opustiti maďaronské zbytky, prohlásiti se mimo strany a paktovati s vítěznou oposicí.

Oposice měla dost těžké postavení, poněvadž neměla absolutní většinu. Stoupenci koalice srbsko-chrvatské, dle rjecké resoluce nazvaní »resolucionáři«, stali se sice nejsilnější stranou ve sněmu, ale vedle dost silné menšiny maďaronské a pseudooposičníků, »radikálních« Starčevićovců, byli ve velmi choulostivé situaci. Však podařilo se jim přece zvoliti delegáty do sněmu společného v Pešti, ba dokonce prosaditi novou, nekompromitovanou vládu. Bylo s mnoha stran velkých intrik proti kandidátům oposice pro křesla sekčních šéfů, zejména také strana Starčevićova pracovala hanebnými denunciacemi — však konečně po dlouhém otálení podepsána jmenování králem. Všichni šéfové patří mezi pokrokové a slušné živly; zejména šéfové justice a kultu a vyučování, ač skromní venkovští advokáti, svou poctivostí, pokrokovostí a nekompromitovaností znamenají opravdu značný úspěch a velkou záruku pro budoucnost.

Je to patrno z celého života po 3. květnu, co znamená porážka staré a jmenování takové nové vlády. Celý náš veřejný život zaproudil novým proudem. Třebas ještě téměř ani jediný zákon nebyl nahražen novým, liberálnějším — přece je praxe úplně jinou, svobodomyslnou. A právě to chybělo nám dosud — přes nejlepší zákony vládla u nás docela neústavní libovolná, násilnická praxe. To nový režim změnil nadobro. Tak na př. konfiskace novin úplně přestaly; za celých sedm měsíců byly jen dvě, a sice pro urážku veličenstva. Jednotlivé strany nejen že se mohly řádně organisovat, ale mohou též všude zakládati po venkově své kluby, pořádat přednášky, tábory, schůze — což vše za Khuena bylo brutálně potlačeno a zakázáno. Velmi čile vede si zejména »lidová pokroková strana«, jež na svatodušní svátky se konstituovala. Je to strana naší mladé inteligence; vůdcové její patřili k odchovancům českého realismu a byli u nás známi jako »realisté«. Její zevrubný, pokrokový program zaručuje jí čestné místo v dalším našem politickém a kulturním vývoji. Dosud má ve sněmu 3 poslance. Pak měly selská strana (Radićova) a Starčevićova své výroční valné hromady. První úplně vyšla poražena z voleb, sotva sehnala 570 voličů v celém Chrvatsku; druhá má 19 poslanců ve sněmu, a čím dále, tím zjevněji pracuje pro zájmy Vídně a ruku v ruce s propadlou maďaronskou stranou, jež se vlastně rozešla, a nyní živoří jen jako sněmovní »volné sdružení«. Konečně také klerikálové vytěžili z nové éry: založili »křesťanskosociální stranu práv« — docela neškodné zvířátko; bude to ubohé refugium pro neinteligentní dělnictvo a maloživnostnictvo.

Nová éra zračila se také v našem zastoupení v společném sněmu v Pešti. Koalice zvolila 40 svých členů a několik divokých — Starčevićovci se svého doktrinářského oposičního stanoviska vůči Maďarům odmítli »jít do Pešti«; z maďaronů, příliš kompromitovaných, nechtěla

koalice zvoliti žádného. Tak poprvé v pešťském sněmu objevila se chrvatská oposice — ta, jež s maďarskou před vítězstvím jejím již paktovala a postavila se rjeckou resolucí na stranu její v boji vůči Vídni. Tak se stalo, že naše delegace byla vlídně přijata; po dlouhé době opět se slyšela chrvatština ve sněmu, a s ní také minimální spravedlivé tužby a stesky opravdových poslanců chrvatského národa. Ač naši delegáti ani z daleka nepracovali pilně a šikovně, a propásli mnohý vhodný okamžik, což je pochopitelno u nových parlamentárníků — přece aspoň svým prohlášením a působením ve výborech udělali první náběh, první krok, slibný začátek.

Lépe dovedli vystoupit doma, v chrvatském sněmu. Vláda měla zpracovati ohromný materiál, musela napraviti mnohé nepořádky, seznámit se s celým spletitým aparátem a uchystati slušné reformní návrhy. Proto se tak otálelo se svoláním sněmu, což pilně využitkovali Starčevićovci. Konečně byl svolán před měsícem. Starčevićovci chystali hned velké výtržnosti při první schůzi proti předsedovi, poněvadž ten odsoudil jejich jednání jako politik vůči jistému novináři. Aféra však skončila prauboze pro ně. V rozhodném okamžiku, v den zahájení, ukázala vzácnou prozíravost a obdivuhodnou disciplinu naše sociální demokracie. Prohlásila ten den všeobecnou stávku, v ohromném průvodu klidně táhla před sněm a důstojnou manifestací žádala všeobecné právo hlasovací a jako podmínku: klidnou, věcnou práci sněmu. Tím velmi rozumně ukázala vládní koalici, že nechce překážeti její práci, že naopak od ní žádá, aby opravdu pokrokově a svobodomyslně jednala, — a tím soc. demokracie ukázala také Starčevíćovcům, že ulice dovede důstojně argumentovat i proti jejich fanatickým massám. Argument v obou směrech působil dokonale. Vláda ústy bána v královském reskriptu prohlásila se pro reformu volebního řádu ve smyslu všeobecného rovného práva hlasovacího, a sněm hned v prvních schůzích jednohlasně přijal návrh předsedy pokrokové strany dra. Lorkoviće za zvolení zvláštního výboru, jenž návrh pro tu důležitou reformu má v nejkratší době vypracovati; — a Starčevićovci strachem i hanbou úplně couvli, spokojujíce se prohlášením předsedy sněmovny, jež docela nebylo žádným odvoláním. Tím prokázala soc. demokracie velké služby dalšímu vývoji událostí v pokrokovém směru u nás; otázka všeobecného práva hlasovacího stala se nyní akutní a sympatickou. Bohužel, že jinak neukazuje tato strana tolik agitačního a praktického působení, a právě v nynější době byla by ona jako slušná a s i l n á oposice vládní koalici velmi ku prospěchu.

Sněmování utváří se vůbec velmi zajímavě. Po první porážce Starčevićovců, jež vede známý advokát dr. Frank, spěchají ustavičně k dalším a horším. Klukovským chováním, dlouhými řečmi, planými návrhy a zbytečnými interpelacemi chtějí znemožniti a diskreditovati slušnou práci koalice a vlády. Koalice však dosud dobře dovedla uhájiti svou posici, a zejména vláda vystoupila s dokonalým úspěchem. Byl to zejména justiční šéf Badaj, jenž v krásné, věcné, hluboko založené a úplně moderní řeči předložil zákon o zavedení poroty v tiskových deliktech, jenž byl za Khuena zrušen. Tou řečí, jež mohla by vzbuditi zasloužený potlesk v každém parlamentě, osvojil všechny strany a dokumentoval ryzí pokrokovost vlády. Stejně příznivě působila druhá předloha o čistotě voleb a uchystána předloha o neodvislosti soudců a reformě soudcovství. Star-

čevićovci, tímto jednáním vlády decimovaní, využitkují nyní adresni debatu, aby demagogickou adressou a bombastickými řečmi zachovali svou reputaci před voliči. Vždy zjevnější bývá jejich tajné spojenectví s vídeňskou kamarillou ... Adressa koalice stojí úplně na základě reální politiky, žádá různé proveditelné reformy a spojení Dalmacie s mateřskou zemí, jak je to slíbeno zákl. zákonem. Přes teror Starčevićovců pracuje tedy sněm zvolna, ale jistě na reformách; je to také první evropské sněmování pod řízením inteligentního a liberálního předsedy.

Nejen že Starčevićovci mají úzké styky s kamarillou, nýbrž i s klerikály koketují pilně. Klerikalism nemohl ani z daleka tak pracovati politicky, jak doufal. Paktuje tedy s »nejradikálnější oposicí«. Spojenectví to dojemně a nemilosrdně odhalil sensační příběh à la Köpenick. V Záhřebě objevil se »ministerský tajemník Berger z Vídně«, ubytoval se u arcibiskupa, dal se k vůli slibům podplácet od kanovníků, konferoval několikrát s — drem. Frankem k vůli založení kamarillské strany, dokonce mu nabízel peníze, arcibiskup ho hostil, až teprve bán prohlédl celou hru a dal podvodníka po návratu v Pešti zatknout ... Pan »min. tajemník« znamenitě zahrál svou roli, znal výborně naše poměry a bengálsky osvětlil černožlutou společnost: klerikálové-Frank-kamarilla. Tento příběh svými detaily strašně kompromitoval súčastněné faktory — ale Frank má příliš tlustou kůži, než aby pochopil nutné konsekvence. Klerikálové taktéž zůstanou i dále »radikálními vlastenci« ...

Jejich »radikální vlastenectví«, stejně jako šovinism srbský vyvolal surové srážky mezi Chrvaty a Srby v Bosně. Je to hlavně přičiněním biskupa Stadlera a jeho denníku — pak některých fanatických Srbů. Vláda bosenská pak může klidně — »pracovati«. Stejně fanaticky tváří se druhý »vlastenec«, biskup mostarský Buconjić, jenž ve všech kostelích dal čísti pastýřský list, v němž volá anatema na jistého Chrvata, poněvadž měl — souboj s pravoslavným! — V Záhřebě ovšem vedou si klerikálové chytřejí a kulturněji. Právě zahájili čilou agitaci pro »Mariinu kongregaci« a založili na universitě katolický studentský spolek. Zjevy, jež v dnešní éře mají jen efemerní význam.

Situace tedy po 3. květnu v Chrvatsku úplně se změnila, znamená dokonalý obrat od tyranství hr. Khuena k reální, etapni politice a klidnému kulturnímu pokroku. Je věcí všech rozumných lidí dobré vůle, aby se ty naděje neukázaly klamnými. Trpěli jsme až příliš, abychom jejich splnění nezasloužili! *J.*

11. prosince 1906.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Volební reforma a země uherské — Z dalších příprav hospodářské rozluky Rakousko-Uherska — Dodávky vojenské a průmysl předlitavský — Sjezd středoevropských hospodářských spolků — Rozpočet království Českého na rok 1907 — Akce ku zřízení české vysoké školy obchodní.

Zdemokratisování poslanecké sněmovny ve Vídni jest tedy zajištěno. Bohužel, nepronikla v novém volebním řádu rovnocennost národů na Ra-

kousko odkázaných. Tak zvané ohledy historické tradice a národních držav nedovolovaly, aby všem národům rovně bylo měřeno. Ale i v úpravě, dnes panské sněmovně předložené, bude míti volební reforma pro veřejný život v naší říši význam dalekosáhlý. Zvláště též mocenskému postavení naší poloviny říše v celkové monarchii bude lidový parlament posilou. Převezme od Maďarů úkol chrániti ústavnost. Maďaři přese všechny poslední úspěchy v roztržce s králem pozbývají vždy více práva, hráti si na ochrance svobody a ústavnosti v říši. Dosáhli od vyrovnání z r. 1867 ve státě uherském onoho postavení, po němž v naší polovině říše marně toužili a usilovali Němci. Vrchol svých úspěchů překročí tím dříve, čím rychleji budou nuceni k zlidovění a zdemokratisování ústavního života. Násilnická národnostní jich politika, jež z úspěchů ve sporu s králem čerpá svou sílu, povede k oživení a utužení národního vědomí u národů ostatních, volební reforma do sněmu uherského vývoj tento posílí. Bylo by pošetilo očekávati ve století dvacátém, že by na středním Dunaji mohl udržeti se stát, znásilňující pod formou ústavního života národy v něm spojené. Předzvěstmi volební reformy v Uhrách a dalšího budování státu maďarského jsou zatím procesy v Prešpurku a Ružomberku, jakož i hrozba ministra vnitra hraběte Andrassyho zastavením zákonného článku XLIV. z r. 1868, o rovnoprávnosti národnostní. Tento zákon národnostní vůbec nikdy nebyl prováděn. Snad proto byla Neue Freie Presse přímo v extasi nad státnickou moudrostí, obrážející se v řeči Andrassyho proti národnostem. V doprovodu jejím k této řeči chvěla se ovšem teskná touha po mladosti, jež se víc nevrátí. Státotvorným živlem v rakousko-uherské říši nemohou býti jen Němci a Maďaři. Volební reforma v Cislajtanii zanese státotvorné privilegium Němců do říše legend, volební reforma v Uhrách probudí i Maďary ze sna národního rytířství ku tvrdé demokratické skutečnosti. Pomahačské služby vídeňských liberálních žurnálů maďarskému chauvinismu pominou. I u nás konečně, doufejme, brzo pronikne veskrze vědomí, že nelze v zápasu našem s Němci počítati s pomocí feudálních i bursovních rytířů budapeštských a přehlížeti titánsky »sentimentalismus«, žádající rovné právo všech národů říši rakousko-uherskou obývajících.

Maďaři zatím v osamostatňovací své politice státní pokračují. Pomocí vídeňských listů udržují veřejnost ve stálém napětí a rozčilení a vzbuzují suggesci, že extra Hungariam non est vita. Interview stíhá interview u maďarských státníků a skoro všechny zprávy o jich projevech jako stínem provázeny bývají rozhodným nebo méně rozhodným popřením. Dle vrásek na čele Kossuthově odhadují žurnalisté vídeňští budoucnost monarchie. Se stejnou akribií zaznamenávají a vykládají napomenutí Kossuthovo, aby v politickém klubu jeho poněkud menší pozornost věnována byla hře karet, jako hrozbu některého radikála maďarského, že povolení jediného brance nad dosavadní kontingent vyvolá v maďarském moři bouři, jež smete Wekerla i s Kossuthem. Brzo vynoří se na povrch veřejné diskusse dubnový pakt s králem a spory o jeho obsah a dosah v otázce povolení branců, brzo vylétají z Budapešti balony na zkoušku, plněné fantasticky zrůdnými mezicly; z textilních výrobků našich má na hranici mezicelní při dovozu do Uher po r. 1917 vybíráno býti 33% sazby celní, platné pro dovoz do společného celního území, kdežto pro zemědělské vý-

robky uherské má placeno býti při dovozu z Uher do Předlitavska meziclo, rovnající se výši svou statistickému poplatku. Na podobném základě byli by prý Maďaři ochotni, přinésti se své strany další oběť společenstevní celnímu po r. 1917 a nežádati úplné rozluky.

Szellova formule z vyrovnání Szell-Thunova, dle níž oba státy se zavázaly stávající poměr a bezcelnost za podmínky reciprocity zachovati, platí jen do konce roku 1907. Obchodní smlouvy s cizími státy zajišťují však společné celní území do konce r. 1917. Poměr obou polovin říše v tomto směru nezavdával by tedy zatím podnětu k vážnějším starostem, nebylo-li by dalšího pouta na výpověď, jež obě poloviny víže, totiž společné banky cedulové. Privilegium jest bance uděleno do konce r. 1910, zaniká však samo sebou rokem 1907, končí-li tímto rokem pospolitost celních věcí. Poněvadž v Uhrách uzákoněn místo společného formálně samostatný celní tarif, jest dána možnost koncem roku 1907 nebo 1910 pospolitost bankovní rozvázati. Prodloužiti privilegium za rok 1917, kdy počítá se s celní rozlukou, bylo by zvláště pro naši polovinu říše povážlivo, poněvadž by svým kapitálem a úvěrem pomáhala úsilí Maďarů o vypěstění a zvelebení jich průmyslu. Neméně ovšem povážlivo jest, by ve společném celním území dvě cedulové banky činnost svou rozvíjely.

Váha maďarského hlasu v říši naší stále ještě stoupá. Jak rozhodujícím bylo a jest přání Maďarů u společné správy vojenské, vysvítá z *rozdílení dodávek vojenských,* jež v posledních dnech v průmyslových kruzích Předlitavska vzbudilo důvodné rozhořčení. K usmíření Maďarů s novými požadavky vojenskými neváhá správa vojenská poškozovati zájmy průmyslu předlitavského. Ujednání o rozdělení dodávek vojenských osvětlilo též chabost a nedostatek péče našich vlád v hájení předlitavských zájmů hospodářských. Rozdílení vojenských dodávek mezi obě poloviny říše postrádalo od r. 1867 až do nejnovější doby závazné úpravy. Dodávky měly býti sice rozdíleny na obě státní území dle poměru jich příspěvku na společné náklady, avšak se strany rakouské chyběla kontrola nad prováděním tohoto rozdělení. Bývalý říšský ministr války Pietreich vůbec staral se v této věci jen o přání vlády uherské a, považuje patrně vládu vídeňskou za quantité négligeable, uzavřel s uherskou vládou ujednání, jež bylo obsahem svým vlastně podstatnou součástí akce k vypěstění uherského průmyslu nákladem Předlitavska. Úmluva přiznala Maďarům, by do kvoty dodávkové rakouského průmyslu započítávána byla mzda, vyplácená ve vojenských dílnách předlitavských, rozšířila rámec t. zv. kompensací, t. j. za zboží dodávkové, jež v Uhrách se nevyrábí nebo na němž Maďaři málo by vydělali, poskytována náhrada na újmu rakouských dodávek v zadávání zboží jiného. Kompensace nebývala ani obmezována na jeden účetní rok, Maďarům zadávány náhradné dodávky k vyrovnání domnělých jich úbytků v letech předchozích. Uherské vládě konečně přiznána evidence a kontrola dodávek. K naléhání obchodních a živnostenských komor a vzhledem k ujednání společné správy vojenské s vládou uherskou rozpomenulo se naše ministerstvo obchodu na své povinnosti a počalo domáhati se příznivějších podmínek pro průmysl rakouský. Mělo při tom obtížné postavení. Uherská vláda mohla opírati se o zevrubné ujednání s vojenskou správou, náš ministr obchodu neměl žádné podobné opory. V dubnu t. r. konána spo-

lečná konference obou vlád u říšského ministra vojenství, docílena sice dohoda obou polovin říše, ale na škodu zájmů průmyslu předlitavského. Přání, aby kompensace obmezena byla na skupiny zboží obchodně a technologicky stejnorodého, správa vojenská vyhověti nechtěla, předstírajíc administrační a technické obtíže podobného opatření. Jen časového obmezení kompensací na běžný účetní rok dosáhla vláda naše. Důsledno ovšem bylo by, jest-li připuštěna kompensace ve formulaci Maďarům vyhovující, by rozšířena byla též na dodávky zemědělské. Pole to opanovali Maďaři nepoměrnou částí a naše vláda málo dbá využitkovati této na snadě jsoucí kompensační zbraně vůči nim. Doložka o započítávání mzdy ve vojenských dílnách do kvoty dodávkové na to které území připadající nebyla k naléhání naší vlády do nového ujednání pojata. Vládě rakouské konečně přiznáno právo evidence a kontroly dodávkových záležitostí, jehož požívala již dříve vláda uherská. Ministerstvo obchodu ve příslušném cirkuláři obchodním komorám s chlubným důrazem vytýká, že podařilo se mu domoci se parity s uherským ministrem obchodu v této věci. Jak jest viděti, jest naše vláda velmi skromnou ve svých cílech. Považuje za vymoženost, staví-li ji společná správa vojenská na roveň vládě uherské. V uherských delegacích posuzováno ujednání o dodávkách jako opětné vítězství maďarské nad naší polovinou říše. Opravdu jest řešení této otázky málo slibnou předzvěstí jednání o vyrovnání rakousko-uherské.

Jistou přestávku v ustavičných těch sporech a šarvátkách mezi oběma polovinami říše a v usilovné práci uherské vlády za úplným osamostatněním hospodářským zemí uherských tvořilo *jednání sjezdu středoevropských hospodářských spolků* ve Vídni 19. a 20. listopadu. Spolky tyto před nedávnem ustavily se v Rakousku, zemích uherských a v Německu, aby podporovaly společné hospodářské zájmy středoevropských států, zvláště aby pracovaly o sblížení a dohodu států těch v oboru celní politiky ku společné ochraně proti hospodářské přemoci severní Ameriky. Zvyšování celní ochrany v letech jich založení nebylo cílům jich příznivo, rozpadávání se Rakousko-Uherska na dva samostatné hospodářské celky jest rovněž v odporu s jich snažením.

Sjezd zahájil president rakouského hospodářského spolku Plener, upozorňuje na to, že společná obrana střední Evropy proti hospodářské přemoci Spojených Států, jež byla nejdůležitějším podnětem k založení spolku, pozbyla v poslední době na své naléhavosti. Pozornost občanů Spojených Států upoutána jest vnitřními hospodářskými otázkami zvláště trusty a železničními tarify, nové smluvní tarify středoevropských států zvyšují podstatně sazby na americký dovoz, celní řízení Spojených Států, jež od let jest předmětem stížností evropských výrobců, bylo v posledním roce poněkud zlepšeno. Skutečnosti tyto oslabily aktuálnost »amerického nebezpečí« a dovolují zaujati spolku zatím stanovisko vyčkávací. Pro činnost spolku zbývá však ještě široké pole. Ač politika celní ochrany novými obchodními smlouvami byla utužena, vzrůstá obchod mezinárodní a právě země středoevropských hospodářských spolků, Rakousko-Uhersko a Německo, mají vzájemnou čilou výměnu statků. Ze zahraničního obchodu Rakousko-Uherska 40% připadá na obchod s Německem, ze za-

hraničního obchodu Německa vzhledem k úžasnému jeho rozvoji v posledním desetiletí ovšem jen 12%. Obchod jest svou povahou expansivní a, jsa nucen snášeti obmezení celními tarify, snaží se na jiných polích po volnějším pohybu, usnadnění a zjednodušení. Hospodářství národů obchodem se internacionalisuje. Velké hospodářské organisace, pošta, telegrafy a z části železnice jsou upraveny mezinárodně. Literární, umělecké a živnostenské vlastnictví chrání se vzájemnou dohodou, mezinárodní úprava ochrany dělnické rovněž byla zahájena a stejné kroky se činí na poli práva soukromého a obchodního. V těchto oborech dlužno pracovati středoevropským hospodářským spolkům.

Zakladatel středoevropského hospodářského spolku prof. Julius Wolf z Vratislavi přednášel o obrazu světového hospodářství našich dnů a úkolech spolku. Ohromný hospodářský rozvoj Spojených Států severoamerických přičítá se neprávem panující stranou v těchto státech trustům a vysokému ochrannému clu. Vždyť příznivé hospodářské konjunktuře těší se též západní a střední Evropa bez trustů a bez tak vysokých cel, jakými ohraženo jest hospodářství Spojených Států a velký rozkvět hospodářský vykazuje též stát svobodného obchodu Anglie. Vlastní příčinou příznivé konjunktury jsou bohaté žně posledních pěti let a rozvoj výrobní techniky ve všech odvětvích průmyslu. Skutečnosti ty provázeny byly přirozeně vzrůstem konsumční síly obyvatelstva a zvýšenou výměnou statků, jíž znenáhla stoupající výroba zlata nestačila a vzniklo napětí na trhu peněžním. Vzhledem ku příznivé žni v r. 1906 lze očekávati ještě alespoň jeden příznivý rok, nevzejde-li pohroma z nepříznivých poměrů v Rusku.

Wolf upozornil dále na nebezpečí britského imperialismu. Chamberlainismus se uskutečňuje bez Chamberlaina. Kanada, jihoafrický celní spolek a Nový Zéland poskytly již bez náhrady přednostní cla Anglii a britským koloniím. Australská pevnina se právě k tomu chystá. Panamerická politika usiluje o hospodářské připoutání Ameriky ke Spojeným Státům. Podařilo se to již ohledně Kuby a Mexika. Brasilie nedávno uzavřela smlouvu se Spojenými Státy, poskytujíc řadě výrobků těchto Států 20% slevu dovozných cel. Jde takto o Jižní Ameriku, odbytiště vývoje nejschopnější na světě. Wolf doporučuje proto dohodu středoevropských států proti britskému imperialismu a panamerikanismu. Nešlo by o celní unii států těch, jež jest utopií, nýbrž o vzájemnou pomoc, kde vliv jednotlivých nestačí.

O otázce celních rozhodčích soudů, jež k podnětu Italie přijaty byly do smluv obchodních, ale jichž provedení setkává se s obtížemi, referovali Matlekovits z Budapešti, dr. Wendlandt z Berlína a rakouský poslanec dr. Licht. Bylo usneseno doporučiti celní rozhodčí soudy, jež neobmezovaly by se jen na rozhodování otázek tarifních, nýbrž jimž by příslušelo připravovati příští podobu smluv obchodních, sprostředkovati ve sporných otázkách, jež řešiti jest dle obchodních zvyků a slušnosti, a rozhodovati při stanovení výše cla, při znacích celně-technických, ohledně znění celního tarifu a užití doložky nejvyšších výhod.

Hlavní zájem kongresu obrácen byl k referátům o mezinárodním girovém řízení, zvláště mezi Německem a Rakousko-Uherskem. Presi-

dent Uherské všeobecné úvěrní banky Kornfeld doporučoval k uskutečnění girového řízení mezi Rakousko-Uherskem a říší Německou, aby zavedeno bylo v říši naší placení hotovými, aby občasně stanoven byl přepočítací kurs vůči obecenstvu, aby určen byl způsob, jak mají kompensace, pokud se týče přebytky mezi oběma cedulovými bankami býti súčtovány a aby zatím obmezena byla výše přípustných poukázek girových pro přechozí a pokusné období. Ředitel uherské poštovní spořitelny Halasy doporučil, aby provedeno bylo poštovní chekové řízení v říši německé, sjednáno bylo organické jeho spojení s poštovní spořitelnou rakouskou a uherskou a dále aby řízení to přičleněno bylo na oddělení girová velkých centrálních cedulových bank.

Dr. Hecht z Mannheimu vyslovil přání, aby z mezinárodního girového řízení vyvinulo se mezinárodní řízení clearingové. Obě centrální banky byly by pak lépe instruovány. Utvořila by se kontrola o pohybu peněz obou říší a byla by zřejma větší zadluženost jedné říše vůči druhé.

Kongres zabýval se dále otázkou sjednocení práva pro plavbu vnitrozemskou a práva pojišťovacího. Poněvadž všechny tyto otázky jsou částí rakousko-uherského vyrovnání, má jednání sjezdu vzhledem k neurovnanému poměru obou polovin říše význam dosti problematický.

*

Nemnoho vzrušena byla česká veřejnost zprávou o rozpočtové schůzi zemského výboru království Českého. Zvykla si již na pravidelnou rok za rokem zvěsť, že hospodářství království našeho jest passivní. Zájem budí nejvýše vzrůst schodku v době neobyčejně příznivé hospodářské konjunktury a padesátimilionových přebytků ve státní pokladně. Vzrůst schodku pro rok 1907 jest značný. Okrouhle dvacet milionů korun nebo-li plná čtvrtina z úhrnné potřeby nemá úhrady při 55% zemské přirážce. Potřeba činí 82,125.742 K, vlastní úhrada poskytuje 16,526.160 K, úděly státu z výnosu osobní daně z příjmů a dávky kořaleční 4,988.921 K, úroky z prodlení z přirážek v čas nezapravených 270.000 K, 55% přirážka zemská vynese 39,578.613. Jest tedy vedle vlastní úhrady k disposici 44.837.534 K. Dle toho jest schodek 20,742.048 K. Odpočte-li se kvota z nouzové půjčky 898.125 K, zbývá neuhražený skutečný schodek 19,863.923 K. Řádný dosud sněmem neschválený rozpočet zemský pro rok letošní vykazuje schodek 14,602.670 K, schodek pro rok 1907 vzrostl tedy o více než 5 mil. K. Vzrůst tento způsoben výdajem na stavbu nového ústavu pro choromyslné v Bohnicích, vzestupem nákladů školských a nákladů na nemocnice. Schodek z r. 1906 14,602.670 má býti dle usnesení zemského výboru uhražen půjčkou. Další půjčkou do výše 9,232.000 K má býti uhrazena mimořádná potřeba na rok 1907, poněvadž prý jde o investice. Rozhodnutí, kterak opatřiti úhradu zbývajícího schodku as 10 mil. K, ponechal zemský výbor sněmu, jenž sejde se ku třídennímu zasedání v posledních dnech tohoto roku. Dle pověsti pomýšlí se na zvýšení zemské dávky z piva z 1 K 70 h na 4 K z hektolitru. Ale průmysl pivní a živnosti hostinské jsou příliš vlivné a odporu jich proti tak značnému zvýšení zemské dávky sotva dovedou zemští poslanci čeliti.

*

Nové obchodní gremium v Praze zahájilo akci ku zřízení české vysoké školy obchodní, jež by z počátku byla oddělením vysoké

školy technické. Obchodní gremium jest si vědomo, že obchodní školství nižší a střední bude třeba reorganisovati, aby dokonaleji přimklo se k cílům, jež splniti má. Avšak to utvrzuje prý v gremiu právě jen přesvědčení, že reorganisace nemůže provedena býti jinak, nežli když zároveň rozřešena bude otázka organisace vysoké školy obchodní.

Dle všeho jde obchodnímu gremiu o zřízení státního obchodního oddělení vysoké školy technické, o obchodní fakultu techniky dle vzoru v Cáchách. Po vysoké škole obchodní bylo u nás zvláště od r. 1898, kdy založena byla první vysoká škola obchodní v Německu a exportní akademie ve Vídni, častěji voláno. V Německu od onoho roku otevřeno bylo do našich dnů pět vysokých škol obchodních. Všechny děkují svůj vznik nejen iniciativě, nýbrž i munificenci velkoobchodníků a komor obchodních. Frankfurtské akademii pro vědy sociální i obchodní a vysoké škole obchodní v Kolíně, jež otevřeny byly před pěti lety, položeny do vínku velkolepé nadace Mertona a Mevissena. Berlínská vysoká škola obchodní v tomto roce otevřená jest založena a vydržována Sborem nejstarších v Berlíně. Nehledě ku skromnému poměrně příspěvku království Saského nejstarší obchodní škole v Lipsku (založené 1898), projevují německé vlády vysokým školám obchodním jen přízeň platonickou. I exportní akademie ve Vídni založena a vydržována jest ovšem se značnou subvencí státní sdružením obchodníků a průmyslníků. Právem spatřuje se v Německu v dosavadním samorostlém rozvoji vysokého obchodního školství záruka jeho budoucnosti a prospěšnosti, školy ony vznikají ze skutečné potřeby, různě jsou organisovány a též v cílech, jichž snaží se v první řadě dosíci, liší se od sebe. Výchovu učitelstva pro obchodní školy považují některé z nich za nutné zlo, ubírající půdy vlastnímu jich úkolu, vzdělávati velkoobchodníky a velkoprůmyslníky.

Jest otázka, jak dalece zřízení české vysoké školy obchodní jest u nás toho času aktuelním a zdaž v oboru obchodního školství nejsou jiné úkoly snad naléhavější. Jest samozřejmo, že nikdo nebude očekávati, že vysoká škola obchodní pomůže nám sama sebou k velkoobchodu a velkoobchodníkům. V Německu vzrostl velkoobchod bez vysokých škol obchodních stejně jako v Anglii. Zahraniční obchod Německa cenou vývozu i dovozu jest asi třikráte větší, Anglie skoro pětkráte větší zahraničního obchodu Rakousko-Uherska, na jehož vývozu a dovozu participují země uherské asi 15%. Vzpomeňme dále, jak v zahraničním obchodu zastoupeni jsou Němci a Italové. Velkoobchod vnitrozemský v zemích koruny české jest, pokud jde o účast Čechů, smutnou kapitolou v historii našeho národního obrození. Skutečnosti ty nejsou zde snad uváděny proti akci za zřízení českých vysokých škol obchodních, ale spíše na doklad toho, že naléhavější, než akce uvedená, jest otázka reformy našeho nižšího a středního školství obchodního. Velkoobchod nevzroste nám shora, nýbrž zdola. Dnešní obchodní akademie dojista větší měrou mohly by nám odchovávati způsobilý dorost pro velkoobchod, kdyby materielní podmínky studia, tedy zejména školní plat, alespoň na roveň byl postaven vyšším oddělením státních škol středních, a kdyby pro přijímání nových žáků do těchto škol rozhodovala výhradně rozumová a mravní kvalifikace, po případě výběr nejlépe kvalifikovaných a nikoliv, jak jest tomu dnes, soukromo-

podnikatelská kalkulace, odvažující náklady školní a výtěžek školního platu. Vysoká obchodní škola v našich poměrech sotva mohla by jinak býti založena, než jako ústav státní. Nebyl by zatím správnější postup. domáhati se předem brzkého sestátnění našich obchodních akademií, poněvadž za daných poměrů pozemštění jich očekávati nelze, a reforma jich v tom směru, aby se jim dostávalo lepšího materiálu žákovského, jest neproveditelnou při výši dnešního školního platu a finančním základu těchto ústavů? Zvláště nadaným absolventům obchodních akademií měla by větší měrou než dosud obchodními komorami, gremii atd. poskytována býti stipendia k návštěvě vysokých obchodních škol v cizině. A přední pozornost našich obchodních gremií měla by věnována býti zdokonalování zvláště nižšího školství obchodního. *H. K.*

8. prosince 1906.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Maison Riehl — Syndikáty a politická strana socialistická ve Francii — Sociálněpolitické požadavky v poselství Rooseveltově — Přípravy reformy živnostenského zákona v Uhrách — Zápas konsumních spolků anglických s trusty — Zamezení dětské práce — Volby do úrazové pojišťovny.

»Maison Riehl« obrátil zase jednou zraky veřejnosti na hnisavý vřed v jejím těle. Bylo o prostituci v posledních dnech napsáno tolik, že by bylo již nechutno ze široka o tomto případu se rozepisovat. Pouze několik slov. Nejsmutnější roli hrála v procesu policie, která byla vlastním viníkem. Chtějíc to snad zatušovat, pražská policie rychle podnikla »anketu«, jejíž výsledek velkohubě roztroubila do světa, což je u ní, v jiných věcech tak mlčelivé, až příliš podezřelé. Vyslechla děvčata internovaná v nevěstincích, dotazovala se, mají-li nějaké stížnosti, a ani jediné děvče si nestěžovalo! V procesu Riehlové bylo konstatováno, že policie provedla u Riehlové řadu inspekcí, ale pokaždé shledala all right! A najednou, to toho bylo! Aby se v Praze neobjevil nějaký nový »salon Krátký« co nejdříve! O absurdnosti inspekce svědčí to, že policejní úředník na veřejné schůzi doznal, že je v Praze 5000 až 6000 prostitutek tajných, nechybíme, řekneme-li, že je nekontrolovaných desetkrát tolik jako těch, které mají knížku. Nekontrolované prostitutky obávajíce se policie, obávají se také jíti k lékaři a přispívají nejvíce k rozšíření pohlavních nemocí.

To uznala také policie berlínská a snaží se nyní omeziti zlo rozumnějším způsobem. Požádala lékaře pohlavních nemocí za bezplatné léčení nezapsaných prostitutek; seznam těchto lékařů doručí děvčatům, jež pak nepodléhají kontrole, dají-li se těmito lékaři léčit a mohou-li se vykázat lékařským ověřením. Skoro pomíjena prostituce mužská, ačkoli má ve velkoměstech svoje pravidelná střediska a vypěstovaného stavovského ducha. H. Ostwald ve spise »Das Berliner Dirnentum« poukazuje na její nebezpečí. Prostituti jsou nebezpečni zvláště svým vydíráním. Několik dopisů, jimiž chtěli vynutit peníze, autor uveřejňuje.

*

Jako v Německu, byl i ve Francii na posledních sjezdech syndikátů (v Amiensu) a strany socialistické (v Limoges) projednáván poměr mezi stranou a syndikáty. Rozdíl mezi Německem a Francií je ten, že, kdežto v Německu je politická strana revoluční a odborové organisace konservativní, je tomu ve Francii naopak; syndikáty mají zabarvení dosti anarchistické. Ale rozřešení je shodné s rozřešením mannheimským: není organisace nadřízené ani podřízené, nýbrž dvě autonomní organisace bojující odděleně za stejným cílem. Tato resoluce Jaurèsem navržená zvítězila nepatrnou většinou 148 hlasů proti 130 hlasům, jež soustředila na sebe resoluce Dumasova doporučovaná Guesdem a žádající součinnost odborových a politických organisací »dle okolností«.

Syndikátům dostalo se značné podpory v osobě ministra veřejných prací Vivianiho. Kdežto právní jejich postavení bylo posud dosti nejisto, má býti nyní jejich existence postavena na pevný podklad právní. Řeč Vivianiho pronesená v senátu objasňuje rozdíl ústavností ve Francii a třebas u nás. »Víte, kdo jsem a odkud přicházím. Jsem socialistou, který, dosáhnuv moci, rozhodně zůstane věren ideálu svých prvních občanských let«, představuje se Viviani jako »oficielní advokát a přirozený prostředník dělníků vůči zákonodárcům«. Dokáže zákonodárcům, že »syndikáty jsou školou rozvahy a že v nich dělníci nabývají vědomí zodpovědnosti.«

V tutéž dobu jako ve Francii, i na druhé straně kanálu La Manche mohly si Trade-Unions klidně oddechnouti. Také v Anglii byl hlasováním zákonodárců odstraněn Damoklův meč, který stále visel nad hlavami odborových organisací. Sněmovna přijala zákon, dle kterého odborové organisace nejsou zodpovědny za škody, které podnikatelům vzniknou stávkou dělníků. Veškery žaloby na organisace v tomto směru podané byly sice dosud zamítnuty, ale to nikterak nebylo zárukou, že rozhodnutí nejvyšší instance, v tomto případě sněmovny lordů, nemůže někdy dopadnout jinak.

*

V poselství Rooseveltově zaslaném senátu a sněmovně washingtonské doporučuje president Unie omezení pracovní doby zřízenců železničních. Dělnické zákonodárství vůbec musí směřovat ke všeobecnému zavedení osmihodinné doby pracovní, a dbáti o její dodržování. Rovněž žádá šetření o zaměstnávání žen a dětí v průmyslu. V tomto ohledu je již nejvýše třeba nápravy, neboť poměry americké jsou unikum. Poselství žádá dále povinné úřední vyšetřování spolkových států při pracovních sporech, čímž bude možno vyvarovati se mnohých škod. Ve dvaceti letech od 1880 do 1900 bylo by možno bývalo zachránit 450 milionů dolarů národního jmění, které přišly na zmar stávkami a výlukami.

*

V sociálním zákonodárství chystá se také náš soused za Litavou k vážnému kroku, k reformě živnostenského zákona. Jako předběžnou práci vydalo ministerstvo obchodu řadu publikací, obsahujících zahraniční zákonodárství a ve svazku X. statistická data domácího průmyslu. Neúplná tato statistika vykazuje v Uhrách a Chorvatsku 539.052 osob zaměstnaných v domáckém průmyslu. Předením a tkaním konopí a lnu je zaměstnáno 405.139 osob (75·16%), šitím, pletením, krajkářstvím

a vyšíváním 40.951 osob (7·60%). Potulnou živností zabývá se 11.088 osob, nejvíce dráteníků (3394), sklenářův a sklenkářů 2468, kotlářů 1038, čižmářův a příštipkářů 1104. Učenické školy navštěvovalo průměrně 78.976 žáků, ale prospěch nebyl valný, takže je velmi nutna reforma školství.

V uherských továrnách — mimo Chorvatsko — bylo zaměstnáno celkem 249.646 dělníků ve 2807 továrnách. Nepoměrně mnoho jest osob, které u nás jsou zákonem chráněny. Ve stáři do 12 let je zaměstnáno 139 hochův a 94 děvčat, a to v 15 závodech (32·60%) 12 hodin a ve 12 závodech (26·10%) přes 12 hodin denně. Od 12 do 14 let je zaměstnáno 3093 hochů a 2353 děvčat, a to ve 214 závodech (35·43%) 12 hodin a ve 198 závodech (17·88) přes 12 hodin. Dvanáctihodinová doba pracovní je vůbec nejoblíbenější.

*

Anglické konsumní spolky provádějí zatěžkací zkoušku. Pustily se v boj s trustem mydlářským a doufají, že skončí boj vítězně. Stane-li se tak, bude vítězství tím větší, čím mocnější byl nepřítel; a o moci trustů podávají důkaz každodenně poměry americké, kde sám stát je proti nim téměř bezmocný, ač má nejlepší vůli moc jejich zlomit. Proces se Standard Oil nevymizel ještě z paměti. Co znamená jeho výsledek? Skoro nic, trustu neuškodil ani v nejmenším. Co nedokázal stát, to chtějí dokázat konsumy. Cooperative Wholesale Society má dvě mýdlové továrny; anglická v Irlamu a skotská v Grangemouthu. Tyto dvě továrny vyrábějí asi čtvrtinu veškeré spotřeby konsumních spolků. Nyní však objednávky rapidně stoupají, neboť The Co-operative News podnikly prudkou kampaň proti novému trustu. Že budou trustem zbaveny dodávání surovin, toho se Cooperative Societies nemusí obávat, ježto mají v Sidneyi vlastní továrny na olej a sádlo. Průběh boje má význam nejen lokální, nýbrž světový, střetly se zde dvě největší mocnosti budoucí společnosti: organisovaná výroba s organisovaným konsumem.

*

Zamezením dětské práce zabývá se J. Deutsch v prosincovém čísle »Sozialistische Monatshefte«. R. 1898 bylo v německém průmyslu a živnostech mimo domácnost a zemědělství zaměstnáno 532.283 dětí. Ve Švýcařích ze 279.551 dětí bylo výdělečně zaměstnáno 149.083 = 53%. Děti trpí výdělečnou prací nejen značné tělesné, nýbrž i duševní újmy. V trestnici Plötzensee bylo roku 1902 236 chlapců a 93 děvčata. Z těch bylo 161 chlapců, t. j. 68%, a 76 děvčat, t. j. 81% ve školním věku zaměstnáno výdělečně. K odstranění tohoto zla je nutný zákaz dětské práce před dokonaným 14. rokem a povinná návštěva školní až po tuto dobu. Při tom nutno odlišovat nevýdělečnou práci v domácnosti pro potřebu rodiny, kterou není možno ani nutno zakázat. Od 14. do 16. roku budiž práce dětí omezena na maximálně 8 hodin; nyní mají učeníci právě nejdelší pracovní dobu. Nejdůležitější však je kontrola. Tu by nejsnáze mohli provádět učitelé, kteří by měli právo kontrolovat byty a dílny.

Nestačí však pouze zakazovat, je nutno odstranit příčiny výdělečné činnosti dětí, neboť pro zábavu nenechávají rodiče děti pracovati, naopak jsou odkázáni na jejich výdělek jako příspěvek na náklad výchovy.

Ztrátu, která zákazem dětské práce rodičům vznikne, nutno částečně odstranit. Stát musí míti za povinnost zřizovat dětské opatrovny, na které by chudí rodiče měli právo. Zde by se dětem muselo dostat stravy a šatstva, učebných pomůcek, pravidelné lékařské prohlídky a pomoci, pobytu na venku, mléčných kůr a opatření nemanželských a osiřelých dětí, jichž výchova je nyní ubohá.

Jako preventivní opatření doporučuje povinné vyučování ručním pracím, tělocviku, plování, podporování výletů žactva, jakož i zřizování dětských útulen.

K provedení veškerých těchto opatření je povoláno dělnictvo, neboť tím bude chránit svoji vlastní třídu, zajistí si tím její schopnost vývojovou a bojuje za pokrok celého národa. Zájem dělnictva spadá zde se zájmem celku a se zájmem kultury.

Velikou úlohu přikazuje autor učitelstvu. Toto je si jí samo vědomo a pilně pracuje o zamezení dětské práce. U nás téměř veškera práce v oboru tomto vykonána byla právě učitelstvem. Ale že by se učitelstvu prospělo přiznáním jim práva a povinnosti kontroly, o tom pochybuji. Na venkově netěší se učitel tak jako tak valné oblibě, dbá-li, aby děti byly řádně do školy posílány, když by pak ještě kontroloval byty a dílny, vzrostla by neoblíbenost až v nenávist.

*

Volby dělnických delegátů do úrazové pojišťovny české skončily, jak ani jinak nemohlo být, úplným vítězstvím kandidátů sociálně-demokratických. Je pozoruhodno, že kdežto počet hlasů sociálně-demokratických stoupl, mimo skupinu šestou, kde vůbec klesl počet odevzdaných hlasů, klesl počet národně-sociálních. Ve II. skupině obdržel sociální demokrat 39.530 (r. 1903 38.964), národní socialista 8.374 (r. 1903 12.060); ve skupině IV. sociální demokrat 64.739 (51.823), národní socialista 24.347 (32.509): v VI. skupině soc. dem. 26.277 (29.244), národní socialista 4713 (4841). Celkem obdrželi sociální demokraté 130.546 proti 120.031 z r. 1903, t. j. vzrůst o 8·76%, národní sociálové 37.434 proti 49.410 z r. 1903, t. j. úbytek o 24·24%. *R.*

*

ŠKOLA.

Studium dítěte v cizině i u nás — Berlínský sjezd pedopsychologů.

Berlínský sjezd pedopsychologů, konaný ve dnech 1.—4. října, podal širší veřejnosti představu o širokém rozsahu oboru vědního, který se zásluhou četných pracovníků ustavuje v pevný celek a stává se tak nezbytným podkladem praktické pedagogiky.

Během vývoje došlo se k názoru, že vlastním cílem důležitého studia nesmí se státi dítě zkonstruované rozumováním na základě jednostranné zkušenosti s vlastními dětmi, ale dítě poznané objektivně pozorováním a srovnáním mnohých jedinců. Předmětem studia jest jak fysická tak

duševní stránka dítěte ve stavu normálním i abnormálním, v periodách před i po narození až do plného uzrání.

Studium dítěte může býti pokládáno za velmi staré a jisté náběhy k němu najdou se již v Platonovi, Aristotelovi, Senecovi, sv. Augustinovi a mn. j. Boj Johna Locka ve druhé polovině XVII. stol. proti nauce o vrozených představách vedl anglického myslitele přirozeně ku pozorování dětí. J. J. Rousseau v plném přesvědčení, že neznáme dětství, všímal si dítěte a pokoušel se na základě toho o zlepšení výchovy.

Prvním pracovníkem na poli studia dítěte byl Němec D. Tiedemann, který svoje pozorování o rozvoji duševních činností u dětí vydal již r. 1787. Práce jeho a jeho následovníků Löbische, B. Sigismunda, Semiga nevzbudily však u Němců potřebného zájmu. Vlastními zakladateli studia dítěte stali se Francouz H. Taine, který r. 1876 napsal do »Revue philosophique« článek o vývoji řeči na základě pozorování šestiletého děvčátka, a Angličan K. Darwin, který záhy na to uveřejnil v časopisu »Mind« pozorování, konaná na svém synáčkovi. Práce Taineova a Darwinova daly podnět k usilovnějšímu studiu dítěte u všech kulturních národů starého i nového světa. Dnes mají Francouzové význačnější pracovníky v pedologii v G. Compayré, A. Binetovi, V. Henriovi, Th. Ribotovi, Angličané v J. Sullym, F. Warnerovi, Španělové v B. Pérezovi, Vlaši v P. Lombrosové, Garbinim, Mossovi, Ferrianim, Švédové v A. Keyovi a H. Oehrwallovi, Rusové v J. A. Sikorském, Něčajevu, Poláci mají svého J. W. Dawida, A. Szycovu, Němci W. Preyera, Ad. Kussmaula, Kraepelina, J. Trüpera, Američané, u nichž zvlášť studium dítěte je rozšířeno, F. Tracyho, G. St. Halla, W. Burnhama, A. F. Chamberlaina, E. Browna, M. W. Shinnovou, J. M. Baldwina, E. H. Russella, W. Moureaua vedle mn. j.

U nás byly sice záhy v Lindnerově »Paedagogiu« J. Mrazíkem přeloženy stati Tainovy a Darwinovy, ale kromě několika článků Kaprasových a Mrazíkova překladu spisu Compayrého větší pokrok na poli studia dítěte do konce minulého století nebyl učiněn. Příznivý obrat nastal teprve na počátku nového století a to hlavní zásluhou prof. F. Čády, jemuž se podařilo organisovati ku práci na poli pedopsychologie zdatný kruh čilých pracovníků. Zájem o studium dítěte budí prof. Čáda jak svými přednáškami o duši dítěte, tak svými pracemi, uveřejňovanými z počátku v »České Mysli« a nyní v »Pedagogických Rozhledech«, v nichž je jeho zásluhou od r. 1902 zavedena pravidelná bohatá rubrika, přinášející původní práce a obsažné referáty o všem, co se kde nového a pozoruhodného v oboru pedopsychologie a pedopsychopathologie ve světě objeví. Ze spolupracovníků Čádových vynikl u nás prof. Heveroch svými pracemi o duševních odchylkách mládeže, O. Kádner svými příspěvky k experimentální pedagogice, R. Neuhöfer, který vydal u nás první úvod do psychologie dítěte a j. Vedle potřebných prací překladových objevují se nyní u větší míře také původní práce pedopsychologické a tak možno říci, že na úsvitě nového století doháníme to, v čem jsme se na konci minulého opozdili.

Kromě jednotlivcův i celé společnosti pracují v cizině o studiu dítěte. V Jeně založen spolek pro zkoumání dítěte roku 1898, který uspořádal již řadu pracovních sjezdů. Zvláštní sekce pro pedagogickou psycho-

logii bývají pořádány také na sjezdech psychologů. V Americe byla přičiněním G. S. Halla na sjezdě v Chicagu r. 1893 utvořena zvláštní sekce pro dětskou psychologii a téhož roku ještě ustavila se za předsednictví Hallova národní společnost pro studium dítěte. V Americe zřídily se zvláštní stolice pro pedologii na universitách a věda ta zavedena jest tam jako učebný předmět na pedagogiích a učitelských seminářích.

Berlínský sjezd pedopsychologů uspořádal »Verein für Kinderforschung und Jugendfürsorge«. Vedle všech čelných německých pedopsychologů účastnili se ho také zástupci jiných evropských národností. Z Čechů sledoval jednání sjezdu učitel J. Zeman a napsal o něm referát do »Učitelských Novin«. Dle jeho zpráv bylo každé dopolední jednání sjezdové plenární, odpoledne pracovaly sekce anthropologicko-psychologické, psychologicko-pedagogické a filanthropicko-sociální. Na bohatost sjezdového materiálu ukazuje fakt, že na něm bylo neméně než 35 přednášek a referátů.

Prof. Baginsky z Berlína dokazoval v přednášce své o impresionabilitě dětské pod vlivem prostředí na řadě případů z vlastní praxe, jak velký vliv má prostředí na duši dítěte. Pouhá změna prostředí vyléčila často děti duševně zatížené. Duše dětská vyznačující se snadnou představivostí a lehkou vnímavostí je přístupnější mocnějšímu vzrušení než duše člověka dospělého. Nové, silné dojmy, které změna prostředí přináší, stačí často k úplnému zahnání špatných účinků chorobné fantasie. Na druhé straně zvýšená představivost dětí, vedoucí k tomu, že děti se vžívají velmi rychle a s opravdovostí ve vymyšlené obrazy a příběhy, může býti příčinou dětských lží. Okolnost tato měla by vésti k tomu, aby zákonodárství naše nevolalo za svědky k soudům děti, které 15. rok věku nepřekročily.

Prof. Meumann z Královce v přednášce o vědeckém zkoumání dětského nadání ukazoval, že na našich školách nelze mluviti o zkoumání dětských vloh. Měří se tu nadání dle výkonů, nikoli dle schopností. Zjev, že lidé, kteří ve školách byli počítáni k nadaným a kteří nadání toto v životě neosvědčili, není jistě řídkým. Častěji se stává, že slabí školáci docilují v životě značných úspěchů. Úkolem školy je vyzkoušeti, nedají-li se nedostatky nadání odstraniti a vypozorovati u dětí individuelní schopnosti, jichž pěstění může přinésti dobré ovoce. Referent akcentoval všeobecně uznávanou potřebu oddělování slabomyslných žáků od normálních a roztřiďování těchto dle výkonných schopností.

V přednášce o poměru studia dítěte k pedagogice řed. Ufer z Elberfeldu správně varoval před přeceňováním pedopsychologie a před nemístným upřílišeným experimentováním s duší dítěte. Mladá, rostoucí věda pedopsychologická nemůže staré, uznané pravdy vychovatelské zvraceti. Učitelé k vědeckému badání o duši dětské nepřipraveni mohli by svými nevědeckými pokusy způsobiti mnoho zla. Předním úkolem je dáti nejdříve učitelstvu náležité vzdělání pedopsychopathologické.

Dr. W. Ament z Würzburku ukázal na podobnost Rousseauova psychologického empirismu s dnešním snažením pedopsychologickým a nazval s jistou ovšem nadsázkou dobu z konce XVIII. a ze začátku XIX. století zlatou dobou dětského duševědnictví.

Ze statistiky, kterou ve své přednášce o státních, provinciálních a obecních ústavech pro slabomyslné vykládal F. Weigel z Mnichova, poučiti

se může naše širší veřejnost o zřízení, které je u nás dosud v plénkách a bez jehož náležitého rozvoje organisace nového školství bude vždy neúplná a nedokonalá. V Německu je dnes 81 ústavů s 5219, 162 pomocných škol se 14073 a 22 měst se zvláštními třídami pro děti slabomyslné. Přes tento rozvoj není v Německu dosud o všechny děti slabomyslné postaráno a přednášející vyzýval stát, země a obce ke konání povinnosti. A jak tomu jest u nás? Pár tříd s hrstkou žáků slabomyslných v celém království.

Na neblahý osud koktavých dětí, které v dospělosti cítí sociální útlak, protože všechna povolání téměř vyžadují normální mluvy, poukazoval doc. Gützmann z Berlína. Ze 100.000 dětí téměř celé procento je stiženo koktavostí, skoro tisíc koktavých zůstává v Německu následkem své vady bez postavení. Je třeba kursů pro koktavé děti na školách, náležitého vyškolení učitelstva pro tento úkol, a školních lékařů, věnujících poruchám řeči dětské zvláštní péči.

Berlínský učitel hluchoněmých G. Riemann ukazoval výsledky své práce na svých dvou svěřencích, které všeobecně překvapovaly, ukazujíce na vysoký stupeň trpělivosti učitelovy. Není-li v Německu postaráno dosud o všechny hluchoněmé, jak je tomu u nás? A přece je sociální povinností učiniti každého tvora produktivním rozžehnutím mu světla duševního.

O mládeži škole odrostlé referoval dr. Felisch, dovozuje, že povinnost o péči dětí nemá končiti před 18. rokem věku. Děti po dokonané docházce školní vyžadují zvláštní péče, neboť jsou ohrožovány škodlivými vlivy prostředí mravně, tělesně, duševně i hospodářsky. Referent doporučil organisaci, která sirotkům škole odrostlým uděluje vychovatelskou radu při volbě povolání, při hledání bytu, která se stará pro ně o podpory a další vzdělání, a která při konání tohoto obecně lidského díla nedbá na rozdíly politické a náboženské.

Prof. Heubner z Berlína dovozoval, že děti-idioty nestačí pouze opatrovat a ošetřovat, ale usilovat také o jich možný rozvoj duševní. Při tom je třeba spokojiti se i s malým úspěchem. — Dr. Sonnenberger z Wormsu, hovoře o významu feriálních osad, žádal také stát a obce o jich zřizování a tím o všeobecné zlepšování zdravotního stavu dorůstajících generací. — Na nedostatečný spánek berlínských žáků ukazoval dr. Bernard. Příčinu toho viděl spíše v sociálních poměrech a nedbalosti rodičů, než ve školním přetěžování. Děti spí průměrně o 1·40 h. méně než třeba, ročně to činí 608 hodin, neboli 25 dní.

Na překvapující výsledky vyučování přírodním vědám a mathematice ve volné přírodě ukazoval řed. treptovské hvězdárny Archenhold. Děti jeví v přírodě větší pozornost, chuť k učení a řeší hravě úkoly. Astronomii nelze učiti jinak, než v přírodě. — Dr. Pabst z Lipska potíral názor, že mládež nemá chuť k učení. Třeba jen přijíti na správné cesty. Jednou z nich je vyučování v přírodě. — Učitel Landmann z Trüperova ústavu u Jeny dovozoval, že je třeba abnormální asociace ideí uváděti v normální koleje. Zdánlivě bezvýznamné abnormity myšlenek jsou projevem chorobné duše dětské a možno je léčiti jenom v účelně zřízených ústavech.

Dr. Pabst v přednášce o psychologickém a pedagogickém významu praktického vyučování ukazoval na nezbytnost hmotné práce pro rozvoj

mozku. Zručnost netkví v ruce, ale v hlavě, a vhodné cviky ruční vedou rovněž k výchově ducha. Zaměstnání ruční je třeba zavésti ve vychovatelský systém, neboť duch tříbí se jím více, než mnohou formou vyučování jazykového. — V nauku o žácích nutno — dle přednášky prof. Martinaka — pojati vše, co se dotýká duševního i tělesného života žákova. Třeba zjistit předem objektivní i subjektivní momenty dětské duše. Nekritické a nesprávné jest, výlučně dítě pozorovati a podřizovati výchovu jeho individuálnímu vzrůstu. Nejde jen o poznání duše dětské, ale také o působení v ní.

Soudní rada Kulemann z Brém vykládal, že dnešní trestní zákoník chybuje, shledává-li trestnost činu již u dospívající mládeže, je-li schopna úsudku. Dětští provinilci mají se vésti k nápravě výchovou, trest má nastupovati u dospělých. O potrestání dospívajících provinilců měly by rozhodovat zvláštní sbory, v nichž by zasedal lékař i učitel. — Dr. Schmidt z Würzburka dokazoval nespolehlivost písemných zkoušek na odchodnou a doporučoval spíše stylistické práce domácí. Nesprávné jest, dávati žákům stylistické práce, široce založené.

Na sjezdu bylo referováno dále o základech psychogenese, o vnímavosti dítěte, o dětském pozorování barev, o Fröblově pedagogice a zkoumání dětí, o poznávání fysické a psychické povahy šestiletých, o individuelních překážkách pozornosti, o mimice dětí, o vztazích sociální hygieny k problémům sociální výchovy, o jazykovědě a dětské psychologii, o psychologii dětské mluvy, o dětech psychosthenických, o hysterické epidemii, mladistvých zločincích a j.

Ku sjezdu družila se výstavka, na níž znázorněny byly výsledky studií dětského života, vyloženy práce dětí z plastiky, kresby, práce dětské z různých ústavů vychovávacích, ukázky školního nářadí, literatura a j. Význam celého jednání sjezdového bude možno oceniti plně po vydání podrobné zprávy sjezdové. —*n*—

UMĚNÍ.

Constantin Meunier v Rudolfinum — Tři obrázkové knížky pro děti: A. Benois, Azbuka; H. D. Polěnova. Ruské lidové pohádky a říkadla; A. Kašpar: Kytice z lidového básnictva — Ještě slovo o pomníku Palackého.

Dílo Meunierovo vyrostlo ze srdce dávno už životem zrytého a zkypřeného, aby v něm vyklíčilo a uzrálo. Osud zavedl ho do průmyslového kraje rodné Belgie, do »kraje černého«, uhelného. A tady zjevilo se mu jeho dílo. Uviděl práci lidskou ve veškeré síle, mohutnosti, ohromnosti i tíze. Pocítil její rytmus, jejž jakoby Osud řídil. Zaražen díval se na ni a naslouchal tomu rytmu. Byl zaražen touto »krásou tragickou a divokou«. Cítil v sobě, jakoby se mu zjevovalo životní dílo, jež má stvořiti. Nesmírný soucit se ho zmocňuje. Nemyslil ještě na sochařství. Bylo mu 50 let a cítil v sobě neznámé síly, jakoby nové mládí, a srdnatě dal se do díla. Bylo to smělé — přiznává sám — smělé, předváděti obecenstvu práci v uhelných dolech, hutích, sklárnách, kouř, saze, upracovaná těla, zamazané šaty. Tyto malby nebyly pro salony, a on měl četnou ro-

dinu. Ale umělci a několik vzácných amatérů přijali vlídně tyto jeho obrazy a povzbudili ho. Výstava studií a obrazů, »vyprávějících historii těchto skromných dělníků«, vzbudila živé účastenství. Ale Meunier nebyl spokojen s dosavadním způsobem svého »vypravování« a z čista jasna, — bylo mu tehdy 56 let — bez dlouhého uvažování, modeloval sochu Cánovače — a našel sebe. Našel svůj výraz. Dílo jeho uzrálo. Tu začíná Meunier.

Už z mlada toužil po tomto plastickém výraze; už z mlada předváděl mu osud tíhu života, boj o život. Otec malý úřednik; matka s dcerami musí vypomáhat jako modistky. Hoch Meunier cítil tuto tíhu a tento boj a často poplakával. Jde k sochaři do učení; ale v sochaři nachází hladkého rutynéra. Stává se malířem a maluje soucit a práci — v nemocnici u sv. Rocha milosrdná sestra umývá nohy ženě zrovna v lenošce zemřelé; pohřeb trapistův; trapisty při práci, sirotky, poslední vzdech Kristův atd. Ale ani tyto malby ani pozdější, zobrazující »černý kraj« nebyly by ho učinily »Meunierem«; jím se stal svými pracemi sochařskými. Třeba rozeznávati mezi nimi. Jsou mezi nimi i práce slabší a jiné zcela konvencionelní. Ale kdo zahledí se, na př. v naší výstavě v Rudolfinum, do »Pomníku práce« a do velikých soch »Cánovače«, »Pudlaře« atd., ucítí velikost pojetí, monumentálnost a posvátnost v těch prostých hrdinách práce; ucítí, že tu cos nového, čeho před tím umění se nedotklo. Zobrazovali ovšem už i před Meunierem život práci věnovaný. Millet a náš Mánes (na Orloji) zobrazili jej nevýslovně půvabně, ale se stránky idyllické, patriarchální. U nich práce jest hotovým svátkem, přímo veselou písní. Jejich lidé pracují na svém; proto jsou veselí. Meunier zachytil tíhu a tragiku »v potu tváře své pracovati budeš«, tíhu a tragiku lopoty pro kousek živobytí. Cítíme ji v celé řadě drobných figurek a reliefů. Sám byl jí skláněn k zemi, ale nikoliv sražen. Prodral se úspěšně a na konec v »Pomníku práce« a hlavně v jeho vrchole, v »Rozsévači«. postavě velkolepé, imponující, jejíž pohyb i vzezření mluví o vážnosti díla podnikaného, o tajemství zasévání budoucí úrody, o důvěře v budoucí žeň — tu Meunier zapěl píseň vítězné lidskosti, hymnus plný víry v budoucnost. Jest síla a prostá přirozenost v něm i ve všech čtyřech velikých reliefech, jež měly zdobiti podstavec pomníkový a jež bychom mohli nazvati reliefy čtyř živlů: oheň — výjev ze sklárny, plný prudkého ruchu; země — výjev z uhelných dolů, plný úzkostného klidu: voda — nakladači v přístavě, věčné vlnění; vzduch — žně, výjev nejvolnější ze všech. Dosti síly a svého rázu mají též sedící postavy dělníků, jež měly zdobiti rohy podstavce. Za to skupina matky s košíkem po boku a s dítětem na klíně je zcela konvencionelní a z daleka se nevyrovnává ženě dělníkově, kojící dítko, v malém rozměru provedené. Pomník myšlen jest literárně. Těžko si představiti, jak seskupit na podstavci tom rozsévače, matku s dětmi a muže sbírajícího plody zemské — symboly míru a plodnosti. Vystaven jako cyklus působí jistě mohutněji. Ovšem, že veliký účel, jejž měl Meunier na mysli, mnoho tím pozbývá — na volném veřejném prostranství vzdávati svrchovanou čest práci, hlásající mír a plodící úrodu... Pořadatelstvo v Rudolfinu bylo by dojem z pomníku o mnoho zvýšilo, kdyby bylo ponechalo dvoranu jenom tomuto cyklu a po stranách rozestavilo

jenom sochy veliké. Zdejší uspořádání proměnilo polovici dvorany na tržnici.

Výběr měl by býti přísnější, jak v obrazech, tak v plastikách. Tak, jak jest nyní, svádí k náhlým a krutým úsudkům. Stále a věčně viděti tyto postavy dělnické bylo by prý strašno, bylo napsáno v měsíčníku »Kunst und Künstler«. Obdiv, jehož se Meunierovi »dříve« dostávalo, vycházel prý z látky. Tyto řeči zavinilo jistě pořadatelstvo. Kdo u Meuniera umění hledá, nalezne je.

*

Na vánoce trochu humoru.

Alexandr Benois, jenž byl z hlavních spolupracovníků a poslední rok i spoluredaktorem znamenitého uměleckého časopisu »Mir Iskusstva« — nepokoji válečnými zašel, jak známo, list ten a bohužel až dosud se nevzkřísil — vydal loňského roku rozkošnou obrázkovou knihu. Ani bychom nyní podobné knihy z Ruska nečekali. Je plna humoru, nejveselejšího, nejšťastnějšího humoru, humoru jako sluneční světlo a teplo čistého, přirozeného a rozehřívajícího. A humor aby nyní zrovna jako nový objev se cenil, jako radium. Azbuka v kartinách (Abeceda v obrazích) jest její název a cestu má určenu do světa dětského. Benois zná tento svět, jak vidět, velmi důkladně, prožil jej patrně velmi šťastně a z bohatých zásob dojmových sype jen vzpomínku za vzpomínkou, jsa přesvědčen, že každá, kterou vybral, padne na pravou půdu a vzbudí živý ohlas, tím živější, že Benois jest zároveň znamenitým kreslířem — na výstavě ruské grafiky v »Manesově« pavilloně viděli jsme jeho cyklus kreseb k Puškinově básni »Měděný jezdec«, tak silný v charakteristice kraje i osob i jejich okolí a silný i fantasií. Už obálka, zobrazující v hoření části nebe s vánočním stromkem a okolo něho drobné andělíčky se známými obrázkovými knížkami v rukou a dole předvádějící celý personál Abecedy, všecky osoby a předměty, jež v Abecedě hrají důležitou úlohu, svědčí, že Benois dobře zná dětskou zálibu v podrobnostech, jež děti rády vyhledávají a na něž se rády dotazují; svědčí o tom i titulní list. A pak už začíná divadlo. Kolik v abecedě písmen, tolik výstupů. Opona se rozhrnula, a Arab zahajuje divadlo. Třeba jej viděti, jaký je to parádní exemplář. Vyběhl, směje se na plné kolo. Vyběhl, a spatřiv tolik zvědavých očí na sebe upřených, bezděky zvolal, směje se nejupřímnějším smíchem: »Á!« Dvě veliké šavle za pasem; třetí, ještě větší, v ruce; na hlavě ohromný turban. Strach aby z něho šel, to ne; naopak, svým dobráckým smíchem rozesměje všecky diváky. Ale hned za ním — Baba-Jaga (Ježibaba). Děti si vyšly do lesa na hřiby. V tom všecek les se vichrem rozklátil. Hle, v moždíři, v ohromném moždíři, v opravdovém moždíři, v takovém, co se tluče pepř, Baba-Jaga letí, ohromné pometlo v pravici a v levici tloučko, pořádně veliké tloučko. A sama nos má jako šavli, oči jako ropucha. A letí ona v tom moždíři, až stromy praskají. Od strachu děti upustily koš s hřiby, objaly se a div nezmírají. No, slovem, hrůza! V moždíři a letět!... Za to Velikán Velikánovič jaké dobrotisko! A pak už je to pořád veselejší. Gorod (město) je sice obléhán a generál Peťa na dřevěném koni prudko útočí, kdežto ještě menší Sáša řídí dělostřelbu; stůl proměněn na lazaret, prapor červeného kříže vlaje nad ním,

a maličká Aňutka a Avdóťa horlivě odnášejí raněné a ujímají se jich. Snad budou šťastnější, než byli nedávno jejich otcové. Ale dača (villa) a děd už je samá letní radost. Je to dača otce Peťova, Sášova, Aňutčina a Avdótina. A ještě dvě sestry jsou, už trochu slečinky; ty už jen věnečky vijí a kytice vážou, kdežto ti druzí ještě dovádějí. A jak! S dědečkem ubírají se ze zahrady k obědu; prostřeno je venku pod stromem; služka už nese jídlo a tatínek s maminkou vychází z dače a oba se zálibou dívají se na dětský rej... Je rozkoš pozorovat do podrobností tyto obrázky Benoisovy. Velmi vtipně ponechává v řadě obrázků tytéž děti i s dědečkem, takže Abeceda je z části povídka ze života — nu, řekněme Peťova, Sášova, Aňutčina atd. Tak hned v písmeni *Ž* — *Žmurki, žuki* (hra na slepou bábu, brouci) všecky děti jsou v divokém shonu, jen maličká Aňutka tulí se k dědečkovi na lavici; ti divochové by ji jinak povalili. A pod tím veselým výjevem slavnostní obřad — král Roháč, oděný v hermelín a plášť vyšívaný samým drobným hmyzem, v levici místo říšského jablka jahodu, v pravici žezlo — travinu, majestátně kráčí; chroust a střevlík ponášejí mu plášť, všeho druhu brouci se mu klanějí, tesaříci s halapartnami jdou po levé straně a z pravé královna Majka. A tak dále a tak dále. Na samém posledním listě opět se nám představuje Arab se smíchem ještě šťastnějším než na listě prvém. S pérem a kalamářem v rukou stojí před bílou tabulí, na niž sám napsal: »Ja vyučilsja čitať i pisať po ruski!« Jen se podívejte na tu šťastnou tvář! Volá přímo: »Když já, Arab, naučil jsem se číst a psát, proč pak ty ne, ruský mužíčku?«... Je plno poesie v knize té a je plno umění, plno vtipu a plno vkusu, všecko tak přirozené a tak laskavé se strany umělcovy. Nejšťastnější humor. A to všecko za tři ruble.

Vyšly konečně Russkija narodnyja skazki i pribautki (pohádky a říkadla), jež na svých uměleckých potulkách po ruském venkově nasbírala Helena Dmitrijevna Polěnova. Zmínili jsme se tu již o této originální malířce i o její smrti, tak předčasné. Když malovávala na venkově, obstoupena zástupem dětí, dávala si od nich vyprávěti pohádky. Děti při tom chovaly se tiše a nevyrušovaly. Ona pak si zaznamenávala, co se jí zdálo pozoruhodno, a illustrovala to. Jsou to pěkné pohádky, tak zvláštní duchem i tónem, vypravované s překvapující plastičností a širokým, skoro slavnostním tónem. A totéž platí o obrázcích Heleny Dmitrijevny. Sama byla by tenké knížky své ještě pěkněji vypravila. Vyšly dosud tři (po 75 kop.), všecky s obrázky barevnými.

Vyšla také česká knížka obrázková, podobná Benoisově »Abecedě« i pohádkám Polěnové, ale mnohem více knížce první — »Kytice z lidového básnictva. Našim dětem uvil František Bartoš.« Jsou v ní říkadla, ptačí řeč, dětské pohádky (hlavně o zvířatech, přeložené z ruštiny), písně i s nápěvy, koledy a hádanky, vesměs rozmilé věci, ba i podivuhodné. Podivuhodné, jak v nich moudrost oblekla se v křišťálovou prostotu a v naivní, srdečný vtip proměnila hlubokomyslnou svou řeč, aby přijata byla od maličkých. Ale stejné chvály zasluhují i kresby Adolfa Kašpara, jež téměř list za listem knihu doprovázejí a vyzdobují. On bohatý text ještě více obohacuje svou vynalézavostí, svým humorem a vtipem, jímž oplývají jeho drobné kresbičky, zvláště ze života zvířat, i kresby

celostránkové. On stránku za stránkou s velikým vkusem a rozmyslem oživuje a zároveň vyzdobuje. Jest vážnost a úcta v něm ke každé stránce, opravdovost a láska. Zrovna jako v těch Rusech, zvláště v Benoisovi. S potěšením utkvějí zraky hned na titulním listě, oživeném ptáčaty na květech, naslouchající myškou, kohoutem, jak s uzlíkem na zádech jde do světa, a zajícem, jenž potkal koblížek na vandře. Říkadla mají velmi vtipný rámeček, v němž živě se představuje, co říkadla vypravují. Ptačí řeč — tu text zachycuje její smysl, Kašpar vyzdobuje jej zevnější nádherou ptactva. A tak dále, musím opět říci. Jest to knížka z nejkrásnějších dětských knížek. A slušně se řadí k jeho »Babičce« a »Filosofské historii«. Vyšla nákladem R. Prombergera v Olomouci.

*

Suchardův pomník Palackého snad přece nebude v Praze zastrčen. Universita se ho ujala u městské rady (na popud prof. Niederle), a jest prý naděje, že pomník přece jen bude postaven na místě významu Palackého příslušícím. Oznámil to doc. V. Tille ve zvláštním článku »Nové Politiky«, v němž přesvědčivě a správně doporučuje za nejvhodnější místo pro pomník volné prostranství mezi Rudolfinem, umělecko-průmyslovou školou a budoucí českou universitou. »Myšlenka sama v sobě zdá se mi býti tak prostá a tak dokonalá, tak samozřejmá — jsouc jednou vyslovena — že je jen s podivením, proč dávno již nebyla pronesena a schválena«, podotýká v článku tom, a zcela správně. Jenom maličký dodatek třeba k tomu připojiti. Tato myšlenka »tak prostá a tak dokonalá, tak samozřejmá« byla už pronesena a to zde, v těchto rozhledech »Naší Doby«, již roku 1901, hned po rozhodnutí poroty pro návrh Suchardův. Ve »Slově o zvoleném místě pro pomník« napsal jsem tu: »Třeba (místo pro pomník) hledati jinde, a věru možno najít místo nad všecka jiná vhodnější. Je to místo prostranné, vzdušné, jasné, epicky náladové, s velkolepým rozhledem na nádhernou rozlohu Prahy a s uchvacujícími a vzrušujícími pohledy na pamětníky minulých dob; je to místo lepšími budovami obstoupené — až na stranu zadní, která však bude vyměněna — a pro dílo Suchardovo nesrovnaně vhodnější, než bylo by místo dosud zvolené. Je to nábřeží Rudolfovo, místo mezi Rudolfinem a dosavadní malířskou akademií. Logika situace i logika významu mluví pro toto místo. Okolí architektonicky, přírodně i historicky mnohem příznivější, a v okolí samý vzdělávací ústav: na jedné straně obrazárna a hudební síň, hned za ní umělecko-průmyslové museum; na druhé straně malířská akademie, příště umělecko-průmyslová škola, v sousedství rovněž školy, nedaleko i část university; v pozadí potáhnou se nově projektované ulice, ústící do Staroměstského náměstí, a za nimi bude se rýsovati radnice s Týnem, kdežto v popředí bude zářit, rudnout, tmíti se, hvězdnatět panorama a historie Hradčan... Mladá pokolení hrnou a pohrnou se tam do škol, mladí i staří na výstavy a do koncertů, domácí i cizí na svěží a krásnou podívanou, jakých ve světě není mnoho. A nyní srovnejme s tím vším prodlouženou Moráň, přezvanou bůh ví proč a zač náměstím Palackého, s dýmajícími komíny v prospektu! Avšak místo mezi Rudolfinem a dosavadní malířskou akademií jest už určeno pro fontánu! Krásná věc jest zajisté fontána, zvláště je-li krásně provedena a má-li hojnou a bujnou zásobu vody, štědré vody, a neckrá-li jenom o některých svátcích v roce. Ale Palackého duše byla fontánou všech

fontán pro nás, zalévající všecky země české horoucí vírou a nadšeným slovem i skutkem. Nedalo by se tu docíliti záměny, aby pomník vystřídal se s fontánou?«

Tak bylo na tomto místě napsáno r. 1901. Ale jest zcela vedlejší věcí, bylo-li to napsáno tehdy a tehdy. Jde o věc hlavní, aby pomník Palackého postaven byl na místě vyznamu jeho příslušícím. Požadavek tento vysloviti by měla celá Praha a celá země. Dáme-li se my nyní odstrkovat a zastrkovat, z toho nenásleduje, aby odstrčen a zastrčen byl Palacký, a to nikoliv snad od vídeňské vlády, ale od první samosprávné obce české, od samé Prahy! Třeba znovu a znovu opakovat: Dát Palackému v Praze místo, jaké mu náleží; dát kamení a bronzu v Praze na pravém místě po česku mluvit, je také politika.

*

Do nálady blízkých svátků krásnou četbou bude soudobý román Kamilla Mauclaira »Město světla«, vyšlý jako druhý svazek umělecké knihovny »Dráhy a cíle«, již vydává »Manes«.

Vyšlých 5 čísel »České grafiky«, celkem 6 listů různých technik (barevný lept, dřevoryt a litografie; suchou jehlou) dává příležitost vcházeti doma v užší a důvěrnější styk s uměním, za malý peníz poříditi si originály.

Velmi cennou knihu vydal Dr. Karel Chytil »Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská« jako doplněk a pokračování krásné své publikace »Vývoj miniaturního malířství českého za doby králů rodu Jagellonského«, o níž tu bylo obšírně promluveno.

Na to všechno můžeme zatím jen upozorniti. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Úkol kritikův. Ignát Herrmann: Sebrané spisy. Díl I. Blednoucí obrázky. Díl II. Otec Kondelík a ženich Vejvara. Díl III. Tchán Kondelík a zeť Vejvara. V Praze. F. Topič. R. E. Jamot: Žloutne listí. Drobné příhody ze života. (F. Šimáček.) Jindřich Š. Baar: Farská panička. (Nakladatelské družstvo Máje.) Hugo Bertsch: Sourozenci. Přeložil Jan Satranský. (Laichterova Sbírka krásného písemnictví.) Stifter: Křišťál. Přeložil Jan Satranský. (Žeň z literatur. Nakl. Jan Laichter.)

Dle Přehledu č. 10. (Odpověď p. Arneho Nováka) je úkolem kritikovým proměniti díla umělecká v největší kvantum kulturní hodnoty. Dobrá. Ale jde o to, co je kulturní hodnotou. Zde je punctum saliens. V tom se rozcházím a budu rozcházet s Přehledem a s p. Arnem Novákem, jenž vidí a bude často vidět největší kvantum kulturní hodnoty tam, kde jí pro mne není. Ukázal jsem předešle na p. A. Novákovi jako kritiku. Platí to o p. Novákovi i jako literárním historikovi. Abych zůstal pouze při Pflegerovi, jenž dal podnět k polemice! P. A. Novák i tu ukazuje, v čem vidí největší kvantum kulturní hodnoty, napíše-li o Paní fabrikantové (viz Ottův Naučný Slovník!), že »uchvacuje(!) diskretním

líčením neodvratné a beznadějné vášně, jež nezná rozřešení než v sebevraždě«, nebo staví-li p. Vyšínského »z n a č n ě v y s o k o«. P. Arne Novák udílí zde také známky, stejně jako i ve své polemice, jenže nesprávné a pro literární historii bezcenné. Opravdový literární historik musí stát jinde než p. Arne Novák. Musí všechny ty své vědomosti v sobě spořádat a dopracovat se vyšší vnitřní jednoty. Bez vyšší vnitřní jednoty, bez vyššího hlediska není onoho plného porozumění a pochopení, jež se domnívá mít p. Arne Novák.

P. Arnemu Novákovi bude se to zdát zase návratem k jedné idei. Ale jisté věci je nutno u nás stále opakovat, má-li alespoň částečně z naší literatury a z našeho života odstraněno býti něco, co mělo by být mimo. Mně to právě znamená »jíti vstříc zítřku a mládeži«. Gutta cavat lapidem.

Jinak forma a způsob polemiky p. Arneho Nováka mne ospravedlňují, abych se pouštěl do podrobnějších diskussí. Pan Arne Novák je i v té polemice celý — se svým vkusem, jemným vtipem, názorem na život atd.: člověk i literát. *J. L.*

*

Blednoucí obrázky, jimiž oblíbený náš humorista zahajuje sebrané svoje spisy, jsou tomuto podniku úvodem velmi vhodným, neboť obsahují nejstarší, v knize dosud nevydané vzpomínky a drobné episody z Herrmannových let školních, jež prožil v Hradci Králové, a možno z nich dosti podrobně seznati prostředí, v němž nabýval prvních trvalých dojmů. První čtyři obrázky jsou věnovány Herrmannovu dědovi, Janu Hostivítu Pospíšilovi, zakladateli celého rodu knihtiskařů, knihkupců a nakladatelů, a několik následujících věnováno rodině a zejména otci. Na děda i otce vzpomíná se tu s tklivou vroucností a upřímností zralého muže, jenž nestaví nikoho a nic na odiv a nezakrývá ani nejtrapnějších poměrů, ale vypravuje prostě, jak bylo. Za dědem a otcem jde dlouhá řada maloměstských figurek, z jejichž příhod, veselých i vážných, zasazených v určité místní i dobové pozadí, vyvstává dosti jasně obraz hradeckého života v letech šedesátých. Herrmann tvoří tu lehce z bohaté místní a rodinné tradice, kterou znovu prožívá a vlastníma očima na místě ověřuje, nebo zpracovává, co sám v těch letech procítil a prožil veselého i trudného. Psány byly Blednoucí obrázky v letech 1885—1900, v době dosti dlouhé, ve věku mužné zralosti, a podávají takřka v malém vývoj Herrmannovy tvorby. Z vážných tušíme, jak ve vlastním životě Herrmannově a ze vzpomínek rodinných vznikaly a kupily se trudně prožité, trpce procítěné prvky k románu »U snědeného krámu«, jemuž se nemůže z humoristické tvorby Herrmannovy nic rovnorodého po bok postavit. Z veselých obrázků vidíme, jak jim čím dále přibývá sice lehkosti v provedení, ale jak jim přibývá také pouhých slov; čím skrovnější jádro, tím hojnější stává se obal. Jde tu obyčejně o jedinou událost, o jediný výjev ze života zajímavé, rázovité nebo podivínské, směšné neb obmezené osoby. Přípravou k tomuto výjevu bývají zprvu stručně sice, ale velmi pečlivě a rozmarně naznačené okolnosti, jež předcházely, pak následuje vtipně zavrcholený výjev a řízný konec. Žádná zbytečná rozvláčnost neseslabuje bezprostřední svěžesti humoristických obrázků, jež vznikaly zprvu z tradice nebo z pozorování skutečných modelů. K nepatrným historkám,

drobounčkým událostem, pouhým paběrkům ze skutečného života, jaké jsou v Blednoucích obrázcích, přistupuje později fantasie a kombinace, drobné obrázky se natahují a po případě sestavují v dlouhou řadu jako v Otci a Tchánu Kondelikovi. Oba díly Kondelíka jsou vlastně jednotlivé obrázky, nebo lépe velmi obšírná sbírka nehod, jaké se »ve spořádaných pražských rodinách« obyčejně přihází, mnohé sotva jednou za padesát let. Všecka ta spousta nehod je seskupena na příslušníky rodiny jedné. Myslím, že by se to mohlo se stejným konečným výsledkem začít číst z prostředka nebo od konce jako ze začátku, neboť v jednotlivých kapitolách nutné vzájemné souvislosti většinou není. Pak je jich příliš mnoho děláno jednou a touž šablonou; kdo postřehne při jedné, »jak se to dělá«, prokoukne snadno mnoho a mnoho následujících a nebaví se. Jsou ovšem i tu jednotlivé výjevy, jež upomínají na nejlepší Herrmannovy věci, ale jsou obaleny v nekonečnou záplavu slov a v nudné opakování a rozvláčné vypisování nezávažných detailů. A konec konců je to kniha, za jejíž humorem ukrývala by se bolest jako na př. u Gogola? — Nesložitým, nezáhadným povahám figurek v Blednoucích obrázcích svědčí dobře krátké, průhledné věty, z nichž tím účinněji vynikají vtipné nápady, nenadálé obraty a neočekávaná přirovnání, že bývá čemu se zasmát. Ve výběru slov není Herrmann úzkostlivý, užívá i slov a floskulí triviálních, blíží se velmi k všední řeči denního života, ale nepomáhá si všedními nebo triviálními slovy jen tak pro zasmání, nýbrž zasadí je vždy na pravém místě jako lokální nebo individuelní zabarvení řeči. V Kondelíkovi je to však poněkud jiné. Tam jsou pražská floskule a pražská čeština až příliš často náhradou za jiné prostředky, jimiž humoristé dobývají úspěchu. Většina Herrmannových figurek má své příznačné slovo, svůj obrat, ba i svůj způsob řeči, od řeči ostatních odlišný a pro svou povahu nebo okamžitou situaci zcela případný. V obratné reprodukci individuelního způsobu řeči všelikých těch figurek dle skutečných modelů je veliká část Herrmannova úspěchu a jeho obliby. —ý.

*

Ráz Jamotovy knihy »Žloutne listí«, drobných to příhod ze života, je přímo zhuštěn v povídce, ve které autor vykládá o mladé dámě, jež, když byla mladá, ráda mlsala, zvláště mandle, neměla však peněz: teď, když už je několik a padesát roků stará, když má jmění, mohla by si nakoupiti mandlí dost, ale nemá zubů. Z toho »zlaté zrnko životní moudrosti«: že jsou peníze sice pěkná věc, ale přece ne všecko na tom božím světě. A takovými všedními, pravšedními příběhy (ač autor ujišťuje, že registruje události, které od zlaté střední cesty odbočují) se kniha hemží, a z každého nejmalichernějšího vyvodil si autor svá zlatá zrnka: že dosud jsou lidé, kteří obrovské utrpení dovedou snášeti s resignací a bez trpkosti, že každý hledí svůj nedostatek omluviti, vyložiti, anebo aspoň zmírniti atd. S jedněmi byste souhlasili, poněvadž jsou starými, známými, nezměnitelnými zákony, s jedněmi souhlasit nemusíte a nemůžete, poněvadž jsou zastaralé, příliš prohlédnuté, a dají se napraviti. Mohli byste souhlasit, když autor vypráví o paničce, přiznávající se svému muži při bouřce, ve strachu, že jej podvádí, ale když vystřízliví, nalhávající mu, že je ustrašená a nervosní a že mluvila nesmysly při bouřce? Autor k dotazu podvedeného manžela, je-li takový fantas z hrůzy před

koncem možný, odpoví, že jest. Mohli byste souhlasit, když autor učiní z této příhody závěr, že stará a nemorální je průpovídka: Quieta non movere! ale často velmi užitečná, poněvadž člověk nemá nic lepšího než mír v duši? Ale to neděje se všude, a z knihy p. Jamota lze se naučit dosti: Všímati si života, t. j. i nejmalichernějších příběhů a brousiti na těchto prášcích věčnosti svůj život, nepatrný a prchavý. Ovšem, nesmíme podle člověka, který na otázku, kdo byl Hus, odpoví, že ten, co byla loňského roku jeho slavnost, podle takového člověka nemůžeme usuzovat, že vlastní jádro člověka, kvalita postupu myšlenkového, logika, ethické impulsy málo se mění, ba snad ani nepokračují vůbec. Kniha jest jedním ze žlutých listů, které s kmenu české literatury opadávají; je žlutým listem svým obsahem, je žlutým listem svým slohem. V knize páně Jamotově čtete na příklad takovéto věty: »Nechť si nikdo nemyslí, — — že řádky tyto jsou diktovány nějakým předpojatým šovinismem... Píši střízlivě, jako kronikář...« A postavte si proti těmto omluvám, kterých se najde v knize mnoho, Macharovu větu: Co jsem psal, psal jsem! —*k*.

Farská panička Jindřicha Š. Baara, uveřejňovaná původně v Novém Životě, je vlastně válečným tažením proti farským hospodyním. Ubohý farář — jakým otrokem je v rukou takové farské paničky, ubohý kaplan — nedá-li se svésti! Všechno je to možno a někdy i pravdivé, ale kniha Baarova v základě přec je nepravdivou. Augustin Smetana nám o tom poměru farářů a kaplanů k farským hospodyním pověděl ve své autobiografii více pravdy. P. Baar činí svého faráře otrokem, poněvadž je příliš velikým »dobrákem«, má své knihy a květiny a chce mít pokoj od všedních starostí. — Augustin Smetana ukázal, že je to pohlavní život, na venek ukrývaný coelibátem, co činívá faráře pouhým nástrojem v rukou nevzdělané ženy. P. Baar přesunul všechnu vinu na farskou paničku — na ž e n u. To je pohodlné. A přec při trošce upřímnosti bylo zde tolik příležitosti ukázati na dvojí život kněze, na tu věčnou lež, v níž žije na venek, a která již v základě podrývá povahu a život otevřeně pravdivý. Zde je to otroctví. A myslím, že tímto otroctvím lži trpí nejen kněži, ale i stejně farské paničky, jejich ž e n y. P. Baar jakoby chtěl, ale přec jen se bál ukázat stíny kněžského života. Kniha jeho je však ukazuje tu tam přece, toliko že bezděčně. Idealisoval-li toho svého kněze hrdinu, ukázal mimovolně, jakým byl řemeslníkem ve svém kněžském povolání. Pastýř duší? I zde měl p. Baar možnost vytěžit tak mnohý konflikt a odhalovat lež, v níž kněz i po této stránce žije. U nás se mluví teď mnoho o tragice — zde by bylo kus tragiky. Kniha katolického modernisty! Opravdu modernisty? K modernosti života po pravdě má tato povídka tak daleko, jako všechna katolická modernost. Nový Život znamenal by život opravdu n o v ý.

*

Sourozenci Huga Bertsche jsou knihou, která vykazuje jisté »nesnáze tvůrčí«, jež však přec jen je knihou hluboce vážnou, silnou a cennou. Cennou předně tím, že je v ní uloženo c i t ě n í a m y š l e n í dělníkovo. Máme je zde z prvé ruky, vidíme bezprostředně svého bratra dělníka — a ti, kdož ve svém intelligentním neb bourgeosním aristokra-

tismu zří se o tolik stupňů na sociálním žebříku výš, mohou sestoupit o několik stupňů níž. Tento americký dělník cítí a myslí — a jak cítí a myslí! Zde máte jeho lásku k sestře, sestry k bratru, lásku k ženě a ženy k muži, lásku k dětem — a je v tom všem uloženo tolik jemnosti a vroucnosti, že nutno před mužem z lidu smeknout. A je v tom i umění. Ne všude, pravda. Ale rádi odpustíme — mluví k nám člověk z lidu. A v takovém dopise, jaký píše na př. Jennie svému bratru na nový rok, kde popisuje svou rodinu, a v mnohých jiných částech knihy je i skutečné, nemalé a silné umění. Knihy Bertschovy nelze přečísti bez dojmu, bez zamyšlení a hlubšího cítění sociálního. Po takové knize pojem nezaměstnanosti nebude pro nás nezvučným, běžným pojmem — vzpomínka na Toma, hledajícího marně práci, oživí v nás všecky hrůzy, které tají toto slovo. A je to kniha optimismu a víry. Je v ní bolest, utrpení, ale utrpení je jen cestou k jitru. Je nutným. Neboť, »kdyby bylo na sto tisíc cest z nicoty k jsoucnosti, ze zdivočilosti k ušlechtilosti, z tohoto boje o život k blaženosti a k bohu, žádná nevede mimo a každá slaně hořkou pouští: bolestí«.

*

Vánoce přede dveřmi — končím vánoční povídkou. Jmenuje se Křišťál a napsal ji Stifter, spisovatel u nás dosud stejně neznámý jako Storm, o němž zde bude ještě promluveno. Stifter o sobě napsal: »Wenn etwas Edles und Gutes in mir ist, so wird es von selber in meinen Schriften liegen; wenn es aber nicht in meinem Gemüth ist, so werde ich mich vergeblich bemühen Hohes und Schönes darzustellen: es wird doch immer das Niedrige und Unedle durchscheinen.« Tato slova sama mluví za spisovatele. Křišťál může se líbit velkým i dětem — je mile vyprávěnou povídkou o dvou dětech, které na štědrý den zabloudily v horách. Přeložil jej hezky Jan Satranský právě tak jako knihu Bertschovu.

Z.

Poučná:

Naše čítanky. G. S. Hall: Vybrané stati pedopsychologické a pedagogické. Slovník anglicko-český. Malá knihovna spisů poučných.

Fr. Bartoše *Česká čítanka pro čtvrtou třídu škol středních.* Upravil Jan Kabelík. Vydání šesté, pozměněné. Cena 2 K 60 h. V Brně 1906. Tiskem a nákladem c. a k. dvor. knihkup. Karla Winikera. — *Čítanka pro IV. třídu škol měšťanských.* Sestavili J. Horčička a J. V. Klíma. Nákladem J. Otty v Praze. — *Moravská čítanka.* Uspořádal Fr. Bílý. Vydává Moravsko-slezská Beseda v Praze. Nakl. Emil Šolc v Telči na Moravě. Sešit 1—6.

V úmrtním roce Bartošově dožila se jeho čítanka pro IV. třídu škol středních šestého vydání péčí přítele, ano ctitele Bartošova, svědomitého prof. J. Kabelíka, který již řadou školských edicí a zvláště pak svou knihou pro školy průmyslové získal si velmi dobrého jména na poli školské literatury. Svěřiti Kabelíkovi úpravu nového vydání knihy této, na Moravě dosud dosti často zaváděné, lze nazvati velmi šťastným

a obratným tahem. Pietu k dílu přítelovu doplňovala tu svorně upřímná touha po pokrokovosti, jejíž výsledek jistě škole i žactvu bude na prospěch. Velmi slušný počet nových článků podává toho jasný důkaz. Zvláště se mi zamlouvají stati praktického rázu, jež upravovatel přejal dílem ze své čitanky průmyslové (O práci, Tomáš Alva Edison, atd.), dílem získal od bývalých svých spolupracovníků, jako J. Drtiny (Obec), J. Jindry (O výrobě železa), pak věci hygienické od dra. Drože (O dýchání, O desinfekci atd.), právnické od Nečasa atd. Takových praktických článků by měly naše čítanky pilně dbáti, není-li již možno nové discipliny, jichž znalost praktická potřeba životní vyžaduje, na školy zaváděti, pak je povinností čítanek prozatím úkolů těch pilně hleděti, a tak umožňovati žactvu, aby se alespoň touto cestou trochu o předmětech poučilo. Po té stránce práci Kabelíkovu obzvláště chválím, ač se netajím, že bych článků takových přál si ještě více, daleko více. Také básnický výběr se mi zamlouvá. Převahu má Čech, z něhož jest 6 ukázek, Neruda s pěti a Vrchlický se čtyřmi ukázkami, nově zastoupeni jsou v knize Machar, Rokyta, Sova, Táborský. Z těch mohlo býti ještě více vybráno. Ukázky jsou celkem pěkné, dobře volené. Z poučných článků obecně vzdělávacího rázu zamlouvá se mi Úlehla, dále Bílý, Winter, Zíbrt, Karásek a j. v.

Ku knize připojeno 10 stran poznámek (212—222), pak zprávy životopisné (222—228), po té látky na úlohy (229—236) a výklady o poesii a prose (236—248).

Z celkového uspořádání knihy lze jasně pozorovati netoliko přesnost, ale také bohatou zkušenost učitelskou a jemnocit, který se zvláště jeví pietou přímo žákovskou k dílu předchůdcovu.

Jen některé maličkosti. Machar se nejmenuje Jan, nýbrž Josef. V životopisných zprávách bylo by třeba místy přesnější charakteristiky, na př. u Machara nutno uvésti také »Golgothu«, u Nečasa třeba se zmíniti o akci v lidovém vzdělání, u Havlíčka by zprávy měly býti poněkud obšírnější. Ale to jsou vesměs maličkosti, které oproti přednostem — a to vskutku značným — této knihy nikterak nemají významu. Bartoš v této úpravě dobře může vyhovovati i požadavkům pokrokových učitelů.

Jiná čítanka, která tohoto roku obohatila naši školskou literaturu, jest kniha Klímova. Nutno hned předem říci, že v Klímovi lze spatřovati pěkný talent čítankářský, který vskutku vzbuzuje slibné naděje. První prací pěkně se uvedl. Kniha obsahuje v I. oddíle články přírodovědné, zdravotnické, národohospodářské, vlastivědné, o dívčí výchově, krásovědné, a pak množství pěkných, cenných citátů; v oddíle II. jsou úryvky ze světové literatury, pak z básnické tvorby doby novější, a konečně poznámky o literatuře.

Práce vskutku pěkná, svěží, a, což dlužno obzvláště vytknouti — nová, ryze moderní v pravém toho slova rozumu, pěkného věcného obsahu i lahodné, svěží formy. Velmi zdařilý a správný to pokus o uměleckou výchovu. Po té stránce nutno knize vzdáti veškeru, právem zaslouženou chválu. Spisovatelé patrně stojí na stanovisku, že škola měšťanská je školou, která má poskytovati předem

vzdělání všeobecné. S toho hlediska skutečně nutno práci jejich srdečně vítati a nazvati ji naprosto zdařilou. Kdo však pohlíží na školu měšťanskou jako na školu praktickou, životní, ať nedím živnostenskou, která jest podmíněna rázem a povahou svého okolí a praktickou potřebou života, měl by skromné přání, aby kniha ještě více respektovala praktickou stránku výchovy, tu by pak bylo na místě, milou knihu tuto doplniti větším ještě počtem článků z oboru průmyslu, obchodu, hospodářství a zvláště pak statěmi o možnosti dalšího vzdělání odborného, na př. o odborných školách, pak o lidovém vzdělání vůbec, o lidových knihovnách, o jich zřízení atd.

Ale to nemá býti řečeno na újmu této práce, která jistě školskou praxí se časem ještě více zdokonalí, a která slibuje mnoho pro čítankovou literaturu budoucnosti.

*

A konečně slovo o třetí ještě čítance, — ač nespadá vlastně v obor literatury školské. Myslím podnik naší Moravsko-slezské besedy, jejíž výbor uskutečnil dávný návrh záhy zesnulého pracovníka pokrokového, Fr. Vahalíka, a vydal za redakce ředitele Bílého čítanku lidu moravského. Kniha tato, ač ještě celá nevyšla, přece zasluhuje dnes již pozornosti všeho vzdělaného světa v Čechách i na Moravě, tam aby ji hojně šířil v lidu, zde aby ji šířil — a následoval. Nevíme ovšem, jak celé dílo ještě dopadne, zda nebude nutno snad pro příští vydání lecco změniti, lecco doplniti, ale přece lze nám dnes již nový literární jev moravský z různých příčin srdečně vítati a z něho se radovati. Kniha podává pěkný a svědomitě provedený obraz Moravy. Po té stránce může výborně působiti jak na lid moravský, jemuž podává dobré, živné a chutné stravy duševní, tak zase u nás v Čechách, kde přece snad trochu poučí o poměrech sesterské země, o níž tolik se deklamuje, a tak málo ve skutečnosti ví. Dále razí dráhu novému a velmi praktickému směru lidové četby vůbec, v čemž, doufám, záhy bude míti řadu následovníků na Slezsku i v Čechách. Je pěkným příkladem sdružené práce; politické smýšlení u nás jednou zase — a to dlužno zvláště pochvalně vytknouti — ustoupilo na chvíli vážnějším cílům kulturním, a tak vedle pracovníků směru staročeskoklerikálního čteme také práce pokrokových mužů, jako Kabelíka, Novotného, Táborského a j. Je to velmi šťastný a obratný pokus o společnou dobrou a významnou práci osob tak různého zabarvení, pěkná koncentrace sil, jež se jinak rušívají, rozcházejí. Kniha vychází s uznání hodnou přímo přesností a pravidelností a dosáhla již sešitu 6., jenž obsahuje pěkný článek Kabelíkův »Z doby národního obrození Moravy«.

A přece nelze se mi zhostiti určité obavy. Zdá se mi, že kniha z dobré snahy, podati důkladný obraz vývoje moravských poměrů, podlehla mimoděk poněkud historismu, tak že sotva bude možno odevzdati také povinnou daň přítomnosti. Nynější hnutí národní, dělnické, učitelské, studentské, ženské, politické atd., toť otázky, které sotva budou moci již z příčin prostě technických v tomto díle náležitě a po zásluze býti probrány. Jak jsem pravil již výše, druhé vydání bude asi třeba rozšířiti — snad dokonce o celý nový díl!

Ale i takto nutno vzdáti spravedlivou chválu záslužné práci, která jest důkazem obětavé lásky moravské intelligence k prostému lidu našemu. Kniha, která při vkusné úpravě jest značně levná — stojí asi 4 K — zasluhuje všeliké pozornosti předem našich knihoven. —*gn*—

G. S. Hall: Vybrané stati pedopsychologické a pedagogické. Přel. Mauer. Úvodem provází prof. Dr. Frant. Čáda. Spisů »Dědictví Komenského« č. 57. V Praze 1906. Cena K 2·60. — Touto sbírkou vybraných kapitol z bohaté činnosti proslulého pedopsychologa amerického dostalo se české literatuře pedagogické zvláště cenného příspěvku jak po stránce pedopsychologické, tak pedagogické. Prof. Čáda předeslal tomuto spisu předmluvu, pojednávající o St. Hallovi a jeho činnosti. V předmluvě této dovídáme se však od českého badatele na poli pedopsychologie netoliko o Hallovi, nýbrž i o celém pedopsychologickém snažení v Americe od doby třiceti let, zvláště o »škole Hallově«. Velmi výstižně vylíčen je tu přechod smýšlení a badání Hallova od filosofie k psychologii a od psychologie všeobecné ku psychologii genetické. Ku výběru Hallových statí zvolil překladatel: 1. Poznámky o studiu dětí (z Ped. Seminary, červen 1891). 2. Některé formy ranného sebevědomí (z Journal of Psychology IX., č. 3). 3. Obsah mysli dětské při vstupu do školy. 4. Mravní a náboženská výchova. 5. Láska k přírodě a učení přírodovědné jako část výchovy (Agriculture of Massachussetts 1898). 6. Dětské lži (Ped. Seminary, sv. I., 1891). 7. Ideální škola na základě výsledků studia dětí (Forum, sv. XXXII., 1901). — V poznámkách o studiu dětí v stručných rysech a na základě vlastního pozorování dvou dětí (dvojčat), chlapce a děvčete, podává auktor psychogenetické pojednání o vývoji duševním jak po stránce jednotlivých smyslů, tak i po stránce vůle a citu. Na vývoji řeči máme příklad, jak Hall na výzkumech pedopsychologických ukazuje cestu ku řešení problémů, které v jiných vědách (filosofii, antropologii) buď zůstávaly nerozřešeny, nebo vysvětlovány hypothesami. Ukazuje, jak psychogenese nepotvrzuje žádnou z moderních theorií, vysvětlujících původ řeči, jak ani termíny »reflexní«, »automatický«, »interjectionální«, »onomatopoetický«, nepřiléhají a nevysvětlují. Vedle mnoha poučných pozorování poměrů duševního vývoje u chlapce a děvčete mnoho cenného je tu pověděno o rozvoji vůle a citů, a Hall znova jako Compayré dospívá na tomto poli k přesvědčení, že i tyto funkce duše dětské mají původ svůj v nejrannějších dnech po narození, ano i v těle matčině, a že další rozvoj vůle spočívá hodně na automatismu tohoto období životního. V některých formách ranného sebevědomí podává nám auktor podrobnou zprávu a studii, založenou na dotazníku, v němž se dožadoval zpráv o dětském sebevědomí, a na nějž došlo na 523 odpovědí. Někteří pozorovali rok, někteří dva, nemnozí též tři, než zaslali zprávy. Vedle těchto pramenů čerpal Hall data asi ze 100 různých pojednání, takže se stať opírá o údaje skoro o tisíci osobách. Z nich dospívá Hall k celému obrazu o prvních představách dítěte, které tvoří postupně části jeho vlastního těla (ruce, prsty, nohy, ucho, nos), a dále osoby a předměty z bezprostředního okolí. Auktor ukazuje, jak vědomí dítěte nejprve týká se povrchu těla, oděvu a ozdob, a jak odtud proniká ku představám o vzniku svého těla, a tak dále, až postupně dochází synthetické představy

o svém »já« a o »já« osob ze svého okolí. Také »obsah mysli dětské při vstupu do školy« je bohatý materiál zpracovaný Hallem na základě dotazníku, a zároveň velmi cenný zdroj poznatků pro učitele, kteří, mají-li dosáhnouti pravých výsledků, nutně seznámiti se musejí s obsahem a jakostí dětské představivosti. Tabulky přiložené mohou být zároveň poučením, jak si při podobných pokusech dlužno počínati. Kapitola o mravní a náboženské výchově jest obsahem svým rázu pedagogického. Hall zde na základech poznatků pedopsychologických poukazuje na potřebu morálního vyučování nezávislého na konfessi náboženské. Dnešní způsob umravňovací ve výchově zdá se mu být pouhým přílepkem didaktiky. A pokud se náboženské výchovy týče, tu zamítá dnešní způsob, dle něhož dítě od nejrannějšího věku zasvěcuje se do jazyka citů náboženských a tím zastavuje všestranné prohloubení a rozšíření duše a svědomí. Naproti tomu v souhlase se Spencerem a hlavně Pestalozzim založiti chce náboženskou výchovu na citu lásky k matce a otci. Ve mnohém tu Hall souhlasně mluví i s Adlerovým pojednáním o mravním vyučování dětí, tak na př. tam, kde mluví o přírodních vědách a jich účinku na vypěstění smyslu pro pravdivost. Téhož bodu týká se i následující kapitola věnovaná tomuto předmětu. Článek o dětských lžích zakládá se pozorováních, která činily čtyři učitelky na 300 dětech obojího pohlaví metodou pečlivě promyšlenou. Výsledky jsou roztříděny v sedm přesně rozlišených druhů lží. Jsou to pseudofobie, lež hrdinská, pravda vůči přátelům a lež vůči nepřátelům, sobectví, lži z obrazivosti a hry, pseudomanie, jakožto nejtěžší případ, jejž lze zváti pathologickým a konečné lživé jednání. V poslední kapitole podává se nám Hallův obraz ideální školy na základě výsledků studia dětí. »Vše,« jak říká Hall, »zakládá se skoro výhradně, bod co bod, na studiu jednotlivých stupňů vývoje dítěte«, a je to dle něho první pokus formulovati praktický program tohoto velikého hnutí. Vedlo by nás příliš daleko, mluviti o mnoha myšlenkách a názorech obsažených v této sbírce kapitol Hallových. Jest jich příliš mnoho, příliš mnoho vážných a nových; jsme na nové cestě k ideálům výchovy. Je něco tak zvláště povzbuzujícího a zaručujícího nám pěkné výsledky v tomto novém směru na poli výchovy. Překlad Mauerův, který s péčí opravdu velikou tlumočí přesně myšlenky Hallovy, doporučujeme nejen odborníkům, ale zvláště širšímu obecenstvu. Neboť rozpravy tyto založené ovšem na hlubokém studiu filosofie a psychologie jsou psány formou velmi přístupnou zvláště v těch bodech, které se týkají applikace poznatků pedopsychologických na vychovatelskou praxi. *O. Ch.*

*

Slovník anglicko-český. Sestavil V. R. Jung. Nákladem J. Otty. Zatím upozorňujeme.

Malá knihovna spisů poučných. Pořádá professor Kl. Vepřek. Nákladem knihkupectví E. Šolce v Telči. Rovněž zatím jen upozornění na tuto vhodnou, instruktivní knihovničku.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Čím jiným mohl bych tentokráte začít, než moravskými volbami? Náleží sice volby do náboženských rozhledů právě tak málo jako náboženství do politiky, ale poněvadž každému jistě byl patrným význačný rys posledních sněmovních voleb na Moravě, že se dály ve znamení boje náboženského, nesmí se tento zjev vyloučiti z posudku.

Když subkomitét říšské rady pro reformu volební přijal návrh, aby se zákonem znemožnila, aspoň v křiklavostech znesnadnila politická agitace v kostelích s kazatelen, honem vypravili se poslanci z kněžských katolických řad (je jich v parlamentě několik) v hromadné deputaci k ministru vnitra, aby zamezili přijetí příslušného paragrafu.

Pro každého byla tato horlivost a rychlost podezřelou již sama o sobě, i pro toho, kdo by neznal dosavadní praxe a nevěděl, na základě jakých zkušeností byl takový omezovací návrh podán. Každý si řekl, mohl říci: nezneužívá-li katolická církev kostelův a kazatelen k politické, zvláště volební agitaci, nač se bouřit proti uzákonění zákazu? — Spěch kněžských poslanců v zakročení u vlády byl jasným důkazem špatného svědomí. A ochota vlády, s jakou vyhověla jejich přání, jest příznačnou pro Rakousko, a novým, nevím kolikátým dokladem pro to, jak upřímné jsou stesky katolické církve do nedostatečné »ochrany« úřadů. — Řeč ministrova, jíž se postavil proti příslušným paragrafům, činila dojem schválního daltonismu, který chce býti slepým pro barvu černou. To nepřekvapuje. Za to stanovisko sociální demokracie bylo pro mnohého záhadou: sociální demokracie je prý proti každému výjimečnému ustanovení, tudíž i proti paragrafu o kazatelnách. Naučila se tomu sociální demokracie asi z obdobného počínání soc. demokracie říšsko-německé, která, kdykoli se obnovil návrh katolického centra na zrušení paragrafu o vyloučení Jezuitů z říše, vždycky hlasovala s centrem z důvodu jako výše uvedený.

V zásadě je konečně takové stanovisko správné, a uváží-li se skutečnost, že se kazatelen užívá nejvíce právě proti sociální demokracii a jejím kandidátům, dokonce přímo šlechetné. Ale v praxi? Když kazatelna fakticky požívá výjimečných práv, výjimečné ochrany, není výjimečné opatření aspoň proti zneužívání vysvětlitelno, omluvitelno, ano nutno? A nestojí tu hořejší zásada proti jiné neméně důležité: nevměšovati náboženství do politiky?

To se dálo na Moravě před volbami zvláště v kurii všeobecné a venkovské způsobem drastickým, o málo středověkým. Nikdo nemůže bránit knězi, aby agitoval pro kandidáta sobě blízkého. Ale když na mnohých místech vystavovali monstranci za zdar voleb, to by nemělo být lhostejno právě lidem zbožným. Jinde nechávali kněží stranou předepsané nedělní perikopy a kázali o výjevu před Pilátem a jeho otázce: »Kterého chcete z těch dvou, ať vám propustím? Barabáše-li či Ježíše, kterýž slove Kristus?« Applikace, jaké se tomuto textu dostalo, nemusí být ani uváděna. Jak je takový způsob agitace hoden kazatelny, místa, jež kněží a věřící nazývají posvátným? Ani nemusí člověk vědět, jací to byli tu

a tam lidé, které kněží přirovnávali ke Kristu! Kdyby totéž vyslovil někdo jiný, mnohý kněz by mu způsobil vyšetřování pro urážku náboženství! Bylo to zneužívání zbožnosti a prostoty lidu moravského pro cíle mimonáboženského klerikalismu methodou Kapistránů.

Úspěch klerikálů při volbách má hlavní příčinu v jejich přípravné činnosti a v netečnosti všech ostatních stran. Jen z toho důvodu jsem předpovídal toto »překvapení« již v září. »Evanjelický Církevník« v úryvku z moravského dopisu vysvětluje úspěch jako odpověď na agitaci pro možnost rozluky manželské a pro volnou školu, jak obojí propaguje »volná myšlenka«. V tomto rozpoznání jest jen část pravdy, a to menší část. Právě lid, který po venkově volil klerikálně, nebyl přímo zasažen agitací volné myšlenky vůbec, nýbrž zaslechl o jejích snahách jenom z druhé ruky, z úst a tisků klerikálních v karikatuře a přepjetí. Lidé neinformovaní snadno se dali získat klerikálním tendencím. Všímal jsem si trochu předvolební práce klerikální v několika okresích. Agitační schůze se nekonaly ve vlivnějších, pokrokových obcích, na př. kde je čilé učitelstvo, nýbrž v odlehlých, temných vesnicích; ne tam, kde je na př. slušná menšina evangelíků, nýbrž v končinách, kde evangelíky znají jenom jako berany a helvíty, jako nebezpečné lidi z doslechu. A z těchto koutů voličové rozhodli svým stádním počtem. České noviny nemají podrobných informací. Některé krajinské časopisy moravské ze severozápadní a východní Moravy přinesly statistiku hlasů podle obcí. Kdo zná trochu příslušné vesnice, mohl předem uhodnout poměr hlasů pokrokových a klerikálních.

Kdykoli píši o podobných zjevech, vždy mám pocit, že by to sem vlastně nepatřilo. Ale v našich poměrech souvisí takovéto věci těsně s církví a náboženstvím. Je krušné, že je takováto souvislost. Vinni jsou na tom všichni činitelé, kteří by mohli a měli mít osvětový vliv: politické strany, žurnalistika, učitelstvo, vůbec intelligence, a to hlavně jejich neurčitost a nerozhodnost, plynoucí z vlastní nejasnosti. Mluví a píší (v Čechách též) o »vrozené hluboké zbožnosti moravského venkova«. Troufám si tvrditi, že znám tu »moravskou zbožnost«: Skládá se do polovice z pověrečnosti někde až úžasné; není v tom náboženství a jmenovitě ducha křesťanského vůbec; ve třetí čtvrtině je to nevědomost a temnota — snad jsem ji měl uvésti na prvním místě, jako podklad všeho, nebo až na konci, jako celkový tmel; teprve poslední čtvrtina se dělí mezi čirý zvyk, pouhé církevnictví, formalismus a skutečnou zbožnost.

Žurnalistika a kandidáti pokrokových stran spěchávají se osvědčovat, že nejsou proti náboženství, že se nedotýkají církve, že ctí zbožnost. To bývá většinou kompromisní neupřímnost. Měli by psáti a říkati otevřeně a podle pravdy i potřeby: Ctíme náboženství, a právě proto pracujeme proti zklerikalisovanému, zpátečnickému, nelidovému, nenáboženskému katolicismu moravskému. Uznáváme církev jako organisaci náboženskou, sdružení lidí náboženských za účelem společného kultu atd., a právě proto potíráme zájmové, hierarchicko-aristokratické stavovské společenstvo, které si přikládá náboženské jméno, ale má jiné cíle.

Přímá řeč přispěla by k ujasnění, a též k tomu, aby se náboženství skutečně odloučilo od politiky.

Úspěch klerikalismu v politice je pouze chvilkový. Jen poněkud zvýšená činnost a rozumný výběr vhodných osob za kandidáty ostatních stran obrátí vítězství v porážku.

V některých — ne četných — okresních učitelských spolcích bylo usneseno neoznamovati nábožonská cvičení žactvu se strany správy školní, nýbrž ponechati to katechetovi, církvi. — Není to mnoho, a ještě to málo nebude prováděno všude, jak známe většinu pánů řídících. Proč jen je náš život tak založen na neupřímnosti, na lži, že mnohý soukromě neprovádí to, proč před lidmi horuje a hlasuje? Učitelstvo samo se udržuje v porobě.

Ve vídeňské okresní školní radě upírá se rodičům školních dětí právo žádati, aby jejich děti nebyly donucovány k účasti na náboženských cvičeních, poněvadž náboženská cvičení prý jsou postavena na rovno vyučování. — Podivno! Když je toho třeba, prohlásí se náboženská cvičení ve škole za výhradnou doménu církve, když je to někde nevýhodou, postaví se po bok vyučování.

Pokrokový učitel jeden míní, že boj církve o náboženská cvičení školní, dozor při nich, povinnou návštěvu kostela atd. je prý vlastně namířen jen proti učitelstvu. Vždyť prý každý i kněz musí uznávat, že nynější donucovací systém dosahuje přirozeně jen opačných výsledků: znechucení a odporu.

Nemyslím, že by to bylo správné. Podle mého soudu je to energický, ovšem neúspěšný pokus církve, udržeti vliv na mládež. Vyplývá z mechanického názoru katolické církve na náboženství a z vědomí, že by moc církve nad mládeží byla zlomena, že by k ní nedosáhla, kdyby jí škola nečinila pochopských služeb.

Boj českých a moravských hierarchů proti požadavku rozluky manželství a volné školy vzal za svůj veškeren rakouský episkopát po vídeňské konferenci. Všech 36 biskupů a arcibiskupů vydalo společný pastýřský list, který neobsahuje originelního nic, ale věčně novým zůstává ve starém stotožňování církve s náboženstvím, katechismu a krucifixu s Bohem, náboženství s mravností. Protiakce Volné Myšlenky uvádí list v posměch, že 36 starých mládenců chce rozhodovati o manželství a výchově dětí. Mně se dere na mysl krvavá ironie, že o náboženství milionů rozhodují hierarchové, kteří projevují tak málo náboženství a jeho jemnosti a poctivosti.

Nedávno vynořilo se v Národních Listech znova strašidlo národnostního rozdělení a tím rozmnožení diecésí v Čechách. Předák církevní otevřeně prohlásil, že o té věci jednal ve Vídni. Záležitost prozatím umlkla, ale není odstraněna. K rozdělení národnostnímu dojde. Kdo ví, není-li »sv.-barborské« jmenování biskupa Doubravy čestným občanem Kutné Hory poněkud uspíšeným vděkem za věc již hotovou? Kutnohorský dr. Pacák je Excellencí. Nebylo by divu. Nu — k rozdělení dojde, dříve nebo později. Nás by zajímalo jen to, kdyby se rozmnožení citadel klerikalismu stalo skutkem pod vlivem ministrů a ministerských kandidátů z mladočeských řad. Jinak nemáme na věci

žádného zájmu. Ovšem litujeme, že tím nebude ani potom rozřešeno národnostní bezpráví, církevně na Češích páchané; rozdělení se stane ve prospěch Němců, kteří obdrží diecési čistě německou, již proto, že imponovalo jejich Los von Rom, a v tak řečené české diecési si dovedou vymoci svá práva, a bude jim povoleno se strany vrchností světských i duchovních již proto, že Češi církevně dají na sobě dříví štípat a pak políbí karabáč hájením svaté římské církve proti pouhému stínu odluky od Říma. A dobře tak!

Heslo odluky církve od státu blíží se již i k nám. V ženevském kantonu švýcarském a v neuchâtelském se o ní jednalo. Nebyla sice dosud přijata, ale co nejdříve předloží se v Neuchâtelu všeobecnému hlasování návrh, směřující prozatím k revisi poměru ve směru rozluky. Zajímavé byly některé důvody, uváděné v Ženevě proti rozluce: církev většiny prý tam neznásilňuje svědomí a stát navzájem dává spravovat církevní odbor lidmi, kteří mají porozumění pro náboženské potřeby. Církev reformovaná prý se tam dovedla zhostiti dogmatismu a jest institucí, směřující ku pěstění zbožnosti a mravnosti, sociálního blaha, a jest ochranou národnosti. Odlukou umožnilo by se tvoření sekt. V církvi svobodné zanedbávala by se theologická věda. Jest třeba státní theologické fakulty ve svazku university. (Je zajímavo pro nás, že hlasy pro vyloučení theologické fakulty z university, jako čeští studenti v protestu proti církׅ. přežitkům na universitě činí, ozývají se hlavně v katolickém Rakousku. Patrně jsou theologické fakulty jinde jiné.)

Rozluka postoupila ještě blíže: v Terstu usneseno v městské radě zásadně odloučiti finance obecní od financí církevních. Provedení bylo prozatím zastaveno. I u nás mělo by se do této otázky zasáhnouti. Praha nedávno přijala věcný patronát nad novým kostelem v části VII. (nemýlíme-li se, je to kostel stavěný za peníze sv. Bonifacia). Poplatníci z řad dělnických protestují proti »cti«, která prý bude stát Prahu půl milionu korun. Máme zákon o utvoření náboženských obcí, ale neprovádí se, a obce politické vesele zapravují náklad katolického kultu z přirážek všeho poplatnictva. Rozumí se u nás, že proti tomu nesmějí protestovati evangelíci, nebo dokonce židé, — to by se ukázali nesnášelivými, — to čeká na sociální demokracii, která to smí učinit, poněvadž její členové jsou aspoň katolíci.

»Piův spolek«, organisace to katolického tisku, vstupuje nyní v život za pomoci české hierarchie. Snad tím nepřibude mnoho časopisů klerikálních nových, ale subskribované tisíce nezůstanou bez vlivu na obsah, rozsah a rozšíření dosavadních. Ví a uvědomuje si naše veřejnost dosah toho fakta, že odnož Sv. Bonifacia, který vychází v 600.000 exemplářích, Sv. Vojtěch, se tiskne v nákladu přes 300.000 kusů?

Nedávno vydal papež italským biskupům encykliku o povinnosti absolutní poslušnosti se strany nižšího kněžstva; čeští biskupové naříkají na vzdorovitost mladého kleru a zakazují čísti orgán moderny »Bílý Prapor«. Volná Myšlenka se nabízí ku pomoci hmotné, sociální, usnadní všem, kteří by chtěli setřásti otroctví kněžství. Víme, že málo bude těch, kteří užijí nabídky. Katolicismus budí ducha poroby. A radikalismus mladší generace se někdy vyplácí vůdcům, ostatní pak si zvyknou.

Evangelická církev česká, reformovaná její většina, předložila veřejnosti v knize průběh srpnové své konference s cizozemskými členy světové alliance presbyterní.[1] Neznám knihy, která by poskytovala tolik poučení o českém evangelictví souborně, jako tato, jednak historicky a statisticky, jednak a to zvláště, ideově: principy, snahy, cíle, práce, sebepoznání, poměr k národu a j.: Ne nadarmo napsal kterýsi evangelický časopis, že je to velmi cenný příspěvek k ujasnění a řešení náboženské otázky vůbec. Z 18 přednášek je osm z řad Angličanů a Američanů rázu většinou povšechného a vzdělavatelného. Mimo to jest mezi nimi zpráva o náboženském probuzení ve Walesu od účastníka. Deset přednášek bylo s české strany, některé od vůdčích hlav mezi evangelíky. Obsah i cena tolika řečí ovšem není stejná, některé se málo liší od průměrných náboženských pojednání, ale za to některé opravdu vynikají obsahem, vnitřní silou, jasností, nabádavostí. K informaci výborně poslouží článek o přítomném stavu české církve reformované, o právním postavení evangelíků v Rakousku, vždyť česká veřejnost ví tak úžasně málo o evangelících. Je tam přednáška o dnešních myšlenkových proudech v Čechách, originelní vývody hnutí Pryč od Říma, o českých vadách a j. Význam konference dle knihy nespočíval ani tak v přednáškách, jako spíše v celkovém rázu a duchu celého shromáždění. I čtenář vycítí z pouhého lhostejného tisku, že pro súčastněné a sympatické lidi konference měla v sobě něco úchvatného. Neškodilo by, kdyby evangelíci učinili takové své schůze známějšími a přístupnými širšímu obecenstvu; z výtky agitace a proselytářství by si neměli nic dělat.

Ve Francii dobíhá lhůta povolená k utvoření kultických sdružení. Na některých místech zase jsou výtržnosti při předávání jmění kostelního, jimiž církev chce vyprovokovati vládu k mimořádným opatřením, a chce si dodati zdání mučennictví. Vzdoruje rozlukovému zákonu, chce klerus organisovati bohoslužbu v rámci zákona shromažďovacího. Vláda i v tom vychází vstříc a povoluje dalekosáhlé výhody (zbavuje povinnosti jednotlivého oznamování a volby předsedů).[2]

Církevní otázka ve Španělsku, jejíž vznik a obsah jsme naznačili, poráží ministerstva. Kurie se hájí a užívá k tomu za nástroj koruny. Král ochotně vyhovuje, a tak pracuje pro Řím, podrývá půdu sobě. Osvobození od klerikalismu ve Španělsku bude státi ještě mnoho bojů a ještě více — práce.

V Poznaňsku jsou národnostně-náboženské spory polsko-německé přiostřeny nařízením vlády, jímž se polský jazyk vytlačuje ještě i z posledního koutku ve školách, z vyučování katolickému náboženství. V nacionalistickém štvaní téměř zanikají, ale za to tím milejí působí ojedinělé hlasy, volající po spravedlnosti a šetrnosti k národnosti, jsou to vývody Delbrückovy v »Preussische Jahrbücher« a Friedrichovy v »Christliche Welt«, orgánu to pokrokových protestantů německých.

6. prosince 1906. +

[1] »První konference světové alliance ev. ref. církví presbyterních v Praze 14.—16. srpna«, vydal konferenční výbor. Praha 1906. Cena 1 kor.

[2] Dodatečně: Zatím papež zakázal užívati tohoto zákona, proti vůli většiny francouzských biskupů.

Panská sněmovna.

Od prvních let ústavního života v Rakousku uplynulo už přes 40 let. Skoro stejnou dobu panská sněmovna rakouské říšské rady je bezmála bez významu. V prvních dobách ústavních bojů, v době církevního zákonodárství předlitavského, za vlády ústavověrných vlád, bylo jednání panské sněmovny zajímavé: liberální na ony doby a poměry vlády srážely se tam s konservativními a klerikálními elementy šlechty a hierarchie, a řada zajímavých, ba poutavých politických osobností vzbuzovala ve veřejnosti značný zájem. Po ukončení oněch prvních bojů panská sněmovna méně nebo více se odmlčela, utichla a stala se zase zajímavější alespoň pro několik dnů, když po nastoupení hraběte Taaffa měla odhlasovati adresu. Tenkrát propadla adresa pravice, ačkoliv hrabě Taaffe sesílil tuto stranu novými lordy a celá řada arcivévodů hlasovala pro adresu vládě sympatickou. Pak ale historie panské sněmovny nezaznamenává naprosto význačnější události. Hrabě Taaffe po 14 let svého režimu posiloval pravici a stranu střední a když tento ministrpresident odešel, byla panská sněmovna naprostým útulkem reakce, klerikálního konservatismu, bezmocným nástrojem vlády a nevzpíraly se tomuto systému už ani zbytky někdy vládnoucí v tomto domě strany ústavověrné, centralistické levice. Od oněch dob schůze panské sněmovny staly se přímo paskvilem na parlamentní princip. Největší část zákonů v poslanecké sněmovně dříve přijatých odhlasována tu bez jakékoliv debaty, presidenti panské sněmovny nenutili ani lordů k povstání při hlasování a paragrafy jednotlivých zákonů prohlašovány přijatými, když po přečtení čísla toho onoho článku se nikdo neozval. I volební reforma v poslanecké sněmovně po více než ¾roční práci, po dlouhých a namáhavých bojích přijatá, byla v »hořejší« sněmovně přijata tím způsobem. Stenografický protokol oné schůze zaznamenává průběh památného onoho hlasování takto:

»Referent Freiherr von Czedik: Paragraf 1.
Praesident Fürst Windischgraetz: Angenommen.
Referent Freiherr von Czedik: Paragraf 2.
Praesident Fürst Windischgraetz: Angenommen.«

atd. Po krátké celkem debatě odhlasován celý zákon za necelých 10 minut!

Nicméně bylo by přímo nehumanní, kdyby někdo tomuto sídlu konservatismu chtěl zazlívati, že tam zavedení všeobecného hlasovacího práva se nepotkalo s nadšením. Vždyť víme dobře, že i v dolejší sněmovně každé rozšíření volebního práva bylo provedeno po velkém boji, zhusta i po krisi. Hrabě Taaffe provedl svá snižování censu jen proti silné oposici německých stran a za valné nechuti polského klubu. Jeho návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva při ponechání kurií velkostatkářské a obchodních komor stál jej ministerské křeslo, na němž po půldruhé desetiletí se cítil tak jistým. Kníže Windischgraetz odstoupil, aniž by se mu bylo podařilo provésti nutnou už tenkrát změnu volebního řádu a hrabě Badeni prosadil pátou kurii jen pod nátlakem událostí za Taaffa a Windischgraetze. A třeba volební reforma nynější v poslanecké sněmovně je úplně vyřízena, víme dobře, jakých obětí to provedení stálo, jak se vystřídati musily tři vlády a jak málo upřímných přátel zlidovění parlamentu mezi lidovými poslanci mělo a má. A jděme ještě dál: kdyby se akce volební mohla provádět po tmě, kolik Mladočechů by se jí bylo súčastnilo?

Je tudíž víc než přirozeno, že panská sněmovna doufala do posledního okamžiku, že se poslanecká sněmovna na definitivní sdělání volební opravy nezmůže, že do posledního okamžiku doufala, že se podaří znešvařit všeobecné a rovné právo volební nějakou volbou poměrnou nebo pluralitní, že do poslední hodiny doufala, že názor koruny v té věci podaří se zvrátit.

Že počet na nevypočitatelnost poslanecké sněmovny nebyl příliš odvážný, je patrno z průběhu celého jednání a zejména z různých intrik vrcholících v návrhu dra. Tollingera na »přídavek« pluralitní. Stejně nelze se diviti, že valná většina členů panské sněmovny nepřestala doufat ve změnu názorů »na místech rozhodujících«. Tato spekulace se velmi často osvědčila a znamenití znalci okolí mocnářova v panské sněmovně spekulovali i tentokráte. Také tomu nelze se diviti. Albert Schaeffle karakterisuje mocnáře[1] s této stránky takto:

[1] Aus meinem Leben. 69.

»Dle mého pozorování nemá císař František Josef onoho idealisticko-reálního pudu k vyšší činnosti, která jednotlivosti chladně uvažujíc, podle okolností přece jen hledí na celek. Při takové disposici dospívá se snadno k životu z ruky do úst, k uspokojování se s tím, co den dá, a když to jinak nejde, k experimentování k brzkému ochabení po prvním nedočkavém náběhu. To stalo se, jak se zdá, vždy víc a více náklonností císaře. Nemá-li mocnář podle své individuality trvalé ctižádosti pro velké v malém a pro celek v jednotlivostech, byl v Rakousku, a zejména v Rakousku druhé polovice 19. století, poukázán tak nutně na práci od případu k případu, že musil nebezpečí vylíčeného právě karakteru skoro podlehnouti. Každý den měl a má pro toto Rakousko své zvláštní a vždy jiné útrapy, a na císaře vše doráželo. Když se mu mnohé nepodařilo, bude to asi následek náhlými změnami a životními otázkami silně ohrožené jeho individuality. Nejvíce trpěl těmito následky císař František Josef sám. Polo žertem, ale přece s hořkostí řekl mi jednou: »Mám smůlu« (»Ich bin ein Pechvogel«). Také rodina jeho národů neučinila mu život snadným.« Knížata, hrabata, tajní radové a bývalí ministři všech stran poznali a znají císaře stejně dobře, ne-li lépe, než Schaeffle, jehož vláda a styk s mocnářem trval celých osm měsíců. Tu stránku jeho individuality ostatně pozná každý pozorovatel rakouské politiky posledního půlstoletí snadno. Jak se pak možno diviti těm pánům, že počítali na onu změnu.

Tentokráte se přepočítali. Je vedlejší, zdali rozšiřování volebního práva u koruny vždy doznalo souhlasu — jak se oficiosně vyhlašovalo — ale faktum je, že rozhodnutí na těchto místech padlo po zralých úvahách o politice vnitřní i zahraniční, o politice minulých i budoucích let. Není novinkou, že k nám do Rakouska volební akce přišla přes Budapešť, že tam v srpnu 1905 ministr vnitra v protizákonném kabinetě barona Fejerváryho Kristoffy zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího navrhoval pro Uhry co jediný prostředek k potlačení šlechtické vzpoury v uherském parlamentě. Jak by takové »rovné« právo v Uhrách bylo vypadalo za Kristoffyho a jak bude snad vypadat za hraběte Andrassyho, o tom se zde nechceme šířit. V dozírné době v Uhrách k němu asi nedojde, tam potřebovali prostě strašáka a když svou povinnost vykonal, zase jej uloží pro horší časy. Bude vypadat v každém případě hezky maďarsky, to všeobecné a rovné právo hlasovací v Uhrách. Ale přece se na rozhodujících místech vědělo, že souhlas k všeobecnému hlasovacímu právu v Uhrách rozpoutá agitaci v Rakousku a že to,

co spontánně dáváno s hora v Uhrách, důrazně z dola bude žádáno v Cislajtanii. S tím se musilo počítat a patrně počítalo, třeba tehdy baron Gautsch pro Rakousko podobnou akci zamítl. Za tři měsíce po událostech listopadových ve Vídni a v Praze změnil i on své stanovisko. Zkrátka: vnitřní politika tlačila k volební opravě, poměry v Rusku působily ze zahraničí.

Že politika minulých let nebyla dobrou, to poznání datuje se už z 31. prosince 1904, kdy propuštěn dr. Koerber. Baron Gautsch přišel, aby pozměnil dosavadní systém. Bylo patrno, že bezparlamentární nebo pseudoparlamentární a obstrukční éra je u konce. Hlavním cílem byl dělný parlament, poněvadž příští doba vyžadovati bude vážných úkolů: nové narovnání s Uhry, úzce spojené se smlouvami s cizinou, vojenské výdaje, změna branného zákona atd. atd. Dělný parlament, ať tento nebo jiný, byl nejvyšší státní nutností. To bylo patrno 1905 a toto poznání jednou nabyté koruna podržela, poněvadž navrhované jiné cesty vedly k holému absolutismu, k němuž se císař za žádnou cenu nechce vrátit.

To panské sněmovně v posledním okamžiku musilo býti důrazně uvedeno v pamět. Hrabě František Thun však stále ještě pochyboval o zdárnosti volební reformy a stále doufal ve změnu nahoře. Sebral všechny věrné svoje a pustil se do boje. Narazil na odpor vlády i koruny, panská sněmovna dostala se do situace, jaké nikdy nebylo a nikde. Korporace jmenovaných císařem zákonodárců bouřila se proti vůli koruny a sněmovny poslanecké a bylo patrno, neustoupí-li panská sněmovna v čas, že bude znásilněna, ve vážnosti své citelně a trvale utrpí. V tom okamžiku hrabě Thun dokázal, že je politikem obratným — obrátil. Dal se na ústup, ale přál si ústup čestný, chtěl cenu za tento ústup. Byla mu povolena. Panská sněmovna zůstane, nebude rozehnána, ale koruna se vzdá svého práva jmenovat pairy v libovolném počtu. Ustanoven určitý počet doživotních členů, numerus clausus, 180 lordů.

Na sněmovně poslanecké se nyní žádá, aby tuto změnu základního zákona schválila. Avšak otázka ta nepoložena poslanecké sněmovně tak prostě: panská sněmovna neschválila ve třetím čtení volební reformu docela, nýbrž ponechala si část tohoto zákona ku schválení až do onoho dne, kdy poslanecká sněmovna jí zaplatí vymíněnou cenu, numerus clausus. Kdyby poslanecká sněmovna nepovolila numerus clausus, panská sněmovna nedá souhlasu k volební reformě. I když bychom nechtěli myslet hned na věci nejhorší — že by tím volební reforma, zavedení všeobecného rovného práva v Rakousku

bylo úplně zmařeno — přece jen je jistota, že by odepřením reformy panské sněmovny volební oprava byla valně oddálena. Nynějším poslancům koncem ledna mandáty vyprší, 30. lednem má privilegovaný parlament pouť svou ukončit. Nebude-li do tohoto terminu volební reforma schválena oběma sněmovnami, není této volební reformy v ů b e c. Osnova zákona, výsledek půldruhého roku práce, namáhání, bojů a rozčilení je zmařen, poněvadž všecky návrhy a nedokončené práce po rozpuštění sněmovny dle zákona padají pod stůl. Bylo by pak nutno zvoliti na základě starého řádu novou poslaneckou sněmovnu, té by vláda musila předložit volební reformu znova a práce nastala by od začátku.

Tak se věci mají. Je přirozeno, že každá poslanecká sněmovna i tak nedemokratická, jako nynější rakouská, by při pouhém jednání o reformě druhé sněmovny uvažovala o věci všelijak, ano ani dost málo nepochybujeme, že by i v nynější rakouské sněmovně se našlo lidí dost, kteří by navrhovali při podobné debatě zrušení panské sněmovny vůbec. Ale za okolností nynějších otázka během posledního roku často se vyskytnuvší objevuje se opět. Zní: Chceme-li volební opravu, a hned, čili nic?

Kdo si zavedení všeobecného práva hlasovacího přeje, přeje si je zajisté raději pro dnešek než pro zítřek a ten učiní i tentokráte koncesi, že se spokojí s navrhovanou reformou panské sněmovny místo úplného zrušení. Neboť nejedná se o panskou sněmovnu, už proto ne, poněvadž zrušení, třeba poslaneckou sněmovnou schválené, nebylo by prostě provedeno. Scházela by tomuto usnešení maličkost: souhlas panské sněmovny samé a — sankce koruny. Nejedná se tedy o osud panské sněmovny, nýbrž o osud volební reformy, o zrušení kurií v poslanecké sněmovně, o zavedení všeobecného práva hlasovacího.

V poslanecké sněmovně není po schválení volební reformy valného odporu proti schválení reformy panské sněmovny. Jen některé skupiny menší, v první řadě však čeští radikálové, brání projednání předlohy o panské sněmovně a pilnými návrhy zatarasili cestu k — v o l e b n í opravě. Tvrdí, že prý, když už se panská sněmovna nemůže zrušit, nemá se nikterak posilovat. A numerus clausus znamená prý posílení.

O tom, znamená-li numerus clausus posilení panské sněmovny, jsou názory velice rozlišny. Nám se zdá, že vedle demokratického, d e m o k r a t i c k y uvědomělého parlamentu lidového, zvoleného na základě všeobecného práva hlasovacího, nelze panskou sněmovnu po-

silovat vůbec a ničím. Panská sněmovna po několikaleté funkci skutečně demokratické sněmovny pozná sama, že v té formě se přežila, a bude hledat formy jiné. Opakujeme, při vážném funkcionování sněmovny poslanecké. Panská sněmovna bude jen tehdy posilována, když příští nový parlament by zklamal, kdyby voličstvo rakouské vyslalo při všeobecném a rovném hlasování do Vídně lidi nezralé pro politický život a pro parlamentarism, prostě řečeno: dojde-li v poslanecké sněmovně po nějakém čase k obstrukci. Bude-li poslanecká sněmovna konat řádně svou povinnost, zůstane panská sněmovna stínem, malomocnou společností starých pánů, z milosti mocnáře a vlády na parlament si hrající. O tom nemůže být nejmenšího sporu. Vše ostatní je otázkou taktickou a ne politickou, a tu platí staré hodie mihi, cras tibi. Dnes by nám snad bylo vhod, kdyby vláda (mocnář) mohla přivoditi pouhým rozmnožením členů panské sněmovny nějaké nám příjemné usnesení tohoto sboru. A co když zítra se může stát opak?

Ke všemu: numerus clausus jen tak na první pohled je počtem uzavřeným. Vládě zbývá vždy ještě možnost proklouznouti nějakými zadními vchody. Panská sněmovna čítá dnes 252 členy: 14 arcivévodů, 18 virilistů církevních, 65 členů dědičných a 155 doživotních. I kdyby byl počet doživotních doplněn na numerus clausus a ta která vláda chtěla by působiti na hlasování sněmovny nově jmenovanými členy, může prostě celou řadu hrabat, knížat a baronů doživotně jmenovaných proměniti v členy dědičné, jichž počet zůstane nijak neobmezen, a má místo pro nové pairy, nehledě ani k tomu, že úmrtnost členů panské sněmovny je při vysokém jich stáří přirozeně dost značná. Nemůže být o tom pochybnosti, že »vzpoura« panské sněmovny proti volební opravě zůstane úkazem na dlouhou dobu ojedinělým, zejména po rychlém obratu právě v této otázce pro další vývoj říše tak dalekosáhlé. Panská sněmovna zůstane tím, čím byla a jak byla původně zamýšlena: nástrojem koruny a vlády každé. Jen v této její roli leží pro demokraticky smýšlející lidi její nebezpečí. To nebude menší ani větší po »numerus clausus«, to zůstane po tak dlouho, dokud nebude míti proti sobě sebevědomý a uvědomělý demokratický parlament. Jen takový bude s to ono nebezpečí paralysovati, poněvadž panská sněmovna nikdy nebude míti tolik síly pustiti se do boje se vskutku vážným lidovým parlamentem. A pustí-li se jednou — v boji tom podlehne.

Č.

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

I.[1]

Nastoupení vlády Belcrediho. Její první projevy.

Dne 27. června r. 1865 odpoledne stihla z Pešti do Prahy telegrafická zpráva o krisi Schmerlingova kabinetu, Čechy obecně nenáviděného. 26. června panovník, donucen byv ke kroku tomu bídnými financemi státními, zřekl se systému vládního, který vůči nespokojeným národům, zvláště pak vůči mocnému odporu Maďarů, hájil státní ministr Schmerling, a zprostiv hraběte Zichyho, známého mezi Maďary jako příznivce ústavy únorové, kancléřství uherského (aniž byl Zichy o demissi zažádal), a uděliv místo to maďarskému starokonservativci hr. Jiřímu Majláthovi, projevil ochotu v otázce uherské, silně hlásící se o rozřešení, důvěřovati zase těm, kdo byli původci diplomu říjnového: maďarským starokonservativcům. Až na dva členy — ministra zahraničních záležitostí hraběte Mensdorffa-Pouillyho a ministra války Francka — kabinet Schmerlingův podal den po jmenování Majláthově demissi, která byla ihned přijata. A v týž den pověřila koruna místodržitele království českého, hraběte Richarda Belcrediho, křeslem státního ministra a sestavením nového kabinetu. Po jistých obtížích podařilo se Belcredimu vyhověti úkolu, na něj vznesenému. 27. července r. 1865, v den, kdy vedle ministrů z kabinetu Schmerlingova, za propuštění před měsícem zadavších, definitivně opouštěli svá místa i význační sekční chefové finančního ministerstva, hrabě Richard Belcredi veřejně byl označen státním ministrem, předsedou ministerské rady, veřejně byl pověřen vedením veškeré politické správy všech království a zemí, k uherské koruně ne-

[1] Nejdůležitější fakta o vládě Belcrediho nalezne čtenář v dílech: Europäischer Geschichtskalender. Ročníky 6., 7. a 8. — Ad. Srb: Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. V Praze 1899. I. 87 ad. — Parlament und Verfassung in Oesterreich. Wien 1902. I. 202 ad.

náležejících, a jmenován provisorním policejním ministrem. Důvěrný přítel Belcrediho, hrabě Jan Larisch-Mönnich, bohatý, ale skromný kavalír,[1] stal se finančním ministrem; rytíř Emanuel Jindřich Komers převzal křeslo ministra spravedlnosti »ve všech královstvích a zemích ke koruně uherské nenáležejících«.

Jmenování nového kabinetu bylo výsledkem ve skutečnosti již dávno existujícího dualistického rozpoltění říše, ale zároveň projevem koruny, aby v obou polovicích vládlo se v duchu týchž zásad. Konservativně feudální kabinet Belcrediho byl politickými ideami blízký starokonservativcům maďarským.

Pád Schmerlingova kabinetu mezi Čechy bez výjimky uvítán byl s radostí, a právě tak u všech Čechů bez výjimky doufalo se v lepší budoucnost po odchodu Schmerlingově. Vidělo se v Čechách dobře, že změna celého systému vládního nastala vlivem politiky maďarské. Ale ne zcela jednolitě pohlížel český politický tábor na nejbližší budoucnost politickou, která pro Rakousko měla jíti ve znamení politiky hr. Belcrediho. Jistě hrabě Richard Belcredi[2] měl celou řadu vlastností, pro které právem mohl býti ctěn a vážen od všech lidí, a měl řadu vlastností, pro které mohl právem býti chválen od Čechů. Byl svědomitý muž, poctivec v každém ohledu, byl vysoce a všestranně vzdělán nejen na školách, nýbrž i vlastním, ustavičným sebevzděláváním, v právech nebyl mezi odborníky posledním; měl výbornou paměť, příjemné, upřímné a přátelské chování, mluvil plynně a proslul jako výtečný dialektik, třeba že nebyl řečník prvního řádu. Jednal s každým a vždy jemně a otevřeně, bez úskoků, háje jen to, o čem vnitřně byl přesvědčen. Potřeby české znal z dob svých studií v Litomyšli a v Praze a pak ze své činnosti úřední. Brno poznal blíže, když tam r. 1842 vstoupil do služby administrativní. Jako krajský komisař

---

[1] Bernhard Ritter von Meyer: Erlebnisse. Wien 1875. II. 83—84.

[2] Z charakteristik Belcrediho upozorňuji zvláště na některé: Žurnalista Heinrich Pollak, který přišel s Belcredim do osobního styku, charakterisoval stručně Belcrediho v svém anonymním díle: »Dreiszig Jahre aus dem Leben eines Journalisten.« Wien 1894. I. 106 ad. — Ctitel Belcrediho hrabě Bedřich Schönborn napsal nekrolog Belcrediho do sedmého ročníku »Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog.« — Souhlasně charakterisují Belcrediho A. Denis: Čechy po Bílé Hoře (překlad J. Vančury) II. 449 a L. Eisenmann: Le compromis austrohongrois de 1867. Paris 1904. 403 ad. — Zajímavé jsou různé zmínky pro charakteristiku Belcrediho, které uvádí H. Friedjung v díle: Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland 1857-1866. Stuttgart 1898. — Rázu obranného je stať hr. Ludvíka Belcrediho: Ein österreichischer Staatsmann Graf Richard Belcredi 1823-1902 v. »Die Kultur« VI 281 ad.

dlel r. 1848 v Olomouci, r. 1854—1860 jako krajský hejtman seznámil se se Znojemskem, r. 1861—1862 nejprve jako správce politického úřadu, pak jako skutečný náčelník zemské správy nahlédl do poměrů ve Slezsku, v Praze od května r. 1863 působil jako místopresident místodržitelství a od května roku následujícího jako místodržitel. Belcredi od mládí znal německy i česky a jako konservativně-velkostatkářský poslanec i jako vysoký úředník politický za germanisačního systému Schmerlingova hájíval rád a bezohledně z důvodů potřeby rovnoprávnost češtiny s němčinou, jak rovnoprávnost ta byla vyslovena v obnoveném zřízení zemském. Byl zcela oddán panovníkovi a oblíben u dvora, a proto, že za choť pojal dceru bar. Lud. Weldena, jehož žena bývala vychovatelkou dětí císařových, mohl působiti i na ty, jimž panovník rád popřával sluchu a rád jim vyhovoval.

Politicky byl hr. Belcredi konservativec, nábožensky byl katolík. V duchu diplomu říjnového horoval pro autonomii zemí a byl pro administrativní decentralisaci. Nacionálně nebyl uvědomělý, byl v ohledu tom vlažný jako i ostatní konservativci jeho doby v zemích českých. Vůči Německu hájil vždy zájmy Rakouska a vystupoval proti vlivu pruskému v Německu, jehož se obával, sám jsa přísným katolíkem, jako vlivu moci protestantské. Byl zcela blízký konservativnímu proudu feudálů českých, v jejichž čele stál v Čechách hr. J. J Clam-Martinic a na Moravě jeho bratr hr. Egbert Belcredi. Jako člověk a jako svědomitý úředník, jako vlivná osoba, jako zastance principu národnostní rovnoprávnosti, autonomie zemí a decentralisace správní, mohl hr. Belcredi býti proto mezi Čechy vítán, ale různě mohlo se pohlížeti mezi nimi na jeho politické zásady, a různě bylo by se mohlo pohlížeti i na jeho církevně náboženské stanovisko, kdyby doba tehdejší nebyla bývala u Čechů v tomto posledním ohledu celkem indiferentní.

Umírněný směr národně-liberální, jehož vůdci byli Fr. Palacký, dr. F. L. Rieger a dr. Fr. Brauner, žurnalisticky tehdy representovaný denníkem »Národem«, za krise ministerské i v době jmenování nového kabinetu nazíral na politickou budoucnost s nadějemi, ale přece zase ke kabinetu hr. Belcrediho choval se vyčkávavě. V stálé nejistotě ba i v obavě z dualismu, která byla větší na počátku ministerské krise a zmenšila se před jmenováním nového kabinetu, neodvážil se definitivního soudu o novém státním ministrovi. Tušil, že nastal obrat k říjnovému diplomu, ač zase bezpečně nedovedl v tušení svém setrvat, chválil rakouské smýšlení Belcrediho, jeho odpor proti snahám velkoněmeckým a jeho znalost potřeb rakou-

ských, věřil, že Čechům povede se za nového kabinetu lépe, nežli za Schmerlinga, těšil se, že bude se vládnout spravedlivě a objektivně ke všem národům, že nastane národní snášelivost a dojdou i práva slovanských národů uznání, ale zase nešel tak daleko, aby doufal, že hr. Belcredi zřídí Čechům ve Vídni českou dvorskou kancelář, po které Češi toužili a z níž se Maďaři těšili. Za ministerské krise i v den jmenování novou situaci politickou považoval jen za dobu vyjednávání a chtěl teprve podle prvých kroků nového kabinetu opustiti svoji posici vyčkávací a vymeziti svůj poměr k vládě.

Národně-demokratický proud český, jemuž v čele stál K. Sladkovský, Ed. a Jul. Grégrové, duše denníku »Národních Listů«, nelišil se v pojímání nové situace příliš od umírněného směru národně-liberálního. Jako již častěji dříve, tak i tehdy dívali se na poměry nejen se stanoviska národního, nýbrž i se stanoviska liberálního a demokratického. Méně nežli umírněný proud národně-liberální lekal se proud národně-demokratický možnosti dualismu a nevěřil tehdy příliš v jeho blízkost. Jestliže měl naděje, že za nového kabinetu povede se v ohledu národnostním Čechům lépe a že spravedlnost nebude tak šlapána jako za Schmerlinga, nevěděl, jaké stanovisko by měl zaujati k novému kabinetu v ohledu státoprávním, v ohledu domácí a sociální politiky. Dobře pozoroval, že Belcredi je daleko větší přítel říjnového diplomu, nežli Schmerling, ale nebyl si jist, má-li Belcredi tu myšlenku a odvahu, aby učinil ústavě únorové v Předlitavsku tak docela konec, jako konec ústavě té učiněn byl v Zalitaví. Národnostní politiku od kabinetu Belcrediho nečekal, poněvadž kabinet ten nepovstal z jádra národův, a neklamal se také, že na poli liberálním a demokratickém v podporu nového šlechtického kabinetu se naditi nemůže. Neopustil, aspoň ve formě, za krise k hr. Belcredimu své stanovisko oposiční, třeba že míru oposice, jak ji prováděl za Schmerlinga, valně zmírnil a chtěl míru tu měnit podle toho, jak by se nový kabinet choval k českému programu federalistickému a k zásadám demokratickým. Důvěru nově jmenovanému kabinetu neslíbil, zůstal i na dále v umírněné oposici, odůvodňuje ji tím, že bývalý státní ministr Schmerling stal se právě presidentem nejvyššího soudního dvora a tím vliv jeho nebyl odstraněn, a že rytíř Komers, který r. 1832 započal svoji karieru v auditoriátu a platil proudu demokratickému za muže neliberálního, za »muže vojska«, stal se, třeba že znal česky, ministrem spravedlnosti. Lidoví politikové čeští na Moravě, vedení dr. A. Pražákem, byli k novému kabinetu zdrželivi, jsouce jako demokratický

proud v Čechách nespokojeni sestavením nového kabinetu. Svoje skeptické postavení ke kabinetu Belcrediho markantně vyslovili ve svém orgánu »Moravské Orlici« (1. srpna): Naše důvěra je ta, »že to hůře jíti nemůže, než za ministerstva Schmerlingova.«

Proč přijali Češi nový kabinet Belcrediho v době jeho ustavení tak chladně? Jejich nálada byla nálada těch, kdo neodvážili se po velkých dřívějších zklamáních důvěřovati, dokud neviděli vyplněno aspoň jedno ze svých přání. A Češi měli k novému kabinetu hojně přání, jejichž aspoň částečné uskutečnění mohlo teprve důvěru k hr. Belcredimu vyvolati.

Jestliže proud umírněný na počátku krise toužil, aby nový kabinet provedl osobní změny úředníků z režimu Schmerlingova, jestliže si přál, pod vlivem akce polské v Haliči, aby místo místodržitele českého, uprázdněné jmenováním hr. Richarda Belcrediho státním ministrem, dostal »muž domácí, zemi i obyvatelstvu blízký, kterýž by byl více než podřízeným úředníkem, kterýž by byl ochrancem i zástupcem obyvatelstva i země, a jemuž by záleželo na rozvoji a zdaru obou, poněvadž z obyvatelstva pochází, poněvadž země jest vlastí jeho, kterýž by dovedl také uvážiti všeliká břemena na zem složená, poněvadž by se týkala i jeho majetku,« jestliže žádal, aby nový místodržitel v záležitostech osobních, spolkových a školských měl rozšířenější pravomoc nežli dosud, jestliže naléhal, aby státní úředníci byli donuceni přiučiti se dokonale češtině a aby vrchní soud zemský jednal v českých rozepřích a záležitostech právě tak po česku, jako se po česku mělo jednati v nižší instanci, jestliže chtěl, aby zřízena byla zkušební komisse pro vyšší reálky v Praze, a prozatím nejpotřebnější stolice s českými přednáškami zejména na fakultě právnické a filosofické, a jestliže ukazoval, že komisary při státních zkouškách a rigorosech měli by se státi i čeští professoři — a jestliže tentýž, umírněný proud, těsně před ukončením krise ministerské široce a hrdě vytyčoval svůj program federalistický, žádaje za korunovaci panovníka, za českého dvorského kancléře, za autonomii a samosprávu království a koruny české, za přikázání veškerého školství kompetenci zemské, a za nezbytnou podmínku k provedení tohoto programu označil spravedlivý volební řád na český a moravský sněm zemský a doléhal na okamžité provedení jazykové rovnoprávnosti ve škole, úřadech a všech ústavech veřejných — tu proud radikálnější volil cestu opačnou: Na počátku krise ministerské rozvinoval český politický program v celém jeho rozsahu, žádaje hned po sankci pro zákon z doby Schmerlingovy o rovnoprávnosti

ve školách českých nejen to, co v ohledu státoprávním a taktickém přál si proud mírný, nýbrž přidávaje i požadavek zřízení nejvyššího soudního dvoru v Praze a zajištění opravdové svobody tisku a spočování; po jmenování kabinetu Belcrediho pak jako rukojemství opravdového a rozhodného obratu neodvolateně vypočítával jako minimum, za něž jeho důvěra byla k dostání: Osazení úřadů, zvláště vyšších v koruně české příznivci národa českého, znalými dokonale češtiny; zavedení české agendy ve všech úřadech o českých zadáních; sankci pro zákon o rovnoprávnosti na školách českých; zavedení rovnoprávnosti na pražské universitě; české authentické znění zákonů; provedení rovnoprávnosti jazykové ve všech veřejných úřadech zemí koruny české.

Politikové moravští souhlasili s programovými body Čechů z království a jen od počátku krise ministerské zdůrazňovali požadavek generálních sněmů českých, již v dobách dřívějších ne jednou na Moravě veřejně vyslovený a Čechům připomínaný.

Zda postarali se političtí vůdci čeští, aby některá z těchto přání, veřejně pronesených, byla v době státního obratu přednesena přímo u koruny? Čeští politikové v Čechách i na Moravě byli si vědomi svých povinností a ještě za krise hleděli obratu státního využíti v český prospěch. Nebylo-li naděje v pravděpodobnost zpráv centralisticko-německých politiků, kteří obávali se po pádu Schmerlingově, aby dr. F. L. Rieger nebo Fr. Palacký nestali se členy tvořícího se kabinetu, bylo nutno přímo obrátiti se na vládu s českými přáními a hleděti upozorniti aspoň na splnění některých z nich.[1]

Dr. Rieger a dr. Bělský dne 13. července r. 1865 podali v Praze dlícímu hr. Belcredimu zvláštní adressu, určenou pro korunu, schválenou důvěrníky českými z Čech i z Moravy, v níž se žádalo »o změnění ústavy s rozšířením samosprávy zemí a o změnění nespravedlivého volebního řádu českého,«[2] a dostali v audienci od hraběte zdvořilá ujištění. Hned po svém nastoupení (3. července) jako předseda nového kabinetu hr. Belcredi vůdci českých lidových politiků dr. F. L. Riegrovi ujištění ta opakoval.

Důvěry získávati u Čechů počal si kabinet hr. Belcrediho velice záhy. Několik skutků jeho kabinetu, těsně vykonaných po jmenování, dovedlo obrátiti zdrželivost českou v uznání a jistou důvěřivost. Již před ukončením kabinetní krise s radostí v Čechách mluvilo se

[1] J. Jahn: F. L. Rieger I. 220-221.
[2] V. V. Tomek: Paměti z mého života. V Praze 1905. II. 101.

o neurčitých úmyslech vlády, na které pomýšlela, majíc při svém nastoupení nouzi o hotové peníze, že chce spořit na vojsku a úřednictvu a že chce řadu záležitostí státní policie přenésti v Praze na obec pražskou, a vítaly se úmysly ty ve jménu myšlenky samosprávné a ve jménu občanské důstojnosti. Když pak došly do Prahy zvěsti o řeči, kterou nový ministr státní oslovil své úředníky, a když do veřejnosti se dostal jeho první okružník, určený zemským chefům v Předlitavsku, radost byla obecná, třeba že někde ve formě projevována byla ještě s jistou zdrželivostí. Řeč, kterou jako státní ministr prohlásil se Belcredi za příznivce administrativní decentralisace, a okružník, v němž chefům zemským v Předlitavsku na srdce kladl, aby dbali zákonného pořádku, úředníky odvykali formalismu, měli úctu k svobodě tisku, byli národnostně snášeliví, aby úředníky měli k naučení se zemským jazykům a aby byli pamětlivi, že duchu doby odpovídá postupné rozšiřování působnosti samosprávy, učinily na umírněné politiky české »v celku dojem nejlepší«. Radikálnější živly viděly v projevech těch »ducha svých vlastních přesvědčení«, »zásady, za něž sami po celý čas bojovali«, a proto vyslovili hr. Belcredimu — své uznání. 31. července r. 1865 udělil panovník všeobecnou amnestii pro trestní činy, spáchané tiskem, a hr. Belcredi zjednal si nový důvod, aby důvěra k němu u Čechů rostla. Amnestie nejvíce týkala se federalistických žurnalistů, a to především českých, kteří způsobem odsouzení hodným byli za Schmerlinga pro své články pronásledováni. Ba i okružník ministra spravedlnosti, Komerse, vrchním zemským soudům předlitavským, v němž ukládal soudcům zachovávati přísnou nestrannost, dbáti beze všech ohledů politických spravedlnosti, ochotně sloužiti obyvatelstvu a lidsky i s viníkem zacházeti, zjednal kabinetu Belcrediho po době Schmerlingově, kdy politické ohledy spravedlnosti soudců začasté oči zastíraly, sympathie Čechů. Byli by si sice přáli stoupenci Sladkovského, aby ministr spravedlnosti doplnil svůj oběžník zrušením objektivného řízení trestního a zavedením řízení porotního ve věcech tiskových, a přívrženci Riegrovi neradi pohřešovali zmínku »o rovnoprávnosti jazykové před soudem«, ale jinak u obou proudů i okružník Komersův blahovolné nazírání na kabinet Belcrediho posílil.

Co udělá Belcredi dále? Jeho první projevy přesvědčily Čechy o tom, co doufali od propuknutí ministerské krise, že nebude pokračovati v politice Schmerlingově. Bude jeho politika politikou Čechův? Chce Belcredi ukojiti jejich naděje, které dovedl při uvedení svého kabinetu na veřejnost tak náhle vzbudit, a chce-li je ukojit, dovede-li

je ukojit tak rychle a v té šíři, jak Češi si přáli? Má pevného, positivního programu, anebo chce vládnouti jen den ode dne?

Čechové věřili nejprvé, že hr. Belcredi má pevný program, a soudili, že jeho úkolem jest provésti federalistický smysl diplomu říjnového. Těšili se, že zase zemské sněmy stanou se základem stavby říše, a se svým autonomistickým stanoviskem dovedli zcela srovnat, aby východiskem české politiky stal se oktrojovaný diplom říjnový, proti němuž v Uhrách až na starokonservativce strany politické se postavily. »Cís. diplom (rozuměj říjnový) nesměřuje k ničemu jinému,« napsal orgán Riegrův, »Národ«, dne 6. srpna r. 1865, »než ku zřízení Rakouska dle tužeb, přání, potřeb a historických vzpomínek národů a království jednotlivých,« a doufal, že v tomtéž smyslu i hr. Belcredi diplom chápe. Uspokojivé zprávy, které docházely z Vídně do Prahy na počátku srpna od dr. F. L. Riegra a dr. A. Pražáka, s Belcredim jednajících,[1] důvěru v obrat vlády ve smyslu Čechů utvrzovaly.

(Pokračování.)

---

[1] J. Jahn: F. L. Rieger I. 222.

Ruský absolutism v evropské publicistice.

(Dokončení.)

Korrupci vlastních krutovládců — policie, vrchního velitelství a velkoknížat — illustruje Ular karierou Plehvovou. Znova a znova musíme čísti, jak tento padouch (Bůh mu buď milostiv) dával strojiti atentáty, aby dokázal svou obratnost, a jak rozšířil antisemitismus. V posledním případě se Ular poněkud mýlí, činí-li ruské ruble zodpovědnými také za evropský (i rakouský) antisemitismus.

Ular upadá zde a vůbec do chyb své methody. Chce uvésti pro různé zjevy docela určité a konkrétní příčiny a docela přesné motivy lidí; při tom však zapomíná na vzdálenější historické příčiny, které možno shledávati konečně právě tak ve zcela určitých osobách a jejich motivech. Tak na př. není správno, přičítá-li se éra Wittova jen a jen Wittovi a jeho finančnímu využití okolností. O tom není sporu, že Witte byl brillantním finančním politikem a jemu vlastní, tak nenáviděná a přece na dvoře hledaná moc, vysvětluje se také jeho odbornými finančními vědomostmi, ale on sám nevyvolal »svou éru«. Počátky sahají daleko zpět. Také orientální politika musí se pojímati přes všechnu vyděračnou touhu panující rodiny jako světová otázka.

Také zároveň poznamenávám, že jednotlivé a důležité události by měly býti konstatovány a dokázány pečlivěji. Tak na př. tvrzení, že zavraždění Pavla I. se stalo »s vědomím jeho staršího syna, který byl znám naprostou mírností a ideálností«, není v tomto přesném a suggestivním znění zcela správné. Ještě méně oprávněna jest narážka na násilnou smrt Alexandra I. a Mikuláše I.

Tu a tam jsou ne úplně správné novinářské zprávy. Tak na př. byla scéna s admirálem Alexějem, který zpronevěřil pro svou maitressu peníze ze sbírky určené červenému kříži, trochu jiná, než jak vypravuje Ular. Neprotestovalo v divadle obecenstvo, ale jeden divák. Tak aspoň četl jsem ve vážných a spolehlivých listech.

Nejslabší v knize jest poslední kapitola jednající o jednotlivých národnostech a o probuzení lidového uvědomění; správně a drasticky líčí se bída sedláků. Hlavní síla knihy jest v zobrazení dvora a různých držitelů moci.

Professor M. von Reusner: »*Die russischen Kämpfe um Freiheit und Recht*«. Gebauer-Schwetschke. Druckerei und Verlag m. b. H., Halle a. S. 1905.

Autor pozdvihl od královeckého procesu častěji svůj hlas pro svobodné hnutí v Rusku; byl professorem státního práva na sibiřské universitě v Tomsku, zná přesně Rusko i mnoho činných osob, a tam, kde čerpá z druhé ruky nebo z pramenů, kterých nelze jmenovati, jest opatrný a kritický. Ostatně jest jeho kniha založena převážně na pramenech, které lze kontrolovati. Reusner analysuje sociálně-politické síly Ruska, nejprve reakční, pak pokrokové, a dospívá k závěru, že se soudobé hnutí vyvinulo ze stadia jednotlivých atentátů v povstání mass. Nalézám v tom vítané potvrzení vlastní diagnosy. Autor jest také přesvědčen o neodvratném pádu carismu, ale jest též dosti opatrný, aby učinil tento pád závislým na energickém a cíle svého vědomém semknutí všech radikálních stran.

Po řadě jest líčen car, jeho dvůr, byrokracie a policie; souhlasím s charakteristikou carovou úplně, že totiž slabý panovník ve ztrnulé svéhlavosti klade reformám passivní odpor. Psychologie této svéhlavosti jest případná, a spolu jest také správně položen důraz na to, že car se drží absolutismu ze strachu před dvorem a vysokou šlechtou. Dvůr se objevuje jako organisace lži. Nehospodářství velkoknížat jest právem poznamenáno; mezi jiným se také konstatuje o zavražděném Sergějovi, že byl pohlavně perversní. Byrokracie předvádí se velice živě svými hlavními zástupci, Reusner třídí jednotlivé typy; zvláště zdařila se kresba Wittova jako liberálního byrokrata. Živý jest portrét tomského biskupa Makaria, zatemněnce, pokryteckého fanatika a politického psa od kosti — »rozumí se samo sebou, že Makarius jest nejmilejším přítelem Pobědonoscevovým.« Dále vypravuje o svobodném hnutí mezi zemstvy, městy a kapitalisty; po vylíčení sedláků a dělníků jest výpočet a dobrá charakteristika tajných, zvláště revolučních stran. Uvádějí se programy, vůbec najde čtenář nejdůležitější události revolučního hnutí zaznamenány.

Reusner patří k těm ruským juristům, kteří se dívají na Rusko jako na zemi evropskou a také jeho vývoj vykládají analogicky s vývojem zemí západních: středověký feudalismus jest vystřídán státem stavovským a ten zase absolutismem, a právě také absolutismus ruský

přímo napodobil mnohé švédské a německé instituce. Při novém vydání knihy bude lze některá postavení spisovatelova doložiti literárně, tu a tam byla by záhodna chronologická precisnost (na př. kdy se vlastně vyvinula ruská byrokracie?); snad dala by se také vhodně sestaviti neruská literatura (překlady, francouzské atd. spisy a pojednání od Rusů i ne-Rusů), neboť mnozí čtenářové budou právě nyní podníceni k dalšímu studiu ruských problémů. »Chceme západní Evropu nejen dohoniti, ale i předhoniti!« jest zvolání autorovo, který chtěl poučiti Evropu o své vlasti a o ruských bojovnících za svobodu. Pokus se mu zdařil dobře.

Konni Zilliacus: »*Das revolutionäre Russland*«. Ze švédštiny od Friedricha von Känel. 1905. Frankfurt a. M. Literar. Anstalt.

Podrobné líčení ruské revoluce od povstání Dekabristů; práce jest většinou založena na anglických pramenech, a to nejvíce na pracích ruských revolucionářů, z nichž zvláště vytčen Volchovskij (redaktor Free Russia). Ve střední době revolučního vývoje mohla býti ostřejší diferenciace různých revolučních skupin a směrů, také biografické a literární poznámky o jednotlivých vůdcích dopadly skrovně. Ale i z těch vedoucích mužů jmenují se vlastně jen Herzen a Bakunin — to rozhodně nestačí. Tím méně proto, že se o reakcionářích, zvláště Katkovovi, pojednává podrobně. Není podána historie sociální demokracie a to je značný nedostatek. K těmto nerovnostem druží se tu a tam věcné nedostatky, jako na př. při správném jinak vylíčení vývoje nevolnictví přihlíží se příliš jednostranně k jedinému badateli (Běljajev). Při posudku o osvobození selského stavu zdá se mi, že na nedostatky reformy jest kladen příliš veliký důraz.

Chyby a vady, vlastně již zločiny carismu, jsou dobře vytčeny. U Zilliaca vidíme zcela dobře, jak absolutismus zdolává revoluci zase proti-revolucí, nebera ohledu na zákon, ba jak vláda revoluci docela napodobí. Velice působivě jsou častěji uváděny zaručené episody, které charakterisují anarchistický stav Ruska; mezi jiným na př. zpráva, že známý generál Skobelev chtěl cara zajmouti, aby vynutil konstituci. Na revoluční hnutí v armádě položil autor vůbec a docela právem silný důraz.

Líčení provedeno jest až do přítomnosti a vyznívá pro přátele ruské svobody optimisticky.

»*Russen über Russen*«. Ein Sammelwerk. Vydal Josef Melnik. 1906. Rütten a Loening. Frankfurt nad Mohanem.

Vydavatel, který jest znám jako německý překladatel spisů ruského kritika Volynského, podává sbírku 18 úvah o současných ruských poměrech.

Nemohu zde probrati všechny úvahy;[1] mohu jen říci, že stojí za to, aby byly čteny, a že celek poskytuje pro evropského čtenáře dobrý pohled na ruskou revoluci. O Struveovi jest známo, že přeje opravám a bojuje v předních řadách o konstitucionalismus; v této úvaze upozorňuje na zvláštní úzké spojení ideového a hospodářského obsahu revoluce a ukazuje, jak carský absolutismus rozpadává se sám sebou. Ale Struve oceňuje jednotlivé třídy a vrstvy ruského obyvatelstva, jakou mají schopnost k revoluci a pokrokovou sílu, velice realisticky a doporučuje především vedle všeobecného volebního práva pronikavé reformy agrární.

Druhé pojednání napsal bratr nedávno zemřelého rektora moskevské university. Vydavatel uvedl ho velice obratně v čele, poněvadž vlastně dějiny ruské university jsou opravdu dějinami ruské revoluce. Trubeckoj jest umírněným konstitucionalistou, a proto působí jeho líčení tím více. Ukazuje docela zřejmě, jak všeobecná státní krise propukla r. 1899 studentskými nepokoji, a jak překážejí tyto nepokoje vědeckému životu universitnímu až do dnešního dne. Absolutismus jest skrz na skrz kultuře nepřátelský, on, nikoliv studenti a pokrokové učitelstvo, jest vinen tím, že vědecký život stojí.

Ve smyslu Struveovy diagnosy podáno jest po universitní otázce vylíčení života na vsi — ruského sedláka, které jest nanejvýše živé a podává dobrý obraz ruského sedláka a jeho aristokratického utlačovatele. V krásné úvaze Kornilovově o selské otázce a v pojednání o zařízení zemstva od Golubeva shrnuta jest ruská agrární otázka v působivý celek.

V úvaze Rozanovově najde čtenář silný dech náboženské mystiky, která byla vlastně v Rusku vždy domácí a která od dob Dostojevského a jím samým nabyla tak charakteristické formy. Tato mystika má různé stoupence; jedním z nejvýznačnějších jest sám Rozanov, originální myslitel, který, jako většina ruských mystiků, prožil

[1] P. Struve: »O ruské revoluci«. — Kníže E. Trubeckoj: »Universitní otázka«. – A. Novikov: »Vesnice«. — W. Golubev: »Zemstvo«. — W. Rozanov: »Církev«. — Prof. J. Ozerov: »Finanční politika«. — Dr. V. Totomianc: »Dělnická otázka«. — W. Nabokov: »Trestní řízení bez soudu«. — A. Amfiteatrov: »Žena«. — A. Kornilov: »Selská otázka«. — Moskovič: »Policie«. — N. Čechov: »Lidové vzdělání«. — A. Benois: »Moderní umění.« — U. Virtus: »Židé«. — A. Němovski: »Poláci«. — Prof. Gruševskij: »Malorusové«. — R. Berberov: »Armenci«. — Dr. A. Lille: »Finsko«.

neb lépe řečeno protrpěl interessantní evoluci svých názorů. Čtenář bude chtě nechtě měřiti Rozanovovo líčení náboženskou filosofií Tolstého a právě tímto srovnáním pochopí povahu ruské mystiky, avšak také náboženské přesvědčení lidu. Tolstoj vykládá náboženství podle západního způsobu jako mravnost, kdežto Rozanov chce (a tak chtějí skoro všichni náboženští filosofové ruští) shledávati náboženství v mystickém vzrušení, v jakési nadmravnosti. Tato pravá ruská vlastnost a zároveň základní chyba a neštěstí ruského středověku vystupuje ještě v takovém moderním lemování; člověk nadmravný stává se v praxi často nemravným. Že Rozanov vzdává se při své mystice pravověrnosti, není nápadno. Ale dlužno poznamenati, že náboženský filosof ruský dospívá ke Kristu docela jako současní liberální theologové v Evropě a z něho připravuje si pro svou metafysickou potřebu ideál, z něhož by kritický myslitel vyložil dosti mnoho. Avšak to jsou základní otázky — pro charakteristiku Novoruska zvolena jest Rozanovova úvaha zcela dobře.

Důležita jest úvaha Nabokovova a Moskovičova (pseudonym): v obou vykreslena jest carská libovláda. Nesmím zapomenouti na pojednání Ozerova, který kreslí ostrými čarami obraz chudobného stavu Ruska a nedostatečnou finanční politiku. Články o dělnické otázce a lidové vzdělání doplňují obraz Ozerova.

Že ruským ženám vyhrazeno bylo samostatné místo, zvláště v revolučním hnutí, odpovídá jenom skutečnosti. Autor stal se známým svými feuilletony »Páni Obmanovi« (Podvodníci), které připravily časopis »Rossija« o život.

Poslední články věnovány jsou otázce národnostní. Otázka židovská jest pro Rusko nesmírně důležitá; v úvaze Virtusově scházejí zprávy o různých duchovních směrech ruského židovstva, jen socialistický svaz popsán jest zevrubněji. *M.*

Básník-Slavjanofil.

F. Tjutčev.

Napsal J. Polívka.[1]

Literární činnost F. Tjutčeva nebyla obsáhlá. Sebrané jeho básně, původní a přeložené, spolu s jeho politickými traktáty ve francouzském originále a ruském překladě, vměstnají se do dosti malé knížky. Ale poesie jeho vyspěla tak vysoko, že od kritiky bývá stavěna po bok nejpřednějším básníkům ruským. Obsahem svým, tendencí svou zasluhuje jeho poesie také naší pozornosti, připomíná hlasy dávno oněmělé, které v životě Slovanstva zaznívaly někdy velice hlučně, ačkoliv nikdy netkvěly ve skutečném, reálním životě, a proto ovšem nutně vyznívaly na plano a konečně upadly v zapomenutí, čím více skutečný život se uplatňoval se všemi svými tužbami, požadavky a potřebami jak v Rusku tak u ostatních národů slovanských.

Tjutčev vyrostl v cizině beze všeho přímého styku s vývojem literatury ruské — r. 1822 byl, sotva že složil předepsané zkoušky na moskevské universitě, v 19. roce věku svého přidělen ruskému vyslanectví v Mnichově. Ani později, když se r. 1844 jako 40letý muž vrátil do Petrohradu, nevstupoval v užší styky se soudobým literárním ruchem. Zůstal cizím všem literárním směrům, které se vyvíjely od dvacátých let 19. stol., a zůstal v nejlepších básních svých až do pozdních let života svého epigonem poesie Puškinovy. Nedotkly se ho ideje, jež se ozývaly z děl Gogoljových. Nedivíme se, že zůstaly mu úplně cizí ideje, jež pěstila moskevská universitní mládež, seskupená kolem Bělinského, Hercena, vždyť neměl s touto mládeží styků ani jich soudruh universitní, aristokratický synek Lermontov. Ani později od druhé polovice čtyřicátých let nesbližoval se Tjutčev úže s družinou seskupenou kolem redakčního kruhu »Sovremennika«, jehož hlavou byl Nekrasov, ač právě z toho kruhu zazněly (r. 1850) první pochvalné hlasy o jeho poesii a vysloveno přání po souborném

[1] Předneseno v cyklu přednášek ve prospěch »Spolku pro podporu chudých filosofů« dne 6. pros. 1906.

vydání jeho básní. Jen s onou moskevskou skupinou, která se vyhranila v tř. školu slavjanofilskou, seskupenou kolem Chomjakova, Iv. Kiréjevského, aspoň s některými jejími předáky měl jisté styky a časem přilnul k ní úplně. Mladý ruský diplomat, v Mnichově usedlý, seznámil se s Iv. Kiréjevským r. 1830, když tento navštěvoval Schellingovy přednášky na universitě mnichovské, a ovšem ještě nebyl vytvořil své učení historicko-filosofické a náboženské. Tjutčev v těch dobách již hájil proti Schellingově kritice křesťanského zjevení nutnost dogmatu a podání církevních, patrně bez vlivu zakladatelů slavjanofilského učení. Když později na počátku čtyřicátých let kn. Ivan Gagarin, který našeho básníka z Mnichova znal a byl svého času poslal některé jeho básně Puškinovi, v Moskvě ve večerních společnostech za prudkých tehdy sporů mezi západníky a slavjanofily slyšel výklady Chomjakova, mimovolně zvolal, že se mu zdá, jako by slyšel Tjutčeva.[1]

Tjutčev nezakládal si ani hrubě na své muse, nikterak nepečoval o to, aby básně jeho došly veřejné pozornosti, jak někdy aspoň hleděl, aby jeho politické traktáty byly vytištěny. Jen prvotní plody jeho básnické z r. 1826 a 27 vyšly v periodických publikacích někdejšího jeho učitele Raiče, v časopisech to málo významných. Později r. 1836 poslal jmenovaný nahoře krajan jeho některé jeho básně Puškinovi a ty tiskly se v časopise »Sovremennik« ještě do r. 1840. Od té doby po 14 let nevyšel z jeho péra ani jediný verš. Teprve r. 1854 uspořádáno první vydání sebraných básní básníka již 50letého péčí Iv. S. Turgeněva a Nekrasova, bez nějakého aktivnějšího účastenství samého autora. Posílaje r. 1868 někdejšímu svému školnímu druhu Pogodinovi novější vydání svých veršů s věnováním až příliš skromným, dodal jako by na omluvu: »Za naší doby žijí verše dva tři okamžiky. Rodí se z rána a k večeru umírají. Co třeba vykládati? Ruka zapomenutí opraví je za několik minut.«

Poesie jeho, jak se zrodila a vypěstovala mimo všecken styk se světem ruským, s jeho snahami a idejemi, beze všeho styku se soudobým domácím ruchem literárním, tak zůstala beze všeho téměř vlivu na vývoj ruské poesie, ani nepronikala za nejužší kruh vybraných přátel poesie. Nadšeně se o ní vyslovovali někteří přední literáti a kritikové ruští, jak Nekrasov a Turgeněv, tak v novější době zvláště Vl. Solovjev,[2] ale ohromná vět-

---

[1] Srv. Біографія Ѳ. Ив. Тютчева. Сочинение И. С. Аксакова, 69 st

[2] Поэзія Тютчева В. Евр. 1895 апр. 735—752.

šina vzdělaného obecenstva ruského znala sotva jeho jméno, nejvíce podle oněch dvou — tří básní, které zapadly do chrestomathií. Posledně jmenovaný kritik cenil poesii jeho velmi vysoko, a to nejen pro její formální dokonalost, než také pro ideový její obsah. Vytknul jako velmi význačné, že Tjutčev nejen cítil, než i myslil jako poeta, že byl přesvědčen o objektivní pravdě básnického názoru na přírodu. Pověděl básník výslovně: »ne to jest příroda, co vy myslíte, ne otisk, ne obraz bezdušný: v ní jest duše, v ní jest svoboda, v ní jest láska, v ní jest jazyk.« Lidé popírajíce vnitřní život přírody jsou poraženi slepotou a hluchotou. Dle výkladu kritikova byl Tjutčev právě tímto svým hlubokým přesvědčením o skutečné, a ne pouze představované, oduševněnosti přírody zbaven onoho rozporu mezi idejí a citem, jímž strádá většina umělců a básníků od XVIII. stol. Z toho přesvědčení básníkova vyplynula jeho harmonie mezi idejí a citem, nadšením a vědomím. Básník nezapomíná nikdy, že všecek ten světlý obraz přírody jest pouhou »zlatotkanou pokrývkou«, květy ozdobeným a pozlaceným povrchem, nikoliv základem všehomíra. Tento základ nazývá bezednem bezejmenným, a naslouchaje noční bouři odkryl též vlastní jeho jméno chaos. Toto chaos jest nutným podkladem každé estetické krásy a estetický význam takových zjevů jako rozbouřené moře aneb noční bouře závisí právě na tom, že »pod nimi se chaos hýbe«, jak básník praví. Týž chaotický a demonický základ shledává básník též v nejhlavnějším projevu duševního života lidského, v lásce. Život duše, soustředěný v lásce, jest základem svým život zlý. Tento zlý a hořký život lásky ubíjí a hubí. A to jest osudná nutnost pozemské lásky, její předurčení. Z tohoto zlého života vede jediný jen prostředek, totiž úzké přimknutí k »Vůdci na cestě k dokonalosti«, zaměniti osudné smrtonosné dědictví starého chaosu duchovním a životním dědictvím člověka nového čili Syna člověka. »Nechť strádající hrudí bouří vášně osudné, duše jest hotova jako Maria na věky přilnouti k nohám Kristovým.« Jen víra může spasiti člověka ze záhuby.

Tak tedy jest intimní lyrika Tjutčevova proniknuta mystickými, theosofickými názory. Názory jeho náboženské, určitěji řečeno církevní, projevily se mnohem patrněji v poesii jeho tendenční, ostře politicky zahrocené, v jeho snech o Rusku, o jeho poslání a budoucnosti.

Pro vlastní život ruského národa, pro jeho nejživotnější zájmy, pro uvolnění těžkými pouty nevolnictví sevřených millionů selského lidu, pro emancipaci lidu, materiální a duševní, neměl náš básník

smyslu. Neměl vlastně ani hluboké lásky k rodné zemi své, k lidu svému. Vzešel z bohatého rodu aristokratického, od jinošských let dlel až do let čtyřicátých mimo vlast, v Německu hlavně, přilnul těsně k společenskému a intelektuálnímu životu západoevropskému, vstoupil také v úzké svazky příbuzenské se západoevropskými rodinami šlechtickými, vyvoliv si z nich r. 1826 první svou družku životem, a po její smrti r. 1839 druhou. Již vychováním svým domácím byl napolo Francouzem (obcovacím jazykem v ruské aristokracii byla francouzština, a ruštiny užívalo se pouze v obcování se služebnictvem), a i potom v rodině jeho vlastní také v Petrohradě panovala francouzština. Vypravuje se, že jednou r. 1860 vrátiv se domů v podzimní deštivý večer celý promoklý, pověděl dceři ho vítající: »j'ai fait quelques rimes« a svlékaje se diktoval jednu ze svých nejkrásnějších básní ruských: »Slzy[1] lidské, ó, vy slzy lidské! tečete ranním i pozdním časem, tečete neznámé, tečete neviditelné, nevyčerpatelné, nevypočítatelné, tečete jako tekou proudy dešťové v hluboký podzim, noční dobou . . .« Jedině k Bohu modlili se ze svých bohoslužebných knih církevně-slovanských a zděděné názory církve pravoslavné, to jediné ještě, co je s národem spojovalo, drželi tím pevněji.[2] Ale vlastní lásky k rodnému kraji neměl. Když r. 1846 navštívil rodinný svůj statek v Brjanském okrese Orlovské gubernie, pověděl výslovně v jednom verši: ». . . .I tak opět spatřil jsem vás, místa nemilá, třebas příbuzná . . . Nikoliv, ne zde, ne tento bezlidný kraj byl rodným krajem duši mé! Ne zde přešel, ne zde se slavil velký svátek krásného mládí.« Z petrohradského svého bydliště tesknil často za krajem šťastnějším, za slunným jihem, a žaluje, že jest přikován k olověnému nebi severnímu. V jedné básni své na př. pověděl: »Znovu vidím já tvé oči, a pouhý tvůj něžný pohled náhle rozvlál uspávavý chlad cimmerské teskné noci. Zjevuje se přede mnou kraj jiný — r o d n ý kraj, jakoby vinou pradědů ráj ztracený pro syny . . . Jako ohyzdné vidění snové zmizel osudný Sever; lehkým a překrásným blankytem svítí nade mnou nebe. Znovu dychtivýma očima piju oživující světlo a pod čistými paprsky poznávám čarovný kraj.«

Aksakov v životopise básníkově — Tjutčev byl jeho tchánem — vypravuje o něm, že ani dvě neděle nevydržel ve venkovské samotě ruské na rodném statku svém . . . a dokládá, že bylo těžko si ho před-

---

[1] Báseň přeložena od Fr. Chalupy ve sbírce Kvítí z ruských luhů.

[2] Srv., jak ve svých listech r. 1843, 1858 ženě vypisuje hluboký dojem pravoslavných bohoslužeb. Біографія Ѳ. Ив. Тютчева. Сочиненіе И. С. Аксакова, str. 21—22.

stavovati v ruské vesnici, mezi ruskými sedláky, ve stycích a rozmluvách s nimi. Tak málo, zdálo se, bylo mezi nimi společného. Ale přece Tjutčev zrovna hořel láskou k Rusku, dovozuje dále jeho biograf. Ale nebyla to láska k ruskému lidu ...[1]

Nekrasov naopak právě na slunném jihu, ve věčném městě nad Tiberou, se roztesknil po rodném kraji, a duše jeho se rozradovala, když znovu spatřil svou vlast. Ovšem tento velký pěvec národního hoře ruského nemá vroucnějšího přání, než aby mohl spatřiti svůj národ volnějším, na vyšším stupni intelektuálním a materiálním. A naopak aristokrat Tjutčev, oslněn zevnější mohutností ruského státu za Mikuláše I. a Alexandra II., veršuje fantastické sny o velké budoucnosti Ruska, ba o sjednocení Slovanstva pod vedením ruským, ale pro velké hnutí, směřující ke zrušení nevolnictví, nemá slova, ani když se konečně stalo skutkem. Takové nadobyčejné sebevědomí, přecházející až v chauvinism, není ovšem v ruské poesii obmezeno na našeho básníka; velmi silně na př. zní z mladistvé Lermontovovy básně Izmail bej (úvod 3. zpěvu), ale tomuto 18letému studentu moskevskému spíše promineme takové překypění vlasteneckých citů, než diplomatu a vysokému státnímu úředníkovi, Tjutčevu.

Ani důležitější události ve veřejném životě ruském nedošly hrubě ozvěny v jeho duši. Nevzrušila ho přílišně tragická smrt Puškinova; napsal sice též několik veršů o této události, tak vysoce charakteristické pro celou soudobou petrohradskou společnost, ale kdežto duše mladistvého důstojníka Lermontova se rozplamenila k vášnivé, nejhlubším odporem prodchnuté apostrofě této společnosti, mnichovský diplomat nemohl neschvalovati souboj a úplně zamlčeti výtku, že v žilách Puškinových proudila příliš horká krev. Dříve již pro nešťastné oběti předčasných nadějí a snah konstitučních po kratičkém odporu přemožených v prosinci r. 1826, pro tř. dekabristy měl v básničce »Dekabristy« leda posměch, ač tehdy byl zničen květ mládeže ruské, skonala dílem na popravišti, dílem zmírala ve vyhnanství sibiřském. Nenalézáme v jeho poesii, z dobré polovice silně politicky tendenční, ani narážky na vnitřní bědné poměry domácí, ani narážky na silnou sociálně-politickou notu, na ony tužby a ideály, jimiž tak oplývala poesie Nekrasova a j. a jimiž se nesla celá novější ruská literatura, která stvořila pak všesvětový její význam. Mysl Tjutčevovu podmanila si úplně vnější mohutnost ruského státu, a neotřásly jí hlouběji ani trhliny, které v ní objevila nešťastná válka krymská,

[1] Tamže 56-57.

ani úpadek celého toho na pověstných sloupech spočívajícího režimu, který nastal po smrti Mikuláše I. Jakýsi volnější duch, zdá se, jakoby byl zachvíval jeho pamětním listem o censuře ruské, který byl v listopadu r. 1857, v předvečer tedy velkých reforem »cara-osvoboditele«, předložil kn. M. D. Gorčakovu, členu státní rady. Tu uznal i tento vysoce konservativní politik, sám právě jsa členem censurního komitétu, resp. předsedou oddělení pro zahraniční tisk, že se nemůže ukládati bezpodmínečný a příliš dlouho trvající útisk a tlak bez skutečné škody pro veškerý společenský organism, a přiznal — dvě léta po smrti Mikuláše I. —, že censura byla opravdovým neštěstím, ale to byl již nejvyšší ústupek, který mohl učiniti útěšnému duševnímu ruchu své doby. Hned za tím dovozoval, že se společnosti nemá dovolovati, aby směla posuzovati státní radu a určovati nějak program činnosti vládní. Více snad než aby působil k uvolnění tisku, chtěl tu Tjutčev pozornost řídících kruhů ruských obraceti na zahraniční tisk ruský, na činnost Hercenovu a její vliv také na ruskou společnost, a navrhoval, aby vláda sama se chopila toho vydatného a účinného prostředku tiskového a touže zbraní bojovala proti velkému žurnalistovi, paralysovala takto jeho vliv. Z jeho slov o Hercenovi jest viděti, že neuměl správně oceňovati jeho politický program.

(Dokončení.)

Jules Verne.

Napsal Karel Scheinpflug.

(Pokračování.)

Tito lidé podnikají podivuhodné cesty, prožívají napínavá dobrodružství, vnímají neobyčejné jevy, odhalují nepronikuutelná tajemství, konají daleké pochody, jízdy, plavby, odstraňují těžké překážky, bijí se s vlnami, větry, horky a mrazy, se zvěří a divochy, pracují sochorem, dynamitem a elektrickou jiskrou, jedí, pijí, spávají — ano, také jedí, pijí a spávají v pravý čas, neboť Verne nezapomíná, že je třeba napájeti parní kotly vodou a přilévati galvanickým článkům čerstvé kyseliny. Ale jejich duševní život obmezuje se jen na nejnutnější funkce, jichž je třeba ke konání naznačených úkonů a jež připouštějí předem určený postup děje. A spočívá skoro jen ve spekulaci. Citový život jim buď chybí, neb jest alespoň velmi kusý. Tito lidé mají náruživosti, ale nemají vášní, mají touhy, nemají však vzpomínek, mají chvíle jasné spokojenosti a neznají prudkých záchvatů bolu.

Nejčastějším jejich duševním hnutím bývá údiv. Můžete věřiti v jeho upřímnost, třeba jej autor konstatuje dosti suchými větami; neboť příhody, jež zažívají jeho lidé, jsou vskutku podivuhodny. I jejich radostem ze zdařených prací a překonaných nesnází můžete dáti víru, neboť odvaha a vytrvalost těchto mužů předpokládá spokojenou mysl. Těžko bývá však uvěřiti jejich záchvatům úděsu, hrůzy, žalosti, třeba se autor snažil přesvědčiti vás o nich určitým tvrzením: »Oněměli jsme zděšením«. »Krev mi stydla v žilách«, »Vlasy se mi ježily a zmocnila se mne závrať«.

Je možno uvěřiti těmto tvrzením, když v patách za nimi následují z úst těch rozechvěných, zděšených, zoufalých osob nejklidnější úvahy a nejobjektivnější výklady? Lidé řítící se do propasti vykládají si cestou zákon o gravitaci, kterým padají. Cestující »Ku středu země«, byvše zachváceni výbuchem sopky, plujíce na žhavé lávě, obklopeni dýmem a plameny, pozorují uprostřed této pekelné scenerie s chronometrem v ruce činnost sopky, měří délku přestávek a od-

haduji nástup nových explosí. Mladý Axel v témže románě zbloudí v bludišti podzemních chodeb a ocitne se, nevím kolik kilometrů pod zemí, sám, bez potravy, bez nápoje, beze světla, vydán na pospas smrti hladem. A když konečně v této zoufalé situaci zaslechne z dálky hlas svého strýce, tu tito dva lidé, za živa pohřbený synovec a oplakávající jej strýc, provádějí spolu klidně fysikální pokus o vyšetření vzdálenosti dvou akustických ohnisek!

A ostatně, jaké pak obavy o lidi, kteří snesou, uzavřeni v dělové kouli, náraz výstřelu, způsobeného výbuchem 400.000 liber střelné bavlny, o lidi, kteří zabíjejí žraloky dýkou v jejich vlastním živlu? Proto, když se valí Axel bůh ví jak daleko po žulovém svahu, narážeje hlavou na výběžky skal, nevzruší nás to příliš, neboť víme předem, že si sotva utrží jiné pohromy krom nějaké odřeniny. A ani nás nenapadne strachovati se, že by taková maličkost, jakou je olověná koule v prsou, mohla vážně ohroziti život Harbertův, nad nímž bdí vševědoucí Cyrus Smith a všemohoucí duch ostrova kapitán Nemo.

Ještě jeden psychologický rys padá tu na váhu. Osoby Vernovy žijí skoro jen životem kollektivním. Jejich mysli zabývají se skoro vždy jistým společným zájmem, jejich snahy nasazují vždy své páky u téhož balvanu. Cestující v Nautilu, dobrovolní i nedobrovolní, mají dnes jen jednu starost, jak by se vymkli z objetí polárního ledu, a zítra, jak by vyvázli z víru Maelstromu; kolonisté »Tajuplného ostrova« nemyslí teď na nic jiného, než na úpravu svého obydlí, jindy na společnou obranu proti mořským lupičům, a jindy zase na nejrychlejší dokončení stavby své lodi, která je má zachrániti z jejich hroutícího se útočiště. Vlastního individuálního života duševního vedle tohoto života společného je poskrovnu. Ti obyvatelé pustého ostrova Lincolnova mají přece kdesi v dáli nějaké příbuzné, přátele, známé, nějaké domovy, úřady, záliby, radosti? A ani jich nevzpomínají. Nevzpomínají ani té vzdálené vlasti, pro niž nasazovali život v bratrovražedných bojích, leda stručnou, suchou vzpomínkou, jakou vzpomíná pražský čtenář novin revoluce v Brasilii. A když Harbert ulehne večer ke spaní, tu k jeho loži, k loži toho hocha, rozvíjejícího se právě v muže, nepřichází nikdy mystický přelud života, jehož nepoznal, nepřichází svůdný zjev ženy a zneklidňující touha po lásce, jež mu snad zůstane nedostižitelnou. Nepřicházejí, neboť Harbert je tu jen proto, aby sbíral a určoval rostliny, jichž malá osada potřebuje ke svému živobytí.

A propos: láska! Není jí v románech Vernových. Jeho lidé postrádají pohlavního pudu. A žena kmitne se jeho dílem zřídka a jen v jeho šerém pozadí jako letmý stín. Jakmile vstoupí v osvětlené popředí, je to už loutka a ne žena.

Tím si Verne usnadňuje velice svůj úkol, zbavuje své lidi této mocné síly, tohoto vnitřního, nezničitelného odpůrce badatelských snah, vážného soupeře ctižádosti a nebezpečného ohrožovatele rozmyslného klidu. Zavadí-li přece někdy o strunu lásky (Axel a Markétka v »Cestě ku středu země«), zazní to zvukem žalostně falešným. Jeho láska jest ještě voskovější než u Carlénové, a jeho milenci jsou s to vzbuditi u čtenáře pouze jeden druh účasti: posměch.

Všecky tyto nedostatky Vernovy psychologie lze vysvětliti prostě tím, že Vernovi chybí buď nadání k psychologickému pozorování, nebo zájem o ně, ne-li obojí zároveň. Verne se také pečlivě střeží, aby se ponořil hlouběji v duševní dění. Líčí činy a cituje rozmluvy, poněvadž je to nezbytno pro postup děje; vyhýbá se však přímému líčení duševních stavů, naznačuje je pohodlně jejich fysiologickými korreláty. Nepěstuje psychologické introspekce a analyse.

Zdá se mi však, že vážnou překážkou prohloubenější práce psychologické v románech Vernových jest opět jeho úsilí didaktické. Jeho osoby nemohou se oddávati naslouchání hlasům svého nitra, neboť je toho tolik kolem nich, co třeba bedlivě pozorovati a o čem referovati čtenáři; nesmějí podléhati mocnějšímu rozčilení, neboť i v nejhroznějších katastrofách musí si zachovati tolik klidné rozvahy, aby mohly poučiti čtenáře o jejich příčinách a následcích, o zákonech, kterými žijí, kterými snad zhynou a kterými by třeba i trpěly, kdyby — nebyly kromě geniálními vynálezci, odvážnými cestovateli, podivínskými sportsmany a věrnými sluhy ještě také zakuklenými učiteli.

* *
*

Formální snažení Vernovo směřuje hlavně k plynnému a napínavému vyprávění. Plynnosti dociluje vytrvalým sledováním hlavního dějového toku, odbočuje zřídka k episodám bezvýznamným pro jeho směr a spád a pomíjeje pozorování psychologických; smělými skoky přes propasti, jež by si jiný autor troufal sotva přejíti jinak, než po důkladném mostě, konkrétnou, průhlednou dikcí, hojnými rozmluvami a stručným, povrchním líčením.

Napínavosti dodává svému vypravování nejen nevyčerpatelnou vynalézavostí neobyčejných situací, ale i celým jeho rozčleněním

v jednotlivé oddíly. Skoro v každé kapitole napoví se něco zajímavého, co bude patrně dopověděno až v kapitole příští; skoro v každé zasadí se nějaké tajemné zrnko, které se zajisté jednoho dne rozvine v podivuhodný květ; skoro v každé poodestře se cípek roušky s nějaké záhady a spustí se hned zase před zvědavými zraky s dráždivým slibem: »Až zítra!« V tomto ohledu vede si Verne s obratností starého divadelního praktika. Kapitola románu je mu aktem divadelní hry; při jejích posledních slovech slyšíte šumot padající opony, po němž se má rozlehnouti potlesk diváků. Aby byl ten potlesk hlučný, o to se již autor postará. Zde, bezprostředně před tím zašuměním opony, provádějí se nejvíce překvapující obraty, zde se vynořují sensační odhalení, zde se roztínají gordické uzly a staví vejce na špici, zde třaskají dlouho čekané rány, zde se pořádají malebné skupiny v červené záři bengálu.

Toto rozčlenění příběhu nedopřeje čtenáři chvíle oddechu. Nechať se v něm vzmáhá únava nebo ospalost, konec kapitoly ho vzburcuje jako nenadálá salva z děla. Je třeba přečísti ještě následující kapitolu a ještě jednu a ještě... A možno uzavříti knihu na konci prvního dílu »Tajuplného ostrova«, když jeho Robinsoni, pojídajíce selátko, naleznou v něm olověný brok? Možno se od ní odtrhnouti na konci dílu druhého, právě když se na obzoru ostrůvku Lincolnova objevila loď?

Ale Verne nedbá pouze o vzrušující effektnost konců, nýbrž také o strhující poutavost začátků. Obratnost, s níž umí uvésti čtenáře bez jakýchkoli oklik, příprav a výkladů hned první stránkou svých románů do středu dějového proudu, je vskutku podivuhodna. Zdá se mi, že v počátcích jeho románů hoří jeho vypravovatelská verva nejprudčeji, a nápady, tryskající z jejího ohně, pomáhají mu přeskočiti nejtěžší překážky, jichž odstranění bylo by příliš obtížným. Vzpomeňte objevení se záhadného mořského netvora na počátku románu »Dvacet tisíc mil pod mořem«, nález starého runského pergamenu, jenž přiměje professora Lidenbrocka k »Cestě do středu země«, tajemných annoncí kapitána Hatterasa, milostného veršování Hectora Servadaca, přerušeného srážkou země s kometou.

Svým příběhům snaží se dodati autor rázu skutečnosti nejen hojnými realistickými detaily, ale i uváděním přesných dat, míst, jmen osob, podnikův a ústavů, skutečných i fingovaných. Prostředek, jehož ostatně užívají mnozí autoři bizarností, aby potřeli v zárodku pochybnosti čtenářovy o možnosti svých podivných příběhů.

Sloh Vernův je prostý a jasný. Básnické obrazy jsou v něm řídkými hosty a nevynikají ani krásou, ani původností. Jeho metafory a podobenství zavánějí obyčejně fysikou nebo přírodopisem ... »Již dávno ztratili skoro všecku vládu nad sebou, neboť přitahovala je nyní neodolatelná síla, jako přitahuje magnet železo.« (Taj. ostrov 685.) »Když můj strýc toto přečetl, skákal jako by byl z nedopatření vyprázdnil Leydenskou láhev.« (Do stř. země 36.) »... sopka oddychovala na způsob velryby, chrlíc chvílemi oheň a vzduch svými obrovskými nozdrami.« (Tamtéž 294.) »Ned Land nemluvil, ale otevíral čelisti, že by byl polekal žraloka.« (Dvacet tisíc mil.) Omračuje rád velikými číslicemi a přimíchává je i svým obrazům; někdy se mu podaří vskutku dodati tímto příměskem svému obrazu jisté grandiosity. »Když leže na znaku otevřel jsem oči, zpozoroval jsem na konci tři tisíce stop dlouhé roury obrovského dalekohledu[1] třpytící se předmět« (Do středu země 128). Miluje pointy a krajnosti. Trosečníci jeho »Tajuplného ostrova« mají jedinou sirku a jediné pšeničné zrnko, jež bude provozovati úžasnou násobilku svého množení; Phileas Fogg vrátí se ze své cesty několik minut před vypršením své lhůty. Miluje i hyperboly: jenže vzhledem k ohromnosti líčených předmětův a vypjatosti situací přestává býti často jeho hyperbola hyperbolou.

Hlavně snaží se zpestřiti hlínu svého stylu krystalky vtipu. A ne bez občasného zdaru. Verne není jistě autor nevtipný, třeba nebyl ve vtipech zrovna vyběravým. Jeho vtip mívá gallskou pružnost a přídech lehce satirický. »Conseil ... navzdor svému jménu neuděluje nikdy rady, ani když se o ni nežádalo.« (Dvacet tisíc mil.) Jindy přizpůsobuje se povaze osob a místa, amerikanisuje se a nabývá Twainovské nehoráznosti a obhroublosti. Jako když vzduchoplavec Robur tvrdí ve shromáždění balonistů, že kupci mají o šest loket delší střeva než jiní lidé. (Robur Vítěz.)

Humor a satira působí značnou přitažlivostí na ducha Vernova a on shlíží rád na svět s jejich výšin, pokud mu v tom nebrání vznešené velehory jeho scenerií. A dobrému (dle svého subjektivního vkusu) vtipu neváhá leckdy obětovati celkový dojem svých prací, zakončuje jejich vážnou hudbu polkovými rythmy. Dokladem může býti arabeska »Gil Braltar«, o níž jsem se již zmínil, a také konec jeho hvězdné pouti »Na kometě«. Ve svém románě »Doktor Ox«

---

[1] Touto rourou obrovského dalekohledu je míněn kráter sopky Sneffelsu.

pokusil se o rozsáhlejší satiru šosáckého života maloměšťáků, jejichž ospalou krev popoháněl většími dávkami kysliku; ale myšlenka, schopná, myslím, čilejšího života, zhynula fádním, jednotvárným zpracováním autorovým, jenž zanedbával příliš často svůj úkol satirika pro vedlejší výdělek učitele lučby.

Vernova líčení (krajin a výjevů přírodních) bývají stručná, lehce a svižně psaná a pokoušejí se hravě o nejobtížnější úkoly; zůstávají však na povrchu líčeného předmětu, vystihují zřídka markantně jeho zvláštní ráz a nevytěží nikdy celého pokladu krásy, který je v něm skryt.

Ačkoli jeho zásoba slov je dosti slušná, nerozpakuje se užiti jednoho a téhož slova dvakráte v téže větě, beze zvláštních důvodů. Také se mu přihází, že následující větou seslabuje neúmyslně to, co řekl větou předchozí, anebo to dokonce i vyvrací. V těchto drobnostech jsou nejzřejmější stopy chvatnosti jeho práce. Jsou zábřesky v jeho knihách, jež dávají tušiti, že by Verne dovedl v ohledu stylistickém více, kdyby dopřál potřebného času vyhranění svých myšlenek a kdyby... kdyby tu nebylo jistého nepřátelského činitele, jenž zasahuje rušivě v tuto krystalisaci. Je to opět autorova snaha didaktická.

Jeden doklad, zvláště výmluvný, poslouží za mnohé jiné.

Hodina, tak dlouho toužebně očekávaná, udeří osadníkům »Tajuplného ostrova«. Kdysi večer rozechvěje se přístroj jejich domácího telegrafu a... Dobrý genius ostrova Lincolnova, jenž byl tolik roků ochráncem jejich životů a pomocníkem v jejich pracích, jejich nadějí, jejich osudem, jejich prozřetelností, tato záhadná, neviditelná bytost volá je k sobě. Nedbajíce noci, deště, bouře, opustí osadníci své obydlí, chvátají cestou a necestou, sledují napjatý drát, který je vede, vsednou do člunu, jenž je očekává u mořského břehu, a vplují do obrovské podmořské jeskyně, jež se objeví jejich užaslým zrakům. »V této podzemní čedičové jeskyni panovalo slavnostní ticho. Nevnikal tam ani jediný zvuk zvenčí, tak že ani rachot hromu nepronikl skrze tyto silné stěny.« A v tomto okamžiku nejvyššího napjetí a rozechvění, kdy jsou ústa těchto pěti mužů něma a jejich duše soustředěny ve zracích, lačných vypiti jedním douškem první světlo tajemství — v tomto okamžiku neodpustí si autor malé odbočky, aby poučil čtenáře o největších známých jeskyních zeměkoule, o jejich původu a jejich rozměrech v mílích a stopách!

Vůně nálady vyvanula. Přísvit tušení zhasl. Jemná hudba snění byla přerušena tvrdým bouchnutím vrat . . .

Jděte a žádejte pak od těchto vět, aby bušily rythmem tvůrcova srdce a svítily žárem jeho rodícího nitra! [1]

(Pokračování.)

---

[1] Přes to by však Vernovi velice křivdil ten, kdo by chtěl posuzovati jeho sloh pouze dle českých překladů jeho děl. Jejich vyrabitelé zápasí většinou se smyslem francouzského textu a se základními pravidly české mluvnice: kdež pak žádati od nich jemnějšího vystižení zvláštností slohových! Tu jsme již rádi, nečteme-li alespoň hrubých nesmyslů věcných, jako v překladu románu »Dvacet tisíc mil pod mořem«, vyšlém u Lauermanna, kde stojí na př. na str. 16.: ». . . dvanáct nebo patnáct tisíc mil hluboko pod hladinou vodní« (!). A těch technických výrazů, obsažených v tomto překladu! Mluví se tu o plátech z plechu osmipatrového, o kuželovitém výstřelu, o živlech (místo článcích) Bunsenových a Ruhmkorffových. »Hledal jsem na povrchu otvor, dvéře, »díru lidskou«, bych s dovolením použil výrazu technického«, čte se na stránce 55. Ale ta »lidská díra« jmenuje se, s dovolením, technickým výrazem »průlez«.

Úprava péče o mrzáky.

Sociologická studie.

Probouzení, oživování a sílení svépomocné akce samosprávných sborů, korporací a lidumilů, jakož zdokonalování dosavadní nedokonalé organisace snah a podniků lidumilných jest důležitým a nutným předpokladem součinnosti společnosti a široké veřejnosti se správou zemskou ku zdárnému řešení velikých vytčených časových úkolů a problémů na poli humanity.

Kdo by neuznal, že zemský výbor království českého učinil po záslužném podnětu přís. K. Adámka založením zem. fondu sirotčího ze správních přebytků pokladen sirotčích potěšitelný a velice úspěšný pokrok v opatřování chudých, pokud se týče opatřování sirotků a opuštěných dítek!

Pomocí podpor z fondu tohoto podařilo se zemské správě z počtu 26.918 sirotků od 6—14 let ve vlasti naší zaopatřiti do 1. dubna 1906 v sirotčincích a odborných ústavech lidumilných nákladem okrouhle 200.000 K, a v rodinné péči 2264 dítek nákladem okrouhle 240.000 K, tedy dohromady nákladem 440.000 K, o něco více než 10% z uvedeného počtu sirotků, ve kterém ovšem nejsou zahrnuti sirotci do 6 a od 14 do 18 let. a chudé děti neduživé a zmrzačelé.

Mimo to učiněn byl zřízením instituce »Domov pro děti opuštěné a osiřelé«, která ve smyslu svých stanov kromě opuštěných nalezenců vytkla si za úkol opatřovati děti osiřelé, opuštěné, týrané i zmrzačelé vůbec jak v rodinné tak ústavní péči, potěšitelný krok na poli soukromého lidumilství ku předu zejména tím, že zemský výbor i pro tuto kategorii dětí zaručil spolku »Domov« již pro prvé počátky působení 10 stipendií z fondu sirotčího.

Toto opatření zem. výboru, sloužící i k dobru opuštěných nalezenců, znamená novou nadějnou etapu, jež umožní lepší zaopatřování nalezenců v soukromé péči i v ústavech po vystoupení z péče nalezinecké, než dosud, a přispěje v nemalé míře k zlepšení osudu namnoze nejopuštěnějších těchto bytostí.

Kromě podpory poskytované ze zem. fondu sirotčího pro zaopatřování zdravých sirotků a dětí opuštěných v 60 sirotčincích neb podobných ústavech, jakož i v péči rodinné, přispívá zem. výbor ku opatřování a výchově dětí hluchoněmých, slepých, slabomyslných, mravně spustlých a chorých v devíti stávajících odborných ústavech a přihlíží k tomu, aby v odborných ústavech byly dítky účinněji než posud prakticky cvičeny a k různým řemeslným pracím přidržovány, aby si mohly svým časem samy chléb vydělávati.

Ze 3379 slepců v království českém ošetřováno bylo r. 1902 ve 3 stávajících ústavech 334, ostatních 3045 nacházelo se mimo ústav, z 5546 hluchoněmých bylo ve 4 ústavech 429, mimo ústav 5117, a ze 2235 kretinů bylo v jediném ústavu 70 a 2165 mimo ústav. Z toho patrno, jak skrovnému počtu těchto ubožáků dostávalo se dosud péče ústavní.

Mimo to poskytuje zem. výbor i podpory na ošetřování tuberkulosních a krtičnatých dětí ve vzorně vedeném sanatoriu dra. Hamzy v Luži, jakož i v nově zřízeném a s velikým komplexem lesů a hájů zakoupeném sanatoriu Albertinum v Žamberku, k jehož získání přispěl zem. sirotčí fond vydatnou podporou.

Nejnovějším výplodem soukromé dobročinnosti jest ve vlasti naši nově zařízený ústav pro epileptiky v Libni, jemuž ze zem. fondu sirotčího propůjčeno taktéž 10 stipendií, a v zárodku vzniku nacházející se ústav pro nemocné, stižené rakovinou.

Pro osoby ku práci neschopné, s neduhy vylučujícími přijetí do všeobecné nemocnice, zařízeno bylo do r. 1906 okresy po příp. obcemi v zemi naší celkem 10 chorobinců, nečítaje pražský chorobinec Růžencový. Pro zanedbanou chudou osiřelou a opuštěnou mládež, jakož i pro mladistvé kárance nemáme posud bohužel přiměřených ústavů, vyjímaje jediný soukromý ústav »Útulek sv. Josefa pro spustlé a opuštěné dítky« na Král. Vinohradech. Umisťování a výchova mládeže této kategorie ve 3 zemských polepšovnách, v nichž bylo r. 1898 245 mladistvých káranců, nevyhovuje; tím méně internování téže v našich věznicích a robotárnách.

Z toho patrno, kterak zemský výbor s překonáváním nemalých finančních nesnází postupuje zrale promyšleným pochodem od jedné etapy ke druhé používaje hospodářsky rozvážně a důmyslně poměrně skrovných prostředků ze založeného fondu sitrotčího tak, aby dobrodiní této zemské instituce dostalo se co největšímu kontingentu oné siroty, které je pomoci nejvíce třeba.

Bohužel nedošla dosud řada na kategorii nejbídnějších chuďasů, ze všech nejopovržlivějších, nejopuštěnějších a nejvíce politování hodných. Nepřišla dosud řada na veliký kontingent dětí zmrzačelých, rachitiků, paralytiků, chromců a dětí stižených nezhojitelnými neduhy, jimž rodinný krb pěstounův nejtíže se stává přístupným, a kterým od kolébky místo vlídného přijetí souzeno jest odmítání, a místo přívětivého oka úšklebek a pohrdání.

Ký div, že vykazuje kriminální statistika právě v kategorii mrzáků tak veliké procento zločinců a provinilců proti osobní bezpečnosti jich okolí, a že pediatrové již v mládí znamenají při dětech stížených různými tělesnými defekty, vysazených posměšným a škodolibým úšklebkům nezvedené mládeže, tolik zárodků nevraživosti a zloby proti soudruhům!

Dítky zmrzačelé a stížené nezhojitelnými neduhy bývají i obcím domovským největším břemenem, a proto uznává zemský výbor potřebu, aby se dětem takovým dostalo opatření v chorobincích aneb jiných přiměřených ústavech, na něž by beze vší pochyby poskytl přiměřenou, ano co nejvýdatnější podporu.

Pozornosti zemského výboru neušly i veliké nedostatky dosavadního opatření dětí zmrzačelých a nezhojitelnými neduhy stížených i z kategorie nalezenců, o jichž krutém osudu dostalo se zemské správě ředitelstvím ústavu zpráv velice kormutlivých a tklivých, čerpaných z autopsie a z ponurých relaci bdělých dozorčích orgánů následkem zostřeného dozoru. Zemská správa dospěla k poznání, že bylo velikou závadou, že dosavadní opatřování nalezenců-mrzáků dálo se nahodile a beze vší soustavy. Děti takové zůstávaly po celou dobu normálni péče porůznu rozptýleny po zemi podle toho, jak a odkud se nějaká rodina pěstounů přihlásila, která často teprve po dlouhém přemlouvání v ústavu dala se pohnouti, aby takového ubožáka za zvýšený ošetřovací příspěvek do péče přijala.

Dítě takové, odloučené od ústavu, zapadlo do nuzné chatrče některé ztracené vesničky a zmizelo jako kapka vody v moři; nad jeho osudem zastřela se rouška úplného zapomenutí. Nikdo se o ně nestaral, nikdo nedohlédl, co se s ním děje — při posavadním, pouze nahodilém dozoru —, a tak mnohý takový bídný tvor sdílel osud z nouze trpěného domácího zvířátka.

Že při takovém opatření nebýval osud těchto ubožáků přiměřený zásadám veřejného chudinství a důstojný osvíceného století, je samozřejmo. Dosavadní opatření dětí zmrzačelých, duševně normálních, nevystihlo potřeby kázané hygienou a sociální profylaxí, aby totiž

rudimentární fysické a duševní schopnosti takových mrzáků individuelně byly vystiženy, a aby přiměřenou výživou, životosprávou a účelnou odbornou výchovou a po případě účelnou orthopedicko-chirurgickou léčbou staly se pro život v míře dosažitelné produktivními. Výslednicí posavadního opatření těchto ubožáků byl pravý opak kýženého cíle tohoto.

Pěstouni, příslušící většinou nejnižším vrstvám strádajících chuďasů, věnovali neduživci svěřenému sice nejnutnější výživu, avšak čistotu a ošetřování mnohdy o nic lepší než domácímu zvířeti. Během času zvykli si na ubohého mrzáčka, na nějž uvyklí si pohlížeti jako na nutné zlo a na zdroj, byť i ne velkých, přece stálých příjmů. U vědomí, že by zdroje toho snadno mohli pozbýti, kdyby ze svěřeného mrzáka státi se měl člověk k práci a výdělku způsobilý, vedeni byli pěstouni spíše snahou, aby utkvělo ubohé dítě ve fysické i duševní zakrnělosti, místo aby se z něho stal člověk potřebný.

Přirozený následek toho byl, že léta míjela, náklady ze zemského fondu rostly, aniž by byly k dobru svěřence obráceny, tak že oběti přinášené přicházely větším dílem na zmar.

Dle výkazu pražského nalezince nachází se v té době 12 starších mrzáků ve věku od 7—12 let na zvýšenou podporu dosud ve venkovské péči nalezinecké, ač by vším právem příslušela péče ta na účet zemského fondu sirotčího. Jedině proto, že se tak dosud nestalo, a že domovskými obcemi nebylo o děti ty náležitě postaráno, zůstaly děti řečené do tak pozdního věku břemenem fondu nalezineckého. Želeti jest, že posud i umísťování nalezenců — slepců, hluchoněmých a idiotů v stávajících ústavech zemských spojeno jest s nepřekonatelnými překážkami, ano že bývalo dosud přijetí takových nalezenců do ústavů zemských větším dílem odmítáno. Následkem toho potkávalo se přiměřené umístění a opatření i této kategorie mrzáků s nepřekonatelnými nesnázemi. Nesnáze spojené s opatřením zmrzačelých nalezenců, jež by vyhovovalo požadavkům humanity a hygieny, byly tak veliké, že i zemská správa nechce se nadále uzavírati nutnosti, aby přikročilo se k pronikavé úpravě dosavadních, na dále neudržitelných poměrů těchto ubožáků, jež by vyhovovala časovým požadavkům a potřebám doby. Ředitelství k. č. zemského porodince a nalezince uvažujíc o způsobu a soustavě, dle níž by se mělo opatření a výchova nalezenců zmrzačelých a nezhojitelnými neduhy stížených upraviti, uznalo ve zprávě zem. výboru roku letošního podané za žádoucí, aby při řešení závažné otázky této vzalo v úvahu, zda neměla by se péče o děti zmrzačelé rozvrhnouti ve dvě hlavní sku-

piny, a sice dle věku: 1. od narození do 6. roku a 2. od 6. roku až do pozdějšího věku, po případě do doby způsobilosti k výživě.

1. Při neduživých nalezencích do 6. roku doporučovala by se dle názoru ředitelství z pravidla výchova rodinná jako dosud s tím jediným rozdílem, aby byla za účelem racionelní, hygienickým požadavkům vyhovující rodinné výchovy zřízena kolonie duševně normálních rachitiků a mrzáků, záležející ze skupiny několika sousedních obcí ve zdravé, pokud možno lesnaté krajině poblíže dráhy, s příznivějšími hospodářskými a bytovými poměry, jichž usedlíci byli by ochotni za zvýšenou podporu z fondu zemského přijímati do ošetřování děti neduživé a zmrzačelé, jež stály by pod zvláštním odborným lékařským dozorem. Úlohou odborného dozoru bylo by obzvláště, aby pomocí správné životosprávy a účelně upravené racionální péče dítě neduživé ze své fysické zakrnělosti soustavně se povznášelo, a nikoliv jako dosud, aby bylo zůstaveno namnoze bez dozoru aneb pod dozorem malých dětí, a nikoliv aby opatřeno jsouc toliko nejprimitivnějšími životními potřebami, při nedostatečné výživnosti (unterernährt) fysicky upadalo a zakrňovalo. Kde by lékařem uznána byla potřeba péče ústavní, a zejména léčby operativní, mohlo by dítě i před 6. rokem na základě odborného posudku svěřeno býti péči ústavní.

2. Pro děti zmrzačilé, duševně zdravé i duševně choré, dosáhnuvší 6. r. věku, doporučovala by se zpravidla péče ústavní, aby na základě zásad, kázaných profylaxí, a novodobé výchovy dětí zmrzačelých povolanými odborníky záhy vystiženy byly rudimentární fysické a duševní schopnosti zakrnělého aneb zmrzačeného dítěte, a aby pomocí racionelně upravené životosprávy i léčby a účelně organisované výchovy jednostranné a kusé fysické vlastnosti a duševní vlohy přiměřeně byly kultivovány a účelným cvikem povznášeny, zdokonalovány a racionelně pro život dítěte zužitkovány, tak aby se staly prakticky co nejvíce produktivními.

Tento profylaktický a kurativní směr výchovy, jehož národohosp. důležitost byla v sousedních kulturních státech skvělými výsledky korunována, je patrně protichůdným dosavadní ledabylé a úplně zanedbané rodinné výchově, jakož i neméně dosud u nás ve mnohých ústavech pro mrzáky obvyklé péči o takové ubožáky. Není však žádné pochyby o tom, že řečený způsob výchovy mrzáků kázán jest nejen časovými požadavky humanity a ethiky, nýbrž i národohospodářskými účely, anoť dokázáno jest nejnovějšími zkušenostmi v Německu, o nichž v studii dr. K. Deutschländera »Die Fürsorge

für jugendliche Krüppel« (Hamburk) podán zajímavý náčrtek, že při náležité organisaci a při racionální úpravě ústavů pro děti zmrzačelé a stižené nezhojitelnými neduhy bylo by možno dosíci takového zužitkování ladem ležících sil těchto ubožáků, že aspoň v jistém směru a v určitých oborech práce a živností byly by způsobilé k výživě, a ve valné většině případů aspoň k částečné úhradě nákladů životních svých potřeb.

V těchže intencích a zásadách podalo ředitelství k. č. z. porodince a nalezince zem. výboru určité, přesně formulované návrhy, o jichž provedení zavedeno bylo ihned přiměřené šetření.

Počet mladistvých, duševně normálně vyvinutých mrzáků rovná se u nás číselně při nejmenším počtu slepců, hluchoněmých, slabomyslných a idiotů dohromady, ač-li není počet jich ještě vyšší. Dle porovnávacích domácích kombinací možno zajisté v Čechách počet mladistvých mrzáků čítati kolem 12.000; dle dole uvedené parallely se skupinou několika provincií německých byl by počet ten o něco menší. Dr. J e n i š t a vyšetřil statisticky 55.590 žáků obecných škol, z nichž bylo částečně neb úplně zmrzačeno 2229, to jest 4%. V počtu tom zahrnuti jsou i slepci, hluší, idioti, epileptikové a pod. Přesné číslo nemožno dnešního dne udati, ježto nebylo dosud naší zemskou satistickou kanceláří vypočteno. Z té příčiny odkázáni jsme při našich pozorováních a výpočtech kromě několika domácích úryvkovitých okrskových statistických dat na dosti kusou statistiku některých provincií německých, z nichž nejstarší je z r. 1897 ze Šlesvik-Holštýnu, Meklenburku r. 1898, ze Slezska 1901, z rýnské provincie r. 1902, ze Saska 1904, z Vestfálska 1905 a ze středních Franků.

Dle uvedených těchto statistik možno počet mrzáků čítati v řečených provinciích průměrně as na 5·6‰ obyvatelstva (minimum 3·2‰, maximum 8·6‰), z čehož připadá na dospělé as 80% a na mladistvé mrzáky as 20%. Převedeme-li hodnoty tyto na naše poměry a čítáme-li počet obyvatelstva v království Českém okrouhle na 7 millionů, obnášel by při průměru 5·6‰ počet mrzáků v zemi naší celkem as 39.000, z nichž by připadlo as 31.000 na starší a as 8000 na mladistvé mrzáky.

Z počtu dospělých mrzáků v uvedených 7 německých provinciích bylo průměrně 95—96% duševně zdravých a pouze 4—5% vykazovalo duševní defekty. Leč i v Porýnsku s nejvyšší kulturou bylo 16% dospělých mrzáků, jimž nedostalo se školní výchovy. A i když odečteme 4% dětí duševně ku vzdělání nezpůsobilých, zbývá

přece 12% starších mrzáků, kteří školní výchovy postrádali. Co se sociálního hlediska týče, jest pouze $^2/_3$ dospělých zmrzačených lidí způsobilých samostatně se vyživovati, z nichž 30% ovšem toliko nuzně; zbývající třetina odkázána jest úplně na podpory, a sice ve 25% se strany příbuzných a soukromé dobročinnosti a v 8% se strany veřejného chudinství.

Dejme tomu, že by uvedené číselné hodnoty byly přibližně souhlasnými s našimi domácími poměry, bylo by u nás kolem 5000 dospělých mrzáků, jimž by se nedostávalo přiměřené výchovy v mládí, a ať 10.000 dospělých mrzáků, odkázaných na podpory vůbec; a sice jednak as 7500 mrzáků vydržovaných příbuznými, jednak as 2500 vydržovaných nákladem veřejné péče.

Co se mladistvých mrzáků do 14 let týče, vykazuje statistika oněch 7 německých provincií 91% duševně úplně zdravých a 9% stižených různými duševními defekty; 13% nachází se ve věku nepovinném škole, 69% dostává se výchovy, z čehož však speciální výchovy pouze 1½%; 18% postrádá veškeré výchovy. Necháme-li při kalkulu tom počet školou nepovinných dětí nepovšimnutým, zvýší se průměrné procento školou povinných, avšak bez výchovy zůstavších mrzáků na 19%.

A i když odečteme od těchto 19% 9% duševně defektních dětí, zbývá přece 10% duševně zdravých a k výchově způsobilých mrzáků, jimž nedostává se nižádné výchovy a vzdělání přiměřeného jich tělesnému neduhu. Uvedeme-li tato data opět na naše poměry, bylo by patrně při přibližném souhlasu číselných hodnot počtu mladistvých mrzáků ve vlasti naší s hodnotami, vypočtenými ve skupině řečených 7 něm. provincií, v království Českém z přibližného počtu 8000 mladistvých mrzáků kolem 800 (či z počtu 12000 kolem 1200), jimž pro tělesné jich vady nedostává se nižádného vychování. Není žádné pochyby, že přiměřenými zařízeními stalo by se nemalé jich procento způsobilým k výdělku a že by se tím sňalo nemalé břemeno s veřejného chudinství.

Se sociálního stanoviska nelze přehlédnouti, jak často bývá mrzák i v naší společnosti terčem posměchu a jak zhusta přivádí zmrzačelý člověk tělesné své vady jarmarečně na odiv k účelu žebroty, která bývá velice zhusta prvním krokem k mravním neřestem, krádeži a zločinu, jak Homér ve svém Thersitovi a Shakespeare v Glosterovi velice plasticky znázornil. Učiníme-li si přehled všeho, co se u nás se strany státu, samosprávy a společnosti v tak závažné otázce stalo, dospějeme bohužel ku velice pasivní bilanci. Jako časovými

vymoženostmi na poli sociálních reforem vůbec, byli jsme i v oboru tomto nejen Německem co celkem, nýbrž i sousedními německými zeměmi o kolik desítiletí předstiženi. Vždyť již r. 1834, tedy před 72 lety, byl v Mnichově založen první ústav pro mrzáky, jenž později do státní správy převzat, zůstal dosud toho druhu jediným státním ústavem. Dle vzoru téhož vznikla později zásluhou zejména evangel. duchovních a v poslední době zejména zřízením zvláštního odboru pro péči o mrzáky ústředního spolku pro péči o mládež (Zentralverein für Jugendfürsorge) v sev. Německu celá řada ústavů pro mrzáky, jichž počet vzrostl do nynější doby na 30 s více než 1500 lůžky a při nichž paedagogická a sociální stránka výchovné péče mrzáků stojí v popředí. Chovancům dostává se kromě výchovy, obvyklé ve škole občanské, velice záhy dle individuelních poměrů i vzdělání v přiměřeném jim řemesle. Odborné lékařské stránce výchovy dostalo se však dosud poměrně malé pozornosti, následkem čehož nebylo do té doby ani řeči o racionelním a účelném léčení příčin zmrzačení.

Leč nehledě k tomuto nedostatku, staly se ústavy řečené i v nynější soustavě dle statistiky Rosenfeldovy, čerpané z král. bavorského ústř. ústavu pro výchovu dětí zmrzačelých, velice blahodárnými a užitečnými. Vždyť z chovanců, jimž dostalo se dobrodiní výchovy v některém z uvedených ústavů, stalo se plných 93% úplně způsobilými k výdělku, kdežto dříve bylo pouze 67% dospělých mrzáků s to nejvýš nuzně se protloukati; z čehož patrno, že odbornou výchovou nejméně o 26% mrzáků více se stává k samostatné výživě způsobilými, což znamenalo by pro Čechy, že by v pádu, kdyby byl shora uvedený přibližný počet 39.000 mrzáků v zemi naší v poměru k Německu aspoň v povšechných rysech správným, pomocí přiměřené odborné výchovy v ústavech nejméně 10.000 mrzáků, kteří jsou dosud na cizí podporu odkázáni, stalo se u nás způsobilými k samostatné výživě. Čítáme-li dle Deutschländera vydržovací náklady na jednoho mrzáka ročně pouze na 600 korun, a dosažitelný jedním chovancem výdělek na stejnou výši, páčil by se zisk dosažený racionelně provedenou péčí o mrzáky v národohospodářském ohledu v zemi naší nejméně na 10 mil. korun ročně. K sumě této dlužno dodati, že dle odborného, na statistice Porýnské založeného výpočtu stojí roční náklad na vydržování k práci neschopných mrzáků v Německu ročně při nejmenším 300 millionů marek.

Deutschländer poukazuje v zajímavé své studii, ze které data

uvedená byla čerpána, vším právem na velikou, všemi novými německými lék. odborníky v oboru tomto opodstatněnou mezeru vnynější výchovné péči mrzáků v Německu, záležející v tom, že lékařská stránka výchovy mrzáků nebyla dosud dosti uplatněna.[1]

Největší pokroky učinila péče o mrzáky v Dánsku, Norsku a Švédsku, kde nejširší vrstvy obyvatelstva s pravým nadšením péče o mrzáky se uchopily a v založených k účelu tomu pracovnách dělnických ideální zařízení provedly. V prvé řadě vynikajícím toho druhu ústavem je r. 1872 v Kodani založený ústav pro mrzáky s vzornou pracovní školou pro mrzáky, jakož i r. 1892 v Kristianii založená škola pro mrzáky.

Ještě do posledních dvou desítiletí předešlého století, dokud lékařská věda k zlepšení stavu mrzáků tak poskrovnu mohla přispěti, bylo zcela pochopitelným, že při výchově mrzáků dbáno bylo hlavně školské a živnostenské výchovy mrzáka. A i před několika ještě roky bylo omluvitelným, pakli otázka výchovy mrzáků otáčela se kolem téže osy jako péče o hluchoněmé, slepce, slabomyslné a idioty, při nichž paedagogická výchova, soustavné zdokonalováni kompensatorických percepčních orgánů a racionelní vývoj stávajících zbytků intelligence hrály hlavní úlohu.

Avšak vzletným vývojem chirurgie, zdokonalením moderní orthopaedie a vynálezem Röntgenových paprsků změnily se v ohledu tomto poměry velice podstatně. Mrzák není za nynějšího stavu více předmětem pouhé dobročinné výchovy, péče a vzdělání, nýbrž spíše vděčným objektem lékařského úsilí o vyléčení téhož. Zkušenostmi v oboru tomto i u nás v nové době nabytými vynikajícími orthopaedy a chirurgy, zejména dr. K. Schwarzem, Maydlem, Kukulou a j. v., jest nade vši pochybnost dokázáno, že možno značné procento tělesných vad mrzáků jednak úplně odstraniti, jednak ve značné míře zlepšiti a napraviti.

Kromě zajímavých zpráv, vydaných dr. Schwarzem o výsledcích léčení proslulého ústavu téhož, možno z odborné literatury

[1] Z odborné časové literatury dlužno na místě tomto zvlášť uvésti: Krunkenbergra »Uiber Anstaltsfürsorge für Krüppel«. Beitrag zur Kinderforschung 1903 VI., Biesalského »Uiber die geplante Statistik jugendlicher Krüppel«. Jugendfürsorge, Heft III, Rosenfelda Krüppelschulen, Nürnberg 1904, Hoffa Ausbildung Verkrüppelter und Orthopaedie a Deutschländera a Reicharda, z naší literatury: Dr. L. Jeništy »Vliv chudoby na zmrzačení dětí« (Lid. rozpravy lék.)

o dosažených skvělých výsledcích moderní léčby mrzáků poukázati v první řadě na poučný článek Reichardův, chirurg. nadlékaře ústavů cracauských u Děvína (Jahrb. f. Kinderheilkunde, březen 1906).

Novodobá péče o mrzáky nemůže se tudy nadále omeziti pouze na zastaralé cíle a úkoly, nýbrž musí věnovati co největší pozornost vymoženostem vědy odborné a v nejrozsáhlejší míře z vymožeností dosažených k dobru ubožáků těchto čerpati. Dále nesmí se moderní péče o mrzáky omeziti pouze na ošetřování mrzáků, nýbrž i přičiňovati se všemožně a co nejvydatněji o zamezení zmrzačení. Z toho plyne přirozeně, že moderní ústavy pro mrzáky nesmějí na dále býti pouhými útulky pro mrzáky, či pouhými školami vůbec neb odbornými školami živnostenskými zvlášť; nýbrž ústavy tyto musí býti v prvé řadě zároveň i léčebnými ústavy mrzáků; následkem čehož musí dle Reicharda každý takový ústav, má-li plného výsledku se dodělati, vládnouti veškerým apparátem moderní chirurgické nemocnice.

Vzhledem k těmto zkušenostem stalo se zřizování zvláštních ústavů léčebných pro mrzáky i u nás nutným příkazem doby, nehledě k tomu, že kromě zvláštních, velmi dobře vedených orthopaedických ústavů (v Praze kromě Schwarzova i ústav Skrbkův) měli jsme a máme i vynikající chururgické kliniky. Dle Deutschländera kázána jest z různých příčin potřeba rozlišovati mrzáky od ostatních chirurg. nemocných a umísťovati je ve zvláštních ústavech. Jest toho třeba nejen následkem příliš zdlouhavého léčení mrzáků, nýbrž i následkem potřeby docela zvláštního lék. ošetřování těchže, při čemž tvoří chirurgický výkon pouhý podklad pro následující hlavní zdlouhavou léčbu.

Kromě toho nedoporučuje se, aby mrzáci umísťováni byli v ústavech pro idioty aneb v koloniích dělnických, ježto nutně třeba jest všeho se vystříhati, čím by se mohli mrzáci považovati pro své tělesné neduhy za individua méně cenná a inferiorní. Z téhož důvodu bylo by nehumanním, aby se navzájem v ústavech pro mrzáky kromě chovanců duševně zdravých přijímali i duševně abnormní.

Jedním slovem moderní ústavy pro mrzáky musí býti nevyhnutelně organickým pojítkem ústavu léčebného, školy vůbec a řemeslnické školy zvlášť. Čím více a dokonaleji se podaří neduh osoby zmrzačelé odstraniti

neb zlepšiti, tím mnohostrannější stává se výchova svěřence ku příštímu povolání téhož.

Vzhledem ku veliké důležitosti lékařských hledisek, na něž Deutschländer v studii své tak přesvědčivým způsobem poukázal, není žádné pochyby, že i u nás by se doporučovalo, aby při rozhodování o otázce zřizování a vedení takových ústavů brán byl v první řadě zřetel na odborně vzdělané a prakticky vyškolené lékaře, kteří by veškeré své síly mohli věnovati službě ústavní, a nikoliv aby funkce jejich stávaly se pouze vedlejšími neb čestnými.

Jak i u nás poměry stojí, bylo by as velice nesnadno účelu shora vytčeného dosíci a úkoly uvedené uskutečniti při podnicích spočívajících pouze na základech soukromé dobročinnosti, pokud by stát aneb země, či obce nevzaly samy řešení otázky péče o mrzáky do rukou. V říši naši bychom ovšem marně čekali na státní iniciativní opatření pro mrzáky, ač by pro stát otázka tato měla z národohospodářských ohledů nepopíratelně největší důležitost. Bude tudíž naší úlohou, abychom šířením správných názorů o veliké mravní, ethické, sociální a národohospodářské důležitosti účelné a účinné péče o mrzáky usilovali ve veřejnosti raziti dráhu řešení vážné časové této otázky, jakož i získati soukromou dobročinnost a správu obcí k činorodé součinnosti se zemskou správou, aby tato pomocí chudinských a sirotčích fondů neváhala učiniti přiměřená opatření ku zřizování zvláštních ústavů dle osvědčeného vzoru moderních ústavů cizozemských a dle shora nastíněné výchovné novodobé soustavy. Mimo to bude na zemském výboru, aby ústavům pro mrzáky zaručil potřebný vydržovací fond ve způsobu stipendií pro děti zmrzačelé.

Kéž by se povolaní k tomu účelu činitelé, zejména lékaři, duchovní, paedagogové, sociální politikové a j. sdružili, a kéž by ze svých řad utvořili sbor, který by ochotnou a vydatnou součinností podporoval kompetentní kruhy zemské správy v praktickém řešení této nad jiné důležité a vážné, časové otázky!

Zemský výbor království českého uvažuje, dle doslechu, v poslední době, zda nedoporučovalo by se k usnadnění řešení nesnadné otázky přiměřeného umístění a opatření mrzáků vstoupiti v jednání zatím s některými většími, vzorně vedenými chorobinci. Požadavky novodobé, jež dlužno klásti na podobné ústavy, jsou však, jak z črty této patrno, nepopíratelně protichůdnými projektovanému pokusu

o řešení otázky pouhého přiměřeného opatření bez účelné výchovy mrzáků naší zemskou správou. Opatřením mrzáků při chorobincích bylo by nejvýš možno dosíci zjednodušení administrativy takých ústavů, nikoliv však praktických výsledků, ni výchovných, tím méně však léčebných úspěchů ve smyslu novodobých požadavků ústavů pro mrzáky. Kromě toho nesmí se pustiti se zřetele, že i co administrativy se týče, nebyl by při chorobincích přípustný jakýkoliv styk chovanců-mrzáků s příslušníky chorobince, nýbrž předpokládalo by i administrativní provádění této myšlenky zřízení docela zvláštních, a sice nejen stavebně, nýbrž i celým příslušenstvím úplně isolovaných pavillonů a budov i zahrad vůbec.

A proto nezbude i naší zemské správě nic jiného, než aby při řešení otázky péče o mrzáky vzala za podklad úředního jednání a šetření osvědčené zásady ciziny, zejména Dánska, Norska a Německa.

O posledních dílech B. Smetany.

Napsal prof. dr. Jos A. Theurer v Příbrami.

(Pokračování.)

Dle toho, co uvedeno, není nutno, považovati poslední skladby Smetanovy za nerovnocenné s dřívějšími. Jak vyložiti si však souhlasné odmítnutí, jehož se jim dostalo po jejich veřejném provedení souhlasným soudem veřejnosti? Na otázku tuto lze odpověděti snadno, slovy Smetany samého. O tom jasně promluvil Smetana sám v Chrudimi 21. srpna 1881 (»Dalibor« 1881, str. 202). »Již jako chlapci vznikl při každé hudební větě nějaký obraz v duši mé. Také nikdy nepsal jsem bez myšlenky. Napsal-li jsem figuru nějakou, nepsal jsem ji, abych ukázal, že si ji vymysliti dovedu, nýbrž protože odpovídala něčemu ve fantasii mé. Ovšem nevládne hudební umění prostředky smyslům tak zjevnými, jako malířství, aby myšlenku v útvar všem stejně srozumitelný vtělila. Proto hudba programní má stejně i své nepřátely. Kdybych dříve nenapověděl posluchači celé přadeno svých vidin, nepoznal by sám o sobě nic, aneb ne aspoň, jaký obraz v mé duši tanul. Vykážu-li už napřed vnímavosti posluchače cestu, jakou se v tvoření vlastních vidin ubírati má, tož zvýšuje hudba jen produkování obrazů těch. A zajisté oživí účinněji hudba dojem, odpovídá-li obrazům v mysli posluchače tanoucím, než donucen-li je teprv sám případný hudbě obraz sám si vytvořiti, ač lze-li to vůbec — jako na př. při sonatových a kvartettových formách. Však předeslal i Beethoven sám v pastorální symfonii i hesla jednotlivým větám, rovněž sonatě pathetické.«

Ni jediná z instrumentálních skladeb Smetanových nenese se směrem absolutní hudby. Smetana byl básníkem v tónech, každá jeho skladba měla básnický námět. Sám o tom pravil dle svědectví dra. K. Teige: »Mé skladby se budou hrávat často, ale nezřídka docela chybně. Moje komposice nepatří do oboru »absolutní hudby«, v níž se konečně s hudebními znaménky a s metronomem dobře vystačí. Jen tyto prostředky pro mé skladby však nestačí. Všecky mé práce

vyprýštěly se z určitých nálad mé duše, ty musí úplně znát výkonný hudebník, jenž moje díla náležitě hráti má, by i posluchače do stejného duševního přivedl naladění. Jest ovšem jisto, že tomu vždy tak nebude, čímž často asi zaviní se úplně chybná exekuce mých skladeb. A následek chyby té bude zase nepříznivý o nich soud u obecenstva.« (»Dalibor« 1885, str. 187.)

Těmito slovy vystiženo jest vše; Smetana jako by prorocky byl mluvil r. 1881 pro události r. 1884. Ani druhé kvartetto ani »Karneval« nemají toho, co valně napomohlo pochopení kvartetta »Z mého života« a všech symfonických básní — neznáme naprosto jejich básnického podkladu, a naděje, že se o něm něčeho dovíme, jest velmi skrovná. Smetana sám v dopisech svých, pokud jsou uveřejněny, nezmiňuje se téměř o ničem bližším. Zbývá ještě jakási, ač skrovná, naděje, až prozkoumány budou hojné dopisy Smetanovy, jež psal svému příteli a důvěrníku Jos. Srbovi-Debrnovu, a jež dle jeho vůle s celou jeho literární pozůstalostí měly odevzdány býti Museu království Českého. Dopisů těch byly, jak sám jsem viděl, když návštěvou jsem dlel u p. Srba, tři objemné svazky; Srb sám pomýšlel na jich vydání, nepovažoval však ještě dobu za vhodnou, protože obsahovaly také mnohé věci intimní. Až pozůstalost Srbova bude propracována, dovíme se tedy bohdá více; do té doby musíme se snažiti, alespoň poněkud, na základě intensivního studia skladeb samých hleděti vniknouti v to, co asi mistrovi na mysli tanulo. Dle vlastních slov jeho jest to n u t n é pro pochopení jak umělci výkonnými tak obecenstvem.

Stane-li se v následujících statích pokus o vystižení básnického námětu, budiž posuzován jedině se stanoviska tohoto — jen se stanoviska snahy, učiniti skladby mistrovy alespoň poněkud přístupnějšími. S pokusem tím jest spojeno jediné přání, aby v době co nejkratší podařilo se nalézti vylíčení dokonalejší, úplnější a výstižnější; nijak nechci pouštěti se do fantastických výkladů, zůstávám na půdě s k l a d b y s a m é.

Přistupme nyní ke skladbám samotným. Ze skladeb nahoře uvedených o jedné nelze učiniti nižádné zmínky, ač právě ta, skládána byvši v květnu r. 1883, by pro charakterisaci posledních děl Smetanových byla nad jiné cennou. Je to sbor »Naše píseň« pro mužské hlasy, na slova J. Srba-Debrnova. Sbor ten, dle dopisu Smetanova ze dne 13. června 1882, kdy Srba žádal za nějaký vhodný text (Teige II. 135.), měl býti věnován »Pražskému Hlaholu«. Hotový

sbor odevzdán do Prahy — — a ztratil se úplně, takže jest nezvěstný. Že existoval, toho dokladem jest jednak dopis Srbovi ze dne 24. května 1883 (Teige I. 111.), v němž Smetana píše: »Sbor »Naše píseň« je hotov a zasílám jej, ale myslím, že se mužské hlasy v jich omezeném hlasovém objemu tak proplétají, že by prospělo sboru tomu, jej předělati na smíšený.« Autografický otisk prvé stránky toho sboru připojen jako příloha k slavnostnímu (18.) číslu »Dalibora« r. 1885, věnovanému oslavě výročního dne úmrtí mistrova. Rodina Smetanova rukopisu toho nemá, a všecko pátrání jinde bylo marné...

Druhé smyčcové kvartetto z d-moll, komponované od srpna 1882 do 12. března 1883.

Druhé kvartetto mělo mezi posledními díly Smetanovými pro sebe výhodu, že vyšlo r. 1889 tiskem (vydali je Bursík a Kohout v Praze), bohužel ovšem jen v hlasech, nikoli v partituře, což bylo velikou závadou jeho bližšího studia. Proto také o Druhém kvartettě se alespoň v časopisech mohlo psáti. První zprávu, krátkou, přinesl o kvartettě »Dalibor« roč. XI. 1889, str. 210—211 z péra prof. Fr. Picha. Autor mluví zde o kvartettě jen obecně, nepouštěje se do jeho rozboru. Jsa hudebníkem absolutním připouští Pich, že »kvartett tento jest jako prvý (»Z mého života«) ohlasem nějakých určitých událostí nebo názorů ze života Smetanova, jež tu fantasii jeho vedly a oplodňovaly,« staví se však na stanovisko, že »zbytečno i nemístno by bylo, po nějakém takovém obsahu pátrati, nějaký do skladby vnášeti.« Způsob skladby považuje totiž Pich za »hudební illustrování poëtických programů« a mluví o Smetanově »osvědčeném talentu illustračním a koloristickém«. Názor tento dnes, kdy poznali jsme Smetanu jako svého prvního básníka v tónech, ne pouze illustrátora, sdíleti nemůžeme. Nepodává zajisté Smetana ve svých hudebních básních řadu illustrací, obrázků k danému básnickému podkladu, nýbrž básní podklad svůj samostatně v tónech, tvoře sám hudební báseň, úplně samostatnou. Proto také nelze souhlasiti s názorem Pichovým, že by zbytečno a nemístno bylo, pátrati po básnickém podkladu kvartetta. Proto také proti názoru tomuto vystoupil r. 1903 v »Daliboru« dr. Ot. Zich, jenž hned prvními slovy své studie správně pointuje nutnost, přihlížeti při kvartettě jakožto skladbě programní ke stránce hudebně-poëtické. Studie Zichova psána jest vřelým tónem, plným hlubokého citu a úcty k památce Smetanově. Snahou jeho jest, význam jednotlivých vět co nejvěrněji vystihnouti, a tím hrajícím i posluchačům vniknutí do díla usnadniti. Cit unesl však Zicha

poněkud daleko. Studie jeho líčí totiž, jaké dojmy vzbudilo Druhé kvartetto v něm samém, když je studoval. Jest to líčení velmi krásné a cenné — avšak nepodává toho, co podati chtělo, totiž hudebně-poëtický podklad skladby Smetanovy. Příčina toho jest, že posuzuje Zich Druhé kvartetto retrospektivně, se stanoviska doby pozdější — a nikoli se stanoviska Smetanova, na kterém stál, když je tvořil. Závěr třetí věty na př. budí v něm dojem pohřbu a smrti Smetanovy, dojem, který tak krásně illustruje vřelými slovy dra. Zeleného z »Lumíru« r. 1884. Takové a podobné myšlenky zajisté že šumí hlavou upřímného ctitele Smetanova, jehož dojímá mocně tragický osud mistrův, to však nemyslil a nemohl si mysliti Smetana sám, když kvartetto *skládal!*

Zich hledí na celé kvartetto jako na líčení Smetanova tragického skonu, jako na líčení jeho duševní choroby. V tom spatřuju zásadní omyl. Osoba duševně chorá, jež chorobu svou sama prožívá, nemůže chorobu tuto učiniti předmětem básnického zpracování. To předpokládá zajisté psychologickou analysu celé choroby, vyžaduje, aby básník chorobu přehlížel, stál nad ní, ne však aby jí sám strádal. Jest možno, aby duševní choroba se ve skladbě nějak jevila, není však možno, aby choroba byla předmětem básnického zpracování. Pak by zajisté zpracování to nemohl vykonati duch chorý, a právě okolnost, že látku tu tak úchvatně zpracoval, by byla jasným dokladem o duševním zdraví, alespoň v době, kdy báseň byla skládána. — Základní stanovisko Zichovo zavedlo jej také, že hledí na skladbu dle mého mínění příliš černě. Mám za to, studuje Smetanovu povahu z jeho skladeb i dopisů, že základním rysem jeho byla povaha silná a jasná, jež všecky útrapy a křivdy vítězně přemáhala, nepoddávajíc se jim. Vzpomeňme jen na skvostný humor mistrův v »Čertově stěně« — a více ještě: poslední skladby jeho byly »Pražský Karneval« — tedy skladba, v níž idealisovati chtěl rej taneční, veselý, a »Viola«, jež měla býti operou komickou. Tedy až do posledního dechu neopustil mistra humor, veselá mysl. Měl by zrovna v »Druhém kvartettě« líčiti výhradně své útrapy, předtuchy smrti a pod.? Nezdá se mi to pravděpodobným, a také toho z Druhého kvartetta nevyciťuji.

Smetanovým Druhým kvartettem zabývala se též r. 1895 »Naše Doba«, kde na str. 427—428, ve článku »Bedřich Smetana«, podepsaném chiffrou »C. J.«, praví se: »...není to jen »smutný« konec života, jenž z hudby mluví — Smetana jako obr bojoval proti osudu a bojem tím tvořil — a to nemělo by nalézti ohlasu v českých duších?«

Autor téhož článku píše na témž místě dále: »Slyšeli jsme Druhé kvartetto Smetanovo v Konviktě 1884. Větším dílem nedokonalý přednes (o interpretaci nebylo ani zdání) mnohé odstrašil. Možná, že jsme předpojati, ale není jiné hudby tak podivuhodné, jako tato.« Rozvinuje dále program kvartetta vidí v první větě »pokus, nalézti se v novém životě po hluchotě; ve II. větě slyšíme tvoření ve venkovském zátiší, cítíme útěchu z přírody a života mezi venkovským lidem. Věta třetí líčí náladu po provozování »Čertovy stěny« a konečně věta čtvrtá oznamuje novou, nadšenou chuť do práce po prvním provozování »Vlasti«.« — Zejména tedy o čtvrté větě soudí »C. J.«, jenž hloub než kdokoli jiný vnikl v taje poslední tvorby Smetanovy a dovedl sledovati jemné záchvěvy jeho duše, jinak, než se soudívá obyčejně. Výslovně praví o ní: »Krátké brillantní finale presto $^6/_8$ přesvědčuje, jak mohl Smetana ve svém nadšeném tvoření až zapomenout na osud tak těžký.« Jak z dalšího patrno, kryje se můj vlastní názor daleko spíše s uvedeným právě názorem »C. J.« (až na význam třetí věty), než s pojetím dra. Zicha.

Smetana sám o básnickém podkladu kvartetta nepraví skoro nic. Ve vlastním jeho seznamu připsáno k titulu: »Komponováno v nervósní chorobě, která z hluchoty povstala.« Z psaných rozmluv ctitele Smetanova, dra. V. Zeleného, dovídáme se pak (Teige, Skladby Sm. str. 109), že »nové kvartetto pokračuje, kde první skončilo, po katastrofě. Představuje se tu víření hudby u člověka, jenž ztratil sluch.« Veškeré pátrání po bližším obsahu zůstalo marným. Smetana neučinil v tužkové skizze ke kvartettu ani nejmenší poznámky, směřující k obsahu jeho. Jediný poukaz, že o něm mluvil, obsažen jest ve vzpomínkách dra. V. Zeleného »O Bedř. Smetanovi« (1894). Tam na str. 50. praví Zelený, že dne 18. března 1883 v kavárně »Slavii« po celé odpoledne meškal s mistrem, a že týž mnoho mluvil o svém Druhém kvartettu. Jest nevysvětlitelno, že dr. Zelený, jenž tak vřele ctil každé slovo Smetanovo a tolik důležitých rozmluv nám zachoval, a jenž tak svědomitě a nadšeně zaznamenával vše, co jakkoli Smetany se týkalo, právě o této rozmluvě, jež tak důležitou byla, nezanechal žádné zprávy ani ve své pozůstalosti ani ve svém zápisníku z tehdejší doby. Snad nebylo možno, protože Zelený tehdy skladbu onu ještě neznal, porozuměti všem poznámkám Smetanovým. Buď jak buď, nezbývá, než zahloubati se do díla samého a hleděti z něho vyčísti, co v něm jest obsaženo. Rozumí se, že se musíme postaviti a vžíti ve stanovisko Smetanovo r. 1882.

O prvé větě zvláště čteme (Teige, Skladby Sm. 108) tato slova Smetanova: »První větu kvartetta jsem dokončil, ale stran vazby této věty jsem v rozpaku, věta je tuze neobyčejná ve formě a těžce pochopitelná; jakási rozervanost vládne celou větou a bude, jak se mi zdá, dělat velké obtíže hráčům — je to následek mého nešťastného živobytí.« Tehdy (14. července 1882) byla u Smetany chvíle duševní depresse. Po roce však (24. května 1883) píše J. Srbovi už sebevědoměji: »Kvartetto začíná se u mne upevňovat, tak že je dám každým způsobem tisknout, neb kvartetto je dobré, plno melodických momentů, citu a novoty.« A Smetana byl autokritikem přísným!

P r v n í v ě t a dle mého domnění značí líčení duševního stavu mistrova v prvé době po ohluchnutí. První kvartetto končí ohluchnutím samým; po zlověstné zvukové hallucinaci As-dur sextakkordu ve čtyřčárkované oktávě byl prvý dojem zoufalost nad ztrátou sluchu. Ta je naznačena triolovým divokým, stoupajícím unisonem všech čtyř nástrojů, jímž věta začíná, a jež v dalším jejím průběhu se opakuje.

V zoufalství mísí se však prvé stopy naděje: nad kvartsextakkordem z fis-moll, jenž ve spodních hlasech moduluje do F-dur, jasný svit naděje v duši kanul, načež objeví se ponejprv hlavní motiv prvé věty,

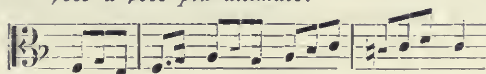

jejž vykládám si jako touhu po opětném uzdravení. Touha zdýmá se výše a výše, když pak vrcholu dosáhla, pojednou vzniká pochybnost (přechod do moll ve *ff*), již však konejší tišivý hlas (cello solo), takže vyzní oddíl ten klidnou, důvěřivou nadějí. Po ní však zoufalství zdvojenou silou se ozve, jak svědčí tomu výše a výše stoupající motiv (*a*), založený na vzestupných zmenše-

ných septakkordech. Po výbuchu tom zavzní celou mohutností touha po ztraceném zdraví, jejíž vnitřní neklid, plný očekávání i obav,

vyznačují neklidné triolky violové. I tentokráte vyzní stať klidně, důvěřivě, však již i poněkud resignovaně (*pp*). Jako by náhlou novou myšlenkou

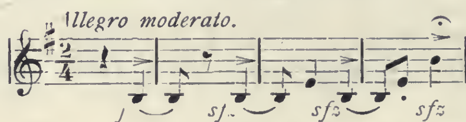
oživena počíná viola, k níž přidruží se záhy oboje housle a konečně cello, nový oddíl, rhytmu pochodového. Mistr, dosud jen zaujatý svou chorobou, pomýšlí zase na své umění, jež vede ho k výšinám slávy a nesmrtelnosti.

Ráz motivu jest charakteristickým pro Smetanovy slavnostní pochody, motiv sám zní však slabě, je to jen s e n o slávě a další k ní cestě; sotva motiv zazněl, jeví se už neklid synkopovaným průvodem violy, jenž sdílí se záhy i ostatním nástrojům, jež zazní znova motivem zoufalství (*a*), tentokráte nejmohutněji. Avšak v zápětí zaplašeno zoufalství motivem touhy po ozdravění (*b*), jenž září zde celým svým leskem. Touha i naděje stoupají, a stať končí náhlou modulací akkordem Des-dur, za nímž po náhlém umlknutí všech nástrojů zazní v této tónině v *p*. motiv snu o slávě, jenž přechází v prvých houslích v motiv stoupající naděje, tentokráte ovšem pozměněný a uvedený v as-moll nad synkopovaným podkladem. Naděje zmizela — nevyzněla však již

v zoufalství. Motiv touhy po zdraví zní opět, ale ztlumen a potlačen. Mistr přemohl své nitro; ze závěru prvé věty zní resignace, avšak resignace jasná — věta končí tónorodem tvrdým. Mistr vpravil se ve svůj osud, smířil se s ním a jest opět hotov k nové tvorbě.

Toho doklad podává věta druhá. Již tónina její (*e*-moll), tak vzdálená od tóniny věty prvé, značí, že mistr naprosto ukončil s obsahem oddílu předešlého. Pryč se zoufáním a se hrou klamných a marných nadějí! Nové úkoly kynou! A proto začíná druhá věta ráznými unisonovými zvuky všech nástrojů.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Odsouzení Jurigy, Hlinky a dr. Šrobára. Trenčanský fiskus 25 Slováků žene před soud. Biskup Párvy. Shromáždění lidu v Prešpurku. Zakládají se slov. peněžní ústavy. Památka 100letých narozenin K. Kuzmányho.

Říkáme-li někdy, že na Slovensku národně mnoho se dříme, mnoho spí, o posledním čtvrtletí minulého roku něco podobného dokázati nelze. Široké vrstvy národa ne že nespaly, ale žily rozčileně, téměř u vytržení. Sensační politické pravoty byly toho příčinou.

Státní fiskusi jakoby na vyšší rozkaz ženou Slováky na lavici obžalovaných. Uh. král. soudy mají tím ruce přeplněny prací a udatně vynášejí ortele. Dvě leta státního vězení a 1200korunová pokuta je už jakoby minimem a jednotkou trestu pro Slováka.

Našich poměrů neznalý člověk čta o dvouletém věznění a 1200 kor. pokutě, v duchu představuje si ukrutné buřiče, kteří osnovali nebezpečné povstání, skupovali na sta ručnic, na tisíce nábojů, je do tajných skladišť odváděli; s nepřáteli vlasti spolky tvořili; tajnosti hlavních opevnění vlasti nepříteli vyzradili . . .

Ale soudně dokázané Slováků »zločiny« jsou cele jinačí. Na př. Ferd. Juriga, ř. k. farář a sněmový poslanec, 16. listopadu v Prešpurku odsouzen na 2 roky státního vězení a 1200 korun pokuty. Co spáchal? Jedem, dýkou, dynamitem pracoval? Nikoli. Toliko černidlem. V článečku Lidových Novin maďarštící ohlupovatele školských dětí pojmenoval novodobými Herodesy a Faraony.

Za takové nic dostal 2 roky státního vězení a 1200 kor. pokuty!

V Ružomberku sensační pravota inscenována tamějším předsedou sedrie Chudovským a státním fiskusem Belohorským proti 16 Slovákům rozličného stavu proto, že když dr. V. Šrobár v ružomberském okresu na sněmové poslanectví kandidoval — nebyli »němými psy«.

Ondřej Hlinka, ř. k. farář ružomberský, celým svým vlivem podporoval dra Šrobára. Za to měl ho stihnouti trest, exemplárný, odstrašující, aby budoucně nestalo se něco podobného. Ř. kat. klerus je zde od uherských vlád považován za něco takového, co je povinné vládu podporovat,

Hlinka v Ružomberku opovážil se politisovat samostatně. Za to musil ho stihnout trest, veliký, odstrašující.

Lidé ve státní službě, lidé závislí dosvědčili, co Chudovský a Belohorský chtěli míti dosvědčeno, a Hlinka odsouzen na 2 léta do st. vězení, 500 kor. pokuty a 680 kor. pravotných útrat.

Aby v budoucích časích stoličným klikám oponovati neopovážil se Slovák, žádalo se za potrestání dra. Šrobára, jenž cirkule turboval, na poslanectví kandidoval, klikám vzdor na vzdor.

Státní úředníci a služebníci svědčili, že dr. Šrobár »bouřil lid«. Dr. Šrobár odsouzen na 1 rok do st. vězení a 900 kor. pokuty.

Podobně k vůli vyššímu stanovisku vládní politiky pro nic za nic odsouzen fabrikant Ondřej Janeček na 6 měsíců do st. vězení a 500 kor. pokuty; Jiří Greguš, pekař, na 5 měsíců do st. vězení a 200 kor. pokuty.

Petr Cheben, obuvník, dostal 5 měsíců st. vězení a 100 kor. pokuty; Jozef Tomík, ř. k. farář, 4 měsíce st. vězení, 300 kor. pokuty a na 3 léta ztrátu politických práv.

Dva měsíce st. vězení a 100 kor. pokuty dostali: Ant. Maťašovský, robotník, Michal Serafín, zedník, Jozef Janovec Janov, rolník, Štěpán Jesenský, obuvník, a Jan Vlkotinský.

Všickni zde jmenovaní, jako ukrutní revolucionáři neb banditi, 5 měsíců seděli ve vyšetřující vazbě!

Nejnověji zdá se, že trenčanský fiskus závidí slávu liptovskému, nebo žene před soud 25 Slováků z Predmieru a z Bytče proto, že byli v zástupě, jenž demonstroval proti neslovenskému kandidátu poslanectví 22. ledna 1906.

S král. fiskusy ruka v ruce pokračují i kat. biskupi, mezi nimiž po této stránce vyznačil se nejvíce spišský biskup Párvy.

Tento ružomberského faráře Hlinku suspendoval od církevných výkonů jedině proto, že to vyšší politika vyžadovala.

Z té jisté příčiny faráře Moyše, dobrého Slováka, z Louček přeložil do kraje, kde »čert dobrou noc dává«.

Kaplan Tománek v Markušovcech rozšiřoval »Lidové Noviny« mezi lidem. Za to Párvy chtěl ho vyhnati do druhé diecése. Když to nešlo, chtěl ho ve Čtvrtku zavříti do kláštera, kam deportují pobloudilé duchovní. Když ale spišští kaplani osvědčili solidaritu s Tománkem, biskup přeložil ho do Zázrivé, nejzastrčenější to »Lhoty« v Oravě.

Tyto arcivlastenecké výkony kat. biskupů mají i dobré následky. Totiž budí v lidu sebevědomí a otvírají oči těm, kteří v knežích a biskupech jen svaté bytosti vídali a ctili. Tak na př. v Zohoře, v stolici prešpurské, celá církev se zprotivila, když jí za kněze »páni« poslali člověka takového, jehož nechtěla. Ženy vyhnaly ho z fary, i z obce.

*

Šovinism vévodí i v církvi evangelické. Smrečský farář Pavel Čobrda několik slov vypustil z úst, jimiž neschvaloval vládní nařízení, směřující za úplným pomaďarštěním škol v Uhrách. Musil si za to vysedět 3 měsíce st. vězení, a teď i církevní vrchnost se naň obořila a odsoudila ho ku ztrátě úřadu.

*

Proti vrbovské volbě, kde proti Slováku Markovičovi vyvolen byl Rudňanský, slovenská strana apelovala na kurii. Kurie však volbu za správně provedenou vyhlásila a apellanty odsoudila k zaplacení 14.000 kor. pravotných útrat.

*

Dne 4. listopadu bylo veliké shromáždění slovenského lidu v Prešpurku. Za cíl mělo spojení slov. sociálních demokratů s lidovými národovci. Hlavním řečníkem a činitelem byl tam sněmový poslanec Milan Hodža. Je nanejvýš žádoucno, aby následky onoho shromáždění byly dobré a trvalé.

I to je potěšitelné, že na Slovensku ustavičně vzrůstá počet slov. ústavů peněžních. Tak v tyto dny založeny nové takové ústavy v Skalici, Fraštáku a v Budapešti.

»Do zlých časů, Bůh to s nebe vidí, pokolení naše upadlo!« Uprostřed takých chvil dobře nám napadlo rozpomenouti se na slovenského veleducha. 16. listopadu uplynulo 100 let od narození Karla Kuzmányho, znamenitého slov. spisovatele, učence a patentálního biskupa evangelického. Byl mužem pokroku, vysoce vzdělaný, a zanechal po sobě »monumentum aere perennius«.

Nedožil se sice vtělení svých ideálů, ale písně jeho přešly do krve národa (»Kdo za pravdu hoří« a jiné), a památka jeho je mezi Slováky požehnaná. Z jeho rozsívání žíti bude potomstvo. *Slovák.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Pojišťování soukromých úředníků uzákoněno — Pasivní resistence poštovních zřízenců — Organisace zemědělského dělnictva — Zdražování potravin — České odborové organisace — Americká statistika odborových organisací — Mydlářský trust v Anglii zanikl — Pro domo mea.

Na nový rok byl v úředním listě publikován zákon o pensijním pojištění soukromých úředníků s platností od 1. ledna 1909. Elaborát poslanecké sněmovny, který zde byl již uveden, byl panskou sněmovnou částečně pozměněn, takže v prvních čtyřech skupinách příjmových platí zaměstnavatel dvě třetiny prémie a pojištěný jednu třetinu, v posledních dvou však — příjmy od 2400 K do 7200 K — platí zaměstnavatel i pojištěný každý polovici. Přesahuje-li příjem 7200 K, platí si pojištěnec prémii celou sám.

Uzákonění starobního a invalidního pojišťování dělnického je ponecháno novému parlamentu. Že bude jednou z prvních jeho prací, toho zárukou je činnost československé strany sociálně-demokratické, na jejímž VII. sjezdu zemský poslanec moravský Vaněk podal návrh: »... prvním úkolem nové říšské rady musí býti usnesení zákona o zavedení starobního a invalidního pojištění, jakož i zaopatření vdov a sirotků. Sjezd doporučuje všem voličům bez rozdílu, aby na voličských schůzích žádali na

kandidátech výslovné a závazné vyjádření se v této otázce, a aby volili jen takové muže za poslance, kteří již svou minulostí a činností ve prospěch tohoto požadavku poskytují dostatečnou záruku, že o jeho uzákonění poctivě se zasadí. Zastupitelstvo společné strany sociálně-demokratické pak sjezd žádá, aby při zahájení činnosti říšské rady vyzvalo kluby všech politických stran a národností, by působily k rychlému uskutečnění tohoto dávného a naléhavého požadavku pracujícího lidu v Rakousku.«

*

Vánoční doba zdála se vhodnou ke zdůraznění žádosti poštovních zřízenců o zlepšení postavení. Zřízenec, který po sedmileté službě stane se definitivním, má platu 800 K a po 40 až 50 letech dotáhne to až na 1400 K až 1600 K. Bídu jejich vláda sice uznávala, ale na naléhání poslanců stále poukazovala na finanční nesnáze, ačkoli pošty vykazují čistého zisku 20 milionů korun. Teprve když na vánoce zahájili zřízenci pasivní resistenci, t. j. práci dle předpisů, dostalo se jim ministrem Fořtem závazného slibu, že největší bídě bude odpomoženo ihned, ostatním pokud možno nejdříve. Zvýšení platu poštovních zřízenců nechá si však vláda zaplatit veřejností, které bylo ministrem obchodu dekretováno zvýšení poštovních sazeb.

Poslanecká sněmovna vyřídila ve schůzi 18. prosince ve formě pilného návrhu Pommera, Klofáče a Klumpara úpravu platů kancelářských pomocníků. Ve vzácné jednomyslnosti shodli se mluvčí všech politických stran, že postavení kancelářských pomocníků je nesnesitelné. Před pěti lety již projednala říšská rada příslušný zákon, panská sněmovna se však dosud nedostala k jeho vyřízení. Při debatě byly pronášeny staré stížnosti na protežování certifikatistů, které jsme slyšeli také od poštovních zřízenců. Tatíček stát jako zaměstnavatel jedná velmi macešsky. O vojenské pensisty a certifikatisty stará se pečlivě, těm malým, pouze civilním, staví však koryto hodně vysoko. Kdyby vláda věnovala úpravě platů státních zřízenců jen polovici péče, co jí věnuje projednání kongruy, mohlo být bídě, oslazované ministerskými sliby, dávno odpomoženo.

*

Zemědělskému proletariátu, jenž byl dosud více méně opomíjen, počíná sociální demokracie věnovat největší pozornost. Kdežto v Italii jest organisace zemědělská již pevně vybudována, dle »Bollettino dell' Ufficio del Lavoro« měla 1. ledna 1906 221.913 členů — jest ostatní Evropě forma tato dosud skoro neznáma. Její důležitost objasnila již velká stávka rusínských zemědělců za dosažení politických požadavků — memento! bez účasti zemědělského proletariátu je účinná hromadná stávka politická nemožnou. Německo, východisko socialistického hnutí, počíná teprve uvažovat o formě zemědělských organisací. »Vorwärts« ze 23. září 1906 obsahuje úvodník, nutno-li, vlastně možno-li zemědělce organisovat dříve politicky či odborově. Za nynějšího zákonodárství zemědělského proletáře přímo zotročujícího, jemu veškerá práva upírajícího, je vůbec nemožno zemědělce dostati do odborové organisace. To znemožňují i bídné mzdy, z nichž by nemohl platit příspěvků. Nejprve je nutno

změnit zákonodárství, t. j. dostat do sněmovny místo kobylkářů a popů socialisty, pak je možno zemědělce organisovat odborově. Nyní však je nutno získávat je do politických organisací, aby odevzdávali hlasy sociálnímu demokratu. Dokud však 75 procent zemědělských dělníků bude při říšských volbách volit konservativně, nebo se volby zdrží, není v Německu půdy pro zemědělskou organisaci.

Podobné názory panovaly také u nás. Že nejsou naprosto správny, dokazuje právě český zemský odborový spolek zemědělského dělnictva v Plzni, který bude nyní proměněn v říšský spolek československého dělnictva zemědělského. Zpráva k VII. sjezdu strany soc.-demokratické praví o něm: »Organisace zemědělských dělníků značně vzrostla, a to tak, že počínaje rokem 1907 počne vydávati svůj list. Místy došlo i k zápasům mzdovým, v nichž mladé ještě hnutí dělnictva zemědělského, za pomoci našich politických organisací, v celé řadě případů vynutilo si snesitelnější podmínky existenční.« Od 10. ledna bude »Zemědělec« vycházeti jako čtrnáctidenník. Zemědělský proletariát probouzí se nyní také v zemi magnátů, která dosud dodávala západním zemím, nám a Německu, stlačovatele platů, vysílajíc tisíce Slováků a Chorvatů na naše velkostatky. Originelním způsobem však odpověděli svobodomyslní aristokraté maďarští hladovým rabům: »Buď pracovat za staré platy, nebo si přivezeme čínské kuli.« Přímý import z Číny! Toť pro uherské analfabety úvod do světové politiky.

Vůbec obracejí agrárníci více než kdo jiný zřetel nejširších vrstev k otázkám mezinárodních vztahů. Maďarští tím, že vyhrožují importem, naši tím, že zakazují import. Uzavření hranic rumunských, srbských a ruských, uzavření přístavů chrání naše voly před znehodnocením. Zdražování potravin dostoupilo stupně nebývalého. Koupěschopnost širokých vrstev je nepatrná, trpí tím stavy sprostředkující, profity plynou jedině v hluboké kapsy agrární. Již i řezníci šli žádat ministra orby za povolení dovozu argentinského dobytka. Pochodili ovšem jako sedláci u Chlumce, neboť náš ministr orby je v prvé řadě agrárníkem, ve druhé řadě agrárníkem a ve třetí zas. (Jeho pruský kolega Arnim-Criewen doporučoval městským konsumentům proti drahotě masa svépomoc v potravních družstvech.) Potraviny nahražovány surogáty, ale žel, i ty se musí dovážet, ergo clo na ně. Clo na kokolin zvýšeno na vyšší rozkaz ze 2 K 50 h na 35 K, clo na rýži má být zvýšeno, aby lidé místo rýže jedli kroupy, na kterých mohou bohatnout naši agrárníci. To jistě nezůstane bez vlivu na výsledek voleb ani u nás (počet hlasů odevzdaný při zemské volbě dru. Štemberkovi není zjev nahodilý) ani v Německu, kde poměry jsou obdobné. Tu ještě může být někdo tak naivní, že žádá stranu sociálně demokratickou, aby se do voleb zdržela akce proti zdražování potravin, že ji pro ten čtvrt roku také kozel nevezme. Musila by být šílenou, aby se vzdala své nejúčinnější zbraně.

Že agrárníci sami nikterak se nesnaží zbraně této jí zbaviti, dokazuje zpráva ve »Venkovu« ze dne 30. prosince minulého roku, »Sensační zpráva o zásobování Německa masem«: »Německé agrární listy uveřejnily v těchto dnech poplašnou zprávu. Při posledním

vyjednávání o nové obchodní smlouvě mezi Německem a Spojenými Státy severní Ameriky bylo také jednáno o tom, zdali a za jakých podmínek by bylo Amerikánům dovoleno americký dobytek do Hamburku dovážet, zde porážet a maso dle známé trustové organisace americké ve zvláštních vozech železničních po celém Německu rozvážet. Vzhledem ke známému přátelskému poměru mezi Německem a Spojenými Státy je zpráva ta pravděpodobna. Není divu také, že způsobila mezi německými agrárníky poplach... Máme ovšem za to, že agrární vliv uplatní se v Německu i při volbách příštích do říšského sněmu, takže americké plány sotva se zdaří...«

To přece je nepokryté přiznání, že agrárníci za každou cenu budou trvati na uzavření hranic, to jest na vysokých cenách masa. Ale kam to spějeme, olupuje-li jeden stav za pomoci státu veškero obyvatelstvo? Takovým způsobem chtějí čeští agrárníci dosáhnout svornosti v národě, když český dělník v tom zemském ráji na pohled k vůli nim musí hladovět?

*

Zpráva k VII. sjezdu strany soc. dem. podává obraz vzrůstu odborových organisací. »Odborovému sdružení« bylo průměrně měsíčně placeno: r. 1897 za 7102 organisované členy, r. 1898 za 13.787, r. 1899 za 19.756, r. 1900 za 22.723, r. 1901 za 22.755, r. 1902 za 21.022, r. 1903 za 20.919, r. 1904 za 21.182, r. 1905 za 29.511, r. 1906 za 50.322. Během devíti let jeví se tedy vzrůst českých dělníků v Čechách organisovaných o **708·5%**, proti roku 1905 o **70·6%**. Dle zpráv z jednotlivých okresů bylo by odborově organisovaných v Čechách 69.001, na Moravě 24.126, ve Slezsku 773, v Dolních Rakousích 15.063, celkem 108.963. Ježto však z nejsilnějšího právě okresu I. (Praha, Karlín a Smíchov), dále ze III., IV. a VI. v Čechách, IV. (Prostějov) a V. na Moravě, II. ve Slezsku, VI., VII. a VIII. v Dol. Rakousích není počet udán, můžeme počítat bezpečně na 130.000 odborově organisovaných českých dělníků. Z těch, za něž se platí »Odborovému Sdružení« v Praze, je 35·64% organisováno v samostatných odborových spolcích českých a 64·36% ve spolcích říšskocentrálních. Poměry v těchto stále ještě nejsou naprosto uklidněny. Pojednávajíc o nich, praví zpráva: »Poměr, v kterém žijeme nyní, je nanejvýš obtížný. Hnutí naše vedeno je ze dvou míst dvěma hlavami. Jednou, která rozhoduje, a druhou, která se klade pod guillotinu veřejného mínění za nezdary hlavy vedoucí a rozhodující.«

*

Board of labour Spojených států vydal statistiku odborově organisovaných dělníků všech států. Australie, Italie, Nizozemí a Norsko jsou uvedeny s počtem z roku 1904, ostatní státy z 1905. Co do absolutního počtu organisovaných jsou na prvém místě Spojené Státy se 2,000.000 členů, čili 2·64% veškerého obyvatelstva. Na druhém místě absolutně, na prvém však percentuelně je Velká Britanie se 1,866.755 členy a 4·50%. Za ní následuje Německo 1,822.343 (3·23%), Francie 781.314 (2·00%), Rakousko 323.099 (1·24%), Italie 260.102 (0·80%), Belgie 128.700 (1·92%), Švédsko 105.000 (1·92%), Australie 100.626 (2·64%). Dánsko 90.911 (3·71%), Uhry 71.173 (0·37%), Španělsko

56.905 (0·31%), Švýcary 48.000 (1·44%), Nizozemí 37.221 (0·73%), Nový Sealand 27.714 (3·58%), Norsko 16.227 (0·73%).

*

Boj anglických konsumů s mýdlářským trustem, o němž jsem předešle referoval, je již dobojován. Po 23denním životě trust zahynul, když objednávky klesly s počátečních 90% celkové spotřeby na 1%! Konsumním spolkům ovšem pomohl trust vydatně sám, sníživ váhu mýdla o jednu šestnáctinu a rayonováním mýdlového trhu. Trvalý zisk družstev spočívá v tom, že továrny jejich jsou prací zahrnuty tak, že musí pracovat nepřetržitě ve dne v noci.

*

»Nehorši se na zrcadlo, máš-li křivou hubu.« »Věstník československého obchodního pomocnictva« napadl mne pro to, že jsem konstatoval, že při volbách v V. skupině živnostenských soudů zvítězila Č. O. B. většinou pouhých 119 hlasů, a to napjetím veškerých sil a za pomoci měšťáckého tisku. Uštědřil mi titul pašeráka. Na důkaz, že do »Naší Doby« nenosím zboží propašované, uvedu jen volání »Národních Listů« v den volby 16. září: »V poslední chvíli vyzýváme české voliče a voličky, aby se všichni osobně dostavili dnes k volbám... Odložte všechnu netečnost a liknavost aspoň na jediné toto dopoledne. Agitujte ještě dnes mezi svými známými, aby šli osobně a jistě volili. Každý ztracený hlas může přivoditi porážku české věci. Kdo nechce pracovati přímo do rukou nepřátel všeho českého, musí se dnes určitě a osobně dostaviti k volbám. Následkem přehmatů páchaných německo-židovskými obchodními pomocníky z rakouského ústředního svazu hrozí pro českou stranu vážné nebezpečí. Volební místnosti pro pátou skupinu jsou tentokráte v samostatných budovách, tak že se není co obávat teroru sociálně demokratických štváčů. Nuže, všichni dnes k volbám za práva stavovská a za nezadatelný český ráz slovanské Prahy.« Pisatel tohoto provolání není daleko od pisatele lokálky ve Věstníku, tak že jsem přesvědčen, že jistě věděl o »vlasteneckém rámusení« a o strachu Č. O. B. před porážkou.

Kdo sleduje mé přehledy, jistě mi nevytkne strannickosti. Já mohu z cifer pouze vyvozovat úsudky, že tyto jsou pro Č. O. B. nepříznivy, za to však nemohu přece já. Při volbách r. 1900 měla Č. O. B. 1194 hlasů, sociální demokraté (ať jsou původu jakéhokoli, po náboženství se dnes ptá pouze neinteligent) 726, tedy Č. O. B. většinu 768 hlasů. 1906 Č. O. B. 1830, sociální demokraté 1711, většina Č. O. B. 119 hlasů. Vzrůst hlasů Č. O. B. 636, tedy průměrný vzrůst 212; vzrůst hlasů sociálně-demokratických 985, průměrný 328. Počítáme-li se stejným vzrůstem i na dále, bude mít při příštích volbách Č. O. B. 2042 hlasů, sociální demokraté 2039, zvítězí tedy Č. O. B. třemi hlasy. To bude však její poslední vítězství, vítězství Pyrrhovo, neboť při následujících volbách bude poražena většinou 133 hlasů. Uvažujeme-li pak poslední vzrůst hlasů, bude Č. O. B. poražena již v příštích volbách, neboť získala pouze 200 nových hlasů, sociální demokraté však 489; z toho by resultovalo při příštích volbách 2030 hlasů pro Č. O. B. a 2200 hlasů, tedy většina 170 hlasů pro sociální demokraty.

Že vývoj půjde tímto směrem dále, je jisto, neboť ponejvíce zřízenci malých závodů jsou členy Č. O. B., kdežto zřízenci závodů velkých hlásí se k sociálním demokratům. Ježto pak velkozávodů přibývá ve velkoměstě jako je Praha rychleji než závodů malých, stoupá i počet stoupenců sociálně-demokratických rychleji. Nazývat sociálně-demokratický svaz německo-židovským, je dnes frází, která již na nikoho nepůsobí. Vždyť na př. i velmi mnoho úředníků vlasteneckých nakladatelství volilo sociálně-demokraticky, a nikdo nebude mít p. Ottu nebo Vilímka v podezření, že zaměstnává Němce nebo židy.

Rozepsal jsem se o této věci obšírněji, abych odmítl výtku pašeráctví a stranickosti, a pokládám záležitost pro sebe za skončenu. *R.*

ŠKOLA.

Školství na sněmech zemských — Petice o zlepšení postupu učitelstva — Učitelstvo v moravských volbách zemských — Škola na sjezdu československé strany soc. demokratické — Požadavky školních inspektorů.

Poslední dny uplynulého občanského roku věnovány byly kratičkému zasedání zemských sněmů. Jednání sněmu království českého otáčelo se kolem bolavé otázky úhrady dvacetimilionového deficitu a vyvrcholilo v řečnickém zápasu českoněmeckém o událostech prachatických a budějovických.

Otázku školství národního, které tvořiti by mělo předmět hlavní péče zemského zastupitelstva, nikdo na přetřes neuvedl. A bylo přece tolik věcí z oboru školství, které by pozornosti poslaneckých kruhů neměly ujíti. Boj o školu, který se divokou agitací s kazatelen v uplynulém roce do značné šíře rozpoutal a známé pastýřské listy proti škole vyvolal, otázka ministerstvem vyučování zemské školní radě vrácených průvodních nařízení k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu, do krajních mezí zabíhající a všeliký pokrok školský ničící přeplněnost tříd žactvem, stížený postup učitelstva národního následkem krutého provádění úsporného systému v zemských financích na řád učitelstva, otázka zastoupení učitelstva ve školských úřadech, otázka spravedlivého obsazování učitelských míst, snížení 43leté služební doby učitelstva, lidštější řád disciplinární a mn. j. otázky klepají na dvéře zemského sněmu, čekajíce vyřízení. Není však otázky, k níž by bylo tolik lhostejnosti a vlažnosti v kruzích poslaneckých, jako právě k otázce školské. Kromě interpelace konservativních velkostatkářů, kteří se postavili do služeb reakce a žádali místodržitele, aby zakročil v učitelstvu proti stoupencům »Freie Schule«, a protiinterpelace posl. Leglera nestalo se na sněmu zemském v posledním zasedání o školství téměř ani zmínky. Doba zasedání byla ovšem krátká.

Z kruhů pražského a okolního učitelstva byla podána sněmu zemskému petice, osvětlující neutěšený stav zatímního učitelstva mladšího. Zemský zákon o služném přiznává pětiletá zvýšení služného jen osobám

učitelským definitivně ustanoveným. Protože však učitelstvo pražské, předměstské i mnohých měst venkovských první definitivy nabývá zpravidla po desátém, často však i po 11. i 12. roce služebním, nemůže dostávati kvinkvenálek po prvním pětiletí, ale zpravidla až pozdě ve druhém nebo i po druhém. Tím přichází každoročně o 200 K, kterýžto obnos vyrůstá při oddalování definitivy do tisíce korun.

Definitivní učitel II. třídy stává se po uplynutí 10 let od zkoušky způsobilosti učitelem I. tř. ad personam, nenabyl-li ovšem před tím učitelského místa I. tř. systemisovaného. Doba zatímní učitelské služby II. tř. není však analogicky, jak by se souditi dalo, omezena podobným ustanovením, a zatímní učitel II. tř. musí čekati na vysvobození ze svého trudného stavu, až se systemisované definitivní učitelské místo II. tř. uprázdní. Úsporný systém, jímž se učitelé I. tř. ad personam převádějí na systemisovaná místa I. tř., zhoršuje poměry do krajnosti. Systemisovaná místa I. tř. v městech se tím již ani nevypisují, a dnes již vyskytují se případy, že učitelé II. tř. ve 13. roce své služby nemohou následkem své nezaviněné zatímnosti postoupiti na učitelská místa I. tř. a bráti zvýšené služné i se dvěma kvinkvenálkami. Jednotlivci ztrácejí tak již celé tisíce, které se jim v nižádném případě nenavracejí.

Vedle značných škod hmotných jsou uvedené osoby učitelské připravovány také o práva občanská. Nabývají totiž práva domovského a volebního podle dosavadních ustanovení v působišti svém teprve po ustanovení definitivním. A jaký to ponižující zjev, takový 33letý zatímní učitel v obci beze všech práv občanských!

Petice ukazuje právem na zákon slezský, přiznávající pětileté přídavky i zatímním učitelským silám od zkoušky způsobilosti, a žádá, aby také v Čechách náležely všem učitelským osobám i zatímním, působily-li dle povinnosti a nepřetržitě, kvinkvenálky od zkoušky způsobilosti.

Druhá petice pražského »Komenského« dovozuje potřebu změny zákona o pensi učitelské. Dle stávajících ustanovení počítá se do výslužby doba služební, strávená po vykonané zkoušce učitelské způsobilosti bez přerušení na některé škole veřejné, a učitel nabývá nároku na plné výslužné až po 40. roce služebním po zkoušce učitelské způsobilosti. Zkoušku tuto může učitel vykonat nejméně po dvouleté praxi školské, t. j. nejdříve ve 3. roce služby. Na plné výslužné nabývají učitelé ustanovení po školní novele práva až ve 43. roce služebním, proti katechetům, kteří mají právo na pensi již po 35. roce.

Požadavek 43leté doby služební nenajde se u žádného stavu příbuzného, ani u učitelstva jiných zemí. Petice ukazuje na poměry v jiných zemích. V Korutanech již od r. 1870 a na Moravě počátkem tohoto roku připočítávají se učitelům do pense 2 léta služby, strávená před zkouškou způsobilosti na veřejné škole. V Bukovině od r. 1873, v Kraňsku od téhož roku, v Dolních Rakousích od r. 1901, v Salcbursku od r. 1870 zákony školské připouštějí, aby učitel po 60. roce věku a po 35. roce služby mohl býti dán na odpočinek. I v nejzanedbanější ve školství a k učitelstvu nejkrutější Haliči může býti dán do pense beze všeho průtahu učitel po 60. roce věku, má-li přes 30 let učitelské služby. Tím, že učitel v Čechách

musí sloužiti o 2 léta déle než učitel na Moravě a v Korutanech, o 5 let déle než v Bukovině, Kraňsku, D. Rakousích, Salcbursku, v Haliči, o 7½ léta déle než katecheti národních škol v Čechách a o 10 i více let déle než učitelé ústavů ostatních, zdržuje postup ostatního učitelstva, a velmi malý zlomek učitelstva národních škol také skutečně se plné pense dožívá. Je tedy požadavek petice, aby se učiteli do pense připočítávala vždy 2 léta služby, vykonané před zkouškou způsobilosti, a aby učitel měl právo jíti do výslužby po 60. roce věku a po 35. roce služby, plně odůvodněn. Splněním požadavků, které jsou naznačeny v uvedených peticích, nynější bídný postup učitelstva by se do jisté míry sice zlepšil, ale trvale nenapravil. Základně bude zlepšen, až se nynější postup, závislý na definitivě neživých míst, přemění na postup dle služebních let živých osob učitelských. Při nynějším obsazování učitelských míst po většině neuvědomělou samosprávou jsou křivdy a bezpráví na jednotlivcích páchané na denním pořádku. Jen náležitě upraveným postupem dle služebních let odzvoní se nynějšímu znemravňujícímu systému při obsazování míst.

Učitelstvo v Čechách má se sněmem zemským zkušenosti více než bolestné. Po celá desítiletí nechal je tříti krutou bídu hmotnou a dnes ještě na jeho úkor provádí ve školství systém úsporný. Po provedení zákonů o služebních platech v jiných zemích patří učitelstvo v Čechách mezi nejhůře v říši placené. Český sněm povahy feudální nepřispěl v ničem také k urovnání ostatních právních a občanských poměrů v učitelstvu. Učitelstvo v Čechách od nynějšího sněmu zemského nic neočekává, ani splnění tak drobných oprav, jakých se dožadují uvedené petice a ostatních požadavků, tlumočených v peticích zemských spolků. Není stavu, který by proto tak vřele souhlasil se základní reformou zemského sněmu na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího nad stav učitelský.

Poněkud příznivěji než v Čechách chová se k učitelstvu zemský sněm moravský. Moravské učitelstvo mělo vždy o něco lépe upravené služební poměry, než učitelstvo v Čechách. Moravský sněm nevyznačoval se nikdy takovou nehybností, jako český. Zákony o služném učitelstva byly měněny v kratších intervalech než podobné zákony v Čechách, a nyní, kdy moravský sněm poněkud se osvěžil zavedením nové všeobecné třídy voličské živly pokrokovějšími, lze od něho očekávati práci pro školství ještě příznivější. Zásadní zlepšení nenastane ovšem dříve, pokud se také na Moravě neodstraní přežilé kurie a nezavede volení dle všeobecného rovného práva hlasovacího.

Při uplynulých moravských volbách objevila se četná řada kandidatur učitelských. Ve čtvrté kurii kandidovalo ve 14 českých okresích 9 učitelů, nejvíce pod praporem strany pokrokové. Z těchto kandidátů zvítězil pouze jediný, a to pod praporem strany klerikální. 90% moravského učitelstva ohrazuje se, aby byl tento poslanec pokládán za jeho zástupce. Poněkud příznivěji dařilo se učitelským kandidátům ve straně agrární. V celku dostalo se na moravský sněm zemský 6 poslanců-učitelů, z nichž 3 jsou činnými členy stavu, 3 pensisté. Může tedy »Věstník« ústředního spolku moravského učitelstva konstatovati, že »nový zemský sněm znamená uznání učitelského stavu jako vážného činitele veřejného.« Učitelští poslanci moravští budou účinně čeliti počtem silnějšímu, ale vzdělanostně hluboko pod normál postavenému šiku poslanců klerikálních.

Potěšujícím zjevem možno nazvati zvolení soc.-demokratického poslance Hybeše do zemské školní rady moravské. Nový člen uplatní ve školním úřadě dobré zásady školské, které má také učitelstvo ve svém programu. Případy, jaký se odehrál na př. s prof. Judou, stanou se pro příště nemožnými.

Zpráva československé sociálně-demokratické strany, vydaná ke sjezdu vánočnímu, vypisuje činnost svých stoupenců v obcích. Sociální demokraté v duchu svého programu zasazovali se důsledně o zrušení školního platu, doporučovali zřizování a rozšiřování škol, snažili se docíliti podpor pro chudou školní mládež a ve mnohých případech hleděli zlepšovat postavení učitelův opatřováním slušných, bezplatných bytů. Zpráva pochvaluje si, že v obcích, kde strana nabyla vlivu, jdou rodiče ruku v ruce s učiteli. Pořádají společné schůze, jimiž dociluje se vzájemné shody, která podporuje učitelskou práci a napomáhá zdárné výchově dítek. Strana všímá si zbědovaných poměrů českého školství v uzavřeném území, pořádala projevy za zřizování nových škol a za docílení řádných místností školních. Pozoruhodný je boj strany za české školy v Dol. Rakousích. Akce za zřízení českého školství ve Vídni skončena nepříznivým rozhodnutím říšského soudu. Dělnictvo najde cesty, na kterých s novým úsilím bude se domáhati práva. Zásada, že každému dítěti má se dostati základního vzdělání v jeho jazyce mateřském, byla stranou vždy hájena do krajnosti, a také přímým a bezohledným vystoupením proti německým soudruhům. Učitelstvo české, které činnost stoupenců soc.-demokratické strany v obcích sleduje nestranně, ví, že svobodná škola s volným učitelstvem měla a má vždy ve straně dělnické nejopravdovější a nejrozhodnější obhájce.

Sjezd strany sociálně-demokratické na Vinohradech, dne 24. prosince konaný, vyzněl v řeči dra. Soukupa notou po úplné odluce církve od státu. Není pochyby, že proces, který je slavně dobojován ve Francii, musí býti dříve či později dobojován také v Rakousku. Všechny pokrokové živly rakouských národů musí vědomě pracovati k tomu, aby stát vybudován byl na základech naprosté bezkonfesijnosti, »stejně ve škole jako v soudní síni, v žaláři jako na hřbitově. Tato odluka od fary a církve nesmí se zastaviti ani před prahem školy. Škola musí býti světská, bezkonfesijní a svobodná, stejně jako učitelstvo v ní. Školství jest nám základem nejenom rozvoje kulturního, ale i hospodářského. Průmysl v Německu a Švýcarsku přišel ke svému velikému rozkvětu z velké části také díky velikému rozvoji svého národního školství. V Rusku jest pravý opak; analfabetism a nízká úroveň školství znamená také nízkou úroveň průmyslovou.« Pokrokové učitelstvo je v názorech na potřebu úplného odloučení školy od církve se stranou soc.-demokratickou a pokrokovou úplně za jedno.

Na sjezd českých i německých školních inspektorů, konaný v říjnu v Mladé Boleslavi, jsme pozapomněli. Nebyla o něm také ve veřejnosti vydána oficielní zpráva. Školní inspektoři vybíráni jsou vládou jednak z učitelstva středoškolského a učitelstva státních pedagogií, jednak z učitelstva škol měšťanských. První kategorii inspektorů není dozorčí

úřad nad školstvím národním cílem, ale prostředkem k nabývání ředitelského místa střední školy. Školní inspektorát je doživotním cílem dozorců, vybíraných z druhé kategorie učitelstva a hlavně ze ředitelů škol měšťanských. Tito inspektoři požívají ze svých míst na měšť. školách dovolené, místa po nich zastávají zástupci, a na místa zástupců dosazují se špatně placené síly výpomocné. Tím je postup učitelstva měšť. škol značně ztěžován. Mnozí učitelé těchto škol nemohou se domoci definitivy, a protože obyčejně mají definitivu na školách obecných, z nichž postoupili, brání v postupu svým kolegům nižší kategorie. Inspektoři školní žádají, aby úřad jejich se stal definitivním a učitelstvo měšť. škol, sdružené v »Jednotě«, s požadavkem definitivy inspektorátu školního souhlasí. Také veškeré učitelstvo německé nestaví se proti definitivě školních inspektorů z důvodu lepšího postupu všeho učitelstva.

Za to velká většina učitelstva škol obecných, sdružená v Zemském ústředním spolku, uvádí proti definitivě vážné důvody. Ukazuje na definitivní školní inspektory z Haliče, z nichž mnozí se stali pravými metlami učitelstva a školství přivedli k úpadku. Uvádí neřídké případy, kdy inspektoři naši stavějí se dobrovolně do služeb reakce, všecko pokrokové potírající. Vytýká špatné povahové vlastnosti inspektorů, z nichž zvláště poníženost směrem vzhůru k okresním hejtmanům, spojená s pánovitostí směrem dolů k podřízenému učitelstvu, nebývá úkazem nejřidčím. Ukazuje dále na případy stranickosti inspektorů, zneužívání postavení a j. V definitivě školních inspektorů vidí většina učitelstva utužování byrokratismu, nebezpečí odnárodňování a odlidovění školy, a neohlížejíc se na výhody lepšího postupu, který by definitivou nastal, volá po dočasné volitelnosti inspektorů.

Školní inspektoři žádají po zbavení, resp. po omezení svých písařských i úředních prací, a v tomto požadavku je s nimi všecko učitelstvo za jedno. Inspektor musí míti volný čas, aby mohl studovati směry výchovné, aby v nich měl náležitý rozhled a mohl se tak státi uvědomělým vůdcem učitelstva. Jen tak nabude významu pro pokrok ve školství, za nímž třeba spěti.

—*n*—

LITERATURA.

Krásná:

Ladislav Kunte: Cesty, kterými jsem šel . . . (Nákladem Času). Viktor Dyk: Prosinec. (Nákladem J. Otty.)

Mnoho lidí v Čechách počalo svou dráhu dětskou tak jako autor knihy »Cesty, kterými jsem šel« — kostelem. Byli a jsou mezi nimi naši nejlepší lidé: Havlíček, Augustin Smetana, Masaryk. Ale všichni dříve či později byli nuceni od kostela se odtrhnout, neboť nepodával jim pak toho, co podávat měl: náboženství. Havlíček vyjádřil to verši i v Kutno-

horských epištolách, Smetana ve své autobiografii, Masaryk mimo jiné spisem »V boji o náboženství«.

Kniha Ladislava Kunteho, »Cesty, kterými jsem šel«, je v podstatě své také bojem o náboženství. Je bojem především proti náboženství špatnému, proti neopravdovosti náboženské a tím i nepřimo bojem za náboženství jiné a lepší. Jsouc pak bojem proti náboženské neopravdovosti, je bojem proti životní neopravdovosti vůbec, je bojem za život, uvedený v souhlas s vnitřním přesvědčením, a tedy bojem za život v nejvyšším smyslu mravní a karakterní. Tím již tato kniha povznáší se nad běžné knihy literární — není právě jen knihou literární.

Kniha p. Kunteho je především životopisem autorovým. Ale nepodává jen suchá data. Vystihuje celé ovzduší, podklad vývoje po stránce sociální a psychologické a již z toho důvodu obsahuje nejen mnoho zajímavého, ale i cenného. Vylíčení rodné vsi autorovy, jeho domova, otce, matky, bratří, vylíčení venkovské neděle a významu této neděle pro lid, vylíčení dětské zbožnosti, to vše je nám tak známo, ale zde zachyceno hlouběji nazírajícím zrakem a často i uměleckým pérem. Mne zajímalo hlavně i to, co autor vypráví o dětské skepsi — pro nás poučení, že již dítě počíná prohlédat neopravdovost, a jakou dvojsečnou zbraní již tu je tedy katolicko-náboženská, a ovšem po té jisté stránce i protestantská výchova, pokud operuje stejně nesmyslnými dogmaty jako církev katolická.

Po dětství, životě na vsi následuje gymnasium — vstup do širšího světa. Autor podává obšírnou a cennou kritiku gymnasia. Kritiku gymnasia podal nám ve svých konfessích před léty i Machar. L. Kunte vadu shledává v systému. Připouštím, systém zaviňuje mnoho. Ale celá společnost je systém a přec v tom systému lze jít proti proudu. V tom je vada i professorů, že pohodlně dávají se unášet středoškolským systémem. Na středních školách snad je víc byrokratismu, než se ho najde v úřadech. Je byrokratism a šablona především ve styku s žáky. Ovšem šablona je pohodlnou, kdežto porozumět lidsky duši žákově vyžaduje trochu úsilí a více méně vybřednutí z denní šablony. Vidíme tu pohodlnost a ten byrokratism na střední škole i u lidí jinak pokrokových, naši učitelé na obecných školách jsou v celku v tom směru daleko lepší. Mají víc opravdového zájmu paedagogického, proto také přechod dítěte z obecné školy — ač i tu je dost byrokratismu a šablony — je skutečně vstupem do nového a nijak příznivého světa.

Třetí kapitola: Seminář. Výchova na kněze! Již v tom je protimyslnost: vychovávat na kněze a tím hůř, nutno-li vychovávat na kněze ty, kdož jimi mají se stát proti své vůli a svému přesvědčení. L. Kunte nám líčí nevšedně celou tu proceduru seminární výchovy. Nazývá tuto seminární výchovu hypnotisací. »Kněz, uspavač duší, musí sám prve býti hypnotisován, aby byl připraven pro svůj úkol povolného a poddajného media staro- a středověké soustavy názorův, jimiž se uspává duch a život lidstva doby moderní. Hypnotisovaný hypnotisér — taková jest formule orthodoxního, ideálního římského kněze.« A tak na konec kněz, který nechtěl být knězem, je nadšen tak svým povoláním, že by je za žádné jiné nevyměnil. Není to ovšem často jen nutný sebeklam?

Čtvrtá kapitola: Kněžství. Kapitola velice cenná nejen konfessí autorovou, ale cenná i proto, poněvadž lze ji dosti generalisovati a poněvadž v ní jeví se nám přímé zasahování hierarchie do života — působení a odraz klerikalismu. Autor je krajně upřímný, nikde především nešetří sebe. Máme zde podrobnou a hlubokou analysu katolického kněze po všech stránkách — nejen po těch, jež vidíme my nezasvěcenci, ale i po těch jiných, jež právě bylo možno tak vystihnout toliko bývalému knězi. Kněžské svědomí, jak nám je předvádí p. Kunte, svědomí, které knězi vytýká za zločin, opomene-li hodinu recitovat v breviři anebo sloužit mši po snídaní, které však dovoluje falšovat matriky, aby zhanoben byl odpůrce, které dovoluje denuncovat, ničit existenci — toto svědomí je příšernou okrasou pastýřů duší našeho lidu. A nejen toto svědomí, ale všechna ta zvrácená římsko-katolická morálka, sebeobelhávání a tudíž obelhávání i jiných, na něž působím — a to ve jménu náboženství, jak to všechno je hrozné a smutné! Internacionála — slovo, našimi vlastenci tolik obávané! Zde je římsko-katol. internacionála a její vliv na nejcennější statek člověka. Vykonala-li u nás tato internacionála protireformací tak zhoubný vliv v každém směru, není ani jinak možno, než že naše národní obrození a probuzení musí spočívat právě ve vymanění z tohoto vlivu. To obrození není ještě vykonáno, to znamená v Čechách Masaryk — to především.

I kniha p. Kunteho, v níž po kapitole »Kněžství« líčeny jsou vnitřní boje autorovy a konečné vystoupení z církve, znamená kus takového českého obrození. Je to probuzení a obrození jeho, ale znamená i pobídku k probuzení a obrození jiných. Pan Kunte často žaluje na svoji slabost. Je v nás všech dosti slabosti, ale p. Kunte je i silný, vykonal čin. A ne čin hazardu, ale čin, který byl vynucen nitrem, který prostě vykonat musil. Předcházela revoluce v hlavě a v srdci.

Pan Kunte je náboženský člověk, třeba že často mluví o skepsi. Ta skepse vede k novým bojům. Bojuje, hledá — cesty jeho, byť zdánlivě skončeny a vše rozřešeno, nejsou u konce. »Má-li oběžnici Sirius, je obydlena ta oběžnice?« ta otázka zůstane p. Kuntemu indifferentní, ale ty jiné otázky budou se vraceti. Jsem o tom přesvědčen.

*

Je-li kniha L. Kunteho projevem vnitřní síly, knihou vniterního poznání a rozvoje jednotlivce a vede-li odtud cesta k celku, je Prosinec Viktora Dyka knihou čistě vnějšího radikalismu a tím knihou slabosti. Nevychází jako kniha L. Kunteho z jednotlivce, nýbrž z massy.

Hrdina nového románu V. Dyka, Kopulent, žije ulicí. Z ulice čeká spásu, z pouličních bouří prosincových r. 1897. Mladý český radikál! Po několik dní vře v něm horečka, prochází davy, pozoruje policii, vojsko, je přesvědčen, že ulice stanou se grandiosním obrazem, že rozhodne se česká otázka — tentokráte anebo nikdy. Ale nepřišel vůdce, aby se postavil v čelo zmatenému davu, nikdo nepřidal intelligenci a jasnou, sebevědomou vůli chaotickému citu a tak ten lid, který na ulicích věřil, ztratil víru, a co mohlo být »grandiosním obrazem, stalo se karikaturou«. Kopulent vidí po nezdaru prosincovém, že vše nyní půjde v pořádku, za han-

bou že pokluše hanba, za malomocí bezmoc, za ústupem útěk, politický vývoj že je rozhodnut. Kam to přivedou Čechy? Mrtví jsou dle Kopulenta na tom lépe, jednotlivec je na tom lépe. Může zemřít, hrozí-li mu paralysa. Národ však, který stihla paralysa, bude po případě ještě dlouho jen tak žít, živořit. »Žijem, je to skoro život, ne celý život«. Radikalism Kopulentův končí beznadějí.

Tato nová kniha p. Dykova může být dokladem pro bezúspěšnost radikalismu. P. Dyk vrátil se tu k základní myšlence svého dřívějšího románu »Konec Hackenschmidův«. Tam také radikalism, hazard — hazardní život jednotlivcův, Hackenschmidův život, zde, v Prosinci, hazard generalisovaný a zobrazený na celém tělese národa. V prvém románě konec hazardu učiněn ranou z revolveru — zde, u národa, »karikaturou«, »skoro životem«, ne již celým životem.

Hazard! Chtěl bych říci, že stal se p. Dykovi překonaným stanoviskem, ale zatím to ještě říci nemohu. Je sám ještě příliš chycen. V jeho obou knihách váha příliš se sklání na stranu hazardu, a nelze tedy říci, že by měl zcela jasné pochopení pro bludy a zmatky svých lidí, jak praví v úvodě. To, co já si z jeho knihy odvozuji, p. Dyk sám neakcentoval. Má sice proti radikalismu Kopulentovu protiklad v Julii, ale protiklad takřka mimochodný. Nebudu se však pouštět do obšírnějších rozborů, ač by k tomu dosti vybízel Kopulent a jeho »česká otázka«, i ty jiné postavy románu a jejich gaudium i taedium vitae. P. Dyk sám jednou snad nahlédne, že vlastně teprve počátek začíná tam, kde nyní ukončil. Problém národa se stanoviska Čertova kopyta? P. Dyk musí se úplně oprostit od vlivu tohoto Čertova kopyta, jehož akta nám registroval. Měl bych snad vykládat, co a jak? Bylo to dobře pověděno jinde. Já jen zde rád konstatuji, že v Prosinci již je méně té jisté frivolnosti, která v knize o Hackenschmidovi tak vydrala se na povrch. V tom snad již je kus sebepoznání autorova. A pak zjev Julie Vintrové, kterou má p. Dyk v nové své knize, a která je příliš vnímavá pro vše, co čistou duši uráží, dává naději, že p. Dyk mohl by jíti cestou novou, ne snad vábnou, ale pro opravdového spisovatele nezbytnou.

Řekl jsem: »kniha slabosti«. Ano, musí předcházet poznání a sebepoznání, vnitřní práce. Kniha pana Kunteho — ovšem to je individualita již v základě jiná — tuto cestu naznačuje. Tak řeší se nejlépe problém malého národa. *Z.*

Poučná:

Ed. Černý: Potřeba reformy pokračovacího školství. Jaromír Borecký: Jaroslav Vrchlický. Pokus o studium jeho díla. Alfred Jensen: Jaroslav Vrchlický. Literární studie. P. Birjukov: Vzpomínky a listy L. N. Tolstého.

Ed. Černý: Potřeba reformy pokračovacího školství. Nákladem Dědictví Komenského, sv. XIII. v Praze.

Zkušený praktik a velmi dobrý organisátor na poli odborného školství našeho uveřejňuje v knize uvedené své zkušenosti, jichž nabyl návštěvou pokračovacího školství v Mnichově, a doplňuje je původními návrhy, jak řešiti otázku tuto v rámci poměrů pražských a českých vůbec. Stav pokračovacího školství jest u nás neblahý, možno říci neudržitelný. Do toho bylo si často stěžováno. Velmi správně věc posoudil již také inspektor technol. musea L. Weigner svou studií »K reformě pokračovacího školství«. Konečně všem známo, že poměry daly příčinu loni k neblahým argumentům ulice. Nápravy potřebí v nejvyšší míře. A té lze právě dosíci nejsnáze po vzoru mnichovském. Tam totiž, jak poučuje spis Černého, mají pro pokračovací školství zvláštní budovy, řádně účelně zařízené, vlastní sbory i ředitele, tak že možno na všech školách vyučovati z a d n e a toliko tovaryši, dělníci a mistři mají podvečerní kursy, které však nesmějí trvati přes sedmou hod. Učení je tak zařízeno, že žáci buďto 2 odpoledne anebo jeden celý den v témdni věnují se svolením svých zaměstnavatelů škole. Učení ovšem neděje se stejně pro všecka řemesla, pro příslušníky živností, majících určité saisony, bývá škola položena v t. z. mrtvé období, kdy hoši mohou se jí s větším klidem věnovati. Základem veškerého učení jest d í l n a, z té vychází veškera výchova, na základě práce dílenské vyučuje se také zdravovědě i nauce občanské (Bürgerkunde). Učitelé a ředitelé těchto škol jsou většinou praktikové a mají pěkné sociální postavení. Autor navrhuje pro poměry pražské dvojí způsob řešení této otázky, buďto pro Prahu a předměstí zvláště, anebo společný způsob v rámci příští velké Prahy. Tento způsob doporučuje vřeleji a to z toho důvodu, že by byl daleko levnější. Tím způsobem by v příští velké Praze vzniklo několik ústavů vzdělavacích značné důležitosti, jak pro dělnictvo, jehož zdatnost autor výborně oceňuje, tak pro živnostenské synky, kteří dnes přeplňují školy střední oddalujíce se tak zaměstnání otcovu na škodu českých živností a hospodářské síly národní vůbec, a tak by vznikl po Čechách ve větších městech nový system lidového školství, který by jistě znamenitě se uplatnil a přinesl by vskutku dobré ovoce. Dobu, již by učedník tímto způsobem trávil ve škole, bylo by lze nahraditi tak, že by se doba učení o 3 měsíce prodloužila, ale ovšem by musil živnostník pokročilého učně po ten čas již honorovati.

Střízlivou, věcnou a cennou úvahu tuto lze doporučiti všem, kdož mají zájem o vzdělání našeho živnostenského dorostu, neboť nebude-li intelligence a vlivná veřejnost za věc bojovati, naše samospráva sotva přistoupí na důležitý podnik, který by vyžadoval přece jen určitých obětí finančních, byť tyto nikdy nevyvážily výhod, jakých by školství toto přineslo. S novým druhem škol by ovšem došlo na odborné vzdělání učitelstva, o kterém v tomto listě bylo již r. 1902 psáno. Jest si přáti, aby kniha Černého vykonala plně své poslání v naší veřejnosti a zjednala nápravu školství — tolik zanedbávanému. *gn.*

Jaroslav Vrchlický. P o k u s o s t u d i u m j e h o d í l a. Načrtl *Jaromír Borecký.* Nákladem M á j e. 1906.

Jaroslav Vrchlický. L i t e r á r n í s t u d i e. Napsal *Alfred Jensen.* Autorisovaný překlad ze švédštiny pořídil *Arnošt Kraus.* J. Otto. 1906.

Dvé studii o Vrchlickém se nám dostalo. Obě hlási se jen jako první kroky, už pevnější a rozhodnější kroku Albertova, o systematické studium díla Vrchlického. Obě probírají jeho knihy v pořadu tu přesněji, tu volněji chronologickém. Tohoto pořadu více se drží Jensen. Borecký dělá místy náběhy k utřídění, a tak připojuje k slovům o té oné knize něco o knize, jež jest jí ideově příbuzná atd. Kniha Jensenova má také pevnější base; vytýká si přesnou a konečně správnou methodu: nechce býti »esteticko-psychologickou studií«, z níž prý se více dovíme, co její autor myslí o básníku, »ale nevíme ještě, čím je« básník »ve skutečnosti«; spisovatel volí raději metodu čistě literárně-historickou, která je mnohem namáhavější, ale konečně jedinou bezpečnou půdou, na níž lze stavět rozbor psychologický; jeť psána pro cizince.

U Jensena skutečně lze mluviti o rozboru; tu je charakteristické také, že více všímá si epiky a lyriky reflexivní, kdežto Borecký promluvá o sbírkách, vybíraje si z nich jen to, o čem právě je mu buď milo pohovořiti, nebo kde mívá nějakou vhodnou poznámku a poučení o formální virtuositě Vrchlického. Jensen snaží se vystihnouti myšlenkový obzor Vrchlického, uvádí jej místy v přirovnání k básníkům evropských jmen a shledává Vrchlického samostatným, individualitou, a tedy i slovanským; pravda, vybírá si také a pomíjí zase něco, neboť přiznává, že v tom množství produkce Vrchlického je leccos slabšího, ale má k tomu právo vůbec, jdeť o charakteristiku, již skutečně podává. U Boreckého postup chronologický jest zcela náhodně propleten postupem pragmatickým, a jeho essai jen chvalořečí zpravidla stejnými obraty a obrazy až do omrzení, ba druhdy dosti násilnými (str. 144, 190: rozlichá, jevištní forma atp.), nepodávajíc reliefního obrazu básníkova; také jeho stanoviště, s jakého tu a tam o básních mluví, a které jest dosti kolisavé samo, neboť úsudky jsou ustavičně omezovány nějakými ač nebo třebas, jest nám pro svůj vnější formalismus vzdálenější procítěnějšího chápání Jensenova.

Obě práce odlišujíce se metodou, chápáním a pojímáním literatury, psány jsou s láskou k Vrchlickému; jeť třeba i lásky, i dosti smyslu kritického pro výklad a posouzení. Tyto dvě práce, třeba v úsudcích obě nedefinitivní, hodně usnadnily a připravily půdu budoucí větší monografii Vrchlického: práce Boreckého hlavně jen snesením materiálu, o nějž se již Jensen opírá, a práce tohoto několika průlomy kritického utřiďování a ocenění. Ale dříve bude třeba, myslím, vykonati několik prací přípravných, úzce monografických; tak na př. o Vrchlického lyrice erotické; o vlivu hugovském, jehož verbalismus dusívá druhdy vlastní individualitu básníkovu, jinou Hugovy; o vlivu lyriky anglické atp. Ty teprve podají to, čeho postrádají obě tyto studie, a co jest hlavně jich slabinou, pevné a plně kritické posouzení všech hodnot básníkových.

N.

Vzpomínky a listy *L. N. Tolstého.* Jeho dílo a život. Sestavil a upravil P. Birjukov. Svazek I. Autor. překlad dra B. Prusíka. Nákladem J. R. Vilímka, 1906. Str. LXX + 510.

V několika evropských jazycích současně vyšel první objemný svazek nové knihy o Tolstém. Obsahuje mimo jiné Tolstého vzpomínky

z mládí, dosud neuveřejněné, a četné listy, rovněž nepublikované. Celek však snaží se býti dílem životopisným, vzniklým kompromisem mezi pouhou sbírkou materialií a vědeckou biografií. Tím vysvětluje se obšírnost a jistá neurovnanost spisu. První svazek obsahuje zprávy o životě Tolstého do jeho sňatku, o období, než napsal veliké romány své.

Kniha Birjukovova je znamenitou pomůckou. Přináší většinou zprávy zcela nové, a pro osobní účast Tolstého na díle fakta úplně zaručená. —

Tolstoj pochází z hraběcí rodiny, jejíž členové ode dávna zasahovali do veřejného života ruského a domohli se vedoucích míst ve státních úřadech i vojsku. Tolstoj četné příbuzné portretoval ve svých dílech, takže některé povídky a romány jeho jsou jakýmisi rodinnými kronikami. Kniha Birjukovova jest dobrým komentářem k nim, osvětlujíc, co je skutečností, co básnickým výtvorem.

Jisto jest, že v Tolstém se vyvrcholily některé vlastnosti rodinné. Několik příbuzných jeho žilo asketicky a oddalo se náboženskému hloubání. Dvě tety, které byly jeho vychovatelkami, měly v tom směru na něho vliv největší. Bratr jeho Dimitrij stýkal se s opovrženými, chudými a ubohými, odvrátil se od »světa«. V tomto okolí také u Lva Nikolajeviče, jenž od dětství vynikal sensibilitou až chorobnou, vyvinula se bolestná autokritika, láska pro pravdu a hlavně to, co nazývá »hledáním Boha«. Je to nápadné již v prvních pokusech literárních.

Zdá se, že umělecké vlohy zdědil po matce, ženě duševně vynikající nad otce. Vymýšlela prý sama povídky a znamenitě je vypravovala. Starší bratr Tolstého Nikolaj byl podle úsudku Turgeněvova rozeným spisovatelem, jenže záhy zemřel. Lev Tolstoj stal se spisovatelem téměř náhodou. Když anonymně vyšlo jeho »Dětství«, příbuzní pokládali za autora Nikolaje. Začátečník stal se rázem slavným; starší literáti vytušili, jaký jim vyrůstá soupeř. Ocenil jej také Turgeněv, ač povahy jejich navzájem se odpuzovaly a ač tyto rozdíly málem vedly k tragické srážce. Tolstoj vyrostl v nevyrovnatelného analytika, bořícího staré názory a hledajícího nové světy. Věnoval se lidovému vzdělání, zvrátil vymoženosti a zásady officielní paedagogiky a zřídil volné školy, kde dítě samo ukládalo úkoly učiteli.

Toť obraz mládí velikého spisovatele ruské země, jak jej podává kniha Birjukovova methodou kronikářskou, důkladně a nestejnoměrně. Methodou kronikářskou: literárně, svou technikou Birjukov prozrazuje vědeckého laika, kterému jde jen o fakta, nikoliv také o nezbytné závěry z nich a o vhodnou formu. Kniha proto přes všechny své přednosti bude míti cenu dočasnou, jako nezbytný podklad k pracím dokonalejším, jednolitým. Nicméně stojí za překlad, ježto v přítomnosti vyniká nade vše, co o Tolstém bylo dosud napsáno. Jest ozdobena řadou zajímavých podobizen Tolstého, jeho příbuzných, rodiště a p. Překlad není dosti hladký ani přesný a úplný. *q.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Dvanáctkrát přehlíželi jsme v posledních číslech Naší Doby události související s náboženstvím a církvemi. Hleděli jsme si všímati všech zajímavých a obsažných zjevů doma i v cizině. Čistě a potěšitelně náboženského mohli jsme zaznamenati velice málo. Většinou jsme byli nuceni mluviti o církvích, o Církvi, a to ne po stránce nejpříznivější. Pokládám za přepjatý příliš všeobecný a proto nesprávný výrok Bölscheův v »Kultur«: »odvrat od církve z náboženských důvodů«. V jednotlivých, výjimečných případech však obsahuje pravdu. Co nás zaměstnávalo nejvíc? Klerikalismus. Buďto boj s ním, nebo jeho vrůst. V cizině úbytek (Francie, Španěly), u nás doma však rozmach. V popředí stály po celý uplynulý rok otázky: volná škola a reforma manželského práva, při nichž jde církvi panující ne o náboženství, nýbrž o moc a vliv.

Boj i práci o náboženství, skutečně o náboženství, lze stopovati v Německu, ve sporech stran, konservativního a kritického směru v theologické vědě i církevní správě, v pokusech o nové, moderní pochopení a živý výklad křesťanství, ve snaze po obrození protestantismu, v pokusech o sblížení a smíření světa náboženského a vědeckého. Není tu ještě pověděno poslední slovo, není nalezeno rozřešení, ale práce směrem pokroku a svobody pokračuje; právě u mladých lze vycítiti náboženskou opravdovost a vřelost a bezprostřednost, a to jim vymůže úspěch.

U nás na neštěstí není podobného hledání a práce. I ten nepatrný zájem, který by byl, nedochází ukojení. A zatím hnutí nejen protiklerikální, ale přímo protináboženské sílí, a tak místo smíru roste zmatek.

*

Dle posleního sčítání lidu v Prusku 31. prosince 1905 (za 10 měsíců mají statistiku hotovou a vytištěnou!) bylo pozorovati některé zjevy zajímavé po stránce konfesijní. Především bylo patrno, že heslo »Pryč od církve« naprosto zklamalo ve slibovaných výsledcích; ukázalo se totiž, že počet bezkonfesijních klesl nejen absolutně, ale i relativně naproti počtu z r. 1900. Podnětem k vydání tohoto hesla v části vedení strany soc. demokratické byl nový, od té doby již přijatý návrh školského zákona, který vedle školy simultánní umožňoval také školu konfesijní dle přání rodičů, a mimo to dotýkal se samosprávy školních obcí, zkracuje ji na prospěch státu. Tato příčina ukázala se ne dosti mocnou. Mimo to je zjevno, jak konstatuje sama revue »Socialistische Monatshefte«, že otevřené nepřátelství mezi soc. demokracií a církví je přece jen výjimkou přese všecky přestřelky. Jsou prý proticírkevní a protináboženští horlivci, horkokrevní agitátoři mezi redaktory i ve vedení strany, ale massa přivrženectva strany prý se spokojí posloucháním jejich útoků a zůstává klidně v církvi, částečně z konservativnosti, ale, to je pro nás zajímavé — částečně též proto, že proletariát má jisté náboženské city a určité, třeba méně jasné náboženské potřeby. Spisovatel článku, Wilhelm Schröder, známý socialistický theoretik a statistik, předpovídá spíše vzrůst tohoto náboženského sklonu v socialistických massách, vzestup církev-

ního vlivu. A nebojí se toho. Prohlašuje ovšem za povinnost strany otevřený boj a bezohledné nepřátelství každému kazateli, který by zneužíval náboženství, kazatelny, církve k utrhání demokracii a pod., ale jinak pokládá za pochybeno měniti právě onu část programu, která označuje náboženství za soukromou záležitost (ač prý v jiných bodech program potřebuje revise), a nahrazovati tuto zásadu bojem proti náboženství a církvím vůbec. Katolické okolí nutí odpůrce k nepřátelství proti náboženství a církvím vesměs, protestantské ovzduší vyvolá také odpor proti ztrnulosti církve, ale učí respektovat náboženství. Tím se vysvětlí docela odlišný ráz na př. anglického socialismu.

Jiný pozoruhodný zjev v počtu konfesí v Prusku jest absolutní i relativní přírůstek katolíků naproti protestantům ve všech provinciích mimo dvě, a to na podiv! — právě ty, kde jsou katolíci ve většině; tedy: V provinciích většinou protestantských přibylo katolíků, ve dvou katolických zvětšil se počet protestantů. Tento poslední zjev jest zjištěn též v mimopruských státech říše německé, zvl. jižních, také převážně katolických.

Pokusy o vysvětlení tohoto úkazu jsou tyto: Nelze ho vyložit snad větším počtem přestupů, poněvadž statistika přestupů dokazuje převahu přestupů ve prospěch protestantské církve, a to značnou. Jest zjištěna větší přirozená plodnost katolíků zvl. Poláků. Hlavní podíl však má jednak přistěhovalectví katolíků z jižních německých států a z ciziny, jednak větší účast protestantské části obyvatelstva v podnicích koloniálních, v námořnictví. — Protestantů je v Prusku 62·59%, katolíků 35·80%. —

Další korrekturu smělých vývodů papežského zástupce na loňském sjezdu říšských katolíků v Essenu přináší vlastnoruční list papežův kardinálu arcibiskupovi kolínskému Fischerovi, ve kterém výslovně stojí, že »poslušnost k apoštolské stolici ponechává, jak zkušenost stále dokazuje, každému úplnou a neobmezenou volnost v oněch záležitostech, které se netýkají náboženství«. Orgán novokatolíků německých, Das XX. Jahrhundert, zjišťuje tento pokrok patrný prý aspoň v theorii, ale připojuje hned, že prý slova se mohou vykládati a kroutiti, i když jejich smysl je na první pohled jasný. Vždyť nejnovější zkušenost ve Francii dokazuje, že papež nehodlá katolíkům ponechati volnost. Arci, řekne se, že Francii jde právě o náboženství. Ale republika přece nepodnikala a nežádala ničeho, co by bylo proti náboženství, nýbrž trvala na tom, aby každý občan, i kněz, se podroboval zákonům. Že francouzští katolíci tak chápali rozlukový zákon, dokazuje většina episkopátu, která radila ke smířlivosti a podrobení. Ale papež, předstíraje téměř »jednomyslný souhlas« biskupů, nařídil intransigeanci. Není ostatně čeho litovati, jestliže značná část majetku církevního ve Francii přejde z mrtvé ruky ve prospěch veřejné dobročinnosti.

Jakých prostředků hodlala užiti kurie proti francouzské vládě, vysvítá dle některých zpráv z listin zabavených při vypovědění papežského sekretáře nunciova Msgra Montaniniho z Paříže: papež prý radil francouzským katolíkům, aby umělým pádem cen na burse způsobili svržení ministerstva. Aby se kryla proti možným nepříjemným publikacím, pro-

hlašuje kurie, že při zabavení listin nebyla provedena inventura; hodlá tedy bezpochyby prohlásiti některé nemilé dokumenty za podvrhy nepřátelské vlády.

O finančnické schopnosti papežské kurie svědčí jisté — ovšem teď dementované — místo sensačních pamětí býv. říšského kancléře Vilémova kníž. Hohenlohe: za povolnost centra měl prý papež dostati pěknou sumu na hotových. Vláda vyvrací; dostal prý jen drahý umělecký šperk, a ovšem ne za hlasy poslanců z centra.

Francouzská vláda nehodlá ustoupiti. Clemenceau prohlásil: »Vláda bude respektovati vše, co se týká náboženského kultu. Papež na naši smířlivost odpověděl vyhlášením války; nařídil porušování francouzských zákonů. Vláda povede neúprosný boj proti všemu, co tvoří římskou politiku. Katolíci by měli pamatovati na budoucnost své víry. Nabízíme jim právo na svobodu, na svobodu shromažďovací; užijí-li této svobody, bude mír možný; chcete-li válku, budete mít válku«.

To bylo řečeno v předvečer poslední lhůty k utvoření a ohlášení kultických sdružení.

Od té doby většina, veliká většina odpírá poslušnost. Separatistická menšina téměř mizí. Utvořilo se pouze 80 kat. sdružení; jak málo to je, poznati z fakta, že evangelických je 902.

Zajímavé je doznání katolických kruhů, mezi nimi též »Čecha«, které stále naříkaly na násilí, jehož se málo osob dopouští na celé »katolické« Francii. Samy teď doznávají, že Francie už dávno není katolickou.

15. prosince předložil Briand parlamentu novou předlohu církevní, která znamená nový důkaz blahovůle vlády; nemluví se v ní o rozlukovém zákoně, ale dovoluje tvoření náboženských společností podle obecného spolčovacího zákona. Chrámy se mají ponechati bohoslužbě, spolkům a dosavadním duchovním. Jen ty, na které by spolky nečinily nároků, mají spolu s takovýmiž farami, semináři atd. připadnouti obcím, okresům, státu; jeden článek umožňuje vyvlastnění církevního majetku ve prospěch místní práce podpůrné.

Kněžím, kteří odpírají poslušnost, hrozí zákon zadržením povolené pense, chovancům seminářů povoláním k vojenské službě.

Rozhodující postavení katolického centra v protestantském Německu bylo koncem 1906 otřeseno jednak objevenými machinacemi politikářskými vynikajícího poslance, ano vůdce Roerena, o němž se psalo, že v jeho rukou byla vlastně správa kolonií, jednak důsledky, jež vláda učinila proti centru z jeho zamítavého postavení proti jistým v celku nepatrným požadavkům vládním pro kolonie. Centrum povolovalo vždycky vše, co vláda chtěla, teď se ukázalo, že to nebývalo zadarmo; a tak, když se trochu odvrátila vládní přízeň, přestalo vlastenectví centra.

Když se teď o centru více mluvilo, vynořila se zase otázka, zdali je centrum stranou konfesijní či pouze politickou. Vůdcové jeho i tisk tvrdí, že je stranou politickou, ale připouštějí, že nejen protivníci, nýbrž i sami katolíci, lid, jsou přesvědčeni o jeho konfesijním rázu. Jmenovaný již vůdce Roeren přiznal na veřejné schůzi v Trevíru: »Úkol boje proti náboženské a politické svobodě má centrum posud, a to si musíme právě za těchto poměrův uvědomiti, ať si nás na-

zývají stranou konfesijní nebo nekonfesijní. Nechápu, proč se mnozí z naší strany tolik namáhají, aby proti tvrzení protivníků dokázali, že jsme stranou nekonfesijní. Jistě jest centrum stranou konfesijní... Musí si zůstati vědomo, že jest voleno výlučně katolickým lidem v Německu, a že jest tudíž již pouhým požadavkem vděčnosti, aby se ujímalo se zvláštní vřelostí zájmů katolického lidu«.

Proč budí tato otázka spory, proč zajímá? Konfesijnost centra je dokladem a důkazem, že katolíkům jako údům církve jde o církev, její moc atd. víc než o národ, stát, společnost, jako celek; bylo-li vůbec ještě jakého dokladu po Francii třeba, dalo jej centrum samo. Ve Francii se ukázalo, že církev dovede spíš obětovat náboženství než svou moc a prestige.

Stejně neupřímným osvědčuje se stanovisko centra k Polákům poznaňským a jejich požadavkům. Centrum se vždycky honosilo přízní k národnostním potřebám polským. Ale dnes už sotva kdo věří, že katolicismus centra je platným štítem Polákům. Centrum vždy utkvělo na platonickém prohlášení sympatií, ale jinak povolilo vládě vždy peníze a zákony výjimečné proti nim. Od centra Poláci nezískali tedy nic, za to ztráceli a ztrácejí mnoho tím, že odium zpátečnictví přenáší se ve veřejnosti německé a namnoze též mimoněmecké s klerikální strany na ně.

Nadšený ctitel a propagátor Nietzscheův, dr. Horneffer, přednáší po Německu a zakládá »Bund für persönliche Religion«. Hesla jeho jsou: »Erlösung durch Schönheit«, vykoupení krásou; »Erziehung im griechischen Geiste« — výchova v řeckém duchu; »Tod dem Christentum! Tod der Kirche!« Smrt církvi, smrt křesťanství. Tedy návrat k antice — jako nedávno u nás, náboženství moderního pohanství (nemíním tento výraz potupně, nemáme jiného). Divné je při tom spojení se jménem Nietzscheovým! Nietzsche, bořitel křesťanství, — prorokem nového náboženství!

Přes neúprosnou censuru indexovou vniká vědecké badání přec i do kruhů kněžských: francouzský kanovník Ulisse Chevalier doznává a dokazuje v tlusté knize, že legenda o Loretě, t. j. o zázračném přenesení domku Mariina z Nazareta do Lorety v Italii prý r. 1291, jest jen legendou. Ale když je tomu tak, co pak s papežskou bullou z r. 1507, která legendu předekretovala ve skutečnou událost? —

V německém překladu Marie Sellové vyšla knížka římského universitního profesora dějin, Baldassare Labanca, o »Budoucnosti papežství«. Rozeznává trojí papežství: královské, politické a náboženské papežství. První bylo zničeno zabráním církevního státu, a to zničeno na vždy. Druhé, politické, trvá a snaží se uplatniti, ale zmizí též, a to ještě před koncem 20. století. Jedině oprávněným je dle Labanky papežství náboženské, ale i tomu hrozí nebezpečenství od vědy, od protestantů, od náboženského individualismu a partikularismu. Jediná záchrana papežství je v tom, aby se stalo institucí čistě náboženskou. Nepochopí-li nutnosti této restrikce, zanikne papežství, kdežto náboženství potrvá.

Požadavek papežství čistě náboženského není ničím novým, ani není ve spise Labankově nějak nově osvětlen anebo podepřen. Spisovatel pod-

léhá témuž klamu jako mnoho lidí: představují si možnost papežství jako instituce výhradně náboženské a nevidí, že takové papežství by nebylo tím, čím chce být, a že ani není možno, poněvadž jeho vznik a vývoj celý nebyl čistě náboženským, nýbrž především politickým.

V Rusku postupuje svoboda náboženská stejně pomalu jako svobody ostatní. 30. října vydal car nařízení, jímž se starověrcům a jiným sektám orthodoxní církve, pokud jejich učení neodporuje státním zákonům, dovoluje tvořiti sbory, stavěti kostely atd. O něco později přijalo ministerstvo vnitra v Petrohradě mezi náboženské společnosti státem uznané nejnovější církev nebo sektu, Marjavity pod jménem Novokatolíků, a dalo jim právo kultu veřejného, vyhrazujíc jen svému oddělení pro neorthodoxní záležitosti povolení církevní obce pro každý případ. Přes všecky překážky, encykliky a klatby papežské a biskupské šířilo se totiž toto hnutí a dosáhlo v krátkosti počtu přes 100.000 členů. Vysvětlení tohoto překvapujícího zjevu lze nalézti hlavně jen v nízké náboženské mravní a kulturní úrovni lidu i kněžstva v příslušných (západních) částech Ruska.

Armáda spásy hodlá pracovati nábožensky a sociálně také již v Rakousku, v jedné to z mála zemí, kde pro zpátečnické zákonodárství posud nebylo možno začíti tuto práci. Armáda spásy má ve zjevu svém něco výstředního, fanatického, v taktice šablonu a methodismus, ale vykonala sociálně a mravně veliké, skutečného obdivu hodné dílo ve vrstvách, mezi nimiž církve a filanthropické snahy společnosti byly bezmocny. Hlavním stanem pro Rakousko, neb aspoň východiskem bude Jablonec v severních Čechách. Nepochybujeme, že brzy po začátku zabere armáda také území českého jazyka.

Spor mezi církvemi ve Skotsku o majetek bývalé »svobodné církve« (většina se spojila s církví »spojenou presbyterní«; menšina odepřela následovat, a přikládajíc si název pravé svobodné církve, činila nárok na veškeré jmění, budovy, fondy, koleje, bibliotéky staré církve) byl rozhodnut parlamentem (poněvadž rozhodnutí soudu nebylo proveditelné) spravedlivějším způsobem, takže většina chrámů (z 1107 sporných 882) připadne spojené církvi, více než přiměřená menšina (92) staré, malé svobodné; o zbytku (120) se ještě bude rozhodovat. — Rozhodnutí tohoto sporu má význam principielní v otázce majetku církevního pro ten případ, kdyby církev sama učinila nějakou podstatnou změnu v některých zásadních bodech, na př. v Rakousku evangelická církev ve svém poměru ke státu a j. Proto se o něm zmiňujeme.

Mimo nadání dopadla předloha školského zákona v Anglii. Dodatky sněmovny lordů zmařily vlastní účel předlohy, odcírkevnění školy; proto ji dolní sněmovna vrátila lordům a jest hotova raději obětovat ji celou, než přistoupit na změny navrhované konservativní stranou.

Nad vystouplým knězem Svozilem vyneslo olomoucké arcibiskupství konečně ohlašovaný soud. Viní jej ze zjevného kacířství, z veřejného odpadu od stavu kněžského a z konkubinátu. Prohlašuje jej 1. za tvrdošíjného vinníka, a 2. za propadlého vyloučení z církve, za neschopného k držení církevních úřadů, za zbavena všech přijatých svěcení

a za zbavena církevního pohřbu, na tak dlouho, dokud by nešel do sebe, 3. za bezectného před církevním forem.

Trefně poznamenává »Čas«, že vyobcování, které kdysi bylo postrachem smrtelným a znamenalo zničení velikánů, dnes se čte s úsměvem. Vyloučení může býti zajímavo se stanoviska církevně-právního a zákonníka občanského: vztahuje se na kněze, který vystoupil z církve, a jejž církev prohlásila za zbavena všech přijatých svěcení, ve své platnosti stále ještě paragraf, který ve vyšším svěcení vidí character indelebilis a překážku k uzavření platného manželství?

Orgán katolické moderny »Bílý Prapor« byl zastaven; biskupové moravští zakázali jej vydávati a čísti pod klatbou. Vydavatelé se podrobili, zabouřili proti hierarchii letákem, ve kterém odsuzují nesvobodu nižšího kněžstva, stýskají na špatné zaopatření hmotné a ohlašují nový orgán.

Hmotné zaopatření kněžstva římsko- a řeckokatolického má býti ještě před ukončením tohoto období parlamentního zlepšeno zákonem o kongrue. Zdá se, že o tuto novou dávku veřejnosti pro církev budou mít spolu hlavní zásluhu čeští liberálové a radikálové.

Mezi mladším kněžstvem hýbe se odpor proti »Čechu«. Není divu, poněvadž jakost a úroveň tohoto časopisu je známa. Ale každá strana má orgán, jakého je hodna.

Na sjezdu agrární strany budil pozornost katolický farář, který dokazoval zbytečnost zvláštní organisace katolických zemědělců. Jest jisto, že katolické agrárnictví jest jen vějičkou klerikalismu čirého, a poněvadž i agrárnictví vlastní již svou sklonností ke šlechtě stojí jednou nohou blízko klerikalismu ne-li v něm, můžeme se těšit na pěkné výsledky brzkých voleb.

V Králíkách dal okresní hejtman četníkem vyšetřovati příčinu odstupu od církve římsko-katolické.

V Liberci nechtělo hejtmanství vzíti na vědomí ohlášený odstup dítěte, jehož rodiče se stali bezkonfesijními, poněvadž prý přestup k bezkonfesijnosti není změnou náboženského vyznání.

7. ledna 1907. +

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. JUDr. Bohd. Klineberger: Náboženský cit, rozbor hodnoty náboženství. Nákladem lidového družstva tiskařského a vydavatelského v Praze. 1906. — Ézéchiel sa personne et son enseignement. Thèse présentée à la faculté de théologie protestante de l'université de Paris. Pour obtenir le grade de docteur d'université et soutenne publiquement le 7. novembre 1905. a 3 heures par Jean Lajčiak, docteur en philosophie. Paris & Cahors. — O Spencerově »Nepoznatelném«. Kritický rozbor prvé kapitoly Spencerovy Filosofie Souborné. Podává dr. Karel Statečný, profesor morálky a filosofie při theologickém ústavě v Čes. Budějovicích. V komisi Rohlíčka a Sieversa v Praze 1904. — Sborník Durdíkův, díl I. S podporou České Akademie císaře Františka Jos. I. pro vědy, slovesnost a umění. Knih vydaných Jednotou filosofickou čís. 1. 1905 — Elemente einer allgemeinen Arbeitstheorie. Beiträge zur Grundlegung einer neuen Wirtschafts- und Rechtsphilosophie. Von Dr. Johann Žmavc. Berner Studien, Band 48. Herausgegeben von Dr. Ludwig Stein, Professor an der Universität Bern. 1906. — Positivism a výchova. Osm přednášek, jež při učitelských universitních kursech v Turnově konal prof. Frant. Krejčí. Vyšlo v Časových otázkách a rozpravách pedagogických jako svazek 12. 1906. — Dr. P. Felix Thomas: Úkol suggesce ve výchově. S povolením autorovým přeložil Fr. Merta. Svazek 2. Knihovny Volné školy. V komisi J. Malého, knihkupce v Zábřeze. 1906. — Valašské dítě, brožurka o dotazníkové akci Pokrokového politického spolku ve Val. Meziříčí pro materiál o abnormních dětech na Valašsku. 1906. — Východočeské otrokářství. Napsal dr. Boh. Gebauer, soudní adjunkt. Svazek 4. Knihovny Přehledu. 1906. — Otto Böckel: Psychologie der Volksdichtung. Verlag von B. G. Teubner in Leipzig 1906. — Der wahre Shakespeare von Karl Bleibtreu. München und Leipzig 1907 bei Georg Müller. — Geschichte der Ethik als philosophischer Wissenschaft von Friedrich Jodl, Professor an der Universität in Wien. Zweite, neu bearbeitete und vermehrte Aufgabe. J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger Stuttgart und Berlin 1906. — Richard M. Meyer, Professor an der Universität Berlin, Goethe, 3. verm. Ausgabe Ernst Hofmann & Co., Berlin 1905. — System der Ethik mit einem Umriss der Staats- und Gesellschaftslehre von Friedrich Paulsen, Professor an

der Universität Berlin. Siebente und achte verbesserte Ausgabe. Stuttgart und Berlin 1906. J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger. — Richard Pischel, Professor an der Universität Berlin, Leben und Lehre des Buddha. Leipzig B. G. Teubner 1906. — Volkspolitik. Von A. Menger. Verlag von Gust. Fischer in Jena 1906. — Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. a. an F. A. Sorge und Andere. Stuttgart 1906. Verlag von J. H. W. Dietz Nachfolger. — Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dr. Jaroslava Golla vydali jeho žáci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta. Nákladem Historického klubu v Praze. 1906. — Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung von J. Peisker, Sonderabdruck aus der Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte III. Stuttgart, W. Kohlhammer 1905. — Prvky mluvy lidské. Napsal prof. Josef Prošek. V Roudnici nad Labem. Nákladem vlastním. 1906. — Prof. dr. L. Couturat: O jazyce mezinárodním. Se svolením spisovatelovým z frančiny přeložil J. F. Khun. Druhé vydání. Nákladem Edvarda Leschingra v Praze. 1906. — Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca dra. Sama Czambela. I. oddelenie: Osnovy a iný materiál rečový. 1. čiastka: Východoslovenské nárečie. Nákladom vlastným. V Turčianskom Sv. Martine r. 1906. — Krupobití v Čechách. Napsal J. Bělohlav. Zeměpisná knihovna, číslo 4. a 5. Praha 1906. — Kongo. Napsal dr. V. Švambera, soukr. docent při české universitě. (Část druhá a třetí.) Nákladem spisovatelovým. Praha 1905. — Grundlagen und Entwickelungsziele der Oesterreich-Ungarischen Monarchie. Politische studie über den Zusammenbruch der Privilegienparlamente und die Wahlreform in beiden Staaten, über die Reichsidee und ihre Zukunft von Rudolf Springer. Wien und Leipzig. Franz Deuticke 1906. — Oesterreich-Ungarn und die Vereinigten Staaten von Amerika in ihren handelspolitischen Beziehungen. Wien und Leipzig 1907. Kais. u. kön. Hof-Buchdruckerei und Hof-Verlags-Buchhandlung Carl Fromme. — Nationale Forderungen. Nationalkulturelle Autonomie. Einzig berechtigte Uebersetzung aus dem Jüdischen von David Balakan. Wien 1906. Verlag Brüder Suschitzky. — Prof. Jovan Cvijič: Makedonskije Slavjane. Etnografičeskija izslědovanija Slavjanskaja biblioteka prof. Ivana St. Šajkoviča I. Petrohrad 1906. — Manuel historique de la question du Slesvig. Documents, cartes, pieces, justificatives et renseignements statistiques publié sons la direction de Franz de Jessen. Copenhague 1904. — Dr. B. Šmeral: Kdo jsou a co chtějí sociální demokraté. — Emile Vandervelde: Vývoj k socialismu. Le collectivisme et l'evolution Industrielle. Přeložil Al. Šašek. Obě knihy nákladem českoslov. strany soc. demokratické. Praha 1906. — Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. Historicko-právní studie, kterou na základě pramenů archiválních sepsal JUDr. Jaroslav Demel. Nákladem spisovatelovým.

V Praze 1904. — Fr. Lad. Rieger: Rakoušti Slované a Maďaři. Ottova Světová knihovna č. 545—546. Praha 1906. — Právo menšin. Přednáška, konaná v Právnické společnosti ve Vídni. Napsal dr. Jiří Jellinek, prof. práv na universitě v Heidelberce. Přeložil dr. Jos. Peters. Nákladem týdenníku Přehled v Praze 1906. — Michail Bakunin: Bůh a Stát. Kritikou opatřil Fr. Modráček. Nákladem J. Jelinka v Praze 1906. — Plzeňská samospráva. Kritické úvahy a kulturní průhledy do hospodářství obecního. Rozmnožený otisk z Času. Napsal dr. Fr. Tropp (L. F. Tichý). Nákladem Času, v Praze 1906. — A. P. Kalina: Myšlenky a hesla našich dnů. Nákladem Edvarda Leschingra v Praze 1906. — Ladislav Kunte: Cesty, kterými jsem šel... Nákladem Času v Praze 1907. — Menzel, Boerne, Heine a počátkové kritiky mladoněmecké. Studie literárněhistorická. Napsal Arne Novák. Nákladem Edvarda Leschingra v Praze 1906. — Leo N. Tolstois Bibliographie und Memoiren. Autobiographische Memoiren, Briefe und biographisches Material herausgegeben von Paul Birukof und durchgesehen von Leo Tolstoi. I. Band. Kindheit und frühes Mannesalter. Wien und Leipzig, Moritz Perles 1906. — F. V. Krejčí: Sennové kultury. Nákladem tiskového výboru českoslov. soc. demokratické strany v Praze 1906. — Zdeněk Nejedlý: Kotle a lesní rohy. K historii těchto hudebních nástrojů. V Praze 1906. — Čechische Revue. Redakteur prof. Dr. Ernst Kraus. 1. Jahrgang. Verlagsbuchhandlung Grosman & Svoboda. Prag 1906. — Josef Čejka. Napsal professor dr. J. Máchal. V Rokycanech 1906. — Bohemian section at the Austrian exhibition Earl's Court London 1906. Alois Wiesner, Prague 1906. — Weignerův Kalendář českých řemeslníků a živnostníků. Ročník IV. V Praze 1907.

Obecná škola a učitelské vzdělávání v Spojených státech severoamerických. Pruská vláda vyslala na výstavu v St. Louisu úředníky, ředitele a učitele, aby tam studovali oddělení školní výstavy. Zprávy těchto delegátů vydány tiskem (kniha těch zpráv má 490 stran) a rozdány nedávno členům poslanecké sněmovny. Zvláště jest pro nás zajímava zpráva městského školního inspektora v Düsseldorfu dra. Knypera o »obecné škole a vzdělávání učitelstva«. Knyper vytýká za naprosté přednosti americké školní soustavy věci následující: Výborné vybudování dětské zahrádky a její organické spojení se seminářem a obecnou školou. Výhradní ohled k školním účelům při úpravě školní organisace, zvláště daleko sáhající možnost, přidělovati žáky školy obecné, bez ohledu k ročním stupňům, vhodným vyšším stupňům dle schopnosti. Osvobození od školného a všeobecné poskytování učebných pomůcek na obecných a vyšších školách, jež alespoň platí jako zásada. Tak nikdo nemusí zjevovati ve škole svou nemajetnost, a snaživému se značně méně ztěžuje a zošklivuje, aby se sám dopracoval vzhůru. Netoliko pro něho samého, nýbrž pro všechen státní život jest nezabraňované postupování vybraných jedinců z davu lidového v kruhy vzdělaných a vůdčích s užitkem. Skrovný počet žáků v jednotlivých třídách, kterého jest přes-

vzrůst měst dosaženo. Vychovávání ruky a oka a vyučování ručním obratnostem. Tím se činí dosti žákům, kteří jsou pro abstraktní předměty méně založeni, a slouží zdokonalování v povoláních živnostenských a technických. Jeho hlavní cena však záleží v tom, že podporuje oceňování a vážení tělesné práce. Snaha, nepodávati vzdělání uzavřeného, nýbrž naváděti k vlastnímu dalšímu vzdělávání po školní době. Zakládání škol universitních a učebných stolic pro paedagogiku škol obecných a vyšších, spojených s cvičebnými školami. Postavení semináře nad vyšší školu, přípravné vzdělávání mnohých učitelů seminárních vyššími školami a universitami, jejich přiměřený plat; vznešený a přívětivý duch v seminářích, jejich ráz jak pokusových míst pro nové vychovávací methody, vhodná poloha a vypravení seminářů zvláště laboratořemi. Styk, jehož jest poskytováno učitelům v povolání činným s místy akademické a paedagogické vědy; horlivost, s níž pracují učitelé škol obecných o svém dalším vzdělávání po době seminární a poskytování vzdělávacích příležitostí zdarma; přechody mezi učiteli obecných škol a škol vyšších. Každoroční úřední zprávy, uveřejňované ústředním úřadem ve Washingtoně o stavu všeho školstva vzdělaného světa.

Zjevné nedostatky jsou: Školní nucenost není ještě všeobecně provedena; kde jest zavedena, netrvá často v rozsahu žádoucím. Není stavu učitelstva obecných škol. Do těch, kdož toto povolání pokládají toliko za pomůcku nouzovou, nelze předpokládati oddanosti, která bývá při postavení životním. Zaměstnání žen ve službě školní jest příliš objemné. Mnohým venkovským učitelům chybí každé předběžné vzdělání pro jejich povolání; veliká většina jich pohřešuje vzdělání seminárního. Plat a sociální postavení učitele nejsou, nehledíc k několika městům, přiměřeny jeho úkolu. Nesmí však býti nepovšimnuto, že nedostatky ty, alespoň z veliké části, jest přičítati na vrub přechodným obdobím ve vývoji země. V malém počtu území málo osazených snad není dosud možnou upravená školní organisace. Že jest vůle pro takovou organisaci, toho jsou důkazem množící se organisované sběrací školy pro skupinu obcí, do nichž se svážejí dítky na groš obecní. Jest věcí slušnou a spravedlivou, poukázati na protivu měst, v nichž nadobyčejná úloha, přizpůsobovati se vzrůstu vývoje školství, naprosto chvalně zdá se býti rozřešena. Ba pokrok školstva musí zrovna překvapovati, považíme-li, že Amerika sotva byla objevena, když Luther v Německu mohl žádati školní nucenosti, a že nebylo v nové zemi ještě žádné školy, když v Evropě byl už dávno vybojován školní boj mezi scholastiky a humanisty. Hledíme-li k tomuto mládí americké školy, k ochotnosti a možnosti, nésti školní břemena, k rychlému praktickému taktu, s nímž Američané cizozemské výchovné myšlenky uskutečňují, k rozmachu a rozkvětu paedagogické vědy v zemi samé, k energické práci školy a její schopnosti přizpůsobovací, mohou se jeviti další naděje pro obecné školstvo americké jen příznivými. *Kč.*

Opravy. Str. 109 ř. 14 zdola: neshledáváme; str. 110 ř. 9 shora: snesla (místo: odložila); str. 111 ř. 13 shora: smysl; str. 113 ř. 19 zdola: rovnoprávná.

Věci maďarské.

Kdo zná trochu dnešní maďarské poměry, ten se zajisté nedivil ani vzniku ani průběhu poslední politické krise tamější, která velice vesele počavši, nabývá rázu den ode dne nebezpečnějšího, a kdo dovede čísti mezi řádky dnešního tisku budapeštského a vídeňského, pozná brzy, že krise Polonyiho je zcela podle toho, že by ve svých nevypočítatelných následcích mohla schvátit koalici, kabinet Wekerlův, parlament, a že tím by poškodila vážně a citelně i tuto »polovici říše«, která se svým novým parlamentem se připravuje ke konečnému upravení poměru k Uhrám.

Dnešní »vůně« Maďarie má bez odporu silný parfum. Politický život maďarský má své nejsilnější kořeny v životě společenském, a vzájemné vlivy obou těchto sociálních sfér působily odjakživa mocně na veřejný život a vývoj veřejných záležitostí. Viděli jsme to v poslední době nejlépe hodně z blízka: jak celá uherská krise měla svůj původ v boji obou vůdčích šlechtických rodin Andrassyho a Tiszovy, a jak politický odpor proti Fejervárymu působil společensky. Fejerváry, jeho ministři a jeho úředníci byli a jsou dosud v Uhrách společensky bojkotováni.

Maďaři rádi se odvolávají k poměrům v Anglii a tvrdí, že také v Anglii politický a společenský život vzájemně mocně na se působí. Kdyby maďarská společnost byla kulturně tak vyvinuta jako anglická — tyto vlivy by si nikterak nepřekážely. Jen že politické a mravní smýšlení maďarské společnosti je kvalitativně tak rozličné a rozlišné, že spolupůsobení obou těchto koeficientů veřejného života nemůže vésti k výsledkům uspokojivým.

Maďarská společnost dneška patří k nejhorším v Evropě. Vedle zeměpisných má tato okolnost důvody zase politické. Zeměpisné leží na snadě: nedostatek kulturně vyspělého okolí, příliv obyvatelstva z mravně nízko stojících zemí (Rumunsko, Srbsko, Turecko, Bulharsko) nemůže zůstati bez vlivu na národ, který svým původem asijským ještě nezdomácněl docela na kulturní půdě střední Evropy.

Když pak tureckou správou a domácími revolucemi stíhaný národ počal žíti životem klidnějším, v době, kdy se vůdcové tohoto lidu namáhali vtlačiti Maďary mezi kulturní národy: národ maďarský měl po všechnu tuto dobu za vůdce lidi, kteří, využitkujíce nesnáze mocnářství, hleděli zvýšiti vliv maďarského státu a ne lidu. Stát však znamenala výlučně šlechta. Lid maďarský vychováván pouze k tomu, aby sloužil za pevný piedestal pro své šlechtické vůdce a dodával sobeckým snahám jejím patřičného důrazu. Pro takové »vedení« lidu je osvědčená methoda krajní chauvinism, bezohledný nacionalism. V době, kdy národ se vzpamatovával z následků četných revolucí, všichni vůdcové maďarskému lidu namlouvávali, jak je už zralým, politicky a kulturně i hospodářsky vyspělým, a lid ten neviděl, nebo prostě nechtěl viděti, že politická síla a vliv maďarský je následkem slabosti spojeného Rakouska, soustavně reakcí ničeného a absolutismem až na pokraj záhuby přivedeného (Hradec Králové), Maďaři nepřiznali si, že hospodářská síla Zalitavska je fikce udržovaná z důvodů politických Vídní, vídeňskými, rakouskými penězi.

Maďaři svým Széchenyim, Andrassym, Deakům, Telekim a Tiszům věřili, že stojí na úrovni kultury nejméně anglické, a anglický parlamentarism nasazen na podklad volebního práva horšího než pro ruskou dumu. Rozpor těchto poměrů Maďaři viděti nechtěli: volební právo šlechta širokým vrstvám upírala, poněvadž massy ty prý politicky nejsou zralé, a vezdy svobodomyslní Maďaři tím spíše touto lží se dali uspávati, když se do tohoto léku nasypalo hodné dávky nacionalismu, který nechtěl povoliti volebního vlivu národům nemaďarským, země svatoštěpánské koruny obývajícím. Samolibost a ješitnost maďarského nacionalismu (Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita) hýčkána pak kde kým a byla korunována korunovací v roce 1867.

Neplodnost tohoto nacionalismu je více než patrna: Maďaři žijí samostatným životem státním — ke všemu státu národního se všemi jeho atributy, státni řeči atd. — po celých čtyřicet let. Jak smutná je jejich bilance kulturní! Co vykonali Maďaři vážného a vskutku velkého pro světovou kulturu? Jak malí jsou u porovnání s námi, kteří po stejnou dobu žijeme v stálém boji o své národní bytí, v boji nerovném s velkým státem, s dynastií, byrokracií, hierarchií, armádou nám veskrze cizí?

Tyto nedostatky kulturní, toto neporozumění pro osvětu vůbec nezůstalo přirozeně bez vlivu na maďarskou společnost a tudíž i na

maďarský stát. Všechny nedostatky kulturní i politické zakrývány rouškou samospasitelného nacionalismu, jak v životě státním tak i jednotlivce. Utlačování Slováků, Srbů, Rumunů i Němců, které vzbuzovalo a vzbuzovati musilo hnus a odpor u každého lepšího člověka, v Uhrách trpěno a prováděno ad majorem nationis gloriam, až tento systém bez ostychu vyhlášen za princip státu, až si budapeštští »státníci« jako Banffy troufali před tváří ostatní Evropy navrhovati a žádati zavedení volebního řádu, který by povolil právo hlasovací v Uhrách jen tomu, kdo zná maďarsky. V zemi, kde Maďaři jsou vůči ostatním národnostem vlastně v menšině!

Tento nacionalism narazil, jak známo, před dvěma léty konečně na odpor koruny, když maďarská šlechta, aby se i nadále udržela u panství, chtěla v područí tohoto jednostranného násilného chauvinismu uvésti i společnou armádu. Jakým způsobem tehdejší krise byla ukončena, je známo. Dostal se k veslu po Tiszovi jeho sok Andrassy a s ním zastancové onoho chauvinismu Košut a Polonyi. Tak mocný je tento nacionalism, že maďarský národ, jehož »anglická liberálnost« byla slavena ve všech končinách světa, snesl ve svém nejnárodnějším kabinetě klerikály Zichyho a Apponyiho. Situace byla zachráněna a dr. Alexander Wekerle, jistě jeden ze schopnějších a střízlivějších, nastoupil vládu. Jeho úkolem bylo v první řadě provésti ony státní nutnosti, které by nerušené trvání dualismu a velmocenského postavení mocnářství zajistily a které dosavadní oposicí byly do Vídně odpirány i tenkrát, když zavedena vojenská vláda barona Fejerváryho. Kdyby dr. Wekerle tuto práci byl prováděl při světle denním, velmi snadno by bylo na různých stranách došlo k rozpoznání, že všechna ta oposice a ten odboj byl prováděn za maličkost osobních aspirací několika lidí. Pracováno tudíž za oslňujícího světla magnesiového: František Košut, Géza Polonyi a Albert Apponyi rozdmychovali dále národnostní cítění maďarského lidu. Géza Polonyi tuto práci konal nejsvědomitěji. Potřeboval tohoto světla nejvíc, pracoval tudíž plnou parou, soukromě i veřejně. Z »veřejných« jeho prostředků nejznámější jsou politické procesy slovácké v Ružomberku. Celý paroxysmus přemrštěného nacionalismu ukázal se tam v plném světle. Procesy, které mezi vzdělanými lidmi obou hemisfér se potkaly a potkají — až budou uvedeny ještě více ve známost — s největším rozhořčením a odporem, maďarský národ a jeho intelligence snesly, poněvadž byly ve službách maďarského chauvinismu. Ministr »spravedlnosti« pan Polonyi při těchto porotách měl hlavní slovo, ovšem za kulisami, a s potěšením se díval, jak

v Ružomberku spravedlnost znásilňovali. V očích maďarských politiků to vše mu neškodilo, jednalť se pouze o — Slováky. Tenkráte ještě nikdo si nevzpomněl, jakého kalibru pan Polonyi je člověk, jakým byl advokátem, jaké dělal obchody. Zůstával stále ministrem justice a nejpřednějším obráncem práv maďarského lidu.

Koalice nastoupila vládu v dubnu 1906. Je zvykem, že ministři po půlletém úřadování bývají jmenováni »Jeho Veličenstva skutečnými tajnými rady«, pokud tuto hodnost neměli již dříve. Půlrok uplynul, ale o tajném radovství pana Košuta a Polonyiho nic se neproslýchalo. Bylo to nápadné, tím nápadnější, že tento zvyk nebyl dodržen v prosinci při některých členech rakouského kabinetu, kde dr. Pacák, dr. Fořt, dr. Derschatta, dr. Marchet a Prade nebyli tajnými rady. Pro případ rakouský nalezena rychle formule, že toto vyznamenání bude vyhlášeno zároveň se sankcí volební opravy, coz se pak skutečně stalo — ale to p. Polonyi už nebyl ministrem. Tenkrát v prosinci však z Budapešti docházely první zprávy, že postavení pana Polonyiho u dvora je povážlivé, proskakovaly zprávy, že on je příčinou, proč tajné radovství pana Košuta tak dlouho nejde. Pojednou vřed se provalil. Na Gézu Polonyiho propukla celá řada špinavých afér, z denních listů všeobecně známých. Ministr justice vyličován tu co bezohledný faiseur, neštítící se i nejšpinavějších prostředků. Všechna fakta však byla staršího data, což zvláště stojí za povšimnutí. Pan Polonyi své špinavosti tropil po Uhrách deset let, každý holič je znal — ale stačilo, aby si pan Polonyi v parlamentě od plic zavlastenčil a morální svědomí bylo opět zcela klidným. Co se nyní proti Polonyimu uvádělo, musilo jej znemožnit v radě koruny, zejména když hrabě Julius Andrassy se příkře proti svému kollegovi postavil — ale na celé akci proti němu — i té, která nyní od posl. Lengyela je vedena dále proti Polonyimu a četným osobnostem strany osmačtyřicátníků — je patrno, že to opět není pobouřený cit mravní, který se obrací proti Polonyimu, nýbrž že jsou to síly jiné.

A v tom, po našem soudě, leží těžiště aféry Polonyiovy. Nejsou to, přirozeně, zájmy maďarské, které pracují při této aféře pod stolem. Pan Polonyi a jeho družina prostě jako nacionalism vždycky a vůbec prospěl reakci. Je pro nás vedlejší věcí, je-li program strany neodvislosti pro maďarský národ skutečně nejlepším čili nic a znamenalo-li by jeho provedení úspěch a štěstí maďarského lidu. Ale dejme tomu: pak pan Polonyi posloužil nepřátelům této strany víc než kdo jiný, poněvadž s jistou schválností bylo na to poukazováno, jak

koruně byl Polonyi loni diktován, jak musil být jmenován ministrem justice, měl-li nastat mír a smír s korunou. A nyní kabinetní kancelář podává maďarské koalici tohoto diktovaného předáka víc než pomačkaného a s patrnou škodolibostí se dodává: je nemožným. Zdali bylo účelno, aby strůjcové odboje proti koruně připravili jistým kruhům tento triumf, je otázka. Skoro se zdá, že ti, co dnes pana Polonyiho vracejí, jej dobře znali, když jej brali, jako jej znali budapeštští holičové a sklepníci, a že se jim jednalo pouze o to, aby zdiskreditovali společnost, která po dva a půl roku prováděla vzpouru.

Komedie budapeštská není u konce. Rozčeřené vlny aféry Polonyiho zachvátily už i osobnosti jiné. Po skandálech s bývalým purkmistrem Halmosem přišla na řadu operetní hrdinka baronka Schoenbergová, a nyní posl. Lengyel uveřejňuje co den důvěrné listy jednotlivých ministrů předsedovi účetního dvora, týkající se diskretních položek ministerských. Listy ty byly z archivu toho neb jiného úřadu ukradeny. Ukradl je úředník ministerský, bývalý nadporučík četnický. V aférách už je zapleten pan Košut, státní sekretář jeho dr. Szterenyi, a nyní si lidé vzpomínají, že pan Lengyel jednou v parlamentě prohlásil, že si za dvacet korun zaopatří každé tajemství z ministerstva obchodu. Z celého průběhu tragikomedie v Budapešti je patrno, že na podobná tajemství je nyní v Uhrách peněz dost. Na obou stranách pracuje se prostředky, které ukazují, že veřejná mravnost v Uhrách tak je pokleslá, že zájmy národa maďarského, ne jednotlivých politických klik, musí být opatřovány společností zcela jinou než tou, která dnes vládne. Ta dnešní je ochotna ke všem odvážlivostem a dobrodružstvím — pan Košut i pan Polonyi spojovali se s naším Klofáčem — ale vážná práce ve prospěchu a v zájmu lidu je jí cizí. Na to má dnešní společnost budapeštská příliš mnoho zájmů vlastních a osobních.

Ale pohříchu není naděje, že by se Maďaři dali vyhojit všemi těmi aférami. Maďarský chauvinism sice příliš dlouho, než aby po těchto ranách vykrvácel. Těch ran bude musit být víc. Zdá se, že bude. Mučenníci ružomberští dočkají se zadostučinění. *Č.*

Z nejnovější náboženské filosofie ruské.

Akutní krise, kterou Rusko právě prodělává, nemá jen povahu politickou a sociální, nýbrž také církevně-náboženskou; přímo se církevně-náboženský moment projevuje slaběji, ale existuje a má veliký význam. Náboženská a církevní otázka tvoří od dob Mikuláše I. — a již dříve — základní thema filosofické a literární diskuse, jak jest také patrno z vývoje ruské literatury od Puškina až k Dostojevskému a Tolstému; co v Rusku myšlenkově je originálnějším, jest v podstatě náboženská filosofie. Nynější politické a sociální hnutí — revoluce — bylo mocně připraveno ruskou náboženskou filosofií; že revoluce v praxi jest povahy politické a sociální, vysvětluje se ovládajícím postavením, které stát zaujímá v ruské theokracii. Ostatně jest poměr náboženské filosofie a praktické revoluce všude podobný — na př. ve Francii a v Německu; Hegelovská levice vystoupila filosoficky před r. 1848.

Pravil jsem: ruská theokracie. Na pojmu: theokracie záleží mi v tomto referátě velice. Podle mého náhledu náboženští filosofové při své analysi nynějších náboženských otázek nedosti jsou si vědomi faktu, že ve všech křesťanských zemích tvoří stát a církev jednotnou organisaci, právě theokracii. O Rusku se to ještě připouští, a mluvívá se pak o jeho »caesaropapismu«; ale theokracie jest všeobecná forma dosavadní společenské organisace. Zdůrazňuji toto své pojímání, abych přesně vymezil své stanovisko vůči ruské theokracii a abych výslovně předem ukázal na jádro nynější ruské náboženské filosofie.

V letech 1902 a 1903 byly uspořádány v Petrohradě nábožensko-filosofické diskuse. Nábožensko-filosofická společnost stálá byla by asi sotva byla dovolena; jest dost divné, že byly povoleny takové veřejné diskuse Shromáždili se theologové a literáti; předsedal biskup Sergěj z J a m b u r u; zprávy o diskusích uveřejňoval časopis N o v y j p u ť; úplnější zvláštní otisk povolila censura teprve letos. O tomto

vydání chci podati zprávu, pokud obsahuje diskusi o důležitějších nábožensky-filosofických otázkách nynějšího Ruska.[1]

Diskuse účastnili se se strany církve nejen vysocí hodnostáři a kněží, nýbrž i mnoho professorů theologie; na straně laiků nebylo, což jest charakteristické, universitních professorů, za to však tím více spisovatelů. V Evropě jsou známi Merežkovskij a Volkonskij; tento svými americkými přednáškami o ruské revoluci (česky u Laichtera), onen překlady svých historických románů. Mimo tyto dva dlužno ještě jmenovati Rozanova a Minského. Merežkovskij uložil svou náboženskou filosofii v obšírném díle o Dostojevském a Tolstém, Rozanov napsal knihu o Legendě o velkoinkvisitorovi u Dostojevského, o manželství a m. j., Minskij vystoupil svým »Náboženstvím budoucnosti« (1905). A pak možno ještě se zmíniti o publicistovi Filosofovi.

Třeba hned zdůrazniti, že hlavní vůdci diskuse Merežkovskij a Minskij patří k dekadenci čili, jak se také nazývají, »symbolisté«, »modernisté«, »nová poesie«, »novoidealisté«; také Rozanov se počítá někdy k této skupině. Všem jest společné vystupování pro náboženství proti liberalismu, jinak v jednotlivostech i v celkovém názoru a směru jsou rozdíly nikoliv bezvýznamné. Avšak charakteristické jest v nynějším náboženském hnutí přibývání mysticismu; náboženství se cítí a hájí přímo jako mystika a jen jako mystika.

Diskuse obírala se pěti základními otázkami. Docela přirozeným způsobem byla zahájena úvahou o poměru intelligence k církvi; přechod k Tolstému byl tím dán sám sebou, jeho exkomunikací formulovala církev svůj poměr k intelligenci ex cathedra. Na třetím místě přetřásala se svoboda svědomí, při čemž zvláště musila přijíti řeč na poměr státu a církve. Nejzevrubněji byl probírán problém askese a manželství, poměrně krátké byly rozhovory o vývoji dogmatu, zvláště o otázce, zda by ruská církev formulovala dogmata nová.

Poměr intelligence k církvi, filosofů a spisovatelů k církevním theologům formuluje Merežkovskij ve smyslu skoro všech laiků slovy: Vůbec jest nám, světským lidem, u theologů nejnápadnější nedostatek údivnosti, vniternosti, nedostatek všeho uměleckého pohnutí ... Jsme ti, již byli povoláni na svatbu dodatečně — celníci, hříšníci, marnotratní synové, zbojníci, bosáci, anarchisté, nihilisté ... A přece věříme, snad, více než vy, nebo přesněji řečeno, věříme již

[1] Zprávy petrohradských nábožensko-filosofických shromáždění (1902 až 1903), Petrohrad 1906 XIII. 531 str.

jinak, než vy. Když stěny církve, odpovídá jménem oficiálních theologů archimandrit Antonin, jsou prolamovány všemi možnými nástroji, pak jest vniternost příliš jemnou látkou k zacpání průlomů.

Merežkovskij myslil na Ježíše, jak vyhledával jako lékař nemocné; ruská církev nemocných nevyhledává, neboť počíná pochybovati, nejsou-li na konec ti nemocní zdravější, než její zdraví. Aspoň theolog Ternavcev měl odvahu připustit, že církev jest bezmocná vůči návalu celé moderní kultury, a dosvědčuje, že v intelligenci přes její nevěru potenciálně jest skryt jakýsi zvláštní druh zbožnosti. In concreto rozumí Ternavcev nevěrou intelligence atheismus a proto úkol, který doporučuje církvi jako misii mezi intelligencí, vyznívá vlastně: misie mezi atheisty. Hic Rhodus, hic salta.

Vývody Ternavceva patří k nejznamenitějším výkonům celé diskuse; sám o sobě praví, že jest theologem, třebas ne knězem, a potud zachraňuje ruskou theologii, neboť vývody ostatních theologů, professorů a hodnostářů jsou velice slabé a docela dávají za pravdu charakteristice Merežkovského. Církevní průlomy nemohou ovšem býti ucpávány jemnou látkou, praví archimandrit docela naivně, úplně jsa si vědom své moci, t. j. své moci politické; nejvýše spokojuje se jakožto s duševní zbraní — »logickým hoblíkem« církevních dogmat a předpisů, ten už bude brzy hotov s »novým typem« zbožnosti, rozumí se za asistence — státu.

Proč ruská církev přijímá tuto asistenci státu, velice otevřeně doznal kněz Potěchin v »Rozhledech misijních«: »Žehnáme státní moci v Rusku, počínající pomazaným páně, naším zbožným carem, a končící jeho sluhy, všemi gubernátory, soudci, krajskými soudci, policejními přednosty a četníky, které rozšiřovatelé »svobody svědomí« tak nenávidí, poněvadž tato státní moc pomáhá církvi, překáží, aby lidé svobodně odpadali a byli sváděni, a dává čas pastýřům a jejich stádům, aby se zlepšili a sesílili, aby dosáhli konečně své síly, aby prospívali a aby mohli ochraňovati a zachraňovati stádo, které jim bůh svěřil.« Kníže Volkonskij právem cituje tento výrok jako charakteristický; ve skutečnosti vyslovuje se zde, co dovedou theologové říci v nejrůznějších formách o passivitě vlastní ruské theologie a církve, kteréžto výroky všechny venkoncem vrcholí v tom, že stát musí chrániti absolutní pravdu zjeveného pravoslaví ruské církve, poněvadž právě jest křesťanským státem pravoslavným a stát právě jako stát má vládnouti mečem.

Ternavcev proto souhlasí s názorem biskupa Nikanora z Orlova, že učení o svobodě svědomí má v sobě jistou absurdnost. Biskup z Orlova vedl ovšem pro svoji thesi absurdní důkaz (svědomí jest soudce, soudce omezen zákony, e r g o, kdo říká »s v o b o d a svědomí«, mluví nesmysl), ale ve věci také Ternavcev učí, že v křesťanství byl vždy meč — ba něco horšího, totiž zápach síry pro ty, kdož ho nepřijímali. Tato nesnášelivost a násilnost, vykládá Ternavcev, jest v samé podstatě víry, a není upřímné, jestliže věřící z falešného studu nechtějí toto bez obalu doznati.

Ternavcev zdůrazňuje ve své argumentaci pojem: v í r a; kritika však musí míti volnost tázati se, pokud může na roveň klásti pojmy: víra — náboženství — církev. Tato otázka vnucuje se tím více, poněvadž Ternavcev souhlasí se zastanci svobody svědomí v tom, že ruský stát nechrání církev jako stát křesťanský — Ternavcev přiznává bez rozpaků, že ruský stát není náboženský, není křesťanský. »Míti moc — znamená být vinen. Míti moc nade vším — znamená býti vinen vším ... ne před ideálem nějakého abstraktního d o b r a, nýbrž před bohem, před soudcem, před Ježíšem, který zvítězil nad světem. Přibližuje se doba, kdy o t á z k a o K r i s t u pro moc státní stane se otázkou o životě a smrti ...« Rozumím ruskému theologu a horlivému církevníku, ale rozumím mu jinak, než sám si může rozuměti: vnitřní rozdvojenost ohrožuje jeho víru — proto na jedné straně porozumění pro moderní atheisty, na druhé pochopení pro Pobědonosceva a jeho exkomunikování Tolstého: nejsvětější synod prý vydal tím svědectví o pravém křesťanském učení ...

Z tohoto rozdvojení, z těchto protiv zachraňuje se Ternavcev tím, že apokalypticky doufá v novou všeobecnou církev. Apokalyptické utopie jsou pro ruskou náboženskou filosofii velice charakteristické; jsou známkou pohnuté a pobouřené doby, znepokojené nad rozpadem státu a národa, jak truchlí Ternavcev.

Rusko stojí, tak doufá Ternavcev, »na kraji dějin«, záchranu může přinésti jenom nové zjevení, na jehož základě povstane nová církev Janova. Nynější církev nemá vnitřní síly, aby uspokojila potřeby doby.

Podle Ternavceva spočívá církev na dvou dogmatech, na zjevení trojice a bohočlověctví spasitelově; v tom má církev svůj pevný základ pro theologii a kristologii — ale schází zjevená anthropologie, církev nezná tajemství člověka. V tom byla církev negativní a proto prováděla askesi tak jednostranně a pochybeně. Luther učinil konec této negaci jednou pro vždy; protestantismem přišel do života huma-

nismus, který již ve svém jménu nese program učení, které církvi schází, totiž učení o člověku.

Na této dějinofilosofické konstrukci stojí za povšimnutí chování Ternavceva ke křesťanským církvím. Katolicismus pojímá Ternavcev jako náboženskou záchranu rozpadávajícího se pohanství: apoštolská a biblická theologie a kristologie spojená s pohanskou anthropologií — to jest katolicismus. Ternavcev má při tom na mysli katolicismus před schismatem. Význam obecných koncilů vidí v tom, že uvedly v souhlas zjevení, církev, imperium a filosofii. Protestantismus není kacířstvím ani sektou, nýbrž přepínáním oprávněného protestu proti negativnímu principu církve.

Jest zajímavo, jak ruský theolog rozšiřuje svůj pojem: katolicismus nepozorovaně na římský katolicismus a tím ztrácí z dohledu svou vlastní církev; neméně stojí za povšimnutí stanovisko k protestantismu. Vytoužené zjevení pohřbí především obě církve, které se nazývají katolickými, a založí pravou církev, všeobecnou, všesvětovou.

Vlastním prorokem Janovy církve jest Merežkovskij. Neočekává církevní reformy, o které se také v Rusku mluví a píše, »čtverrozměrá« církev pravé lásky o d s t r a n í tři posavadní církve a překoná jejich jednostrannosti. Důležito jest v této apokalyptické konstrukci dějin, že nepohlíží na budoucí církev jako na rozvoj církve ruské.

Ovšem dlužno konstatovati, že Mežerkovskij silně převedl lásku Janovu v pohanství, aspoň ve smyslu Dafnida a Chloy. (»Dafnis a Chloe, starořecké vypravování o lásce pastýřově a pastýřčině na ostrově Lesbu«, tak zní titul přeložené básně od Longa, kterou uveřejnil Merežkovskij r. 1904.)

Janova církev Merežkovského zavede de fakto novou renaissanci, a pro to vidí podle své theorie v sobě samém historický důkaz: dekadence a symbolismus v básnictví předcházejí vždy před renaissancí.

Ale tím přicházíme k historicko-filosofickým základům Merežkovského a ruské náboženské filosofie vůbec. A tu především objevuje se fakt, že v petrohradské diskusi chápe se náboženství veskrze v podstatě jako mysticismus, jak od obhájců tak od protivníků. Jedni volají po náboženství, poněvadž je mystikou, druzí jsou proti náboženství, poněvadž je mystikou; ale názor, že náboženství jest mystikou, jest všeobecný.

Nejpříkřeji formuluje svoji mystofilii Merežkovskij. Merežkovskij odhazuje dogmata a theologii, která jest mu jen jinou formou

beznáboženského positivismu, a opakuje zvláště svoji starou žalobu proti Tolstému jako nihilistovi a antikristovi, poněvadž vidí podstatu náboženství v mravnosti. Proti tomuto stotožňování a směšování náboženství s mravností protestuje Merežkovskij docela rozhodně: »Spojování (lidí) neděje se z lásky, nýbrž v Bohu, nikoliv v ctnostech, nýbrž v posledních principech.« Intelligence musí se vrátit dle Merežkovského k bohočlověctví Kristovu, jinak dospěje nejvýše k ideálu sociální demokracie (»ideál průměrného nasycení«), nebo jak to formuloval v práci nedávno vyšlé, k ideálu posledního člověka Nietzscheova, který se vysílí svou úplnou spokojeností a duševní smrtí atheismu.

Také Rozanov jest mystik, který chápe každé organické klíčení, každý lísteček nábožensky, proti anorganickému, lásky zcela prázdnému kameni (»Petrus«), na který ho upomíná také církevní theologie a její knihovní a administrativní křesťanství.

Jak patrno, nejsou zmíněné názory o podstatě mystiky a speciálně náboženské mystiky u Merežkovského a Rozanova přes všechnu podobnost totožné: Merežkovskij jest vyslovený dekadent, Rozanov jest více mystik přirozený à la Rousseau. A přece oba a právě tak ostatní náboženští filosofové neprobrali zvlášť kriticky a nevyličili podstatu mystiky a náboženství. Totéž platí o odpůrci mysticismu Ternavcevovi, který pokládá mystiku za duševní nemoc, za šílenství a nerozum, ale náboženství a také náboženství budoucí církve přece zakládá na mysteriu[1] zjevení; Ternavcev vidí ve zjevení protivu mystiky, svobodu a ducha. Jen jest litovati, že Ternavcev nevymezil tohoto svého názoru přesněji; jeho výklady o novém očekávaném zjevení jsou způsobilé seslabiti jeho rozlišování mezi mystikou a zjevením. Ternavcev jest totiž přesvědčen, že náboženství a mravnost jsou dvě různé věci, očekává nové zjevení pro mravní a sociální stránku člověka — jednoduchá, přirozená láska humanismu mu nestačí.

(Dokončení.)

---

[1] Ternavcev není si vědom čistě jazykového zdůvodnění svého názoru; po rusky znamená tajna svátost a prostředek k milosti, ale také tajemství. A. Ternavcev stotožňuje dogma s mysteriosním zjevením.

Hospodářské poměry na Vysocku.

Touto prací pokračuji v popisech Podkrkonoší, které jsem před několika roky uveřejňoval. Jde o část horského Pojizeří, zvanou Vysocko. Vysocko je vysočina z údolí Kamenice a Jizery příkře se zdvíhající (do výše 500—700 m n. m.). Na sever přechází ve vyšší pohoří Příchovicko-Pasecké (800—900 m). Protékána je různými směry několika většími potoky, tvořícími hluboká údolí. Je četně zalidněna: v 15 obcích[1] bydlí tu as 12.000 lidí.

I. *Zemědělství.*

Z jmenovaných obcí volím dvě typické, na nichž stav zemědělství lze pozorovati nejvýznačněji. Jsou to město Vysoké, jehož zemědělský ráz udržuje se vedle průmyslového a obchodního, a malá vesnice Stanov, ryze rolnická s intensivním polním hospodářstvím.

Zemědělské poměry na Vysocku jsou určovány nedostatkem pracovních sil. Není tu sice velkého průmyslu, ale dělný lid dochází z vysočiny do blízkých, četných továren v údolí Jizery a Kamenice. Od doby sklářské pak, kdy dělný lid našel lehčí práci i doma, je nechuť k práci polní a i při dnešním úpadku domácího sklářství nerad vrací se k službě na statek. Následek je, že rolník nemůže celý statek stejně intensivně obdělat a tak prodává nebo pronajímá značné části jeho. Často celý statek se parceluje a tak mizí střední stav selský. Rolník stává se buď obchodníkem nebo živnostníkem, nebo v druhé generaci řemeslníkem.

Ve Vysokém výhradně rolnictvím zaměstnává se jen 5 sedláků na statcích menší velikosti (největší 50 korců), kteří vedle svých pozemků ještě některé příhodné části mají přinajaty. Vedle nich as 17—20 chalupníků výhradně hospodářstvím se živí buď na svých,

[1] Město Vysoké, vsi: Tříč, Sklenařice, Zlatá Olešnice, Lhotka, Stanov, Jesený, Borkov, Stará Ves, Rozmatice, Přívlaka, Helkovice, Příkrý, Roztoky, Spálov.

buď na přinajatých pozemcích. Ostatní hospodářství je parcelní. Rozparcelováno je ve Vysokém 8 statků. Majitelé těch statků pocházejí z rodin rolnických, ale dnes již mají jiná zaměstnání. Drží jen něco málo polí, aby měli své mléko, máslo a obrok pro koně. Ze 13 statků ve Vysokém hospodaří se celkově tedy jen na pěti a to proto, že nejsou veliké (30—50 korců). Rozdrobení půdy zobrazí následující přehled:

Ve Vysokém jsou:

3	hospodářství s výměrou	od	25—50 jiter	—	úhrnem	94 jitra	809 sáhů
22	» »	»	10—25 »	—	»	231 »	1245 »
39	» »	»	5—10 »	--	»	270 »	397 »
98	» »	»	1— 5 »	—	»	209 »	200 »
158	» »	do	1 »	—	»	58 »	217 »

Úhrnem je půda katastru Vysockého ve 320 rukou — avšak 50% vlastníků nemá než 3½% veškeré půdy. Ovšem právě tito parceloví vlastníci (tovární dělníci, řemeslníci) mají pravidelně ještě nějakou parcelu pronajatu. Tak celkový stav je parcelové hospodářství. Rolnický stav nemá ani třetinu půdy v držení.

Podobná parcelace je ve vesnicích. Statky jsou částečně pronajaty, některé i úplně rozparcelovány.

Průmyslovost Podkrkonoší, která způsobuje nedostatek pracovních sil, vyvolala na druhé straně třídy obyvatelstva, jimž lze pronajmouti a prodati pozemky. Baráčníci a domkáři mívají pravidlem četnou rodinu, takže mohou obdělat se svými dětmi malé políčko při svém zaměstnání v továrně, při domácím průmyslu nebo řemesle, jež jim poskytují pravidelný důchod. Rovněž prodávají se nebo pronajímají pole chalupníkům, kteří mívají četnější rodinu, nejsou tedy odkázáni na dělníky a mohou polní práci intensivněji vykonávati, než rolník větší. Zvláště řemeslníci rádi kupují nebo pronajímají pole. Ve Vysokém samém je as 30 řemeslníků, kteří drží něco polí svých nebo pronajatých, nebo oboje zároveň. Kol 20 živnostníků má svých nebo pronajatých polí v rozsahu chalupnického hospodářství (10 až 20 korců). Málo je živnostníků a řemeslníků ve Vysokém, kteří by neměli nějakou parcelu pronajatou, třeba jen malý kousek pro jeřici (jař) a brambory. Tak tomu všude v továrních vesnicích a ve vesnicích, kde obyvatelstvo dochází do továren. Řemeslník kupuje neb najímá 4—5 korců, aby měl své brambory a krávu nebo kozu. Vyšel obyčejně v minulé generaci z rolnického stavu a vidí v zajištění stravy in natura jakýsi blahobyt.

Parcelace je symptomem krise: obracení se k průmyslu, ale je zároveň příčinou dalšího úpadku.

Při parcelaci totiž klesly ceny pozemků na třetinu ceny před 20—30 lety. Rolník nucen je prodávati vrstvám obyvatelstva, jichž nabídka je u všech stejně nízká. Jiná je nabídka rolníka, jenž chce statek sobě a svým dětem zachovati, jiná továrního tkalce a drobného řemeslníka.

Parcelace znemožňuje dále jakékoli překonání zemědělské krise a využitkování situace v horském průmyslovém poli. Zde jsou podmínky pro chov dobytka: vlhká půda, snadné lukaření, snadný a značný odbyt: masa, mléka, másla. Konsumční síla je poměrně značná: i domácí tkadlec jí maso alespoň v neděli, řemeslník několikrát v týdnu. Německé území je stálým a velikým odbytištěm. Rovněž výnosný odbyt mléka je snadný. Ale takovýto chov dobytka daří se úspěšně jen při hospodářství alespoň prostředním; vyžaduje statek, jenž má komplex luk, na nichž vydatným hnojením a zavlažováním dosáhne se potřebného krmiva a jehož hospodář může podniknouti potřebný úvěr, aby mohl chov zlepšovati a opatřiti se veškerými investicemi. Ideální stav by byl, aby se zde udržel status rolníků s 30—50—70korcovými statky, kteří by mohli proměniti tendence výrobní v specielní chov dobytka, tak aby v každé obci udrželo se několik statků vedle jistého počtu chalup. Tím by v každém místě zůstala area 200—400 ha pro racionelní hospodářství, sdružování a získání úvěru: Tak jen na Vysocku udrželo by se as 200 rodin se střední mírou životní, které by zaměstnávaly dělnictvo, jehož postavení by při chovu dobytka a mlékaření bylo lepší, než u dělníka továrního. Tím by zmizel i nedostatek pracovních sil zemědělských. Místo nestálé práce zemědělské při žních byla by tu trvalá práce, jež by byla lépe placena.

V této přeměně hospodaření bylo by východisko z dnešní krise zemědělské na horách. Potřebná pomoc úvěrem a sdružováním dala by se opatřit iniciativou samosprávných a úvěrních korporací. Výnos z chovu dobytka a mlékaření by stačil ku krytí a umořování zápůjčky i k dalšímu zdokonalování.[1]

---

[1] Výnos vzorného statku na Semilsku: 1600 K za dobytek, 500 K za máslo a mléko, 1600 K za plodiny, 100 K za štěpy, 600 K za povoznictví a z lomu. V položce za máslo a mléko nedosaženo možné výše, poněvadž ze statku toho neprodává se mléko výhodně, jinak by položka mohla býti 1200—1600 K. Výměra tohoto statku je 90 korců.

Dnešní stav je v tom směru neuspokojivý. Luka se pronajímají a dobytek se vyprodává, neboť nelze dostati dělnictvo k dobytku. Stav dobytka klesl ve Vysokém oproti dřívějšku velmi: není ho ¼ oproti stavu před 30 roky. V okolních vesnicích stoupl v té době as o ⅓. Dnes pěstování dobytka nejvíce si hledí chalupníci, kteří jej sami stačí obstarávati. Proto ale chov dobytka zůstává jen na jistém stupni: malý počet, nezušlechtěný chov a primitivní zařízení chlévů. Ale i při tomto stavu je důchod z chléva pro chalupníka nejvydatnějším a nejjistějším (kol 400 K ročně).

Pozemky, jež se vzdělávají, jsou obdělávány pečlivě. Úroda je dobrá, ale vzhledem k nákladům výrobním výnos relativně malý. (Vysoké mzdy, jež se musejí přizpůsobit továrním.) Vadí drsná povětrnost: počíná se pracovat až v polovici dubna, ano až začátkem května. Žně tu jsou (700 m) až v polovici srpna a trvají až do konce srpna; ovesné až začátkem září. Pěstuje se zvláště zelí, brambory, žito (zimní a jarní »jeřice«) a oves, těžšího zrna než krajský.

Do let osmdesátých (doba před rozkvětem koralového průmyslu) osev lnu byl $^1/_{12}$—$^1/_7$ celkového osevu; pak $^1/_{60}$—$^1/_{72}$ (nebylo dělnictva k práci se lnem potřebné). V nejnovější době počíná se více len seti. Péče věnuje se ovocnářství. Pěstují se horské druhy jablek (zimních). Třešně zrají až v srpnu a jsou až do konce srpna. Švestky neuzrávají (u Vysokého). Květy nepomrznou, neboť stromy začínají kvést až obratem května a června — ale škodí stálé studené noci kůře a časný podzim úrodě. Výnos malý. Jen chalupník prodá, co donese v koších do Němec. Ovocnářství pěstuje se hlavně pro horskou zálibu v štěpařství. Rovněž tak zábavou je včelařství. Podnět je od učitelstva. (V každé vsi přes 30 úlů.)

Od tohoto obrazu liší se zemědělské poměry ve Stanově.[1] Zde podařilo se podnikavým rolníkům vypěstiti a zdokonalit několik plodin, jež s úspěchem odbývají na trzích v Němcích. Stanov nejmarkantněji ukazuje, co znamená trh v německém území pro podhorského rolníka.

Trhové plodiny, jež se tu pěstují pro trh v Němcích, jsou:

1. Mák. Pěstuje se na nejlepších půdách a je jím oseta $^1/_{20}$ až $^1/_{15}$ všeho osevu v podobě dlouhých lánů, jakých neviděti jinde v podhoří. Rolníci sami jej vyvážejí do Roketnice, Tannwaldu, Jablonce n. Nisou a do Vysokého. Na německých trzích je hledán pod jménem »stanover Mohn«. Je dražší než krajský. (1 hl za 48 K). —

[1] Stanov je malá vesnice 1 h. j. z. od Vysokého o 333 ob.

2. M r k e v. 3. B r a m b o r y. Vyveze se jich ročně do Němec tisíce hektolitrů à 3·30—3·40 K (ve Vysokém na trhu 2·10—2·12 K). — 4. K a p u s t a. 5. K e d l u b n a.

Z obilin nepěstuje se pšenice. Žita jsou krásná. Pěstování lnu skoro úplně zaniklo. Dosti se pěstuje jetel pro krmivo. Střídá se: žito, oves (směska), brambory (zelí), jetel (oves s jetelem). — Dobytka chová se dosti, chov není ale posud vědomě zušlechťován a rozšiřován. Na statek s 30 korci (1 kůň) připadá 5 krav a 2—3 menší kusy. K potahu užívá se víc koní než volů, jinde na Vysocku naopak. Chov drůbeže neprovozuje se posud pro vývoz. Máslo se vyváží do Tannwaldu (prostřednictvím máslic) týdně více než metr. cent. Jen dva rolníci ze své produkce vyvážejí m l é k o přímo do Němec. O v o c n á ř s t v í je dosti pěkné. Zimní jablka (renety). Švestky tu již uzrávají (je tu o 150 m níže než ve Vysokém). Třešně zrají koncem července. Pěstují se tu 3 velké druhy. Též velké žluté slívy, rybíz a angrešt se pěstují. Do Němec vyváží se dosti ovoce.

Půda ve Stanově je úrodná, víc než jinde na Vysocku (ornice 2 dcm hluboká). Hnojení věnuje se veliká péče (kosťovky přiveze se do S. ročně 1½ vagonu), jako nikde jinde na Vysocku. Pole se zavodňují. Povětrnost je tu příznivější než ve Vysokém (k severu chráněno), takže žně tu jsou o 14 dnů dříve. Na některých dobrých lukách žatva třikrát.

Začíná se zde již pracovat stroji (secí a na vyorávání brambor).

K intensivnímu hospodaření ve Stanově povzbudil příkladem a myšlenkou majitel statku tamního »u Bochů«, Zeman (otec dra. Zemana). Byl pilným čtenářem hospodářských časopisů a v letech osmačtyřicátých uskutečňoval na svém statku dobré hospodářské myšlenky. Jeho příkladu následovali probudilejší rolníci a odtud dnešní pěkný stav intensivního zemědělství stanovského s jakousi obchodní stránkou. Vzdělání hospodářské se tu pořád udržuje čtením časopisů. Do škol rolnických synové rolníků nejdou. Zeman sám děkoval podnikavost a myšlenkovost svoji několika letům, jež v mládí prožil v evangelickém statku (mlýně) na Jilemnicku.

Výsledků těch dosaženo bez kapitálu většího jen svépomocí a prací a na menších statcích.[1] Důvtip je v pěstěni a zušlechtěni

---

[1] Ve Stanově jsou:

2	statky s rozlohou	přes	60	korců
2	»	»	50	»
6	»	»	40	»
11	»	»	30	»
7	chalup	»	10—20	»
11	baráků.			

specialit, jež mají jistý odbyt v průmyslových krajinách. Je to přiblížení se zelinářství okolo velkoměst. Následkem dobrého zpeněžení svých plodin může rolník ve Stanově platit dobře dělníky, a ukazuje se, že otázka dostatečných sil pracovních v zemědělství je též otázkou dostatečné mzdy. Následkem dostatečného obdělávání polí nedochází k parcelaci a tak ve Stanově na rozdíl od jiných vsí na Vysocku udržuje se neztenčený stav malých horských rolníků, jaký horským průmyslovým krajům je nejpřiměřenější. Ve Stanově neodchází rolník k obchodu a syn jeho odchází k řemeslům jen výjimkou.

Lesní hospodářství. Lesů není na Vysocku mnoho. Na záp. části jsou to lesy patřící k velkostatku Návarovu a Jesenému, pak je něco větších selských lesů u Vysokého a u Ropratic. V jiných vsích malé lesíky selské. V okolí Boskova jsou všechny stráně holé, rozparcelovány v políčka pracně obdělávaná. Krajinu oživuje olšoví a ovocné stromy. — V katastru obce Vysoké se mnoho zalesňuje — o 1/3 více plochy, než zákonně ustanoveno. To jsou pole, jež nelze ani odprodat, ani pronajmout. Je to zalesňování dobré orné půdy, ne specifické lesní. Opět následek dnešní bezmocnosti rolníka vůči krisi.

Lesům vadí prudké a trvalé vichry z Krkonoš, které stromy skrucují, proto dříví není užitkové, vyjma k soustružnictví. Na nábytek zpracovává se dřevo javorové, jasanové, březové a ovocných stromů.

(Pokračování.)

Básník-Slavjanofil.

F. Tjutčev.

Napsal J. Polívka.

(Dokončení.)

Domácí ona literatura druhé polovice 19. stol. naplnila konservativního našeho aristokrata zajisté jen hlubokým odporem. Byl vůbec naprostým odpůrcem celé liberálné, progressivní strany západnické, ba právě jako nejkrajnější slavjanofil vrhl jí v tvář potupná slova, že civilisace jest jí pouhým fetišem, ideje však její že jest jí nepřístupná; že si nezíská uznání od Evropy, třebas by se sebe více před ní ohýbala, že v jejích očích bude vždycky, nikoliv sluhou osvěty, než jejím pacholkem. Ve verších Tjutčevových shledáváme leda ohlas Turgeněvova románu »Dým« z r. 1867; básník chtěl by se násilně zbaviti trudných dojmů, které v něm vyvolalo toto dílo, utěšuje se blahou nadějí, že se tyto hrozné přízraky rozprchnou: »Ne, větérek zavěje, a dýmný přízrak s sebou unese, a hle opět zazelená se náš les, stále týž les, kouzelný a rodný.« Jak teprve byla by musila našeho esteta z jeho vidění vyrušovati, jakým zrovna hnusem musila naň působiti ona literatura, na které začali od sklonku padesátých let bráti činné účastenství, ba ve které nabývali vydatného vlivu místo aristokratů lidé vzešlí ze skutečného lidu, ze středních vrstev, zvláště kněžstva, lidé toho druhu, jak je zidealisoval Nekrasov v onom popovském synku na konci své básně »Komu blaze jest žíti v Rusku?« Tjutčev nebyl jako básník pouhým estetem, čímž výlučně nebyli vlastně ani jiní vynikající básníci té doby, mladší než on, A. Fet, Ap. Majkov a j., třebas by se sebe více byli přihlašovali za pouhé kněze absolutního jen krásna. Než byl ještě básníkem velice určité tendence slavjanofilské. Tyto tendenční jeho básně slavjanofilské jsou ovšem chatrné, jak správně psal Iv. S. Turgeněv Fetovi,[1] ale jsou vysoce zajímavé pro svou tendenci. Pro nás zvlášť zajímavé jest, jaké tento slavjanofilský básník zaujímal stanovisko k ostatním národům slovanským, a zvláště k našemu národu českému. Jest to také nemálo význačné pro charakteristiku slavjanofilské školy samé.

[1] А. Фетъ, Мои воспоминанія. II. 278

Tjutčev byl v hloubi duše své věrným a oddaným stoupencem vládního režimu ruského, který byl ztělesněn v Mikuláši I. Ve veřejném listě, který poslal redaktoru augšpurské »Allgemeine Zeitung« r. 1844 proti německým publicistům, vystupujícím ostře proti Rusku, vypisujícím je jako »nějakého lidožrouta XIX. století«, mohl o sobě říci, že jest Rusem srdcem a duší, hluboce oddaným své zemi, než také že žije v míru se svou vládou. Rusko znamená jemu druhou Evropu, východní Evropu, zákonní sestru křesťanského západu, křesťanskou jako jest tento, pravda, ne feudální a ne hierarchickou, ale proto právě ještě více upřímně křesťanskou. Shledává v něm celý svět, jednotný princip solidární ve svých částech, žijící svým zvláštním organickým, samostatným životem. Mikuláš I. přečetl tento list a poznamenal, že v něm shledal všecky své ideje.[1] V pamětním spise »Rusko a revoluce z r. 1848«, předloženém Mikuláši I., jest mu Rusko především říší křesťanskou, a ruský národ jest křesťanský svou schopností sama sebe zapírati a sama sebe obětovati; a to »samootverženie« a »samopožertvovanie« jest podkladem jeho mravní přirozenosti. V Mikuláši I. ztělesnila se prý »ruská myšlenka«. Proti Rusku prodchnutému citem pokory a samoobětovnosti stojí revoluce se svým duchem hrdosti a vypínavosti. Ale revoluční bouře marně bije do žulové skály ruské, doličoval verši zvučnými v básni »Море и утесъ« z téhož r. 1848. Volá tu básník »Stůj jen ty útese mohutný, čekej jenom malou chvíli, omrzí hřmící vlnu zápasiti s tvou patou! Unaví se zlou zábavou, uklidní se opět, a bez řevu, a bez boje, znovu vlna ulehne pod gigantskou patou.« V Německu, tvrdí dále ve svém pamětním spisu, vyvrátila filosofie, bořící již po 60 let, všecku křesťanskou víru a v tom popírání vší víry vyvinul se hlavní cit revoluční: »vzpupnost rozumu«. S toho stanoviska tento ruský diplomat prorokuje, že snahy po sjednocení Německa se neuskuteční. K tomu by bylo prý potřebí především souhlasu Rakouska a Pruska s Ruskem a těsné jich přimknutí. Na samém sklonku svého věku dočkal se Tjutčev

[1] Аксаковъ op. c. str. 31. Kde a kdy článek vyšel tiskem, není známo. V augšpurské »Allgemeine Zeitung« není ani r. 1844 ani r. 1845 sebe menší narážky na tento list; jest r. 1844 (v čísle ze dne 30. srpna sv. III. str. 1943) leda výtah z anonymní anglické knihy »Revelations of Russia« sv. I.—II. r. 1844 vydaná zpráva, a vzata z ní zvláště data svědčící o chatrném stavu ruského vojska; připojena pak poznámka vybízející slovy Platenovými německého orla, aby bděl a pařata si ostřil. Koncem října t. r. psal Tjutčev svému otci, že poslední léto vydal brošurku (»une brochure«) v Německu, a že ji cár velice pochválil. Poznala-li ji redakce augšpurských všeobecných novin, tak patrně neodnesla si z ní nějakých hlubších dojmů.

sám, jak silně se tehdy zmýlil ve svých předpokladech a dohadech. Pro nás jest zajímavé, že se v tomto listě též dotkl českého protestu proti frankfurtskému parlamentu a vůbec českého hnutí; pověděl, že »národní život v Čechách jest soustředěn v husitských názorech, v tomto stále živém protestu jejich uhnětené slovanské národnosti proti záchvatům římské církve a taktéž proti německému panství.« »V tomto sestává,« připomíná, »pojítko její s celou její, zápasů a slávy plnou minulostí, a tu obsažen jest i článek, který jednou spojí Čecha s jeho východními bratřími.« Konservativní politik se ovšem ani tu nezapřel, poznamenav, že dobře ví, že v danou chvíli vlastní úkol se ještě v Čechách nevyjasnil, že to, co se bouří na povrchu, není nic jiného než nejhrubší liberalism, spojený s komunismem v městech, a pravděpodobně s nějakou jacquerií po vesnicích. Ale to jest dle jeho přesvědčení pouhé chvilkové opojení. Husitism neznamenal našemu slavjanofilovi nic jiného, než jakési neuvědomělé ještě sympatické vzpomínky někdejší prý církve východní atd. Ruský diplomat ponořuje se pak ve všeliké dohadování o budoucnosti říše rakouské a budoucnosti našeho národa. A tu připomněl si slova, jež mu za jeho pobytu v Praze r. 1841 pověděl »nejnárodnější vlastenec této země«, totiž Hanka: »Česká země bude volnou a nezávislou, plnoprávnou paní doma teprve v den, když Rusko znovu opanuje Halič.« Tjutčev zapsal v tomto promemoria nejen sympatie české k Rusku, než také jedinou výtku, kterou tam slyšel, totiž výtku lhostejnosti, se kterou se v Rusku chovali k národním sympatiím českým.

Hanka těšil se z nejhlubší úcty tohoto ruského diplomata. Seznámil se s ním za svého prvního pobytu v Praze r. 1831, a za druhého svého pobytu v létě r. 1841 zapsal do Hankova alba báseň »Вѣковать ли намъ въ разлукѣ« . . .[1] V této básni,[2] věnované Han-

[1] Rkp. mus. bibl. IX. H. 22, l. 111^{a}—112^{2}. Text se něco málo liší od znění, ve kterém jest báseň vytištěna v Сочиненія 1886, str. 121 sl. Hankovou rukou podepsáno však jiné datum, než čteme nad záhlavím básně, a sice $\frac{\text{25 августа}}{\text{6 сент.}}$ 1843. Mimo to zapsal se Tjutčev slovy bezvýznamnými v témž památníku str. 38 b, datum není zcela jasně čitelné, možno sice přijmouti čtení Francevovo $\frac{\text{25 август.}}{\text{6 сент.}}$ 1831, ale čislice 3 mohla by se čísti také jinak. Mezi rukopisem toho zápisu a rukopisem básně jest velmi značný rozdíl, a z toho možno ovšem souditi bezpečně, že zapisovatel mohl je učiniti leda v mezerách velmi značných. Konečně zapsal se Tjutčev ještě do jiného památníku nyní IX. H. 27 v musejní knihovně, kde jsou vůbec zápisy z pozdějších let od r. 1852. Podle toho patrně stařeckého rukopisu Tjutčevova

kovi — nadepsánať prvotně Въ альбомъ В. В Ганкѣ, později v sebraných spisech Къ Ганкѣ въ Прагѣ — nejvíce dal básník na jevo své názory panslavistické. Složil ji zajisté v Praze pod přímým dojmem všeho, co viděl a slyšel, pod přímým dojmem, který naň učinil Hanka. Napsal »Вотъ среди сей ночи темной здѣсь на пражскихъ высотахъ, доблій мужъ рукою скромной засвѣтилъ маякъ въ потьмахъ«. Uprostřed té noci temné zde na pražských výšinách čacký muž rukou skromnou rozžehl maják v temnotách.

Pozoruhodno jest, že ruský diplomat vyhledal vyhlášeného bibliotekáře českého musea v Praze v době, kdy začali mladí ruští slavisté vyhledávati Prahu a tu se nejprvé a nejdéle zastavovali. Tjutčev zajisté silně přecenil Hankovo působení, ale to nemůžeme jemu vytýkati příliš zle, neboť nemohl zajisté rozlišovati vědeckou práci slavisty významu Šafaříkova od činnosti Hankovy, povážíme-li, jak na př. přední své doby slavista ruský, Sreznevský, až ke konci svého života právě Hanku nad skutečné jeho zásluhy cenil. Také v Tjutčevu zachovala se vzpomínka na ochotného Hanku po dlouhá, dlouhá léta. Za šumného víru slovanského sjezdu v Moskvě r. 1867 pozdravil básník »svatý jeho stín«: »Život jeho budiž jistotou, že přijde vytoužený den — Za tvou pak vytrvalost v nekonečném zápase budiž první svátek Všeslovanstva tobě obětován ...« Tehdy r. 1841 již blouznil básník náš, že Hankovou[1] činností »znovu se nám zvukové bratrských jazyků stali srozumitelnými, a že vnukové skutkem uvidí, o čem snili otcové.« Značných nějak vědomostí o našem národě Tjutčev sotva měl. Z jeho listu Hankovi psaného[2] r. 1843 vyznívá ovšem velké nadšení pro krásy Prahy, ale vidíme z něho též, že si kněžnu Libuši popletl s polskou »věštící« Vandou. A z jeho slov o českém hnutí r. 1848, nahoře uvedených, vidíme, že zprávy o něm měl velmi kalné. —

---

soudě, můžeme se domnívati, že se později ještě jednou zastavil v Praze. Biograf jeho, Iv. Axsakov. o těch cestách jeho se zmiňuje. Srv. В. А. Францевъ Письма къ Вячеславу Ганкѣ изъ славянскихъ земель str. 1129.

[2] Vytištěna poprvé v časopise Русская Бесѣда 1858, sv. 4., str. 1—2. Český překlad ve Vymazalově Slovanské poesii I., 194.

[1] V poznámce k této básni ve Vymazalově Slov. poesii I., pověděno, že ruský básník mínil tu zakladatele slavistiky, Jos. Dobrovského, sotva právem. V ruském originále není takového výkladu ani při prvém vydání v časop. Рус. Бес. ani v sebraných spisech, ani zeť básníkův Iv. Aksakov, komentuje v životopise jeho tuto báseň str. 65 sl., nic takového nepověděl.

[2] В. А. Францевъ Письма къ Вячеславу Ганкѣ изъ славянскихъ земель str. 1129.

Panslavistické své tužby a ideály vložil do básně »na dobytí Varšavy« r. 1831. Dle jeho mínění bylo dobytí Varšavy prvním krokem ku sjednocení Slovanstva pod praporem ruským. Rusové dokonali osudnou ránu na Varšavě, aby krvavou tou cenou vydobyli Rusku celistvost a mír; ale jiná ještě myšlenka řídila zbraně ruské: »Zpřízněné kmeny slovanské sebrati pod prapor ruský a jednou myslí prodchnuté zástupy vésti k práci osvětné...« Stejnoplemenný orel polský, bratrskou střelou proražen, padl na očistnou hranici! »Věř slovu ruského národa: Tvůj popel svatě uchráníme, a naše společná svoboda zrodí se v něm jako fenix!« Slova to tajemná, záhadná, ba až nesrozumitelná, paradoxní! Později ještě r. 1850 prorokoval, že Polsko i Rusko se smíří, ne však v Petrohradě ani v Moskvě, než v Kijevě a v Cařihradě! Proroctví to jistě neméně mlhavé a záhadné. Tjutčev nebyl přítelem Polska, již ve svém pamětním spise »Rusko a revoluce« stigmatisoval Polsko jako »factieusement catholique — séide fanatique de l'Occident et toujours traître vis-à-vis des siens« (Сочиненія 1886, str. 540), »buřičsko-katolického, fanatického přívržence západu a stálého zrádce vůči svým«. Nešťastné povstání r. 1863 nevyloudilo z jeho úst nějakých vášnivých slov proti nešťastnému Polsku, spíše rozčilovaly ho ony sympatie, které poslední zápas polského národa budil po celé Evropě, jakožto i projevy odporu a nenávisti západní Evropy proti Rusku. Srv. jeho báseň Ужасный сонъ отяготѣлъ надъ нами (str. 254) a báseň Гуманный внукъ воинственнаго дѣда o hr. M. N. Muravjevu.

Tužby všeslovanské znovu se vznítily po prvních úspěších snah na stvoření jednotného Německa, po vítězství pruských zbraní nad Rakouskem r. 1866. Narážeje na slova, že jednota může býti stvořena jen železem a krví, ruský básník, pozapomněv na Polsko krátce před tím k zemi sražené, vyřkl jinou myšlenku v básni »Два единства« (»Dvě jednoty«). »My zkusíme stvořiti ji láskou, a pak uvidíme, která bude pevnější.«

Tyto všeslovanské zvuky rozezvučely se zvláště za slovanského sjezdu v Moskvě r. 1867 v básni »Славянамъ« vítající slovanské hosty, ale velice hněvivě se obracející proti nepřítomným Polákům. Připomíná lež rozbujevší se na půdě evropské, dvojí pravdu stvořenou farisejskou vědou »Pro ně — zákon a rovnoprávnost, pro nás — násilí a lest«, ale zapomíná při tom, že touto pravdou měří se všude, ne pouze na západě, v »Evropě« národům slabým a porobeným se strany národů mocných a panujících. V té básni jest tak výrok hojně potom citovaný »Вотъ, вотъ, что ненавидятъ въ насъ:

Вамъ — не прощается Россія. Россіи — не прощаютъ васъ!« — »Hle, hle, co nenávidí v nás: Vám neodpouštějí Rusko, Rusku neodpouštějí vás.« Téhož roku ještě pověstný výrok Beustův »Man muss die Slaven an die Wand drücken« vyloudil z jeho lyry několik hněvných a sebevědomých slok. Tu vyložil dle svého způsobu a se svého stanoviska, nechť jen přitlačí Slovany k pružné, ale žulové zdi, ke skále, která objímá šestý díl světa... tato stěna rozestoupí se před bratřími a postaví se jako živá hráz mezi ně a nepřátele.

V těchto verších zněla výhradně nota politická. Ale ta nebyla hlavní a nejzvučnější v poesii Tjutčevově. Slavjanofil vždy hleděl v první řadě na poměry náboženské. Více než o sjednocení Slovanstva snil o sjednocení církví křesťanských, a sice hlavně římsko-katolické a pravoslavné. Ve svém traktátě »Papežství a římská otázka«, který byl vytištěn r. 1850 v Revue des Deux-Mondes, stále přece ještě shledával v papežství »sloup, který ještě jakž takž udržuje na západě celý ten kus křesťanské budovy, který se uchránil po velké zkáze XVI. stol.«. S protestantismem ani nepočítal, nezavrhoval ho jenom zásadně, než spatřoval všude mimo Anglii jeho rozklad a úpadek. O Římu dospěl ovšem k jiným konklusím, než jeho přítel kn. Gagarin, který, jak známo, přešel úplně ke katolicismu a stal se dokonce členem řádu jezovitského. Dle jeho vývodů Řím, zplodiv západní kulturu, jest zároveň praotcem revoluce, která jej zničí. Řím ovšem nepostupoval tak jako protestantism, nepotlačil centr křesťanský, který jest církev ve prospěch lidského já, ale za to vssál jej do svého římského »já«. Nikterak nezavrhl tradici, ale spokojil se tím, že jej skonfiskoval ve svůj prospěch.

Ale osvojovati sobě božské, není-li totéž, co popírati je? A hle, to zajišťuje hroznou, však nepopíratelnou spojitost, připínající přes věky původ protestantismu k záchvatům Říma. Neboť uchvácení má tu zvláštnost, že nerodí jen vzpouru, ale ještě působí ve svůj prospěch zdání práva. Nejnovější škola revoluční se v tom nikterak nezklamala. Revoluce, která není ničím jiným, než apotheosou téhož lidského j á, dospěvšího svého nejúplnějšího rozkvětu, neopomenula uznati a pozdraviti jak své dva slavné mistry Luthera právě tak jako Řehoře VII. Dle přesvědčení Tjutčevova lidské já, ponechávané samému sobě, jest podstatou svou protikřesťanské, a tak musil nutně vystoupiti proti nauce o svrchovanosti národa, neboť »to přece není nic jiného než svrchovanost lidského já, rozmnoženého počtem, t. j. podepřeného silou«. Nemůžeme tu sledovati všecky dedukce ruského myslitele, a připomeneme jen, že toužil po spojení obou církví ovšem

nikoli ve prospěch Říma, než doufaje, že zbloudilá římská sestra se vrátí k někdejším zásadám »církve«, jak se zachovaly v církvi východní. Tato náboženská a protiřímská struna slavjanofilského programu jasně zahlučela v básních věnovaných památce Husově a apostrofujících Čechy Husovu památku slavící. V nich »Чехамъ въ годовщину Гуса при посылкѣ чаши въ Прагу« 1869, a »Гусъ на кострѣ« 1870 toužil po tom, aby se Čechové sjednotili v dávném znamení kalicha a odtrhli se od Říma. Tjutčev v husitském hnutí nespatřoval vzpouru lidského já proti autoritě církve, než hnutí v podstatě se zakládající na sledech východní církve řecké, do XIV. stol. prý se zachovavších.

Ideály náboženské a ideály o mohutnosti státu ruského byly u něho co nejtěsněji spojeny. Zajisté srostla s ním naprosto ona stará idea, která se v XV. stol. vypěstila zvláště působením jihoslovanských exulantů v moskevském cářství, Moskva žeť třetí Řím, Moskva že jest dědičkou starých tradicí byzantských, cařihradských. Bujnou svou obrazotvorností básnickou a překypujícími tužbami vlasteneckými dal se unášeti r. 1848 v básničce Русская географ. V básni z r. 1849 »Разсвѣтъ« volal na Rusko, aby probudilo Východ, udeřilo v zvony cařihradské, a v básničce Пророчество z r. 1850 již jest duše jeho naplněna nadějí, že udeří brzy osudná hodina, v starobylých klenbách posvátné Sofie v obnovené Byzanci znovu zazáří Kristův oltář, před ním sklesne na kolena ruský car a vstane jak car všeslovanský. Na konci svého článku »Papežství a římská otázka« připomněl, jaké pohnutí způsobilo, když Mikuláš r. 1846 navštívil v Římě chrám sv. Petra, když přišel se pomodlit u hrobu apoštolů. »Toto rozechvění bylo,« praví, »spravedlivé a zákonné. Car na kolenou se modlící nebyl sám: celé Rusko bylo tam, padajíc s ním společně na kolena. Chceme doufati, že ne marně vznášela se jeho modlitba před svatými ostatky.« Ve francouzské revui zůstal Tjutčev zcela při svých ideálech nábožensko-církevních a nezalétal do vidin politických a národních, jako v tomto verši, nedlouho po zmíněné básni napsaném. Tato víra jest v něm tak pevná, že rozhořčen zamítá všelikou slabošskou pochybovačnost (viz báseň Нѣтъ карликъ мой трусъ безпримѣрный 1850), a je jist nadějí, že tito zbabělí pidimužíci nezbaví Rusko trůnu, žezla byzantského, že nezastaví všesvětový osud Ruska. Pravdu ovšem podrželi oni pochybovačové. Minulo několik málo let, Rusko bylo sraženo daleko zpět od onoho cíle, ké kterému mířily již družiny Olegovy, a donuceno věnovati se nápravě domácích svých bědných poměrů. Nad porážkami války krymské,

nad úpadkem Mikulášovského režimu umlkla poesie Tjutčevova. Pro vnitřní obrození národa, pro snahy na jeho povznesení a především uvolnění neměl porozumění. A tak celé osvětné a osvobozovací hnutí padesátých let min. stol. bylo mu úplně cizi. Tjutčev znal jenom chudý kraj, chudou přírodu; země ruského národa jest mu zemí dlouhého utrpení. Ruské zemi nemůže r. 1855 říci nic jiného, než že král nebeský prošel ji celou žehnaje jí. Ale v čem by se jevilo jeho požehnání a kdy, básník nepověděl. Zajisté i náš básník klade r. 1857, nemoha se patrně uzavírati bujnému ruchu soudobému, otázku, vzejde-li kdy svoboda, zaskví-li se zlatý její paprsek nad temnými davy neprobuzeného lidu. Ale klade hned další otázku, kdo vyléčí staré rány, jizvy násilí a urážek, rozklad duší i pustotu, co hlodají na mysli a rozžírají srdce. A na tuto otázku, kde jedině se dotkl staletého vyssávání a utlačování lidu, má konservativní náš básník jen odpověď, kterou by mohl dáti kterýkoliv kněz, nečinící nároků na titul hlubokého myslitele. Láska a milost spasitelova měla by vyléčiti staré hnisající rány staletého otroctví!

Velká budoucnost Ruska, světový jeho úkol byly mu vlastně jen článkem víry. Tato víra nekotvila v nějakém hlubokém přesvědčení o nevyčerpatelných silách národa ruského, nejširších jeho vrstev, byla mu vlastně jenom jistým dogmatem. S toho stanoviska pochopíme jiný jeho často citovaný verš z r. 1866: »Rozumem nelze Rusko pochopiti, loktem obecným nelze ho změřiti ... v Rusko možno toliko věřiti.« Tato »víra« stala se posledním útočištěm po všech oněch velkých strastech, jež postihly Rusko nikoliv bez jeho viny, t. j. vinou hlavně oněch vedoucích kruhů, mezi které do jisté míry náležel náš básník sám. Někdy zdá se, jakoby ho také tato víra opouštěla, když na sklonku roku 1866 z jeho stísněného srdce se vyrvala otázka: »Dlouho-li budeš se skrývati za mlhami, ty ruská hvězdo ...? Zdali dychtivým zrakům, na tebe v noci upřeným, roztříští se tvoje paprsky jako pustý, lživý meteor?...«

Tjutčev jest i politickým snílkem i náboženským blouznilem. Ideály politické, stupňované až na krajní chauvinism, pronikají se náboženskými ideály. Jako víra jen může jednotlivce spasiti od záhuby, jen úzké přilnutí ke Kristovi, tak není ani pro celý národ jiné spásy než v Kristu a skrze Krista. Jen »čistá říza Kristova« může vyléčiti rány zející na ruském národě, zahaliti jizvy staletých jeho běd. Filosof Vl. Solovjev, tak sympaticky rozbírající poesii Tjutčevovu, činí z jeho otázek a odpovědí vývody zcela jiné, než básník. Dovozuje, že básník sám připouští, že není dosud celá Rus »pokryta

řízou Kristovou«, že se v ní ještě neztělesnilo světlo pravdy Kristovy, že Rusko neobepjalo ještě všecky své části stejnou láskou. Osud Ruska nezávisí na dobytí Cařihradu, než na výsledku vnitřního mravního zápasu principu světlého a temného. Podmínkou toho, aby mohlo plniti svůj úkol světový, jest vnitřní vítězství dobra nad zlem v něm samém. Nechť Rusko, třebas i bez Cařihradu, třebas uvnitř svých nynějších hranic, se stane křesťanskou říší v pravém a plném smyslu toho slova, říší pravdy a lásky, pak všecko ostatní samo sebou bude přidáno. Tak pozměnil Vl. Solovjev velmi případně myšlenku básníkovu a stanul na stanovisku mnohem vyšším, než na které mohl se povznésti básník jím vykládaný a vychvalovaný.

Byly to již za své doby blouznivé sny beze vší aktuality, a třeba se jimi dala unášeti nepatrná řada hlav, a to hlav vynikajících v ruské společnosti, neměly ani tehdy podkladu ve skutečném životě ruského národa. Od těch dob přešla leta, ruskou říši sklátily pohromy horší než před půlstoletím, domácí poměry rozhárány měrou tak povážlivou, že ohroženou se jevila sama existence toho státu. Dnes teprve nemůže než úsměv buditi ono blouznění, jemuž dal skvělou formu poetický talent prvního básníka slavjanofilské školy. Zní nám dnes, jakoby věky se byly přes ně přehrnuly. Ale nicméně nebylo snad ani dnes zbytečno v paměti oživiti vzpomínku na činnost našeho básníka, a to tím spíše, že nebylo jiného ruského básníka, který by se byl naší bytostí, našimi českými existenčními otázkami tak zabýval, jako právě Tjutčev.

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Pokračování.)

Ale přece dostavovaly se pochyby. Zda hr. Belcredi bude sám rozhodovat, nebo bude rozhodovat ministerská rada, a zda v případě posledním bude postavení hr. Belcrediho v ministerské radě tak pevné, aby se svými názory vždy prorazil? Když se mluvilo na počátku srpna o možnosti, že místo zvláštních dvorských kanceláří budou zřízena ve Vídni ministerstva krajanská, čeští radikálové odmítli tuto instituci jako »oktrojovanou, polovičatou a do budoucnosti nejistou« a počali se obávati, že ve Vídni události spějí čím dále tím více k dualismu. Prohlásili proto stejná práva koruny uherské s českou a stejný význam národa českého s maďarským, a v úsudcích a chvále o hr. Belcredim byli zdrželivější. Báli se, že i kdyby došlo na zřízení krajanských ministerstev, Čechům ministr-krajan dán nebude, nedůvěřovali hr. Belcredimu, že by chtěl opravdu svobodě tisku, poněvadž nekonal příprav pro návrh zákona o soudech porotních v záležitostech tiskových, ukazovali, že je nutno pomýšlet na opravu zemského zřízeni a volebního řádu ve smyslu volebního uherského zákona z r. 1848. Moravští politikové neradi viděli tuto netrpělivost a proto uváděli na omluvu vlády, »že až dosud Rakousko skorem zcela byrokratickým státem bylo a že přetvoření jeho nemožno tak najednou provésti«. Ale jejich upozornění bylo marné. Svolání ankety vládou v otázce upravení finančních záležitostí vzbudilo dojem, že vláda zemské sněmy chce obcházet, a dalo nedůvěře, plynoucí z netrpělivosti pro slabé plnění slibů, o krok vyrůsti. Když se mluvilo ustavičně o jednání vlády s Maďary a nevědělo se, kdy budou sněmy v Předlitavsku svolány, orgán radikálnějších politiků »Nár. Listy« (20. srpna) v patrné obavě z dualismu napsaly: »Nejen že při vládě samé schází ten neb onen důvěrník strany federalistické: i s politickými činy nové vlády to jde nad míru pomalu.« Umírnění politikové sdíleli tehdy obavy radikálů, a když bylo pravděpodobno,

že sedmihradská autonomie má býti Maďarům obětována, žádali na Belcredim určitý politický program, jak chce urovnati státoprávní záležitosti a provésti říjnový diplom. Nechtěli tím hr. Belcredimu vysloviti ještě nedůvěru a změniti k němu svůj přátelský poměr, nýbrž jen žádali o to, co u politické, široké veřejnosti české mělo pro hr. Belcrediho získat sympathie a učiniti přítrž pochybnostem. Činy hr. Belcrediho neobjevily se tak záhy, jak by si byli umírnění politikové čeští přáli a jak by bývalo bylo v prospěchu samého Belcrediho. Na Moravě stěžovali si Češi, že vláda neoddaluje z úřednictva své největší nepřátele, v Praze ukazovali, že naznačená hr. Belcredim zásada jazykové rovnoprávnosti u vrchního soudu království českého nevtělila se ve skutek, pociťovalo se nyní více a více, že místodržitelství království českého, uprázdněné jmenováním hr. R. Belcrediho státním ministrem, zůstává neosazeno, ačkoliv umírnění politikové čeští naznačovali, že vědí o schopném a způsobilém kandidátu pro úřad ten z řad historické šlechty. Svoláním zemského sněmu sedmihradského (1. září) na 19. listopadu, a to dle jedenáctého článku zákona z r. 1791, byla patrná známka, že vláda chce obětovati Maďarům autonomii sedmihradskou a že události ve Vídni stojí ve znamení jednání s maďarskými starokonservativci. Rieger, který v té době (na počátku září) dlel ve Vídni, cítil, jak Češi jsou v nevýhodě proti Maďarům, jejichž šlechta hájila tu zájmy Uher, agitoval proti snahám dualistickým na vlivných místech, pokud v jeho silách bylo, a vybízel vůdce české historické šlechty, hr. J. J. Clama-Martinice, aby někdo ze šlechty dojel do Vídně a čelil tu nebezpečenství dualismu.[1] Hraběte Belcrediho nepovažoval právem Rieger za příznivce dualistické úpravy říše, viděl v něm spojence proti dualismu a chtěl proto jeho postavení sílit. Riegrovým vlivem asi se také stalo: že vídeňští zpravodajové »Národa« i »Národních Listů« počali vzbuzovat v Čechách na počátku září pro hr. Belcrediho příznivou náladu, které zde pozvolna byl pozbýval. Národ s radostným uspokojením zvěstoval, že vláda chopila se iniciativy a vypracovala pro český a moravský sněm předlohu o reformě volebních řádů schmerlingovských, ačkoliv zpráva ta, jak později se ukázalo, neodpovídala skutečnosti, a Nár. Listy povšechně konstatovaly, že »reorganisační politika ministerstva půjde cestou, jíž čeští vlastenci pochvaly své sotva odeprou«. 7. září byla v Praze obecná mínění, že sněmy zemské dostanou k projednání důležité otázky státoprávní,

[1] J. Jahn: F. L. Rieger. I. 222.

a český politický směr umírněný byl přesvědčen, že uprázdněný stolec českého místodržitelství bude osazen některým členem historické šlechty české a že tak »příští místodržitel bude muž domácí, v jehož jméně už země by shledávala garancie svého rozkvětu«.

Na počátku druhé polovice září čeští radikálové žádali, aby Češi vypracovali si pro zemský sněm svůj návrh na opravu volebního řádu, a poněvadž nedovedli si myslit, že by opravu takovou ve smyslu Čechům příznivém dovedl provésti sněm český, v tom složení Čechům nepřátelském, v jakém byl z doby Schmerlingovy, věřili, že český sněm bude svolán na základě nově oktrojovaného řádu volebního. Kdyby oktroj ta byla se brala směrem, aby bylo odstraněno zvláštní zastoupení obchodních komor, aby mezi zastoupením obcí venkovských a měst byl zaveden dle počtu obyvatelstva a daní spravedlivější a rovnější poměr, a aby v obcích venkovských bylo zavedeno přímé volení, byli by bývali radikálové s Belcredim pro tu chvíli docela spokojeni. Ale dělali si naděje větší, nežli jim Belcredi chtěl plnit. 17. září císařským reskriptem svolán byl zemský sněm uherský, den na to nový císařský reskript svolával všech sedmnáct zemských sněmů zemí neuherských na den 23. listopadu. Sněmy ty byly svolány v tom složení, v jakém se nacházely za vlády Schmerlingovy a ve formě těch stručných reskriptů, jaké byly vydávány za Schmerlinga.

V Čechách i na Moravě ze svolání zemských sněmů byla v jednom ohledu úplná radost: Češi svolání sněmů pokládali již za definitivní rozloučení se se Schmerlingovou říšskou radou. Jinak však dostavovaly se znovu obecné pochyby, zda sněm, v tom složení, v jakém byl v době Schmerlingově, bude míti tolik síly a schopnosti, aby se dovedl sám ze sebe reformovat, a zda menší velkostatkáři a byrokracie, kteří drželi dříve se Schmerlingem, nebudou jakékoliv reformě, odporné režimu Schmerlingovu, na překážku? Radikálové ještě v poslední chvíli za všeobecné obavy navrhovali, aby právě svolaný sněm vyřídil jen reformu volebního řádu a aby teprve na sněmu, který by byl na základě provedení volební reformy svolán, byly projednány předlohy, týkající se revise ústavy a upravení státoprávních poměrů v říši. Ale jejich návrh zůstal nepovšimnut nejen u vlády, nýbrž i u těch, kdo kráčeli cestou, na níž vůdcem byl jim Rieger a Palacký.

20. září r. 1865 byl vydán panovníkem manifest k národům a spolu s ním císařský patent. Byl to program vlády Belcrediho, po kterém v Čechách obecně se volalo, program, který znamenal svým obsahem boj s liberálními centralisty rázu Schmerlingova,

posílenými těmi, kteří Belcrediho nenáviděli za to, že zavésti chtěl reformy ve správě státní a že státním financím chtěl odpomoci šetřením na úřednictvu i vojsku. Císařský manifest a patent z 20. září r. 1865 ohlašovaly novou epochu v ústavním vývoji rakouské monarchie. Ústava Schmerlingova, která existovala půl pátého roku, byla zastavena. Slibeno, že říjnový diplom a patent únorový o říšském zastupitelstvu budou co nejdříve předloženy k přijetí sněmu uherskému a hrvatskému, a poněvadž dle práva nebylo možno, »aby totéž ustanovení v jedné části říše se stalo předmětem jednání, v jiných pak částech aby bylo zároveň závazným zákonem říšským,« byla platnost patentu únorového zastavena i ve příčině zemí neuherských a užší rady říšské. Panovník výslovně si vyhradil »výsledky vyjednávání zastupitelstev oněch východních království, pakli by obsahovaly v sobě změny podotčených zákonů, jež by se snášely s jednotou a mohutným postavením říše, předložiti, než se rozhodnou, zákonním zastupitelstvům ostatních království a zemí«, aby vyslechl a ocenil stejně vážné jejich pronesení. Císařský manifest v úvodu prohlásil návrat k diplomu říjnovému, k jeho theorii historického práva a k jeho přihlížení na manifest zemí, k aktu obojetnému, který právě tak přinášel uznání zemské autonomie, jako obsahoval v sobě dualismus a centralismus, a který nedovedl míti smyslu k politice národnostní.

Císařský manifest a patent byly v Čechách uvítány s neobyčejnou radostí. To, co si přáli, aby se stalo skutkem, viděli Čechové v patentu a manifestu se uskutečňovati. Vykládali hned, že zákonní zástupcové ostatních království a zemí není nic jiného nežli zemské sněmy, a byli právem přesvědčeni, že výklad jejich souhlasí s názorem nového kabinetu, jasně nepronešeným. Radikálové v Čechách i na Moravě jásali, že »nastoupena jest dráha spásy«, umírnění manifest považovali za slovo českého krále, za něž volali mu slávu a vděk. Ale zda obrat stal se skutečně a plně ve smyslu českých federalistů? Zda zákonními zástupci zemí opravdu mají býti sněmy, zda říšská rada Schmerlingovská v jakékoliv nové formě opravdu je odstraněna, zda vláda odhodlá se předložiti jednotlivě všem sedmnácti zemským sněmům předlohy ústavní, zda nehrozí přece ještě stále dualismus? Všechny ty otázky musily znepokojovati a znepokojovaly české politiky, když po vydání manifestu a patentu bouřili se proti hr. Belcredimu »ústavověrní« politikové, schmerlingovská byrokracie, když zřetel vídeňské vlády obrácen byl z vnitřních záležitostí skorem cele na události v Uhrách, a když vláda proti projevům žurnalistickým

ve smyslu tom učiněným mlčela. Čeští politikové soudili několik dní po vydání manifestu (24. září) střízlivěji, že manifest otevřel jen bránu federaci, ale nesprávně odhadovali své síly, jestliže myslili, že koalice Slovanů, kdyby se utvořila, odolá za tehdejších poměrů Maďarům i Němcům. Právem v Belcredim viděli odpůrce dualismu, ale neprávem měli víru ve vydatnost jeho působení proti snahám dualistickým. Přeceňujíce jeho vliv, moc a ochotu k úzce českým snahám, zbytečně z důvodů taktických (aby neodradili si spojence) a nedůsledně šli tak daleko, že (ku konci října) po zprávách z Vídně, kde nebylo v kruzích vládních stále ještě smyslu pro politiku národnostní, »jako prý politiku revoluční«, zřekli se, a to dokonce ústy radikálů českých,[1] národnostního základu české politiky, a historické právo ve smyslu konservativním prohlásili za svůj prapor. Znepokojovali se pak často za radostných ovací a manifestací voličstva pro politiku hr. Belcrediho, zda udělali dobře, že hr. Belcredimu věnovali svoji plnou důvěru, když nevyhovil jim ani ve věcech menších, neosadil dosud místodržitelství české členem historické šlechty, ačkoliv sněm již byl na určitý den svolán, neprovedl změny v chefech úřadů ve prospěch Čechův a nehleděl si nejnutnějších reforem českého školství, ale uklidňovali zase své svědomí, říkajíce si: »Hrabě Belcredi nekráčí křivými cestami, neb posud neměl příležitosti se činy projevit, a my nemáme příčiny, proč bychom v něho nedůvěřovali.«[2] Těšili se tím tónem zvláště těsně před zahájením zemských sněmů. (Pokračování.)

---

[1] Národní listy dne 26. října 1865 ve vídeňském dopise z 24. října r. 1865 oznamovaly: »S nemalým uspokojením bylo pozorováno, že česká národní strana obrala si historické právo Čech za heslo. Víte, jak Uhři proti tomu vzpírati se museli, aby Rakousko a v něm království Uherské nebyly ustrojeny dle národností. Mimo to jest známo, že politika opírající se o právo národnosti od rakouské diplomacie v poměrech k cizozemsku nikdy uznána nebude, kdežto zároveň jsou velmi četné a mocné kruhy v Rakousku, které zatracují národnostní politiku co revolucionářskou . . . výhodno to jest, nečiniti národnost základem politiky, nýbrž raději sáhnouti k historickému právu, při jehož hájení zajisté naleznou se pomocníci . . . státnímu ministrovi jest vítáno, nahradí-li strana, s kterou při rozřešení sporu státoprávního musí počítáno a smlouváno býti o ideu národnostní, která by v Rakousku spůsobiti mohla chaotický zmatek, historickým právem a upravuje-li tak vládě cestu.« — Nár. listy dne 27. října r. 1865 v článku »Rakousko na rozcestí« prohlašovaly: »My federalisté jsme jedinou politickou stranou v Rakousku, která sobě nežádá, aby při upravení státoprávních poměrů říše princip národnosti vzat byl za základ . . . Chceme obnovení koruny České nikoliv podle mezí jazyka a národnosti, nýbrž dle geografických hranic tohoto Českého království ve spojení s Moravou a Slezskem . . . Moment národní hájíme potud, pokud se zasazujeme o to, aby byly šetřeny každý jazyk a každá národnost, a aby přestaly v Novém Rakousku všeliká nadvláda a všeliký útisk jedné neb druhé národnosti . . . Osvědčujeme se býti v Rakousku nejdůslednějšími hájiteli principu práva historického proti principu národnosti.«

[2] Nár. listy z 18. list. 1865.

Jules Verne.

Napsal Karel Scheinpflug.
(Pokračování.)

Ke kterékoli umělecké složce díla Vernova přihlédneme, všady shledáváme, jak škodlivě na ni působila jeho didaktika.

Látky několika jeho románů jsou literárními nálezy, jež mají cenu originality. Nově objevené doly. Verne však z nich nevytěžil tolik krásy, kolik bylo třeba k stvoření uměleckého díla; a přece je vyčerpal takovým způsobem, že učinil nemožným, aby z nich těžil někdo po něm.

Uvažte, jakou bohatou kořist mohl urvati těmto gigantickýni zápasům člověka s přírodou, těmto chvílím horečné dychtivosti, opojných odhalení, zdrcující hrůzy — umělec-psycholog. Představte si reliefy krajin měsíčních, vytesané dlátem Flaubertovým, nebo procházku podmořskými lesy, vylíčenou štětcem Goncourtů. Položte vedle Vernova obrazu Himalají, třpytících se pod vzdušnou lodí Roburovou, obraz pouhého čalounu, jenž zdobí ložnici Karla Demailly . . .

Takto daroval Verne literatuře několik knih, jež mohou některými svými vlastnostmi vzbuditi zájem a rozdychtiti zvědavost i vyspělejšího čtenáře. Zájem a zvědavost, toť skoro vše. A i to jen při prvním čtení. Při druhém čtení nemají již ničeho, co by mu pověděly, jediné myšlenky, jíž by ho zastavily, jediného skrytého půvabu, jímž by ho překvapily. Nelze se k nim vraceti.

Těchto nedostatků, jež v románě Vernově pociťujeme, nemohou nám arci nahraditi poučení, jež v nich nalézáme, nelze přece nahraditi hodnot aesthetických jakýmikoli hodnotami jiného druhu. Dospívám tedy k soudu, že didaktická snaha zabila ve Vernovi osobitý umělecký talent, jenž mohl dáti světu dílo mnohem cennější, kdyby byl jeho majitel netoužil více po diplomu učitele, než po vavřínech umělce.

* * *

Verne didaktik.... Je tedy třeba postaviti se na stanovisko učitelské a posouditi také s něho jeho dílo. Nuže — nechci podceňovati jeho zásluh didaktických. Je jisto, že jeho romány podávají čtenáři nejedno poučení o jevech přírodních a výzkumech vědeckých, že mu je podávají formou přístupnou a zajímavou, která vábí, a markantními příklady, které se vrývají.

Tím méně jsem však ochoten tyto zásluhy přeceňovati. Neboť vědomosti, jichž nabývá čtenář z jeho románů, vyšinují se sotva nad povrchní ponětí, jaké má na příklad o elektrických drahách průměrný velkoměšťák, jenž se sice chutě zasměje naivnímu úžasu strýce ze Šumavy z těchto vozů jezdících bez koní i páry, sám by však za živý svět nedovedl vysvětliti funkci elektromotoru, který je pohání. Sotva kdo mohl by těžiti z nich přímo ať theoreticky, ať prakticky. Všecky ty divy elektrické síly, vylíčené v románu »Dvacet tisíc mil pod mořem«, neujasní nikomu Ohmova zákona a nejučelivější čtenář »Tajuplného ostrova« nedovedl by vyrobiti ani gramu oceli podle příkladu pana Cyra Smitha.

Spíše lze uznati, že díla Vernova vzbuzují živý zájem o vědy přírodní a mohou tedy nabádati k jejich studiu. Ale i tato jejich vlastnost vede asi k výsledku jen u řídkých jednotlivců mezi čtenáři. Neboť mezi vědou románů Vernových a vědou učebnic je rozdíl příliš veliký, který mnohého odstraší. Věda Vernova jest věda nejen popularisovaná, ale také idealisovaná. Je to věda hotová a neomylná, která již ničeho nehledá a všecko ví, po ničem se netáže a na všecko odpovídá. Má své zákony, prosté jako lidová přísloví, průhledné jako sklo, všemohoucí jako bůh, které si nikdy navzájem neodporují, nepřipouštějí nejmenších odchylek a platí za všech okolností. U něho není síla vyčerpávána třením, odstředivost rušena přitažlivostí, zákon o zachování energie ohrožován entropií. Jeho fysika není zahalena šedým pláštěm algebraických formulí, jeho přírodopis neunavuje fádní morphologií, jeho země, města, národy žijí jen skrovným počtem význačných a zajímavých vlastností; i jeho mathematika je půvabná, ohromujíc obrovskými čísly a imposantními výpočty, jichž lze dosáhnouti nejjednoduššími prostředky, prostým násobením nebo sečítáním. Jeho věda je prostě představením překvapujících pokusů, působících mnohdy dojmem zázraků.

Svá poučení podává Verne ve způsobu stručných vysvětlení, nápovědí a pokynů v průběhu děje, při všech vhodných i nevhodných (s hlediska uměleckého) příležitostech. Vede si při tom někdy dosti diskretně a obratně, přiměšuje je nepozorovaně svému příběhu jako

lék polévce, aby čtenář nepocítil, že se mu dává užívati; jindy však vystupuje nezakrytě s vážnou tváří kantora, jenž přerušuje hru žákův, aby ji vystřídal svým výkladem. Jen v několika knihách (v románě »Na kometě« na př.) věnuje svým poučným výkladům zvláštní kapitoly.[1]

Tyto kapitoly mají ráz svižně psaných feuilletonů poučného obsahu a samy o sobě čtou se dosti lehce. Ve kmenu románového děje vězí však jako násilím vražené klíny, které trhají a přerušují souvislost vláken. Při žíznivé zvědavosti, rozdmychané zmíněnými již prostředky Vernovy vypravovatelské techniky, vzbuzují snadno netrpělivost a svádějí k zúmyslnému přeskočení. A drobná poučení, roztroušená porůznu v průběhu děje, se zase snadno nevšímavě přelétnou, a, došla-li přece povšimnutí, ještě snáze zapomenou. Sotva že jste obrátili list, vzpomenete už stěží jména rostliny, z jejíchž trnů hotovili trosečníci »Tajuplného ostrova« udice, nebo druhu ryby, z níž připravoval kuchař Nautilu vídeňské řízky.

Největší schopnost poučovací chovají tedy Vernovy názorné fysikální experimenty, jež dovedou upoutati pozornost zajímavostí svých úkolů a vrýti se v pamět svými překvapujícími výsledky. Ale i tyto experimenty třeba otevírati s jistou kritickou opatrností (jíž nebývá schopen čtenář-laik), má-li se z jejich fantastické skořápky vyloupnouti zdravé jádro vědeckého poznání. Neboť pořadatelkou jejich jest básnická fantasie, jež umí hravě přetvořovati přírodu ve fysikální kabinet, isolovati přírodní síly ode všech rušivých vlivů jiných sil a zvětšovati drobnohledy malé jiskérky na hořící stálice.

Úkaz Fahrenheitův, že možno ochladiti vodu, nalézá-li se v úplném klidu, na několik stupňů pod nulou a že se při nejmenším otřesu okamžitě promění v led, úkaz, který lze provésti se lžičkou vody v tichu vědecké pracovny, provádí Verne v románu »Na kometě« s celým mořem, jehož obrovská plocha zkřehne v témž okamžiku, když ji malé děvčátko zčeří vhozeným kaménkem. Skleněné broky kapitána Nemo, miniaturní leydenské lahvičky, usmrcují největší zvířata pouhým dotknutím. Cestovatelé v dělové kouli, letíce

[1] Josef Durdík napsal o »Cestě kolem měsíce« (Do měsíce): »Kterak má obecenstvo těchto knih míti z nich prospěch? Koho mají těšiti, ten musí býti už velmi upevněn ve svých vědomostech, v pojmech astronomie, fysiky už déle zdomácnělý býti . . .« Tento soud nemůže sice platiti o všech knihách Vernových, jistě však je správný o několika jeho dílech, hlavně z oboru astronomie. Verne sám tušil asi naprostý nedostatek vědomostí hvězdářských v širších kruzích svých čtenářů, a odtud tyto vložené poučné stati, jimiž se je snažil připraviti k chápání vlastního románového příběhu.

vzduchoprázdným prostorem, otevírají opětně příklop ve stěně, aniž by jim unikl vzduch potřebný k dýchání. Lidé, odění v těžkopádné a škrtivé skafandry, svádějí vítězné boje se žraloky v jejich vlastním živlu. Atd. atd.

»Dej mi bod, o nějž bych se opřel, a pohnu zeměkoulí,« řekl prý Archimedes. Verne se neptá po tomto bodě a ani vyhledání přiměřeně dlouhé a pevné páky nepůsobí mu nesnází.

* * *

Zde jest na místě zmíniti se o Vernově vynalézavosti.

Velmi často pronáší se náhled, že byl Jules Verne geniálním vynálezcem, jenž vytušil předem nejvelkolepější vynálezy pozdějších let.[1] Náhled tento je mylný, jak by vysvitlo srovnáním vzniku jeho románů s daty vzniku toho kterého vynálezu, kdyby bylo takového pátrání třeba; není ho třeba, poněvadž Verne sám označil v jistém interviewu tvrzení tato jako klamná. »Nevynalézal jsem ničeho,« tak asi se vyslovil v oné rozmluvě, »snažil jsem se jen seznamovati obecenstvo s vynálezy již existujícími.«

Ideje »vynálezů« Vernových zrodily se v jiných hlavách, on se postaral jen o jejich popularisování. A prostředky, jimiž tyto ideje uskutečňuje, buď také nejsou nové, nebo jsou zcela nemožny, anebo konečně jen povrchně a nejasně naznačeny, takže nelze vůbec mluviti o jakýchkoli vynálezech v přesném slova smyslu.

Všimněte si na příklad Vernovy podmořské lodi »Nautilus«. Má všecky nevyhnutelné součásti, které musí míti a které také měla každá podmořská loď jakéhokoli systemu, od prvních vážných návrhů takového stroje, jež se vynořily na světlo veřejnosti. Otvory, kterými se vchází a kterými se vpouští vzduch, lodní šrouby k vodorovnému pohybu, kormidlo k řízení směru, nádržky s čerpadly pro vodní přítěž k ponořování a vzestupování, zásobárny stlačeného vzduchu nebo přístroje k jeho umělému okysličování. Ale hlavní problem stroje, jeho duše, jeho poháněcí síla? Parostroje nelze upotřebiti pod vodou, motory výbušné byly ještě v plenkách, když psal Verne svůj podmořský cestopis, a sekundární batterie uschovávají sílu jen na krátký čas. Nuže, Jules Verne sáhl po galvanickém článku. Zdroj síly, který lze okamžitě uváděti v činnost, jenž nepotřebuje komínu, ani uhlí, a jehož součásti lze snadno nahrazovati z moře. Není to rozřešení velmi jednoduché?

[1] Také autor zmíněného již článečku v »České Mysli« míní: »Verne byl v jistém smyslu objevitelem nebo lépe věštcem příštích vynálezů.«

Ovšem — ale jest to vůbec nějaké technické rozřešení? Uvažte elektromotorickou sílu galvanických batterií, která stačí tak na rozechvívání paličky elektrického zvonku nebo kladívka telegrafu, a srovnejte s tím výkony Nautila, jenž plyne rychlostí padesáti mil za hodinu, chrlí mocné sloupy vodní do výše padesáti metrů a propichuje plechem pobité spodky lodí jako papír. A stroje, jimiž se převádí tato síla v pohyb? Není o nich zmínky. Za to je dost obšírně vylíčeno zařízení lodního salonu, jeho přírodnické a umělecké sbírky.

Také Ruhmkorfovu indukčnímu přístroji přiděluje Verne v témž románě mnohem větší úkoly osvětlovací, než s jaké byl tento přístroj v době, kdy román vznikl.

Od té doby byl tento přístroj zásluhou několika vynálezců pozoruhodně zdokonalen a effekty studeného světla Teslova přiblížily skutečnost světelným účinkům ideálních přístrojů kapitána Nemo. Není to dostatečný důvod, aby se volalo: »Hle, Jules Verne dávno předpovídal tento vynález?«

Jest pravděpodobno, že také vývoj galvanických článků není ještě ukončen. Je možno, že budoucnost dá lidstvu galvanický článek, jenž bude zdrojem mnohem větší energie než články nynější a bude hráti větší roli v osvětlování i pohánění strojů. Nebude to zase dostatečným důvodem, aby se poukázalo k tomu, že Jules Verne již dávno předpovídal tento vynález?

Ano, předpovídal; ale předpovídati a vynalézati jsou dva pojmy, jež nutno rozlišovati velmi pečlivě. Vynalézati, toť tvořiti. A předpovídání nějakého vynálezu může míti jen tehdy jistou technickou cenu, naznačuje-li alespoň přibližně cestu, po níž lze dojíti k vytčenému cíli, prostředky, jimiž možno dosáhnouti zamýšleného účinku. Jinak je pouhou hříčkou fantasie, v jaké si libují všichni autoři různých těch obrazů budoucnosti, pouhým hádáním na zdař bůh, které se splnit může a nemusí.

Nuže, tyto nové prostředky, jimiž kapitán Nemo dociluje tak nadobyčejných výsledků, princip složení jeho galvanických článků, konstrukce jeho hybných strojů, tajemství síly Nautilovy?

»Pane professore, moje elektřina není obyčejná, jaké užívá se na zemi...«

»Utvořená[1] elektřina proudí na zad, kde pomocí přístrojů velkých, dle zvláštního systemu zřízených, přenáší sílu hybnou na šroub.«

---

[1] Český překladatel nevyvozuje elektřiny, on ji tvoří.

»Opakuji vám, pane, že síla dynamická mých strojů jest téměř neskonalá.«

Toť celé vysvětlení!

A právě tak nejasné, illusorní jsou ostatní »vynálezy« Vernovy, jeho létací loď, jeho řiditelný balon a jiné. Kostra jejich konstrukce je vzata ze skutečnosti a osvěžena několika positivními detaily; zbývající mezery se zakryjí rouškou tajemství. Jenom jejich účinky jsou mnohem zvětšeny a zdokonaleny — prostým násobením a idealisováním básnické fantasie. Nesnesou přísné odborné kritiky, třeba je přijímati za skutečnost jako básnickou illusi, jako přijímáme pomalovaná plátna jeviště za města, lesy, řeky. A i při tomto způsobu nazírání nebude někdy vzdělanějšímu čtenáři snadno potlačiti úsměv, když účinky vstoupí v přílišný nepoměr k prostředkům, když na příklad kapitán Nemo bude elektřinou svých galvanických článků taviti ledové kry jižní točny.

Tím však nechci Vernovi upírati všeliké vynalézavosti. Ne, vynalézavost jeho je vskutku nevyčerpatelná, a projevuje se zejména v drobných nápadech, jimiž přispívá jeho lidem na pomoc v práci, nesnázích a nebezpečích.

Avšak ani tyto drobné vynálezy nebylo by dobře podrobovati ostřejší vědecké kritice.

Všimněte si na příklad prostředku, jímž rozdělá Cyrus Smith na pustém ostrově poprvé oheň. Spojí dvě hodinková skla pomocí hlíny v čočku, jejíž dutinu naplní vodou; paprsky, soustředěnými touto improvisovanou čočkou, zapálí suchý mech.

(Pokračování.)

O posledních dílech B. Smetany.

Napsal prof. dr. Jos. A. Theurer v Příbrami.

(Pokračování.)

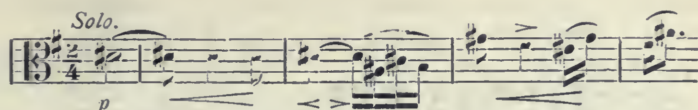
Vzhůru k nové práci! Kratičká úvaha (koruna ve třetím taktu), jakoby krátké rozmýšlení, kterým směrem se dáti — a po ní houslová passáž sextolová — mistr rozhodnut s chutí a nadšením vrhá se do tvorby další, jež nese se rázem jeho tvorby dřívější. Že žádná změna nenastala, o tom svědčí motivy, na nichž druhá věta je založena, a jež jsou výborem všeho, co je pro Smetanovu českou hudbu charakteristickým: Polka a roztoužený zpěv. Polka, založená na motivu

rozpřádá se s celým uměním Smetanovým; zaznívá z ní veselí a radost, ba i přímo bujnost (oktávové kroky všech nástrojů, prováděné střídavě *arco* a *pizz,* s akcentem na druhé osmičce). Zde, v druhé větě, chtěl Smetana malou hříčkou doložiti tehdejší obtížný způsob svého tvoření. Veselý proud polky přerývá se totiž pojednou zmenšenými septakkordy, dolů se řítícími. Ve tvorbě postihla mistra porucha, musil, chorobou zastižen, přerušiti tvorbu. Když porucha zmizela, vzpomíná si mistr, vzpomínka vede jej však klamně do tóniny *h* místo do *e*:

Mistr vzpomíná, ale rozpomenouti se nemůže; tvůrčí jeho fantasie vykouzlí ovšem hned nový, rozkošný polkový motivek ve viole

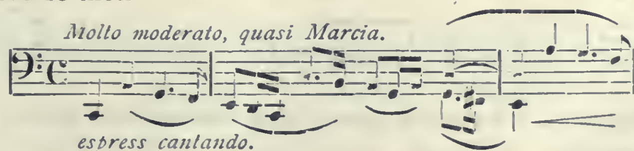
Avšak ne, to není to, v čem mistr chtěl pokračovati. Mocí zapuzuje a přerývá myšlenku započatou, vzpomíná znova a nalézá zase ztracenou nit: polka se opakuje, a pokračuje dále. Po jejím ukončení zazní v E-dur překrásný, roztoužený motiv, vpravdě Smetanovský,

jenž přednesen nejprve prvními houslemi opakuje se potom ve viole a konečně zaznívá velebnou šíří, jako by mistr chtěl v lásce obejmouti celý svůj milovaný český národ! — Chvíle citového vzrušení minula, opakuje se polkový motiv, poněkud pozměněn. do něho pak několika takty zazní ještě zvuky sladké části střední. Závěr věty, po několika taktech polkových, tvoří motiv roztoužení, vyznívající v *ppp*

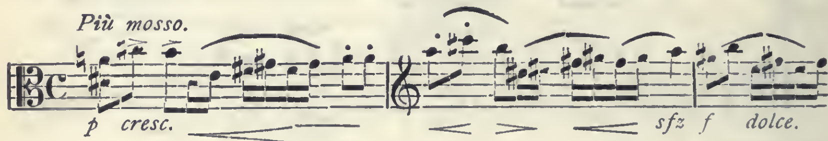
V ě t a t ř e t í líčí významnou, velikou slavnost, nelze ovšem říci, zda slavnost celého národa se týkající, či snad spíše oslavování vítězství Smetanovy a tím i české hudby, v něž Smetana pevně věřil, a jež tvořilo toužebný — bohužel nesplněný — sen posledních let jeho života. Věta začíná pohnutým unisonovým tremolandem všech nástrojů, jenž zní zprvu z hloubky a roste výš a výše. Slavnostní den nadešel, ruch v ulicích se vzmáhá a roste, všude neklid a očekávání. Zdáli ozve se motiv

slavnostní to průvod, jenž se blíží; ještě poslední ruch v lidu, a průvod přichází. Jak řady jeho za sebou kráčejí klidně a vážně, tak nastupují jednotlivé nástroje kanonicky, až zazní ve *ff* pochodové théma v mocném C-dur. Průvod stanul, zazní jásavé fanfáry

po nichž znova slyšíme ruch lidu. Fanfáry a volání slávy opakují se vzestupně a rušně, a přenesou se ve všeobecné rozveselení všeho lidu, jevící se jasnou polyfonií v následujícím Più mosso

Slavnost dosáhnuvši vrcholu blíží se ke konci. Ruch mezi lidem utuchá, průvod odchází, motiv pochodu sestupuje a oslabuje se. Ještě jednou, před závěrem zazní týž motiv, jako by vzpomínka na slavnostní chvíle, a v milé vzpomínce té, jež blaží a hřeje, vrací se mistr do svého zátiší.[1]

Vrátiv se domů pracuje mistr dále. (Věta čtvrtá.) Takt $^6/_8$, jímž tato je psána, značí u Smetany vždy jarý, tvořivý, životný rozruch — vzpomeňme na př. na začáteční sbor třetího jednání z »Tajemství« neb i na čtvrtou větu kvartetta »Z mého života« atd. Také zde značí to novou lásku k práci, se kterou Smetana až do konce svého žití přistupoval ke skladbě. Mistr vrátil se do všedních, obyčejných poměrů; proto motiv

[1] Nemohu se zde naprosto snášeti s drem Zichem, jenž v průvodu vidí pohřeb, v úsměvném závěru pak, jenž připomíná sextett z Prodané nevěsty,

plyne lehce, v sekvencích. Jest to bezstarostný, klidný život rodinný. Krásně propracovaný polkový motiv

ukazuje, že tvorba mistrova neutuchla. Po šesti taktech je polka přervána opět passážemi septakkordovými (zmenš.), což obdobně, jako ve větě druhé, naznačuje, jak poruchy v poslední době jeho tvorbu přerývaly. Obzvláště důležité a zajímavé jest místo

kde hravý polkový motiv harmonicky je zpracován způsobem svrchovaně originálním — geniálně uvedenými zvětšenými akkordy. Zvětšený akkord jest v poslední tvorbě Smetanově význačný. Zní poprvé v »Tajemství«, potom hlavně v »Čertově stěně«, »Karnevalu« i »Viole« (úvod). Zvětšený akkord zněl Smetanovi stále v hlavě, v jeho znamení skládal poslední svá díla. Zprvu užíval ho málo, čím dále tím více spřátelil se s ním, a zde užívá ho dokonce v laškovné polce. Chtěl tím asi naznačiti, jak naučil se mistrně akkord ten ovládati, že jej přinutil i v rhytmus lehký, taneční.

V následujícím opakování počátečného $^6/_8$-ového motivu zajisté není nahodilým (v 11. a 12. taktu), že vpletl sem Smetana motiv ze 3. věty svého **p r v é h o** kvartetta — motiv to jeho prvé lásky. Není to jediná reminiscence na prvé kvartetto, a značí zajisté vzpomínky na dobu mládí.

---

dojem smrti. Dále jest přirozeno, že vidí-li Zich v zakončení 3. věty Smetanovu smrt, že pro čtvrtou větu nemá výkladu, a že mu kvartett končí 3. větou. Potom však by Smetana zajisté nebyl čtvrtou větu, bez podkladu, vůbec psal.

Věta čtvrtá končí $^6/_8$ovým D-dur; ani stopa po sklíčenosti, melancholii, chorobě. Jásavě vyznívá skladba. Mistr nepodlehl v krutém boji s osudem, umění jeho překonalo všecka protivenství, vítězné D-dur-akkordy hlásají světu triumf umění nad osudem.

Druhé kvartetto nezůstavuje v nás dojem skličující, nýbrž povznášející. Vidíme tu duši mistrovu v celé její velikosti a vznešenosti, vidíme ji v jejím utrpení a resignaci, v jejím tvoření i v jejím konečném vítězství.

Druhé kvartetto u nás dosud nepronikło. Podobný osud stihal kvartetto »Z mého života«, jež — podobně jako kvartetto druhé — v první době vzbudilo v některých pravověrných a konservativních kruzích pražských hudebníků úžas a odsouzení pro svůj »nedostatek formy«. Teprve když p r v é kvartetto nalezlo své pravé, povolané interprety, Č e s k é k v a r t e t t o, teprve potom nastala jeho rehabilitace a triumfální pochod celým světem. Jest nepochybno, že stejně stane se s kvartettem druhým, jakmile správně bude pochopeno — a bylo by se zajisté již dávno tak stalo, kdyby nebyl proti němu stál předsudek, že je to dílo chorobného mozku. Kéž předsudek ten a podobné už konečně definitivně padne!

Smetana obrátil se prvým i druhým kvartettem k oboru komorní hudby — ne však, aby tvořil hudbu absolutní. Smetana učinil zde se smyčcovým kvartettem týž krok, který učinil Liszt od symfonie k symfonické básni. P r o g r a m n í k v a r t e t t — toť v h u d b ě s v ě t o v é v ý t v o r S m e t a n ů v! Obě kvartetta jsou hudební básně pro čtyři smyčcové nástroje, a proto nesmějí se posuzovati se stanoviska komorní hudby absolutní. Rozdělení jich ve věty neznačí formální rozdělení komorních skladeb, ale je obdobno kapitolám neb oddílům v básni. Každá má svou náladu a svůj obsah, a proto svůj zvláštní odlišný ráz. Odchylka od běžné formy není vadou, ale p ř e d n o s t í skladby, v n í s p o č í v á j e j í o r i g i n a l i t a v h u d b ě s v ě t o v é!

Vždyť již o kvartettě »Z mého života« píše Smetana (Teige, Dopisy str. 32): »Co se týče s t y l u mého kvartetta, přenechávám úsudek o tom milerád jiným a nehněvám se naprosto, jestliže se tento styl nelíbí, neb se proti všemu zvyku dosavadního stylu kvartettního staví. Neměl jsem v úmyslu, napsati nějaké kvartetto dle receptu a dle usu forem obvyklých, v kterých jsem se již co mladý učeň hudební theorie napracoval dosti, aby mně byl úplně znám, a mohl jím vládnouti. U mne se f o r m a každé komposice dá sama sebou,

dle předmětu. A tak si toto kvartetto udělalo formu, jakou má, samo.«

Proto svědčí o naprostém nepochopení Smetany, odsuzuje-li kdo formu prvého či druhého kvartetta. Ta je dána skladbou, nutno ji vzíti za danou veličinu a hleděti se do ní vžíti a jí porozuměti. Vše jiné je nesprávné. Neodsuzuje Smetanu, nýbrž *sama sebe,* kdo proti formě kvartett jeho činí námitky neb poznámky, neboť ukazuje, že ve skladbu Smetanovu ještě dosti hluboko nevnikl.

Karneval Pražský. 1. Introdukce. Hemžení maškar. 2. Polonésa. Otevření plesu.

O »Karnevalu« píše Smetana Ad. Čechovi dne 14. června 1883 (Teige, Skladby Sm., str. 111. a 112.): »V práci mám »Karneval Pražský«, řadu scén čistě hudebních, které jako »Vlast« buď jednotlivě předneseny býti mohou neb v celku co velká symfonická báseň. Úvod mám hotový v partituře, jsem v prvém čísle: polonaise. Dílo to nebude tak rychle komponováno, protože se tance a jiné formy střídavě provést dají.«

Polonaisu však mistr dokončil přece, dne 14. září 1883. Označuje ji sám v dopise J. Srbovi ze dne 7. dubna 1883 jako »grandiósní polonaisu pro celý orchestrální apparát«.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Světová konjunktura — Jednání o obchodní smlouvy se státy balkánskými — Nová úprava dopravy námořní a zákon o podpoře obchodního loďstva a stavby lodí — Dopravní nesnáze při převzetí Severní dráhy císaře Ferdinanda státem — Rakousko-uherská banka v r. 1906 a valná hromada její.

Mimořádné poměry předcházely a provázely minulého roku rychle do výše spějící konjunkturu hospodářské výroby a obchodu. Ohromné ničení národního bohatství na kapitálu a lidech ve válce rusko-japonské, živelní katastrofy v různých končinách země učinily velké výmoly v obrovské budově kapitálového bohatství světa. Potřebná rekonstrukce zaměstnala mnoho kapitálu a práce na trhu světovém. Zvýšení cel v první polovině loňského roku pobádalo vývozní průmysl ve státech příslušných, aby využil co nejvíce starých mírnějších sazeb ku hromadnému vývozu zboží za hranice a aby odkládal na dobu pozdější zajištěné zakázky domácí, jež tak se nakupily, že jim sotva mohl stačiti. Revoluční bouře v Rusku nedovolovaly, aby velká ochrana celní pro rozvoj a posílení ruského průmyslu mohla býti využitkována, zakládání a rozšiřování továren v Rusku vázlo a též pravidelné provozování stále bylo rušeno a ochromováno. Zvýšeným dovozem hotového zboží z ciziny i při vysokých clech musila nedostačující tam výroba domácí býti doplňována. Státy sice předstihovaly se v projevech mírumilovných, Roosevelt dokonce mohl ozdobiti skráně své vavřínem ceny Nobelovy, ale všechny mírumilovné projevy nevadily jim, aby s tím větším úsilím nezbrojily. Zdražení, pobádající soukromníky k větší šetrnosti, bylo státníkům spíše pobídkou, aby tím úsilněji předstihovali se vzájemně v objednávkách smrtonosných strojů, čím dražších, tím vítanějších, a přispívali takto svou poptávkou ku všeobecnému zdražování. Vzrůst obyvatelstva v zemích domácích, hospodářské dobývání a využitkování kolonií, zemí zámořských a zemí hospodářsky slabších zvyšovaly poptávku na světovém trhu po výrobcích průmyslových. Stálé zdokonalování světového dopravnictví dovoluje kapitálu využitkovati příležitostí výrobních v zemích nejvzdálenějších, pokroky technické, zvláště též obchodně-technické, mobilisaci a pohotovost kapitálu ustavičně posilují, stoupajícím vzděláním, oslabováním a zanikáním tradic z dob vázanosti osobní širokých vrstev obyvatelstva zvyšována

jest též mobilisace osob výdělku hledajících. Pro uplynulý rok pessimistické výhledy odpůrců vysoké ochrany celní jednotlivých států nebyly skutečnostmi potvrzeny. Přes zvýšené zdi celní ochrany hravě přelévaly se vzedmuté vlny světového obchodu. Zvláště silné opory dostalo se vzestupné konjunktuře bohatými výsledky žní loňského roku. Mzdy dělníků, ne ovšem bez boje, těšily se vzestupu, odpovídajícímu celkem zdražování potravin a potřeb domácnosti. Přízrak nezaměstnanosti, vzrušivší tak často v letech minulých svědomí společnosti, letos ani v zimních měsících a v pokročilé zimní sezóně se neobjevuje.

Úžasně rostoucí výroba zlata nestačí stoupající intensivní poptávce. Světová výroba zlata odhaduje se pro rok minulý na 80·9 mil. liber šterl. a vzrostla oproti roku předchozímu o 5 mil. Před 20 lety činila světová výroba zlata jen 21·4 mil. liber šterl., v r. 1896 vzrostla na 40 mil., po 10 letech se zdvojnásobila. V čele výroby loňského roku jest Jižní Afrika (25·9 mil.), na druhém místě Spojené Státy (19·4 mil.), na třetím místě Australie (16·5 mil.). Výroba železa a ocele, jež v r. 1880 činila 18½, v r. 1890 27½, v r. 1900 41, v r. 1905 54, odhaduje se pro r. 1906 na 60 mil. tun, z čehož na Ameriku připadá 25 mil., na Německo 11¾ mil., na Anglii 10¼ mil. tun (na Rakousko v r. 1905 1·58 mil. tun).

Těžba uhlí stoupla v roce minulém na 950 mil. tun (v r. 1880 344·2, 1890 514·8, 1900 770·8).

Přes zvýšenou výrobu těchto a jiných surovin a látek pomocných bylo snadno velkokapitalistickým sdružením hnáti ceny do výše. Vlna vzestupu cen, dosahující v některých surovinách až 35%, přenášela se ne bez odporu na výrobky průmyslu dalšího. Charakteristickým znakem tohoto hospodářského rozvoje jest, nehledě k Severní Americe, že cenné papíry ušetřeny byly spekulační haussy. Kdežto indexová čísla anglického Economistu vykazují pro soubor zboží koncem jedenácti kalendářních měsíců minulého roku následující stoupající řadu: 2322, 2304, 2306, 2337, 2372, 2329, 2341, 2355, 2458, 2501, 2500, representoval souhrn 325 londýnských effektů koncem týchž kalendářních měsíců cenu v millionech liber sterlingů: 3100, 3099, 3087, 3075, 3063, 3018, 3050, 3021, 2980, 3018, 3020.

Ochable a resignovaně pohlížejí bursy pevniny evropské na všeobecnou příznivou konjunkturu hospodářskou. Nejsou více barometrem hospodářského života a jeho regulatory. Kartely, syndikáty, trusty, velkobanky udržují řád a brání anarchii, vybírajíce si tučné provise za svou námahu. Zdaž s bezpečným pro národní hospodářství a sociální poměry úspěchem? Snad nedlouhá doba nás o tom poučí. O Německu praví Frankfurter Zeitung ve výročním svém rozhledu: »Nikdy dříve nebylo hospodářství Německa tak pod absolutním panstvím oligarchie, čítající snad sotva padesát hlav, v žádném z dřívějších období konjunktury nebyla stará formule o svobodné hře sil tak vyloučena ve prospěch formule nové o moci organisace, nikdy dříve nebyla všechna rozhodnutí průběh konjunktury určující — o výši výroby, prodejích do ciziny, cenách, o poskytování úvěru, o novém kapitálu, o tvorbě mezd a úroků — tak úplně v rukách malého počtu osob, jež stojí v čele našich velkobank, našich průmyslových velkopodniků, našich velkých kartelů.«

Pessimistických výhledů do budoucnosti jest celkem málo, většinou projevuje se naděje, že r. 1907, byť konjunktura nestoupala rychlostí posavadní, bude národnímu a světovému hospodářství přízniv. Jen občas vzrušují veřejnost poplašné výstrahy, upozorňující na poměry ve Spojených Státech, kde průmyslová výroba nabývá i při měřítku americkém rozměrů úžas vzbuzujících.

*

Soustava obchodních smluv tarifních říše naší má dosud značnou a citelnou mezeru, pokud jde o přirozené a slibné odbytiště v zemích balkánských. Uzavření tarifních smluv se státy balkánskými jest zdržováno jednak vleklou neurovnaností poměru obou státních polovin naší říše, jednak mocným vlivem zástupců zájmů agrárních v celé monarchii. Celní boj se Srbskem vylučuje toho času, by pokračováno bylo ve vyjednávání smluvním s tímto státem. V lednu sice opět vynořily se zvěsti o pokusu smiřovacím, upínající se na vyhlášenou pro únor emissi srbské 90milionové státní půjčky, ale naděje na urovnání neblahého konfliktu za krátko opět zmizely. Obchodní isolace Srbska vůbec povážlivě vzrůstá. Loni překvapena byla veřejnost při vstupu do nového roku předčasnou zvěstí o unii srbsko-bulharské. Koncem roku 1906 vypršela však dosavadní obchodní smlouva mezi Bulharskem a Srbskem a nebyla dále prodloužena. Oba státy jsou dnes k sobě v poměru nejvyšších výhod, což znamená zvýšení srbských cel na bulharské zboží a stížení dovozu srbských vepřů do Bulharska. Rakousko-Uhersko zatím koná přípravy k uzavření tarifní smlouvy s Rumunskem a k dalšímu vyjednávání smluvnímu s Bulharskem. Na úspěšném výsledku tohoto jednání s oběma státy má vývozní průmysl Rakousko-Uherska vynikající zájem. Do Rumunska vyvezeno z říše naší v r. 1905 zboží za 82 mil. korun, z čehož připadá na zboží textilní a konfekční 22 mil. K, na železo a zboží železné 12 mil. K, na dříví a uhlí rovněž as 12 mil. K, na stroje a nástroje 7½ mil. K. Vývoz náš do Bulharska činil asi 28 mil. K, z čehož připadá na cukr 4·3 mil. K, na zboží textilní as 6 mil. K, na železo a zboží železné as 2·7 mil. K. Dovoz z Rumunska a Bulharska do naší říše jest mnohem menší než náš vývoz a obsahuje většinou výrobky zemědělské. V r. 1905 činil dovoz z Rumunska asi 39 mil. K, z Bulharska asi 13 mil. Je samozřejmo, že hlavní překážkou úspěšného výsledku jednání o smluvní poměr tarifní jest zájem států balkánských na připuštění dovozu dobytka do naší říše a usnadnění dovozu zemědělských plodin vůbec, s naší strany pak rozhodný odpor vlivných agrárníků proti oněm požadavkům. Dle zpráv konsulátních není ani za dnešních poměrů tržiště zemí balkánských, zvláště Bulharska, rakouským vývozním průmyslem, jmenovitě textilním, dostatečně využitkováno.

*

Z množství předloh, jež bylo říšské radě v posledních dnech před rozpuštěním poslanecké sněmovny vyřiditi, vynikají svou důležitostí pro účast Rakouska na světovém obchodu předlohy zákonů, upravujících dopravu námořní: nová plavební a poštovní smlouva s paroplavební společností rakouského Lloydu, zatímní úprava námořní dopravy brasilské a dalmatské a zákon o podpoře obchodního loďstva

a stavby lodí. O podstatných bodech smlouvy s Lloydem podána zpráva v listopadovém sešitu Naší Doby. Důležitější dodatky a změny, jež zákonodárný sbor přičinil, týkají se zřízení poradního sboru tarifního, jejž vláda jest povinna slyšeti o změnách tarifních, stanovení inkompatibility, dle něhož členové říšské rady a úředníci, vykonávající úřední dozor nad obchodním vedením společnosti, nesmějí býti správními rady Lloydu a ustanovení, že zkoumání a schvalování bilance Lloydu přísluší ministerstvu obchodu. Stavební program pro obnovu a doplnění loďstva byl schválen v původním rozsahu, ale podrobnějšími předpisy a vytčením pokuty konventionální zaručeno jeho dodržení. Účinně zakročil sbor zákonodárný k finančnímu uzdravení společnosti. Dosavadní akciový kapitál Lloydu 25,200.000 K redukován bude na místo o 9,600.000 K o 10,800.000 K, nové plně splatitelné akcie vydány budou v částce 14,400.000 K na místo dříve ujednané emisse 12,000.000 K, takže celkový akciový kapitál Lloydu činiti bude 28,800.000 K. Smlouvou s Lloydem upravena rakouská námořní doprava do Levanty, Indie a východní Asie. Doprava do východní Afriky nezajištěna, vláda byla jen vyzvána, by potřebné zařídila k udržení této dopravy. Doprava do Brasilie zatímně na r. 1907 po případě i 1908 upravena zákonem sankcionovaným ujednáním s Lloydem, dle něhož společnost tato podnikati má devět, a bude-li potřeba, dvanáct jízd mezi Terstem a Santosem, z nichž šest dle potřeby prodlouženo býti má až do Buenos Ayres za subvenci výhodně pro Lloyd vyměřenou.

Pokus, aby k dopravě námořní mezi Italií a dalmatskými a albánskými přístavy utvořena byla z loďařských firem státem subvencovaná větší společnost, se nezdařil, a vláda byla proto zákonem zmocněna k potřebným opatřením v r. 1907, aby lodní spojení toto buď částečně jako státní paroplavba, připojující se na státní dráhy, nebo jinak smlouvou nejpozději 1. ledna 1908 bylo umožněno a požadavkům dopravy pošty, osob a zboží náležitě vyhovovalo. K opatřením těm povolen vládě, jež jest povinna v čas předložiti návrh zákona o tomto spojení, pro rok 1907 úvěr 1·8 mil. korun.

Nový zákon o podpoře obchodního loďstva a stavby lodí má úkol, napraviti nedostatky dosavadního zákona z r. 1903, z jehož subvencí těžily lodi v cizině stavěné a do rakouských přístavů nedojíždějící prostě jen za to, že vztyčením obchodní vlajky rakouské dodávaly lesku chudé naší obchodní marině. Subvencování volného obchodního loďstva, jež, přizpůsobujíc se změnám konjunktury, má tak důležitý význam pro naše národní hospodářství, bude prováděno v trojí formě, příplatkem cestovním, vázaným podmínkou, že určitá kvota zboží dopravovaného jde z přístavů rakouských, nebo jest určena pro přístavy ty, premií provozovací a stavební, jichž úkolem jest, podporovati stavbu lodí v domácích loděnicích a z domácího materiálu.

*

V dubnovém čísle loňského ročníku Naší Doby poukázáno na neutěšené vyhlídky pro státní správu železniční a státní hospodářství, postátněna-li bude S e v e r n í d r á h a c í s a ř e F e r d i n a n d a za podmínek ústavnímu schválení předložených. Upozorněno zvláště na to, jaké hrozí

zklamání pro dopravu zboží při nedostatcích tratí a vrchních staveb železničních, jmenovitě pak z té příčiny, že Severní dráha v posledních letech, snažíc se zvýšiti výtěžek svůj a docíliti tak od státu co největší výkupní ceny, neopatřovala si nových lokomotiv a vozů nákladních a vypomáhala si měrou pro řádné hospodářství železniční nepřípustnou vypůjčováním vozů.

Málo vítaného zadostiučinění dostalo se varovným hlasům hned 1. ledna t. r., kdy dráha přešla v majetek a správu státu. Bylo třeba krátce před novým rokem publikovati, že provozovací ústrojí Severní dráhy vypovědělo službu. Zásoby uhlí pro službu dráhy klesly hluboko pod předepsaný normál. Ač dráha jest povinna míti pohotově pro svou dopravu nejméně na šest neděl uhlí, stačila zásoba uhlí při sestátnění sotva na 5—6 dní. Počet lokomotiv jest naprosto nedostatečný. Lokomotivy vypovídají službu na tratích, topírny jsou nedostatečné, stanice malými rozměry a nedostatečným vypravením nevyhovují dopravě zboží. Podařilo se sice státní správě železniční dodáním lokomotiv ze státních drah a zásob uhlí uvázlou dopravu po opětovném obmezení zase vpraviti do kolejí normálních, ale smutné zkušenosti prvních dnů sestátnění jsou chmurnou předzvěstí dalších překvapení, jež sestátněná dráha jak hospodářství státnímu, tak zájemníkům dopravním ještě způsobí. Pro chystanou další sestátňovací akci jsou zkušenosti tyto sice cenné, ale hodně drahé.

*

Banka rakousko-uherská skončila rok 1906 bilancí velmi příznivou, vykazujíc výtěžek, jehož výše překonána byla jediné v r. 1873. a těšíc se projevům uznání za správu obezřetnou a národohospodářsky prospěšnou nejen z kruhů vládních, nýbrž i z kruhů obchodních. Čistý výtěžek banky v r. 1906 činil 21,189.069 K oproti 13,269.323 v r. 1905. Není bez zajímavosti, že jen rok 1873 vykazuje stejnou výši výtěžku v millionech. Akcionářům připadá z výtěžku 13,565.482 K (v roce 1905 10·544 mil.) a sice na jednu akcii 90 K 40 h, neboli 6·457% (v roce 1905 70 K 20 h neboli 5·014%), oběma státům 6,102.920 K (2,141.308), z toho Předlitavsku 3,498.366, zemím uherským 2,604.554, dále na dani z bankovek 470.633 K, Předlitavsku 269.750, zemím uherským 200.853. Poprve za nynějšího privilegia banky vstoupilo v účinnost ustanovení, dle něhož při zisku více než 6% akciového kapitálu přísluší státu $^2/_3$, akcionářům $1/3$. Oběh bankovek dosáhl 31. října 1906 nejvyššího čísla dosud konstatovaného 1989·4 mil K a vzrostl v průměru ročním o 129·8 mil. K. V souhlasu s tím pohyboval se i eskompt trvale na vyšší úrovni a vzrostl 31. prosince 1906 o 129·7 mil. K oproti stavu z 31. prosince 1905; průměrný stav eskomptu vykazuje dokonce vzrůst o 153 mil. K. Zálohy na cenné papíry vzrostly koncem r. 1906 o 30·7 mil. K, v průměru ročním zvýšily se o 3 mil. korun. Hypotekární zápůjčky stouply o 16·9 mil. K a dosáhly opět maximálního obnosu zákonem připuštěného. Deposita vzrostla o 86·4 mil. K. Effekty bance k uschování a správě odevzdané činí koncem roku 2088·5 mil. kor. Ve spojení s velkým pohybem peněz a zboží vzrostlo měrou dosud nevídanou girové řízení; obraty jeho činily v roce 1906 56·2 milliard K, o 7·6 milliard více než v r. 1905.

Mocné posílení kovového pokladu banky v předchozích letech hospodářské stagnace a ochrana jeho vydatnou zásobou zahraničních směnek a peněžních pohledávek umožnily, že výrobě domácí v pohnuté době vysokého úroku za hranicemi zachována mohla býti poměrně nízká míra úroková 4½% do 26. května, 4% do konce září a 4½% do konce roku. Obraty v devisách a valutách vzrostly o 311 mil. kor., kdežto výtěžky tohoto obchodního odvětví pro značné odprodeje, podniknuté k ochraně domácího peněžnictví, klesly o 78.000 K. Zásoba zlata vzrostla o 38·1 mil. korun, a sice téměř výhradně vracením se zlatých mincí z tuzemského oběhu. Ohledně akce o úpravu měny dlužno vytknouti, že z posledních státovek k výplatě svolaných nebylo koncem roku ještě předloženo 2,549.000 K; jich výplatní lhůta končí 31. srpnem 1907. Tím bude ukončena neblahá éra nuceného kursu nesplatných státovek, v r. 1866 zahájená. Podružná bankovní místa byla zřízena v r. 1906 v Mělníku a Hořicích.

Valné hromady rakousko-uherské banky 4. února súčastnilo se 249 českých akcionářů (loni 207). Mluvčí českých akcionářů prof. Fiedler tlumočil opětně důrazně požadavek, by minoritě dostalo se zastoupení v generální radě. Vzpomenul, že otázka cedulové banky v souboru otázek rakousko-uherského vyrovnání bude míti důležitost zvláště vynikající. Mají-li při nastávající úpravě poměrů bankovních chráněny býti nejen zájmy banky samé, nýbrž i zájmy celého státu s úspěchem, jest první a nutnou podmínkou, aby akcionáři postupovali jednotně. Česká minorita zařídí své jednání při rozhodování o nové úpravě bankovních poměrů dle toho, jak zachová se majorita vůči požadavku zastoupení minority v generální radě. Odmítne-li majorita spravedlivý tento požadavek, bude nutno minoritě domáhati se splnění jeho na takových cestách, které ji osvobodí od tlaku majority, nedovedoucí pochopiti, že svou číselnou převahu má oproti tak značné minoritě vykonávati spravedlivě. Zástupcové českého národa v novém parlamentu v tom okamžiku, kdy předložena bude osnova nového bankovního statutu, vzpomenou sobě na postavení, do kterého české delegáty ve valné hromadě zatlačiti chce majorita.

Ani tentokráte přes podporu se strany vlády nebylo spravedlivému požadavku českému vyhověno. Z 661 odevzdaných hlasů znělo na německé kandidáty 424, na české kandidáty 237, resp. 231. Při loňské volbě dostal kandidát majority 365, kandidát české menšiny 185 hlasů. *H. K.*

7. února 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Vliv dělnické strany anglické na sociální zákonodárství — Kongres britské strany dělnické — Stávky a výluky v Rusku — Osmihodinová pracovní doba v Belgii.

V úřední »Soziale Rundschau« zabývá se v prosincovém čísle dr. v. Oppenheimer v l i v e m d ě l n i c k é s t r a n y a n g l i c k é n a s o c i á l n í

zákonodárství. »Neobyčejná výkonnost na sociálně-reformatorské práci, kterou nově zvolený anglický parlament vykonal ve svém prvním zasedání, byla provedena pod vlivem a za vynikající součinnosti zástupců dělnictva.« Přijat byl zákon, vyslovující, že Trade Unions neručí za škody zaměstnavatelům stávkami způsobené, a dovolující stavění hlídek stávkových, zákon o odškodnění úrazů a řada jiných otázek dělnictva se týkajících bude projednávána. Zákon úrazový stanoví, že zaměstnavatel je povinen nahraditi dělníku škodu vzniklou následky úrazu nebo nemoci z povolání, což znamená rozšíření pojmu úrazu. Nemoci tyto jsou taxativně vyjmenovány (anthrax, otrava olovem, rtutí, kostíkem a otrušíkem a červivka), ale vláda má právo rozšířiti platnost tohoto zákona i na jiné nemoci z povolání. Zákon zahrnuje i veškery domácí služebné osoby a přiznává nárok na sirotčí podporu i nemanželským dětem. Z dalších předloh zákonů, jež mají být projednány, v první řadě stojí zákonná péče o zaměstnané. Ježto však není posud sebrán nutný předběžný materiál, ponechán zatím v platnosti nedostatečný zákon ze srpna 1905 na zřizování nouzových komisí, které měly pečovat o zmírnění následků nezaměstnanosti přikazováním dočasných prací, umisťováním v dělnických koloniích, usnadňováním vystěhovalectví. Činnost komisí byla však nepatrná pro nedostatek prostředků finančních, takže ze 34.071 osob komise zaopatřily práci pouze 4500 osobám. Aby zatím mohly vyvinouti větší činnost, povoleno jim ze státních prostředků 200.000 liber. Dále je tu otázka všeobecného státního pojišťování starobního, ku které se posud i odborově organisovaní dělníci chovali odmítavě, obávajíce se, že tím budou organisace oslabeny a působnost jejich omezena. Když 14. března předešlého roku člen dělnické strany podal návrh resoluční, že sněmovna pokládá za nutno opatření, umožňující starobní pojištění všech poddaných Jeho Veličenstva z fondů ze státních daní zřízených, připojila se k návrhu sněmovna i vláda poukázavši, jak starobní pojištění zatíží státní finance. 22. února podala dělnická strana návrh na bezplatné stravování školních dětí. Výbor, jemuž návrh přikázán, projevil souhlas s návrhem, rovněž i vláda, která slíbila, že jej na podzim předloží sněmovně.

Ale tyto úspěchy a ochota vlády nepřiblížily stranu dělnickou straně liberální. Na sedmém kongresu britské strany dělnické, zasedavším od 24. do 27. ledna t. r. v irském Belfastu, konstatoval předseda, že »při doplňovacích volbách v Lockermouthu a Huddersfieldu musili jsme bojovat proti konservativcům i proti liberálům. Neboť nejsme zde, abychom staré strany podporovali, nýbrž je nahradili. Tato myšlenka vnucuje se starým stranám, neboť při doplňovacích volbách vynořil se u jich vůdců plán, aby se spojili na poražení dělnického kandidáta.« Ale přes tento vyslovený třídní ráz nebyla přijata socialistická resoluce, podaná čalouníky: »Kongres prohlašuje, že konečný cíl dělnické strany spočívá v tom, aby dělníkům zajištěn byl plný výnos jejich práce tím, že by kapitalismus byl odstraněn, a prostředky výrobní staly se majetkem společnosti. Dělnická strana budiž k tomu cíli vybudována a zachována; její poslanci působtež v tomto smyslu v parlamentě a jednejtež dle usnesení sjezdových.« Resoluce byla zamítnuta 920.000 proti 835.000 hlasům, když se proti ní vyslovili sami socialisté Curran a Keir Hardie. Tento upozornil na to, že

resoluce by znamenala změnu dosavadních stanov strany, které znají pouze princip samostatnosti dělnické třídy. Souhlasí s navrhovateli v tom, že přijde doba, kdy dělnická strana se bude musit vážně zabývat socialismem. Ale varuje před ukvapeností, neboť pokud dělnické massy nejsou socialistickými, bylo by taktickou chybou chtít vnucovat jim socialistické přesvědčení.

Jednohlasně přijaty návrhy žádající osmihodinový den pracovní a starobní pojištění. V návrhu na odstranění nezaměstnanosti se praví: »Sjezd je toho náhledu, že nezaměstnanost je zaviněna soukromým vlastnictvím výrobních prostředků, a že tvoří nejdůležitější otázku strany dělnické. Prohlašujeme, že je nezbytně nutno poskytnouti vládě moc, aby získávala pozemků a provozovala živnosti, jež uzná žádoucími; aby nezaměstnané registrovala a organisovala; konečně, aby jim poskytla osmihodinový den pracovní. Žádáme dále vládu, aby zákon o nezaměstnaných v tomto smyslu doplnila a místním úřadům povolila nutné prostředky ze státní pokladny.«

Jednohlasně přijatý tento návrh vyslovuje se nepřímo proti soukromému vlastnictví výrobních prostředků, stojí na půdě socialismu právě tak, jako zamítnutý návrh čalouníků. Přijetím jeho prokázala dělnická strana anglická, že socialismu není daleko, právě jako pozdravnou resolucí vyslovující sympatie sociálně-demokratické straně německé a ruské.

*

Kautského »Neue Zeit« podává podle úřední ruské publikace statistiku stávek a výluk ruských dělníků od r. 1895 do 1904. Zahrnuty jsou v ní pouze závody a továrny, podléhající tovární inspekci, nejsou tudíž v ní zahrnuty důlní, zdaněné a státní podniky. Rovněž vyloučena je Sibiř, střední Asie a část Kavkazu. Statistika podává tudíž zprávu pouze o 19.673 závodech, t. j. asi polovici celkového počtu, které však zaměstnávají 70 procent veškerého dělnictva a vyrábějí 80 procent veškeré výroby.

Rok	Počet postižených závodů absolutně	v procent.	Počet zam. dělníků	Počet stávkujících	v procent.
1895	68	0,36	60.587	31.195	2,01
1896	118	0,62	47.979	29.527	1,94
1897	145	0,72	111.725	59.870	3,99
1898	215	1,13	93.596	43.150	2,87
1899	189	0,91	112.296	97.498	3,83
1900	125	0,73	77.382	29.389	1,73
1901	164	0,96	62.635	32.218	1,83
1902	123	0,72	64.194	36.671	2,15
1903	550	3,20	138.877	86.832	5,10
1904	68	0,40	51.642	24.904	1,46

Od roku 1895 do 1904 stávkovalo celkem 431.254 (2·7%) ve 1765 (0·98%) závodech.

Ruské stávky netrvávají dlouho.

Dříve než za 2 dni skončily stávky ve 35 procentech, od 2 do 5 dní ve 33 %, od 6 do 10 dní v 17%, od 11 do 15 dní ve 4%, od 16 do 20 dní ve 3%, od 21 do 30 dní v 0·8%, přes 30 dní v 7%.

Dříve než za 10 dní skončeno tudíž 84,6% stávek, kdežto v Německu v periodě od 1899 do 1904 pouze 57,4%.

Příčinami stávek byly mzdové boje v 60,8%, boje o dobu pracovní v 21,7%, pokuty a jiné pracovní poměry v 7,4%, nahodilé příčiny v 10% stávek.

Co se výsledku týče, skončilo 28,2% s plným úspěchem, 21,8% s částečným a 45,4% bezvýsledně. V Německu (od 1899 do 1904) korrespondující číslice jsou: 22, 22·3, 31·8, 45·9, 28·5, 37·84, 33·12, 3, 31, 8 a 45, 9; v Anglii (od 1901 do 1905) 28, 5, 37, 84 a 33, 12.

Ve mzdových stávkách obranných zvítězili dělníci ve 47%, v útočných však pouze v 18%. Ve stávkách pro zkrácení doby pracovní zvítězili dělníci pouze ve 24%, v obranných proti prodloužení doby pracovní však v 63%.

Stávek proti pokutám prohráli dělníci 54%.

Ve 190 případech odpověděli zaměstnavatelé na stávku částečnou výlukou, ve 137 úplnou výlukou. Ačkoli se dělníci dopustili výtržností pouze v 67 případech, přece došlo ve 269 stávkách k zatýkání a vypovídání, ve 340 povoláno vojsko a ve 39 byli stávkující soudně stíháni.

Ruské ministerstvo obchodu přiznává však, že stávky jsou historickou nutností, a že nikdo nemůže dělníkům vzíti tuto jejich nejdůležitější zbraň proti přílišnému vykořisťování.

*

V belgické sněmovně byla 2. února zcela neočekávaně projednávána otázka osmihodinové doby pracovní v dolech. Při projednávání horního zákona znenadání předloženy dodatky na ochranu dělnictva a požadavek osmihodinové doby pracovní. Ministr Woeste navrhoval, aby dodatky byly přikázány zvláštní komisi k důkladnému prostudování; vůdce liberálů Hymans připojil se k jeho návrhu, ale po řeči sociálního demokrata Vandervelda vyslovila se sněmovna 63 proti 53 hlasům proti návrhu předsedy ministerstva, aby dodatky byly přikázány zvláštnímu výboru. Většina skládala se z 29 hlasů socialistických, 20 hlasů pravice a 14 hlasů pokrokových liberálů. *R.*

SAMOSPRÁVA.

Věstník samosprávný a národohospodářský týdenníkem — Nár. Listy otevírají hlídku veřejnosprávní — Význam veřejné správy v příštím parlamentě — Obecní statek příčinou sporů politických a příklad praktické politiky v oboru veřejné správy na straně organisovaného dělnictva.

Letošním rokem přešlo vydavatelství »Věstníku samosprávného a národohospodářského« a »Obec. starosty« z rukou taj. K. Harmacha do majetku »Zemědělských listů«, orgánu to Ústřední jednoty čes. hospodářských společenstev. Redakci povede i na příště taj. Harmach. Věstník vycházeti bude každý pátek a záhy asi rozvine se v závažný list, vě-

novaný veřejné správě. Jednotlivé rubriky jsou v rukou osvědčených odborníků a pravidelnost hlídek je zaručena. Jest si přáti, aby tato proměna Věstníku byla definitivní a přivodila redaktoru alespoň z části náhradu za veliké oběti, které udržení Věstníku po celou řadu let přinášel.

*

Ještě jednu vážnou událost v oboru propagace veřejné správy avisujeme. Jest to otevření zvláštní rubriky »Veřejná správa« v »Národních Listech«. Redakci převzal přísedící zem. výboru p. dr. Václav Škarda, osoba zajisté nad jiné povolaná. V úvodním čísle ze dne 3. února uveřejněna byla stať o zákonné úpravě poměrů úřadnictva samosprávného, kriticky probírající námitky, osnově zemského výboru z různých stran činěné. Opětně vidíme realisovánu jednu myšlenku, kterou jsme propagovali v tomto listě. Ovšem při napjatosti našich poměrů politických musíme si přáti, aby nezůstaly »Nár. Listy« se svojí hlídkou samy, ale aby i ostatní důležité listy politické hlídku tuto otevřely. Připomínáme tu ještě, že »Čas« již delší dobu otázkám těmto věnuje samostatnou občasnou hlídku, vedenou dr. Noskem.

*

Demokratisace parlamentu přivoďuje v zápětí nutnost reformy veřejné správy. Jsou to jmenovitě vládní kruhy, jež otázkami těmi se vážně zabývají a jimž zvláště záleží na tom, aby politické úřady prvé instance se zreformovaly ztenčením obvodů jich na obvody soudních okresů. Významem těchto reformních snah vládních zabývá se i úvodník 1. čísla »Věstníku samosprávného a obec. starosty«, který v závěru nabádá politické strany, aby vzhledem k vládním přípravám neotálely s programem veřejnosprávním, již ve volebních manifestech určitě se o otázce reformy vyjádřily a při schůzích voličských agitačně pro reformu vystupovaly. Dr. Machač v »Samostatnosti« pak probírá otázku, může-li vláda sama nebo jen po konsensu parlamentu reorganisaci politických úřadů okresních provésti, a souhlasí s názorem prof. Pražáka, že vláda konsensu parlamentu nepotřebuje. My opětně tu nabádáme naši intelligenci, aby vyvolaného ruchu využitkovala k založení »společnosti přátel veřejné správy«, která by si vzala za úkol vedle propagace idey samosprávy a reformy celého veřejnosprávního zřízení slovem i tiskem stálé, všestranné pěstování literatury odborné a pořádání výstav a exkursí doma i do ciziny.

*

V úvodě k samosprávné hlídce před třemi léty jsme naznačili, jak nová doba přivodí i v samosprávě nutnou revisi všeho stávajícího pořádku a i tu rukou nemilosrdnou vše, co zastaralé, ponenáhlu vymýtí a požadavkům nové doby upraví. Poukázali jsme tehdy na nutnost takového generálního pořádku po našich venkovských obcích, kde prodělává se krise staré agrární obce, jak byla založena po r. 1848. Poukázali jsme tehdy na potřebu, postaviti na pevný základ veškeren majetek obce, vymeziti hranice obecních pozemků, skontrolovati práva užívací sousedů k obecnímu statku a zrevidovati novodobé poměry, pokud ještě připouštějí zachování práv starousedlíků k užitkům veřejného statku. Ukázali jsme na nebezpečí, které z toho hrozí míru a klidnému rozvoji obecní samosprávy a již tehdy avisovali jsme politický moment těchto sporů.

Dnes stává se tato otázka příčinou politického nepřátelství mezi sociální demokracií a agrárníky a jak z povahy věci jest pochopitelno, bude to boj velice tuhý a těžký, který mnohé obci připraví veliké ztráty. Sociální demokraté vystupují v zápase jako prvek pokroku milovnější a tím získávají sympathii intelligence, demokratisací volebních řádů na nejnižší vrstvy národa upozorněné. Proto také sympaticky přijat byl pokrokovou veřejností článek o této věci v prosincovém čísle »Akademie« uveřejněný a ne méně zajímají stálé nářky o utrpení domkářů, reprodukované v »Obzoru po samosprávě, obecním hospodářství a hnutí domkářském«, příloze sociálně-demokratické »Nové Doby«.

Mstí se tu opětně nehybnost a netečnost naší veřejnosti a rozhodujících kruhů k otázkám revise a reformy veřejné správy. Bolestivý paragraf 70. obec. zřízení došel již v listech odborných všestranně odsuzující kritiky a reformní návrhy na sněmu skoro rok za rokem se opakují, přes to ale při ztrnulosti poměrů na našem domácím sněmovišti nenašla se podnes patřičná většina a snad ani dobrá vůle, která by se odhodlala pevnou rukou konec udělati těm stálým zmatkům a nákladným processům, které budou následovati a na něž se domkáři, opřeni o sociálně-demokratickou organisaci, připravují. Rozvlnění těchto sporů je takticky velice šťastným tahem sociálně-demokratické agitace mezi drobným rolnictvem a chalupnictvem na celém našem venkově a ukázkou praktické politiky této strany na poli veřejné správy. Ovšem neutkví na tomto jediném bodě zápas o moc po venkovských obcích, současně s bojem o veřejný statek zavádí organisované dělnictvo boj o řádnou správu obecního hospodářství, boj o zrušení školního platu, boj proti nápojovým dávkám atd. Při tom jde dělnictvo odhodlaně v zápasy volební v obci, a kde podaří se mu vydobýti třetí sbor, pravidelně přejímá rozhodující vliv na celou správu obce. Dobrá organisovanost a informovanost strany sociálně-demokratické i tu se dobře osvědčuje.

A opět nastane venkovské intelligenci povinnost k sprostředkování mezi oběma tábory. Na to se musí připraviti a proto tím pilněji musí studovati zákony i praxi, aby zakročování bylo účinné a přinášelo zdravý, ponenáhlý pokrok do moderní správy našich obcí.

ŠKOLA.

Školská politika českého učitelstva — Prohlášení zemského sboru důvěrníků učitelských — Úkol učitelstva v nastávajících volbách do říšské rady — Poměry a požadavky matičního učitelstva — Aféra Žižkova.

Všechny české politické strany zaujaly ve svých programech a volebních provoláních k otázkám školským svá stanoviska. Některé a zvláště mladší strany vypracovaly školské programy dost podrobné. Programy tyto kryjí se v základních rysech se školským programem, který na svých sjezdech přijalo učitelstvo a byly proto širší obcí učitelskou uvítány s radostí.

Učitelstvo mělo příležitost sledovati v uplynulém období činnost politických stran, srovnávat, je-li ve shodě s jich programy a dle toho upravovat k nim svůj poměr. Značná část učitelstva vybavila se také z nezdravého politického indiferentismu, který byl svého času z ústředí hlásán, přiklonila se ke stranám, které jí kulturně nejlépe vyhovovaly, přijala jejich barvy a účastnila se činně jejich práce uvědomovací. Lze tedy uplynulé období nazvati právem dobou vybavování se části učitelstva českého z politického indiferentismu směrem ke stranám pokrokovým.

Poslední volba na Žamberecku ukázala právě tak jako druhdy volby z let devadesátých, jaký vliv může míti učitelstvo, vstoupí-li činně a oddaně v politických stranách do služeb pokroku proti reakci. Agrární strana, která přes svůj pokrokový program školský projevila v poslední době sklon ke šlechtě a klerikálům, pocítila při volbě na Žamberecku silně vliv učitelstva, nalazuje po volbě svou píšťalku do jiné toniny a sladce jí učitelstvo vábí. Než, učitelstvo vyspělo již bohdá politicky tou měrou, že se nedá svésti z cesty pokroku, kterou nastoupilo.

Prohlášení zemského sboru důvěrníků učitelských, v němž mají zastoupení všechny zemské spolky, podává dobrou naději, že učitelstvo české, věrno svému kulturnímu poslání v národě, v nastávající vážné době říšských voleb vykoná plně svou povinnost a přičiní se ze všech svých sil, aby příští školská politika na říšské radě nevstoupila opět ve znamení raka.

Sbor důvěrníků českého učitelstva vyciťuje správně vážnost doby předvolební a vítá v ní příležitost k oživení zájmu o školu, její prospěch a rozkvět. Výkonným výborům politických stran pokrokových doporučil k zařazení do volebních provolání delší stať, jejíž jádro je následující:

Chceme pracovati k tomu, aby školství národní bylo přizpůsobeno *v duchu osvětovém, národním, autonomním a humanním.* Cena lidového školství musí býti zvýšena tím, že bude lépe vyhovovati *skutečným potřebám lidu* v jeho třídách a povoláních, že bude směřovati činností svou k vývoji a síle národnosti, k osvobození kulturnímu i politickému z jařma národní odvislosti i nevzdělanosti. Proto musíme se snažiti *o hojné rozšíření a dokonalé vypravení škol, o svobodné jejich působení* po stránce osvětové, o jejich ochranu, svobodu a nezávislost na centralistickém státu a jeho byrokracii, *na kterýchkoli církvích* a jejich klerikalismu, konečně i na duchu cizí národnosti.

V důsledku toho musí nám záležeti na tom, aby ve svobodné škole mohli působiti i vzdělaní a svobodní učitelé, vypravení co *nejvyšší vzdělaností, hmotně i právně zabezpečení, pedagogicky svéprávní* a neodvislí, v občanském životě jako každý jiný občan plně svobodní.

Také úřady školské musí býti upraveny tak, aby pokrokumilovní činitelé nabyli v nich náležitého zastoupení a jmenovitě zastoupení stavu učitelského aby v nich bylo rozhojněno a zabezpečeno. Dozor ve školství národním budiž veden duchem vědeckým, osvěty i pokroku milovným.

Za nevyhnutelnou potřebu k uskutečnění školského programu považujeme stálý informativní styk poslanectva s kruhy učitelstva, *o jehož zastoupení ve sborech zákonodárných chceme se upřímně také přičiniti.*

V oboru školského zákonodárství a správy stojíme na zásadě naprostého *pozemštění a autonomie*. Pokud však trvají vztahy zemí k dnešní státní organisaci a základy práv státního občanství, je žádoucno, aby také školství uvedeno bylo na prvotní základ říšského zákona, aby byly tak odčiněny reakční změny, způsobené školní novelou, a na tom základě aby pečováno bylo o přiměřenou úpravu školství národního dle potřeb naší doby.

Školská politika českého učitelstva nesmí se však omeziti na pouhou proklamaci k pokrokovým politickým stranám. Učitelé čeští nesmějí se postaviti v nastávající vážné kampani volební stranou. Žádný zákon, žádné nařízení jim nezabraňuje, aby se účastnili pilně a hromadně voličských schůzí, zasahovali v rozhovory, činili přímé dotazy ke kandidátům poslanectví, jak zachovají se k otázce odloučení církve od státu a od školy, k otázce plných občanských práv učitelských atd. Učitelé musí býti v každé obci na stráži, podávati politickým stranám zprávy o předsudcích občanstva a žádat je o pořádání osvětlujících schůzí, přednášek, — slovem o politické vychovávání občanstva. Pravé divy může způsobiti živý styk učitelstva s občanstvem, rozhovory od osoby k osobě, nejdrobnější práce od duše k duši voličstva. Vykoná-li učitelstvo v tomto směru svůj osvětný úkol, bude možno hleděti klidně vstříc nastávajícím vážným volbám, které rozhodnou o směru příštího říšského parlamentu buď pro nebo proti volné škole a svobodnému učitelstvu.

*

Učitelstvo matiční projevilo v posledních dvou létech na schůzích v Mostě a v Teplicích nespokojenost se svými hmotnými poměry. Nespokojenost ta prodírá se v poslední době na veřejnost i tiskem a je třeba věnovati jí náležitou pozornost.

Mladí učitelé po zkoušce dospělosti do matičních služeb vstupující, mají o 300 K více, než by měli na veřejných školách obecných. Výbor Ú. M. Š. volil při úpravě správnou cestu, aby vyšším služným nalákal pro své školy svěží mladé síly učitelské. Nešel však dobrou cestou důsledně dál a způsobil fakt, že učitelé v matičních službách věkem starší jsou proti kolegům svým na veřejných školách působícím ve značné nevýhodě. Hned v 6. roce služby po zkoušce způsobilosti matiční učitel má o 72 K ročně méně než učitel školy veřejné v Čechách. Srovnají-li se poměry tyto s poměry na Moravě a ve Slezsku, kde je úprava učitelských platů výhodnější, jsou nevýhody matičního učitelstva ještě patrnější. Matiční učitel na př. v 21. roce své služby má o 352 K méně než učitel moravský, v 36. roce o 312 K méně než slezský, nehledíc ani k tomu, že všichni učitelé veřejných škol ve Slezsku mají byt.

Nevýhody matičního učitelstva vystupují ještě markantněji, srovnají-li se hmotné poměry jeho s učitelstvem veřejných škol ve větších místech, kde dostává 15—40% aktivní přídavky a uváží-li se, že všechno učitelstvo veřejných škol dostává remunerace za vyučování nepovinným předmětům a že správcům veřejných škol dostává se funkčních přídavků. Matiční učitel V. Hladký vypočítává v U. N. č. 10. a násl., že při aktivních přídavcích je zkráceno 9 učitelů I. tř. o 3360 K, při remuneraci za mimořádné předměty veškeré matiční učitelstvo o 8000 K. Z 26 matičních

správců škol, kteří nemají funkčních přídavků je 21 zkráceno po 200 K, 1 po 250 K a 4 po 400 K, takže všichni mají o 6050 K méně, než by měli na škole veřejné. V celku ušetří Ú. M. Š. na učitelích I. tř. 8518 K, na remuneraci za němčinu nejméně 8000 K, úhrnem 16518 K.

Výhody, které Ú. M. Š. svému učitelstvu poskytuje, totiž placení za ně příspěvků do fondu odbytného, zapravování osobní daně z příjmů, podporování studujících z rodin učitelských 200 K ročně — nevyvažují z daleka pensi učitelů škol veřejných. Matiční učitel dostává po 40leté službě v celku asi 24000 K, kterýžto obnos uložen příznivě na 4% dává ročně pouhých 960 K úroků. Učitel veřejné školy dostává po téže době služby v Čechách 3000, na Moravě 3400, ve Slezsku 3440 K ročně pense, je tedy proti matičnímu učiteli i v tomto směru ve značné výhodě.

Z dalších nevýhod matičních učitelů možno uvésti ještě, že nemají postup z II. do I. tř. přesně zákonem určený, a že jmenování je ponecháno libovůli výboru, v němž nezasedá ani jediný zástupce matičního učitelstva.

Učitelstvo matiční chce dosíci, aby každý člen jeho stavu po zkoušce způsobilosti, chce-li trvale zůstati u Matice, byl nejdéle do roka jmenován učitelem I. tř., aby měsíční jeho služné, které počíná 140 K, bylo každým následujícím rokem od jmenování zvyšováno o 5 K až do 290 K měsíčně, aby všichni správcové škol jak jedno-, tak vícetřídních měli funkční přídavek, aby mimořádné předměty byly honorovány, aby matiční učitelstvo bylo řádně zastoupeno ve výboru.

Požadavky matičního učitelstva není možno nazvati neskromnými a lze očekávati, že výbor při podpoře široké české veřejnosti je záhy splní i s nejpřednějším požadavkem zřízení pensijního fondu. Má-li býti matiční učitelstvo spokojeno, musí býti při nejmenším aspoň tak opatřeno, jako učitelstvo škol veřejných.

Zaměstnavatelem matičního učitelstva je celá česká veřejnost a ta by měla výbor Ú. M. Š. podporovati ze všech sil. V řízení školství matičního měli bychom v přední řadě ukazovati, jak dovedeme vésti svoji samosprávu tam, kde je v plné naší moci.

Základní požadavky učitelské, aby služné učitelstva upraveno bylo dle posledních čtyř stupnic státního úřednictva nebo dle státního učitelstva pedagogií, nebyly při posledních úpravách služného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku splněny. Jak by bylo pěkné, kdyby je česká veřejnost splnila matičnímu učitelstvu! Vyžadovalo by to značného nákladu, pravda. Ale, není-li na čase uvažovati, jestli by se nynější zdroj matičních příjmů, plynoucí ze sbírek, slavností a pod. věcí, při nichž se hodně národního jmění promrhává, nedal nahraditi a sesíliti jakousi dobrovolnou národní daní, stanovenou určitým procentem přímých a osobních daní z příjmů?

*

Sotva dozněly poslední dozvuky afairy prof. Judy, vynořila se na Moravě nová událost, která není ničím jiným, než hrubým výpadem zklerikalisované moravské zemské školní rady na svobodu a občanská práva učitelstva. V drobné práci národní na Olomoucku působí v duchu pokrokovém učitel R. Žižka z Nové Ulice. Při moravských volbách do zem-

ského sněmu vystupoval jako kandidát za IV. kurii. Klerikálové moravští, jimž stalo se osvětové působení Žižkovo nemilým, vyurgovali na zemské školní radě výměr, jímž se nařizuje Ústřední Matici Školské, aby jej ze školy té odstranila.

Výměr okresního hejtmanství olomouckého neudává žádný určitý doklad a jmenuje urážlivě činnost Žižkovu »naprosto nepřístojnou, štváčskou, politicko-agitační«. Podle výměru měl býti Žižka odstraněn koncem školního roku, těsně před volbami, ale když výbor Ú. M. Š. tak neučinil, dostal druhý kategorický výměr okresního hejtmanství, jímž se nařizuje »bezpodmínečné odstranění do konce února«.

Úspěchem, jehož dobyli při posledních zemských volbách moravští klerikálové, stali se tak troufalými, že vyhrožují výboru Ú. M. Š., který školy svým nákladem vydržuje, »dalšími kroky«, pakli neuposlechne nezákonného diktátu jejich povolného c. k. úřadu. Výbor matiční neuposlechl ani druhého rozkazu, učitele Žižku nepropustil, naopak vydal mu k nahlédnutí veškeré spisy, aby se mohl sám hájiti, a mimo to podal odvolání z výměru zemské školní rady k ministerstvu vyučování, v němž praví, že raději školu na Nové Ulici zavře, než aby se dopustil nezákonnosti propuštěním učitele Žižky.

Ke karakteristice nového činu zemské školní rady moravské třeba uvésti, že se Žižkou nebylo vůbec zavedeno disciplinární vyšetřování, a že vzpomenutý čin možno tedy kvalifikovati jako čirou klerikální libovůli. S povděkem sluší zaznamenati, že učitele Žižky ujala se nejen organisace učitelská, ale celá pokroková veřejnost. V Praze jednala o aféře veřejná schůze, svolaná »Volnou Myšlenkou«. —*n*—

UMĚNÍ.

O. Hostinský — Německý soud o ruském umění.

»P r o f. dr. O t a k a r H o s t i n s k ý 1847—1907« jest název slavnostního čísla,[1] jímž »Česká Mysl« vážně a krásně oslavila jubileum našeho esthetika (nar. 2. I. 1847). Jest to sborník prací jeho přátel a žáků, vystihujících a vykládajících význam mnohostranné a tak jednotné a důsledné činnosti jeho. Doc. Zd. Nejedlý výrazně a pevně rýsuje celý jeho vědecký karakter; prof. J. Máchal v »Lístku z dějin české kritiky literární« mluví o jeho činnosti kritické; prof. B. Matějka se zmiňuje o jeho péči o zvelebení vědeckého studia umění na české fakultě filosofické; prof. Fr. Krejčí se rozepisuje velmi bystře o jeho filosofii; prof. Fr. Čáda řadí v jasný přehled jeho mínění o otázkách umělecké výchovy; prof. Fr. Drtina vypisuje jeho zásluhy na poli české lidovýchovy; doc. Arne Novák jeho styky s poesií; dv. r. J. Goll velmi poutavě »upozorňuje« na knihu Hostin-

[1] Vyšlo též ve zvláštním otisku.

ského, v níž »je vše vzácné«, t. j. na knihu »Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu«, vyšlou v Laichterově »Výboru« — a v tom upozornění řadou teplých vzpomínek předvádí nám živě Smetanu i Hostinského i celý jejich boj. Tři dokumenty zakončují sborník: bibliografie prací O. Hostinského, překvapující svou bohatostí (úplná však zcela není, opomenut na př. v r. 1904 obšírný a důkladný životopis »Smetana Bedřich« v Ottově Slovníku Naučném); dra. Ant. Papírníka »O. H.«, příspěvek k bojům o Wagnera u nás (dokument nepříznivý pro Josefa Durdíka a jeho způsob boje), a konečně dvě drobné básně a pět epigramů Hostinského z Almanachu českého studentstva 1869.

Už Fibich napsal v Ottově Slovníku Naučném: »Česká esthetickohistorická literatura hudební jest z velké části dílem Hostinského; on vytvořil ve směru tom mnoho cenného a trvalého a zároveň položil základy, na nichž jest stavěti každému, kdo v tomto oboru chce ubírati se dále pravou cestou. Moderní hudba česká, Smetanou stvořená, ve snaze své po vyšinutí se k výši doby oporu nejmocnější nalezla v dílech Hostinského, jenž vždy byl jí rádcem nejlepším, nejupřímnějším a nejspravedlivějším.« Sborník tato slova jen šíře rozbírá, dokládá a doplňuje. Výtěžky Hostinského přemýšlení o esthetice a historii umění nazývá ozdobou naší literatury a cennými příspěvky k vědecké literatuře vůbec. Hostinský zařazen jest ne bez důvodu u nás i v Německu mezi Herbartovce. Psal o Herbartovi, vyšel z něho a v esthetice hlásí se za jeho stoupence. Ale jeho herbartismus obmezen jest na úzké pole esthetiky, kterou Herbart — nenapsal. Jenom svou snahou po emancipaci esthetiky z područí idealistické esthetiky i po konkretnějším základě lákal ho Herbart. »Svěží duch moderní vědy« vál na něho z esthetických názorů Herbartových, neboť staví esthetiku na podklad empirický a pracuje s indukcí. Hostinský přijal tyto základy, tyto principie Herbartovy esthetiky za své, poněvadž právě její empiričnost umožňovala mu jíti dále vlastní cestou. A základy ty jsou: 1. vyslovení požadavku, aby věda esthetická stala se samostatnou vůči metafysice a filosofii; 2. vytknutí methody: psychologickým rozborem uměleckých děl dospěti k prvkům krásna; 3. stanovení principu: krásno záleží na poměru představ — formalistický princip. Prvním úkolem konkretní esthetiky formalistické jest tedy podle názoru Hostinského hledati prvky, jak nám je empirie podává, nejjednodušší poměry krásna, a to v každém oboru zcela neodvisle, bez ohledu na druhý obor. Z vlastní esthetiky stává se tím theorie jednotlivých umění. Hostinský žádá analysu jednotlivých uměleckých děl, jíž se dojde k prvkům, a zavrhuje pro esthetiku analysu esthetických nebo uměleckých soudů, jež už nejsou pravým esthetickým faktem, nýbrž východiskem, jehož rozbor náleží psychologii, nikoliv esthetice. Umělecká díla jsou mu jenom materiálem, jenom příklady k esthetické analysi, ne snad vzorem, mimo nějž by nemohlo býti jiných prvků. Na poradu jde k moderním vědám přírodním, jichž si esthetika až dosud téměř nevšímala — k fysice, fysiologii a biologii. Z duchových věd všímá si ovšem nejvíce psychologie jako pomocné vědy pro esthetiku nejdůležitější. Otázka uměleckého tvoření náleží vůbec celá do psychologie, neboť esthetika má co činiti jen s hotovými uměleckými díly. Na dějiny umění, které též nápomocny jsou svým bohatým materiálem při hledání prvků, nesmíme se dí-

vati s nějakého apriorního stanoviska a dát se svádět k esthetickým dogmatům; více nežli vlastní dějiny poučí nás tyto dvě otázky: původ umění a jeho počátky, a filosofie dějin umění.

Nové stanovisko vyžadovalo nové, lepší klassifikace umění. Hostinský roztřídil umělecká díla na umění prostorová, časová a na umění pohybová, dále pak na předmětná nebo bezpředmětná.

Umění

		prostorové	časové	pohybové
předmětné	výtv. umění	1. malířství 2. sochařství	poesie	mimika
bezpředmětné		3. architektura 4. plošná ornamentika	hudba	tanec

Na všecka tato umění musí se hoditi esthetika empirická, ryze vědecká, musí se hoditi stejně na umění antické jako na středověké a na moderní i na to, jež přijde po nás. Ve všech těchto uměních není žádného konce vývoje; proto všechno nové má své právo života. Tím více ovšem zjev tak mohutný, jako jest moderní hudba 19. století, jejíž rozmach připomíná nejslavnější periody v dějinách umění vůbec a jíž do služby Hostinský dal všecky své síly. Svým vývojem totiž umění stává se složitější, jak svými prostředky, tak svým obsahem, je stále komplikovanější, jemnější, hlubší, takže činí čím dále tím větší nároky na schopnosti tvůrčího umělce i vnímajícího obecenstva. Tento vzrůst umění jest majetkem celé kulturní skupiny lidstva, nemá politických ani národnostních hranic, neobmezuje se na jednotlivce a národy. I největší národové byli by v tomto kulturním zápase o umění sami o sobě slabí, aby sami vykonali to, co před nimi vytvořila řada národů za několik tisíciletí. Tím více ovšem musí se k celkovému vývoji připnouti malý národ, musí bojovati nejnovějšími zbraněmi, nechce-li zmizeti beze stopy v tomto zápase. To však vyžaduje i pilnou práci, kde nestačí jednostranný kult genia.

Tyto zásady pokroku jakož i pokrok sám z nich vyšlý vidí Hostinský ztělesněny v »největším českém umělci« — Smetanovi. Jemu po boku stál Hostinský ve sporu romantiky s moderním realistickým názorem, ve sporu o romantický názor na lidové umění, o lidovou píseň. Smetana sám trpěl snad tímto sporem nejdéle, neboť celá naše hudba před ním spočívala na předsudku, že národní jest hudba jen tenkráte, je-li lidová, prostonárodní, tedy hudebně co možná jednoduchá. Stanovisko pro Smetanu naprosto nepřijatelné. A tu Hostinský ukázal reakci veliký její omyl, když vidí v lidové písni snad nový, dosud nezužitkovaný moment v rozvoji hudby, kdežto právě naopak lidová píseň jest přežitek umění staršího. Napsal pak několik statí, jež jsou z jeho nejcennějších, o lidové písni, v nichž dokazuje methodou historickou i srovnávací, že hlavním pramenem lidové hudby jest hudba umělá všeho druhu (zvláště kostelní) a že umělecké tvoření lidu po stránce hudební je ryze eklektické. Byl to vědecký čin — a o něj tu šlo, ne snad o zlehčení lidové písně! Vždyť přece právě Hostinský účastnil se přehorlivě národopisného ruchu u nás, byl místopředsedou Národopisné výstavy, stál u kolébky Národopisného musea a právě nyní jest předsedou

českého výboru při podniku ministerstva kultu a vyučování o sebrání a protříbení lidové písně v tomto soustátí. Se stejnou horlivostí oddal se Hostinský problému české deklamace hudební. Hostinský, všude empirik, hlásil se ovšem i zde hned od počátku k přízvuku jakožto jedinému přirozenému prosodickému principu českého verše a získal svým vystoupením pro přízvuk i v hudební deklamaci samého Smetanu, takže od r. 1870 deklamuje už přesně přízvučně (poprvé v »Libuši«).

V boji o moderní naše umění hudební, t. j. v boji o Smetanu, nešlo jen o důkaz, že z lidové hudby nevyroste nikdy velké moderní umění, nýbrž šlo o positivní stránku tohoto boje o přimknutí našeho umění k všeobecnému proudu umění evropského a k nejmocnější jeho vlně v tu dobu — k Wagnerovi, jehož vliv zachvátil celý kulturní svět hudební. Nemohla mu ujíti ani naše hudba, nechtěla-li zakrsnouti. Jest zásluhou Smetanovy a Hostinského generace, že otevřela dvéře i okna tomuto světovému obrozujícímu vzduchu, zrovna jako je před tím otevřeli u nás Byronovi a později umění realistickému atd. Tímto přimknutím naše hudba neztratila nic ze své samostatnosti. Právě Hostinský byl největším zastancem této samostatnosti a nikdo u nás neakcentoval svéráznost Smetanovu s tím nadšením jako Hostinský už v letech 70tých. On také první a dosud jediný ukázal na vlastní smetanismus Smetanovy hudby, jejž vidí ve zvýšeném monothematismu hudební práce jeho. Tak všecky motivy »Dalibora« vyrůstají z jednoho kořene, čímž činí pak celé dílo tak obdivuhodný celkový dojem. Podobně ve »Vyšehradě« a »Tajemství«. Hostinský se »pronásledovanému mistru zapsal celou svou duší«. Od prvého seznámení byl »okamžitě jat celou jeho bytostí. Nemohl jsem ani na okamžik býti v pochybnosti, kterým směrem se mám bráti a čím snahám sloužiti«. Tak všude a ve všem v celé jeho činnosti jeví se klidná jednotnost, imponující důslednost zásadám, ve vší rozmanitosti projevů soulad — a on staví se v pohnutých sporech národního života našeho vždy na stranu těch, kdo bojují za pokrok. (Druhý doklad: v boji rukopisném.)

Tato ryzost povahy jeví se i v jeho učitelském povolání i v činnosti kritické. Kritika jeho jest vychovatelská, s ní souvisí velmi úzce i vlastní jeho výchovná činnost ve škole i mimo školu. Dávno už obírá se výchovou tak zv. uměleckou — v rodině, ve škole a v životě vůbec. Podle něho »umění jest ethický interes lidstva a náleží tedy k nejvyšším jeho zájmům. V umění najdeme tolik ryzí lidskosti, jako nikde jinde; umění jest puls lidstva; i když nepřináší v sobě vždy mravnost, jest ve své podstatě vždy mravné. Nemravným jest vnímatel neb umělec, nikdy však ne umění. Proto třeba je pěstovati bez ohledu na jeho okamžité výsledky. Umění jest rovnocennou součástkou kultury spolu s vědou, a kdo se o umění nestará, jest stejným polovzdělancem jako ten, kdo nedbá o theoretické vzdělání. Teprve uměním se vzdělání uceluje v pravou kulturu člověka, o němž možno říci ne s Pilátem: Ecce homo!, nýbrž s Napoleonem: Voilà un homme!« ... »Snahy umělecké jsou podstatným znakem lidskosti, a národ, který by v rozvoji svém snah těch nedbal, rozvíjel by se jednostranně, uskutečňoval by ideál svůj obrazem kusým. Jednotlivce můžeme si mysliti beze smyslu pro umění..., ale celý národ bez umění si představiti nemůžeme... Kulturní význam umění, jako vůbec vší osvěty a všeho vychování, v pravdě spočívá

na posvátných základech požadavku mravnosti.« Ovšem, »umění je zábavou — a valná většina lidí skutečně spatřuje v něm jen zábavu, nic více. Je však zábava něco zhola zbytečného, je snad pouhý luxus? Nikoliv, je nezbytným doplňkem práce, neutlumitelným požadavkem života duševního... A není možno stanoviti zábavu, která by měla positivní hodnotu, která by kromě pouhého vyražení mysli a osvěžení sil duševních zanechala v účastníku i jinou ještě, hlubší, vážnější stopu? Zábavou takovou jest umění. Původ svůj vzalo z valné části z nejvyšších popudů lidstva, z motivů náboženských, mravních, vlasteneckých, slovem z nadšení pro nejvznešenější statky duševní... Nechť názory kulturní — alespoň u značné části lidí — změnily se jakkoliv, tolik zajisté připustí každý, že umění z oné slavné minulosti své zachovalo alespoň ideálnost — a ta jest z nejskvostnějších pokladů, jimiž se člověk vůbec honositi může«. Oč uměleckou výchovou usilujeme, »jest především zvýšení hodnoty života těmi uměleckými požitky, které každému bez rozdílu jsou snadno přístupné, ač umí-li si jich povšimnouti a dovede-li je vnímati«. Nejde tu však o získání a poskytnutí množství dojmů co největšího, abychom uměle (ale při tom náhle a snad, bohužel, násilně) dodělali se u svých chovanců překvapujících účinků, po nichž by nastalo ochabnutí vnímavosti.[1] Výstražně volá Hostinský: »Chraňme dítě před uměleckou blaseovaností jako před nějakou otravou! Vždyť prostředky poměrně skrovnými a prostými dokázati lze to, čeho nejvíce je potřebí: jednak zvýšení vnímavosti ve všech těch oborech našeho života duševního, s nimiž umění počítá, jednak vypěstování odvahy k nepředpojatému, přímému soudu, jenž vyžaduje nejen bystré pozorování a pravdomluvnost, ale také — skromnost.« Řadu moudrých pokynů dává rodičům v přednášce »O socialisaci umění«. K učitelům volá: »Nic bych těm, kteří na tomto poli působiti chtějí, nekladl na srdce tak vřele a důtklivě, jako že při umělecké výchově nikterak neběží o to, aby se dětem nepřipraveným hotové soudy o uměleckých dílech vštěpovaly a vnucovaly, nýbrž jedině o založení a povznášení jejich budoucí způsobilosti k soudům vlastním, samostatným.« Podává pak řadu znamenitých rad, jak pracovati v tomto směru ve škole i vůči masám lidovým. Důrazně

[1] Jest otázka, je-li na př. neobyčejný výsledek nadšené práce p. Bakulovy a jeho maloskalských žáků opravdovým prospěchem. Třeba vyčkati jejich dorostlosti. Práce jejich, tak předčasně vyspělé, mají povážlivou vadu: jsou psány tak suše rozumově-obratně, tak povýšeně nonchalantně, že to působí nepříjemně. Jako by se už neuměli divit! Jako by si už všecko uměli vysvětlovat! Ale nutno s úsudkem počkat. Experiment teprve začal. Pan Konrád Pospíšil táže se sice nedůvěřivě už nyní (v »Hlídce Času« 13. t. m.): »Co budou čísti maloskalští žáci, čtoucí Tolstého, Dostojevského a Maeterlincka, — až jim bude dvacet, třicet let? A – co budou psáti — —« Táže se ještě za mnohé nedůvěřivce. Možná, že budou s chutí čísti znova Tolstého, Dostojevského a Maeterlincka, hlouběji a pronikavěji; možná také, že se přečtou. To teď nerozhodneme. Ale za úvahu jest ovšem zásada, která p. Pospíšila k této otázce svedla. Řekl mu ji »výtečný hudebník, inženýr L.«, jeden z učitelů, jež Osud prý mu do života posílal. »Když jsme tak hrávali, a přišlo crescendo, já, tehdy horkokrevný mladík, sesiloval jsem tak náhle, že jsem byl ve čtvrtém taktu již ve fortissimu. Můj učitel přestal hráti a usmívaje se říkal: »Tak, kam dál? Dál to nejde, viďte? Pamatujte si: nedělejte nikdy nic, co se nedá stupňovati!«

volá, aby všechny vážné snahy po socialisaci umění měly heslem: »vedle starého, osvědčeného, všestranně přístupného umění předváděti lidu také nové, pokrokové, ba nejpokročilejší, ale vždy nejlepší umění! Při popularisaci požitků esthetických netřeba slevovati z hodnoty umělecké, jako při popularisaci nauk neslevujeme z pravdy vědecké« ... a aby měly stále na paměti, že »lid má právo na nejlepší umění, a to umění celé,« nikoliv jen na výtahy a obsahy, na úryvky a ukázky.

Takové jsou esthetické názory Hostinského. Seskupil jsem je tuto — snad místy trochu násilně, chtěje býti stručným — jak je předvádí sborník a v něm hlavně stati Nejedlého, Krejčího a Čády, jimž připadla, jak samo sebou se rozumí, hlavní úloha. Užil jsem skoro vesměs jejich vlastních slov, abych ukázal, jak nabádavá je to knížka, a jak vybízí čtenáře, aby sestoupil k samému prameni. Tam stane se mu totéž, co přihodilo se auktorům tohoto sborníka: vážnost jejich odborných slov, jakmile od názorů učitelových a přítelových přecházejí k jeho osobě, mění se rázem na vroucnost.

*

Berlínský měsíčník »Kunst und Künstler«, přední moderní umělecký list německý, pronesl neobyčejně přísný soud o ruském malířství, zvláště o moderním. Pronáší jej patrně sám redaktor Karel Scheffler, jemný znalec a bystrý pozorovatel, známý i z »Volných Směrů«. Třeba v tomto případě, jak dalo by se dokázati, nedovedl vždy držeti váhy klidně a nedovážil, poučný soud je to vždycky; hlavně tím, co hledal.

»Ruská umělecká výstava — píše — jež na zpáteční cestě z Paříže se zastavila v Berlíně, byla poučnější pro přítele dějin nežli rozkošná pro přítele umění. Tento byl asi zklamán, poněvadž sveden jsa geniální literaturou a nezapomenutelnými ukázkami umění hereckého, živě národního a velice moderního, očekával překvapení také od malířství a těšil se na nové objevy, ale pak jenom více méně věrné odrazy evropského ducha uměleckého uviděl. Evropa, zdá se, jest pro Rusko nebezpečím. Hlava této obří říše ční naslouchajíc do starých evropských kultur; mohutné tělo trčí hluboko v asijsku. Tím se stává, že duch jest velmi ochotný a tělo velmi slábo. Jako právě teď jsou Rusové na tom, aby se liberálními státními ideami evropskými uškrtili, tak výstava ta dokázala, že i v malířství pohodlný západní vliv povzbudil sice národní sílu, ale nepřivedl ji k tomu, aby se vzpamatovala. Nad to Rusové nejsou národem malířským. Ale jsou i v malířství bohati obratnými a neobyčejně temperamentně se přizpůsobujícími talenty napodobivými. Ruské nadání malířské je ženské; má ctnosti i chyby žen. Pod střídavým rouchem evropských tvarů slohových zvedá se nomadský a kozácký temperament, jenž pevné usídlení pociťuje téměř za břímě«. Už Petr Veliký otevřel brány evropismu, a za Kateřiny II. byla i v umění francouzština obcovacím jazykem vyšších stavů. »K živému proniknutí románské kultury barokní živly domácími, jež vydalo v Německu, Anglii a Rakousku tak půvabné výtvory, došlo v Rusku zdá se jen tu a tam v architektuře. Jsouce nejnadanějšími žáky západu zapomněli, že mají býti Rusy ...« Podobně v době měšťanské romantiky malířství ruské nemá svého Puškina a Lermontova. Organické spojitosti se nedohledáš. Nové malířství jako by prý bez tradice vyvinulo se z ničeho. »Rusko stalo se

moderním přes noc. Ultramoderním. Kdybychom to nevěděli z politiky a literatury, zahučel by nám to do uší tento asijsky zdivočelý, anarchicky nevázaný impressionismus. Za mnohými obrazy je viděti postavy z románů Dostojevského, bezkořenné duše, k jejichž instinktům vůle nedruží se činorodá síla a jež se zoufalou smělostí se oddávají každému »směru« malířství. Dekorativní obří symbolismy drzých štětců, ve slohu lidí družiny »Scholle«; novoimpressionistická barevná kropenice, v níž viděti zálibu v pastosní mazanici; falešní Gauginové, van Goghové, Liebermannové, Slevogtové, Zornové, falešní Larssonové, Beardsleyové, Vallotonové a Ludvík von Hofmannové. A nebudí ani velikého dojmu, vynoří-li se v tomto lžiumění opravdovější talent, jako Sěrovův. Jest tu praeraffaelitismus, japanismus, symbolismus, slovem, všecky ismy naší doby. Všecko páté přes deváté, všecko tendenčně přemrštěno. Weltanschauungskunst!« Mimořádnými zjevy jsou jen Benois a Somov, »talenty gracilné, turgeněvovsky duchaplné, evropsky jemně kultivované... Ale nikde necítit základů tiché lásky domovinné, která se snaží zmohutněti na skutečnostech. V sochařství zrovna tak málo jako v malířství. V plastice převládá asijská pitvorná fantastika vedle internacionálního schematu Rodinovského, jež všem Slovanům tak jde do noty.«

»Jaké bohatství temperamentu v ruském národě!« volá přísný soudce. Ale pořád prý ještě mají platnost hněvivá slova Razumichinova: »Zdatnost nepadá pro nic za nic s nebe. Potřebujeme ještě dvou století, abychom ve všem byli vychováni«. A končí: »Bylo by směšno, udíleti censuru celému národu, který má vyplniti, co mu souzeno, i v umění. Ale nám toto poučení může býti k duhu. Tato zoufalá modernita bude v mnohém ohledu zvětšujícím zrcadlem našim vlastním slabostem«. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

J. S. Machar: V záři hellenského slunce. (Nakl. F. Šimáček.) Jed z Judey. (Týž nakladatel.)

Macharovy knihy »V záři hellenského slunce« a »Jed z Judey« již se vykládají a budou se vykládat různým způsobem. Jedni vidí a budou vidět v těchto knihách Macharovu snahu o obnovení antického názoru na svět, volání po návratu antiky, jiní směr proti obrozenskému a náboženskému úsilí, které je životním dílem Masarykovým, a jaksi tedy nové pojímání českého života, jiní konečně rmoutí se a budou se rmoutit protikřesťanským stanoviskem Macharovým.

V podstatě však je Machar v těchto knihách tím, čím byl. Macharův názor na antiku a křesťanství nalézáme již v dřívějších jeho básnických sbírkách. Vzpomeňme jen, nemluvím-li o jiném, na Juliana Apostatu v knize 1893—1896, na Diokleciána v knize »Golgatha« anebo tamtéž

na báseň o umírajícím Kristu na Golgathě. V nynějších dvou nových knihách Machar tedy není jiný a jen podává se ve svém názoru na antiku a křesťanství jaksi úplněji a souborněji a připojil jimi vůbec pouze další článek k dosavadní své básnické činnosti i k dosavadnímu svému úsilí za povznesením českého života.

Machar je především člověkem síly — síly opravdové a chce sílu. Machar projevil sílu — a jakou sílu! — když v době, kdy v Čechách takřka nikomu se o tom nesnilo, zaklepal na svědomí mužovo a s takovým procítěním a pochopením ukázal na bídu ženinu, na tuto bolest lidské a tím i české otázky. Machar je silný svým dlouholetým bojem proti vlastenecké prázdnotě a slovnímu radikálnictví, Machar je silný svým proti-klerikálním stanoviskem, je konečně i silný celým tím svým životem ve Vídni. A tak Machar hledal a nalezl sílu i v Řecku, nalezl ji v Římě a jistě že svou antikou rád by nám vlil do žil i něco té povahové tuhosti starých, houževnatosti, velkosti a pevnosti, v čem on ji tam shledává a vidí. Ale že by nám chtěl dnes jen tak oktrojovat svět antický? Anebo že by Machar za každou cenu měl být devisou protináboženskosti? Právě u Machara lze nalézt a čísti jako málokde tolik a tolik rozhledů sub specie aeternitatis.

Ovšem budou se naskytovat různé otázky, mnozí je budou mít. Předně byla by antická síla a velikost dnes za všech okolností silou a velikostí a po případě jaké jiné síly a velikosti nám dnes hlavně bylo by třeba? Zajisté ne každá antická síla a velikost je jí a byla by i pro nás. Ale ať nemluvím již o antické síle těla, která dává sílu duchu a povaze, což přece znamená neobyčejně mnoho, ať bych i připustil, že v některém směru máme my dnes jiné požadavky, tedy poukazuji na Macharovu báseň »Polemon« v knize »V záři hellenského slunce«. Přečtěme si ji a uvědoměme si, co nám povídá tam síla filosofa Xenokrata, k němuž přišla hetéra Fryna, aby nad ním zvítězila — — — a n e z v í t ě z i l a. Uvědomeme si, co nám tam povídá vnitřní obrat hýřivého mladíka Polemona. V této básni Machar říká, co není života účelem a smyslem, tam máme sílu i dnes moderní, ba nejmodernější, a pro nás nejpotřebnější: sílu mravní čistoty. A povahová pevnost, která tolik mluví z obou knih a je i věrným odrazem bytosti Macharovy — ta povahová síla starých, ta že by nám v základě nebyla potřebnou? Neběží o t o t o ž n o s t této síly, běží o to, co se chce říci.

Leckomu bude snad také vadit zdánlivé Macharovo pojímání antiky a křesťanství — (mluví pro to dosti název knihy »Jed z Judey«) — v tom smyslu, že úpadek hellenismu a Říma byl zaviněn křesťanstvím. Neboť bylo-li by tomu tak, pak bychom v důsledcích ovšem musili přijímati názor, že kultura řecká a římská podnes by byla požehnáním, kdyby nebylo kdyby atd. Byli jsme však také jedním z těch barbarských národů, který začal od hrubých počátků, kdy velký kulturní process Řecka a Říma byl ukončen, a musili bychom potom škrtnout své specielní dějinné žití a vyžití, vždyť Řím — toť světovláda, assimilace národů jednomu ústředí, ten římský duch je podnes ještě i v katolické církvi, proti níž bojujeme. Ale nejde jen o nás — jde vůbec o kus nového světového života a processu, který svým novým způsobem

hledal a hledá cesty k vyšším zákonům věčna. Při tom, co bylo antickou kulturou získáno, není tak zcela ztraceno. Renesance a s ní částečně i reformace, toť kus antiky, jako naopak náš dnešní názor na práva člověka má jistě do velké míry své kořeny v Kristem hlásané lásce k bližnímu. Proto také a právem v podstatě nepojímám stanoviska Macharova tak, že by kulturu řeckou a římskou postavil jako »samospasitelnou« proti »samospasitelnosti« křesťanství.

Tak to Machar nemínil. Toto stanovisko mohlo by se nejvýše vyvozovat z Macharových feuilletonů o antice. V básních svých Machar stojí vysoko a nestranně nad časem a dějinami a my dostáváme se u Machara básníka k docela jiné filosofii dějin.

Machar praví v jedné básni nové své knihy: »V záři hellenského slunce«:

»... hynem, byvše vyšinuti z dráhy
klidného žití proti vůli svojí,
jako nástroj něčí hynem, odhozeni,
když maně jsme své dílo vykonali,
jež nechápeme...« (Brutus)

Tak jednotlivci, ale i národové, vykonavší své dílo. Nelze říci tak zhola a všeobecně ani o jednotlivcích ani o národech, co a jak by byli vykonali, kdyby ty a ty poměry byly se tak a tak příznivě utvářely, nelze to říci na př. tak zhola o Boženě Němcové, jak se to teď říká, a neplatí ani o samém Macharovi. Ten jejich život — to byl a je jejich život, ten jejich život je i jejich velikostí a dal a dává to nejvyšší, co může dát.

Tak však je i u národů. Něco na té Herderově theorii o vyžití národů je pravdy. Machar sám ve své knize »V záři hellenského slunce« má krásnou báseň: »Po západu«. Nemohu si odepřít, abych jí zde celé neuvedl.

»Za letních večerů, když za daleké hory
zapadlo slunce v celé svojí slávě,
vytryskne náhle po nebi a na zem
tesklivá záře.
To bylo dávno už po Thermopylách,
po Marathonu, bitvě Salamínské,
po Platei a po polednách slavných
velkého času.
Po Leuktrech, Mantinei, Cheironei
už také bylo... Makedonec shora
a římská ruka ze Západu tiskla
tu volnost Řecka.
V Nemei při hrách dleli Hellenové
a přihlíželi svižným mladým tělům,
jež diskem, během, zpěvem zápolila
o cenu věnce.
I stalo se, že hejtman Filopoimen
s falangou mládenců svých ozbrojených,
urostlých, svěžích, pružných mladých postav,
v divadlo vcházel.

Planuly zlatem štíty jejich; helmy
na mladých hlavách slunci být se zdály;
červené sukno halilo jich údy
krāčící v taktu.
A krásné mládí jejich neslo slávu
vítězných bitev na planinách thebských
i v horách Sparty, pod hradbami Athen —
Hellado bědná!
A když tak vstoupali, pěl právě zpěvák,
Pylades umný, bije při tom v struny:
— Hellady témě zkrášlil skvělým vínkem
zářivé slávy ... —
To píseň byla pěvce Timothea
»Peršané« zvaná ... Zpěvákův hlas jasný
pohnutím prochvěn z činů dávné doby
vnik v posluchače.
A oni všichni hlavy obrátivše
k Filopoimenu, jali tleskati se,
jakoby psán byl onen starý veršík
k oslavě jeho.
Dech dávné doby prochvěl jejich hrudí
a bylo jim, že nic se nezměnilo:
jak věci lidské dole, tak to nebe
nad jejich hlavou ...
Tesklivou záři vytryskne tak ještě,
jež jako truchlý úsměv na všem leží,
když dávno bylo za hory už zašlo
veliké slunce ...«

Nuže, zde je filosofie dějin Machara básníka. Slunce vydalo světlo a zapadlo. Tak kultura řecká, tak i římská. Když Pavel přišel do Athen, nejvyšší rozkvět hellenismu byl vlastně již u konce, a když křesťanství rozkladně působilo v říši římské, »život již ztratil metu, ztratil obsah — a jízda prázdným vozem bez cíle unaví záhy« (Petronius). Nero, dle Machara (Básně 1893—1896), byl dekadentem »umdlené doby«. Nastoupila tedy dědictví kultura křesťanská. »Jed z Judey« dodělal, ale ovšem již jen dodělal, co se připravovalo a bylo připraveno. A to je neobyčejné u Machara, jak vystupuje kultura antická ve vší velikosti, ale i v tom podlomení, a jak vidíme křesťanství, ne evangelické, jak si je rádi představujeme, ale jak asi skutečně záhy se vyvíjelo. Sotva jaká historie by nám mohla osvítit celou dobu tak, jako básně Macharovy. A nejen tu dobu určitou, ale celé věky, neboť zde je vržena perspektiva v zad i v před až na naši nejbližší přítomnost. Machar nevystihl — a nebylo mu to účelem — křesťanství v celé jeho hloubce a šíři, ale to, co si představujeme katolickým křesťanstvím, je zde obdivuhodně a úžasně charakterisováno, Pavlem počínajíc, až tak daleko, abychom jasně viděli vše, co ještě nezbytně musilo přijíti. Je to kritika křesťanství — kritika zžíravá, hluboko se zařezávající, ale kritika pro nás všechny ještě dnes

zdravá, kritika v pravdě obrozující. A Masarykovo »V boji o náboženství« — abych se vrátil k Masarykově životnímu úsilí v poměru k životnímu názoru Macharovu — co znamená Masarykovo »V boji o náboženství«? Nic jiného, než že již z toho křesťanství právě zase chceme dál. a že již jsme dál. Tím není řečeno, že u Krista by již naprosto pro nás nebylo poučení — je — ale my, kdož cítíme potřebu náboženského žití, Krista dnes kritisujeme stejně jako Řecko a Řím a formulujeme si, snažíme se formulovat své náboženství, své žití sub specie aeternitatis nově a novým způsobem. V tom však, kdo vidí hloub do Machara, do jeho celé básnické a životní činnosti, není základního rozporu mezi ním a Masarykem. U Machara, jak ještě ukážu, to žití věčnosti je víc bezděčné, je »v něm«, tak jako, smím-li to vyjádřit jeho slovy, řekl o vlasti »má vlast je ve mně«, u Masaryka je žití věčnosti promyšlené a uvědomělé a z citu, myšlenky, slova snaží se stát se tělem. Masaryk již ve své Sebevraždě řekl, že vlastně nyní běží o náboženství nové, a že naše doba zase je pro nové náboženství jako stvořena.

*

Jak Machar je obeznámen v antice, řekly nám již a stále nám říkají jeho feuilletony, uveřejňované v Čase. Není to jen diletantská záliba v antice, Machar své staré studuje na základě pramenů, vstupuje v starověk tou nejpřímější a nejbezprostřednější cestou.

A nyní představte si a čtěte Machara takto orientovaného jako historického básníka, a uvidíte, že jeho antické básně nejsou jen tak mimochodnou vycházkou moderního člověka do minulosti. Machar je v nich básníkem par excellence. I zde prvá podmínka básnického genia — bezprostřednost nazíravosti, básnická vise je tak silná, že slovo obdiv je zcela na místě a je ještě dosti slabým výrazem. Ty historické básně Macharovy jsou v pravdě básně neobyčejné. Neobyčejné již proto, že historie v nich přestává být minulostí, jsme v ní, žijeme jí, procházíme dávnými kraji, stýkáme se s lidmi, jejichž prach setlel — je to minulost sama, ale jako přítomnost sama. Budiž mi rozuměno, pravím-li »minulost sama«. Je to i zde minulost, promítnutá duchem lidským, duchem Macharovým, ale právě proto, že duchem básníka rázu Macharova, tedy je ta minulost pro nás nově odkrývanou a odkrytou zemí.

A je-li znak Macharova básnického genia již v tom, že vidí a nazírá tak přímo, je další dar jeho básnického ducha v tom, jak umí ukázat, co viděl. Forma, t. j. jak nám minulost ukazuje, je u něho stejně obdivuhodna, jako to, co nám ukazuje. Machar má dar pravého slova. Všimněme si zatím básní: Krajina asijská, Antická krajina, Krajina v Latiu, Krajina galilejská. Zde vystiženy různé kraje territoriálně i dobově, a jak prostě vystiženy! Ne přívalem slov, nýbrž Macharovi stačí i jediné slovo, dvě, tři slova, aby v nás vyvolal náladu a žádoucí dojem. V tom má Machar sám něco antického a tím liší se tak výrazně od mnohoslovné a mnohomluvné moderny (i tím, jak je čistý, ať dotýká se čehokoli). Jednoduchost, prostota výrazu, ale výraz takový, že zdá se jediné možným a pravým. V tom je také kus síly Macharovy. Když již jsme při tom, poukazuji ještě na báseň »Orlové«. Šest slok. Co znamenal pro Sparťany

Taygetos, je známo. Nuže, tato báseň jedná o orlích na Taygetu. Můžete v ní viděť i symbol, touhu Macharovu po zdraví těla a tím i zdraví ducha. A zde opět táž jednoduchost výrazu a při tom jaká síla v obraze o otci orlovi, jenž staví mláďata v hnízdě proti slunci řadou a zkoumá jejich zrak! Je to veliký krok od prvních antických básní Macharových! Přečtěte si jen ještě jeho Nerona ze sbírky 1893—1896, srovnejte a uvidíte!

Ale nejen slovy a obrazy, ale i volbou veršů, rytmu a strof dociluje Machar účinu. Jinak je karakterisována Asie — »Čínský letopisec píše«, »Babylonský nápis«, »Krajina asijská«, »Freska perská«, »Saul«, »Poušť«, jinak Egypt, jinak Řecko a Řím. Jaké různé zabarvení rytmem a strofami dle různosti látek a dob! A jaké vžití se v celý ráz nazírání židovského, hellenského, římského a křesťanského! Jak na př. Machar líčí Jehovu židovského — toť starozákonní bůh přísný, krutý, trestající, jak proti tomu světle vystupují bohové hellénští, jak bohové kapitolští, jaký je jiný již u Machara bůh křesťanů (zbožnění Ježíše!), a jaký na př. je bůh filosofa Marca Aurelia! A dejme pozor, jak v básni Saul slohem i celým ovzduším ovívá nás duch biblický, kdežto v básních z prvých dob křesťanských mluví k nám již duch zcela jiný. Tento obdivuhodný dar Macharův — dar pravého básníka — nalézat shodu mezi duchem a formou, je to, co s takovou silou vyvolává v nás dojem reality a zdánlivě mrtvou minulost činí jakoby živou přítomností.

*

Co nám povídají antické básně Macharovy v obou jeho nových knihách? Řekl jsem z předu, že Machar hledá a nalézá sílu v Řecku a Římě, a že by nám asi rád vlil něco té povahové tuhosti starých, houževnatosti, velikosti a síly. Ale tím, třeba již to znamená mnoho, jsem řekl málo, velmi málo.

Řekl jsem dále, jakou úžasnou kritiku křesťanství a hlavně církevního křesťanství podal nám Machar. Jeho básně »U býčí hlavy«, »V katakombách«, »Pavel v Athenách«, »Umírající biskup«, »Křesťanka«, »V ovčinci«, »Ve vojště císaře Konstantina«, »Diocletian«, »Anno 367«, »Mučeník« — a vlastně musil bych je vyjmenovat všechny — jaké to básně a jakým báječným osvětlením v nich ozářeno křesťanství! Křesťanství — ne Kristus, o němž Claudius Julianus v básni Imperator Augustus Flavius Claudius Julianus dí: »vím, čím je dnes... rád znal bych, čím byl tenkrát!« (chápete smysl těchto slov Macharových?) a o němž na konci téže básně se dí: »Galilejský hrd být může, že takový duch byl mu nepřítelem.« (— Machar tedy nepodceňuje Krista! —). Tím — touto kritikou druží se kniha Macharova »Jed z Judey« k Paineově knize »Věk rozumu« a znamená stejně velikou metu a mezník. Ale pravím-li i toto, neřekl jsem ještě všechno.

Tedy mohl bych snad nyní poukázat na některé básně obou knih Macharových a povědět, jakým se nám jeví na př. Aischylos ve verších Macharových, jakým Sofokles, Euripides, jakým Cato, Pompejus, Caesar, Brutus, Cicero nebo Virgilius, Ovid, Augustus, Tiberius atd. atd., nebo bych mohl ukázat, jak Machar pojal různé filosofické i životní směry v básních »Pythagoras«, »Skeptik«, »Alkibiades«, »Parhasias«, »Kynik«,

nebo i v básni »Večer Marca Aurelia ve Vindoboně«, mohl bych dále ukázat, jak Machar pojal i jednotlivé náboženské směry, na př. jak dle jeho Jedu z Judey křesťanství hned v samých počátcích nese v sobě zárodky nezdravé mystiky, a jak toto křesťanství, zbudované vlastně Pavlem, vnikalo do římského života, a nejsouc náboženstvím života, ale podloudně se mu přizpůsobujíc, neprospívalo životu, to vše mohl bych ukázati a přec ukázal bych stále ještě málo.

Mohl bych tedy i ještě ukázat, jak Machar nám představuje staré vlastence a různý ráz vlastenectví, na př. vlastenectví Alkibiadovo, nebo neúprosnou, krutou lásku k vlasti T. Manlia, který káže setnout hlavu vlastnímu synovi, poněvadž porušil starodávnou kázeň otčiny, nebo toho Římana v básni »Hannibal ante portas«, který kupuje v dražbě pole, na němž stojí Hannibal, nebo žvatlavé vlastenectví Ciceronovo v básni »Cicero«, »rozšafné« vlastenectví šosákovo v básni T. Pomponius Atticus atd., nebo posléze mohl bych obrátit pozornost k některým krátkým básním obou sbírek, takřka v letu nahozeným, jako by zastávkám a oddechům v celkovém pojetí knih — a co hlubšího smyslu, co milého půvabu je i v těch krátkých básních, — to vše a leccos jiného podobného bych mohl ukázat, a přec vším tím nevystihl bych pravého smyslu knih »V záři hellenského slunce« a »Jed z Judey«.

Smysl těchto knih a zvláště knihy »Jed z Judey« je vyšší a hlubší. V těchto knihách je před námi divadlo života lidského, promítnuté v říši božského nekonečna. Je to divadlo světa pod tímto zorným úhlem věčnosti zalidněné všeho druhu lidmi, velkými i malými, všedními i nevšedními, dobrými i zlými, chytráky, zdravými i chorými, milujícími i nenávidějícími, nízkými i vznešenými a každý má zde své místo. Ale my vidíme nejen ten zevní svět, ale hloub, hloub v ledví a srdce a za kulisy, a poznáváme život, nejen život minulosti, ale život vůbec, v celé jeho šíři a výši, vidíme herce světového jeviště v jich nejvlastnější podobě a divadlo jako článek čehosi, co je kolem a nad tím, co tvoří neobsáhlou nekonečnost, věčnost. Neměl jsem již léta při četbě nějaké knihy nejen tak silného pocitu všelidskosti, ale i toho pocitu věčna a nekonečnosti, toho uvědomění poměru člověka k věčnu, tak jako při četbě »Jedu z Judey«. Při této knize hlavně. Machar stojí nad positivními náboženstvími — náboženství sformované konec konců v jeho očích se zvrhuje (viz básně o křesťanství, viz i Pontifex: kritika kultu a kněžství pohanského!) — ale Machar má náboženství, svůj poměr k věčnosti v sobě. Není možno jinak, aby vyjádřil to, čím mluví tolik jeho básní, není možno, aby dílo ovívalo nás dechem věčnosti, kdyby tato věčnost nebyla tak hluboce cítěna a žita tvůrcem. Takový »Večer Marca Aurelia ve Vindoboně« (jen čtěte a zůstanete náhle takřka bez dechu sedět nad rozevřenou knihou), nebo báseň »Imperator Augustus Flavius Julianus«, ale musil bych mnoho znovu citovat — jaké úžasné perspektivy po životě! Ale nejen tyto básně, obě knihy jako celek a zvláště »Jed z Judey« jako celek — tak nutno číst tyto knihy — a jaký dojem v srdci a v hlavě!

Machar je genij prvního řádu. Náš český genij, neboť jinak byl by a musil by být genijem světovým. A ten genij, básník ubírající se svým žitím se zrakem upřeným zpět v nekonečnost, ale při tom žíznivě milující

svou vlast, a bojující v přítomnosti velké i malé boje, s rukama činnými na všech stranách, Machar, jehož kosti a vítězné zbraně hozeny budou »k budoucna soudu« — to, i když by se někdo chtěl pozastavit nad tím, »že žití otázka zní pouze: Jak žít a ne: V co věřit?«... (»Jed z Judey«, str. 182), to že není žití sub specie aeternitatis?

Neváhám říci, že »Jed z Judey« na mne působil nábožensky. Je také dosud největší knihou Macharovou. Stroje tiskařské mohly by se na čas zastavit. Taková kniha je za sta a tisíce jiných. *Z.*

Poučná:

J. Locke: Několik myšlenek o vychování. O studování. Přeložil a poznámkami opatřil prof. Rudolf Brejcha. Úvod napsal prof. dr. Ot. Kádner. Knihovna pedagogických klassiků, sv. II. (redakcí prof. Drtiny). Praha 1906. — Redakce knihovny pedagogických klassiků podává veřejnosti druhý svazek pedagogických pramenů, který tvoří myšlenky Lockeovy o vychování. Máme tedy po vzorném, opravdu důstojném vydání Didaktiky před sebou první české krásné vydání Lockeových myšlenek. Didaktika Komenského a Lockeovy některé myšlenky jsou dva opravdu stěžejné pilíře novověké pedagogiky, a redakce velmi šťastně započala dílo nejen pro naši literaturu vychovatelskou, ale i pro celý kulturní náš život nad jiné záslužné. Locke svými názory pedagogickými působil po celé osmnácté století, inspiroval slavné dílo Rousseauovo, působí skrze toto na Kanta, stopy jeho velmi patrně pozorujeme i dále u Spencera a Baina, a že ani doba nejnovější není prosta jeho vlivu, toho důkaz podává nám i nová pedopsychologie, která původ svůj velmi často ne od Rousseaua, ale od Lockea odvozuje. A vším právem. Toho doklady najdeme v díle Lockeově velmi četné. »Můžeme, tuším,« čteme jen tak pro příklad na jednom místě, »pozorovati, že novorozené děti ke všem dojmům zrakovým jsou lhostejny, pokud neubližují očím; a že se mouřenína nebo lva nelekají více než své kojné nebo nějaké kočky«. Pozorování dítěte po stránce psychologicko-genetické jeví se zde ve svých počátcích. Prof. Kádner provází vydání toto úvodem o životě, názorech a spisech Lockeových. Je tu velmi pěkně vylíčen obraz osobnosti Lockeovy a zrekapitulovány filosofické a pedagogické jeho názory na základě známých a osvědčených pramenů. Autor zde, a to je pro Lockeův spis »právě pro jeho roztříštěnost a časté opakování« velmi důležité, podává vylíčení pedagogických názorů Lockeových, v podrobnostech odkazuje na příslušné odstavce »Myšlenek«. Při tom přidržuje se reprodukcí názorů Lockeových, jak je provedli Gitschmann a Fechtner. Myšlenky Lockeovy týkají se 1. výchovy tělesné, 2. výchovy duševní, 3. prostředků kázeňských, 4. významu zvyku, domluv a příkladů, 5. vlastností domácího učitele. Další část úvah Lockeových odnáší se převážně k výchově mravní. Tam promlouvá Locke o poměru otce k synovi, o temperamentu dětí v různých jich vlastnostech, o výchově v jednotlivých ctnostech. Třetí část, ovšem pokud lze děliti dílo Lockeovo, týká se vzdělání in-

tellektuálního a zakončena je pojednáním o cestování. Prof. Kádner poukazuje v kritice myšlenek Lockeových jednak na jich realistické pojetí, jednak na utilitarismus, t. j. neustálý zřetel k potřebám praktického života, k tomu, co v životě nám prospívá či škodí; vysvětluje dále, jak Locke často zachází příliš daleko a přestřeluje. Tak na př. nedoceňuje vzdělávací a výchovné ceny klassických literatur. Hlavní vadu Lockeových názorů shledává v nízkém ponětí o významu umění ve výchově, jakož vůbec esthetický moment v díle tomto ustupuje přehnanému utilitarismu. V tom ovšem dlužno souhlasiti. Nesdílíme však s autorem výtku, kterou činí Lockeovi přisuzuje mu nedocenění »vzdělání rozumového proti morální výchově charakteru«. Uvedeme tu místo, na jehož základě dospívá autor a také Compayré k tomuto přesvědčení. »Podivíte se snad, že kladu učení na konec, zvláště řeknu-li, že je také považuji za nejméně důležitý obor. To bude se snad zdáti podivným v ústech knižního člověka; a ježto s učením hlavně, ne-li výlučně dělá se hluk a ruch u dětí, a ježto obyčejně jenom na učení se myslívá, když lidé mluví o výchově, bude se to zdáti tím větším protimluvem«. A dále. »Ne, že bych snad neuznával, že vědomosti jsou znamenitou pomůckou k obému.« Mluvě pak o mravním vzdělání, pokračuje: »To je hlavní bod, a když ten je opatřen, vědomosti možno vzíti nádavkem a to tak, jak myslím, velmi l a c i n o methodami, o nichž dále budeme uvažovati.«

Je to ovšem věcí nazírání na celou výchovu, a prof. Kádner dokládá hned, že »jsou to (vzdělání rozumové a morální) dvě úplně rovnocenné složky, jež jen uměle lze děliti a trhati od sebe«. Nám při vší potřebě a nezbytnosti intelektuálního vzdělání přece jen mravní výchova znamená již svým účelem něco vyššího, nadřaděnějšího, a právě ve zdůraznění mravního zdokonalování proti jednostrannému vzdělání rozumovému — tak totiž rozumíme Lockeovu pojetí přes některé hyperbolické výrazy, které zajisté vyvolány byly skutečným stavem věcí ve školství soudobém — vidíme velikost »Myšlenek« Lockeových, velikost tím větší, poněvadž jím začíná zcela vědomá reakce proti oné jednostrannosti, ze které nedovedlo se vyprostiti ani školství doby přítomné. Celá moderní pedagogika od Lockea, Rousseaua, Kanta a Spencera usiluje o tento převrat ve výchově, převrat, k němuž směřuje i sociologie, pedopsychologie a pedopathologie v době přítomné.

Jinak autor úvodu velmi pěkně vyhověl všem zásadám, kterými redakce ve svých vydáních se řídí, podává soubor idejí přehledně, myšlenkový obsah je vystižen, poukázáno je k souvislosti s jevy přechodnými a následnými i s celým kulturním ovzduším. Je to pěkná monografie o Lockeovi, a bylo by, tuším, velmi vhodné vydávati podobná pojednání, jako je přítomné a Novákův úvod k Didaktice, jako knížky samostatné. Také překlad »Myšlenek«, jehož obtíže byly zajisté veliké, pořízen je správně, bezvadně a plynným jazykem českým, jak bylo v intencích redakce. Knihovnou pedagogických klassiků vyplňována je soustavně citelná mezera v naší vědecké literatuře. Doufáme, že jedenkráte dojde k podobnému podniku i na poli filosofie, abychom takto měli ucelený obraz lidského myšlení až po dobu přítomnou. *O. Ch.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Kongruová předloha je tedy konečně přece již pod střechou! Stará sněmovna snad chtěla nechati po sobě milou památku u každého. Na samém sklonku svého života ještě na rychlo projednala a přijala zákon dlouho odkládaný, přepracovávaný, komitétu vracený, do něhož jakýmsi trikem pojati také řádoví kněží, kteří dosud dostávali nějaký menší příspěvek, a sněmovna panská jej schválila beze změny, neboť se nemohla již ani dočkat, až bude z poslanecké postoupen jí: hr. Sylva-Taroucca jej již urgoval.

Jednání v poslanecké sněmovně bylo zajímavé s nejednoho hlediska. Sociálně demokratičtí poslanci sestavili a přednesli přehled jmění církevního a příjmů, jež mají jednotliví hierarchové. Zdali pak se který z velikánů církevních zarděl a zastyděl? Čeští svobodomyslní poslanci a radikálové maskovali (zvláště dodatečně v novinách) své slibem závazné hlasování pro zákon kongruový quasi sociálním hlediskem: rozlišují prý mezi kněžstvem nižším, špatně placeným, dobrým, vlasteneckým a mezi vysokou hierarchií, klerikální, internacionální, nebo nám nepřátelskou. Zvýšení platů nižším kněžím uvolní prý jejich odvislost od vysoké hierarchie, — snad chtějí dokonce říci, že se tím zmenší moc klerikalismu, že se tím pokročí ve zlidovění církve.

Takovouto argumentací vynikla tentokráte jmenovitě »Nová Politika« Kramářova. Tento náš státník nerozumí církevní politice a církevním a náboženským otázkám. Kardinální chybou jeho jest, že na církev a náboženství pohlíží příliš, výlučně skoro politicky. To bylo slabou stránkou, více: tragickou vinou jeho téměř denunciačního vystupování proti hnutí Pryč od Říma, proti Všeněmcům, proti českým evangelíkům, jeho obrany katolické církve a katolického Rakouska i katolictví českého národa. — Příliš »politicky« (— tentokráte v uvozovkách! —) jest zabarven také jeho poměr ku klerikalismu, tak »politicky«, že za programovým odporem a bojem proti klerikalismu se skrývá faktická sklonnost k němu, šetření a součinnost s ním. Nechybíme jistě daleko cíle, hádáme-li z jistých známek, že ona jednou již zmíněná podmínka Mladočechů, pod kterou jen se chtěli koncentrovat s realisty, aby totiž realisté zanechali svého odporu proti katolické církvi, vyšla z nejtěsnější blízkosti p. dra. Kramáře. — V polemice o kongruu Nová Politika diplomaticky rozlišovala hierarchii a nižší kněžstvo, církev, náboženství a klerikalismus, a vtipem, na kterém si patrně velice zakládala, odbývala »Čas«, že prý ho nebude následovati v jeho protiklerikálním boji, specialisovaném na boj proti klerikalismu katolickému. Tady máme vyslovenou theorii o tom, co v praxi s theorií i bez ní z části prováděli a provádějí Mladočeši, radikálové atd.; je to roztomilá dělba práce: boj proti klerikalismu katolickému ponechávají »Času«, realistům, ještě je pro to špičkují, a sami se specialisují pro boj proti klerikalismu všemu ostatnímu. Aby pak měli realisté co dělat, tedy zatím se s katolickým klerikalismem spolčují, nebo jej potírají tak, že »neklerikálnímu« kněžstvu pomohou šesti miliony

z kapes poplatnictva. Ale za to když někde jinde, mimo katolickou církev, objeví třeba jen pouhý stín klerikalismu, to je pak radost se podívat, s jakou vervou se pustí do nepřítele.

Theorie o klerikálnosti hierarchie vysoké a o neklerikálnosti kněžstva nižšího je vymyšleným výsledkem neurčitosti a nejasnosti v otázkách církevních a náboženských, důsledkem nedůstojného kompromisu mezi klerikalismem a liberalismem.

Zvláštní světlo do debaty o kongruovém zákoně vrhl Steinwenderův návrh, aby kněží, zvláště vyšší, byli přidržováni správně přiznávati své příjmy ku zdanění. Návrh byl ovšem zamítnut.

V panské sněmovně ujali se kongruového zákona vřele dva velikáni církevní: vídeňský kardinál Gruscha a olomoucký arcibiskup Bauer (který schválně k vůli této věci poprvé užil svého virilního místa). Jeden dokazoval vznešenost a důležitost náboženství, církve, kněží a jejich význam pro výchovu, mravnost, pořádek, stát, Rakousko, — tím chtěl zdůvodniti, proč stát má povinnost připláceti kněžím, — druhý hájil hierarchii vysokou proti výtkám, jako by neměla srdce pro potřeby nižšího kněžstva. Je skutečně zákon o kongrue dostatečným důkazem o sounáležitosti hierarchie a kaplanů? Z cizího krev neteče. Až biskupové věnují část svých knížecích příjmů na odstranění nedostatku kněží šestistovkových, pak nebude třeba slov. Ale jisto je, že se volání po zlepšení příjmů ozývalo nadarmo, dokud vycházelo z řad duchovenstva, — až je podepřel episkopát. Není-li to tedy důkazem zájmu hierarchů, je to důkazem jejich vlivu ve státě našem a neomezené moci nad nižším kněžstvem.

Ministr vyučování zmínil se též o pomoci pro církev evangelickou a slíbil, že jí bude zvýšen státní příspěvek na její potřeby o 300.000 korun (či na 300000? stylisace není jasná!) a že bude určitou částkou po 10 let sesilován pensijní fond jejích duchovních a učitelů.

Jsme proti kongruovému zákonu, jímž se bude na účely jedné církve přispívat z peněz veškerého poplatnictva; jsme tudíž také proti onomu zvýšení státního příspěvku pro církev evangelickou. Vyslovili jsme se v těchto rozhledech jednou již pro to, aby se ustanovily církevní přirážky pro potřeby jednotlivých církví, jako je to zařízeno skoro ve všech státech německé říše, tedy pro zvláštní církevní daň, na kterou přispívá vždy jen příslušník určité církve, s vyloučením bezkonfessijních a jinověrců, dle které tedy platí každý na své vyznání. To je spravedlivé. V Německu je protestantská církev ve spojení se státem velice těsném, ale toto spojení nemá ani stínu takových účinků jako spojení římsko-katolické církve se státem v Rakousku.

Mezi rakouskými, specielně českými evangeliky jest mnoho přívrženců rozluky církve od státu. Otázka poměru mezi státem a církví byla již veřejně i úředně projednávána, mnozí se vyslovili pro církev samostatnou, svobodnou, národní, lidovou. Ale v tomto případě není pochyby, že církev evangelická přijme státní podporu, jednak proto, že asi přívrženci státní církve v ní posud mají většinu, jednak proto, že si řeknou všichni: bude-li se z peněz všech poplatníků platit na katolickou kongruu, ať se také přispívá na potřeby evangelické církve, která je chudá,

nečetná, která si své potřeby hradí sama s obětmi hodnými veškerého respektu.

Evangelická církev zvláště mezi Čechy v Čechách a na Moravě není v takovém stavu peněžním, aby si mohla sama upravit, to jest přiměřeně zvýšit služné svých farářů a učitelů, jako může církev římskokatolická: spravedlivějším rozdělením příjmů, aby se vyrovnaly rozdíly až křiklavé mezi milionovými a statisícovými důchody biskupů, prelátů, proboštů, kanovníků a farářů pražských a čtyřmi stovkami farářů a kaplanů venkovských. Tato skutečnost činí kongruový zákon tak nesympatickým. Spěch, s jakým byl projednán, místo, které mu bylo vykázáno, svědčí, že navrhovatelé a jejich podporovatelé nechtěli s ním příliš na veřejnost, měli špatné svědomí a styděli se.

Některé evangelické kruhy si připomínají, že se závislostí hmotnou na státu poroste i závislost vůbec též ve věcech ostatních. Ústředí československých evangelíků »Kostnická Jednota«, sdružující členy ze všech ev. církví, dává na program své výroční schůze debatu o poměru církve a státu. Patrně nejen se připravuje na vzdálenou možnost rozluky, nýbrž připravuje se své strany možnost rozluky církve a státu. To je správné stanovisko, které musí být sympatickým celé pokrokové veřejnosti české.

Německé strany některé dříve, dokud se o kongruovém zákoně jednalo v komitétech, říkaly, že připustí jeho přijetí jen tehdy, když s ním bude sloučena žádoucí pokroková oprava zastaralých ustanovení občanského zákona o nerozlučitelnosti manželství a o nezákonnosti sňatku vystouplých kněží.

Takové slučování dvou předloh (junctim) nebývá vždycky morální. V tomto případě se na ně připadlo proto, že by to byla jediná možnost, jediná cesta vedoucí k nápravě, jediná zbraň na částečné zlomení nenáležitého vlivu církve v zákonodárství a v životě. Škoda, že bývalá sněmovna nezanechala po sobě příjemnou památku také v tomto směru! V poslední chvíli ještě dostávali všeněmečtí poslanci (k těm má veřejnost největší důvěru, pokud jde o boj protiklerikální) zrovna úpěnlivé žádosti, aby se zasadili o uzákonění rozluky. Žádosti tyto byly podpírány hrozbami o houfných odstupech z církve katolické. Ale bylo již pozdě. A tak čeká tento úkol na novou poslaneckou sněmovnu. Jest více než pochybno, že jej provede říšská rada, zvolená poprvé dle nového volebního řádu na základě všeobecného hlasovacího práva. Rozšíření volebního práva v Rakousku bude znamenat jistě pro počátek vzrůst počtu voličů klerikálních a zvětšení vlivu klerikálních stran. Tím je spravedlivý a teď tak akutní požadavek odstaven na dlouhou dobu.

Vystouplí kněží domáhají se svého práva a volají po zrušení § 63. obč. zákona, jímž se jim nedovoluje uzavříti platné manželství pro přijaté svěcení.

Jest potěšitelným zjevem, že se jejich věci ujímá část pokrokové veřejnosti. Jich samých je příliš málo, předsudky proti nim jsou dosud veliké. A konečně — není to jen jejich zájem, aby byla zlomena moc církve nad nimi, když jí už ani nenáležejí. Komitét zvolený na schůzi v Brně má na starosti pečovati též o umístění kněží, kteří by se rádi zřekli svého postavení; k témuž se již dříve nabídla »Volná myšlenka«.

Redaktor Svozil prý má přihlášky více než 20 kněží, kteří chtějí ho následovati.

Takové zprávy slýchám vždy se směsí radosti a zármutku. Nevím určitě, ale zdá se mi, že je v tom více zármutku; aspoň někdy jistě. Proč? Soudím takto: Kdyby nespokojeným kněžím byl jejich poměr k církvi a jejich úřad v ní věcí svědomí a cti, nečekali by ani hodinu, bude-li zrušen § 63. obč. zák., ano nezdržela by jich ani nejistota budoucí obživy. Jsou to jistě všechno lidé mladší, nebo prostředního věku. Ti že by se neuživili? Na naši »veřejnost« nelze ovšem spoléhati, ale cítím, že bychom všichni učinili ochotněji něco pro kněze, který rozhodným krokem dal důkaz pevnosti svého přesvědčení a karakternosti, než předem připravíme něco pro toho, kdo svůj skok činí závislým na tom, jak měkce se mu podestele dopad. Učitelé, úředníci, lidé závislí často se skrývají se svým přesvědčením, které míří proti proudu, a omlouvají to ohledy na rodinu; jsou to otcové rodin. Zde však jde o lidi svobodné. — Neslibuji si mnoho ani od schůze, ani od zvoleného výboru, ač bych rád přispěl ku probuzení naší společnosti, aby se stala ochotnou ku pomoci a ujala se vřele věci, na které má zájem celá.

O zklerikalisování našeho venkova (okresní města vpočítávám, a o Praze nemluvím), našich politických stran, svědčí doplňovací volba na sněm na Žamberecku a Ústecku (n. O.): agrární strana hlasovala proti kandidátu pokrokovému též jménem náboženství, klerikální strana svými přívrženci rozhodla zvolení agrárního, se šlechtou a kněžstvem spojeného kandidáta, mladočeská strana neupozornila na jeho klerikální nátěr, a agrární »Venkov« prohlásil domněnku o evangelictví svého kandidáta za urážku. —

Praha chystá potřebný záslužný čin: náboženské a církevní museum, a chce k tomu užiti případně karakteristické a historicky památné budovy: kostela svatého Martina ve zdi. Evangelický spolek »Husův dům«, který má mimo jiné též podobný plán, umístí v kostele prozatím své sbírky, zbytek národopisné výstavy pražské a nově nashromážděné věci.

Pozornosti ušlo, jak se vyjádřil ministr vyučování ve sporech o účast na náboženských cvičeních školních. Co to bylo bouře, když c. k. zemská školní rada hodlala účast tuto učiniti obligatorní! A teď nikdo ani nehlesl, když ministr prohlásil, že školní úřady budou disciplinárně trestat děti, které samovolně zanedbají cvičení, a též rodiče, stane-li se to s jejich vědomím. To znamená: nařízení se sice nevydá, ve skutečnosti však se bude jednat v jejich duchu, ale veřejnost, zvláště česká, bude hrdinsky mlčet a posílat děti na cvičení, aby nebyly trestány, aby jim katecheta nenavrhl dvojku z mravů. Tak vypadají a dopadnou všecky naše resoluce a protesty, politické a národnostní též. Němci tolik nebouřili, ale mnozí použili svého práva a oznámili správě školy, že si přejí, aby jejich děti nebyly nuceny k účasti na náboženských cvičeních, a mají to vyřízeno. My křičíme, a krčíme se dál.

Evangelické církve v Rakousku mají také svou jazykovou otázku: v Uhrách národnostní šovinism maďarský sáhá na samosprávu slovenských sborů a škol a ohrožuje jejich národnost, straše

sebe i jiné smyšleným »panslavismem«. Církevní soukromé školy evangelické byly dosud pěstitelkami národnosti slovenské. Odtud snaha vedoucích kruhů maďarských, aby soukromé školství bylo rušeno a zaváděno sťátní, povolnější maďarisaci. Evangeličtí biskupové, jimž je potřebí potvrzení vládou, propůjčují se za nástroje proti uvědomělým a národnostně činným farářům slovenským. Na synodě báňského distriktu uloženo biskupovi, aby všecky kandidáty farářství a učitelství, kteří »neplní vlasteneckých povinností vůči jednotné maďarské národní státní myšlénce«, zbavil práva volebního pasivního.

Jest přirozeno, že národnostní otázka musí býti projednávána též v církvi evangelické; vždyť protestantismus tvoří národní církve; v dopisech ze Slovenska bylo konstatováno, že posud hlavní podíl v práci uvědomovací měli evangelíci; z národních spisovatelů slovenských prý bylo dosud na 80% z evangelíků, početné menšiny. Stejně účinkuje protestantismus na národní vědomí maďarské. Samospráva církevní je částečnou hrází proti zasahování státní moci maďarské. Bude třeba tuto samosprávu žárlivě stříci, rozšiřovati a pracovati k utvoření církve slovenské samostatné s národnostním rozlišením, jako má reformovaná církev v Čechách dávno a jaké provedla augsburská církev v Čechách před několika málo lety.

Drobnou otázku jazykovou má též česká evang. církev: vrchní církevní rada jako společný úřad pro sbory a církve jazyka českého, německého, polského, slovinského úřadovala dosud tak, že přípisům v národních jazycích připojovala též německý překlad. České farní úřady některé nyní vracejí německé přípisy, a není pochyby, že si vymohou čistě české dopisování.

Věci ve F r a n c i i vyvíjejí se zvolna. Nového nelze říci mnoho: vláda se vystříhá všeho, co by církvi mohlo zjednati gloriolu mučennictví. Proto netrestá kněží, kteří neohlašují bohoslužby dle shromažďovacího zákona, a aby tomuto svému počínání dala zákonný podklad, uvolňuje novým zákonem shromažďovací svobodu ještě víc. Tak přispěje vzdor církve k rozšíření svobod občanstva. Kéž by se stalo něco podobného u nás! Tak by si církev aspoň negativně zjednala zásluhy o svobodu. Jak jsou to rozdílné poměry: ve Francii by stát mohl přiskřípnouti církev, ale aby nemusil, k vůli církvi rozšíří svobody občanstva; u nás by měl dokročiti na církev, ale netroufá si, a k vůli církvi omezuje svobodu všecku.

Episkopát francouzský stojí před důležitou otázkou: má-li zařídit soukromé bohoslužby. Na konferenci 15. ledna usnesli se biskupové většinou proti soukromým bohoslužbám, poněvadž prý se obávají od toho škodlivých vlivů na zbožnost a horlivost lidu. Bojí se, že prý by se z nich vyvinuly bohoslužby pro třídy společensky a finančně vyšší. Mně tento závěr není logicky jasný. Či to znamená, že by kněžstvo bylo hotovo konati soukromé služby B. jen za zvláštní dobrý plat? Soukromé bohoslužby by přece mohly stejně být pro chudé jako pro bohaté. Zdá se, že je to jen záminka a jiné jméno pro věc, na které se konference usnesla většinou: konati veřejné bohoslužby třeba v soukromých domech. Není pochybnosti, že klerus ve své většině rád by se přizpůsobil zákonu republiky. Nutí jej

k tomu také hmotné nesnáze, ale hlavně též zájem náboženství. Ale kurie nedovolí. Té jde o církev, moc, prestige více než o náboženství.

Vláda nehodlá odebrat kostely církvi: sesadila starostu, který odepřel faráři přístup do kostela.

Církev ve Francii teď z donucení uvažuje o úpravě svých důchodů. Navrhuje se zcela rozumně jakási centralisace příjmů církevních a z toho podpora chudších diecésí. Vatikán mimo to slibuje podporu a sprostředkování podpor. To znamená: dokud byla církev ve spojení se státem v konkordátu, dala si platit služné pro své duchovní, vůbec na své potřeby. Po Rozluce dovede zařídit své finance sama. Proč by to nemohlo být v Rakousku též, kde je církev katolická nekonečně bohatší?

Podivno jest, že se ve Francii nezřídí mohutnější církev katolická samostatná. Pořád se mluvívalo o gallikánských tradicích, o gallikánské svobodě církve ve Francii, mluvívalo se o obdobě se svobodnějším amerikanismem. A teď se veškeré kněžstvo podrobuje. Dle mého soudu jest to pádným svědectvím o úpadku katolicko-náboženského citu ve Francii vůbec, bylo-li třeba ještě takového svědectví.

»Katolická apoštolská církev francouzská,« kterou v jediném případě zařídil abbé Roussin pod arcibiskupem Villatem, nemá s oním gallikanismem nic společného. Spíše připomíná starokatolicko-husitsko-pravoslavný pokus Iškův u nás: Villate byl starokatolickým knězem, pak byl od patriarchy pravoslavné syrské církve posvěcen za biskupa a učiněn metropolitou neodvislé církve »katolické americké« ve Francii. Podnik abbé Roussina má tudíž značně dobrodružný nádech.

Jako v Německu za kulturkampfu tak i ve Francii má katolická církev jednotlivé parádní republikánské kněze: poslanec abbé Lemire dokazoval ve sněmovně 15. ledna, že příčinou dnešních zmatků nábožensko-církevně-politických je kurie, ne vláda. Hřímal proti autokracii Říma, zastával samostatnost biskupů proti Vatikánu, odsuzoval dogmatismus církve, doufá ve spojení víry se svobodou, rozumem a zákonem.

Z takových mužů (není-li to frázista) by mohli být vůdcové svobodné katolické církve. Proč jimi nejsou? Protože není koho vést. Bretanští sedláci a městská aristokracie netouží po spojení víry s rozumem, svobodou a zákonem. Těm stačí pověra a temnota a schází — moc.

Nedotknutelná svatyně lurdská přece neušla sekvestraci: vláda se ujala držení zázračné jeskyně. Co dělá naše českofrancouzská alliance? Vždyť přece v Lurdech je také z českých peněz český oltář? Proč se naši přátelé, francouzští nacionalisté neujmou svatých práv českého národa? Kde jsou? Bojím se, aby tento nerozvážný čin republikánské vlády nepodryl nadějné styky česko-francouzské. Jen aby z toho nepovstala vážná zápletka mezinárodní!

Ve Španělsku boj protiklerikální pokračuje: nová vláda předložila novou osnovu spolčovacího zákona s tendencí proti kongregacím. Zdá se, že dvůr a kněžstvo nezadrží přirozeného vývoje. Pak nezbude církvi jiný útulek, než poslední: Rakousko. Francouzské řády bez toho se k nám neustále stěhují: redemptoristé se zakoupili v Plzni, a vhodně nazvaný »spolek přátel katolických českých škol bratrských« šlechtou favorisovaný a u nás již od r. 1894 existující se upevnil znovu v Praze. +.

5. února 1907.

ZPRÁVY.

Rakousko, Rusko a Německo v prvních desítiletích devatenáctého století. Vídeňský professor Dr. August Fournier měl v hlavní schůzi »Spolku německých jednot historických a starožitnických« (Gesamtverein der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine), která konána byla ve Vídni v září m. r., přednášku o Rakousku, Prusku a Německu v prvých desítiletích devatenáctého století. Úvodem poukazoval na rozličné základní pohnutky vzniku Pruska a Rakouska. Prusku byla vložena za vínek do kolébky již od počátku sklonnost k výboji, monarchie Habsburků vznikla za účelem obrany. Válečný útok francouzské revoluce dočasně obě moci spojil. Myšlenka, že pevné stání k sobě německých prostředních mocí tvoří jistou záruku proti hrozící přesile, počala si tehdy raziti cestu mezi nejlepšími duchy. Gentz a Metternich, Stein a princ Louis Ferdinand byli téhož mínění, a brzy následoval Humboldt a Hardenberg a mnozí jiní. Ale Prusko se nesúčastnilo války r. 1805, což Bismarck později označil za »výtečnou hloupost«. Z netištěné dosud korrespondence císaře Františka a Bedřicha Viléma II. vysvítá, že Prusko chtělo ještě v prosinci, po bitvě u Slavkova, litujíc svého otalování, zasáhnouti ve válku. Ale již byl hrabě Haugwitz ve Vídni uzavřel s Napoleonem pevný spolek. Nastalo nové odcizení mezi oběma německými velmocemi; Prusko vedlo bez účastenství Rakouska svou válku r. 1806, Rakousko národní válku r. 1809 bez podpory Pruska. Teprve Napoleonovy ztráty v Rusku zjednávají novou konjunkturu, jíž využívá Rakousko ve spolku s Pruskem a Ruskem. Války za svobodu končí pádem Napoleona, a na vídeňském kongressu vystoupil Alexander I. se svými polskými úmysly. Naproti tomu byla pomoc jen tam, kde se ji snaženo najíti již proti Napoleonu, totiž v těsném prusko-rakouském spojení. Metternich byl ochoten vyhraditi Prusku celé Sasko, dobyté za války o svobodu, chtělo-li by se Prusko zavázati, klásti společně odpor proti nezměrným záměrům Ruska. Kancléř Hardenberg byl ochoten, ale král Bedřich Vilém odolal. Prusko se v polské otázce odloučilo, a Rakousko se pak nevidělo více vázáno na své sliby v otázce saské. Dostalo se k zjevnému konfliktu mezi oběma německými velmocemi, kterýž ovšem byl odklizen, když se Prusko spokojilo s polovicí Saska. Konflikt však způsobil za mezidobí důležité následky. Za prvé v otázce ústavnosti v Německu, v níž Prusko a Rakousko, ucházejíce se každé o sobě u drobných států o podporu, činily partikularististická přivolení. Tak nabylo německé spolkové zřízení volného ustrojení, jež Rakousko a Prusko daleko od sebe vzdalovalo. Tehdy se namáhalo Prusko

docházeti kulturním pokrokem přízně a vážnosti v ostatních německých kruzích, zatím Rakousko se uzavíralo hermeticky proti každému kulturnímu vlivu a podvazovalo každé duchové volné proudění. Když pak následovalo odloučení politické, bylo bolestivé a dosud se bolestně pociťuje, ačkoli přineslo s sebou mnoho prospěšného. Síly, které až dotud byly vázány sporem o přednost, se uvolnily pro úspěšné obory práce, které slibovaly bohatou žeň. Ještě za válečného roku 1866 císař vydal svým národům šlechetný program. »Není tajná myšlenka opětné odplaty, co řídí naše kroky; šlechetnější smýšlení jest nám dáno, zdaří-li se nám, proměniti tím, co konáme, nepřízeň a nepřátelství ve vážnost a náklonnost.« Konstituční regenerace státu tvořila mu svěží, ochotné síly, jež mu dobyly rychle nové vážnosti, nového úvěru, nového politického uplatňování, takže již po několika málo letech věta, kterou dříve vytýkali jak Stein a Humboldt, tak Metternich a Gentz jako své přesvědčení, stala se mužem velikánem, účinným skutkem, věta, že »pevné k sobě stání Rakouska s Pruskem zaručuje jejich národům jisté blaho a požehnaný pokoj dílu světa.« *Kč.*

Přistěhovalectví do Spojených Států severoamerických nabylo r. 1905 rozměrů jako nikdy před tím. Od 1. července 1904 do 30. června 1906 se přistěhovalo do Unie 1,026.499 osob. Počet přistěhovalců byl jen v letech 1903 a 1904 větší nežli 800.000 a počet 500.000 v letech 1881 až 1884, dále 1888, 1891, 1892 a 1902. Od r. 1776 do r. 1820 se přistěhovalo do Spojených Státův asi 250.000 Evropanů, v letech 1802—1905 celkem 22,931.983 osob. Mezi 1,026.499 přistěhovalci posledního roku jsou původem:

Vlachové	226.302	Francouzové	11.347
Židé	129.910	Japonci	11.021
Poláci	102.437	Němci	8.498
Skandinavci	62.284	Korejci	4.929
Irové	54.266	Syrové	4.822
Slovinci	52.368	Švýcaři	4.297
Angličané	50.865	Rusové	3.746
Maďaři	46.036	Černoši	3.598
Chorvati	35.104	Turci	2.145
Čudové	17.012	Číňané	1.971
Řekové	12.144	Armenové	1.878

atd. Veliká část přistěhovalců se věnuje nejjistějšímu oboru živnosti, hospodářství farmnímu. V Unii bylo r. 1905 asi 1,140.000 farem. Za posledního desítiletí postoupilo 100.000 dělníků a pacholků na farmách za samostatné farmáře. Pacholek na farmě ovšem tolik nevydělá jako dělník; jeho život spojen jest s větší námahou a jest jednotvárnější. Dělník pozemkový, nově přistěhovalý, často nedostává měsíčně více nežli 12 dollarů, stravu a nocleh; ale později, když zná práce důkladně a uspořil-li si něco, může najati farmu, nebo ji koupiti. To jest nejnamáhavější, ale také nejjistější cesta, státi se mužem volným, nezávislým. ✕

Reorganisace.

Dnešní stav naší politické a kulturní desorganisace uznávané všeobecně nelze jinak charakterisovati než slovem všeobecný anarchismus. Tento anarchismus jeví se politicky v úpadku vedoucí strany mladočeské, jeví se v tom, že v politických stranách vůdči lidé veřejně mohou býti označeni jako lidé zištní a nečestní a že přes to zůstávají ve svých posicích — tento anarchismus je zjevný v úžasné nepropracovanosti mas voličských.

Avšak i v životě nepolitickém tento anarchism se zjevuje; o tom by spory o nadaci Turkovu mohly dát svědectví dostatečné, i kdyby nebylo Macharova vystoupení proti naší nejvyšší vědecké organisaci — proti akademii.

Není proto nahodilé a odpovídá naléhavé potřebě, že mladočeská strana chce provést reorganisaci vlastní, doufajíc takto působit také na strany ostatní. Toto volání po reorganisaci v řadách mladočeských pokládám za upřímné, neboť je desorganisace veliké kdysi strany příliš zjevná; avšak mám jisté pochybnosti, zda nastoupená cesta reorganisační je správná. Anebo abych mluvil určitěji: pokládám dohodu se stranou staročeskou za nesprávnou a za prostředek ohrožující ostatní kroky reorganisační.

Nynější desorganisace národní, posuzujeme-li ji v celkovém vývoji, znamená rozpadnutí prvotní organisace staročeské; staročeská strana, zrodivši se r. 1848, v letech šedesátých zorganisovala národ politicky a kulturně. Kulturně vedl národ Palacký, Palacký jej také vedl politicky, třeba že uznaným představitelem politické strany byl dr. Rieger. Staročeská organisace byla všenárodní a jednotná; tenkráte národ nebyl hospodářsky a kulturně tak diferencován jako nyní, a proto byla všeobsáhlá a jednotná organisace kulturně politická možná. Mladočešství sice hned při vzniku staročeské strany representovalo hospodářsky i politicky zárodky nových tříd a vrstev, ale byly to jen zárodky, mladočeská strana sama cítila se jen jako

levé křídlo jednotné strany, hlásajíc stále, že má stejný program Palackého. Na začátku let šedesátých nebylo uvědomělého socialismu a socialistického hnutí dělnického, nebylo rozporu mezi dělnictvem a maloživnostnictvem, nebylo stavovského uvědomění agrárního, neboť v letech šedesátých nebylo ještě agrární krise vyvolané dovozem obilí zámořského; tenkráte jsme také neměli velkoprůmyslu a velkokapitalismu, a proto stala se šlechta vlastní vedoucí mocí ve straně staročeské. Generage staročeská vyrostla v tradicích předbřeznových, ve svých pánech viděla své přirozené vůdce — osvobození sedláka a odstranění roboty neodčinilo vychování a ducha předbřeznového. Také kulturně v letech šedesátých nebylo valného pokroku; konkordát a celý jeho školský a vyučovací systém teprve padá, filosoficky a literárně strana staročeská tak, jak sociálně a politicky, byla konservativní.

Strana mladočeská, jak řečeno, representovala tenkrát začátky nového hnutí a hnutí demokratického a pokrokového; proto strana mladočeská teprve po 30 letech opanovala pole, až dorostla nová generace, až se národu dostalo vychování novou školou a konstitucionalismem, a až hnutí stavovské, dělnické a rolnické, stalo se uvědomělejším.

Avšak mladočeské straně nedostávalo se propracovaného kulturního a politického směru, na jehož základě sjednocení a zcelení veliké demokratické strany by bylo možné. Realismus, vyvinuvší se hlavně v boji s mladočešstvím, nebyl ještě dost silný, aby demokratickou organisaci provedl, byl ve svých representantech také nejednotný. Kaizl byl svým směrem Staročech, dr. Kramář Mladočech. Mezi tím však se národ rozrůznil stavovsky; dělnictvo se stalo socialistickým a odlišilo se od maloživnostnictva; rolnictvo, pociťující v letech osmdesátých mocný vliv zámořské konkurence, počalo se také cítit jakožto stav zvláštní a proto právě ve vítězné straně mladočeské velmi brzo vytvořilo organisaci vlastní. Nezapomínejme přece, že mladočeská strana ve svých počátcích politicky byla stranou agrární, třeba že vůdcové byli z intelligence městské. Vedle dělnictva, maloživnostnictva a rolnictva dorůstal a dorůstá silnější český kapitalism svou podstatou politicky konservativní.

A tak můžeme říci, že úpadek a desorganisace mladočeské strany znamená další a konečné rozpadnutí prvotní organisace staročeské; odtud ten negativní ráz mladočeské politiky, odtud to rozpadání na hospodářské a sociální vrstvy dělnické, rolnické a živnostenské, odtud však zároveň stálé splývání a jednání se stranou staročeskou,

oficiální představitelkou konservatismu a velkokapitalismu. Moc tohoto velkokapitalismu a konservatismu jeví se v dohodě strany mladočeské a staročeské; strana mladočeská přirozenou evolucí vrací se k svým začátkům. Vedle toho snaží se ovšem mladočeské vedení také organisovat živly pokrokové a demokratické; začátky této reorganisace lze spatřovat v přistoupení hlavně pokrokové intelligence, vychované a částečně i vyškolené realismem.

Avšak tu právě je to staré úskalí strany mladočeské, usilující usmířit směry a vrstvy protichůdné; při tom strana mladočeská stále se drží staročeské tradice o jednotné veliké straně politické — osudná illuse, prýštící z nepochopení diferenciačního procesu vývojového. Dnes a pro budoucnost reorganisace národní musí být a nemůže být nic jiného nežli organisací národní práce, ale ta práce je právě dnes rozmanitější a mnohotvárnější, nežli byla v době po povalení absolutistického centralismu, jenž právě tím byl centralismem a absolutismem, že všecky směry a strany byly nivelisovány. Organisace národní práce a politické vedení musí být jednotné ve své koncepci a musí se rozhodnout, chce-li být doopravdy pokrokové a demokratické anebo konservativní a nedemokratické. Boj, resp. neujasněnost o základy, jeví se v té roztříštěnosti politických stran a frakcí; strana mladočeská ve svém vedení je nerozhodnuta a nejednotna, kolísajíc stále mezi dočasnou mechanickou jednotou a mezi organickým ucelením směrů a vrstev přirozeně příbuzných a shodných. Pokud v této základní věci nenastane jasno, potrvá starý anarchismus pod novými formami; lidé opravdu pokrokoví a demokratičtí musí si podstatu našeho národního vývoje uvědomit a vytrvale pracovat, aby idee a ideály jejich byly pochopeny a přijaty od většiny národa: národ český může pokračovat jen na základě pokrokovém a demokratickém.

Agrární otázka v Rusku.

Podává Adolf Černý.[1]

V posledním patnáctiletí s větší neb menší pravidelností, ve větším neb menším rozsahu zachvacováno je Rusko hladem, řádícím v základní a převládající vrstvě obyvatelstva — v rolnictvu. Hladová rána navštěvovala Rusko v delších časových mezerách již v dřívějších dobách, vyvolána neobyčejným suchem a tím zapříčiněnou neúrodou — ale to byly případy vždy na dlouhou řadu let a desítiletí ojedinělé, o nichž se potom udržovala tradice jako o velkých povodních, morech a podobných hromadných neštěstích. Od r. 1891 však jsou neúrody a hlad ve středním Rusku zjevem chronickým, jehož příčinou nikterak nemohou býti pouze nepříznivé poměry a změny meteorologické.

Když se r. 1891 objevily první zprávy o neúrodě v Rusku a o bídě ruského lidu, navštíveného a mořeného strašným hostem — hladem, přijímány byly po většině s nedůvěrou. Nikomu nechtělo se věřiti, že by mohl vzniknouti hlad v obilnici Evropy — v Rusku, bohatém černou zemí a řídce obydleném. U nás zprávy o hladu v Rusku označovány za klep židovsko-německých novin, i když veřejnost ruská se o pravém stavu věcí již neklamala. Pravou příčinu tohoto stavu věcí neuvědomili si však s počátku ani v Rusku. Znalci hledali ji v přílišném suchu, jež zase prohlásili za následek nerozumného kácení lesů. Proto vláda věnovala zvýšenou pozornost lesnímu hospodářství a ochraně lesů. Lidu samému hleděla pomoci jen okamžitými podporami. Ale po hladovém roce 1891, kdy panoval hlad ve 14 guberniích, následoval hladový rok 1892 a po něm další léta nouze a hladu, z nichž nejhroznější pamět zůstavila po sobě léta 1897, 1898, 1899, 1901, 1902, 1904. Ze všech padesáti gubernií evropského Ruska stiženo bylo dosud hladem 21, z nich jen 9 jedenkrát, kdežto ostatni dvakrát, třikrát i vícekrát. Bylo čím dál více patrno, že příčiny každoročních neúrod a pravidelně se vracející rány hladové sluší hledati jinde, než v pouhé nepřízni povětrnosti.

Zpozorovala to nejprve intelligence, která přispěchala hladovícímu lidu na pomoc otvíráním bezplatných kuchyní a poskytováním podpor v obilí i domácích potřebách — pokud to ovšem dovolovala nedůvěra vlády. Přišedši v přímý styk s lidem, přesvědčila se o jeho

[1] Předneseno 10. ledna 1907 v České Společnosti Národohospodářské.

ohromném úpadku hmotném, o jeho stále rostoucí chudobě — a poznala již r. 1891, že příčinu pohromy sluší hledati především v neblahém sociálním, ekonomickém a kulturním stavu selského lidu.

Vládě rozbřesklo se poněkud teprve následujícího roku, kdy hlad se vrátil. Objevil se strašný host, hladový tyfus, vyskytly se kurděje, lid hynul hlady, nemocemi i zimou... To vše přes to, že vláda v únoru poskytla sedlákům značnou podporu, zakoupivši pro ně obilí za 22,961.000 rublů. Řada gubernií, postižených pohromou, zase nebyla s to platiti daně a vyžadovala kromě toho vydatné podpory od státu k záchraně millionů ubožáků od smrti hladem. A od té doby vrací se pohroma každoročně s hroznou pravidelností. Za první desítiletí neúrod a hladů poskytla vláda trpícímu lidu na přímých podporách i na odpisech daní celkem přes 515 mil. rublů — a přece ani tato ohromná suma nestačila na odvrácení a zastavení zla. Lid tře bídu, hladoví a z hladu umírá dále. Úmrtnost v guberniích, zachvacovaných nouzí a hladem, jest mnohem vyšší, než v guberniích ostatních. Z »hladových« gubernií nejmenší úmrtnost jest v gub. niželegorodské, totiž 37·4 na tisíc obyv., a kurské 37·5, ale ve voroněžské dosahuje 46·1 a v saratovské 44·6 na tisíc obyvatelů. V jiných guberniích, nenavštěvovaných hladem, jest úmrtnost značně nižší; na př. v gub. chersonské 25·4 na tisíc ob., v estonské 20·5, v kuronské 20·4.[1]

Vláda, vidouc to vše a vedena řadou prací a úvah ruských ekonomistů, publicistů i odborných institucí,[2] počala obraceti bližší pozornost k příčinám zla. Již z jara r. 1899 na podnět ministra financí Kovalevského utvořil se poradní sbor, zkoumající příčiny úpadku vnitřních gubernií ruských, a r. 1902 z nařízení carova utvořena rada o potřebách selsko-hospodářské výroby, jejíž předsedou jmenován S. J. Witte.

Že byl nejvyšší čas, aby vláda vážně přikročila k řešení otázky agrární, ukázaly selské bouře, které počátkem r. 1902 vypukly v jihoruských guberniích. Vyšly z konstantinopolského ujezdu v gub. Poltavské, kde mají ohromné statky knížata Meklenbursko-Střelická.

[1] P. Lochtin: Sostojanije sel'skago chozjajstva v Rossii sravnitěl'no s drugimi stranami. Petrohrad 1901, str. 264, 265. — Cituje L. Cybulski: Przyczyny upadku rolnictwa i głodów v Rossyi. Krakov 1903, str. 336.

[2] Sel'skochozjajstvennyj obzor Nižegorodskoj gubernii za 1892 g. (Izdanije Nižegorodskago gubernskago zemstva.) — A. J. Skvorcov: Ekonomičeskije pričiny golodovok v Rossii. Petrohrad 1894. — N. Kravcov: Po povodu něurožajev v 1891 i 1892 g. — L. Vessin: Něurožaji v Rossii. (»Sěvernyj Věstnik«, 1892, I.) — D. P. Maljutin: Što nužno dlja podňatija sel'skago chozjajstva v Rossii. Petrohrad 1897. — Atd.

Lid čekal, že na jaro dostane od státu zápůjčku zrna k setí, ale nedočkal se jí. Ředitel knížecích statků prodával jim s počátku obilí za přemrštěné ceny, později vůbec jim prodej zrna odepřel. A to zavdalo první podnět k bouři. Sedláci zaorali 2000 désjatin knížecí půdy a nabrali si zrní na setbu z knížecích špýcharů. Hnutí rozšířilo se rychle i do gubernie charkovské a jiných gubernií jihoruských — i bylo krutě potlačováno kozáky a ztrestáno vězněním a vypovídáním na Sibiř.[1] Nebezpečí nových vzpour však tím zažehnáno nebylo — viděli jsme to předloňského roku, kdy selské nepokoje, vzpoury a bouře zachvátily skoro celé evropské Rusko. Viděli jsme to znova loni, kdy se bouře ve značných rozměrech opakovaly. Předloňské a loňské bouře ovšem byly vyvolány a živeny také příčinami politickými a všeobecnou náladou revoluční — ale celé poslední patnáctiletí jasně ukazuje, že hlavní příčinou i těchto posledních bouří jest hospodářský úpadek selského lidu, tak hrozný, že se odstranění jeho stává nejdůležitější, ba životní otázkou ruské veleříše.[2]

Nuže, přihlédněme k té otázce blíže.

Pozorujíce agrární poměry v Rusku, nebudeme přihlížeti k Finsku, které má vlastní autonomii a jehož poměry a zájmy sociální a ekonomické velmi se liší od ruských, rovněž ne k hornatému Kavkazu. Z ostatního evropského Ruska odloučíme a budeme později zvlášť pozorovati království Polské, v němž odlišným historickým vývojem zcela jinak se hospodářské poměry utvářily, než ve vlastním Rusku. Činí tak i sami ruští ekonomisté a polští ovšem tím spíše. —

* * *

Rozloha celého evropského Ruska[3] bez Kavkazu jest 5,740.000 km², z čehož na Finsko připadá 349.960 km², na království Polské 119.258 km². Ostatní vlastní Rusko v rozloze 5,270.882 km² obsahuje 50 gubernií, jejichž prostora po odečtení značnějších jezer a limanů se páčí podle výpočtů Centrální statistické komise (Strělbickij) na 441,545.992 děsjatiny,[4] podle úředních údajů ministerstva financí něco méně, totiž 409,630.152 děsjatin čili 445,250.166 ha. Ruští ekonomové ve svých studiích obyčejně vylučují pro odlišné poměry buď sociální, buď přírodní ještě dvě gubernie: t. zv. donskou oblast, t. j. území donských kozáků, a gub. astrachanskou. Bez nich páčí se plocha

[1] Slovanský Přehled IV., 434.

[2] K této souvislosti hledí spis A. V. Pěšechonov: Agrarnaja problema v svjazi s kresťjanskim dviženijem Petrohrad 1906. (Izd. reďakcii žurnala »Russkoje Bogatstvo«.)

[3] Čísla z díla »Rossija v koncě XIX. věka« (red. V. J. Kovalevskij), 1900.

[4] Děsjatina = 1·0925 ha.

ostatních 48 ruských gubernií na 405 mil. děs. Padesát gubernií evropského Ruska bez Finska, Polska a Kavkazu rozvrhuje Šiškin hlavně vzhledem k přírodním a hospodářským poměrům na 13 skupin, z nichž 6 jest v oblasti černozemné, 7 v nečernozemné.

I. *Gubernie černozemné.*

1. Střední zemědělské: gub. kurská, orlovská, tulská, rjazanská, tambovská a voroněžská.

2. Středovolžské: saratovská, penzenská, simbirská, kazanská a nižegorodská.

3. Dolnovolžské: astrachanská, samarská a orenburská.

4. Novoruské (Novorossija): bessarabská (Kišiněv), chersonská, tavrická (Simferopol), jekatěrinoslavská a t. zv. donská oblast (Novočerkassk).

5. Jihozápadní: podolská (Kamenec Podolský), kyjevská a volynská (Žitomir).

6. Maloruské (Malorossija): charkovská, poltavská, černihovská.

II. *Gubernie nečernozemné.*

1. Střední průmyslové: kalužská, moskevská, tverská, jaroslavská, kostromská a vladimirská.

2. Běloruské: mohylevská, minská, vitěbská a smolenská.

3. Pouralské: vjatská, ufimská a permská.

4. Severní: vologodská a archangelská.

5. Přijezerní: oloněcká (Petrozavodsk), novgorodská, petrohradská a pskovská.

6. Pobaltské: kuronská (Mitava), livonská (Riga) a estonská (Revel).

7. Litevské: kovenská, vilenská, grodenská.[1]

Černozemí zaujímá jižní Rus v rozloze 950.000 km² pruhem, širokým 350—700 verst,[2] nejširším mezi Tulou a Novočerkasskem. Severní hranici černomořského území značila by asi čára od Žito-

[1] A. N. Šiškin: Sel'sko-chozjajstvennaja ekonomija. Petrohrad 1896. I., 114. — Šiškin blíží se ve svém rozdělení celkem P. P. Semenovu: Statistika pozemel'noj sobstvennosti (Petrohrad, 1880—86), který, nepřihlížeje k donské oblasti, má jen 18 skupin. Schází u něho skupina středovolžská, z níž gub. kazanskou, saratovskou a simbirskou přiděluje ke skupině dolnovolžské, penzenskou k centrální zemědělské a nižegorodskou k centrální průmyslové (čili, jak ji nazývá, k moskevsko-průmyslovému okrsku). Kromě toho má gub. kalužskou místo v tomto okrsku ve skupině střední zemědělské a orenburskou ve skup. pouralské místo v dolnovolžské.

[2] Versta = 1 km 68·78 m. Čtver. versta = 1·13802 km².

miře přes Tulu k Simbirsku a po Volze ke Kazani; odtud zasahuje černozemí většími neb menšími ostrovy i do již. části gub. vjatské a permské i do gub. ufimské, tedy skoro až k Uralu. Na jihozápadě dosahuje od Žitomiře ke Kišiněvu v Besarabii, na jihu skoro až k Černému moři, v Povolží celkem k 49° sev. šířky. Asi stoverstový pás tvoří na severu přechod od území černozemního k nečernozemnímu. Celkem lze říci, že čím dál k severu, tím jest vrstva černé země na podkladě hlinitém tenčí, kdežto čím dál k jihu, tím jest silnější na podkladě písčitém.

Z veškerého plošného obsahu 50 gub. evrop. Ruska připadá [1] na

	děsjatin	*ha*	%
ornou půdu	107,210.451	116,533.099	26·2
louky a pastviska	65,156.864	70,800.831	15·9
lesy	159,072.985	172,905.419	38·8
neužitečnou půdu	78,209.951	85,010.817	19·1
	409,630.151	445,250.166	

Lesy rozděleny jsou nerovnoměrně, tak že sever má jich nadbytek (vologodská gub. 85%), jih skoro naprostý nedostatek (v gub. astrachanské na př. jen 0·32%). Řeky Kama, Volha, Dněpr a Berezina dělí Rusko na příliš zalesněný sever a bezlesý nebo málo zalesněný jih. Celkem lze říci, že % půdy, vhodné k zemědělství, roste od severu k jihu; nejméně jí má gub. archangelská (1%), nejvíce chersonská (91%).

Podnebí jest (na malé pobřežní pruhy) vnitrozemní, tedy se značným rozdílem teploty zimní a letní. Zimy jsou dlouhé, ve ¾ veškerého Ruska trvají přes 7 měs.; léto jest krátké, ale poměrně teplé, tak že jař sije se v Rusku v mnohem severnějších polohách než v jiných zemích téže severní šíře, ale s podnebím přímořským (na př. ve Finsku, Švédsku a Norsku).

Množství jarních a letních srážek jest značné a vzrůstá v evropském Rusku od západu k východu; nejméně letních dešťů mají baltické provincie, totiž 33% všech ročních srážek, střední Rusko jich má již 39%, Ural 53%. Jižní Rus má pravidelné a dosti vydatné letní deště na východ až k příkrému pravému břehu Volhy a k pahorkatině Jergeni, která tvoří jeho prodloužení na jih až k řece Manyči. V příčině letních srážek jsou tedy v nevýhodě gubernie zavolžské a zajergenské, totiž samarská a astrachanská.

Hlavní a nejdůležitější polní plodinou jest žito, jemuž se věnuje přes ⅓ veškeré orné půdy v Rusku (37·6%), v gub. vladimirské,

[1] Rossija v koncě XIX. věka, 126.

nižegorodské, kazanské a simbirské přes 50%. Po žitě jde oves, jímž se osívá 20% veškeré orné půdy; nejvíce půdy (přes 30%) ovsem zasívají v severních a severovýchodních guberniích nečernozemných a z gubernií černozemných v orlovské, tulské arjazaňské. Třetí místo teprve zaujímá pšenice, jíž se osívá všeho všudy 7·6% veškeré orné půdy v Rusku. Sije se hlavně na jihu a jihovýchodě evropské Rusi, kde zaujímá přes 40% orné půdy; při tom západní gubernie pěstují hlavně ozimní pšenici (hlavně gub. kyjevská, podolská a volyňská), východní gubernie pak jarní. Žito a oves slouží hlavně k uspokojení potřeb domácích a poměrně málo se vyvážejí, kdežto pšenice slouží především vývozu.[1]

Polní hospodářství provádí se posud v značné míře způsobem primitivním. Na celém východě a jihu Ruska vládne hospodářství pastviskové čili soustava travorolní: zaoraná step osívá se několik let obilím, načež se zase řadu let ponechá stepí. Takovým způsobem hospodaří se v gub. ufimské, orenburské, samarské, astrachanské, v donské oblasti a v oblasti kubáňské v Kavkazsku; podobně i v gub. tavrické, chersonské a jekatěrinoslavské, jen že zde jest doba úhorování kratší. Na severu a severovýchodě Ruska vede se ještě primitivnější hospodářství lesopolní: kus lesa se vyseká a pracně získaný pozemek osívá se řadu let obilím, načež znova se zalesní. Tento systém panuje v guberniích archangelské, oloněcké, vologodské a v severních okresích gub. novgorodské, kostromské, vjatské a permské. Gubernie, ležící mezi těmito dvěma územími soustav primitivních, drží se systému zrnitého, hlavně hospodářství trojhonného. Podle užívání neb neužívání mrvy můžeme tyto gubernie rozděliti ve dvě skupiny. V řadě gubernií se posud pole buď vůbec nehnojí aneb jen velmi málo; jsou to gub. tulská, rjazanská, tambovská, penzenská, simbirská, nižegorodská, kazanská, orlovská, kurská a černihovská, z části i saratovská, voroněžská, charkovská, poltavská a kyjevská, v nichž se však užívání mrvy stále rozšiřuje. Jak patrno, je to většina gubernií černozemných. V guberniích nečernozemných připadá ovšem důležitá úloha mrvení, pročež je zde rozšířen chov rohatého dobytka. V řadě gubernií vyvinul se chov dobytka i ve větším rozměru jako pramen příjmů, totiž v gub. petrohradské, livonské, estonské, kuronské, vilenské, kovenské, mohylevské, minské, moskevské a kalužské, jakož i v částech gub. smolenské, tverské, jaroslavské, kostromské, vladimirské, rjazanské a tulské, tedy hlavně

[1] L. Cybulski, l c 23.

v gub. severozápadních a západních (v Pobaltí, na Litvě a Bělorusi), a kromě toho ve středních guberniích průmyslových. Kromě toho jest v Rusku zvláštní území lnářské v gub. pskovské a vitěbské, částečně i v novgorodské, jaroslavské, kostromské, vologodské, tverské, smolenské, kuronské a kovenské, tedy v sousedících spolu částech Litvy, Bělorusi, kraje příjezerního a severského. Konečně ještě sluší vytknouti oblast cukrovky v gub. kurské, charkovské, černihovské, kyjevské, podolské a volyňské, tedy v gub. jihozápadních, na Malorusi a v přilehlé gubernii ze středního území zemědělského. Jak patrno, hospodářství v Rusku stojí na nejvyšším stupni v guberniích severozápadních, západních a jihozápadních (a ovšem v král. Polském) — ale odtud v posledních dobách lepší systémy hospodářství pronikají pomalu i na východ, tak že časem primitivní hospodaření bude zatlačeno do Ruska asijského.[1]

Již v primitivním více méně způsobu hospodářství, užívaném posud ve větší části evropského Ruska, sluší dojista spatřovati velmi závažnou příčinu hmotného úpadku ruského malorolnictva a tedy přiostření otázky agrární v Rusku. Ale není to příčina jediná, aniž nejhlavnější. Jsou jiné příčiny, z nichž vyvěrá nejpůvodnější pramen zla, ostatními příčinami a následky potom živený a rozhojňovaný v prudký, dravý proud — a ty jsou rázu sociálně-právního. Souvisí s velkým převratem v životě selského lidu v Rusku a ruských zemědělců vůbec — se zrušením nevolnictví selského lidu koncem let padesátých a počátkem šedesátých, tedy s největší a nejzávažnější z reforem Alexandra II.

Před Alexandrem hospodařili velcí majetníci půdy a selský, nevolný lid společně — po reformě ostře se odlišilo malorolnictvo od velkostatkářstva. Osudy všeho malorolnictva však nejsou stejné nejen z příčin přírodních a kulturních, ale hlavně a především z nestejné míry reformních opatření, která zase jest v souvislosti s různostmi sociálního postavení selského lidu v době předreformní.

Osud všech poddaných v době předreformní nebyl stejný — byl různý podle toho, kdo byl jich pánem. Podle toho rozeznávají se hlavně 1. poměščičije kresťjaně, panští sedláci, t. j. sedláci, usazení na půdě soukromých statkářů čili »poměščiků«, většinou šlechticů; 2. uděl'nyje kresťjaně, usazení na údělných statcích členů carského rodu, 3. gosudarstvennyje kresťjaně, státní neb říšští sedláci, jejichž vrchností byl stát. Z nich nejsnesitelnější postavení měli sedláci státní a údělní.

(Pokračování.)

---

[1] Cybulski, l. c. 207, 208.

O posledních dílech B. Smetany.

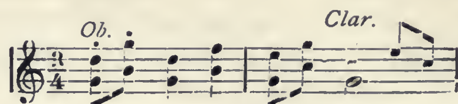
Napsal prof. dr. Jos. A. Theurer v Příbrami.

(Pokračování.)

Introdukce a polonéza tvoří jedinou symfonickou báseň. Introdukce je krátká, tvoříc 14 taktů mírného pohybu. Prvých 9 taktů jest čtyřčtvrtních, Allegro (♩ = 80), bez předznamenání. Počínají v 1. taktu s předrážkou samotné oboë v pianu prodlouženou půlovou notou *a*, k níž ve třetí čtvrti pojí se v *pp.* vír timpanový na *a*, tvořící od taktu 2. s fagotty, od taktu 3 s kontrabassy velikou prodlevu na *a*, nad níž až do taktu 8. introdukce je zbudována. Ve 4. čtvrti přistupují korny, pak v rychlém postupu klarinetty, fagotty, housle, viola, trompetty, cella a kontrabassy (takt 2. a 3.), konečně v taktu 7. trombony a tuba. Hudba líčí zde patrně, jak prvá maska (oboë) nahlédne do prázdného dosud sálu, kdežto venku zaznívá již temný hukot (timpany) blížícího se tlumu, jenž také v rychlém sledu počne sál plniti. Počáteční »piano« roste neustále za bujného šumění smyčcových nástrojů, nastupujících krátkými, v žertovné staccato vybíhajícími figurami a přerývané sforzaty nástrojů dechových ve stálém mohutném crescendu až do fortissima (takt 8.). Původní harmonie (a-moll) mění se již ve třetím taktu ve zvětšený trojzvuk *a-cis-f* (*eis*), po němž následuje v bohaté chromatice nad prodlevou *a* v bassech sled překotných bujných akkordů, většinou zmenšených septimových, jimiž moduluje se do dominanty tóniny *g*-dur, naznačujíc rušné, nespořádané a nevázané vběhnutí maškar a pestré jich hemžení v plnícím se sále. Smetana sám napsal na prvou stránku partitury k číslu tomuto: »Popis této scény musí od dovedného péra pocházeti.« Z toho je jasně viděti, že si popisu přál. Kéž jen brzy se dovedné péro k tomu nalezne!

Následující »L'istesso tempo, ma agitato« (♩ = 66), ¾, 5 taktů, tvoří přechod od introdukce k polonéze, jak tomu polonézový rhytmus nasvědčuje. Oddíl tento zbudován jest na prodlevě nad *g*; po prvém taktu v g-dur následuje takt c-dur, potom dva takty zmenšené no-

nové harmonie g-h-d-f-as, načež v 5. taktu nastoupí dominantní akkord tóniny c-moll, v níž zazní prvé takty polonézy. Proti tanečnímu motivu nedočkavých dam,

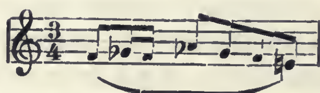

jež přináší oboë, podporovány — však jen v částech — ostatními dechovými nástroji, stojí žertovně-vzdorovitá figura cell a bassů,

kdežto housle a violy laškovně parafrasují motiv obojový. Vlna veselí vzdýmá se fortissimem do »tumultuosa« všech nástrojů, jež bezprostředně předchází polonézu — »otevření plesu«.

Jakmile zazněly prvé dva takty jejího úvodu, udávající rhytmus polonézy, ozve se v sólovém klarinettu (v Des-dur) dvorná hladká fráse,

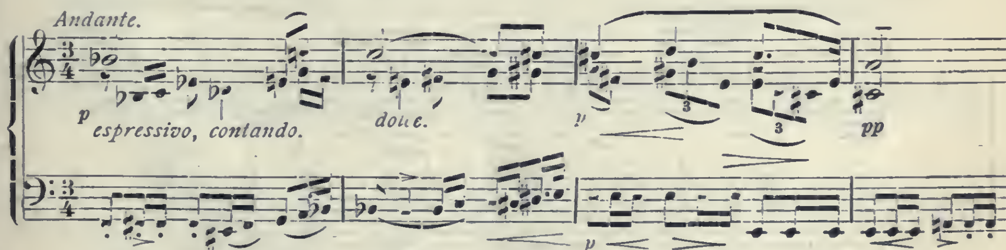

jež zní, jako by při počátku polonaisy tanečník dvorně ukláněl se dámě, prose ji o tanec. Fráse opakuje se v následujícím taktu v oboi, podporované druhými houslemi, dále v druhé flétně s druhými houslemi, ve čtvrtém pak taktu, kdež převezme ji prim, v obou flétách, aby v pátém taktu dospěla ke kulminaci, neboť duchaplnou modulací převádí se do D-dur, kdež se všemi prostředky velikého orchestru na ní buduje třpytné zvuky polonézy, jakožto na jednom z hlavních motivů.

V oslňujícím lesku instrumentace vidíme před sebou pestrý rej nádherných mask, jež ve volném, elegantním tanečním kroku před pozorujícím divákem defilují. Však úmyslem Smetanovým nebylo, psáti polonaisu, nýbrž symfonickou báseň, jejímž thématem jest zahájení velikého, skvělého maškarního plesu. Proto jest mu úvodní polonaisa jen rámcem, ve který svou symfonickou báseň umístil. Proto nezazní nikde souvisle celá polonaisa, nýbrž jen její úryvky, a zůstává základem skladby jen polonézový rhytmus. Jak rej maškar je pestrý, měnivý, skytaje co chvíli jiný a jiný pohled, tak se znamenitým vystižením zní hudba Smetanova svrchovaně pestře a zajímavě. Není tu žádného klidu, stálý ruch a šum, stále nové a nové masky, nové a nové obrazy se objevují a sotva se

objevily, zase zanikají ve směsi jiných, zatlačovány zase novými, jež se do popředí derou. Proto není-li ve skladbě klidu, zní-li úryvkovitě a stále jinak a jinak, není to její vadou, nýbrž hlavní p ř e d n o s t í. Jinak přece nelze líčiti r e j m a š k a r! A tak objevují se zas a zase nové melodické fráse, charakterisující různé masky, hlavně pak rušnost celé slavnosti jeví se skvostnými harmoniemi, jejichž nečekané náhlé modulace překvapují právě tak, jako objevení se stále nových a krásnějších mask. Zde právě shledáváme jádro důmyslu Smetanova. Tak duchaplné, geniální kombinace harmonické nenakupil snad v žádném svém díle — zde však plýtvá přímo svým bohatstvím, neboť volba scény toho vyžaduje. Každý přechod značí novou situaci, novou masku — vše střídá se rychle a náhle, jako v kaleidoskopu.

Tak, když oddíl polonézy, naznačený šesti takty polonézy (D-dur), vyzněl v jásavou fanfáru rohů a trubek na notě *d*, nastává náhlá změna tóniny. Bez jakéhokoli přechodu přijímají rhytmus fanfáry fagoty, trombony a tuba unisonem na notě *Es*, a v stálém diminuendu odevzdají rhytmus bassům a cellům, jež jej vedou dále, zatím co klarinety, rohy a trubky unisonem *des* připravují další volnou stať, jež dalším vzestupem bassů na *e*,. enharmonickou změnou rohového a klarinettového *des* na *cis* a doplněním tonu *a* v těchže (druhých) nástrojích pojednou se promění na *A*-dur, kdež však nesetrvá ani po celý takt, neboť bassové *e* stále stoupajíc promění se v *eis-f* a odtud na *fis*, čímž dosáhne se na počátku taktu 33., kde začíná *Andante* = 56), Fis-dur akkordu. V oddílu tomto nahromaděny jsou nejduchaplnější harmonické kombinace celé skladby, zbudované na stále vzestupném chromatickém postupu bassů přes téměř 2 oktávy, jak vidíme z následujícího místa:

Že episoda, líčená tímto andantem, má svůj básnický význam, jest zjevno. Z označení »espressivo«, »cantando«, »dolce«, jevících se u nástrojů, jež v pianu přednášejí krátké hudební fráse, z jemné instrumentace celkové, zvolněného tempa, při němž zvuky zvučné

polonézy úplně ustoupily v pozadí a zachován jest jen rhytmus taneční, plyne, že se asi jedná o milostnou scénu opodál hlavního ruchu plesového. Však v bujném víru maškarního plesu nedaří se intimní lyrice. Za krátko rozšíří se šum plesu i v tato místa, neboť zazní po oné krátké episodě (9 taktů) rázné »Più allegro« (♩ = 66). Polonéza zazní znova, tentokráte v *g-moll,* jež po dvou taktech přes g-dur mění se v septimovou harmonii tóniny *c*-moll, jež však náhle promění se v jásavé *c*-dur (Allo jubiloso, ♩ = 76).

Zde zazní polonéza nejširším svým proudem. Její hlavní dva motivy zazní hned v taktu prvém (*a*) a v taktu druhém a třetím (*b*).

Po ritardandu a koruně v 51. taktu rozvíří se plné veselí ještě bujněji, orchestr hýří všemi barvami, když pojednou v taktu 57. všeobecná pozornost připoutá se k novému zjevu. Všeobecný ruch náhle zmlkne, vyznívaje rychlým diminuendem v houslích, a sólem prvých houslí uvádí se nová maska, sólová tanečnice, jež drobnými krůčky zamíří ve střed překvapených maškar, jež zvědavě ji pozorují (pizzicato ve smyčcových nástrojích). Nová maska učiní několik půvabných tanečních pohybů, naznačených čtyřmi takty volnějšího pohybu,

jež ukončí závěrečnou pósou (65. takt, koruna), načež drobným krokem vznáší se zase pryč. Ale masky nedovolí vzdáliti se; hned v 2. taktu pustí se za ní masky jiné (vstup viol, jdoucí v sextách se sólo-

vými houslemi) — v cellech ozve se volání, a když vzroste všeobecný šum tremolandem houslí a viol, ukončí se scéna massivním žertem clownovým (tuba sólo, půlová nota *h*). Bezprostředně po tom nastane znova dřívější vír, tentokráte v tónině A-dur, jež dominuje odtud až do konce skladby. V radostný jásot sólových houslí vpadá celý orkestr, jenž vpadne v dřívější rhytmus polonézový po závěrečné kadenci sólových a prvních houslí. Družina mask, rozveselená tímto intermezzem, se zase uklidňuje, a za slábnoucích zvuků

zas pokračuje elegantní polonéza plesová. Je však ples maškarní — a tu umírněnost pravé elegance záhy zase ustoupí reji veselému, nevázanému, jakmile orchestr zase přibral postupně všecky své barvy. Místo osminek, jež až dotud vévodily, zazní v »Animatu« hybné, bujné trioly, jimiž vlastní polonéza, tanec, končí. Nekončí však symfonická báseň, jež chce líčiti celou scénu, nejen polonézu samu. Po dvou taktech *Larga,* kde motivem (*a*), v pp. jako by ozvěnou opakovaným, vlastně polonéza končí, doznívajíc ještě v *Moderatu* motivem (*b*), nastává závěr: poznáváme opět dvorné poklony.

díky za poskytnutý tanec a výměnu milostných pohledů (závěrečné kratičké *amoroso*). Konečných několik taktů (Allo molto) šumně uzavírá skladbu.

Jak patrno, zaznívá ze zvuků »Karnevalu« síla, veselí, elegance i humor — tedy všecky složky, potřebné k vykonání díla tak velikého. Humor objevuje se v celku i v detailech; tak na př. v taktu 34., kde ostatní nástroje smyčcové i dřevěné se sólovou kornou líčí milostnou scénu, honí se rozpustile a nevázaně viola s bassy a druhými celly v čistých kvintových sledech šestnáctkových, tropíc si přímý výsměch ze všech příkazů slušnosti a dobrých mravů.

Přehlížíme-li opět a opět celek i detaily, tážeme se, vidouce všude tolik geniálnosti a důmyslu, jak mohlo se státi, že dojem z provedení dne 2. března 1884 byl tak skličující, že i Hostinskému suggeroval výrok: »V posledním díle Smetanově, v Polonéze, shledáváme již trosky uměleckého veleducha . . .«?

Přímá, nepokrytá odpověď na otázku tuto jest: Smetanův »Karneval« byl ubit svým naprosto nedostatečným provedením. Zejména nástroje bicí, jichž zde Smetana užil měrou nezvyklou, v pravdě slavily orgie a celou skladbu kryly tak, že ji doslovně ubily. Jsem jist, že při provedení správném, při náležitém umírnění a podřízení nástrojů, zazářila by poslední skladba Smetanova svým plným leskem a krásou.

I musíme zde appelovati na naše orkestrální sdružení, aby rehabilitovala poslední dílo Smetanovo. Bylo by ovšem nutno, věnovati dílu obzvláštní píli, neboť třeba jest nejen celek, ale každý nástroj a každou skupinu nástrojů zvláště a do detailů studovati, aby všecky přehojné, partiturou předepsané odstíny ve všech podrobnostech vynikly a se propracovaly. Musilo by to býti studium, provedené se zvláštní pietou — za to však bylo by tím dosaženo nehynoucí zásluhy o poslední, labutí píseň Smetanovu![1]

(Dokončení.)

---

[1] Od doby, kdy stať tato byla psána, dovídáme se, že »Karneval« bude v krátké době proveden orkestrem Národního Divadla, řízením chefa opery p. K. Kovařovice.

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Pokračování.)

II.[1]

První zasedání zemských sněmův.

Dne 23. listopadu r. 1865 sešly se zemské sněmy předlitavské. Osm z nich ve většině své bylo federalistických a autonomistických, sedm rozhodně německo-centralistických, dva hrály roli »objektivních« diváků a vyhnuly se přikloniti se k té nebo oné straně. Všechny tyto tři proudy našly posily v některém ze zemských sněmů koruny české. Prvnímu směru ze sněmů koruny české většinou svou náležel sněm království českého, druhému sněm vévodství slezského, třetímu sněm markrabství moravského.

* *
*

Když sešel se sněm království českého, nebyla ukojena ještě ani nejnaléhavější přání Čechů. Místodržitelský stolec český zůstával neosazen, ačkoliv Češi přáli si dlouho míti v místodržiteli »věrného tlumočníka českých tužeb, nestranného zpravodaje a horlivého přímluvčího«, zástupcem vlády byl na sněmu místodržitelský vicepresident hr. Lažanský, který stal se u Čechů neoblíbeným. Neobratně, když město Praha v druhé polovici října chystalo se oslaviti diplom říjnový, žádal pražského starostu, aby k oslavě nikdo nebyl nucen, poněvadž část pražského obyvatelstva pokládá oslavu za nevhodnou,

[1] Stenographische Berichte des böhmischen Landtages. Vierte Jahressession 1865. — Stenografické zprávy sněmu Českého. Čtvrté zasedání 1865. Prag 1866. — Landtags-Blatt über die Sitzungen des mit allerhöchstem Patente vom 18. September 1865 einberufenen mährischen Landtages. (Nach den stenographischen Aufzeichnungen.) — Sněmovní list o sezeních moravského sněmu zemského, nejvyšším patentem, daným dne 18. září 1865, svolaného. (Dle stenografických poznamenání.) — Offizielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des schlesischen Landtages IV. Session vom 23. November 1865 bis 10. Februar 1866. 35. Sitzungen.

a vzbudil tím dojem, že »nedovede jednat proti vůli kasina«. Že mohl zastupovat ještě i po té události jako místodržitelský vicepresident vládu na sněmu, bylo považováno u radikálů i u umírněných za »neváženost k národu«.

Čeští poslanci na sněm přicházeli sice za nového systému vládního, ale za starého schmerlingovského složení sněmu. Neměli proto většiny a nemohli jí nabýti, ačkoliv doplňovací volby v okresích smíšených vypadly v český prospěch. Měli proti sobě silnou německou stranu liberálních centralistů, vedenou Herbstem, a řadu šlechticů, kteří byli věrni ústavě, a měli je proti sobě i přes to, že vůdce ústavověrné šlechty, kníže Karlos Auersperg, nejprve sněmovního jednání se zdržoval, teprve 4. prosince do sněmu se dostavil, a když po adressní debattě poznal, že vláda s jeho šlechtickým proudem nesympathisuje, mandátu se (16. prosince) vzdal. Aby nabyli většiny, čeští poslanci šli v jednom šiku s historickou šlechtou, vedenou hr. J. J. Clamem-Martinicem. Byli od ní podporováni v otázce pro konservativní šlechtu indiferentní, v otázce jazykové rovnoprávnosti, za to hlasovali se šlechtou v jejím hájení historického práva království českého. V ostatních záležitostech obě strany měly volnost a také jí užívaly. Šlechta hájila zájmy šlechtických velkostatkářů a jejich práva z doby předbřeznové k zřejmému roztrpčení českého proudu radikálního, Češi naproti tomu zastávali zájmy buržoasní demokracie a liberalismu. Historická šlechta dobyla při doplňovacích volbách ve velkostatkářské kurii několika mandátů a počet svůj tak rozmnožila.

Spojením českých politiků s historickou šlechtou byla zjednána za poměrů, jaké byly na zemském sněmu, většina. Byla to většina jen několika hlasů, která nestačila nikde, kde dle zemského zřízení vyžadovala se k rozhodnutí většina nebo přítomnost kvalifikovaná.

Ale přes všechny uvedené nedostatky Čechové zemského sněmu si tehdy vážili. Viděli v něm alespoň v idei »nástupce staroslavných sněmů království českého, představitele plné zákonodárné autonomie toho starého království a ve spojení se sněmem moravským a slezským representanta státní individuality koruny české«, a po manifestu a patentu zářijovém očekávali od nejbližšího zasedání sněmovního nejméně připravení půdy pro velkou akci státoprávní.

Na sněmu moravském postavení českých poslanců proti obecnému očekávání mezi Čechy[1] bylo daleko horší nežli na sněmu

[1] Mor. Orlice z 10. list. 1865: »strana federalistická dle všech záznamů na příštím sněmě bude míti většinu«.

českém. Liberální centralisté vedení Giskrou byli stranou mocnou. Historická šlechta, jíž nepodařilo se při doplňovacích volbách ve velkostatku rozmnožiti své řady, nebyla tam tak silná, aby, když by s ní šli čeští poslanci, činila většinu. Většina Čechům příznivá dala se získat jen tím, kdyby byl hr. Belcredi jednak vystoupil proti centralisticky smýšlejícím státním úředníkům na Moravě, jednak kdyby z velkostatkářů aspoň někteří, kteří náleželi ke konservativní straně střední, vedené hr. Mitrovským, byli se přiklonili k akcím historické šlechty. Ale hr. Belcredi centralisticky smýšlející vysoké úředníky neodstranil a z velkostatkářů ve straně střední žádný s historickou šlechtou nešel, třeba že čeští politikové na Moravě o to se přičiňovali, a tak čeští poslanci, ačkoliv kráčeli s historickou šlechtou, tvořili na sněmu moravském menšinu. Menšinu sice velice slušnou, lišící se od většiny jen několika (třemi) hlasy, ale přece jen menšinu.

Na sněmu slezském liberální centralisté němečtí měli naprostý vrch. Až na jediný hlas tvořili tehdy týž politický tábor, v němž pánem byl dr. Fr. Hein. Českým akcím politickým brány sněmu slezského byly ještě nadobro uzavřeny.

Tři otázky politického rázu předložili čeští politikové k řešení sněmu českému i sněmu moravskému. První týkala se postavení Čechů k zářijovému manifestu a patentu, druhá volebních řádů do sněmů zemských, třetí jazykové rovnoprávnosti.

* *
*

Postavení Čechů k zářijovému manifestu a patentu, které byly dle vlastnoručního listu panovníkova ze 7. listopadu předloženy při zahájení všem sněmům v Předlitavsku, bylo v Čechách i na Moravě totožné s postavením historické šlechty. Češi prostě připojili se k akci, která byla dílem historické šlechty a kterou na sněmu vedla historická šlechta. V Praze i v Brně návrh na adressu díků za manifest zářijový neučinil nikdo z politiků českých, nýbrž podávali jej šlechtici: zde hr. Albert Nostic, tam olomoucký arcibiskup lantkrabí Fürstenberg, a oba podávali návrh ten jen v jazyku německém. Shoda historické šlechty v Čechách i na Moravě byla nepochybná, a také čeští politikové v Čechách i na Moravě byli v úplné shodě mezi sebou a vůči akci šlechty. Na Moravě 28. listopadu hlasovali čeští poslanci pro podání adressy, a byli by bývali zajisté přijímali tam i programový obsah adressy samé, kdyby nebyl býval návrh na podání adressy

dne 28. listopadu zamítnut a tím státoprávní akci historické šlechty na Moravě nebyl býval učiněn konec.

V Praze na sněmu čeští politikové podporovali jednomyslně kroky historické šlechty jakožto federalisté a hlasatelé zemské autonomie. Palacký, Rieger a Sladkovský, representanti umírněného i radikálního směru české politiky, jako zástupci obcí venkovských pracovali v komisi adressní, posilujíce tam zástupce velkostatkářů, vesměs členy historické šlechty, proti německo-centralisticky smýšlejícím třem zástupcům kurie městské. Adressa k »císaři a králi«, kterou většina komise schválila, měla býti adressou díků a projevem loyálního smýšlení země. Nebyla to kritika ani zářijového manifestu ani patentu, nýbrž většinou doslovné přejmutí toho, co povídal manifest zářijový. Adressa vítala vůli mocnářovu, aby diplom říjnový, za jehož smysl navrhovatelé pokládali šetření historického práva a přihlížení k rozmanitosti zemí v Rakousku, stal se východiskem upravení ústavního práva v říši, aby při úpravě té všechny národy rakouské měly stejnou účast a aby, jak adressa opakovala dle neurčité stylisace manifestu, ujednání se sněmem uherským a chorvatským před rozhodnutím byla předložena zákonným zástupcům ostatních království a zemí, jejichž výroky budou míti stejnou váhu, jako výroky sněmů zalitavských. Více nežli bylo v manifestu, vložila většina do adressy žádosti k panovníkovi za korunování králem českým, »odvěké to v království našem symbolické zjevení, vzájemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení ubezpečeného stavu právního«. Ale o obsahu státoprávního vyrovnání adressa nemluvila a jako dřívější projevy historické šlechty i tento její akt týkal se v duchu říjnového diplomu jen království českého, o koruně české jako historicko-politické individualitě nevěděl. Adressa byla tak šetrně stylisována, aby nebouřila Němce, ale přes tuto svoji vlastnost nemohla je nechati klidnými. Tím, že přejímala zásady zářijového manifestu, byla určitým politickým programem, který byl v odporu s liberálně-centralistickým programem německým. Adressa, jako adressa země, obydlené dvěma národnostmi, nebyla také tlumočníkem českých národnostních tužeb, o potřebách národnosti české ničeho nepovídala, vyhovovala politickému programu historické šlechty, ale s národnostního stanoviska českého potřebovala doplnění. Toho dostalo se jí českými politiky v adressní debattě. Hájili-li representanti historické šlechty proti ústavověrné šlechtě a liberálně-centralistickým Němcům znění adressy, ducha diplomu říjnového, historické právo zemí diplomem tím zaručené a žádali si korunovace, čeští politikové

musili jíti a šli v adressní debattě dále a nezapomněli jen zdůrazniti svůj odpor z důvodů nacionálních proti ústavě únorové, proti nespravedlivému volebnímu řádu a proti privilegovanému postavení Němců, nýbrž vytýčili základy svého národnostního programu; ideu národnostní rovnoprávnosti a nutný důsledek nacionální politiky české: potřebu Rakouska »k vůli zachování vlastní existence naší« (Rieger). Postaveni vlády Belcrediho k adresse bylo příznivé a hned za adressní debatty ústy svého zástupce dal kabinet veřejně na jevo, že k akci historické šlechty chová se příznivě. Byly-li po vydání zářijového manifestu někde pochyby, co se má rozuměti »zákonnými zástupci království a zemí«, přestaly pochyby ty, poněvadž vláda »zákonnými zástupci království a zemí« výslovně označila zemské sněmy, a mohlo-li se mysliti, že slova hr. Belcrediho, při jeho nastoupení v prvním okružníku pronesená ve prospěch správní decentralisace a samosprávy, jsou jeho osobním míněním, které celý kabinet nesdílí, bylo po prohlášení vládního zástupce na sněmu království českého na jisto postaveno, že názor hr. Belcrediho o správní decentralisaci a samosprávě sdílí ne-li všichni, tož jistě většina kabinetu. Belcredi hleděl vyhověti i přáním historické šlechty po korunování panovníkově. Když 29. prosince r. 1865 nejvyšší maršálek hr. Rothkirch podal mocnáři ve Vídni adressu sněmu českého, panovník nejen ji blahovolně přijal, ale vyslovil i naději, že dá se korunovati za krále českého. Neslíbil však dáti se korunovati bezpodmínečně a hned, nýbrž až tehdy, když by byl do konce proveden program, zářijovým manifestem naznačený, a jen tehdy, když by na té cestě v sněmu království českého našel podpory.

* * *

Přátelské postavení vlády Belcrediovy k sněmu království českého bylo vhodnou situací, aby byl učiněn nový pokus o reformu nespravedlivého volebního řádu z 26. února r. 1861, proti němuž 6. dubna r. 1861 Čechové na sněmu postavili se poprvé a pak ještě několikráte. 16. prosince r. 1865 rozdána byla zpráva zemského výboru o dřívějších návrzích a peticích na změnu volebního řádu, a tím otázka, pro české politiky nejnaléhavější, rozvířila hladinu sněmovního zasedání. V komissi, dle kurií zvolené, němečtí zastanci volebního řádu únorového byli v menšině proti českým politikům spojeným se šlechtou historickou a tím bylo již předem v komissi zaručeno vítězství reformy volebního řádu. Ale vítězství to nebylo bezpečné v plenu sněmovny. Reforma nutně souvisela se změnou zřízení

zemského. Mohl-li v prvním šestiletí sněmovním býti změněn řád volební nadpoloviční většinou, nebylo možno, aby zřízení zemské bylo opravováno za přítomnosti menší, nežli činily tři čtvrtiny všech poslancův a aby pro opravu tu byl menší počet nežli dvě třetiny poslanců ve sněmovně přítomných. To byla ustanovení velice choulostivá pro všechny reformní kroky v sněmovně. Odchod německých poslanců postačil, aby každý pokus vzal za své, a kdyby i byli v sněmovně němečtí poslanci zůstali, spojená šlechta historická s poslanci českými nebyla by činila dvě třetiny přítomných poslanců. Komisse proti hlasům německým dohodla se o osnově reformy volebního řádu. Návrh svědčil o tom, že pocházel z kompromissu mezi konservativní šlechtou a buržoasními demokraty, mělo se jím vyhověti snaze po navázání na předbřeznové složení sněmů dle stavů, ale i theorii: stejná břemena — stejná práva. Dvacet držitelů největších statků fideikomisních ze skupiny velkostatků mělo míti hlasy virilní. Virilní hlas měl náležeti tomu, kdo vedle rakouského státního občanství a českého inkolátu měl takový majetek deskový nebo lenní statky, že se z nich platilo nejméně 40.000 kor. zeměpanských daní; z tohoto obnosu alespoň 24.000 kor. mělo připadati na statky, vázané fideikomisem. Ostatní poslanci velkostatkáři měli býti voleni. Voličové děliti se měli na dva volební okresy. První z nich měl voliti 40, druhý 10 poslanců. Do sboru prvního měli patřiti všichni majitelé deskových nebo lenních statků, kteří dle obnoveného zřízení zemského byli k sněmu způsobilí a platili nejméně 5000 kor. daní. Musili míti český inkolát, který udělovati měl panovník po návrhu sněmu. K dosažení inkolátu bylo zapotřebí státního občanství rakouského, řádného bydliště v zemi, majetnosti deskového nebo lenního zboží, platícího nejméně 4000 kor. daní a obecných podmínek práva volebního. Sbor druhý tvořiti měli majetníci všech deskových nebo lenních statků, platící aspoň 500 kor. daní. Praha místo 10 poslanců měla voliti 12, Liberec místo tří dva. Jako průměrné číslo pro velikost městských okresů přijala většina komisse 12.380 duší a 56.618 korun daní. Obchodní a průmyslové komory neměly poslance voliti, počet poslanců za okresy venkovské měl býti zvýšen ze 79 na 90. Průměrné číslo pro velikost venkovských okresů ustanoveno na 42.974 duší a na 204.540 kor. daní. Pro zavedení přímých voleb v obcích venkovských komisse se nerozhodla »v zájmu hájení práva voličského« a návrh, aby voličské právo žen bylo uznáno a vykonávalo se plnomocníky, zůstal v menšině, k níž v tomto případě náleželi i někteří poslanci čeští.

Jak umožnit, aby tato osnova reformy volebního řádu byla v plenu sněmovny projednána? Předložit osnovu plenu za poměrů, o nichž jsme výše pověděli, nebylo možno, neboť byli by Němci postačili k jejímu odmítnutí. Nezbylo tudíž nežli hledati cestu jinou. Většina komisse rozhodla se nepředložiti plenu sněmovny svůj návrh, nýbrž požádati přímo zvláštní adressou, k jejímuž přijetí v plenu nebylo potřebí více nežli absolutni většiny přítomných poslanců, panovníka, aby se ujal v otázce reformy volebního řádu iniciativy. Vladař měl býti přesvědčen o nezákonnosti a nespravedlivosti volebního řádu únorového, a kdyby se bylo podařilo přesvědčiti jej o tom, pak patrně měl nový volební řád pro sněm království českého býti oktrojován.

Adressa, jíž panovník byl žádán o iniciativu v otázce reformy volebního řádu, jen negativně naznačovala, jakým směrem měla by volební reforma býti provedena. Vycházela ze základu, že únorový řád volební jest v odporu se zásadami říjnového diplomu, tehdy zase vládou zastávanými, a kriticky dokazovala, že existující řád volební není v souhlase »se starodávnými právními poměry« a »nynějšími potřebami«. Positivních návrhů co nejvíce se vystříhala, aby vyhověla znění zemského zřízení, a nedala Němcům příležitost v debattě k novým námitkám. Německá menšina v plenu sněmovny chtějíc v zárodku zničiti dílo volební reformy, přála si, aby sněm započal přímo raditi se o návrhu zákona, komissí vypracovaném. Když její úmysl se nezdařil, dokazovala, že k podání adressy, která jest vlastně prosbou za oktrojírku, nemá sněm práva, že adressa jest obejitím zákona a že k jejímu přijetí, poněvadž směřuje k změně zemského zřízení, potřebí jest většiny dvoutřetinové. »Bylo to od dávna právem království Českého,« odvětil hr. J. J. Clam-Martinic, »aby se zastupitelstvo obracelo k Jeho Veličenstvu svému králi, a cestu tuto nelze zatarasiti paragrafy.« A Rieger háje přirozeného práva svého národa odmítl útoky německé, an pravil: »Právo musí dostati průchod, a nejde-li to cestou ústavni, musí se proraziti spravedlnosti cesta jiná.« Jedinou námitku Němců Češi nevyvraceli: Že adressa je žádostí za oktrojírku. Jako před zasedáním sněmu, tak i nyní nebáli se v té věci oktroje. Viděli, že byl to jediný způsob, kterým mohli tehdy vyjíti z pout nespravedlivého volebního řádu Schmerlingova. Ale dojde k oktroji té brzo? Nedalo se to čekati. Adressa byla přijata (v březnu 1866), když zasedání sněmovní mělo se již ukončit, a koruně odevzdána byla v době (v květnu 1866), kdy její veškeren zájem obrácen byl k politice zahraniční, k hrozící válce Rakouska s Pruskem a Italií.

Čeští poslanci na sněmu moravském, ačkoliv bylo jejich toužebným přáním a prvním článkem akutního programu jako Čechů v království, aby volební řád na sněm moravský byl co nejdříve změněn, nemohli pro své postavení jako minority, pomýšleti na akci za reformu volebního řádu v těch rozměrech jako Češi na sněmu pražském. Ale poněvadž, spojeni s historickou šlechtou, činili minoritu slabší proti většině jen o tři hlasy, a poněvadž právem mohli si činiti naděje, že v nejbližších dobách jejich řady budou na sněmu rozmnoženy, hleděli si i pro příští šestiletí sněmovní (až do konce roku 1872) zajistiti status quo, to jest možnost, aby v budoucím šestiletí sněmovním k změně volebního řádu stačila prostá většina hlasů v sněmovně přítomných poslanců. K přijetí návrhu v tomto smyslu, který podal dne 26. ledna r. 1866 a 8. února odůvodnil dr. Pražák, nebylo potřebí více nežli absolutní většiny hlasů. Kdyby konservativní střed byl se pro návrh rozhodl, vítězství návrhu Pražákova bylo zajištěno. V komissi, kterou pro tuto záležitost ustavil sněm většinou jednoho hlasu, Češi jako poslanci venkovské kurie, posíleni dvěma členy historické šlechty z kurie velkostatkářů, dosáhli většiny a s návrhem svým v ní zvítězili. Ale již v komissi člen středu hlasoval proti návrhu Pražákovu, a tím vítězství Čechů v plenu sněmovny stalo se pochybným. Nejen centralisté z důvodů německo-nacionálních, ale i střed z důvodů konservativních odmítl ponechati pro budoucnost cestu k opravě volebního řádu tak volnou, jak bylo v prospěchu Čechů, a jak přála si prohlášením vládního zástupce i vláda vzhledem k plánům reformy veřejné správy. Naděje Čechů na spravedlivý volební řád zemský pro sněm moravský byly do budoucna zmenšeny.

(Pokračování.)

Z nejnovější náboženské filosofie ruské.

(Dokončení.)

Rozluku mravnosti a náboženství provádějí Rusové vůbec velice energicky; zde stojí příkře zvláště proti protestantismu a proti protestantským náboženským filosofům a theologům, i když, jako Ternavcev, protestantismus uznávají. Proto nijak nepřekvapuje, že také Minskij, který by jinak rád vyrovnal mystiku se svým positivismem, volá docela patheticky, že věc náboženství jest definitivně a navždy ztracena, jakmile by náboženství bylo totožné s praktickou mravností. Filosofov proti tomu vidí odloučení intelligence od církevního náboženství v tom, že intelligence hlásá lásku k bližnímu, církev lásku k bohu.

Silný mystický rys moderní náboženské filosofie ruské uplatňuje se také v kritice askese a manželství. Theologové a zvláště mniši tu jako obhájci celibátu proti laikům přicházejí v příkrý odpor; theologové činí sice nejrůznější ústupky, ale naprosto se nedostávají přes dualismus obyčejné mravnosti kněžské[1] a výlučné mravnosti mnišské při všem svém scholastickém vtipu, který vynakládají na výklad svatých písem a církevních otců. Naproti nim hájí Rozanov a Merežkovskij manželství resp. lásku, kterou staví proti církevnímu křesťanství v rozhodnou protivu tím, že vidí podstatu křesťanské mravnosti zvláště v askesi.

Ve vývodech Merežkovského nenalézám nic nového a zvláštního — tirady pařížské a berlínské dekadence nejsou v Petrohradě přijatelnější; Rozanov je jasnější a sympathičtější, pokud vychází ze skutečných mravních poměrů ruského manželského a rodinného života, zvláště v ruské intelligenci, a pokud se také pouští do církevní soudní moci ve věcech manželské rozluky a ji dobrými důvody vyvrací. Za povšimnutí zde také stojí Ternavcevův výklad, proč manželství právem jest svátostí; Ternavcev vidí v manželství zjevení — (toto slovo má zde jiný význam, než je obvyklý u Ternavceva!) — těla, muž

[1] Ruští kněží žijí v manželství.

a žena dostávají v manželství a skrze manželství nové svědomí, totiž svědomí sociální, neboť účelem manželství není rozmnožovati lidské pokolení, nýbrž náboženskou společnost.

Tento převod církevní svátosti v sociální prvek provádí Ternavcev velice obratně a originálně; svátost stává se takto výrazem víry ve spravedlivý světský ideál náboženské společnosti. Tím způsobem shledává Ternavcev zároveň smíření mezi manželstvím a askesí — křesťanské, nebo přesněji řečeno, náboženské manželství jest splněním ideálu asketického.

Proti posvěcenému a svatému spojení pohlaví vidí Ternavcev v nenáboženském spojení pohlaví demonické zjevení těla; rozkoš objevuje se psychologicky jako vražda dítěte — účel manželství, ploditi děti, se neguje a obrací v niveč; odtud vzrůstající smyslnost stává se všeobecnou myšlenkovou vraždou, vševraždou, při čemž se Ternavcev snaží formulovati pathologický vztah rozkoše k ukrutnosti a k vraždě čistě psychologicky a přímo noeticky.

Nejsou-li vývody diskutujících školských theologů v oborech dosud zmíněných nic méně než silné, tož poskytne nám bližší rozbor i nejužšího oboru vlastního theologického vědění a myšlení málo poučení. Tak mně na př. napadlo, že Leporskij formulování dogmat v církvi vždy pokládá jako explicitní, nikdy jako implicitní; nehledíc k tomu, že se Leporskij staví v odpor proti vlastním ruským dogmatikům, konsekventní domýšlení názoru vedlo by k nauce o inspiraci a zjevení, která by i ruskému »orthodoxnímu« člověku dala co myslit.

Vidíme právě také na petrohradských diskusích, že ruská theologie trpí absolutností a ztrnulostí své církve; k tomu druží se pohodlný a ztrnulost v pohodlnost theologů přeměňující vliv evropské theologické literatury. Již dlouho lze pozorovati v ruské theologii, jak užívá proti protestantům literatury katolické a proti katolíkům protestantské. Z obou literatur čerpá se také apologetický materiál proti vědě a filosofii, takže vlastně jen potírání rozkolu, starověrců a tu a tam některých sekt vyžaduje vlastního přemýšlení a zvláště také historického badání. Avšak tu právě pomáhá také vždycky a všude a proti všem stát, praktický vykonavatel toho quod ubique, quod semper, quod ab omnibus, čehož zvláště Leporskij vyžaduje pro svou církev.

V historickém světle ukazuje se, že petrohradská diskuse byla pod vlivem veliké protivy a autority obou básníků-myslitelů Dostojevského—Tolstého. Novodobá náboženská filosofie ruská jest sku-

tečně podstatně určována oběma těmito mysliteli. Jsou to problémy, které oba ve svých dílech prožívají, s kterými se setkáváme v ruské filosofické i krásné literatuře stále a stále, ale nejen problémy — také způsob a směr náboženského myšlení a cítění prožívají mladší a napodobí je. Merežkovskij formuluje tento protiklad jakožto protivu mezi náboženským mysticismem a racionalismem — v hlavní věci právem, ačkoliv by přesnější analysa Dostojevského modifikovala tuto protivu nikoliv bezvýznamně. U Tolstého uplatnily se rozhodně protestantské vlivy, kdežto Dostojevskij má mnoho co děkovati francouzské, a tím, třebas i nepřímo, katolické literatuře. Každým způsobem jest protiva Tolstoj—Dostojevskij protivou protestantismu a katolicismu, avšak na rusko-pravoslavném podkladě.

Velice značně jest znáti v petrohradských diskusích také vliv filosofa Solovjeva. Kráčí sice Solovjev nábožensky po cestách Dostojevského, ale Solovjev sám trapně prožil ve vší hloubi protivu mezi mysticismem a racionalismem, Solovjev, spolupracovník liberálního »Věstníka Evropy« a obhájce vědy, ukazuje Tolstého jako antikrista, také připravil Merežkovskému, Minskému a j. literární genre legendy. V poslední instanci působila tu ovšem také Dostojevského Legenda o velkoinkvisitoru zákonodárně.

Solovjev také nově formuloval apokalyptickou visi Janovy církve, Merežkovskij, také Ternavcev a j. následovali jen v jeho stopách, ale zase také Dostojevského a slavjanofilů, zvláště Kirjejevského a Chomjakova. Až k historicko-filosofickému a náboženskofilosofickému učení těchto (ne všech!) slavjanofilů dlužno totiž stopovati Rozanovu »magiku messianismu« a dekadentních apokalyptiků.

Slavjanofilové první snažili se přesněji zdůvodniti protivu náboženského mysticismu a racionalismu a vysvětliti touto protivou rozdíl mezi Ruskem a západem. Schelling se svou Janovou církví byl učitelem slavjanofilů s jejich messianismem, s nadějí na záchranu nejen Ruska, ale celého lidstva novou ruskou církví Janovou.

Svůj odpor k západníkům, obhájcům evropeisace, stupňují slavjanofilové v protivu mezi celým západem a východem; tím přichází řeč na problém byzantinismu a jeho vlivu na staré Rusko, problém, který probíral také na petrohradských diskusích Rozanov a j. a který neopouští ruské theology a náboženské filosofy až do této chvíle. Byl vliv Byzancie na Rusko požehnaný a dobrý či špatný? Měla Byzancie, jeho církev a kultura vůbec cenu? Větší cenu než církve a kultura západní? A jak odnáší se vlastně ruská církev

a kultura ke kultuře a církvi byzantinské? Můžeme obě stotožňovati tak beze všeho, jako dělali slavjanofilové?

S otázkou slavjanofilů o podstatě a ceně Ruska a Evropy musí ruská náboženská filosofie přijíti nolens volens vždy k Petrovým reformám. Merežkovskij kreslí ve své trilogii Petra jako antikrista a pomáhá takto k literárnímu uznání rozkolníkům, kteří nenáviděli Petra jako antikrista. Že ruští myslitelé a spisovatelé jsou přímo pronásledováni ideou antikrista, jest známkou hlubokého vnitřního vzrušení, v němž myslící Rusové žijí již desítiletí a desítiletí. Dostojevskij viděl antikrista v nihilismu, který jako atheismus stavěl na roveň socialismu a katolicismu; Solovjev pokládá za antikrista Tolstého, Merežkovskij Tolstého a Petra; nejnověji také Andrejev jest znepokojován nihilistickým antikristem. Veliká přeměna názorů: před Petrem Rusové viděli antikrista v Mohamedovi; rozkolníci první nalézaji antikrista v samotném Rusku — až do přítomné doby pobuřuje orthodoxní, jedině pravověrné Rusko antikrist r u s k ý. Při přesnějším zkoumání jest to nihilismus a jeho typičtí representanti, kteří znepokojují moderní Rusko od Dostojevského Raskolnikova a Ivana až po Andrejeva Savvu.

Jestliže jsme uvedli problémy nejnovější náboženské filosofie zpět k prvním slavjanofilům, nesmíme také zapomenouti na nejvýznačnější protivníky slavjanofilů, na duchovní vůdce radikálních a revolučních směrů a stran. V Rusku jest filosofie s revolucí stále ještě úzce spojena, také — filosofie náboženská. Bělinskij byl a jest ještě dnes velikým hlasatelem pokrokových ideí; po něm přišel Herzen a Bakunin a po nich Černyševskij, Dobroljubov, Pisarev, ruští socialisté a individualisté, kteří se ještě dnes čtou, následují nebo odsuzují.

S Bělinským, Bakuninem a Herzenem byl dán vliv Hegelův a hegelské levice — zvláště to byl Feuerbach, který Rusy svou »Podstatou křesťanství«, svým anthropologismem »ostřízlivil«, jak se vyjadřuje Herzen, z církevního náboženství. Feuerbachova »Podstata křesťanství« tiskne se v Rusku bez censury teprve nyní, Feuerbachova náboženská filosofie působí na Rusy neustále a velmi silně. V petrohradských diskusích pozorujeme tento vliv na Ternavcevovi, Merežkovském, Rozanovu a j.

Chceme-li konečně odhaliti nejdůležitější a nejsilnější vlivy západní filosofie na nejnovější ruskou náboženskou filosofii, marně bychom pátrali po zřejmém působení evropských školských filosofů, ačkoliv je Rusové znají. Naproti tomu jsou to díla těch spisovatelů,

kteří sesílili a doplnili Feuerbachův materialismus — Marx, Lassalle, Schopenhauer, Darwin, Comte, Spencer, Nietzsche, Renan a někteří jiní, kteří působí na Rusy tu přitažlivě, onde odpudivě. Od dob Bělinského, Bakunina a Herzena jest to základní problém materialismu a atheismu, co zmítá vždy znovu myslemi v Rusku. Pro Rusy zní otázka in concreto: Má pravdu Bělinskij, který pokládal ruský národ v podstatě za národ atheistický a své stoupence odkazoval na Feuerbacha a socialisty, nebo má pravdu Dostojevskij, který učinil ruský národ bohonoscem a ruskému myšlení uložil za národní a všeobecný úkol překonati atheismus a materialismus. Ruský mnich zachrání Rusko a Evropu, zachrání svět... Mezi Bělinským a Dostojevským rozhodovali také účastníci petrohradských diskusí, a rozhodli. Většina rozhodla se s Dostojevským, ale nechyběla také oposice, třebas pocházela z tábora, který přeje náboženství.

— — Tento náčrt, který jsem učinil o nejnovější ruské náboženské filosofii, jest skutečně jen náčrtem, výňatkem z celku, ale přece výňatkem, který celek charakterisuje. Zároveň může tento náčrt sloužiti za úvod k pozdějším zprávám o ruské náboženské filosofii. Ovšem jest ruská náboženská filosofie docela zvláštní; Rusové nemohou ještě o náboženských otázkách školsky poučovati, jejich náboženská filosofie není abstraktní, nýbrž konkretní náboženské prožívání, a proto více dokument, »materiál« pro náboženskou filosofii. Ruská náboženská filosofie toho druhu, jakou máme v Evropě již pravidlem, nebyla ještě napsána. *M.*

Hospodářské poměry na Vysocku.

(Pokračování)

II. *Průmysl.*

Representují jej hlavně řemesla. Lokálně zajímavý je domácí průmysl. Velkoprůmysl je teprve v začátcích.

1. Domácí průmysl. Jsou to odvětví: sekání skla a návlek koral; v Roprachticích a Vysokém něco málo domácího tkalcovství a ve Vysokém samém bačkorářství.

a) Bačkorářství: vyvinulo se tu z obuvnictví. Je samostatným řemeslem a vlastně jen částečně domácím průmyslem, totiž pokud jednotlivé přípravy nebo části práce zhotovují se po domech. Ve Vysokém obuvníci pracují valným dílem pro vývoz do německého území, hl. pro Tannwald a Jablonec n. Nisou. Je tu 5 jarmarečních obuvníků, kteří jezdí s výrobky po trzích a 3, kteří pracují pro sklad a na objednávku. Výrobky jsou vkusné. Odvětvím obuvnictví je bačkorářství, které se tu provozuje od nepaměti. Pracuje tu 6 mistrů bačkorářských asi s 20 dělníky. Bačkory zhotovují se různého druhu: pro domácí potřebu a pro chůzi do sněhu a závějí. Jsou upraveny proti vlhku a úhledné (šněrovací). Jsou také dražší (14 K), ale trvanlivé, proto mají silný odbyt jak v českém, tak německém pohoří. Vyvážejí se též až do Vídně a Pešti. Někteří bačkoráři jezdí se svými výrobky po horských trzích. Ročně vyveze se z Vysokého na 20.000 párů bačkor. Jedna firma je větší. — Postup výroby: Nejprve zhotovují se tuhé podešve, jež se dávají dělat po domech. Dělají je staří lidé: výměníci z chalup a staří baráčníci. Největší péče je při tom najít materiál do podešvů. Skupují se kůžičky, okrajky od suken, zejména tuhých. Na poslední vrstvu ven obrácenou dávají se bílé »ošlaky«. Materiál dodávají mistři. Prošívání těchto tuhých vrstev děje se na zvláštním stroji. Svršky zhotovují mistři sami v létě do zásoby. Svršek sám složen je šesteronásobně. Na podzim dělníci sešívají podešve a svršky; denně sesadí dělník 14—18 párů,

které mistr pak okrajuje. — Materiál ovšem musí býti laciný: poskytují jej hojné textilní továrny zvl. soukenické (ošlaky), prostřednictvím hadrářů, a papírny, poněvadž tyto nepotřebují vlněných hadrů. Přebírání hadrů, jež je nepříjemnou prací, vadí většímu rozšíření tohoto průmyslu, kterého by pro svoji exportní schopnost mohl dojíti. — Mistr bačkorářský se řemeslem svým slušně uživí. Jako dělníci se jím zaměstnávají hl. na podzim ti, kdo nemají stálého ročního zaměstnání (zedníci).

b) Ve Vysokém před lety bylo též hedvábnictví jako domácí průmysl. Nevyrostlo z domácí podnikavosti, nýbrž začal je jakýsi žid, který po domech dával tkát. Zaměstnával tak as 30 dělníků. Část výroby vykonávala se ručně ve zvláštní výrobní místnosti. Vyráběly se šátky na hlavu a ornáty. Podnikatel chtěl přeměniti výrobu v tovární v samém Vysokém. Žádal na obci, aby na svůj náklad vystavěla továrnu — na to však nestačily prostředky, a tak byl nucen hledati příznivější místo. Postavil továrnu v Buřanech, později přesídlil na Hradsko, kde je nyní veliká továrna.

c) Také bývala před 30—40 lety ve Vysokém výroba slaměných klobouků, která trvala několik let. Zavedl a podnikl ji zemřelý A. Müldner a jeho choť. Oba vyučovali zde této výrobě, avšak nevydrželi konkurenci tovární.

d) Domácí tkalcovství: As do r. 1870 na Vysocku bylo i přádnictví domácím průmyslem. Příze dílem prodávala se přádníkům, t. j. překupníkům, kteří ji dále prodávali, nebo dávala se k setkání domácímu tkalci pro domácí potřebu. V každé vesnici býval tkadlec jako živnostník, ne tkadlec pro faktora pracující. Domácího tkalcovství na Vysocku nikdy nebylo. Co začala tovární výroba příze, zaniklo přádnictví a s ním i tkalci-živnostníci. Od několika málo let však (as od 1900) ve 3 obcích na Vysocku: Vysokém, Tříči a Ropraticích začíná domácí tkalcovství. Ve Vysokém zaměstnává se tkaním lněné příze na 23 stavech as 10 tkalců (s rodinami as 50 osob), v Tříči tká se v 15 rodinách, z nichž v 10 »tažené zboží« (grádle, damašky). Pracují pro faktory v Českém Jablonci. Jinde na Vysocku nenacházíme domácího tkalcovství, jen v této východní části u Jizery, kam postupuje z Jablonecka jako domácí průmysl tu úplně nový. Příčina je tato: v poslední době, kdy sklářský průmysl v českém podhoří skoro úplně upadl, právě české textilnictví jak tovární, tak i domácí se vzmohlo, a tak počínají se lidé chápati ručního tkalcovství, jen aby nemusili zpět do služby na statku. Nebude-li předstiženo továrnami, rozšíří se ruční tkalcovství na Vy-

socku ještě více — až se překoná dnešní vleklá krise textilní.[1] Bylo by to pokrokem proti sklářství. Textilní průmysl je daleko rozsáhlejší než sklářský, poněvadž odpovídá všeobecným a základním potřebám a vždy snadněji lze se při něm zaměstnat i v době krise. Textilní krise nebývají tak katastrofální jako v ozdobnickém sklářství, jsou výsledkem obchodních kombinací a ne změn vkusu. České textilnictví je dnes již schopno konkurence, má své technické i obchodní myšlenky a dovede výrobu udržet v značném rozpjetí i po dobu krise. Ve sklářství koralovém naproti tomu jsme slabí a odvislí na jabloneckých exportních velkoobchodech bez přímého spojení se světovým trhem. Četná populace pohorská potřebuje však nějakého velikého odvětví průmyslového, které by zabezpečilo výživu trvalou, ne najednou mizící.

e) Tím jsme se octli u posledního odvětví domácího průmyslu na Vysocku: sklářství koralového, které posud je tu jakýmsi faktorem. — Na Železnobrodsku a Vysocku již dávno provozuje se sklářský průmysl a obchod. Již v XVIII. století obchodovalo se odtud skleněnými výrobky ze severočeských hutí do Polska a Rusi. Na obratu XVIII. a XIX. století začíná na Jablonecku výroba, sekání, pálení a návlek koralového zboží (Glas Kurzwaren). Část produkční cesty tohoto průmyslu rozšířila se jako domácí po valné části českého Pojizeří. První perioda rozkvětu byla od 1850—1866, pak doba největšího rozkvětu byla od 1880—1890. V tuto dobu do českého území dávali němečtí obchodníci skleněné rafiky k sekání a návleku. V německém území zbyla výroba rafik, pálení koralí a obchod do Německa a zámoří. V době rozkvětu byly na Vysocku Boskov, Jesený a Ropratice hl. sídly tohoto průmyslu. R. 1890 zavedeno v něm. území mechanické sekání skla, čímž ruční sekání koralí pojednou přestalo. Čeští faktoři byli obchodně a kapitálově slabí, než aby mohli pokusit se o mechanickou strojovou výrobu. Štěstí bylo, že právě v tu dobu začal vzmáhati se český a německý textilní průmysl, tak že se mohlo k němu přecházeti. — Na Vysocku upadlo sklářství koralové úplně.[2] Dnes tu jest ještě jen návlek jako vedlejší zaměstnání, kde hlavní zaměstnání vyčerpává úplně pracovní způsobilost. V každé vsi skoro navlékají korale děti (ne ve Stanově), výměnkáři, v zimě i selské rodiny. V Tříči na př. ve ¾ rodin ve vsi se navlékají korale, ve ¼ z nich je návlek hlavním

[1] Psáno r. 1902, od té doby změnila se situace textilní.

[2] Na Železnobrodsku je situace poněkud jiná. Jsou tam faktoři obchodně vyspělejší a výroba se udržela v českých rukou (sekání rafik a pálení koralí).

důchodem, t. j. jediným průmyslovým, který mají vedle výnosu ze svého parcelového hospodářství. Za doby rozkvětu 1880—1890 všude se návlekem ani nezabývali (na př. v Boskově), byl to jen výnosný přivýdělek. Hlavním zaměstnáním bylo tehda sekání rafikového skla. Kdo se jím plně zaměstnával, vydělal týdně kol 30 zl. Z toho 7 zl. dal od návleku, poněvadž faktorovi odváděl práci celou. Zaměstnanost byla tak úplná, že každý dospělý člen rodiny tolik týdně vydělával, a faktoři ze Železnobrodska a Vysocka dávali rafiky k sekání až na Lomnicko a Jičínsko. V době rozkvětu bylo na Vysocku též broušení koral, z prvu na ručních brouscích, pak v brusírnách, jichž na Vysocku bylo 8. (Vznikly skoro vesměs proměnou z mlýnů.) Též pálení koral bylo na Vysocku. Pece byly v Boskově a Jeseném. Pálená práce vrátila se brusiči nebo sekáči, kteří ji dali pak do návleku a hotovou odváděli faktorovi. Brusírny byly zařízeny tak, že majitel brusírny najímal místo a sílu, brusič dráty, gumu, kámen a řemen měl svoje. — Dnes z německého území přichází hotová práce. Navlékač vydělá denně 1 korunu, ač navléká v ruce najednou na 12, 16—20 jehel. Za navlečení tisíce tuctů korálek platí se 1½—2 haléře, v době rozkvětu 6 kr. — Na Vysocku je dnes jediná brusírna v Boskově.

2. Co se týče vlastních řemesel, mluvili jsme již o bačkořářství a obuvnictví Vysockém. — Z ostatních řemesel a malého průmyslu je na Vysocku pozoruhodno: 2 provazníci ve Vysokém; pracují dosti i do něm. území. Ve Vysokém je též poměrně dosti vyvinutá konfekce oděvní. V městě je as 10 mistrových, jež šijí pro okolí, Roketnici, do Prahy a na Moravu (z Vysokého je dosti intelligence roztroušeno po Čechách a Moravě). Tyto mistrové zaměstnávají každá svou dělnici. Krejčích je ve Vysokém 6. — Ve Vysokém je 7 truhlářů, kteří pracují i do německého území. Dva z nich, Rohn a Janda, pracují i slohové, umělecké věci. Speciality: tlačené ozdoby na rakve a žaluzie. V městě jsou též dva soustružníci, kteří daleko dodávají. Specialita: Šachy. Též v Boskově je soustružník, v Sklenařicích Kašťákové. Řezbář Hanuš ve Vysokém vyrábí rámy, staví oltáře do katolických kostelů, boží hroby a »betlemy«.[1] — Ve Vysokém je 6 kolářů; odvětví to je zde vyspělé. Vyrábí se polní nářadí horské. Vozy hospodářské vyvážejí se i do německého území. Jsou přizpůsobeny pro jízdu na horách: prudké stoupání, klesání a otřásání. Jsou lehké a pevné. Též se staví vkusné kočáry. S kolář-

[1] Jsou veliké jesle s figurami pastýřů a biblických osob (»betlemáci«), často s mechanickým zařízením, jež figurami pohybuje.

stvím spojeno kovářství. Specialita: Skrbkova ruchadla. Je to horské ruchadlo, velmi dobré. Odbyt i do německého území. V Roztokách výroba košíků. — Ve Vysokém jsou tři strojníci, kteří mají pěkné závody. Z nich Petr Blažek vyrábí řezačky, váhy decimální, citlivé váhy pro ústavy, kávové mlýnky, vrtáky pro soustružny (tyto vyrábějí cívky pro textilní továrny). Zde se osvědčují jeho vrtáky lépe než anglické. Kalí též znamenitě ocel. Vyrábí dále vrtáky pro dirkování perletě a též dobré kleště. Strojníci ve Vysokém pracují pro široký kruh zákazníků. Jsou důmyslní, umělí a solidní. V městě je zámečník, dva nožíři (dobré nože), 2 pasíři, kteří dělají bižuterii pro skleněné umělecké výrobky do německého území. Dříve bývalo výnosnější, dokud se vyráběly skleněné knoflíky. Též jsou tu dva klempíři, dříve bývalo jich více a měli odbyt v širším kruhu. Jsou tu též 2 sekerníci. — Pekařství není ve Vysokém vyvinuto jako na př. v Lomnici, jsou tu též 2 perníkáři jarmareční. Na vsích pekař peče rohlíky několikrát v týdnu, v Stanově není pekaře. — V Boskově výroba vaty pro krejčí; výroba sodové vody ve Vysokém a v Boskově. V Boskově též cihláři (5), kteří nyní v Podkrkonoší provádějí stavby továrních komínů.

Stav řemesel je uspokojivý, řemeslo poskytuje výživu slušnou. Udržuje se dosti veliký počet řemesel a živností. Ve Vysokém je 120 řemeslníků a živnostníků (na 1400 ob.). I na vesnicích je dosti řemesel a živností. Počet jich stoupá. V Boskově je jich 38, v Jeseném 42, i v menších vsích, jako v Příkrém a Roztokách je jich 22, resp. 13. Celkem na Vysocku mimo město je as 250 různých živností a řemesel. S městem úhrnem as 370, počítáme-li obchody — na 400.

3. Z ostatního průmyslu zmínili jsme se o mlýnech, že v době rozkvětu sklářského byly proměněny v brusírny. Dnes ponenáhlu začíná se v nich tkalcovat: v Boskově, Ropraticích, Lhotce. V Roztokách mlýn přeměněn na pilu. Ve Vysokém zanikly dva mlýny (nyní z jednoho tkalcovna), v Staré Vsi jeden. V Olešnici pracují dva mlýny dosti dobře.[1] V Boskově pracují dva mlýny, též tak v Jeseném (u jednoho pila), v Příkrém jeden. V Přívlakách mlýn při Jizeře koupili Němci. — V Jeseném je as od r. 1900 skelná huť na vytahování rafik skelných. — V Boskově je tkalcovna as s 300 stavy a šlichtovnou, v Příkrém rovněž as s 250 stavy. Ve Lhotce byla tkalcovna na organtyny (as s 30 stavy), r. 1902 vyhořela. V Ropraticích má mlynář několik stavů ve mlýně. — V Jeseném je pivovar

[1] Nyní snad budou přeměněny v tkalcovny.

na velkostatku pro 3000 hl. roční výroby. — Ve Vysokém výroba lihovin. — Velkoprůmyslu posud na Vysocku není, jsou tu snad začátky k němu: v tkalcovnách.

4. Těžařství: V Jeseném je rozsáhlý lom vápencový, jenž většinou je v českých, menšinou v německých rukách. Též v Helkovicích je vápenný lom. V Jeseném a Boskově bývaly železné hutě. Dolovalo tu družstvo r. 1782—1790. Upustilo od dolování pro veliký náklad, jehož bylo potřebí na vedení štol. V Jeseném se tu dobu dolovalo též zlato, cinobr a rtuť.

III. *Obchod.*

Je na Vysocku podmiňován produkcí průmyslovou a zemědělskou, částečně poměry mezdními a hospodářským rozvojem německého území.

U zemědělských produktů jde o prostředkování odbytu do německého území. To činí obchodníci dobytkem, kteří tu jsou ve Vysokém, Jeseném, Boskově. Je to specialisování řeznické živnotsi za doby sklářského rozvoje a textilního let posledních, kdy v českém a německém území blahobyt a tím spotřeba masa vzrostla. Dále prostředkují obchodníci obilím. Ve Vysokém je i velkoobchod obilím. Oves skupují od rolníka na Vysocku t. zv. ovesníci, kteří dodávají speditérům v německém území oves, seno, jetel ve velikém množství. Sena a jetele vyveze se do něm. území z Vysocka značné množství — ukazuje na zanedbané dobytkářství. I za nynějšího stavu bylo by možno vzhledem ke stavu pícnin držeti více dobytka. Máslo, vejce, mléko do Němec vyvážejí máslíci. Ve Vysokém je 5 zelinářských obchodů, které skupují zeleninu a vyvážejí do německého území. — Ve Vysokém jsou tyto trhy: výroční na dobytek (6krát), četně navštěvované. Přihání se k nim dobytek z hor českých i německých až od hranic a od Železného Brodu. Je tu tržiště pro 200—300 kusů (pravidelný příhon). Dále: týdenní trhy na jetelová a lenná semínka.

(Pokračování.(

Jules Verne.

Napsal Karel Scheinpflug.

(Dokončení.)

Nápad vskutku překvapující svou duchaplnou prostotou. Pokuste se však provésti jej prakticky. První nevyhnutelná podmínka: obě skla musí míti na vlas stejný průměr a neporušené, rovně zbroušené okraje. Pak seznáte, jak je nesnadno zabrániti, aby z jejich dutiny neunikla část vody a nezůstavila v čočce vzduchovou bublinu. Konečně se přesvědčíte, že hlína je nejnevhodnější tmel, jaký lze k vašemu pokusu vybrati. Pochybuji zkrátka, že se vám podaří vyrobiti kloudnou čočku dle Vernova receptu, a pořídíte-li ji přece, zapálíte jí sotva kousek fosforu, natož sušený mech.

Resumuji: Vynálezy Vernovy mívají mnohem častěji cenu aesthetickou, než technickou; jsou s to vzbuditi spíše příjemné překvapení v čtenáři románu, než uspokojivé přesvědčení v odborníkovi.

A právě tak má se to i s Vernovými fysikálními experimenty. Jejich hodnotu třeba spíše měřiti aesthetickými emocemi, které vyvolávají, než vědeckým poznáním, jež vštěpují. Taková nepřehledná hladina mořská, měnící se vpádem jediného kaménku okamžitě v ledovou hlať, jaký neobyčejný aesthetický dojem!

* * *

O Vernově názoru světovém, filosofickém, náboženském, mravním, lze si stěží utvořiti spolehlivý úsudek, poněvadž literáta stále zakrývá učitel. Verne nezapomíná, že jeho spisy bude čísti také mládež, a ohled na ni vede, myslím, často jeho péro.

Celkem bývá v jeho světě mravním dobro odměňováno a zlo docházívá zaslouženého trestu; odvaha, i nejztřeštěnější, mívá báječné štěstí, a stihne-li některého odvážného reka přece jen pohroma, umírá s palmou vítěze v ruce a tragická vina zdvíhá nad ním výstražně svůj prst k nebesům.

Je ctitelem svobody a přítelem utlačovaných. Jeho hrdinové bojují v řadách severoamerických států proti otrokářům a jeho kapitán Nemo podporuje bouřící se Indy proti britskému útisku.

Zdá se, že by jeho ocelovi, kaučukoví a ohniví muži dovedli vybojovati svůj zápas s přírodou sami; vskutku, počínají si statečně. Zadržují sílu hmotou a hmotu silou, odvracejí zlé rozmary přírody svými dobrými nápady a na každý blesk atmosféry odpovídají bleskem svého ducha. Ale román bude čísti také mládež; snad by nebylo paedagogicky správné, utvrditi v ní přesvědčení o svrchovanosti a soběstačnosti lidského ducha? A snad by nebylo nesprávné, vkřísiti v ní víru, naivní, silnou, pevnou víru dětských let? Přivleče se tedy náhle na jeviště Prozřetelnost, třeba v nejnevhodnější scéně, pravý divadelní deus ex machina, šustící plátnem a skřípající kolečky.

Je román, jenž, více než kterýkoli jiný ze spisů Vernových, jak se zdá, měl býti a mohl býti apothesou lidské práce. »Tajuplný ostrov«.

Životní síla těch pěti mužů, kteří, byvše zaváti osudem na bezlidný ostrůvek, ztracený v poušti oceánu, bez nejmenších prostředků existenčních, s jedinou zápalkou v kapse, bez jediné pušky, bez jediného kapesního nože, promění znenáhla nedotčený kout přírody v kulturní státek, jest opravdu podivuhodna. Tvrdost přírody, zlobu lidskou, hrůzu samoty — všecko přemáhají svou nezdolnou vytrvalostí, svou radostnou prací. A jejich příběh, myslím, nemohl dojíti uspokojivějšího, harmoničtějšího i krásnějšího zakončení, než kdyby byli vskutku dostavěli svou loď a po šťastných zápasech s vlnami a větry pozdravili jednoho dne vítězně břehy pevniny.

Bylo však třeba poskytnouti příležitost nebesům k zasažení v jejich osud; bylo třeba postaviti prozřetelnost boží nad prozřetelnost dobrého ducha ostrova, tajemného vodního muže; bylo třeba ukázati na několika posledních stranách bezmocnost lidského ducha, jehož síla slavena na tolika stech stran před tím. I rozpoutá se v nitru zemském ohnivá bouře, aby pohřbila tajuplný ostrov ve hlubinách oceánu se všemi plody mnohaleté lidské práce, a aby mohla osadníky, hynoucí hladem na zbylém balvanu, zachrániti v posledním okamžiku cizí loď, loď, kterou vyslal On, Bůh nebes i země — Bůh školních čítanek a státy uznaných náboženství.

Nebo se mýlím a příčinou tohoto nenadálého konce byl onen Vernův shon po sensačních překvapeních, jakým je bez odporu splnění předpovědi Pencroffovy, že kapitán Nemo prokáže ostrovanům ještě po smrti velkou službu?

• •

Verne chce poučovati. Je v tom ohledu synem své doby, v níž snahy o šíření vědomostí za kruh odborníků nabývají zvýšené intensity. Učenci jako Max Müller v Anglii, v Německu Helmholtz, pořádají své proslulé vědecké přednášky a píšou populárně vědecké články pro nejširší kruhy obecenstva. Ve Francii básní Taine svá historická díla, maluje a tesá své kritiky. Anglický »essay« a francouzská »revue« zdomácňují v literárních zahradách Evropy. Zakládají se různé knihovny poučných spisů, a časopisy zábavné, ano i noviny začínají si všímati výzkumů vědeckých. I u nás vznikají v těch letech Matice Lidu, Riegrův »Slovník Naučný« a Josef Durdík vybízí české učence k vydávání populárně vědeckých děl.

Problém hnutí zní: učiniti vědu půvabnou, aby upoutala zájem všech. Za tím účelem zabíhají vědci na nivy umění a trhají tu jeho kvítí, aby jím ozdobili výtvory své vážné a přísné bohyně. Verne zachází na těchto záletech nejdále. Jemu nejde jen o průhledné podání, občasné zpestření poutavým příkladem, o umělecký styl (o tento, jak jsem se již zmínil, jde mu dost málo); celou formu uměleckou uchvacuje k šíření svých nauk a to jednu z nejširších a nejsložitějších: formu románu.

Ano, ještě správněji lze říci: Verne vychází směrem opačným. Je svým nadáním i svým pudem belletristou, ale jsa zároveň nadšeným ctitelem přírodních věd a zaujat vytčenou již snahou své doby, staví svůj talent belletristy do služeb vědeckých.

Je přesvědčením, že jeho pero musí vždy sloužiti zároveň šíření vědeckého poznání, tak proniknut, že se snaží dodati zdání učitelské schopnosti i těm svým dílům, s jejichž povahou se tato naprosto nesnáší. »Kéž by mé vypravování dosáhlo dvojího účelu, bavíc své čtenáře a poučujíc je,« praví na konci své povídky »Drama v oblacích«. Obsahem této povídky jest však vypravování šílencovo, jenž, vskočiv do loďky vzlétajícího balonu, rozčiluje znásilněného větroplavce líčením různých větroplaveckých pohrom. Čemu pak se může čtenář přiučiti z této povídky? Po čem má poznati, jsou-li líčené katastrofy opravdu úryvky dějin větroplavby, nebo výplody chorobné fantasie vypravěčovy? Poučení — z úst šílencových?

Jindy se zase jeho snažení umělecké srazí s jeho snažením vědeckým tak prudce, že zničí bezmála svým zápasem kus předchozí, v jakés takés součinnosti vykonané práce. Autor cesty »Do středu země« si uvědomí jasně, že pro ty a ony překážky fysické nebude možno dospěti jako lidem k vytčenému cíli. Ale jeho aesthetický vkus prohlásí zároveň rozhodně, že je stejně nemožno, aby se tito

lidé vrátili na povrch zemský toutéž cestou, kterou jej opustili, a aby se tak celý děj románu opakoval v opačném postupu. A poněvadž jest autor člověk příliš dobromyslný, aby dal svým lidem zahynouti v dutinách zemských hladem, žízní, zadušením, upálením, a poněvadž by po takové exkursi také neměl nikoho, kdo by mohl celou cestu popsati z autopsie užaslému světu, sáhne k zoufalému prostředku a přivolá na pomoc zázrak, zcela kvalifikovaný, starozákonný zázrak — a tak se uskuteční vorová plavba jeho tří živoucích lidí na tekoucí lávě! Scéna z »Tří mládenců v peci ohnivé« nebo z Dantova »Pekla« objeví se náhle v románu přírodovědeckém, protkaném realistickými detaily, scéna, jež se příčí nejen poznatkům vědeckým, ale i každodenním zkušenostem, a jež je příliš směšná, aby se mohla bráti vážně, a příliš vážná, aby v ní bylo možno viděti satiru.

* * *

Poměr Vernův k jeho předchůdcům?

Celou jeho tvorbu možno rozděliti ve tři druhy děl.

První tvoří cestovatelská líčení rázu realističtějšího, skoro střízlivého, která zasluhují jak pro svůj obsah tak pro svou formu spíše označení imitovaných cestopisů než belletristických děl. Jejich vzorem byly skutečné cestopisy, dle nichž byly pořízeny pouhou kombinací faktů, beze vší poetické tvůrčí činnosti.

Druhá skupina, práce romantičtějšího rázu, jsou dosti blízce spřízněny s cestopisnými a námořnickými romány počátku 19. století, a bylo by lze shledati v nich nejeden společný rys s pracemi Marryatovými, Cooperovými, Sealsfieldovými. Jejich duševním praotcem jest Defoe, jehož »Robinson Crusoe« svedl Verna svou látkou k několika variacím (»Tajuplný ostrov«, »Dva roky prázdnin« a j.).

Třetí skupina, nejsvéráznější práce Vernovy, které jsem se pokusil charakterisovati v předešlých kapitolách, nemají jako celky vzorů v předchozí literatuře; jimi založil Verne nový druh literárních výtvorů.

Jistého vlivu staršího Dumasa jsem se již dotkl: mám za to, že kapitán Nemo, muž všemohoucí svým věděním, je vlastním synem hraběte Monte Christa, může všemohoucího svým jměním. Vede mne k tomu nejen mnohá shoda povah obou těchto romantických hrdin (podivná chladnokrevnost v nebezpečí, krutá mstivost vůči nepřátelům, obětavost vůči přátelům, chránění slabých atd.), ale i jednotlivé z jejich životních příběhů. Že byl Verne ctitelem tohoto románového hrdiny staršího Dumasa, o tom svědčí jeho román »Nový hrabě Monte

Christo«, pokus o jakéhosi modernějšího »Všemohoucího« dle vzoru Dumasova, imitace ovšem ještě chatrnější ceny literární, než její vzor.

Z následovníků Vernových, ač bylo dosti těch, kteří se pokoušeli jíti v jeho šlépějích, jsou vlastně jen dva hodni zmínky: Francouz Camille Flammarion a Angličan H. G. Wells.

Budeme-li sledovati vývojovou čáru od děl Vernových k Flammarionovým, nemůžeme říci, že směrem k tomuto stoupá; naopak, romány Flammarionovy stojí dosti daleko za romány jeho předchůdce. Tento astronom-snílek, jemuž nelze upříti jistého lyrického vzletu, pokud bloudí zlatým pískem a modrými mlhovinami nebeské pláně, pokud se dává unášeti proudy Mléčné Dráhy a pozoruje lidi z ohromných dálek jako drobné body kdesi na povrchu Marsu, nemá schopností románopisce, do jehož úkolu se leckdy nutí. Jeho vynalézavost dějová jest chudičká, jeho představivost vágní, a duše lidská je mu knihou, k jejímuž písmu mu chybí klíč. Bývá-li dějový tok románů Vernových přerýván poučnými vložkami, jest u Flammariona románový děj už pouhým tmelem, kterým jsou nuzně spojeny různé populárně vědecké výklady. Děj jeho »Konce světa« zasahuje mnohá tisíciletí a jest nicméně tak skrovný a rozptýlený, že by sotva který čtenář jej dovedl vyprávěti za nějaký měsíc po přečtení knihy; tím méně pak by se upamatoval na jednající osoby románu. Lidé Flammarionovi nebývají více než přírodopisným pojmem, živočichy druhu »homo sapiens«, kteří chodí po dvou, mluví, mají hlad, bojí se, a jimž je z určitých příčin horko nebo zima; nanejvýš jsou ještě učenci, státníky, obecenstvem, stíny schemat, vedle nichž se vyjímají lidské šablony Vernovy jako tvorové z masa a krve, kypící individuelním duševním životem. Jeho líčení dalekých zítřků jsou mlhavá a nesuggestivní, jeho poslední lidé (Omegar a Eva) abstraktní příšery. Rád se pohružuje v mystické hloubání, aniž by se mu podařilo vynésti jedinou perlu z hlubin tajemství. (Georges Spero.)

Wells je svou povahou přímým kontrastem Vernovým. Nemá jeho optimismu, ani jeho bonhomního humoru, jeho podivínství nedýše intimitou známé skutečnosti; je vyvolavačem pochmurných přízraků, stvořitelem děsivých příšer, z jeho bizarrerií vane dech hrůzy. Upomíná v tom ohledu silně na Poa. Jeho síla fantasie, jeho schopnost hmotné a živé představy neviděného, jeho vynalézavost dějová, jeho dovednost užívati výzkumů vědeckých za stavivo uměleckých děl nezadají Vernovým; ale jeho umění líčitelské je suggestivnější.[1]

[1] Bylo by zajímavo srovnati s tohoto hlediska vylíčení srážky země s jiným tělesem nebeským od všech tří autorů: Verne »Na kometě«, Flammarion v »Konci světa«, Wells v povídce »The Star«.

syrové barvy jeho obrazů jsou sladěny oparem jednotné nálady a jeho spádná, raffinovaně jednoduchá mluva nese stopy stylistického úsilí. Pouze těmto vlastnostem vděčí, že se mu podařilo vynutiti z půdy Vernem tak vymrskané ještě nějakou žeň. Bývá tendenčním, ale didaktickým není. Ostatně je tento fantast také dobrým psychologem, a že v jeho duchu sídlí vedle energie spekulativní také vřelý cit, o tom svědčí některé z jeho novel, jejichž obsah je vážen ze skutečnosti.

Pokud se týče vědeckého vyzbrojení k literární činnosti tohoto druhu, Verne stojí nade všemi svými předchůdci a nestojí za žádným ze svých nástupců. Vědění tohoto právníka, zejména z oborů věd přírodních a technických, je vskutku rozsáhlé i obsáhlé. A nespokojuje se s určitou jeho měrou, až do vysokého stáří sleduje všecky nové objevy.

Jeho díla kráčejí s dobou. Kapitán Nemo románu »Dvacet tisíc mil pod mořem« riskuje ještě pochroumání svého plavidla, prorážeje nepřátelské lodi jeho ocelovým klounem; kapitán Nemo »Tajuplného ostrova« užívá již torpéda.

* * *

Zabýval jsem se v této studii podrobněji jen několika romány Vernovými, malou částí jeho početně velikého díla. Nečinil jsem tak proto, že bych také jiných prací autorových neznal, nýbrž proto, že tyto práce nejsou hodny bližší pozornosti.

Řekl jsem s počátku, že podstatu románů Vernových tvoří experiment, postaviti člověka do nezvyklého přírodního okolí, a řekl jsem, že tento experiment je traktován vnějšně, nikoli psychologicky. Z toho vyplývá, že látkový výběr jeho románů je dosti určitě obmezen. Zavede svého cestovatele do krajin věčného ledu a přinese »Příhody kapitána Hatterasa«, vysadí ho na pustý ostrůvek a dá nám »Tajuplný ostrov«; dá mu vznésti se do ovzduší a je tu »Pět neděl v baloně« a »Robur vítěz«; ponoří jej do hlubin mořských a máme »Dvacet tisíc mil pod mořem«; spustí jej pod povrch zemský a vznikne »Cesta ku středu země«; dopraví jej na jiné těleso nebeské a objeví se »Cesta kolem měsíce« a »Na kometě«. Tím je počet možných experimentů toho druhu u konce. Co vytvořil nad to, jsou jen neobratné náběhy k týmž pokusům, nebo zbytečné jejich variace; po případě práce jiného druhu, postrádající známky jeho originality.

Jeho imitované cestopisy »Zimní pobyt v ledovém moři« a »Země kožešin« vyrovnají se fádností skutečným cestopisům z krajů polárních, postrádají však jejich půvabu skutečnosti. Jeho cestovatelská

dobrodružství »Příhody tří Rusů a tří Angličanů«, »Okeanem na kře ledové«, »Hvězda jihu«, nevynikají umělecky valně nad jiné cestovatelské fantasie, indiánské, křovácké a zálesácké povídky starších i novějších vyrabitelů, slavného K. Maye k nim počítaje, leda tím, že pracemi Vernovými pronikají častěji jeho zeměpisné a přírodópisné znalosti, a že Verne neopomene využitkovati na prospěch svých dobrodruhů technických vymožeností doby; nevyhnutelné divošské mrtvoly pro lačná srdce bílých čtenářů opatřuje ovšem mitrailleusa »Tří Rusův a tří Angličanů« hojnější měrou, než pušky lovců »Zlatého údolí«. I v »Cestě kolem světa« a »Carově kurýru« tvoří hlavní půvaby nikdy nechybující rány z revolverů, oslepující hrsti zlata, vrhané hazardně do jícnu okamžité nesnáze, uprchlické a detektivní lsti a úskoky. O knihách rázu »Patnáctiletého kapitána« a »Dětí kapitána Granta« nelze říci ani tolik; knihy vzniklé z řemeslnické píle, která ukládá ztráviti tolik a tolik hodin denně u psacího stolku, nebo vynucené nenasytností redaktorskou či nakladatelskou; a možno že spářením obou popudů. Při nich nechaly autora na holičkách i jeho nejvěrnější družky, jeho smělá fantasie, jeho vynalézavost dějová, jeho obratnost pořadatelská, jeho vědomosti i jeho vtip; všecko.

»Dva roky prázdnin« jsou bledým odstínem »Tajuplného ostrova«, asi jako když vypláchne skleničku od Sherry vodou.

Někdy stačí Vernovi za látku románu demonstrace fysikálního přístroje. Vezme fonograf s kinematografem, zanese je do starého hradu, kdež jimi dává obveselovati nemožného podivína, a je z toho »Tajemný hrad v Karpatech«. Jindy se chopí anekdoty nebo novinářské lokálky. Za jedné z posledních světových výstav pařížských připadl jakýs vídeňský pomocník, jménem Zeitung, na myšlenku, jak by se dostal lacino na výstavu: dal se uzavříti do veliké bedny a odeslati do Paříže jako náklad. Nápad poskytl novinám celého světa látky na několik různých zpráv — a Vernovi na román »Klaudius Bombarnak«.

* * *

Jules Verne se pokusil také (ve spolku s jinými) jako dramatik. Úspěchy, jichž se dodělaly jeho kusy »Cesta kolem světa« a »Carův kurýr«, jsou z oněch, jež svádějí opravdové ctitele umění, aby slovo »úspěch« vyslovovali s pohrdáním.

Skoro všecky přednosti Vernovy, jež mu můžeme přiznati jako románopisci, zvracejí se u dramatika v pravý opak.

Verne řeší konflikty člověka s přírodou, a drama žádá konfliktů lidských povah. Krajina jeho příběhů je skoro jednající bytostí, jež

zasahuje v děj mocněji, než můžeme žádati od pomalovaných pláten jevišť, která dovedou býti sotva více, než ovzduším lidských činů a resonanční deskou jejich nálad. Rozmarnou vladařkou jeho dějů bývá paní Náhoda, kteréžto dámě svěřuje opravdový dramatik jen úřad služky. Drama žije charaktery, z nichž se rodí jeho děj, a on má jen šablony, střižené dle potřeby své fabule. V dramatické tvorbě touha po jednotě místa a času, a v jeho dílech toulavost fantasie, těkající v sedmimílových botách po povrchu zeměkoule a vzdálenostmi měsíců a let; v dramatě bolesti citů a vášní, které se dají vnuknouti výkřikem, a u něho muka šedesátistupňového mrazu, jež lze velmi slabě suggerovati malovanými rampouchy.

Co si přináší pro tvorbu dramatickou, jest jen jeho technická routina, ona napínavost, o níž jsem mluvil výše, ono napovídání, dráždící zvědavost, ono umísťování effektů na konci aktů: a, chcete-li, jeho nepřebrané vtipy.

Všecky tyto positivní i negativní vlastnosti činí ho způsobilým ploditi pouze ony bezduché a smělé divadelní vetřelce, kterým se říká »výpravné kusy«, hry, při nichž režisér odevzdává své žezlo divadelnímu strojníkovi a baletnímu mistrovi, v nichž se herci dělí o úspěch s napodobenými slony, ledními medvědy a krokodily, kde pohyblivé obrazy krajin, parádní požáry, lepenkové vlaky a lodi, kotrcající se po jevišti, nahrazují nedostatek básnických illusí, kde balety zastírají chudobu myšlenek a nejmocnější emoce vzbuzují hojné rány revolverů, které nikdy nechybí.

* * *

Vidím, že můj článek přerostl rozměry, které jsem mu stanovil ve svých počátečních úmyslech. Nemyslím však, že bych byl věnoval dílu Vernovu více pozornosti, než zaslouží. Neboť Verne jest jedním z nejčtenějších u nás autorů a jest duševní kojnou naší mládeže. Bylo tedy, soudím, na čase, prozkoumati podrobněji duševní chléb, kterým se živí náš lid a poetické mléko, které ssají naše děti.

Dovedou těžiti naše školy, rodiny a veřejné knihovny z této práce tolik, kolik se z ní vytěžiti dá?

Či se musí vyplniti neodvratně hrozba páně Vilímkova, že nám přeloží všecky práce Vernovy?

Co napsal Verne poněkud cenného, máme již přeloženo a máme přeloženo i mnoho jeho bezcenného braku; další rozmnožování tohoto braku znamená pro nás vyhazování peněz a kažení literárního vkusu. A peněz i vkusu nemáme v Čechách právě nazbyt.

Karel Scheinpflug.

DODATEK.

Tato práce byla napsána počátkem letošního roku. Než vyšla na světlo, stalo se něco, o čem je třeba ještě se zmíniti.

K nynějším českým vydavatelům děl Vernových, pp. Vilímkovi a Hynkovi, přidružil se třetí, pan Kočí. Dle prospektu a prvního svazku, který mám v ruce, bude je vydávati právě tak bez výběru, jako pan Vilímek; bude je vydávati bez illustrací a oním hustým tiskem, který je zlepšenou obnovou různých těch Groschenbibliothek, jimiž popularisovali Němci v první polovici minulého století své klassiky; bude je však vydávati za svůdně levnou cenu, která jim bezpochyby zjedná ještě většího rozšíření ve světě dětském, než sešitové vydání p. Vilímkovo.

Tedy zase bez výběru! Dvaapadesát románů, osmdesát jeden svazek, beze slevy, bez pardonu, vydrží-li tak dlouho trpělivost malých čtenářů. A naše děti budou zase schraňovati haléře, aby si za ně nanosily laciných knih, které skrývají ve svém lžirealismu pro jejich naivní, důvěřivou mysl nejedno nebezpečí, činíce jim jménem vědy sliby, jichž ona není s to splnit, líčíce jim provádění zázraků jako zcela snadné řemeslo, vzbuzujíce v nich dojem, že veliký a krásný život lze žíti jedině kdesi v tajemných, nepřístupných koutech země nebo na jiných tělesech nebeských — aniž by odměňovaly risiko těchto nebezpečí něčím z toho dvojího, co by mělo býti obsahem každé knihy: ryzím uměním nebo ryzí vědou.

Ach, naše děti! Přijde doba vánoc a s nimi doba literárního trhu pro děti. Z hlubin neznáma vystoupí zase bezejmenní »literáti«, jimž by redaktor posledního kalendáře sotva otiskl několik řádek, a budou mluviti k našim dětem celými knihami, knihami pohádek bez poesie, povídek morálky právě tak falešné jako vtíravé, veršíků, kterými by se každý čipernější perníkář rozpakoval polepovati své výrobky, knihami tlustými, v červených deskách, s křiklavými obrázky, knihami po pěti a po osmi korunách . . .

Ale panu Kočímu, jenž zahájil své publikace pro děti Schwaigrovým Hastrmanem a pohádkami bratří Wenigů, a svou lidovou četbu Němcovou, Havlíčkem, Palackým — panu Kočímu se divím.

V listopadu 1906.

Náboženství, církev, vyučování náboženství, vyučování morálce.[1]

J. Tews.

Zodpovídati otázku, co jest náboženství, není možno několika jen slovy a pro náš cíl není toho ani třeba. Jen tolik nutno říci, že můžeme mluviti o náboženství ve smyslu objektivném a subjektivném, v témž smyslu, jako mluvíváme o objektivní a subjektivní kultuře. Náboženství ve smyslu objektivném obsahuje všechny dokumenty náboženské literatury, formy kultu, náboženské zvyklosti a v širším smyslu kostely, náboženské předměty atd. Náboženstvím v subjektivním smyslu jest to, co jednotlivec náboženského v sobě má, jeho víra v božstvo neb nevěra, vliv jeho představy boha na život jeho duševní, zvláště pak na jeho mravní jednání a na citový svět. Náboženství v subjektivném smyslu zoveme vírou. Někdo může mnoho o náboženství věděti a přece může málo náboženství míti a naopak.

V pedagogické a theologické literatuře spor je o otázku, zda je náboženství naučitelné a zda má či nemá se mu učiti? Klad nebo popření této otázky nezávisí jen na tom, jaké kdo zaujímá postavení vůči náboženství, nýbrž spíše na tom, jak otázku klademe. Soden praví: »Náboženství jako osobní statek, náboženství ve smyslu objektivném nedá se naučiti,« a farář Bonus dodává: »Nemám vroucnějšího přání, leda ono, aby náboženství bylo vzato ze školy — raději dnes než zítra.« Že naopak náboženství v objektivném smyslu dá se naučiti a že se mu učiti má, o tom v pedagogických kruzích vůbec nemůže se disputovati. To je samozřejmé. Ale zcela jiná je otázka, zdali vyučování náboženské je vhodným prostředkem dosíci toho, co zoveme vírou, a zdali za dnešních poměrů je opráv-

[1] Překládám zde druhou přednášku ze spisu Tewsova »Schulkämpfe Gegenwart« (»Aus Natur u. Geisteswelt«. Teubner — Lipsko). Přednášky ty měl autor v Humboldtově Akademii v Berlíně. Knihu doporučuji zvláště učitelstvu.

něno nebo aspoň záhodno, učiti náboženství nuceně se strany státu. Friedrich Neumann píše ve článku, týkajícím se otázek školských: »Není už jednotné víry, ani v jednom a témž vyznání. Každá hlava věří v něco jiného. Nechci říci, že se dnes věří méně než dříve, ale věří se nestejnoměrněji. Pojmy víry nekryjí se už. To stěžuje náboženské vyučování ve škole. Kde je staré, stejnotvárné obyvatelstvo, tam snad to jde; kde však je smíšení, různý lid, už není, več by všichni společně věřili. Na tom ani my pastorové nedovedeme nic změniti; snad ani vůbec nechceme. Těžko jest spravovati mnohotvárnou víru, ale tato víra je pravdivější než jednostejnost. Bolestné jest toliko, že mnohotvárné víře nedá se vyučovati po třídách. Co spravíme se školou?«

Má škola toliko sdělovati náboženské vědění? To by bylo nepedagogické. Co se ve škole sděluje, musí také vyučovatelsky být spracováno. Poskytuje-li škola náboženské dokumenty, nemůže jich přejíti bez výkladu. Ale výklad jest různý. A které dokumenty má přibírati škola? Kdo má v tom rozhodovati? Církev? Jest snad tato nestranným soudcem v té otázce? Což soustřeďuje se v církvi, t. j. zde u duchovních, vědění náboženské? Věda náboženská, jak známo, často nebo většinou je ve sporu se sluhy církve, více než lékařská a právnická věda s praktickými lékaři a soudci a státními návladními. Církev zajímá se méně o vývoj náboženských představ, než o jich udržení. A může si či smí si učitel dáti předepsati určitý nějaký výklad? V jiných vyučovacích oborech je učitel vázán stavem vědy. Co hozeno vědou přes palubu, tomu nesmí už učiti, nechce-li si uškoditi na vážnosti. I v náboženství sotva může býti jinak. Také zde musí existovati nejvyšší autorita. Jest jen otázka, zda máme ji hledati v církvi nebo v náboženské vědě. Takovéto rozpory objevují se už, jedná-li se o náboženské vědění. Situace stěžuje se, má-li býti úlohou vyučování přivésti žáka vyučováním k víře. Kdo má určovati, več a kolik má se věřit a kde může začínati pochybování? Smí škola zabraňovati vůbec kritice? Smí potlačovati pochybování? To odporuje jejímu postupování ve všech ostatních oborech vyučování.

Tak víží se k náboženskému vyučování školnímu tucty těžkých problémů, pro něž těžko je najíti obecně uspokojivé řešení. Nejjednodušším vyhnutím zdá se býti odstranění náboženského vyučování ze škol. Že k tomuto vyhnutí se sáhlo v katolických zemích téměř všeobecně, to osvětluje vlastní jeho význam nejostřeji. Ve skutečnosti znamená vzdání se školského vyučování náboženského

kapitulaci před vnější mocí církevní. V tomto prostředku uniknouti řešení spočívá, ač zní to snad paradoxně, podceňování náboženství a přeceňování církve.

Náboženství je součástkou naší kultury a to tak význačnou, že v celých obdobích světových dějin samojediné ovládalo duchy. Odstraniti takovou součástku kulturní ze státních ústavů kulturu předávajících znamená na každý způsob omeziti obor působení školy. Vyučování náboženské odstraněním ze školy nezmizí, přenese se toliko na jiné místo. Přejme je církev. Stát rozdělí se s církví na polovic, uzavře s ní mír potud, že přenechá jí bez výhrady část předávání kultury. Tím rozpoltí se pole vzdělanosti. Na jedné straně vládne církev, na druhé stát. Utvoří se dva kulturní světy, mezi nimiž není vnější a vnitřní souvislosti. Ale obojí ten svět kulturní má se směstnati v téže dětské hlavě, v témž duchu lidském se vyvinouti v mohutnosti, jež určují a ovládají celý život. A mohou trvale býti v rovnováze? Je třeba podívati se bez odkladu na analogické politické poměry.

Je církev oprávněna k tomuto nároku? Stvořila snad ona náboženství? Kdo zná dějiny církevní, jistě to popře. Prameny nového náboženského života jsou většinou mimo církev. Církev je správkyní stávajícího statku kulturního, pokud se týče náboženství, a tato správa nebyla vždy prosta výtek.

Požadavek církve říditi, po případě udíleti vyučování náboženské, zavírá v sobě požadavek samostatně určovati obsah náboženského vyučování. Tím je postavení učitele při vyučování náboženském jiné než v ostatních oborech. Tam rozhoduje věda; všechno moderní vyučování stojí na podkladě kritickém. Pojetí přírody z dětského věku lidstva musí ustoupiti výsledkům moderního badání přírodního, i tehdy, když jsou úzce spiaty s náboženskými naukami biblickými.

Jinak má se věc při vyučování náboženském. Zde není zkoumání jednotlivých dokumentů, pokud se týče jejich skutečné hodnoty. Tím vyjímá se náboženská nauka z životního proudu vývojového. Co tam nového vzniká a zaměstnává vůdčí kruhy, to v nížinách života lidu nesmí se ve známost uvésti. Naproti tomu má učitel náboženství jako skutečnosti učiti věcem, pro něž chybí důkaz skutečnosti.

Jak dostati se má škola z toho dilematu? Myslím tak, že odmítne takovéto náboženské vyučování. Škola má učiti, co jest, má vyložiti náboženské nauky všech dob a všech národů, pokud to je možno ve skrovném rámci jejím, a není-li už možno uvésti dítko do každého

chrámu, má se mu otevříti výhled na to, co skrývá se v tajemných těch prostorách.

Ale otázka žákova po tom, co skutečně jest! Jak postaviti se k ní má učitel? Myslím, že bez okolků vyloží: Jsou lidé, kteří všemu tomu, čemu učí jednotlivé systémy náboženské, věří, a jsou lidé, kteří tomu nevěří; a že tak tomu bylo za všech dob. Dále může dítěti vyložiti, že jsou lidé, kteří mnoho věří, a lidé, kteří málo věří, že miliony lidí věřilo a ještě dnes věří, že vedle toho mnozí víru předstírají, ale i nevěrou se honosí, zkrátka může mu otevříti pohled ve skutečný svět náboženského života.

Dítě může se dále učitele ptáti, zda on sám věří. Žádný učitel, který chce si uchovati důvěru dítěte, nesmí odmítnouti odpověď na tuto otázku. Může klidně přiznati se k víře nebo nevíře. To nemůže mu už proto u dítěte škoditi, poněvadž v obojím případě nalézá se učitel ve velké a stejně dobré společnosti. Dítě může se dále ptáti, zda má samo věřiti nebo nevěřiti. Odpověděl bych dítěti, aby otázalo se nejprve těch, kdož jsou mu nejbližší, těch, které má nejraději a jichž nejvíce si váží, tedy rodičů atd. Zároveň je možno varovati je před lehkovážným posuzováním náboženských problémů.

Opravdová vážnost náboženských problémů dítěti se umožní poukazem na hledání a zápolení bojovníků a na práci a tvoření jiných vůdců na poli náboženském. Životní dějiny Augustinovy, Lutherovy atd. obsahují více plastického, mysl jímajícího života náboženského, než všechna dogmata dohromady. Nechť potom jednotlivec jde svou cestou, ať přidruží se k atheistům nebo k orthodoxním, v žádném případě neučiní tak lehkovážně, v žádném případě nebude se mu nedostávati porozumění toho, že jiní dali se opačnou cestou. Ale tím získá se půda pro pravou snášelivost, jež spočívá na porozumění a nikoliv na lhostejnosti.

Vedle náboženských osobností bude vykládati náboženské vyučování velké činy náboženské ve světových dějinách a v životě sociálním, ale také výstřelky náboženského šílení, konfesionálních sporů a nenávisti, války náboženské, inkvisice, pronásledování atd.

Nechceme-li toto škole dovoliti, nemůže pracovati s námi, musí odmítnouti náboženské vyučování, a toto připadá potom církvi. Tím však nebude pokoj mezi oběma; církev neopomine útočiti na školu, a škola ostatními svými naukami bude ubírati půdu náboženským dogmatům, a tím vyrůstati bude církvi nebezpečí, že jednoho dne

celá její budova se sřítí. A mýlil by se, kdo by se domníval, že mechanickým zákonodárstvím zbavil by lidstvo těchto konfliktů.

Že takovéto náboženské vyučování, jak jsem je vylíčil, není konfesijní, netřeba dále vykládati; není však také tím, co označujeme jako všeobecné náboženské vyučování.

Má býti toto náboženské vyučování povinné? Ano a ne. Kdyby škola chtěla i zde sáhnouti k absolutnímu nucení, jistě že by vyvstaly tak hořké boje, že výsledek sotva dá se vytušiti. Proto nechť škola získává duchy samotným vyučováním. Mělo by býti tedy rodičům dáno na vůli, zda chtí své děti posílati do školského či do církevního vyučování náboženského. Na jednom či druhém místě musilo by se sáhnouti k nucení, ježto náboženství je nevyhnutelnou součástkou kultury a jeho předávání není dobře možné bez soustavného vyučování.

Má vedle náboženského vyučování býti učeno ještě zvláště morálce? To není ani tak otázka pedagogická jako spíše metodická. Žádný pedagog nebude považovati etické poučování mládeže za zbytečné, ale je otázka, zda v mladém věku má se učiti etice jako zvláštnímu předmětu. Je všední zkušeností, že morální poučování nabývá příchuti vynucenosti a mládeži je na obtíž.

Býti dobrými, poněvadž dobrými býti musíme, je mládeži myšlenka těžko pochopitelná. Jinak má se věc s lidskými ideály ve vyšší sféře se nesoucími. Ty zřídka bývají stělesněny ve všedním životě. Za to životně předstupují před žáka v náboženství, dějepise a literatuře. Tady, myslím, má chápati žák osobnosti, které stělesňují ideál, tady má se jimi povznášeti. Vyučování etické je tedy potřebné, ale není dle mého mínění metodicky správno, aby bylo zvláštním oborem vyučovacím. Na vyšším stupni (na př. ve vyšších třídách gymnasia) má se věc jinak.

Přehlédne-li kdo to, co jsem vyložil, snad řekne mi, že jsem nadhodil více otázek, než jsem zodpověděl.

To je pravda. Ale to odpovídá také nynějšímu stavu předmětu samého. Leč dojista nerozpakoval jsem se vyložiti, že pro naši školu pokládám volné a neomezené, dobrovolné náboženské vyučování za autority nejvyšších náboženských dokumentů a osobností jako žádoucí, ba nutné.

A což církev, bude chtíti toto vyučování, připustí je při svém mocném postavení? Sotva. Ale měla by tak učiniti. Kritice, jíž by doznala při tomto vyučování a bez hledání, neujde přece; a na

jiných místech kritisuje se ne s takými ohledy, méně pedagogicky, méně se současným zřetelem k plné ceně náboženství. Tisk a schůze poskytnou potom dospělému a polodospělému to, co zameškala škola. Církev měla by se odhodlati, na novém základě budovati nové, a v této budově to činiti, čeho doba pro lidstvo vyžaduje, i když je to něco jiného, než co vykonali církevní otcové před stoletími. Všechno velké v náboženství bylo revolucionářské, Kristus právě tak jako Luther, a církev, bude-li chtíti živoucí život, bude musiti se dáti cestou oněch průkopníků. *fvž.*

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Živnostenská novella — Zakládání společností s ručením obmezeným — Osnova zákona o dani důchodové ve Francii.

Touha po zákonodárné pomoci střednímu a zvláště malému živnostnictvu novellou živnostenského řádu z 5. února 1907 sotva byla ukojena. Poslední jednání v poslanecké sněmovně o reformě živnostenského řádu provázeno bylo voláním po novém řádu živnostenském. Dvě léta zaměstnávala osmá tato novella k zákonu živnostenskému z roku 1859 sbory zákonodárné, ale stálé přeceňování pomoci zákonodárné živnostnictvu sotva zmizí, aby uvolněna byla půda a vzrostlo porozumění pro snahy o zvýšení technické a obchodní úrovně živnostníků, o volné hospodářské jich sdružování, o reformu organisace úvěru maloživnostenského a o zlepšení správy živnostenské, jež v duchu novelly prováděna býti může jen za rozumné součinnosti živnostníků. Ministr obchodu dr. Fořt sice v panské sněmovně 11. ledna rozhodně popřel, že by rakouská středostavovská politika směřovala ku posunutí kliky hospodářského vývoje nazpět a že by hrozilo nebezpečí anachronistické romantiky hospodářské, ale některá ustanovení novelly živnostenské, jež neúnavní retrospektivní reformátoři zákonodárství živnostenského ještě prohlašují za nedostatečná. těžko lze jinak vysvětliti, než marným úsilím vzdorovati proudu hospodářského a technického pokroku.

Otázky, jež byly v popředí diskusse veřejné při jednání o reformu řádu živnostenského, takto byly rozřešeny:

Výčet řemeslných živností, dosud v nařízení ministerském obsažený. sankcionován byl pojetím v paragrafy zákona; vřadění dalších živností mezi řemeslné a změna ve skupinách, v něž řemeslné živnosti zákonný výpočet dělí, jsou vyhraženy ministerskému nařízení. Dosavadní průkaz způsobilosti při živnostech řemeslných zdůrazněn zavedením povinné zkoušky tovaryšské na sklonku období učňovského a fakultativní zkoušky mistrovské. Zkouška tovaryšská musí býti, propadne-li učeň, opětována, učňovské období smí za tou příčinou prodlouženo býti nejdéle o půl roku. Úspěšné složení zkoušky není nezbytným předpokladem k nastoupení řemeslné živnosti. Návštěva průmyslových učilišť jen částečně nahrazuje průkaz učňovského a pomocnického zaměstnání.

Úspěšná mistrovská zkouška opravňovati bude k titulu »zkoušený mistr« a může na ní po pěti letech po vstoupení novelly v působnost uči-

něno býti závislým oprávnění míti učně. Před vydáním živnostenského listu jest úřad živnostenský povinen, dáti nahlédnouti živnostenskému společenstvu v doklady průkazu způsobilosti a poskytnouti mu takto příležitost, by podalo dobré zdání o předloženém průkazu. Byl-li list živnostenský vydán proti tomuto dobrému zdání, má společenstvo právo podati odvolání s účinkem odkládacím. Volání části obchodníků po průkazu způsobilosti nebylo bez úspěchu. Nastoupení obchodu zbožím smíšeným, koloniálním, materiálním a specerním podmíněno bude průkazem alespoň pětiletého zaměstnání v obchodu. Povinných zkoušek při tom není. Veřejné a komanditní společnosti smějí živnosti průkazem způsobilosti vázané jen tehdy provozovati, prokáže-li alespoň jeden společník, resp. komplementář způsobilost. Tak zvané právo vlastní obsluhy podniků nebylo živnostenskou novellou přes úpornou agitaci živnostnictva zrušeno, nýbrž určitěji vyloženo v ten smysl, že živnostníci jsou oprávněni svá zařízení, stroje, nástroje a jiné pomůcky podniku udržovati v dobrém stavu, jakož i vyráběti pro potřebu vlastního podniku pomocné prostředky, sloužící v obchodu k jich tržnímu prodeji (obaly, bedny, kartony atd.).

Obchodníci jsou oprávněni prováděti úpravy (změny) zboží jimi prodávaného jen v mezích přizpůsobení zboží potřebám kupujícího. Přijímati objednávky na zboží, bráti míru a přejímati správky jimi dodaných výrobků oprávněni jsou obchodníci jen s tím obmezením, že svěří výrobu a provedení samostatným vyrabitelům. Konfekcionářům obuvním a oděvním přísluší však právo bráti míru jen, pokud jde o vhodný výběr zboží z jich skladu; na konfekcionáře, provozovavší živnost již 1. ledna 1907, obmezení toto se nevztahuje. Nový život snaží se vlíti novella ve společenstva živnostenská, rozšiřujíc velkou měrou jich pravomoc a samosprávu a usilujíc o jich zodbornění. Bylo by si přáti, aby alespoň v tomto směru nebyly zklamány naděje na reformu se upínající.

Pomíjejíce obsáhlou reformu společenstev, nemůžeme zamlčeti, že rozřešení otázek shora uvedených, jež stály v popředí veřejné diskusse za posledních let, mnohá přinese zklamání. Maloživnostenská guerilla o rozsah živnostenských oprávnění bude dojista zostřena, malicherným vzájemným bojem a škorpěním trpěti budou nejvíce živnostníci drobní, nikoliv obávaní podnikatelé »kapitalističtí«, ustanovení, jichž ostří jest proti těmto obráceno, brzo stanou se již pro nejasnost a neurčitost svou nepraktickými, nebo budou obcházena, vzroste nejistota o tom, co zákon dovoluje neb zakazuje, kterou právě drobní živnostníci nejvíce budou dotčeni. Mnohé obsahuje novella, co vésti by mohlo a mělo ku zvýšení odborného vzdělání dorostu živnostenského — neřadíme ovšem do toho t. zv. průkaz způsobilosti pro jisté skupiny obchodníků — ale obáváme se, že tato ustanovení nepotkají se s žádoucím porozuměním a že pozornost od nich odvracována bude šalebným leskem předpisů, pokračujících na dráze obmezování volné práce a podnikavosti. Úsilí novelly, zlepšiti odborné vzdělání dorostu živnostenského, má svou neblahou přítěž ve snaze, ztížiti nastoupení živnosti, jež bude úspěch úsilí onoho dusiti. Obáváme se, že oprávnění živnostenských společenstev, podávati dobrá zdání o průkazu způsobilosti při nastupování živnosti, zabočovati bude

příliš často směrem k numerus clausus. Zkušenosti dosavadní s dobrými zdáními samosprávných korporací při živnostech koncessních svědčí i při rozličné povaze těchto vyjádření, že obavy ony nejsou bezdůvodny. Zklamané naděje živnostnictva způsobí brzo zase, že bludička nové reformy řádu živnostenského zasvitne šalebným leskem, a těžko bude najíti východiště ze slepé uličky, do niž rakouská středostavovská politika se dostala. Novella podává sama ve svých ustanoveních mnohé náběhy, vzbuzuje mnohé chuti k radikálnějšímu ještě postupu nazpět a nebezpečí další »anachronistické romantiky hospodářské« sotva je tak daleko, jak dr. Fořt ujišťuje.

*

Nový útvar hospodářského sdružování, společnost s ručením obmezeným, dle zákona z 6. března 1906, nezklamal v říši naši nadějí do něho kladených. V 6 měsících od počátku působnosti zákona, totiž od 15. června 1906 založeno bylo dle statistických sdělení c. k. ústřední statistické komise 60 těchto společností s úhrnným kmenovým kapitálem 22,079.400 K, tak že připadá na jednu společnost průměrně 368.000 kmenového kapitálu. Nejvíce společností s ručením obmezeným založeno ve Vídni (24), na Čechy připadá jich 14, na Moravu 4, na Slezsko 2. Velmi různá odvětví obchodně-průmyslová chopila se hned v prvním pololetí působnosti zákona této formy associační. Pro výrobu strojů a zboží kovového založeno bylo 8 společností s poměrně skrovným kmenovým kapitálem úhrnným 1·8 mil. kor., tedy průměrně 225.000 K pro jednu společnost. Mnohem vyšší kmenový kapitál 7·8 mil. K neboli 35% úhrnného kmenového kapitálu nových společností vykazují 4 společnosti horní a 4 pivovary s úhrnným kapitálem 2·1 mil. K. Bankovní a úvěrní společnosti s ručením obmezeným založeny 4, společností pro hmoty stavební 5, společnosti dopravní 4, společnosti pro výrobu motorů 3, hotelové společnosti 3, společnosti pro průmysl lihovarský, škrobařský a výrobu lisovaného droždí 2, společnosti papírnické a tiskařské 2, společnosti textilní 2, dále zastoupena jsou jedním podnikem odvětví stavební, cukrovarské, mlékařství, průmysl textilní, chemický, dřevařský, elektrický atd. Z toho patrna účelnost a přizpůsobivost této formy associační pro různá odvětví průmyslová a obchodní, a bylo by si přáti, aby v českém hospodářském životě věnována byla jí náležitá pozornost. Počáteční úspěch nové této formy v říši naši jest zjevný, srovnáme-li, že v Německu v prvním roce, v němž forma ta zavedena byla, totiž 1892 založeno bylo 63 společností s úhrnným kmenovým kapitálem 28.9 mil. marků.

*

Francouzské sněmovně předložena v únoru osnova zákona o dani důchodové, jež čelí k dalekosáhlé reformě soustavy přímých daní ve Francii. O zavedení daně důchodové usiluje se ve Francii od více než půl století. Řada návrhů vystřídala se od r. 1849, nemohouc překonati odpor, jejž tradice, mravy a povaha národa francouzského kladou pronikavější prohlídce kapes poplatníků státními berními orgány, jako daň důchodová vyžaduje. Ale dosavadní soustava přímých daní, sahající základy svými do dob velké revoluce francouzské, jest zastaralostí svou neudržitelna. Jsouc v podstatě zdaněním výnosu, neodpovídá ve skuteč-

nosti ani zásadě všeobecnosti, nepostihujíc všech výnosů a důchodů, ani zásadě rovnoměrného zdanění. Požadavek, aby každý občan dle mohoucnosti své byl zdaněn, od velké revoluce francouzské tak často a důrazně hlásaný, jest dalek uskutečnění, i pokud jde jen o proporcionální rovnoměrnost daňového zatížení. Osnova, již předložil sněmovně poslanců ministr Cailloux, odpovídá v celku požadavkům, jež theoretikové, zvláště prof. Adolf Wagner, pro reformu přímých daní ve Francii vytkli: obmeziti příliš výlučné přihlížení k mechanickým »vnějším« znakům a vřaditi momenty subjektivní ve zdanění výnosové, dále zavésti vedle toho zdanění důchodové a převésti v ně částečně daně výnosové. Dle osnovy vládou právě předložené mají dosavadní přímé daně, vynášející ročně 690 mil. fr. (z toho daň domovní 91 mil., daň z nezastavěných pozemků 105 mil., daň z dveří a oken 66 mil., daň živnostní 138 mil., daň z důchodu kapitálového 80 mil.), nahrazeny býti novou daní, t. zv. důchodovou, s výnosem 694 mil. Daň ta jest v podstatě směsí daní reálních a personálních, a přes velké a hluboké změny dosavadní soustavy snaží se na ni navázati. Důchody dělí nová daň ve skupiny (cédules): důchody z vlastnictví pozemkového, důchody z movitostí, výdělek z podniků zemědělských, průmyslových a obchodních a důchod prací zjednaný. Všechny tyto skupiny důchodů podrobeny jsou dani základní, ale nestejnou měrou. Daň odnímá důchodům z práce 3%, důchodům z kapitálu (pozemkového a movitého) 4%, důchodům plynoucím ze spojení práce a kapitálu, t. j. z podniků zemědělských, průmyslových a obchodních 3½%. Jisté minimum důchodu z práce, odstupňované dle drahotních poměrů jednotlivých míst (1200 až 2500 fr.), jest od daně osvobozeno; rovněž osvobozeny jsou od daně příjmy z podniků zemědělských pod 1200 fr., poněvadž možno je pokládati skoro výhradně za výsledek práce. Nad tuto mez z důchodů práce a zemědělství platí se daň jen z části převyšující minimum osvobozené: až do 500 fr. důchody pozemkové malých zemědělců, hospodařících na vlastní účet a nemajících jiných pramenů příjmů, požívají slevy $^1/_5$—$^3/_5$.

Mimo daň základní platí ti, jichž úhrnný příjem páčí se nejméně na 5000 fr., daň t. zv. narovnávací (impôt de redressement). Daň tato jest progressivní při důchodu od 5000 do 100.000 fr., stoupajíc v sazbě od 0·80% do 4%. Při důchodech převyšujících 100.000 fr. vzestup sazby jest zastaven, daň stává se proporcionální, stíhajíc vyšší a nejvyšší důchody vždy jen 4%.

Velká obezřetnost musila býti věnována při sepisování osnovy řízení ukladacímu. Tradiční odpor proti přiznávání příjmů nesměl býti puštěn se zřetele, má-li osnova býti v parlamentních sborech přijatelnou. Povinné přiznání příjmů obmezeno bylo v osnově co možná nejvíce. Pro daň základní předepsáno jest jen na důchody určitých povolání liberálních (lékařů, advokátů a pod.) a zaměstnání, jež vykonávají se v poměru služebném za plat nebo mzdu, kde však ku prohlášení povinni jsou zaměstnavatelé, nikoliv zaměstnaní. Při důchodu z pozemků a podniků výdělečných zůstává v celku dosavadní řízení v platnosti; důchod ten odhadují místní komise, složené z finančních úředníků státu a zástupců obcí. Poplatníci jsou však oprávněni, zdá-li se jim odhad nemírným, podati přiznání o skutečných důchodech s náležitými doklady. Pro důchod z cenných

papírů zůstane v platnosti dosavadní řízení. Pro daň narovnávací (doplňkovou) předepsáno jest ohledně důchodu posléze uvedeného přiznání, jehož pravdivost zaručena býti má zvláště ostrými pokutami.

Předloha zákona způsobila ve veřejnosti francouzské značné vzrušení. Stranami pokrokovými a socialisty vítána jest ovšem sympaticky, ale žádá se účinnější postup na nastoupené dráze daňové reformy ve směru sociálním k vyrovnání nesrovnalosti majetkové. Vytýká se, že progresse daně doplňkové zastavuje se při důchodech nad 100.000 fr. a že zákon takto projevuje neodůvodněnou šetrnost 12.000 poplatníků s důchodem větším než právě uvedeným. Obava, že by tito milionáři vystěhovali se z Francie pro tíseň daňovou, jest planou. Při stoupající demokratisaci ve všech státech nemají prostě bezpečného útulku. Na druhé straně progresse sazby daňové měla by začínati dříve než u důchodu 5000 fr. a nejméně majetným, přispívajícím nepoměrně v daních nepřímých na státní vydání, mělo by se dostati větší měrou osvobození od přímých daní, než osnova připouští.

V čele odpůrců vyrukovala proti dani důchodové hned v prvních dnech uveřejnění osnovy bursa pařížská, demonstrující stlačením kursu rent. Z theoretiků známý Paul Leroy-Beaulieu přímo demagogicky brojí proti osnově vládní, potíraje zvláště řízení ukládací, inquisition, jak je a daň důchodovou nazývají její odpůrci. Sto let po velké revoluci má prý občan francouzský sevřen, špehován a zdržován býti ve svých nejmenších pohybech, má státi se otrokem fisku, otrokem tím krutěji ujařmovaným, čím více jest pracovitým, podnikavým a šetrným, to jest, čím více prospívá veřejnému pokroku a blahu. S raffinovaným důvtipem, vlastním feuilletonním romanopiscům velkých lidových pařížských denníků, líčí Leroy-Beaulieu hrůzy černého kabinetu poštovního, korrupci a vyzvědačství placených zřízenců státních a podplácených bankovních úředníků doma i za hranicemi, jichž slídičský zrak pronikati bude na korso míst lázeňských a provázeti kapitalistu francouzského, nic netušícího, v jeho cestách na zotavenou. Hrůzy inkvisice vzejdou prý z ukládacího řízení návrhu. Ale nejen projekt nynější ministra Cailloux, nýbrž každý od státníka sebe více umírněného vypracovaný plán daně důchodové přivedl by Francii na pokraj občanské hanby a ztráty svobody a volnosti individua zvláště v době nynější, kdy socialismus ve Francii požívá tak značného vlivu. Osobní a progressivní daň důchodová jest ve státě demokratickém opravdovou příšerou; předpokládá všechny hrůzy inkvisice. Všechny duchy osvícené a svobodomyslné, všechny, jimž záleží na cti a neodvislosti občanské, svolává Leroy-Beaulieu do rozhodného a úporného boje nejen proti zákonu ministra Cailloux, nýbrž proti každému budoucímu projektu daně důchodové vůbec.

Vidno z toho, s jakými obtížemi jest pokrokovému ministerstvu Clemenceauovu bojovati k dosažení velkých cílů sociálně reformních, jež v program svůj pojalo. Ovšem se poměry v zákonodárných sborech francouzských mění a zvláště složení senátu od r. 1896, kdy pohřbena byla v senátu předloha důchodové daně kabinetu Bourgeoisova, dává prozařovati naději, že zákonodárství sociálně reformní půjde i ve Francii rychlejším tempem než doposud. *H. K.*

9. března 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Bilance českoslov. Odborového Sdružení za rok 1906 — Stávky v Rakousku r. 1906 — Kolektivní smlouvy v živnostech stavebních — Rozdělení osobní daně z příjmů v Rakousku — Zpráva c. k. ministerstva orby o mzdě horníků — Odborové hnutí ve Španělsku — Agrární politika ruské vlády — Konference pro podporu zájmů dělnic — Ochrana dětí ve Spojených Státech — Nařízení o výrobě doutníků v Německu

Zpráva Odborového Sdružení československého za rok 1906 (Odb. Sdružení čís. 2.) je zprávou vítěznou. Přes to, že rok minulý byl na stávky a výluky jedním z nejbohatších, přes to, že k protivníkům přidružili se ještě vlastní soudruzi němečtí, odborové organisace československé zmohutněly měrou nebývalou. Počet členstva stoupl ze 29.511 na 60.971, tedy více než o 100 procent. Vzrůst ten je přímo frapantní, srovnáme-li jej se vzrůstem z let minulých:

roku	1897 organisováno bylo ve Sdružení	7102	členů
»	1898	13787	»
»	1899	19756	»
»	1900	22723	»
»	1901	22755	»
»	1902	21022	»
»	1903	20919	»
»	1904	21182	»
»	1905	29511	»
»	1906	60971	»

Členové tito tvoří 24 zemských spolků se 127 skupinami, 12 československých říšských svazů se 269 skupinami a 22 ústředních svazů říšských s 555 skupinami a platebními místy; mimo to 107 všeodborových, 3 spolky ženské a 2 tělocvičné jednoty.

Obavy, že by náhlý vzrůst mohl mít za následek náhlé poklesnutí, sotva se splní, neboť strana sociálně-demokratická použije volební agitace také k sesílení organisací odborových, od nichž očekává při volbách pomoci. Vždyť i v Německu, kde odbory přísně střehou své neodvislosti od strany politické, vystoupily při volbách činně pro strany, jimž stojí nejblíže, t. j. volné pro stranu sociálně-demokratickou, křesťanské pro centrum, Hirsch-Dunckerovy pro svobodomyslné sdružení a svobodomyslnou stranu lidovou.

Vzrůstu počtu členstva odpovídá i vzrůst jmění Odborového Sdružení. Hotovost fondu správního stoupla ze 3805·45 K na 12.732·94 K, ač vydání stoupla zřízením nových komisí. Důležitým zdrojem příjmů byly odznaky, jichž prodáno za 7055·61 K. Za propůjčení dělnické známky přijato 1291·38 kor. Známka tato se ujímá již i v nedělnických závodech, na př. i knihtiskárna Beaufortova si ji opatřila. Příjmy celkové obnášely 60.495·70 K, vydání 50.338·15 K, přebytek s hotovostí r. 1905 obnáší 155·79 K.

Vedle tří sekretariátů má Odb. Sdružení 15 důvěrníků. Svými zástupci intervenovalo v 97 sporech a stávkách, a to ve 64 s úspěchem pro dělnictvo. Bezplatnou právní poradu udělilo ve 2251 případech, právní ochrany poskytlo ve 119 případech.

Zpráva o stavu jednotlivých odborů posud není zpracována.

Stávková bilance Rakouska za rok 1906 je poměrně dosti přízniva. Dle statistiky »Sociale Rundschau« bylo celkem 919 stávek a 44 výluk.

Stávkami postiženo 3790 závodů, v nichž ze 217.109 osob stávkovalo 135.260 = 62·3%. Největší procento stávek i stávkujících vykazují ovšem Čechy 343, t. j. 37·3% stávek a 37·8% stávkujících. Na Dolní Rakousy připadá 15·6% stávkujících ve 280 = 30·5% stávkách. Nejnižší číslice vykazuje Dalmacie 4 stávkami = 0·4% s 0·3% stávkujících. 182 stávek (19·8%) bylo hromadných, jichž se súčastnilo 44.184 (32·7%) stávkujících.

Většina stávek byly krátkodobé: 42% skončilo do pěti dnů, 16·4% trvalo 6 až 10 dnů, 8·3% 12 až 15, 5·9% 16 až 20, 5·9% 21 až 30, 3·4% 31 až 40, 3·5% 41 až 50, 4·2% 51 až 100, 0·7% přes 100 dnů, 9·7% neurčitě.

Útočných stávek bylo 691, t. j. 75·8%, obranných 101 = 11%, 121 = 13·2% je neznámé posud povahy. Z nespokojenosti se mzdou vypuklo 63·2% stávek, z nespokojenosti s dobou pracovní 23%, pro propuštění dělníků 16%, z nespokojenosti s pracovním nebo služebním řádem 1·2%, pro snížení mzdy 1·1%.

S úplným výsledkem skončilo 172 stávek = 18·7% s 9·4% stávkujících, s částečným výsledkem 444 (48·3%) s 60·8% stávkujících, bezvýsledně 247 (26·9%) se 27·5% stávkujících. Výsledek neznám v 56 (6·1%) případech se 2·3% stávkujících.

Z výluk připadá na Čechy 21, Moravu 3, Slezsko 1, Dol. Rakousy 12, Štýrsko 4, Tyroly 2 a Halič 1. Nejvíce výluk bylo v živnostech stavebních (9), v průmyslu kovodělném 8, textilním 7, při výrobě strojů 6, v průmyslu dřevodělném 4, v hornictví 3, v průmyslu kamenickém a oděvnickém po 2, v lučebním 1.

Výlukami postiženo 580 závodů a 55.454 z 59.808 zaměstnaných dělníků. Trvání výluk bylo poměrně delší, než stávek.

*

Nejvýznamnější byla výluka stavebního dělnictva ve Vídni, k níž byly obráceny zraky stavebního dělnictva i podnikatelstva celého Rakouska. Od jejího výsledku záviselo rozhodnutí napjetí v živnosti stavební. Samy »Stavitelské Listy«, orgán společenstva stavitelů, doznávají, že vítězství dělnictva vídeňského mělo velký vliv na povolnost stavitelů pražských, takže přistoupili na kolektivní smlouvu s organisací stavebníků. Týž list však doznává zároveň, že stavitelé nemají nejmenší příčiny uzavření smlouvy litovat, ježto byl jí zabezpečen mír v živnosti stavební, kdežto dřívější smlouva, ujednaná ne s organisací, nýbrž s delegáty přímo na stavbách zvolenými, byla naprosto bezvýznamná, poněvadž jí dělnictvo nezachovávalo; nebyloť zde korporace, která by za dodržení její byla zodpovědna, ani způsobilá bdít nad dodržením.

*

Význam kolektivní smlouvy oceňuje správně statistika svazu stavebníků v Německu »Lohn- und Arbeitsbedingungen im Maurergewerbe«: »Sociální význam spočívá povšechně v tom, že

dělník stojí vyšší měrou proti zaměstnavateli jako člověk a právní osoba, než připouští anarchický kapitalismus, jemuž podnikatelova libovůle ve stanovení pracovních podmínek a poměrů je nejvyšším zákonem; okolnost to, jež nesmí být podceňována, zvláště když je nejúže a nerozlučně sloučena s faktem, že podnikatelé, resp. koalice podnikatelů, jež ujednávají smlouvy, vyhovují tím nutnosti uznat organisaci dělnickou za kontrahenta, vyjednávat s povolanými zástupci této organisace. To je veliký úspěch samostatné organisace dělnické, jehož dosáhla vlastní silou, bez sympatií a podpory veřejné moci.« Dle této statistiky bylo r. 1895 v Německu v živnosti stavební ujednáno 13 cenníkových smluv, kdežto r. 1905 již 367, jež ve 4610 místech byly závaznými pro 122.500 dělníků. Německý svaz vydal r. 1905 na podporách stávkových 989.688 M, od r. 1895 do 1905 asi 5·8 milionů M, čímž 190.000 zedníků zvýšen příjem asi o 45 mil. marků. Připadá tudíž na jednoho dělníka zvýšení příjmů o 236 M.

*

Dr. Bedřich Leiter zpracoval statisticky výsledky osobní daně z příjmů a vydal je pod názvem »Die Verteilung des Einkommens in Oesterreich«. Statistika poskytuje několik zajímavých a smutných pohledů, které mají značný význam i politický. Živnostníci reklamují pro sebe od politických stran zvláštní ohledy jako jádro národa, třetí stav. Statistika příjmové daně však ukazuje, že nejsou to maloživnostníci a maloobchodníci, nýbrž úředníci a zřízenci, kteří tvoří podstatu středního stavu, kteří platí 37% veškerého výnosu daně z příjmů. Největší část jich je v daňové třídě od 2000 do 2400 K, kdežto převážná většina samostatných malých existencí je zařaděna do nejnižší třídy 1200 až 1300 korun. Je ovšem pravda, že příjmy maloobchodníků a maloživnostníků je těžko kontrolovati, kdežto příjmy úředníků jsou udávány správně, ale přes to není poměr zdaněnosti vyjádřený asi daleko od pravdy.

Smutné jsou poměry lékařů, z nichž z 9204 v celém Rakousku 1808 nemá příjmů zdanitelných, t. j. 1200 K! Příznivější je poměr v Čechách, kde ze 2255 je zdaněných 1695.

Mnohem lepší poměry jsou ve stavu advokátním. Z 5080 advokátů a notářů v Rakousku pouze 170 je daně prosto. Průměrný příjem advokáta je 7900 K, v Čechách pouze 6900 K, kdežto průměrný příjem samostatného lékaře obnáší 5100 K, zaměstnaného 3500 K.

Advokátři jsou vůbec na třetím místě, před nimi jsou pouze bankéři s průměrným příjmem 19.000 K a majitelé dolů s průměrným příjmem 31.700 K (průměr je stlačen malými haličskými petrolejáři, skutečného majitele dolů odhaduje dr. Leiter přes 100.000 korun).

*

Oč větší jsou příjmy majitelů dolů, o to jsou menší příjmy jejich dělníků. Dle statistiky c. k. ministerstva orby obnášel průměrný roční příjem jednoho horníka r. 1905 v Rakousku 794·17 K, čili 2·81 K za jednu směnu. To znamená sice zlepšení oproti roku 1904, kdy obnášela mzda ročně 767·37 K a za směnu 2·75 K, ale značné snížení proti roku 1901, kdy při platu K 2·90 za směnu dělník měl ročního příjmu K 816·57, t. j. o K 22·40 více než 1905. Při této snížené mzdě však stoupla výkonnost dělníkova, ježto počet dělnictva oproti roku 1901 asi o 10.000

klesl, ač množství vytěženého uhlí stouplo. To ovšem možno připočísti na vrub zdokonaleného zařízení strojního, ale dokazuje to naprostou neoprávněnost zvyšování cen uhlí.

*

Malé úspěchy vykazuje odborové hnutí ve Španělsku. Sdružení socialistických organisací Union general de trabajodores vzrostlo v únoru 1905 na 373 skupin se 56.905 členy, kleslo však do října r. 1906 na 253 skupin se 34.537 členy. Členské příspěvky jsou nepatrné, průměrně 5 h. čtvrtletně. Z toho ovšem není možno vyhrávat stávky, jichž je dost. R. 1905 bylo ze 141 stávek, jichž se súčastnilo 19.526 dělníků, vyhráno 49, prohráno 47, ostatní vyrovnány.

Mimo Unii jsou ještě některé dosti silné organisace, na př. přístavních dělníků, jež čítá asi 3600 členů.

*

Právě jako překvapila porážka sociální demokracie v Německu, tak překvapilo vítězství její a stran jí blízkých v Rusku. Zvítězila přes činnost vojenských soudů, přes žalářování a vypovídání, ale zvítězila i přes sliby a lákání vlády Stolypinovy. Vláda, aby si zabezpečila venkov, hleděla použít starého a osvědčeného »divide et impera«. Hleděla ve vsích vytvořit stav zámožných sedláků, o něž by se mohla opřít. Proto na základě § 87. zákl. zákonů, analogického našemu § 14., rozděleno 12 milionů desjatin půdy mezi sedláky, ale ne zadarmo, nýbrž za peněžitou náhradu. Kdo měl hotové peníze, získal značně půdy. Druhým taktickým tahem bylo zrušení občiny, z níž bylo nyní každému dovoleno vystoupit a osvojit si půdu, již užíval. Náhodné rozdělení půdy mělo se tak státi věčným statem. Tím zase měli získat bohatí sedláci, kteří měli v užívání více půdy, a nyní mohli vystoupit a půdu si přivlastnit. To byly dva prostředky, jimiž vláda doufala, že vytvoří i ve vesnicích pevnou oporu absolutismu. Ale jak ukázaly volby, byla naděje její zklamána. Levice vrátila se sesílena zvláště na svém nejkrajnějším křídle.

*

Konference pro podporu zájmů dělnic konána v Berlíně ve dnech 1. a 2. března t. r. Účelem jejím bylo přesvědčiti vzdělané obecenstvo, že postavení dělnic musí býti zlepšeno. Příznačno však bylo, že ani sociálně-demokratické ani křesťanské organisace odborové nebyly oficielně zastoupeny, takže se jednalo o dělnicích bez dělnic. Lily Braunová litovala, že nejsou soc.-dem. organisace zastoupeny, ale sama měla příležitost přesvědčit se, že abstinence jich byla nejrozumnější: všecky její dodatky k resoluci byly velikou většinou zamítnuty. Zamítnut dodatek, žádající brzké zavedení 10hodinové doby pracovní s předpokladem dalšího postupného snížení na 9 a 8 hodin. Zamítnut i dodatek, žádající spolčovací právo i pro všechny dělníky a dělnice zaměstnané v průmyslu, obchodu, zemědělství a domácnosti, ba zamítnut i dodatek zástupce Hirsch-Dunckerovského směru, žádající spolčovacího práva »pro všechny osoby, za mzdu pracující«. Dodatky tyto zamítnuty, ačkoli resoluce zasazuje se za odborové a spotřební organisace žen. Přijata resoluce, žádající rozšíření hlasovacího práva i na ženy do živnostenských soudů a do dělnických komor, jež mají býti zřízeny pro ochranu zájmů pracujících tříd.

Větší porozumění projevila konference při projednávání thematu: »tovární dělnice jako hospodyně a matka«. Resoluce žádá na ochranu těhotných a šestinedělek (vdaných i svobodných) zavedení státního pojištění matek. K tomu cíli má být nemocenské pojišťování rozšířeno i na zemědělské a lesní dělníky, sluhy a domácí dělníky obojího pohlaví. Matkám má být 6 neděl před a 6 neděl po porodu vyplácena podpora ve výši mzdy, poskytnuta pomoc při porodu, eventuelně zaopatření a prémie 25 marek oněm matkám, které po 3 měsících ještě kojí.

Konference měla pouze dobrou vůli, více ničeho, nebo jednala o těch, které tam nebyly, při čemž správně podotkla Braunová, že dělnice stojí mužům své třídy mnohem blíže než ženám měšťáckých tříd.

*

Ve Spojených státech opět učiněno několik kroků na ochranu dětí. V Georgii zakázána tovární práce dětí mladších než 10 let, v Kentucky rozšířena ochrana na děti do 14 let, v Marylandě do 12 let, v New-Yorku zakázána práce v lomech a noční práce v továrnách osobám mladším šestnácti let. V Louisianě připuštěny ženy za tovární inspektorky, neboť se doufá, že takto bude nejspíše dosaženo zachovávání zákonů na ochranu dětí.

Ochranou dětí zabýval se také »kongres pro vydatnější ochranu dětí, omezení pracovní doby dospělých a odstranění, po př. omezení ‚noční práce«, který zasedal 2. března v Amsterodamu. Zastoupeno byl 60.000 holandských dělníků, i vláda holandská vyslala své zástupce.

*

V Německu vydala vláda dne 17. února nová nařízení o zařízení dílen pro výrobu doutníků. Dle nich nesmí býti dílen, skladišť a sušáren užíváno jako místností obytných, ani k vaření, ani jako zásobáren. Na každou zaměstnanou osobu musí připadat aspoň 10 krychlových metrů vzdušného prostoru. Místnosti musí býti denně nejméně třikrát vždycky půl hodiny větrány, a to ráno před počatím práce, v polední přestávce a po skončení práce. Dělníci mladiství a dělnice smějí být zaměstnáni pouze tehdy, jsou-li v bezprostředním poměru pracovním se zaměstnavatelem. Dělníkům je přísně zakázáno plivat na zem, zpracovávat doutníky ústy a slinit nůž. *R.*

ŠKOLA.

Otázka reformy pokračovacího školství — Spisek a návrhy vl. rady řed. Ed. Černého — Školská otázka v novém programu reorganisované strany mladočeské.

Výsledky mnichovského pokračovacího školství, projevené na výstavě z r. 1906, daly u nás podnět k živějším úvahám o reformě tohoto důležitého školského odvětví. Vládní rada Ed. Černý ve svém spisku[1] vychází přímo

[1] Nutná reforma pokračovacího školství. Nákladem Dědictví Komenského.

od reorganisace odborných škol pokračovacích a společenstevních v Mnichově, které od r. 1906 po návrhu školního rady dr. Kerschensteinera nahrazují zrušené všeobecné školy pokračovací, uvažuje o stavu našeho pokračovacího školství a vytýká řadu opatření, jimiž by se toto školství povzneslo a tak stavu mnichovských škol přiblížilo.

Nová osvědčená organisace pokračovacího školství mnichovského vychází od následujících všeobecných zásad: Výchova zdatného živnostnictva musí míti na zřeteli stránku odborně technickou, obchodně-hospodářskou i obecně občanskou, musí se vztahovati nejen na učně, ale i na pomocníka a mistra. Pokračovací škola, po celou dobu učební pro učně povinná, nesmí míti ráz povšechný, nýbrž odborný, nesmí odváděti žáka od vlastnoručního provozování živnosti, musí býti opatřena cvičební dílnou příslušného řemesla tak, aby o vyučování v dílnách mohlo se opírati vyučování kreslení. Pro živnostenskou výchovu pomocníků a mistrů je třeba fakultativních kursů, které by obstarávaly výcvik ve směru kreslířském, uměleckém, manuelním a vzdělávaly také v oboru hospodářském a občanském. K provozování živnosti ve směru umělecko-průmyslovém je třeba též náležitého porozumění se strany obecenstva, o jehož výchovu musí býti po této stránce pečováno občasnými výstavami, spojenými s příslušnými cykly přednáškovými.

Ze zvláštních zásad organisace učňovského vyučování v Mnichově uvésti třeba, že pokračovací školy mnichovské mají samostatné učitelstvo a budovy nejen s potřebnými učebnami, ale také s cvičebnými dílnami, síněmi výstavními, sbírkami vzorků, knihovnami, že povinné, nejméně osmihodinové týdenní vyučování zahrnuje v sobě také německou literaturu, nauku o zboží, náčiní a strojích, nauku občanskou a živnostenskou, že veškeré vyučování je přizpůsobeno jednotlivým skupinám živnostenským a že při snaze, aby nedělní vyučování bylo přeloženo na dobu všední nikde přes 7. hod. večerní netrvá, že učení ručním pracím řemeslným v 8. třídě obecné školy a živnostensko-technické vyučování ve školách pokračovacích je svěřeno způsobilým mistrům, kteří mohou býti ustanoveni i definitivně, že kreslení dle možnosti je omezeno tou měrou, aby bylo jen oporou vyučování praktického v dílnách, že zavádí se ve školách tělocvik nebo hry, že učňové, kteří se nemohou zařadit do žádné z 56 dosud zřízených odborných škol pokračovacích, zařazeni jsou do všeobecných škol pokračovacích s učebními dílnami.

Střediskem vyučování na pokračovacích školách mnichovských jest školní dílna, o níž se všechno ostatní vyučování opírá. Budovy škol dosud vystavěné předčí, jak autor spisku dovozuje, vnitřním zařízením svým i mnohé naše odborné školy denní. Dílny živnostenské jsou vypraveny nejnovějšími stroji a nástroji i pohonem elektrickým. Je tu postaráno o sprchové lázně pro učně. Školní rok trvá 10 měsíců, počet hodin klesá neb stoupá až do 15 hodin týdně dle poměrů živností. Školy jsou 3 i 4třídní, počet žáků ve třídě nepřevyšuje 30, při 40 žácích zřizuje se pobočka. Propouštěcí zkouškou písemnou i ústní zjišťuje se, dosáhl-li učeň cíle vyučovacího. Výchova vede k samostatnosti. Učitelé jsou trojí kategorie: hlavní s vyšším všestranným vzděláním a pevným služným, odborní, působící v jistých odborech jen občas s platem dočasným, a živnostenští,

ustanovení pro praktické předměty a učící nejméně 30 hodin s pevným služným.

Pomocnické a mistrovské školy mnichovské jsou spojeny s městskými denními školami odbornými a v poslední době přičleňují se k odborným školám pokračovacím. Odpovídají speciálním kursům při našich státních průmyslových školách.

Denní odborné školy mnichovské dělí se na a) denní, s určitou, přesně vymezenou osnovou učebnou, určené pro mistry a pomocníky, kteří chtějí nabýti dalšího výcviku v oboru kreslířském, b) denní pro mistry a tovaryše, kteří se chtějí vycvičiti ve směru umělecko-průmyslovém a c) denní bez určité osnovy pro pomocníky, kteří bývají občas bez zaměstnání.

Rozpočet na veškeré odborné školství v Mnichově na r. 1907 činí 870.000 M, průměrný náklad na žáka udává se na 70—80 M. Při této promyšlené organisaci pokračovacího školství v Mnichově a při nákladu, který naše státní, zemské a obecní rozpočty na pokračovací školství průmyslové několikrát převyšuje, mohly se odborné pokračovací školy v Mnichově dodělati toho výsledku, který byl na výstavě loňského roku zdárně dokumentován.

Naše pokračovací školství průmyslové trpí mnohonásobnými vadami. Netvoří v organisaci školské celek samostatný a přiřaďováno je ke školám obecným, měšťanským nebo odborným. Nemá samostatných, účelně zařízených budov. Učňové naši tísní se namnoze v lavičkách pro žáčky šestileté. Počet učňů na třídu není omezen a přeplněné třídy o 40, 50 i 60 učních nejsou vzácností. Mnoho tříd bývá spojováno pod jedinou správou. V Praze na př. je 16 pokračovacích škol pod správou jediného ředitele. Pokračovací školy naše nemají samostatného, účelně ku svému povolání připraveného učitelstva. Učitelé obecných a měšťanských škol, jimž je vyučování z největší části svěřováno, připravují se na svůj vedlejší úkol soukromou pílí anebo na krátkých nepostačujících kursech. Výchova našeho živnostenského dorostu děje se hlavně směrem odborně-technickým a obchodně-hospodářským. O výchovu obecně občanskou nebylo dosud soustavněji postaráno. Těžiště učení je v odborném kreslení a rýsování. K dílenskému, tedy praktickému učení poskytují naše školy příležitosti pranepatrné. Večerní vyučování posouvá se nyní z pozdních hodin na dobu časnější, za to nepomýšlí se dosud na to, aby nedělní vyučování bylo přeloženo na dobu všední. Školy naše až na nepatrné výjimky neposkytují také pomocníkům a mistrům příležitosti k dalšímu vzdělání. Jestli přes tyto základní vady pokračovací školy naše vykazují zvláště v kreslení a rýsování značné úspěchy a dle úsudku vl. r. Černého i úspěchy na tomto poli větší než školy mnichovské, pak jest to dokladem neobyčejné píle učitelstva, které na školách pokračovacích koná svědomitě jistou nadpráci.

Vl. rada E. Černý žádá upravení našich pokračovacích škol po stránce odborné a didaktické vzhledem na potřeby jednotlivých řemesel, případně skupin řemesel spřízněných, umístnění škol ve vlastních budovách, úpravu doby vyučovací a ustanovení vlastních ředitelů a učitelů těchto škol. Činí plán na organisaci pražských a předměstských škol pokračovacích, aby se organisaci mnichovské přiblížily a úpadku živnostenskému odpomohly.

Proti přenášení poměrů mnichovských na půdu naši počínají se však již ozývati hlasy. Národohospodářská hlídka »Času« z 10. března ukazuje, že poměry u nás jsou přece jen jinačí. Máme četné závody živnostenské, kde dílna poskytuje učňovi průměrně aspoň jisté minimum odborného praktického výcviku. Zde by bylo zařizování vzorných dílen školních holým plýtváním peněz. Učební osnova pokračovacích škol průmyslových zasloužila by jistého prohloubení v tom směru, aby žákům ukazovala souvislost průmyslové výroby s duševním světem. Úspěch živnosti nezakládá se jen na zručnostech, ale jest podmíněn myšlenkovým obsahem výrobků. Proti vlivům praktického výcviku dílenského třeba stavěti rozumovou výchovu vedoucí k tomu, aby učňové poznávali myšlenkový svět svých oborů, jenž jest jedině s to pojistit průměrně nadaným úspěch práce. Také vedení živnosti vyžaduje jisté práce hlavou, nemá-li úspěch záviseti na okolnostech nahodilých. Pokračovací školství průmyslové má býti částí hospodářské výchovy lidu.

Z těchto protichůdných názorů je vidět, že otázka reformy pokračovacího školství nedá se řešiti dle jedné v cizině osvědčené formulky, ale že vyžaduje dalšího pilného uvažování. Nejdůležitější, nejakutnější a snadně splnitelný jest dnes všeobecně uznávaný požadavek: přenesení večerních vyučovacích hodin na hodiny denní a odstranění vyučování nedělního, neboť etika žádá, aby jako každý jiný člověk, také učení i učitel měli jeden den v týdnu volný.

*

Na určitost, přesnost, úplnost ve svých programech a volebních provoláních si mladočeská strana nikdy nepotrpěla. Také její nejnovější program, přijatý na sjezdu ve dnech 2.—3. března, vyznačuje se silnou neurčitostí zvláště v odstavci školství se dotýkajícím.

Strana uznává veliký význam školy a osvěty v boji za národní samostatnost a hodlá se proto se zvýšeným zájmem starati o její pokrok a zdokonalení. »Zejména bude míti péči o to, aby předměty ve školách, jež sloužiti mohou k povznesení národního vědomí, nabyly v učebné osnově náležité platnosti, aby školy byly na všechny strany neodvislé, svobodné a ve své výchovné práci zbaveny všeho byrokratismu a zbytečného formalismu. Vedena těmito principy účastní se strana činně akce, jež se připravuje za účelem reformy škol vysokých, středních i obecných, vyhrazujíc si tu návrhy podrobnější, a podporovati bude úsilovně i reformu, směřující k tomu, aby učitelstvo nabýti mohlo též (!) vzdělání vyššího a porozumění pro potřeby praktických povolání.«

Z toho je patrno, že program reorganisované strany ani zdaleka nevyhovuje nejskrovnějším požadavkům a úkolům nejbližší doby. Na schůzi pokrokového klubu v Praze dne 4. března vytknuta programu správně povrchnost. Učitel V. Beneš vytýkal právem, že program vyhnul se otázkám nejpalčivějším. Nedotknul se ani slovem otázky bezplatnosti všeho školství, která je přece jen důsledkem zavedené nucené návštěvy školní a základní podmínkou rozvoje zemí, říše a schopných jednotlivců. Strana zůstala hluchou, když pro bezplatnost všeho školství voláno bylo na schůzích lidových a studentských.

Strana nežádá v programu stát, který si tak značná práva na školu osvojil, aby na obecné školství řádně a slušně přispíval. Hluchou zůstala strana k požadavku učitelstva na 4 nejnižší třídy platů státních úředníků. Je-li v domnění, že učitelstvo je dnes hmotně zajištěno, je ve velikém klamu. České učitelstvo v království dluhuje dnes svým záložnám, různým pojišťovacím ústavům, jak bylo kdesi vypočteno, nejméně 5—6 millionů K a dluh tento je vesměs z dlouholeté doby, kdy učitelstvo třelo bídu o základním platu 720, 800 a 1000 K. Učitelstvo nemůže býti spokojeno, pokud platy jeho, dnes již zase nedostatečné, nepostaví země na roveň platům, které přiznává stát cvičnému učitelstvu svému na státních pedagogiích. Mladočeský program nežádá přímo akademického vzdělání učitelstva a ani slovem nenaznačuje, jak si řešení časové otázky učitelského vzdělání představuje. Slibuje pouze pracovati k tomu, aby »učitelstvo nabýti mohlo též(!) vzdělání vyššího«.

Reorganisované straně ušla v programu také otázka většího zodbornění školních úřadů přiměřeným sesílením vlivu učitelstva na vedení a správu školství. Svobodomyslné straně mělo by záležeti na tom, aby učitel ve svém povolání byl v plném užívání občanských práv, aby měl zajištěný postup, aby obsazování učitelských míst dálo se dle zákonitých předpisů a nikoli jako dosud dle čiré libovůle autonomních a byrokratických orgánů školních.

Hladce obeplula strana v programu otázku úplné odluky státu a školy od církve, otázku čistě bezkonfesijního školství a volné školy přes to, že byla v důvěrné schůzi dr. Záhořem žádána, aby se vymanila naprosto z vlivu klerikálního a postavila otevřeně proti zklerikalisování školství. Křiklavý případ učitele L. Pelikána ze Všetat, který za to, že z církve vystoupil a zůstal bez vyznání, byl zemskou školní radou místa zbaven, proti všem ústavním právům svobodu svědomí zaručujícím, měl by býti vážným mementem všem stranám, jejichž stanovisko ke klerikalismu je kolísavé. —*n*—

LITERATURA.

Krásná:

F. X. Svoboda: Dva romány. (Ottova Laciná knihovna národní.) K. Červinka: Ejhle člověk! (Salonní bibliotheka.) Jiří Sumín: Dvě novelly. (Ottova Laciná knihovna.) M. Majerová: Panenství. Historie děvčete. (Nakl. Grosman a Svoboda.) Fráňa Šrámek: Kamení, srdce a oblaka. (Nákladem vlastním.) Th. Storm: Jezdec na bílém koni. Přeložil J. Satranský. (Laichterova Sbírka krásného písemnictví.)

Dvojice rozkvetlých růží, na nichž motýl hledá sladkou potravu — tak symbolisován jest na obálce Svobodovy knihy obsah jeho Dvou románů. O lásce, milkování a milování vypravuje Svoboda klidně, obratně a příjemně. Když před léty Svoboda přihlásil se se svými dramaty, zazněl z nich upřímný tón, snaha pojati náš malý život český hlouběji, vážněji, oprostiti všední žití od malicherného šosáctví a sobectví. Dramata Svobodova byla čímsi novým a dobrým na našem divadle. V posledních

povídkách jako bychom viděli umělce Svobodu v nedbalkách. Zaráží v nich — routina. Zdá se, že si Svoboda chtěl zahráti s věcí, že ukazuje svou formální virtuositu. Neboť co vypravuje, nevyniká ani látkou, ani novotou pojetí. Nejde o žádné hluboké záhady. Vše je tak jasné, tak zřejmé. Co může býti záhadného, když se zamilují nebo vdávají dcery zbohatlých stavitelů pražských, nebo vypravuje-li se o manželství spořádaného profesora se záhadnou ženou záhadné minulosti? Na bývalého Svobodu je tohoto umění, jež má radost ze své fotografické věrnosti, trochu málo. Neboť knize schází mužné stanovisko, uvádějící na pravou míru triumfy šosácké morálky a romantické zveličování. Čtenář už nerozpozná, co je v životních osudech vzorné rodiny architektovy bláhového, co šosácky zkřiveného. Svoboda je ve své uhlazenosti tak shovívavý a úsměvný! A konec konců stává se bezděky chvalořečníkem — české prostřednosti. Příliš vyrovnanosti jest už plochostí. Poslední díla Svobodova jsou všecka jaksi přestilisovaná. Psychologické postřehy Svobodovy jako by nebyly bezprostřední, nýbrž reprodukovány ze vzdálené vzpomínky a proto jaksi nepřesné, neúplné. Psychologie jest kamenem úrazu každé routiny a virtuosity. —

Kdyby jen upřímná snaha určovala cenu a význam díla, mohli bychom pochváliti leckterou stránku knihy »E j h l e č l o v ě k«. Ale K. Červinka sám patrně nedělá velikých nároků uměleckých. V příbězích z posledních stanic lidského úpadku je surová látka pouze urovnána, uhlazena na povrchu, ale nebyla uměleckým duchem přetavena a dokonale zformována. Je to vypravování zkušeného soudce, který okem klidného pozorovatele polovědeckého zadíval se na několik typických obyvatelů věznic a žalářů. Má srdce v těle a ví, jak tresty a vazba nešťastníky jen dále tlačí na dráhu, od níž měli býti odvráceni. V nitru zlodějů, tuláků a vrahů shledává poslední zbytky jejich lidské duše. A vždycky téměř vychází na jevo, že hynoucí bytosti přivedla do konfliktu s třestním zákonem slabost, nikoliv zloba. Tato skrytá tendence knihy smiřuje nás poněkud se slohem neumělým a tvrdým, připomínajícím nedělní povídky z novin. Neboť K. Červinkovi záleží jistě především na tom, aby nás učinil spravedlivějšími posuzovateli těch, jimž vypáleno nesmazatelné znamení pro jejich ubohost a rozvrácenost. —

Jsou lidé, kteří zatouží mnoho prožíti a procítiti. Mají jasný zrak, neukojitelnou vůli a snad i roznícenou fantasii. Rozběhnou se — a pomalu jakási neznámá mocnost tlačí je zpět v okruh užší a užší. Vzpírají se, ale už nedovedou žíti tím rozmachem dřívějším; co ještě procítí drahocenného, jest více méně vzpomínkou na krátké chvíle významné minulosti. Takové povahy mají potom sklon k chladné hře fantasie. Dovedou si aranžovati stínové hry skutečného života, po němž touží. Aranžují rozvážně, pomalu, pamatují na všechny podrobnosti. Toho druhu jest umění J i ř. S u m í n a. Bude jistě povrchním posuzovatelem přezíráno, neboť u Sumína je často významnější, co zamlčuje, než co povídá. Je to umění resignace, umění klidné a nehlučné. Vypravování Sumínovo jde širokým proudem, málokdy se zvlní dramaticky. To zdánlivý klid se rozvířil ohlasem prudkých bouří minulých. Sumín je vyslovený talent epický, připomínající individualitu K. Světlé. Přemýšlivá bytost, samotářka, jež má dosti pokdy zpracovati v sobě, co kdy prožila. Je těch životních zkušeností nemnoho, a tak i sce-

nerie jest obyčejně chudá. Třeba že tato autorka ženská vypravuje toliko příběhy žen, není ani z daleka ženským tribunem, jako na př. Kunětická. Všecka prudkost je přitlumena, staromodní historky o opuštěných hraběnkách a jejich milencích (rozumí se malířích), jsou využity k psychologickým konstrukcím, trpělivě osnovaným a rozvláčně reprodukovaným. Ale místy přece pronikne rouškou pravá tvář spisovatelky. Pak je příběh životnější, vypravování je bystřejší a vzrušenější. Povídka »Loutka« je typickým příkladem tohoto umění. —

Odvaha zachycovati postřehy okamžiku a živé tempo mládí ostře odlišuje od Sumína jinou ženskou spisovatelku, Marii Majerovou. Majerová učinila od drobných črt, které přestávaly na zajímavé látce, šťastný krok k této povídce. Ovšem titul »Panenství« slibuje více, než autorka umí podati. Je to pouze živě vypravovaná historie mladé služky, jež čista prochází pokušením: Utíká před otčímem, uniká nástrahám vojákovým stejně, jako raffinovaným manévrům starého zhýralce. Chrání ji její panenství, síla přirozená a vlastně neuvědomělá. První lásce své, žurnalistovi-souchotináři, obětuje mladistvý život. Hlubší reflexe vlastně se ani nehodí do tohoto dílka, jež bylo vytvořeno ve chvíli citového vznícení. A proto také ideový obsah povídky, theorie panenství, jest mlhavý a neujasněný. Ale vypravování má tak bystrý spád, vše je tak upřímně míněno, že bezděky pozornost věnujeme fabuli samé. Spisovatelka svou Hanu obestírá čistě ženskou láskou a své sympatie zcela přenese na čtenáře. V tom je tajemství úspěchu knihy, jejíž forma není všude bezvadná a vyspělá.

Je-li »Panenství« výtvorem slunných nálad mládí a věřícího optimismu, povídky Šrámkovy přicházejí z jiných krajů, z přítmí a smutku. Šrámek miluje tmu a zamlženost. Sám pohybuje se ve stavech, kdy mozek zalévá se krví a zrak se zastírá rozčilením. Jsou to stavy, následující po vysílení a probděných nocech, nálady, v nichž uvědomujeme si bolesti lidstva a trpíme cizím hořem. Šrámek jakoby viděl ve tmě jednotlivé skvrny, obrysy pohybující se. Touto methodou, klásti skvrnu vedle skvrny bez jakékoliv umělé stilisace, dosahuje frapantního dojmu životnosti a pohybu, zároveň také dojmu, že věci vypravované jsou těsně před námi. Šrámkovo umění není nikterak příjemné, jest uměním rozbouřené krve, lítosti a bolu nad tím, že lidská bída je tak bezměrná. Povídky Šrámkovy jsou skoro vždy psány v pobouření a vycházejí z chaosu duše hluboce tvořící. Odtud jistá křečovitost, horečná snaha nalézti rychle výraz co možná přiléhavý. Šrámek ovšem silně zapadá do stop skandinavských autorů (Hamsunův »Hlad«!), ale jeho pojetí je české, jeho rozbolestnění jest upřímné, bez přijatých pos. Z takových silných vznětů vycházívají díla pravého umění. Autor »Kamení, srdce a oblak« překonává churavou předrážděnost a vzbuzuje naději, že bude míti stejně smysl pro světlo, jako dosud pro tmu.

Moderní umění využívá drobných črt, prchavých nálad, zřídka kdy je schopno velkých koncepcí. Návrat k starým mistrům umění monumentálního, umění, které zjev postřehuje v jeho velikých obrysech, působí někdy blahodárně. Ovšem nebude každému přístupný a vítaný způsob, jak německý novellista Th. Storm před 20 lety vylíčil zápas mezi energií lidskou a přesilou nespoutaných živlů. Mluva i vypravování Stormovo jsou příliš frízské, aby byly stejně příjemné i v českém rouchu. Přes to pocho-

pime, proč byl tento jemný novellista tak ceněn ve své vlasti. Vyspělé umění jeho podmaňuje si předmět, zdánlivě jednotvárný. A tak životní příběhy mladého starosty, který chce urvati a svými hrázemi zabezpečiti před mořskými vlnami pruh půdy a s rodinou zahyne při tomto nerovném zápase, působí na čtenáře svou bezprostřední a rozechvívající tragikou. Jakoby bylo nad příběhem rozestřeno podzimní nebe, s mlhami a ničivými severáky, které mohou přinésti jen neštěstí a zkázu. V takové atmosféře lidé zbystří své schopnosti, ztvrdnou a stanou se bezohlednými zápasníky; ale zároveň rodí se z hustých mlh pověry a příšerné představy mořských nestvůr.

Překladatel J. Satranský překonal veliké potíže jazykové a snažil se vystihnouti až úzkostlivě ráz originálu. *K. V.*

Poučná:

F. V. Krejčí: Sen nové kultury. (Nákl. tisk. výboru českoslov. soc. dem str. děln.) Springer Rudolf: Grundlagen und Entwicklungsziele der Oesterreichisch. Ungarischen Monarchie. Aurel C. Popovici: Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich.

F. V. Krejčí: Sen nové kultury. (Nákladem tiskového výboru českoslov. soc. dem. strany dělnické.)

Jistě že prožíváme kulturní krisi a jsme na přechodu k novým formám kulturního života. Pan Krejčí ukazuje ve své knize, jak se odpoutáváme od starých idejí, jak spějeme k zreorganisování na nových základech a v tom, jak snaží se ukázat tuto krisi dnešního kulturního člověka, v negativní části své studie má leccos případného a dobře, byť ne úplně, postřehnutého. V positivní části knihy, tam, kde buduje sen nové kultury, ocitá se však autor již v daleko větších rozporech, vyplývajících hlavně z toho, že výměr kultury u něho je příliš úzký a jednostranný. Podstatu kultury tvoří totiž dle něho umělecká krása a jí odpovídající krásný styl života. »Kulturou v nejvlastnějším slova smyslu míníme kulturu umění a krásy.« Z tohoto výměru byl by dán vlastně celý ideový obsah knihy. Avšak — a zde jsou ty rozpory — p. Krejčí ve své knize nedrží se sám předem vymezeného výměru, nýbrž potkáváme se u něho nepřesně brzy s jeho úzkým, brzy se širším pojmem kultury. Na př. když v druhé části knihy líčí nám kulturu, vybudovanou sociální demokracií a v ní vtěluje svůj sen kultury budoucnosti, přibírá pro pojem kultury i jiné složky a činitele, z nichž umění je jen jedním a ne právě tím hlavním. Pan Krejčí na příklad také hned předem zcela chybně a paušálně konstatuje odumírání ducha náboženského, v jeho budoucí kultuře pro náboženství není místa, ale praví-li na konci knihy, že neukojitelná metafysická potřeba člověka vytvoří si v kultuře novou symboliku pro výraz úcty k nejvyššímu a nejtajemnějšímu, co je ta úcta k nejvyššímu a nejtajemnějšímu? A jako v operování se základním nesprávně vyměřeným pojmem své knihy je p. Krejčí nedůsledný, je nedůsledný i v jiných základních názorech. Jednou jsou to tvůrčí umělečtí

duchové, kteří vedou lidstvo a vytvářejí novou kulturu — p. Krejčí jmenuje na př. Zolu, Ibsena (!) — podruhé však, tam, kde mluví o sociálním útvaru budoucnosti, jsou to tvrdí gladiatoři à la Lassalle, a je to i celé pokolení, bojující ve jménu socialistických idejí, tedy massa, které »chce vytvořit nové formy žití, požitku a štěstí — to jest kulturu«.

Ale nepřihlížíme-li k těmto nedůslednostem a základnímu nesprávnému pojetí kultury, nalezneme v knize leckteré zajímavé jednotlivosti, na př. kritiku starých uměleckých forem (nesouhlasil bych ve všem), nalezneme zde správný poměr k dekadentnímu umění (p. Krejčí měl by důsledně provádět i v kritické praxi!) a nalezneme zde hlavně vřelá slova o sociální demokracii. Plně lze souhlasiti s p. Krejčím, praví-li na př.: »Scenerií všeho téměř veřejného a hromadného života u nás jest hostinec. Dokonce je už úplně jen na toto jeviště odkázáno hnutí dělnické, hnutí chudých lidí, kteří nemohou se shromažďovati v salonech a skvěle ozářených dvoranách. V atmosféře piva a tabákového kouře, v prachu tlačenice, v okolí estheticky a hygienicky co nejodpudlivějším, pro člověka jemnějších nervů zhusta přímo nesnesitelném, jsou pronášeny a šířeny myšlenky, které slibují osvoboditi proletariát a povznésti jej k požitku kultury. Ke kultuře má a chce býti přiveden, ale s touto snahou je nucen uchylovat se na místa, odporující veškeré zdravé kultuře těla i duše!... A jistě že pociťují tisícové dělníků každoročně v den prvého máje podobnou potřebu dát se uchvátit vznešenými vidinami, dát vybouřit způsobem co nejušlechtilejším své touze po lepším životě, smýt se své duše prach všedních klopotných dnů, cítit v tento jarní den svoje lidství čistším a vyšším způsobem — a zatím, co mu může poskytnout tento den za nynějších poměrů? Ne mnohem více, než sklenici piva, doutník a drsný taneční sál.« *K.*

Rudolf Springer: Grundlagen und Entwickelungsziele der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie. Wien 1906. 8°. VIII a 248 str. Za K 3·60.

Pan Rudolf Springer, který tentokráte v předmluvě prozrazuje své pravé jméno: Karel Renner, jest z nejznamenitějších německých politických myslitelů rakouských dnešní doby. Od let obírá se vážně jako Němec politickým problémem rakouským a vyslovil již r. 1899 v brožurce »Staat und Nation« (vydal ji pod pseudonymem Synopticus) a r. 1902 v prvním dílu spisu »Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat«, o němž svého času podal jsem čtenářstvu této revue zprávu, názory o řešení národnostní otázky na základě principu personality. Názory jeho staly se praktickými novým volebním řádem do zemského sněmu moravského ze dne 27. listopadu r. 1905. P. R. Springer nepatří mezi ty Němce, kteří věří v anexi Rakouska Německem. Je uvědomělý Němec a v zájmu Němců chce, aby rakousko-uherská monarchie trvala. Rakousko-Uherska nepotřebují jen malí národové neněmečtí v Rakousku-Uhersku, nýbrž i Němci, po celé říši roztroušení, poněvadž vidí v něm ve své roztroušenosti dobré pojítko. P. R. Springer také dobře uvědomil si již dříve, co ještě tolik rakouských Němců nechce podnes věřiti, že z Rakouska nedá se utvořiti stát, který na jedné straně mohl by býti, s malými koncessemi Polákům, státem německým, na straně druhé, s ústupky Hrvatům, státem

maďarským. Politika odnárodňování končí neúspěchem, dnešní doba nemá již těch prostředků, aby mohla jako ve staro- a středověku násilně národ vyhlazovati. Němci musí se vzdáti svých snův o německém Předlitavsku a Maďaři měli by se vzdáti svého fantomu o maďarském Zalitavsku. Pan Springer správně nabádá své krajany, aby změnili své nepraktické názory, a aby, když cestami násilnými a nepřirozenými to nejde, hleděli si vůdčí postavení zajistiti jinak. Úkol rakouských Němců, dle Springra, není již, aby dělili druhé národy neněmecké a panovali nad nimi v Rakousku, úkol Němců jest nyní, aby německé posice v Rakousku udrželi, a to aby je udrželi svobodni a spojeni. Všichni Němci v celé říši mají tvořiti jedno právní kulturní společenství. Vycházeje z těchto zásad, přirozeně je p. R. Springer nespokojen s dnešním dualistickým Rakouskem. Důkladně rozebírá všechny předpoklady dualismu a odhaluje jejich falešnost. Přiznává, že v ohledu ekonomickém a vojenském jest celá říše jeden celek, ale vidí dobře, že v ohledu kulturním a politickém jest říše nejednotná a různorodá, a že v ohledu ethnickém jest to stát internacionální. Jako hlásají zvláště od let šedesátých minulého století čeští politikové, jako hlásali r. 1867 rakouský publicista Ferd. Kürnberger a r. 1869 dr. A. Fischhof, jako hlásá dnešní škola novodobých historikův a politiků francouzských (Eisenman, Denis a j.), tak soudí i p. R. Springer: Naše monarchie musí se státi demokratickým monarchistickým Švýcarskem, a to tak, že by jí vzorem jako monarchii nebylo Německo, nýbrž Anglie. Federace národů rakouských, svobodných na své půdě a rovných, je ideálem p. R. Springra.

P. R. Springer nejen analysou dnešního stavu říše rakousko-uherské rozvádí výše uvedený program rakouským Němcům, nýbrž i vedle této analyse ukládá jim pracovati k uskutečnění tohoto programu tím, že: 1. by za nevyhnutelnou úlohu svoji postavili si zavedení účelné lokální správy (krajské zřízení). »Co každý stát,« píše, »potřebuje, co my v Rakousku — ne z nacionálních, nýbrž ze sociálních a politických důvodů především potřebujeme po zavedení všeobecného, rovného práva hlasovacího, jest dobře organisovaná, našim poměrům odpovídající, v obci, okresu a kraji organicky spojená demokratická správa lokální«. Dále navrhuje: 2. Všechny kraje a krajské kurie jedné národnosti musí býti federovány nejprve, bez ohledu na svoji polohu, v národní universitu, a za druhé všechny kraje jednoho geograficky, hospodářsky a kulturně uzavřeného okruhu musí býti federovány v jedno území. Federace musí býti tedy dvojího rozměru. 3. Území i národní university musí státi k sobě v poměru spolkového státu a mají svá zastoupení a vlády. Kraje posílaly by přímo a volbami lidu svého zástupce do říšského zastoupení a každá z národních a territoriálních vlád vysílala by své zmocněnce do vlády spolkové. Spojené vlády dosazovaly by, spolu s korunou, říšskou exekutivu. P. Springer je přesvědčen, že dle těchto návrhů, v knize podrobněji propracovaných, zreformované Předlitavsko nezůstalo by bez vlivu na Zalitavsko, že by jím navrhovaná reforma Předlitavska přinesla reformu Zalitavska na stejném základě, a ozdravila stát celý.

Mají naději tyto plány na brzké uskutečnění? Sdílím s p. R. Springrem názor, že doba přechodu těchto myšlenek do praxe, není tak daleka, jak

by se na první pohled zdálo. Není snad tak blízka, jak myslí p. Springer, ale zase ne tak oddálena, aby názory jeho bylo možno prohlásiti za utopii.

Knihu p. Springerovu můžeme s radostí uvítati. Přispěje k správné orientaci o problému rakouském v světovém veřejném mínění. Ale jako dřívější, tak i tato kniha p. Springerova je ohlášením mezi rakouskými Němci nové politické generace, vzdělanější, pracovitější a duchovně hbitější, nežli jakou byla starší politická generace německá. Je to projev nového pokolení, které vzdává se toho, čeho marně chtěli dosíci staří politikové němečtí, je to projev pokolení, které uznává pochybené dráhy svých otců, a ukazuje cesty nové. Pokolení to chce sice na dále Němcům v Rakousku zachovati postavení vůdčí, ale vůdcovství jejich chce založiti na převaze duchovní, na zásluhách, prací o Rakousko dobytých, ne na privilegiích z milosti rakouských vlád Němcům poskytovaných. *Tbk.*

Aurel C. Popovici: Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich. Leipzig 1906. 8°. [II.] 427 str. Mapa.

Pan Aurel C. Popovici, bývalý člen ústředního výkonného výboru rumunské národní strany v Uhrách a Sedmihradsku, který byl nucen před pronásledováním Maďarů utéci do Rumunska, náleží mezi velice vzdělané politiky naší říše. Jako národnostně uvědomělý Rumun vážně obírá se problémem říše rakousko-uherské, jejíž trvání v prospěchu svých krajanů považuje za nutné. Jako řada jiných politiků, tak i p. Popovici jest přesvědčen, že dualismus se vyžil, a že je nezbytno, aby přestalo ono, vší spravedlnosti se příčící znásilňování národností Maďary na jedné a Němci na druhé straně říše. P. Popovici správně dovozuje, že snahy odnárodňovací nemají a nemohou míti výsledků, a chce proto, aby Rakousko-Uhersko stalo se státem, jak řekl již svého času Palacký, stejně spravedlivým ke všem svým národnostem. P. Popovici odmítá, že by na základě organisace historicko-politických individualit dala se národnostní rovnoprávnost v Rak.-Uh. provést, je pro ohraničení národností v R.-U. (na země okkupované se jeho návrh nevztahuje), a je pro spojení těchto etnografických skupin ve stát spolkový. V 15 národních států, pokud možno ethnicky jednotných, dělí celé Rak.-Uh. a navazuje tak na návrh, který za českého revolučního hnutí vypracoval Fr. Palacký. Ale p. Popovici není dosti dobře informován o ethnických poměrech Předlitavska, a proto při návrhu skupin svých zvláště nám Čechům ubližuje. Pro nás jistě jest nepřijatelno, aby Brno, Litoměřice, Liberec, Vídeň a j., jak navrhuje p. Popovici, tvořily část německých Rakous a Německých Čech, a to část takovou, že by v městech těch nebyly ani české enklavy, se zákonně zaručenou národnostní autonomií. Také sotva bychom se smířili s návrhem p. Popovice, aby Slováci a Češi, jako příslušníci jedné a téže národnosti na teritoriu jinou národností nepřervaném, tvořili dva národní státy. P. Popovici vypracoval i návrh federativní ústavy říšské, návrh spolkového státu velkorakouského, při němž zúmyslně a doslovně hleděl přejati z prosincovky a z ústavy německé, co přejati se jen dalo. Nejméně místa věnoval p. Popovici nejdůležitější otázce svého návrhu: otázce uskutečnění. Dobře soudí p. Popovici, že parlamentárně jeho návrh se nedá dnes provésti. Proto veškeru naději svoji složil v panovníka, koje se nadějí, že ten ze své císařské moci provede, a to vzhledem k nedávnému sporu

vladaře s uherskou koalicí v době dohledné, jeho návrh. Jak optimisticky a nereelně p. Popovici soudil, k tomu doklad podává narovnání koruny s koalicí v Uhrách nebo lépe řečeno vydání Uher na pospas maďarské koalici.

Kniha p. Popovicova v základní idei své, v boji za národní autonomii v R.-U., jde ve šlépějích známého vídeňského politika, Rud. Springra. Popovici v podstatě je žákem Springrovým. Zásluha Popovicova díla nespočívá v původnosti návrhu, nýbrž ve zpracování návrhu, před ním již vysloveného. Zpracování to není vždy, jak příkladem jsme výše uvedli, správné, ale přes to dílo p. Popovice není dílo bez zásluhy. P. Popovici, sčetlý v politické literatuře, snesl ze světové literatury a kriticky srovnal spoustu materiálu, týkajícího se přeměny R.-U. v spolkový stát, národnostně spravedlivý, a rozmnožil na světovém kolbišti literárním řadu těch apoštolů, kteří vážně pracují za lepší budoucnost utlačovaných národností této říše. *Tbk.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Mezi ostatními čestnými epithety, kterých kdosi navymýšlel pro předešlého papeže, Lva XIII., byl také přívlastek »slovanského papeže«. Kdo ví, z jakých příčin se mu ho dostalo. Kdyby se zkoumaly důvody nestranně, jistě by se objevily ještě slabšími, než ty, pro které obdržel jiný obdivný přídomek, papeže »sociálního«. Ale není pochyby, že dnes bude mnoho dobrých duší utvrzeno ve své víře ve slovanskost Lva XIII., a to mocí kontrastu: za nynějšího papeže Pia X. byla v lednu 1907 vydána *encyklika* z 18. prosince 1906, kterou se nově upravuje *užívání hlaholice a chorvatštiny při bohoslužbě v Dalmacii a Chorvatsku.*

Posledně byla tato otázka upravena provisorně r. 1898 5. srpna. Nová úprava znamená podstatné zhoršení: užívati (staroslovanské) hlaholské mše *dovoluje se jenom v těch kostelích, kde se jí užívalo nepřetržitě v posledních* 30 *letech.* Není tedy dovoleno duchovním, aby jí užívali kde a kdy chtějí, nýbrž právo to je *omezeno na určitá místa*, v celku na málo chrámů. I jinak *zakazuje encyklika upotřebení (dnešního) národního jazyka při církevních funkcích,* na př. křtech, pohřbech, i tam, kde se již počínal zavádět, a nařizuje bezvýjimečnou vládu latiny.

Takový výnos divně dojímá *v době rozmachu myšlénky národnostní* při vzbouřených vlnách nacionalismu. Že by latina mohla být olejem na vzedmutý příboj národnostních sporů, nevěří přec nikdo. V Dalmacii a Chorvatsku konečně vůbec nešlo a nejde o řešení jazykového sporu nějakých dvou národností v kostelích, nýbrž jen o práva starého zvyku, který byl a jest bližší národnostnímu cítění a moderním požadavkům. Dosáhne se tudíž vnucenou latinou pravého opaku. Zmirňovati národnostní protivy a ulamovati hroty výstřelkům nacionalismu měla by církev příležitost jinde, ale ovšem jinou methodou: ne latinou, ale národnostní spravedlností.

O to však církvi nejde a nešlo; jde jí o zachování aspoň zdání zevnější jednoty. Vedle toho pak smíme právě v tomto případě v Chorvatsku a Dalmaci tušiti ještě jiný vedlejší a přece důležitý cíl: rozšířiti umělou propast mezi Chorvaty a Srby a připoutati Chorvaty k Římu patrnější odlišností v obřadech, a když ne je vnitřně sobě přiblížiti, tož aspoň zevně je oddáliti od Srbů. Rozumí se, že tento úmysl nebude nikdy veřejně přiznán, ale my vzdálenější kacíři známe plány tajné a smíme je prozradit.

Obdivovatelům »slovanského« papeže nebude nic vadit, že tato nová encyklika Pia X. byla obsahově připravena již za Lva XIII. Obdiv a nadšení nezávisí na rozumných důvodech.

Jest pochopitelno, že toto omezení práv, jež souvisejí s národností, neprochází bez odporu: studentstvo chorvatské zvedlo protiagitaci, žurnalistika národní koná svou povinnost, jisté vrstvy lidu jsou snadno zasaženy, městské rady protestují a žádají biskupa Nakiče o zakročení. V Zádru shromáždila se konference biskupů 27. února a radila se o krocích obranných. Porady jsou tajné. Proslýchá se však, že biskupové prohlašují jednomyslně výnos za neproveditelný a škodlivý církvi, a proto prý jsou odhodláni žádati rozšíření práv hlaholice aspoň v tom rozsahu, jaký povolovalo prozatímní ustanovení z r. 1898.

Je to zvláštní: encyklika z r. 1898 znamenala již omezení, proti ní se také zvedal odpor, ale když teď kurie povolí — a že povolí, jest více než pravděpodobno — návrat k ní, bude se to prohlašovat na straně kurie za milost, a na straně chorvatské za vymoženost.

Chorvatské studentstvo v Praze dalo podnět k odporu s hrozbou akcí »Pryč od Říma«, a heslo toto se ozývá teď již i v Chorvatsku a Dalmacii. Pomohlo Němcům v jejich nacionálních požadavcích, — proč by nemohlo pomoci též části Slovanů? Totiž — není-li jen prázdným a proto směšným slovem — jako v Čechách! Méně vážně jest bráti sdělované odhodlání biskupů, že raději složí své úřady, než by povolili. Prohlášení neomylnosti papežské, Syllabus — to byly vážnější důvody rázu vnitřního: náboženského, rozumového, kulturního, sociálního, a kolik bylo biskupů, kteří vyvodili důsledky? Sám Strossmayer, na koncilu jeden z nejvážnějších, nejvýmluvnějších, nejvěcnějších odpůrců dogmatu o neomylnosti, laudabiliter se subjecit. Za tímto zářným vzorem... Leč bychom vzali v úvahu, že ve století 19. a ještě více ve 20. důvody vzaté z myšlenky národnostní jsou silnější než brané z vědomí náboženského. Namnoze jsou, ale méně — u biskupů. Od studentstva a mladé intelligence konečně lze čekat důsledky aspoň z části. Neboť na schůzích a v novinách opakuje se teď zřejmě stará a stále nová pravda, že největším nepřítelem Slovanstva vždy byl Řím a jest.

Za původce papežského rozhodnutí protislovanského pokládá se terstský biskup Nagel. Ale vedle církevního otce má prý toto opatření také svého politického kmotra, a tím prý jest *rakousko-uherský zástupce v Římě, hrabě Seczény*, čili přímo nebo nepřímo sama rakousko-uherská vláda, která jeho prostřednictvím dala energicky zastupovati u Vatikánu dosavadní protislovanskou politiku.

Tato skutečnost je povážliva nejen pro Chorvaty přímo súčastněné, ale pro nás též.

U nás naříkáme nebo vytýkáme, že biskupové necítí dost intensivně česky a neprojevují svého češství dost otevřeně a energicky (cyrillomethodějský arcibiskup olomoucký Bauer skládá slib v panské sněmovně německy, brněnský hrabě Huyn volí Němce do zemského sněmu, zemřelý budějovický Říha ze samé rovnoprávnosti nepomáhal Čechům). Ve věci to nerozhoduje: Jihoslované mají biskupy národnější, ale jejich národnostní požadavky a práva tím nezískají nic víc než naše vlastenectvím bývalého biskupa Brynycha. Slovinský biskup Jeglič se vydává za horlivého vlastence. A přece proti jeho klerikálním snahám organisují se všecky pokrokovější živly národní: sociální demokracie, liberálové a pokrokáři a žádají odluku církve od státu, dovozujíce, že stát může býti svoboden a církev může býti svobodna jenom tehdy, když obě instituce budou nezávisly na sobě. Žádají svobodnou, t. j. z vlivu církve vymaněnou školu, dokazujíce, že církev a škola mají odlišné účely, a církev tudíž že nemá jakéhokoli ethického nebo jiného práva na školu. Jejich rozpoznání se shrnuje v úsudku: »klerikalismus jest národní, kulturní a sociální zlo«. Bylo by lze doplniti: »též náboženské a mravní zlo«. Z historie se poučili a teď přesvědčili, že »klerikalismus rozvrátil všecek vnitřní život slovinský a ochromuje všecky slovinské snahy v každém směru«.

Když už mluvíme o klerikalismu mezi Slovany, sluší připojiti, že již i Poláci se probouzejí. V Poznaňsku vydává se katolicismus za ochrance polské národnosti, ale duchaplný jeden historik soudí jinak: katolická klerikální samovláda nad Poláky prý je horším národním neštěstím, než rozdělení Polsky mezi Německo, Rakousko a Rusko. V důsledku toho mladší politikové spatřují první úkol politiky vpravdě lidové a národní ve snaze »vyrvati lid polský z klerikálních kleští« a za naléhavou povinnost kulturní práce vyvracet domnění, že polskost a katolictví jsou souznačny. Není pochyby, že by obranný boj poznaňských Poláků byl úspěšnější, kdyby nebyly zájmy národní uměle splétány s cíly katolicismu. (V Poznani se říká »mluvit katolicky a mluvit evangelicky« to jest polsky a německy). V Haliči se šíří poznání, že kněz jest vřed na polském těle, žoldnéř politiky a agent.

U nás v Čechách a na Moravě bude politický a pak i kulturní klerikalismus sklízeti ovoce své organisační a agitační čilosti o blízkých volbách do říšské rady. Prof. Masaryk správně předpovídá klerikální »hody«. Troufalost jejich bude posílena povolností mladé, rapidně se rozmáhající strany agrární. Již teď je patrno, čeho se smí klerikalismus odvážit naproti agrárníkům; hodlá je podporovat, ale bez kompromisu sám již předem diktuje podmínky: chce si vynutit závazný slib, že poslanci agrární budou proti třem kardinálním požadavkům moderní doby: proti volné škole, proti rozvodu manželství a proti rozluce státu a církve. Není pochyby, že veliká část agrárníků na tyto diktáty přistoupí, jednak z oportunismu, jednak z vlastní konservativnosti jdoucí namnoze až do zpátečnictví.

Vedle agrárníků vůči klerikalismu povolných zvítězí také dosti »katolických« zemědělců, přímo a výslovně klerikálních, a samostatných klerikálních kandidátů.

Ve volebních přípravách divnou roli hraje učitelstvo: jednak vyniká neurčitostí, jednak plave s proudem: k vůli pokoji jde část se stranou agrární, podléhajíc jejímu teroru, ačkoli se v ní a z ní jistě vyvine směr protikulturní, ačkoli se agrárníci netají nepřátelstvím proti škole moderní, proti všeobecné závazné, osmileté docházce dětí, proti školám pokračovacím; jiná část k vůli svému předáku učiteli poslanci Černému drží se jiné strany zpátečnické, národně sociální, přes to, že o moravských volbách české vedení strany vydalo rozkaz podporovati klerikály v užších volbách proti sociálním demokratům a pokrokářům. Učitelstvo provozuje politiku opatrnickou, která se vymstí.

Moc klerikalismu a povolnost úřadů vůči jeho vlivům dokumentují dva nejnovější případy: vystouplý kněz Rouček jest povolán k vykonání služby vojenské a učitel Pelikán byl suspendován, protože ohlásil výstup z církve katolické. K tomu lze připočísti suspensi olomouckého učitele Žižky prý pro nezřízenou agitaci politickou.

První dva případy jsou karakteristické pro způsob, jak klerikalismus nazírá na zákony: uznává zákony jen potud, pokud slouží jeho zájmům. Pro sebe dovede se odvolat a postavit na literu zákona a využít též jeho ducha. Pro odpůrce však ochrana zákona neplatí.

V případu Roučkově propůjčují se vojenské úřady za nástroj mstivého klerikalismu přímo proti jasnému znění zákona o vojenské povinnosti, z níž jsou zvláštním paragrafem vyňati všichni, jimž se dostalo vyššího svěcení. Své porušení zákona budou bezpochyby maskovat vytáčkou, že osvobození od vojenské služby závisí na činné účasti v úřadě duchovní správy, k němuž svěcení jest podmínkou a pouhou přípravou. Ale o tom zákon nic neustanovuje.

Širší zájem má suspense z úřadu muže vystouplého z církve. Tím se správním opatřením tentokráte od c. k. zemské školní rady činí způsobilost k veřejnému občanskému úřadu závislou na příslušnosti k církvi, a tento názor může od jiných správních úřadů být rozšířen na všecky kategorie úřednictva. Jeden takový případ jest s to, aby utužil pouta církevní všem lidem stavu tak rozšířeného, kteří jsou beztoho až příliš opatrní, povolní, úzkostliví. Proto by se měl suspendovaný pro sebe a v zájmu všech ostatních bránit všemi prostředky zákonnými.

Rozpuštění »zemské jednoty katolického duchovenstva se strany církevní vrchnosti je ovšem činem hierarchické libovůle, ale dnes, kdy kongrua a jí zvýšení služného jest zabezpečeno, myslím, že ani vůdcové sami nebudou příliš litovati nuceného přerušení své činnosti. Vidí-li naši státoprávníci v rozpuštění spravedlivý trest na jednotu za její ochotu k rozdělení diecézí podle národnosti, ať se tedy jen radují: v rukou biskupů bude bezpečněji postaráno o nedílnost království!

*

Ve Španělsku ustupuje pokrokové hnutí klerikální reakci: patrně pod vlivem královým zrušila vláda usnesení z 27. srpna 1906, pro něž se rozpoutal boj a odpor klerikálů proti vládě, usnesení, jímž byl dovo-

len občanský sňatek. První tato vymoženost pokroku tím padá, ale zápas dvou světů tím nebude zastaven. Není ani jinak možno, nežli že v klasické zemi mnišstva a kněžstva první krok odboje jest brzy zase vržen zpět. Bude státi ještě mnoho práce, než svoboda prorazí proti církvi.

*

Italie uvědomuje si jasněji své osvobození ze jha papežství a pokračuje v procesu vývoje ku svobodě: 17. února ve výroční den mučennictví Giordana Bruna uspořádaly radikální strany a sdružení (socialisté, republikáni, rádikálové, zednáři, studenti) v Římě protiklerikální manifestaci pouliční. Mnoho nutno ovšem připsati na vrub jižnímu temperamentu a davové duši. Pouliční manifestace italské a španělské vynikají bouřlivostí a vyznamenávají se souvisejicí s tím prchavostí. Seveřan (Angličan, Nor atd.) nehřmotí tolik, za to činněji jedná. Ale jakmile Ital začne místo na procesí církevní chodit na manifestace proticírkevní, dostane se jeho zábavychtivosti a potřebě rozptýlení přiměřenější stravy, jeho náladový skepticismus se mu jasněji uvědomí, a důsledky se dostaví časem též. Zatím ovšem si najde rozřešení prozatímní takové, jako už dlouhou dobu má jeho přítel Čech: bude chodit na obojí nebo nechá na církevní parádu chodit svou ženu.

*

Francouzská vláda neustává ve své taktice ústupnosti a mírnosti naproti církvi, až to budí nevoli a bouří netrpělivost u přátel radikálnější taktiky. Ministr Briand dával vyjednávati s církví o nájemních smlouvách na kostely, což mu vytýkal i původce rozlukové politiky Clemenceau. Ale republika a pokrok může býti kliden: znova a znova prohlašuje Briand, že »smír mezi vládou a Římem je vyloučen«. Jen chce, že »rozluka nesmí nabýti rázu náboženské války«. Překážkou dohody je vládní podmínka o návrhu smluv, jíž se nedovoluje návrat členům zakázaných řádů mnišských; na té vláda stojí a bude stát neoblomně, a církev v té podmínce právě spatřuje omezení své svobody a vměšování úřadů do vnitřních záležitostí. Řím ví, že by každou praktickou povolnost zaplatil zadáním intransigeantních zásad, ví, že nemůže již více ztratit, proto je nesmiřitelný.

K rozčilení jej přimějí jen občasné ukázky z dopisů vyměněných mezi Římem a Paříží, nalezených v zabaveném archivě na nunciatuře. Chápeme, proč hned z počátku kurie protestovala proti zabavení a prohlašovala v notě k velmocem, že prý nebyla zachována všecka nutná opatření, aby nedotknutelnost a úplnost archivu byla zabezpečena. V časopisech se teď tu a tam uveřejní, jak státní sekretář papežský blahopřál nunciovi pařížskému, že se daří agitace proti soupisu kostelního jmění, v téže době, kdy papež doporučoval veřejně trpný odpor. Nebo jak týž sekretář radí klerikální organisaci stavěti všude kandidáty k volbám, ale doporoučí jim, aby se vydávali za dobré republikány.

Mírnou taktiku Briandovu pokládám za postup jedině správný, rozumný a zaručující úspěch. Nezachová se tím ovšem radikálům ve Francii i — v Čechách; i naši radikálové mu činí výtky. Ale za to Briand pozvolným postupem a prací dokáže něco, dokáže všecko, — kdežto naši církevní

a náboženští resp. protináboženští radikálové, organisovaní i volní, nedokáží nic, spíše posílí církev katolickou a klerikalismus.

Pokroková veřejnost rakouská s údivem přijala zprávu, že rakouskouherský velvyslanec v Paříži hr. Khevenhüller jediný (na výzvu kurie ke všem velmocem) prostředkoval s vládou francouzskou vydání zabaveného archivu. Právem označují časopisy tuto službu jako nedůstojnou naší velmocí, mluví o službách pochopských; vpravdě Rakousko bude posledním útočištěm Říma, jeho pravou rukou a ochotným služebným světským ramenem, které obětavě bude vytahovati kaštany z ohně, až se spálí. Vysokými řády papežskými, jimiž za tyto služby byl vyznamenán jmenovaný velvyslanec a s ním zahraniční ministr bar. Aehrenthal, cítíme se vyznamenáni společně všichni, poněvadž je to důkaz a uznání, že jsme aspoň k něčemu dobří. Minuly-li doby státotvorných výbojů, zbývají doby služeb.

6. března 1907. +

Z AMERIKY.

I. Rooseveltův imperialism.

Evropské státy mají své despotické monarchy, — »největší republika na světě« má své trusty. Které z těchto zel jest horší, třeba ponechat úsudku čtenářovu.

Amerika připravuje se k velikému centralisačnímu processu, nad nímž jednou bude světová historie žasnout. Každému, kdo jen poněkud zná naši politiku, jest už známo, že republikou, totiž lidovou velmocí, jsme již dávno přestali být; mít imperátora pod jménem císaře anebo presidenta, jest konečně v praxi jedno. Spojené státy severoamerické se v poslední době směle mohou řadit k císařstvím, carstvím, nebo k čemukoli chcete. Ja to? Inu — náš president si dělá, co chce. Vůle lidu přestává při zvolení kongresníků, takže lidovládě jest popřáno jen několik hodin ročně. Ostatní si obstarají zvolení páni s presidentem v čele sami. Dosud má se za to, že Spojené státy jsou zemí jen takových trustů, jako je Standard Oil Co., ocelářský trust s pověstným »filologickým reformátorem« v čele, železniční trust, atd., ale že bychom měli již i politický, vládní trust, jenž se pomalounku, ale jistě organisuje pomocí slavného »velkého klacku« Rooseveltova, bude snad mnohým novinkou, a to neuvěřitelnou novinkou. Ať však je tato neuvěřitelná novinka přijata jakkoli, faktem zůstává, že nynější president největší republiky na světě se vybarvil na stvůru, která by politickými znalci mohla nejpřípadněji být pojmenována — samovládce.

Že Rooseveltovi tímto článkem nekřivdím, dokazuje jeho jednání v afféře černošského praporu, jejž o své vlastní újmě odvážil se nečestně propustit z pětadvacátého pěšího pluku k vůli zločinům, jichž se někteří členové jeho dopustili v Brownsville, Tex. O případu tomto se nemusím

obšírně zmiňovat, protože je, tuším, znám našim čtenářům z denních listů. Oč se mi jedná, je, abych na tomto případu ukázal protizákonné, despotické, přímo carské jednání člověka, jenž byl lidem zvolen za tím účelem, aby prováděl vůli jeho, a ne vůli svou, zvláště ukáže-li se jeho vůle být v rozporu s ústavou Unie Severoamerické.

. Při vyšetřování brownsvillské afféry odepřeli černošští vojáci prozradit lotry, kteří se oněch zločinů dopustili. Tato zarputilost popudila prchlého Roosevelta do té míry, že propustil celý prapor nečestně ze služby.

Nechceme udělat dojem, že bychom omlouvali jednání oněch zvrhlých černošských vojáků; naopak, zasloužili si mnohem, mnohem přísnějšího trestu, než propuštění z vojska, ale — a zde je ten háček — president měl tuto záležitost odevzdat tam, kam patřila, soudní stolici. Každý ví, že toto jednání nevyplývalo z nějaké zášti proti černému plemeni: vždyť Roosevelt více než kterýkoli jeho předchůdce předcházel si černochy, dosazoval je do důležitých úřadů, zval je do Bílého Domu; otázka plemenná musí tudíž stranou. Kdyby se byli oněch zločinů dopustili běloši, byl by jistě Roosevelt se zachoval stejně tak. Političtí přátelé Rooseveltovi ovšem se pokusili přesvědčit publikum, že president nezákonně nejednal, a dovolávají se jeho výkonné a vojenské moci, nevidouce, že tím vrhají tím intensivnější světlo na zodpovědnost presidentovu za ukvapené jeho jednání.

Tisk, a ovšem i veřejnost, byly jeho činem pobouřeny do tak velké míry, že Roosevelt uznal za hodno veřejně své jednání omluviti. To se rozumí, že s omluvou připustil zároveň svou vinu. Ale co je taková omluva po činu, který se bez blamáže odvolat nedá? Co je platno říkat, že onen rozsudek byl vynesen za rozčilení mysli? Nemohl by za jiného rozčilení mysli jednat president podobně v záležitostech mnohem důležitějších? Zde se nejedná o ojedinělý případ, nýbrž o princip, a hledí-li se s tohoto stanoviska na jednání našeho presidenta, není-li pak člověk oprávněn uvažovat o tom, máme-li skutečně dosud republiku, anebo jsme-li vydáni na pospas samozvanému Césarovi-despotovi?

Že podobné obavy jsou do nejvyšší míry oprávněny, je vidět z jiného případu, jenž, byť i nebyl zde tak sensačním jako brownsvillská afféra, je ve skutečnosti závažnějším a může mít dalekosáhlé následky v dějinách diplomacie.

Jak známo, velká většina amerických sympatií za války rusko-japonské byla na straně Japonců, a na místech dobře informovaných bylo několikráte řečeno, že nikdy nebylo by došlo k válce s Ruskem, kdyby Japonci nebyli si jisti sympatie a morální podpory Spojených států. Jakési vystřízlivění z těch japonských sympatií se dostavilo hned po válce, když Japonci zrušili svůj čestný slib, že Mandžursko otevrou všemu světovému obchodu, a zatím je obehnali vysokou zdí v podobě cla a nemírných poplatků pro cizozemské lodi, takže americký strýček Sam tam neprodává ani tolik jako za ruské okupace. A nedávno následovalo další překvapení. Na místě vděku za ony sympathie pěstováno bylo v Žaponsku protiamerické smýšlení, jež vyvrcholilo ve známých výtržnostech. Provokace se přenesly i na americkou půdu do San Franciska, a tam skončily tím,

že kalifornské samosprávné úřady vyloučily Žaponce z veřejných škol v San Francisku. Toto jednání si bere Žaponsko za záminku ke sporu se Spojenými státy, dovolávajíc se smlouvy, kterou s naší Unií uzavřelo roku 1894, ačkoli v oné smlouvě není ani jediného místa, o něž by se mohli ve své stížnosti opírati, ba, smlouva tato by nezabránila, — kdyby to kongres za dobré uznal — aby Žaponci byli úplně vyloučeni z této země. A nyní přichází president Roosevelt a vyhrožuje, že úřady v San Francisku donutí použitím »civilní i vojenské moci Spojených států«, aby přijímaly Žaponce do veřejných škol na stejné úrovni s bělochy. Snad ani »všemohoucí« Vilém by si netroufal dopustit se takové nepředloženosti, aby vystoupil proti samosprávným úřadům jednoho z neodvislých států Severoamerické Unie; ale »rough-riderská« povaha »prérijního lovce« a »nepřítele medvědů« Rooseveltovi nedá, aby se nemíchal do samosprávných záležitostí státu, jenž dle ústavy si podobné věci vyřizuje sám, bez dovolávání nebo schvalování presidentova. Roosevelt zde přímo šlape ústavu nohama, a kdyby se odvážil svou výhrůžku provésti, měl by být postaven pro velezrádu před soud senátu, a musel by být zbaven úřadu pro porušení officielní přísahy, protože mu zemský zákon ani z daleka nějakého podobného práva nedává.

Tak se tady dnes věci mají. Buď bude tato země nadále republikou, sestávající ze samosprávných států, a pak nesmí president vybočovat z dovolených mezí, anebo se stane císařstvím s nekorunovaným císařem v Bílém Domě. Toto vystoupení Rooseveltovo dokazuje, jak jest nebezpečno posadit do presidentského křesla člověka jeho povahy, muže, jenž v republice si chce hrát na diktátora! Ano, už i politika se organisuje v trust, jenž může si pohrávat s publikem ještě drzeji než ty ostatní trusty. Vypadá to, jako by Spojené státy byly v nebezpečí, že jednoho krásného dne budou pohlceny — spojenými trusty.

Proč píši tento koment? Ne proto, abych stavěl na odiv stinné stránky našeho politického života, ani jsem neměl v úmyslu házet blátem po našem presidentovi, nýbrž proto, že se mi zdá být tento případ náramně poučným pro českou politiku. Kolikrát se čeští ministři a poslanci vybarvili na podobné charaktery, jež po volbách přestaly dbát vůle lidu, a nezdráhaly se provádět vůli vlastní, třebas byla v rozporu s přáním těch, kteří je svou důvěrou poctili. Denis nám jasně ukazuje, jak jsme byli právě takovýmto způsobem podváděni papeži, svými vlastními »králi«, a zdá se, jako bychom dosud neprohlédli. Ve Spojených státech každý je ujištěn, že takovou politiku nebude Roosevelt již dlouho provádět; už i střízliví republikáni se ohlížejí po jiném presidentovi; v Americe si dovolí poslanec, nebo chcete-li, i president, takovou hru jen jednou nebo dvakrát, ale pak už si dává pozor, protože ví, že po třetí by si něco podobného již dovoliti nemohl prostě z toho důvodu, že by už byl, jak Američan říká »over board«.

Z předcházejícího je zřejmo, že nezáleží v praxi na tom, máme-li republiku nebo konstituci, ale na tom, jací sami jsme, jaké lidi si volíme, a jak dlouho jim dovolíme dělat si z nás dobrý den. Vy v Čechách chcete stále neodvislý český stát; prosím vás, co by s ním ten český lid dělal? Jednal by rozumněji než jedná teď? Nyní ho balamutí několik jednotlivců ve Vídni, pak by ho balamutilo několik jednotlivců v Praze. To by byl

ten celý rozdíl. Republika může být lidu právě tak nebezpečná. jako je mu konstituce nepohodlná, ale podváděn a okrádán může být při jakékoli formě vládní. Komu by se má slova zdála rouhavá, ať si dojede do »nejpokročilejší republiky«, jak jsou také Spojené státy nazývány. Co v Čechách potřebujeme, je hlavně to, aby v lidu byl probouzen kritický smysl a takový charakter, jenž by dovedl své kritické stanovisko obhájit, zaujmout a udržet. Takový pak lid dovede pečovat o své zájmy při jakékoli ústavě.

II. Ze života česko-amerického.

Po mnohaletých přípravách byl konečně uskutečněn sen pana Vaňka. Česko-Slovanský Dům pro přistěhovalce do této svobodné země stojí. Třeba stál jednou stranou na »sektářských« základech, je přístupen všem přistěhovalcům, zvláště českým. K našim břehům přijíždějí mnozí Češi bez přátel — do ciziny, kde na ně nečekala žádná přátelská ruka, jež by je chtěla provést prvními úskalími prohnaného života přístavního. Podobný dům mají již dávno Němci, Židé a Poláci. My, Češi, jsme něco podobného dlouho postrádali; stavěly se pomníky pro mrtvé, spolky vyhazovaly peníze na všelijaké věci, které neměly větší důležitosti, než že několik hodin okrašlovaly slavnostní nějakou síň, aby za několik okamžiků byly vhozeny do smetí, ale o své přistěhovalecké krajany jsme se starali tak, jako kdyby jich nebylo. Jedná se jen o to, byl-li baltimorský přístav dobře volen. Statistiky vykazují, že nejvíce našich krajanů přijíždí na Long Island; proto zdá se nám, že New-York by byl mnohem vhodnější pro podobný účel. Zakladatele ovšem v tomto bodě omlouvá ta okolnost, že Dům vystavěl na svou vlastní zodpovědnost, totiž musí sbíráním příspěvků a darů Dům sám vydržovat, a ježto je kazatelem v Baltimore a právě tam má nejvíce známých a mecenášů, bylo pro něho snadnější uskutečnit svůj plán v Baltimore spíše než kdekoli jinde.

Ačkoli je tento podnik založen na menších finančních základech než podobné instituce německé, polské a židovské, předstihuje tyto v mnohém ohledu; nemálo prominentním je fakt, že poskytuje byt a stravu za poloviční cenu u porovnání s polským přistěhovaleckým domem, který je vydržován četnými polskými spolky. Nemajetným je poskytnuta všemožná pomoc zcela zdarma. Tento dům o 17 pokojích nalézá se v české čtvrti na Broadway. S ním spojena je ovšem informační kancelář, která také každému přistěhovalci opatří zcela bezplatně práci.

V poslední době rozvířil se boj mezi správou tohoto ústavu a některými svobodomyslnými předáky, kteří akcentovali nesprávnost náboženských tendencí, jimž tento podnik jest nakloněn.

*

Spolek Českých malířů »Mikuláš Aleš« uspořádal svoji druhou uměleckou výstavu v chicagské Česko-Slovanské Americké Síni ve dnech 2., 9. a 16. prosince. Vystaveno bylo 65 prací od sedmnácti malířů. Některé z těchto prací již před tím budily pozornost v amerických uměleckých kruzích, a mnohé z nich mohou soutěžit s nejpřednějšími umělci anglo-americkými. Z vystavených prací zvláště vynikaly portréty Antonína Štěrby, jenž vůbec je uznáván za nejlepšího česko-amerického portrétistu. Kra-

jinky Oldřicha Farského působí velice mile svým idylickým klidem. Lukášova »Česká chalupa« je rozhodným úspěchem genrové malby. Representantem »modernismu« je Karel A. Wilimovský svými krajinkovými skizzami. »Palmu« výstavy však odnáší si Štěrba, jemuž bychom radili zanechat architektonické malby ve prospěch portraitů. »Mikuláš Aleš« zahajuje tímto rokem třetí sezónu Malířské Akademie, jež pořádá malířské kursy pro začátečníky.

*

V Chicagu zemřel František J. Škaloud, lidový spisovatel a bývalý napověda divadelní společnosti Ludvíkovy. Jeho smrt v mladém poměrně věku 40 roků nepřekvapila, protože po dlouhou dobu chřadl na souchotiny. Jest jedním z těch obětí, které podlehly bídnému životu, jejž člověk, chce-li se věnovat literatuře, musí vést. V česko-americkém čtenářstvu nalezly jeho práce velkou oblibu, třeba nebyly cele chápány. Populární práce Škaloudovy dokazují, že uměl pozorovat český život v Chicagu a věrně jej vylíčit. »U Kratinů« a »Bordynkáři« jsou jeho nejznámější a také nejzdařilejší práce. V těchto dvou novelách líčí život chicagských Čechů s mistrností obdivuhodnou. Na ujmu jeho prací je rozhodně ta jeho »filosofie«, s kterou se někdy ve svých pracích vytasí. Na štěstí nemá toho »filosofování« mnoho. Někteří »humoristé« vypravují své humory takovým způsobem, že člověk neví, je-li to humor nebo tragedie. Škaloud se snažil být v těchto dvou zmíněných pracích satyrikem, ale na několika místech mu selhal tolik hlas, že čtenáři vůbec satyrického jeho hlasu nerozeznali. Místo aby se zamyslili vážně nad nízkým životem, jaký jest veden v českých čtvrtích česko-americké metropole, měli z kriminálních typů Kašpárka a Hadršinocové náramnou švandu a libovali si v dopisech adresovaných »Svornosti«, v níž Škaloudovy práce byly uveřejňovány, jak je »Bordynkáři« baví.

Chicago, 12. ledna 1907. — *l* —

Vnitřní soustředění sil.

Podle zpráv časopiseckých vystoupilo a vystupuje v českých okresích v Čechách už okolo 300 kandidátů, průměrně na okres tedy 4; jiné zprávy udávají počet ještě větší. Již v tomto počtu jeví se značná roztříštěnost, neboť existující v Čechách strany toho vysokého počtu nevykládají, protože mimo stranu sociálně demokratickou žádná strana nestaví kandidáty v okresích všech. Největší posud strany, mladočeská a agrární, rozděleny jsou tato na venkov, ona na města, a strany ostatní mají neveliký počet kandidátů, největší posud klerikálové. Veliký a denně rostoucí počet kandidátů je tudíž příznakem vnitřní roztříštěnosti a slabosti, zejména strany mladočeské. Vedoucí strana, jak sama se stále zove, nevede — to vidět už docela jasně. Vidět to z toho, že ve straně samé vystupují kandidáti proti kandidátům a že se kandidáti kaleidoskopicky objevují na voličském propadlišti; slabost mladočeského vedení ukazuje se v rozporu, do jakého se toto dostává pro dohodu se staročechy; voličstvo mladočeské je proti té dohodě a odmítá kandidáty kompromisní. Vedení mladočeské doznalo takto již druhé fiasko: rozbilo se jednání se stranami t. zv. mladými a rozbíjí se jednání se staročechy.

Tato slabost a roztříštěnost prozrazuje se v žurnalistice mladočeské.

Mladočeské politice schází soustředěnost, schází jí k tomu ten věcný střední bod, z něhož by vycházela, nedostává se jí organická jednotnost, spočívající v souladnosti jednotlivých požadavků. Napřed strana mladočeská jednala s t. zv. radikály a se staročechy — čeho strana touto koncentrací chtěla docílit? Patrně seslabení radikalismu, nikoli jeho posilnění. Tomu nasvědčuje další dohoda se staročechy a nasvědčoval by tomu fakt, že revidovaný mladoč. program klade tak nepoměrný důraz na živnostnictvo; skutečně v tom revidovaném

programě živnostnictvo se jednoduše klade na roveň rolnictvu a žádá se pro ně od státu tolik, kolik prý se posud dělalo pro rolnictvo. Takové sliby se na straně vymstí; než to nás zde nezajímá, nýbrž fakt, že mladočeská strana se tak nápadně chce opirat o živnostnictvo. Pro stranu všenárodní je to počínání povážlivé. Rekem je, kdo je dobře soustředěn — pravil Emerson. Přeložena do naší politiky slova tato znamenají, že pro stranu, osobující si vedení, nestačí pouze formální heslo: politika positivní; strana sama v sobě musí provést soustředění a zrovnovážení sil, teprve tím strana mladočeská dovedla by ať přímou dohodou nebo pouhým působením mít dobrý vliv na strany jiné. Ale toho soustředění a zrovnovážení sil se straně mladočeské nedostává. Politika positivní — to rozumí se samo sebou, ale jaká? Svobodomyslná? Staročeská? Živnostenská? Pokroková? Demokratická? Do které míry svobodomyslná atd.? Vždyť všecky rozdíly a různice stran určují se stupněm toho onoho směru a požadavku, proto hesla jen formální a všeobecná sama o sobě nestačí. A odpovídá heslo positivnosti nynější situaci? *S.*

Náklad na veřejné národní školství v království Českém.

Napsal Dr. Karel Engliš.

Zemská statistická kancelář království Českého uveřejnila v 2. seš. VII. svazku svých »Zpráv«[1] statistiku nákladů na veřejné národní školství v Čechách za rok 1901. Teprve podruhé byl takto u nás zjištěn celý náklad spojený s elementárním vyučováním; poprvé stalo se tak c. k. ústřední statistickou komisí ve Vídni za rok 1890 spolu s ostatním nákladem na veřejné školy v Rakousku vůbec. Výroční zprávy zemského výboru, podávané sněmu o stavu národního školství v Čechách, týkají se pouze nákladu školních okresů a učitelského pensijního fondu, jež země dotuje. O normálním školním fondu, jenž se nalézá ve správě země, bývá podávána zpráva samostatná. Avšak hospodářství školních obcí veřejnosti ucházejí. Pouze náklad obcí spojený se stavbami školních budov zjištěn byl za léta 1869—1898 Zemskou statistickou kanceláří a uveřejněn v 2. seš. svaz. III. »Zpráv«.

Samostatné šetření konala kancelář pouze u školních obcí, data o hospodářství školních okresů, normálního školního a učitelského pensijního fondu čerpána byla z účetního materiálu účtárny zemského výboru. Šetření nákladu školních obcí dálo se pomocí zvláštního dotazníku (XIX. 1901), jenž byl jednotlivým obcím zaslán k vyplnění prostřednictvím c. k. okresních školních rad. Výsledky uveřejněny

[1] Zprávy Zemského statistického úřadu království Českého, seš. 2. sv. VII. »Příspěvky ke statistice národního školství«. Opakuji zde v hlavních obrysech to, co jsem napsal v těchto »Příspěvcích«. Mimo školní obce máme o nákladu na národní školství i data novější; jde-li však o celkový náklad, nezbývá, už k vůli jednotnosti rozhodného roku spokojiti se při školních okresích, pensijním a školním normálním fondu s daty staršími.

byly ve třech tabulkách sestavených dle školních okresů a seskupených dle národností. První (v pořadu Zpráv II.) týče se hospodářství školních obcí, druhá (ve Zpr. III.) hospodářství školních okresů, třetí (ve Zpr. IV.) shrnuje obě předchozí v celkový náklad. K pensijnímu učitelskému a k normálnímu školnímu fondu přihlíží se v textovém zpracování.

Statistika řečená je po mnohé stránce velmi zajímavá.

Právě na národním školství lze pozorovati typický vývoj ve vzrůstání a rozmnožování úkolů veřejných hospodářství, zajímavý doklad pro dělbu veřejných povinností mezi vyšší a nižší správní organismy a tvoření nových organismů veřejnohospodářských.

Teprve v druhé polovici minulého století zařadil stát mezi své úkoly péči o elementární vyučování. Ovšem pro přílišnou roztříštěnost správy školské nemohl učiniti národní školství výhradně věcí svou, ale nenechal nadále na vůli jednotlivcům, aby dali své děti vyučovati základním naukám pro život každému nezbytným.[1]

Náklad spojený se zřizováním a udržováním národních škol byl břemenem obcí a vrchností; tím se rozumí ovšem náklad věcný (stavby atd.), učitelové se živili ze služby mešní, ze školního platu a vším možným přiměřeným i nepřiměřeným způsobem. Za císaře Josefa II. přibyl třetí faktor: školní patron. (Rozh. z nejv. m. z 11. února 1787.) Myšlenkou jeho bylo opatřiti školám podobných příznivců, jak to bylo u kostelů. Patronát školní opíral se o stejné zásady jako patronát církevní, jenže, když ho nenabyl žádný jiný dobrodinec školy, náležel po zákonu se všemi právy a povinnostmi patronu farnímu.

Rok 1848, jenž otřásl základy rakouské ústavy, způsobil i v systému školském rozvrat. Po vyvazení pozemků a zrušení poddanství hleděla se též dominia shostiti svých břemen a mnozí patronové zdráhali se plniti své povinnosti. Břemeno obcí rostlo. Fluktuace, jimiž se vyznačuje následující doba až do vydání prosincovky, nezůstaly bez vlivu též na úpravu poměrů školských (konkordát). Vydáním říšského obecního zřízení z roku 1862 byla národní škola zásadně uznána za záležitost obecní, podléhající zemskému zákonodárství, jež už roku 1864 zrušilo školní patronát a prohlásilo národní

---

[1] Roku 1774 vydána byla: »Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern«. Roku 1773 založen v Čechách normální školní fond. Roku 1775 založena Zemská školní komise pro království České a ještě téhož roku na podzim otevřena v Praze c. k. normální škola.

školu za věc obecní (z. ze dne 13. září 1864 z. z. č. 33). Zatím dostavěny byly úhelné kameny dnešní naší ústavy a v důsledcích státních základních zákonů o rovnosti všech konfessí a všech národností kodifikován byl v pohnutých dobách říšský školní zákon ze dne 14. května 1869 ř. z. č. 62, jímž počíná rakouskému národnímu školství nová éra.

Říšský zákon ponechává jednotlivým zemím zákonnou úpravu povinnosti zřizovati a udržovati národní školy. Nade vši pochybu se už ukázala neschopnost mnohých obcí plniti úkol jim zákonem z roku 1864 uložený, proto hned po říšském školním zákoně z r. 1869 přistoupilo zemské zákonodárství k nové úpravě finanční správy školské a prohlásilo ji za záležitost okresní (z. ze dne 19. února 1870 z. z. č. 22). Pokrok byl aspoň v tom, že bylo pochopeno, že nelze tak důležité záležitosti přenechati uznání a namnoze mohoucnosti místních obcí, ale na druhé straně bylo nezdravým, že nebyla obcím vyhrazena pražádná ingerence ve věcech školských; čímž se zejména křivdilo obcím, jež podstoupily před tím pro národní školu největší oběti.

Zákonodárství upadalo z extrému do extrému. Šťastné rozřešení přinesl zákon ze dne 24. února 1873 z. z. č. 16, doplněný některými pozdějšími zákony. Věcný náklad byl uložen školní obci a nebyla jí tedy odňata možnost vypraviti svou školu i přes zákonné minimum, pokud toho obecní prostředky dovolují, což by ovšem nebylo možné při stejnoměrném rozdělení úhrady na širší oblast. Padá dále též na váhu, že valná část věcného nákladu, zejména při školních stavbách, záleží v materialiích, jež právě může obec nejsnáze přímo dodati.

Náklad osobní je naproti tomu celkem stejnoměrný, aspoň v mezích platebních tříd, a spíše se tedy hodí k tomu, aby byl uhrazen stejnoměrnými příspěvky širších oblastí, a mimo to tvoří přece jen největší část nákladu školského, které by nebylo možno uložiti i oněm obcím, jež sotva jsou s to opatřiti si obstojné místnosti vyučovací. Proto právě se tvoří hospodářství vyššího řádu, aby jednotlivá hospodářství obecní nebyla sobě zcela přenechána, nýbrž, aby i další obce ve spojení a za podpory silnějších zároveň s těmito jednotně postupovaly ve svém vývoji. Úkol ten mají školní okresy, jež se kryjí nejčastěji s obvodem politických okresů; z důvodů národnostních bývají však někdy tvořeny okresy ideálně spojením obcí téže národnosti, třeba místně nesouvisely, aby byl zachován národní ráz celého školního okresu. České okresy tvoří českou oblast a podřízeny jsou české sekci zemské školní rady, německé okresy tvoří německou oblast pod německou sekcí zemské školní rady. Nepodařilo se ovšem

naprosto zachovati ryze národní ráz obou oblastí, zejména německá oblast je značně promíšena.[1]

Z téhož důvodu, pro nějž byly seskupeny školní obce v okresy, pomýšlelo zákonodárství též na to, aby i břímě okresům uložené nerozvrátilo hospodářství chudších a menších okresů a nemělo v zápětí újmy ve vývoji školstva, a uložilo náklad na školy přes určitou výši v poměru k poplatní síle z e m i. Ovšem oněch 10% okresní školní přirážky, které tvoří rozhraní pro dotační povinnost země, dosáhly už všechny okresy r. 1877. Než o tom níže.

Zvláštní postavení mají města se samostatným statutem (Praha a Liberec) a po případě jiná města, která se zaváží, že z vlastních prostředků zřídí měšťanskou školu a udržovati budou potřebné obecné školy. (Roku 1901 ještě jen Hradec Král.) (Městské školní okresy.) Města tato jsou zároveň školní obcí i školním okresem, to jest, ona zůstávají obcí a nestanou se proto konkurencí obcí, ale mají úkol jednoho i druhého organismu školního a v tabulkách »Zpráv« netřídí se tedy náklad jimi vedený v náklad obecní a okresní, nýbrž vykazuje se v celku.

Pouze zaopatřování učitelů pensionovaných, jich vdov a sirotků není rozvrženo na školní okresy, nýbrž obstarává se jednotně pro celou zemi u č i t e l s k ý m p e n s i j n í m f o n d e m, jenž je ve správě zemské vlády a nadán jest procentuálními příspěvky z platů učitelských, interkaláři uprázdněných míst učitelských, přebytky knihoskladu školního, pokutami ve věcech školských; schodek hradí země.

Zmíniti se sluší ještě o uvedeném už n o r m á l n í m š k o l n í m f o n d u, jenž byl po říšském školním zákoně vydán ve správu zemskou (1869) a slouží pro veřejné národní školy celé země k úhradě substitučních platů zástupců učitelů povolaných k úřadu okresního školního inspektora a pensí učitelů, jich vdov a sirotků z bývalé normální školy. (§ 33. z. z 24. ún. 1873 z. z. č. 17.)

Roku **1901** vydáno bylo na veřejné národní školství v království Českém **52,195.291 K**. Upozorniti sluší, že šetření předchází ještě novou úpravu právních poměrů učitelstva zákonem ze dne 27. ledna 1903 z. z. č. 16 a ze dne 24. března 1903 z. z. č. 56.

[1] Obyvatelstvo o b o u o b l a s t í je v poměru 60·79%:39·21%, oba kmeny jsou v číselném poměru 62·67%: 37·27% (ostatní zaujímají národnosti jiné). Minorita česká v německé oblasti jest tedy o 2% všeho obyvatelstva (3% všech Čechů) větší, než minorita německá v oblasti české (asi o 130.000 obyvatel); minorita německá obnáší dle výpočtu uveřejněného ve »Zprávách« str. XXXVIII. asi 50.000 Němců.

Z částky té si vyžádal náklad:

1. osobní: a) aktivní požitky učitelstva	33,593.973	K	63·15%
b) pense učitelů, vdov a sirotků	2,727.171	»	5·13%
2. věcný (stavby, udržování, otop atd.)	16,333.578	»	30·70%
3. společný (nedílný osobní a věcný)	540.569	»	1·02%
úhrnem	53,195.291	K	100·00%

Aby si bylo lze učiniti bližší představu o těchto cifrách, podáme zde aspoň stručný rozbor hlavních jejich složek. Už bylo výše řečeno, že finanční správa škol není centralisována v jeden hospodařící, účetní a pokladniční subjekt, jde spíše o úhrn tisíců hospodařících mikroorganismů vyšších a nižších, větších a menších se samostatným oborem působnosti, se samostatnými výdaji a úhradou. Jest to úhrn nákladu, který učinil normální školní fond, učitelský pensijní fond, 4630 školních obcí, 3 městské a 110 venkovských školních okresů; mezi ně byl náklad rozdělen takto:

	Vydaly K	%
I. Normální školní fond	57.416	0·11
II. Učitelský pensijní fond	2,728.299	5·13
III. Města: Praha, Hradec Králové a Liberec	2,569.496	4·84
IV. 4630 školních obcí	16,505.808	31·03
V. 110 školních okresů venkovských	31,334.272	58·89
Úhrnem	53,195.291	100·00

ad I. Z výdajů *normálního školního fondu* připadalo 44.411 K čili 62·08% na výše řečené substituční platy, 9.718 K čili 13·58% na remunerace a dary z milosti, 1940 K čili 2·71% na platy pensijní, o nichž se už rovněž dříve zmínka stala; příjmy normálního školního fondu čerpány byly z 99·61% z vlastního jmění, jež obnášelo koncem roku 1901 čistých 1,484.416 K a záleželo z movitých kapitálů, pohledávek a pokladniční hotovosti. Význam normálního školního fondu je pranepatrný.

ad II. *Pensijní zaopatření učitelstva a jeho příslušníků* vyžádalo si roku 1901 5·13% celého nákladu na veřejné národní školství. Hospodářství pensijního fondu učitelského vykazuje tyto položky:

A. Vydání:

1. Pense učitelů	1,568.597	K	57·48%
2. Pense industriálních učitelek	9.481	»	0·35%
3. Pense vdov po učitelích	927.318	»	33·99%
4. Pense a příspěvky na vychování sirotků	140.156	»	5·15

5. Dary z milosti	15.291	K	0·56%
6. Úmrtní kvartály	56.533	»	2·07%
7. Odbytné	7.855	»	0·29%
8. Náklad správní	3.019	»	0·11%
9. Různé výlohy	49	»	0·00%
Úhrnem	2,728.299	K	100·00%
K tomu průběžné položky a pokl. hotovost konečná	3,465.144	»	
Celkový úhrn	6,193.443	K	

B. Příjmy:

1. Aktivní úroky	22.125	K	0·81%
2. Procentuální příspěvky učitelů	649.798	»	23·78%
3. Přebytky c. k. školního knihoskladu	12.629	»	0·46%
4. Interkaláře uprázdněných míst	236.708	»	8·66%
5. Pokuty ve věcech školských	31.549	»	1·16%
6. Různé příjmy	328	»	0·01%
7. Příspěvky zemského fondu	1,779.700	»	65·12%
Úhrnem	2,732.837	K	100·00
K tomu průběžné položky a pokl. hotovost počáteční	3,460.606	»	
Celkový úhrn	6,193.443	K	

Data o počtu učitelů na odpočinku, o počtu vdov a sirotků po učitelích se neuveřejňují, a není též možno udati, kolik připadá na českou a německou oblast z nákladu pensijního fondu; vůbec nelze přihlížeti k nákladu pensijního a normálního školního fondu, nejde-li o celé království, nýbrž pouze o část země.

Jest ovšem přirozeno, že náklad pensijního fondu rok od roku vzrůstá, roku 1875 vydal 760.641 K, roku 1880 1,099.599 K, r. 1890 1,661.845 K, roku 1900 2.702.472 K; od roku 1875 do r. 1901 se náklad pensijního fondu skorem zečtyřnásobil; přírůstek přičísti sluší jednak rozmnožení počtu učitelstva, jednak zlepšení jeho hmotného postavení; roku 1870 bylo v Čechách 6481 plně zaměstnaných učitelů, roku 1900 jich bylo 17.555. (Školní konskripce z dotyčných let.)

Hlavním zdrojem úhrady jsou pensijnímu fondu procentuální příspěvky učitelstva, jež se vyměřují 10% při jmenování a povýšení z platu přibývajícího a ročními 2% (r. 1901) z řádného platu do pense započitatelného, interkaláře z uprázdněných míst učitelských

a dotace zemského fondu. Interkaláře nejsou zvláštní úhradou, nýbrž odváděny jsou pensijnímu fondu školními okresy a placeny jsou těmi faktory, jež nesou náklad školních okresů, tedy opět z většiny zemí. Příspěvky učitelstvu stále méně dostačují k uhrazení potřeby. Ze 100 korun příjmů pensijního fondu připadalo na

	příspěvek zemský	příspěvky učitelstva	interkaláře	jiné příjmy
1875	10·1	37·4	35·2	17·3
1880	54·3	18·3	18·4	9·0
1890	54·6	21·7	16·9	6·8
1900	61·6	21·1	15·1	2·2
1901	65·1	23·8	8·7	2·4

Přes značné kolísání v příspěvcích učitelů a v interkalářích stoupá stále podíl dotace zemského fondu, a to tím více, že i interkaláře, jak bylo řečeno, padají v témž poměru na vrub země, jako země přispívá na náklad okresních školních fondů (roku 1901 nesla země 72·15% nákladu okresních školních fondů venkovských).

(Pokračování.)

Hospodářské poměry na Vysocku.

(Dokončení.)

Pro průmyslové výrobky je málo specielních obchodníků, neboť odbyt obstarává řemeslník sám. — V oboru sklářství jsou dnes na Vysocku jen dva faktoři v Jeseném. Dříve jich byl značný počet na Vysocku. Tito zbylí faktoři mají jakýsi obchod, prostředkujíce s brusírnami a obchodníky v německém území anebo platíce od sekání skla tu i tam zbylým sekačům sklenných rafik. Dnes jsou na Vysocku rozšířeni faktoři jiní, kteří přivážejí koralky z německého území a mezi českým lidem je dávají navlékati. Je to velmi skrovný obchod (koralky přivážejí se na vozících nebo i na trakařích). — Ve Vysokém jsou 3 obchody ve smíšeném zboží hl. pro Vysoké. Kramáři na vsích hledají přímé spojení s Prahou a Libercem. Specielní obchody v malém (drobný prodej) provozuje na Vysocku as 60 kramářů — značný počet jich vysvětluje se četnou dělnickou a živnostnickou populací. — Ve Vysokém a Lhotce jsou 2 povozníci, kteří prostředkují dovoz a vývoz výrobků a plodin mezi něm. a českým územím. — Obchod látkami a střižním zbožím provozují jeden specielní obchod ve Vysokém, malé střižní obchody po vesnicích, krejčí, švadleny, podomní prodavači a agenti.

Z Vysocka je silný vývoz do německého území i do českých krajin. Zemědělské produkty jdou do německého území: dobytek, máslo, vejce, drůbež, stanovský mák, zelí, brambory, ovoce, zelenina, jetelové semínko, dříve i lněné, oves, seno — skoro vše ve značné míře. Tento vývoz do průmyslových krajin německých je dobrým zdrojem důchodů pro horského rolníka, je i specielní výživou jistého počtu lidí. Bez něho nebyla by taková životní míra na Vysocku ani přímo u rolníka, ani nepřímo u živnostníka a malého obchodníka. Vývoz ten potrvá, dokud Podkrkonoší nezindustrialisuje se tak, že samo spotřebuje své plodiny. Pak bude vtažen širší pruh krajský (Turnovsko, Jičínsko) do této průmyslové oblasti. Odbyt zemědělských produktů je však zajištěn trvale.

Z průmyslových výrobků vyvážejí se ruchadla, vrtáky a j. strojnické výrobky, obuvnické, provaznické, pasířské, hřebenářské, soustružnické a konfekční výrobky. Vývoz jde valnou částí do německého území, ale též do českého, i dále než do Pojizeří. Řemesla Vysocká

jsou exportní — jen tak se vysvětluje jich počet. Export způsobuje, že se často řemeslník usadí tam v kraji, kam hodně vyváží.

Úvěrnictví. Není vyvinuto, poněvadž není velkého obchodu a průmyslu. Řemeslník a živnostník má úvěr v záložně Vysocké. Tato má vkladů 800.000 K. Úspory malorolníků a živnostníků jsou hlavně z dob sklářského rozkvětu. Úvěr z české strany se ani nevyčerpává, záložna má i německou klientelu. Přívlaky a Olešnice se Stanovem[1] mají Raiffeisenky. Požární p o j i š t ě n í má z $^3/_5$ na Vysocku Slavie, pak Assic. Generali, něco liberecká Concordia, málo Franco-Hongrois. Pojišťování na život má hl. Slavie, pak Praha, úřednická, První česká akciová.

IV. *Dělnictvo.*

Dělnictvo vychází z třídy baráčníků. Dřív výhradně dodávali dělnictvo zemědělské, v době sklářské uchopili se sekání skla, dnes nejvíce docházejí do textilních továren. Syn ze statku nejde do továrny, nýbrž na řemeslo.

1. T e x t i l n í d ě l n i c t v o. V tkalcovnách vydělá dělník 6—8—10 K týdně. Mzda je od kusu a dle druhu práce, jaký dělník dostane. Tak v dobách krise průměrně za týden vydělá se sotva 6 K. Z Vysocka dochází dělnictvo do továren na Jizeře a Kamenici, jak z podané tabulky vidět:

Obyvatelstvo dělnické						
nechodí do továrny	chodí do					
	továrny v místě	Jablonce, Sklenařic Hradska	Poniklé	Benešova, Hájů	Řík (Isertal)	Svárova, Tannwaldu, Bohňousek
Stanově	—	—	—	—	—	as 16 lidí ze Stanova
Staré Vsi	—	—	—	—	—	—
—	Boskově	—	—	—	z Brokova	—
—	Příkrém	—	—	z Příkrého	—	—
—	—	Vysoké ho[2]	—	—	—	–
—	—	Tříče	—	—	–	—
—	Sklenářic.	Sklenařic	—	—	–	—
—	–	Ropratic	z Ropratic	—	—	–
—	—	Přívlak	z Přívlak	—	—	–
•		(do Hradska)			—	—
—	—	—	z Helkovic	—		
—	—	—	—	z Roztok	—	—
—	—	—	—	—	ze Spálova	—
—	—	—	—	—	—	z Olešnice
—	—	—	—	—	—	z Lhotky
—	—	—	—	—	—	z Jeseného

[1] Olešnice a Stanov mají též společný hospodářský spolek.

[2] i s členy s rodin. as 100 lidí z vešk. obyvatelstvá.

V Jeseném slévači, pilnikáři a soustružníci železa vyučili se v Tannwaldě a odešli do továren (do Prahy). Do strojíren do Prahy někdy odchází i syn ze statku.

2. Řemeslnické dělnictvo. Bačkorářský dělník v sezoně vydělá denně 1—2·40 K beze stravy, od počtu vykonané práce dle druhu, jakosti a hbitosti. Mimo sezonu není zaměstnán. Obuvničtí tovaryši mají 1·40—2 K denně. Krejčovští 6, 8, 10 K týdně. Řezničtí ke stravě 4—6 K týdně. Kromě obuvníků a bačkorářů nemají mistři vysočtí mnoho tovaryšů, obyčejně jen učenníka. Též učenníků je nedostatek. Pomocnice konfekční mívají jen 1 K denně mzdy. Na Vysocku je dosti zednických dělníků se mzdou 36 h za hodinu, nádenník na stavbě 20—24 h za hodinu. Též dosti je tesařských a kamenických dělníků.

3. Zemědělské dělnictvo. Stálý dělník (čeledín a děvečka) má poměrně slušný plat. Děvečka 12—14—16 K měsíčně a dárky. Čeledín 20 K měsíčně a šaty. V Stanově 28—32 K měsíčně. Zde jsou požadavky na něj větší. — Též platí se jim od hodiny (12—16 h) beze stravy. Nestálé dělnictvo ve žních placeno je ke stravě 1—1·20 K. Životní míra zemědělského dělnictva je skoro vyšší než továrního. Zvlášť, kde tovární dělník musí byt již pronajímat, je jeho výživa chudší, než dělníka zemědělského. Co znechucuje zemědělskou práci, není jen menší mzda, ale i její nesnadnost a nutná neurčitost pracovní doby.— V Stanově ku pletí máku a mrkve užívá se dětí z okolních vesnic pro nedostatek dělníků.

V. *Populace.*

Populace vykazuje stagnaci, emigraci, klesání. Následující tabulka ukazuje výsledky posledních dvou sčítání. (Tab. na str. 493.)

Tento povlovný úbytek by sám sebou nebyl znamením hospodářské slabosti, poněvadž Vysocko je velmi hustě zalidněno. Odcházení obyvatelstva do údolí Jizery je přirozené a nutné. Národně je jen to pro nás symptomem slabosti, že odchází velmi mnoho lidí do německého území trvale. Kde katastr obcí vysockých zasahuje do údolí Jizery, jako to u Hradska (jež politicky patří k obci Vysoké), Přívlak, Jeseného (Bohňouska), tam vidíme přírůstek. Jinak má přírůstek jen Stanov. Olešnice vykazuje stagnaci. Mimo Stanov je tedy všude na vysočině Vysocké odlidňování (v 11 obcích). — Z města Vysokého je dosti inteligence roztroušeno po Čechách, Moravě i na Rusi jako professoři,[1] obchodníci, hospo-

[1] Studie usnadňují 4 větší stipendia.

Měly obyvatel

obce	1890	1900	absolutní příbytek	absolutní úbytek	percentuální příbytek	percentuální úbytek	okolnosti vysvětlující
Vysoké	1434	1393	.	41	.	2·9	úpadek sklářství a rolnictví
Hradsko	97	127	30	.	30 0	.	továrna
Sklenařice	1201	1153	.	49	.	4·0	místní továrna úplně nezaměstná
Tříč	886	826	.	60	.	6·8	obyvat. stěhuje se do továrních obcí, úpadek sklářství
Zlatá Olešn.	1311	1318	7	.	0·5	.	dosti dobré pol. hos.
Lhotka	426	384	.	42	.	10·0	obyvatelstvo stěhuje se k továrnám
Stanov	317	333	16	.	5 0	.	intensivní zeměděl.
Jesený	1207	1249	42	.	3·5	.	přírůstek je jen v tovární části Bohňouskách, kde je papírna a tkalcovna
Boskov	1147	1063	.	84	.	7·0	úpadek sklářství, továrna je posud malá
Příkrý	907	806	.	101	.	11·0	úpadek sklářství, továrna postavena až 1900
Roztoky	585	562	.	23	.	4·0	úpadek sklářství
Helkovice	293	269	.	24	.	7·0	úpadek sklářství
Stará Ves	467	447	.	20	.	4·0	úpadek sklářství
Ropratice	1378	1238	.	140	.	10·1	úpadek sklářství
Přívlaky	749	790	31	.	4	.	továrna v Poniklé leží částí při Jizeře, kde se soustř. průmysl. ruch
	12405	11958	126	583	.	.	celk. úbytek 457 ob. = 3·95%

dáršti úředníci. V letech 70. usazovaly se na Rusi rolnické rodiny z Vysocka: z Vysokého, Lhotky, Stanova. Z Jeseného usazeno zase dosti továrních řemeslníků v českém i německém území, z Vysokého řemeslníci odcházejí do kraje.

Obyvatelstvo města Vysokého lze roztříditi asi následovně:

as 200 osob svob. povolání (se služebnictvem) a nemocní v okr. nemocnici,
přes 600 řemeslníci s rodinami,
as 100 tovární dělníci s rodinami,
50 domácí tkalci,
přes 400 rolníci s čeledí

úhrnem 1350 obyvatel.

Rolnické obyvatelstvo činí tedy posud as 30% všeho obyvatelstva v městě. (V Lomnici jen 12½%.)

*

Chci ještě nastíniti, jak průmyslový ruch přeměnil za několik desetiletí třídy obyvatelstva tím, že zvýšil míru životní továrního dělnictva, a jak nové vrstvy vyrůstaly ze starých.

Vysocko až asi do r. 1860 zůstávalo v poměrech hospodářských, jaké se tu od protireformace ustálily v XVIII. století. Rolnictví s jakýmsi dobytkářstvím, lnářstvím a v XVIII. stol. s pěstováním brambor, přádnictví, malá řemesla a málo podomní obchod do Ruska a Polska (na navarovském panství). První změnu přineslo sklářství koralové a továrny na Tannwaldsku a v Roketnici v letech šedesátých. Tu již část nejchudší populace se vystěhovala anebo chodila do továren a zaměstnávala se sekáním koralů.

Když pak v příštích desítiletích ustavičně v okolních údolích vzrůstaly továrny a nastala doba sklářská, dostavila se v zemědělství krise nedostatkem pracovních sil. Na druhé straně nastala příležitost k zaměstnáním, jež průmysl s sebou přivedl. Dělnické obyvatelstvo tovární a sklářské mělo výdělky, jež dovolovaly mu zvýšení životní míry značné oproti dřívějším dobám. V dělnické rodině dochází do továrny muž i žena a dospělé děti. Rovněž tak v době sklářské zaměstnávalo sekání a návlek celou rodinu. To znamená tovární mzdu v rodině 12—24 K týdně a důchody sklářské rodiny 80—120 K týdně (v době rozkvětu 1880—1890). Takových rodin na Vysocku vzniklo několik set. Ty se odtrhly od naturální výživy, tak že nastala potřeba více řemesel, obchodů a hostinců. Dnes na Vysocku je 400 živností a obchodů — před 50 lety nebyla jich ani ¼. Kdo stali se těmito novými živnostníky? R o l n í c i (sedlák a chalupník). Ti měli podmínky: vlastní místnost a možnost úvěru hypothekárního. Postup byl obyčejně ten, že rolník začal hostinskou živnost, k ní připojil kramářství nebo řeznictví a obchod dobytkem. Nebo přímo stal se obchodníkem v dobytku, ovsu, syna dal vyučiti řemeslu a p. Lze říci: as 200—300 malorolnických rodin se tak přeměnilo úplně nebo částečně na živnostnické. Živnostnické rodiny jsou tu valnou částí odnožemi rolnických. V druhé generaci kupují neb najímají parcely od hospodářství, z nichž se odtrhly. Tak tovární způsob života, jenž rolníkovi uškodil, na druhé straně umožnil mu najíti jiné povolání. Tím si vysvětlujeme, že k emigraci do údolí a německého území ne-

přispívá skoro nijak stav rolnický — členové stavu toho, kteří nemohli najíti dostatečné výživy na statku, našli ji v řemesle a živnosti — emigrují děti baráčníků, jež nejsou na půdu vázány. Baráčnické rodiny nepřeměnily se v živnostnické; pouze v šťastnějších okolnostech mohou synové býti dáni na řemeslo — obyčejně do německého území. V třídě parcelářů (baráčníků) průmysl způsobil odtržení jich od zemědělství. Oni dodávali materiál pracovní do statků. Dnes již jen menší část jde do služeb zemědělských, když nenachází továrního zaměstnání, anebo, kde rodiče bojí se, aby děti neosvojily si způsob života lehčí, ne tak prostý, jaký oni považují za ideál prostého člověka a kde se právem obávají o zdraví děti. — V rodinách baráčnických zvýšila se míra životní: dnes v neděli je tu všude maso a útrata v hostinci. Hostinec pro takového člověka (bývalý podruh!) jest vstup do společnosti, do života. V první generaci odpadá vydání za byt a hlavní část stravy je in natura, a tak první generace v továrně zaměstnaná, pokud je spojena s rodinou, mívá větší luxus požitkový, než děti rolníka. Odtržení od rodiny, založení samostatné rodiny dělnické je ztížení životních poměrů. Přichází starost o byt a všechnu výživu. Obojí stává se zdrojem důchodů pro jiné vrstvy. Nájem majitelům domků a chalup, kteří přistavují a upravují světnice pro dělníky, výživa živnostníkům. Tu pak vznikají i domy dělnické, spekulace stavební v malém a lichva bytová.

V tomto procesu přeměny povolání a výživy měla veliký vliv perioda sklářská 1880—1890. Řekli jsme výše, jaké byly výdělky dělníků a důchody faktorů. Průmysl ten působil na všechny vrstvy obyvatelstva. Vyvolal stav obchodníků, stav dělníků, doplnil zaměstnání jiných dělníků, dal přivýdělek rolníkům v zimě, nedospělým a výměnkářům návlekem. Odlákal i řemeslníky na čas jich povoláním. Kdo byli v učení nebo v zaměstnání mimo domov, nechali práce své a vrátili se domů (pekaři, z Jeseného slévači). Tito zvykli si utrácet v městech a poznali tamní raffinované požitky, a nyní doma, majíce přes 20 zl. týdenního výdělku, neznali míry. Naučili tak i mládež z baráků doma vyrostlou, jež docházela jen do továren v místě, nebo doma hladověla, jen sem tam podělkujíc a jež při své bídě nemohla mít nějaký cíl životní a rodinný ideál. Ta nyní vydělávala a také vše utrácela. Rovněž hýřivému životu navykli faktoři odvádějící práci v Jablonci německém. Na Železnobrodsku a Vysocku tou dobou bylo velmi živo: život soustřeďoval se v hostincích a domácím pohostinství.

Některé vrstvy obyvatelstva přece té doby využitkovaly k úsporám. Byli to menší rolníci a chalupníci, kteří zvláště v zimě sklem

pracovali. Ti měli rodinné ideály: měli vypláceti podíly bratřím a sestrám, měli hyp. dluhy a výměnky — pro ty doba ta byla značně výhodnou. Rovněž kramáři, řezníci a hostinští těžili z přepychového konsumu tehdejšího. Ti získali peníze na zakoupení polí a k ukládání v záložně. Též někteří faktoři zachovali z té doby kapitály, s nimiž po úpadku sklářství založili jiné obchody. I někteří baráčníci něco uchovali. Lze říci, že starší lidé, kteří ustálili své zvyky konsumpční před r. 1880, získali v té době úspory, vyjma třídy, jež zvykly vždy utráceti (řezníci). Mládež vše utratila vyjma děti rolníků.

Lze odhadnouti, že ročně v tom desetiletí na Vysocko přišlo několik set tisíc korun. Suma ta částečně byla obrácena na splacení hypothekárních dluhů, stavbu domů, získávání nářadí a p.; z velké části na konsum. Ta dostala se do rukou živnostníků. Ti opět odebírali zboží z Liberce, Jablonce a j. německých měst, tak že zase valná část peněz, jež z německého území sem přišly, tam opět odplynuly. Na Vysocku zůstal podnikatelský důchod živnostníků.

VI. *Závěr.*

Střední vrstva města Vysokého byla vždy kulturně čilejší, než tomu bývá průměrem v malých městech. Tomu, co dnes nazýváme hospodářským probuzením, rozuměli zde již před několika desetiletími. Byl to směr obecní politiky. Zde dály se pokusy zavést hedvábnictví (Josef Kramář). Sázeny moruše, ale nedařilo se jim pro ostrý vzduch a pěstění přeneseno do Libáně. Začalo se s přípravou octa, ale zanecháno toho pro nepříznivou komunikaci. Též výroba slaměných klobouků se neudržela. Město opatřilo se dobrými komunikacemi na vše strany, i podél horského potoka Farského, kde jsou dva mlýny, v nichž se nepracuje. Pomýšlelo se na postavení akciové přádelny nebo tkalcovny na místě jednoho z nich.[1] Pokusy v textilnictví jsou dnes nejpřiměřenější. Že se na Vysocku udržely dvě tkalcovny, postavené v době krise, je dobrým znamením. Horské potoky na Vysocku s čistou vodou a luční rozlohou hodily by se k postavení bělidel v menším rozměru.

Město Vysoké samo musí spoléhat na pozdvižení řemesel. Velký průmysl v městě samém těžko vznikne. Ale na př. strojnictví tamní je schopno dalšího rozvoje a i jiná řemesla mohou středním vrstvám poskytnouti slušnou výživu, byť skrovnější.

V Praze 1903. Dr. *Stěhule.*

---

[1] Nyní postavena tu tkalcovna O. Kramář a spol. (as 200 stavů).

O posledních dílech B. Smetany.

Napsal prof. dr. Jos. A. Theurer v Příbrami.

(Dokončení.)

Partituru nutno ovšem dříve dobře prohlédnouti a omyly písma odstraniti. Abych práci v tomto ohledu pokud možno usnadnil, upozorňuji zde na některé změny, jež učiniti bude třeba. Podotýkám výslovně, že ani z povzdálí se nesmí nikdo odvážiti, »opravovati« Smetanu, a že jen tam smí nastati změna, kde jest patrno přepsání. Jak opatrně v té příčině nutno si vésti, vyplývá z partitury samé, kde někdo modrou tužkou již »opravy« prováděl — tak ovšem, že s některých míst tím setřel zvláštní půvab, v nich obsažený. Rozumí se, že místa taková musí zníti, jak původně jest napsáno. — Ve skladbě tak bujné a rozpoutané mají ovšem místa i nejsmělejší disonance — i nesmíme se zajisté nad nimi pozastavovati a chtíti je snad opravovati!

Poněkud pochybné místo jest v taktu 73., kde naprosto nelze rozhodnouti, tanul-li Smetanovi na mysli septakkord *e-gis-h-d* či sextakkord *e-gis-cis-e*. Oba jsou možné; pro prvý z nich mluví violy, prvé housle a corni, pro druhý klarinetty, tromby, tromboni a druhé housle, kdežto ostatní nástroje připouštějí obé. Protože většina rozhodujících nástrojů kloní se k sextakkordu, považuji za správný sextakkord, a to tím spíše, že po houslové kadenci zazní ještě jednou septakkord, jenž by se tedy opakoval.

Za velmi důležito považuji, upozorniti na takty 111.—114., v nichž zřejmé a jasné f a fis v klarinettech a viole opravováno jest modrou tužkou na noty jiné. A právě tyto za chybné považované noty dodávají místu tomu zvláštního půvabu.

Takt 110. zdá se pochybným. Za ním následovati měly ještě 3 podobně založené takty, jež Smetana sám škrtl, nepropracovav jich ani v nástrojích dechových. Dle vedení hlasů v taktech 109. a 111. zdá se však, že škrt se měl vztahovati také ještě na takt 110., neboť takt 109. se pojí k taktu 111. daleko lépe, než takt 110. Ovšem bylo

by nutno takt 111. doplniti prvou čtvrtí z C-coren a prvými dvěma čtvrtěmi z trombonů, tuby a timpanů, což může býti opomenutím.

Také bylo by uvážiti, není-li okolnost, že timpany nejsou vůbec vedeny v taktech 70.—85., pouhým nedopatřením, neboť ostatní bicí nástroje, méně podstatné, tam vedeny jsou. O timpanech budiž také podotčeno, že dle jich vedení zejména na začátku a na konci by nestačily 3, nýbrž musily by býti 4 kotle, protože k přeladění není poskytnuto času.

Drobnější poznámka je, že F-corny a F-tromby mutují v taktu 84. do *E*, od taktu 95. až do konce užívá se však zase důsledně jen nástrojů F; to zdá se přehlédnutím, neboť by nástroje *E* byly zajisté případnějšími. Protože však odbočka k nim je tak krátka, bylo by nejlépe od mutování do *E* upustiti a vypsati takty pro nástroje *F*, zejména když na mutování zpět do *F* není pamatováno.[1]

Viola, fragment romantické zpěvohry, na slova El. Krásnohorské dle Shakespearovy veselohry »Večer tříkrálový«. —

Karneval byl posledním uceleným, ukončeným dílem Smetanovým. Kterým dílem zabýval se však naposled jako tvořící skladatel? To jest zajímavá otázka, která si proto zajisté malé zmínky zasluhuje. Dle svědectví prof. Hostinského počal Smetana již r. 1875 skizzovati zpěvohru »Sebastian a Viola« na libretto, jež k vlastní jeho žádosti mu dle Shakespeara napsala E. Krásnohorská. »Avšak dílo to, ačkoliv Smetanovi bylo tak sympathické, že velmi rád o něm se rozhovořival, brzy ustoupiti musilo podniku jinému, a zdá se, že mistr znova o něm pracovati začal až zase v poslední, nejsmutnější době života svého, více než rok po »Čertově stěně« — kdy bylo již pozdě.« (Hostinský, »Bedř. Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu«.) Zpráva tato souhlasí se zprávou V. V. Zeleného (»O Bedř. Smetanovi« str. 50.), jenž ze dne 19. března 1883 podává zprávu, že toho dne Smetana »rozhovořil se i o nové opeře, kterou měl před sebou. Byla to »Viola«, skoro již po 10 let odkládaná, kterou nyní hodlal ještě napsati«. V tomže smyslu píše Smetana Srbovi v únoru 1883 (Teige II. 110): »Mám chuť do opery »Viola«. Moje budoucí činnost musí býti dramatická, ryze spojená s textem.«

Po řešení otázky, byla-li Smetanova tvorba r. 1883 již chorobou tělesnou zasažena a porušena, jest svrchované důležitosti otázka, jak dalece tužkové skizzy, jež z »Violy« se zachovaly, pocházejí z doby

---

[1] Řadu poznámek podřízenějších mám sestavenu, aby mohla dirigentu jenž by rehabilitaci díla Smetanova na se vzal, sloužiti k ulehčení práce.

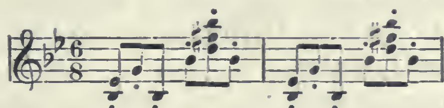
starší, t. j. z let sedmdesátých, a pokud jsou data nového, t. j. z r. 1883. Důležitý pokyn v té příčině podává úryvek z dopisu J. Srbovi ze dne 3. dubna 1883, jejž napsal patrně po návratu od oné rozmluvy, jíž citoval nahoře V. V. Zelený. Smetana píše: »Přijev domů spatřil jsem, že mně několik archů olůvkem pouze skizzovaných schází. Tak začátek k »Viole« v hřmotném tremolu; nenajde-li se, musím celý úvod a výstup měnit, co by mne velice soužilo.«

Smetana mluví tu o ztrátě několika archů olůvkem skizzovaných. Vzhledem k tomu, že pozůstalá tužková skizza má všeho všudy jen 7 stránek, t. j. ani dva půlarchy notového papíru, jest ona zpráva velmi záhadná. I kdyby se slova ona vztahovala na tužkovou skizzu partitury — což však pravděpodobno není, protože Smetana partiturových skizz vůbec nepsal — nedocházejí plného vysvětlení, neboť v hotové partituře obsahuje úvod i 1. výstup celkem 10 stran, tudíž 2½ půlarchu — Smetana mluví však o několika arších. Dle authentické zprávy, pocházející od p. lesmistra Schwarze, zetě Smetanova, plyne z toho, že alespoň začátek »Violy« jest práce, komponovaná r. 1883, nikoli pak zůstatek z dob dřívějších.

Tužkové skizzy, v souvislém zpracování až ku konci nepřetržitě psané, počínají na stránce, tužkou jako »1« označené, na místě, kde končí výstup prvý, t. j. na 8. stránce hotové partitury. To by tedy mohly býti skizzy snad starší; jak staré, a odkud počíná práce nová, nesnadno říci.

S bezpečností lze však tvrditi, že úvod a první výstup jsou práce z r. 1883. Plyne to nejen z toho, co nahoře pověděno o ztracených arších, nýbrž i z komposice samé.

Celá první tato stať zaznívá geniálně užitými spoji zvětšených trojzvuků. Zvětšený trojzvuk je však specielní, charakteristický akkord posledních skladeb Smetanových. Ještě ani v »Tajemství« ho důsledně neužíval, ač při motivu frátera Barnabáše a skřítků by se bylo k tomu našlo příležitosti dost. Zazní-li letmo v reji skřítků v 2. výstupu II. jednání »Tajemství«

jest to jen dokladem, že Smetana na důsledné užití ani nepomyslil. Tím méně jest zvětšeného akkordu užito v Daliboru« a »Libuši« neb ve »Dvou vdovách«, jež předcházely r. 1875, kdy by první skizzy byly mohly vzniknouti. V »Libuši« na př. užívá se zvětšeného akkordu

také jen mimochodem, nikoli důsledně, spíše jako harmonie průchodné, na místech, kde líčí se spor obou rozvaděných bratří. »Čertovou stěnou« počíná však důsledné, motivické užití zvětšeného akkordu, jenž stává se pro poslední díla Smetanova specificky význačným. Motiv Rarachův v »Čertově stěně« je geniálním počátkem; tak nepodařilo se v celé světové literatuře spojiti tři po sobě jdoucí zvětšené akkordy v motiv, charakterisující rys démonický.

V úvodu k »Viole« užívá Smetana zvětšených trojzvuků rovněž co nejhojněji, ne sice ku charakterisaci démoničnosti, ale k líčení děsu bouře. Sledy pak zbudovány jsou na protichodu sextovém

prodlouženém přes 2 oktávy. — Zvětšeného trojzvuku užívá Smetana hojně v »Karnevalu«, aby vylíčil vřavu maškarního reje — a geniální, jediné svého druhu sledy zvětšených trojzvuků v poslední větě druhého kvartetta, líčícího zajisté poslední dobu života, nasvědčují témuž.

A je-li něco, co svědčí o mohutném, zdravém duchu kompozičním, jsou to právě Smetanovské specifické zvětšené trojzvuky. Zde nešel Smetana cestami vyšlapanými, zde pracoval úplně originálně, tvoře spoje nové, a to v nejposlednější době svého žití. Toho nemůže dovésti duch chorý — k tomu jest třeba svěžího, silného, tvůrčí silou překypujícího, zdravého ducha. A skládal-li tím směrem ještě v nejposlednějším čase, v r. 1883, pak o zdraví jeho tvůrčího ducha nemůže býti pochyby!

Jiných poznámek k »Viole« připojovati nechci; jednak vypsal jsem vše, co za důležité jsem považoval, v uvedeném článku z »Dalibora«, jednak jest od té doby klavírní úprava »Violy« vydána tiskem, a to pečlivou prací J. Maláta.

Od smrti mistra Smetany uplynulo dnes více než 22 let. Tvrdí se často v naší veřejnosti, že žádnému skladateli českému nepřineseno od českého národa za živa tolik uznání, jako Smetanovi. Tvrzení to, u nás tak už zobecnělé, jest jeden z našich národních sebeklamů, jimž tak rádi se oddáváme. Že Smetanovi za jeho života přineseno

uznání a piety příliš, příliš málo, o tom nad jiné výmluvně svědčí slova Hostinského, vztahující se k 12. květnu 1884, úmrtnímu to dni Smetanovu: »Neustále pronásledovalo mne slovo, jež jsem četl o Berliozově osudu: »Il était mort... la réparation commençait!«« —

Zodpovězme si upřímně, bez sebeklamů, otázku: co stalo se od r. 1884 k povznesení památky Smetanovy? Aneb lépe: tažme se, co od té doby až na dnešní den bylo opomenuto, co se nestalo, co by se bylo státi mohlo a mělo? Co dluhujeme ještě památce Smetanově?

Nechci poukazovati k tomu, že nemáme dosud monografie důstojné významu Smetanova. Neznáme však ani ještě všech děl jeho. Fakt, že r. 1906, tedy 22 let po smrti mistrově, možno dávati poprvé jeho sbor a mluviti o Karnevalu jako o novince, o Druhém kvartettě téměř tak — to mluví bolestně jasnou mluvou. Jest pro nás svědectvím nad jiné smutným, že — ač máme plná ústa a plné sloupce časopisů o své úctě, lásce a vděčnosti k svému nesmrtelnému geniovi a mistru — přece ještě nebyl ani »Karneval« ani »Druhé kvartetto« vydáno neřku-li v partituře, však ani v čtyřručním klavírním výtahu! Jak má obecenstvo naše vnikati ve skladby, když jsou mu nepřístupny? A nejsmutnější a nejbolestnější, ač pro nás nejcharakterističtější jest, že se nikdo po skladbách těch ani neptal, že nikdo si na ně ani nevzpomněl! V poslední době vydávají se u nás klavírní skladby z pozůstalosti mistrovy. Není pochyby, že k tomu vedly motivy ušlechtilé; nesmíme však zapomenouti, co Smetana soudil o svých starších klavírních skladbách sám (viz Teige, Skl. Sm. str. 31.), kde Smetana píše: »Ze starších (skladeb) již nechci žádné dát do tisku, musil bych je sem tam měnit a k takové práci nemám chuti. Co je dosud manuskript, je toho veliká halda; ale nesouhlasím více s obsahem a stylem až na jednotlivé, na př. 1. Etude C-dur, 2. Transskripce Schubertova »Der Neugierige« a 3. Fantasie na národní písně, které bych snad dal uveřejnit, to ostatní ať zůstane co památka v stolku.« (Dopis J. Srbovi ze dne 10. února 1878.) I jest zajisté hodno dobré úvahy, jsme-li vůbec oprávněni vydávati skladby, jež mistr sám si vydány míti nepřál.

Ve skladbách těch, jež Smetana psal za svého mládí, nebyl Smetana dosud Smetanou; tehdy byl virtuosem klavírním a psal skladby ve slohu Lisztovské klavírní virtuosity. Snad pro nás některé ty skladby mohou míti interess historický, jako studie, na základě jichž se propracovával ke své pozdější výši. Proč však vydáváme nejdříve ty drobnosti, jež mistr z většiny sám zavrhl, proč neuveřejníme jeho

Symfonii z E-dur, kde vzrůst jeho k pozdější velikosti tak jasně jest vyznačen? Proč vydáváme tyto historické nanejvýš dokumenty dříve, než poslední mistrova díla, v nichž Smetana byl na výši své tvorby, kde mluvil svou řečí a tvořil díla plná originality, daleko předstihující jeho dobu? Jest na čase, aby se v té věci stala co nejdříve náprava!

A ještě jednu věc jsme Smetanovi krvavě dlužni: dosud není napsána obšírná historie jeho bojů a utrpení z let sedmdesátých. Ta doba neblahá, kdy osobní nepřátelství a částečně i politické stranictví podťalo zdraví mistrovo, kdy položen základ k pozdější duševní chorobě trvalým pronásledováním a ústrky velkými i drobnými — ta doba jest pro nás ještě zastřena rouškou neproniknutelnou. Závoj poodhalil dosud jediný prof. Hostinský ve své knize »Bedř. Smetana a jeho boj za českou hudbu«; avšak tím je závoj jen poodhalen, není odstraněn. Čteme tu o Pivodovi, o jiných skoro vůbec ne. A Pivoda přece nebyl sám, Pivoda mohl pracovati jen nepřímo. V zájmu památky Smetanovy máme právo a povinnost seznati celou, nezakrytou pravdu, musíme dobře věděti jména těch, kdo předčasný hrob mu připravili. Je to zase důkazem pathologickým pro naše poměry. Četné osoby, ve věc zasvěcené, vůči mně samému se pronesly na dotaz, proč o oněch bojích ničeho nechtí na veřejnost vydati: že prý nedovolují tomu ohledy na některé dosud žijící osobnosti. Osobnosti tyto mohly tedy docela dobře Smetanu zničiti, zdraví a život jeho podkopati — ale mluviti o tom, osoby ty po skoro 40 létech jmenovati — to už by byl přečin! Na jedné straně ubití prvního českého genia — na druhé obava, aby snad nějaký stín nepadl na jména těch, kdo tak učiniti se nerozmýšleli! Pamětníků dnů těch ubývá, jest nutno rychle do práce se dáti, neboť celý boj — a hlavně zákulisí jeho — nebude asi lze z pouhých tehdejších zpráv časopiseckých (hlavně z »Dalibora« a »Hudebních Listů«, také však »Národních Listů«, »Pokroku« atd.) sestaviti.

Mnoho, mnoho ještě třeba vykonati, než splatíme svůj dluh Smetanovi! Pamětní desky, pomníky — toť vše velmi krásné, ale nicotné oslavy, dokud nemáme úplného přehledu o životě i dílech mistrových. Kéž rok 1909, kdy dovrší se 25letí jeho smrti, nalezne nás na stanovisku příznivějším, než na kterém stojíme ještě dnes! Kéž do té doby nadejde den, kde nebudeme moci chápati, jak tak dlouho přehlížena a nepochopena mohla ležeti poslední díla Smetanova, jako dnes nechápeme, jak mohlo býti před 30 léty nerozuměno jeho »Daliboru«!

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Pokračování.)

Specielně českým přáním vyhověl hr. Belcredi v Čechách, když vymohl dne 18. ledna r. 1866 na panovníkovi sankci pro návrh zákona českého sněmu z doby Schmerlingovy, který znamenal zavedením obligátního učení se druhému zemskému jazyku stejné oprávnění obou zemských řečí na školách středních. Byl to kus spravedlnosti, kterého se Čechům dostalo, byl to jeden z článků, z nichž měl býti časem sestaven celý řetěz národnostní rovnoprávnosti.

V době, kdy zástupce vlády (25. ledna r. 1866) učinil českému sněmu sdělení o sankci zákona, k obecné radosti Čechův a k rozhořčení Němcův, Čechové v království měli připravenu již novou akci, která měla českou národnost vybaviti z jejího ponížení a zjednati jí místa stejného jako národnosti německé, při pražské universitě. Pražská universita, založená Karlem IV. k prospěchu celé země a ne jen jedné národnosti, za dob josefinských pogermanisována, byla za Belcrediho od Němců považována jako jedině německé panství, ačkoliv nejen měla professory rodem Čechy, ale ačkoliv i většina posluchačstva hlásila se k národnosti české. Z řad studentských vyšel tehdy popud ke sněmu, aby na pražské universitě češtině bylo dáno stejné místo jako němčině, popud, kterého s radostí mohli se chopiti čeští poslanci a pracovati pro něj na sněmu. Poslanec V. V. Tomek [1] a professor universitní vypracoval pro české politiky zásady, jimiž dala by se na pražské universitě provést rovnoprávnost: Ty předměty, které se přednášely a zkoušely latinsky, měly se i na dále přednášet a zkoušet latinsky, v druhých předmětech měl kandidát dle svého přání býti zkoušen buď česky nebo německy. Důsledek nezbytný posledního ustanovení byl, aby každý zkušební předmět měl nejméně po jednom českém a jednom německém ordináři. Historická šlechta,

---

[1] V. V. Tomek: Paměti z mého života. V Praze 1905. II. 111.

v niž o otázce rovnoprávnosti jazykové na pražské universitě platilo slovo hr. Lva Thuna, přála si, aby příslušnost národnostní nerozhodovala při professurách na universitě, nýbrž vědecká kvalifikace, a více šetřila autonomie university, nežli šetřily jí zásady Tomkovy. V principu uznávala stanovisko českých poslanců, ale vzhledem k svým zásadám vymohla, aby professoři a docenti měli volnost voliti jazyk, v němž přednášeti chtějí, a aby universitě bylo ponecháno provedení rovnoprávnosti při zkouškách »k nabytí akademického gradu«. Historická šlechta soudila, že také provedení rovnoprávnosti na universitě bude možno uskutečniti jen postupně.

Němcům bylo by bývalo nejmilejší, aby otázka rovnoprávnosti jazykové odevzdána byla akademickému senátu, který by po vyslechnutí všech fakult podal své dobrozdání. Akademický senát byl ve své většině německý a dobrozdání jeho bylo by dopadlo jistě v neprospěch český. Přáli-li si Němci dále, aby čeština byla připuštěna na universitě jen v té formě, že by se universita rozdělila ve dvě polovice jazykem se lišící, bylo to přání, které Čechové nemohli přijat, poněvadž vrchní správa university byla by bývala v rukou německých, poněvadž professorů-Čechů bylo na universitě tehdy jen několik a ne pro všechny předměty, z nichž konaly se zkoušky, a poněvadž za špatných financí státních nedalo se myslit ani na rozmnožení professur ani na řádné vypravení nových stolic. Čeští politikové neměli příčiny, proč by nepřijali za svůj návrh historické šlechty, podaný hr. L. Thunem. Koncesse, které učinili, byly nepatrné. Získali za ně historickou šlechtu, že hlasovala proti návrhům německým a že osvědčila se pro princip stejného práva češtiny s němčinou na universitě pražské. Většího významu nežli principielního beztoho celá akce nemohla míti, třeba že vláda prohlášením svého zástupce postavila se otevřeně na stranu většiny. Provedení přijatého principu leželo přece jen na universitě, kde Němci měli většinu, a ti činili později takové obtíže, zvláště, když vláda se změnila v jejich prospěch, že úkol českých politiků nemohl býti jiný nežli pracovati, aby časem pražská universita byla rozdělena ve dvě samostatné university: českou a německou.

Na sněmu moravském přihlásila se také znovu otázka rovnoprávnosti obou národností zemských »ve škole, církvi, úřadě a životě veřejném« k řešení. Bylo to ve formě daleko skromnější nežli v Praze, bez velké debaty. Dne 30. ledna r. 1866 zemský výbor, byv k tomu vybídnut hned 20. dubna r. 1861 návrhem poslance Ig. Wurma a pobádán různými peticemi, podal zprávu, jak provésti rovnoprávnost národ-

nostní na Moravě, a vyslovil zásady, které nemohly býti pro tu dobu proti mysli Čechům: Pro školy střední žádal obligátní učení se oběma zemským jazykům, stanovil pevný počet a místa středních škol českých, německých a utrakvistických, rozhodl se při úřadech a v církvi pro stejnou oprávněnost obou zemských jazyků ve styku s obecenstvem a pro obojjazyčnost úředníků. Češi byli by tehdy proti Němcům prosadili v plenu sněmovny přijetí těchto zásad, kdyby záležitost ta, zařazená k veliké lítosti Čechů[1] pozdě na program jednání sněmovního, byla se dostala za tehdejšího zasedání dále nežli do stadia zvolení komisse. Střed moravský hlasoval pro návrh zemského výboru a posiloval v této věci české poslance spojené s historickou šlechtou proti německým centralistům.

* * *

Sněmy zemí koruny české nezasedaly stejně dlouho, ačkoliv v stejný den byly zahájeny. Nejprvé, 10. února r. 1866 bylo ukončeno zasedání sněmu slezského, pět dní na to moravského, sněm český měl býti odročen dne 15. března, ale na zvláštní zakročení historické šlechty a k obecně vyslovovanému přání bylo jeho zasedání prodlouženo až do 23. března r. 1866. Do sněmu slezského Čechové nevkládali žádné naděje při jeho zahájení, a po jeho ukončení poznali, že učinili dobře, nečekali-li od něho ničeho pro českou politiku: sněm moravský přinesl Čechům zklamání, poněvadž nepodařilo se jim dosíci na něm většiny a přivésti body českého aktuálního programu politického aspoň o několik kroků ku předu; sněm český byl jediný, jehož čtvrté zasedání nebylo bez politického ovoce. Proud umírněný význam tohoto zasedání viděl v tom, že »zasvětil se svazek zástupců lidu českého se zástupci šlechty, že spojilo se, co nikdy nemělo se roztrhnouti«;[2] proud radikální zase měl proto tehdy větší radost ze sněmovního zasedání nežli kdykoliv před tím, poněvadž »čtvrtým zasedáním nejen poměr království českého k trůnu prospěšně se upravil, ale i ve všech vrstvách obyvatelstva smysl pro autonomní zřízení se upevnil.«[3]

* * *

Jak působilo zasedání zemských sněmů na poměr českých politiků k vládě Belcrediově?

[1] Moravská Orlice z 1. dubna 1866.
[2] Národ 25. března 1866.
[3] Nár. Listy z 25. března 1866.

Nejprvé vzbudilo nedůvěru v Čechách k Belcredimu, že hned při otevření sněmu českého nestalo se »nižádné osvědčení, v němž by na důležitý státoprávní poměr království českého v říši rakouské bylo se poukázalo a z úst vlády koruna česká k patřičné úctě byla by přivedena bývala.« Když pak na Moravě nepodařilo se Čechům proraziti jejich návrh na adressu, nespokojenost k Belcredimu neobyčejně a všude mezi Čechy vzrostla. V Čechách i na Moravě odsuzovali Belcrediho jako muže malé energie a ráznosti, jako muže, který vydal hezké oběžníky, ale neočistil řady úřednické od stoupenců Schmerlingových. Ne jedni byli, kteří vinili Belcrediho z nedostatku politického přesvědčení. Čechové na Moravě více nežli Češi v království byli v té době rozhorleni proti Belcredimu, poněvadž po odmítnutí adressy sněmem upřílišeně doufali, že vláda sněm moravský rozpustí. Jednání Belcrediovo s Maďary vzbuzovalo mezi Čechy nespokojenost a neklid. Bolelo Čechy, že více hledí si neústupných Maďarů nežli národů slovanských, kteří by se snadněji a dříve dali uspokojiti. Tuto vzrůstající nedůvěru podařilo se Belcredimu náhle zaplašiti. Výklad vládního zástupce na sněmu českém při debatě adressní, že zákonnými zástupci zemí jsou zemské sněmy, a brzy na to naděje panovníkem při odevzdání adressy vzbuzená na korunovaci, učinily takový převrat v smýšlení politické veřejnosti české, že nejen Belcredi byl zasypáván adressami důvěry a diplomy čestného členství českých měst, nýbrž že i politikové radikální veřejně nerozpakovali se Belcredimu slíbiti »podporu a důvěru«.

Ale nastávalo za nedlouho vystřízlivění a rodily se pochyby, s nimiž zvláště radikálové se netajili. Neslo se v české veřejnosti nelibě, že panovník chystal se do Pešti, aby přijal adressy obou uherských sněmoven — a do Prahy že ani nepřijel, aby navštívil císařské manžely Ferdinanda a Marii Annu. Když vláda na sněmu českém žádala jen dobré zdání v otázce užívání a vedení vody, Češi vykládali čin ten za omezení kompetence sněmu, poněvadž prý otázka ta, jako část záležitostí zemědělských, náleží zcela do kompetence zemského sněmu. »Netoliko že vláda,« rozhořčeně psaly »Národní Listy« ze dne 17. února r. 1866, »sněm náš nechává se posud pohybovati v těsných kolejích schmerlingovského zřízení zemského, kteréž samosprávní činnost království českého svírají, onať poskytuje svou nerozhodlaností a svou obojetností odpůrcům našim příležitost, aby nanovo ducha a mysli nabývali.« 21. února roznesla se po Praze pověst, že český sněm za 14 dnů bude odročen, a ihned z české strany odročení sněmu bylo označeno jako »odročení nejvřelejších a nej-

spravedlivějších přání českého národa na neurčitý čas.« Když vládní komisař sněm překvapil zprávou, že zasedání má býti 15. března r. 1866 ukončeno, hrozili radikálové: »Bez vyřízeni řádu volebního nemohli bychom setrvati k vládě naší v oné důvěře, jaková jí posud v tak hojné míře byla osvědčována.« a umírnění politikové nerozpakovali se v tutéž dobu ukazovati, že od 20. září r. 1865 mimo sněm hr. Belcredi pro Čechy ničeho neučinil. Při debattě o rovnoprávnosti jazykové na pražské universitě vláda nově podvrátila svoji podstavu důvěry, nesrovnávajíc se s Čechy v názoru, že by záležitosti universitní náležely do kompetence zemské, a když dne 22. března r. 1866 vládní komisař na sněmu českém vyslovil názor kabinetu, že řád knih pozemkových pokládati sluší za záležitost říšskou, bylo mezi českými politiky pevné přesvědčení, »že ryze federalistický program na základě říjnového diplomu není ještě v milosti u nynější vlády.« Zastavil-li se pak na chvíli vzrůst nedůvěry k hr. Belcredimu, příčina toho ležela v objevení se války na obzoru evropském, na niž vláda i čeští politikové musili obrátiti bedlivě svoji pozornost.

III.
Válka prusko-rakouská. Postavení Čechů k událostem válečným a k vládě.

Když 27. července r. 1865 skládal kabinet Belcrediho panovníkovi služební přísahu, počítalo rakouské ministerstvo zahraniční s válkou s Pruskem jako s nevyhnutelnou nutností.[1] Hned po přísaze oznámil tak panovník zprávou tou překvapenému Belcredimu.[2] Válka Rakouska s Pruskem byla ovocem velkoněmecké politiky rakouské diplomacie, representované především ministrem Schmerlingem. Dávný boj mezi Rakouskem a Pruskem o předáctví v Německu nabýval od r. 1862 vždy určitějších a určitějších forem. Otto Bismarck, ne tak tvůrce nových názorů a ideí politických, nýbrž státník plný energie, neobyčejného smyslu pro skutečnost a uvědomělý v cílech, roku 1862 převzal křeslo pruského ministra-presidenta a ministra zahraničních záležitostí, v souzvuk uvedl vnitřní i vnější politiku Pruska, a maje přesvědčení již z dob svého vyslanectví na Bundestagu, že rivalita mezi Rakouskem a Pruskem dá se rozhodnouti jen ostřím meče, pracoval, aby Prusko k válce učinil pohotovým a aby v poslední chvíli po ustavičném držení obou mocností mohl

---

[1] Die Kultur VI. 287.
[2] Die Kultur VII. 7.

panovníka, jeho rodinu a veřejné mínění postaviti před nezbytnost: Rakousku, dávnému příteli Pruska, vypověděti válku. Když r. 1864 po válce Německa s Dánskem Šlesvik-Holštýn byl postoupen Rakousku i Prusku k společné vládě, Bismarck soudil, že válka s Rakouskem vstoupila do stadia nejaktuálnějšího. Vyrovnával proto spory na severu německém, třeba že se stavěl při tom největším přítelem míru. Rakousko, které cítilo tehdy svoji nepřipravenost a slabost proti Prusku, vyhýbalo se válce. V Gastýně dne 14. srpna r. 1865 dohodlo se s Pruskem, aby nad Holštýnskem a Šlesvikem obě velmoci měly společnou suverenitu, ale co se správy týče, aby v Holštýně správu vedlo Rakousko, v Šlesviku Prusko, a císař rakouský i za peněžitou náhradu Lauenbursko odstoupil Prusku. Válka byla oddálena smlouvou tou jen na chvíli. Bismarck, aby vehnal Rakousko do války, volil taktiku útočnější. Snažil si zajistiti pro každý případ spojenství Italie, a od té doby až do posledních okamžiků války dovedl udržeti císaře francouzského, Napoleona III., v neutralitě.

Na počátku r. 1866 válka byla nevyhnutelna. I hr. Belcredi, jemuž dostávalo se o zahraničním postavení Rakouska informací z rakouských kruhů vojenských,[1] přiklonil se k názoru, že spor mezi Pruskem a Rakouskem nutno je rozhodnouti zbraní. V březnu r. 1866 započaly ve Vídni první válečné porady, v prvních dnech května v Prusku byl již vydán první rozkaz k mobilisování armády. Marně učiněny poslední pokusy, aby válka byla ještě zažehnána. Všechna snaha, aby král pruský se rozešel se svým demonickým rádcem, Bismarckem, selhala. Jakmile uzavřel 8. dubna 1866 Bismarck spolek s Italií, dovedl si najíti příležitost, že Rakousko mohl prohlásiti za rušitele smlouvy gastýnské, a když spolkové shromáždění ve Frankfurtě dne 10. června r. 1866 odmítlo pruský návrh opravy spolku německého s vyloučením Rakouska, válka byla v plném proudu. 17. června r. 1866 vydal rakouský císař válečný manifest, tři dny po něm vydán byl válečný manifest pruský. — — —

Jak posuzovala česká politická veřejnost tyto světodějné události? Se zájmem a to již proto, že se jednalo o Prusko, z důvodů nacionálních mezi Čechy nenáviděné, ale s menším porozuměním, nežli by se bylo slušelo. Do boje »Němců s Němci« vkládali na počátku Češi jiný smysl nežli měl míti, málo viděli, že za vlády, která jako federalistická a autonomistická přišla po vládě Schmerlingově, jednalo se diplomacii zahraniční o udržení principatu Rakouska v Ně-

[1] Meyer, Bernhard Ritter von, Erlebnisse. Wien 1875. II 51.

mecku. Když situace byla napiata před uzavřením smlouvy gastýnské, soudili správně, že pro Rakousko jest nejlépe, vyhne-li se zatím válce, poněvadž není dostatečně pro válku připraveno, ale nesprávně (zvláště umírnění) myslili, že diplomacie rakouská dovede Prusko donutit k smírnému urovnání záležitosti. Mohla-li tehdy navrhovat, aby Rakousko postoupilo »své spolumajetnictví Šlesvicka a Holštýnska Prusku pod tou výjimkou, uvede-li Prusko práva koruny svatováclavské zase v platnost postoupením lužických neb slezských částí neprávě jí odňatých«, ukázali, že nejen přeceňovali úmysly a program vlády rakouské a její ochotu k sobě, ale že i nedoceňovali sílu a moc tehdejšího Pruska.

(Pokračování.)

Agrární otázka v Rusku.

Podává Adolf Černý.

(Pokračování.)

Myšlenka osvobození sedláků, jejíž provedení si Alexander II. pevně umínil, narážela na silný odpor byrokracie a šlechty. A car právě chtěl docíliti, aby iniciativa reformy vycházela od šlechty. Hned u příležitosti korunovace v létě 1856 snažil se šlechtu získati pro účast v reformě, ale marně. Také poradní komise (něglasnyj komitět), sestavená za účelem připravení reformy, nijak neposunula otázku v před, poněvadž se skládala z členů kamarilly z doby nikolajevské, která byla vlastně rozhodným nepřítelem reformy. Nezávisle od prací nebo vlastně nic nedělání této komise připravovala se reforma selská v ministerstvu vnitra. Všeobecné výsledky těchto přípravných studií předloženy caru v referátě z 26. června (8. července) 1857. Ale i po tomto podání věc vlekla se dále, zdržována hlavně »něglasným komitétem«. Konečně v listopadu car pozbyl trpělivosti i přikázal ministru vnitra Lanskému, aby do tří dnů sestavil reskript ve smyslu přijatého referátu z měsíce června (resp. července). Památný tento reskript, podepsaný 20. listopadu (2. prosince) 1857, adressovaný jenerálu Nazimovu, rozeslaný již za 4 dni na to všem gubernátorům a gubernským »predvoditělům« (t. j. maršálkům) šlechty a publikovaný již 17. (29.) prosince, přivedl v úžas kamarillu, která marně usilovala rozeslání a publikování reskriptu zadržeti. Reskript obsahuje hlavní zásady, podle nichž měla šlechta v gubernských volených komisích navrhnouti úpravu zabezpečení příští existence dosavadních panských poddaných. Hlavní zásada reskriptu zní: »Statkářům zůstavuje se právo vlastnictví veškeré půdy, sedlákům zůstane jich dvorská usedlost, jíž nabudou v určené době výkupem ve svůj majetek; kromě toho se ponechává sedlákům v užívání příslušné podle místních poměrů množství půdy, zabezpečující jim existenci a umožňující jim plnění povinností vůči státu...«[1]

---

[1] Občestvennoje dviženije pri Aleksandrě II. (Izdanije »Osvobožděnija«) Paris 1905, str. 30.

Tato zásada však nebyla zachována. Veškero úsilí šlechty i vysokých »krěpostniků« (čili přívrženců nevolnictví a roboty) směřovalo k tomu, aby provedení její co možná oklestili. Gubernské komitéty — ač se v nich objevovaly i proudy pokrokové a svobodě i zabezpečení selského lidu upřímně přející — měly na mysli především zájmy statkářstva. Zájmy ty se různily podle toho, šlo-li o zemědělské gubernie černozemné, či o gubernie nečernozemné průmyslové. V prvních měla hlavní cenu půda, v druhých »duše«, t. j. poddaní sami, od jejichž výdělku z průmyslu záležel hlavní příjem statkářů. V prvých, černozemných guberniích, měla ohromný význam robota, v druhých obrok, jejž sedláci pánům odváděli a na nějž vydělávali hlavně řemesly a prací v závodech průmyslových. V prvních, černozemných guberniích, statkáři velmi se obávali náhlého zrušení roboty, i starali se ze všech sil o zavedení přechodní doby povinné polní práce a zároveň o zachování co možná veškeré půdy ve svých rukou. Byli by souhlasili třeba s bezvýkupným osvobozením sedláků, jen kdyby jim nemusili postupovati ani pídě země po uplynutí přechodní doby robotní — ale poněvadž věděli, že vláda z obavy před selskými vzpourami nepřipustí pouhé osvobození sedláků bez udělení jim země, obrátili své úsilí aspoň k obmezení nádělů. Statkářům v průmyslových, nečernozemných guberniích šlo o to, aby zrušením nevolnictví nepřišli o důchody z mimohospodářského výdělku dosavadních poddaných. Příjmy sedláků z vlastní domácí výroby i z práce ve větších průmyslových závodech a tedy i »obrok«, odváděný z toho pánům, byly tak značné, že cena statků v průmyslových krajích byla následkem toho vyšší než v zemědělských. Proto gubernské komitéty z průmyslových krajů žádaly především ne výkupné za pozemky, nýbrž za osoby svých poddaných. Poněvadž však vláda prohlásila zásadu osobního osvobození sedláků bez výkupného, hleděli si statkáři průmyslových gubernií nahraditi tuto ztrátu buď upřílišeným oceněním usedlostí i pozemků, jež si měli sedláci vykoupiti, nebo udáním rovněž zvýšeného obroku. Zároveň snažili se rozměr nádělů tak obmeziti, aby sedláci byli nuceni buď hledati si vedlejší výdělek, buď přinajímati si od nich pozemky.[1]

Elaboráty gubernských komitétů přišly do t. zv. redakčních komisí, vládních to sborů, jejichž úkolem bylo připraviti vlastní návrh zákona. Ač redakční komise přihlížely i k návrhům pokrokovějších minorit gubernských komitétů, přece podlehly žádostem většin do té

[1] Ib., 38, 39. Cybulski, 119, 120.

míry, že ve skutečnosti odstoupily od hlavní zásady reskriptu, která nakazovala vyměřiti náděly půdy sedlákům tak, aby stačily k jejich existenci i k plnění povinností vůči státu. Stalo se to tím, že zásadně ustanoveno odevzdati sedlákům pozemky, jichž užívali do reformy. Máme-li jen na zřeteli, že sedlákům přibyla nyní anebo později povinnost výkupu, vidíme hned, že nemohla jim dále stačiti půda, kterou měli dosud v přímém užívání. Nemohla jim stačiti, když odpadlo spoluužívání jiných panských pozemků: pastvin a lesů. Redakční komise, chtějíce zlepšiti osud panských sedláků, kteří měli dosud příliš malé náděly, stanovily nejnižší normu, pod kterou neměl rozměr nádělu klesnouti, ale zároveň i normu nejvyšší, kterou neměly náděly převyšovati. Jen v krajích stepních, řídce obydlených a tedy oplývajících hojností půdy, zavedena byla norma jediná — pro ostatní velkoruské, maloruské a běloruské gubernie stanoveny dvě normy: Nižší náděl (různý pro různé gubernie) tvořil v guberniích velikoruských a běloruských ⅓ vyššího, ve dvou maloruských ½.[1] Při stanovení zásady minima a maxima nádělů pomýšlelo se na to, že zmenšování pozemků, jichž sedláci dosud užívali, bude se díti jen výjimkou — zatím však ve skutečnosti věc vypadla jinak. Nejmenší měrou dálo se zmenšování pozemků, užívaných dosud sedláky, v guberniích nečernozemných, kde měla půda sama malou cenu. V gub. petrohradské a permské obdrželi sedláci dokonce přídavek půdy, v první gub. průměrně 10%, ve druhé docela 15%. Jinak jeví se věc, pozorujeme-li všech 14 nečernozemných velikoruských gubernií dohromady. V těchto guberniích na 2,800.000 revisních duší[2] připadalo před reformou 12,600.000 děsjatin — při osvobození však přiděleno jim pouze 12,200.000 děs., t. j. o 450.000 děsjatin čili o 3—4% méně. Mnohem horší poměr jeví se ve 20 velikoruských a maloruských guberniích černozemných, kde na 4,200.000 revisních duší místo dosavadních 14,800.000 děs. připadlo po reformě pouze 11,500.000 děs., tedy o 3,300.000 děs. čili o 22% méně.

Již tyto číslice mluví o zhoršení bytu bývalých panských poddaných po osvobození. Oč bylo postavení jejich od té doby obtížnější,

---

[1] В. В.: Аграрныя (поземельныя) отношенія въ Россіи. »Политическая Энциклопедія« подъ редакціей А. З. Слонимскаго. Petrohrad 1906. I., 71 a.

[2] »Reviszkich duš«, t. j. na počet mužských poddaných, zjištěný při desáté, poslední revisi před reformou r. 1858 a sloužící za základ při sdělávání a provádění reformy.

pochopíme, připomeneme-li si, že po oddělení selských pozemků od panských pozbyli osvobození sedláci práva pásti na panských pastvinách, bráti dříví z panského lesa na otop i na stavbu a jiných výhod, jichž dříve požívali.[1]

Jiné výsledky mělo osvobození panských poddaných v 9 západních guberniích, v nichž statkáři jsou z největší části Poláci. Zde vláda nebrala statkáře v ochranu, jako v guberniích čistě ruských. Hned v prvním období příprav k reformě sestaveny zde úředně r. 1847 inventáře, t. j. zjištěno množství pozemků, užívaných poddanými, i povinnosti, jimiž bylo užívání pozemků obtíženo. Tyto inventáře staly se pak základem při nadílení osvobozených sedláků půdou i při stanovení výkupného. Manifestem ze dne 19. února pro jihozápadní a litevské gubernie stanoveno, že má sedlákům zůstati dosavadní užívaná jimi půda v rozsahu nezmenšeném. Po povstání polském r. 1863 rozhodla se vláda poskytnouti sedlákům v těchto guberniích ještě větší výhody — a tak zde dosavadní selské náděly nejen zachovány neztenčené, nýbrž ještě zvětšeny, kromě toho i bezzemkové naděleni půdou. Proto ve 3 gub. jihozápadních, ve 3 litevských a v gub. minské nacházíme po osvobození mnohem více půdy v rukou sedláků, než jí měli v užívání v době předreformní, totiž 8,000.000 děsjatin proti dřívějším 5,700.000 čili o 40% více. Ve zbývajících dvou běloruských guberniích, vitěbské a mohylevské, obdrželi osvobozeni sedláci celkem tolikéž půdy, kolik jí měli před reformou.[2]

Lépe než poddaní panští pochodili při provádění reformy ú d ě l n í s e d l á c i, ač i oni obdrželi celkem méně půdy, než jí užívali před reformou. Stalo se to tím, že při vyměřování nádělů vzaty za základ nepřesné výměry, zanesené v t. zv. »tabelách pozemkového sboru«, podle nichž na 826.000 revisních duší údělných sedláků ve 20 guberniích připadalo 3,353.000 děsjatin. Ve skutečnosti však, jak se při vyměřování nádělů zjistilo, měli v užívání 4,053.0000 děsjatin. Při rozdělování půdy, nedosahoval-li pozemek velikosti vyšší normy, platné pro tu kterou gubernii, byl do této normy zvětšen, a naopak přesahoval-li ji, byl na ni zmenšen. Následkem toho neobdrželi údělní sedláci celkem ani tolik půdy, kolik jí bylo zaneseno v tabelách pozemkového sboru, nýbrž jen 3,080.000 dès., čili o 10% méně; v jednotlivých guberniích kolísalo toto zkrácení mezi 2—22%.

---

[1] Polit. Encykl., I. 72a.

[2] Tamtéž.

Nejpřízniněji dopadlo rozdělení půdy pro sedláky státní, při nichž byl princip zachování dosavadních nádělů proveden nejdůsledněji.[1]

Když redakční komise skončily přípravné práce, pozváni do Petrohradu v srpnu 1859 zástupci 19 gubernských komitétů — a z těch většina žádala, aby vláda stanovila povinný výkup nádělů a hned aby jej sama provedla.[2] Ale vláda na to nepřistoupila, obávajíc se tehdy velkých finančních operací. Za to učinila šlechtě jiný ústupek, stanovivši přechodní dobu »dočasné závaznosti«, po kterou měli osvobození panští sedláci povinnost určitého počtu dní robotních anebo místo toho placení určité dávky.[3] Vykoupiti mohli se po dobrovolném dohodnutí se statkáři o ceně. Ač výkupem pomíjela dočasná povinnost částečné roboty neb výplaty za ni, přece velmi mnozí sedláci neodhodlávali se k výkupu, tak že ještě po dvaceti letech trvalo jich mnoho v dočasné závaznosti. Ta byla zrušena teprve korunovačním manifestem Alexandra III. — a vláda ustanovila povinný výkup, jehož provedení se sama ujala.[4] Není divu, že sedláci těžko se odhodlávali k výkupu — převyšovalyť výkupní splátky ve 24 guberniích roční výtěžek z hospodářství, a to mnohdy měrou velmi značnou. — Sedláci státní, kteří místo roboty platili před reformou poplatek z »duše« a nájemné z půdy, čili t. zv. »obrok«, neměli ovšem po provedení reformy »dočasné závaznosti«, nýbrž obdrželi nádély v užívání opět za poplatek. Od r. 1866 obdrželo 7,636.638 revisních duší státních sedláků 51,435.239 děsjatin půdy za poplatek z »duše« 31,391.853 rub. a z půdy 17,580.090 rub. Průměrně tedy připadalo na revisní duši něco přes 6 rublů ročního poplatku. R. 1886 rozšířen povinný výkup i na sedláky státní; obrok zrušen a místo něho odvádějí sedláci výkupné splátky, rozvržené na 44 let.[5]

Provedením selské reformy celkem obdrželi panští sedláci 37,758.000 děsjatin půdy, státní 69,712.000 dės. a údělní 4,200.000 děs.; průměrně na revisní duši dostali panští sedláci 3·2 děs., údělní 4·9 děs. a státní 6·7 děs.[6]

---

[1] Ib., str. 72, 75.

[2] Общественное движені при Алекс. II., 43.

[3] 40 robotních dní mužských a 30 ženských; kdo se chtěl této povinnosti sprostiti, odváděl statkáři 9—10 rublů ročně.

[4] Doba splácení rozvržena na 49 let, při čemž roční splátky činí 6%. ceny pozemků (5½% úrok s amortisací, ½% na výlohy správní).

[5] St. Piotrowski, »Wspólna własność ziemska w gminie wielkorosyjskiej«, Varšava 1902. str. 211, 212. — Cybulski, l. c. 122.

[6] М Я. Герценштейнъ: »Аграрный вопросъ«. (Изданіе »Народное Право.«) Moskva 1906. Str. 1.

Z těchto čísel vysvítá, co již bylo pověděno: že při provádění reformy nejhůře pochodili bývalí panští poddaní. Ještě lépe se o tom poučíme z dat podrobnějších, zjištěných Ústřední statistickou komisí r. 1877. Ze 20,487.000 revisních duší bývalých panských, údělných a státních sedláků obdrželo:[1]

	méně než 1 děs.	1-2 děs.	2-3 děs.	3-4 děs.	4-6 děs	6-8 děs.	8-10 děs.	10-15 děs.	přes 15 děs.	celkem
	tisíc revisních duší									
panských sedl.	555	1.333	2.830	2,614	2.238	332	81	53	14	10.050
údělných »	3	24	89	262	319	157	27	17	2	900
státních »	81	308	861	1 572	3.255	1.806	897	593	164	9.537
Celkem	639	1.665	3.780	4,448	5.812	2.295	1.005	663	180	20.487

Z těchto dat patrno, že u t. zv. panských sedláků převládají náděly od 2—6 děs., jimiž poděleno přes 75% těchto sedláků. Ale nesluší přehlédnouti, že 1,888.000 revisních duší těchto sedláků čili 18·8% tohoto rolnictva připadly náděly pod 2 děs. — a že z tohoto počtu sedláků, nadělených nejmenšími dílci půdy, bylo přes ½ milionu (555.000) takových, kteří neobdrželi ani celou děsjatinu, což jest výměra na ruské poměry pranepatrná. — U sedláků státních a údělných převládají dílce od 3—8 děs., jimiž bylo poděleno 82% sedláků údělných a 69% státních. Ale i zde nacházíme absolutně značný počet rolníků, jimž se dostalo nádělů, nedosahujících ani 1 děsjatiny (3000 údělných, 81.000 státních). Celkem shledáváme 2,304.000 chuďasů, jimž se dostalo jen kolem 1 děsjatiny (méně než 2 děs.) půdy. Příčinou tohoto zjevu stal se t. zv. »gagarinský« paragraf ukazu ze dne 19. února,[2] podle něhož mohl se poddaný vzdáti práva na pozemky, za něž by mu bylo platiti výkup, a mohl na místě toho dostati zdarma ¼ vyššího nádělu, stanoveného pro příslušnou gubernii. Takovýchto »darstvenných« čili »žebráckých« nádělů jest v některých guberniích značné množství: v gub. permské bylo poděleno náděly pod 1 děsjatinu 76.600 revisních duší čili 9%, v gub. poltavské 67.400 rev. d. čili 8·8%, v gub. penzenské 47.200 rev. duší čili 9·8%, v gub. voroněžské 42.800 rev. duší čili 5·2%, v gub. tambovské 41.400 rev. duší čili 5·1%, v gub. simbirské 36.100 rev. d. čili 7·6%, v gub. nižegorodské 28.800 r. d. čili 5·6%, v gub. kurské 27.400 rev. d. čili 3·8%, v gub. rjazanské 23.400 rev. d. čili 4%, v gub. saratovské 21.200 rev. d. čili 3·6%, v gub. kazanské 21.100 rev. d. čili 3·2%, v gub. ufimské 21.000 rev. d. čili 10·1% atd. Nádělů

[1] Политическая Энциклопедія I., 87.

[2] Nazvaný také paragrafem »žebráckým.«

mezi 1—2 děsjatinami jest mnohem větší počet, poněvadž kolem toho rozměru pohybovala se v řadě guberníí nejnižší norma; nejméně jich jest v gub. vitěbské (zde jest jimi poděleno jen 100 rev. d.), pskovské (1200), vilenské (1900), mohylevské (2600), smolenské (3000), novgorodské (3200), minské (4500), orenburské (4700), petrohradské (6100), kostromské (7300) a kovenské (8600), nejvíce v charkovské (64.200 čili 10·3%), kurské (82.100 čili 11·5%), moskevské (64.900, 13·3%), černihovské (79.300, 14·1%), saratovské (100.600, 16·7%), kyjevské (130.400, 19·2%), podolské (185.000, 29·4%) a poltavské (220.300, 28·7%).[1]

Následkem provedení reformy bylo povstání rozdílu mezi drobnou usedlostí a velkostatkem. Roku 1887 bylo v 48 gub. evropského Ruska[2] státních a údělných pozemků 151,000.000 děs. čili 38·7% veškeré půdy, nádělných čili selských pozemků 130,000.000 děs. čili 33·3%, velkostatkářských pozemků (častnovladěl'českich zemel') 98,000.000 děs. čili 25·4% a městských, kostelních, klášterních a j. pozemků 10,000.000 děs. čili 2·6% veškeré půdy.[3] Rozdělení půdy ve vlastním evropském Rusku zhruba můžeme charakterisovati takto: v západní části Ruska (v guberniích příjezerních, pobaltských, běloruských, litevských a jihozápadních), jakož i v jižních stepních guberniích převládá velkostatkářská půda nad selskou; při tom v polovině těchto gubernií mají velkostatkáři více půdy, než všichni ostatní majetníci pozemků dohromady. V majetku státním nachází se zde většinou sotva 10% veškeré půdy. Ve středních guberniích, černozemných i nečernozemných, převládá selská půda nad velkostatkářskou, při čemž náleží sedlákům více půdy, nežli ostatním majetníkům pozemků. Ještě více převládá selská půda nad ostatní na východě, v guberniích zavolžských. Oblastí státní půdy jest ruský sever, kde jest velkostatkářské půdy jen velmi nepatrné procento (vyjímaje gub. permskou s 27% velkostatkářské půdy), tak že skoro naprosto mizí (v gub. vjatské 6·5%, v gub. vologodské 4·2%, v oloněcké 3·9%, v archangelské 0%); státní půda převládá zde většinou znamenitě i nad selskou.

(Dokončení.)

[1] Политич. Энцикл., tab. na str. 88.

[2] Bez Polska, Finska, Kavkazska, uralské oblasti, gub. astrachanské a donské obl.

[3] Sem započteno i 3,200.000 děs., náležejících orenburskému kozáckému vojsku, tedy nerozdělených v náděly. Полит. Энц 74.

Jiří Benda

Napsal Dr. Alois Hnilička.

Jiří Benda byl — jak mezi historiky hudebního umění jest všeobecně uznáváno — v oboru starší tvůrčí produkce hudební jedním z nejvýraznějších duchů, kteří se v naší zemi zrodili.

Jiří Benda vytvořil díla na časy a poměry, ze kterých vyšel, obdivuhodná, z nichž některá nepopíratelně promítla soudobou tvorbu hudební a všady pronikla.

Proto, byť i bezprostřední činnost Jiřího Bendy spadala mimo půdu jeho domoviny, je naším kulturním zájmem, aby tak význačný a tolik znamenající zjev i s naší strany pokud možno výstižně seznán byl, a význam jeho ve všeobecných dějinách hudby ukládá nám přímo za povinnost, ohledati také pod naším zorným úhlem všecky rysy markantního jeho profilu uměleckého.

Důležitý ve směru tom fakt, že Jiří Benda celým prostředím, v jakém v rodné své zemi vyrostl, že vyšel ze samého nitra Čech, přímo z jeho lidu, odtud z poměrů prostých a samorostlých dostoupil takového vyvršení uměleckého, že ve všeobecných dějinách hudby má na všecky časy pojištěno jedno z předních míst, odůvodňuje podrobnější úvahy po této stránce jeho životopisu.

Zájem o jméno Jiřího Bendy jeví se tím větším, uvážíme-li, že právě tato — úvodní — část životopisu Jiřího Bendy v hudební historii literární byla přezírána neb byla odbývána povrchně a problematicky.[1]

---

[1] Srov. Bedř. Schlichtengrolla: Nekrolog VI., ročník 2. svaz. vyd. v Gothě r. 1798. R. Hodermanna: »Georg Benda« vyd. u H. Wechsung & Co. v Koburce r. 1895, Bedř. Brücknera: »Georg Benda und das deutsche Singspiel« ve sborníku internacionální hudební společnosti v Lipsku roč. 1904 seš. 4., kde se uvádí (na str. 576) prostě: »Der Name Benda ist in der Musikerwelt so zahlreich vertreten, dass eine Biographie von Georg Benda nur auf Grund authentischer Belege gebracht werden könnte.« — Dr. Edgara Istela: »Einiges über G. Benda's akkompagnierte Monodramen« ibid. roč. 1905 seš. 1. a odpověď Bedř. Brücknera ibid. roč. 1905 seš. 3., pak dr. Edgara Istela: »Die Entstehung des deutschen Melodramas«. v »Musik« roč. 5. seš. 9—12.

Jiří Benda narodil se ve Starých Benátkách dne 30. června 1722.[1] Časy, do kterých narození Jiřího Bendy spadá, byly obdobím pro českou zem a její obyvatele velice trudným.

Byla to doba všelikých útisků nejen do všeho veřejného, nýbrž i do soukromého života zasahujících. K utlačování poddanskému přibylo ještě kruté doléhání proti nekatolíkům a pronásledování všech těch, na něž padl stín, že ve víře jsou podezřelí, a proto v přečetných případech docházely útisky tehdejší projevu v oboru náboženství a konfessí.[2]

Kolébka Jiřího Bendy, ve které — jak kdysi jeden jeho obdivovatel řekl — gracie a musy dítko po řadě zulíbaly a je do svých strmých tajů zasvětily,[3] stála v území, na které poddanství a útisky tehdejších dob těžce doléhaly.

Otec jeho, Jan Jiří Benda, byl tkalcem ve St. Benátkách a vedle svého řemesla živil se také jako muzikant vyhráváním po hospodách. Hrával na hoboj, šalmaj a klepavku.[4]

Leč ani výdělek z jeho tkalcoviny, ani z vyhrávání muzikantského nebyl valný a sotva stačil k obživě jeho rodiny, která za nedlouho od té doby, co se oženil, dosti rychle na členech přibývala. Jan Jiří Benda byl asi 22letý, když se r. 1706 oženil.[5]

---

[1] Křestní akt ten zaznamenán jest v matrikách novo-benáteckých (kam přifařeny byly Staré Benátky) takto: Roku 1722 dne 30. Junii pokřtěno dítě jménem Jiří Antonín, Jana Jiřího Bendy a Doroty manželův poddaných. Levans: Jiří Škoda z Podolce. T. T. Pan Václav Chotěbořský, řezník ze St. Benátek. pan Jan Syrovej, sládek ze St. Benátek a paní Kateřina Brocká z města Nové Lysy.

[2] Za císaře Karla VI. — duchovenstvu zvláště nakloněného — nastalo přísnější stíhání osob ve víře podezřelých, než bylo za tolerantního panování Josefa I.

[3] »— dem ein Zeitgenosse nachsagt, dass ihn bei seiner Geburt die Grazien und Musen nach der Reihe küssten und ihn zu ihren hohen Geheimnissen einweihten...« (W. Lackowitz: Musikalische Skizzenblätter, Leipzig F. C. Schilde 1876, str. 183.)

[4] Nástroj druhdy na našem venkově při tancích hojně užívaný, pořízený na způsob cymbálu s ocelovými a mosaznými strunami v objemu 4 celých oktáv, na něž se dvěma dřevěnými paličkami klepalo. (Na titulním listě kresleném Jos. Berglerem a rytém Ant. Machkem k českým národ. písním, vyd. r. 1840, jest ve skupině zobrazených tam hudců vyobrazen v krajní, na pravo sedící postavě, jak hraje na klepavku.)

[5] V Cramrově »Magazin der Musik« z r. 1783 str. 769. uvádí se v článku: »Nachrichten von der Tonkünstlerfamilie Benda«: »... der Vater aller jetzt lebenden Benda's Hans Georg Benda, ein Leinweber seiner Profession, lebte

Manželka jeho jmenovala se Dorota a byla o rok mladší svého manžela.[1]

Manželé Bendovi měli již pět dítek, když se jim narodil Jiří.

Dle zápisů matričních narodilo se jim celkem devět dítek a sice sedm synův a dvě dcery.[2]

---

zu Altbenatky in Böhmen. Er spielte ein wenig auf der Hoboe, der Sackpfeife und dem Hackbrette. Im Jahre 1742 kam er mit seiner Frau zu seinem Sohne, dem Konzertmeister (Františkovi) und feierte daselbst 1756 seine 50jährige Jubelhochzeit...«

[1] Sňatek ten není v matrikách novo-benáteckých zaznamenán. Dle Dlabače (I. str. 226) byla dcerou učitele a pocházela z rodiny Brixiové. Týž zpravodaj zaznamenal, že ona to byla, která přivedla pozdějšího syna svého Františka Bendu k Šimonu Brixiovi, regenschorimu při farním chrámě P. Marie v Praze — otci to proslulého skladatele Frant. Brixiho — do Prahy, jemuž pak opatřil místo sopranisty u sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze. Že by byla táž sestrou řečeného Šimona Brixiho (jak uvedeno v článku J. Debrnova v »Daliboru« r. 1883, str. 390), nemohli jsme zjistiti, ježto neuvedeno, odkud zpráva ta jest vzata.

[2] Vzhledem k tomu, že o počtu (uvádí se obyčejně, že Jan Jiří Benda měl 4 syny a 1 dceru) a datech narození oněch, kteří později jako umělci prosluli, namnoze naprosté nesrovnalosti a nesprávnosti se vyskytují (tak uvádí »Ottův Nauč. slovník« str. 728, že Jiří B. se narodil r. 1721 v Ml. Boleslavi; Hanslick ve své: »Geschichte des Concertwesens in Wien« str. 109, že narodil se Jiří Benda r. 1722 v Ml. Boleslavi a dokládá: »Es verdient Erwähnung, dass der berühmte Violinspieler Franz Benda, Vetter Georg Benda's (nicht dessen Bruder, wie Gerber und sein Nachfolger sagen)... Geb. 1709 in Böhmen, gest. 1786 in Potsdam als Cocertmeister Friedrich des Grossen, zwei Jugendjahre in Wien verlebt hatte; Mendel: Musik. Convers. Lex. r. 1870, sv. I. str. 538 tvrdí, že Jiří B. se narodil r. 1721 v Ml. Boleslavi a že dle nejnovějších výzkumů nebyl vůbec synem, nýbrž synovcem Jana Bendy; Eitner ve svém Biogr. Bibliogr. Quellen-Lex. r. 1901, sv. I. str. 435 uvádí, že Jiří B. narodil se r. 1721 ve St. Benátkách a že František Benda narodil se 21. listopadu 1709), nebude od místa zaznamenati příslušné matriční zápisy (Dlabač I. díl str. 108 pouze udává, že Jiří B. byl ze St. Benátek, bez udání data narození):

Roku 1709 pokřtěno bylo v St. Benátkách dne 24. Novembris dítě, jménem František, Jana Bendy a Doroty manželův. Levans: vlastní syn Jakuba Blažeje, rychtáře Staro-Benątskýho.T. T. Václav Chotěbořský, Václav Kozel, bečvář, Veruna dcera po neb. Blažkovi, všickni ze St. Benátek a Anna — Václava Šafra, manželka šafáře Dražického;

Roku 1712 dne 17. Aprilis pokřtěno dítě jménem Václav Vojtěch, Jana Jiřího Bendy a Doroty manželů: Lev.: Václav Blažej, myslivec; T. T. Jiřík Lízner, pekař, Martin Hervet, hrnčíř, paní Klára Chotěbořská, hospodská, a Kateřina dcera Jakuba Blažeje a to všickni ze St. Benátek;

Roku 1714 dne 30. Augusti pokřtěno dítě Jan Jiřík, Jana Jiřího Bendy a Doroty manželův. Lev.: Jan Šesták, podstarší St.-Benátský, Jiřík mladší

Z těchto dítek zůstalo jim na živu do r. 1734 šest synův a jedna dcera.

Dítky Bendových jevily nevšední nadání hudební, pročež je otec vedl a přidržoval k hudbě. Sám vštípil jim také první začátky hudební, čímž položil základ ku slavné pozdější pověsti Bendův.

Nejstarší syn František odešel již r. 1718 z domova a stal se po rozličných příhodách koncertním mistrem krále Bedřicha II. (s nímž sehrál dle Dlabače na 50.000 koncertů), proslul zvláštním velkým a oduševnělým tónem jako virtuos a jako tvůrce zvláštní houslové školy. Zemřel 7. března 1786 v Postupimi.[1]

Druhorozený syn Václav Vojtěch — jak lze se domnívati, asi záhy zemřel, neboť se o něm nedochovalo žádných zpráv.

Třetí syn byl houslistou od r. 1733 v Drážďanech, pak v Berlíně a zemřel v pruských službách r. 1752.

O dceři Dorotě neudrželo se žádných zpráv. Syn Viktorin učil se tkalcem.

Syn Josef stal se členem kapely krále pruského a zemřel v Berlíně 22. února 1804.[2]

Pýcha ze Zdětína, Václav Blažej, myslivec St.-Benátský. Kmotry: Anna dcera pana Jana Paušmona, mlynáře Podoleckýho a paní Klára Chotěbořská, hospodská St.-Benátská;

Roku 1716 dne 4. Oktobris pokřtěno dítě jménem Dorota Kateřina, dcera Jana Jiřího Bendy a Doroty manželův;

Roku 1719 dne 5. Septembris pokřtěn syn týchž Viktořin;

Roku 1724 dne 7. maje pokřtěno dítě jménem Josef, Jana Jiřího Bendy a Doroty manželův poddaných. Lev.: Jan Sychrovský, koželuh z Podolce, T. T. František Valda, soused města Benátek a paní Ludmila p. Jana Cengra, měšťana a spoluradního města Benátek manželka;

Roku 1726 dne 29. Máje pokřtěn Václav Jan, syn Jana Jiřího Bendy a manželky Doroty;

Roku 1728 dne 26. maje pokřtěna Anna Františka dcera týchž.

[1] Měl 8 dítek, z nichž uvádí svrchu cit. čl. v Kramrovu Mag. d. M.: Viléminu, komornou u dvora výmarského, Marii Karolinu provd. za výmarského kapelníka Wolfa, Bedř. Wilh. Jindřicha, komorního hudebníka u dvora pruského (nar. 1745, zemř. 1814), Karla Heřm. Jindřicha, člena kapely v Berlíně (nar. 1748, zemř. 1836), Jindřišku, pak Julianu (provd. za pruského kapelního mistra a hudebního spisovatele Bedřicha Reichardta, narodila se r. 1752 a zemřela v květnu r. 1783). Bližší o životě Františka Bendy srov. Dlabač I. díl str. 104. »Dalibor« r. 1860. »Mladý houslista« roč. 1890, seš. 10. (s podob.). »Lumír« 1856, č. 50—52.

[2] Měl syna Arnošta Bedřicha (nar. 1747, zemř. v březnu 1785), který zanechal syna Jana Wilhelma Ottona (nar. 30. října 1775, zemř. 28. března 1832).

Dcera Anna Františka provdala se r. 1751 za Dismu Hattaše, koncertního mistra na dvoře gothajském. Byla slavenou zpěvačkou [1] a zemřela r. 1780.

Osudy syna Václava Jana jsou neznámy.

Pokud se týče šestého dítka — totiž Jiřího — dochovalo se o jeho mladých letech jen sporých zpráv;[2] víme jen, že již jako malý chlapec pomáhal otci jako hráč při muzikách a hrával na housle, neboť otec jeho pro svou chudobu vedle svého řemesla provozoval hudebnictví způsobem výdělečným.

Kolem r. 1733 byli se rodiče Jiřího podívati za svým synem Františkem v Berlíně a na snadě jest vysloviti mínění, že se tam odebrali nejspíše k vůli dosažení hmotné pomoci od syna, který tam byl v dobrém postavení. Za to, že se tehdá do Pruska vzdálili, měli po návratě svém do Čech nemilé potahování.

Jedině té okolnosti, že tehdejší odchod jejich do Pruska úřady domácí zaměstnával, děkujeme, že se vůbec zachovaly některé zprávy o rodičích Jiřího Bendy a o jich nejbližším okolí.

Té doby bylo přísně stíháno podloudné dopravování knih protestantských a bratrských do Čech. Knihy takové bývaly ponejvíce osobami cestujícími, jako pláteníky a vozky, z pohraničních krajin podloudně přiváženy do Čech. Vzhledem k těmto poměrům bylo tedy nápadno, že Bendovi odešli do Pruska — emporia to protestantismu. To vzbudilo proti nim podezření, že vyhledávají styk s kacíři a že v tom jsou svůdci ostatních. Tím se stalo, že došlo na počátku r. 1734 k výslechu rodičů Jiřího Bendy o zmíněném jejich odchodě do Pruska.

(Pokračování)

---

[1] V cit. článku v Mag. d. Mus. z r. 1783 uvádí se: »...Sie sang ausserordentlich rein und brillant, so dass sie der Mara (té doby nejslavnější zpěvačka u dvora berlínského) in Absicht auf manche notwendige und wesentliche Erfordernisse zum guten Gesange gleich kam...«

[2] Dle Reichardta »musik. Almanach« Berlin 1796 napsal Jiří B. svoji autobiografii, udání to však vyvrací se v »Nekrologu« (Nachrichten von dem Leben merkwürdiger im Jahre 1795 verstorbenen Deutschen), vydaném prof. gothajským Bedř. Schlichtengrollem v roce 1798, kdež se praví (str. 290), že v pozůstalosti Bendově nebylo z autografie jeho ničeho nalezeno, a data v oné stati obsažená pracně a jednotlivě shledávána býti musila. Svědectví Reichardtovo nezakládá se na pravdě, neboť tvrzená jím autobiografie neexistuje.

[3] Cit. »Nekr.« str. 312.

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Peŕsekuce. Před soudem L. Moyš. Odsouzen Ivan Pivko, Robert Švoch, Maitin Albini, Igor Hrušovský, Dušan Porubský, Milan Hodža, Ferd. Juriga Dr. Jehlička opustil slovenskou zástavu. O školském návrhu Apponyiho na pomaďarštěni Nemaďarů. Výroční schůze socialistů v Budapešti. Socialism a vláda. O činnosti slov. poslanců na sněmě. Vyzvání slov. Museální Společnosti. Nové podniky: »Slovenská Knižnica«, »Slovenský Obzor«, »Naša Zástava«, »Ústřední Lidová Banka« v Budapešti. V Pezinku za poslance vyvolen dr. M. Ivanka.

Novější uherské vlády vždy více vydávají ze sebe lávy na zasypání uherských Nemaďarů.

Za Kolomana Tiszy zdálo se nám, že s nás kůži derou. Ale to byl »zlatý věk« práva a svobody — u přirovnání k nynějšku. Tehdy zdejší »národnosti« nemluvily a nepsaly chaběji nežli nyní, a přece politických pravot bylo dosti pořídku. Dnes však ta u nás okřídlená maďarská maxima »fizeš íš halgaš«, t. j. plať a mlč, bývá exekvována s drakonskou bezohledností. »Pověz pravdu, probiješ hlavu,« hned král. fiskusovi, a už sedíš »v chládku«.

V lednu (29.) kat. farář L a d. M o y š byl pohnán před soud v Ružomberku pro »pobuřování«, a rozumí se proti Maďarům. Ale stala se z toho bílá vrána, totiž soud toho pobuřování nenašel.

I v a n a P i v k u z D. Kubína prešovská sedria odsoudila na 14 dní do vězení a 50 kor. pokuty za »podněcování proti Maďarům ve veřejném shromáždění«, co tolik znamená, že v jistém domě, kde byl pohostinu, a kde bylo 9 lidí, mluvil s nimi o slovenských věcech.

V únoru (11., 12.) R o b e r t Š v o c h, administrátor Ludových Novin, měl tiskovou pravotu v Prešpurku. Odsouzen na 1 rok do obecného vězení a 800 kor. pokuty.

Taktéž v únoru (19.) v Prešpurku za článek v týchže Lud. Novinách uveřejněný zodpovídal se před porotou M a r t i n A l b í n i, zaměstnaný u firmy P. Makovického, a vzdor výborné obraně dra. Milana Ivanky dostal 1 rok státního vězení a 400 kor. pokuty.

28. února týž prešpurský porotní soud naměřil 2 měsíce obyčejného vězení a 400 kor. pokuty I g o r u H r u š o v s k é m u, zodpovědnému redaktoru zaniklých Považských Novin, za jistý dopis, jehož obsah dokázati soud nedovolil.

V březnu pěšťanská porota k jednoročnímu vězení státnímu a ku 1200 kor. pokuty za novinářské články odsoudila Dušana Porubského, spoluredaktora Slov. Týždenníka.

Tohože Týždenníka hlavní redaktor Milan Hodža 15. března do vězení »rukoval« na 1 měsíc, a hlavní spolupracovník, znamenitý Ferd. Juriga, sněmový poslanec, za tištěné články 15. dubna stěhuje se do Vacova do stát. vězení na 2 roky!

»Extra Hungariam non est vita, et si est vita, non est ita!«

Kdo čteš, rozuměj! Ti odsouzení jsou vesměs nemajetní...

(Němci vůči takovýmto svojím znají vzájemnost!)

Více než údery nepřátelské bolí a naší věci škodí zrada vlastních.

Fenomenálné »lumen«, nečekaně zjevivší se na slovenské obloze, byl do nedávna dr. Fr. Jehlička. Je to ř. kat. kaplan, s doktorským prstenem na prstě, obdrženým ve vídeňském Pásmaneu, »sub auspiciis regis«. Pod jménem Margín-a psal politické články i bájky do rozličných slov. listů. Při tom snažil se porážeti a nivočiti všelikou filosofii, odchylnou od filosofie Tomáše Aquinského. V Modře a v Prešpurku i spolkovou agilností vynikl, a tím rychle stal se z něho chýrečný člověk na tolik, že v Pezinku Slováci zvolili ho za sněmového poslance.

Měl ovšem následkem toho i hojně nepřátel na maďarské straně a u svých představených. Přílišná činnost a sekatury vrchností ohrozily jeho zdraví. Za dlouho léčil se ve Wörishofenu, a knajpování docílilo při něm i vnitřní změnu — z Pavla na Šavla. 22. února pezinským voličům poslal list na rozlučnou. V něm vzpomíná na svůj neduh tělesný, pronásledování vrchnostenské, a »některým mladším« členům národnostní strany sněmové zazlívá »bouřlivé vystupování«. (On byl mezi nimi nejmladší.) Konečně zříká se poslaneckého mandátu. Své straně sněmové toto ani neoznámil, ale protivníci o obratu Jehličkově věděli dávno.

Takhle »veliká hvězda« svrhla se a pro národ zanikla jako malý meteor — »bez slávy příčiny«. More patrio. Bude z něho brzo kanovník!

*

Cílem školství v Uhrách ode dávna je »konsolidování státu«, t. j. pomaďarštění dle prušácké methody v Poznani.

Dnes ale učedlník už bude brzo nad mistra svého.

Ministr osvěty Apponyi, tento odchovanec jezuitů, s jezuitskou bezohledností přikládá sekeru na vyroubání i kořenů všeho nemaďarského v Hungárii. Nový barbarský zákon školský projednává sněm a přijme jej, jestli jen nestane se něco překvapujícího. Dle toho zákona všeci učitelé lidových škol budou vydáni úplně svévoli školských dozorců, sloužných a udavačů. Úřední přísaha zaváže je ku slepé poslušnosti, t. j. nade vše ku maďarštění. Který učitel nevykáže velikých výsledků v maďarštění, přijde o chléb. »Těm učitelům, kteří z mládeže nechtí vychovávati dobré Maďary, odejmu a znemožním vyučování. Vůči každému státnímu občanu v platnosti je zásada, že v této krajině Maďar je pánem« — takto doslovně mluvil Apponyi na sněmě a žal ohromný potlesk.

Marny budou Slováků, Rumunů, Sasů a církví protesty proti návrhu. Leviathan veřejného mínění maďarského je pro návrh. Vláda cítí potřebu tomuto Leviathanu — jehož je dítětem — přinésti obět. Mnoho naslibovala a posud z toho nic nesplnila; cítí se býti hříšnou, a ví, že šovinismus »přikrývá množství hříchů«.

*

Letošní výročitá schůze sociál. demokratů zasedala ve dvoraně městského domu v Peštbudíně. Trvala za 3 dny. Byla obeslána delegáty oprávněných korporací z celé krajiny. Ústřednímu výboru mnozí zazlívali nedostatek energie vůči nynější vládě. Proto i vypadli z výboru někteří z popředních a nahraženi jinými. Reakčním grófům vyhroženo strajkem ve žních. »Přijde leto!« hrozí »černému grófu« Andrássymu a jeho sociům, šlapajícím socialism.

Maďarský šovinismus podmaňuje si půdu ještě i mezi socialisty. Kromě internacionálných soc. demokratů a t. zv. křesťanských socialistů máme i t. zv. maďarské národní socialisty. Těchto prorokem je jistý V. Mezöffy, »ministrant protilidových magnátů«, jenž na př. vůči nemaďarům káže šovinismus, jako i ostatní šovinisti.

Vláda takovýmto lidičkům přeje, ale tím více pronásleduje opravdivé soc. demokraty. Tak na př. 8. března v dělnických odborových organisacích v Pešti i na okolí sluhové administrativních vrchností zkoumali činnost organisací. Ač všecko bylo v pořádku, druhého dne zakázáno působení organisací ve jménu »vyššího rozkazu«. Asi 15 organisací tak pochodilo.

Pro tento skutek náš poslanec Milan Hodža znamenitou řečí tepal ministra hned 9. března a podal důkladnou interpellaci.

*

Vůbec národnostní poslanci počínají si na sněmě činně i lidově. Na př. ze slovenských poslanců Bella, Blaho, Jehlička a Kollár pověděli po jedné dobré řeči, Skyčák 4 řeči, 3 interpellace a spolu 10krát se ujal slova. Hodža měl 6 řečí, 4 interpellace, 2 návrhy a spolu mluvil 20krát, atd.

*

Slov. Muzeálná Společnost v Martině důrazně vyzývá ku posílání příspěvků co nejhojnějších. Do podzimu loni přivedla novou budovu museální pod krov a vyčerpala celou peněžní zásobu. Nyní ještě výše 40.000 korun je pilně potřebno. Peníze přijímá pokladník Ondřej Halaša, advokát v Turč. Sv. Martině (Turóc Sz. Márton).

Čilou slov. literární činnost vyvinují ti t. zv. »Mladí« ve středu krajiny, v Pestbudíně. Nový rok započat vydáváním »Slovenské knižnice«. Vyjdou ročně 4 knihy za 2·40 kor. Adressa: F. Votruba, Budapešť-VIII., Rákoczytér 3.

Taktéž novým podnikem je měsíční revue Slovenský Obzor, redakcí Štefanka.

Slov. Týždeník Hodžův vydává měsíční revui Naša Zástava za 2 kor ročně; se S. Týždeníkem spolu 6 korun ročně. Tomuto podniku dlužno věnovati energii všemožnou, předplácením i duchovní plodivostí.

Drobení sil nikdy neosoží. Multum, non multa! Adressa Slov. Týždenníka je: Budapest-VIII., Rákóczytér 3.

V Budapešti slovenský živel i peněžně chce se postaviti na vlastní nohy. Zakládají tam Ústřední Lidovou Banku, účastinářskou společnost. I teď ještě lze podpisovati účastiny. Zprávy dává dr. Jan Wagner (Budapest-VIII., Nagyfuvarosutca 16).

*

Nejnovější a nejradostnější zvěst přichodí od břehů Dunaje! V Pezinku 3. dubna za sněmového poslance vyvolen Slovák, Dr. Milan Ivanka, advokát v Trnavě. Okres jednou vydobytý i bez Jehličky neztratil se. Je to u nás a pro nás událost ohromného dosahu, když katoličtí vesničané — i svým (maďaronským) velebníčkům vzdor na vzdor — hlasují — Bože pomiluj — pro »luterána«!

Sláva voličům!
Sláva vůdcům!
»Osvětou k svobodě!«

Slovák.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Účast některých států zvláště Rakousko-Uherska na světovém obchodu v roce 1906 — Vzájemný obchod Předlitavska a zemí uherských v roce 1906 — Industrialisace Uher v roce 1906 a vystěhovalectví — Nová kniha o středostavovské politice — Anketa o vysokém školství obchodním.

Statistické přehledy o účasti jednotlivých států na světovém obchodu v r. 1906 jsou pro čelné státy alespoň v provisoriu uveřejněny. Rozvoj světového obchodu v posledním roce předstihl všechna příznivá leta minulá. Nová cla a obchodní smlouvy nebyly rozvoji tomu překážkou. Obránci celní ochrany a národní autarkie mohou dovolávati se rozmachu zahraničního obchodu států se zvýšenou celní ochranou, ale též zastanci svobodné mezinárodní dělby práce mohou s větším ještě zadostiučiněním poukazovati na velký rozmach obchodu volné Anglie, na stoupnutí jejího vývozu o více než 1 milliardu korun. Vzrůst tento rovná se téměř polovině celého vývozu naší říše. V r. 1906 činil dovoz v millionech marků v Anglii 10.665·6, v Německu 7851·0, ve Spojených Státech 5546·5, ve Francii 4183·5, v Rakousko-Uhersku 1912·3, vývoz z Anglie 7663·7, z Německa 6125·0, ze Spojených Států 7445·4, z Francie 4034·9, z Rakousko-Uherska 1966·0. Proti roku předchozímu vzrostl dovoz v Anglii o 7%, v Německu o 10%, ve Spojených Státech o 12%, ve Francii o 12%, v Rakousko-Uhersku o 4%, vývoz v Anglii o 14%, v Německu o 7%, ve Spojených Státech o 11%, ve Francii o 6%, v Rakousko-Uhersku o 7%. V oči bije velký vzrůst vývozu Anglie a Spojených Států. Vzrůst vývozu Německa ještě v r. 1905, kdy v platnosti byly obchodní smlouvy Capriviho, udržoval stejný krok s vývozem Anglie a Spojených Států,

v r. 1906 však dosti značně ochábl. Příznivé číslo vývozu Anglie klesá však značně svým významem, přihlíží-li se k tomu, že v roce minulém stouply ceny všeho zboží v Anglii o 6%, kdežto na kontinentě evropském tak značné zvýšení cen nenastalo. V Německu a Anglii výsledek statistiky zahraničního obchodu dal podnět k živé diskussi o významu těchto čísel mezi stoupenci volné mezinárodní dělby práce a stoupenci ochranářské celní politiky. Obě strany snaží se dokázati z výsledků těch, že skutečnostmi potvrzena jest správnost jich národohospodářských doktrin a snažení politického. Období neobyčejně příznivé konjunktury v roce minulém a obtíže, jež v cestě stojí správnému užívání a srovnávání statistických výsledků v jednotlivých státech, činí diskussi tuto v hodnotě její dosti problematickou. Doba nedlouhá, až ochabne dnešní příznivá světová konjunktura, poskytne vhodnější opory pro podobnou diskussi.

Zahraniční obchod naší říše postupuje rozsahem svým daleko za bohatými státy západu. Dovoz a vývoz Rakousko-Uherska v r. 1906 činil o málo více než pětinu vnějšího obchodu Anglie, méně než třetinu vnějšího obchodu Německa a Spojených Států a méně než polovinu vnějšího obchodu Francie. Od r. 1901, v němž vůči roku předchozímu ztenčil se náš zahraniční obchod, jest vzrůst celkového obratu nepřetržitý, ale povlovný. Dovoz nerušeně stoupal, vývoz jen v r. 1904 poklesl vůči roku předchozímu, předstihnuv hned v r. 1905 vývoz z r. 1903. V posledních dvou letech 1905 a 1906 stoupl dovoz z 2146·1 na 2249·8, vývoz z 2243·7 na 2312·9 millionů korun. Bilanční aktivum (přebytek vývozu nad dovoz) činil v r. 1905 98, v r. 1906 63 mil. K. Dovoz potravin a požitkovin klesl z 419·1 na 315 mil. kor., vývoz klesl z 381·8 na 335·8 mil. kor. Dovoz surovin pro zemědělství a průmysl stoupl z 879·5 na 1022·2, vývoz stoupl nepatrně z 529·7 na 530·2. Dovoz a vývoz polotovarů a celotovarů vykazuje vesměs stoupání, polotovarů dovezeno v r. 1905 za 254·8, 1906 za 305·8, vyvezeno 1905 za 332·8, 1906 za 380·4, celotovarů dovezeno 1905 za 592·7, 1906 za 606·8, vyvezeno 1905 za 999·4, 1906 za 1066·5. Z výrobků průmyslových vykazuje největší vzrůst vývozu průmysl textilní. Vývoz bavlněného zboží stoupl z 36·5 na 54 mil., tedy o 17·5 mil. kor., vývoz bavlněné příze o 1·5, lněné příze o 3·8, lněného zboží o 2·8, vlněného zboží o 2·5 mil. K. Pozoruhodný jest vzrůst vývozu skla a skleněného zboží o plných 15 mil. Vývoz papíru vzrostl o 2·1 mil., papírového zboží o 4 mil., koženého zboží o 4 mil. Úbytek jeví vývoz vlněné příze o 2·5, hedvábného zboží o 1, hliněného zboží o 1·3, zápalek o 2·8 mil. K.

*

Obchod mezi oběma polovinami naší říše stoupl v roce 1906 o 160 mil K. Dovoz do Předlitavska činil 1053 mil. K oproti 988·8 v r. 1905, vývoz z Předlitavska 1099·4 oproti 1003·2 v r. 1905. Dovoz stoupl tedy as o 64 mil. K, vývoz as o 96 mil. K. Bilanční aktivum Předlitavska činí 46·4 mil. K. Surovin dovezeno za 601·9 (1905: 575·8), vyvezeno za 111·0 (103·2), polotovarů dovezeno za 78·2 (71·2), vyvezeno za 131·3 (118·7), celotovarů dovezeno za 372·9 (341·8), vyvezeno za 857·1 (781·3). Při dovozu patrno jest mohutnění zemí uherských na poli průmyslovém, dovoz celotovarů z Uher vzrostl o více než 31 mil. K, kdežto vzrůst dovozu surovin činí jen 26·1 mil. K. Silněji stoupl dovoz z Uher

zvláště v oděvu a zboží modistském, papíru a zboží papírovém, zboží kaučukovém, dřevěném a kostěném, zboží zápalném, ve výrobcích chemických, ve zboží železném, strojích a nástrojích. Při vývozu tovarů z Předlitavska do zemí uherských vykazuje silnější vzestup zboží textilní, zabírající skoro polovinu vývozu celotovarů do Uher, zboží oděvní, kožené, dřevěné, papírové, hliněné, železné, stroje a nástroje.

*

Industrialisace Uher učinila v r. 1906 opět značné pokroky. Dle Volkswirtschaftliche Mitteilungen aus Ungarn, vydávaných uherským ministrem obchodu, založeno bylo v roce 1906 94 akciových průmyslových podniků s akciovým kapitálem K 62,086.200, kdežto v roce 1905 vzniklo 63 podniků s akciovým kapitálem K 59,660.000. Akciový kapitál stávajících průmyslových podniků zvýšen byl v r. 1906 o K 17,800.000 (1905 o K 36,437.650). Vzrostl tedy akciový kapitál průmyslových podniků v r. 1906 o K 79,886.200. Vzrůst tento v r. 1905 činil o K 16,211.450 více. Z nově založených akciových podniků v r. 1906 připadá na průmysl hlíny 10 s akciovým kapitálem 10,270·700, na průmysl dřevařský 11 s akc. kapitálem 10,900.000, na průmysl chemický 13 s akc. kapitálem 5,300.000, na průmysl mlynářský 8 s akc. kapitálem 5,622·500, na průmysl textilní 6 s akc. kapitálem 7,800.000, na průmysl elektrický 4 s akc. kapitálem 8,584.000, na průmysl papírnický 2 s akc. kapitálem 3,200.000 K, na průmysl železářský a kovový 7 s kapitálem 2,075.000 K.

Malých drah založeno bylo v r. 1906 12 s akciovým kapitálem K 35,241.200, v r. 1905 následkem zastavení zákonodárné činnosti jen 3 s kapitálem 6,013.600. Bank založeno v r. 1906 v zemích uherských 130 s akciovým kapitálem K 29,422.000 (v r. 1905 96 s akciovým kapitálem K 29,038.000). Mimo to však zvýšen byl akciový kapitál stávajících bank o K 65,039.850 (v r. 1905 o K 41,289.600). Vzrostl tedy akciový kapitál bank celkem o K 94,461.850 (v r. 1905 o 70,327.600).

Od r. 1898, kdy státem v život uvedeno Zemské ústřední úvěrní společenstvo v Budapešti, množí se stále v celé zemi úvěrní společenstva, sběrny to nejmenších kapitálů a úvěrní místa pro nejmenší hospodáře. V r. 1906 vzniklo přičiněním Zemského ústředního společenstva 300 nových těchto úvěrních společenstev v zemích uherských (v r. 1905 235). Z některých zdravějších těchto společenstev vznikají časem depositní banky. Dále založeno bylo v r. 1906 210 konsumních a odbytových společenstev (1905 177) a 41 mlékařských společenstev (1905 57).

Celkem bylo v zemích uherských (včetně království chorvatského) založeno v r. 1906 853 ústavů a podniků s akciovým kapitálem kor. 133,433·400, u stávajících ústavů rozmnožen akciový kapitál o kor. 88,642.050, odepsán kapitál K 5,753.450, takže bylo úhrnem v zemích uherských v r. 1906 přivedeno ústavům a podnikům povinným veřejně účtovati K 216,322.000, o K 46,823.969 více než v roce 1905. Roční průměr těchto investicí za posledních 10 let 1897 až 1906 činí K 116,980.000.

Tento rozvoj národního hospodářství v zemích uherských provázen jest však stínem stále rostoucího vystěhovalectví. V r. 1900—1906 vydáno bylo cestovních pasů: 120.930, 132.257, 154.952, 171.443, 173.802, 258.867, 261.014. Počet vystěhovalců jest vyšší, než tato čísla uvádějí, poněvadž

na jeden pas více osob může odcestovati. Největší část vystěhovalců, většinou venkovské zemědělské obyvatelstvo, jde do Spojených Států, as šestina uchyluje se do Rumunska. Maďaři utěšují se zatím tím, že vystěhovalci zasílají své úspory domů k nakoupení pozemků, což prý způsobuje, že v krajích s nejsilnějším vystěhovalectvím cena půdy stoupá. Ale otázka zemědělská jest palčivou sociální otázkou též v Uhrách a revoluční selské bouře v Rumunsku jsou vážným výstražním znamením pro Maďary. Přepiaté snahy po industrialisaci zemí uherských mohou sociální poměry v druhé polovině říše značně zhoršiti.

*

V objemné, nedávno vyšlé knize (Kapitalismus und Mittelstandspolitik) podává dr. J. Wernicke výsledky svého desetiletého studia otázky středostavovské. Kniha jest cenným průvodcem na rozlehlém poli středostavovské politiky posledních desetiletí v Německu a přihlíží ovšem též k poměrům v říši naší, v níž zákonodárná činnost od více než dvou desetiletí usiluje povznésti střední a malé živnostnictvo, vyhledávajíc cest samostatných a přehlížejíc namnoze vývojové tendence novodobého národního a světového hospodářství. Wernicke nabyl přesvědčení, že přemrštěné požadavky středostavovských politiků, zvláště rdoušení soutěže, jest nejen úplně pochybeno, nýbrž nejvýše nebezpečno, poněvadž požadavky ty, vybudovány jsouce na sypčině závisti, nenávisti a nespravedlivosti, vedly by na konec ku všeobecnému zpátečnictví a zvrhly by se zvláště též v seslabení maloživnost. středního stavu. Ze závěru, jímž Wernicke spis svůj zakončuje, vyjímáme: Nepřátelství mezi kapitálem a středním stavem není. Kapitalisticko-technický vývoj, jenž stvořil nástroje, stroje a motory všeho druhu, usnadňuje též maloživnostníkům vynikající měrou výrobu, uspořuje, nahrazuje a sesiluje jich sílu pracovní. Řemeslníci odebírají dnes pro svou výrobu a installaci velmi mnohé součástky v továrnách zhotovené, prodávají ve svých krámech množství fabrikátů. Vzrůstající síla kapitálová umožňuje rozkvět řemesel uměleckých, ve přizpůsobování továrních výrobků potřebám individuelním nalézají malí živnostníci zaměstnání. Ve velkých závodech a továrnách dostávají zdatní řemeslníci dobře placená místa. Že kapitál vyvíjí též sílu přetvořující, v mnohých případech rozkladnou a slabé existence odstraňující, jest samozřejmo. Kdežto však ve mnohých oborech místo pro samostatné malé existence stlačuje, tvoří v jiných oborech daleko větší měrou novou půdu pro nové existence. Neboť kapitál a technika stupňují stále rychleji výrobu, obchod a dopravu, rozšiřují ustavičně existenční půdu pro lidi a tvoří vždy nová odvětví povolání všeho druhu. Ti, kdož mluví o ničení a mizení středního stavu, nemají dostatečné vědomosti o skutečných poměrech.

Střední stav udržuje číselně váhu průmyslovému dělnictvu. Neklesá, naopak silně se množí; vedle starého maloživnostenského středního stavu tvoří se nový, z velmi mnohých povolání (úředníků, svobodných povolání, vyšších dělníků, majitelů rent atd.) složený stav střední, jenž v Německu přerostl již daleko (3½ mil.) maloživnostenský střední stav (as 800.000) a rychle dále se množí. Starý maloživnostenský střední stav není proto oprávněn vyhražovati středostavovskou politiku pro sebe

a žádati, by jen jeho zájmům sloužila. Dlužno podporovati opravdové zájmy všech stavů. Skutečně však můžeme prospěti někomu jen, stupňujeme-li jeho síly a výkonnost. Svépomoc jest proto konečným cílem všeliké středostavovské politiky jak pro nový, tak pro starý střední stav.

Zapomíná se, bohužel, při agitaci středostavovské, že stálým tvrzením, že střední stav není více k existenci způsobilý a že bude rozdrcen, snižuje se a trpí jeho úvěruhodnost a způsobilost k úvěru.

Dva hlavní požadavky dlužno činiti na živnostenský obchodní stav:

1. Maloživnostníci musí daleko více než doposud novodobým poměrům se přizpůsobovati, s moderním vývojem kráčeti; musí učiti se zacházeti s obecenstvem a zhostiti se zastaralých, namnoze dosud se udržujících návyků a nepořádků. Maloživnostník musí naučiti se správné, soustavné reklamě, musí své výklady a svůj krám dekorovati a upravovati, musí dbáti levných, pevných a zřejmých cen. Přístupem ve společenstva úvěrní a nákupní musí laciněji nakupovati. Musí zevrubně kalkulovati, řádné kupecké účtování zavésti, musí bedliv býti v každém směru kulance vůči publiku a zákaznictvu. Všelikého nucení ke koupi musí se vyvarovati, zákazníci musí zdvořile býti obsluhováni, zboží musí býti vždy vyměněno.

2. Maloživnostníci nesmějí spoléhati na cizí státní pomoc a věřiti a důvěřovati slibům, jež jim činí agitátoři. Střední stav musí spoléhati na svépomoc, na vlastní sílu. V té příčině mu dlužno mnohému ještě naučiti se od Angličanů a Američanů. Vyučování musí býti přiměřeně změněno. Již ve škole musí žák naučiti se vlastní iniciativě, sebedůvěře. Škola musí býti nejen učilištěm pro všechny možné učebné předměty, nýbrž ona má též zdatnost, zručnost a pohotovost vytvářeti, vlastní přemýšlení a vynalézavost podněcovati, aby z ní vycházeli podnikaví, smělí, sebevědomí, na sebe spoléhající mladíci. Musíme státi se mnohem více praktiky, techniky, umělci, lidmi zdolnými, jako Američani. Musíme býti více než doposud ovládáni duchem kapitalistickým v dobrém slova smyslu, t. j. kupeckou podnikavostí. Kupecká kalkulace a účetnictví proniknouti musí ve všechny kruhy, též v kruhy řemeslníků, nebo správná kalkulace jest pro každého živnostníka základem jeho úspěchu. Vynikáme-li snad nad Američany v soustavném theoretickém vzdělání, předstihli nás tito daleko v praktické, kupecké, technické zdatnosti a ráznosti. Třeba ještě mnoho doháněti, aby naše výkonnost a naše sebedůvěra byly zvýšeny, aby nebyla očekávána jako doposud všechna spása s hora, od státu.

Naši živnostníci musí dle vzoru Angličanů a Američanů býti daleko více osobnostmi.

V minulosti, kde gens nebo familia a později gildy a cechy byly nositeli všech práv a povinností, kde osobnost platila ještě málo, společenství všechno, byl jednotlivec nesen organisací. Tato byla nutným mezičlenem jako jediný vyučovací a výchovný ústav pro jednotlivce. Když však působením jejím rozvíjela se osobnost, stalo se její dalekosáhlé poručníkování pro osobnost znenáhla poutem a kolotěží, jež staly se ve staré formě nejen zbytečnými, nýbrž i škodlivými, a musily proto býti odstraněny. Tak osvobodily se osobnosti a mohly volně se rozvíjeti. Tím však přešla zodpovědnost z organisace na jednotlivce. Dnes jest osobnost nesená citem svobody a samozodpovědnosti strůjcem vlastního

štěstí. Proto záleží na tom, všechny dary a síly jednotlivce dle možnosti vzdělati a jednotlivce učiniti zdatným pro boj existenční.

Nejen pohotové vědění a zdatnost musíme si přivlastniti, musíme státi se též ocelovými charaktery jako Angličané a Američané, kteří s plným sebeovládáním a přemáhajíce staré, nízké německé nemravy pitek a pivního filistrovství, učí se více ceniti ideální stránky a vyšší požitky života a spatřují též v tělesném výcviku a v péči o zdraví podstatný prostředek ku zvýšení výkonnosti. Neboť novodobý ideál muže jest, zvyšovati duševní, mravní a tělesnou výkonnost a zdatnost až k hranicím individuelních sil. Konečným cílem moderního kulturního vývoje jest pak úplné osvobození lidstva ode všech pout, z duševní, fysické, politické a sociální nesvobody, dosažení ušlechtilé, duševně mravní kultury všech lidí a tříd lidových, založené na plné vládě nad přírodou, vzdělání všech lidí na skutečně vzdělané a mravní osobnosti a charaktery.

Toto osvobození člověčenstva může však státi se jen vychováním, vzděláním a vždy širším zdokonalováním a šířením techniky. Kéž maloživnostenský střední stav v čas si to uvědomí. Jen ve spolku se vzděláním, technikou a hospodářskou oganisací může postavení svého nad vrstvami dělnickými, jež, hnány jsouce opravdovým hladem po vzdělání a kultuře, mocně vzhůru spějí, udržeti. Žádná státní pomoc nemůže učiniti ho způsobilým pro požadavky moderního života, jen vlastní silou, nejvyšším napjetím může maloživnostenský střední stav udržeti se nad nebo vedle ku předu spějícího stavu dělnictva.

*

Ve Vídni konána v druhé polovině března na podnět tamější obchodní a živnostenské komory anketa o vysokém školství obchodním. Z povšechných zpráv denních listů lze souditi, že směrodatnější experti neuznávají naléhavější potřeby vysokých škol obchodních jednak z obavy, že by národnostní moment při zřizování škol těch státem zatlačil věcná hlediska a úvahy do pozadí, jednak z toho důvodu, že dosavadní zkušenosti v cizině neposkytují ještě přes slibné počátky dostatečných programových základů pro školy ony. Vývody jednotlivých expertů o účelu vysoké školy obchodní byly značně rozběhlé, theoretikové kladli důraz na to, aby ústav byl věnován vzdělání učitelstva obchodních škol, praktikové, aby vzdělával dorost pro obchod, průmysl a státní správu. Také ohledně postupu při zřízení a o otázce, mají-li školy býti státní neb soukromé, hlasy se rozcházely. Hájena dosavadní samostatnost exportní akademie vídeňské a další její nerušený rozvoj na dráze dosavadní. Málo ozvěny, zdá se, měl hlas, aby exportní akademie vídeňská přeměněna byla ve státní vysokou školu obchodní. Postup v německé říši, kde vysoké školy obchodní zakládány jsou k iniciativě a nákladem velkých korporací kupeckých, docházel souhlasu též mezi experty této ankety. K hlasům po lepším vzdělání učitelstva obchodních škol sdělil zástupce vlády, že v nejbližší době vydán bude nový zkušební předpis pro učitele na vyšších obchodních školách, jímž zavedeno bude povinné čtyřsemestrové studium na vysokých školách za současného snížení předepsané praxe na dvě léta. Při poměrně malém počtu kandidátů nedoporučuje se toho času zřízení zvláštního učiliště pro vzdělání těchto

učitelů. Byla proto vládou zvolena cesta, aby za přiměřeného rozdělení skupin kandidátům poskytnut byl soubor přednášek, jež z části již se konají, z části nově mají býti zavedeny, a sice jak na universitě, tak na technice a exportní akademii. Analogická úprava jest projektována též pro Prahu. Snaha po zřízení české vysoké školy obchodní má za těchto okolností málo naděje na blízký úspěch. *H. K.*

7. dubna 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Kongres na ochranu dětí — Stravování školních dětí — Sjezd svazu dřevodělníků — Sociální reformy v dumě — Selské bouře v Rumunsku — Dělnické byty — Daň ze stoupání hodnoty pozemku.

18. března sešel se ve Vídni první kongres na ochranu dětí, za auspicií, jak se všech stran konstatováno, příznivých. Účast byla imposantní, na 2000 účastníků. Předseda dr. Baernreither v zahajovací řeči poukázal na úkoly sjezdu. Idea ochrany dětí prýští z nejvnitřnější podstaty naší doby, jež postavila vědu do služeb hospodářských a sociálních účelů. Dítě od počátku své existence až do doby samostatnosti musí být předmětem systematické péče, o niž se dělí rodina, společnost a stát.

Ministr spravedlnosti dr. Klein poukázal na to, že vláda sama již chystala předlohy na úpravu příslušných zákonů. Obtíže, s nimiž se nejvíce setkáváme, jsou vyloučení žen z poručnictví, jednotlivé poručnictví, předpisy občanského zákona o odnětí otcovské pravomoci, nedostatek dodatečné a náhradní výchovy, postavení mladistvých provinilců pod všeobecný trestní zákon. Navrhuje připuštění žen k poručenství, generální a úřední poručenství, zavedení poručnických rad, jimž by byly přikázány i jisté dozorčí funkce nad dětmi, danými do opatrování rodin, zvýšení péče o nemanželské děti, změnu rodinoprávních ustanovení občanského zákoníka, jež ztěžují ochranu dětí, zařízení vychovatelství z veřejných prostředků a reformu trestního zákona o mladistvých, při čemž by jim byla zaručena právní ochrana, vyloučeno odsouzení in contumatiam, omezeno právo veřejnosti, a zvláštní soudy.

V debatě poukazováno zvláště na nutnost reformy trestního zákona, žádáno, aby hranice trestnosti byla posunuta výše, od 16 do 20 let, do soudu aby byly přibírány i laické elementy, výměr trestu aby byl omezen nejvýše do osmi let vězení, které by bylo vychovatelnou a ne vězením.

Zanedbání dětí je průpravou ke zločinu, je tudíž třeba ujati se zanedbaných dětí, po případě odejmout je rodičům.

Bída morální vzniká z bídy fysické, a tu jest úkolem státu, aby zakročil. Týráním dětí není pouze bití a nedostatečná výživa, nýbrž, a to hlavně, přidržování dětí k předčasné výdělečné práci, zvláště v domáckém průmyslu. V tomto směru nevykonal sjezd skoro ničeho. Ovšem nutno doznati, že by zde byl zašel na příliš široké pole, a že toto zlo koření

příliš hluboko, než aby zde byl účinně mohl vystoupit, ale mohl odtud aspoň vyjíti popud k sebrání statistického materiálu. Takto je ponechána důležitá tato práce úplně na starosti jednotám učitelským.

Krásnou ilustraci k jednání sjezdovému zaznamenávaly v čas jeho zasedání denní listy. V české jedné vesnici byly ve veřejné dražbě zadány děti, připadající »na obec«, tomu, kdo žádal za ně nejméně...

*

Péče o výživu školních dětí jeví v cizině potěšitelné pokroky. V Anglii ze 263 školních okresů 118 má zařízeny jídelny pro děti, jichž vydržování stálo roku 1904—5 35.568 liber. Ve Francii vydržují rovněž města jídelny. V Paříži roku 1905 potřebovalo jídelny 142.693 dětí. Vydáno bylo 92,229.287 obědů, z toho 5,975.359 bezplatných. Město přispělo 1 milionem franků.

V Německu bylo v zimě roku 1905—6 vydáno 537.741 obědů, z toho 457.323 bezplatně, ostatní po 5 fenikách.

Helena Simonova žádá v brožuře »Schule und Brot«, aby děti rodičů, požívajících podpory chudinské, jakož i rodičů s příjmy pod 900 marek, dostávaly obědy na náklad státní. Přijímání obědů nechť je povinným pro děti nedostatečně živené.

*

Na počátku dubna konal se ve Vídni sjezd svazu dřevodělníků. Obšírná zpráva sjezdová vykazuje značný vzrůst. Se 4804 roku 1902 stoupl počet členů na 28.596 roku 1906. Z toho na Dolní Rakousy připadá 52·01%, na Čechy 20·80%. Mzdových bojů podstoupeno 160, z toho 112 s úplným, 23 s částečným vítězstvím, 19 ztraceno. Stávkových podpor vyplaceno 207.702·32 korun, 5177 osobám zkrácena pracovní doba o 1 až 18 hodin týdně, a 4895 zvýšena mzda o 5 až 25%. Podpor v nezaměstnanosti vyplaceno 85.881·96 K, z toho ve Vídni 54.984·09 K, t. j. 64%, ač členů vídeňských je pouze 47%. Nepoměr tento je tak křiklavý, že ani ve Vídni vypracovaná zpráva nemůže pominouti jej mlčením. Celkové vydání obnáší K 442.823·13 proti K 522.609·77 příjmů. »Dřevodělník« tiskne se nákladem 10.200 výtisků, »Holzarbeiter« 20.700 výtisků. Ovšem dodává se »Holzarbeiter« nejen německým, nýbrž i polským, slovinským a italským dělníkům. Tito se na sjezdu domáhali také již vlastních časopisů v jejich jazyce. Sjezd přijal návrh českých delegátů, který představenstvu svazu ukládá, aby ihned zavedlo šetření o potřebě polského a slovinského časopisu a pak povolilo jejich vydávání. Potřebný fond finanční mají zapůjčit »Dřevodělník« a »Holzarbeiter«.

*

V ruské dumě přednesl ministerský předseda Stolypin sociálně-reformní program vlády; slyšeli jsme v něm mnoho moderních slov, hodných, aby byla pronesena třeba v některém ústavním parlamentě ústavní vládou. Ale mají-li podobná slova ústavní vlády ještě dalekou cestu do uskutečnění, oč delší, skoro nekonečnou mají před sebou sliby Stolypinovy v dumě, v téže dumě, v níž sřítí se strop právě nad sedadly levice. Zarážela by vášnivá prudkost, s jakou krajní strany i toto vládní

prohlášení napadaly, kdyby ten spadlý strop nebyl až příliš výmluvným komentářem!

S jakou nepříliš velikou vážností pomýšlí vláda na provedení svých sociálně-reformních slibů, svědčí již statistika, která má být podkladem zákonných ustanovení, statistika z roku 1897, pomíjející tedy poslední desetiletí, pro ruský průmysl nejvýznamnější. Ježto však je to jediná statistika, budiž mi dovoleno stručně ji podati.

Roku 1897 bylo v Rusku napočteno 7,042.959 dělníků a 2,113.121 sluhů. V zemědělství, lesnictví a rybářství bylo zaměstnáno 2,722.890 osob (z toho 1,969.717 mužů), v dopravnictví 365.013 (350.848), v obchodu 255.947 (212.625), nádenníků a nosičů 1,095.084 (809.651), v továrnách, hornictví a stavebních živnostech 2,390.776 (2,013.506). V jednotlivých odborech průmyslových bylo: v textilnictví 529.218 osob, spracování kovů 371.002, stavebních živnostech 345.792, konfekčních živnostech 326.255, v potravních živnostech 191.784, spracování dřeva 173.052, hornictví 103.844, spracování mineralií 83.211, spracování zvířecích produktů 74.282, v chemickém průmyslu 61.318, v tiskařských živnostech 52.179, ve slévačství 43.759 osob.

Největší počet dělnictva je zaměstnán v následujících guberniích:

Gubernie:	počet obyvatel.	počet dělníků a sluhů	počet továrních dělníků
gubernie moskevská	2,433.356	660.618	379.234
město Moskva	1,035.664	433.884	220.740
gubernie petrohradská	2,107.691	516.674	206.135
město Petrohrad	1,267.023	433.170	181.124
gubernie varšavská	1,933.689	313.682	84.549
město Varšava	638.208	136.269	50.435
gubernie livlandská	1,300.640	297.431	53.423
» permská	3,003.208	245.838	62.157
» chersonská	2,732.832	237.106	56.689
město Oděsa	405.041	93.158	30.267
gubernie petrokovská	1.409.044	230.651	105.753
» kyjevská	3,576.125	226.539	49.212
» vladimírská	1,570.733	199.426	134.182
území donských kozáků	2,575.818	188.136	34.195

Nespolehlivost tak staré statistiky ukazuje Pažitnov ve spise »Die Lage der arbeitenden Klasse in Russland«, kde odhaduje, že počet hlav dělnických rodin stoupl od r. 1897 o 5½ mil. Dnes je ruské dělnictvo již v jiném stadiu než roku 1897, neboť roku 1905 počíná nová perioda, vyznačující se politickým a odborovým vývojem proletariátu.

*

Nové selské bouře v Rumunsku obrátily zase jednou pozornost celého světa na tento odlehlý koutek Evropy. Pravidelné opakování se značí, že nejedná se zde o náhodný zjev vyvolaný okamžitými poměry, nýbrž ukazuje hlubší základ, hospodářské poměry země. Již Marx v prvním dílu »Kapitálu« poukazoval na poměry rumunských sedláků: Původní způsob výroby spočíval zde na společném majetku ... Na jedné části

pozemků hospodařili členové samostatně jako na soukromém majetku, druhou část sdělávali společně... Časem usurpovali vojenští a církevní hodnostáři se společným majetkem i povinnosti proň. Práce svobodných sedláků na jejich obecní půdě proměnila se v robotu pro zloděje obecní půdy. S tím vyvinulo se zároveň nevolnictví, ale pouze skutečné, nikoliv zákonné; teprve svět osvobozující Rusko učinilo je zákonem pod záminkou, že odstraní nevolnictví...

Dle »Réglement organique« (kodex, proklamovaný r. 1831 ruským generálem Kiselevem) je povinen každý sedlák majiteli půdy vedle spousty dávek: 1. dvanácti pracovními dny vůbec, 2. jedním dnem polní práce a 3. jedním dnem dovozu dříví. Celkem 14 dny do roka. Ale — každý pracovní den nebere se v obyčejném smyslu, nýbrž jako den nutný k vykonání denní průměrné práce, ale denní průměrná práce jest určena chytráky tak, že by s ní žádný cyklop nebyl hotov za 24 hodin. Suchými slovy pravé ruské ironie prohlašuje tudíž samo »reglement«, že 12 pracovními dny se míní výsledek ruční práce za 36 dní, jedním dnem polní práce 3 dni a jedním dnem dovozu dříví rovněž tři. Suma: 42 dní roboty. Ale k tomu přijde ještě tak zvaná jobagie, služby, jež přísluší majiteli půdy za mimořádné výrobní potřeby. Dle počtu obyvatelstva musí každá ves postavit ročně určitý kontingent k jobagii. Tento přídavek roboty odhaduje se na 14 dní. Tak obnáší předepsaná robota 56 pracovních dnů ročně. Pracovní rok čítá však ve Valachii pro špatné podnebí pouze 210 dní, od toho 40 na neděle a svátky, průměrně 30 pro nepohodu, celkem tedy 70 dní. Zbývá 140 pracovních dní. Poměr práce robotní k nutné práci 56:84 vyjadřuje mnohem menší nadhodnotu nežli jest ona, která reguluje práci anglického zemědělského nebo továrního dělníka... »Dvanáct robotních dnů reglement organique«, zvolal vítězstvím opojený bojar, »obnáší 365 dní do roka«.

Kníže Cuza zrušil robotu r. 1864 proti vůli zákonodárných sborů, ale při tom dovedli bojarové uchvátit také skoro všechnu půdu, která byla soukromým vlastnictvím sedláků, takže ze 650.000 rodin robotnických pozbylo 150.000 pozemků úplně. Ke zmírnění jejich bídy byly rozdělovány státní pozemky, ale ještě r. 1894 bylo 80.000 selských rodin bez půdy. Ostatní malorolníci nestojí však příliš vysoko nad nimi, a chtějí-li se uživit, musí si pozemky najímat.

V zimě, v době největší bídy, nemá sedlák již ničeho na prodej mimo svoji pracovní sílu a tu prodává do budoucnosti na leto — ovšem za poloviční mzdu. »Tím upadl do jakéhosi druhu otroctví, oděného zákonnou formou, pozbývá své lidské důstojnosti a stává se předmětem, který předává a přenechává majitel nájemci, nájemce jinému, přichází do situace, z níž vedou pouze dvě cesty: smrt nebo vystěhování,« praví o tom Leonescu.

Občas vybuchne zoufalství jeho, a tu ho vláda utiší olovem a sliby. A nebýt evropské veřejnosti, která má zájem o to, aby na Balkáně bylo ticho, nerealisovala by vláda z těchto slibů ani jediný a zdůraznila by proti vnitřnímu nepříteli poslední argument králů.

*

Otázka dělnických bytů, která jinde je nejen ventilována, nýbrž i úspěšně řešena, jest u nás skoro vůbec pomíjena. Stát, který jinde

aktivně se účastní řešení, spokojuje se v Rakousku pouze tím, že úlevami daňovými snaží se povzbuditi soukromou podnikavost ke stavbě dělnických domků; výsledek však vidíme — vlastně nevidíme. Země a obce nedělají ničeho, ačkoli by právě obce mohly vykonati nejvíce. Nejvíce vykonaly průmyslové závody samy, které ovšem svému dělnictvu dělnickými domky podaly danajský dar, neboť toto dobrodiní mění se v ruce zaměstnavatelově v bič na zaměstnaného, »nejen dělník má dům, nýbrž i dům má dělníka«.

Oč méně bylo v oboru tom vykonáno, o to radostněji musíme uvítat dobročinný skutek České spořitelny, jež věnovala 1,200.000 K na zřízení levných bytů dělnických v Praze, Ústí n. L. a Chomútově, kdež má své filiálky.

1,200.000 K je sice značný obnos, je však nepatrným v poměru k obnosu, jehož by bylo třeba, aby byl zřízen dostatečný počet bytů, aby také lidé s malými příjmy mohli lidsky bydlit. Ale jedná se o počátek, a ten Českou spořitelnou učiněn. Pokračovati na této cestě bude úkolem veřejných činitelů.

Zvláště obce mají možnost a nejen možnost, nýbrž i vůči sobě povinnost v tomto oboru pracovat. K tomu sáhnout měly by tím spíše, že by jich to nejen nic nestálo, nýbrž naopak ještě by získaly.

Dnešní drahota bytová není zaviněna nedostatkem bytů, naopak těch je nadbytek, nýbrž vysokou cenou pozemků, cenou, která se musí zúročit, která však stále stoupá a tudíž vyžaduje, aby stoupalo i zúročení, nájemné.

Ohromující stoupání cen městských pozemků bylo již ode dávna předmětem studia sociálních politiků. Je to zjev specificky velkoměstský, kde působením obce bez nejmenšího vlastního přičinění majitelé pozemků třebas úplně zadlužených vydělávají sta procent, aniž byli nuceni ze svého zisku odvádět nejmenších dávek mimo poplatky převodní.

Velká řada sociologů žádala zdanění tohoto nezaslouženého zisku, ale je posud velmi málo obcí, které se k tomu odhodlaly. Hlavní důvod, proč se tomuto nejspravedlivějšímu zdroji příjmů obecní zastupitelstva vyhýbají, jest, že většinu v nich mají majitelé domů, kteří přirozeně z vlastního zájmu brání se zavedení daně, již by vůbec nemohli přesunout na nájemníky, kterou by celou musili platit sami, poněvadž by ji dřívější majitel platil teprve při převodu majetku.

Daň tato, která by ovšem musila být progressivní a nesměla by zůstat při několika procentech, měla by dvojí výsledek: předně by obci získala nový zdroj příjmů a to příjmů, které jí nejsvětějším právem náleží, a za druhé by do jisté míry zabránila stoupání cen pozemků. Tímto druhým výsledkem by bylo částečně sníženo nájemné, čehož by se mohlo docílit měrou ještě vyšší tím, když by bylo ustanoveno, že příjmů z této daně bude použito ke stavbě laciných bytů dělnických. Tímto způsobem mohly by obce působit ve prospěch chudých tříd, aniž by je to stálo jediného haléře.

Za nynějšího volebního řádu obecního je něco takového ovšem snem budoucnosti, který se může uskutečnit teprve, až budou v obecních zastupitelstvech zasedat zástupci dělnictva a nejen domácích pánů.

To bylo vidět v obecním zastupitelstvu berlínském při hlasování o principu zdanění zvýšení hodnoty pozemků, kde princip byl přijat pouze nepatrnou většinou, a kde pro něj hlasovali sraženě jedině sociální demokrati, z ostatních stran pouze jednotlivci. A tu je ještě pochybno, zda při projednávání návrhu samotného, ačkoli žádá pouze nepatrné zdanění, získá magistrát většiny. Ve výboru aspoň byl návrh zamítnut osmi hlasy proti čtyřem, ačkoli žádá zdanění nepatrné: při zvýšení hodnoty o 10 až 20% daň 5%, při zvýšení o 20 až 30% daň 6%, při zvýšení o 30 až 40% daň 7% atd. po 1% až maximálně do 20%. Jak nepatrné by to bylo zdanění, svědčí případ, uvedený magistrátem, kde dům koupený za 823.000 M byl za devět let prodán se ziskem 367.000 M, z čehož by bylo připadlo pouze 9000 M na daň.

Ovšem nutno pamatovat, že v berlínském obecním zastupitelstvu právě jako v pražském zasedá $66^2/_3\%$ starších, kteří jsou majiteli pozemků.

Městská rada v Mülhuzách v Elsasku jde ještě dále. Mimo daň ze zvýšení hodnoty žádá ještě příspěvky ze zvýšení ve zvláštních případech, kde hodnota většího počtu pozemků značně byla zvýšena určitými veřejnými pracemi nebo zařízeními obecními.

Pozemkovou lichvu nejúčinněji potírá Mannheim, kde roku 1905 náleželo obci 36·8% veškeré půdy městské. Užívá několika způsobů při přenechávání stavebních míst soukromým osobám, dočasného pronájmu, zvláště v přístavě, kde pronajato 78.000 m², práva zpětného zakoupení použito jen jednou, neboť jím značně trpí cena pozemku; ani dědičné právo stavební se posud v praksi neosvědčilo. Jeden sociálně-demokratický městský radní navrhl, aby obec prováděla stavby sama a hotové budovy pronajímala za určitých podmínek, což by byl nejjednodušší prostředek. *R.*

ŠKOLA.

Školská žeň posledního zasedání sněmovního — Návrhy školské komise na zlepšení právního postavení industriálních učitelek — Snahy Společnosti českého musea pedagogického v prvním roce trvání — Projev moravského učitelstva všech kategorií před volbami do říšské rady — Kolísavost českého učitelstva v království v poměru k politickým stranám.

Opětně se ukázalo, že ani nejdelší zasedání sněmu zemského nepřinese národnímu školství a učitelstvu toho výsledku, který je od něho právem každoročně očekáván. Těžkopádné řízení, všemohoucnost maršálkova, nedostatek opravdové vůle u politických a stavovských stran na sněmě zastoupených jsou asi hlavními příčinami nedělnosti zemského parlamentu. Učitelstvo je již v jádře svém přesvědčeno, že od sněmu zemského v nynějším jeho složení nelze nic čekati a v souhlase s pokrokovější veřejností očekává nápravu svých věcí jedině od nového sněmu zemského, složeného ze zástupců, volených na základě všeobecného rovného práva hlasovacího.

Optimisté v učitelstvu očekávali, že zástupci zemští využijí délky zasedání aspoň k vyřízení palčivých otázek disciplinárního řádu, zastoupení učitelstva ve školních úřadech a řady podobných požadavků, které zubožené zemské finance nijak nezatíží. Rozumí se, že byli ve svých nadějích zklamáni. Poslední zasedání nepřineslo školství a učitelstvu pranic.

Řada školských záležitostí byla projednávána pouze v několika schůzích školské komise. Záplava petic, jednotlivým členům školské komise přidělovaných, týkajících se úpravy bytových poměrů učitelstva, pensionovaných učitelů, úpravy nákladu na školství národní, právních poměrů zuboženého stavu industriálních učitelek, udělení drahotního přídavku všemu učitelstvu, disciplinárního řádu učitelského, obsazování míst na měšťanských školách, přistoupení evangelických učitelů k pensijnímu fondu, zákonu o pokračovacích školách řemeslnických, zrušení školného, snížení počtu služebních let, většího zastoupení ve školních radách, obce pražské za novou úpravu práva presentačního a náhradu nákladu školského, právních poměrů městských zatímních učitelů II. tř. a mn. jiných školských záležitostí, četné deputace učitelské, domáhající se splnění výše uvedených palčivých otázek — jsou důkazem, kolik opravdové práce měl by zemský sněm vykonati, aby zaručen byl lepší rozvoj národního školství a nejbezpečnější jeho podmínka, t. j. spokojenost a klid učitelstva.

Z usnesení ve školské komisi učiněných třeba uvésti ono, jímž se učitelům na dosavadních evangelických školách soukromých s právem veřejnosti, kteří mají vysvědčení učitelské způsobilosti, přiznává a zabezpečuje účast na zemském učitelském fondu pensijním, požádají-li o to tito učitelé nebo příslušní vydržovatelé školy. Zemskému výboru školská komise uložila, by zjistil bližší podmínky této účasti a aby ji ve shodě se zemskou školní radou provedl.

Posl. Legler obhajoval ve školské komisi svůj návrh na obsazování učitelských míst na dívčích školách. Dle návrhu tohoto měla by býti místa na dívčích školách přístupna učitelským osobám bez rozdílu pohlaví, a místa řídících učitelů a učitelek obsazována pravidelně osobami mužskými. Dle vývodů navrhovatelových počet učitelek stoupl za minulých deset let o 70, učitelů pouze o 17 procent. Učitelé jsou energičtější, jsou otci rodin a také hospodářské zájmy prý žádají, aby jim byla zabezpečena místa na dívčích školách. Proti návrhu, jehož ostří je zřejmě namířeno proti zájmům učitelek, opřeli se čeští členové komise a zvláště posl. Anýž, který návrh nazval nevčasným, nepřipraveným a nepokrokovým, jejž nelze zemským zákonodárstvím vyříditi, dokud nepozbudou platnosti ustanovení rámcového říšského zákona. Leglerův návrh byl v komisi většinou hlasů zamítnut a právem. Jeho přijetím a uzákoněním přivedla by se ad absurdum učitelská vysvědčení ženských osob učitelských, která k místům ředitelským učitelky řádně legitimují. Je pravda, že učitelské osoby ženské mají dnes pravidelně ve službě školské příznivější postup než mužské a že z tohoto faktu všechna nevraživost mezi učiteli a učitelkami vyvírá. Zjev tento nedá se však zamezit prostředkem tak krajním, jaký je obsažen v návrhu Leglerově, ale úplně volnou konkurencí učitelův a učitelek na všechna místa ve školství národním dle nejsprávnějšího měřítka služebních let a kvalifikace.

Industriální učitelky, jejichž hmotné poměry volají důtklivě po neodkladném zlepšení, podaly sněmu 99 petic. Školská komise přijala v tomto směru řadu návrhů, dle nichž: 1. Služné definitivních učitelek má zůstati od 1. ledna 1908 v dosavadní výši, t. j. na obecných školách spojených s měšťanskými 1000 K, na obecných 900 K. 2. Definitivním industriálním učitelkám má náležeti, počítaje od prvního jich ustanovení, šest zvýšení, na obecných školách po 100, na měšťanských po 120 K. 3. Definitivním ind. učitelkám má býti přiznáno také procentní příbytečné dle počtu obyvatelstva. 4. Zemskému výboru se ukládá, by společně se zemskou školní radou vypracoval návrh na úpravu hmotných poměrů nedefinitivních industriálních učitelek, zejména pokud se týče opatření starobního, a aby po případě podal také návrh zákona. 5. Totéž, pokud se týče úpravy odborného vzdělání industriálních učitelek. 6. O požadavku zvláštního dozoru na vyučování ženským ručním pracím přechází se k dennímu pořádku. 7. Industriální učitelka na obecných školách má právo na definitivní ustanovení při 15, na měšťanských při 14, po případě i při 12 hodinách týdenních.

Povinný počet týdenních hodin vyučovacích má býti vyměřen industriálním učitelkám na 20. Industriální učitelky mohou býti po 10leté službě ustanoveny definitivně i při 12 hodinách týdenního vyučování při uspokojivém působení; v tom případě náleží jim 600 K (!) služného. Industriálním učitelkám počítá se do kvinkvenálek služební doba před definitivou při 15, 14, po případě i 12 týdenních hodinách. V místech, kde jsou přiznány učitelstvu aktivní přídavky, vyměří se industriálním učitelkám v týchž procentech k základnímu služnému jako u ostatního učitelstva.

Výpomocné industriální učitelky dostanou za hodinu týdenního vyučování ročně na obecných školách 50, na měšťanských 55 K. Definitivním učitelkám vpočítá se do pense služební doba před definitivou, zatímní učitelky dostanou podporu v stáří, která činiti má po 10 letech 40% a za každý další rok o 2% více. Toto zaopatření v stáří nesmí se odepříti ani tehdy, když pod jiným jménem má zaopatření. Pokud se týká vzdělání industriálních učitelek, má ministerstvo zřizovati pro ně pokračovací kursy na ženských pedagogiích nebo na školách umělecko-průmyslových. Snaživým učitelkám mají se poskytovati cestovní stipendia. Učitelky, které mají nárok na výslužné, mají přispívati k pensijnímu fondu.

Příslušný návrh zákona o právním postavení industriálních učitelek má projednati zemský výbor s vládou a předložiti sněmu v příštím zasedání. Zemská školní rada má býti požádána, aby zvláštním vynesením vyzvala okresní školní rady, by industriálním učitelkám přidělovaly pokud možno nejvyšší počet týdenních hodin, a tím aby je opravňovaly k ustanovení definitivnímu a k užívání výhod připravovaného zákona.

Lze očekávati, že od nového roku industriální učitelky dočkají se zlepšení svého smutného osudu aspoň v těch skrovných mezích, které školská komise vyměřila.

Aby byl referát úplný, sluší podotknouti ještě, že petice učitelů pensistů, daných do výslužby před platností nového zákona o učitelských platech, petice o vyměření aktivního 10% přídavku učitelstvu v obcích s méně

než 8000 obyvateli, o zkrácení služební doby na 35 let — postoupeny byly zemskému výboru k prozkoumání finančního výsledku.

Školská komise usnesla se dále, uložiti zemskému výboru, aby vypracoval osnovu zákona, kterým školné na obecných a měšťanských školách se zrušuje a postoupila usnesení to rozpočtové komisi. Zemskému výboru školská komise uložila také, aby v dohodě se zemskou školní radou uvažoval, zdali a jak možno užíti říšského zákona v příčině pensijního pojištění zřízenců soukromých a také některých zřízenců veřejných také na státně zkoušené pěstounky škol mateřských. Vláda se vyzývá, aby otázce starobního zaopatření státně zkoušených pěstounek věnovala plnou pozornost a aby působila na vydržovatele mateřských škol, by se zavázali, že se postarají o starobní zaopatření pěstounek.

Rokováno také o zrušení celibátu učitelek a usneseno elaborát v této věci s vývody obou stran postoupiti zemskému výboru k podání příslušného návrhu příštímu zasedání sněmovnímu. Žádost praktických lékařů o ustanovování školních lékařů postoupena vládě k příznivému vyřízení. Návrh posl. Anýže, aby se vyhovělo žádosti evangelických obcí za zřízení evangelické fakulty bohoslovecké, přijat byl přes odpor posl. A. Šťastného, který dovozoval, že theologické semináře nemají s vědou co dělat a že na universitu proto nepatří.

Subkomitét školské komise rokoval o zásadách disciplinárního řádu a usnesl se, aby posl. Anýž jako referent podal návrh, jímž se ukládá zemskému výboru, aby dohodl se s vládou a do příštího zasedání vypracoval návrh zákona a předložil jej sněmu.

To je asi zhruba celá žeň vyurgovaného zemského sněmování ve věcech školských. Ku vtělení přijatých návrhů školské komise do rámce zemských zákonů přirozeně nedošlo.

*

Společnost českého musea pedagogického vyvinula dle zprávy podané na valné hromadě dne 25. března v prvním roce svého trvání veškerou nutnou činnost přípravnou. Výbor slibného útvaru nemohl se přirozeně věnovati ještě vlastnímu úkolu, t. j. realisování připravovaného musea, ale snažil se připraviti půdu pracovníkům a výborům příštím. Výroční zpráva líčí jednání o získání přiměřených místností pro museum, dosud málo výsledné, a snahu o spojení dosavadních tří musejních podniků, t. j. Musea Komenského, Slavínu učitelského a Stálé výstavy školské. Vzpomíná dále četných příznivců Společnosti, kteří značnými dary peněžními, spisy, listinami k základům jejím přispěli. Společnost českého musea pedagogického je prvním útvarem, v němž se všecko československé učitelstvo sdružilo ve svaz a zasluhuje proto podpory širších kruhů společenských.

*

Moravské učitelstvo všech kategorií škol vydalo před říšskými volbami stavu svého důstojný projev proti rostoucímu klerikalismu. Poukazuje se v něm, že nové volby rozhodnou o směru, jakým budou hájeny zájmy české kultury, českého školství na říšské radě. V ideovém zápase, který se odehrává mezi proudem pokroku a zpátečnictví, je třeba, aby učitelé, jako eminentně osvětný živel národa, nestáli stranou, ale aby

s planoucím nadšením vrhli se v zápas a použili volebního ruchu k politickému probuzení moravského lidu. Důsledky volebního boje dotknou se školství všech směrů, rozhodnou o složení školních úřadů. »Nedejme se hrozbami klerikálů zastrašiti k politické pasivnosti!« — volá se s důrazem v provolání. »Účastněme se politických schůzí, pracujme pro kandidáty stran pokrokových. Každá strana jest nám bližší a méně nebezpečná než černá internacionála. Semkne-li se přes 5000 učitelů všech kategorií k opravdové politické práci, musí se domoci vlivu na výsledek... Bojem pro politický pokrok bojuje se pro nejdražší statek učitele: jeho volnost osobní a školskou...«

Vedle této přímé, otevřené a nesmlouvající výzvy moravského učitelstva vyjímá se slabě pověstná již kolísavost českého učitelstva z království v poměru k politickým stranám. »Učitelské Noviny« v úvodníku ze dne 29. března správně podotýkají, že z ústředního spolku uvádí se učitelstvo ve zmatek; neinformuje se o poměru nynějších stran mezi sebou a ke škole, ano připravuje se příznivá nálada pro agrárnictví každým prstem nedemokratické... Článek situaci dobře vystihující poukazuje na skutky našich agrárníků při jednáních o nové školy, třídy, opatřování učebných pomůcek, obsazování učitelských míst, úpravě učitelských bytů, domáhání se lepšího hmotného a právního postavení, kterážto jednání opravňují k těžkým žalobám na náš stav agrární — a dovozuje správně, že český učitel může jíti správně jedině se třemi politickými stranami, totiž s mladočeskou, v důvěře, že její obroda je upřímnou a opravdovou, realistickou, jako kulturní stranou po výtce a sociálně demokratickou, jež v pokroku rozumovém a mravním vidí mocnou posilu pro své snahy za emancipaci hospodářskou. *—n—*

UMĚNÍ.

Otázky pomníkové — Premie »Manesova« na rok 1907 — Jubileum Hollarovo a nové »Hollareum« — Moderní galerie česká.

Otázka velikých pomníků pražských, pomníku Palackého a Husova, není ještě zcela rozřešena. Městská rada pražská pozvala do schůze dne 8. března projektanta pomníku Palackého, prof. Suchardu, aby vyslechla jeho mínění o návrhu, aby pomník ten byl postaven před budoucí českou universitou na náměstí u Rudolfina. Úřední zpráva o této schůzi vypravuje: »Umělec v obšírné, vroucně procítěné a poutavé přednášce osvětlil své stanovisko po stránce všeobecné i osobně ryze umělecké, předeslav, že naprosto nehodlá se dotýkati zřetelů mimouměleckých. Nastínil postup své práce, překážky, které shledával na náměstí Palackého, nevýhody tohoto náměstí pro komposici rázu pomníku Palackého a výhody náměstí u Rudolfina; komponování pro určité místo nemůže býti namítáno jako překážka, ježto komposice děje se vzhledem k celkové disposici a zásadním

poměrům, jež na obou místech jsou tytéž, ale u Rudolfina pro dojem umělecký příznivější...« Pan starosta poděkoval prof. Suchardovi za výklad, načež se umělec vzdálil. Mluvilo se pro a proti, hlasováno a usneseno 10 hlasy proti 8 (3 pánové nehlasovali) doporučiti sboru obecních starších, aby pomník postaven byl na náměstí Palackého (kterého dosud není), jak bylo už původně (dokud nebylo ani náměstí ani návrhu na pomník) usneseno.

Není to scéna pro autora »Revisora« a »Mrtvých duší«? Páni ukázali svou moc, krátkonohou sice, ale přece jen moc. Pozvou si umělce, znamenitého umělce, on »vroucně« a věcně, s odbornou přece znalostí, přednese jim své stanovisko, ale »fu-fu-fu« — velkopansky je přehlasován. Od koho? Jaké to smutné nedorozumění! Je-li to jen nedorozumění! Ale ani tisk nebral všude tuto záležitost důkladně. Není pomník jako pomník. Při pomníku Palackého nemožno mluvit jenom o tom, co se samo sebou rozumí, o souladu lineárném, kubickém, osovém a pohledovém s plochou a prostorem, kde pomník bude státi. Těchto věcí musí býti dbáno při každém pomníku, ať při pomníku Palackého, ať při pomníku vynálezce přístroje na stravování kouře. Musí však býti také dbáno v ý z n a m u toho, komu pomník stavím, a hledati proň místo, které významu tomu odpovídá též v ý z n a m e m svým. Ani pomník, ani místo nesmí býti pro mne mrtvou věcí, jako mrtvou věcí byly knihy onomu »intelligentu« z venkova, který u pražského knihkupce objednával pěkně vázané knihy podle metru, jen aby to v nové skříni »pěkné hrálo«. P o m n í k P a l a c k é h o j e z á r o v e ň p o m n í k e m n a š e h o o b r o z e n í — a tak ho umělec také pojal. Dobrovský budoval nám mohutné základy ještě skoro výhradně po německu, Jungmann vyváděl na nich potichu už velikou budovu českou, Palacký s hlasitou vírou dostavoval a vyváděl už nás na arénu politickou. On probudil národní sílu a opřel ji o vzdělanost. Proto ho nazvali »otcem národa«, a proto musí mu býti postaven pomník na místě nejen technicky vyhovujícím všem podmínkám, ale také na místě nejkrásnějším a významně příbuzném. A to jest v Praze místo, pro něž umělec ve schůzi městské rady tak »vroucně« mluvil. Uměleckým podmínkám je nejpříznivější, kolem dokola samý kulturní ústav, v předu a v zadu historie, ba i příroda tu chce mocně napomáhati. Sem přísluší pomník Palackého, zrovna jako na Moráň, přezvanou Palackého náměstím, až náměstím bude, a ovšem bude-li pěkným náměstím, dal bych, kdybych mohl, pomník vynálezci přístroje na stravování kouře. Jistě byla by vděčna Praha i Smíchov.

Ještě větší potíže jsou s pomníkem Husovým. Tu není spor jen o místo, ale také o uměleckou stránku pomníku. Objednavatel, Spolek pro zbudování pomníku Husova, jest pro Staroměstské náměstí; celá řada hlasů, soukromých i veřejných, je proti tomu a mluví pro Betlémské náměstí. Ale Betlémské náměstí už není, čím bývalo. Sneslo by jen malý pomník, a dostačí mu pamětní deska Husova. Osobě tak historické, jako je Hus, a tak světové a věkové, přísluší místo na nejvýznamnějším náměstí staré Prahy, a to jest ovšem Staroměstský rynk. Že tam už stojí vítězný Mariánský sloup? Stojí, a skutečně vítězně stojí, imposantně — jesuité uměli architektury využitkovávat jako málo kdo vůbec. Tento sloup je

hrozným soupeřem každému strůjci druhého pomníku na náměstí tom. Vystoupil proti němu Šaloun s pomníkem Husovým, důkladně obrněn, ale v prvém zápase podlehl.

Třeba předem uznati: návrh Šalounův je dílo vážné, opravdové, procítěné; nejen hlava, i srdce bylo účastno, a horoucně účastno, při jeho vzniku. Ale — tento pomník není na pravém místě a tento pomník je mimo to nejasný, nejednotný a bez vnitřní velikosti. Není na pravém místě, poněvadž pomník s takovým rozlehlým podstavcem, s takovým ohromným massivem hodí se na úpatí stráně, ale ne na Staroměstské náměstí. Je nejasný — vykládá vlastně jen vznik husitských válek; ale co ta ležící postava? Vyhnanci prý pobělohorští! Toť nejasné a roztříštěné. Pomník nemusí přec býti učeným pojednáním. Proč chtít toho tolik směstnat a při tom nedomluvit? Pobělohorským mučedníkům a exulantům patří zvláštní reliefní leska neb zvláštní pomník — zcela originální — při samé věži radniční, u místa exekuce. Ale zakončit jimi na pomníku Husově, toť by znamenalo, jako by to, zač žil a zemřel Hus, zmizelo v písku. Tu je něco nedomluveno, a tím nedomluvením celek pozbývá velikosti. Stíny zašlé velikosti — poražené, protože porušené velikosti. Tož jen stíny? A přec všemu světu je Hus Husem, že žil pravdě a umřel za pravdu, ale jeho pravda žije a on žije v ní! V tom jest nemizející velikost, ta musí z pomníku Husova mluvit, dojímat, uchvacovat, povznášet. Úkol těžký, přetěžký.

Dosavadní návrh chytal pozorovatele, jenom když přicházel od radnice, od věže. Tu viděl, že tam dole kdosi hlásí se o slovo, že je tam ruch. Ale přicházel-li od Mikulášského kostela, z Dlouhé třídy neb z Celetné ulice, ten tam byl všecek dojem — podstavec ovšem nejvíc překážel. — a sloup Mariánský zdál se ještě vítěznější. Žil a zářil nad těmi — stíny zašlé velikosti, skleslými, bez života dnešního i budoucího.

Umělecká porota souhlasila, aby pomník stál na Staroměstském náměstí, ale nesouhlasila s nynějším návrhem Šalounovým; přála si, aby pomník byl koncentrovanější. Šaloun chce tomu přání vyhověti. Mnoho zdaru! Ať jsou jen ty dva pomníky na historickém našem náměstí, Mariánský a Husův! Ať mluví i ony o naší duševní rozpolténosti!

*

Spolek »Manes« rozesílá právě svým členům premii na rok 1907, která se od obvyklých premií velmi mile liší a jest u nás vůbec vzácnou novinkou. Jsou to »Listy Jana Nerudy Terezii Marii Macháčkové 1864 až 1865«, pět nejintimnějších listů a několik básní milostných.

Od jejich vydání zámek v Královÿ Dvoře u Berouna bude všem výletníkům do okolí berounského půvabnější. Jeho majitel v šedesátých letech, poslanec Macháček, měl dvě dcery dvojčátka, které, patnáctileté, byly už kmotrami při svěcení sokolského praporu a později účinkovaly při slavnosti Shakespearově v Praze v maskách Sebastiana a Violy. Na podzim 1864 přestěhovaly se do Prahy, měly být uvedeny do společnosti. Jejich lóže »osmička« v novoměstském divadle sváděla mnoho mladých jiskrných očí od otevřeného jeviště, bylyť Terezie Marie a Marie Terezie krasavicemi a jejich rodina byla »nejskvělejším bodem českého společenského života v prvních letech šedesátých.« Do Terezie Marie zahleděl

se též Neruda a poznal, že nezahleděl se do prázdna, a prostřednictvím známých a příbuzných došlo ke krátkému tajnému dopisování mezi oběma. Na Národní Besedě 6. února 1865 měli se poprvé sejít, ale Rézinka se rozstonala a lékař rozpoznal — úbytě. I posílá pak Neruda jen básně a listy. »Jste obě stejny — ach, však jsi Ty jedna mně milejší o celé milování«, piše jí v básni první. Ne bez úzkostlivosti a s rozvahou, která mírní oheň citů, zahajuje pak dopisování: »Jsem nedůvěřivý naproti sobě, naproti všemu a všem, kdykoli se o něco jedná, co jako štěstí vypadá«... »Moje postavení naproti Vám je tak chudé, že budí tisícerá přání, a zase tak bohaté, že minulý život můj mizí v prach, že se mně zdá, jako by nyní teprv život počínal... Náhle —— dovoleno mně, abych jarně sobě oddychnul, netroufám sobě však!... Rád bych vlil celý život v řádky tyto, a napsaná slova dojímají mne jako hluchá fráse, cit je sopkou a slovo je ledem, chci říci něco tak mocného, jak ještě nikdy nebylo slyšáno, a vidím, že mluvím, jak as již tisíce citem překonaných mluvilo,« píše Neruda v prvých dvou listech. »Nedivte se, že veslař pohlíží odhodlaně sice, ale zasmušile, však on nevypustí vesla ani na okamžik z rukou! Zůstanu pevným, vždy vezu životy dva! Jen to mne dojímá, že v nepříjemnostech budu muset zápasiti s těmi, kteří jsou Vám nejdražšími, a kteří ani netuší, jak drahými jsou mně.« Rézinka odepsala, a šťastný Neruda pokračuje: »Milá — milá Terezie! Vy dovedete učiniti z chuďasa milionáře! Nemáte v skromnosti své ovšem ani tušení, co jste mně darovala v dopise svém!« A když mu strýc Rézinčin přinesl mapu, kterou tajně pro něho vyšila, Neruda odepisuje slovy stále vroucnějšími a hlubšími: »Chtěl jsem Vám na zábavu a na ledacos opravdovějšího napsat již svůj životopis, totiž dějiny duše své, jak se kdy radovala a kdy roztesknila, jakým bičem byla vyšlehána až do své zralosti. Chtěl jsem se pochlubit, jak jsem beze všech prostředků a příspěvků rozvinoval se sám a sám, tak že vše, co jsem, jen samému sobě přičísti musím, chtěl jsem si také postěžovat, jak v boji s jizlivým zneuznáním konečně jsem podlehl, protože nikdo nemá síly věčné, a jak jsem sklesl v noc bezčinnosti a lhostejnosti. Bezčinnost má by se byla ovšem leckomu jinému zdála plnou činností; mně však dostačovat nemohla, neboť moje plány byly dříve příliš obrovské a samostatné, než abych se byl spokojiti mohl drobty a pouhým pomáhačstvím. Cítil jsem, jak lhostejnost mne moří a moří, věděl jsem, že konečně umoří; předce však jsem se jí zbaviti nemohl, neboť neměl jsem ani myšlenkového ani citového popudu a život mně nebyl praničím více. V tu zoufalou noc zazářila jste Vy. Tichým letem, jako když hvězda po obloze v nedostižné výši se vznáší, putovala jste nade mnou, avšak od Vás padalo v umdlené srdce mé tolik klidné, mírné jasnosti, tolik ranní předtuchy, že jsem se mimovolně podal, jakoby v blahém očekávání, že mne dovedete k novému dni«... Rézinka měla na posílenou svého zdraví odjeti do Italie. Ale nemoc se rychle zhoršovala, a s cesty sešlo. Neruda ji těší: »— myslím sám, že vlastní Italií byla Vám Praha — jen kdybyste se zde mohla trochu volněji pohybovat a nebyla uzavírána před každým větříčkem! Ovšem, větříčku by se Vaši nebáli, za to snad tím spíše lidí; choulostivost jejich zdá se mně přílišnou, ač je zajisté dobře míněna«... Nemocnou namáhalo

i psaní. Neruda prosí, ať raději nepíše; »když již tolikerého se odříkám, musím konečně snést ještě více. Věřte mně, kdo snese vzdor pověstné pýše své co muž takové snížení z lásky, že musí mlčet a vyhýbat se, jako by byl nehoden žádati přímo a naprosto nehoden obdržeti, — věřte, ten snese tuze, tuze mnoho!« List nemocnou dívku velice rozčilil, a Neruda byl od svých a Rézinčiných důvěrníků požádán, aby zatím už nedopisoval. Dopsal ještě, naposledy, něžně, klidně, konejšivě, horoucně. Připsal pak smutnou doušku: »Vyberu se tyto dny na cesty po východních a severních Čechách. Nevím, jak dlouho budu Prahy vzdálen, možno měsíc, možno že i dva... Kdyby to bylo žádoucno, dovedu se i z Krkonoš zatočit hned k Berounu«... Tím skončilo krátké dopisování. Neviděli se už, nesešli se, nepromluvili spolu, jako se nesešli vůbec a nepromluvili spolu vůbec ani slovíčka. Ve čtvrtek dne 12. září 1865 uložili Rézinku v šatech nevěstiných do hrobky počápelského kostelíka a po třech letech odnesli k ní i její sestru Marii Terezii.

Neruda ovšem nechtěl, aby na forum věčně hladových zvědavců vynášeny byly nejněžnější jeho city, aby nepovolaní četli tajnosti jeho srdce, — »velké mé tajemství«; »sensitivní květina ta patřila jen Vám, jen Vy jste měla právo dotknout se jí a tajemství mé učinit sobě průhledným«, píše své »vroucně milované«. Ale tajemství toto je tak čisté, že když nyní »Manes« činí je průhledno i veřejnosti, nedopouští se tím nešetrnosti a neocital se v rozpacích, jako vydavatel listů Johna Keatse, který se na konec rozhodl neuveřejnit milostných dopisů velikého básníka k Fanny Brawneové, poněvadž nemohl si, »pokud se citlivosti týká, představiti čtenáře, jenž by si přál je míti«. »Manes« vydal tyto listy i básně (mezi nimiž je jedenáct seguidill, t. j. drobných, kratičkých písní a popěvků podobných španělským tanečním písním) ve věrném facsimile, připojil k nim podobiznu Terezie Marie, pěknou hlavičku s pevnýma, energickýma očima a odhodlaným, umíněným čelem, doc. V. Tille vše to pečlivě zredigoval, vysvětlujícím úvodem doplnil a otiskem č. XIV. z »Prostých motivů« — (Teréze) — jež teď teprve vynikne, a úryvkem z »Drobných klepů« (1878), a arch. J. Kotěra dal tomu všemu zcela originální, vkusnou úpravu. Kniha není prodejná. Jest toliko pro členy »Manesa« (přispívající člen platí 10 K měsíčně).

*

Letos dne 13. července bude tomu tři sta let, co se narodil Václav Hollar, slavný ryjec 17. století. Praha jest jeho rodištěm a rodný dům jeho v Soukenické ulici č. 1195 označen pamětní deskou. Poněvadž jubileum toto padá do mrtvé saisony letní, Umělecko-průmyslové museum uspořádalo už nyní velikou výstavu jeho rytin i několika kreseb a správce zemské naší sbírky »Hollarea«, p. F. A. Borovský, přednášel v neděli 14. t. m. o životě Hollarově. příští pak neděli promluví o jeho uměleckém díle. V prvé své přednášce opravil běžné dosud mínění, jakoby Hollar pro své smýšlení nekatolické byl odešel r. 1627 z Čech, jakoby byl exulantem. Věřili jsme tomu tím více, poněvadž sám Komenský nazývá Hollara exulem. Borovský dokázal, že Hollar byl katolíkem a odešel do Němec puzen jsa láskou k umění, v čemž mu otec zbraňoval, chtěje ho míti právníkem. Odešel k Matouši Merianovi do Frankfurtu n. M., u něhož vy-

učil se rytí a leptání. Pobyl pak ve Štrasburku a usadil se v Kolíně nad Rýnem, pracuje všude dychtivě. Tu seznámil se s lordem Arundelem, jenž jel k císařskému dvoru, a patrně přímluvou lordovou dosáhl, že Ferdinand II. dovolil mu, aby směl i se svými bratry spojiti erb Hollarů z Práchně s erbem po svém dědu z matčiny strany a nazývati se Prachenbergerem z Lövengrynu. Nekatolíkovi nebylo by se jistě dostalo přízně Ferdinandovy. Po katolicku byl také v Londýně r. 1677 pochován.

Pražská sbírka jeho rytin a kreseb řadí se svou bohatostí hned za londýnskou. Škoda, že její místnosti v Rudolfinu jsou tak těsny a následkem toho bohatství její zůstává neznámo, čímž Praha jest opět ochuzována. Měli bychom jubileum Hollarovo oslaviti tím, že povolané kruhy postaraly by se o pohodlný, veřejně přístupný kabinet rytin, o rozsáhlé, moderně zařízené »Hollareum«, kde by nejenom znamenité dílo Hollara, jenž tak rád připisoval v cizině ku jménu svému »Bohemus«, bylo možno vídati a prohlížeti, ale i díla jiných mistrů, a kde by vyvěšovány byly i nejnovější rytiny a lepty vybrané. Jak mile překvapilo o minulých prázdninách našince, vstoupivšího do kabinetu rytin v Drážďanech, když tam uviděl mezi nejnovějšími mistrnými rytinami a lepty rozvěšenými kolkolem podobiznu ryt. Lanny od Švabinského, nedávno před tím v Praze vydanou! Proč by tak u nás nebylo? Musí se tak státi. Základ k tomu máme, a je to náš základ, Hollar. Co by jinde s takovým svým základem udělali!

*

Moderní galerie naše, cennými přírůstky obohacená, stojí za návštěvu hojnou a častou. Správa její oznamuje, že otevřena jest denně, vyjmouc pondělí. Od 15. září do 15. dubna bývala otevřena od 10—3 hod. ve všední dni, v neděli a svátky od 9—4 hod.; od 15. dubna do 15. září bude otevřena ve všední dni od 10—4 hod., v neděli a svátky od 9—6 hod. To je rozdělení velmi vhodné pro aristokraty. Ale my jsme přece jen ohromnou většinou pracujícími demokraty. Pro nás tedy zbývají jenom neděle a svátky, kdy rozdělení hodin je velmi vhodné. Ale ve všední dni kdo pak může dopoledne do Král. Obory? A má-li kdo jednoduchou frekvenci a chtěl-li by tam zajít, to aby lítal. Vzhledem k vzdálenosti Moderní galerie třeba nevyhnutelně rozšířit dobu návštěvy v jarních a letních měsících do 6. hod., má-li býti z ní obecný prospěch. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Otakar Březina: Větry od pólů. 2. vyd. (Kosterka, Vinohrady.) F. Kvapil: Když kvetly máky. (J. Otto.) L. Lošťák: Na věčnosti. (Autor, Praha.) F. Herites: Botanická pohádka. (J. Otto, 1907). K. Leger: Hořký román. (Praha, Máj), Knut Hamsun, Povídky. (Přel. J. Osten. J. Otto.) L. Andrejev: Tři povídky. (Přel. V. Červinka. J. Otto.) B. Shaw: Pekelník. (The Devils disciple. Hra o třech dějstvích. Přel. K. Mušek. J. Otto.)

Sbírám, o čem jest mi referovati; budou to náhodou tentokráte věci starší i nové. B ř e z i n a v druhém vydání. To jest fakt, jejž třeba si trochu uvědomit, zamyslit se nad ním a zúčtovat.

Mám tu Větry od pólů; tu sbírku, v níž duše básníkova, zachvěvší se kdysi pod krutostí otázek Tajemných dálek, do nichž a za něž vložila a vysnila si svůj domov, pravlast, kterou si k potěše své uvědomila a již pozdravila ve Svítání na západě všeho tělesného, jest najednou zachvácena i unesena passáty od obou pólů, tělesného i duševního. Neboť zdali duše nemluví než obrazy, jejichž řeč pramení ve věcech, ve hmotě, v zemi, ve světě? A jako by tím byla zrazována, ježto ve všem tom zří konečně svůj vlastní obraz, když procitá. Nechce radostí země, ubohých, ustavičně se probouzí, přece zatemnělá, dokud je na zemi — »Královna nadějí«. Ale ten spor je vyrovnán. Co v nás povstává lepšího a probouzí se za nocí, toť jen nostalgie, neboť už jsme někdy někde slyšeli všechna ta slova, jimiž mluví Tajemný. I nemá život závor, nemá přepažení; tak nás pojí transcendentně k minulosti jako k budoucnosti a všechny vzájemně, v jednotu i s našimi nepřáteli. Proč jimi jsou? A pohleďme ve chvíli vytržení a exaltace v život, uvidíme jen záhadu jeho a »množství zázraků«, jež toužíme rozluštit. Ale na naši touhu odpovědí je tento »úsměv života«. Jsmeť přikováni k zemi. Z extase musíme vrátit se k ní, proto jen v touze a elevaci dovedeme »zastavit slunce života nad svým dílem«; a zavrouce oči před větrem nepřátelským s druhého pólu, musíme vyhledat rhytmus vyšších bytostí, s otevřenými zraky myslit výše. tuto žít, volní a čistí. Kdo si rozluštili tak hádanku života, toť bratří. Bude v nás pak »polední zrání«, vrchol harmonie dvojích sil; neboť toto zrání sílí oddané a silné a úzkost nahání v duše slabých. Není jednoho vítězství bez druhého; duch a hmota zde tak spolu souvisí. A celý svět jest jen město, kde mezi živými chodí mrtví, řídíce jich osudy, vlastní rozhodčí. »Záře jejich očí« proniká svět zádumčivým chvěním a dává spodní smysl všemu. Zjevuje se bůh. My sami jen ve vzácných chvílích hrůzných napětí, v bouři, v záblescích hallucinačních, zákmitem vidíme k němu. On jako oheň vše proniká, princip oživujícího ducha. Ale vlastní tajemství jen kdysi Čistí mohli poznati, uzřít »první jitro«. Proto kdo zahleděli se v taje ty a procítili je, mohou žíti silněji a jen v »jich slovech zachví se nadšení letního dne«. Plnost úrody ducha i hmoty v nich bude a jejich smrt jako dokončení modlitby. A proto »smích a výkřiky žíznivé krve už nestačí vaší zbohatlé duši«, vyhledáte širší i hlubší lásku než je láska těla, aby v ní nebylo ani bázně ani pýchy. A přece, ač nelze prchnout hmotě a s ní třeba usmířit ducha poznáním, i ona pro nás odumírá jako pramen poznání příchodem světla vyššího, ona sama dozrává vždy k pádu jako zralý klas; uvolněné duši nadchází nové jitro. A právě svou prací tvůrčí je duše podobna tomu, jemuž patří, na něhož vzpomíná, Věčnému.

To jest prostě vyjádřeno myšlenkové jádro sbírky, ještě zredukováno, ale tu spíše rozvedeno, než schematisováno. Březina je mystik transcendentalista, oživuje staré víry, dává mystický výklad přírodním theoriím dneška a tak kombinuje. V té spleti myšlenek netřeba než vžít se v obrazy jeho pozorným čtením a objeví se pomalu země jeho světa; ale neuvidí ji nikdy zraky všech a mnohých, protože není odvahy dobojovat se. Mládí ji má a jemu a pro ně také asi vychází Březina po druhé — všechny první čtyři knihy.

Čím se vám může líbit kniha p. F. Kvapila jest předně archi-

tektura její. Den probírá se z mlh melancholie, která se věší na jeho tóny elegické; je to melancholie života, trud, který, kdyby byl zasáhl hlouběji, jistě by byl zabránil tónům těch houslí, jež zní tak po slovansku dojemně a jasně, aby chtěly poučovat z naivních příběhů. Nebylo by tu bývalo také žádných obrazů, bez těžkého zrna obsahového, jen jakous stafáži kreslících. Vždyť autor přes to, že pracuje mnohdy starším a obnošeným apparátem, má tak hezké pohledy na věci; přes to, že nezná vždy nových našich radostí a jako by přezíral naše jemnější záchvěvy, uchovává starou ražbu v poctivosti a do všeho vkládá, zvláště ve svou erotiku, tolik jasu a něhy!

Což na tom konečně, že někde příliš rozpřádá, kdežto jinde pocity jeho jsou neujasněny a neurčité, když výslední akkordy s takovou otevřeností slovanskou zapějí radost a ples! A ty jsou vybojovány. Přehlédnete tu a tam násilnost na jazyce, kdyžtě ty nejzářnější a nejradostnější takty mají svůj čistý rhytmus, plynnou dikci, řítíce se v kaskádách citových za myšlenkou sluneční.

Joviální satira p. L o š ť á k o v a jest zvláštností v naší literatuře. Zasluhovala by pro pevnost svých linií (neboť u nás příliš vešly v módu jen věci křehké), pro naprostou jasnost, nestrojenost (neboť se pomalu někteří budou rozpakovat počítati za umění, co je zcela zřetelné), čiře reálnou fanatasii, upřímnost, otevřenost a přímost, jisté chvály. Kdyby nebyla pouhým, nechci říci chudým, zveršováním tu věcí již příliš často pověděných, tu zveršováním tak rozvleklým a jinde zase plně zbytečným, neboť beze vztahu a důležitosti k celé fabuli. Ale jsou tu místečka, kde autor třeba béře starý sujet (o trestech pekelných), dovede mu dodati něco nového dechu a jiné pověděti s novými akcenty a s plností (o pevnosti charakteru). Celkem však z látky »věčna« ani nevykouzlil ničeho hlubšího ani zpracováním, jež by bylo filosoficky založeno, nedodal jí těžší hodnoty.

Starý romancier, kronikář maloměstských klepů a událostí, ostrý psycholog zdravé a instinktivně naivní duše českého venkova, opustil svoji poslední knihou bojiště zmítané malichernými strastmi a zlobnými vlnami společenských tahanic. P. H e r i t e s zabloudil v svět passivních a tichých květin. Není to nový svět, ale vždy vděčný a vždy vybízející k vyhledání svých vonných koutků, tolika vztahy a podobnostmi s naším, zvoucí k tvorbě. Ale nebude nikdy nic zajímavějšího nad kontrast mezi krutostí a tvrdostí světa a křehkostí, bezvýbojností bylin, třebas to byla poetická lež. Než tím vábí: vesnít se a vysnít si jiný svět, když jsme tuto byli raněni. Věru, že všechna slova o tom též byla »botanickými pohádkami«. Ale velmi málo jí je pohádka p. Heritesova, jejíž sloh příliš referentsky suše, ba na svou škodu někdy žurnalistickým žargonem naším, popisuje přírodu květinnou od jara do zimy. Nevím, nahradí-li tuto ztrátu několik těch svěžích episod, v nichž je také uzavřeno tolik pěkného a jemného cítění, ač po hříchu i ony žízní po vášnivějším a neklidnějším vztahu k přírodě. Možná, že někomu bude však plně dostačovati a zamlouvati se klidná vroucnost či spíše pozornost, jakou jí kniha věnuje.

Nemohl jinak slout román p. L e g e r ů v: jest hořký — s hlediště národnostního a jest právě proto také hořký z toho, čeho nesplnil. V celé jeho historii o spojení ničemnosti s novými proudy pod hesly pokroku nikde neozve se energie, nikde není síly, jen lest, podlost tu leptají. A autor,

který osvědčuje pevnou a jistou ruku v kreslení a rozvoji děje, jenž planě nemoralisuje, jak v podobných případech se u nás často stává, neprojevil však také sám pevnosti a síly, hlavně v pohledu k příčinám a původu onoho mravního bahna, jež jej tolik dráždí. Což není vůbec pokrokových poctivců? Neměl postaviti snahu lepší a sebevědomou v protiváhu? Proč nevzpomněl na sebe? A jestliže pěkný cíl, jaký nespouští s mysli ve svém románě, zasluhuje uznání, jeho dobrá vůle po nápravě veřejné mravnosti v naší společnosti české nevyváží povrchnosti, s jakou se podíval na věci, z nichž mu vystoupilo několik plytkých a kusých typů; utkvěl na povrchu a nechává i čtenáře v zevnějšku se motat, takže nepoznáte ani jeho názoru. Brzy zdá se vám, že si odporuje svým koketováním s modními hesly, brzy zase jako by se kochal právě tím a v tom, co je na staré generaci reakčního. A přece co chvíli v nejrůznějších lomech narážel tu na problém, zajímavý pro nás problém: jak tradici národní, když už se svět kolem proměnil a pokud ona se s ním má a musí měnit, smí bourat jen láska, která má k tomu dosti poctivosti a taktu; neboť v tradicích bývá kus síly. A v čem a kde je síla mravní? A proč se jí nedostává? A co znamená ta cupiditas novarum rerum? Jeho poctivý, ale nemístný pessimismus byl by se býval rovněž změnil, názor jeho utužil. A takové scény jako na př. scéna, kde se matka modlí za syna defraudanta, byly by bývaly podloženy pevnou basí jeho vyhráněného názoru, na níž by z nich charakter typů, jež chce posouditi a odsouditi, bez tendence, jak autor skutečně píše, a přece po právu tendenčně byl vznikl. A to by, při takovéto látce, nebylo románu na škodu.

Jenom k potěšení nám může být úspěch, jakého se dodělal Hamsun u nás, z dvojího důvodu. Čtěte kteroukoli z těch povídek, všude se vám ozve jedno, všude a ze všad k vám zavane svěží, ostrý i zimou pálící vzduch života. Už v tom střídání sujetů, zdánlivě tak různotvárných, tím, že obléknou se brzy v háv mystický, brzy v talár allegorie, tu zase vezmou denní šat autobiografie nebo jsou prostě ironickým obrázkem, je toliko jedno, t. j. drsnost, krutost i síla života. Ve všem je ho kus, ale spolu nade vším a pode vším filosofie člověka, který nechce cenit to, čemu říkáme s hrůzou nebo v adoraci život, ani vysoko, ani zase toho podceňovat, ale prostě hledat všude sílu a klid, neboť život ten i onen »je snad právě tak dobrý, jako každý jiný«. Ironie sama sebe, nikoli z depresse, ale z lichosti, jak vše jde ve světě vedle, netýká se nás, jest mimotné, a my to pokládáme za velké; úsměv nad nestálostí člověka, který podléhá něčemu neznámému, trpí, sní a je proto nešťasten, a přece jedině šťasten tímto snem; uvědomování si stavů bezmocnosti a utrpení ze světa a jeho falše. Jak dovede autor vymýšleti situace svým nekomplikovaným příběhům, jak proplétá život literární, knižní s kterým? O tom a to nechť čtou naši spisovatelé, aby viděli, kde a jak se tvoří síla talentu. Život a hluboký pohled do něho, psychologie, které se naučil Hamsun z něho i z autorů ruských, jichž zření dovedl spojit s uměním západu, toť kouzlo jeho povídek a náš dvojí důvod.

Jen tři jsou povídky Leonida Andrejeva v malé té knížečce, ale i z nich je ho poznat. V době klasobraní po velkém rozmachu románu ruského musil on překonat Gorkého; spíše on má odstíny nové, dovede

podat zajímavé kusy duchům překultivovaným; má umění. Prostou procházkou dvou čistých, mladých milenců, již byli přepadeni, nadhodí v celé hrůze spor kultury s jejími stíny, nešla-li do šíře; obyčejným dialogem ze soudní síně přivede vás v ustrnutí nad vládou říše duchové i tam, kde toho nečekáte; a problém bolesti vlastní a cizí v kratičké črtě vybraného stilu historického. I tu se vám ukáží základní tóny, jimiž se ozývají všechny jeho povídky: záliba v kontrastech, vyvolávání těžkých nálad, hrůza a strach ze života i ze smrti.

Posilující a osvěžující četbou (jak radostno jest asi viděti je náležitě představeny) jsou hry Irčana B. S h a w a. Praví-li, prý, sám o sobě: Jsem socialista a spolu naprostý individualista, pochopíte: jeho socialismus není ovšem ani v systému hodném kathedry ani, už od doby jeho spisovatelství, v propagaci jen několika hesel neb organisací, ale jest živoucí v skutcích i představách a žitý plnou a silnou individualitou. Jako ve hrách jiných, tak i v Pekelníku se to jeví. Ten »ďáblův učedník« nezná pěkných slov, ale ve vážné situaci nikdy není v rozpacích, jak má jednat pravý »křesťan«, ba puritán; a tak by byl býval málem pověšen místo bázlivce pastora, kdyby svým rekovstvím nebyl jej poučil.

Ten chlapík, obecně uznaný darebák, měl příliš ušlechtilé energie, aby mohl zůstat mezi počestnými ovečkami pastorovými; z jeho příbuzných pak jedině jistý strýc, rovněž obecně odsouzený, zasluhoval jeho úcty, a ten byl Angličany pověšen, hrdý bojovník za svobodu americkou. A on sám byl tehdy vyštván. Oba tito letři měli pro tento svět příliš drsný povrch a příliš tvrdé nitro poctivců.

V tom jest jádro této »hry pro puritány«. Oč silnější povahy, oč krásnější duše je ten »pekelník«, muž činu, proti všem kazatelům, mužům krásných slov? Autor s pěknou groteskní perspektivou v duši lidskou, hluboko i nuançovaně, ukazuje to ve své bizarní hře, třebas jí nechal některé nedostatky dramatické. *H.*

Poučná:

F. Hanuš: Ethika osobní. Ethika těla a duše. F. Hanuš: Ethika sociální. Y. Guyot a S. Lacroix: Sociální nauky křesťanství. Lev Tolstoj: Kruh četby. R. W. Trine: V souzvuku s Nekonečnem.

F. Hanuš, E t h i k a o s o b n í. E t h i k a t ě l a a d u š e. Zabezpečení existence, styků osob, života pohlavního, individua co člena společnosti. V Praze, Hejda a Tuček, cena 3 K (bez roku).

— E t h i k a s o c i á l n í. Zjevy ekonomické, obecné mravnosti a práva, náboženství, filosofie a vědy, školství, řeči a umění. V Praze, nákl. týmž, 1906, cena 3 K.

Oba spisy, jež s »Rozumovými základy ethiky« a »Státem budoucnosti«[1] téhož autora tvořiti mají jakous tetralogii, sledují cíl vznešený

[1] Vedle toho vydal ještě český i německý spisek Hledání Boha (Das Suchen Gottes), kdež snaží se se stanoviska moderní vědy přírodní podati odpověď na otázky Boha, duše a hmoty.

a nesnadný, aby podaly náhradu za dosavadní náboženství těm, jimž víra stala se nemožností, tedy nové jakési vědecké náboženství pravdy, prosté hypothés i zjevení, náboženství přímo totožné se zásadami mravouky obecně platné. Nutno však ihned říci, že provedení daleko neodpovídá cíli vytčenému a že podán tu vlastně doklad toho, jak sebe ideálnější zanícení pro věc nenahradí nedostatky vědeckého a hlubšího pojeti daných problémů; autor ostatně sám ke konci prvního díla přiznává nedokonalost své knihy, jejíž jednotlivé partie měli by prý zpracovati příslušní odborníci, ježto jednotlivec nemůže obsáhnouti celého širokého pole mravních záhad: snad prý — dle slov předmluvy — výklady jeho budou aspoň vítány těm, kdož by chtěli jednou sestavovati ethiku pro školu, jakoby právě učebnice školní nemusila býti budována na spisech přísně odborných.

Nevědecký ráz knih patrný jest již z toho, že jen v nejřidších případech cituje se příslušná literatura a to jen příležitostná: právě systematické a základní spisy ethické zůstaly patrně spisovateli neznámy. S tím přirozeně souvisí značná pojmová nepřesnost a neustálenost odborných výrazů, jistě také okolnost, že je tu obšírně podáno mnoho, co s ethikou souvisí velmi volně (výklady o potravinách, o zřídlech vody pitné, o blahobytu lékárníků, předpisy o oděvu a předmětech, jež lidé nosí v kapsách, o všeobecném pojišťování pro případ nemoci, o špatných výdělcích obchodníků, dějinách církve a rozvoji věd atd., atd.). Není bez vady konečně také formální stránka spisů: je tu dosti elementárních chyb gramatických (účeli, mysle, lidé nesnáší atd.), podivných transkripcí cizích slov (restorán), ba i zbytečných výrazů nečeských (korodující, deprimujícně, excitýrující, gruppa, exploatace atd.), a patrných germanismů (cesty, jež slouží k dodání mozku těch kvalit, které atd.); dokonce ve vlastních jménech jsou chyby víc než podivné (Comtesa, J. St. Milesa, Schoppenhauer, Schleyermacher atd.).

Přes to spisy jsou rozhodně psány přístupně a pokrokově a když se postavíme na stanovisko popularisace, vyhovují celkem úkolu svému dobře. Jistě leccos je v nich upřílišeno a má spíše ráz utopie jako odpor autorův proti tanci a návrh jakýchsi »promenades pour causer« při hudbě, mínění, že by staří mládenci měli platiti daň, v záležitostech rozvodu manželstev aby rozhodoval »scud lásky«, rodiny aby se stravovaly v centrálních kuchyních, vůbec pak všecka výroba aby byla sestátněna. Za to bez odporu pokrokové a moderní jsou názory Hanušovy o emancipaci žen, o malé humanitě dnešní společnosti, o oprávněnosti snah, jež chtějí dělníkům zabezpečiti existenční minimum (autor navrhuje docela, aby zřízeno bylo ministerstvo pro opravy sociální), o neblahých vlivech militarismu, praktičtějším zřízení časopisů, kalendářů i učebnic atd. Méně zdařilé jsou partie o reformě školství, kde rozhodně autor žádá spíše více než méně, a kde také jeho návrh organisace škol sotva lze nazvat zdařilým.

Celkem tedy spisy Hanušovy jsou cennou a zajímavou sbírkou pokynů a pravidel společenského života bez hlubšího vědeckého základu. *Kd.*

Y. Guyot a *S. Lacroix*: Sociální nauky křesťanství. Přeložil Ch. Z. V Praze 1904. (Knihovny kacířů svazek 5.)

Autoři líčí především Krista docela renanovsky jakožto důsledného odpůrce boháčů, ale i obět vlastního sebeklamu a slavomamu, jenž své

»božství« děkuje pouze svému odsouzení a mučení; z nástupců jeho právě Pavlu patří zásluha, že křesťanství neomezilo se na sektu židovskou, ale rozšířeno na světové náboženství, a že jakožto hnutí původně proletářské, rychle se ujalo zvl. v Římě mezi povstalci a vyděděnci, k nimž z nudy a prázdnoty žití přidali se i mnozí členové stavů vyšších. Ale křesťanství — a to jest vlastní vůdčí idea spisu — zpronevěřilo se své prvotní úloze býti útěchou a posilou slabých, a oklamavši davy, v nichž vzbudilo klamné sny o posmrtném štěstí, překazilo všecken pokrok sociální, nezbavilo lidstva otroctví, nýbrž naopak je ještě uměle posílilo a vypěstovalo v dokonalý systém poddanství. Křesťanství srazilo národy, aby se válely na břiše před bohem i knížetem: »ideálem církve jest, míti nevědomý lid, jenž ochotně poslouchá despoty.« A ostatek dokonal křesťanský asketismus, jenž vyvrcholil v pohrdání tělem, životem pohlavním, ba i prací. Tak vlastně všecko zlo plyne přímo z křesťanství, moderní nevážnost k ženě, obojetná a laxní morálka, nové otroctví a bezmezná pýcha buržoů: křesťanství jest negací lidské přirozenosti, je negací morálky.

Těžko nalézti knihu, jež by při vší zdánlivé objektivnosti sršela tak přímo nietzscheovskou nenávistí ke křesťanství, jako jest tato. Nechme stranou učení církve, jež vidí v náboženství danou, zjevenou pravdu, a postavme se cele na positivistické stanovisko autorů: uznejme Krista jen za člověka a dílo jeho jen za dílo rukou lidských: pak objeví se přece křesťanství jako složka kulturní, ceny pomíjející, jež tudíž nemohla a nemůže míti hodnotu trvalou a absolutně dokonalou, ale jež s druhé strany přece zas nemůže býti označena za naprosto zlou a ničemnou a lidstvu škodlivou, zvláště po stránce sociální. Tvrdí-li autoři, že všecka moderní zla mravní prýští přímo z křesťanství, přehlížejí fakt důležitý a rozhodující, že všecky ty neřesti jistě stejnou měrou — ne-li více — jsou právě v kruzích těch, jimž víra Kristova byla již dávno prázdným slovem, a že tedy původ jich nemůže býti — aspoň výlučně ne — hledán na poli náboženském.

Nemůže býti pádnějšího důkazu, že kniha není psána nepředpojatě, než okolnost, že sám Bebel připojil k ní poznámky, jež osvětlují zvl. některé body, které prý nedojdou asi souhlasu u sociálních demokratů, ukazují zejména, že křesťanství docela organicky se vyvinulo z materiálních protiv římské říše, ale že moderní »kulturní boj« přítomnosti není již bojem náboženským, nýbrž eminentně sociálním, v němž s jedné strany stojí hmotné zájmy tříd vládnoucích, s druhé tříd potlačených. K tomu připojeno pojednání o nynějším a budoucím postavení ženy, navázané na požadavek autorů velmi radikální, aby manželství bylo smlouvou soukromou; Bebel hájí i zde mínění, že manželství bude lze obroditi jen na podkladě socialismu, v němž žena jako každý utlačovaný dosáhne plných práv lidských, v němž odpadnou všecky falešné ohledy i překážky tak, že muž a žena budou si naprosto rovni a jediná láska a náklonnost vzájemná bude rozhodovati o jich spolužití. *Kd.*

Lev Tolstoj: Kruh četby. Přeložili Gabriela Foustková, Ivan Hálek, Alb. Škarvan, Karel Velemínský. (Otázky a názory, nákl. Jana Laichtera.) Historie této knihy je prý ta: Tolstoj za své nemoci, kterou před několika roky byl stižen, vybral ze svých nejmilejších knih myšlenky,

které pokládal za nejlepší. Myšlenky sestavil v knihu o 365 stranách a každou stranu určil na jeden den. Později rozšířil dílo vlastními úvahami, povídkami i výroky všech význačných lidí celého světa, roztřídil dílo na měsíce, neděle a dny, a učinil tedy svůj kruh četby jakousi moderní biblí, z níž denně možno se poučovati a povznášeti vážnými, hlubokými a nabádavými myšlenkami. Nalezneme zde myšlenky o poměru lidí k bohu, o životě posmrtném, o smyslu života, o poměru lidí k lidem, o vlastnostech lidských, o četbě, vědě, umění, o mravnosti, výchově, vojenství, o lásce, poměru pohlaví, o manželství atd. atd. Kniha především in nuce podává známé názory Tolstého o poměru člověka k bohu a k lidem (známé »neodpírejme zlu zlem!«), o kultuře a státu atd., názory, s nimiž ovšem nelze povšechně souhlasit, neboť octli bychom se nejednou zpět místo o krok ku předu. V podstatě ovšem jsou ty jisté názory Tolstého v nejvyšším smyslu ušlechtilé, prodchnuty láskou k bližnímu a cílem jejich je sblížení lidí, avšak všechen historický vývoj i sama psychologie člověka je proti jeho pojímání kultury — vývoj a sblížení lidí jde a půjde jinou cestou. Nedovedl bych se také srovnati s Tolstého názorem na ženu, jak vyplývá na př. z doslovu k hezké povídce Čechovově »Dušička«, uveřejněné při datu 2. června. Podobných rozporů bylo by více. Ale celkově je kruh četby knihou, sestavenou ve znamení vyššího, božského smyslu života — to je to základní, co tuto zvláštní, neobyčejnou knihu proniká a dává jí ráz a tím její cenu. Tolstoj na sklonu života víc než kdy jindy má na mysli to, co člověka spojuje s věčností. A kdybychom i nehleděli k tomu, že zde máme v podstatě celou filosofii Tolstého, a že z této knihy poznáváme reformátora Tolstého po všech jeho stránkách, máme zde — a to je nemálo — v myšlenkách největších lidí všech věků a národů jaksi souhrn, byť i jednostranný, všeho toho, co o nejvážnějších otázkách života lidského bylo myšleno a napsáno. Nalezneme zde tedy mnoho povzbuzujícího a zušlechťujícího. *N.*

R. W. Trine: V souzvuku s Nekonečnem. Přel. Fr. Balej. (Otázky a názory Jana Laichtera.)

Rovněž kniha, napsaná ve znamení vyššího pojímání života. Trine, žák Emersonův, je idealista ve smyslu filosofickém. Dle něho existuje všecko ve světě neviditelném dříve, než se projeví neb uskuteční ve světě viditelném a odtud dle něho je pravdou, že věci neviditelné jsou skutečné, kdežto věci, které vidíme, jsou neskutečné. Věci neviditelné jsou mu příčinou; věci viditelné jsou účinkem. Věci neviditelné jsou dle něho věčné; věci viditelné jsou měnivé, přechodní. Trine chce člověka vnitřně silného, celá jeho kniha usiluje o to, aby nás přesvědčila, že ve vypracování silné duchovní bytosti spočívá všecka záhada života. Silnou pak je mu ta bytost, která dospěla ku vědomí jednoty života svého s »Životem Nekonečným«. Z knihy Trineovy leccčemus můžeme se naučiti. Ocitáme se sice někde až na hranici spiritismu, ale hned opět setkáváme se se snahou spisovatelovou, aby udržel rovnováhu. Nechce člověka duchovního v tom smyslu, že by přehlížel těla a zdraví těla, ale obrací zásadu »in sano corpore sana mens« v zásadu, že zdravý duch činí zdravým i tělo. »Budoucí lékař bude učiti lid pěstovati veselost, srdečnost a vznešené činy jako léky, sílící tělo i ducha; bude jej učiti, že veselá mysl uzdra-

vuje jako lék.« O náboženství praví: »Náboženství že vymírá? Jak může něco umírati, prve než se opravdu zrodilo? A v lidu se náboženství právě teprve rodí, nebo lépe: lid se teprve probouzí k náboženství životnímu, každodennímu. Počínáme právě teprve pronikati mrtvou literou ke skutečnému, živému duchu. Náboženství že vymírá? Nelze toho ani pochopiti. Náboženství je právě tak částí lidské duše, jako je lidská duše částí Boha. Pokud bude Bůh a duše lidská, náboženství nevymře.« Ještě výrok o spisovateli! »Pamatuj, že spisovatel nemůže napsati něco více, než jest sám. Kdyby chtěl psáti více, musil by sám být něčím více. Jest jen svým tajemníkem. Vpisuje ve svou knihu takřka sám sebe. Nemůže do ní dáti více, než jest sám.« Odtud důsledek: buď »člověkem silné osobnosti, pevných cílů, hlubokého citu« a bude toho obrazem i tvá kniha. A ta výzva po síle, plnosti života duchovního a ztělesněného v souzvuku s Nekonečnem je základní tóninou, která zní celou touto povzbuzující knihou. Její mnohé krásné věty, naleznou-li do nitra hlubšího přístupu, mohou vykonati, byť ne divy, které slibuje Trine, přec mnoho v nejlepším slova smyslu dobrého a užitečného, mohou poskytnout něco té všem nám potřebné discipliny vůle, síly ducha a srdce a radostné nálady mysli. *N.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Jednu, hlavní, část svého přehledu mohl bych si tentokráte značně usnadniti: mohl bych otisknouti n e j n o v ě j š í p a s t ý ř s k ý l i s t č e s k é h o b i s k u p s t v a, v y d a n ý k v ů l i v o l b á m — beztoho málokterý čtenář Naší Doby jej slyšel na místě, pro které byl určen, ovšem ne jedině —; ti pak, kteří ve Fryštáku či v některém jiném městě na východní Moravě před jeho čtením v počtu asi 200 osob v tiché demonstraci odešli z kostela, beztoho byli nakaženi pokrokářstvím a socialismem. Episkopát by mohl být vděčen pokrokářským, socialistickým, vůbec protiklerikálním novinářům za to, že jeho listu dopomáhají k rozšíření mezi vrstvami, kam by direktně sotva pronikl, leda kde muž a žena rovnoprávně mezi sebe rozdělili liberalismus a klerikalismus, a kde děti jsou všestranně neb aspoň oboustranně vychovávány Svatým Vojtěchem i Červánky. Protiklerikální novináři sice přinášejí pouhé výňatky, ale — semper aliquid haeret — něco snad uvázne vždycky!

Biskupové sami si nadhazují námitku: »Co jest biskupům do voleb? a co jest jim do politiky?« Cítí patrně sami n e u d r ž i t e l n o s t s v é p o s i c e. Ale z tohoto poznání nečiní důsledků. Jezuitské je ujišťování, že »šetří politické svobody jednoho každého státního občana«. Theoretické je poznání, že »politika sama sebou nespadá do oboru církevního«. Neomalenosti své nepravdivosti úžasem naplňuje tvrzení, že »církev se také bez závažných důvodů do ní (politiky) nemíchá«. Naproti stotožňování církve, jejich zájmů, biskupů s »Nejvyšším Pánem a vládcem« jsme

už otrlí. Captatio benevolentiae, čili chytání hejlů, je pasus o úpadku řemesel, nevýnosnosti polního hospodářství; dosti nešikovně hned vedle toho se mluví o klesání úcty před vrchností. Opatrně je stylisován odstavec o větší pozornosti k vyznání náboženskému: má se dít »bez újmy ostatního vyučování«. Ale jako šídlo z měchu tlačí se pravý cíl: »aby pro katolické žactvo jen katolické učitelstvo ustanovováno bylo, aby tak obecná škola byla skutečně s to dostáti své první, nejdůležitější a zákonem jí vytknuté povinnosti, t. j. vychovávati žactvo nábožensko-mravně« — čemuž se srozumitelněji a upřímněji říká — konfesijní škola.

Jedním dechem dovolávat se zákona a týmž dechem popírat zákon, který stanoví školu obecnou, veřejnou, státní — to dovede klerikál.

Co praví dále pastýřský list o svatosti a nerozvížitelnosti manželství jakožto základech křesťanské rodiny, je známá už věc.

Autonomně zavádí episkopát (ve čtyřech odstavcích) volební povinnost; sněmu na to nepotřebuje.

Slibovaná »společná a veřejná modlitba« v nařízené pobožnosti »před vystavenou nejsv. svátostí oltářní za dosažení šťastného výsledku voleb« spadá pod týž posudek, jakému jsme podrobili stejné praktiky před sněmovními volbami moravskými. Choulostivé pro theologii a náboženství biskupů jest to místo, kde se tvrdí, že »společná a veřejná modlitba nejspíše dochází vyslyšení«, tedy jako ti, kteří »obyčej zajisté mají ve školách a na úhlech ulic stojíce, modliti se« Matouš 6. 5. Kdo radil?: »Ty, když bys se modlil, vejdi do pokojíka svého a zavra dvéře své, modliž se Otci svému, a Otec tvůj, kterýž vidí v skrytě, odplatí tobě zjevně!« Ty, kteří se veřejně a okázale modlí, nazývá pokrytci sám Pán Ježíš Kristus, jehož jménem biskupové odvažují se mluviti. Nebezpečným ten pastýřský list sám o sobě přímo není. Povážlivější je a bude bezprostřední agitace klerikálních organisací a poslaneckých kandidátů. Klerikální agitace zasahuje teď širokým tokem náš lid. Nezastavuje se ani před kraji, které byly pokládány za nejpokročilejší. Vedle sociální demokracie jest jedině klerikální strana sorganisována a připravena na volby. Jsou v ní ovšem vrstvy posud spící, neuvědomělé, o které se dosud nikdo politicky nezajímal a nestaral. Právě proto jsou nebezpečny. Výsledky prvních voleb na základě všeobecného hlasovacího práva budou strašným odsudkem politické práce víc než půlstoleté. I příznivé výsledky demagogie strany agrární, strany to zpátečnické, někde přímo protikulturní, dlužno bude přičísti na vrub nevychovanosti, neuvědomělosti, zanedbanosti politické i osvětové.

Již teď před volbami objevují se hlavní obrysy budoucí posílené a rozšířené strany katolického centra v příštím rakouském parlamentě. Křesťansko-sociální strana (Luegrova) na svém sjezdu 9. března stanovila ku programu též výbojnou taktiku. Politickou theorii a programovou stylisaci k tomu podal Ebenhoch ve Fremdenblattu. Luegrovci nazývají svou stranu »říšskou stranou«, chlubí se svými tendencemi, směřujícími prý k udržení a posílení říše. Ebenhoch slibuje energicky hájiti »myšlenku rakouskou«. Toto sebevědomí — či je to vlastně nedostatek pravého uvědomění? — nemění nic na skuteč-

nosti, že je to strana podrývající stát a ničící národy. Dle výyodů Ebenhochových je to strana nepokrytě klerikální, klerikálně-panovačná a klerikálně-zpátečnická (bude se snažiti, aby nebylo poškozeno »positivní křesťanství«, a aby poměr církve a státu se nezměnil v neprospěch církve) a pokrytě německy nacionální. Tento svůj nacionalismus maskuje tvrzením o svých snahách, směřujících prý k národnostní spravedlnosti. Víme, že německá národnostní »spravedlnost« není o nic lepší u klerikálů než u radikálů.

Toto budoucí katolické centrum, mohutnějící na přízni mocných a tyjící z nevědomosti a zanedbanosti mass, bude nejtrvalejší hradbou reakce a největší překážkou pokroku. A český živel k tomu bohužel přispěje značně, přes všechen skutečně energicky vedený a v celku upřímně míněný boj protiklerikální. Dle mého pevného přesvědčení může klerikalismus býti přemožen jedině na poli náboženském. Poněvadž se tento obor zanedbává, jest všechen boj proti klerikalismu neúspěšný.

Pastýřský list český jest jen ohlasem biskupských porad, na nichž bylo usneseno, zasaditi se všemi silami nejen o udržení katolického Rakouska, ale o jeho úplné dobytí. Jiným jejich ohlasem jsou volební letáky klerikální, šířené ve statisících, lákající voliče hesly sociálními a národnostními. Proti těm je pastýřský list ještě vznešený a čistý. Ty vykonají vlastní práci.

Do doby oposice proti arcibiskupu Kohnovi zanášejí nás proudy v Zemské jednotě katolického duchovenstva a vření proti biskupskému zákazu její existence. Pro valnou schůzi, svolanou na 2. dubna, poslušný výbor připravil návrh na »dobrovolný« rozchod, ale dvoutřetinová většina se vyslovila proti návrhu. »Právo Lidu« uveřejnilo o »památné« valné hromadě podrobnou zprávu s řečmi oposičníků i tlumočníků arcibiskupského přání. »Čas« věnoval záležitosti celý úvodník, nadepsaný nějak o nynějších směrech v katolickém kněžstvu. »Samostatnost« končí svůj referát o této události steskem na český hřbet, který osvědčeně všecko snese, zvláště když je oblečen klerikou, a skoro činí z valné hromady a z osudu Zemské jednoty věc českou, upozorňujíc, že spolky německého duchovenstva existují bez protestu biskupů, kteří prý se neodváží jich dotknouti, aby nerozdmychali znova hnutí pryč od Říma.

Nepopírám — je to zajímavý zjev, když dvě třetiny zastoupených kněží se vzeprou vůli svého biskupa. Počet sám sebou sice mnoho neznamená, neboť jest přirozeno, že se na valnou schůzi dostavili ve větším množství kněží temperamentnější, kdežto krotčí zůstali klidně doma předem. Mimo to je ještě větší množství nesorganisovaných, a ti jsou — jako na př. též mezi učitelstvem — nejspolehlivější, buďto následkem své bázlivosti, nebo z oportunismu, nebo z naprosté indolence. Bylo by nesprávným úsudkem mysliti, že dvě třetiny všeho kněžstva jdou za vůdci oposice. A kdyby i šly teď — důslednost nebyla nikdy nectností kněžstva, — to zůstalo věcí kacířů. A pro takovéto důvody nevznikají církevní revoluce.

Zajímavé byly na schůzi některé momenty, na př. přiznání, že arcibiskup podléhá vlivům a našeptávání jezuitů, stesk, že rozpuštění přišlo

právě v agitaci předvolební, že se tím ochromí činnost kněžstva v této práci.

Episkopát má v této akci určitý plán. V panské sněmovně zdůrazňoval kterýsi prelát zásluhy biskupů o kongruu, ač jest známo, že akci pozvedlo nižší kněžstvo. Nedávno zakázal arcibiskup kněžím přijímati kandidatury na říšskou radu od jiných stran mimo výslovně klerikální, tedy na př. od agrárníků, kteří by ochotně byli doplnili své řady »neklerikálními« kněžími. To všecko se zdá netaktickým, ne dost klerikálně chytrým. Zdá se, ale není. Je v tom jasný plán: zapřáhnout kněžstvo před biskupský vůz úplně. Není to nahodilá rada některého jen důvěrníka arcibiskupova, nebo okamžitý rozmar arcibiskupa samého, nýbrž systém vědomý a vyzkoušený.

V tom má Samostatnost ovšem pravdu, když se pozastavuje nad tím, že právě kněžstvo české má býti prvním objektem pro obtěžkací zkoušku. I její rozpoznání pohnutek je správné. Vždyť to není poprvé, co Čechové odnášejí špatné následky klerikální politiky a snášejí důsledky jejich chyb. A dobře se jim děje.

Zajímavé je arci, když kněžstvo v neděli čte pastýřský list biskupů a z povinnosti i z přesvědčení vybízí lid k absolutní poslušnosti i ve věcech mimocírkevních, a hned potom nebo při tom jest rozhodnuto hlasovat ve věcech svého stavu, v církevních věcech proti vůli biskupů. V dotazech na klerikální kandidáty při voličských schůzích lze tohoto momentu výborně využit.

Věci učitele Pelikána, sesazeného pro výstup z církve, se chápe část veřejnosti. Schůze a resoluce nepomohou nic, ale instanční cestu právní nelze dosti důtklivě doporučiti. Zemská školní rada zasluhuje poučení o své kompetenci a o zákonech.

Prováděcí nařízení k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu se objevilo 12. března, a to bez paragrafů, proti nimž se zvedl odpor; jsou to (mimo ustanovení o mimoškolní činnosti učitelů) §§ o náboženských cvičeních: zmizela závaznost jejich, disciplinární tresty proti žákům i rodičům a některá nařízení tiše stanovící výsady katechetů. Určení školních modliteb znova odloženo. Záleží na rodičích náboženských menšin, aby si včasným zakročením zajistili modlitby konfesijně nezávadné.

Snahy o širší uplatnění glagolice v Chorvatsku mají nepatrnou vyhlídku na úspěch. Proti nim stojí církevní zájmy a státní nelibost svorně podle sebe: císař vyslovil důtku předsednictvu charvatského sněmu za to, že připustilo přijetí resoluce, vybízející konferenci biskupskou v Zadru k zakročení ve prospěch glagolice. Státní moc tedy zakazuje vměšování laiků v pravomoc papežovu.

Jak dovede Řím zákony státní popírat a zároveň týchž zákonů pro sebe se dovolávat, o tom svědčí nejnovější pokusy kurie, zabezpečit si ochranu garanč. zákona italského, jímž se papeži zaručovala ochrana proti nájezdům satirických listů. Papež Pius s opovržením odmítal zákon, ale teď kurie notou k velmocem se dovolává na jeho základě zastátní proti humoristickému šotku ironických obrázků a veršíků. Přirozeně: Havlíčkův žíravý vtip je klerikalismu nepříjemnější a nebezpečnější než tirady a vý-

vody agitačních brožur a revuálních rozborů. Nějaký nový Don Quijot by byl účinnější než Hoensbroechovo »Papežství«.

Z audience kremonského biskupa Bonomelliho u italského krále vyvozovali naivní i seriosní politikové, že kurie činí pokus o sblížení Vatikánu a Quirinálu. Užívaje moderního prostředku interviewu, pouštěl Bonomelli do světa své názory (či církevní pokusné balonky?) o nutnosti, aby papež skončil své dobrovolné vězení a vzdal se illuse o možnosti světského panství. Papežský list ovšem zprávy dementoval. Že jest u kurie proud jdoucí nebo tlačící papeže tímto směrem, je jisto. Jde jen o to, aby se našel nezávadný modus, jímž by si intransigeance kurie nezadala. Biskup Bonomelli zatím snese střídání mezi papežskou přízní a papežskou nemilostí a bude koketovat se sociálními myšlenkami, méně vážně sice než Bartolo Murri, ale stejně katolicky.

Ve Francii mají teď veselý boj mezi kurií a vládou: uveřejňují obě strany dokumenty, které mají kompromitovati protivníka. Clemenceau se ubránil proti záludnému nařknutí z úplatnosti. Kurie nevyjde tak čista. Jedno aspoň je již jisto: odpor proti rozlukovému zákonu ve Francii nebyl spontanní, nýbrž uměle rozdmychán z Říma. Francouzští biskupové, a více ještě francouzští katolíci, byli pro smír, ale nesměli a nesmějí přistoupit ani na podmínky skutečně blahovolné. Není už co ztratit.

Úmrtí Lea Taxila oživilo vzpomínku na hru, jakou tento jezuitský svobodný zednář od r. 1885 až do 1897 prováděl nejen s lehkověrným davem, ale se samými kardinály a papežem, živě pověrečnost a náboženskou temnotu vymyšlenými zjeveními fingované Diany Vaughanové.

V Rusku zemřel Konstantin Petrovič Pobědonoscev, bývalý vrchní prokurátor nejsvětějšího synodu. Jeho odstoupení r. 1906 neznamenalo konec jeho vlivu: jemu se připisují reakční činy vládní a násilná opatření proti první dumě a proti revolučnímu hnutí, celá hrůzovláda v Rusku, jako od něho před tím vycházela celá vnitřní historie ruského státu. Dožil se věku 80 let a viděl skutečný neúspěch — kdo ví, zda též uznal nesprávnost svých vůdčích idejí! Nemůže být omluvou, že byl absolutistou z přesvědčení. Velké jeho vzdělání, dokázané vědeckou činností universitní a spisovatelskou, mělo mu dáti lepší prozíravost a umožniti jasnější rozpoznání doby. +

8. března 1907.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Geschichte der Ethik als philosophischer Wissenschaft von Friedrich Jodl, o. ö. Professor der Philosophie an der Universität Wien. Erster Band: Bis zum Schlusse des Zeitalters der Aufklärung. Zweite, neu bearbeitete und vermehrte Auflage. 12 M. — Die Gesellschaft. Herausgegeben von M. Buber (Frankfurt a. M.) je název sbírky populárních spisků sociologických a politických; spisky obnášejí na 100 stránek neveliké 8", jeden po 1½ marce (1·80 K). Posud vyšly: David, Die Zeitung — Ular, Politik — Simmel, Religion — Sombart, Proletariat — Bernstein, Streik — Wirth, Weltverkehr — Schweninger, Der Arzt. Práce jsou ceny nestejné. — Bibliographie der Sozialwissenschaften. Herausg. v. Dr. H. Beck, 1906, 12 mk. Výborná pomůcka, hodně úplná, zejména také seznam knih ruských; stručné vysvětlivky o obsahu v řeči německé, francouzské, anglické. Kniha vznikla z měsíčních přehledů vydávaných od 1905 od téhož autora: Kritische Blaetter für die gesamten Sozialwissenschaften, herausg. von H. Beck, měsíčně; předplatné ročně 24 mk. — Prof. E. Reventlow, Kaiser Wilhelm II. und die Byzantiner, 1906. — K. Helferich, Das Geld im russisch-japanischen Kriege, 1906. — Der Panslavismus. Eine national-politische Betrachtung von…. Cilli, 1906. — K. Knortz, Deutsch in Amerika, Leipzig, 1906. — Dr. E. Herr, Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der Sieg des Staatssozialismus in den V. Staaten von Amerika, 1906. — H. G. Wells, The Future in America, 1906. — Acta Borussica, Denkmäler der Preuss. Staatsverwaltung im 18. Jahrh.: 1. Schmoller-Hintze, Die Behördenorganisation und die allgemeine Staatsverwaltung Preussens im 18. Jahrh. 1904. 2. v. Schrötter, Die Münzverwaltung der Könige Friedrich I. u. Friedr. Wilhelm I., 1904. 3. Krauske, Die Briefe Fried. Wilhelms an den Fürsten Leopold von Anhalt-Dessau, 1905. — H. Friedjung, Der Krimkrieg und die oesterr. Politik, 1907. — M. Teifen, Die Besitzenden und die Besitzlosen in Oesterreich, 1906. — Das Recht der Handlungsgehilfen und Handlungslehrlinge für Juristen und Kaufleute, 2. vyd., 1906: podle německého zákonníka, ale poučné i pro poměry naše. — Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere,

1906. 4 mk. — Die Geschichte des Sozialismus in den Vereinigten Staaten. Von Morris Hillquit. Uibersetzt von Karl Müller-Wernberg, 1906. 3 mk. — B. Bax, Essays in Sozialism, 1906. — Robert Owen. A Biography by Frank Podmore, 2. sv., 1906. — F. Brunhuber, Die Wertzuwachssteuer, 1906, 2 mk. — Dr. R. Wilbrandt, Die Frauenarbeit ein Problem des Kapitalismus, 1906, 1 mk. — Jahrbuch der Fürsorge I. Jahrg. Dresden, Bohnert, 1906. — R. Kaulla, Die geschichtliche Entwickelung der modernen Werttheorien, 1906, 6 mk. — Prof. H. Rauchberg, Die deutschen Sparkassen in Böhmen, 1906. — G. Mollat, Volkswirtschaftliches Lesebuch für Kaufleute, 1905. — Dr. H. Martin, Ein Handbuch für leitende und einführende Forstwirte, 1905. — Dr. C. Heger, Der Waldbau oder die Forstproduktenzucht, 5. vyd. 1906.

Vzdělávací snahy a vzdělávací prostředky v Spojených státech. Professor dr. Hugo Münsterberg (Harvard Univ.) uvádí na pravou míru zprávu časopisův evropských, týkající se počtu knih v Sev. Americe ročně vydávaných,*) kterážto zpráva nezní příznivě. Píše v čís. 44. týdenníku »Deutsche Literaturzeitung« — jak dí ve »vůdčím všeobecně vědeckém orgánu Německa«: »Obsah dotčené zprávy vrcholil v tvrzení, že v Spoj. státech činí počet nově vydávaných knih, poměrem k millionu obyvatel, jen třetinu příslušného počtu v Německu a že mimo to počtu amerických knihkupectví neustále ubývá. Náhodou prý byla téměř téže doby šířena v některých amerických časopisech zpráva, že ve Spojených státech se vydává šestkrát více měsíčníků a týdenníků nežli v Německu, a k tomu připojovány přiměřeným způsobem málo příznivé úvahy o německých čtenářích. V obou případech jsou asi čísla správná, úsudky ale svádějí s pravé cesty, poněvadž se nepřihlédá k rozdílnosti zemských zvykův. Nehledí-li se k denníkům, jejichž rozsah mnohokrát převyšuje v Americe všechno v Německu obvyklé, tedy jest asi kolikost psaného pro tisk v Německu a v Spojených státech téměř stejná; jen se uveřejňují v Americe asi dvě třetiny toho, co se v Německu vydává ve formě knihy, formou časopisu. Brožura v Americe jest vůbec neznáma. To souvisí částečně s příčinami hospodářskými a technickými; částečně však jsou tomu základem literární zvyky: Američan raději vidí, když pro kratší práce béře na se zodpovědnost vydavatel časopisu. — Ani stálé klesání knihkupectví neznamená snad ubývání koupě knih. Naopak, Američané bažící po knihovnách čtou nejen více, nýbrž kupují také více knih a časopisů nežli který jiný národ. Oblíbenější romány vydávají se vždy ve větším počtu exemplářů nežli 200 tisíc, oblíbenější časopisy mají náklad od půl millionu až do celého millionu, a také prostonárodně vědecké knihy dospívají nezřídka padesátého až stého vydání. Toto živé vzestupování děje se však zároveň s přibývajícím klesáním knižního obchodu. Každý nakladatel ohlašuje své publikace v časopisech a novinách

*) Srovnej zprávu v 2. seš. N. D. Kolik knih se ročně v rozličných státech vydává.

denních, a objednávky a zásilky dějí se vždy více přímo mezi kupcem a nakladatelstvím. Zdali tím knihy skutečně zlacinějí, ovšem se zdá pochybno, poněvadž vydání za ohlašování knih v časopisech a oběžníky, jak se podobá, opět vyvažují úsporu z výdělku knihkupeckého. Na všechen způsob znační nakladatelé pracují sami o to — protivou v Německu vzíti prodej knih a časopisů z rukou knihkupcův; ubývání knihkupectví tudy jistě není symptomem literárního klesání.« *Kč.*

Zdravotnictví v Prusku. Dle ministeriální zprávy o zdravotnictví v Prusku r. 1904 bylo roku toho narozeno 1,304.617 dětí (o 30.031 více, než roku předcházejícího); živo se narodilo 1,264.534 dětí (+ 29,321), mrtvo 40.163 (+ 710). Manželských sňatků bylo 294.738, a to 144.915 v městech a 149.817 na venkově. V té příčině nezaznamenáno podstatné změny. Sňatky žen dějí se za patrně mladšího věku než u mužů, zejména na venkově. Sňatků mezi pokrevními příbuznými bylo 1311 (— 27); tedy jich skrovnou měrou ubylo. Sňatky takové bývají hlavně na venkově. Zemřelo 702.147 osob (— 5803), a to 365.495 mužských a 336.652 ženských; celkem bylo mezi nimi 233.842 kojenců, tedy třetina všech úmrtí. Samovraždou skončilo 7290 osob (— 180), 5652 (— 226) mužských a 1638 (+ 46) ženských. Mezi příčinami samovražednosti vynikají duš. choroby, pak tělesné útrapy, zármutek a žal, pak vliv alkoholismu. Nehodami a neštěstím pozbylo života 13.357 osob (+ 17), 10.684 mužských (— 74) a 2673 ženských (+ 91). Zabito a zavražděno 688 osob (+ 8), a to 504 (+ 41) mužských a 184 (— 33) ženských. Data tato jsou v nejedné příčině zajímavá. Všimněme si jen počtu porodů proti počtu úmrtí. Jaký to příznivý poměr pro přibývání lidnatosti v Německu! Dále počtu úmrtí kojenců. Kolik tu ještě třeba věcí, aby se procento to zmenšilo. X

První volby na základě všeobecného práva hlasovacího.

Výsledek prvních všeobecných voleb může každému vyložit, proč se proti zavedení všeobecného práva hlasovacího vládnoucí strany nedělnické tak bránily. Strana staročeská a klerikální byly proti demokratisaci ústavy výslovně a bez obalu; strana mladočeská nebyla pro, ale netroufala si být proti, strana agrární také si netroufala být proti, ale nebyla pro. Strany t. zv. mladé stály v táboře staročeském; pro všeobecné právo hlasovací byli upřímně rozhodnuti jen sociální demokraté a pokrokovci.

Výsledek volby ze dne 14. května toto postavení stran vysvětluje velmi výmluvně.

Zvoleno je v říši 231 poslanců, užších voleb je třeba 168. Pro posouzení situace je poučno, že užší volby budou nejčetněji konány v českých zemích, v zemích německých, až na Dolní Rakousy, je užších voleb mnohem méně potřeba.[1]

Kdežto v Dalmacii se rozhodovalo jen o 4 mandátech, konaly se v jiných zemích, vyjma Halič, úplné volby. Dle zemí jsou výsledky následující: Rakousy Dol. 53/11 (znamená 53 zvolených, 11 užších voleb), Rakousy Hor. 17/5, Solnohrady 5/2, Štyrsko 22/8, Korutany 5/5, Kraňsko 11/1, Čechy 53/77, Morava 19/30, Slezsko 6/9, Tyroly 20/5, Vorarlberg 4/0, Terst 2/3, Gorice-Gradištka 5/1, Istrie 3/3, Dalmacie 1/3.

Zvolení poslanci roztříděni dle stran: německých pokrokářů 7, německých lidovců 5, křesťanských sociálů 59, sociálních demokratů 57, katolický střed 28, mladočeši 4, staročeši 2, český národní sociál 1, českých agrárníků 6, klerikálové čeští 4, německých agrárníků 9, volní všeněmci 3, Rusínů 6, Rumuni 2, Vlachů 10, členů

[1] Dalmacie a Halič mají svůj zvláštní volební řád.

slovinské strany lidové 19, liberální Slovinci 4, Chorvát 1, divoký 1, svobodomyslný 1, polský klerikál 1, německý klerikál 1.

Českých sociálních demokratů zvoleno celkem 22, z těch na Moravě 3, ve Slezsku 2, v Čechách 17; zvoleni byli všichni vůdcové a mnozí dovední pracovníci, třeba že širším kruhům neznámí. Do užších voleb se dostane 51, v Čechách 37, na Moravě 13, ve Slezsku 1.

Volbami postavil se náš národ pod rudý prapor: mladočeši zvoleni jen 4, staročeši 2, 1 národní sociál, agrárníků 6, klerikálové 4. Dohromady nedělnických českých poslanců jen 17 vedle 22 sociálních demokratů.

V Praze a městském okolí je 15 mandátů; z těch zvoleno je 5 sociálních demokratů a 1 staročech, v ostatních okresech jsou nutny užší volby a sice 5 sociálních demokratů proti 1 radikálovi, 3 mladočechům a 1 nár. sociálovi. Jedna užší volba bude mezi německým kandidátem a mladočechem, v ostatních jsou 1 národní sociál proti staročechovi, 2 mladočeši proti 2 nár. sociálům.

Podle stavu věcí lze již dnes odhadnout, že v budoucím parlamentě nebude mladočechů z Čech více než 15 (4 zvoleni v 11 okresích v užších volbách); na Moravě je jich v užších volbách 6, zvolen nebyl žádný. Z mladočeských kandidátů zvoleni dr. Pacák (v druhém venkovském okrese propadl), Maštálka, prof. Čipera, Brdlík (za Č. Budějovice).

Ze staročechů zvoleni dr. Srb v Praze a dr. Žáček na Moravě.

Co jsme hlásali před volbami a co hlásáme pořád, vyplnilo se do písmene. Z p r ů m y s l n ě n í českých zemí nutně rozmnožuje počet dělnictva a tudíž voličů sociálně demokratických; na druhé straně se stejně vědomě politicky organisují aneb alespoň semykávají kapitalisté, podnikatelé. Vyložili jsme minule několikrát, jak a proč strana staročeská, při neoblíbenosti v lidu, má vliv na stranu mladočeskou, jak a proč je silnější žurnalisticky než mladočeši. Mladočeši pak již docela zjevně jsou také stranou kapitalistickou. Stavovská organisace dělnická a agrární to poznání sesílí; nejistotu způsobuje ještě neujasněnost a politická nerozhodnost živnostnictva a tříd (vlastně třídeček) t. zv. intelligentních. Všeobecným právem hlasovacím uvědomování politické se uspíší.

Toto rozvrstvování hospodářské znamená zároveň rozčlenění na dva tábory myšlenkové, na klerikály a tábor, jejž dnes lze ještě označit jakožto protiklerikální, ačkoliv také u nás tento protiklerikální tábor po stránce positivní je socialistickým. Rozestupuje se klerikalism a socialism; klerikálové hájí církev nejen nábožensky, ale také

a hlavně politicky a hospodářsky, jestiť církev svou podstatou institucí politickou a hospodářskou, jak statistické výkazy jmění církevního dosvědčují s dostatek. V katolických českých a rakouských zemích děje se, co se již jasněji vyvinulo v ostatních katolických zemích, průmyslně pokročilých — v Belgii a ve Francii.

A co se stalo v Belgii a ve Francii, stane se i u nás: vznikne mezi socialismem, v podstatě proletářským, a mezi politickým katolicismem, podstatně kapitalistickým a velkostatkářským (také velkorolnickým), radikální reformní strana sociální.

Prvky pro tuto stranu jsou v realismu a straně pokrokové; a právě po té stránce je prvé volební vystoupení strany pokrokové (prof. Drtina a Masaryk v užších volbách, dr. Bouček a Matoušek v značné minoritě) příznačné a úspěšné. Idee realistické pronikly a pronikají všecky české strany, formace a organisace té žádoucí radikální strany se tím zdržuje, ale úpadek strany mladočeské a úpadek strany agrární a různění mezi hospodářsky sociální a theoretickou pravicí a levicí zase uspíší. Jistá neurčitost a programová rozháranost strany pokrokové, hostící v sobě několik směrů a frakcí, je přirozený následek té všeobecné krise, kterou náš národ prodělává přechodem od zemědělství k průmyslu.

Meze nationalismu.

Profesor Walther Schücking uveřejnil v »Die Christliche Welt« 1906 č. 10. studii »Das Nationalitätenproblem«, z níž přinášíme obsah.

1.

Jestliže novinářům jest nesnadno, ano skoro nemožno postaviti se na správné stanovisko v otázce národnostní, státověda jest již tak daleko, že může pronésti úsudek, který není zkalen pudovým nacionalismem, jaký ovládá massy duchem davu a ohrožuje nejen státní řád, nýbrž i hospodářský prospěch největších útvarů společenských.

Celý svět se ozývá řevem boje, který zuří mezi různými národnostmi v jednotlivých státech.

Při Rakousko-Uhersku jde dokonce o otázku dalšího trvání.

Jde o původ boje, jeho cíle a jeho pravděpodobný výsledek.

2.

Chceme-li vystopovati původ národnostní otázky, ptáme se napřed, co jest vůbec národ anebo národnost, v čem spočívá její nejvnitřnější podstata.

Nejde o původní kmenovou společnost, nýbrž o národy, jak historicky vznikly. Obyčejně se taková historicky ustálená skupina pozná po řeči, ale řeč není neklamné znamení (Chorvaté a Srbové, Angličané a Američané).

Nenajdeme vůbec objektivní známky k určení zvláštní národnosti; obsah její bytosti záleží v něčem subjektivním. Nejlepší státověda, Jellinekova, praví: »Množství lidí, kteří se cítí sjednoceni množstvím společných, zvláštních kulturních prvků a společnou dějinnou minulostí, a tím od jiných odlišeni, tvoří národ.« Národnost spočívá na subjektivním vědomí.

Již proto jest zavržitelna každá politika, která chce germanisovat, rusifikovat, maďarisovat; neboť proti vnitřnímu přesvědčení bojuje stát násilím marně.

Poněvadž národnost spočívá ve vědomí lidí, mohl se pudový nacionalismus vyvinouti teprve v moderním státě 19. století. Pokud

massa lidu žila pod tlakem tupě, nebyla si vědoma své kulturní sounáležitosti. V 17. století rozdělilo si Rusko, Rakousko a Prusko poprvé Polsku a netušilo národnostních obtíží. I když v napoleonském období konečně zvítězila národnostní svéráznost nad obmýšleným světovým panstvím, nikdo ani nepomyslil na to, aby menšinám bral národnost, naopak Polákům na př. byla mnohokrát zaručována.

Francouzská červencová revoluce z r. 1830 ukázala západní Evropě, že do politiky vstoupil nový činitel v myšlence národnostní: revoluce vedla k rozluce Belgie a Holandska. Od útisku Napoleona I. vznikalo uvědomění vlastní národnosti: cit sounáležitosti celého národa. Síla této ideje spočívala právě v tom, že se zrodila ze zdravého instinktu mas. Vlády smýšlely nepřátelsky vůči národnostní myšlence; šloť jim pouze o ochranu a udržení knížecí državy. V r. 1848 podlehl ještě národnostní princip v Italii a v Uhrách. Ale Mancini upřesnil r. 1851 tuto ideu, takže každý národ jako jednota řeči, mravu a práva má tvořiti stát pod vlastní národní vládou. Nositelem této ideje učinil se Louis Napoleon. Pak začala idea národnostní přetvořovati Německo politicky.

Nemožnost tvořiti jeden stát s mnohojazyčným Rakouskem vedla Německo k válce r. 1866. Utvoření severoněmeckého spolku bylo začátkem národního německého státu. Napoleon nezamezil připojení Jihoněmecka. Tak myšlenka národnostní utvořila německou říši. Jaký div, že ji dnes ženou do krajností?

Táž myšlenka cele přetvořila balkánský poloostrov. Řecko se osamostatnilo r. 1830, r. 1877—8 Rumunsko a Srbsko, Bulharsko se uspořádalo.

Myšlenka národnostní jest pouze časovou ideou, která vznikla historicky a proto pravděpodobně též dále v dějinách zanikne. Také se ujasní obsah této myšlenky: stát a národ mají dle ní spadati v jedno.

3.

Z této věty odvozují národnosti bez vlastního státu nároky na národnostní neodvislost. Poláci stavějí požadavek, aby všechny polské země: Slezsko, Poznaňsko, Západní Prusy, Mazursko byly spojeny v celek pod místodržitelem a se sněmem a chtějí polského ministra v Berlíně (Gazeta Grudzionska 1902). Konečným ideálem Poláků jest bez odporu stará polská veleříše. Podobné politické aspirace chovají národnosti rakousko-uherské monarchie.

Tyto požadavky nutno odsouditi (i nehledě k němectví). Politická mapa Evropy se nedá přetvořiti dle jednoduchého receptu,

aby každý národ měl svůj stát. Bylo to možné v Italii a v Německu, kde bránily jen dynastické zájmy; nutné na Balkáně. Ale jinak s Poláky a s Rakouskem. Poláci musejí s tím počítati, že jsou rozděleni mezi tři říše; a i kdyby se Rakousko rozpadlo a Rusko se vzdalo svého Polska, Němci nedopustí, aby se pruské Polsko odloučilo od říše a Němci octli pod polskou vládou. Německé vojsko ručí za to. Proto by se měli Poláci vzdáti svých velkopolských ideálů. Rovněž tak neplodna jest národnostní myšlenka v Rakousko-Uhersku. Jednotlivým osamostatněným neb i jen zautonomisovaným národnostem by se jistě vedlo hůře než dnes celku.[1] Velká říše na Dunaji totiž nevznikla jen čistě uměle sňatkovou politikou, nýbrž tvoří hospodářský útvar přirozeně jednotný. Provedení národnostní myšlenky bylo by tu přímo překážkou kultury.

Jsou tedy malé národy, které nemohou tvořiti stát, odsouzeny ku ztrátě své národnosti?

4.

Skoro by se tak zdálo — a tím přistupujeme ke druhému smutnému důsledku národnostní myšlenky: znásilňování národních menšin, Stát a národ mají se krýti, toto apriorně zkonstruované dogma dnes převládá. Na jedné straně snaží se národové dosud bez politické organisace utvořiti samostatný stát, na druhé usilují velké státy utvořiti národní jednotu tím, že znásilňují menšiny. Tato soustava odnárodňovati menšiny, násilně jim vtiskati národnost panovníkovu nebo panující kasty, jest zavržitelný a bezvýsledný.

Kdysi platná zásada cuius regio eius religio — panovník smí určovati náboženské přesvědčení — na štěstí zmizela z platného práva. Ale na její místo nastoupila jiná právě tak zavržitelná: Cuius regio eius natio. Zemřelý ministr von Hammerstein prohlásil za pochvaly parlamentu: »Žádáme po Polácích, aby se stali vnitřně Němci.« Smí se vůbec germanisovati s dobrým svědomím? Není vrozeného lidského práva na vlastní národnost, která spočívá na přesvědčení srdce? Právnictví sice po Savignym nechce nic věděti o vrozených lidských právech, ale běda státu, který by proto ignoroval takové nároky. V srdci žije cit pro právo nezávislé na juristech. Jest proto jedním z nejsmutnějších zjevů, když německé měšťanstvo, které přec svéprávní postavení ve státě vděčí přirozenoprávním ideám francouzské revoluce, nyní namnoze zapírá přirozené právo, a to jak vůči nižším sociálním skupinám, tak proti národním menšinám.

---

[1] Spisovatel se brání výtce doktrinářství, ale toto tvrzení je jistě aprioristická theorie. Pozn. refer.

Jako stát nesmí vnucovati poddaným náboženské přesvědčení, tak ani cizí národnost.

Neúspěchy německé kolonisace ve východní marce vedly k ostřejším prostředkům: r. 1904 vydán zákon, jímž zakládání usedlostí jest podmíněno svolením vládního presidenta. Polský sedlák tedy nebude snad smět rozděliti svůj statek mezi své dva syny. Nezní tu jako výsměch císařova slova: »Němectví jest kultura, jest svoboda pro činnost každého«?

A dále boj o řeč: ne v mateřské řeči — mimo náboženství[1] — výlučně jen německy vyučují se polské děti. Je to lidské, je to mravné?

K tomu dále celá soustava malicherných policejních předpisů.

Naše snahy germanisační jsou nejen zavržitelny, nýbrž i zcela marny co do nabytí půdy a vyhubení řeči. Konečně by nezbylo než vyhnati všecky Poláky za hranice, jako kdysi lidi jiného vyznání.

Nejškodlivěji účinkuje jazykový boj na vzdělání ve smyslu výchovy i vyučování.

5.

Říká se, že v politice se nesmí vyběračně hleděti na prostředky. Ale Rusko na př. dokazuje, jak málo svede soustava znásilňovací. Celá vnitřní rozháranost státu spadá svým začátkem v jedno s porušťováním.

Ale — namítá se — porušťování, maďarisace a počešťování se nesmí stavěti na roveň germanisaci. Ony národy potlačují vyšší kulturu ve prospěch nižší, Němci naopak. — Pokládám také německou kulturu za vyšší, ale polská také není tak nějak ubohá, jak tvrdí němečtí nacionalisté. (1364 byla již v Krakově universita, v Německu žádná.) Dále nikdo neví, jak vysoko ještě dospěje v umění, vědě. (Říman-Varus také pohrdal německou kulturou.) A konečně: Poláci netouží po naší kultuře, poněvadž lpí na své.

Konečně se říká, že Němci se jen brání proti národním menšinám. To je jen z části pravda. Na př. sto devatenáct tisíc Dánů ve Šlesviku přece není nebezpečno pro 60milionovou říši. Ale i kdyby to byla jen obrana, tu reakce nesmí jíti dál než akce. V tom je kardinální chyba německé politiky, že každý národní projev pokládá za útok na němectví. Žijeme přece v právním státě, t. j. každý smí projevovati svou národnost a přesvědčení, pokud se nesrazí se zákony. Dovolíme-li socialistům a anarchistům jejich propagandu, smějí národní menšiny činiti nárok na totéž právo.

---

[1] Nejnověji již i to bylo omezeno. Pozn. refer.

6.

Positivní program:

1. Jednota německého státu musí býti zachována, německá kultura ve východní marce chráněna a šířena dle možnosti.

2. Jednota státu nežádá germanisace menšin. Všecky výjimečné zákony a nařízení musí býti zrušeny.

Tento program sliboval § 118. frankfurtské říšské ústavy z 28. března 1849, přijatý jako § 186. do říšské ústavy.

Provádění ovšem není snadné.

Nemám proto valné naděje, že tyto ideje brzy se uplatní. Nepěkné slovo kancléře Bülowa o polské plodnosti králičí bylo v nacionálním tisku s jásotem pozdraveno; Humboldt, přítel Schillerův, by tak jistě nebyl promluvil, a kdyby, pak by se byla rozvířila bouře nevole. Tu připomínáme Grillparzerovo: »Von der Humanität durch die Nationalität zur Bestialität.«

Ze správních úředníků ani jeden si neujasnil, že tento problém nese na sobě ráz pouhé časovosti. Národnostní myšlenka má jen relativní cenu. Správní úředníci jsou skoro vesměs z agrární drobné šlechty, z třídy to, která jistě není vedoucí duševně nebo hospodářsky, naopak namnoze jí chybí kontakt s novodobým vzděláním; za studií zakládali si víc na mensuře než na pochopení problémů doby.

Vinu má ovšem nejen správa, nýbrž i vláda.

Zní to trochu neuctivě, ale jest jasno, že Bismarck způsobil zhoubu v německé národní duši v nejednom směru. Bismarck byl geniem činu, ne geniem smýšlení. Jeho mravní názor světový charakterisuje věta: »Moc před právem.« Ale Bismarckovi samotnému se stalo přeceňování moci osudným (katolická církev a sociální demokracie byly jen posíleny bojem). Dějiny učí, že z obou světových mocností jest myšlenka silnější než meč.

Boj proti národním menšinám jest bezvýsledný boj proti ideám.

Méně Bismarcka a více Schillera! Překonejme pudový nacionalismus duchem lidskosti. Jen tím zachováme své němectví. Nacionalismus odvádí od němectví. Sláva spravedlnosti nad slávou zbraní!

*

Není nahodilé, že studie vyznívající ve snášelivost a lidskost vyšla právě v »Die christliche Welt«. Tento časopis byl z těch nemnohých, které již dříve odsuzovaly násilná opatření proti Polákům, jmenovitě ovšem ukrutnosti Vřešenské.

Pro nás je důležito, že jsou i v Německu kruhy, které kladou lidskost, mravnost, spravedlivost, právo nad prospěch a zájem národa.

Z.

Čína v převratu.

Když byli Rusové poraženi od Japonců, jekot radosti zavířil v celém žlutém světě. V císařství indočínském, které patří Francii, bylo třeba potlačiti povstání, která dokazovala, s jakou pozorností sledovali Anamité události Orientu. I Hindové jásali nad vítězstvím Japonců, tak že lord Curzon, dříve než opustil své místokrálovství, povolal všechny hindské studující z japonských universit.

Říše Slunce neodvážila se sice přímo zúčastniti války mezi Ruskem a Japonskem, ale neuplynul ani jeden rok a z jejích nejlepších pluků ztratila se třetina mužstva. Uprchlí vojíni sloužili v řadách Chunguzů nebo i pod bezprostředním velením důstojníků Mikada.

Pohromou Rusů evropské mocnosti u Číňanů mnoho ztratily, a nad to se u národa čínského vykrystalisoval neznámý dosud cit, patriotism.

Pokořeni vojenským leskem, kterým se obklopovala evropská civilisace, Číňané trpěli dlouho přítomnost bílých. Jejich odpor proti nim jevil se jen řídkými revoltami. Ale opovrhovali z hloubi těmito barbary Západu, které pokládají o mnoho nižší v inteligenci a civilisaci.

Dnes, kdy japonská vojska ukázala národům žlutého plemene, že pouta evropská mohou býti zlomena, Čína se opět vzmužila, setřásla svou malátnost a strach a hotoví se odhodlaně zúčastniti se přímo staletých zápasů, které se připravují mezi dvěma rasami a jichž válka rusko-japonská byla jen preludiem.

Ale cítí se ještě příliš slabou, aby odkryla svou škrabošku; musí dříve seznati poslední tajnosti bílé moci, aby mohla bojovati s úspěchem. Také lidové hnutí proti cizincům, které převládá nyní v Číně, není nikterak inspirováno vládou. Tato naopak mu brání, protože uvažuje, že nebeská říše není připravena na zápas a že předčasný

konflikt se západními mocnostmi skončil by pohromou Číny. Jest pravda, že intervence Japonska mohla by změniti situaci.

Dnes v Pekingu jest velmi mocnou strana reformatorů. Přemožena v osobě císaře Kouang-sina, ztichla útěkem Kang-you-Wei a exekucí některých jejích společníků, a nemluvilo se o ní od r. 1898 do r. 1902. Hodili se dobře tajnému přání Číny, aby zmizeli docela. Vážné události, jichž Asie byla jevištěm, nutnost transformovati nebeskou říši, jestli chtěla uniknouti pokoření, aby byla rozdělena Evropanům, nebo aby snášela jho Japonců, získala strana reformatorů mnoho přívrženců.

Mocní mandarini, starostlivi o budoucnost své země, stali se obhájci žáků Kang-you-Weie.

Oddanost k dcerám bývalého čínského ministra v Paříži, S. E. Ju-Kenga, jež císařovna vdova zvolila za své družky, nový duch nabyl půdy u dvora a též u staré císařovny.

Dnes zvláštní ironií věcí tato žena, která ještě před pěti lety vtělovala v sobě všechnu starou Čínu, která svrhla s trůnu svého synovce Kouang-sina, protože přál novotám, nastoupila sama na dráhu reforem a směle reorganisuje nebeskou říši.

Uskutečnila již mnohé reformy, vedle kterých reformy zamýšlené Kouang-sinem zdají se velmi nedokonalými.

To jest výsledkem zručnosti jejích rádkyň, které přesvědčily starou císařovnu o nebezpečí, ku kterému spěje její říše, jejíž území jest předmětem tolika žádostivostí. Jaká těžká zodpovědnost by padala na starou císařovnu, kdyby dopustila rozdělení království syna Slunce! Jak odvážila by se objeviti po smrti svým předkům, kdyby nedovedla předejíti pohromám své říše a zanechala svým nástupcům zmrzačenou Čínu!

Úspěchům strany reformatorů pomohli studující, kteří studovali v cizině, a zvláště ti, kteří konali svá studia na japonských universitách.

Tato studující mládež snaží se zavésti do své vlasti reformy, které učinily království Mikada mocným státem. Mnoho studujících jest též skutečnými revolucionáři, kteří hodlají zničiti minulost a na troskách zbudovati novou Čínu, která by byla schopna vzíti na sebe vedení žlutého světa.

Jimi vnikají tyto nové ideje poznenáhlu do ohromné masy 400 millionů duší. Založili žurnály psané obecnou řečí, jichž redaktoři kritisují nynější stav věcí, požadují administrativní přeměny nebeské říše, útočí na mandariny, kteří jsou nepřáteli reformatorů,

nebojíce se ani nejhorších smrtí, jako se stalo hlavnímu redakoru časopisu S o u p a o, který byl usmrcen, že hrubě potupil některé ministry, příliš vlažné dle jeho mínění.

Též ženy zúčastní se tohoto hnutí, povzbuzeny příkladem dcer S. E. Ju-Kengových. Císařovna vdova založila ze svých vlastních peněz zvláštní ústav pro dívky dvorských hodnostářů.

Až dosud čínská žena žila v největší nevědomosti. Dcera nebo žena žila monotonním životem, který nezušlechťoval žádný literární požitek. Náležela-li k třídě vznešenější, jediná její nečinnost ji vyznačovala od ženy lidu. Dnes situace se mění. Spatřujeme již také mladé Číňanky, které se ubírají na japonské university, kde vedle studujících čínských doplňují své učení.

Revue, specielně určené ženám, tisknou se ve větších čínských městech. Vyšly v Shangai »E s s a i e o ž e n s k é d u š i«. Spis pojednává o p r á v u č í n s k é ž e n y o v o l b ě s v é h o m a n ž e l a. H i s t o r i e o v z n i k u f e m i n i s m u v J a p o n s k u byla právě přeložena do čínského jazyka. Čínská studentka napsala spis H e r o i c k é r u s k é ž e n y, ve kterém se popisují ruské ženy, které se zúčastnily nihilismu.

Konečně císařovna vdova, která ediktem z 1902 radila odstranění obvazů nohou, zavrhla nyní definitivně tento barbarský zvyk zvláště úsilím protestantských missionářů. Také se utvořily společnosti, jejichž členové se zavázali k tomu, že nebudou mrzačiti nohy svých dcer a že zabrání svým synům, aby si brali za manželky dívky se znetvořenýma nohama.

Tato ženská evoluce jest pronikavým znamením přeměny v Číně. Před 10 lety žádný by se neodvážil navrhnouti změnu staletých zvyků a mravů Číňanů.

Starodávné klasické zkoušky, kterým bylo přítomno 250 až 300 tisíc kandidátů, mezi nimiž byli i starci, provádějí se novým způsobem. V dřívějších zkouškách stačilo rozvití řečnického talentu na texty Konfucia a triumfoval-li, mohl býti jmenován prefektem i inženýrem, generálem, lékařem, úředníkem, admirálem atd.

Při posledních zkouškách předložili examinatoři kandidátům na rozkaz císařovny tak smělé otázky, že by se neodvážily dáti podobných i francouzské university.

Vizme na př. dvě z těchto otázek:

»Evropská civilisace jest dobrou nebo zlou pro národy jí nemající? Japonsko stalo se mocností prvního řádu, přijavši ji. Naproti

tomu Egypt upadl pod jho Angličanů následkem zavedení západní civilisace. Jaký závěr vyvodí kandidát z těchto dvou příkladů pro Čínu?«

»Jakých zákonných prostředků mohla by užíti říše středu, aby donutila Spojené Státy, by odstranily zákony proti vystěhovatelství Číňanů do Ameriky?«

Na tuto otázku odpověděl jeden vyznamenaný kandidát, že by bylo nejlépe zorganisovati bujarý venkov k bojkotu proti americkým produktům, z něhož má již nyní republika strach.

Od více let snažila se vláda v Pekingu, aby Spojené Státy odvolaly opatření proti čínským dělníkům, kteří spokojují se tak minimální mzdou, že znehodnotili plat za práci ve Spojených Státech tak, že američtí dělníci nemohou býti ani živi z práce. Hromadné vystěhování čínských dělníků mělo odstraniti tuto nesnáz; také vláda ve Washingtonu rozhodla se zameziti přístup Číňanům do Sp. Států. Nuže, dnes cech řemeslníků chce triumfovati tam, kde syn nebes prohrál. Jsou odhodláni nepřipouštěti více do Číny amerických produktů. Opatření jsou tak přísná, že, kdyby Číňan na př. koupil šicí stroj z Ameriky, propadne smrti; jeho spoluobčané ho odstraní.

Toto národní hnutí mělo pro Sp. Státy ztrátu mnoha set milionů dolarů. Mnoho továren propustilo své dělníky a velké továrny přestaly pracovati do ukončení krise. Hnutí antiamerické béře takovou tvářnost, že americká vláda opatrně vyslala do Číny válečné lodi, by chránily americké obyvatele před násilím.

Zároveň se vyjednávalo mezi Čínou a Amerikou. Missie Číňanů, která přišla do Evropy, vyjednávala nějaký čas ve Washingtoně s obchodníky, a víme z dobrého pramene, že čínští dělníci objevují se i nadále ve Spoj. Státech.

Takto hrdá republika, jíž mocnosti evropské tak často se podvolily, kapituluje ne před asiatským státem, ale před jednoduchou associací dělníků, o níž nevěděla před 10 lety.

Tyto korporace, skutečné odborové syndikáty silně organisované, nabyly množstvím svých přívrženců strašné síly, před níž i nejmocnější mandarini musí se skloniti. Sám Syn Slunce musí dbáti těchto sdružení, která často způsobila v Číně strašné revoluce.

Volí si ze svého středu předsedy zodpovědné obecním shromážděním členů spolku. Jsou to republiky ve státě.

Až dosud zaměstnávaly se jen svými odborovými zájmy. V nynější době staraly se také o záležitosti země a zamýšlejí zúčastniti se hospodářského zápasu s bílou rasou.

Posledního roku vytlačovaly ruské zboží z Mandžurska. Tohoto roku bojkotovaly americké produkty a císařovna vdova požádána o intervenci, odpověděla, že jest jí nemožno nutiti své poddané, aby užívali amerického zboží.

Svou inteligencí porozuměla císařovna vdova, že jsou tyto odborné korporace budoucností Číny, a že mandžurská dynastie musí zužitkovati tuto sílu, nechce-li býti jednoho dne smetena těmito syndikáty řemeslníků.

Hluboce dotčena ruskou revolucí, stará císařovna nechce odkládati s vyhlášením politické konstituce svému národu, nežli si ji sám vynutí silou. Jest rozhodnuta zreformovati ji co nejdříve pomocí odborových syndikátů.

V nynější době nemůže býti parlament obeslán lidem čínským. Zvyklý obírati se jen záležitostmi své vesnice, Číňan nemá nutného politického vzdělání a neporozumí, co se od něho požaduje. Uplyne mnoho let, nežli se stane voličem.

Naproti tomu odborové syndikáty mají značnou praksi o volbě, protože si volí své předsedy. Jest na snadě, aby syndikáty volily poslance do parlamentu.

Byla vyslána do Evropy misie, aby studovala zařízení »kurií« v Rakousku, kde jest dokonalý system tříd zájmových voličů. Až se vrátí, zavede se tento systém v jedné provincii, aby se seznaly jeho nedostatky. Opravené rozšířené hlasovací právo zavede se postupně do jiných provincií. Pekingský dvůr počítá, že tento system bude zaveden ve 12 letech v celé říši. Jaký převrat v tomto rozsáhlém císařství, kde doposud vládla jen despotická vůle!

Snad si nepředstavujeme tak hlubokou a rychlou změnu v zemi, která jest stále považována za stát nezměnitelný a šablonovitý, podoben v jistém způsobě mumii a uzavřen v nepronikuntelný krunýř staletých tradic a zvyků!

Ale nic není bludnějšího než tato legenda o Číně. Není země, která by měla takovou minulost jako říše středu. Její historie jest 20 století neustálých válečných zápasů, vraždění bez konce. Když neválčili Číňané mezi sebou, bojovali proti kočovným národům, Skythům, Hunům, Turkům, Tatarům atd. Zvítězí-li Číňané, kočovní národové drancují Evropu, aby se pomstili za porážku v Asii. Porazí-li Čínu, usadí se v ní a brzy splynou v jeden národ s četnějšími domorodci. Jest tomu málo přes dvě stě let, co Číňané zapomněli pod vládou mandžurskou své chrabrosti a co jim vítězové inspirovali opovržení ke zbraním. Byla to politická moudrost vítězů, neboť

jsouce v menšině, nestali by se pány této ohromné říše, kdyby neučinili Číňany mírumilovným národem.

Nicméně, národ honosící se po staletí takovými vojenskými vlastnostmi, potřebuje jen jiskry, aby v něm obživly. A to se stalo: Japonská vítězství vzkřísila v něm jiskru válečného nadání, které v něm dřímalo. Dnes Čína tvoří národní vojsko organisované po evropsku a disponuje již skoro 100.000 muži, vycvičenými německými a japonskými důstojníky.

Zemřelý Angličan Robert Hart, ředitel čínské celnice, byl pověřen císařovnou načrtnouti plán reorganisace vojenské v Číně. Navrhl utvoření 4 vojenských sborů o 200.000 lidí. Toto ale nedostačovalo dvoru; upravili dle něho jiný, dle kterého bude míti Čína v 5 letech 500.000 vojáků.

Místokrálové byli zbaveni svých vojenských pravomocí. Kteří si stěžovali, jako místokrál Nankinský, byli pokáráni a odsouzeni k pokutě 50 taelů ve prospěch válečného fondu.

Dnes jest Čína rozdělena ve 20 vojenských sborů po dvou divisích o 12.500 mužích. Každá divise bude se skládati ze 4 pluků pěchoty, 1 pluku jízdy, 3 baterií dělostřelectva a sboru ženijního. Vojáci budou 9 let v činné službě a potom budou tvořiti první reservu, v které budou 3 roky s dvěma měsíčními cvičeními každého roku. V druhé reservě, taktéž 3 roky trvající, budou povoláni jen na 14 dní každého roku.

S těmito reservami bude míti Čína v čase válečném 1 milion lidí.

Namítne se, že čínské tlupy nebudou se moci postaviti proti evropskému vojsku. Jest pravda, ale jest uvážiti, že výcvik těchto tlup se rapidně změnil. Evropané by se zmýlili, kdyby se domnívali, že mají před sebou směšné čínské vojsko, které ihned se rozuteče. Doba »tygrů« zmizela. Přísloví »Jako nevezme se dobrého železa na hřebík, tak nebude počestný člověk vojákem« minulo. Dnes se již nerekrutují důstojníci a vojáci z lidu. Starověk opovrhující válkou jest nahrazen žhoucí láskou k vlasti a nejvznešenější rodiny vysílají syny k vojsku. Dávají se k vojsku jak prostí lidé tak i vznešení, kteří odbyli s prospěchem svá studia a zříkají se výhodného postavení.

Francouzští důstojníci viděli manevrovati čínské vojsko a prohlásili je za výtečné. Chvála, kterou přisoudili oddílům z Tchengchitongu, jest pozoruhodná. Jsou velmi otužilí proti únavě a jejich obratnost jest překvapující. Předčí i japonské oddíly.

Noví čínští důstojníci nepodobají se nikterak dřívějším vojenským mandarinům, kteří z vojenského umění uměli jen střileti z luků a zdvihati nohy.

Ke konci 1904 bylo již v Číně 22 vojenských škol s 3364 kadety. Němečtí a japonští instruktoři vyučují mladé Číňany vojenskému umění. Nejinteligentnější z těchto budoucích důstojníků jsou posíláni do Japonska do vojenských škol. Učí se témuž jako Japonci, dělají tytéž zkoušky a vychodivše školu vstupují jako důstojníci do vojska Mikadova. Tam pobudou 3 nebo 4 roky a vrátí se do své vlasti.

Takto se vrací do Číny každoročně asi 300 důstojníků. Připojíme-li k tomu 8—900 důstojníků z čínských vojenských škol, kádr vojenský zvětšuje se každoročně o 1200 vycvičených důstojníků.

Jest také mnoho škol pro poddůstojníky všeho druhu, kteří by mohli v čas války zastupovati důstojníky.

Dle rozkazu císařovny vdovy všichni vyšší mandarinové musí posílati aspoň jednoho syna do vojenských škol a někteří dvorští hodnostáři mají syny v ústavech vojenských v Japonsku i ve škole vojenské v Nankingu, řízené německými důstojníky.

Dle příkladu Japonců čínští důstojníci horlivě cvičí oddělení a poučují podřízené.

Také loďstvu věnuje se veliká péče. Zničeno ve válce čínsko-japonské, rychle se znovuzřizuje pomocí Japonců, kteří jim také poskytli několik křižáků a děl.

Za války rusko-japonské vypustila Čína na vodu některé lodi a japonský admirál přítomen tomuto obřadu, byl nadšen svojí zemí, že pomohla Číně k takovému loďstvu.

Čínské poselstvo objednalo v Evropě mnoho válečných potřeb z anglických a německých loděnic.

Jak Čína zjednává rovnováhu k těmto vydáním? Zřízením všeobecného státního rozpočtu, jenž zvýší příjem z 350 mil. na 2½ miliardy.

Až doposud místokrálové vybírali sami veškeré daně a po vydáních odváděli zbytek císařské pokladně. Ovšem že posílali co možná nejméně. Nebylo nic divného, že místokrál zachoval si po 3 letech 12 mil. jmění, zatím co jeho služné obnášelo 200.000 fr., a věnoval 8—900 tisíc fr., aby dosáhl místa.

Nyní nastává obrat vlivem reformatorů, ačkoliv jest ještě většina mandarinů, kteří zneužívají svého úřadu k obohacení.

Šlechetný místokrál Chantoangský navrhl císařovně vdově, aby daně se vybíraly zvláštními úředníky zodpovědnými jen dvoru, a tím dal popud k zařízení centrální a finanční administrace; sám zřekl se všech finančních práv.

Za odměnu dostal od císařovny skvostný žlutý kožíšek, nejvyšší to vyznamenání, udělované zpravidla jen generálům, vítězícím ve válce. Zároveň vyzvala sira Roberta Harta, aby na základě těchto návrhů načrtl finanční rozvrh, který byl přijat vládou. Finanční ministr přijal mnoho úředníků, kteří vybírají jen daně.

Také císařovna vdova vlivem reformatorů uveřejnila edikt, který nejpřísnějšími tresty stíhá veškeré malversace. Naproti tomu slíbila, že zvýší služné mandarinů, aby neměli výmluv, že nemohou vystačiti se svým služným.

Poselstvo vyslané do Evropy má zpraviti vládu, jakým způsobem jsou placeni úředníci, aby dle toho upravilo se služné čínských úředníků. Ovšem tyto reformy jsou nebezpečny říši, protože mandarini příliš uvykli korupci, která jest hlavní příčinou slabosti říše.

Číňané přisvojili si postupně všechny evropské vynálezy. Všechna velká města jsou spojena telegrafem a v Pekingu i v jiných městech jest zařízení telefonní. Ovšem užívají těchto nových vynálezů jen mezi sebou a zpěčují se telegrafovati nebo telefonovati s Evropany a bude dlouho trvati, než vyslanci budou se moci dorozuměti telefonem se zahraničním ministrem.

Také jest překonán odpor k železnicím a mají již více než 10.000 km tratí postavených nebo projektovaných. Nejvíce drah jest okolo Pekingu a v Mandžursku. Nedostatek tratí v ostatní Číně není vinou Číňanů, kteří uznávají nyní důležitost drah, ale koncessionářů, kteří nedodržují smluv. Proto Čína hodlá stavěti si sama dráhy bez pomoci cizích kapitálů a odpírá udělovati nové koncesse cizincům, byť si tím ukládala těžké peněžní oběti.

Vůbec Číňané hledí se brzy zbaviti cizího vlivu. Nedávný edikt zakazuje nejkrutšími tresty Číňanům, kteří by propůjčili svá práva k dolování cizincům. Mandarinové, kteří by tomu nezabránili, dopustí se zločinu urážky vlasti a budou zbaveni svých ctí a hodností.

I Japonci nebudou vždy trpěni v Číně. Vůdce reformatorů generál Yintchang vyptáván na budoucnost Číny a po jejím

úkolu v koncertě velkých mocností, prohlásil, že projektované reformy mají za účel dáti Čínu Číňanům a ne Japoncům. »Naše sociální organisace,« pravil, »jest tak různá od organisace císařství japonského, že může býti mezi oběma zeměmi jen smlouva založená na společných zájmech. Japonsko zůstává i s jeho pokrokovostí feudálním oligarchickým státem, kdežto v Číně není ani feudální ani dědičné šlechty. Naše země jest ve skutečnosti republikou jako Japonsko jest feudální monarchií.«

Jest jisto, že oba národové nejsou úzce spolu vázáni. Historie každé této země jest vyplněna vypravováním válek, které zmítaly tyto říše po mnoho století. Číňan vždy pohrdal Japonci k vůli jejich malé postavě a míšení se s rasou malajskou. Až se stane Číňanu Japonec neužitečným, zapomene jeho služeb a bude v něm viděti soupeře, který mu překáží v nejzazším východě. Také Čína nezapomněla dosud své porážky v roce 1895.

Rivalita těchto dvou národů dává nám naději, že budeme dlouho v držení zemí na východě. Přeludem klamným by bylo, že se tam udržíme věčně. Žlutí projevili se velmi energicky pro nauku Monroeovu, že Asie má náležeti jen Asiatům. Na nás jen nyní záleží, abychom s nimi zůstali logickými a abychom v nich nevzbudili představu, že Asie má náležeti Evropanům.

F. Mury.
člen vyšší koloniální rady.
Z franc. přeložil *F. Pliška.*

Agrární otázka v Rusku.

Podává Adolf Černý.

(Pokračování.)

Jiný obraz se nám objevuje, pozorujeme-li pouze poměr půdy, vhodné k rolnickému hospodářství. S toho hlediska skoro všude — s výjimkou gub. oloněcké a jižních stepních gubernií — převládají selské pozemky nade všemi ostatními; při tom ve většině nečernozemných gubernií velkostatkářská polní a luční půda tvoří ¼—½ podobné půdy selské. Z půdy státní, údělné, klášterní atd. poněkud značnější pozemky, vhodné k selskému hospodářství, jsou jen v gub. samarské, orenburské a permské.[1]

Nejmenší velkostatky nacházejí se ve středních guberniích průmyslových a zemědělských (ale přes to, jak řečeno, zaujímají ¼—½ selské hospodářské půdy); značně větší jsou na západě (v pobaltských gub., v gub. vitěbské, minské, kyjevské a podolské), na jihu (v gub. bessarabské, chersonské a jekatěrinoslavské) a na východě (v gub. permské, ufimské, orenburgské, samarské, saratovské a astrachanské). Skutečná latifundie jsou ve všech guberniích, ale převládají v guberniích nejvýchodnějších (stepních a lesních): v ufimské, astrachanské, orenburgské a permské gub. zaujímají ohromná latifundia (přes 10.000 děsjatin) od 53 do 99% veškeré velkostatkářské půdy. Vůbec náleží latifundiím ve 49 gub. evropského Ruska 27,221.000 děsjatin; toto ohromné prostranství jest majetkem 924 osob, tak že na každou připadá průměrně 29.500 děsjatin.[2]

Množství půdy, přidělené malým rolníkům selskou reformou, stačilo jim jakž takž před čtyřiceti lety — ač víme, že již tehdy valná část selského lidu měla náděly při extensivním hospodaření nedostatečné a že postavení jeho ještě stěžovaly vysoké splátky výkupné a jiné okolnosti, o nichž jsem se buď již zmínil neb o nichž budu mluviti níže. Postavení selského lidu se však do nynějška značně zhoršilo, poněvadž příbytek půdy nerostl s rozmnožováním

[1] Tamtéž, str. 77, 78.

[2] Tamtéž, str. 78, 79.

obyvatelstva. Sedláci přikoupili sic od r. 1862 do 1897 od velkostatkářů 12,900.000 děs., ale tento přírůstek půdy dalekc zůstává za vzrůstem obyvatelstva. R. 1860 bylo v 50 guberniích selského obyvatelstva mužského rodu 23,124.000 duší, za 20 let vzrostlo o 36%, totiž na 31,463.000 duší, do r. 1900 dostoupilo 43,176.000 duší, čili vzrostlo za 40 let o 87%.[1] Přes to, že selské půdy absolutně přibývalo, zmenšovaly se průměrné náděly rapidně. Kdežto v době provádění reformy průměr selského nádělu vůbec (tedy bez zřetele na tři hlavní skupiny bývalých poddaných) činil 4·8 děs., připadaly r. 1900 i po připočtení dokoupené půdy na duši průměrně jen 3 děs. Zmenšení to ovšem jest v řadě gubernií ještě značnější a tím bída ještě větší. Tak v novorossijské oblasti průměrný náděl s 6·2 děs. sklesl na 2·5 děs., v severozápadních gub. s 5 na 2·2 děs., v jihozápadních s 2·9 na 1·4 děs.; v jednotlivých guberniích středních zemědělských, jihozápadních a maloruských sklesl průměrný náděl na 1·2 děs.[2] Nedostatek půdy objeví se ještě větším, vezmeme-li v úvahu vzrůst obyvatelstva o b o j í h o pohlaví. —

Při pátrání po příčinách hospodářského úpadku malorolnictva v Rusku nesmíme pominouti f o r m y d r ž e n í p ů d y. Charakteristickou formou pro Rusko jest společné, obecní držení, »s e l's k a j a o b š č i n a«, vzniklá ze staroruského »m i r u«, od něhož však se během času tak vzdálila, že těžko v ní rozeznati jeho stopy. Nynější »sel'skaja obščina« čili »mir« má povahu organisace ekonomicko-finanční: řídí záležitosti hospodářské a rozvrhuje daně, vyměřené celému »miru«, na jednotlivé členy jeho. Nejvyšší a jedinou instancí v obščině jest »sel'skij schod« (obecní shromáždění), jehož se účastní všichni hospodáři. Obščina může zahrnovati buď jen jednu ves nebo několik vsí dohromady. — Jinou, policejně-administrační organisaci, t. zv. »v o l o s ť«, tvoří delegáti obščin, volení za každých 10 samostatných členů »obščiny« čili »miru«. Členové volosti volí si »staršinu« a několik soudců. V obor působnosti volosti spadá soud (volostnyj sud), rozvrhování daní na jednotlivé »miry«, vydávání cestovních pasů a prostředkování mezi sedláky a vyššími úřady.

[1] Nevím, odkud má Hercenštejn (l. c., 2.) tato čísla. V úředním díle »Статистическія свѣдѣнія по земельному вопросу въ европейской Россіи« (vydání »Отдѣла Сельской экономіи и Сельскохозяйственной Статистики Главнаго Управленія Землеустройства и Земледѣлія). Petrohrad 1905, nacházím tato čísla: r. 1858 napočteno revisních duší (tedy selského obyv. muž. rodu) bez donské oblasti 22,395.800, podle posledního sčítání z r. 1897 jest v 50 gub. všeho selského obyvatelstva muž. rodu 39,274.200.

[2] H e r c e n š t e j n, l. c. 2.

Nejdůležitější činností miru jest dělení pozemků jednotlivým členům miru, které se děje v různých lhůtách. Dělívalo se po 3 letech, po 6, po 9 i v delších lhůtách. Od r. 1893 stanovena jest zákonem nejkratší lhůta 12letá, a dělení (»pereděl«) může se konati jen tehdy, vysloví-li se pro to $^2/_3$ obecní hromady. Dělení samo děje se podle různých zásad, nejčastěji podle počtu »revisních duší« čili podle počtu mužských obyvatelů r. 1858, tedy podle zastaralé jednotky, která nyní již neznamená skutečného člověka, nýbrž určitou plochu půdy a spojenou s ní summu poplatků. Jinde děje se podle současného počtu mužského obyvatelstva, podle stupně zámožnosti jednotlivých hospodářů nebo podle samostatných hospodářských jednotek (rodin, vedoucích samostatné hospodářství).

Jasno jest, že časté dělení vadilo pokroku hospodářskému a tedy i vzrůstu blahobytu. Větší hospodářské úpravy a opravy byly nemožny, nikdo se k nim neodhodlával, poněvadž věděl, že za nedlouho může mu býti zlepšený pozemek při novém dělení odňat a místo něho přidělen pozemek jiný, horší. K tomu ve větších obščinách připojuje se jiná nevýhoda: velká vzdálenost polí od obydlí. Tak v 5 guberniích jsou pole od obydlí vzdálena 5·8 versty, v 7 guberniích 9·9 v., ve 2 dokonce 16 verst, v jedné 21, v jedné až 41 verst.[1]

Ohromným břemenem jest společné ručení za správné odvádění daní (»krugovaja poruka«), jež slabší hospodáře přivádí na mizinu, vhánějíc je v náruč vydřiduchů.

Naproti tomu ovšem možno vytknouti výhody »obščiny«: zabraňuje do jisté míry vznik proletariátu, zachovává se jistou měrou spravedlivě ke všem členům, rozdělujíc luka krátce před kosením nebo přidělujíc špatnější louky každoročně jinému hospodáři — ale jest otázka, zdali tyto přednosti vyváží vady »miru«, zejména však jeho kardinální nedostatek, vyplývající z občasného nového rozdělování pozemků, které jest jednou z hlavních překážek hospodářského pokroku na Rusi.

Sama vláda, které z ohledů fiskálních záleží na zachování »obščiny«, uznala tuto vadu »miru«, stanovíc nejkratší lhůtu nového dělení na 12 let. Vskutku čím kde jest delší období mezi jednotlivými »pereděly«, tím vyšší jest stupeň hospodářství i blahobytu a naopak.

O tom, zdali sluší usilovati o zachování »miru« či o jeho rozpadnutí, vedly se velké spory v ruské literatuře — stály v té příčině proti sobě dva velké tábory, národovců (lidovců) a západníků. Národovci

[1] P. Lochtin, l. c. 210, L. Cybulski, l. c. 58.

(»narodniki«) jistě přeceňovali »mir«, spatřujíce v něm prastarou lidovou formu společného držení země a nepřihlížejíce k tomu, že nynější mir politikou ruských vlád za posledních 200 let tak se změnil, že v něm zbývá pramálo původního a lidového. Jsou dokonce učenci — a není to nikdo menší, než Boris Čičerin —, kteří snaží se dokázati, že »mir« jest vůbec organisace poměrně nová, vyvolaná teprve zavedením osobní daně (poplatku z duše) za Petra Velikého.

Kolísalo-li mínění veřejnosti a odborníků o »miru«, kolísala ovšem i vláda. Vzhledy fiskální vedly ji k ostrým podmínkám zajišťujícím zachování »miru«, který společně ručí za správné placení daní. Vystoupení z »miru« stíženo velice.[1] Rovněž stížen přechod od společného držení země k držení osobnímu. Obojí jest možno jen za souhlasu $^2/_3$ obecního shromáždění — a k tomu dochází velmi zřídka. Silnou překážkou takové jednomyslnosti jsou místní lichváři — »kulaki«, »mirojedy«, jak jim říkají —, kteří mnohde mají většinu členů »obščiny« v hrsti a mohou tedy říditi smysl jejich usnesení. Propuštění jednotlivých členů nebo dokonce rozpadnutí miru objevuje se pouze tam, kde není nouze o jiný výdělek a kde cena půdy stále a značně stoupá, jako v gub. petrohradské, moskevské, tavrické a chersonské — neboť zde se zájmy opouštějících »mir« i zůstávajících v něm scházejí.[2]

R. 1872 objevil se ve vládních kruzích silný proud proti »miru«; toho roku sestavena ku zbadání otázky mirové zvláštní, t. zv. Valujevská komise, která se vyslovila proti zachování »miru«. Ale přes to zůstalo vše při starém, ba došlo od té doby i k některým přiostřením. Zákonem z r. 1893 zrušeno právo osobního nabývání půdy splacením celé sumy výkupné — a r. 1889 ustanoven nad správci volosti t. zv. »zemskij načal'nik«, aby bděl zejména nad správným odváděním daní.

Teprve v nejnovější době vláda změnila své stanovisko vůči »miru«; carským manifestem ze dne 26. února 1903 přikázáno usnadniti jednotlivcům vystupování z »miru« a neprodleně zrušiti společné ručení za placení daní. Za měsíc potom vskutku zrušena »krugovaja

[1] Kdo chce vystoupiti z »miru«, musí mu navždy postoupiti svůj dílec, musí býti prost povinnosti vojenské, musí míti zaplaceny daně do 1. ledna příštího roku, nesmí býti ve vyšetřování, nesmí býti pod exekucí, musí podati svědectví, že rodiče svolují k tomu kroku, musí zabezpečiti neplnoleté děti, nesmí býti dlužen nájemné nebo výkupné bývalému majetníku panství, musí podati důkaz, že jiná obec neb volosť přijímá jej za člena. Kromě toho třeba jest souhlasu $^2/_3$ obecní hromady. L. Cybulski, 61.

[2] Cybulski, 63.

poruka«. Dobře, že zrušena, ale spoustu po sobě zůstavila hroznou, úpadek ohromného množství nemajetnějších hospodářů byl jí přivoděn — a prospěch z ní měli jen »kulaki« a »mirojedy«.

Forma držení půdy v »miru« dosud v Rusku převládá — v majetku »obščinném« nachází se v 48 guberniích 80·1% veškeré selské půdy, kdežto v osobním, dědičném majetku jen 19·9%. Naprosto se s »mirem« nesetkáváme v guberniích pobaltských (kuronské, livonské a estonské) a ve 2 litevských (vilenské a kovenské), velmi nepatrnou měrou se objevuje v třetí litevské gubernii, totiž v grodenské (2·2%), dále v jihozápadní gub. podolské (5·4%) a v běloruské gub. minské (3·1%), skrovnou měrou také v druhé gub. běloruské, totiž v gub. vitěbské (37·9%) a v ostatních 2 gub. jihozápadních (v kyjevské 16·7%, ve volyňské 21·1%). Celkem tedy můžeme říci, že forma »miru« naprosto jest neznáma neb jen skrovně rozšířena v Pobaltí, na Litvě, v polovině Bělorusi, v kraji jihozápadním a v přilehlé 1 gubernii maloruské. Převládající měrou jest »mir« rozšířen v ostatním vlastním Rusku, v guberniích velikoruských a v oblastech velikoruské kolonisace.[1] Málo nad polovici veškeré selské půdy jest v obščinném držení v gub. kurské (59·6%) a černihovské (maloruské, 51·5), od 70—90% mají gub. tavrická (79%), tulská (88·4%), orlovská (82%) a mohylevská (běloruská, 83·8%). Ve všech ostatních středních, jižních i východních a severních guberniích jest v »obščinném« držení přes 90% selské půdy.[2] Jak patrno, forma osobního, dědičného selského majetku rozšířena jest v západních guberniích ruských (úplně ovšem v král. Polském) a odtud se šíří na východ.

Při obojí formě držení však došlo k stejnému zlu: k rozdrobení nádělů, jak již bylo ukázáno, a tím k nutnosti přinajímání půdy. Jeví se to zejména a především u bývalých panských poddaných. Ti byli (vyjímaje západní kraj) nejvíce zkráceni při nadílení půdou, jim bylo odváděti i vyšší poplatky za udělené jim částky půdy. K tomu přistoupila náhlá změna jich právního a sociálního poměru k bývalým pánům, která je pozbavila spoluužívání panských pastvisk, luk a lesů. Výhodu tuto, pro jejich existenci nezbytnou,

---

[1] Jak jest zde obščina zakořeněna, ukazuje odpor lidu proti ukazu ze dne 9. (22.) list. 1906, uvolňujícímu přechod od držení obščinného k držení osobnímu. »Sedláci pohlížejí na tento ukaz jako na pokus o vyvlastnění půdy pracujícího selského lidu ve prospěch kulaků a větších majetníků půdy.« Telegraf, č. 3. ze dne 23. led. (5. ún.) 1907. (Petrohr.)

[2] Статист. свѣдѣнія по земельному вопросу, str. 20—23.

sedláci ztratili — ale při rozdělování půdy po osvobození nepřihlíželo se k tomu, aby jim připadlo poměrné potřebné množství všech druhů pozemků. A to byla kardinální, osudná chyba reformy. Lesy vůbec zůstávaly statkářům, a pastvin a luk bylo sedlákům přidělováno množství naprosto nedostatečné. Ale i polností pociťovali sedláci hned s počátku nedostatek: zavedením peněžního »obroku« místo roboty a výkupného za půdu přibylo sedlákům peněžních povinností, k jejichž vyplnění bylo nutno zvýšiti výtěžek a tedy rozšířiti polnosti. To bylo nutno i z jiné příčiny, z úpadku řemeslné a kustarné výroby. Způsobil to velkoprůmysl, který sice stačil potlačiti průmysl domácký, ale nemohl opět vzrůstati tou měrou, aby stačil zaměstnati značnější část rostoucí a chudnoucí populace. A tak vždy víc a více pociťovali sedláci nedostatek půdy — jehož prapříčinou, jak patrno, bylo nedostatečné provedení selské reformy, zkažení díla, carem Osvoboditelem tak krásně myšleného. Hned s počátku, aby si zjednali potřebné lučiny a pastviny, nuceni byli sedláci ucházeti se o ně u svých bývalých pánů. Někde pracovali za ně určitý počet dní na panském, většinou však je od pánů najímali. Ať tak či tak, vyplývala z toho bída. Buď sedlák zanedbával vlastní pole a přicházel tedy o část výtěžku — buď bral na se nové obtížení peněžním závazkem. A přece bez pastvin a lučin nemohl se obejíti! Tato nutnost byla tak veliká, že doháněla sedláky při ucházení se o panská luka ke vzájemné konkurenci — na vlastní škodu a na prospěch pánů. Podobně i při najímání polí. Kromě toho byli nuceni ucházeti se o nájem různých cípů a pruhů panské půdy, které jim zabraňovaly východ na cestu, příhon k vodě, příjezd k vlastním polím a pod. — tak nesmyslně a k sedlákům bezohledně bývaly selské pozemky od panských oddělovány.[1]

Všecky tyto příčiny spolu s neosvíceností lidu vedly k většímu a většímu hospodářskému úpadku selského lidu. Podle vojenské konskripce koní z let 1899—1901 v 47 gub. nemělo 29·3% dvorů ni jediného koně, to jest málem třetina všech selských usedlostí; z ostatního počtu selských dvorů bylo 42·7% s jediným koněm.[2] Každým hladovým rokem klesá část těchto jednokonných hospodářství na stupeň nejnižší — přechází do kategorie hospodářství bezkonných.

O stálém hospodářském upadání selského lidu svědčí i vzrůst nedoplatků daní.

[1] Vše to výborně vylíčeno v Полит. Энцикл. I, 90—96.

[2] Статист. свѣдѣнія, 27.

V l.	1871—72	bylo	nedoplatků	30·1	millionů	rub.	ročně
» »	1876—80	»	»	31·7	»	»	»
» »	1881—85	»	»	40·4	»	»	»
» »	1888	»	»	41·4	»	»	»
» »	1889	»	»	43·9	»	»	»
» »	1890	»	»	51·5	»	»	»
» »	1892	»	»	80·6	»	»	»
» »	1893	»	»	102·8	»	»	»
» »	1894	»	»	103·5	»	»	»[1]

Výtěžek selských polí — ať již z jakýchkoli příčin — nestačí z valné části ani na vyživení rodiny. Počítá-li se, že k normální výživě jest zapotřebí ročně 17—22 pudů[2] obilí (žita) na osobu, shledáme, že vlastně jen skrovná část malých rolníků sklízí přes to ještě obilí na prodej. Na 1 selskou osobu totiž připadá méně než 17 pudů v 16 guberniích, od 17—22 pudů v 21 guberniích, od 22—27 pudů v 8 guberniích, přes 27 pudů v 5 guberniích.[3]

Hlavní příčina žalostného hospodářského upadání selského lidu spatřována záhy v nedostatku selské půdy, pročež ti, kdož přemýšleli o prostředcích k nápravě, shledávali především nutným rozhojniti selskou půdu. Především sedláci sami, jimž ostatní příčiny jejich úpadku nebyly jasny; jedinou touhou jejich byla a jest: země (půda)! Proto, kdo jen poněkud mohl, přikupoval půdu — což se dálo hned v prvních letech po provedení reformy. V letech 1863—72 kupovali sedláci ročně průměrně 239.000 děsjatin, v letech 1873—82 průměrně 535.000 děs. ročně.[4] Ovšem na druhé straně také pozbývali půdy (v prvém desítiletí průměrně 88.000 děs. ročně, v druhém 218.000 děs. ročně), tak že faktický přírůstek selské půdy za toto dvacetiletí se tím značně zmenšuje.

(Dokončení.)

---

[1] L. Cybulski, 168.

[2] 1 pud = 16·38 kg.

[3] Lochtin, 246; Cybulski, 224.

[4] Полит. Энцикл., 84.

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Pokračování.)

V březnu r. 1866 byli Češi střízlivější, a když bylo obecně známo, že válka jest nezbytnou, hleděli situace, pro Rakousko nepříznivé, využiti ve svůj prospěch. Umírnění i radikálové upozorňovali, že úspěch války Rakousko může si pojistiti uspořádáním vnitřních poměrů; hleděli pozornost vlády obrátiti k svým přáním a ubezpečovali ji, že k sympathiím pro Rakousko ve válce nutí Čechy již historické nepřátelství k Prusům. Nenaléhali násilně v době plné nesnází pro vládu, nechtíce býti viněni z nevlastenectví, aby bez odkladů vyplnila upřímná přání svých národův a zajistila si tak nadšení bojovníků, nýbrž jen dávali jí v tom směru rady. Přáli si obrat politiky rakouské ve smyslu Slovanům příznivé před válkou, ale počítali i s možností, že po válce nastane Rakousku a tím Čechům příznivá změna politiky vnitřní. Patrně nezdálo se jim vítězství Rakouska ve válce býti zcela jisté, ačkoliv zase nevzdávali se naděje, že Prusko bude pokořeno a Slezsko zase ke koruně české přivtěleno. Báli se vítězství Pruska z důvodů nacionálních, hrozili se, že by vítězné Prusko mohlo anektovat kraje české a že by tím nastala Čechům situace pro jejich národnost plná nebezpečenství a útrap, které se tolik obávali a proti které ozvali se r. 1848 za voleb do parlamentu frankfurtského. Válka s Pruskem stala se Čechům »národní věcí českou« i přes to, že vláda rakouská nevzdala se ani tehdy své staré tradiční politiky velkoněmecké. Čechové cítili tíhu této okolnosti. Aby s klidnějším svědomím a s nadšením mohli stát proti Prusům, doléhali v hodině poslední, aby válce byl dán nový ráz, ráz boje za národní svobodu. A slibovali své nadšení a vítězství zbraním rakouským, uposlechne-li vláda rady Čechů. V Praze a v Ml. Boleslavi členové »Sokola«, studující university i polytechniky, intelligenti v Plzni chystali se utvořiti sbory dobrovolnické, ve Vídni odevzdávány byly českými deputacemi projevy loyality a ujištění o věrnosti Čechů. Ale k celému

tomuto ruchu tehdejší vláda, která k politice národnostní neměla nikdy zvláštní náklonnosti, chovala se bez nejmenšího projevu sympathií. Aby před válkou vyplnila některé z přání, radikály vyslovovaných: zreformovala oktrojem volební řád, rozšířila kompetenci zemského sněmu, dala Čechům přiměřené zastoupení v kabinetu a česky smýšlejícího místodržitele, a v poslední okamžik ještě mimořádně svolala zemské sněmy, na to vše neměla ani času, ani klidu, ani chuti; aby s radostí uvítala mimo loyální adressy i touhu po ozbrojení lidu českého proti Prusům, k tomu nedostávalo se jí ani tak důvěry v loyálnost Čechů, jako spíše přesvědčení, že by za tehdejších pokroků ve válečnictví proti takticky a strategicky vycvičeným vojskům nepřítele zmohlo něco nadšení dobrovolníkův. Ani v tom nevyhověla Čechům, aby dostalo se sankce některým usnesením sněmovním. Před válkou Čechové byli zklamáni vládou ve svých nadějích. Nevzdali se jich proto pro dobu ve válce. Nemohli si myslit, že by vláda jinak se mohla chovat k Čechům, kteří ponesou ze všech národů rakouských nejvíce tíhu války, nežli uznale a vděčně. Naděje jejich byly tak silné, že ani po vydání válečného manifestu, od něhož očekávali potvrzení zásad říjnového diplomu a manifestu zářijového, kterých však v něm nebylo, a přes označení nastávající války panovníkem jako války »Němců proti Němcům«, neztratily na své síle. I po 17. červnu r. 1866 Čechové s nadšením prohlásili se proti Prusům, »odvěkému vrahu vlasti«. Viděli v něm přece větší nebezpečenství pro svoji národnost nežli v Rakousku, třeba že se k nim toto chovalo macešsky. Doufali ve vítězství nad Prusy a mohli v ně doufati, poněvadž dosti necenili, že zápas vede se mezi Rakouskem, finančně zuboženým, vnitřně rozháraným, v státnictví a válečnictví zastaralým, v důstojnictvu nepotismem prosáklým — a mezi Pruskem, ideově vyspělejším, v státnictví i válečnictví pokrokovým, v massách vzdělanějším a uvyklým jednání zodpovědnému.

Rychleji nežli doufali, postupovali a vítězili Prušáci nad vojsky rakouskými. 23. června r. 1866 překročili hranice království českého a až na jedinou srážku u Trutnova (28. června r. 1866) dobyli všude bezpečných vítězství. 3. července armáda rakouská byla na hlavu poražena u Hradce Králové, vojsko bylo na útěku a jen s těží podařilo se je soustřediti u Olomouce. Arcivévoda Albrecht jako vrchní velitel severní armády po bitvě králohradecké chystal se chrániti Dunaj proti nepříteli.

6. července r. 1866 před blížícím se nepřítelem opustilo místodržitelství a zemský výbor království českého Prahu, dva dny na to

Prušáci za hlaholu bubnův a píšťal osadili Prahu a na hradě vztyčili prapor černo-bílý. 11. července r. 1866 pražské listy k rozkazu král. pruského velitelství otiskly a v týž den na rozích ulic bylo v obou zemských řečech vyvěšeno provolání k obyvatelům »slavného království českého«, podepsané pruským vrchním velitelstvím. Byl to akt nic neslibující, ale tak obratně stylisovaný, že mohl vzbuditi veliké naděje u nekritických čtenářů. Prušáci žádali, aby nebyli považováni za nepřátele a dobyvatele a za škůdce národa. Prohlašovali, že mají úctu k dějinným a národním právům českým, že nepřišli s úmyslem »spravedlivým tužbám po samostatnosti a volném národním vývoji odpor činiti« ani víře Čechů ubližovati. Žádali, aby občané vojíny přátelsky uvítali a »ohledně potravin, kterých jim nutně potřebí jest«, s nimi v míru pojednali. A na konec vyslovili neurčitě a ne bez pochyb: »Zvítězí-li naše spravedlivá věc, pak by *snad* také Čechům a Moravanům vyskytlo se opět okamžení, ve kterém by svůj budoucí osud volně rozhodovati mohli«.

Jaký cíl mělo toto provolání pruského vrchního velitelství? Prušáci nevydali je za účelem politickým. Když 23. srpna r. 1866 o tomto provolání přišla řeč v osmém sezení poslanecké sněmovny pruského zemského sněmu, ministrpresident Bismarck pověděl,[1] že proklamace v Čechách byla vydána kommandujícím generálem Rosenberg-Gruszyńskim a to z důvodů vojensko-taktických, a není příčiny, proč by se tomuto výroku Bismarckovu nemělo věřiti. Prušáci[2] byli si plně toho vědomi, že osadili Prahu jako příslušníci národa, Čechy nenáviděného, jako vyznavači protestantismu a že osadili Prahu za neutěšených pro sebe poměrů. Staré zemské autority úřední, které mohly usnadniti spižování vojska, Prahu byly opustily. Aby bez velkých bojů a konfliktů umožnili spížování, které nemohli provést v Praze prostřednictvím místodržitelství a zemského výboru, musili se obrátiti přímo na obyvatelstvo, samosprávnými korporacemi representované, a aby u tohoto obyvatelstva vzbudili důvěru a odstranili předsudky nepřátelství nacionálního, náboženského a politického, proto vydali svoji proklamaci. Nepřátelské smýšlení obyvatelstva chtěli omeziti jen na nepřátelství, které vzniká vždy

[1] Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch die Allerhöchste Verordnung vom 28. Juli 1866 einberufenen beiden Häuser des Landtages. Berlin 1866. 80.

[2] O pruské správě v Čechách dobře poučuje spisek civilního komisaře vojenského v Praze G. Steinmanna: Streifzüge preussischer Verwaltung durch Böhmen. Berlin 1866.

z nucení živiti nepřátelské vojsko, aniž by hned v hotových penězích dostávalo se obyvatelstvu za to náhrady. Tento tah pruskému velitelství se zdařil. Bez bojů a obtíží došlo svého cíle. Podrylo u širokých vrstev hned na počátku proklamací půdu k nedůvěře a po celou dobu, co Prahu spravovalo, nedalo příčiny, aby jakkoli urazilo národní, náboženské a politické smýšlení obyvatelstva. Vyhlášky své vydávalo přísně v obou zemských jazycích, listům popřávalo svobody, v divadle dovolilo hráti kusy (»Žižkovu smrt«, »Jan Hus«), které za vlády rakouské nebyly na divadlo připuštěny,[1] nebránilo obyvatelstvu v jeho projevech náboženských a loyálních vůči císaři rakouskému.[2] Sám orgán radikálnějších živlů (Nár. Listy 17. července 1866) mohl napsati: »Vojsko pruské chová se velmi slušně.«[3] — —

Ale proklamace pruská přece byla předmětem politické akce. Původce její byl český exulant Jos. V. Frič, hlasatel radikálně demokratických zásad, muž ne bez světového rozhledu, romantik nejen v poesii, nýbrž i v politice, poctivý, agilní a do krajnosti obětavý. J. V. Frič byl translatorem slovanských jazyků u vlády pruské, a on asi z důvodů politických netuše, že pruské politice nejedná se o anexi Čech, nýbrž jen o vyloučení Rakouska z Německa a o takový mír, aby možno bylo po válce obnoviti staré přátelství s Rakouskem, dal vznik myšlence na vydání proklamace, kterou z důvodů jiných, nežli jaké Frič uváděl a patrně v jiném znění, nežli jak navrhoval, Prušáci uveřejnili. Proklamaci tu také asi do češtiny pro pruské velitelství přeložil. Bujná fantasie Fričova chtěla ve vítězství a příchodu Prusů do zemí českých viděti příchod hodiny, kdy království české mělo státi se zase samostatným, a to samostatnou monarchií s vladařem z jiného rodu nežli Habsbursko-Lotrinského. Frič agitoval u stoupenců a vůdců radikálnějšího směru, kupících se kolem »Národních Listů«, aby bez branné revoluce, všeobecným hlasováním Čechové vyslovili se pro svoji samostatnost a pro nejmladšího syna

---

[1] Jos. Barák: Vzpomínky. V Praze (1905) 113.

[2] 18. srpna 1866 (v den narozenin císaře rak.) pruský generální guvernér officielně účastnil se bohoslužeb v chrámu týnském, které sloužil kardinál-arcibiskup.

[3] Dr. V. Gábler napsal v soukromém dopisu 17. července 1866: »Na chování pruského vojska nemůžeme si právě stěžovati.« Nová Česká Revue I. 840. — Rieger v svých Pamětech: »V celku chválí se Prušáci jako lidé civilisovaní, nezhoršujíce útrapy s každou válkou nevyhnutelně spojené přes nutnou potřebu.« Osvěta 1906. I. 216.

italského panovníka Viktora Emanuele za krále českého, ale nenalezl sluchu.[1] Svobodu vzíti z rukou svého odvěkého nepřítele, Prušáků, Češi se báli, stáli pevně na programu, který ve jménu prospěchu české národnosti kázal dříve i tehdy Čechům vysloviti se pro Rakousko. I po uzavření příměří v Mikulově dne 26. července 1866 mezi Pruskem a Rakouskem, J. V. Frič[2] ještě pokoušel se roznítiti hnutí pro svoji politickou myšlenku. V prvních dnech srpna r. 1866 rozhodil po Čechách v Berlíně tištěný leták: »Pláč Koruny České čili upřímná slova Staro-Čecha propověděná milým krajanům léta bídy 1866«, v němž jako nepřítel habsburské dynastie, rakouského militarismu a byrokratismu, proti stěžejné idei české politiky, austroslavismu, Čechům radil: »Uhři se již připravují. Srbové jsou přichystáni. Smluvme a spojme se s nimi a dílo se nám podaří. A až pak budou všichni rakouští národové svobodni, uzavřeme s nimi velikou, svobodnou federaci na základě práva mezinárodního, která bude sloužit za vzor celé Europě. Federace bez svobody, bez samostatnosti národů federovaných, sen prázný jest jen a klam; kdož jsi federalista, pracuj dříve k samostatnosti. Nejedná se o žádnou revoluci, jedná se jen o veřejné osvědčení českého národa, aby Europa viděla, že žijeme a co chceme. Europa nám jistě podá pomocné ruky, ano ona čeká, abychom se ozvali. Nuže, bratří Čechové i Moravané, ozvěme se tehdy hlasitě, aby nás slyšel svět, a řekněme: My nechceme Rakouska, poněvadž jsme poznali, že nám nejen nic platno není, nýbrž že nám i překáží; my chceme a můžeme bez něho býti a samostatný život vésti...« Hlas Fričův zůstal bez ozvěny. Čechové zůstali oddáni Rakousku i své dynastii. Ani vážněji uvažovati o Fričově politickém programu nemohlo jim přijíti tehdy na mysli. Čeští politikové přes jistou rozmrzelost neztratiliť důvěru ve vládu hr. Belcrediho, pevně očekávali od něho po válce provedení těch slibů, které učinil zářijovým manifestem a patentem. Vyloučení Rakouska z Německa vzbudilo v nich bezpečnou naději, že Rakousko vrátí se do svého nitra, oddá se samo sobě, zanechá politiky velkoněmecké a v provádění národnostní rovnoprávnosti bude vidět své poslání. Žádným neloyálním jednáním nechtěli dáti vládě příčinu, aby se zdráhala na tuto cestu se obrátiti. Za takové situace nemohla akce Fričova skončiti jinak nežli úplným nezda-

---

[1] K. Tůma: Život dra Julia Grégra. V Praze 1896. 206—207. Srv. list Gáblerův z 25. července 1866, který jsem otiskl v »Nové České Revui«. I. 738.

[2] L. Leger: Souvenier d'un slavophile (1853—1897) Paris 1905. 33.

rem. — — 23. srpna r. 1866 byl v Praze definitivně uzavřen mír Rakouska s Pruskem. Prusko stalo se první velmocí německou, připravilo půdu k nedalekému sjednocení celého Německa, jemuž bude vévoditi. Nový mocný činitel vstoupil vítězstvím pruských snah do kombinací českých politiků. Frankfurt rokem 1866 přestal býti hrůzou nacionálním Čechům. Jeho místo tehdy zaujal Berlín.

IV.

Poměr českých politiků k Belcredimu po míru pražském

Mezi rakouskými politiky nebylo pochyby, že porážka Rakouska u Hradce Králové byla porážka rozhodná a že přinesla obrat pro vnitřní i zahraniční poměry rakouské. Vědělo se, že při jednání o příměří stojí Prusko nezbytně na podmínce, aby Rakousko vzdalo se svého místa v Německu, a jednání to s živým zájmem bylo na všech stranách stopováno. Stoupenci velkoněmecké politiky v Rakousku lekali se pravděpodobnosti, že by Rakousko mělo v Německu přestati hráti svoji roli, Maďaři s radostí byli pozorliví na každý krok, poněvadž věděli, že ihned po příměří musí dojíti na dojednání jejich otázky státoprávní, které pro válku nebylo možno dokonati a které bez války sotva by bylo brzy tak příznivě pro ně vypadlo, jak se stalo. Federalisté, zvláště čeští politikové, bez ostychu si přáli, aby požadavek pruský na vyloučení Rakouska z Německa stal se skutkem a aby Rakousko konečně započalo politiku federalistickou.

Když jednalo se ještě o příměří, v druhé polovici července r. 1866, byla Vídeň navštívena těmi, kdo tušili vážnost situace a chtěli těžiti z ní ve prospěch své politiky. Vídeňská městská rada 23. července zvláštní deputací působila na panovníka, aby zřízeny byly ústavní poměry ve smyslu centralistickém, a její kroky podporovány byly projevy Štýrského Hradce, Celovce a j. Vůdcové konservativních politiků polských (hr. Goluchowski) a charvatských (Strossmayer) neopouštěli Vídeň, aby nepropásli okamžik, z něhož mohli by těžiti. Za Maďary ve Vídni s vládou jednal již 18. července Deák o vlastní ministerstvo pro Uhry a jeho kroky síleny byly ve Vídni tím, že krajní radikálové v Uhrách strojili revoluci, a levice, vedená Tiszou, vystupovala vždy hrozivěji a hrozivěji. Vůdce českých lidových politiků a historické šlechty do Vídně ve vážné chvíli dne 23. července r. 1866 telegraficky na popud s polské strany [1]

[1] d'Abancourt, F. Ks.: Era konstytucyjna austrowen gierskiej monarchii od 1844 do 1881 r. Kraków 1881—89.

povolal pražský žurnalista J. Skrejšovský. 25. července Fr. Palacký a dr. F. L. Rieger byli již ve Vídni. Historická šlechta ani tehdy ani později nedojela. Ačkoliv několikrát byla vybídnuta, nevyhověla českým poslancům, aby dostavila se do Vídně a sílila tam slabou posici české politiky. A projev okresního výboru mladoboleslavského (z 23. července r. 1866), volající po provedení zásad zářijového manifestu, zastoupení zemí koruny české v korunní radě, vystoupení Rakouska z Německého spolku a vyslovující se proti užší radě říšské, působil málo ve Vídni pro českou politiku a proti projevům deputace vídeňské městské rady, štyrsko-hradecké a celovecké, proti nimž vědomě byl namířen, poněvadž byl to projev ojedinělý a poněvadž byl to projev jen okresního výboru. Jedinou útěchou Čechů v jejich opuštěnosti byla slova vladařova 28. července k deputaci města Prahy ve Vídni pronesená, jimiž uznal panovník »důstojné, věrné a sebezapírající chování« Prahy a »celé země české« za války, ale uznání to bylo příliš málo pro veliká očekávání Čechů.

Když příměří bylo uzavřeno a jednalo se o definitivní mír, když bylo jisto, že Rakousko z Německa jest vyloučeno, neměli Čechové ani dosti času, aby mohli nad událostí tou se opravdově zaradovati, poněvadž stáli před nebezpečenstvím novým: před pravděpodobností dualismu. Vyslanec Hübner, jehož panovník v těch dobách z Říma povolal do Vídně, radil mocnáři vyhověti přáním Maďarů, císařovna, která bývala vždy patronkou snah maďarských, mocněji tehdy působila na svého císařského chotě, aby přáním Maďarů dle možnosti přivolil.[1] Belcredi, ve veřejnosti od centralistů neprávem napadaný jako příčina neštěstí válečného a postavením svým rozmrzelý, těšil se sice stále důvěře panovníkově, ale poněvadž nemohl odstraniti tak rychle válkou zveličenou nouzi finanční, nemohl čeliti do té míry snahám dualistickým, jak by bylo bývalo nutno.

(Pokračování.)

---

[1] Fragmente aus dem Nachlasse des ehemaligen Staatsministers Grafen Richard Belcredi. Die Kultur. VI. 413-414-415.

Náklad na veřejné národní školství v království Českém.

Napsal Dr. Karel Engliš.

(Pokračování.)

Ad III. Na městské školní okresy: *Prahu, Liberec a Hradec Kr.* připadá 2,569.496 K t. j. 4·84% všeho nákladu na národní školy v Čechách; obyvatelstvo jmenovaných měst zaujímalo však jen 3·88% všeho obyvatelstva země, je tedy na snadě, že průměrná obětavost jednoho obyvatele těchto měst pro účely elementárního vyučování byla větší než v ostatní zemi. Na jednoho obyvatele městských školních okresů připadalo 10·46 K, v ostatní zemi 7·92 K, v celé zemi 8·01 korun nákladu celkového (ovšem mimo výdaje pensijního učitelského a normálního školního fondu).

A sice vydáno bylo		Počet obyv.	Na jednoho obyvat. připadá nákladu
Prahou	2,189.333 K	201.589	10·85 K
Libercem	297.776 K	34.099	8·73 K
Hradcem Kr.	82.387 K	9.767	8·43 K
Úhrnem	2,569.496 K	245.455	průměrem 10·46 K

Hospodářství městských školních okresů charakterisují tato data:

Náklad:

I. Věcný náklad.

1. Stavby a nájemné	403.595	K	15·71%
2. Udržování budov a reparatury	81.236	»	3·16%
3. Otop, osvětlení, čištění	116.434	»	4·53%
4. Zařízení a předměty vyučovací	109.874	»	4·28%
5. Učitelské knihovny	3.000	»	0·12%
6. Umořování a zúročení dluhů	382.303	»	14·88%
7. Jiné věcné potřeby	846	»	0·03%
Úhrnem	1,097.288	K	42·71%

II. Osobní náklad:

1. Platy řádné a remunerace	1,345.103	K	52·35%
2. Vyučování náboženství	42.219	»	1·64%
3. Platy školníků a sluhů	42.503	»	1·65%
4. Jiné osobní potřeby	8.271	»	0·32%
Úhrnem	1.438.096	K	55·96%
III. Náklad společný, nedílný osobní i věcný	34.112	»	1·33%
Úhrnem	2.569.496	K	100·—%

Úhrada:

1. Výtěžek ze školního jmění	45.085	K	1·75%
2. Školné	28.341	»	1·10%
3. Příspěvek zemského fondu	100.751	»	3·92%
4. Z různých zdrojů	88.500	»	3·44%
5. Uhrazeno městy: Prahou, Libercem a Hradcem Král.	2.306.819	»	89·79%
Úhrnem	2.569.496	K	100·—%

Oproti ostatní zemi vykazují městské školní okresy velmi značné procento věcného nákladu (v celé zemi tvořil tento pouze 32·25%); jde ovšem hlavně o náklad stavební, do něhož čítáme i náklad na umořování a zúročení dluhů, jež patrně byly kontrahovány při dřívějších stavbách. Z celého nákladu věcného per 1.097.288 K
tvořily tyto dvě položky 785.898 »
a všechny ostatni věcné potřeby jen 311.390 K.

Podstatu nákladu osobního tvoří řádné platy a remunerace učitelstvu.

K úhradě jest předem poznamenati, že nevykazuje skutečné operace účetní toho roku, příjmy a vydání, nýbrž zjišťuje náklad toho roku skutečně učiněný bez vydání průběžných, a pak jednotlivé zdroje, z nichž byl náklad uhrazen, nebo uhrazen býti má. Proto schodek nekrytý zvláštními příjmy považován byl prostě za břemeno obce; podobně zařízena jsou data též o hospodářství školních obcí, při celkovém nákladu i hospodářství školních okresů.

Městské školní okresy nesly svůj náklad na veřejné národní školy z $^9/_{10}$ samy. Příspěvek země má doplniti, co těmto obcím schází na školném u dětí od placení školného osvobozených, a hraditi částečně vybírání školného, a nesmí přesahovati 55% školného, vypočteného

podle průměrného počtu dětí z posledních tří let (čl. I. § 5. z. z 14. července 1900, z. z. č. 46).

Mezi městskými školními okresy zaslouží ovšem obzvláštní pozornosti město Praha, která vydala sama na veřejné své národní školství roku 1901 2,189.333 K. Praha je rozdělena ve 2 školní okresy český a německý, avšak nikoli místně; obvod celé Prahy je obvodem jednoho i druhého školního okresu, školy české tvoří český, školy německé německý školní okres. Dále z methodických důvodů sluší upozorniti, že Libeň už v roku 1901 k Praze náležela, ale tvořila část českého školního okresu pouze 3 měsíce roku 1901, a nemůžeme tedy přihlížeti k nákladu této části českého školního okresu, chceme-li ho přirovnati k procentu škol, tříd, žáků atd.

	Český okr. pražský bez Libně K		německý okr. pražský K		celá Praha bez Libně K		celá Praha s Libní vydala K
na I. potřeby věcné	839.207	92·30%	69.964	7·70%	909.171	100%	964.952
II. » osobní	948.800	84 47%	174.324	15·53%	1,123.124	100%	1,195.030
III. » společné	26.041	88 73%	3.310	11·27%	29.351	100%	29.351
úhrnem	1,814.048	87·99%	247.598	12·01%	2,061.646	100%	2,189.333
Počet obyvatel.[1]	179.720	89·15%	21.869	10·85%	201.589	100%	
» žactva	16 825	85·10%	2.945	14·90%	19.770	100%	
» škol	60	88·23%	8	11·77%	68	100%	
» tříd	324	85·49%	55	14 51%	379	100%	

Německému pražskému okresu dostalo se tedy o 1·16% více, než obnáší jeho kvota populační, naproti tomu je podíl německého okresu na celkovém nákladu menší než procento dětí a tříd. U jednotlivých kategorií nákladu to však není stejné. Procento nákladu osobního převyšuje značně dokonce i kvotu žactva, podíl nákladu věcného z valné části mimořádného nedosahuje ani kvoty populační. U věcného nákladu rozhodují výdaje na stavby a nájem; od roku 1889 se v německém školním okresu nestavělo. Nepřihlížíme-li k tomuto nákladu stavebnímu jako mimořádnému, obdržíme tento percentuální poměr nákladu

	věcného	osobního	společného	celkového
okresu českého	87·49%	84·47%	88·72%	85·54%
okresu německého	12·51%	15·53%	11·28%	14·46%
úhrnem	100·—%	100·—%	100·—%	100·—%

[1] Počet obyvatelstva byl vzat ze sčítání lidu z r. 1900, počet žáků škol a tříd ze »Statistické knížky královského hlavního města Prahy« atd. za rok 1901.

Na připadalo nákl.	1 obyvatele českého okresu K	1 obyvatele německého okresu K	1 školu českého okresu K	1 školu německého okresu K	1 žáka českého okresu K	1 žáka německého okresu K
věcného	4·67	3·2	13.987	8.745	49·89	23·75
osobního	5·28	7·9	15.813	21.790	56·41	59·18
společného	0·14	0·2	434	414	1·54	1·12
celkového	10·09	11·3	30.234	30.949	107·84	84·05
celk. mimo stav. a náj.	8·01	11·3	24.402	30.949	87·10	84·05

Pro srovnání uvedeme tatáž průměrná čísla pro Liberec a celou zemi. Na

připadalo nákl.	1 obyvatele v Liberci, K	1 obyvatele v celé zemi K	1 školu v Liberci, K	1 školu v celé zemi K	1 žáka v Liberci, K	1 žáka v celé zemi K
věcného	2·67	2·58	6.515	2.933	23·19	15
osobního	5·94	5·30	14.456	6.023	51·47	31
společného	0·12	0·12	295	139	1·05	1
celkového	8·73	8·—	21.269	9.095	75·71	47

Pohled na tato průměrná čísla v Liberci a v Praze dostačí k osvětlení postavení Němců v Praze.

Náklad městských školních okresů byl hrazen

1. vlastními příjmy školního jmění	45.085	K	1·75%
2. školným	28.341	»	1·10%
3. příspěvky zemskými	100.751	»	3·92%
4. jinými příspěvky	88.500	»	3·44%
5. příspěvky městských okresů	2,306.819	»	89·79%
úhrnem	2,569.496	K	100·—%

Městské školní okresy jsou skorem výlučně na sebe odkázány; z vlastních prostředků uhradily asi 90% všech výdajů; zemský příspěvek obnáší necelá 4%, též školné padá málo na váhu. Srovnání nákladu městských školních okresů za rok 1901 s nákladem za rok 1890 nelze provésti, poněvadž se v době té změnil obvod města Prahy. (Byl rozšířen o Holešovice, Bubny a Libeň.)

Ad IV. Ostatních 4630 školních obcí věnovalo svému školství 16,505.808 K, na jednu obec připadalo 3565 korun. Školní obci náleží opatřovati největší část nákladu věcného; z nákladu osobního uzříme v jejich hospodářství pouze platy školníkům a sluhům, příbytečné a jiné přídavky učitelům.

Školní obce vydaly na:

	v obl. české I.	% a	v obl. něm. II.	% b	v cel. král. III.	% c	Ze 100 K výdajů šk. ob. vůbec přip. na
1. Stavby školn. budov	4,062.074	53·39	3,546.090	46·61	7,608.164	100	46·09
2. Nájem » »	265.950	80·55	64.210	19·45	330.160	100	2·00
3. Udržování »	620.257	54·44	519.009	45·56	1,139.266	100	6·91
4. Zaříz. a před. m. vyučov.	512.826	53·23	450.539	46·77	963.365	100	5·84
5. Osv., čištění a otop	1,448.139	60·80	933.460	39·20	2,381.599	100	14·43
6. Náklad správní	99.653	75·31	32.661	24·69	132.314	100	0·80
7. Příbyt. a příd. učit.	427.964	55·26	346.487	44·74	774.451	100	4·69
8. Platy školn. a sluhům	262.312	55·24	212.557	44·76	474.869	100	2·88
9. Učitelské knihovny	24.792	49·61	25.185	50·39	49.977	100	0·30
10. Zúrok. a splác. dluhů	1,207.811	49·64	1,225.087	50·36	2,432.898	100	14·74
11. Ostatní potřeby	163.684	74·82	55.061	25·18	218.745	100	1·32
Úhrnem	9,095.462	55·10	7,410.346	44·90	16,505.808	100	100·—

Sloupce I., II. a III. udávají v absolutních číslech, kolik vydaly školní obce obou oblastí na jednotlivé druhy nákladu; sloupce a), b), c) udávají nám procentuální rozdělení jednotlivých položek nákladových na školní obce české a německé oblasti.

Pro posouzení uvedených čísel uvésti musíme předem některá data o obou školních oblastech.

Mimo Prahu, Liberec a Hradec Králové bylo roku 1901

	v českých školních okresích	%	německých školních okresích	%
obyvatel (dle sčít. lidu 1900)	3,650.320	60·14	2,420.139	39·86
škol. obcí (dle Zpr. Z. st. úř.)	2.705	58·42	1.925	41·58
škol bez expositur (dle Zpr. z. st. ú.)	3.141	57·27	2.343	42·73
tříd s parallelkami (Zpr. zem. škol. r. 1900/1901)	10.102	59·70	6.819	40·30

Z cifer těchto jest zřejmo, že školní obce v české oblasti jsou průměrně větší než v německé. Srovnání procenta škol a tříd s procentem obyvatelstva dopouští aspoň přibližnou orientaci o bohatství škol obou oblastí. K položce 5. a 7. doložiti sluší, že zde jde pouze o náklad peněžní, naturální byty a naturální dodávky topiva a svítiva započítány nebyly, poněvadž údaje školních obcí o nich byly velmi neúplné a nespolehlivé.

Za stavební náklad sluší považovati i zúrokování a splácení dluhů, jež byly patrně kontrahovány při dřívějších stavbách; zaujímá tedy stavební náklad 61% všech výdajů školních obcí.

Ze srovnání procent nákladu s procenty obyvatel, škol, tříd atd. je zřejmo, že školní obce oblasti německé byly obětavější. Porovnáním počtu škol a tříd seznáme, že české školy jsou větší než německé, nicméně nedosahuje procento nákladu ani podílu škol; při různé velikosti školních obcí není srovnání s těmito hrubě na místě. Na druhé straně nesmíme však zapomenouti, že nejde o srovnání školních obcí stejného druhu, že je na straně německé poměrně více větších měst, kdežto na české straně je vyloučena Praha, jež sama na školství vydala, jak už bylo řečeno, přes 2 milliony korun.

Nicméně jest konstatovati, že se poměry od roku 1890 velmi zhoršily. Chceme-li srovnati data z r. 1890 s daty z roku 1901, musíme z těchto vyloučiti náklad na zúrokování a splácení dluhu, který nebyl pojat do statistiky z roku 1890. Dle toho vydaly školní obce

	české oblasti		německé oblasti		úhrnem	
		%		%		%
roku 1890	4,874.908	62·18	2,965.440	37·82	7,840.348	100·—
roku 1901	7,887.651	56·05	6,185.259	43·95	14,072.910	100·—
přírůstek číslem abs.	3,012.743		3,219.819		6,232.562	
přírůstek percentem čísla z r. 1890		61·80		108·57		79·49

Náklad školních obcí se tedy za těchto 11 let málem zdvojnásobil, zejména školní obce německé oblasti vykazují ohromný vzrůst svého nákladu, čímž se ovšem změnil procentuální poměr nákladu školních obcí obou oblastí. Průměrný náklad 1 školní obce mimo zúrokování a splácení dluhů obnášel

	roku 1890	roku 1901
v oblasti české	1.969 K	2.916 K
v oblasti německé	1.587 »	3.213 »
průměrem	1.805 »	3.039 »

Nákladu na stavby přibylo o 80·27%, nákladu na udržování budov o 73·89%, na zařízení a potřeby vyučovací o 125·84%, na osvětlení a otop o 38·04%, nákladu správního ubylo o 6·00%. Jiné potřeby, hlavně příbytečné a přídavky učitelům a platy školníkům a p. vzrostly dokonce o 210·65%.

Naproti tomu je dán za desítiletí 1890—1900 v celé zemi (pro venkov by byl ještě menší) vzrůst těmito procenty základního čísla z roku 1890

u učitelů	26·05
u škol veřejných	10·58
u tříd	19·65

Není od místa připomenouti zde, že školní obce vydaly od r. 1869 do konce roku 1903 za 6739 školních staveb 161,886.816 K. (Zpr. Z. st. úř. kr. Č. VII. sv. 2. seš. Tab. VII.)

Úhrada nákladu školních obcí byla čerpána z těchto pramenů:

	v obl. české	%	v obl. něm.	%	úhrnem	%	Ze 100 K přijat. příp. na přísp.
Že státní pokladny	2.200	44·90	2.700	55·10	4.900	100	0·03
ze zemského fondu	221.707	73·63	79.419	26·37	301.126	100	1·82
z okres. škol. fondů	1.279	40·69	1.864	59·31	3.143	100	0·02
ze škol. jmění místn.	112.931	49·52	115.090	50·48	228.021	100	1·38
z darů a legátů	68.871	32·88	140.580	67·12	209.451	100	1·27
z jiných zvl. zdrojů	19.953	80·55	4.817	19·45	24.770	100	0·15
z prostředků obecních	8,668.521	55·09	7,065.876	44·91	15,734.397	100	95·33
úhrnem	9,095.462	55·10	7,410.346	44·90	16,505.808	100	100·—

Sloupce jsou sestaveny v témž pořadu jako při nákladu.

Školní obce byly v obou oblastech skoro výlučně odkázány na sebe, příspěvky státu byly pranepatrné; též zemské subvence se pohybují v úzkých mezích. Příjmy z místního školního jmění obnášely 228.021 K, kmenové jmění nebylo tentokráte zjištěno. Roku 1890 bylo vyšetřeno 1,654.010 K kmenového jmění a 107.242 K jeho výnosu (6½%). Z porovnání výnosu z r. 1890 a 1901 můžeme souditi na značné zvýšení kmenového jmění.

Zajímavé je procentuální rozdělení jednotlivých položek úhrady na obě oblasti. Na české straně vyniká procento subvencí zemských a jiných příjmů, jež tvořily dohromady pouze 2·66% úhrady; příspěvky ze státní pokladny, z okresních školních fondů, ze školního jmění, z darů a legátů jsou na německé straně i absolutně větší.

(Dokončení.)

Jiří Benda.

Napsal Dr. Alois Hnilička.
(Pokračování.)

Z aktů těch odráží se jasně život jejich, jak právě se tehdy odehrával.

Byla nalezena r. 1876 na faře v Bezně tamním řídícím učitelem Václavem Vaňkem (dle sdělení téhož syna Václava Vaňka, učitele v Lysé n. L., při shledávání látky k popisu okresu mezi pohozenými papíry z archivu vikariátního), který je uveřejnil v »Jizeranu« roč. 1876 (»Dozvuky Bělohorské«) a později ve zvláštním spisu »Historické obrázky z Boleslavska«, vyd. u V. P. Nešněry v Ml. Boleslavi (str. 27—32).

O dotyčném výslechu manželů Bendových, předsevzatém P. Václavem Krčínským, missionářem pro okolí mladoboleslavské, zřízená a do dneška o intensitě tehdejšího inkvisičního úřadování živě svědčící examina zní — jak otištěna jsou v »Obrazích Boleslavska« (novější a věrnější opsání z originálu bylo nám znemožněno tím, že originál jejich nám ze spisů úřadu vikariátního nebyl zapůjčen) — takto: *Examen Jana Jiřího Bendy ze Starých Benátek*:

»Jak vám říkají?«

— Jan Jiří Benda, starý jsem okolo 50 let.

»Kolik máte dětí?«

— Šest synů a jednu dceru.

»Kde se zdržují?«

— Dcera a 4 synové jsou doma a dva synové jsou v Berlíně.

»Co pak v Berlíně dělají, proč tam odešli, aneb jak se tam dostali?«

— Nejstaršího syna Františka rekomandoval pan hrabě do Vídně a odtamtud se dostal do země Sedmihradské, odkud se zase se svým pánem do Vídně navrátil. Pak šel s Jiřím Čartem, muzikantem z Něm. Brodu, do Polska a tam byl 3 léta muzikantem u jednoho starosty. Na to se dostal k nebožtíkovi králi Polskému a byl u něho až do smrti; pak ho přijal syn, nynější král, a poněvadž ho nepotřeboval, propustil ho a on šel do Berlína, kde se dal za muzikanta k mladému princovi, synu krále pruského. Potom mně psal, abych tam také mladšího syna poslal, že v houslích ho utvrdí, a já jsem ho tam s povolením pana hraběte poslal.

»Kolikrát jste vy v Berlíně byl a co jste tam dělal?«

— Na dvě neděle před vánocemi rok minul, byl jsem tam jednou a tu asi před třemi nedělemi byl jsem tam po druhé. Starší syn František mi psal, že má jeti do říše, abych k němu přišel, že mi dá nějaké šaty a nějaký krejcar peněz, jakož i také dal. Však jsem tam byl s povolením p. hraběte.

›Proč jste tam. šel ponejprv?‹

— Šel jsem tam pro peníze naší vrchnosti za výhost staršího syna, přinesl jsem za něj 100 zl. a syn před tím již také dal 100 zl.

›K čemu pak váš syn výhost potřeboval, vždyť se tam na poddanost neptají?‹

— Přece praví páni, že neradi mají poddané.

›Povězte, kdo ten výhost pro něho od vaší vrchnosti vyzdvihoval a kdy, zdaliž před jeho odchodem, anebo již po odchodě?‹

— Syn po sobě sám v Praze od p. hraběte vyzdvihl a to tenkráte, když ještě v Drážďanech u krále polského ve službě byl; stalo se to dříve, nežli do Berlína odešel.

›Také-li jste někdy viděl nějaký výhost?‹

— Neviděl nikdy žádný.

›Je-li pravda, že jste mu také od nebožtíka pana faráře benátského křestní list vyzdvihl a proč?‹

— Je pravda, on psal, když má svobodný list, aby měl také křestní, aby věděl, kolik je mu let.

›Já ale toho jinači zprávu mám a to takovou, že váš syn chce tam již zůstati a že přestoupil k bludu kacířskému?‹

— Vašnosti, to byla omylná zpráva, on je dobrý katolík, on to neudělá; proto také pravil, že bude psáti do Vídně, aby se tam do služby dostati mohl. Druhý syn je volen vždycky se navrátiti, kdykoliv ho vrchnost potřebovati bude; nebo ten je posaváde poddaný.

›Také-li jste z Berlína nějaké kacířské knihy přinesl?‹

— Jak jsem už vyznal před panem páterem misionářem a naším p. farářem, tak se znám až posavád: přinesl jsem odtamtud zákonek neb Harfu a jedny modlitby.

›Kam jste ty knihy dal?‹

— Ten zákonek neb Harfu jsem dal v Lysé těm pánům páterům, co tam kázali; modlitby dal můj syn Chemlovému, synu v Benátkách, za obrázek; však je páter misionář také dostal.

›Na kterém pak místě a v který čas jste jim tu knihu dal?‹

— Bylo to loňského roku okolo svatodušních svátků, však dokona nepamatuji, kdy to bylo. Žena moje tam byla a knihu tu v jednom domě, kde ten jezuvit zůstával, jemu dala, a zase jiné modlitby od něho dostala. Já jsem je dal synkovi po mém švagrovi, co se ve Škvorči učí sklenářství, abych mu jiných koupiti nemusel.

›Mám toho jistou zprávu, že všude proti víře až hanba mluvíte a tu berlínskou vychvalujete?‹

— Poníženě prosím, to není žádná pravda, neb z pouhé nenávisti tak udán jsem. Toliko jsem pravil, když jsem v Pruské zemi trefil na jistou svadbu v hospodě, že jsem od nich neslyšel, aby byl někdo z nich »začertoval«, jako u nás při takové příležitosti se děje. Proti víře katolické ani jsem slova neřekl; Bůh je můj svědek!

›Také-li jste někomu jinému kacířské knihy z Berlína přinesl?‹

— Nepřinesl, ale ten švec, Krištof Freiman, kterého jsem pro řeč s sebou vzal, přinesl modlitby do Brodce Kateřině Trůmové od její synů z Berlína. Když jsme už tři míle od Berlína byli, teprve povídal, že jí nese knížku a psaní.

›Já slyším, že jste také na rozličná místa psaní z Berlína přinesl, a to od těch, kteří odtud pro bludy kacířské utekli, povězte od koho a komu?‹

— Já jsem nic nenosil, ale má žena, když tam ve žních sama byla, přinesla do Prahy psaní jistému studentovi, který zůstával ›u černé lišky‹ blíž židovského města a byl u sv. Mikuláše preceptorem. Jak se ten student jmenoval, nevím; ale jeho bratr, který mu z Berlína psaní poslal, jmenoval se Jiří Čárt, rodilý z Něm. Brodu a je posavád s mým synem v Berlíně. To psaní já jsem jemu nedodával, ale posláno bylo po panském poslu do hraběcího domu v Praze a on sobě sám pro ně přišel, byly v něm dva dukáty.

›Váš švagr praví, že jste v úmyslu za syny do Berlína jíti a od víry katolické odpadnouti?‹

— Jak živo mi nic takového na mysl nepřišlo.

›Jste-li hotov přísahou tělesnou se zavázati, že netoliko do země kacířské odejíti, ale ani v Berlíně vaše syny více navštíviti nechcete, tím méně odtamtud knihy kacířské, psaní a jiné poselství nebo vzkázání přinášeti?‹

— Před živým Bohem, hned jsem volen.

Examen Doroty Bendové ze St. Benátek:

›Jak vám říkají, jak jste stará, jaké víry?‹

— Dorota Bendová, mám asi 49 let, víry katolické.

Kterak pak jste katolická křesťanka, poněvadž jste muži svému lutriánskou knihu dala a ji bezpochyby také sama četla?‹

— Žádnou knihu jsem mu nedala; neb cokoliv můj muž v prvním examentě mluvil, on to všecko před p. páterem misionářem a p. farářem odvolal a se přiznal, že to strachy mluvil.

›Co jste sobě z té knihy znamenala?

— Nic, protože v ní nic nebylo, než modlitby ku Kristu Pánu.

›Kdy jste byla v Berlíně?‹

— Rok to bude po žních; byla jsem tam pro navštívení svých synů, abych se s nimi shledala.

›Povězte, také-li vás k tomu měli, abyste tam s nimi zůstala a od pravé katolické víry odstoupila?‹

— Poníženě vašnosti prosím, ať sobě neráčejí žádné takové myšlenky dělat! Uchovejž Syn Boží!

›Komu jste odtamtud psaní přinesla?‹

— Přinesla jsem odtamtud dvoje psaní, jedno jistému studentovi na Malé Straně a druhé do seminaria novoměstského, také studentovi, od jistého velkého vojáka, jeho bratrance. Můj muž je tam nesl, ale ten student tam nebyl, pročež dal psaní vrátnému.

›Komu jste víc psaní nosila?‹

— Do Chlumce od jednoho velkého vojáka, můj muž je nesl na poštu do Lysé. Komu ale patřilo, to nevím, abych určiti měla.

›Komu ještě víc?‹

— Také do Brodce Kateřině Trůmové, jinak Čihákové, od syna jejího.

›Komu ještě víc?‹

— Můj muž měl také jedno psaní do Humpolce nějakému soukeníku, ale dodáno mu nebylo, roztrhali jsme je, bylo německé.

›Také-li jste odtamtud nějaké kacířské knihy přinesla?‹

— Vašnosti, račte věřiti, jak Bůh je živý, žádnému nic! Já těm věcem jsem protivna.

»Také-li jste v Berlíně byla v jejich kostele, jejich predikantu se zpovídala a večeři lutriánskou od něho přijímala?«

— Ó, matičko Krista Pána! Jak živa ne, uchovej Bůh! Já jsem si jedině vinšovala, abych už zase doma byla.

»Měl někdo úmysl s vámi do Berlína odejít?«

— Ó, vašnosti, ne, kdo by se to směl opovážit?

»Co pak zapíráte, vždyť se Kateřina Šedivá ze Zdětína přiznala, že s vámi odejíti chtěla, a vy jste jí pravili, že by se to prozradilo a že by lidé řekli, že jste ji odvedli, a proto aby tenkrát ještě doma zůstala.«

— Měla-li ten úmysl, to já nevím. Ona pravila: Že prý hodláte do Berlína jíti? Já, že ano, a ona na to, abych jí pověděla, kdy, že by s námi šla. Já jsem jí ale odpověděla, aby doma zůstala, že by potom lidé řekli, že jsem ji odvedla.

»Máte-li nějaké lutriánské knihy?«

— Ó vašnosti, před Bohem všemohoucím se vyznávám, že nemám.

»Víte-li aspoň někde jinde o takových knihách?«

— Ó vašnosti, nevím.

»Váš švagr povídal, že jste v úmyslu za syny do Berlína odejíti a od víry katolické, bez které nikdo spasen býti nemůže, odpadnouti; zdaž ten zlý úmysl máte?«

— Ó vašnosti, ne, zachovej Bůh, ten úmysl nemáme, a kdybychom měli, nestavěli bychom chlívy a jiné věci potřebné.

»Jste-li hotova přísahou se zavázati, že netoliko do Berlína jíti, ale ani v Berlíně vaše syny více navštíviti nechcete?«

— Jsem hotova a nežádám tam do své smrti jíti.

Ku konečnému vyřízení záležitosti manželů Bendových došlo teprve rozhodnutím ze dne 23. srpna 1736.[1]

---

[1] Bylo s námi p. Jos. Bayerem, okr. tajemníkem v Benátkách, sděleno a zní v originále:

Honorabili nobis dilecto Antonio Girth, curato Benatecensi! Dispeximus ex confectis tum a vobis in officio vicariatus Neo Boleslaviensis examinibus, qualiter Georgius Benda, incolae Vetero-Benatecensis et uxor ipsius Dorothea, postquam filios suos Berolini servientes visitassent, abinde diversas literas a personis ex Bohemia oriundis ibidem existentibus missas (Georgius vero etiam libros hereticos) secum attulerint, illas suis locis extradiderint, et alias Georgius libros haereticos retinuerit, et coram domesticis legerit, nunc vero suos errores contrite detestantes juramento, de non visitandis in dictis partibus acatholicis existentibus filiis, et eo minus inferendis in Regnum Bohemiae libris hereticis sese obstrinxerint; quibus ita serio resupinantibus de opportuno spirituali remedio providere volentes, tenore praesentium facultatem impertimur et ordinamus, ut praefatos conjuges praemissa sufficienti instructione ipsorum de veritate et in articulis fidei catholicae, ex adverso vero de falsitate sectae et errorum, quibus adhaeserunt, et datis ab iisdem reversalibus de non relabendo, nobis postmodum consignandis, excepta etiam ab ipsis professione

V překladě českém: »Důstojnému, nám milému Antonínu Girthovi, faráři benáteckému!

Z výslechů právě Vámi z moci vikariátního úřadu mladoboleslavského skončených jsme shledali, že Jiří Benda, osadník starobenátský, a manželka jeho Dorota, když syny své v Berlíně ve službě jsoucí navštívili, odtud různé listy, jež osoby tamtéž se zdržující z Čech pocházející poslaly (Jiří dokonce i knihy kacířské), s sebou přinesli, je na příslušných místech odevzdali, a některé knihy kacířské že Jiří si nechal a před domácími lidmi četl, nyní však že bludů se kajicně odřekli a přísahou se zavázali, že synů svých v řečených kacířských zemích žijících nenavštíví, a tím méně, že do král. českého kacířské knihy nositi budou; a těm tak vážně se kajícím chtějíce se o prospěšný duševní lék postarati, přítomným listem dovolujeme a nařizujeme, abyste zmíněné manžely, poučiv je. předem dostatečně o pravdě a o článcích víry katolické, a naopak o klamnosti sekty a bludů, jichž se přidrželi, a až by reversy, jež pak třeba nám potvrditi, se zavázali, že neodpadnou a až byste přijal od nich v kostele vyznání víry, sprostil klatby exkommunikace a bludu dle pražského ritualu římského a k přijímání pravověrných připustil, Jiřího před svědky, Dorotu pak v ústraní a soukromí, ulože jim za spasitelné pokání, by po 3 měsíce každodenně modlili se pětkrát Otče náš a Zdrávas a jednou Věřím v Boha ku poctě pěti ran Kristových. Tytéž vážně napomeňte, aby na příště vystříhali

---

fidei in ecclesia, a censura excommunicationis. et haeresi conformiter rituali romano Pragensi absolvatis et fidelium communioni restituatis, Georgium in praesentia testium, Dorotheam vero in cautelam ac in privato, injuncta ipsis pro salutari poenitentia quinquies Pater et Ave et semel Credo in honorem quinque vulnerum Christi per trimestre in dies recitanda. Eosdemque serio adhortemini, ut imposterum ab omni relapsu caveant, complices vero suos et alios de haeresi suspectos fideliter manifestent. Super quos etiam vigilantem geratis oculum, ipsosque per sedulas, post praefatam absolutionem iterandas, instructiones in fide corroborare studeatis. Porro domestici ipsorum qualibus principibus fidei imbuti sint, et an mala fide libros haereticos legi auscultaverint. Daniel Benesch pannifex et pueri et complices super gravamine de retento et communicato sibi ad invium libro haeretico. Opilio in Winaržicz nec non personae illae Brodecenses, Chumpolienses et Chlumzenses, quibus Berolino literae allatae fuerunt, utrum hae quampiam seductionem continuerint: Catharina Ssediwa super fuga ab ipsa intenta, nec non Christophorus Freyman sutor, si is rediverit, super gravamine, quod Berolino librum attulerit haereticum, a vobis, qui vestri parochiani sunt, examinentur, reliqui vero propriis parochis in ordine ad formandum cum ipsis examen, intimetur. Et nos de reliquo manemus solito nostro paterno affectu vobis propensi. Pragae in cancellaria Archi-Epali die 23. Augusti 1736.

Revermi ac Celsismi S. N. J. principis Dr. Dr. Joannis Mauritii Gustavi Rei gratia archi-Epi Pragş sedis Apostolicae legati nati (tit.) vicarius in spiritualibus generalis et officialis totumque Archiv-Epale Pragense consistorium.

Joannes Martini mp.
vicarius Generalis et officialis.

Jo. Ritter mp.
cancellarius.

se všeho odpadnutí, známé své však a jiné podezřelé z kacířství aby poctivě vyzrazovali. Bděte také nad nimi bedlivě a hleďte je horlivým poučováním, po udělení řečeného rozhřešení opětovaným, ve víře utvrditi. Dále domácí lidé nechť jsou vyslýcháni, jakých jsou náboženských zásad a zda nečítají ve zlém úmyslu kacířských kněh. Krejčí Daniel Beneš a chlapci se soudruhy pro podezření, že obdrželi a nechali si kacířskou knihu, aby se dostali na scestí. Ovčák ve Vinařicích a spolu ony osoby z Brodců, Sudoměře a Sovinek, jež obdržely listy z Berlína, zda tyto neobsahovaly nějaké svádění: Kateřina Šedivá pro zamýšlený jí útěk, také švec Kryštof Freyman — vrátil-li se — pro podezření, že přinesl z Berlína kacířskou knihu, nechť jsou Vámi vyslýcháni, poněvadž jsou farníky Vašimi, ostatní však ať jsou odevzdáni vlastním duchovním, jak se sluší, aby bylo zavedeno s nimi vyšetřování. A my ostatek zůstáváme Vám nakloněni obvyklou naší otcovskou láskou.

V Praze, v arcibiskupské kanceláři dne 23. srpna 1736...«

Z dochovaných těchto archivalií, obsahujících authentické a cenné zprávy o tom, kterak se poměry rodičů Jiřího Bendy vytvářely po návratě z prvního jejich exodu do Pruska, a doplňujících přirozeně životopisný materiál o Jiřím Bendovi, vane celé ovzduší, které rodný domov mladého Jiřího Bendy obklopovalo. Všecky příznaky tohoto dobového ovzduší jsou také na osudech rodiny Bendů zřejmě patrny.

Rodiče Jiřího Bendy, aby se z poměrů v jich domovině je tížících vymanili, opustili kolem r. 1840 opětně Čechy a odebrali se i s rodinou do Němec.[1]

(Pokrač.)

---

[1] Při prohledání gruntovního rejstříku Starobenáteckého zjistilo se, že jim nenáležela žádná nemovitost.

Sbratření velikých národů vědami.

Zajímavy jsou nelíčené črty, jež podává Sir *Michael Foster* v měsíčníku »Deutsche Revue« (sešit říjnový 1906). Jsou jistou měrou doplňkem znamenité řeči na oslavu jubilea berlínské university o mezinárodním úkolu universit, promluvené rektorem Dielsem*), a článku téhož měsíčníku (sešit srpnový 1906) od bývalého rak. ministra ryt. *Hartla* o počátcích, vývoji a cílech mezinárodního sdružení akademií. Foster zejména prohlédá k mezinárodním vědeckým kongressům. Píšeť:

Mužové vědy jsou snad největšími kosmopolity ze všech lidí. A byli jimi měrou ovšem měnitelnou vždy od té doby, kdy věda za období obnovenství počala vztyčovati svou hlavu. Za šestnáctého a sedmnáctého století a některou dobu před tím mužové vědy putovali ze země do země přes nebezpečnost cestování a překážky jeho, velicí mužové učili na stolicích učebných v zemích, jež nebyly jejich vlastí, a studující se hrnuli ze všech zemí, aby poslouchali mistra své vědy, ať učil v Italii, Francii nebo v Nizozemí. Za oné doby vznikaly národnosti Evropy, a když za následujících století se národnosti přesněji od sebe odmezovaly a těsněji se slučovaly, potuchl poněkud tento živý styk mezi učedníky vědy.

Poslední část devatenáctého století naproti tomu obrodila vědecký třídní nebo sborový duch, a z nejvýznačnějších rysů dnešního života jest srdečné oceňování, jehož se dostává každým národem vědecké práci vykonané v zemích jiných. Žádná vědecká společnost neb akademie, těšící se z věhlasu, se nepokládá za úplnou, dokud nemůže čítati za své členy vynikající muže vědy ze zemí zahraničných, a většinou takové společnosti se radují, mohou-li své medaille nebo jiná znamení své veliké vážnosti a úcty propůjčiti zpytatelům v zemích cizích. Za posledních dvaceti let. od 1885 do 1905, Royal Society (král. společnost) v Londýně propůjčila při každoročním udílení své Copleyovy medaille, nejvyšší pocty, jíž může udělovati, dvanáctkráte z počtu dvaceti muži vědy, který nebyl britským poddaným; a v tomto kosmopolitickém rozdělování poct není Anglicko nikterak samo.

Tato mezinárodní pospolnost mužů, jež se takto stálými společnostmi a akademiemi pěstuje, podporuje se mocně činností mezinárodní associace akademií, jejíž pouhé bytí jest přesvědčivým důkazem pro kosmopolitickou tendenci vědy, jakož i pracemi rozličných mezinárodních konferencí nebo kongressů věd speciálních. Dnes koná každá větev a mnohá větévka vědy každý třetí rok poradu, při níž se pracovníci příslušného oboru z mnohých rozličných zemí hned v té, hned v oné zemi scházejí a osobně se vidí. Ovšem se neobmezují mezinárodní konference na vědu, ale věda přejala vedení. ana tyto požehnané schůzky zástupců mnohých národů zavedla.

---

[1] Řeč uveřejněna v »Preussische Jahrbücher« (srpen 1906).

Smíme se asi tázati: proč věda jest způsobem tak v oči bijícím kosmopolitickou? Pozorujeme-li muže vědy v jeho vlastní zemi, budiž kterákoli, shledáme ho právě tak vlasteneckým, jako každého jeho krajana. Má plnou měrou onen hlavní důvod pro patriotismus, který se shledává v přesvědčení, že země, v kteréž obývá, jest nejlepší ze všech zemí, že národ, k němuž přísluší, jest nejobratnější, nejskvělejší, nejmoudřejší, slovem nejlepší všech národů, že jazyk, jímž mluví jeho národ a on, jest nejlibozvučnějším a zároveň nejvhodnějším jazykem všech řečí; nemůže pochopiti, že by mohl býti v některé jiné zemi tak skutečně spokojeným a šťastným, jako ve své vlastní. Ani není nepřízniv sporu. Jeho studia zvláště jsou dle toho, že jej zaplétají v kontroverse, a v těch se jeví právě tak pohotovým k mocnému dotírání a právě tak přísným ve svých argumentech jako kdokoli jiný. Jak se děje, že tento vlastenec a tento jedinec bojechtivý jest tak zdatným členem kosmopolitického sdružení?

Rozličné vlivy splývají v jedno, aby věc byla přivedena k místu. Každý vědecký pracovník má povinnost věděti, co tvoří mužové, již v jiných zemích v tom oboru pracují. Má-li znamenati jeho vlastní práce pokrok u vědě, nemůže se spokojovati s tím, věděti pouze, co činí jeho spolupracovníci v jeho vlastní zemi. Těch jest jistě jen málo, a mohou býti případy, že vůbec není žádných. Zpytování, jež se ho nejblíže dotýkají, konají se muži, již jsou rozptýleni po všem civilisovaném světě: Bonhommem ve Francouzích, Van Deenem v Hollandech, Orlovem v Rusku, Item v Japonsku. Co ti mužové činí, má pro něj mnohem větší zájem nežli tisíceré věci, jimiž se obírají jeho vlastní krajané, budiž u vědě, budiž v některém jiném oboru lidské činnosti; a tak jej pudí intellektuální pouta k těm mužům. Těší se, může-li si dopisovati s Bonhommem, a radostně se chápe příležitosti internacionálního kongressu nebo některé jiné, jež se mu naskytuje, aby se s ním osobně sešel a rozmlouval s ním volně o tom, což oba mají tak velmi na srdci. Tak dozrává známost v přátelství, a pouta společné lásky pro týž kousek pravdy se semýkají v přátelství vědecké.

Věda dále žádá, aby vše, co se jménem jejím praví, bylo »pravdou, celou pravdou a nic než pravdou«, pokud toho lze dosíci. Věda jest ovšem účastna se všemi lidskými činnostmi újmy a škody zrychleného tempa nejnovější doby. Vědecké časopisy jsou všude, druhdy až nadbytkem, a každý muž vědy vydán jest v šanc pokušení, pospíšiti sobě s uveřejněním nové pravdy, kterou míní že objevil, zasílaje ji horkou, jak ji vytáhl z výhně, časopisům. Právě tak nachází každý bohatou a pohodlnou příležitost, nabízeti nestranné kritiky o pracích svých kollegů. Na štěstí však má vědecké časopisectví záštitu, které se nyní dennímu časopisectvu nedostává. Uveřejní-li redaktor denního listu v jeho sloupcích nějaký článek vzbuzující podivení, jehož účelem jest, vznítiti rozlad mezi tím a oním národem, nebývá za to mnoho kárán, že si nezjednal jistotu, nežli jej uveřejnil, zdali zpráva také jest pravdiva. Náleží také k povinnostem podnikavého redaktora, aby si zjednal zprávy vzbuzující sensaci, jež obecenstvo vzrušují a stupňují rozšířenost jeho listu. Vzhledem k časopisectvu vědeckému má se věc jinak. Uveden-li někdo v pokušení, uveřejniti nový názor, jemuž se nedostává přiměřeného podkladu, tedy se

brzy na něj shroutí; sám-li nečekal, až svůj názor vyzkoušel vzhledem k jeho správnosti, přece se nenedostává jiných, již jsou ochotni a schopni učiniti tak, a dítě omyl, alespoň za mnohých případů, bývá tak brzy po svém narození zardouseno, že nežije dosti dlouho, aby způsobilo mnoho zla. Týmže způsobem se brzy odkrývá lichá kritika práce jiných a vyvracuje se. Na štěstí pro vědu jest vždy po ruce tribunál pozorování a experimentu, před nímž může býti každé vypsání zkoušeno. Nepřesnosti se odhalují, nežli měli kdy způsobiti mnoho neštěstí; zlomyslná kritika, která se blíží pomluvě nebo na cti utrhání, se brzy odkuklí a vrhá nazpět na svého původce, a kdežto ony nepřesné a liché zprávy denního časopisectva tak mnoho k tomu přispívají, rušiti dobrou shodu a mír národů, činí se všechno podobné, co by nešťastným řízením mohlo snad najíti ve vědeckém časopisectví místo, téměř právě tak rychle neškodným, jak se objevilo, a nemá zcela žádného uvolňujícího účinku na bratrská pouta ve vědě, nebo jen měrou skrovnou.

Mocněji však nežli každý jiný vliv spojuje muže vědy cit, že slouží všichni j e d n é velitelce; loyalita k té jedné velitelce, vědecká pravda, jest pro všechny vůdčí zásadou jejich intellektualního života, a tato společná loyalita jest nejpevnější ze všech pout, jež je víží a dávají všem cítiti, že každý, ať žije v kterékoli zemi, ať mluví kterýmkoli jazykem, jest údem společného těla. Každý vědecký pracovník bývá, třeba jest práce, již vykonal, sebe skrovnější, povznášen jistotou, že práce jeho se děje pro všeobecný pokrok vědy, a veden jest poznáním, že opravdová mzda za jeho práci může býti měřena dle významu pokroku, jejž způsobuje. Vydán jest v šanc jako jiné lidské bytosti pokušením; může býti někdy velmi pokoušen, chápati se příležitosti, aby odbočením od exaktní vědy, nebo tvrzeními, jež zdánlivě jsou pravdiva, ale ne ve skutečnosti, vzpomáhal svým zájmům, nebo tu nabyl vrchu nad protivníkem; ale je-li pravým mužem vědy (jsoutě také vlci v rouše beránčím), tedy opovrhne tím, aby tak činil, neboť ví, že takové počínání velitelkou dříve nebo později bude odhaleno. Loyalita proti vědecké pravdě zachová jej neohroženým.

Koná-li tak průběhem svých prací loyalitu, tedy si váží stejné loyality plnou měrou na svých spolupracovnících; a cit, že pracují s ním o dosažení společného cíle, všichni sloužíce téže velitelce, všichni stavějíce požadavky vědy nad malicherné osobní zájmy, spojuje jej s nimi pouty, pro něž zapomíná na různosti zemí a jazyka.

Bratrský duch vědy jest za přítomné doby jistou skutečností, a každý nový rok slouží jen k tomu, rozšířiti jej dále a upevniti jej. Nesmíme ho pokládati za oblažující záruku pro obsáhlejší bratrskost, která má ještě přijíti? Je-li věda jediným oborem lidské činnosti, v němž jest nejvrchnějším tribunálem pravda, jehož soudu se má býti horlivě dožadováno a bez otalování posloucháno? Je-li věda jedinou sférou, v nížto nepřesnosti a bezstarostné uveřejňování zpráv, dříve nežli se dokazují za pravdivé, jest považovati za hřích větší menší podlosti? Není-li žádných společných zájmů lidstva, vůči nimž loyalitu lze také pokládati za pásku, která pojí člověka s člověkem stejným způsobem, jako loyalita vůči vědecké pravdě činí bratřími všechny muže vědy?

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Spor ministerstva železnic s drahou Severozápadní. — Proti plavebním dávkám na Labi v Německu. — Stěhování průmyslu z Německa. — Uvozovací výnos k novelle živnostenského řádu.

Přípověď ministra železnic Derschatty v prosinci minulého roku v rozpočtovém výboru poslanecké sněmovny učiněná, že předloží ještě pokud možná starému parlamentu osnovu zákona postátňovacího, anebo že alespoň dojista přikročí k jednání o postátnění Severozápadní dráhy a Společnosti státních drah, nebude asi ani v druhé své části tak rychle splněna, jak toho vyžaduje národohospodářsky prospěšná tarifní politika naší poloviny říše zvláště se zřetelem na obchodní naše styky s Uhrami. Zkušenosti při sestátnění Severní dráhy císaře Ferdinanda pobádají ku přísnějšímu vykonávání dozorčího práva státu na dráhy soukromé, k naléhání, aby potřebné investice na drahách těch bez průtahu a oddalování byly prováděny, nemá-li stát přejímati objekty železniční nedostatečně zařízené a potřebám rostoucí dopravy nevyhovující. Není divu, že nový a nezvyklý dosud tento kurs v naší správě železniční vzbuzuje nevoli a odpor u drah soukromých, jichž zájmy soukromopodnikatelské nalézaly dosud v ministerstvu železnic neobyčejné shovívavosti, ne-li pozornosti a porozumění. Severozápadní dráha dostala se první při novém tomto kursu v dosti ostrý konflikt s ministerstvem železnic, jenž vzbudil tím větší pozornost, že výměna názorů v ostré formě dála se veřejně. Výnosem z 12. března 1904 nařídilo ministerstvo železnic Severozápadní dráze vystavěti druhou kolej na některých tratích v určitých lhůtách. Z celkové sítě Severozápadní dráhy v délce 932 km má asi polovina býti opatřena druhou kolejí. Správa dráhy přijala nařízení ono bez odporu, ale provedení staveb jí nařízených protahovala, nepředkládajíc potřebné projekty ku schválení, k stavbě některých tratí nepřikročila, ani když lhůta jí daná prošla, a na některých tratích provedla práce nesouvisící a proto pro dopravu úplně bezcenné. Ministerstvo železnic výnosem z března letošního roku dalo dráze výstrahu, že nedodržením lhůt pro stavbu druhé koleje koncessní své povinnosti porušila, pohrozilo jí sekvestrací a odnětím koncesse a předepsalo jí nové krátké lhůty k vykonání některých staveb, resp. předložení projektů. Dráha odpověděla v dubnu velmi důrazně a ostře na tuto urgenci, svalujíc částečně příčinu svého opozdění na průtahy dozorčích a schvalujících orgánů státní správy při provádění jednotlivých staveb a prohlašujíc, že dodržení lhůt ministerstvem nově jí daných jest

naprosto nemožno a vyloučeno. Ohledně tratí Štokrava-Čáslav, Čáslav-Velký Osek a Lysá-Střekov dráha teprve po třech letech nyní si vzpomněla, že druhé koleje na nich vzhledem k dopravním poměrům vůbec není zapotřebí a žádala, by ku stavbě koleje na dvou posléze uvedených tratích nebyla nucena. Ministerstvo železnic žádosti této ovšem vyhověti nemůže a jak ze zatímního projevu jeho vyplývá, trvati bude na postavení druhé koleje na celé hlavní trati Severozápadní dráhy, při čemž však dodržení daných lhůt sotva dosáhne. Poněvadž i ostatní soukromé dráhy budou pobízeny k investicím, aby byly zralými k postátnění, a při tom sotva bude možno obejíti se bez podobných konfliktů, jest odůvodněna obava, že postátňovací akce bude značně oddálena.

*

Pruská vláda zabývá se po delší dobu plánem zavésti poplatky plavební na přirozených vodních cestách zvláště na Labi. Ač volná plavba na Labi zaručena jest Drážďanskou aktou o plavbě labské z 12. prosince 1821 a ujednáním Rakousko-Uherska se Severoněmeckým Spolkem z 22. června 1870, dle něhož smějí z lodí a jich nákladu vybírány býti dávky pouze za užívání zvláštních zařízení, sloužících k usnadnění vodní dopravy, snaží se pruská vláda výkladem, že za zvláštní zařízení považovati dlužno též zlepšení říčního koryta, zjednati si volnost pro zavedení těchto dávek, jimiž by nemalou měrou škodlivě dotčen byl náš vývoz hnědého uhlí, dříví, zemědělských výrobků a dovoz surovin průmyslových. Kruhy interessentů, zvláště pražskou a libereckou komorou, snahy pruské vlády bedlivě jsou sledovány a o jich zmar usilováno. Také v posledním zasedání zemského sněmu podány byly dr. Ulrichem a dr. Hacklem dotazy, jaké stanovisko hodlá vláda zaujati proti zamýšlenému ztížení plavby labské. Nedávno podala liberecká komora ministerstvu obchodu a ministerstvu věcí zahraničních pamětní spis proti plánu pruské vlády. Komora se obává, že by dávky plavební nebyly vyměřovány jen s hlediska finančního, nýbrž že by sloužily též k regulování dovozu a vývozu a k obcházení celní a obchodní smlouvy říše naší s Německem. Rakouskému vývozu ječmene, sladu, cukru, lihu do Německa a přes Německo a Hamburk za moře pro skutečnou nebo domnělou soutěž jeho s výrobky německými hrozilo by nebezpečí, že by ku přání německých vyrabitelů ztížen byl ve formě plavebních dávek citelnými přirážkovými nebo průvozními cly. Ale ještě škodlivější účinky mělo by zavedení plavebních dávek na vývoz a těžbu hnědého uhlí v Čechách. Soutěž českého hnědého uhlí v Německu s uhlím slezským a středoněmeckým vyvolává již dnes v sousední říši hnutí, usilující o ztížení jeho dovozu. Prostředkem hnutí tomu zvláště vítaným bylo by ovšem uvalení plavebních poplatků na dovoz uhlí. Též jiné skupiny producentů činily by pak nárok na podobné ztížení dovozu zboží z Rakouska, s výrobky jich soutěžícího. Eventuelním souhlasem k vybírání plavebních dávek na Labi a vylíčeným obcházením celní a obchodní smlouvy zhoršilo by se též podstatně postavení naší říše při uzavírání příštích celních smluv. Pruské vládě nejde o nic menšího, než o přímé obemknutí a odříznutí Rakouska od vodní cesty do Hamburku a všech relací přes Hamburk. V železniční své politice snaží se Prusko odě dávna sdružiti státní dráhy ostatních německých spolkových států v jedno spo-

lečenství provozovací a podříditi je tak cílům jednotné tarifní politiky. Souběžně s touto snahou namáhá se Prusko dostati též volné proudy vodní, jež by mohly býti překážkou důslednému provádění oné politiky, do svých rukou; neboť, neovládajíc vodních cest, nemůže Prusko státi se pánem situace, ani bude-li míti ve svých rukou celou německou železniční síť. Podaří-li se Prusku plavebními poplatky podrobiti si Labe, je Rakousko Německem úplně obemknuto a odkázáno na jediný vývozní přístav v Terstu, jenž dopravě nejprůmyslovějších zemí Rakouska, totiž zemí sudetských nestačí a nikterak Labe nahraditi nemůže.

Pro celé rakouské národní hospodářství mělo by uskutečnění plánu pruské vlády následky velmi neblahé. Labe jest výpadnou branou pro rakouský vývoz a cestou, po které pro důležité větve našeho průmyslu potřebné suroviny nejlaciněji ze zámoří jsou dopravovány. Zahraniční náš obchod dopravní cestou labskou předstihuje obchod přes Terst, i když nehledí se k dopravě uhlí. Rakousko má ještě větší zájem než Německo, aby Labe zůstalo svobodnou cestou dopravní. Vývoz naší říše po Labi jest sedmkrát větší než dovoz. Dále dlužno na mysli míti, že předmětem dovozu po Labi jsou suroviny pro průmysl, na jichž laciném opatření domácí naše národní hospodářství není méně interessováno, než na vývozu konečných výrobků. Jinak tomu jest s obchodně-politickou cenou labské dopravy pro Německo; většina vyvážených rakouských výrobků způsobuje německému zemědělství a prvotní výrobě obtížnou soutěž na domácím jeho trhu (na př. ječmen, hnědé uhlí) nebo na trzích zahraničních (na př. cukr, lih), kdežto německý dovoz do Rakouska zahrnuje většinou zboží původu zámořského (bavlna, rudy, dříví barevné a zámořské, třísloviny, olejové semeno atd.), z jichž odbytu jen transitní obchod německých dovozních přístavů zisku dociluje, nikoliv německá výroba.

Obchodní komora pražská již v r. 1905 protestovala v pamětním spisu proti uvalení jakýchkoliv plavebních dávek na dopravu po Labi a připojila se v těchto dnech zvláštním podáním na ministerstvo obchodu k petitu liberecké komory, poukazujíc zejména na neblahé důsledky, jež by uskutečnění plánu pruské vlády mělo na dopravu po českém Labi a Vltavě, s velkým nákladem kanalisovaných.

*

Ve výročních zprávách obchodních komor v Německu posuzován jest nepříznivě účinek nových cel na rozvoj průmyslu německého. Otázka stěhování průmyslu z Německa jest předmětem všestranných úvah. Vláda německá sama dotazy u obchodních komor snaží zjednati si ve věci jasno. Měla asi při tom naději, že pessimistická proroctví o účinku nových cel vzhledem k neobyčejně příznivé konjunktuře objeví se býti klamnými a že pro novou celní politiku dostane se jí uznání. Průmyslu zatím na výsluní příznivé konjunktury dobře se daří, ale obecný jest názor obchodních komor, že bylo by nesprávno na základě zkušeností roku minulého považovati obavy ohledně škodlivého účinku nové celní éry za vyvrácené. Již data z minulého roku prokazují ztížení vývozu do Rakousko-Uherska, Švýcarska a států balkánských. Dle výroční zprávy obchodní komory v Kolíně řada závodů jejího obvodu byla nucena ztížením odbytu zahraničního novými celními sazbami přenésti části své výroby za hranice a lze bezpečně

očekávati, že při nepříznivější konjunktuře toto stěhování německého průmyslu vzroste. To platí v první řadě pro jistá odvětví železářského průmyslu, jmenovitě pro strojnictví. Berlínská obchodní komora zaznamenává tendenci k stěhování v průmyslu elektrickém a chemickém, Frankfurtská ve výrobě těžkých součástek strojů, v průmyslu chemickém, zvláště ve výrobě barev, v průmyslu elektrickém a ve výrobě suchých desk. Stěhování průmyslu neděje se zpravidla tak, že by závod v Německu úplně neb částečně byl zavřen a za hranicemi zřízen, nýbrž závod v Německu v celku dále trvá, ale v cizozemsku zřizují se pobočné závody, umožňující buď odběr surovin za ceny příznivější nebo obcházení vysokých dovozných cel té které země na polotovary nebo celotovary. Tak rozšiřování závodů na místo v tuzemsku děje se v cizině a přináší jí užitek. Namnoze též volí se cesta, že německé závody, jež nejsou více s to, aby v exportu platily vysoká dovozná cla, dávají, aby uchránily svou soutěživost, velkou část své výroby zhotovovati cizozemskou firmou, vcházejíce s ní ve smluvní poměr, kdežto samy obmezují se na výrobu specielního zboží. V obou případech jest stěhování průmyslu ztrátou pro německé národní hospodářství. Mimo to vyslovují se obavy, že zahraniční podnikatelé budou vábiti cenné pracovní síly z Německa. Rozsah a dosah tohoto stěhování průmyslu z Německa nemožno dnes v době výjimečně příznivé konjunktury správně oceniti, teprve leta příští přinesou žádoucí jasno v té věci.

*

K novelle živnostenského řádu, jež dosud není vydána v českém znění říšského zákoníku, ač nabude platnosti 16. srpna t. r. a německý text její rozeslán již 16. února, uveřejněn byl v dubnu uvozovací výnos ministerstva obchodu z 15. března 1907, jenž cíle novelly v podstatě takto objasňuje: Pokračováno býti má na dráze zákonné ochrany našeho středniho stavu, započaté zákonem z r. 1883 a od té doby krok za krokem sledované a sice jednak prohloubením povinného průkazu způsobilosti při řemeslných živnostech, jednak povinné organisace malých živností ve společenstva. Dosavadní průkaz zaměstnání zdokonalen v plnohodnotný materielní průkaz způsobilosti a účinnost jeho zostřenými kautelami zajištěna proti seslabení neb obcházení. Společenstva ve svých organisačních základech upevněna silnějším zdůrazněním zásady odborovosti a učiněna základem pro organisační útvary odborových a territoriálních svazů. Moc společenstev se zvětšuje, nová práva a oprávnění se jim přiznávají, ale s druhé strany ukládají se jim tomu odpovídající úkoly a povinnosti, aby tato nucená organisace rozvinula se ve zdatnou účelnou organisaci, jež byla by časově cenným živlem zdravé samosprávy živnostenské. Přechod od formálního průkazu zaměstnání k materielnímu průkazu způsobilosti uskutečněn jest předpisem povinné zkoušky tovaryšské při živnostech řemeslných na konci učební doby. Zvláště význačnou novotou v rámci materielního průkazu způsobilosti jest důtklivé zdůraznění praktické práce v dílně též při náhradném průkazu způsobilosti, podávaném vysvědčeními kvalifikovaných živnostenských učilišť, neboť vysvědčení tato nenahrazují a nepodávají jako doposud celého průkazu způsobilosti, ale ve všech případech předpokládají ještě průkaz určité praktické doby pracovní pomocnické, pokud se týče průkaz absolvovaného praktického učení.

Ve mnohých případech vysvědčení kvalifikovaných živnostenských učilišť nahrazují jen průkaz řádného skončení učebního poměru. Zkouška mistrovská poprve zákonem tímto stanovená není sice podmínkou samostatného nastoupení řemeslné živnosti, jest však se zřetelem na důležité právní účinky s ní spojené zvláště cennou zárukou odborné zdatnosti řemeslníků.

O prohloubení a upevnění nucené organisace společenstevní usiluje novella zodborněním společenstev, vybudováním svazových organisací na základě odborovém a territoriálním, jmenovitě usnadňujíc zřizování okresních svazů, jichž výbory budou poradními orgány živnostenských úřadů a umožňujíc tvoření společenstevních okresních svazů povinných. Dále se společenstvům usnadňuje součinnost v hospodářském podnikání a zřizování nemocenských pokladen s povinností pojistnou pro členy společenstva. Konečně se společenstvům poskytuje soubor práv k účinnějšímu hájení zájmů jich členů a příslušníků.

Vedle těchto ustanovení, odpovídajících uvedeným oběma základním tendencím, obsahuje zákon velkou řadu ustanovení jednak na ochranu živností nepřízní poměrů zvláště těžce dotčených (detailní obchodníci, krejčí a obuvníci, hostinští a výčepníci, kominíci, průtočníci a pohodní), jednak ku zlepšení správy a řízení ve věcech živnostenských, a dále předpisy, jimiž zákonodárce poskytuje exekutivě právo určitých generelních nařízení. Ač zákon v první řadě sleduje cíle živnostenské středostavovské politiky, nepostrádá přece značného sociálně-politického zabarvení, obsahuje řadu časových reforem a novot, o nichž dlužno doufati, že v praxi se osvědčí na prospěch dorostu maloživnostenského (úprava zprostředkování služeb a míst, poměrů učňovských, přísnější normy ve příčině zaměstnání mladých pracovníků, rozšíření působnosti hromad pomocnických a předpisy o nemocenském pojišťování příslušníků společenstva). *H. K.*

8. května 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Říšské volby v Rakousku. — Výluky v Německu. — Statistika českých zemských odborových organisací. — Odborové hnutí a ochranné zákonodárství v Evropě. — Americké hnutí odborové. — Boj francouzské vlády proti syndikátům. — Belgická vláda proti sněmovně.

První volby v Rakousku na základě všeobecného práva hlasovacího působily sensačně. Všeobecné překvapení ve všech stranách, mimo vítěznou sociální demokracii, bylo celkem zbytečné, a možno je vysvětliti pouze naprostou neznalostí poměrů. Že v našem národě při všeobecném právu hlasovacím musí zvítězit nejen strana tak znamenitě organisovaná jako je sociální demokracie, jež ve svých železných organisacích čítá přes sto tisíc členů, nýbrž i strana, která má ve svém programu nejživotnější požadavky malého lidu, chudých vrstev, je v inteligentním, ale chudém dělnickém národě zcela přirozeno. Nepřekvapuje mne tudíž obrovský počet hlasů pro ni odevzdaných, ani počet poslanců již zvolených — 22 — pro německou sociální demokracii není výsledek tak příznivý: 34 ze 233

— nýbrž nepatrný počet hlasů, odevzdaných pro strany ostatní, a umožňující tudíž obrovský počet užších voleb, celkem 51, do nichž se českoslovanská sociální demokracie proti ostatním stranám dostala. Avšak nespadá v rámec mé hlídky zabývati se strašlivou přímo derutou měšťáckých stran; chci pouze stručně poukázat na některé momenty, jež pro sociální demokracii nejlépe pracovaly. Je to předně veliká drahota životních potřeb, zaviněná ochrannými cly, jíž trpí nejen průmyslový proletariát, nýbrž i venkované, pokud nejsou majiteli velkých statků — proto také zvítězili sociální demokraté v Čechách v 10 okresech venkovských a ve 23 dostali se do užších voleb, a agrárníci zvítězili v Čechách i na Moravě pouze v 6 a v 26 se dostali do užší volby. Za druhé je to dávno žádané pojišťování starobní a invalidní, jež sociální demokracie při své volební agitaci akcentovala jako přední svůj požadavek. Hlavně tyto dva akutní požadavky to byly, jež získávaly důvěru voličů sociální demokracii, jako straně nejsilnější, nejvážnější, která za svými cíli dovede důsledně postupovat a je provádět. Vykládat filosofické základy programu ve volební agitaci, pokládala soc. demokracie zcela správně za zbytečno, k tomu je třeba chladnějších myslí nežli jsou před volbami, a omezila se prozatím na otázky malému člověku nejdůležitější.

*

V Německu se dostavily zase periodické již výluky. Organisace krejčovských dělníků zamítla ultimatum svazu zaměstnavatelů, jímž tito žádali bezpodmínečné přijetí cenníku zaměstnavateli diktovaného. Následek byla výluka, jíž v 35 městech bylo postiženo 10.000 dělníků. Po třech nedělích skončila částečným vítězstvím dělníků.

Celkem nepříznivě pro dělníky skončila výluka přístavních dělníků v Hamburku, když tito zdráhali se uznávat nadále neobmezenou noční práci. Rejdaři hamburští zapomněli nenávisti Německa proti Anglii a přivezli si z Anglie na 4000 stávkokazů, ačkoli se anglické Trade-Unions všemožně snažily vývoz stávkokazů do Hamburku zamezit, poukazujíce na to, že to bude nesmazatelnou skvrnou dělnické mezinárodní solidarity. Po sedmitýdenním boji došlo ke smíru, jímž se rejdaři zavázali co nejdříve anglické stávkokaze propustit a od 1. října zavést pokud možno pravidelné denní a noční směny.

V dřevodělném průmyslu vleče se výluka jako mořský had. Z Berlína, kde v únoru vyloučeno bylo 10.000 dělníků, rozšířila se po celém Německu, aniž však dosáhla neobyčejných rozměrů, ježto zatím v Berlíně došlo z velké části ke smíru, takže v polovici dubna bylo vyloučených v celém Německu ani ne 8000. Většího rozměru nabyla výluka po 1. květnu, jehož oslavu vzali si zaměstnavatelé za záminku k dalším výlukám, ačkoli představenstvo strany sociálně demokratické doporučovalo, aby všude tam, kde by pro oslavu květnovou mohlo dojít k výlukám, práce nebyla zastavována.

Svaz stavitelů pro Berlín a předměstí usnesl se 10. května, že před svatodušními svátky vyloučí veškeré stavební dělnictvo, čímž by bylo postiženo 100.000 dělníků.

Jiné byly poměry u nás. Ačkoli pro značný počet svátků a pro volby je v květnu devět dnů, kdy se nepracuje byla oslava prvního máje velko-

lepá, byla to slavnost vítězství, a zároveň přehlídka šiků k boji volebnímu. K větším neshodám pro oslavu májovou pak u nás nedošlo.

Poněkud větší rozruch způsobila stávka pomocného personálu tiskařského v pražských knihtiskárnách, která však brzy skončena přijetím cenníku platného až do roku 1914.

*

Odborové sdružení československé vydalo statistiku českých organisací, nesjednocených ve svazech říšských, za rok 1906. Zastoupeno je v něm 31 odborových organisací, z nichž pouze 10 má členy také mimo Čechy. Ve 5000 spolcích je 37.220 členů, mezi nimi 3250 žen. Příjmy za rok 1906 obnášely 560.429 K, vydání 446.989 K, pokladní hotovost 463.722 K, stávkové fondy 133.343 K (číslice tato je ve skutečnosti mnohem vyšší, neboť některé odbory neudávají své fondy, mezi nimi typografové, kteří mají právě největší). Na podporách vydáno 234.812 K, čili 6·30 K na jednoho člena, na práce vzdělávací, agitační a pod. 212.164 K, čili 5·70 K na jednoho člena. Na stávky vydáno 71.487 K (na člena 2·60 K). Největší příjmy měli typografové, 272.665 K, kteří mají také největší jmění, větší než udané 280.893 K (na člena 91·40 K), i relativně jistě větší než litografové, u nichž připadá na člena 140·12 K.

Statistiku spolků říšských podává vídeňské odborové sdružení, které však neudává počet členů dle národnosti. Možno však bezpečně soudit, že je v něm zastoupeno svými říšskými spolky minimálně dvakrát tolik českých členů, jako ve Sdružení pražském, takže počet českých odborově organisovaných dělníků bude obnášet minimálně 110.000.

*

Přehledný spisek »O odborovém hnutí a ochranném zákonodárství dělnickém v Evropě« vydal Tiskový výbor strany sociálně demokratické. Autor, redaktor »Kovodělníka«, p. R. Tayerle, vzal za základ zprávy mezinárodního sekretariátu, ale doplnil je novějšími a podrobnějšími daty. Podrobně je vylíčen vývoj v Rakousku a zvláště v Čechách od prvopočátku hnutí dělnického až ke sporům českoněmeckým, jež jsou zde kriticky rozebrány. Vedle Rakouska je největší pozornost věnována ovšem Anglii, vzoru odborového hnutí, Německu, Francii a Dánsku.

V každé zemi jest sledováno hnutí od svého vzniku až po naše dny, uvedena je početná jeho síla, množství časopisů a poslanců socialistických, vývoj ochranného zákonodárství a vliv odborového hnutí na zákonodárství. Cenný jest i přiložený adresář odborových ústředen všech států evropských i mimoevropských a odborových spolků v Čechách a v Rakousku.

*

V 5. čísle »Socialistische Monatshefte« referuje Morris Hillquet o nynějším stavu amerického odborového hnutí. Hlavním jeho representantem jest American Federation of Labor, jež za posledních tří let vzrostla z 1½ milionu na 2 miliony členů. Organisována je na základě principu přísné autonomie odborů a jedině ústřední svaz je rozhodující pro příslušný odbor. Tak dělníci jednoho závodu jsou často rozděleni ve množství oddělených organisací, při čemž se stává, že

ve svém poměru k zaměstnavateli sledují protichůdnou politiku, což často vede k vnitřním sporům a rozhořčeným debatám. To způsobilo utvoření nové korporace, Industrial Workers of the World, založené 27. června 1905 na základě třídního boje a mezinárodnosti, která je stále na postupu přes překážky, činěné jí Socialist Trade and Labor Alliance.

Nejmocnějším odpůrcem dělnických organisací je svaz podnikatelů Citizens Industrial Association, založený 1903 pod heslem open shop, otevřené dílny, totiž nebráti ohledu na to, že dělník nepřísluší k organisaci. Svaz vyslovil se zásadně »proti kolektivním smlouvám a státním smírčím soudům a všem snahám po urovnání sporů, omezujícím právo každého člověka pracovat kdy a zač chce, a právo zaměstnavatelovo, najmout koho a zač chce.« Nebezpečnější však je National Civic Federation, směs milionářů, dělnických vůdců a vynikajících občanů, snažící se odvrátiti dělnictvo od třídního boje. Americké dělnictvo je v předvečer velikých změn; mocný hospodářský vývoj je probudí k vědomí socialistickému.

*

V pohnuté době provedené poslední volby francouzské zabezpečily vítězství republiky nad zpátečnickými snahami nacionalistů a klerikálů. Francie vyslovila důrazně, že přeje si postupovati na cestě pokroku. Vůdce sjednocených socialistů francouzských, Jaurès, prohlásil, že volby ty jsou mezníkem ve francouzské politice, republika že nyní po vítězství nad církví přistoupí k přeměně vlastní organisace v republiku sociální. Dva socialisté zasedali v ministerstvu, Briand a Viviani, a sám předseda Clemenceau reklamoval pro sebe název socialisty, chtěl být třetím ve spolku. Tak zdálo se, že koráb republiky pluje bezpečně k rudým břehům socialistickým, když tu náhle obrat, změněn směr. Podnět k tomu zavdal syndikát státních úředníků. Ani socialistický Clemenceau nemohl se odhodlat k tomu, aby státnímu úřednictvu přiznal právo, jež přísluší každému občanu státnímu, právo sdružovat se v syndikáty. To byl první krok na zpátečnické cestě, jíž vláda nastoupila; další musily ovšem nutně následovat a tak vidíme, kterak »socialistické« ministerstvo Clemenceauovo vystupuje proti organisovanému dělnictvu způsobem, jakým nejednala ani ministerstva konservativní. Po zákazu syndikátu následovalo pronásledování vůdčích osob, suspendován učitel Nègre, suspendováni poštovní úředníci Clavier, Amalrie, Quilici a jiní, kdož podepsali otevřený list Clemenceauovi, a zatýkáni dokonce vůdcové odborového hnutí dělnického Yvetot, Lévy, Bousquet. Tak stojí dnes věci ve Francii. Vláda, jež posud socialistickou frakci čítala mezi svoje opory, stojí dnes ve zjevném nepřátelství se sjednocenou stranou socialistickou a má proti sobě dokonce i pokrokové živly své vlastní strany radikální. Postavení její je málo závidění hodné.

V »l'Humanité« ze 2. května Maurice Allard v polemice s »Tempsem« píše: »Jak chce, abychom brali vážně vládu, v níž vidíme lidi, kteří dosáhli moci náhodami politiky, zapírat celou svoji minulost a ve jménu společnosti, jíž včera napadali a chtěli zvrátit, bíti ty, kteří se snaží jejich vlastní theorie uvésti v praksi?« Clemenceauovi připomíná Allemane vlastní jeho slova: »Pravím, že hlavním faktem nynější politiky je ne-

vyhnutelná revoluce, která se připravuje, jest organisace čtvrtého stavu. Je třeba zaujat k němu stanovisko: buď přijmete čtvrtý stav s násilím nebo s otevřenou náručí. Opřete-li se mu násilím, je to občanská válka«. Briandovi připomíná Allard, bývalý odpůrce generální stávky, že Briand ho přesvědčil o jejím významu. »Přiznávám, že mne obrátil, neboť byl dobrým profesorem. Co se týče generální stávky, jsem jeho žákem právě tak jako Yvetot, Marck, Lévy, Bousquet a Delalé, nalézající se právě ve vězení s vědomím a schválením našeho starého profesora.« Vivianimu připomíná, kterak roku 1893 potíral s řečniště zločinné zákony navržené Casimirem Périerem, a jak jich nyní užívá proti bojovníkům Confederace práce.

Fatální situace pro muže takové minulosti, zvláště vidí-li, že se nyní nejedná již pouze o jejich osoby, nýbrž i o vymoženosti poslední doby, na nichž oni měli lví podíl, že oni sami snad budou nuceni obětovat je jako kupní cenu své záchrany. Stará většina vládní se rozpadla, chtějí-li utvořit většinu novou, musí se utéci k reakcionářské pravici, již až dosud potírali. A lacino pravice svojí pomoci neprodá, třeba že nyní vládě v boji proti socialistům nadšeně tleská.

Případ Briandův a Vivianiho je zadostiučiněním socialistům středoevropským stojícím na stanovisku, že socialisté nemohou se súčastnit měšťácké vlády.

*

Jako ve Francii, ocitla se v konfliktu se sněmovnou i vláda sousední Belgie. Uvedli jsme již na tomto místě usnesení belgické sněmovny o osmihodinné době pracovní kopáčů v dolech. Zákon ten odhlasován proti vůli klerikální vlády; vláda však, místo aby odstoupila nebo sněmovnu rozpustila, dopustila se státního převratu, dala králem Leopoldem usnesení sněmovny prostě zrušit. Vyložené toto kašparování nenechala si sněmovna přece jen tak zhola líbit, a ministerstvo musilo odstoupit. Otázka bude nyní dojednána v nové sněmovně; nebude-li nový projekt osmihodinové doby pracovní poslance Destréea příznivě vyřízen, zahájí belgické hornictvo po předchozím referendu 15. listopadu generální stávku. O výsledku referenda bylo by zbytečno pochybovat, uvážíme-li referendum o osmihodinové době pracovní, které bylo provedeno pod oficielní kontrolou, a jehož se súčastnili dělníci starší 18 let. V pánvi Centre bylo ze 22.174 zaměstnaných 16.936 pro, 160 proti, v Charleroi ze 43.358 24.645 pro, 78 proti, v Luttichu ze 29.795 18.946 pro, 131 proti, v Monsu ze 32.890 17.787 pro, 220 proti, v Basse - Sambre ze 4229 2449 pro, 26 proti. Celkem ze 132.446 zaměstnaných súčastnilo se hlasování 81.955 dělníků, z nichž 80.763 hlasovalo pro osmihodinovou dobu pracovní a pouze 615 proti. *R.*

ŠKOLA.

Nové křiklavé symptomy zpátečnictví v rakouském školství obecném. — Případ Pelikánův, Mládkův a Kavkův. — Interkonfesijní škola v Rakousku — Spisek nejmenovaného autora.

Křiklavé případy učitelů: L. Pelikána v Sudově Hlavně, který byl zemskou školní radou prohlášen za nezpůsobilého k učitelskému úřadu, protože vystoupil z katolické církve a k jiné náboženské společnosti nepřistoupil, Kavky v M. Dubě propuštěného téměř na hodinu ze školní služby, protože jednal s občanem přesvědčení anarchistického a Mládka z Kláštera n. Jiz., jehož zkouška způsobilosti s příznivým výsledkem vykonaná byla prohlášena zemským úřadem školním za neplatnou, protože nepodnikl také zkoušku z náboženství — jsou novými vážnými symptomy sílící zpátečnické éry v Rakousku, vybízejícími pokrokové živly k semknutí se ke společné práci o vybudování modernějšího státu na základě plných občanských svobod a práv pro všecky společenské vrstvy bez rozdílu.

Základními říšskými zákony vyhradil si stát nejvyšší dozor nad veškerým, tedy i náboženským vyučováním. V náboženském ohledu však dozorčí úkol svůj nikdy náležitě neplnil, naopak zbavil se ho brzy po vydání školského zákona a přenesl jej plně na církevní úřady a představenstva. Církevní úřadové a představenstva opatřují vyučování v náboženství a předem k němu dohlížejí, vytýkají osnovy náboženského vyučování, schvalují učebnice a vykonávají vliv při povolávání duchovních učitelů náboženství. Náboženské vyučování, jemuž ve vyučovacím plánu je vykázáno mezi učebnými předměty místo první, je dnes výhradně v rukou církevních a může ho býti proto plně zneužíváno proti duchu ostatního vyučování a k úkolům církevně-politickým. Výbojnější duchovní učitelé nedávají si vázati ve škole ničím ruce, kolportují mezi mládeží školní tendenční tisk a formují ducha mládeže zřejmě pro politiku klerikální.

Interkonfesijní škola v Rakousku ztrácí od školní novely čím dál tím zřetelněji základní rysy interkonfesijnosti a blíží se kvapem k typu školy konfesijní, a protože náboženství velké většiny obyvatelstva je katolické, tedy k typu školy katolicko-konfesijní. Za dnešních poměrů stačí jen svěřiti také dozor nad ostatním vyučováním školním inspektorům přesvědčení klerikálního a obecná škola rakouská se stane duchem a praxí konfesijní docela.

Poměry, které se stále zřetelněji v obecném školství rakouském vyvíjejí, vybízejí přímo pokrokovější živly k revisi původního říšského zákona školského, jehož tendencí bylo zlomiti moc církve na důležitém poli kulturním, zvýšiti duševní a mravní hodnotu každého individua ve škole vzdělávaného a přispěti tím k hospodářskému a sociálnímu povznesení státu a národů v něm přebývajících. Revisi takovou se zdarem provedl nejmenovaný právník v brožurce »Interkonfesijní škola v Rakousku«, vydané nákladem »Času«.

Na základě obsáhlého materiálu základních říšských zákonů dovozuje, že obecná škola rakouská nejen svou přístupností dětem všech vyznání,

ale také celou svou tendencí a svým úkolem je interkonfesijní, že jest na ni aplikován a v život uveden článek zákona, prohlašující vědu a její nauku za svobodnou a tím také duchový princip novodobý: volnost přesvědčení, ne násilí duchovní, přesvědčení, ne dogma. Učitel veřejné školy rakouské neváže se při svých výkladech na theorie nauk náboženských. Nábožensko-mravní vychování, na něž klerikálové tak rádi se odvolávají, odkázáno je do hodin náboženských. Ale ani v těchto hodinách nevymyká se náboženství státnímu dozoru a nemá proto působiti na ostatní vyučování rušivě.

Rakouská obecná škola nemá dát církvi celého církevního člověka, — to je úkolem církve v církvi samé — ale pouze učebný základ náboženství. K náboženským cvičením, t. j. modlitbě, bohoslužbě a přípravě k svátostem poskytuje se ve škole příležitost, jen pokud je toho třeba ku vštípení v mysl dětí. Dle ducha zákona není modlitba školní obligatorní, ale fakultativní, je zvyklostí, ne povinností, rovněž bohoslužba přípustná jen v neděle a zasvěcené svátky, ne ve všední dny před vyučováním. Do školy nepatří různé přípravy ke svátostem církevního rázu, jako exercicie, v nichž uplatňuje se methoda určitých směrů religiosity katolické, která s principielními pravdami náboženskými nemá nic společného, dále účast na slavnostech církevních a všeliká církevní agitace.

Tak vykládá — a jistě správně — autor brožury ducha do jisté míry konservativního školského zákona, který nechtěl náboženskou výchovu vyloučit ze školy, neučinil ji však centrálním zřetelem celého vyučování, podrobiv ji státnímu dohledu a připustiv jen její všeobecné lidské stránky. Následkem liberalismu, který náboženství podceňuje, stát vliv svůj na církve nevykonával a úsilí církve vrhlo se na obecnou školu interkonfesijní, která tak, jak původně byla uskutečněna, je schopna dalšího vývoje.

Učitelé světští byli na obecné škole rakouské jen pro vyučování a mravní vedení mládeže. Zákon zaručoval jim volnost ve vyučování. Nemusili míti nějaké náboženské vyznání a není nikde speciálních předpisů příslušnost k církvím nařizujících. Náboženské vyznání neklade se nikde za podmínku k ustanovování učitelů. K subsidiárnímu učení náboženství, které je fakultativním, mohl býti přinucen pouze učitel, hlásící se ke konfesi žáků. Na náboženských cvičeních žactva neúčastní se učitel jako věřící, nýbrž jako representant disciplinární moci školní. Není nucen při tom k nijakému úkonu náboženskému. Náboženství jako povinný předmět na pedagogiích bylo zavedeno ne proto, aby učitel vychovával děti nábožensky, ale aby mohl v případech potřeby náboženství místo duchovního vyučovati. Na učitelský ústav mohl býti přijat i kdo byl bezkonfesijní. Přísežní formule učitelská, obsahující pasus »budete děti vychovávati mravně nábožensky«, ukládá jednotlivé osobě to, co zákon ukládá škole jako celku a co zákon přiděluje jen jednomu předmětu, t. j. náboženské hodině.

Reakce, která v Rakousku nastala po seskupení »pravice« pomocí Staročechů, začala se školstvím. Sníženo niveau učitelských ústavů, zrušeno ustanovení o universitních a technických kursech k dalšímu vzdělání učitelstva, zavedeny úlevy v docházce, odpovědný správce školy musil míti náboženství většiny žáků. Těmito ustanoveními a praxí, která se po novelle

prováděla, byl interkonfesijní ráz školy setřen. Ze zásady »nábožensko-mravní výchova« vyvozen důsledek, že i světským předmětům musí býti vyučováno v duchu náboženském. Škola dostala se do područí katolické církve a státní orgány, k ochraně moderní školy zřízené, snažily se přeměniti ji v katolickou.

Ideou nového školního řádu je: sociální úsilí na konservativním ano reakčním podkladě, humanita ve službách katolické církve. Nový řád snaží se určitou interpretací pokračovat v duchu novelly a slovům zákona podkládá jinou tendenci. Je dalším a značným krokem ku konfesijní škole. Od učitelů žádá, aby především působili na mravně-náboženské chování dětí ve škole i mimo školu. Laické vyučování má býti dle nového řádu pod vlivem názorů náboženských. Nový řád je však pouhé nařízení, které nemůže derogovat zákonu, ale má býti vykládáno dle něho. Pro obecnou školu platí dosud, že světské vyučování je svobodné od názorů konfesijních.

Autor spisku nesouhlasí s ustanovením, že k dozoru při závazných cvičeních náboženských smí býti použito pouze učitelů dotyčného vyznání náboženského. Ustanovením chce se dát dozoru ráz konfesionelní, chce se předpokládat, že učitel má se aktivně účastnit cvičení náboženského a nikoli, že má konati při cvičení pouze dozor.

Autor ukazuje na lichost důvodů pro suspensaci Pelikánovu a na rozpor rozhodnutí zemské školní rady se základním říšským zákonem z roku 1868, který liší dvojí vyučovací kruh: světský a náboženský a z něhož jasně vyplývá, že světské vyučování nepodléhá vlivu nijaké konfese, ale naopak, že vyučování náboženství podléhá dozoru státnímu. Není předpisů na to, aby učitelé škol veřejných musili náležeti náboženským společnostem. Nikde, kde se určují záležitosti učitelů veřejných škol, — kromě u správců škol od r. 1883 — neklade se za podmínku nějaká konfese. Rozhodnutí porušilo základní občanská práva Pelikánova. Důvodem, že bezkonfesijností stala se známka na vysvědčeních dospělosti a způsobilosti a služební přísaha neplatnou, nelze se ani vážně zabývati. Vysvědčení Pelikánova jsou platná, pouze jeho známky z náboženství pozbyly praktického významu v tom směru, že jako bezkonfesní nemůže vyučovati subsidiárně náboženství.

Na konec autor ukazuje na nejbližší úkoly pokrokové veřejnosti při dnešním reakčním směru. Jde nyní hlavně o hájení zákonů z r. 1867 až 1869, protože zaručují interkonfesijní školu a tím i vývoj »volné školy« do budoucnosti. V tom je obsažen požadavek odstranit školní novelu. Úkolem politické strany pokrokové je sledovat bedlivě praxi školních úřadů a zakročovat všude, kde se použije zákona ve směru reakčním. Nejbližšími požadavky jsou: akademické vzdělání, které učiní učitele rovnocenným vůči právníku u hejtmanství a místodržitelství, uplatnění volné výchovy mládeže, spočívající na pochopení dětské duše, přivedení laického elementu do školních úřadů, provedení, aby k vedení pedagogií a úřadů inspektorských nebyli bráni kněží, uvedení náboženských cvičení na škole na míru do školního vyučování se hodící, vypuštění odstavce o nábožensko-mravní výchově v přísežné formuli učitelově, svěření práva dozoru také

nad vyučováním náboženským správcům škol a inspektorům a zrušení řádových pedagogií.

Podali jsme výše tresť vývodů brožury bystrého právnika. Na učitelstvu veřejných škol jest, aby se s ní seznámili tak, aby jim byla ukazovatelem směru, v němž mají hájiti ducha základních říšských zákonů školských a pracovati k odstranění všeho, co stírá s dnešní školy obecné ráz interkonfesijnosti.

Případ Mládkův je vedle případu Pelikánova a Kavkova neméně zřetelným dokladem fakta, jak školská byrokracie rakouská je vynalézavou, jedná-li se jí o to, aby posloužila k sesílení konfesijního rázu školství. Podle nařízení z r. 1872 kandidáti učitelství pro školy obecné podnikali zvláštní ústní zkoušku k dosažení způsobilosti vyučovati náboženství, která neměla na učitelskou způsobilost vliv, a proto bylo jí právě tak jako zkoušce z němčiny na vysvědčeních vyhrazeno na konci po prohlášení kandidáta za způsobilého k vyučování na školách obecných zvláštní místo. Tato zvláštní zkouška nemohla míti vliv na předchozí prohlášení učitelské způsobilosti. Někteří učitelé byli do letošního roku ustanovováni definitivně na místa učitelská bez speciální zkoušky z náboženství a teprve tehdy, když ucházeli se o místa správců škol, rozmnožovali svoji způsobilost k vyučování také na náboženství.

Ministerský výnos z r. 1886 sesílil sice věc ustanovením, dle něhož »všem kandidátům jest vykonati zvláštní zkoušku způsobilosti k výpomocnému vyučování náboženství svého vyznání«, ale zřetelně ještě dodával, »že co do ostatních předmětů zkušebních nepřísluší examinatorům a komisařům při zkoušce z náboženství na přiřknutí způsobilosti k vyučování žádný vliv«. Z toho vyplývá, že dobrý výsledek zvláštní zkoušky z náboženství, kterou jest konati všem učitelům, nemůže býti kladen za podmínku pro učitelskou způsobilost vůbec, a že zemská školní rada, zaměnivši proti duchu platných ustanovení způsobilost k učení náboženství s učitelskou způsobilostí vůbec, jednala nezákonně.

Případ učitele Kavky, zbaveného bez výpovědi místa pro styk s osobou přesvědčení anarchistického je novým dokladem, jak úřady školní si vykládají svobodu svědomí, základními zákony říšskými všem občanům zaručenou, a kolik práce jest ještě pokrokové veřejnosti vykonati, aby učitel jako příslušník každého jiného stavu cítil se ve svém působení školním i v širším společenském životě občanem svobodným a svéprávným. Dnes ještě i náš svobodomyslný tisk považuje — jak událost nedávných dnů ukázala, příslušnost učitele ke straně sociálně-demokratické za něco protimyslného a nepřístojného. —*n*—

UMĚNÍ.

Le Sidaner v pavilonu »Manesově«. — Dílo Vojtěcha Preissiga. — Jiné výstavy. — Slovo o sběratelství. — Výzdoba Prahy a znešvaření Pardubic.

Po zimní výstavě své vlastní, která byla lepší než její pověst, vystavuje »Manes« dílo francouzského malíře Henriho Le Sidanera a s ním

hotové umělecké jaro. V zimní výstavě členské bylo také dosti svěžího umění, jež by sneslo i přísný pohled cizí. Tak Preislerovy »Obrazy« vroucného primitivismu, jímž vyjadřuje čistotu názoru, čistotu citu, cudnost veškeré přírody i všeho přirození; Úprkovy akvarely prudké svítivosti a ostré plastičnosti; krajiny Slavíčkovy (zvláště náčrty!) tak pravdivě živé, krajiny Nejedlého s dobývavostí vypočítaně smělou malované (blýskavá interview s přírodou), krajiny Hudečkovy stále měkké a snivé; moře a jeho břehy od Böttingera, Šimona, Strettiho, Špillara; barevný lept Strettiho »Z Prahy«, předzvěst, jaký zlatý svět malebna tají v sobě Praha s Vltavou; podobizny od Böttingera (distinguovaných tónů), Myslbeka, Šemjakina a j.; akvarely Jiránkovy a Kašparův, barevné lepty Preissigovy (zvl. »Sníh«), Šimonovy a Kašparův. Ze sochařů Jan Štursa, každou svou novou prací sympatičtější, poněvadž stále prostší a hlubší a vřelejší v rythmu svých linií. Bohumil Kafka tvoří také svěže, kde neodtrhuje se od přírody (podobizna Fričova, Srna, Velbloud, Výjevy z lázní), ale kde spekuluje (Hasnoucí hvězdy, Věčné drama, Šílení, Somnambula), uvádí třeba i v údiv svou technikou, smělým provedením, ale dojem divákův přechází v jakousi chladnost, jako by se před ním odehrávalo cos jako druh citového a myšlenkového akrobatismu. Mařatkův Dvořák jevil umělcovu snahu, aby poprsí to na místě, pro něž určeno, ve foyeru Národního Divadla, žilo ohnivou plností života uměleckého a nikoliv podobiznovou krotkostí života všedního; odtud to napětí charakteristiky až po samu hranici možnosti; téhož umělce sádrová podobizna paní T. K. hodna jest mramoru. Šaloun vystavil pěknou dekorativní plastiku; nazval ji »Časem«, ale neodůvodnil to. Novým vystavovatelem v »Manesu« byl sochař Fr. Úprka. Dobře se uvedl oběma sádrami »Při mši«, zvláště skupinou Slovenek. Není to skupina viděná národopisně; je v ní vnitřní život, mladá těla opravdu žijí a kroj, pro sochaře dosti obtížný, přiléhá k nim prostě a hebce.

Nyní tedy hostí »Manes« Le Sidanera, hotové umělecké jaro, jak jsem řekl. Pavilon pln je svěžího, stále se rodícího světla, jež line se, rozlévá se, dýchá nebo sní z jeho 64 obrazů, většinou olejových (2 pastely), a kreseb. A všecko je tak přirozené, tak samozřejmé, nevyspekulované, poněvadž nezrodilo se v hlavě, nýbrž v srdci. Ať je to Canale Grande, ať kytice na stole za soumraku, ať sníh, ať kvetoucí třešně, ať stará ulička, neb dům v měsíčním světle, ať kolébka v jarním ovzduší, vždycky a vždycky je to plno třepetné, dýchající atmosféry, živé, oduševnělé. Nejprostší motiv volí, praobyčejný přízemní domek, pravšední uličku, a hle, co z něho udělá! Jakou báseň! Jako když v legendě dech boží hrstku hlíny proměnil na skřivana. Dopracoval se toho zvláštní svou technikou. Le Sidaner rozkládá barvy, analysuje je, maluje skvrnami čistých barev a dává je oku pozorovatelovu skládati, že pozorovatel cítí dojem rodícího se světla a harmonie barevné. Hlavně se mu daří tichá uzavřená zákoutí, méně krajiny otevřené. Z předmluvy Kamilla Mauclaira v katalogu zvídáme, že Le Sidaner narodil se na ostrově Mauritiu z bretoňských rodičů, žil dlouho na severu Francie, maloval serie obrazů v Brugách, ve Versailles, v Chartres a konečně v Benátkách. K otevření své výstavy v pavilonu »Manesově« přijel do Prahy a byl jí tak uchvácen, že na přesrok prý se tu usídlí

a bude malovat motivy pražské. Věřím, že po těch předešlých místech na prvý pohled vytušil v Praze nový zlatodol. Snad nám jej také otevře Francouz, jenž jest »z nejpůvodnějších umělců dnešní Francie«.

*

V Salonu Topičově vystřídalo se od podzimu několik výstavek. Březinova a Brožíkova ukázala jejich pozůstalost bezútěšnou. Engelmüllerova předvedla novější jeho práce pastelové z Polabí a několik dojmů z cest, rovněž pastelem zachycených. Pastel stal se už Engelmüllerovi rodnou mluvou a vyjadřuje jí pěkně, ač někdy trochu pohodlně a běžně, co prožil na labské rovině; pěkně líčí louku v květu, život v písčinách, cestu do luk, soumrak a mlýny za soumraku. Leckde cítit, zvláště na velikých formátech, že ne pro všecko hodí se pastel nejvhodněji.

Nejzdařilejší výstavou u Topiče je výstava grafických prací a kreseb Vojtěcha Preissiga. Už pouhý katalog jeho k této výstavě přesvědčí návštěvníka, že se mu tu představuje mistr grafik, jenž všecko, čeho se dotkne, zušlechtí vkusem svým a vážnou svou výzdobou. Pohled na obálku katalogu, na tón její i listů do ní vložených, na písmo a dekoraci stránky každé, na připojený barevný dřevoryt mluví už o krásně vyvinutém smysle výzdobném a prohlídka vystavených barevných leptů, návrhů tapet, návrhů pro linoleum a předsádku utvrdí v přesvědčení, že je tu před námi umělec opravdový, nejvážněji svůj úkol pojímající, nic ve svém oboru si neulehčující a ničím svůj obor — lept — nezlehčující, nijakou tónovou frázovitostí, nijakým nafouklým genialničením, pod nímž bývá pusté prázdno. Preissig je přísný grafik, jenž zůstává v mezích grafického umění, ale v těch mezích využitkuje všech jeho schopností i svých vlastních. A jeho největší schopnosti tkví v jeho smyslu pro dekorativnost. Ať je to krajina, ať tapeta, předsádka, obálka, drobné oznámení, visitka, vždy jeví se mistr. Desky i prospekt na jeho 20 barevných leptů, vydaných pro Ameriku (Coloured Etchings by Vojtěch Preissig, cena 500 K), jaký to vkus! Daleko méně šťasten je Preissig, kreslí-li a leptá-li dívčí hlavy. Tu daleko zůstává za svými dekorativními krajinami a návrhy, tu není v ničem originální, kdežto tam ve všem. Jeho karikatury nejméně se mi líbí. Aby svému umění grafickému získal širší porozumění, vydá zvláštní publikaci, v níž objasní techniku svou — »Barevný lept a barevná rytina. Technické poznámky. Vojtěch Preissig napsal, svými typy vysázel a upravil text, nakreslil a do dřeva vyryl všechny obrazce, vyleptal v oceli a vytiskl přílohu (barevný lept)«. Vyjde v 330 číslovaných výtiscích tohoto roku. Toť důkaz, jak z hluboka a důkladně, svědomitě a poctivě Preissig na dílo své hledí a jemu se oddává.

*

V Rudolfinu byla v lednu a v únoru výstava »Spolku německých výtvarných umělců v Čechách«. Něčím zvlášť osobitým a vynikajícím nemohla se honositi, ale podala důkaz, jaká síla je v družnosti německé a v její podnikavosti a vytrvalosti. Budou muset ovšem několikráte kriticky protřepat tuto »družnost«, aby zůstala jen společnost umělecká. Zatím bují tu ještě amatérství. Tím vysvětluje se také veliký počet účastníků. Zajímavo však je, co úvodem ve svém katalogu píší (cituji z českého katalogu, kdež úvod ten špatnou češtinou přeložen): »Vznik vlastního, do-

mácího umění závisí tu jako nikde jinde nejvíce na správném vývoji příští generace, jež srostlá s domácí půdou, společně v zemi se snaží o vážné, umělecké cíle. Bez takové vnitřní i vnější souvislosti, jež jedině může sdružovati různé umělecké temperamenty a směry, není možným vzkvétání domácích uměleckých snah.

Ještě chybí nám stále tato nejužší spojitost, ale možno doufati, že tato malá výstava pomůže jí připraviti dráhu. Žádný program, žádný směr, jen idealismus vzhůru tíhnoucí mládeže a poctivá, cíle vědomá práce jsou mocnosti, jež mohou vzbuditi národní umění; toho příklad zažili jsme zde v našem nejbližším okolí. Jestliže tato snaha dozná podpory, jíž je oprávněna požadovati, nezůstanou marnými také požadavky, jejichž vyplnění našemu umění především je nutným.«

Nynější rudolfinská Výroční výstava Krasoumné jednoty jest značným pokrokem proti výstavám předešlým. Zatím jen uspořádáním a obmezením. Výstava obmezená jen na přízemek má kromě leptů 232 obrazů a plastik. Z plastik vyniká nade vše Štursovo »Melancholické děvče«, dílo tak mladistvě čistě cítěné i provedené (ve francouzském vápenci, jehož tón teplý a měkký ku podivu živě vyjadřuje hebké tělo dívčí), v tak ušlechtilém rythmu držené a tak prostě a celkem přirozeně se nesoucí. Z obrazů vábí nejvíc ovšem podivuhodný Liebermann.

*

Na návrh paní Hany Kvapilové uspořádal dámský odbor Národní Jednoty Severočeské o svátcích velkonočních výstavu starého porculánu, miniatur a vějířů. Byla to poslední činnost naší veliké umělkyně ve službách krásy a dobra, než opustila nás tak neočekávaně na vždy. Ačkoliv přípravy byly krátké a nepomýšlelo se na systematickou výstavu musejní, vyšla z toho přece výstava velice zajímavá i překvapující. Ukázalo se, že v rodinách pražských tají se mnoho krásných a cenných uměleckých předmětů. Vedle několika ukázek slavných továren evropských, sèvreské, míšeňské, vídeňské, nymfenburské a fürstenberské byl tu vystaven hlavně porculán českých továren: slavkovské (založené r. 1792), klášterecké (1793), pražské (1793), pirkenhammerské (1803), dalvické (1804), chodovské (1810), starorolské (1813), loketské (1815), z Doubí (1849), a bylo už z této výstavy na rychlo sesbírané a přece dosti bohaté zřejmo, že i český porculán zasluhuje pozornosti. Němci všímají si ho už delší dobu a dr. Gustav E. Pazaurek, bývalý ředitel umělecko-průmyslového musea libereckého, vydal r. 1905 bohatý přehled značek (138 celkem) českých továren na porculán a kameninu. Jako ve starověku líbily se drobné hliněné figurky, v nichž s takým půvabem a gracií zobrazována Afrodite a Eros, Dionysos a Satyrové i osoby ze života současného (v boiotském městě Tanagře bylo jich nalezeno veliké množství, ze století 4. a 3. před Kr.), tak v 18. století vešly v Evropě do zvláštní obliby figurky porculánové, zobrazující rovněž výjevy mythologické, hlavně milostné, na př. Amora v rozmanitém převlečení, rokokové scény pastýřské, figurky z Mozartových oper i zcela realistické postavy a skupiny ze života soudobého. A vedle figurek i nádobí, příbory rozkošných tvarů a maleb, nejvíce rokokových a empirových. Ještě v 1. pol. 19. st. záliba ta trvá. Výrobky z českého porculánu nevyrovnávají se výrobkům starších a slavných továren

evropských, ale výběr z nich dá se přece postavit vedle nich. Byli i v našich továrnách umělci modeléři a malíři, kteří do těchto drobných předmětů vkládali mnoho své vynalézavosti, vkusu, elegance i humoru.

Také řada miniatur, i vzácných několik, ze stol. 17., 18. a z poč. 19. byla vystavena, a stačilo v duchu položit si vedle nich naše chladné fotografie, aby vynikla živost těchto drobných podobizen, jichž malý formát nevylučoval vždy velikost pojetí. S nimi vystaveno několik skvostných vějířů.

Výstavu zahrnuli chválou, kdo ji viděli; ale bylo také řečeno, že konec konců takové sběratelství jest jen hračkářstvím. A věru, představíme-li si dobu svou, jejíž ovzduší je prosyceno sociálními otázkami ohromného a převratného významu, čím jsou v ní ty křehoučké figurky a misky a číšky? Ale což pak cesty, po kterých vážný a těžký život se ubírá, nemají být posázeny stromky neb křovím? Je pošetilostí, že polní meze, mezi nimiž v potu tváře rolník pracuje, jsou vyzdobeny drobným kvítím? A což Japonci, kteří nejen svá obydlí, ale celý svět zásobují drobným a veselým svým porculánem, jsou národem hračkářským? Nesouvisí tato jejich veliká záliba v porculánu s jejich neobyčejnou láskou ke květinám a barvám? Milovat krásu i drobných uměleckých předmětů a sbírat je jest něco podobného jako milovat květiny a vázat je do kytice. Takové sběratelství a takové výstavy nejsou cíle životní, ale jsou to příjemní společníci na pouti životní; jsou jako ty stromy, které rozumná ruka zasadila podél zaprášených cest; jsou jako ta kvítka, která vyrůstají na mezi a kterými si zveselujeme — třeba ještě pořídku — okna nudných činžáků. V Anglii je sběratelství uměleckých předmětů nejšíře vyvinuto. A Anglie jistě není hračkářská. Ale není zemí hospod, nýbrž nejdomáčtějšího života, útulného a nevyštvávaného na ulici. Domácnost vábí Angličana, a on snaží se udržovat a zvyšovat její vábivost. Obklopuje se v ní vším, co krásného bylo vytvořeno v jeho vlastní zemi i jinde. »A thing of beauty is a joy for ever« nenapsal jen náhodou básník anglický; tam vtěluje se v život, že »kus krásy, to radost na vždy«. Proč zrovna v této zemi vzešlo obrození uměleckého průmyslu? Proč zrovna tam domácká architektura je nejvyspělejší, nejúčelnější a nejoriginálnější? Proč zrovna tam nastalo obrození knihy (tisku, výzdoby a vazby její)? Nebylo-liž zajímavo nedávno čísti, jak pobyt několika Angličanek a Američanek v Drážďanech povznesl a zevkusnil tam obchod květinami? Odkud se to v těch praktických ostrovanech bere? Nesouvisí to také s vypěstovaným smyslem pro krásu, pro hledání její a pro sbírání? A my naproti tomu máme s falešnou povzneseností — povznesený nebývá tu názor, ale nos — přihlížet, jak překupníci odesílají do ciziny, co krásného bylo u nás vytvořeno neb chováno v dobách dřívějších — naše vzácné knihy, skla, výšivky, keramiky, porculány, nábytek a j.? Třeba si jen všimnout bohemik v katalogu Rosenthalově v Mnichově, jaké vzácné památky naše jdou stále ze země do ciziny, nyní ještě, až nepochopitelno, odkud se berou. Z klášterů? Z kostelů? Ze šlechtických knihoven a pozůstalostí? Jak důležitý je dále poměr sběratelů k musejím, k obrazárnám! I naše musea a obrazárny získaly už mnoho od soukromých sběratelů. Ne zakřikovat, ale povzbuzovat máme k uměleckému sběratelství. Zakřikovat je a nazývat jejich

práci hračkářstvím, je názor velice povrchní a nekulturní. Sběratelství — s podmínkou, že řídí je znaleckost a vkus — je nerozlučné s rozvojem uměleckých poměrů. Je to jako s knihou a obrazem. Mají býti knihy jen v knihovně a obrazy jen v obrazárnách? Obydlí naše mají býti pusta a krásné umělecké předměty mají býti jen v musejích? Vzdělávání má být pěstováno jen ve škole, politika jen v parlamentě, zbožnost jen ve chrámě? Pak bylo by zle i s knihou i obrazem, s uměleckým průmyslem i s politikou i se zbožností. Šťastni bychom byli, kdyby obydlí každé naší rodiny bylo stálou radostnou školou i malou vybranou knihovnou i maličkou obrazárnou i malým museem i drobným parlamentem a chrámem. Neboť to všecko dohromady tvoří teprve celek, a nemají smyslu pro celek, kdo přezírají jeho drobnou část a s posměchem šlapou po drobném květu a s posměchem olamují stromovou větev a bez potřeby kácejí v sadě strom. Nám cizinci odnášejí věci krásné, smějíce se naší hlouposti, našemu neporozumění pro schopnost a vynalézavost našich řemeslníků a dělníků, kteří myšlenku umělcovu prováděli s velikou dovedností i zálibou ve sklárnách, porculánkách, v dílnách hrnčířských, hodinářských, truhlářských, zámečnických atd. — což divu, že pak i našinci, t. j. naše samospráva, dovolují si olupovat naše města o jejich krásu a tedy o jejich bohatství?

*

Jaké to překvapení, když vstoupíš poprvé na náměstí v Pardubicích! Přes to vše, že nová radnice už porušila jeho harmonii, neubráníš se údivu, jejž dosud vzbuzuje jeho uzavřenost přímo zámecká a palácová, jeho architektonická a malebná výzdoba a zladěnost. Ode všech ostatních našich náměstí liší se ono zvláštní vybraností. Teď toto originální náměstí bude prý připraveno o svůj ráz tak důstojný. Ulice bude prý proražena do něho! Proč zrovna u nás musí se zkazit nejmalebnější náměstí venkovské a proč něco podobného nedělají v těsném Hollandsku a Belgii, v Německu, Francii, Anglii? Tam zajisté mají mnohem méně hlavy otočeny na zad, do minulosti, než u nás; tam hlavy mnohem pevněji sedí než u nás a mnohem upřeněji hledí do budoucna než u nás. A přece jaká tam pečlivá šetrnost ke všemu, co zdobného jim minulost zanechala! Tam myslí a cítí mnohem celkověji, soustavněji a ne tak úryvkovitě a nahodile jako dosud u nás. V části vidí a cítí celek. Výstavu miniatur a starého porculánu nenazvali by tam hračkářstvím, naopak vítali by ji, vidouce v ní vzácnou částici vzácného celku. Kde je smysl pro takové částice, tam je smysl i pro krásný celek. A nezatouží po krásné přítomnosti, kdo je otupělý ke krásné minulosti. Kde se ctí umění staré, nestárnoucně staré, tam daří se také umění mladému. Tam bývá nejvíc porozumění pro umění vůbec.

Rozumná výzva vyšla od městské rady pražské. Už loni vyzvala Pražany, aby květinami vyzdobili domy své, portály, balkony i jednotlivá okna. Úspěch nebyl nijak překvapující, ale počátek učiněn přece. Sem tam směje se už a svítí vesele s oken a s balkonů skupina květin a oživuje šedou ulici. Ale pořád je té živé veselosti ještě málo. A nad ni není krásnější výzdoby. Viděli jsme to za návštěvy panovníkovy. Žádné koberce, žádné prapory (praporečky teprv ne!) nevydají tolik co výzdoba

květinová. Bez ní okna jsou mrtvá a ulice pusty; jí všecko rázem oživne, jako když víčka se zvednou a oči zazáří. Jaro by vešlo do ulic a náměstí pražských, svěží jejich vzhled osvěžoval by každého chodce, kdyby okna jejich se podobala oknům ulic drážďanských, jež jsou samý květ. Kéž druhá výzva k Pražanům a zvláště Pražankám bude úspěšnější! *T.*

LITERATURA.

Krásná:

F. S. Procházka: Král Ječmínek. Moravská pohádka. (J. R. Vilímek.) Teréza Nováková: Jiří Šmatlán. (J. R. Vilímek.) K. V. Rais: Káča a jiné povídky. (Fr. Šimáček.) Josef Šír: Robotou života. Povídky. (Ottova laciná knihovna.) Boh. Brodský: Na sopečné půdě. Román. (J. R. Vilímek.) Jos. D Konrád: Bouřliváci. (Nakladatelské družstvo Máje.) Jan Osten: Květy bez plodův. (Ottova salonní bibliotéka.)

Básník učinil si úkolem své veršované a na pohled velmi rozsáhlé pohádky, již nazval »Král Ječmínek«, spojiti různé tradice o Ječmínkovi, motivovati pověst a utvořiti figuru tradici nejbližší. Snažil se však vložiti do díla více než pohádku. Pojal Ječmínka jako dobrého ducha úrody zemské, jako zosobněnou naději na lepší časy za dob trudných a jako osvoboditele z jakékoli poroby. Dle tohoto pojetí sestavil děj poměrně dosti chudý a hojnými popisy kraje a lidových obyčejů utlačovaný. Trudné časy hanáckého lidu, jeho naděje a osvobození nepředvádějí se konkretními, plastickými výjevy, ale jen všeobecným popisem. Účinek básně je hlavně pro tu příčinu mdlý. Řeč je zřídka epicky klidná, zvučná; věty jsou velmi často seskřípnuty v odměřený verš, jindy zase roztaženy slovy, která jsou na tom místě pouhou výplní potřebného počtu slabik. Kapka obsahu tone nejednou v nadbytku slov.

*

V Jiřím Šmatlánovi vylíčila spisovatelka typ lidového trpitele pro pravdu, trpitele zcela jiného rázu nežli byl hrdina dřívější její knihy, Jan Jílek. Jílkovo utrpení bylo vnější; vrchnost světská i duchovní vrhly se na jeho tělo, ale ducha se zmocniti nemohly. Jakmile bylo tělo osvobozeno, byl konec utrpení a Jílek mohl dále žít klidně a spokojeně zavřít oči u vědomí, že netrpěl nadarmo, opatřiv sobě i mnohým jiným volnost žíti podle svědomí. Mezi utrpením Jílkovým a Šmatlánovým leží přes sto roků a za tu dobu přestalo i v Čechách pronásledování pro víru, nastala svoboda svědomí. A přece byl život Šmatlánův trudnější než Jílkův a muka Šmatlánova horší než Jílkova, neboť to byla muka vnitřní, jež odnímají všecku radost života. Šmatlánově dychtivé rozbíravé mysli nestačí již jako Jílkovi pravda, obsažená v tom neb onom náboženském vyznání. Šmatlán chtěl znát všecku pravdu, kde jaká. Ale v těch bědných poměrech, v nichž vyrostl, v tom zapadlém koutku světa, v němž trávil svůj život, bylo příležitosti k poznání pravdy poskrovnu. Šmatlán četl sice vášnivě, co mu padlo do rukou, běhal kde za kým, aby si porozprávěl, ale

čeho se takto dověděl, byly jen nahodilé drobty, jež ho nepřivedly k poznání, že pravdu třeba hledati také v sobě, a nedávaly duši jeho klidu, jenom jej utvrzovaly v domnění, že jest někde mimo něj všecka pravda, že je některým lidem známa, ale že ji před chuďasy, jako jest on, utajují. A v této domněnce, kterou při svém skrovném vzdělání překonati nemohl, bylo jeho utrpení; touto domněnkou zhořkl všechen jeho život, pro tuto domněnku zůstal věčným rýpalem, jenž se ničeho nedorýpal, a ani sobě ani komu jinému nepomohl k lepšímu životu, ačkoliv měl bohaté nadání duševní a byl neúnavný a svrchovaně střízlivý pracovník. Šmatlán, jak jej spisovatelka vylíčila, jest výmluvným svědkem, jakého úsilí, jakých osobních obětí bylo třeba ještě v polovici předešlého století i lidem nejnadanějším, zapadlým na českém venkově, aby aspoň poněkud uspokojili svou touhu po vzdělání, a jak dokonale podařilo se protireformačnímu násilí ucpat po širém českém venkově všecky osvětné praménky a vštípit lidem nenávistný odpor proti všemu, co bylo kromě slova božího a jeho úředních hlasatelů. V tom ohledu jest Jiří Šmatlán velmi poučným kulturním obrazem českého venkova, jehož lidé, život, smýšlení i řeč byly v určitém kraji s láskou poznávány a pravdivě vylíčeny.

*

Káča a jiné obrázky K. V. Raise nemají ani dobové, ani látkové, ani jakékoliv jiné souvislosti, pro kterou se hodilo spojiti je v jednu knihu; bylo jich prostě tolik, že stačily na knihu obvyklého objemu. Jsou to většinou pouhé skizzy osob a dějů podobných a známých z dřívějších prací Raisových. Některé stránky Raisova popisného umění jsou v těchto kratších obrázcích zřejmější a nápadnější. Začínají zpravidla popisem přírody; uprostřed bývá děj líčením přírody neočekávaně zastaven. Nějaké slovo, nějaký pohyb rozmlouvajících osob dává k tomu příležitost. Povídají stařeny; jedna pozdvihne hlavu a hovor je přerušen líčením plným svěží, vlahé nálady. Stařec a stařena jdou do kostela a vypravují si o rozmanitých, pro ně zajímavých věcech. Přestávka v hovoru a přechod na jiné thema je vyplněn obrazem městečka a kraje v ranním slunci. Ani v prvním, ani ve druhém případě není pozorovat z dalšího hovoru starých lidí, že by bylo přešlo do jejich mysli něco ze svěží nebo slavnostní nálady kraje, jímž se ubírají. A tak bývá i v četných jiných případech. Příroda jest Raisovi ve všech svých zjevech a za všech okolností předmětem radostně rozechvělé vnímavosti a vřelého líčení, předmětem, jenž v daném okamžiku sám o sobě zaujímá všecku jeho mysl a stává se takřka samostatnou částí jeho obrázků. Proto nejsou líčení na začátku náladovou přípravou k ději a líčení uprostřed neplynou z dojmů jednajících osob a nejsou zladěna s dějem v jeden základní tón. Děj, jehož tempo jest i bez toho dosti volné, zdržují však nejen líčení přírody ale i popisy osob. Každá nově přistupující osoba, i když na ní mnoho nezáleží, bývá dříve, než zasáhne v děj, důkladně popsána. Popis podává se přímo výčtem všeho, co lze na zevnějšku osoby spatřit; na každé osobě vytkne se něco zvláštního. U starých lidí bývají to obyčejně nějaké význačné vrásky, jichž rozmanitost jest v Raisových popisech nevyčerpatelná. Záliba pro jisté typy převládá i v těchto obrázcích. Osoby projevují se skoro vesměs jako hotové, ustálené povahy, v jichž řečech a skutcích, nedovedeme-li se radovat

z pouhé reality, není mnohdy nic zajímavého. — Poslední a nejdelší obrázek vypravuje o směšných trampotách, jež poměl učitelský mládenec s dopravou ohromného žbánu z Budějovic přes Prahu a Chrudim do svého působiště. Příčina mládencových trampot, koupě žbánu nezdá se dosti pravdě podobná, a mládenec sám byl před koupí žbánu příliš tklivě vylíčen. Jeho živoření budí takový soucit, jeho snaha po lepší existenci je tak houževnatá a opravdová, že konečná jeho směšnost působí jako křivda, jíž nezasluhoval.

*

Šír chce ve svých povídkách věrně vystihnout náladu kraje a zobrazit život lidu v něm žijícího tak, jak jest ve skutečnosti. A poněvadž v lidu svého působiště neshledává žádných obrů v dobru nebo ve zlu, nenalézá rozčilujících zápletek, ani nechce odhalovat hrubých, dráždivých aktů, píše drobné povídky o událostech na venkově dosti obyčejných, jak přicházejí lidé důvěřivým ručením o majetek, jak ochuzují sebe i rodinu hrou v loterii, kořalkou, kouřením a p. Píše obyčejně s patrným úmyslem, aby přispěl k nápravě mravní a k odstranění zla, jímž se venkovský lid fysicky i mravně hubí. Všímá si bedlivě a s láskou lidí, mezi nimiž žije a o nichž píše, je pilný sběratel a zapisovatel lidové řeči, a to nejen jednotlivých slov, ale i celých vět, jimiž se vesničané v rozmanitých případnostech svého života vyjadřují, je svědomitý popisovatel lidového bytu, lidového zaměstnání a dojmů přírodních. Jeho povídky jsou tedy pečlivě sestaveny z mnohých ze skutečnosti vzatých detailů, ale působivé nejsou. Neboť všechen pečlivě sestavený detail týká se vlastně jen povrchu; do nitra lidí, o nichž vypravuje, neproniká Šír tak hluboko, aby pochopil a zobrazil hybnou sílu jejich života a odkryl příčiny zla, jež by rád pomohl odstranit. Měkkým, soucitným duším budou se jeho povídky jistě líbit, ale neotřesou nikým a nejméně asi by otřásli tím, kdo by se jimi měl napravit.

*

B. Brodský náleží k spisovatelům, kteří se ve svých povídkách a románech nevyhýbají ruchu přítomného života, a to proto, že je to zrovna časová a dosti pohodlná vnada pro čtenáře, kterou lze třeba titulem i obrázkem na obálce chytře nastrčit. Z románu »Na sopečné půdě« není vidět, že by měl tento plodný spisovatel chut nořit se nějak hluboko do proudů a vření života, jenž kypí před našima očima, a že by měl schopnost prožívat spolu jeho děje a hledat a nalézat nové pravdy a nové lidi, jež tento život tvoří. Jemu jest přítomnost něčím, co lze pozorovat z pohodlné dáli a odkud lze lacino nabrat trochu nátěru pro život konstruovaný hodně chudou fantasií. Jen ve fantasii mohou se nyní ještě přesunovat statisícové obnosy jako hromádka plev, jen ve fantasii přechází ohromný tovární závod z ruky do ruky tak lehce jako míč od hráče k hráči, jen v nevraživé fantasii způsobí několik opilých ničemů trochou žvastu stávku dělníků atd. Svět konstruovaný Brodského fantasií jest ostatně zcela jednoduchý, dle starobylé, od moralistních povídkářů příliš opotřebované formulky. Jsou v něm totiž jen lidé dobří a zlí, kteří si počínají tak očividně nesprávně, že je dobří hravě potírají. Zlí jsou na konec tělesně i duševně zlomeni a rozplývají se v kajícném poznání; zlí nenapravitelní

hynou násilnou smrtí. Vypravování nepovznáší se nikde nad úroveň všedního povídání a hemží se chybami, jež se patrně již stávají zvykem dobrých spisovatelů, jako: poznenáhlu — hrůza byla na něj se podívat — slyšeli celou tuto událost — takový nedostatek, že ho pociťovala — opíjí se a dovádějí — k bytu Megrově — jako by nebylo také mě — vystříhal se všemu — bude věnovat závodu všecky své síly. — Zvláštnosti Brodského jsou vazby infinitivní, jimiž věty nabývají svéráznosti přímo zámořské, jako: vyhýbajíce se navzájem na sebe se dívat — zdál se nabýti dřívější své veselé nálady — chvátaje dnes brzy přijít do kanceláře.

*

Bouřliváci — dovídáme se z knihy Jos. D. Konráda — říkali v Újezdě třem mužům, kteří prý dovedli dělat »zpropadenou muziku, podle kteréž často nevesele tančili páni sousedé«. V našich venkovských městech a městečkách není nouze o nějakou přezdívku a nějaké rázovité osobnosti v maloměstském davu vynikající, a není věc velkého umění takovou přezdívku zaznamenat a takové osobnosti popsat. Ale něco jiného je, dokázat čtenáři románovým dějem, že přezdívka přiléhá a osobnosti že jsou takové, za jaké byly na začátku popsány. Již z pouhého názvu knihy »Bouřliváci« a více ještě z výkladu tohoto slova čekali bychom něco rušného, silného. Ale dočteme se pravého opaku. Tito Bouřliváci Konrádovi jsou ode všeho ruchu a síly dokonale filtrováni. Co má být dějem, není ani zajímavé ani napínavé a nemůže se jaksi dostat ke konci, povahy nemají příležitosti, aby se nějak osvědčily, řeč je mdlá, nemá žádnou lokální ani osobní barvu. Dokonalá nuda od začátku až do konce.

*

Dva květy bez plodů, uložené v knize Jana Ostena »Květy bez plodů«, jsou obrazem dvojí nešťastné lásky, v hlavních osobách a konečném jejich osudu téměř totožné. V obou případech jest milující dívka šťastna cudnou láskou svého milence, ale dá se v náhle probuzené smyslnosti svést od jiného, nehodného muže a zmaří si život; milenec to odstůně těžkou nemocí. První případ jest aspoň snesitelně vypravován, druhý jest odporný ustavičným horováním a velikými slovy o věcech všedních a nízkých. Spisovatel se vepsal do takového zanícení, že ztratil všecku míru pro význam slov i fakt a stal se snad mimovolně nadšeným obdivovatelem a oslavovatelem planého pohlavního požitkářství bohatých zahalečů.

—ský.

Poučná:

Jos. Bartocha: Z pamětí života Fr. Bartoše. Konrád Sedláček: Zachraňte slabomyslné! Alfred Fouillée: Výchova se stanoviska národního.

Jos. Bartocha, Z pamětí a života Fr. Bartoše. V Telči, Em. Šolc, bez roku. Cena 1 K 80 h.

Zvěčnělý Bartoš, jehož život tak úzce srostl s českým ruchem na Moravě, teprv na samém sklonku žití svého, kdy smrt po dlouhém utrpení blížila se krokem neodvratným, odhodlal se psáti své paměti po příkladě Tomkově, shledával v skutku také některé prameny, ale úmyslu svého.

bohužel neprovedl. Proto prof. Bartocha, jenž s Bartošem byl v stycích přátelských již od r. 1889 a jmenovitě ke sklonku života Bartoše, v němž takořka vtělil se veškeren odlišný ráz Moravy, opět a opět sám nabádal, aby vzpomínky své sepsal, chtěl touto knihou poskytnouti jakous náhradu za paměti přítele svého a sbíral látku proto již od r. 1903. Vylíčil tu mládí Bartošovo (děd Bartošův byl rodem Čech od Litomyšle), studijní doby v Olomouci, kamž se Bartoš odebral po přání matky, jež z něho chtěla míti — četníka, pak trpké studie vídeňské a první leta učitelování Bartošova v Strážnici, Olomouci, Těšíně. Středem práce jest podrobné líčení Bartošova pobytu v Brně (1869—1898) a konečně doba odpočinku, jež po čtyři leta zkalena byla hroznou chorobou. K závěru stručně vylíčen Bartošův charakter a ukázáno jmenovitě na jeho konservativnost, vlastenectví a neúmornou pracovitost.

Přes všecko uznání, jehož nelze upříti pilné práci Bartochově, nelze se zbýti myšlenky, oč hlubší a zajímavější by byly paměti samého Bartoše, vzpomeneme-li si pro srovnání na př. jen na vzpomínky dávného přítele jeho Kosiny. Co Bartocha zaznamenal, jsou většinou přece jen věci spíše vnější; kdežto nemoc Bartošova vypisuje se až s únavnou podrobností a při líčení pohřbu vyčítají se všecky deputace, ba připomíná se, že účastnilo se ho osmnáct kněží, literární činnost jeho a vůbec význam ve společnosti a kultuře, tedy moment hlavní a rozhodující, neprobrány náležitě; co Bartocha uvádí sám na omluvu, odkazuje nás na m o ž n é příští vylíčení této věci ředitelem Bílým neb šk. radou Šťastným, nelze uznati za dostatečné. Takto vedle seznamů prací jeho v jednotlivých letech, jež sem tam doplněny poznámkami o obsahu a významu těchto spisů, více se dovídáme pouze o tom, jak úmorně Bartoš díla svá skládával, zaznamenávaje materiál sebraný na spousty cedulek a odtud teprve jej s velikou ztrátou času i práce přepisuje do tisku.

Bylo by lze dále uvésti leckteré doklady toho, kde Bartochova pieta k zemřelému nepochybně kalí úsudek střízlivý. Sotva lze jen tak mlčením pominouti, byl-li Bartoš docela v právu, že ke škodě národní věci tolik a tolik se vzpíral, aby gymnasium, na němž byl ředitelem, bylo rozšířeno na vyšší (Bartoš myslil, že by se potom nemohl tolik věnovati svým pracím literárním); neuspokojuje, jak autor omlouvá, že se Bartoš prý z pouhého nedopatření zapsal při jisté úřední příležitosti německy; zdá se také, že sám autor schvaluje jeho upravování starších autorů na př. Babičky pro školu ve »vzorné« češtině atd.

Nemile na čtenáře působí jistý suchopárný, takořka »katedrový« tón, kterým se nese celý spis; některé partie jsou tak vzorně upraveny a sestaveny jako školské pensum (úvod, jádro náležitě rozkouskované, závěr). Bartocha ku podivu nenašel vřelejších akcentů ani tam, kde líčí momenty vskutku dojemné! Zaráží konečně, proč se s takovou devotností mluví o uznáních a vyznamenáních Bartošových: ta mu přece p a t ř i l a, na ta měl p r á v o a orgány, jež mu je udělily, neprokazovaly mu tím přece nějakou milost.

Sem tam mihne se zajímavý detail, který vrhne více světla na povahu Bartošovu a tehdejší dobu: tak jeho poměr k Hattalovi, jenž po svém »vtipném« způsobu zvával Bartoše »Frantou z nouze dobrým«; nebo

zmínka o zálibě Bartošově v hudbě Smetanově (jedinou Prodanou nevěstu prý slyšel stokrát!); interesantní jsou vzpomínky, jak se dříve na středních školách učívalo řečem a jiným předmětům, co zní dnes jako báje ze starých časů atd.

Nápis spisu rozhodně není dosti případný a mohl by vésti snadno ke klamné domněnce, že tu snad otištěny partie ze skutečných pamětí Bartošových, jež ztraceny bohužel navždy. *Kd.*

*

Konrád Sedláček, Zachraňte slabomyslné! V Prostějově 1907, nákl. učit. jednoty okresu prostějovského.

Autor velmi přesvědčivě dokazuje, že z příčin sociálních i pedagogických nutno po příkladu jiných států také u nás zřizovati zvláštní školy pro děti slaboduché, které lze přiměřenou methodou vychovati a vzdělati tak, že se mohou pak v životě poctivě vyživit, nepřipadajíce za obtíž příbuzným a obcím, nebo neplníce žalářů a káznic. Podrobně se vypisuje instituce německých škol pomocných, zkouška přijímací, zásady a praxe výchovy v jednotlivých předmětech i povolání učitelské na těchto ústavech. Připojena statistika, jež mluví hroznými číslicemi, ukazujíc, jak daleko jsme tu za Německem, jehož instituce jinak tak rádi napodobíme, ba i za Francií, Švýcary, Amerikou a Švédskem; kdežto v Německu vzrůstá počet ústavů těchto přímo rapidně (z 30 v r. 1894 vzrostl na 230 v r. 1905, tedy téměř osmkrát tolik!) a samy Drážďany měly r. 1905 sedm škol o 16 třídách, u nás počet tříd v celém Rakousku nepřesahoval mnoho čísla 10! A přece školství to vyvíjí se již téměř sto let, nehledě k nesmělým pokusům předchozích dob, jež autor k závěru instruktivního spisku podrobně vypisuje.

A není lépe ani ve výchově dětí zcela slabomyslných, idiotů, pro něž na př. na Moravě není jediného ústavu (od několika let vydržuje se z celé Moravy pět(!) dětí v ústavu v Brucku nad Murou) a pro něž vůbec v celé říši jest jediný veřejný ústav. Proto autor, odvolávaje se také na nový řád školní a vyučovací, doporoučí, aby nákladem země a obcí zřizovány byly školy pomocné ve všech větších městech, nákladem státu pak školy takové při pedagogiích, aby již kandidáti učitelství dokonale mohli býti obeznámeni s touto institucí. Vedle toho nutno doplnit i síť ústavů pro idioty (na Moravě aspoň dvěma ústavy) a vysílati každoročně několik učitelů na studijní cesty do ciziny, neboť — to bych si přál míti více zdůrazněno — právě tyto ústavy musí každý z vlastní zkušenosti poznati, kdo jednou chce na nich býti činným.

Spisek, jenž v úvodě důkladně a přístupně jedná o příčinách a formách i stupních slabomyslnosti, jest vítaným příspěvkem orientujícím dobře o této instituci; u nás zajisté dosud pojednáno o školách pomocných jen v několika článcích časopiseckých, hlavně uč. Fr. Sedláčkem a J. Zemanem, kdežto odborná literatura německá jest již velmi obsáhlá a podrobná. Bylo by však rozhodně na prospěch, kdyby poznána byla též praxe ve školách francouzských, notabene starších než německé, a kdyby také tam vypravili se někteří snaživí jednotlivci na studie. Nebude lze dozajista již déle se uzavírati před nutností, aby také u nás po-

mocné ústavy aspoň ve větších městech byly zřizovány*), a nebylo by dobře, kdyby se potom napodobila pouze praxe německá.

V seznamu pramenů zaráží, že nezná autor některých spisů novějších, a to rozhodně důležitých, na př. ani instruktivního spisku Männelova; Hellerovy Heilpädagogik, ba ani Strümpellovy Paedag. Pathologie; vůbec pak se přímá znalost pramenů omezuje u autora pouze na spisy německé a spisy z jiných literatur citují se patrně teprv z druhé ruky. *Kd.*

Alfred Fouillée: Výchova se stanoviska národního. Přel. Jos. Kopal a Ema Čapek. (Knihovna »Časopisu Pokrokového Studentstva. Sv. 5. V Praze 1907. Cena K 2·80.)

Problém této knihy spočívá v usilovné snaze autorově. rozřešiti prakticky spor, který theoreticky zkoumal v základním svém díle, kritice mravních soustav. Jsou dva hlavní směry ethické, kterých se tento spor týká a které se zároveň uplatnily v pedagogických theoriích XIX. věku. Je to předně formalistický směr německého idealismu, který usiluje mravní soudy i jednání učiniti nezávislým na jakémkoli cíli utilitárním. Absolutní závaznost ethických maxim je podstatným jejím článkem. V druhé řadě je to ethika směru teleologického, ethika utilitární v positivismu a evolucionismu, dle níž účelem mravního jednání jest založiti lidské štěstí. Fouillée dovozuje v kritice mravních soustav, jak snadno lze smířit oba tyto směry. Kant chtěl vymýtiti z ethického vědomí všeliký pojem účelu (prospěchu, štěstí), a Spencer psychologicky a biologicky ukazuje, jak v řadě vývojové původní neuvědomělý pud stává se na vyšších stupních vědomou snahou po mravním zdokonalení, které je ono hledané štěstí. Prvek neustálého zdokonalování je takto oběma společný cíl, k němuž oba směry se ubírají. Tak ukazuje Fouillée na možnost sblížení obou stanovisek. Přítomná kniha, jednající o výchově, je vyvrcholení theorie Fouillée-ovy, její praktická applikace, ve které staví se proti snahám uplatniti utilitarism ve výchově, ukazuje na jeho nezdravé stránky pro národ a raçu vůbec. Naproti přírodnímu výběru v evolucionismu klade výběr psychologický a sociální. Výběrem psychologickým rozumí Fouillée úkol, kterým výchova má vypěstiti na základě zákona idejí-sil (o němž Fouillée jedná v jiném svém spise) základy, na kterých člověk, národ dospívá k nejvyšším stupňům mravnosti. Výběrem sociálním pak výchova dospívá k podmínkám, za kterých může tento výběr produkovati elitu nutnou k pokroku všech. Tak proti individualismu, který jako špatný důsledek vyvozován bývá z evolucionismu, staví Fouillée ideu sociálních povinností a svazků jako druhou podstatnou podmínku národní výchovy. Jen tak lze dle něho dospěti k harmonii a soustavnému celku. Touto soustavností rozumí Fouillée, ne jako dříve se jí rozumělo — základ literární nebo jako dnes se jí rozumí — základ vědecký, nýbrž ono pouto mezi vědami a literaturou, kterým je poznání člověka, společnosti a velkých zákonů světových, t. j. studium mravní, sociální, esthetické, jedním slovem filosofické. To je pak ta pravá filosofická organisace, koordinace studia, která je základem vší výchovy. Tím nastane v budoucnosti systemisace

---

*) Právě vyšlo nařízení ministerstva vyučování, aby se zakládání škol těchto co nejvíce podporovalo; ovšem náklad potřebný uvaluje se opět na bedra obcí.

naproti dnešnímu specialismu. Dalším podstatným znakem Fouilléeovy výchovy je emocionalism a voluntarism. Pod každou ideou jsou city, a chování často tedy závisí na okruhu idejí, jež si každý utváří pod vlivem zkušeností, sociálních poměrů intellektuelní a esthetické kultury. A důsledek z toho? Zase tu třeba odvraceti se od neplodného dnešního intellektualismu a vraceti se k přirozené povaze člověka, buditi a rozvíjeti vznešené city a vésti k mravnosti. Jen touto cestou dospěti lze k ideálu výchovy vůbec, k výchově sociální. Jen za těchto podmínek je vzdělání hybnou silou prvého řádu v mechanismu sociálním, neboť ony vznešené city, ony mravní ideje jsou opravdu řídící a výběrné dle zákona idejí sil. Výchova nemá býti prostým získáváním vědění, nýbrž kultura živých sil, aby se zajistila přednost nejvyšším ideám-silám. To jsou základní zvuky mocného hlasu, tušení ducha, zírajícího do daleké budoucnosti. Cítíme se tu na rozhraní údobí nevýslovně vážném. Výchova dnešní, positivní věda snaží se zatlačiti tradiční morálku absolutní povinnosti, náboženství, sociální instituce, tonouc takto v naprostém materialismu. Proti této výchově dneška vidí Fouillée v celé té vnitřní potřebě mravního obrození vyvstávati ideál výchovy nové, nekonečně vyšší, než byla všechna předchozí. Její první zásadou bude harmonie, celek, raça, národ, její synthesou vznešený cit, vznešená mravnost — konečný ideál vší civilisace. Pak odpadne plochý intellektualism, utilitarism, na takovém podkladě bude pak možno, aby povstali lidé, kteří »budou hotovi klásti zájem vlasti nad svůj vlastní průmysl, nad svůj obchod, nad své statky«. Odtud také vyvodil Fouillée důsledky pro celistvou reformu vyučování. Vědecké studium bude třeba podrobiti filosofické reformě, studia mravní, sociální a filosofická budou ovládati ducha škol a celé výchovy a povedou jedině k řešení problému výchovy. S toho stanoviska dlužno dívati se i na studium klassické, jehož Fouillée právě pro jeho nezištnost jest nadšeným zastáncem. Do podrobností nelze tu zacházeti. Chtěl jsem jen ukázati na základní tón knihy v bohaté literární produkci paedagogické, tak řídké a vzácné. Upomíná na mnoha místech na Natorpovu sociální paedagogiku, jest jí obsahově velmi blízká, podáním daleko suggestivnější, mnohem nadšenější. Také překlad český pořízen je velmi pečlivě. *Chp.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

»Zemská Jednota katolického duchovenstva« jest přes odpor většiny členstva na valné schůzi definitivně znemožněna tím, že místodržitelství neschválilo stanov, a odůvodnilo své zamítavé stanovisko poukazem k tomu, že by jednota nemohla plniti svých stanov, v nichž má paragraf o činnosti v mezích kanonické poslušnosti, když církevní vrchnost nedala předem Jednotě úředního uznání.

Je možno sice, že správní úřad se řídil při tomto odepření úředního schválení jenom právními předpisy, ale není vyloučena možnost, že vědomě posloužil vůli hierarchie. Nebylo by to poprvé. Vždyť další věcný program ve stanovách Jednoty nevylučuje kanonické poslušnosti. Ze všech

požadavků ve hnutí mladšího kněžstva nejrevolučnější je volání po odstranění celibátu a po právu, aby biskupové byli voleni kněžstvem. Nejrevolučnější, ale v systému římském velmi nevinný požadavek, když se pováží, že druhý jest vůbec nepřípustný, a první spíše jen demonstrační. oba pak bez kanonické součinnosti biskupů nemožny.

Srážka mezi nižším kněžstvem a hierarchií vynesla na povrch zajímavé zjevy vnitrocírkevní i mimocírkevní. Vnitřní poměry v českém katolicismu křiklavě osvětluje opoziční brožura »Svaté tyranství«, anonymně vydaná k památné valné schůzi. Kněžstvo všecko jindy církev šmahem chválí, vady zakrývá, omlouvá. smutnou skutečnost kryje krásnými zásadními dogmaty a zařízeními, šetří osob; tentokrát ve hněvu mluví pravdu, a to takovou, tak porážející církev, že by žádný odpovědný odpůrce nemohl vymysliti obvinění více kompromitujících: panovačnost prelátů, lakota, úplatnost, zištnost, omezenost, mstivost, zákeřnost, nadutost, prospěchářství, šplhavost, jesuitství, intrikánství, pohlavní nevázanosti; kardinál je loutkou svých špatných. sobeckých rádců. Všecko doloženo iniciálkami jmen. Není snad jediného preláta v Čechách, aby na něm nenašli podřízení, poměrů znalí kněží vad takových, že každá o sobě stačí na morální smrt. To všecko pak jsou teprve výtky jen osobního rázu. Soustavy, ducha církve se brožura vůbec nedotýká.

Na témže v celku povrchním hledisku stojí některé posudky mimocírkevní. Když Kramářův »Den« navrhuje novou specialisaci klerikálního boje a radí pokrokové, svobodomyslné intelligenci postaviti se po bok nižšího kněžstva proti hierarchii, je to známý daltonismus, vědomá a z části ovšem též naivní slepota pro odstíny barev. Trpí touže vadou, že jako kněžská brožura všímá si jenom osob, a to osob výše postavených, ale při tom neví, že nižší kněžstvo v celku není lepší, ne svou vinou, nýbrž vlivem výchovy, ducha církve. a že by na místech vyšších jen více do očí bily stejné zlořády. O intelektuelní i mravní úrovni kněžstva znají jistě redaktoři »Dne« právě tak jako každý jiný spoustu vtipů a anekdot. My nečekáme ničeho, ale praničeho od tak nazývané katolické moderny. Mladí jsou téhož ducha jako staří a vysocí. Metamorfósa, vlastně vývoj anebo ještě lépe ukázání pravé podoby pod lví koží »cyrillo-methodějského kněze« Dostála-Lutinova mluví za všecky.

Jinak jest správnou výzva, aby se ozvali nekněží a podepřeli správné požadavky kněžstva. Některých věcí, budou-li vůbec kdy vymoženy, dobudou, mohou dobýti jenom laikové, kněží ne; sem náleží podle mého názoru požadavek zrušení celibátu: týká se zdánlivě jenom kněží, ale nekněží musí jej vzíti za svůj, jinak je marno všecko volání.

Co se týče volby biskupů: laikům by nestačilo, aby kněžstvo volilo biskupy. Byl by to snad jakýsi pokrok naproti dnešnímu způsobu jmenování z Říma, ale nedostatečný, poněvadž by nezaručoval větší lidovosti, laiky by stejně vylučoval z účasti a vlivu. Zde se pokroková intelligence nemůže postaviti po bok kněžstva.

Mimo to má tento požadavek o volbě biskupů v našem přítomném boji s církví katolickou ještě jedno povážlivé pozadí, jež příznačně (mimovolně ovšem, z neopatrnosti) prozrazuje nový orgán právě mladšího

kněžstva »Rozkvět«: žádá, aby kandidáti poslanectví se zavazovali zasazovati se o tuto reformu. Komu není jasno, že tímto požadavkem kněžským má se nahraditi lidový a dnes velmi akutní požadavek moderní doby: reforma manželského práva, svobodná od církve škola a odluka církve od státu — nahraditi a — odstraniti! Nejsou ti mladí stejní Jesuité jako staří? My se máme bíti za rozšíření jejich práv, a zatím nechat netknuto staré jho, k jehož přitížení a udržení oni sami vydatně přispívají!

Mlhavý je požadavek nové úpravy patronátu. Kde je dosud patronem obec (nebo kde, jako v Praze, někdy ještě obec na sebe bere věcný patronát), tam stanovisko moderního sociálně a spravedlivě cítícího člověka nemůže býti jiné, než práce ke zrušení tohoto břemene a přežitku, a snaha po provedení zákona o zřízení církevních obcí samosprávných a samy sebe vydržujících.

Nechybíme příliš, když myslíme, že všecko toto jsou více méně pěkná hesla. Hlavním účelem organisace kněžské byla snaha po úpravě služného: toho je dosaženo zákonem o kongrue, a proto nespokojenci bez bolesti se podrobí a zemskou jednotu oželí a pochovají.

Nyní pak slyšme mínění oficielních kruhů církevních.

Proti smýšlení většiny kněžstva sdruženého v Zemské Jednotě vydal arcibiskup pražský pastýřský list. Okolnosti, za nichž jej vydává, nazývá velmi smutnými a události velmi bolestnými, ale doufá, že jeho »otcovské napomenutí se potká s výsledkem u přemnohých kněží, kteří si bohudíky ještě zachovali ducha církevního a smýšlení kněžské.« Další trvání spolku jevilo se mu býti neúspěšným. Mlčky přechází »nepřístojnosti, jež se staly ve správě Zemské Jednoty«, »přestupky a přehmaty«, což prý byla a jest »jen šetrnost ke cti a vážnosti« duchovenstva. Výslovně však vytýká všeobecně »nespolehlivý, nezaručený a zastoupení našeho kleru málo důstojný směr a duch ve správě spolku«. Ve valné schůzi 2. dubna prý se ukázalo, »na jak pochybných základech spolek tento stojí, jak necírkevním směrem se nese a jak naprosto neudržitelným jest pro budoucnost«. Zákaz zemské jednoty není »chvilková nálada, ani svévůle, ani tyranství«. Diecesální spolky budou dovoleny.

Studentstvo obou pražských universit na podnět s české strany zvedlo akci za odstranění theologické fakulty ze svazku university. Veřejnosti není ještě známo, jak akademický senát odpověděl na dřívější podání studentstva v této věci. Hlavní důvod, pro který se studentstvo dovolává odluky, jest, že prý theologická fakulta nepěstuje vědy a zdržuje pokrok též ostatních fakult. Již dříve jednou jsme upozornili na to, že v protestantských zemích tento požadavek nikde nebyl vysloven, a zvláště se nemluví o nevědeckosti theologické fakulty. V obnovené akci české je to nové, že na programu byl též odpor proti zřízení evangelické theologické fakulty při pražské universitě. Je zajímavo, že čelní profesoři německé university se vyslovují téměř všichni proti studentské akci. Není pochyby, že výtka nevědeckosti by se mohla týmž právem činiti též jiným disciplinám universitním jako některým disciplinám theologickým. Theologie ve svých jednotlivých oborech je vědou právě tak jako jiné části věd historických a ideologických, na př. ve filo-

sofii. Správnější by bylo tudíž požadovati nové stolice pro historii a filosofii náboženství na filosofické fakultě. Bude-li míti studentská akce jaký výsledek, bude to ten, že nebude zřízena nová fakulta evangelická, kdežto dosavadní katolická nerušeně zůstane. A to by byl výsledek smutně nespravedlivý i pro volnou myšlenku.

Než tyto rozhledy vyjdou, bude po volbách, v nichž církevní kruhy katolické jsou tentokráte súčastněny více než jindy. Není třeba předpovídati výsledky. Překvapení budou všelijaká. Ne v takové míře, jak o sněmovních volbách moravských. Ale nesmí se zapomenouti na jednu věc: jediným ani *hlavním měřítkem úspěchů klerikální práce nebude počet dosažených mandátů*. Výsledky budou drobnější: všecko to bejlí neustálé agitace, štvaní, fanatisování, překrucování ponese ovoce lokální; drobnější a nenápadné, ale tím šířivější a trvalejší. Kdo bude čelit této zkáze zvláště na venkově? Agrárníci? Netroufáme! Ti budou na mnohých místech za mandáty zavázáni klerikálním zemědělcům a klerikálním sociálům! Učitelstvo? Dokázalo by mnoho, jen kdyby bylo sebevědomější v dobrém smyslu a pevnější ve směru! Záchranná práce bude zase dále povinností pokrokových jednotlivců, jimž by znamenitě prospěla organisace.

Karakteristickým bylo ve dnech právě přítomných (křížové dny) stanovisko různých okresních školních rad, správ škol a jednotlivých učitelů k církevním procesím. Výnos zemské školní rady z konce r. 1906 stanoví dosti srozumitelně, že v tyto dny nemá býti prázdno; vyučuje se, ale těm dětem, jichž rodiče si toho přejí, dovoluje se účast na procesí. V tomto smyslu některé okresní školní rady vydaly intimát správám škol a římskokatolickým duchovním správám, ale jiné výslovně povolily nebo mlčky strpěly úplné prázdno, jinde zase správy škol vyrozuměly členy učitelského sboru a děti tak nejasně neb i přímo nesprávně, že fakticky prázdno bylo. Zajímavo bylo pozorovati, jak na některých místech okázalí protiklerikálové poslaly děti na procesí místo do školy, i tam, kde se vyučovalo: také ti, kteří před rokem protestovali proti hrozícím prováděcím nařízením ke školnímu řádu. Rovněž zajímavo jest, jak mnozí učitelé uspávají své svědomí »příjemnou procházkou«.

Jsou uveřejněny výkazy konfesijních přestupů za rok 1906. Nás zajímá vzájemný poměr církve evangelické a katolické mezi Čechy a Němci. V celku odstoupilo od katolické církve k evangelické v Cislajtánii 3905 osob, obráceně odstoupilo ke katolicismu 1138 osob, ve prospěch protestantismu jest tedy přičísti 2767 duší, z nich nejvíce připadá na Vídeň a severní a západní Čechy. Mezi Čechy byl pohyb minimální (béřeme obě evangelické církve v Čechách a na Moravě dohromady) K evangelické církvi přistoupilo 418 osob, od ní odstoupilo 338. Na Moravě jest však poměr obrácený: ke katolické církvi přistoupilo 74 evangelíků, k evangelické přistoupilo 51 katolíků. Mezi Němci se hnutí od Říma nezastavilo, číselně jen o nepatrný, bezvýznamný počet zmenšilo. My, Čechové, jsme patrně se svou oficielní církví velmi spokojeni. Pohyb směrem k bezkonfesijnosti je v celku nepozorovatelný, což znamená, že odhodlání ku přestupu musí mít po pravidle positivní náboženské pohnutky. Negativní tendence jsou neplodny.

Český protiklerikalismus trpí touto negativností a pak nevšímavostí k postupnému přirozenému volnému vývoji. Proto je hluchým klasem.

»Čas« má s »Dnem« přestřelky o podstatě klerikalismu a o taktice proti němu. »Den« varuje před radikalismem a tvrdí, že taktika »Času« a radikálních i jiných pokrokářů klerikalismus vyvolává, tvoří a sílí.

Radikalismus není prospěšný jinde, není na místě ani v této protiklerikální práci. Konstatovali jsme to jednou již na příkladu francouzského proticírkevního boje. Zjistili jsme tam, že mírný, volný postup nynější vlády v provádění rozlukového zákona a v obraně proti odbojným duchovním a j. jest účinnější, bezpečněji vede a přivede k cíli, než radikalismus jistých parlamentních skupin, politických stran i jednotlivců a jistého křídla v tisku.

Jde jen o to, co se míní radikalismem. A tu nemohu souhlasiti s dr. Kramářem, že by postup realistických a pokrokových novin byl radikální. Vyskytne se tu a tam »radikální« výstřelek. Ale v celku zjev jmenovitě u radikálně pokrokového a státoprávního tisku se vyskytující totiž spěch, s jakým se vedle klerikalismu katolického hned postaví klerikalismus evangelický, neb u antisemitů též židovský, svědčí, že se právě u radikálních politiků zůstává daleko od »kořene« (radix), hodně na povrchu.

Mladý klerikální tiskový spolek »Piusverein« rozmohl se v krátké době na doporučení biskupů a za podpory bohatých takovou měrou, že zařídil ve Vídni rozsáhlou korrespondenční kancelář, podporuje finančně čelné klerikální listy, vydává mnoho drobných agitačních, polemických, informačních tiskopisů. Není to efemérní zjev před volbami. Statisícové příjmy zabezpečují mu trvání a širokou působnost. Čeští klerikálové, kteří také přispěli k jeho vzrůstu agitací a financemi, dosud sice naříkají, že spolek nevěnuje dostatečné péče českému tisku (když jej doporučovali, slibovali a ujišťovali, že Piusverein je a bude spravedlivě neutrální; ano, asi jako St. Bonifatiusverein!), ale dočkají se též.

»Volná Myšlenka« začne proti klerikálním krejcarovým listům, zvl. proti Sv. Vojtěchu, proti Kříži a Marii vydávati obranný a útočný měsíčník »Havlíček«. O vydávání by nebyla taková potíž; nesnadnější bude účelné a účinné šíření. K tomu chybí vydavatelstvu aparát pomocný. Máme protiklerikálních tiskopisů dost, ale ty buďto leží u vydavatelstva a knihkupců, nebo je čtou »volní myslitelé« sami a socialisté atd., zkrátka lidé, kteří by zase potřebovali čtení jiného druhu, zatím co zatemnělí, zarytí, zfanatisovaní klerikálové ani nezvědí o existenci podobné literatury. Za taktičtější a tudíž i účinnější bych proto pokládal organisaci za účelem šíření případných spisů.

Zjevy v Čechách zdržely nás tentokráte tolik, že vedle nich jenom letmo se dotkneme některých událostí zahraničních.

V Rusku zabývá se právě duma říšská Stolypinovým návrhem zákona, který má býti provedením carova výnosu o náboženské svobodě z r. 1905. Předloha neuskutečňuje toho, co se od ní čekalo. Není to vůbec zákon o svobodě vyznání. Neboť nehledě ani k tomu, že církev orthodoxní zůstává v něm církví státní a národní, k níž musí nále-

žeti car, carevna, princové: předloha ponechává ustanovení, jímž se trestá vybízení k odstupu od pravoslaví. Duma celá posud nezaujala definitivního stanoviska ku předloženému zákonu, ale pro její smýšlení je příznačno, že do příslušné komise, jíž byl zákon odkázán k úvaze a k podání určitého návrhu, zvolila skoro samé příslušníky rozkolnických církví.

Za to v jiném směru jsou v Rusku dál než my: v reformě manželského práva. Vláda předložila zákon o možnosti rozvodu a nového sňatku při dokázané nevěře druhého nupturienta. U nás zatím z opatrnictví svobodomyslných a z nevědomosti agrárníků také tento požadavek skoro mizí z obzoru. +

7. května 1907.

ZPRÁVY.

Potírání zločinův osob mladistvých. V mnichovském »kriminalistickém odboru Spolku akademicko-juristického« rozprávěl prof. dr. Gustav Aschaffenburg, učitel na akademii pro praktickou medicinu v Kolíně, o boji proti mladistvým zločincům. Dovozoval, že v Německu mladistvých zločinců přibývá (za mladistvé Aschaffenburg pokládá osoby od 12.—18. roku věku), zejména po věku školním. Případů krádeže a smilství jest poměrně více u osob těchto než u dorostlých. Příčinou zjevu toho jest také říšský trestní zákonník, dle něhož rozhoduje pro trestnost jediné mohutnost poznávací, dospělost rozumu toho, kdo se trestného skutku dopustil. (neměl-li za trestného jednání potřebného poznání o trestnosti jeho, jest mladistvého zločince osvoboditi.) Má tu však dříve rozhodovati odolnost (síla odporu), kterou jednotlivec může čeliti popudům k zločinu. Proto by zákon neměl pokládati zralými pro trest osoby, jež ještě jsou podrobeny povinnosti školní, jež se ještě nepovažují za zralé pro život. Německá trestní soustava v potírání zločinův osob mladistvých osvědčila se neschopnou. Jak pomoci? V Anglicku zní programm: Ne trest, ale výchova a práce. Při tom jest rozeznávati dvojí druh ústavů: reformatory schools a industrial schools. V oněch se přijímají mladiství zločinci až do 16. roku věku, a to po spáchání zločinu, jenž se trestá káznicí nebo vězením. Industrial schools naproti tomu se srovnávají s německými ochranovnami (Fürsorgeanstalten); slouží tedy pro mladistvé, již jsou v nebezpečenství, jakož i pro děti, nemající ještě 12 let. Mají za účel, vzdělávati chovance více pro život nežli jiné školy. Školy jsou podřízeny státní moci, a to zvláštním úřadům, school boards, a zvláštním úřadům dozorčím. V žádných těch školách není dohlížitelů, jsou tam jen učitelé, vychovatelé. Ve školách těch se pečuje spoře o tělesné vychovávání (což se v Anglicku samo sebou rozumí); her se hledí měrou pokud možno značnou (kopaná, cricket). Pak se hledí práce tělesné. Tu se prohlédá více k řemeslu, jinde k polnímu hospodářství (v Nedhillu u Londýna se vychovávají chovanci za farmáře). Kázeň se neudržuje tresty. Obsáhlá soustava odměn poskytuje silnou vzpružinu k horlivému usilování. Úspěchy škol těch jsou trvalé, což se jeví z toho, že málo z provinilcův upadá v provinění poznovu.

Není tedy stavěti ochranovny, nýbrž výchovny. Mladistvý člověk musí se stávati naším přičiněním jiným člověkem tím, že s ním zacházíme jako s lidmi ostatními. *Kč.*

Socialismus v Australii Australie a souostroví Nový Zéland jsou pokusným polem pro velikolepé socialistické experimenty. Biard d'Aunet podává v »Revue des deux mondes (číslo z 1. října 1906) o vývoji tamějšího sociálního ruchu povšechný posudek. Dle něho hnutí to vyrostlo z poměrův od základů různých od našich, a to klimatických, hospodářských a politických. V Australii jsou socialisté rozhodní vlastenci a nemůže jim býti popírána žhoucí láska k vlasti. Pro nábožen-

ství a náboženské přesvědčení osvědčovali australští socialisté vždy upřímnou vážnost; nebylo vůdci australských socialistů, J. C. Watsonu, u jeho stoupenců docela nic na újmu, že se v jedné ze svých parlamentárních řečí vyznával býti věřícím křesťanem. Vždy se ukazovali australští socialisté jako mužové pořádku a všechny pokusy, dosaditi na místo volebního osudí revoluci, energicky od sebe odmítali. K rozhodujícímu politickému významu dospěla dělnická strana teprve spojením šesti australských osad v stát federativní. V sborném parlamentě nabyla strana dělnická převahy; jí jest děkovati, že dala podnět svým vlivem k řadě zákonů, důkladně a hluboce v život zasahujících. Sociálně politický program australské dělnické strany se neliší od programu socialistův evropských. Jen zákony, které vyšly dosud od strany dělnické, jsou v odporu proti mnohým požadavkům, jež činí socialisté starého světa. Australští socialisté utvořili celní zákonodárství, které pokud jen možno ztěžuje obchodní styk a jímž se snaží, osamotiti zemi úplně. Prohibitivními zákony proti přistěhovalectví (immigration restriction bill) se pokouší, oddalovati každou cizí soutěž od australského pracovního tržiště. Uchopeno se nejdivnějších prostředkův, aby se mohlo každému vystěhovalci zapověditi vstoupiti na australskou půdu. Paragraf příslušného zákona dí: »Přistěhování do federativního státu jest zakázáno každé osobě, která nemůže napsati a podepsati diktát 50 slov v jazyku, kterýž ustanoví příslušný úředník«. Tohoto podivného ustanovení se užívá zřídka, ale přece. Znám jest německý přistěhovalec, který neuměl takového diktátu napsati v jazyku řeckém; byl odsouzen příslušným soudcem na šest měsícův a po odpykání trestu postrčen zpět do Německa. Jiná dvě ustanovení téhož zákona postačují, aby všichni ku práci způsobilí a ochotní, kteří putují do Australie, byli odkazováni nazpět. »Přistěhování do federativního státu jest zakázáno všem osobám, které dle mínění ministra nebo příslušného úředníka mohly by podle pravděpodobnosti potřebovati veřejné podpory.« »Přistěhování jest také zakázáno každé osobě, která vstoupila v pracovní úmluvu se zaměstnavatelem ve federativním státu, vyjímaje odborné pracovníky, které dovoluje ministerstvo.« Každý dělník, který se do Australie přistěhuje, spadá pod ten neb onen paragraf, nemá-li větší částku peněz, a může býti odkázán nazpět.

Australskému státnímu celku jsou vlastní soudy, které s konečnou platností rozhodují o sporech vzniklých z pracovní smlouvy. Soudy ty záležejí ze soudce doživotního, vládou zvoleného, a dvou přísedících, z nichž jeden se volí dělnickými odbory a druhý zaměstnavateli. Soud rozhoduje na žádost strany o výšce mzdy v určité živnosti, a mzda jednou stanovená může býti soudním dvorem prohlášena za závaznou pro všechny továrny téže živnosti. Úřad ten může také ustanovovati, že jen dělníci, kteří náležejí odboru, smějí býti zaměstnáváni v určité živnosti, a soudy užívají toho práva často. Postup ten ovšem jest zjevným porušováním volnosti práce a dělníka. Oprávněnost těchto soudů zakládá se na předpokladu, že bude věcí možnou, zamezovati přistěhování dělníkův. Ale proti clům prohibitivním, jako proti výluce cizích dělníků, znamenati lze silný proud v australské společnosti, a tato rozmrzelost mohla by se snadno státi východiskem hnutí, jež by mělo heslem revisi zákonů celních a přistěhovaleckých.

Kč.

Společný klub ve Vídni.

Téměř na všech voličských schůzích kandidáti nedělničtí byli potazováni, vstoupí-li po volbě do společného klubu vídeňského, listy mladočeské a staročeské mnoho psaly o potřebě takového klubu; teď po volbách přimlouvají se za společný klub nejhorlivěji listy klerikální.

Přání toto je přirozené. Byli posud Čechové ve Vídni jednotni a svorni. Feudálové z českých zemí sice vždy byli odděleni od svých lidových kollegů, ale to se i našim lidovým poslancům zdálo být v pořádku, třeba že se horovalo pro jednotu a svornost celého národa. Poslanci lidoví, staročeští i mladočeští, tvořili t. zv. veliké strany a representovali národ svou převládající většinou. Přechod od staročeského režimu k mladočeskému dál se dočasnými nesvornostmi, ale po nějaké době zavládla vždy zase svornost.

Teprve v posledních letech éry mladočeské vznikly jiné stálé české kluby ve Vídni, agrární a státoprávní; volbami na základě všeobecného práva hlasovacího rozrůznily se strany ještě více a zvoleni poslancové mnohých stran. Charakteristické je, že po volbách není žádné převládající české strany, jakou byli staročeši a mladočeši, i strana nejpočetnější, agrárníci, je poměrně malá; vedle ní jsou ostatní strany menší, nejmenší pokroková.

Za takové situace požadavek všeobecného klubu má svůj důvod předně a hlavně v parlamentární technice. Jestli by na př. teprve 10 poslanců mělo nárok na zastoupení v kommissích, sloučení všech stran dosáhlo by platnějšího zastoupení, protože se neztrácejí zlomky nad 10 a protože se neztrácejí strany menší než 10 členů.

Také vůči stranám nečeským a vůči vládě klub větší má větší parlamentární váhu.

Tyto dva hlavní důvody vedly k pokusu o společný klub. Avšak na straně druhé byly a jsou programmové a taktické rozdíly, které společnému klubu nesvědčí.

Hlavní rozdíl programmový a zároveň taktiky leží v protivě strany klerikální ke stranám směru pokrokového; po našem přesvědčení tyto naprosto protichůdné strany nemohou být v společném klubu se stranou pokrokovou. To se rozumí samo sebou. Menší rozdíly jsou mezi stranami neklerikálními, ale jsou a jsou dost vážné. Mezi těmito stranami bude kamenem úrazu otázka o taktiku.

Za takového stavu věcí byl klub centralisovaný a jednotně vedený předem nemožný. Jestli zejména Nár. Listy po takovém klubu volaly, musily doznat zklamání a překvapení, jakmile z Vídně došla zpráva, že zamýšlený klub se nekonstituoval, nýbrž pouze svaz stran, a to svaz provisorní pro prvé letní zasedání.

To odpovídá poměrům, odpovídá nehotovosti všech nedělnických stran: úkol politiků vídeňských je, organisovat všecky české strany ku plodné práci ve Vídni. K tomu stačí svaz založený pro využití parlamentní techniky; ale i ten svaz, má-li být definitivní, bude se muset rozhodnout, chce-li být klerikální nebo pokrokový. Nemusíme vykládat, že klerikálové v definitivním svazu místa mít nemohou. To neznamená, že klerikály vylučujeme z národa; čeští klerikálové budou národu užitečnější, stanou-li se členy klerikálního klubu všerakouského, jaký dr. Lueger pod jménem říšské strany připravuje, tam mohou hájit zájmy národní. Také naši socialní demokraté uplatňují českou věc ve všerakouském klubu své strany. *S.*

Filosof ruské revoluce (Mikolaj Miňskij).

Tadeusz Nalepiňski.

Téměř každý soudobý básník ruský jest filosofem rázu publicistického nebo aktuelního. Těžko se tomu divit, poněvadž skutečnost, ač z pozdálí jako krvavý obraz nádherná, zblízka však nemilosrdně se zařezávající v každou myšlenku, v každý čin — vypuzovala z mysli možnost kontemplace sub specie aeternitatis beze starosti, bez břemen tížících k zemi. Ctitelů krásna pro krásno není v Rusku mnoho; dekadentismus, jenž ujal se v Moskvě (kolem vydavatelstva »Vjesy«, »Skorpion« a jin.) jest poměrně nejslabším a nejchudším proudem na tvůrčí talenty. Příklad Balmontův ukázal, že revoluce jest cizí duším těch nejkrajnějších epigonů »zapadničestva« (proudu západního) — ne-li v oboru sociologie, tož esthetiky — neboť když tento vůdce dekadentů snažil se zachytiti aktuelní tón »rudého praporu« a obohatiti revoluční poesii — pokus jeho (třikopejková brožurka žvástavostí z revoluce) sesměšnil ho a velice pokazil dobře zasloužené uznání, jemuž se těšil jako básník-symbolista, autor veršů »Buďme jak slunce...« a jiných básní. Revoluce vydala zcela nové, neznámé a mladé literární síly velkého rozmachu a mohutné hloubky citu, nesmírně málo však skoncentrované a rozptylující se v drobných, fragmentárních povídkách a »barikádových« novellách; psány jsou nejednou krví srdce a prožitým bolem chví se v nich každé slovo — ale o individualitě autorově dávají velice nejasné ponětí; po přečtení několika takových impressionistických prací, dýchajících bezprostředností — přenáší se čtenář všecek mezi uličky Prjesny, po chvíli se však zastavuje, jak je si to všecko podobno nejen obsahem, nýbrž i způsobem vyjadřování se a zda nepsal to jeden a týž bojovník-básník, nějaký mladší bratr Gorkého?

K reflexím revolučním nemůže se povznésti žádný z básníků. Jediný Andrejev, hrozný a rafinovaný filosof, chladný a střízlivý logik, člověk přímočarý a slepý umělec — směle ve chvíli vzájem-

ných vraždění hlásá věčnou pravdu lidského otroctví (novella — »Tak bylo...«). Ale pokusy synthesy, pokusy filosofování o revoluci nacházejí výmluvné pracovníky ve zlomku starší generace básníků, novokřesťanů jako Merežkovskij (jeho kniha »Grjaduščij Cham« [Přicházející chám]) — nebo básník-filosof a zároveň socialista a mystik — Mikolaj Miňskij, o jehož rozpravě pod názvem »Idea ruské revoluce« chci tu promluviti šířeji.[1]

Autorovi jest dnes 52 let, v krásné literatuře vystupuje již třicet let, debutoval totiž r. 1877 básní opěvující útisk o svobodu bojujícího Bulharska. Básník-pessimista nesmírně vysoko naladěného tónu, nejednou pathetický a kothurnový, autor »Bílých nocí« a zhola nezvyklé, ultrasymbolické soudobé tragedie »Alma« — zatoužil před několika léty vytvořiti nový systém filosofický, nazvaný theorií »meonismu« (od řec. μὴ ὤν = neexistující). V knihách »Ve světle svědomí«[2] a pak »Náboženství budoucnosti«[3] vyjadřuje úplně zmodifikovaný idealismus, k němuž jako pendant možno připočísti sbírky symbolistických veršů. S počátku uveřejňuje své články v »Severním Věstníku« (Sjevěrnyj Vjestnik) se zápalem později vystupoval ve sloupcích proslulého »Novago Puti« (Nových drah), polemisuje s Merežkovskim a Rozanovem, apologety pravoslaví. Silný před několika léty proud náboženského obrození v Rusku nevedl k dorozumění mezi bojujícími o »Nové Dráhy«; epilogem byla úplná roztržka s církví a jako resultát policejní zákaz odbývati sezení (denunciace Meňšikova v »Novém Vremeni«). Názory své dovedl však Miňskij nastíniti; v opaku k náboženskému stanovisku, jaké zaujal hledající kompromis s církví Merežkovskij, přichýlil se Miňskij spíše na stranu mysticismu a přejav redakci sociálně-demokratického »Nového Života« (Novaja Žizň) snažil se smířiti historický materialismus s filosofií idealistickou. Vypovězen byv před několika měsíci administrativně z Petrohradu žije nyní v Paříži.

Jako každý hlubší duch v Rusku posvěcuje Miňskij všecek svůj život hledání nezvratné pravdy o rozluštění záhady bytí s horlivostí připomínající badání Tolstého. Zda je theorie meonův, jíž staví co řešící všecky rozpory (theorie ta není nová, jest vypůjčena, s části od Mainländera, ze školy Schopenhauerovy; termin μὴ ὤν béře Minskij od Platona) — skutečně řeší, o tom nebudeme tu uvažovati; jeť ne-

[1] Vyšla ve třech prvních sešitech nového měsíčníku »Pereval« v Moskvě tohoto roku.

[2] Pri svjeťje sovjesti II. vydání. Petrohrad 1897.

[3] Relígia buduščago 1905.

smirně mlhavá a v koncepci ruského filosofa-básníka stává se zvláštním sloučením nejednou vskutku dosti originálních hlubokých nápadů s fraseologií suchého resonera. Autor sice v úvodě první z výše jmenovaných prací filosofických doznává, že »nikdo není povolán uhodnouti velkou záhadu bytí a proto ji každý řeší po svém«, avšak celý svazek »Náboženství budoucnosti« psaného ve formě dialogu autora s nemocným druhem, který se před smrtí navrací k jeho theorii — jest tak kategorický a jistý, že mimovolně cítíte potřebu vytknouti autorovi nedostatek porozumění pro bohatství a různost lidských duší. Výčitka ta mohla by odpadnouti, kdybychom skutečně uvěřili v bezmeznou upřímnost a ideovou obětavost filosofa idealisty, jemuž nalezení »meonův« bylo chvílí zjevení, chvílí nesoucí na věčné časy úlevu trpícímu a myslícímu lidstvu.

Chvíle ta připomíná mi úlevu, kterou pocítil parnassista Jean Lahor, autor »La Gloire du Néant«, došed přesvědčení, že i přes vanitas vanitatum, přes to, že všecko jest fikcí rozumu a v zárodku svém tragické — posláním člověka jest hrdinství v nejsoucnu, záření mezi lžemi dočasnosti.

Podobně jako Lahor, neuvědomil si Miňskij nejsoucno. Theorie »meonův« velice napomáhá k mýlkám ve sféře metafysických kombinací, čehož důkazem budiž aspoň sám titul oddílu VII.: Meony jsoucna a nejsoucna, což při zastoupení termínu »meon« jeho definicí znělo by: neexistující jsoucno a nejsoucno... Ale zde není místa na filosofickou kritiku — zajímavější jsou důsledky autorovy. Proč vynalezení té theorie snímá bělmo s očí? Hle, autor připouští, že jeden jediný »meon«, jsoucí absolutnem, existuje a jest absolutně šťastným a odtud další mystické důsledky, že »meon« ten touží učiniti ze sebe oběť a zmizeti, aby dal možnost našemu existování dalekému dokonalosti světa. Nyní tedy s poznáním nebo uznáním toho postulátu má lidstvo to nejnezbytnější k životu, jednání a štěstí: má cíl. Cílem tím jest směřování k cnostem, k nezištné lásce, k dokonalému štěstí, k přednosti atd. Proč nebylo možno před stvořením představy onoho nejvyššího »existujícího meonu«? To proto, že jsme zapleteni v síť rozporů vznikajících z naší vnitřní povahy, z egoismu, z touhy po přednosti a tudíž: milujíce sebe samé nic tak nenávidíme jako svůj egoismus a p. Autor, pozoruje zřídlo všech činů v touze vyvýšiti se nad okolí a bližní, zaujímá stanovisko úplně protivné křesťansko-mravnímu stanovisku Tolstého

a podkresluje je místy dosti výrazně. Ještě »Almě« předeslán byl básníkem následující verš:

Není dvou cest dobrého a zlého,
jsou dvě cesty dobrého.
... Prokletí v tom (tkví), že nedáno
cesty jediné —
Požehnání, že je všecko jedno,
jakou cestou jít...

To ponětí »dvojjednotnosti« morální jest očividně meonem. »Čím více se duše lidská přesvědčuje, že všecky její tužby jsou sobecké a nedostižitelné — vzniká v ní ponětí jakési kouzelné, čisté lásky, všecko objímající a ne žádostivé, nějaké nezištné oběti přinášené pro to, čeho mi absolutně není potřeba. Ponětí to jest meonem; popírá všecky podmínky naší zkušenosti, odpírá všem pokrokům a tužbám, zavrhuje všecky stupně sobectví, od nejnižších k nejvyšším. Jako každý meon vyjadřuje ono něco absolutně neexistujícího, nemožného, ale spolu jedině důstojného a svatého...«[1] V neobyčejně ušlechtilou stránku obrácená ta dialektika v ethice jest snad nejzajímavější stránkou v theorii meonů. »Vím jen« — povídá ve svém »Náboženství budoucnosti« autor — »že síla pudící nás na novou cestu jest nepřekonatelná, neboť se jmenuje: volnost. Dvojitost mravního ideálu — toť nejvyšší podmínka volnosti ducha. To, že ideál jest božským čili nedosažitelným v říši zjevů, činí ze života arénu k neomezenému zdokonalování se. To, že ideál jest dvojitý, činí ho arénou věčné volnosti. V opačném případě stali bychom se otroky vlastního blaha, vlastní svatosti, vlastního Boha a otroctví v jakékoli podobě vždy jest ponižujícím a nesnesitelným.[2]

Poznavše tak více méně názory Mińského na úkoly života a poměr člověka ku »dvojitému« ideálu, který jest meonem — přejděme k jeho filosofii ruské revoluce, jejíž ideu vyvozuje originálně.

Především, každá revoluce má svou vlastní psychologii, která se obyčejně ignoruje. A zatím srovnání vnitřní podstaty revoluce francouzské a ruské ukazuje krajní rozdíly. V opaku k patriotismu a bojovnému duchu revolucionářů francouzských — jest revoluce ruská úplně antipatriotická, protibojovná! V Německu za březnové revoluce stačilo v Berlíně Bedřichu Vilémovi vyjíti v čele průvodu s trojbarevným praporem do města, aby vyvolal patriotické ovace Pru-

[1] Ve světle svědomí. Str. 184—5.
[2] Náboženství budoucnosti. Str. 46.

šáků, dva dni před tím se utkávajících s vojskem. »Německá svoboda,« konkluduje autor, »procházející se pod trojbarevným praporem německé jednoty, musila nezvratně padnouti do železných objetí Bismarkových, podobně jako revoluce francouzská, vydávající se na cestu s písní »Allons enfants de la patrie«, musila vésti k »père de la trie«, novému caesarovi.«

Jenom nalezení historické ideje, zásadního motivu v revolučním ruchu chrání psychologii dané revoluce od náhodnosti. Vystopování té ideje jest tak obtížno, poněvadž se spojuje s ideji předcházející ji evoluce. »Revoluce nadchází neodvratně v dějinách národa jen tehdy, když dějiny ty došly k vnitřnímu rozporu.« Proto jest nezbytno uvědomiti si dějinnou ideji Ruska, abychom pochopili rozpor vnitřní, k němuž dovedla ve svém rozvoji.

Hlavním činitelem v historii Evropy bylo rozvíjející se individuum zásadním jejím motivem — boj o bytí a moc. V Rusku naopak — celý historický proces vedl k přemožení, k znivellování individua, slití všech v jednu státní massu. Revoluce v Evropě nebyla proto negací celého dějinného procesu, ale jeho proměnou; zachovala základní svůj motiv neboli rozvoj tvůrčího individua, přenášejíc jedině těžiště z jednoho stavu na druhý. Revoluce ruská jest úplnou negací celého ruského státního procesu, »ve všeobecné historii mezi ostatními převraty jest tím, čím Niagara mezi ostatními vodopády.«

Geografické podmínky a přirozené meze vychovávaly v Evropě individuum, otužující se ve feudálních bojích a v hádkách s Římem, v soupeření císařů s papeži. Boj ten byl pramenem individuelní tvořivosti. »Občas církev a stát se smiřovaly a tu v bodech styku vznikaly takové zázraky kultury jako poesie Danteova a malby Botticelliho.« Sesilovaly se stále silněji hradby již nejen kolem rytířských zámků na skalních útesech, nýbrž i hradby na planinách, objímající města řemeslníků. A jen pomocí těch měšťanů podařilo se králům přemoci odpor feudálů, jen opřením se o onen »stav třetí«: proto musila vybuchnouti revoluce ve chvíli, kdy králové předali vládu aristokracii, neboť rozpor vnitřní byl příliš patrný. Ale revoluce ta pranic se nedotkla státního principu; naopak, na př. v Německu a Italii, neobyčejně spolupůsobila k účelnému jeho rozvoji. Takový revolucionář jako Garibaldi v odpovědi na ovace lidu pozdvihl prst vzhůru: Una! Una Italia! Proto revoluce, parlamentarismus a republika — jsou různými etapami na jedné cestě, různými vtěleními jednoho a téhož prvku: o vládu bojující, kulturně tvůrčí jednotky.

A v Rusku? Zde jednotka lidská nikdy nebyla tvůrkyní, ale vždycky obětí státního rozvoje. »Nedostatek přirozených hranic — toť naše tisíciletá můra.« Nebylo času a možnosti seskupiti se, nebylo odpočinku a života uvnitř. Otevřené horizonty, stálý neklid o celek chudých domácností, úpír tatarského jařma, který se zahryzl ve vytvářející se teprve organismus, aby ho pronikl strachem a nevěrou v možnost jakéhokoli budování — ten strašný nedostatek hranic, tatáž země, její »velkost a hojnost«, působící, že se matka skácela svým tělem na vlastní dítě, hrozíc mu zadušením, ta nesmírná šíř plochy, neproťaté cestami z bázně před nájezdy — odtud nedostatek lidí, dále nedostatek vnitřní uhlazenosti, kterou dává boj o prvenství a o vládu, odtud posléze nedostatek osobní energie, ospalost a neosobitost — toť fatalismus ruské země.

Z uvedeného nedostatku hranic vytryskla vůdčí idea státní, jejíž svatostí proniknut byl lid, klada dobrovolně na její oltář vlastní osobitost: idea »sbírání« země od moře k moři v jeden stát. A ta obět přinesla úrodu. Rusko opravdu rostlo, ale »ne tak, jak roste zdravé tělo — vyvinujíc svaly a zvětšujíc zásobu krve — Rusko rostlo jako tělo opuchávající hladem, jako tkáně rozšiřující se anemií.« A zatím idea ubíjení individua ve věc státní, živeňa duchovenstvem, stala se úplně organickou potřebou lidu: on začal se vědomě zařizovati tak, aby členy obce učinil rovné; ale — povídá Miňskij — každá obět, složená na kterémkoli oltáři, očisťuje, proto lid trpěl nejvíce materielně, zůstávaje na poměrně nejvyšší úrovni mravní a kulturní. Ruský stil byl vytvořen na vsi, písně jen tam a byliny zachovaly se jen v podáních selských. A zajímavo je, dodává autor, že kdežto ve všech jiných zemích mluví lid zkaženým nářečím »patois« a čistá řeč jest privilegiem vrstev vyšších — v Rusku jazyk čistý, velkoruský, zachoval se jen ve vrstvách lidových a Puškin učil se mu od své selské chůvy.

Bojarství neznalo rytířské cti, nevytvořilo žádného stilu, nezušlechtilo ničím život. Přinášelo všecko na oltář státního molocha — a když Lermontov chtěl vytvořiti báseň o staroruském rytíři, musil hledati hrdinu ne mezi šlechtou, ale mezi kupectvem (Píseň o kupci Kalašnikovi) — fakt to nepochopitelný pro Evropana.

Ale pro co, jménem čeho — táže se autor, jménem jakého kulturního poslání dělo se to rozšiřování hranic při útisku jednotky? Napoleon přemáhal jen armády, ale srdce národu vzpružoval nadějí na novou svobodu! Koloniální a dobyvatelská politika Anglie nebo

Německa jest rovněž s jistého stanoviska ideovou. A jen v podmaňování ruských knížat není možno nalézti stopu jakéhokoli poslání. »Celá podmaňovací historie Ruska byla jednou geografickou episodou beze všeho obsahu historického,« konstatuje autor, dávaje na důkaz otázky: »Proč potřebovalo Rusko Finska? Proč Kavkazu? Jménem čeho musilo zdeptati vyšší poměrně kulturu Polska? Nač potřebovalo Sibiře, toho ohromného světa proměněného ve vězení? Jaký účel z dobytí Sachalinu a nadamurské země? Jakým kulturním posláním nadšeni blouznili slavjanofilové o dobytí Cařihradu a o vztyčení kříže na sv. Sofii? Jen strach před geografickou bezbranností, jen bázeň před prostorem a státní agorafobie popoháněly knížata v jich pochodech, které, pozbyvše kulturního poslání, proměňovaly se v bezúčelné, ukrutné poškozování organismu« A co dílo moci státní vzniklo pohraniční pásmo »inorordců«, ohnivé kolo nenávisti a msty.

Při takovém poslání zabíjeti individuum nemůžeme na př. nazvati Ivana Hrozného anormálním; mrazí-li myšlenka na Ivana Hrozného i dnes po tolika stoletích krev v žilách, to proto právě, že chápeme normálnost a logickost jeho zjevu a patříce na rysy jeho tváře, ztrhané bezúčelným ukrutenstvím, říkáme si: hle, jaká jest idea ruského státnictví. (Dokončení.)

Okres českobudějovický.

(Poměry národnostní, hospodářské a kulturní.)

Okres česko-budějovický je dosti zajímavou zvláštností v ohledu národnostním mezi okresy pošumavskými. Okres sám je velikou převahou český a obklopen je okresy (až na okres českokrumlovský) téměř ryze českými. Ale německá menšina česko-budějovická a několik málo obcí smíšených dávají okresu ráz okresu národnostně smíšeného a okresní zastupitelstvo, díky zástupcům obce česko-budějovické, je velikou většinou německé.

Německý živel není v okresu česko-budějovickém jednotný, nýbrž vystupuje na dvou místech. Jednak skládá se z menšiny obyvatelstva česko-budějovického a tvoří kolem města kruh přilehlých vesnic, jednak vybíhá v úzkém poloostrovu ze souvislého německého tělesa šumavského na hranicích okresu netolického.

Němci v Českých Budějovicích a v přilehlých vesnicích jsou smíšeni s Čechy (kteří skoro všude i početně převládají) a obklopeni jsou daleko široko živlem pouze českým. Není zde přímého spojení t. zv. německého ostrůvku česko-budějovického s jednotným územím německým na Šumavě, a možno s jistotou tvrditi, že během času stane se, že o t. zv. německém ostrůvku česko-budějovickém nebude se ani mluviti.

Okres čítá 63.594 obyvatel; z toho 41.465 Čechů a 21.620 Němců. Samotné České Budějovice čítají (dle úředního sčítání) 23.427 Čechů a 15.436 Němců, zbývá tedy na ostatní okres 17.839 Čechů a 5184 Němců. Tito Němci žijí hlavně ve vesnicích položených kol do kola kolem města a tvořících onen t. zv. německý ostrov česko-budějovický. Jsou to místa: Vráta, Hlinsko, Rudolfov, Vesce, Dubičné, Dobrá Voda, Pucherka, Suché Vrbno, Mladé, Hodovice (spojené s ryze českou Hůrkou), Roudné, Rožňov, Planá, Černodub, Homoly, Mokré, Šindlovy Dvory, Litvínovice, Čtyři Dvory, Kněžské Dvory, Haklovy Dvory a České Vrbny. O ryzím němectví tohoto ostrůvku

svědčí to, že v obcích těch dle posledního sčítání vedle 3649 Němců je 6085 Čechů!

Na hranicích okresu česko-budějovického a netolického jsou německé obce Radošovice, Záboř, Dobšice, Holšovice, Linda a Strýčice, v nichž žije 1035 Němců a 62 Čechů.

Ze všech míst jmenovaných má 6 míst méně než 30% Čechů (od 16—29%). Jsou to: Šindlovy Dvory, Hlinsko, Litvínovice, Roudné, Planá, Hodovice. Od 34—49% Čechů mají Vráta, Rudolfov, Dubičné, Pucherka, Černodub, Homoly, Mokré, Haklovy Dvory a Č. Vrbny. Místa: Vesce, Dobrá Voda, Rožňov mají 64, 55 a 52% Čechů, Suché Vrbno 75% a Kněžské a Čtyři Dvory dokonce 83%!

Jest velice zajímavo stopovati vzrůst počtu obyvatelstva v některých obcích. Seznáváme, kterak se vzrůstem obyvatelstva roste velikou měrou počet obyvatelstva českého a mnohde povšechný vzrůst obyvatelstva je totožný se vzrůstem Čechů.

Tak na př. České Budějovice čítaly:

r. 1880 Čechů 11.812, Němců 11.829
r. 1900 Čechů 23.421, Němců 15.436

Čtyři Dvory:

r. 1880 Čechů 247, Němců 305
r. 1900 Čechů 1.635, Němců 310

Suché Vrbné:

r. 1880 Čechů 47, Němců 84
r. 1900 Čechů 890, Němců 325

Mladé:

r. 1880 Čechů 48, Němců 124
r. 1900 Čechů 516, Němců 305

Rožňov:

r. 1880 Čechů 20, Němců 344
r. 1900 Čechů 484, Němců 455

Vráta:

r. 1880 Čechů 16, Němců 222
r. 1900 Čechů 307, Němců 380

Z čísel těchto viděti, jak živel německý roste vůči českému jen měrou velice nepatrnou.

Trochu jiný obraz podávají obce na t. zv. německém poloostrovu. Tam úřední sčítání vykazuje úbytek českého obyvatelstva. Radošovice měly r. 1880 Čechů 79 a 193 Němců, r. 1900 napočteno 50 Čechů a 212 Němců, Záboř s připojenými obcemi (nahoře vyjmenovanými) r. 1880 Čechů 40 a 548 Němců, r. 1900 Čechů jen 11

a Němců 501. Jeví se sice v Záboři také úbytek německého obyvatelstva, ale přece je percentuálně mnohem menší.

*

Okres má kromě města Č. Budějovic a městyse Rudolfova 39 politických obcí. Z nich má 14 obcí správu obecní německou, ostatní českou. Na Dobré Vodě mají Češi v moci třetí sbor, o jehož zpětné dobytí usilují Němci vší mocí. Pozoruhodné a významné bylo vítězství Čechů při volbách v Dubičném. Tím protrhnul se řetěz obcí se správou německou kolem Č. Budějovic a není pochyby, že co se stalo na místě jednom, stane se v nedlouhé době na více místech. Již cifry, které jsem uvedl, ukazují chabé němectví oněch míst. Němci dobře vidí svoji podrytou državu a všemi prostředky usilují o její zachránění. Řada měšťanů a čestných členů jmenovaných v obcích Rudolfově, na Dobré Vodě, ve Čtyrech Dvorech, v Českém Vrbném a v Homolech jest jeden z oněch nejvítanějších a nejvydatnějších způsobů chránění německého rázu jmenovaných obcí a německého ostrůvku česko-budějovického.

Nejdůležitější posicí v okresu jsou ovšem Č. Budějovice. Na češství jich, či lépe řečeno na německé vládě v Budějovicích jest silně závislo němectví okolních obcí. Pád německé vlády v Č. Budějovicích uzpůsobí i pád německých správ obcí okolních.

Boj o České Budějovice je veřejnosti české již dostatečně znám z posledních dob, kdy byly volby do obecního zastupitelstva. Němci dobře vědí, jaký následek by pro celé jižní Čechy měla pro ně ztráta Č. Budějovic, a proto ta zoufalá jejich snaha o udržení vlády obecní v nich, snaha, která hraničí až s nepříčetností a neleká se žádných i naprosto nečestných prostředků. Řada jmenovaných měšťanů, surový nátlak radnice a německých továrníků — to jsou prostředky Němců k udržení jejich panství. Jejich počínání nezná mezí, neohlíží se po zákonu — poněvadž děje se za tiché účasti, ba i za podpory vlády. Pak ovšem boj je velice těžký a vítězství v jednom sboru, jehož při nedávných volbách bylo docíleno, je událostí velikou.

Čechové mají mnoho příčin bojovati proti dosavadní německé vládě. Ne jen jako Češi, ale i jako občané. Kdo by prohlédnul rozpočty, žasnul by — třebas ví, že i ledakde jinde samosprávné korporace nemají hospodářství zrovna vzorné — nad spoustou. Jinde zavdá nevčasné vyložení obecního rozpočtu politickým úřadům příčinu k rozpuštění obecního zastupitelstva — v Č. Budějovicích je radnice mimo zákon a smí si vyložit rozpočet, kdy chce, a to rozpočet plný chyb a zúmyslných nesprávností. Rozpočet takový je ukázkou špat-

ného hospodářství a ukázkou bezmezné zášti k Čechům. V městě, kde žije přes dvě třetiny českého obyvatelstva, nemá obecní zastupitelstvo zvolené jednou třetinou obyvatelstva tolik taktu společenského a tolik mravnosti, aby, když vkládá do rozpočtu na německé opatrovny 29 tisíc, dalo aspoň subvenci Matici, která vydržuje české opatrovny. Surová nenávist k všemu českému vane z jednotlivých položek rozpočtů. Tak v rozpočtu na r. 1906 jest na německé opatrovny a na subvence německým školám 41.800 K a na subvence českým školám všeho všudy 1400 K; na německé divadlo 13.900 K a osvětlení, na české divadlo nic a ještě si musí české divadlo osvětlení platit. Vrchol nemravnosti jest, když na vánoční nadílku německých dětí dá se 600 K a českých dětí jen 100 K. (Na letošní rok: subvence německým školám 48.746 K, českým 1400 K, německému divadlu 7200 K, českému nic.)

S německou správou obecní v Č. Budějovicích stojí a padá i německá správa celého okresu. Má totiž okresní zastupitelstvo 36 členů a z toho připadá na zástupce města Č. Budějovic 17. Jsou tedy zástupci města rozhodujícím faktorem v okresním zastupitelstvu. Kromě toho je v okresu 8 zástupců velkoobchodu a velkoprůmyslu, 2 velkostatku, 1 městyse Rudolfova a jen 8 zástupců venkovských obcí. Z toho všeho jsou pouze zástupci venkovských obcí Češi. Jest tedy 41.465 Čechů zastoupeno v okresním zastupitelstvu osmi, 21.626 Němců 28 zástupci. Však i vítězství při volbě zástupců obci stojí dosti úsilí. Jest totiž třeba úplné sjednocenosti Čechů, aby zvítězili.

Ze 40 politických obcí (mimo města) jest 15 obcí s obecní správou německou, 25 se správou českou. Připadá tedy průměrně na jednu českou obec 713 obyvatel české národnosti, na jednu německou 345 obyvatel německé národnosti. Zde ukazuje se výborně volební geometrie Němců. V 15 politických obcích německých sloučeno je 27 obcí místních, kdežto v 25 českých 51. Sedm německých osad již samo o sobě tvoří politické obce, ostatní politické obce mají po více přidělených obcí, ale z toho důvodu, aby němectví své navzájem posilovaly (Mladé-Suché Vrbné-Pucherka; Vráta-Hlinsko), nebo proto, aby přidělená česká vesnice ztrácela se vedle silnější německé (Hodovice-Hůrka; Homoly-Černodub). V okresu je 10 českých obcí politických, které mají přes 500 obyvatel, německých 8. Ale z těchto osmi tvoří Rožňov a Rudolfov jednotné velké celky a polit. obce Čtyry Dvory, Mladé a Vráta jsou veliké proto, aby (jak bylo řečeno) sílily se navzájem v němectví.

Podivně spojeny jsou v jednu obec politickou obce Velký Čakov, Bašta Holubovská, Dechtáře a Jankov se 745 obyvateli, Plavo, Heřmaň a Vidov se 606 obyvateli a zejména Vrábče, Jamné, Koroseky, Kroclov, Záhorčice a Zavraty s 881 obyvateli.

Venkovské obce okresu česko-budějovického jsou přiřaděny k dvěma volebním okresům pro volby do říšské rady. Místní obce Radošovice, Záboř, Č. Vrbny, Vráta, Dubíkov, Mokré, Haklovy Dvory, Hodovice, Homoly, Litvínovice, Dobrá Voda, Roudné, Rudolfov a Rožňov tvoří s obcemi okresu hornoplánského, vyš.-brodského, č.-krumlovského (bez místních obcí českých) a kaplického (bez obcí Dlouhé, V. Pořešína a Soběnova) německý volební okres, ostatek okresu s okresy hlubockým, lišovským a trhovosvinským a s českými obcemi okresů kaplického a krumlovského tvoří český volební okres.

(Je pozoruhodno, že obce t. zv. německého ostrůvku č.-budějovického ve vládní osnově volební reformy nebyly vytrženy z jednotného, celistvého tělesa, jakým je okres, ale teprve ve sněmovnou prodělaném a přijatém zákoně. Ovšem v oněch obcích bydlí 3 tisíce Němců, a ti se musí více respektovati, než tamějších 6 tisíc Čechů!)

Město Č. Budějovice tvoří samostatný okres volební.

Rovněž i do sněmu zemského volí Budějovice samotné. Dosud mandát ten patří Němcům. Za posledních voleb zvítězil německý kandidát jen nadpoloviční většinou 2 hlasů a pro četné křiklavé nesprávnosti podán byl protest a návrh na zrušení volby. S plnou jistotou dá se očekávati, že při příštích volbách více kandidát německý neprojde.

*

Pokud se týče h o s p o d á ř s k é s í l y Čechů a Němců v okresu, dá se na venkově dosti těžko zjistiti. Tolik o německých obcích možno říci, že jsou to v okresu osady právě nejzámožnější a že němečtí obyvatelé v nich mají hospodářskou převahu; proto se pevně drží, ale je zjevno, že ona hospodářská převaha zvolna, ale jistě přesouvá se na stranu českou. Bylo by zajisté velmi zajímavo vypracovati statistiku o zadlužení realit českých a německých a o přechodu majetku z rukou jedné národnosti do rukou druhé.

O městě Č. Budějovicích možno podati již přesná data. Dr. Hromada ve svém článku »O hospodářské situaci Čechů budějovických« (Jihočeské Listy, 1903, č. 26) uvádí, že dle posledního sčítání náleželo v městě 918 domů Němcům a 914 Čechům a že v letech 1890—1900 přibylo domů 424, z toho Čechům 359 a Němcům 65.

V číslech těch je znázorněn rychlý český postup. Výnosnost realit německých jest však větší, proto daní reálných platí Němci 50%, my 40%, židé 10%.

Živnosti jsou velikou většinou české. Všechna společenstva, až na gremium protokolovaných obchodníků, mají správu českou. Vzrůst českých živností ukazují následující cifry: r. 1885 bylo živností českých 786, německých 781, r. 1891 českých 928, německých 693, r. 1901 českých 1330, německých 704. (Viz citovaný článek dra Hromady.)

Ale zase i zde dlužno říci, že daně výdělkové platí Němci více. Při volbách do berních komissí pro daň výdělkovou jsou zvoleni ve IV. třídě kandidáti čeští, ve III. kandidáti němečtí. R. 1905 bylo voličů III. třídy 243, z toho Čechů 70 a Němců 163. V I. a II. třídě bylo z Budějovic voličů 40, z toho 9 českých a 31 německých (v tom 13 židů).

Možno tedy dle toho říci, že německý průmysl a obchod je bohatší a silnější. Ale i zde je pravdou, že průmysl a obchod český nejen co do počtu, ale i co do síly roste a mohutní, kdežto u německého možno mluviti o pomalém vzrůstu, ba skoro o stagnaci. (Viz můj článek v Obzoru národohospodářském, r. 1906, prosinec: »Něco o Č. Budějovicích«.) Ovšem to faktum zde jest, že dosud jsou Němci hospodářsky silnějšími a to jest jim také hlavní oporou a zbraní v národnostním boji.

(Dokončení.)

O trustech.

Studie národohospodářská. Podává Fr. Schiller.

Při zahájení letošní výstavy v Jamestownu pronesl president Spojených států severoamerických ve své zahajovací řeči tato slova: »Jsme odhodláni chrániti stále soukromé vlastnictví, avšak budeme potírati všechny snahy směřující k hospodářskému zotročení národa, a nesmí nám záležeti na tom, jestli ony neblahé snahy, namířené proti všemu vlastnictví, pocházejí z akce a třídy bohatých uchvatitelů, lidí, jejichž protisociální moc stále vzrůstá.«

Jest snadno rozhodnouti, komu slova nejvyššího představitele státní moci Unie byla adressována, že svědčila oněm činitelům, kteří dnes ovládají americký život hospodářský, trustům a finančním velmožům, kteří trusty uvedli v život a na základě jich nabyli netušeného bohatství a moci.

President Roosevelt dává při každé příležitosti nepokrytě na jevo své nepříznivé smýšlení o trustech, a jeho názor sdílí také velká část veřejnosti Spojených států. Od té doby, kdy uveřejnil H. D. Lloyd[1] svoji sžíravou kritiku bezpráví, jichž dopouštěl se jeden z prvních a největších trustů, Standard Oil, trust petrolejový, počínají se přezírati výhody, které trusty přinesly americkému průmyslu, a stinné stránky trustů bývají stále více a více zdůrazňovány. Roste konflikt mezi mocí, vyvinuvší se přirozeným vývojem hospodářským a legální mocí státní.

Jest třeba objasniti si podstatu celého sporu. Otázka trustů má i pro nás značný význam, poněvadž jest dnešní hospodářský stav Spojených států, jako země hospodářsky pokročilejší, obrazem budoucnosti i našeho života hospodářského. Kromě toho se hnutí trustové již dnes více a více i v evropském průmyslu ujímá.

Pokusím se podati v těchto řádcích v stručnosti historii trustového hnutí a objasniti jeho národohospodářský význam.

---

[1] H. D. Lloyd: Wealth against Commonwealth 1894.

Trusty liší se podstatně od associační formy průmyslové u nás převládající, od kartelů. Kartel možno definovati jako sdružení samostatných subjektů hospodářských za účelem regulace nákupu a odbytu zboží, jakož i úpravy výroby po stránce obchodní. Průmyslové samostatnosti spojených závodů se kartel nedotýká. Trust absorbuje jednotlivé závody v sobě sloučené a tvoří v podstatě nový kollektivní podnik. Trust jest trvalou organisací, podkladem kartelu je smlouva uzavíraná pouze na určitou řadu let.

Počátky trustového hnutí možno stopovati ve Spojených státech již v letech osmdesátých. Původní účel trustů byl týž, jako původní účel kartelů, monopolisace, vyloučení škodlivých účinků vzájemné soutěže. Však brzy poznány veliké výhody, které má koncentrace výroby, výroba ve velkém sama o sobě, a slučovány podniky prostě z tohoto důvodu.

Nejstarší forma trustu záležela v tom, že společnosti odevzdaly akcie svoje společnému komité, Board of trustees, důvěrníkům, kteří jim v náhradu vydali papíry trustu, trustcertificates. Vedení a správa při tom úplně scentralisovány, a pouze formálně zachovávaly podniky ještě dřívější samostatnost. Avšak již záhy vydány některými státy přísné zákony protitrustovní. Stávající trusty obešly zákon jednoduše tím způsobem, že přetvořily se i formálně v podnik jednotný. Nově tvořivší se trusty pak zakládány ve formě tak zv. Holding Company, společnosti mající za účel získati většinu akcií podniků určitého druhu. Účinek byl opět týž, jako dříve. Výhradné panství nad určitým odvětvím průmyslovým, které umožňovalo opět provedení koncentrace výroby a všech výhod z této plynoucích. Kromě toho objevují se i různé jiné druhy průmyslových fusí (přímá koupě cizího podniku, stávající společnost založí celou řadu podniků podružných atd.). Při tom pak neobmezuje se sdružování a slučování toto již pouze na totéž průmyslové odvětví. Závody sloučené stávají se vlastníky podniků výroby prvotní (dolů na př.), stávají se vlastníky dopravních prostředků a konečně i továren, které jejich polotovar dále zpracovávají.

Největší rozmach hnutí trustového nastal v létech 1900 až 1903. Zakládání trustů přinášelo znamenité výdělky zakladatelům. Stalo se velmi výnosným odvětvím peněžní spekulace a rozmohlo se netušenou měrou.[1]

[1] O zakladatelský výdělek dělívá se namnoze celá skupina podnikatelů, kteří mají za úkol jednak získati myšlence dosavádní společnosti, opatřiti práce právnické, jednak akcie nového združení přivésti v oběh. Počítá se, že zakladatelské útraty obnášejí až 20—40% emittovaného kapitálu!

Není snad jediného oboru průmyslu a obchodu, aby zůstal trusty nedotčen. Cukr, doutníky, suchary, ovoce, výroba ledu, papíru, skla, chemické závody, na druhé straně zase huti, strojírny, loděnice, doly uhelné, podniky dopravní, všude zakladatelé trustů nacházeli svoje působiště.

Zakládány podniky stále větší a větší, trusty stávající proměňovány v nové obrovské trusty jednotné. Tak dospělo se k těm závratným číslicím, které uvedly v úžas finanční kruhy evropské.

Littlefield ve své officielní statistice trustů sestavil seznam 52 trustů s kapitálem větším než 50 milionů dol., které existovaly dnem 1. ledna 1903. Úhrnná jejich kapitálová suma činila 6031 mil. dolarů.

Stůjtež zde z uvedeného seznamu některé z trustů největších:

	mil. dol.
Trust ocelářský, United States Steel Corporation	1400
Consolidated Tobacco Co.	262
International Mercantile Marine	195
U. S. Seather Co.	181
Amalgamated Copper	155
American Telegraph and Telephone	153
Anthracite Coal Comb.	150
Standard Oil	100
American Sugar	85

Dle téže statistiky bylo ve Spojených státech dnem 1. ledna 1903 793 trustů, čítaje v to i společnosti vodáren, elektráren, městských drah, telegrafu a telefonu.

Největší a nejvýznamnější z organisací trustovních jest United States Steel Corporation, trust, který sdružuje železářský průmysl.

K vysvětlení vzniku a významu jeho třeba předeslati několik slov o povaze průmyslu železářského.

Jsou to hlavně dva znaky, které jej charakterisují. Koncentrace a výroba pokud možno v největších rozměrech. Obojí má veliký vliv na náklad výrobní. Ano jsou některá zařízení, která teprve při určitém značném rozměru výroby vůbec se vyplácejí. Průmysl železářský potřebuje proto více než kterékoliv jiné odvětví pomoci kapitálu. Z toho důvodu již před utvořením se Steel Corporation vzniklo více železářských trustů. Mezi nimi první místo zaujímala zejména skupina Carnegiova. Carnegie hrál již od roku 1893 roli krále ocelářského. Týž vyzbrojil své dílny nejnovějšími technickými vymože-

nostmi (uvádím jen včasné zavedení pochodu Bessemerova,[1] který svého času způsobil takový rozruch) a zvětšil závody do nebývalé míry. Roku 1897 pak vešel ve spolek s Rockefellerem, aby společně získali bohatá ložiska rudy železné v oblasti jezera Lake Superior. (Carnegie-Rockefeller Combination.)

Vynikající postavení skupiny Carnegiovy v průmyslu železářském bylo jedním z hlavních podnětů k utvoření se Steel Corporation. Carnegie, vědom si svojí převahy, chystal se zahájiti ostrý boj konkurenční proti National Tube Co. a počal zaváděti výrobu produktů, které doposud byly této společnosti vyhrazeny. Hospodářská válka zdála se neodvratnou. Na obou stranách hrozily nedohledné škody. A tu vystoupil Morgan, jeden z největších peněžních velmožů Nového Světa, a podporován Rockefellerem a Charles Schwabem, docílil toho, že deset velikých trustů dosavadních spojilo se v jedno obrovské sdružení, trust trustů, United States Steel Corporation. Mezi nimi i obě společnosti shora zmíněné. Sdružené společnosti obdržely výkupné v akciích, částečně i obligacích (Carnegie) nového trustu. Trust byl registrován dne 25. února 1901 ve státě New-Jersey. Proponovaný kapitál nového podniku obnášel 1154 mil. dol.

Nezměrnost projektu možno seznati již částečně z rozsáhlosti přípravných prací účetních, kterých bylo třeba, aby cenné papíry společností dosavadních byly převedeny v akcie nové společnosti. Příjmy dosavadních společností byly až do posledního dne dopodrobna odhadnuty; 25 nejzručnějších úředníků při každé z těchto společností pracovalo po 15 hodin denně celé týdny o tomto úkolu, počítajíce, jaké množství hodnot nového trustu bude třeba vydati za kapitál společnosti původní, vydávajíce trust certificates za deponované papíry a konečně vydávajíce nové papíry trustu. V polovici dubna bylo již téměř 99% kapitálu dřívějších společností deponováno k výměně, a bylo oznámeno, že pouze nepatrná část papírů nalézá se ještě v rukou evropských, nebo těch osob, které pro svoji nepřítomnost nemohly rychle vyzvání firmy »J. P. Morgan & Co.« vyhověti.

Nově utvořený trust vykazoval: 149 oceláren, 78 vysokých pecí, 36 tisíc ha půdy bohaté na uhlí, 12 tisíc ha jiné půdy, více než 70% železné rudy v oblasti jezera Lake Superior, 125 lodí obchodních a síť železných drah v délce 800 km.

---

[1] Dřívějším způsobem zpracovalo se ve 24 hodinách pouze 3 T surového železa. Pomocí pochodu Bessemerova bylo možno hned z počátku zpracovati totéž množství ve 20 minutách.

Charles Schwab byl zvolen za hlavu výkonné moci, za presidenta trustu. Týž vyjádřil se o účincích trustu takto: »Dříve děl se veškerý process výrobní odděleně. Jednotlivá stadia práce hospodářské byla spravována různým, často navzájem si odporujícím způsobem. Dnes máme svoji vlastní rudu a svoje vlastní uhlí. Potřebný koks si sami vyrábíme. Přivádíme tyto produkty na svých vlastních lodích a po své vlastní dráze svým vysokým pecím, přivádíme svoje surové železo a ocel svým vlastním dalším zařízením, které je pod naším vlastním dozorem přetvořují přímo v hotový výrobek pro trh. Nic není ponecháno náhodě. Každý krok processu jest již předem vždy pečlivě promyšlen.«

Steel Corporation se hned z počátku vydatně rozšiřuje a brzy »pohlcuje« trusty další. Aby si zajistila odbyt svých výrobků, přivádí dotyčná průmyslová a obchodní odvětví v područí svoje tím způsobem, že v cizích podnicích usazuje ve správě a ředitelství svoje vlastní lidi. Takto vzrůstá význam organisace nové, již o sobě mohutné, den ode dne ještě značněji.

Kromě Steel Corporation jest v našich listech nejčastěji citovaným trustem trust petrolejový, Standard Oil Company. Jest jedním z nejprvnějších trustů. Jeho zakladateli bylo několik podnikavých lidí pod vedením Johna Rockefellera. Lidé různého zaměstnání, advokát, úředník peněžního ústavu, obchodník s novinami, továrník, a toto sdružení několika jednotlivců, o nichž se praví, že nikdo z nich ve svém životě nevytěžil ani jednoho litru petroleje, založilo společnost zvanou »South Improvement Company«, která znenáhla zmocnila se obchodu a průmyslu petrolejového v Pensylvanii. Prvním její krokem a úspěchem byla smlouva s drahou Pensylvanskou. Dráha zavazuje se zdvojnásobiti ceny za dovoz petroleje oněch obchodníků, továrníků a osob, které by zdráhaly se prodávati své zboží společnosti »South Improvement Co.«. Tímto způsobem nabývá společnost převahy nad soutěží a značného jmění. Pomocí tohoto kapitálu pak staví a získává rozsáhlé potrubí petrolejové (pipe lines), které zlevňuje dopravu o 50% a umožní společnosti, aby přenesla svoje rafinerie přímo do středisek obchodu a dopravy, k moři, k velkým jezerům a do velkoměst. Tato rozsáhlá organisace a zlevnění výroby a obchodu má za následek zánik celé řady závodů konkurenčních, kapitálově slabých a technicky nedokonalých. Obchod surovým petrolejem se monopolisuje v rukou společnosti. Také obchod s hotovým produktem soustřeďuje společnost ve svých rukou. Utvořena celá organisace inspektorů, kteří bdíti mají nad tím, aby malý

obchodník dodržoval ceny diktované společností. Proti těm, kteří se nepodrobili, bojováno nízkými cenami konkurenčními nebo přímo zakládány nové konkurenční obchody. Trust nepohrdal ani prostředky hmotného násilí proti dodavatelům, odběratelům a konkurentům, kteří hleděli si zachovati svoji neodvislost.

Stálé žaloby na činnost společnosti byly příčinou četných zakročení se strany vlády. Byly pořádány ankety, v nichž uvažováno o opatřeních a ochraně proti společnosti. Nesčetné soudní processy zahájeny.[1] Positivních výsledků nedocíleno. Konečně v roce 1892 prohlášena zákonodárnou mocí v New-Yorku a v Ohiu společnost za neplatnou, za rozpuštěnou, poněvadž odporuje duchu zákona a »poněvadž účelem jejím jest zavésti monopol v zemi, který jí propůjčuje vládu nad výrobou a možnost libovolně určovati ceny a potlačiti soutěž«. A účinek této akce? Společnost přenesla své sídlo do státu New-Jersey, jehož veřejná správa a soudnictví stojí úplně pod vlivem trustu. Aby pak zákonu formálně bylo vyhověno, liquidovala společnost a přetvořila se ve společnost novou, pod názvem »Standard Oil Company of New-Jersey«. Skutečně však záležela celá proměna a celá liquidace v této změně jména.

Standard Oil jest vlastníkem zřídel petrolejových v Texasu, v Pensylvanii, Ohiu, Virginii, Kentucky, vlastníkem četných rafinerií a má vliv v řadě jiných odvětví průmyslu a v podnicích železných drah a telegrafních.

A nyní ještě několik význačných bodů z dějin trustu tabákového a trustu cukerního.

Trust cukerní, vlastně trust rafinerií (American Sugar Refining Company), došel svého vedoucího postavení jednak následkem technické dokonalosti závodů, jednak působením ochranného cla.

Již v době, kdy ještě ostatní továrny pracovaly primitivními stroji původními, zříme ředitele trustu, bratry Havemeyerovy, jak zavádějí v podnicích trustu nejmodernější typ výrobní. Technickou dokonalostí závodů získává trust převahy nad soutěží domácí. Proti soutěži cizí pak jej zabezpečuje ochranářská politika státní. Aby si tuto zajistil, hleděl trust vždy a všemi dovolenými i nedovolenými prostředky si nakloniti rozhodující úřady a sbory. Vliv cla na výtěžky trustu nejlépe se ukázal, když jednalo se o uzákonění tarifu Dingley, v roce 1897. Na počátku projednávání tarifu v kongressu byly akcie

---

[1] V letošním posledním processu proti S. O. vynesli porotci spolkového soudu v Chicagu rozhodnutí, že petrolejový trust v 1463 případech porušil protitrustový zákon tím, žc dával si poskytovati od drah výhody dopravní.

trustu na 110. Jakmile sezení bylo skončeno, stouply akcie na 140. Tento obrat přinesl akcionářům výtěžek 13 mil. dolarů. Obnos, který již »může utišiti svědomí méně citlivé a nahradí oběti, jichž třeba bylo, aby výsledek hlasování byl radostnější«, jak podotýká významně Rousiers.[1]

Historie druhého z trustů shora uvedených jasně dokazuje, co zmůže již moc kapitálu sama o sobě v boji konkurenčním.

Trust tabákový, původně »American Tobacco Corporation«, koupil tabákový dům Ogden v Anglii. Nízkými cenami, kvalitou zboží, premiemi, které poskytoval odběratelům, zahájil energický boj proti ostatním anglickým tabákovým závodům. Nešetřil sebe větších obětí peněžních. Konečně byly závody nuceny se podrobiti a vstoupily s trustem ve spojení, založivše společně trust nový »Anglo-American Tobacco Corporation«.

V Německu pokračoval trust tímtéž způsobem dále. Získal koupí dům »Jesmatzi« a počal ohrožovati rovněž ostatní závody. Němečtí továrníci žádali pomoci u ministerstva vnitra v Prusku a u saského ministra obchodu. Tito slíbili jim sice jakousi ochranu v podobě »budoucího zákona« a doporučili jim, aby svoje závody neprodávali. Rada významu jistě platonického tam, kde by spíše byla bývala na místě ona slova, která pronesl pruský ministr obchodu Moeller v roce 1903 při jisté příležitosti v Bremách, kde doporučoval, aby německý průmysl nespokojoval se tím, býti pouhým pozorovatelem průmyslového rozmachu Spojených Států, nýbrž aby následoval jejich příkladu, neboť »syndikáty, trusty, jedním slovem centralisace jsou dnes tajemstvím úspěchu hospodářského«.

(Pokračování.)

---

[1] Rousiers: Les industries monopolisées (1902) p. 148.

Úkoly obcí při řešení otázky bytné.

Napsal Vincenc Uzel.

Uvolněním pout cechovních a následujícím pak výnosem živností a obchodů jakož i rozvojem komunikací vzniká nová epocha v životě velkých měst. Hradby společenských rozdílů a uzavřenosti, které tísnily městské obce, padly a nastává příliv nového obyvatelstva, hledajícího zde snadnější výdělek, ať v živnostech a obchodech, ať v poměrech služebních, dosavádní staré domy patricijské nestačí více tomuto přílivu, vznikají nové moderní čtvrti městské, obvod města posunuje se dál a dál, až dospívá ku venkovským obcím sousedním, které v krátkém čase vzkvétajícím a šířícím se velkoměstem jsou absorbovány, ale ani tu nestaví se pokračující rozvoj města a těžko říci, kde konečně jednou zastaví se rozpoutaný ruch stavební zkvétajícího velkoměsta.

Pochod ten pozorovati lze v 19. století u vývoji všech větších měst evropských.

Bücher uvádí, že na počátku 19. století byla v říši německé jen 2 města, čítající více než 100.000 obyvatel (Berlín a Hamburk), v r. 1850 bylo jich 5, v r. 1875 12, v r. 1895 již 28, a dle Eberstedta dosáhlo počtu toho v r. 1900 33 měst.[1]

V Rakousku stoupl počet obyvatelstva v městech přes 20.000 obyvatel v létech 1890 až 1900 o 33·59%.

Vzrůst některých rakouských měst připomíná skoro na poměry americké.

Z měst v Čechách připomínám jen předměstí pražská Vinohrady a Žižkov, dále Plzeň, Kladno (se sousedními obcemi), Duchcov, Ústí, Most, Jablonec n. N. a j.

Vzrůst měst děje se všude na útraty venkova, kde v některých krajinách — jak statistika dokazuje — nastává pravé vylidňování, které musí naplňovati naše národní hospodáře vážnými obavami.

---

[1] Bücher: Hospodářské úkoly moderního města (přel. Náhlovský). Eberstedt: Das Wohnungswesen. (Jena 1904.)

Ovšem že celý odliv venkovského obyvatelstva neabsorbují jen velká města, mnohé vystěhovalce láká dosud Amerika a cizina vůbec, ale proud tento jest v posledních létech citelným pouze v Uhrách, Haliči, Bukovině a Chorvatsku.

Zkoumáme-li blíže příčiny emigrace obyvatelstva venkovského do měst, tu přijdeme k poznání, že jsou to hlavně smutné poměry agrární nejen u nás v Rakousku, ale i v celé Evropě zavládnuvší.

Změněné poměry trhu světového, stoupající režie a klesající ceny plodin vyžadují hospodaření intensivního a tím i kapitálu, kterého malý rolník, snad již dříve podíly dědickými, výminkem a jinými břemeny na jeho hospodářství vtělenými obtížený, nemá, nastává zadlužování, k čemuž láká i snadný úvěr, ze všech stran se nabízející, — a úpadek jest neodvratný.

Statistika zadlužení našeho rolnictva podává nám v té příčině číslice hrozné.

Dle známého českého hospodářského statistika Dra Kožanýho bylo v Čechách v knihách gruntovních dluhů hypotekárních v r. 1868 553,542.000 zl. a v r. 1902 již 1.179,584.000 zl. V zemích koruny české přibylo za toto období hypotékárních dluhů o 864,699.000 zl.!

Exekučně prodáno bylo v Čechách nemovitostí v knihách gruntovních zanesených v obdobích:

1868—1872	8578,
1873—1877	7996,
1878—1882	16500,
1883—1887	17528,
1888—1892	23175,
1893—1897	12050,
1898—1902	11433
tedy v době 1868—1902	97260,

což rovná se ročnímu průměru 2779.

Dluhů na nemovitostech rolnických v knihách gruntovních v Čechách zapsaných přibylo

1868—1872	6.454,
1873—1877	25.717,
1878—1882	7.829,
1883—1887	18.140,
1888—1892	10.131,
1893—1897	28.363,
1898—1902	28.767
tedy roční průměr	17.915

Výše pohledávek vyšlých při exekučních dražbách rolnických usedlostí v Čechách na prázdno obnáší za období 1868—1902 158,892.000 zl.[1]

Mimo menší výnos hospodářský bývá v bohatších krajinách i zvýšená míra životní kruhů zemědělských, neregulovaná měnícím se výnosem hospodářským, příčinou dalšího zadlužování. A konce bývají vždy obdobné: buď rolník, tísněn dluhy, prodá svůj majetek a se zbytkem svého jmění odebírá se do města hledat novou existenci neb nemoha již z volné ruky zciziti svůj statek dočká se konců nejhorších — exekuční dražby jeho, při které vychází obyčejně na prázdno, a odchází opět do velkého města, kde rozmnožuje řady proletářů.

Ale nejen rolník opouští půdu po otcích zděděnou, která mu na dále nemůže poskytovati výživy, též dělník zemědělský zanechává nevděčné a těžké práce polní a obrací se do města za lehčím výdělkem.

Nedostatek dělnictva zemědělského pociťován jest již dnes v mnohých krajinách velmi povážlivě, a přiostřuje a často dokonává celkovou krisi agrární.

Nízké mzdy, špatné příbytky a častá nezaměstnanost (zvláště přes zimu) následkem rozšířeného zavádění strojů hospodářských jsou hlavními příčinami této emigrace dělnictva zemědělského do měst.

Zde byla by na místě moudrá politika sociální, nesoucí se za cílem připoutati dělníka k půdě ať již poskytnutím části její v laciný pacht neb aspoň poskytnutím možnosti zříditi si vlastní příbytek, pojištěním nemocenským a starobním a t. d., neb nelze zamlčeti, že dělnictvo zemědělské u porovnání s dělnictvem průmyslovým bylo zákonodárstvím naším dosud zanedbáváno a nelze se diviti, že závidí svým soudruhům v městě jich mnohem příznivější podmínky životní a že snaží se opustiti venkov a vstoupiti do řad jejich. Ale ani dorostu hospodářského nebude míti pomalu náš venkov: náš venkovan, i když sám zůstane věren půdě své, dá syna svého do města buď na učení neb — a to častěji — na studie, a v obou případech jest hoch navždy pro venkov ztracen.

A pokud se týče děvčat, tu jest idealem lepších dcer rolnických vdáti se do města za úředníka neb učitele a státi se tak »paní«, kdežto děvčata chudší hrnou se do továren neb služeb městských. A z těchto řad vyžádá si prostituce mnohé oběti.

---

[1] Viz Chrudimský »Hospodářský list« roč. 1906.

V tabákové továrně v místě působiště pisatele této stati zaznamenány jsou čekatelky na místa dělnic na několik let napřed, kdežto okolní rolníci nemohou často dostati děvečky k hospodářství! Jakou přitažlivostí působí na př. Praha a okolí na venkovské obyvatelstvo, viděti z okolnosti, že pouze 35·1% obyvatelstva tamního se v místě svého pobytu zrodilo, kdežto všecko ostatní obyvatelstvo zrozeno jest jinde.[1]

Jen občas vrátí velkoměsto venkovu to, co pohltilo, ale to jsou již jen invalidi práce, lidé sedření a zmrzačení, kteří svou sílu utratili v městě, propuštěnci z nemocnic a chorobinců, dále odchovanci nalezinců, a konečně existence ztracené, ssedlina spodních proudů společnosti, z města násilně vyvržená.

Takové elementy vracejí se do našich vesnic z velkého města, rozmnožujíce jich rozpočet chudinský a přispívajíce tak ku zvýšení jich břemen.

Poměry výše zmíněnými nastává někde přímo odlidňování venkova, jak dokazuje každé sčítání lidu a všeobecné rapidní přibývání populace městské.[2]

Ale města nejsou brzy s to poskytnouti svému novému obyvatelstvu dostatečné výživy, a tak jsme na prahu onoho velkého a složitého problému společenského, který se nazývá otázkou sociální.

Počet živností a obchodů roste bez ohledu na skutečnou potřebu, následkem čehož vzniká úporná konkurence, ovládaná často prostředky nekalými, napjetí práce a kapitálu, při kterém hospodářsky slabší klesají a rozmnožují řady proletariátu.

Též v dělnictvu panuje větší nabídka než poptávka, nedostatečný výdělek, rostoucí drahota životních potřeb a nastalý rozpor zájmů zaměstnavatelů a dělníků přiostřuje poměry na obou stranách, takže nastávají četné stávky dělnictva a s druhé strany jeho výluka.

Konjunkturními zisky jednotlivců a associací kapitálu hromadí se jmění v rukách malého počtu osob, kdežto na druhé straně v převážné většině obyvatelstva nastává citelná tíseň hospodářská, která rozmnožována jest i panujícími poměry bytovými.

Potřeba bydlení náleží k základním podmínkám existenčním civilisované společnosti lidské, a jen na nejnižších stupních civilisace nalézáme národy, jimž potřeba bydlení jest otázkou vedlejší.

---

[1] Laichter-Tobolka: Česká politika I. díl str. 315.

[2] Za období 1891—1900 skončilo bilancí passivní 16 okresů českých a 6 německých. (Česká politika díl I. Str. 311—313.)

Rostoucí populací měst vzrůstá též poptávka po bytech, takže brzy nabídka nestačí poptávce a vzniká onen sociální zjev, který zoveme otázkou bytovou.

Horáček definuje otázku tuto jako typický jev ve velkých městech v dobách novějších se vyskytující, jenž spočívá v trvalém nedostatku levných a zdravých bytů menšího druhu.[1]

Jistě nejcitelnější stránkou celé otázky bytové jest drahota bytů, která absorbuje často značnou část příjmů jednotlivcových na úkor jiných potřeb životních a kulturních.

Dle úřední statistiky, předložené enquetě o dani domovní v r. 1903 ministerstvem financí svolané, jeví se výše nájemného v létech 1890 a 1900 v hlavních městech rakouských, pak v pražských předměstích a městech v Čechách, čítajících přes 10.000 obyvatel, pokud podléhají 20% dani činžovní, následovně (města seřaděna jsou dle podílu nájmu na jednoho obyvatele připadajícího v roce 1900):

Města	Na jednoho civilního obyvatele připadá nájemného v korunách v roce		Na jednu místnost domovní neb obytnou připadá nájemného v korun. v roce	
	1890	1900	1890	1900
Lublaň	59·6	71·1	81·9	93·3
Černovice	52·2	78·7	105·5	142·8
Celovec	69·7	82·0	90·5	101·0
Zadar	71·4	85·2	90·3	99·3
Salzburk	75·2	88·5	74·2	84·7
Linec	74·4	89·5	92·3	104·8
Krakov	60·3	95·3	106·5	163·4
Lvov	71·1	102·8	144·5	169·7
Brno	95·7	106·2	127·0	130·0
Terst	112·0	108·8	156·1	152·2
Štyrský Hradec	99·3	108·9	106·1	108·7
Opava	86·3	109·3	110·7	119·9
Insbruk	94·2	114·2	91·3	107·3
Praha	133·3	158·5	173·6	197·6
Vídeň	160·9	186·2	199·3	209·4
Žižkov	44·1	58·2	117·0	112·3
Smíchov	74·0	81·2	128·1	132·8
Král. Vinohrady	97·2	117·1	147·7	169·2
Karlín	101·4	127·0	150·2	176·5
Kladno	17·9	27·2	47·9	65·1

[1] Horáček: Bytová otázka a městská renta pozemková. Str. 5.

Města	Na jednoho civilního obyvatele připadá nájemného v korunách v roce		Na jednu místnost domovní neb obytnou připadá nájemného v korun. v roce	
	1890	1900	1890	1900
Králové Dvůr	22·9	27·2	53·5	57·6
Aš	23·2	28·5	53·3	64·0
Warnsdorf	23·4	28·9	56·1	62·0
Rumburk	22·8	32·3	46·2	59·9
Vršovice	27·2	33·4	67·0	75·5
Klatovy	27·9	34·4	48·2	60·8
Příbram	24·7	34·6	116·9	100·7
Nusle	28·2	38·4	73·8	89·2
Duchcov	26·4	39·7	52·8	80·0
Chrudim	35·0	40·7	64·8	71·5
Kutná Hora	42·2	41·2	63·7	70·7
Kolín	32·6	41·4	58·5	72·5
Písek	37·2	44·5	58·2	65·7
Turn	25·7	44·6	52·1	80·0
Tábor	40·4	46·4	72·6	81·1
Pardubice	33·9	47·9	66·0	81·4
St. Libeň	34·9	48·2	74·8	93·7
Louny	39·3	50·9	69·8	82·6
Mladá Boleslav	46·5	51·0	78·7	84·2
Most	49·7	57·5	86·9	100·8
Budějovice	49·0	57·8	89·8	92·0
Chomutov	45·0	60·4	85·0	94·4
Cheb	47·6	63·5	77·7	96·1
Trutnov	49·4	65·2	111·8	127·8
Jablonec n. N.	51·2	65·3	101·4	130·7
Plzeň	54·0	69·4	110·1	134·6
Ústí n. L.	51·5	74·7	101·4	116·5
Žatec	70·0	78·8	112·8	123·4
Litoměřice	65·0	85·7	91·2	100·9
Liberec	69·9	106·5	108·4	138·2

Pokud se specielně Prahy týče, vzrostlo nájemné v létech 1870—1900 dle jednotlivých čtvrtí městských následovně:

v Josefově o 10·9%,
na Hradčanech o 34·5%,
na Starém Městě o 47·4%,
na Malé Straně o 72·8% a
na Novém Městě o 144·7%! [1]

[1] Horáček str. 68 (poznámka).

Berlínský továrník Freese podjal se statistiky bytové a příjmů svého dělnictva a vypočetl mezi jiným, že byt ženatého dělníka, sestávající z jedné místnosti, stál v r. 1892 120 marek, v r. 1903 již 184 marek, což představuje stoupnutí o 53·34%. V prvém případě náklad bytový pohltil 9·56% a v druhém případě již 17·03% celkového příjmu dělníkova.[1]

Zůstaňme však při našich poměrech českých, najmě pražských, bychom úkaz ten v jeho důsledcích mohli dále sledovati.

Počítejme, že pro rodinu 5člennou jest normálním byt o 2 pokojích a kuchyni. Byt takový v Praze při nynějších poměrech drahotních stojí 500 K. Najme-li byt takový státní úředník XI. třídy hodnostní s ročním platem 2400 K, tu jeho náklad bytový pohltí 20·83% celkového příjmu, cifru to jistě ohromnou vzhledem k dalším nutným potřebám domácnosti: stravě, šatstvu, výchově dětí atd., a bude-li nájemné dále stoupati, tu nutně musí nastati omezení nejnutnějších potřeb životních pod nutnou míru — a pak lze mluviti o bídě! Ovšem že často nastane případ jiný, nájemník totiž, nemoha nésti tak značného nákladu bytového, najme si byt menší a tím lacinější neb vezme do bytu podnájemníky, ale pak nastane jiná kalamita v sociálním ohledu povážlivá: přeplnění bytu a tím větší úmrtnost, nehledíme-li ani na stinné stránky v ohledu morálním.

(Pokrač.)

1 Článek »Wohnung und Einkommen« v Jahrbuch der Bodenref. roč. 1905. Str. 1.

Náklad na veřejné národní školství v království Českém.

Napsal Dr. Karel Engliš.

(Dokončení.)

Ad IV. Jest pojednati nyní o hospodářství 110 venkovských školních okresů; v české oblasti bylo 62, v německé 48 škol. okresů, na jeden český okres připadalo 58.876, na jeden německý 50.415 obyvatel. Školním okresům náleží pečovati o část nákladu věcného (knihovny, konference, daně, náklad správní a p.) a o náklad osobní. Výdej všech venkovských školních okresů, jenž obnášel 31,570.980 K, t. j. 58·89% všeho nákladu na veřejné národní školy, skládal se z těchto položek:

	České škol. okr.		něm. šk. okr.		všechny venk. šk. okr	
	K	%	K	%	K	%
1. Platy učitelů	10,864.463	57·02	7,360.967	58·82	18,225.430	57·72
2. Služební přídavky	3,492.811	18·32	2,037.813	16·28	5.520.624	17·52
3. Funkční přídavky	800.889	4·21	574.639	4·59	1,375.528	4·36
4. Příbytečné	1.023	0·01	6.490	0·05	7.513	0·02
5. Odměny a výpomoci	2,658.554	13·95	1,739.463	13·90	4,398.017	13·93
6. Učitelské konference	48·730	0·23	25.754	0·21	69.484	0·22
7. Učitelské knihovny	7.266	0·04	4.705	0·04	11.971	0·04
8. Pomůcky vyučov.	112.613	0·59	79.466	0·63	192.079	0·61
9. Daně, dávky a p.	76.300	0·40	37.124	0·29	113.424	0·36
10. Náklad správní	103.550	0·54	67.203	0·53	170.753	0·54
11. Náklad na vyučování náboženství	757.727	3·98	482.602	3·85	1,240.329	3·93
12. Odvody pens. fondu	134.528	0·71	101.300	0·81	235.828	0·75
13. Úhrn skuteč. výdajů	19,053.354	100·—	12,517.526	100·—	31,570.980	100·—
14. Průběžné položky a konečná poklad. hotovost	7,947.793		4,955.818		12,903.611	
15. Celkový úhrn	27,001.247 K		17,473.344 K		44,474.591 K	

Průměrný plat plně zaměstnaného učitelstva obnášel roku

1865	1871	1875	1880	1890	1901
600·2 K,	877·0 K,	1048·6 K,	1158·8 K,	1280·6 K,	1497·3 K.

Příčinou vyšších průměrů v pozdějších létech jsou jednak změny zákonodárství, jímž jsou upraveny právní poměry učitelstva, jednak též vzrůst obcí a zařazování jich z té příčiny do vyšší třídy platební.

Dle školní konskripce z roku 1900 bylo v Čechách 17.555 plně zaměstnaných učitelských sil, z nich připadalo 10.596 (60·36%) na oblast českou a 6959 (39·64%) na oblast německou. Čísla týkají se i okresů městských.

Povšimnutí zasluhují výdaje za vyučování náboženství a odvody pensijnímu fondu. Dle preliminářů mělo ve všech venkovských školních okresích pevný plat 320 katechetů, 260 na školách měšťanských a 60 na školách obecných s úhrnným platem 534.877 K.

Na školách měšťanských vyžádaly si dále remunerace za vyučování náboženství, odměny duchovních správců a světských učitelů 29.243 K, na školách obecných 211.664 K. Náhrada cestovného byla preliminována úhrnem na 506.705 K. Náklad na vyučování náboženství náleží mezi ostatní výdaje školní a společně se s nimi hradí.

O odvodech pensijnímu fondu mluvili jsme už výše; částky zde uvedené, která je o něco menší než jsme vykázali u pensijního fondu, poněvadž zde jde pouze o náklad venkovských školních okresů, bylo užito k účelům pensijním; zde ji považovati sluší za položku průběžnou.

Roku 1901 připadalo na					české školní okresy	německé školní okr.
procent nákladu	venkov.	škol.	okresů		60·37	39·63
» obyvatelstva	»	»	»	(1900)	60·13	39·87
» žactva	»	»	»	(1901)	61·64	38·36
» učitelstva (dle prelimin.)	»	»	»	(1901)	59·20	40·80

Rozdělení nákladu venkovských školních okresů odpovídá téměř rozdělení obyvatelstva; při českých školních okresích je nepatrné plus.

Jednotlivé skupiny nákladu byly rozděleny takto:

Připadalo ze 100 korun

	platů učitelských	přídavků služebních	odměn a výpomocí	přídavků funkčních	nákladu na vyučov. nábož.
na českou oblast	59·61	63·15	60·45	58·22	61·09
na něm. oblast	40·39	36·85	39·55	41·78	38·91

	ostatního nákladu	celého nákladu
na českou oblast	59·80	60·37
na německou oblast	40·20	39·63

Na jeden školní okres venkovský

	český	německý	průměrem
připadalo			
nákladu:	307.312 K	260.781 K	287.009 K
obyvatel:	58.876 »	50.415 »	55.186 »

Za léta	vzrostl celkový náklad o
1875—1880	3,223.003 K, t. j. 36·95%
1880—1890	6,613.987 » » » 57·04%
1890—1900	10,011.541 » » » 53·94%
1880—1900	16,625.528 » » » 139·93%

Od roku 1880 do roku 1900 vzrostl tedy náklad venkovských školních okresů skorem o 140 procent, ačkoli mezi tou dobou se oblast venkovská zmenšila o Holešovice-Bubny a Vyšehrad, jež byly připojeny ku Praze.

Z nákladu venkovských školních okresů připadalo

	roku	1880,	1885,	1890,	1895,	1900,	1901
na českou	oblast	55·31	57·94	59·24	60·39	60·45	60·45
na německou	procent	44·69	42·06	40·74	39·61	39·55	39·65

Posunování procenta nákladu souvisí ovšem s vývojem školství vůbec. Roku

	1880		1890		1900 připadalo	
ze 100	na česk.,	německ.	česk.,	německ.	česk.,	něm. obl.[1]
veřej. národ. škol.:	54·92	45·08	56·10	43·90	57·46	42·54
vzestupných tříd:	56·32	43·68	60·19	39·81	60·16	39·84
učitelstva vůbec:	55·93	44·07	61·04	38·96	60·05	39·95
obyvatelstva:					60·79	39·21

Německá oblast je školstvím bohatší; v dřívějších dobách byly pro nás poměry ještě nepříznivější. Zvláště sluší připomenouti, že žije v německé školní oblasti asi o 130 tisíc Čechů více než Němců v české, kteří nemají veřejných škol svého jazyka.

P ř í j m y školních okresů venkovských byly čerpány z těchto zdrojů:

	v české oblasti		v německé oblasti		úhrnem	
	K	%	K	%	K	%
Aktivní úroky:	87.325	0·45	53.081	0·42	140.406	0·44
Příjmy z pozemků	4.659	0·02	4.018	0·03	8.677	0·03
» ze závazků:	12.943	0·06	15.010	0·12	27.953	0·09
Školné:	1,881.568	9·79	1,282.264	10·24	3,163.832	9·96
Jiné zvláštní příjmy:	6.941	0·04	8.829	0·08	15.760	0·05
Okresní škol. přirážka:	3,052.753	15·86	2,433.374	19·45	5.486.127	17·27
Dotace zem. fondu:	14,201.261	73·78	8.716.623	69·66	22,917.884	72·16
Úhrn skuteč. příjmů	19,247.440	100	12,513.199	100	31,760.639	100
Průběžné příjmy:	6,527.517		4,110.732		10,638.349	
Počát. pokl. hotovost:	1,226.190		849.414		2,075.603	
Úhrn příjmů:	27,001.247		17,473.344		44,474.591	

[1] I s městskými školními okresy.

Náklad venkovských školních okresů byl tedy hrazen školným, okresní školní přirážkou a dotací zemského fondu, ostatní příjmy tvoří pouze 0·6%; z těchto zasluhují zmínky úroky aktivní, kmenové jmění nebylo tentokráte vyšetřováno. Kapitalisováním jeho výnosu 5% obdržíme asi 2½—3 mil. korun kmenového jmění okresních školních fondů.

Školným není rozuměti poplatky skutečně odvedené a zaplacené, nýbrž paušální obnosy, jež obce platí okresům bez ohledu na to, zda školné skutečně vybírají aneb zcela či z části z vlastních prostředků hradí.

Poněvadž se řečené paušály vyměřují dle počtu všech dětí školou povinných a za osvobození chudých dětí se povoluje sleva zpravidla od 15 do 20 procent, se schválením zemského výboru vyšší, a poněvadž vskutku neplatila polovina dětí školního platu (dle konskripce z r. 1900 48·76% dětí bylo zcela, 0·88% z části od školného osvobozeno),[1] můžeme souditi, že nesly školní obce nejméně čtvrtinu celého paušálu.

Že dosud nebylo upuštěno od tohoto poplatku, který se nedá ospravedlniti při všeobecné povinnosti navštěvovati veřejnou národní školu, lze pouze vysvětliti dosavadní jeho značnou výší, nicméně významu jeho ubývá. Ještě roku 1865 bylo 66·8% všech platů učitelských uhrazeno školným, za to tvořilo školné roku 1875 32·83%, roku 1880 28·36%, roku 1885 22·09%, roku 1890 17·63%, roku 1895 14·12%, roku 1900 10·40% všech příjmů venkovských školních okresů, a není už patrně hrubě vzdálena ona chvíle, kdy se od vybírání tohoto poplatku vůbec upustí.

Okresní školní přirážka vynesla 5,486.127 K, t. j. šestinu všech příjmů: země přispěla venkovským školním okresům 22,917.884 K. Už roku 1877 nebylo ani jediného školního okresu, jenž by byl uhradil svůj náklad z vlastních příjmů a z přirážky; příspěvky země vzrůstaly rok od roku. Od roku 1880, od které doby potrvala obstojná stálost v rozsahu venkovské školní oblasti, vzrostla okresní školní přirážka o 66·55%, ostatní příjmy mimo příspěvek země o 13·01%, dotace zemská vyšinula se o 286·26% základního čísla z roku 1880. Roku 1901 rovná se dotace zemská přibližně 72·16% okresní školní přirážky.

---

[1] Jednak pro nemajetnost rodičů, jednak proto, že některé obce školného vůbec nevybírají. Takových škol bylo r. 1900 mezi všemi veřejnými národními školami, jichž bylo 5531, 686.

Ze 100 K příjmů venkovských školních okresů připadalo na

roku	řád. dot. z. fondu,	okr. školní přirážku,	ostatní skut příjmy
1875	32·89	32·24	34·87
1880	42·52	27·72	29·76
1890	56·78	24·54	18·68
1900	70·32	18·59	11·09
1901	72·15	17·28	10·57

Poněvadž přirážka nesmí přesahovati 10% a poněvadž výdaje školních okresů se vzmáhaly mnohem rychlejším tempem než poplatnost vyjádřená okresní školní přirážkou a tím více než »ostatní příjmy«, rostlo břemeno země progressivně, a tak se stává země skoro výlučným udržovatelem veřejného národního školství, ač jí zákon přiřknul pouze úkol vyrovnávati pouze větší místní nerovnosti a dle toho celkem též pranepatrnou ingerenci v záležitostech školských.

Mezi školními náklady panuje ovšem co do velikosti poplatnosti atd. veliká pestrost. Mezi největší náleží české okresy: Smíchov (140 tisíc obyv.), Plzeň (130 tisíc), Kr. Vinohrady (129 tisíc); německé: Děčín (108 tisíc), Ústí n. L. (101 tisíc), Teplice (89 tisíc).

Mezi nejmenší okresy náležejí okresy české: Trutnov (14 tisíc obyv.), Krumlov (14 tisíc) a Broumov (skoro 13 tisíc); německé: Polička (10 tisíc), Domažlice (9 tisíc) a Královice (8 tisíc). Nejmenší okresy vznikly vesměs rozdělením stávajících okresů dle národnosti.

Pozoruhodno je, že náklad přijde poměrně dráže v menších školních okresích než ve větších. Ve »Zprávách« dokázáno jest, že okresy, v nichž připadá na 1 obyvatele 6 K a více nákladu školních okresů, náleží vesměs mezi okresy menší a nejmenší.

I v poplatnosti je veliká různost; okresní školní přirážkou manifestují se různosti v poplatnosti. Mezi nejbohatší náležejí dle toho české okresy: Kladno (s 2·2 K okresní školní přirážky, připadajícími na 1 obyvatele), Plzeň (1·6 K), Poděbrady (1·4 K), Smíchov (1·3 K) atd.; německé okresy: Teplice (2·7 K), Most a Karlové Vary (1·6 K), Ústí n. L. a Chomutov (1·5 K) atd.

Mezi nejchudší školní okresy náleží okresy české: Lanškroun, Polička, Žamberk, Sušice a Jilemnice (s 0·4 K okr. škol. přirážky připadajícími na 1 obyv.); německé: Kraslice, Jindř. Hradec, Žamberk a Domažlice (s 0·4 K), a Sušice (s 0·3 K okr. škol. přir. připadajícími na 1 obyv.).

Stává se často, že nejchudší okresy jsou zároveň i nejmenší a mají tudíž poměrně nejdražší náklad; přirozeně, že tam jest dotace zemská poměrně též největší. Vypočteme-li dle okresní školní přirážky, vybrané v tom kterém okresu, *zhruba,* kolik asi obnášela zemská 55% přirážka, vybraná v tom kterém okresu, seznáme, že mnohé okresy obdržely od země pouze na své národní školství více, než přispěly na veškeré potřeby země. Příspěvek země rovnal se v Poličce asi 101%, v Semilech 102%, v Lanškrouně 107%, v Jilemnici 104%, v Sušicích 109%, v Žamberku 117% okresní školní přirážky. Podobně se měly poměry i v německé oblasti; příspěvek země dosáhl v Kraslicích asi 102%, v Domažlicích 106%, v Jindř. Hradci 123%, v Žamberku 134% a v Sušicích dokonce 139% okresní školní přirážky.

Jednotlivé položky úhrady rozděleny byly na obě oblasti takto:

		na česk. obl.	na něm. obl.
Ze 100 K školného	připadalo na	59·47	40·53
Ze 100 K okresní škol. přirážky		55·61	44·39
Ze 100 K zemské dotace		61·97	38·03
Ze 100 K jiných příjmů		59·39	40·61
Ze 100 K všech příjmů		60·60	39·40
Ze 100 K všech výdajů		60·37	39·63
Ze 100 obyvatel		60·13	39·87

Od procenta obyvatel nejvíce se uchyluje výnos okresní školní přirážky, na jednoho obyvatele české venkovské oblasti školní připadalo 0·8 K, německé 0·9 K okresní školní přirážky.

Bylo by však úplně nesprávným míti za to, že poplatnost Čechů a Němců v Čechách je dána těmito 55·61 pokud se týče 44·39 procenty: nejde předně o národy, nýbrž o oblasti školní, z nichž jednak jsou vyloučeny města: Praha a Hradec Králové a Liberec, jež platí téměř pětinu všech daní (r. 1901 obnášela náležitost 55% zemské přirážky 37,595.730 K z toho připadalo na řečená 3 města 7,284.184 K a domácí obyvatelstvo jejich je dle sčítání lidu 1900 ze 78·1% české, z 21·5% německé; 0·4% připadá na národnosti jiné[1]

[1] Kdybychom dle tohoto klíče rozdělili též daňovou poplatnost městských okresů, dospěli bychom k tomuto rozdělení okresní školní přirážky: 10% přirážka venkovských školních okresů budiž rovná C, tatáž v městech Praze, Liberci a Hradci a tvořila by *asi* $\frac{C}{5}$; z C připadalo $\frac{56C}{100}$ na české a $\frac{44C}{100}$ na něm. okresy; z a připadalo zase asi pětina na něm. a $\frac{4}{5}$ na čes. okr., tedy $\frac{4C}{25}$ na české a $\frac{C}{25}$ na něm. okresy; úhrnem připadá $\frac{72C}{100}$ na české a $\frac{48C}{100}$ na něm. okresy, což odpovídá asi 60% : 40%.

a pak, že má německá oblast nejméně o celé 2% všeho obyvatelstva země více Čechů, než česká Němců.

I školné a výnos »jiných příjmů« převyšuje na německé straně percento obyvatel; dle toho pak utvářejí se příspěvky země, jež převyšují na české straně o 1·37% quotu celkových příjmů a o 1·84% quotu obyvatelstva.

Z příjmů venkovských školních okresů za všechna léta 1874 až 1901 a to

připadalo na	z řádné dotace zemsk. fondu	z okresní škol. přirážky	z ostatních skut. příjmů	ze všech příjmů
českou oblast	57·7%	59·5%	60·5%	58·7%
německou »	42·3%	40·5%	39·5%	41·3%

Ad VI. Celkový náklad mimo výdaje pensijního učitelského a normálního školního fondu obnášel

	v české oblasti, K	%	v něm. oblasti, K	%	v celé zemi K	%
na potřeby věcné	9,282.169	30·76	7,051.409	34·44	16,333.578	32·24
» » osobní	20,386.139	67.56	13,153.705	64·25	38,539.844	66·22
» » společné	504.730	1·68	268.132	1·31	772.862	1·54
úhrnem	30.173.038	100	20,473.246	100	50,646.284	100

Celkový náklad rozdělen byl ze dvou třetin na osobní, a z jedné třetiny na potřeby věcné: na německé straně vystupuje poněkud náklad věcný.

Ze 100 korun nákladu		českou	německou
věcného	připadá na oblast	56·83	43·17
osobního		60·78	39·22
společného		65·51	34·69
celkového		59·58	40·42

Připadalo nákladu	na 1 školu,	1 třídu,	1 obyvatele,	1 žáka
v oblasti české	9.219 K	2.885 K	7.8 K	44·8 K
v oblasti německé	8.326 »	2.940 »	8·2 »	49·4 »
průměrem	8.835 »	2.907 »	8·0 »	46·6 »

Úhrada byla čerpána v oblasti	české K	%	německé K	%	úhrnem K	%
I. Ze zvláštních prostředků:						
Ze jmění školního	249.397	0·83	200.745	0·98	450.142	0·89
» školního platu	1,901.582	6·30	1,290.591	6·30	3,192.173	6·30
» státního příspěvku	2.200	0·01	2.700	0·01	4.900	0·01
» jiných příspěvků	112.914	0·37	225.567	1·10	338.481	0·67
II. Ze všeobecných prostředků:						
z prostředků obec.	10,535.535	34·92	7,505.422	36·66	18,041.216	35·62
z okr. škol. přirážky	3,054.032	10·12	2,435.230	11·89	5,489.270	10·84
ze zemsk. fondu	14,317.119	47·45	8,812.983	45·06	23,130.102	45·67
Úhrnem	30,173.038	100·—	20,473.246	100·—	50,646.284	100·—

Položky zvláštních úhrad zastoupeny jsou ne více než 8%, mezi nimi školné 6·3%. Z tohoto připadá ovšem značná část na vrub obcí školních, jež tedy nesly o 1½% celého nákladu více, než bylo právě vykázáno (35·62%). Školní okresy účastnily se na celkové úhradě 10·84%. Okresní školní přirážkou bylo tedy uhrazeno o málo více než $^{1}/_{10}$ celkové potřeby. Měl-li by býti celkový náklad uhrazen jednotnou zemskou přirážkou školní, musila by tato dosáhnouti výše 90% (ostatních 10% úhrady zvláštní).

Země nesla 45·67% nákladu na veřejné národní školy, 23,130.102 K; mimo to přispěla pensijnímu fondu 1,779.700 korunami, úhrnem 24.909.802 K; oproti 24,962.646 K, jež země skutečně toho roku k řečenému účelu vydala, jeví se minus 52.844 K, jež vysvětluje se tím, že zde nejde o skutečné zapravení (vydání, příjem), nýbrž o rozvrh povinnosti hraditi náklad učiněný na veřejné národní školy r. 1901. Vedle toho zmíniti se sluší o 120.930 K, jež země věnovala t. r. jako subvenci soukromým školám národním s právem veřejnosti. Na vrub země připadalo asi 25 millionů korun nákladu školního. K účelu tomu přijala země téhož roku 1,131.248 K ze školního příspěvku z pozůstalosti a ze jmění podrobeného poplatkovému aequivalentu, ostatní hrazeno bylo z úhrady všeobecné (zemské přirážky, jež vynesla r. 1901 37.345.518 K).[1]

Jednotlivé položky úhradové rozděleny byly na obě oblasti školní takto:

Ze 100 K		českou	německou
vlastních příjmů školních	připadalo na oblast	55·41	44·59
školného (paušálů)		59·57	40·43
státního příspěvku		44·90	55·10
jiných zvláštních příjmů		33·36	66·64
příspěvků obecních		58·40	41·60
» okresních		55·64	44·36
» zemských		61·90	38·10
všech příjmů (rovných výdajům)		59·58	40·42
Z 1000 obyvatel (1900)		608	392

Nad quotu populační vystupuje na české straně pouze příspěvek země, nejníže pod ní zůstává příjem ze zvláštních pramenů a státních příspěvků, jež jsou ostatně minimální.

Přihlédneme-li zároveň též k nákladu normálního školního a učitelského pensijního fondu a srovná-

[1] Ostatně lze poukázati zde ku velmi obsažné stati Dra D. Krejčího »Finance zemské do konce r. 1901« v IV. sv. seš. 2. »Zprávy zem. stat. úř. král. Čes.«

me-li data z r. 1901 s daty z r. 1890 (upravivše je dle stejného hlediska), obdržíme tento *závěrečný přehled*:

A. *Celkový náklad* na veřejné národní školy v království Českém obnášel r. 1890 29,509.250 K, r. 1901 53,195.291 K.

Z toho připadalo	r. 1890,	1901 korun
na 1 školu	5899	9280
na 1 třídu	2161	3054
na 1 žáka	31·9	48·99
na 1 obyvatele	5·0	8·42

Kým částky tyto vydány byly, bylo ukázáno hned na počátku.

B. *Z celkového nákladu vyžadoval*

	r. 1890	%	r. 1901	%
I. Náklad věcný	8,339.970 K	28·26	16,333.578 K	30·70
II. » osobní *a*) aktivní	18,871.717 »	63·95	33,593.973 »	63·15
III. » *b*) pensijní	1,662.366 »	5·64	2,727.171 »	5·13
IV. » společný	635.197 »	2·15	540.569 »	1·02
IV. » celkový	29,509.250 K	100·—	53,195.291 K	

Vnitřní rozdělení se valně nezměnilo, poklesnutí procenta nákladu společného lze přičísti různému jeho pojetí při zařazování jednotlivých položek, poměr jednotlivých potřeb zůstal tedy téměř stejný.

C. *Úhrada* byla čerpána

	r. 1890	%	r. 1901	%
I. Ze zvláštních příjmů	4,915.938 K	16·66	5,890.789 K	11·07
II. Z prostředků obecních	8,807.480 »	29·84	18,041.216 »	33·92
III. Z » okresn. (přiráž.)	4,621.280 »	15·66	5,489.270 »	10·32
IV. Ze zemského fondu	11,164.552 »	37·84	23,774.016 »	44·69
V. Úhrnem	29,509.250 K	100·—	53,195.291 K	100·—

Kdo zná rozkvět, jaký doznalo naše národní školství od nových školských zákonů, pochopí i tento vzrůst nákladu na ně. Školy se množí, budovy a zařízení škol jsou stále výpravnější, počet učitelstva se stále rozmáhá, platy jeho vzrůstají vývojem drahotních poměrů, jež v zápětí mívají úpravy platů učitelských. Vzrůstem obyvatelstva zařazovány jsou obce do vyšších platebních tříd; stejnou měrou rostou i pense a výslužná.

Podobně i u jednotlivých položek úhrady je vzrůst patrný, ovšem ne u všech zdrojů ve stejné míře. Ani vlastních příjmů, ani poplatnosti daňové, vyjádřené okresní školní přirážkou, nepřibylo stejným tempem, jako rostla potřeba. Schodek padá na vrub obcí a země. Cifry uvedené podávají zajisté výmluvné svědectví o kulturní výši země.

Agrární otázka v Rusku.

Podává Adolf Černý.

(Dokončení.)

R. 1883 (za ministra Bungeho) vláda konečně přišla sedlákům, toužícím po rozmnožení půdy, na pomoc založením selské banky (kresťjanskij bank). Za 20 let své působnosti přispěla banka k rozhojnění selské půdy více než o 7 mil. děsjatin — výsledek to, jakým se nemůže pochlubiti žádný jiný stát, usilující o rozmnožení selské půdy. Přes to nutno s Hercenštejnem uznati, že »kresťjanskij bank« není s to bídě selského lidu odpomoci. Vadou banky s počátku byla drahota úvěru — celkové poplatky (i s amortisací) činily 7½% při rozvržení na 34½ roku a 8½% při rozvržení na 24½ roku. Přes to lid se chutě měl ke koupi, tak že r. 1885 koupil již prostřednictvím selské banky 318.092 děs. Ale záhy poznal nevýhodu drahého úvěru, i opouštěl koupenou půdu, přestal odváděti splátky, nehledě na to, co již složil — a tak bylo na 15% všech koupí zrušeno.[1] Základní tato vada neušla pozornosti veřejnosti a vlády, a když počátkem let devadesátých začal v celé řadě gubernií řáditi hlad na svědectví netoliko neúrody, ale i hrozného hospodářského úpadku selského obyvatelstva, nařízeno carským manifestem ze dne 14. (26.) listopadu 1894 zlevnění úvěru v selské bance. Celkové poplatky (i s amortisací) sníženy na 6½—7½%, bez úmoru na 5½%. Snížení dojista značné — ale nesluší zapomínati, že týmž manifestem poplatky v šlechtické bance (dvorjanskij bank) sníženy bez úmoru na 4¼%. Poněvadž v šlechtické bance připouštěla se delší doba splácení, vypadalo šlechticům na amortisaci pouze ¼%, kdežto pro sedláka nejmenší příspěvek na úmor činil 1% — a tak platil sedlák při nejmenším 6½%, kdežto šlechtic jen 4½%.

Zlevnění úvěru značně povzbudilo koupěchtivost, operace banky od té doby rychle rostly. R. 1897 již sedláci prostřednictvím banky koupili skoro dvakrát tolik pozemků, co r. 1895, a od r. 1897—1899 se koupě opět zdvojnásobily. Posledně jmenovaného roku získali

[1] Hercenštejn, l. c. 43.

sedláci prostřednictvím banky 717.382 děs. půdy.[1] Také banka sama kupovala půdu k dalšímu rozprodeji — do 1. ledna 1903 skoupila jí celkem 741.138 děs. za 46·9 mil. rub.

Úvěr po čtyřech letech carským ukazem ze dne 6. (18.) pros. 1898 opět zlevněn: úrok snížen na 4%, přirážka na výlohy správní z 1% na ¾%, lhůta umořovací prodloužena na 55½ roku a příspěvek na úmor snížen na ½%, tak že sedláci mohli dostávati půjčky za 4¾% bez úmoru a za 5¼% s úmorem.

Banka při úplné finanční rovnováze, bez jakýchkoli podpor od státu poskytuje nyní sedlákům úvěr, jehož nelze nazývati drahým, její operace jsou úplně správné — a přec její vliv na umenšení skutečné bídy jest jen nepatrný. Banka, chtějíc sedláky spíše přinutiti k dodržení smlouvy, požaduje při uzavření koupě určitý vklad v hotovosti — čímž vlastně se stává ústavem pro sedláky lépe situované, tedy ne pro ty, jimž především má pomáhati. To jí vytkla řada »komisí o potřebách zemědělství« i řada jednotlivých pracovníků, to jí vytýká i Hercenštejn, ač uznává, že se stanoviska obchodního je to pochopitelno. Druhá věc, na kterou poukazuje, jest nápadné zdražení a stálé zdražování půdy od rozšíření činnosti selské banky. Viděli jsme, že operace banky se od r. 1895 do 1897 zdvojnásobily. Také ceny od r. 1897 stoupají rapidně a stále, kdežto do té doby nebylo stoupání tak značné a ceny kolísaly. Průměrná cena za 1 děsjatinu vystoupila od r. 1891 do r. 1896 ze 39 na 49 rub., ale v témž období byla již r. 1893 průměrná cena 50 rub. a r. 1895 i 52 rub. R. 1897 náhle stoupla průměrná cena 1 děs. na 71 rub. a od té doby stále stoupá, tak že r. 1902 platilo se již za 1 děs. průměrně 108 rub. Tedy za 6 let (od r. 1896) prům. cena 1 děsjatiny se zdvojnásobila! Je to věc, na kterou opět také poukazují gubernské komitéty k badání potřeb zemědělství. Jelecký komitét přímo vytýká, že selská banka, která měla přispěti na pomoc chudším sedlákům, stává se mnohdy pomocníkem bursovní spekulace. Podobně vyslovují se i jiné komise. Půdu kupují vesničtí vydřiduchové, spekulanti, nikoli pro sebe, nýbrž aby ji potom chudákům pronajímali za strašně vysoké nájemné.[2]

Tedy selská banka, podobně jako kterákoli jiná banka soukroměprávního charakteru, není s to bídě odpomoci — a přec všechny

---

1 R. 1900 zakoupeno 817.365 děs., od té doby rozměr koupené půdy klesá: r. 1901 koupeno již jen 774.251 děs., r. 1902 jen 695.514 děs. — Hercenštejn, 46.

2 »Нужды деревни« по трудамъ комитетовъ. II., str. 93—94. U Hercenštejna str. 60.

strany uznávají, že, nehledě k dalším reformám, jest okamžité rozmnožení selské půdy nezbytno. Státní a údělné pozemky na to nestačí. Státní půdy sice jest 124,000.000 děs., ale z tohoto ohromného prostranství největší část jest pokryta lesem a k tomu ještě se nachází v nejsevernějších guberniích. Na tyto nejsevernější gubernie, jejichž podnebí jest zemědělství nepříznivo, připadá 107,000.000 děs. lesů; ze zbývajících 17,000.000 děs. státních pozemků v ostatních guberniích odpadá na lesy 13 mil. děs., tak že zbývá pouze 4,176.000 děs. pozemků, vhodných k rolnictví. A z těch větší část nachází se již v nájmu sedláků. Kromě toho státní pozemky scházejí právě v těch guberniích, v nichž jeví se největší nedostatek selské půdy. Podobně je to s pozemky údělnými. Ze 7,367.000 děs. těchto pozemků 4½ mil. odpadá na nejsevernější, studené gubernie; ze zbývajících asi 3 mil. děsjatin nachází se přes 1 mil. v gub. samarské, 816.000 děs. v gub. simbirské a v pěti jiných guberniích od 60—137 tisíc děsjatin. Kromě toho platí o nich totéž, co o půdě státní: že značná část jich pokryta jest lesem, a většinu pozemků, způsobilých k rolnictví, mají už nyní sedláci v nájmu.[1]

Patrno, že nouzí trpícím krajům odtud pomoc nekyne. Tím také se vysvětluje, že loňské carské rozhodnutí o prodeji značné části této půdy sedlákům bylo přijato lhostejně. Opatřením tím nikterak není pomoženo ohromným krajům, trpícím nouzí.

Jasno jest, že jedině velkostatkářská půda mohla by přispěti k rozhojnění selské půdy. A tu jest přirozeno, že různé strany i různí odborníci přišli na myšlenku velké, státní výkupné operace, která by, podobně jako před čtyřiceti lety, získala od statkářů pro sedláky nové náděly. Ovšem jest rozdíl v pohlížení na takovou operaci v tom, v jakém stupni si ji různé strany a různí odborníci představují. Návrhy postupují od prostého získávání půdy z volné ruky od případu k případu — přes nucený výkup potřebného množství velkostatkářské, většinou šlechtické půdy, odůvodněný státní nutností podobně, jako vyvlastnění pozemků při stavbě drah atd. — až k úplné nacionalisaci země.

Přehled agrárních programů různých politických stran dá nám také mnoho světla v těžké otázce, o kterou se zajímáme. Postupujíce od stran nejkonservativnějších k nejkrajnější levici, shledáváme tyto agrární programy:[2]

---

[1] Hercenštejn, 68, 69.

[2] Podávám je podle »Politické Encyklopedie«.

Strana právního pořádku (»pravovogo porjadka«) připouští »dodatečné nadělení půdou v místech »malozemelných« (t. j. v nichž mají sedláci málo pozemků) za spravedlivou náhradu...«, zároveň doporučuje rozsídlení sedláků, ulehčení obtížného břemene daní a ponenáhlý přechod od zřízení mirového k osobnímu a dědičnému držení půdy.[1]

Svaz 17. října (»sojuz 17. okťabrja«) navrhuje: úpravu najímání pozemků; reorganisaci selské banky; řízení rozsídlování a stěhování selského lidu; odvedení státních a údělných pozemků fondu, sloužícímu k odstranění nedostatku půdy u selského lidu; zaokrouhlení pozemků selských i panských s nuceným vyvlastněním výběžků a enklav, které překážejí vedení hospodářství; konečně, kdyby vše to nedostačovalo, v případech státní důležitosti připouští se vyvlastnění části velkostatkářských pozemků za spravedlivou náhradu.

Progressivní hospodářská strana (»progressivnaja ekonomičeskaja partija«) žádá odstranění překážek svobodného přechodu od obščinného držení a užívání půdy k osobnímu, podporování drobného dvorského a kooperativního hospodářství a za tím účelem zvětšení plochy zemědělské (jakým způsobem však se má rozšíření to státi, program nepraví). Dále žádá zrušení výkupných platů, založení státní úvěrní pozemkové banky, zavedení hypotéky a upravení otázky nájmu půdy.

Umírněně pokroková strana (»uměrenno-progressivnaja partija«) také žádá rozmnožení půdy pro bezzemky, malorolníky i drobné statkaře; k tomu budiž užito státní půdy a za spravedlivou náhradu na účet státní i pozemků údělných, kabinetních, klášterních a velkostatkářských. Vyvlastňované země připadejtež státnímu pozemkovému fondu. Dále doporoučí rozsáhlou organisaci státní podpory selského přesídlování, rozsáhlá opatření k povznesení selského

[1] Že šlechtici souhlasí s novým přidělováním půdy sedlákům »za spravedlivou náhradu«, není divu. Vrátily by se jim doby, kdy výkupné summy zvětšovaly jim příjmy a pomáhaly jim spláceti dluhy. V letech 1863—72 přijali šlechtici 345,000.000 výkupného, v desítiletí 1873—1882 dalších 122,000.000 rublů, od r. 1883—92 ještě 94.000.000 rublů. V letech 1893—97, kdy se výkupná operace dovršovala, obdrželi již pouze 6,000.000 rublů — a v té době také počali větší měrou odprodávati svou půdu, než kdy před tím. Полит. Энцикл., 83.

hospodářství a rozšíření dědičných zákonů na dělníky zemědělské.

Konstitučně-demokratická strana (konstitucionno-děmokratičeskaja partija«, nazvaná zkrátka stranou »kadetů« — K-D — čili strana »narodnoj svobody«), vystoupila s programem mnohem propracovanějším, jímž žádá: Zveličení zemědělské plochy toho obyvatelstva, jež půdu osobně zpracovává, státními, údělnými, kabinetními a klášterními pozemky, jakož i v potřebných rozměrech cestou vyvlastnění na účet státní pozemků velkostatkářských, s náhradou nynějším majetníkům podle spravedlivého (nikoli trhového) ocenění. — Vyvlastněné země připadají státnímu pozemkovému fondu. Principy, na jejichž základě mají býti pozemky tohoto fondu odevzdávány potřebnému obyvatelstvu, řídí se způsobem držení a užívání půdy, obvyklým v té které oblasti (držení osobní neb obščinné atd.). — Rozsáhlá organisace státní podpory rozsídlování rolnického obyvatelstva... Reorganisace a ukončení rozhraničování pozemků... Zákonné uspořádání poměrů nájemných: zajištění práva na obnovení nájmu, práva na náhradu za provedené a nevyužité opravy a úpravy, zřízení zemědělských komor, které by regulovaly nájemné a urovnávaly vzniklé spory mezi nájemci a vlastníky. Soudní vliv na snížení nepoměrně vysokých cen nájemných... — Zrušení nynějších pravidel o nájmu zemědělských dělníků a rozšíření dělnického zákonodárství také na ně.

Nejpropracovanější jest program strany demokratických reform (»partija děmokratičeskich reform«), která se oddělila od konstitučních demokratů: »...K zabezpečení vesničanů, vzdělávajících půdu vlastní prací, jest nezbytno: 1. Přiděliti půdu bezzemkům, a to především těm, kteří hospodaří na pozemcích najatých. 2. Zvětšiti plochu pozemků hospodářů malozemných, pokud v jednotlivých případech nutno a možno, a to podle norem, ustanovených zákonem; to se určí na místě samém orgány, zvláště k tomu ustanovenými. Co se týče norem nádělů, budiž ustanoveno, že nejnižším rozměrem jest vyšší čili »ukazný« náděl z r. 1861 a že připadne na skutečnou osobu mužského rodu.[1] Nadělení nižší výměrou půdy připouští se jen tehdy, není-li naprosto možno v daném místě opatřiti půdu podle ustanovené normy a nepřejí-li si rolníci přestěhovati se jinam. Všude,

[1] Tedy nikoli na dávno fiktivní revisní duši.

kde to možno, sluší přidělovati půdy nad tuto nižší normu... 3. Zaokrouhliti selský náděl... — K dosažení těchto cílů třeba utvořiti státní fond pozemků z půdy státní, údělné a kabinetní, jakož i z půdy soukromých velkostatkářů (mezi nimi i pozemků klášterních). Velkostatkářské a klášterní pozemky vyvlastňují se na účet státní v potřebných rozměrech za náhradu vlastníkům, která se stanoví kapitalisací normálního důchodu z půdy v tom kterém místě... vede-li se hospodářství samostatně, bez zřetele na ceny nájemné, vyhnané do výše panujícím nedostatkem půdy. — Pro velkostatky bude ustanoven nejvyšší rozměr (různý podle místních poměrů); veškerá půda, převyšující tento rozměr, může býti vyvlastněna bez ohledu na to, je-li jí pro místní selský lid zapotřebí. Vyvlastněná půda připadá státnímu pozemkovému fondu... Vyvlastnění nepodléhají pozemky menších statkářů, nejsou-li na závadu rozvoje sousedního selského hospodářství a vedou-li majetníci jejich samostatné hospodářství. Rozměr takovýchto nezcizitelných statků ustanoví se zákonem rozličně podle jednotlivých krajin (ne však výše, než na 100 děsjatin). Vyvlastnění nepodléhají také menší části země, náležející k villám nebo továrním podnikům. Aby byla zachována vynikající, vzorná hospodářství, mající zvláštní kulturní význam, může býti výjimkou připuštěna nezcizitelnost statku i vyššího rozměru; ale takováto výjimka může býti provedena jen zvláštním zákonem, a to v každém případě zvlášť. — Půda ze státního pozemkového fondu bude odevzdávána sedlákům v užívání na neurčitý čas za ustanovený zákonem plat. Podle místních poměrů ... může býti půda odevzdávána v užívání obščinné nebo osobní. Soustředění několika nádělů v jedněch rukou nad normu, ustanovenou v § 37., není dovoleno. Rovněž nesmí míti jedna osoba více než jeden náděl ze státního pozemkového fondu. — Doporučuje se kupovati na účet státní a odváděti pozemkovému fondu částky nádělné půdy, vykoupené na základě manifestu ze dne 19. února (1861), které přicházejí na prodej, jakož i vůbec prodávané pozemky soukromých majetníků. — ... Selská banka budiž přetvořena v ústav k získávání pozemků pro státní pozemkový fond. — Třeba organisovati melioační a malorolnický úvěr, podporovati společnosti a svazy vzájemné pomoci, povznésti obecné a hospodářské vzdělání atd.« O poměrech nájemných, dělnických, jakož i o akci přesídlovací nacházíme v programu tom totéž, co v programu kadetském

Radikální strana (»radikal'naja partija«) hlásá také nutnost utvoření pozemkového fondu cestou vyvlastňovací, jako strana posledně uvedená, jen že velkostatkářům stanoví neurčitě pouze »náhradu minimální« a výslovně uvádí nezcizitelnost pozemků, náležejících městům a městečkům. Také tato strana žádá stanovení maximálního rozměru větších statků. Náděly z pozemkového fondu mají býti pronajímány těm, kdož sami půdu vzdělávají.

Ruská sociálně-demokratická dělnická strana (»rossijskaja social. děmokratičeskaja rabočaja partija«) požaduje. 1. Zrušení výkupných a obročných platů, jakož i všech povinností, tížících nyní sedláky jakožto stav zdaněný; 2. zrušení všech zákonů, překážejících rolníku v svobodném nakládání s jeho půdou; 3. navrácení sedlákům všech peněz, od nich přijatých ve formě výkupu: za tím účelem budiž konfiskováno jmění klášterů a kostelů, dále statků údělných, kabinetních a statků carské rodiny, budiž uvalena zvláštní daň na šlechtické velkostatkáře, kteří dostávali výkupné: ze sum takto získaných budiž utvořen zvláštní národní fond pro kulturní a blahobytné potřeby selských obcí. 4. Strana dále žádá utvoření selských komitétů k tomu, a) aby vráceny byly selským obcím (expropriací nebo — přešel-li statek do jiných rukou — státní koupí na účet šlechtického velkostatkářstva) ony pozemky, o něž byli sedláci zkráceni při zrušeni nevolnictví... b) aby dány byly v majetek kavkazským rolníkům pozemky, jichž dosud užívají, jsouce v »dočasné závaznosti«... c) aby odstraněny byly zbytky robotních poměrů, které se zachovaly na Urálu, na Altaji, v kraji západním a v jiných končinách říše. 5. Konečně strana žádá (podobně jako konstitučni demokrati a strana demokratických reform), aby soudům dáno bylo právo snižovati nadměrné nájemné platy a zrušovati nájemné smlouvy rázu lichvářského. —

Dne 16. května t. r. předložila dumě svůj obšírný agrární program strana sociálně-revoluční (»rossijskaja social. revoljucionnaja partija«), podepsaný také sociálními demokraty, trudoviky a některými selskými poslanci mimo strany. Návrh žádá zrušení všech majetkových práv pozemkových; veškerá půda i s uloženým v ní bohatstvím a s vodami budiž majetkem všeobecným, jehož mohou všichni rovnoprávně užívati. Země buď užívá stát k účelům státním, buď ji přiděluje různým společnostem, nebo dává jednotlivcům díly, jejichž velikost však

nesmí překročiti »normu práce«, totiž nežli rozměr, jejž může člověk s rodinou zpracovati. Země přiděluje se na určitou dobu, jejíž délku stanoví zvláštní zákon. K provedení tohoto programu vede nucené a bezplatné vyvlastnění veškeré půdy, kterou jednotlivci drží nad normu práce, a okamžité rozdělení veškerých statků korunních, dvorských, klášterních, kostelních atd. Všechna větší hospodářství lesní, doly atd., s jejichž exploatací jsou spojeny všeobecné zájmy státní, přecházejí v bezprostřední správu státu.[1]

Toť zběžný pohled na stav selské otázky ve vlastním Rusku. Je to otázka, na jejímž správném rozřešení záleží — tak možno směle tvrditi — další pravidelný rozvoj Ruska. Že jest nutno pro nejbližší dobu dopomoci ruskému mužíku k potřebnému množství půdy, v tom se srovnávají v Rusku všichni, vyjímaje krajní reakcionáře; i vláda to uznává, jak dokázala ustanovením značné části státních a údělných pozemků na prodej sedlákům. Jakým způsobem bude této potřebě selského lidu učiněno zadost, musí ukázati blízká budoucnost — bohdá nejbližší zasedání dumy.[2] Tolik jest jisto, že samo opatření sedláků novou půdou k zastavení úpadku nestačí nebo jej zastaví jen na čas. K povznesení blahobytu selského obyvatelstva třeba jest především — — obecných škol ... Zní to paradoxně, ale je v tom smutná pravda. Tam, kde vědomě a uměle bylo státem pěstováno analfabetství v tak úžasné míře, nemohl najíti cestu k lidu pokrok, bez něhož sebe větší množství půdy málo jest mu platno. Tedy usilovné šíření osvěty musí jíti ruku v ruce s vlastním prováděním agrární reformy, jejíhož šťastného rozřešení všichni Rusku přejeme.

---

[1] Zatím duma již zasedá a prošla již úskalím všeobecné debaty o agrární otázce. Věc nyní jest v komisi — jak z ní vyjde a vyjde-li vůbec, těžko pověděti, jako je těžko předpověděti, jak dlouho bude duma zachována.

[2] Jinak o agr. programech stran socialistických (demokratické a revoluční) lze se poučiti v knížce П. Масловъ: »Развитіе народнаго хозяйства и аграрная программа.« Petrohrad 1906. — Přehled nejnovější literatury o agrární otázce v Rusku vydán v brožuru »Обзоръ литературы по аграрному вопросу«. Изданіе Н. Е. Парамонова »Донская Рѣчъ« въ Ростовѣ на Дону.

Jiří Benda.

Napsal Dr. Alois Hnilička. (Pokrač.)

Byl to zase syn František, který tehda — jsa svrchovaně akkreditovaným a ve zvláštní přízni u krále Bedřicha II. stojícím umělcem, v Berlíně vše potřebné k odchodu tomu jim zařídil a sice tentokráte již ku stálému jejich pobytu v Berlíně.[1]

[1] Z autobiografie jeho, uveřejněné Ledeburem v »Neue Berl. mus. Ztg.« r. 1856 (str. 32.—35.) vyjímáme o tom toto: »Als nachhero nach Absterben des Kayser Karl des VI. der Krieg angieng und S. Majestät Sich in der Gegend meiner Heimath befanden, schickten Sie zu meinen Eltern und verlangten meine übrigen Brüder zu sehen. Der jüngste Nahmens Joseph war noch zu Hause. Sein aelterer Bruder Nunmehriger Kapellmeister in Gotha studirte damahl in Gitschin. Mein jüngster Bruder zeigte sich also bei S. Majestät. Allerhöchst dieselben Resolvirten sogleich ohne ihne zu hören in Dienste zu Nehmen, Sie liessen sogleich an mich schreiben, dass Sie ihn mir schicken, und dass ich ihme auf der Violine unterrichten solte, ich bath in der Antwort, dass die Gelegenheit so gut und die Eltern grosse Sehnsucht bezeigten Näher um mich zu seyn, so bäthe allerunterthänigt um die gautze Familie. Dieses wurde sogleich resolwiret. Ihre durgl. der Fürst Leopold von Anhalt-Dessau hatten damahl Ihr Hauptquartier in der Stadt Jung-Bunzlau, welche nur 2. Meilen von Benatky entfernt war. Sie erhielten die Ordre von S. Majestät, welche Sich damahl schon in Mähren befanden, dass Meiner Familie dass nötige zur Reise gegeben werden möchte. Meine Eltern giengen über Gitschin und persuadirten den Bruder Georg mitzugehen, in weniger Zeit hatte ich dass Vergnügen Meine Eltern sammt 3 Brüdern und eine Schwester bey mir zu sehen.«

K těmto zprávám Frant. Bendy dodáváme ještě odchylné vylíčení dotyčné události ve zprávě Ant. Girtha (dle acta missionum de poenitentia ab annis 1740. uveř. drem J. V. Šimákem ve »Zvonu« dne 24. března 1904 str. 380) arcib. konsistoři pražské: R. 1742 po bitvě u Chotusie, když vrátilo se pruské vojsko do Ml. Boleslavi k rozkazu nejv. plukovníka Dessau a odvedeni byli za Františkem Bendou, synem Jana Jiřího Bendy, rodiče jeho Jan Jiří Benda a matka Dorota, pak synové těchto manželů: Jan Viktorin, Josef a dcera Anna, všickni posud svobodní a všickni též hudebníci. Otec a syn Viktorin řemesla svého byli tkalci. Téhož roku a za téže okolnosti Jiří Benda, nejmladší syn, studující syntaxe v Jičíně, povolán byl domů ze studií a proti své vůli se studií stržen a plačky donucen od pruských vojáků spolu odejíti, aniž kdo z Benáteckých se ho ujal. — Všichni odvedeni byli do Berlína.

Sebrané tyto paměti o rodičích Jiřího Bendy dlužno doplniti ještě v tom směru, že ještě i později byli podezříváni pro svádění jiných k jinověrectví.[1]

Veškeré tyto o původu Jiřího Bendy a žití jeho rodičů dochované zprávy — pohříchu ne právě úplné a obšírné — stvrzují nade vši pochybnost, že Jiří Benda byl zrozen a vychován v kraji ryze českém, z rodičů ryze českých a že za dětského a jinošského věku svého meškal výhradně na půdě české.

Tato spojitost Jiřího Bendy s jeho rodným krajem byla přetržena náhlým jeho odchodem do Berlína.

---

[1] Vyskytá se totiž v archivu arcib. (acta missionum de annis nariis 1740 etc.) zpráva arc. konsistoři pražské, podávaná Girthem o uprchlých do zemí kacířských, která zní v originále: »Magno animi mei moerore dolenter in omni submissione notifico, qualiter ante quinque et ultra annos, Anna Dvoržakiana territoriana mea Wenceslai Dvoržak fabri lignarii ex Vetero-Benatek filia, qua à Bendianis ante 12 facile annos Berolinum ex eodem dominio translatis, per occultum litterarum commercium evocata et persuasa, claudestina fuga se obduxerit et ad partes haeseticas etiam profugerit; cujus turpis fugae, quia ab infantia sua non domi, sed alibi in servitute dies, et annos potiores transegit, primo his diebus notitiam accepi et quidem occasione ejus sororis Dorotheae anno superiore 1752 Berolino reducis, quae pro illa reducenda à suis parentibus eo emissa fuerat (ut ex appositis videre est examinibus). Quam cum in matrimonio, quod ibidem contraxit, constitutam jam deprehendit, re infecta domum redivit, qua notitia dum in omni subjectione in servio, una pro sapientissimo consilio, qualter me in hoc casu ulterius gerere debeam, humillime recurro ac supplico.

Reverendissimi archi-episcopalis consistorii humillimus orator

Antonius Fr. Girth.
curatus Benatecensis,

a v překladě českém: »K velikému duše své zármutku s bolestí ve vší pokoře oznamuji, že před pěti a více léty Anna Dvořáková, moje farnice, dcera Václava Dvořáka, tesaře ze Starých Benátek, od Bendových, kteří skoro před 12 lety do Berlína z téhož panství se dostali, tajným stykem skrze dopisování vylákána a přemluvena tajně na útěk se dala a ke kacířům se obrátila; o kterémžto hanebném útěku, poněvadž od svého dětství ne doma, nýbrž jinde ve službě dni, ba spíše léta trávila, teprve v těchto dnech zprávu jsem obdržel a to příležitostně od sestry její Doroty minulého roku 1752 z Berlína se vrátivši, která od její rodičů tam poslána byla, aby ji přivedla (jak z přiložených výslechů jest patrno). A když shledala, že ona tam se již vdala, vrátila se s nepořízenou domů, kteroužto zprávu ve vší pokoře podávaje, spolu za přemoudrou radu, jak bych se v tomto případě dále zachovati měl, co nejpokorněji žádám a prosím.

Veledůstojné arcibiskupské konsistoře nejpokornější prosebník

Antonín Fr. Girth,
farář benátský.

V Berlíně ocitl se Jiří Benda rázem v cizím světě, v cizích poměrech, ale nikoli zcela cizím kruhu rodinném.

Mělť tam — jak již bylo vyloženo — rodiče a sourozence své a poněvadž rodiče nebyli do té doby dosti mocni jazyka německého, lze za to míti, že jazykově bylo vše, v čem Jiří Benda tu žil život rodinný, dlouho české. Všichni nalézali oporu ve Františku Bendovi — akklimatisovaném již Berlíňanu. František Benda vyučoval Jiřího hře na housle a při jeho návodu se Jiří za kratinkou dobu jediného roku zdokonalil tak, že od r. 1741 zařaděn byl jako sekundarius do dvorní kapely Bedřicha II.[1] a tak Jiří ledva 20letý student z království Českého, nyní zručný houslista Berlínský, — — stal se státním příslušníkem německé říše se všemi přívlastky této změny, jež u dospívajícího rodáka z českého Pojizeří nastala na vždy. Výkonné hudební umění bylo u Jiřího tedy bezděčnou příčinou tohoto převratu.

V orkestru řečené kapely pobyl Jiří Benda více než osm let a vzdělal se během té doby také na důkladného klavíristu a hoboistu. Kromě toho zabýval se i komponováním. Neměl však nikdy učitele ve skladbě hudební a vzdělal se autodidakticky z děl dvorní kapelou Bedřicha II. provozovaných.

Jiří Benda ovšem za své dlouholeté činnosti v kapele této měl mnohé příležitosti obeznámiti se s četnými skladbami Grauna a Hasseho, tehdy proslulými, na kterých mohl svůj hudební rozhled a vkus tříbiti. Vedle toho však byl mu zprvu při všelikém skládání hlavním vůdcem vrozený jemu vlastní cit a bystrozrak hudební. Takto osvojil si zákony harmonie a esthetiky hudební, aniž by si jich byl blíže vědom býval.[2] Dokladem toho, jak neklamně a správně jej vlastní jeho hudební krasocit vedl a poučil o tom, jakými zákony se tu říditi třeba, jest první práce jeho: 6 sonat klavírních, v roce 1757 v Berlíně vydaných[3] Dalšího podnětu pro vývoj jeho skladatelské dovednosti

---

[1] Kapela tato od r. 1741 čítala celkem 39 členův, a to: 2 cembalů, 12 houslí, 4 bračí, 4 violončel, 3 kontrabassů, 4 flét, 2 oboí, 2 fagottů, 2 lesních rohů, 1 theorby (loutny se strunami bassovými) a jedné harfy. Srov. Altmann: »Geschichte der preussischen Hofkapelle« (v časop. »Musik«, roč. 1904).

[2] Dle Reichardtova: »Musik-Almanach« z r. 1796 vyjádřil se prý Jiří Benda, čta recense o svých skladbách, jednou: »Der Rezensent bemerke u. lobe da die von ihm geleistete Beobachtung sehr sublimer Regeln in der Setzkunst, von denen ihm, dem Künstler, nicht einmal die Kunstbenennungen bekannt gewesen waren.«

[3] »Sei Sonate per il Cembalo solo composte da Georgio Benda maestro di capella di sua Altezza serenissima il duca di Gotha et Altenburgo stampate da Giorgio Ludovico Winter A Berlino (na 34 stranách).

dostalo se mu tím, že obdržel 1. května 1750 místo kapelníka u Gothajského vévody Bedřicha III., velkého to příznivce a znatele hudby, na jehož popud složil mnoho kostelních skladeb, zejména mší [1] a pašijí.

V r. 1753 byl přivzat do svazku skladatelů dvorní pastýřské hry: »Il Trionfo della Fedelta«.[2]

Svou skladatelskou činností získal si Jiří Benda u Gothajského vévody tolik vážnosti, že byl k žádosti své [3] od něho vypraven r. 1765 za účelem dosažení co možno největšího zdokonalení se ve skladbě k delšímu pobytu do Italie. Zdržel se hlavně v Benátkách, které kdysi byly proslulým střediskem skvělého ruchu hudebního, a tamější dojmy otevřely mu výhled do nedosti poznané dosud kategorie hudebních skladeb a jmenovitě získal porozumění pro hudbu dramatickou; vzbudily také v jeho hudebním cítění k tomuto oboru hudby touhu i myšlenky.

Tak se stalo, že pak celou duší zahořel pro hudbu dramatickou, kterýžto obor před tím úplně přehlížel, zabývaje se toliko skladbami komorními a kostelními.[4]

Ještě za pobytu v Italii složil kostelní skladbu, kterou zaslal k narozeninám vévody Gothajského.

Vrátiv se z Italie složil vážnou operu vlaského stylu »Ciro riconoscinto«, k níž slova napsal Giov. Andreas Galetti, zpěvák na dvorním divadle v Gothě.

Asi v tuto dobu spadá vznik jeho sbírky vlašských bravurních arií (Collezione di Arie Italiane).[5]

O rok později složil operu komickou: »Il buono marito«.

---

[1] Mezi jinými známou »Herr, ich will dir danken unter den Völkern«.

[2] K níž předehru a první scénu a jedno allegro komponoval Hasse, druhou scénu král Bedřich II., allegro ma non troppo Jiří Benda a závěrečni sbor Graun. (Srov. Carl Mennicke: »Johann Adolf Hasse« ve sborníku intern. hudeb. spol., ročník V., seš. 2., str. 239.)

[3] jejíž doslov otištěn ve článku Dra Edg. Istela: »Entstehung d. deutschen Melodramas«, Musik 5. Jahrg., str. 150.

[4] Reichardt (»Lyceum der schön Künste«, Th. I., 1797) píše trefně o tomto převratě uměleckých snah Jiřího B.: »... Neuere italienische Opern u. Operetten, die nach den Begriffen der gelehrten Schule leer an guter Arbeit u. ohne Vollendung waren, die anfänglich seine Geduld ermüdeten u. ihn unbefriedigt liessen, wurden ihm bald von Seiten des Effektes merkwürdig. Sein natürlicher Beobachtungsgeist erkannte bald deutlich das eigentliche Wesen der Theatermusik, die von der Kamermusik nicht weniger verschieden ist, als es die Dekorationsmalerey von der Miniaturmalerey ist...«

[5] Obšírný rozbor a posudek o nich je v Kram. Mag. d. M. 1873, str. 1295.

K pohřbu choti vévody Gothajského napsal ódu, kterážto skladba čítá se mezi nejlepší jeho skladby vůbec.[1]

Činnost jeho na poli hudby dramatické vzrostla pak zvláště, když po smrti vévody Gothajského Bedřicha III. r. 1772 nekladlo se více to přísné měřítko na provozování hudby chrámové ve dvorním kostele gothajském, jaké dříve se dělo za života jmenovaného vévody a zejména ještě později, když 6. května 1774 vyhořel vévodský zámek ve Výmaru, což mělo za následek, že tamní divadelní společnost Seylerova přesídlila do Gothy. Se společností tou (za ředitelství Ekhofa) přišel do Gothy i její kapelník Schweitzer, s nímž se Jiří Benda byl seznámil již za svého pobytu v Italii a který tehda měl zvučné jméno jako skladatel oblíbené toho času opery »Alceste«.

(Pokračov.)

---

[1] S příslušnou přeměnou textu provozována byla též při pohřbu Lessinga.

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Pokračování.)

Dr. F. L. Rieger vynaložil vše, třeba že byl opuštěn šlechtou historickou, aby utvořil protidualistickou koalici a aby tím, jak myslil, sílil protidualistické postavení Belcrediho. Jednal ve Vídni v Badenu s Poláky, hlavně s hr. Goluchowskim, a dohodl se s nimi o programu, který r. 1865 celkem načrtl Palacký v »Idei státu rakouského«[1] a který ve smyslu diplomu říjnového byl federalistický, autonomistický a užší říšské rady neuznávající, a pokusil se pro program ten získati i různé strany německé. Vyjednával s nedávno utvořenou německou stranou federalistickou, která prohlašovala se pro národnostní rovnoprávnost a proti centralismu; jednal s německými autonomisty, které vedl štýrský poslanec Moric z Kaiserfeldu a kteří byli pro větší zemskou samosprávu. Ale jeho snaha neměla výsledku. Německo-federalistická strana byla stranou bez vlivu a významu, německá strana autonomistická byla tajně již dříve získána pro dualismus, jímž chtěla v Předlitavsku zajistiti panství Němců, a nabídku Riegrovu na spojenectví později proto rozhodně odmítla. Němečtí centralisté, vedeni Skenem, nechovali se sice přátelsky k dualismu, ale byli centralisté, stáli na principu, který byl v odporu se základem tehdejší české politiky. Na ně se proto obrátiti přirozeně Rieger ani nemohl.

A ani Poláci, třeba že se s Čechy dohodli o stejném programu, nebyli věrní a vytrvalí spojenci českých politiků. Hleděli si jen sebe, chtěli tehdy dosáhnouti, aby hr. Goluchowski stal se raději jejich místodržitelem v Haliči nežli ministrem.[2] Vymožení toho požadavku věnovali tehdy všechno, a 23. září r. 1866 také došly jeho splnění

[1] Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra. Osvěta 1906. I. 303.

[2] d'Abancourt, F. Ks.: Era konstytucyjna Austro-węgierskiej monarchii od 1848 do 1881 r. Kraków 1881, 84-85.

za zvláštních výhod pro Poláky v Haliči, které Čechům a Slovincům dáti Belcredi nechtěl a proto před nimi je tajil.

Čeští politikové byli ve Vídni osamoceni, slabí, a proto že v té situaci byli, nedocházeli také přátelského přijetí svých přání u hr. Belcrediho, jehož snahou bylo ne tak vyhověti potřebám českého lidu jako spíše vyhověti přáním historické šlechty. Již 10. srpna r. 1866 byli proto čeští političtí vůdci na hr. Belcrediho rozmrzelí. Jejich rozmrzelost nebyla jen jejich rozmrzelostí osobní. Byl to odlesk nálady, která proti Belcredimu co den rostla v lidu českém. Žurnalistika česká i moravská odsuzovala polovičatost vlády a litovala, že Belcredi kabinet svůj nepřeměňuje v kabinet »zástupců všech národů«, 2. srpna okresní zastupitelstvo bělské doléhalo na vládu, aby země koruny české, spojeny jsouce v jeden viditelný celek, postaveny byly na roveň zemím koruny uherské, aby zřízena byla zodpovědná vláda zemská, aby byl obnoven generální sněm české koruny s právem povolovati daně a vojsko, aby volební řád ve smyslu zásad posledním sněmovním zasedáním v adrese vyslovených byl změněn, sněmem přijatý návrh zákona o rovnoprávnosti na pražské universitě sankcionován a aby moc policejní byla přenesena na zastupitelstva obecní a okresní — a projev okresního zastupitelstva bělského za svůj přijala celá řada českých okresních zastupitelstev. Veřejné mínění ještě nevypovídalo kabinetu Belcrediho svoji dřívější důvěru, ale pobádalo jej, aby neotálel a prováděl program, vyslovený manifestem zářijovým, který jest nejen jeho programem, nýbrž i programem českých lidových politiků.

Belcredi, zaneprázdněn jednáním s Maďary, opomíjel náladu v Čechách. Neuspokojoval ani vůdce české ve Vídni, ani politickou veřejnost českou v zemích českých. Vzbudil tím domnění, že není dualismu tak odkloněn, jak se soudilo, že se odchýlil od »programu ryze federalistického«, a domnění to zakotvovalo se tím spíše, poněvadž listy vládní v tutéž dobu upozorňovaly, že státní právo koruny české nelze pokládati za tak podstatné jako státní právo uherské. 11. září r. 1866 okresní zastupitelstvo bělské bylo rozpuštěno pro svůj projev, kterým prý překročilo obor své působnosti, a v Čechách změna veřejného smýšlení v neprospěch Belcrediho dozrála. »Rozpuštěním zastupitelstva bělského,« napsaly »Národní Listy« dne 12. září, »zbavila nás vláda rázem vší nejistoty stran příštích její úmyslův.« Ve veřejnosti české již se obecně soudilo, že všech illusí nutno jest zanechat, od Belcrediho že nelze Čechům ničeho dobrého očekávati krom »pěkných slov«. Výročí zářijového manifestu prošlo

v zemích českých bez radostné vzpomínky. »Byli jsme národem příliš lehkověrným a dobromyslným,« lkaly v den výroční »Národní Listy«, »zdaž poznáme konečně, že nebyla uvolněna dráha pro nás, nýbrž pro ty, kteří pracují důsledně a neúnavně na naši škodu a na naši záhladu?« Když pak došly do Prahy bezpečné zprávy, že Belcredi vyhověl Polákům jmenováním Goluchowského místodržitelem haličským, a Čechům že za místodržitele dostane se Karel Rothkirch-Panthen, do té doby nejvyšší maršálek zemský, po jakékoliv jiskřičce důvěry bylo veta. »Národní Listy« odvolaly svoji důvěru, kabinetu dříve věnovanou, okresní zastupitelstvo mělnické den po jmenování Rothkirchově podalo ve formě žádosti k zemskému výboru projev, podepsaný knížetem Jiřím Lobkowiczem, členem historické šlechty, v němž vyslovilo se proti dualismu, pro rozšíření samosprávy, rovnoprávnost jazykovou ve školách i v úřadech, pro svobody ústavní, a v němž žádalo za vládní předlohu na opravu volebního řádu a neprodlené svolání zemského sněmu. Bylo patrno, že nedůvěra k Belcredimu započala šířiti se i mezi členy historické šlechty. Vůdcové její, kteří důvěřovali ještě hr. Belcredimu, ulekli se této nálady a hleděli postaviti jejímu šíření se hráze. Některý ze členů historické šlechty proto v Mor. Orlici dne 29. září hájil vládu hr. Belcrediho, že neopustila svůj program zářijový, že dualismu netřeba se báti, a opposici považoval za nevčasnou, a hrabě J. Clam-Martinic po rozmluvě s Belcredim působil (30. září) na Riegra, aby v české veřejnosti postaral se o změnu smýšlení ve prospěch Belcrediho. »Žádostem Uhrů,« psal Clam-Martinic Riegrovi pln důvěry v Belcrediho a pln obavy, aby nálady v Čechách proti Belcredimu nevyužili centralisté, »není a nebude vyhověno, pokud není docíleno státoprávního vyrovnání a pokud nebudou slyšány sněmy ostatních zemí. Našemu sněmu bude návrh stran opravy volebního řádu a také — dá-li Bůh — návrh zřízení korunovacího předložen. Belcredi také upřímně míní provésti zákon o rovnoprávnosti a návrh Thunův o universitě. Císař pán přijede do Čech a do Prahy zejména s nejmilostivějším smýšlením — zásluhy naší vlasti mají býti slavně uznány — a pomoc dle možnosti poskytnuta. Na to můžete spoléhati...« Čechové již nespoléhali na nic, jejich důvěra byla zklamána, a proto nevěřili již v žádná ujišťování a v žádné sliby. Zprávu, že vláda chystá pro sněm návrh opravy volebního řádu, založený na základě statistických údajů prof. Jonaka o poměrech národnostních v Čechách, přijali skepticky, byli připraveni na nejhorší obrat ve svůj neprospěch, poněvadž již 3. října tušili, že na obzoru jest

jmenování svob. pána z Beustu ministrem zahraničních záležitostí a že tím koruna pomýšlí na »obnovení boje s Pruskem o nadvládu v Němcích«.

Za této roztrpčenosti Čechů zavítal do zemí českých panovník. Když se v druhé polovici září r. 1866 vědělo v Praze o obmýšlené cestě císařově do zemí českých, »Národní Listy« vybízely (26. září), aby představenstva obcí mocnáři při jeho příchodu bez obalu a upřímně o národních a státoprávních přáních českého lidu pověděla, a když ve vlastnoručním listě z 13. října r. 1866 císař vyslovil po válce uznání národům, zvláště pak království českému, které »zachovalo se v nejtrpčích utrpeních a v největších svízelech tak, jak se zachovává národ, kterýž rovněž jako stateční synové tyrolští věrnou láskou k přirozenému panovníku, k říši a vlasti, historii dodává skvělosti, která nezajde nikdy«, — kojily se »Národní Listy« nadějí, že za věrnost českého království dostane se panovníkem uznání, »že se ministerskými systémy minulými této zemi děla křivda a dosud nenapravila, a dokáže, že zděděné po Jeho slavných předcích království české i se zeměmi korunními není méně milé srdci Jeho než jiné dědičné země na jihu a východu«. Všechna ta očekávání se Čechům nevyplnila. 18. října byl císař slavně uvítán v Brně, od 24. října do 31. října r. 1866 setrval, provázen obecně sympathiemi obyvatelstva, v Praze. Při všech odpovědech svých vyhnul se zmínkám o záležitostech, které dělily Čechy od Němců, historickou šlechtu od ústavověrné, vyhnul se výrokům o státoprávní a národnostní politice české. Jedině uznal potřebu samosprávy, jejíhož rozkvětu přáli si nejen Češi, nýbrž i Němci v Čechách. Jinak neprojevil tehdy svého mínění o české politice. Stalo se to zvláště k bolesti českých radikálnějších politiků, kteří celý program panovníkova pobytu v Čechách pokládali právem za smluvený historickou šlechtou s hr. Belcredim, a kteří pro obsah tohoto programu hned v den příchodu panovníkova do Prahy si naléhavě, ale marně, přáli, aby lidoví poslanci bez ohledu na šlechtu hájili prospěch národa a bez ohledu na ni k hr. Belcredimu zaujali stanovisko.

Za pobytu panovníkova v Praze skutkem se stala dne 30. října r. 1866 od jednání o mír s Prusy připravovaná změna v zahraničním ministerstvu rakouském. Bývalý saský ministr Friedrich Ferdinand Beust,[1] bez tří roků šedesátník, vyznáním protestant, byl jmenován

[1] Z biografií Beustových jest nejlepší B. Erdmannsdörfera v Allgemeine deutsche Biographie Bd. 46. S. 494 ad. — Pro Beustovo působení v Rakousku jest důležitý druhý díl jeho memoirů: »Aus drei Viertel-Jahrhunderten«. Stutt-

zahraničním ministrem rakouským. Byla to známka, že panovník mírem pražským nepovažuje svoji roli v Německu za dohranou, nýbrž, že pomýšlí vůči Prusku na politiku odvety. Beust byl velkoněmec smýšlením a ode dávna v diplomatickém světě znám byl jako »nepřítel Prusů«. Vůči Prusku měl nyní toto nepřátelství osvědčiti. Beust byl sice jmenován nejprvé jen zahraničním ministrem císařského domu, ale ve skutečnosti jeho jmenování znamenalo i změnu ve vnitřní politice Rakouska. Jeho činorodé nitro nedovedlo nemíchati se do vnitřních záležitostí říše a nemíti na ně vliv, třebaže záležitosti dokonale neznal a nenaučil se je znáti, jeho nadání, hbitost, bystrost, ale zároveň povrchnost, lehkomyslnost, bezohlednost a lstivost dovedly ohrožovati postavení Belcrediho a křížiti směr jeho úmyslů. Přílišná váhavost a mnohoohlednosť Belcrediova poskytovala Beustovi příležitost, aby působil vždy více a více ve vnitřních záležitostech rakouských a aby zvítězil nad Belcredim, když tento konečně, ale již pozdě, rozhodl se energicky proti svému kollegovi v zahraničních záležitostech vystoupiti.

V jmenování Beustově čeští politikové hned jasně viděli »v nové formě vítězství staré politiky kabinetní«. Těžce nesli, že je to cizinec a velkoněmec; jejich šlechtičtí spojenci vedle toho obávali se i Beustova protestantismu. Méně nejprvé Češi se strachovali, že by Beust dopomohl k vítězství v Rakousku centralismu nebo dualismu. Ale, když viděli, že Beust mocně zasáhá do vnitřní politiky rakouské a že Belcredi mu energicky nečelí, tušili, že dualismus není tak dalek, jak po jmenování Beustově myslili. Připravovali se do boje a vydali heslo válečné (6. listopadu 1866): »Za rovné státoprávní právo všech, za federaci historickou povedeme zápas s ministerstvem Belcredi-Beusta.«

(Pokračov.)

---

gart 1887. Memoiry ty vyšly též francouzsky: Trois quarts de siécle. Mémoires du comte du Beust, ancien chancelier de l'Empire d'Autriche-Hongrie avec des notes inédites et une préface par Fréderic Kohn Abrest. Paris 1888. Poznámky Kohnovy mají důležitost. Srovnej na svoji dobu dobrou studii J. J. Toužimského České státní právo za vlády Beustovy. Osvěta 1887, 54 ad.

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Povolební persekuce úředníků a profesorů. — Stav okresních nemocenských pokladen r. 1905. — Existence společenstevních nemocenských pokladen zabezpečena. — Dělničtí znalci v úrazové pojišťovně vídeňské. — Nový čelední řád uherský. — Z výluky stavebního dělnictva v Berlíně. — Stávka námořníků francouzských.

Prvním činem vlády po volbách byla persekuce úřednictva, jež odvážilo se vystoupit proti reakci, ať již vlastní kandidaturou nebo výzvou na podporu kandidatur pokrokových. V prvé řadě to byli vídeňští úředničtí kandidáti dr. Waber, Schmidt a Pollauf, jejichž kandidatury ohrozily mandáty i dru Luegrovi a zemskému maršálku knížeti Liechtensteinovi, takže tento prošel většinou pouze pěti hlasů. Ihned po volbách obdrželi výměr, že jsou z trestu přesazeni do zapadlých končin Bukoviny a Tyrolska — cvik v Brixenu měl zase dělat rebelanty »treu und bieder«. Na protest veřejnosti vláda ihned vše dementovala, že nejde o trest za kandidaturu, nýbrž za přestupky ve službě. A na to — uveřejnil dr. Waber v »Zeitu« výměr, v němž vláda sama se usvědčuje ze lži, neboť ho překládá pro slova, jichž užil na voličské schůzi!

Druhé sídelní město, naše Praha, měla také svoje disciplinárky. U nás jsme neměli úřednických kandidatur, ale 180 českých profesorů se opovážilo podepsat provolání, jímž vyzýváni jsou voliči, aby volili pokrokové kandidáty. Zemská školní rada — dle zprávy o těchto věcech dobře informovaného »Času« po osobní intervenci arcibiskupa Skrbenského u místodržitele Coudenhova — nařídila ředitelstvům, aby provedla šetření o delinkventech. Původce hnutí profesor Apelt měl být přesazen do Sušice, což úřední list dementoval. Ale není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu.

Je dobře, že persekuce tyto přišly bezprostředně po volbách, jimiž reakce domnívá se, že nabyla posily. Sněmovna bude mít aspoň ihned na počátku své činnosti příležitost ukázat, na jaký kurs se pro příští šestiletí máme připravit. Nebylo by však dobře přenechávat zrušení Kielmannsegových nařízení jen a jen sněmovně; pokrokové její strany potřebují opory v lidovém hnutí, neboť nezůstane pak pouze při této jedné věci, to může být první srážkou v kulturním boji. Tu je na »Volné myšlence«, aby jako vyslovená předbojovnice světa pravdy pozvedla první hlas, volající do zbraně.

*

Statistika okresních nemocenských pokladen za rok 1905 ukazuje nepříznivé poměrně hygienické poměry

dělnictva v Praze. Počet onemocnění nevykazuje ovšem procento nejnepříznivější — 46%, Terst 85%, Vídeň však pouze 35% — ale není zde vzat ohled na předměstí, která by jistě procento ono značně zvýšila. Za to úmrtnost nepotřebuje ke zvýšení již ničeho, stojíť Praha hned před Terstem na nejvyšším místě. Kdežto v Opavě obnáší úmrtnost 0·63%, v Inšpruku 0·65, Celovci 0·71, Lublani 0·79, Černovicích 0·87, Lvově 0·88, Linci 0·94, Vídni 0·95, Štyrském Hradci 1·05, Brně 1·20, Salzburku 1·23, obnáší v Praze 1·31% a v Terstu 1·32%. Co do počtu členstva je Praha s 19.902 členy na třetím místě za Vídní se 167.443 a Terstem se 36.706 členy. Co do počtu onemocnění 9.162 na čtvrtém místě za Vídní s 58.923, Terstem se 26.308 a Brnem s 9.953. V příjmech a vydání je Praha na třetím místě. Vídeň přijala 3,396.393 K, vydala 3,512.405, Terst přijal 1,465.875 K, vydal 1,308.768 K, Praha přijala 427.150 K, vydala 415.898 K. Největší jmění má pokladna vídeňská, 1,675.687 K, terstská 388.334 K, štyrskohradecká I. 311.285 K, pražská 301.287 K. Deficit má jedině pokladna salzburská 9.788 K.

*

Vídeňská úrazová pojišťovna dává posuzovat výdělečnou schopnost dělníka úrazem postiženého nejen znalci lékařskými, jako se dosud dělo a všude jinde dosud výlučně děje, nýbrž i dělnickými znalci z oboru, jemuž úrazem postižený náleží. Novinka tato, která není příliš nákladná, bude mít velký význam pro dělnictvo a předejde se jí mnoha sporům, jež vznikaly na základě lékařského dobrozdání.

*

Usnesením správního soudu ze dne 20. března 1907 č. 2646 bylo definitivně rozhodnuto ve sporu společenstva obuvníků se společenstevní nemocenskou pokladnou. Společenstvo obuvníků totiž se usneslo na zrušení společenstevní nemocenské pokladny, proti čemuž pokladna ovšem protestovala. Společenstvo prohrálo ve všech instancích, u místodržitelství, ministerstva i správního soudu. V rozhodnutí se praví: »... ovšem společenstvo, resp. valná hromada společenstevní má výhradné právo stanoviti, jakým způsobem společenstvo chce vyhověti povinnosti uložené mu v § 114. lit. e) živn. ř., a ... záleží v jeho volném uvážení, zdali k podpoře pomocníků pro případ nemoci chce zaříditi vlastní ústavy nemocenské anebo přistoupiti k existující pokladně nemocenské. Zásadním rozhodnutím společenstva o zřízení vlastní nemocenské pokladny jest však ohledně této pokladny výhradné disposiční právo společenstva vyčerpáno, a není žádného zákonného ustanovení, které by další existenci této pokladny a zvláště usnesení o jejím zrušení přenechávalo zase jenom výhradnému disposičnímu právu společenstva ... jsou pro rozhodnutí o této otázce směrodatny jenom úředně schválené stanovy nemocenské pokladny.«

Rozhodnutí toto, přece tak samozřejmé, je veliké důležitosti zásadní. Nejednaloť se zde specielně o společenstevní pokladnu obuvníků, ta měla být pouze zkušebním králíkem, a kdyby se podařilo odstranit tuto, měla pak následovat společenstva ostatní, zrušit společenstevní pokladny a pomocníky přihlásit ke »Všeobecné nemocenské pokladně,« která je v rukou

národně-sociálních, kdežto společenstevní jsou v rukou sociálních demokratův.

*

V Uhrách konečně připadli na prostředek, jak vládnoucí vlastenecké a svobodomyslné aristokracii zabezpečit levné pracovní síly na jejích latifundiích. Zemědělští dělníci se z Uher houfně stěhují a kteří zůstali doma, počali se organisovat. Účinnost této organisace pocítili brzy velkostatkáři ve formě stávek, když nechtěli povolit požadované dělníky zvýšení mzdy. Ve svém vlastenectví vyhrožovali uherským dělníkům, že nebudou-li pracovat za staré mzdy, přivezou si čínské kuli. Ale rozmyslili si to; patrně by dovoz kuli zdražil tak, že by přišli stejně vysoko jako domácí dělníci. Proto si pomohli vlasteneckou cestou zákonnou. Uherská sněmovna nebyla dosud ničím jiným, než opatřovatelkou potřeb vládnoucí kliky, a proč by jí neměla být i v této otázce? Přijali si tedy maďarští šlechtici ve své sněmovně, jež rozhoduje také o ostatním obyvatelstvu blažené Hungarie, nový čelední zákon, který ve svém paragrafu 57. stávku zemědělského dělnictva jednoduše zakazuje, a trestá podněcovatele stávkového hnutí, i stávkující. To se děje v srdci Evropy ještě ve dvacátém století. Celé miliony národností nemaďarských, celé miliony příslušníků samotného národa maďarského jsou z politických práv nadobro vyloučeny, všechna zákonodárná moc spočívá v rukou několika skorumpovaných šlechticů a jim přisluhujících advokátů, již používají jí pouze k neslýchanému vydírání vyděděných a Evropa se na to klidně dívá, udržuje s nimi přátelské styky, a někteří politikové čeští pomýšlejí dokonce na to, uzavřít s Maďary bratrskou dohodu!

*

Z výluky stavebního dělnictva v Berlíně mohli by si mnozí vzíti příklad. V Rixdorfu zastavil stavitel práci na městských stavbách, jež mu byly zadány. Následkem toho mu městská rada další práci odňala, a ujednavši smlouvu s příslušnými organisacemi zedníků a tesařů převzala ji do vlastní režie.

Zcela jinak byla by ovšem věc dopadla v Praze. Kdyby podnikatel nebyl sehnal ihned potřebný počet stávkokazů, byla by mu městská rada dovolila, aby práci přerušil na tak dlouho, až najde dělníky k práci ochotné. Příklad: stavba mostních pilířů v asanaci a stávka v podolské cementárně.

*

1. června byli čtenáři denních listů překvapeni spoustou telegramů, oznamujících ze všech francouzských přístavů stávku námořníků. Pro znalce poměrů nebyla stávka naprosto žádným překvapením, schylovalo se k ní již dávno. Předmětem jejím není spor s podnikateli, nýbrž má ráz politický, je bojem proti ministerstvu a eventuelně sněmovnám. Jedná se o starobní a vdovské pojištění námořníků. Posud dostávali námořníci minimální pensi 204 fr., která stoupala až na 780 fr. pro kapitány zámořských lodí. Patnáct let jednalo se již o reformu, až ji přinesl člen »socialistického« ministerstva Thomson. Jeho předloha zvyšuje minimální pensi na 360 fr., kapitánovu na 1000 fr., ale zvyšuje za to příspěvek, pro námořníky dokonce na obnos dvojnásobný; a vedle toho přislibuje pensi teprve ve stáří 70 let — kolik námořníků by se jí dožilo?

Námořníci vyslovili se pro návrh radikálně-socialistického poslance Siegfrieda, jenž stanoví výši pense od 600 do 1800 franků. Thomson však prohlásil tento návrh pro vládu za nepřijatelný, načež národní výbor svazu námořníků, zahrnující přístavy Marseille, Rouen, Dünkirchen, Le Havre, Nantes, Seint-Nazaire, Bordeaux, Cette a Alžír, prohlásil všeobecnou stávku námořníků, k níž se solidárně připojilo veškero mužstvo lodní, od kuchtíka a plavčíka až ke kapitánům.

Po týdenním trvání stávka skončena, když námořníkům přislíbeno splnění jich požadavků. *R.*

ŠKOLA.

Prováděcí nařízení k zákonu Perkovu na Moravě. — Záležitost průvodního nařízení k řádu školnímu v Čechách. — Učitelstvo středoškolské a jeho předvolební projev. — Ohlášení klerikálního výboje po úspěchu volebním. — Osud učitelských kandidatur při říšských volbách. — Čtvrtstoletí Ústř. Matice Školské.

Osud zemského zákona Perkova na Moravě, z optimistických kruhů našich pokládaného za konečnou kodifikaci národního požadavku o příslušnosti českého dítěte do české školy, byl prováděcím nařízením vládním, které dne 1. srpna vstoupí v platnost, definitivně zpečetěn. Prováděcí nařízení toto je novým dokladem nekonstitučního rakouského způsobu, jímž porušují se intence řádně parlamentárně projednaných a sankcionovaných zákonů.

Perkův zákon byl, jak známo, dílem kompromisu mezi stanovisky obou moravských národností, při němž prostředkovala vláda, kompromisu, při němž, jako obyčejně, poraženo na hlavu stanovisko české.

Druhý odstavec 20. §u zákona Perkova stanoví: »Do škol obecných smějí zpravidla přijímány býti toliko dítky, jež jsou vyučovací řeči mocny«. Ministerské prováděcí nařízení k tomuto paragrafu ze 14. května t. r. naznačuje přímo a dost podrobně cesty, jakými může býti nepřesné znění zákona obcházeno.

Stanoví na př. hned o soupisu školních dítek, který má býti místní školní radou bezprostředně před počátkem každého školního roku vypracován, že má ve zvláštní rubrice obsahovati »udání rodičů nebo jich zástupců o tom, kterého vyučovacího jazyka děti jsou mocny, jakož i označení školy, do které děti choditi mají« a není-li dítě vyučovacího jazyka této školy mocno, že »mají býti ve zvláštní rubrice označeny důvody, ze kterých se rodiče nebo jich zástupci pro zvolenou školu rozhodli.«

Zde tedy otevírají se přímo zadní dvířka rodičům, kteří posílati chtějí své děti do škol, jejichž vyučovací řeči neznají, a uvolňuje se cesta k jich odnárodňování.

Průvodní nařízení stanoví podrobně zajímavé výjimky, za kterých mohou děti vyučovacího jazyka obecné školy neznalé do této školy býti přijaty.

Může se to státi: 1. je-li to výslovným přáním rodičů nebo jich zástupců a je-li to přání odůvodněno tím, že se dítě ve věku školou nepovinném nenaučilo jazyku svých rodičů, nýbrž na příklad pro svůj styk s příbuznými, dětmi téhož věku, služebnými, nebo podobné toliko druhému zemskému jazyku, nebo chtějí-li rodiče nebo jich zástupci z jinakých podstatných důvodů dítě do určité školy posílati;

2. chodilo-li dítě již v předcházejícím školním roce do jiné stejnojazyčné školy a

3. jsou-li dítky výměnou za jiné ze své domoviny na delší dobu do jiného místa posílány právě jen za tím účelem, aby se tam stykem snáze naučily druhému jazyku zemskému.

Předpoklady ve vyznačených třech bodech mají býti prokazovány písemným osvědčením politického okresního úřadu. Ani ve výjimečných případech výše uvedených nesmějí děti do školy, jejíhož vyučovacího jazyka mocny nejsou, býti přijímány v takovém počtu, aby tím mohl býti ohrožen vyučovací účel té třídy, nebo toho ústavu. *V žádném případě nesmí nejvyšší počet těchto dětí převyšovati desetinu počtu žáků v té třídě.*

Další paragraf prováděcích nařízení dává správci školy právo zjednati si přesvědčení o znalosti vyučovacího jazyka. K tomu cíli má si přibrati dle možnosti dva učitele školy a podle nabytého přesvědčení rozhodnouti o přijetí nebo nepřijetí dítěte do školy.

Zajímavým je § 7., jednající o *právu stížnosti* do přijímání dítek vyučovacího jazyka neznalých. Dle tohoto §u byly-li dítky přijaty do školy, jejíž vyučovací řeči nejsou znalé, má místní školní rada *druhé národnosti* právo podat ve 14 dnech ode dne vyrozumění stížnost, *o které však rozhodnou nadřízené školní úřady této první školy.* Bylo-li přijetí dítěte do školy odepřeno, rozhodují o případné stížnosti pořadem instancí školní úřady *pro tuto školu příslušné.*

Není pochyby, jak se ustálí praxe tohoto monstrosního ustanovení. Budou-li německé školy přijímat české děti, německé řeči neznalé, a o tom není žádné pochybnosti, *budou míti sice české školní rady právo stížnosti, ale o stížnostech jejich rozhodnou právoplatně německé školní úřady.* Rozumí se samo sebou jak. —

Zakládá-li, podle § 8., místní školní rada druhojazyčné školy stížnost na tom, že dítě není mocno vyučovací řeči školy, do níž bylo přijato, jest na požádání stěžující si místní školní rady zjištění okolnosti, zda dítě vyučovací řeči jest mocno či není, přezkoušeti mimo to za přítomnosti zemského školního inspektora, jemuž to předseda zemské školní rady uloží, aneb, je-li ten zaneprázdněn, za přítomnosti okresního školního inspektora stejným způsobem k tomu ustanoveného.

To je v celku jádro prováděcích nařízení k zákonu Perkovu, která neznamenají v podstatě nic jiného, než do 10% zákonně dovolenou a trpě-

nou germanisaci českých dětí ve školách německých. Je příznačným zjevem, že moravské punktace, které měly omezit poněmčování českých dítek ve školách německých, dostávají výklad uvedený v době, kdy ve Vídni jsou dvě ministerská křesla obsazena našimi lidmi.

Záležitost s průvodními nařízeními k definitivnímu řádu školskému a vyučovacímu v Čechách, proti jichž zřejmým klerikálním intencím pokroková veřejnost česká mocně zaprotestovala a vymohla si u ministerstva vyučování jich nepotvrzení a vrácení zemské školní radě k novým úvahám, není dosud zkoncována. Zemská školní rada usnesla se ve schůzi březnové vypustit prozatím(!) ustanovení týkající se trestů za zanedbaná náboženská cvičení a dozoru k nim. O obou ustanoveních, proti nimž protestováno, jednal zemský školní úřad s episkopátem. Ministr Marchet dle posledních zpráv nezůstal pevným, podlehl zřejmému nátlaku klerikálů a vyzval zemskou školní radu, aby odstavec o zameškávání náboženských cvičení byl přece do průvodních nařízení zařazen, a to v následujícím znění: »Nebyla-li omluvena náboženská cvičení zameškaná vinou dítek, jest se spravovati § č. 1. až 83. definitivního řádu školního a vyučovacího. Je-li vina na rodičích nebo jejich zástupcích, buďtež upozorněni na § 63. i budiž na ně působeno, aby dítky k plnění povinností přiměli.«

O tomto znění průvodního nařízení, vládou navrženém, jednala zemská školní rada dne 28. května a většinou hlasů usnesla se podruhé vydati nařízení bez navrženého odstavce a ustanovení sama projednati v některé příští schůzi.

Dle všeho klerikálové velice neradi by postrádali v průvodních nařízeních odstavce nezákonně rozšiřující ustanovení ze školy na náboženská cvičení církevní v kostele a činí poslední zoufalé pokusy. Proto je třeba ustavičné bdělosti.

*

Svobodomyslné a pokrokové učitelstvo středoškolské vystupuje ze své úřední uzavřenosti a neváhá již veřejně projeviti své votum pro pokrok a proti reakci ve školství. Před dvěma roky veřejným, plnými jmény opatřeným projevem protestovalo proti zřízení klerikálního soukromého dívčího gymnasia na Král. Vinohradech.

Nový veřejný jeho projev předvolební poznovu radostně překvapil. Prohlášení podepsané 161 jmény není jen výrazem nespokojenosti s dosavadními poměry ve školství středním, ale zároveň výrazem mocné touhy po reformě středního školství a snahy, aby školství toto přiléhalo k životu.

Projev středoškolských professorů žádá reformu, znárodnění a zlaicisování středních škol, zrušení byrokratického formalismu a zastoupení učitelstva všech kategorií v zemské školní radě volenými zástupci.

K širokým četám učitelstva škol obecných a měšťanských, jdoucím uvědoměle za cílem svobodné, laické školy se svobodným učitelstvem, druží se dnes svorně rostoucí řady učitelstva středoškolského. A učitelstva vesměs mladšího. Není-li možno souditi z potěšitelného zjevu tohoto na lepší vyhlídky pro pokrok školský v nedaleké budoucnosti?

Nejméně ovšem uvítali projev středoškolských professorů klerikálové. Pražský kardinál římské církve jel dle zprávy »Času« z 5. června

osobně intervenovat k místodržiteli, aby professoři, kteří projev podepsali, byli potrestáni.

Takové jsou již zbraně nepřátel všeho pokroku. Špatná věc nemůže býti hájena jinak než prostředky špatnými. Po denunciacích učitelstva škol obecných a vysokých dochází na denunciace učitelů středoškolských. Klerikální pražský týdenník uveřejnil jména podepsaných professorů s uctivým poukázáním příslušným školním úřadům. A sběrateli podpisů měl býti již předepsán zdravý venkovský vzduch k vyléčení se z pokrokové horečky.

Klerikální denunciace nesvedly však z pokrokové cesty učitelstvo škol národních a nesvedou z ní ani učitelstvo středoškolské. A veřejnosti české otevrou bohdá oči, aby uznala potřebu řádně organisované obrany proti podkopnickému klerikalismu.

Neočekávaný úspěch, jehož v užších volbách do říšské rady přispěním ostatních politických stran českých proti sociálním demokratům dobyli, dodává klerikálům odvahy. Zvolení poslanci klerikální z Čech uveřejnili ve svém denníku z 26. května hlučné provolání, jímž kategoricky ohlašují: »Zejména školy naše nesmějí se státi zaopatřovacími ústavy pro ty, kteří se dali získati pro politické rejdy a protináboženské štvanice, řízené ze zednářských loží. Platíme si učitele, vydržujeme školy — dítky jsou majetkem naším, Bohem nám svěřeným — o výchově bude tedy rozhodovati vůle rodičů křesťanských, a ne vůle »zorganisovaných«. — Skromnost a pokora nebyla nikdy vlastností klerikálů.

Z výsledků voleb zdá se býti dobře zajištěno, že klerikálové nových úspěchů na poli školství nedobudou. Zpátečnický blok na říšské radě bude vyvážen a bohdá převážen blokem, o jehož rozhodnosti pokrokové nelze pochybovati. V nejhorším případě bude na poli národního školství udržen stav dosavadní.

Ze 16 českých učitelských kandidatur v Čechách a na Moravě pouze dvě měly rozhodný úspěch: národního socialisty Č. J. Lisého na Semilsku a klerikála J. Kadlčáka na Moravě. Bývalý učitelský poslanec a starosta Zemského ústř. spolku Jos. Černý neprošel ani v jediném ze dvou volebních okresů, v nichž kandidoval.

Neúspěch českých učitelských kandidatur je vyvážen jednak zvolením prof. Drtiny, předního současného representanta pedagogického snažení v národě Komenského a úsilí o reformu školství všeho odvětví, jednak vstupem vynikajících předáků a podporovatelů hnutí za volnou školou prof. Masaryka a bar. Hocka do parlamentu, nehledíc ani k silné socialistické frontě protiklerikální, v níž svoboda školy a neodvislost učitelstva najde nejspolehlivější a nejrozhodnější zastance.

*

Ústřední Matice Školská vstoupila nehlučně do druhého čtvrtstoletí svého trvání. Veliký a vysoce záslužný kus práce o záchraně české mládeže v uzavřeném území má za sebou, nový a ještě větší jí v novém období nastává.

Není možno bez pohnutí hledět na příkladnou obětavost středních a nižších vrstev národa, v nichž láska k přední naší organisaci tak hlu-

boce zakořenila. Hodně přes půl milionu korun z matičních příjmů činí jenom pravidelné dary a příspěvky.

V posledním správním roce vydržovala ÚMŠ 3 školy střední o 28 třídách s 943 žáky, 56 škol obecných o 120 třídách se 7161 žáky a 49 opatroven a škol mateřských o 66 odděleních se 4050 dětmi. Mimo to podporováno ÚMŠ na 30 jiných škol.

Potřeba této národní organisace vysvítá z toho, že v kanceláři její leží na 200 návrhů na nové školy nevyřízených. Rozpočet na nynější rok vykazuje 964.519 K vydání a pouze 113.166 K příjmů, takže 851.353 K je třeba uhraditi sbírkami.

Na matičních školách působí 216 učitelských osob. Učitelé matiční nevyrovnávají se hmotným postavením svým ani učitelům škol veřejných. Nemají dosud zaručenou pensi, dostávajíce pouze odbytné. Stesky jejich, dlouho tlumené, ozývají se ve veřejnosti hlučněji a hlučněji. Na výboru matičním jest, aby za nejúčinnější podpory široké veřejnosti skrovné požadavky matičního učitelstva splnil.

UMĚNÍ.

Museum král. města Klatov.

Ani nemohu říci, jak příjemno je mi referovat o znamenitém kulturním činu venkovského našeho města, který jsem si tyto dni se zálibou a úctou prohlížel. Je to museum města Klatov — historické, národopisné, průmyslové. Dne 7. července bude otevřeno. Po 25 letech vešlo z tísnivých místností do budovy nové, velmi účelně vystavěné. Je vlastně hostem Městské spořitelny, ale hostitel je tak velkomyslný, že sám spokojil se menší částí veliké budovy jednopatrové a všecko ostatní přenechal museu a pořídil do něho i úhledné vitriny. Není to maličkost; neboť museum má dohromady (i s knihovnou a pracovnou) 22 síní!

Všecky tyto síně, až na slavnostní dvoranu, jsou již pěkně naplněny podle plánu důkladně promyšleného. Rovněž tak i dlouhé, světlé, prostranné chodby.

Síň prvá představuje kus přírody okolí klatovského — sbírku nerostů a ptactva, k tomu poučné mapy: geologickou, dolů a rýžišť, rybářskou, cesty ptáků a mapu národnostní, a barevné obrázky klatovských karafiátů a ovoce pěstovaného v Klatovsku.

Ostatní síně přízemku zabírá museum historické. Síň druhá v osmi velikých vitrinách chová bohaté sbírky archaeologické, z nichž zvláště překvapují nálezy z mohyl na Husíně (ohromné popelnice, bronzové dýky, jehlice, náramky, spony, svitek zlatého drátu). Velice poučna jsou — píšu se svého stanoviska, laického — připojená vyobrazení mohyl, jejich průřezu, nálezů v nich, složení půdy. V síni třetí jsou zbytky hliněných nádob z 16. až 18. století, velice zajímavé barvou i ornamentem,

kachle s velmi pěknou plastickou výzdobou, množství odlitků se zvonů, s křtitelnice, svědčících, jak v Klatovsku už v dřívějších dobách vyvinuto bylo hrnčířství a v Klatovech zvonařství; výmluvnými doklady klatovské keramiky jsou v dalších síních a na chodbách kamna baroková a empirová, buď celá neb jen zlomky z nich. V následujících síních jsou různé pohledy na Klatovy, staré vyhlášky, zápisy a nápisy, úřední listiny, pečeti, stará vysvědčení školní, stará přání, divadelní cedule, taneční pozvánky (na všem tom vidět, jak němčina se v ryze českém městě zahnízdila a teprve rok 1848 začíná ji vyprašovat). Mezi těmito drobnými, ale bývalý život tak živě znázorňujícími dokumenty přímo monumentálně se nesou nádherné kancionály klatovské: bratrský český od Jana Táborského z Klokotské Hory r. 1560 na pergamenu, illuminovaný, a latinský z téže dílny z r. 1537, s iniciálkami bohatě rozvilými. Vedle nich několik menších kancionálů literátského kůru klatovského a řada krásných inkunabulí a starých českých tisků. S nimi křiklavě kontrastuje sbírka starých slabikářů a čítanek z 18. a poč. 19. stol. i staré noviny české. Významu nejen literárně historického, ale i výchovného je »Slavín domácí«, literární práce a podobizny rodáků a také těch, kdož v Klatovech a v Klatovsku působili: Pavla Kristiána Koldína, Krištofa Haranta z Polžic a Bezdružic, Boh. Balbína (jenž v kolleji klatovské 1672 až 1673 psal svou Obranu jazyka českého), Dobrovského, Šumavského, Amerlinga, E. L. Měchury, K. N. Štorcha, V. Č. Bendla, V. Křížka, Jindřicha Niederle, Šmilovského, Randy, prof. Reinsberga, Rubešky, Vančury a j., zvláště však milého rodáka klatovského, prozíravého a statečného nepolitického politika Václava Matěje Krameria, jehož Král. Pražské Poštovské Noviny, Cís. král. Vlastenské Noviny, Kalendář toleranční a jiné a jiné jeho práce, na svou dobu s takým důmyslem a tak prakticky, přímo havlíčkovsky cítěné, jsou tu se zvláštní pietou vyloženy. — Následuje sbírka zbraní. Dále práva cechů, cechovní poháry a truhlice, cechovní pochodně a štítky, stará lékárna, starý hudební kůr, staré míry a váhy, staré peníze až do našich. Na stěnách malované pohledy na dosavadní staré domy a malebná zákoutí od nadaného žáka malíře, akvarely svěží a živé, vedle jejichž živé věrnosti mrtvě hledí snímky fotografické. Tento způsob, zachycovati starobylost a malebnost místní, je hoden následování.

Hořejší místnosti zabírá museum národopisné. Starým životem věrně dýchá selská sednice (sence) z Klatovska: v levo od dveří kamna, naproti v rohu stůl s biblí českou z r. 1771, s Beckovského Poselkyní starých příběhů, s Nebeklíčem, Stoletým kalendářem, s knížkou kontribuční z r. 1780 a j.; vedle kamen truhla, kolíbka, postel, kolovrat atd. V dalších síních jsou selské truhly, různé lidové výrobky, originelní hliněné hračky z Kolovče, plné vtipu a humoru, zrovna jako hračky z trhu Mikulášského v Klatovech. Měli by si jich povšimnout i jinde. Velice vkusná je síň měšťanská s krásnými empirovými kamny à la Wedgwood, s nábytkem pěkně vykládaným, s původním stropem ze starého měšťanského domu z poč. 18. stol., s podobiznami a j. Jaký to úpadek nastal v našem bydlení, srovnáme-li tuto selskou sednici a měšťanskou světnici s nynějšími!

Rozdíl ten vycítí každý, kdož sem vstoupí, a museum také v tomto směru bude dobrým vychovatelem.

K národopisnému oddílu pojí se museum zemědělské, malé dosud, ale poučné.

Konečně museum průmyslové má už nyní množství cenných prací kovářských, zámečnických, řezbářských, na př. dva veliké svícny dovedně vyřezávané a vykládané, dále nádoby cínové, zvony, tkaniny, velmi cenné vazby knih, od gotických až do konce 18. století. Sbírka keramiky a porculánu je většinou z doby novější.

Prostranné chodby v přízemku i v patře chovají část lapidaria, staré železné kříže, mříže, svícny, vahadla a pokladny, staré lampy uliční, kamna, selské skříně, model starého mlýna a také malou obrazárnu, z níž nejcennější jsou dva tabulové obrazy, sv. Ondřej a sv. Bartoloměj na dřevěných deskách ze skládací archy ze stol. 16.

Části světlých místností sklepních použito za lapidarium.

Výzdobou přímo velkolepou každé síně, zvlášť patrových, je vyhlídka do kraje lemovaného tak přepůvabně tu horami plánickými, tam kopčinou kdýnsko-chudenickou a tam už pravou Šumavou. Dohromady tyto obrazy přírodní splývají tu s dílem rukou lidskou více méně uměle vyrobeným a v síních musejních vystaveným v celek, jenž povznáší a sílí. Místa lepšího nemohlo býti pro museum klatovské vybráno.

A to všecko jest skoro úplně dílo jednoho muže. Ale jeho štěstím bylo, že získal porozumění u občanstva klatovského, především u zastupitelstva městského a jeho energického starosty MUDra Al. Maška i u správy a členstva městské spořitelny. Ta vystavěla budovu velmi účelně i slušně a opatřila síně její úhlednými vitrinami. Že nezalekla se nákladu značného, jest jí ke cti. Předsedou jejím jest dr. Karel Hostaš, tvůrce a správce musea. Jeho věrným pomocníkem jest prof. Ferd. Vaněk. Spolu prozkoumali všecky památky politického okresu klatovského, sušického a přeštického a vydali důkladné soupisy jich ve sbírce »Soupis památek historických a uměleckých v království českém«.

Už staré museum, zdá se, zanechalo v městě pěkné sledy své činnosti.

V Klatovech pozorovati všude péči o zachování starých památek (nákladně opravuje se děkanský chrám, krásná gotická stavba, ale malířská jeho výzdoba je nešťastná; zelenavá barva, jíž olíčen chór, je nevkusná a budí dojem syrovosti, vlhkosti proti teplému tónu, jímž d o s u d dýchají stěny a sloupy lodi; malované obruby krásných štíhlých oken zbavují je ušlechtilé štíhlosti a o malované obrubě triumfálního oblouku zcela správně se říká v Klatovech, že připomíná výzdobu vinárny, jen třeba dodati: vinárny novoněmecké), mimo to viděti péči o čistý zevnějšek města, o hojnost sadů (veliký park, založený r. 1841 od krajského hejtmana Mercandina, je také dílo praktického nadšence), vodovod přivádí do města výtečnou pitnou vodu — slovem, Klatovy stojí za návštěvu, město kdysi tak věrně táborské. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Georges Rodenbach: Mrtvé město. (Brugges la morte.) Román. Přeložil z frančtiny Otokar Šimek. Světová knihovna 556—557. J. Otto. 1907. — Carl Ewald: Syn Cordtův. Knihy »Stará komnata« druhý, samostatný díl. Román. Z norštiny s povolením autorovým přeložil Hugo Kosterka. Moderní bibliotéka. Ročník V. Kniha 1. Král. Vinohrady. F. Adámek. 1905. — Jindřich Mann: Novelly. Přeložila Anna Böhmová. Knihovna Zlaté Prahy č. 39. J. Ottto 1906. — Annie Vivanti (Mrs. Chartres): Lyrika. Autorisovaný překlad Jar. Vrchlického. Dle 5. vydání z r. 1899. Světová knihovna 454—455. J. Otto. 1905.

Mrtvé město, román vlamského spisovatele příliš záhy zesnulého, Georgesa Rodenbacha, jest literární experiment, podávající v jednotném svém provedení vysoce zajímavé vypsání hallucinace. Vdovec, jenž po pět let truchlil nad smrtí své manželky a sotva vycházel ze své poustevnické uzavřenosti, setká se náhodou se ženou, zcela podobnou nebožce; analogie ve zjevu obou dává mu zapomenouti, že mezi jeho láskou a jeho žitím zeje propast smrti, i oddává se vášni k nové milence, namlouvaje si, že podmanil si říši mrtvých a že z ní vysvobodil svou ženu. Před různostmi zavírá svůj zrak; ba chce stupňovati podobu až k úplné totožnosti, až jakoby z mrákot probuzen poznává klam a násilí fantasie a zardousí nedůstojnou maitressu vrkočí své pravé ženy. K přeludu pojil se nový přelud. Tak jako statuoval podobnost mezi oběma ženama, tak dívá se i na svůj osud nikoli jako na něco neodvislého, nýbrž jako na jev, spojený záhadným způsobem s prostředím, v němž se odehrává, totiž s Bruggami, mrtvým městem, jehož zbožná atmosféra prosycená kadidlem a vyzváněním kostelním přeje vzrůstu chorobných vidění. Co se děje vně, to interpretuje Rodenbach jako pochod duševní, vnitřní dění současně promítá do okolí; je to stupňovaný impressionismus; neběží o přírodní obraz, nýbrž o složitý výtvor lidských rukou a dějinných údobí, totiž o město: v krajinářství přijalo moderní umění slavné Amielovo heslo »le paysage est un état d'âme«, u Rodenbacha však čteme doslovně: »Každé město jest duševním stavem, a sotva že tam pobudete, tento duševní stav se vám sdělí, ve fluidu, který se vočkuje, který vdechnete s nuancí vzduchu«. Tu se pojí prvky naturalistické a mystické. Vždyť od jedné krajnosti ke druhé není tak daleko. Jsou to konsekvence Taineovy milieuové theorie, a jak příbuzné jest pojímání takové realistickému myšlení, vysvítá z analogie, již poskytuje francouzský román, třeba Zolův: vždyť také tento zdánlivě důsledný myslitel hledal metafysiku nejjednodušších jevů, »duši« ve výtvorech lidské ruky, tajemný vztah mezi tvůrcem a výtvorem. Rozeznávání duší jednotlivých měst má, zvláště v novější literatuře, hojně vyznavačů, jichž různá osobnost se projadřuje ve způsobu, jak se dívají na stejná města. Jakoby to ani nebyla táž Paříž, jak je zachycena různými umělci a v různém osvětlení: Paříž Hugova Notre Dame, Paříž Zolova Ventre de Paris, Paříž Charpentierova, Paříž bohémienů. Překladatel, pan Šimek, upozorňuje, že i u nás je mnoho krásných měst, čekajících na svého romanciera, Kutná

Hora především a Praha. Nuže, po básnících našich měst se volá ode dávna; Neruda měl jemný cit pro to, čeho by bylo třeba. — Rodenbach je vskutku srostlý se svým zamilovaným městem; zmrtvělost klášterů, pláč zvonů, připomínající mu dým kadidla, zvuk varhan, pro nějž v některých novelách užívá obrazu o sametu, celé to vyssávající umění vypěstované katolickým kultem, vrací se i v ostatní jeho produkci. Na krásném Dhurmerově portretu rýsuje se jeho zajímavá hlava na pozadí tvořeném špičatými gotickými věžemi: v tom je víc než symbol. Neboť to, co vypravuje v Mrtvém městě o vdovci, zdá se, platí stejnou měrou o autoru samotném, mezi ním a mezi Bruggami je více nežli náhodný vztah předmětu a básníka. Identifikace hrdiny románu s autorem dá se stopovati ještě dále v tomto směru. Onu posedlost »demonem analogií«, jíž přisuzuje své románové figuře, má Rodenbach sám; také on »měl onen smysl, jejž by bylo možno nazvati smyslem podobnosti, smysl doplňovací, křehký a bolestně citlivý, který spojoval tisíci tenounkými vlákny věc jednu s druhou, spříbuzňoval stromy jemnými vlákny babího léta, tvořil nehmotnou telegrafii mezi svou duší a bezútěšnými věžemi.« Srovnávám tuto větu s jinými Rodenbachovými pracemi a shledávám, že mnoho jiných svých postav obdařuje tímto zvláštním darem. Vypravuje na př. o příteli, jenž pozbude rozumu, nemoha si vysvětliti vztah mezi sebou samotným a mezi odrazem, jejž podává obyčejné zrcadlo; stopuje činnost předrážděného mozku, jenž vybavuje představy dle podoby barev; komponuje celou sbírku na motiv příbuznosti mezi láskou a smrtí; napadá mu, že mezi smrtí a stěhováním je zcela zvláštní spojitost; ukazuje (v románu L'Arbre), kterak utkvělé představování sebevraždy může míti v zápětí analogii osudu. Důsledně provedená analogie je tedy základem a vysvětlením pro hallucinaci Mrtvého města; snaha ta jest z oněch, jimiž moderní, zvlášť francouzské umění snažilo se zvůli svých artistických experimentů podrobiti hmotu; v násilném přivírání očí před realitou, v ještě násilnějším rovnání a vykládání jevů dle subjektivní nálady, jest obdoba dekadentního života »na ruby«. Ale krom toho: oním energickým poukazem na »paroxysmus podobnosti« odhalil Rodenbach jeden z nejtajemnějších zdrojů nejen své vlastní básnické inspirace, nýbrž umělecké tvořivosti vůbec, a nevím, na kterém jiném místě který produktivní umělec sám by byl takový důraz položil na význam neuvědoměné své činnosti associační.

*

Dánský spisovatel *Carl Ewald,* jenž ve »Staré komnatě« vytvořil symbol tajuplného, bolestného ale vznešeného manželství, řeší v pokračování nazvaném »Cordtův syn« poměr rodičů k dítěti. Povídka vydává se za druhý »samostatný díl Staré komnaty«, ve skutečnosti však jest více než jejím domyšlením, jsouc celá zbudována na smyslu a allegorii o staré komnatě. V čem záleží ten smysl? Ve starém patricijském domě nalézá se nezasvěcenému nezjevný pokoj, kam pán domu odvádí svou manželku, by s ní rozmlouval o nejskrytějších citech. Celá řada předků vkročila již v komnatu, každý v ní zanechal nějaký drahý předmět a všichni se ženami zapsali svá jména na sežloutlou listinu. Poslední pár, Cordt a Adelaida, svá jména opět vyškrábou, protože poznali, že

jejich poměr není hoden posvátné tradice rodinné: neudálo se sice nic zlého mezi nimi, ni zrada ni nevěra, ale žena zatoužila ven ze starého domu, a muž snažil se ji udržeti jenom silou ducha a důvodů, prostá láska však pozbyla rozhodného slova. Z nešťastného manželství se zrodí neblahé dítě, jež neví, co si počít se životem; znaven bez činů, zmučen bez poznání, potácí se bledý Cordtův syn domovem a cizinou, tajemství starého rodu leží mu na prsou, stará komnata se mu stala touhou a přízrakem, matku miluje, otce ctí a bojí se jich obou, pokládá je za silnější sebe a za své nepřiznané nepřátele, není s to odtrhnouti se rázem od všech pout, jež jej víží k nedohlednému minulu, cítí se opuštěn celým světem a učiní konec svému mrtvému životu právě v tom okamžiku, kdy rodiče smířeni ho přicházeli těšit a povzbuzovat k statečnosti. Toť, pokud jsem postihl, obsah Ewaldových povídek, vyluštěný z nejasných narážek jeho jemného umění, pravého to severského umění v tom ohledu, že mění v symbol věci všedního života jako nábytek, pokoj, fontánu, takže předměty mají zdvojenou existenci. Pro intimní mluvu a pohyby má Ewald zbystřené smysly; jeho osoby by se nemusily dorozumívat slovy, přečasto přeslechnou, co se řeklo, uhodnou smysl z povšechné nálady věcí, ze vzduchu a ze zvuků, po dlouhých kázáních otcových neřeknou více nežli »ne« anebo »Cordte«, naslouchají vnitřním melodiím, vyzývavé touze červených květů, dunění rozhoupaných zvonů: »Cordtův syn« počíná a vrcholí ve znamení zvučících zvonů: »Každý člověk má svůj zvon, který jest jeho a pouze jeho... který pouze sám slyší, který nevolá nikoho leč jeho a pouze jeho... A není v světě člověka, sebe nepatrného, aby naň zvony nevolaly«. Vše jest jenom z dálky nejasně naznačeno, v tom záleží delikátnost, ale též nehybnost Ewaldova stilu, jenž v prostých liniích kreslí svůj epický námět. Dramata jsou stlumena; kdyby na ně padalo více světla, bylo by snad zjevno, že jsou spřízněna s problémy paní z námoří a malého Eyolfa.

*

N o v e l l y, jež z *Heinricha Manna* přeložila Anna Böhmová, nejsou pro autora tak zajímavého právě nejvýznačnější; některé jsou zcela průměrné, některé působí jako studie k větším pracím (tak partie »Contessiny« a »Příběhů z Rocca de' Fichi« jako průpravy k třem velkým románům o vévodkyni z Assy), »Cesta za bránu« jako originelní, ale alegoriemi přetížená, parafrase starého motivu o životu snu, všem pak společno zdá se býti přesvědčení, že »smysl života« není vždycky projádřen ve skutečných událostech, nýbrž že pravá podstata jeho může býti zachycena ve snu či v přání či v uměleckém výtvoru.

*

Není-li čtenář nadšen L y r i k o u paní *Annie Vivanti*, je to vlastně opovážlivost. Šesti vydání se dožila ve vlasti, Carducci k ní napsal předmluvu, autorka je známa po celé Evropě, Lindau je její příbuzný, Heyse i Brandes se jí podivují, Vrchlický přeložil její básně... K vůli ní odvolal Carducci článek svého zákonníku, že kněžím a ženám jest zakázáno dělati verše; z temperamentu ženského a lyrického prý musí vytrysknouti taková poesie, jako ji pěstuje paní Vivanti. Snad tkví její kouzlo v nenapodobitelných rytmech italských veršů, snad v individualitě, jež

se za verši skrývá. A ona velebná ženskost snad ve rtuťovitém temperamentu, jenž si libuje v živých barvách a stůj co stůj musí vytvořiti náladový nebo situační kontrast; či v dovednosti, s jakou se tu zaujímá brzy ta, brzy ona posa: hned postoj morální kazatelky, hned manýra sentimentální filosofky, nedočkavost milenky, touha po »jeho« příchodu, mstivost Italky, hravost kočičky, koketnost dívenky nepochopené, vášnivost zpěvačky, jíž se tleská. Kdyby jen tóny falešně nezněly, kdyby jen necinkal zvonek mezinárodní reklamy! *O. F.*

Poučná:

František Krejčí: Svoboda vůle a mravnost. Josef Kožíšek a František Dlouhý: Dvě přednášky o vyšším vzdělání učitelstva. N. N. Zagoskin: Dějiny císařské kazaňské university za prvních sto let.

František Krejčí, Svoboda vůle a mravnost. V Praze, nákl. J. Laichtera 1907, cena K 1·60, váz. K 2·80. (Otázek a názorů sv. XX.)

Spor o to, zdali a pokud člověk ve svém rozhodování i jednání jest volný, spor o možnost a rozsah svobody vůle táhne se téměř celou filosofií od dob nejstarších a přiostřuje se jmenovitě od dob Descartesových tak, že vznikají dva tábory příkře proti sobě stojící. Jedni tvrdí, že člověk nezbytně a nutně vázán jest popudy vnějšími i vnitřními, a že všeliké svobodné jeho rozhodování jest pouhým klamem, všeliké výklady o svobodě vůle prázdným slovem. A druzí zase stojí na stanovisku obyčejného člověka, který si myslí, že člověk »svobodný« může si dělat, co chce a že naprosto není vázán. Odvolává-li se první názor — absolutní determinismus — na to, že můžeme, znajíce dokonale povahu člověka, zcela přesně předpověděti, jak rozhodnutí jeho v daném případě dopadne, opačný názor — absolutní indeterminismus — posilu čerpá naopak z těch případů, že často jednání lidí nám docela známých nás překvapí a je nám přímo nepochopitelným a záhadným: člověk dobře situovaný se náhle zavraždí, přítel, v jehož přízeň jsme skalopevně věřili, nás pomlouvá atd.

A přece spor tento lze rozhodnouti, držíme-li se prostě empirie a nehledáme-li ve svobodě vůle víc, než co v ní skutečně jest. Člověk řídí se ve svém jednání motivy — to jest nesporno — i onen člověk, jenž zdánlivě si dělá, co chce, podléhá přece jen svým vášním a pudům, jež motivují jeho jednání, ale motivy tyto jsou přece naše, jsme to my v nich samých, není to něco naprosto nepřátelského a mimo nás, neb dokonce nad námi stojícího, něco, co by z nás dělalo otroky neb věšelo se nám na paty jako olověné závaží: máme dokonce možnost své motivy ovládati a po případě docela je zaraziti. Vůle lidská tedy determinována jest a jde jen o quantum, o stupeň této závislosti, jež není absolutní, nýbrž jen relativní.

A na tomto stanovisku relativního determinismu stojí i tento spisek Krejčího, který způsobem neobyčejně jasným a poutavým

řeší všecky spletité otázky sem spadající. Krejčí stručně a přec úplně a přesně vykládá, že chtění a jednání lidské jest determinováno, že t. řeč. liberum arbitrium indifferentiae scholastiků, zvl. Tomáše Aquinského, je pouhý přelud, ale že tato determinovanost vůle naší není slepá, že ji sami regulujeme, nicméně však že je přece tak mocná, aby se na základě jejím mohl vyvinouti život mravní. A právě této otázce — vzniku a rozvoji mravnosti a to cestou docela přirozenou, positivistickou, bez všelikého momentu nadpřirozeného — věnuje autor další část svých úvah. Vykládá, jak mravnost má svůj původ v pudu sebezáchovy, či jak člověk byl přímo donucen jednati mravně, aby se zachoval, ale jak z tohoto hrubého egoismu vyvíjí se láska k bližnímu, jež vyvrcholuje v idei humanity. Odtud pak vyvozují se rozmanité důsledky pro jednotlivce i život společenský, pro otázku národnostní i sociální, naznačuje se mravní ideál budoucnosti, v níž nebude privilegií ani bohatství, nýbrž rovnost všech, vykládá se pojetí svědomí i mravní závaznosti i zodpovědnosti a odmítá Kantova transcendentní svoboda vůle, jež jest vlastně jen jinou formulí pro výraz nadpřirozeného původu citu mravního. Tu jmenovitě autor důsledně se svým ideálem humanitním zavrhuje trestání lidí zlých: ne trestati zločince, ale litovati jej jako nešťastného i pomáhati mu z mravní bídy — toť je úkol společnosti. Konečně v závěrečné kapitole stručně se formuluje poměr mravnosti k vědě, umění a náboženství: autor věří v pokrok mravních idei i ve vyšší poslání umění, ale zamítá náboženství nadpřirozené, jež nemůže býti trvalou oporou mravního přesvědčení.

Spisek Krejčího chce patrně býti a zůstati populárním výkladem o otázkách svobody vůle a mravnosti, a není pochyby, že úkolu svému vyhoví dobře, psán jsa naskrze přístupně. Přes to, myslím, nebylo by škodilo, kdyby aspoň ke konci byl uveden výběr z literatury a po případě upozorněno na hlavní spisy, kde se lze poučiti o dějinách problému a jiných způsobech řešení. Sloh spisku ve snaze po populárnosti zašel snad někde až k familiárnosti (71, 130 a j.) *Kd.*

*

Dvě přednášky o vyšším vzdělání učitelstva. V Jednotě Komenského, spolku pro reformu školství, 1. listop. 1906 přednesli Jos. Kožíšek a Fr. Dlouhý. V Praze, nákl. Času 1907, 30 hal.

Otázka vyššího a zvl. universitního vzdělání učitelstva, která v Německu vyvolala již velikou literaturu a vedla vskutku k některým praktickým důsledkům (poukazuji tu na spisek C. Geiselův: Die wissenschaftlichen Fortbildungskurse der Volksschullehrer in Deutschland, Langensalza 1907), patří také u nás k nejpalčivějším, ale i nejspornějším. Třebas v principu se snahy pro vyšší vzdělání učitelstva uznávají, neboť naše učitelské ústavy jsou bez odporu špatné, v praxi velice se rozcházejí mínění, jak vzdělání to provésti. Je také tu strana, jež se chápe prostředků nejradikálnějších a domáhá se, aby pedagogia vůbec byla zrušena a kandidáti vzdělávali se přímo na universitě, kamž by jako ostatní posluchači vstupovali po maturitě středoškolské, a jsou zase jiní, kteří střízlivě počítají s tím, co v dohledné době bylo by lze provésti, a ukazujíce na to, že fakulta filosofická v dnešní své podobě není vhodna pro

tento nový úkol, a že také střední školství potřebuje důkladné reformy, hledají cesty, jak by učitelské ústavy samy mohly změněny býti v učiliště vyšší a vskutku vědecké.

Na ten čas se snahy učitelstva po vyšším vzdělání soustřeďují v nově založené Jednotě Komenského, spolku pro reformu školství, na jejíž ustavující schůzi proneseny také tyto přednášky Kožíškova a Dlouhého. Obě se organicky doplňují: Kožíšek ukazuje podrobně, že duch rakouského zákona školního z r. 1869 nebyl vlastně těmto snahám nepřízniv, ale že osudný obrat přivodil statut z r. 1886, který podstatně snížil a oklestil všecko vzdělání učitelstva a otevřel brány vlivu církve. Prof. Dlouhý pak, který tak účinně zasáhl v jednání známého sjezdu vídeňského 1906, promlouvá o reformě se stanoviska samých učitelů pedagogií a staví jmenovitě proti sobě usnesení moravských učitelů a německé návrhy Lorzovy.

Dnes je otázka tato stále ještě in statu nascendi a v nejbližší době bude opět o ní jednáno v Jednotě Komenského na základě návrhů odborných referentů, kteří byli ke konci prosince 1906 spolkem zvoleni. Již dnes však ozývají se hlasy, které věstí, že sotva podaří se sjednotiti učitelstvo české na jediném návrhu, a že také zde objeví se starý antagonismus mezi učitelstvem pražským a venkovským. Bohužel zatím stále hrozivěji objevuje se na obzoru příšera přeplněné fakulty filosofické,[1] jejíž důsledek bude, že absolventi university budou nuceni zas, jako kdysi bývalo, hledati obživy na školách měšťanských a obecných, a tam budou zase čekati leta, aby se někdy dostali na původní pole svého určení, často ve věku značně pokročilém. A t o t o rozluštění sotva bude na prospěch akci pro universitní vzdělání učitelstva, jehož si přeje každý pokrokový člověk již proto, že se pozvedne vážnost učitelstva a proti universitně vzdělanému knězi na venku postaví se universitně vzdělaný učitel.

Kd.

N. N. Zagoskin. Исторія Императорскаго Казанскаго Университета за первыя сто лѣтъ его существованія (1804—1904). 3 svazky. (Dějiny císařské Kazaňské university za prvních sto let.)

Nesmírně důležité folianty, obsahující skoro na 2000 stran velikého formátu, cenné příspěvky k dějinám ruské vzdělanosti. Doba nejstarší poskytuje zajímavé obrázky ruské společnosti.

S počátku neměla kazaňská universita ani budovy, ani professorův, ani studentův. Útočiště našla nová »alma mater« v gymnasiu; professory sháněli za hranicemi, studenty »verbovali« mezi staršími gymnasisty. Když byla universita otevřena, měli na ní třicet žáků od 13 do 20 let, z nichž někteří byli zároveň akademiky i gymnasisty.

Asi deset let se přednášelo beze všeho pořádku. Právníci, »akušeři«, mathematikové, pathologové, astronomové a posluchači východních jazyků — všichni pěkně pohromadě. Teprve r. 1814 byly zřízeny čtyři fakulty.

S počátku neposílala kazaňská šlechta dětí na universitu, bojíc se, aby neztratily šlechtického titulu, později z nich měli vojíny u gardy.

---

[1] V letním terminu 1907 přihlásila se ke zkouškám pro střední školy bezmála t ř i s t a kandidátů, počet vskutku horentní.

Šlechta — dvořané a vyšší úředníci hleděli na universitní professory jako na lokaje. Kazaňský velitel Jesipov mluvil s nimi per tu. Ba stalo se, že postmistr se rozhněval na domácího lékaře, professora Evesta a »bez ceremonií« ho zbil tagem. Ostatně něco podobného se stalo nedávno v Rusku, kdy general důtkami ztloukl plukovního lékaře; všechny německé listy o tom psaly.

Tenkráte (jako dnes) v Rusku rozhodovala důstojnost, obzvláště zlatý límec u důstojníkův. Učenosti si mnoho nevážili, jak nejlépe viděti z mučednické cesty, kterou z Krakova do Kazani podnikl professor astronomie Lisztrow, kamž se dostal teprve za několik měsíců. Po cestě zkusila rodina jeho tolik útrap, že se mu žena z toho pomátla na rozumu. Lisztrow prosil dozorce, dával jim zpropitné, ale nic to nepomáhalo; nikde neměli pro něho koní a ubohý astronom musil často seděti celé dny na stanicích, nežli se nad ním smiloval kterýsi jeho známý. Ten byl již poměrů zkušený. Poznav, že Lisztrow ani slova rusky nerozumí, ani čísti nedovede, napsal mu na kousek papíru několik ruských slov latinskými písmenami a poradil mu, aby je hlasitě a tvrdě pronášel, a kdyby toho bylo třeba, aby jim důrazu dodával holí. Ona magická formulka opravdu působila; nyní professor již rychleji cestoval. Čarovná zápiska obsahovala tato slova: »ja podpolkovnik a ti sobaka, sukin syn« (já jsem podplukovník, a ty jsi pes, sukin synu) — konec nelze přeložiti a vytisknouti.

Bylo by dobře, kdyby pro širší obecenstvo vyšel výtah z velikolepého díla tohoto. My uvádíme pouze těchto několik kulturně zajímavých obrázků. —*á*—

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Z minulého měsíce nám zbyla směs drobností domácích i zahraničních.

Zemská školní rada česká učinila dvojí usnesení, týkající se náboženství a církve, známé dosud jen z novinových zpráv. V poradě plena se zástupci církví 5. dubna byly stanoveny hlavní zásady pro náboženská cvičení a vůbec konfesijní ráz škol obecných. Stanovisko katolické církve je známo. Její zástupcové nemohli ovšem zastávati nic jiného, než odvislost školy od církve, pokud to vůbec jen možno v rámci školních zákonů a ještě kousek za ně. Zajímavější jest stanovisko zástupců evangelických církví: žádali 1. aby účast žactva při bohoslužbách, zvláště ve všední dny, byla dobrovolná; to znamená, aby návštěva chrámu a náboženských cvičení vůbec nebyla ve vnitřní souvislosti s vyučováním; že 2. stáli na tom, aby evangeličtí učitelé nebyli přidržováni k dozoru při katolických náboženských cvičeních, rozumí se samo sebou; ale jest příznačno, že tento požadavek musí býti vždy znova výslovně uváděn při zřejmém ustanovení jak zákona, tak zvl. i školního a vyučovacího řádu. Nedodržuje-li se, toho vinu nese obyčejně vlastně jedině učitelstvo samo. Na třetím místě 3. se domáhali, aby interkonfesijnost zákonem stanovená byla vyjádřena modlit-

bami, zpěvy, pozdravy a odznaky, t. j., aby byly odstraněny dosavadní výlučně katolické modlitby, kterých (»Zdrávas Maria«) evangelické a židovské děti nemohou spolu říkat, pozdravy, které Jezuity zavedeny v době protireformační byly šiboletem konfesijním; odznaky kříže, a konečně zpěvy, t. j. aby se hodiny určené cvičení zpěvu neupotřebovaly skoro po celý rok k nacvičení písní kostelních, procesních atd. Kostelní konfesijní zpěv odkazují zmíněné požadavky 4. do zvláštní půlhodiny týdenní; této výhody mohou užiti dobře konfesijní menšiny. Další požadavek 5. jest jen přání, aby se skutečně provádělo to, co stanoví školní a vyučovací řád v § 112, totiž aby dle potřeby pro školy s konfesijní menšinou byla určitá místa vypisována přímo pro příslušníka určité konfese; tím by se zamezila libovůle inspektorů, podléhajících klerikálním vlivům.

Mezi požadavky zástupců evangelických církví pohřešujeme principielní prohlášení, které by bylo na místě proti stálým pokusům katolické církve o církevní školu: zásadně být pro školu bezkonfesijní a pro to, aby náboženství se ponechalo církvím.

Snad anketa zemské školní rady k určitému cíli svolaná nebyla přiměřeným místem pro takové prohlášení, jakož je patrno, že požadavky jsou tak vybrány a formulovány, aby se domohly v rozsahu pokud možno úplném toho, co poskytuje zákon a zákonná praxe.

Dále by bylo bývalo na místě žádati zrušení školní novely, jíž se protizákonně vylučují jisté osoby z míst správců škol pro příslušnost k určité konfesi.

Pokrokovější protestanté v Německu naproti nedávnému zákonodárství školskému, které nezlepšilo dřívějšího stavu, pracují — posud ovšem pouze přípravně, theoreticky — k tomu, aby byla zařízena v celé říši jednotná, ne konfesijní škola. K tomu přirozeně je třeba, aby byla odstraněna jakákoli vláda církve nad školou. Pokoušejí se zlomiti úzkoprsý boj konfesijní; slibují posilovati samosprávu obcí ve věcech školských (patrně mají lepší samosprávu než my, nebo doufají míti jednou lepší; u nás by školství v rukou samosprávných divně se rozvíjelo!), dopomáhati rodinám ku vlivu na veřejnou výchovu ve školních synodách. Při tom jsou si vědomi, že školní výchova se může dařiti jen v duchu moderní paedagogiky, na kterou protestantismus měl a má značný tvůrčí vliv.

Takového něco bychom rádi slyšeli od církví v Čechách.

Své stanovisko ke škole konfesijní jsme precisovali v jednom ze dřívějších rozhledů. Nevraceli bychom se k tomu, kdyby »Vlast«, klerikální revue, nefalšovala mínění. Staví se nechápavou. Uznává-li »Naše Doba« právo evangelíků na školu konfesijní soukromou, pomocí které náboženská menšina protestuje proti zklerikalisovanému školství a brání se proti jeho duchu, nazývá to »Vlast« dvojím loktem, když prý »Naše Doba« je proti škole katolické. Ne, »Naše Doba« není proti katolické škole soukromé, kterou si bude církev anebo katolíci vydržovat, t. j. platit, ze svého sami platit, jako činí tu a tam evangelíci; ale ovšem »Naše Doba« je proti tomu, aby veřejná naše škola byla konfesijní. »Vlast« falšuje a mate své neinformované čtenáře.

Druhá věc, kterou se dle novinářských referátů zemská školní rada v dubnu zabývala, jest školní svátek na památku Husova upálení 6. července pro evangelické žactvo a učitelstvo. Ministerským nařízením z roku 1903 byl pro německé a augsburské evangelíky v Rakousku stanoven školní svátek 31. října, jakožto památka německé reformace Lutherovy. Čeští evangelíci připomínávali si v kostelích a ve svých školách památku Husovu začátkem července a domohli se konečně též uznání dne Husova za školní svátek, vedle řady školních prázdnin církve katolické.

Akce pražského studentstva proti theologické fakultě ve svazku universitním uvádí znova na pamět zvláštní postavení, jež zaujímá c. k. evang. theologická fakulta ve Vídni. Od počátku svého trvání, snad asi 80 let, existuje vedle university, bez jakékoli souvislosti s ní, s vlastní správou. Mnohokrát byly činěny pokusy, aby byla přivtělena k universitě, ale marně; říkalo se, že pro odpor církevních kruhů rakouských, zvl. vídeňského kardinála a nuncia. Poslední pokus byl učiněn ještě letos. Zase marně. Ale při tom soukromou cestou, tiskem, proniklo zajímavé stanovisko vlády: zásadně prý není proti přivtělení, ale jenom ne ve Vídni; byla by prý ochotna spojit evangelickou theologickou fakultu s universitou na př. ve Štýrském Hradci, českou snad v Praze, ale ve Vídni ne. Připomíná to sice trochu dobu konkordátu, nebo ještě starší období josefinské, kdy evangelické modlitebny nesměly stát při veřejných cestách. Je to divná rovnoprávnost, podobná jako s českým školstvím ve Vídni, ale lepší něco než nic.

Společná akce českého a německého studentstva proti theologické fakultě byla ve značné části vlasteneckého tisku českého posuzována jen po stránce formálné, a odsuzována právě pro onu součinnost. Věcně jí bylo věnováno pramálo pozornosti. Je to jako v politice naší: vlastenecká společnost spojí se raději se zpátečníky Slovany, než s pokrokovými Němci, a rozumí se samo, že poškodí dobrou věc i sebe.

Minulé volby v Čechách i v Rakousku vůbec objevily sílu klerikální organisace, sebevědomí a výbojnost klerikalismu a slabost i povolnost ostatních stran naproti němu. Křesťanští sociálové budou nejčetnější stranou v parlamentě a spojí-li se s katolickým středem, budou přímo nebezpečím. Po příkladu podobných organisací jinde odmítají účast ve vládě, nechtějí ministrů; skromnost to, která se vysvětlí tím, že nechtějí býti vázáni, aby sami mohli vázat. Mezi nimi a druhou nejpočetnější parlamentní stranou, sociální demokracií, bude zápas, a zápasem mezi nimi bude nesen anebo tlumen pokrok. Pro přítomný stav, vnitřní cenu a budoucí vývoj středních stavů je příznačno, že jsou nejčetněji zastoupeny klerikály. V Čechách zvítězilo 7 vyslovených klerikálů a mezi ostatními jest několik poslanců, kteří fakticky jsou klerikálního smýšlení. Z oněch sedmi bylo pět zvoleno ve východních Čechách. Ne na jihu, o kterém se myslí a říká s povýšeností, že je zanedbán, že je klerikální, nýbrž na východě, kde bývala »svobodomyslnost« doma, kde »uvědomělost« se pokládala za samozřejmý přívlastek. Tak na př. Čáslav-Chrudim. Rozumí se, že klerikál byl zvolen též pomocí příslušníků jiných stran, hlavně agrární. (»Právo Lidu« uveřejnilo v dopisu z Čáslavska tvrzení, že též někteří evangelíci volili

klerikála raději než sociálního demokrata. U Práva Lidu by to mohla býti zpráva tendenčně přehnaná, ale též »Obnova« si pochvaluje právě na Čáslavsku ty evangelíky, kteří svým hlasem rozhodli pro kandidáta klerikálního, a staví je za vzor »vlažným« katolíkům. Zasloužená pochvala! Podobné tragicko-komické zjevy zaznamenávají se též z německých okresů: v Duchcově Jezuité dali hlasy prononsovanému losvonromistovi, jen aby nebyl zvolen sociální demokrat!)

I tam, kde nebyl klerikál zvolen, dostal překvapující počet hlasů. Mohli bychom prstem ukázat na některé příslovečně »pokročilé« okresy. Agrárníci pak v užších volbách byli skoro vesměs zvoleni jen pomocí hlasů klerikálních, což odpovídá jejich vlastnímu stanovisku v příslušných otázkách kulturního dosahu.

Na Moravě prošlo klerikálů 11, tedy poměrně sice víc, ale česká sedmička klerikální je více než dostatečnou sprchou na sebevědomí Čechů proti Moravanům po moravských volbách sněmovních.

Dříve již jsme napsali, že počet zvolených poslanců nesmí být jediným měřítkem síly klerikalismu, poněvadž není jediným jeho úspěchem. Hlavním úspěchem jeho dle mého soudu jest to, že si zavázal celou řadu ostatních poslanců a jednotlivé strany, že se s ním počítá a bude kompromisovat. Poměr ke klerikalismu bude čím dál tím určitěji zkušebním kamenem pokrokovosti a práce proti němu bude měřítkem vnitřní ceny a životnosti jednotlivců i stran.

Spory vedené o to, kdo je vinen rozmachem klerikalismu (neboť správné jest rozpoznání, že ostatní strany jsou spoluvinny), při čemž mladočeské listy zvl. »Den«, ale též »Národní Listy« ukazovaly na »radikální« taktiku pokrokářů, jsou zjednodušeny, skoro rozřešeny přispěním klerikálů samých: »Národní Listy« si zakládaly patrně na úspěšnosti své umírněné taktiky; najednou jim pomůže »Čech« hledat viníka a najde ho — zrovna v »Národních«, kterým vytýká též radikalismus, jejž ony strkaly »Času«, »Právu Lidu« atd. Od té doby nastal obrat! »N. L.« samy otevřeně zaznamenaly objev »Čechův« a postupují mužněji. Doufáme, že to není jen ani hlavně proto, že mladočeši teď po šest let nebudou přímo potřebovat klerikálních hlasů, nýbrž z důvodů lepšího poznání. Ostatně — budou-li jich potřebovat, mohou se vždycky ještě opřít o státnickou umírněnost Kramářova »Dne«, který je posud nenapravitelný ve svém daltonistickém optimismu a kompromisování.

Také snad vyrušily mladočechy řady klerikálních denunciací za příležitosti voleb: klerikální listy pražské, venkovské, moravské, vídeňské (— v tom není mezi nimi rozdílu —) rozhodily pršku denunciací: proti profesorům, kteří v Praze podepsali provolání pokrokové, proti učitelstvu, proti úředníkům, kteří se postavili proti křesťansko-sociální straně. V Praze prý vedle jiných sám arcibiskup intervenoval u místodržitele a u mladočeských kanovníků v zemské školní radě. Za půl roku dostanou okresní školní rady od konsistoří značný počet udání na učitelstvo k vyšetření a potrestání. Kdo pocítí »křesťanské« smýšlení klerikálů na vlastním těle, pozná podstatu klerikalismu a najde obranu proti němu. České spisovatelstvo tuší již (v »Národních Listech«) velikost nebezpečí klerikálního pro volnost přesvědčení a projevu, pro svobodu vědy, umění,

života, — aspoň ojedinělý výstražný hlas se ozval; doufejme, že nezůstane osamocen.

*

Křesťanský socialismus a demokracii karakterisuje osud, jaký potkal vůdce italských křesťanských demokratů, známého Romola Murri-ho: byl papežem suspendován se svého církevního úřadu 17. dubna. Murri byl nepohodlný zpátečníkům a konservativcům při kurii a v Italii, nepohodlný svou upřímností a bezohledností. Netajil se na př. s přesvědčením, jež tajně sdíleli jistě mnozí, že srážkou a porážkou kurie ve Francii jest vinna neobratnost a nemístná neústupnost papežské diplomacie. Nebál se dotknouti přímo papežského sekretáře státního kardinála Meryho del Val, psal proti některým hýčkaným institucím církevním a papežským. Dokud užíval hesel demokratických, sociálních, nebo dokud kurie myslila, že jsou to pouhá hesla, jako u ní samé, jako u sociálního papeže Lva XIII. byla podobná hesla vnadidlem a pískem do očí, byl Murri v oblibě. Když však bylo patrno, že pojímá program křesťanského demokratismu opravdověji, že chce skutečnou práci pro lid, upadl v nemilost. Proto proti němu nepřímo byla před časem vydána papežská bulla varující před nebezpečenstvím demokratismu, a když to nepomohlo, byl Murri suspendován a může nyní srovnávat, co pravdy bylo a jest ve Fogazzově hrdinovi románovém ve »Světci«.

*

V Anglii přijal parlament 198 hlasy proti 90 návrh na odstátnění anglikánské církve. Boj o disestablishment a disendowment (aby církev byla odstátněna a zbavena státní podpory) trvá v Britanii déle než půl století v širším rozsahu; začátky jeho sahají ovšem již do dob Cromwellových, do dob dissidentů a nonkonformistů. Zřídlem, z něhož stále vycházívaly nové podněty k zápasům, bylo Skotsko, kolébka presbyterianismu a svobodného církevnictví. Konservativci angličtí, toryové, vzpírali se dosud všem pokusům, jejichž vliv bylo cítiti indirektně též jinde, na př. v otázce veřejného, soukromého, obecního a církevního školství.

Letos prvně učinila liberální většina parlamentu zásadní rozhodnutí příznivé rozluce. Je to asi část odpovědi, kterou dává poslanecká sněmovna domu Lordů na jeho zamítnutí školské předlohy z roku 1906.

Zajímavé, zvláště pro rakouského katolíka jistě nepochopitelné a neslýchané jest odůvodnění, jímž ministr Birrel doporučoval rozluku. Dle něho je žádoucím v zájmu náboženství a národa čili státu, aby anglikánské církvi v Anglii a Walesu byly odňaty všecky veřejné nadprávné výsady a její státní dotace; jest jist, že se tím neublíží církvi jakožto duchovní korporaci, naopak dopomůže se jí k tomu, aby zlepšila a utvrdila své postavení jakožto duchovní autorita v celé zemi.

Ovšem, kde se církev pojímá jako duchovní autorita, tam se obejde bez státní pomoci. U nás je tomu jinak, poněvadž církev je vším jiným spíše než autoritou duchovní.

*

Z Ruska se proslýchá, že mezi petrohradským ministerstvem věcí duchovních a Římem se vyjednává o úpravu katolického úřadu

metropolitského pro Rusko, pro nějž je již vyhlédnut kandidát, biskup Apollinarius šlechtic Wankowski.

Otázkou odluky církve a státu zabývala se již i v Rusku ne sice ještě duma, ale komise její, které byla odkázána předloha o svobodě svědomí. V ní navrhovali zástupcové levice odluku, ale komise zamítla návrh tak dalekosáhlý a spokojila se raditi na základě a v rámci vládní osnovy.

*

Francouzští protestanti sestoupili se ve federaci k volným poradám o společných důležitých otázkách a zájmech; jsou v ní sdruženy všecky evangelické církve mimo baptisty.

V jednotlivých církvích uvolněných odlukou děje se jakési třídění dle theologického směru na sbory konservativnější, orthodoxní a liberální, tak na př. národní reformovaná církev francouzská čítá asi 390 sborů positivních, asi 160 liberálních. Při tom ovšem zůstávají obojí v mezích téže církve dle zásady protestantské svobody. V celku bylo do roka po uzákonění rozluky (do 11. prosince 1906) schváleno něco přes 900 protestantských sborů, to jest všecky se podrobily zákonu. Vedle 78 israelských bylo katolických do té doby jen 80. Od té doby přibylo dalších 125 a připravuje se nových asi 350. Mnohé z nich, tyto poslední téměř všecky organisují se více neodvisle od Říma, přes zákaz kurie. Podnětným činitelem v této nové katolické organisaci jest abbé Meillon, dříve již jeden z ředitelů podniku pomocného pro vystouplé kněží »Oeuvre des prêtres convertis«. Na podporu svých spíš evangelisujících než římských snah vydává Meillon dva orgány »France et Evangile« a »L'avènement« (»Francie a Evangelium« a »Budoucnost«). Snahy jeho docházejí ohlasu, sbory dle jeho zásad založené jsou rozptýleny po celé zemi.

*

Stavem papežství, jeho budoucností a vyhlídkami zabývají se velice čile v severní Americe, kriticky i obranně, optimisticky i realisticky. Rozšířený časopis »North American Review« věnoval otázce papežství několik pozoruhodných článků. Jeden z nich se zabývá tři a půlletým pontifikátem Pia X., pochází z péra »katolického kněze«, zdali skutečného či fingovaného, nesnadno rozsouditi. Jeho posudek nynějšího papeže není bez zajímavosti a bez oprávněnosti. Především přiznává v celém rozsahu, že papež všecko dobře míní, má upřímnou snahu. Ale v celku jest prý Pius X. právě takovým hrozným zklamáním jako Pius IX. Není prý v něm prvokřesťanského, apoštolského ducha. Celá jeho správa, celý Řím jest naprosto opačného rázu. Autor přiřaďuje Pia X. k nejhorším despotům papežským, viní jej z formalistní bigoterie, z nenávisti ku pravdě. V něm prý jsou vyvrcholena staletí papežských tradicí se světskými cíli, autokracií, pýchou, tvrdohlavostí. Osobně prý papež má jen prostřední nadání a vzdělání; právě proto nestvořil něco nového, nevlil formám nového ducha, nýbrž podrobil se duchu papežské minulosti, nekriticky věře, že to vše jest z Boha. Autor dokazuje svou kritiku časovými zjevy a projevy: Pius X. ochromil nadějné hnutí křesťanské demokracie, zaujal neudržitelné stanovisko naproti historické a biblické kritice (Loisy), proklel

znova svobodu a osvětu, vyloučil věrné katolíky z užívání občanských práv. —

V celku nepodává autor nic neznámého. Proč jej citujeme? Poněvadž by nám nevěřili, kdybychom sami u nás v Čechách pronesli podobný posudek.

Nový je autorův návrh na pokus o nápravu. Vidí a přiznává, že náprava nevyjde z Říma, z kurie, z episkopátu. Ví také, že nenastane spontánně. Proto se chce odvolati proti papeži k lidu. Lid má povinnost i právo říci kněžím, biskupům, a jejich prostřednictvím papeži a církvi, že je syt italské vlády, při níž se rozhoduje o něm bez něho, že má dost stálých platů, při nichž nemá vlivu ba ani kontroly. Spolu s lidem ať pozvednou hlasu svého učenci katoličtí a prohlásí, že nebudou přinášeti oběti svého rozumu a své svobody. Budou-li takto laikové veřejně a s důrazem žádati a neústupně se dovolávati očisty katolicismu, reformy církve, pak Řím jistě povolí.

Proč citujeme tento odstavec zvláště ze severoamerické Review? Poněvadž bychom ho sami tak nenapsali! Proč bychom ho tak nenapsali? Poněvadž známe Řím, známe katolický lid a katolické učence líp, než americký katolický kněz. Víme, že lid, pokud je katolický skutečně, necítí, nevidí vad; učenci, pokud jsou katolíky, jsou tak hluboko katolíky, že necítí tlaku, nýbrž sami pomáhají tlačit. A pokud cítí tlak a vidí vady, pak již nejsou katolíky vnitřně a jsou příliš lhostejni, aby se domáhali nápravy. +.

7. června 1907.

ZPRÁVY.

Několik myšlenek Renanových. Arnošt Renan, spisovatel proklínaného »Života Ježíšova« a »Vzniku křesťanství«, jehož památka oživena opět v myslích vrstevníkův odhalením pomníku jeho v bretoňském rodišti jeho Frégnieru (13. září 1903), měl jako nástupce proslulého fysiologa Claude Bernarda ve francouzské akademii dne 3. dubna 1879 vstupní řeč, z nížto vyňato jest tuto několik myšlenek velmi časových. Člověk žije zde na zemi čtyři dny; což může býti pošetilejšího nežli tráviti je v záští, a přece jest věcí jasnou, že nás bude budoucnost souditi, jako my soudíme minulost, a že za padesát let budou zacházeti s boji, v nichž obětujeme nejlepší sílu svého života, jako s dětinstvími. — Galilei, Descartes, Newton a jiní zpytovatelé změnili základ lidské myšlenky, pozměnili pojem všehomíru a jeho zákonův od základův a na místo dětských útvarův obrazivostních nevědeckých období dosadili idei věčného pořádku. Zdali zmenšili svými objevy velikost všehomíru, jak bylo tvrzeno? Dle výsledků moderního hvězdářství jeví se hvězdnaté nebe daleko mocnější nežli pevná obloha, která prý se klene, vzdálena jsouc několik mil od země a vystrojená světelnými body, na podporných pilířích. — Moderní věda stojí vysoko nad pojmy, které formulovala filosofie scholastická. S triumfem vědy půjde ruku v ruce vítězství idealismu. Naše pokolení může se pokládati šťastným; neboť nesčetní mučedníci vědy, Giordano Bruno, Galilei dali by s radostí znova svou krev za desetinu našeho dnešního vědeckého poznání. Pravý zástupce vědy nestojí hodnotou za svatými církve, za hrdinami národů, za velikými muži všech věkův. Kdo svůj život zasvěcuje zpytování pravdy, bude hrd i svou chudobou a bude se cítiti šťastným, nevzhlédaje k chvále a haně, u vědomí ceny své práce. — Nejtěžší chyby se dopouštějí náboženství a filosofie, jakmile své pravdy činí závislými na té neb oné vědecké nebo historické theorii. — Nemůže býti účelem náboženství, dávati nám poučení o fysiologii, geologii a chronologii. Nesmí náboženství osudu svého připínati na věci pomíjející. — Na místo dětského hmotného světa věda dosadila svět nekonečně vznešenější. Ztráta několika snů nebude ideálního světa znebezpečovati. — Lidé nemají žádného důvodu, aby byli proti sobě tak nesnášelivými. Považme, jak velikého obětování jest člověk schopen pro pravdu, pro dobro. *Kč.*

— —

Společný klub ve Vídni.

Neviděli jsme v organisování společného klubu ve vídeňském parlamentě nic více než pokus; dnes můžeme klidně říci, že se pokus nezdařil.

To nám dosvědčuje postup společného klubu neboli Svazu. Svaz byl zamýšlen pro společný postup v otázkách národnostních a státoprávních, ale selhal právě v těchto otázkách. Státoprávní prohlášení bylo nejednotné, byla nejednotná volba presidenta — v otázkách po výtce státoprávní a národní strany ve Svazu šly cestou různou a protichůdnou. Také ve vymáhání jazykových požadavků parlamentních se jednota neukázala a stejně nejednotným byl Svaz v podrobných věcech, zejména v hlasování o disciplinárním potrestání úředníků a v hlasování o haličských volbách. Sem také spadá rozhodnutí dr. Žáčka o ruském jazyku. Zkrátka — Svaz od samého počátku nepostupoval jednotně a nepostupoval jednotně právě v otázkách národních a státoprávních. Očekávali jsme to — ale naše pochybnosti byly by se vyvracely starou politickou formulí, že v otázkách národních a státoprávních všichni Čechové jsou »vlastně« za jedno. Rozumí se, že »vlastně« za jedno nejsou: strany liší se přece svým nazíráním na politické úkoly a potřeby českého národa — jak tedy mohou být za jedno právě v podstatných věcech? Že každý Čech chce svému národu dobré, že se domáhá hospodářského, sociálního, politického a národního zmohutnění, že se domáhá národní samostatnosti atd., v tom jsme za jedno, ale lišíme se ihned, jakmile těmto všeobecným formulím dáváme určitý, poměrům a době přiměřený obsah.

Strany liší se však také v taktice. Netřeba lidem politicky myslícím dokazovat, že na př. Mladočeši a Staročeši, spojení v jednotný klub, ku vládě musejí se stavět jinak než strany, které nemají dva ministry a místopředsedu. Netřeba dokazovat, že strana klerikální je a bude vládní.

Nejednotnost a rozháranost Svazu je dále zapříčiněna zvláštním nepoměrem svázaných stran. Zejména tu padá na váhu číselný poměr stran větších. Největší stranu mají agrárníci; ale spojení Mladočeši a Staročeši se jim téměř vyrovnají, s klerikály mají rozhodnou většinu. Tím vzniká jistá nerozhodnost, jistý nedostatek politické iniciativy, jistá slabost.

Mladočeši a Staročeši sami mají nad agrárníky ještě převahu tím, že mají dva ministry a místopředsedu, kterážto převaha se sesiluje ještě tím, že strana mladočeská a staročeská má poměrně větší počet starších poslanců, praxi parlamentní znajících. Tato znalost je výhodna, výhodnější než by se politikům, zvyklým na politickou práci mezi voličstvem, zdálo. Dokonce práce agitační a práce v parlamentě se hodně různí; může se sice i parlamentu využít ke stranné agitaci, ale to samo nestačí, mezi agitátorem a politikem často bývá veliký rozdíl.

Strana agrární, to chceme říci, při vší své disciplině nevystupuje dost iniciativně, třeba že je stranou největší; strana mladočesko-staročeská má více iniciativy, ovšem že směrem vládním. Již proto je mezi dvěma největšími kluby ve Svazu značné napětí, o starším nepřátelském poměru ani nemluvě. Toto napětí se stupňuje tím, že strana klerikální kloní se ke straně mladočesko-staročeské, proti straně agrární; třeba že agrárníci mají program konservativní, přece se budou musit postavit proti klerikálům, a to velmi rozhodně, chtí-li svou samostatnost obhájit.

Tyto poměry zatím dávají ráz společnému Svazu, mnohem více než poměr jmenovaných tří stran a klubů k radikálům. Radikálové sami nejsou takticky ani programově jednolití; strana pokroková číselně nerozhoduje, třeba že svým kulturním významem doma není bez vlivu.

Na konec nesmí se zapomínat na poměr stran doma ve voličstvu. Strany usilují přirozeně o svůj vzrůst a stojí takto v boji proti stranám jiným; ten boj tím, že se předáci stran ve Vídni osobně poznali, může být věcnější, zásadnější, ale bude a právě tím, že bude zásadnější a věcnější, způsobí ve Vídni ještě určitější rozstoupení. Při tom křižují se ještě zájmy časopisecké, určující ať přímo ať nepřímo poměr stran.

Z těchto všech důvodů nepochybujeme, že zájem české politiky vyžaduje jinou, věcnější a organičtější spolupráci stran ve Vídni. Samostatné strany a kluby dají se k té spolupráci lépe organisovat, než společný Svaz, v němž směr centralisační a demokratický zápolí na škodu české věci. *S.*

Gymnasium.

Em. Peroutka.

Loni objevily se v »Čase« Macharovy feuilletony o antice. Měl jsem z nich velikou radost předně proto, že zase jeden příslušník českého národa se skutečně pohřížil do studia antiky, totiž do čtení pramenů za tím účelem, aby v nich hledal netoliko utišení pro vlastní duši, ale pokud možno i lék pro přítomnou dobu, a za druhé, že tento příslušník nebyl klassický filolog, a nemůže tedy býti v podezření, že mluví pro domo. Můj skromný článek v čísle 2. »Čechische Revue« byl podnícen těmi feuilletony. Chtěl jsem podepříti hlavní thesi studie Macharovy o životní síle antiky tím, že jsem se pokusil vytknouti podstatné znaky antiky a ukázati z nich rozdíl její proti naší době. Dospěl jsem k tomu, že v životním názoru antickém nebylo toho vnitřního rozporu, aspoň ne do té míry, jako je ve světovém názoru našem. Hlavní zřetel byl obrácen přece jen na život pozemský, hlavním cílem bylo býti šťastným zde na zemi, třeba že cesty, které k cíli tomu vedly, byly nestejné. V tom jsem hledal vysvětlení toho, že antika zdá se nám pořád ideálem, za nímž s touhou rozpínáme ruce. Životní názor antický byl lidsky zdravější; proto vyplynula z něho kultura docela jiná, kultura, která se nám zdá právě jen tou zdravotou svou cizí, nepochopitelná a povýšená. Leckde se mi nerozumělo. V mém článku nebylo nikterak, že by antická kultura s celým sociálním ustrojením měla býti naším ideálem. Řekl jsem výslovně, a rozumělo by se samo sebou, i kdyby se to nebylo řeklo, že křesťanství přineslo lidem vzácné statky, jichž nemůžeme se zříci. Ale přece naše doba bije se ze všech sil za nový názor na život. Tady musí býti a bude konečnou metou, že se přikloníme k antice v tom, že země a život pozemský zase dojde větší cti a že z křesťanství vymizí dogma o prvotním hříchu a nečistotě těla. Tím se nepraví, že bychom se zřekli ideálu mravní čistoty. Bůh příštích století může býti jenom bůh lásky, bůh nekonečného milosrdenství, ale nikoliv už bůh hněvající se a trestající. Až tento nový životní názor se ujme, pak budou zjednány podmínky pro nové hodnoty životní, pro novou kulturu, která nebude ovšem ani antická, ale ani křesťanská, nýbrž kombinace obou, Ibsenova »třetí říše«.

Dotkl jsem se jen mimochodem otázky latiny a řečtiny na gymnasiích a vyslovil se pro jich zachování na střední škole, ale neudal jsem důvodů, kromě toho, jenž je obsažen v tom specificky antickém,

zdravém nazírání na svět, s nímž seznámiti se pokládám za důležité už v mládí.

V úvodě zmínil jsem se o tom, jak čelnější naše revue, odborné i naučné vůbec, stojí k otázce antiky. O výborné naší »České Mysli« jsem řekl podle toho, že častěji se vyslovila pro odstranění klassických jazyků z gymnasia, že má stanovisko antice nepříznivé. Prof. Krejčí v článku, uveřejněném v č. 6. »Čechische Revue« a nadepsaném: »Noch einige Gedanken über die Antike«, ukazuje, že jsem se dopustil logické chyby, ježto jsem smísil dvě věci, jež třeba pečlivě od sebe lišiti, totiž gymnasium a antiku. Neboť prý ne každý, kdo je nepřítelem »klassického studia« na gymnasiu, je nepřítelem antiky. Prof. Krejčí pronáší pak obšírně své mínění o významu antiky pro naši dobu, o jejím poměru ku křesťanství, jakož i o tom, jakým způsobem by se měla upraviti otázka latiny a řečtiny na gymnasiu. Prof. Krejčí je mi odpůrce příliš vážný a příliš milý, abych se nepokusil ukázati mu, proč v žádném z uvedených bodů mne nepřesvědčil. Nerozumíme si dosud, bezpochyby mou vinou. Snad jsem se v onom článku nevyjádřil dost jasně. Prof. Krejčí vyvrací několikrát věci, jichž v mém článku není. Ostatně o latině a řečtině dosud jsem svého mínění neřekl. Chci tak učiniti nyní. Snad potom neshoda mezi námi aspoň se umenší. Německy neodpovídám proto, že u Němců otázky tyto byly probrány daleko důkladněji než u nás a naše diskusse by jich nezajímala, a oni sami dovedou rozsouditi, co je ve vývodech nás obou správného a co nesprávného.

V jedné věci srovnávám se s Krejčím docela, v tom, že dnešní gymnasium má u nás mnoho nepřátel a i v tom, že plebiscit u nás by vyzněl proti gymnasiu. Zastávati se tedy dnešního t. dosavadního gymnasia je tedy jistě úloha málo populární a málo záviděníhodná. A přece je třeba ozvati se na prospěch gymnasia. Lze uvésti na jeho obranu jiné věci ještě než jsou ty, které vyvrací prof. Krejčí a proti kterým mluví prof. Drtina ve svém článku v letošní »České Mysli«, jiné věci totiž, než je jazyková výchova a formální vyškolení ducha. Gramatika latinská a řecká arci svou bohatou a dokonalou stavbou hodí se za doplnění gramatického učení v jazyce mateřském jistě lépe než kterékoli jiné jazyky, ale bylo by směšné říkati, že gymnasium je tady k vůli latinské a řecké gramatice. Stejně důkladného vzdělání jazykového bylo by možno nabýti i jinak. Slabiny tohoto důvodu jsou zřejmy. A t. zv. »formální vzdělání« je pojem dost neurčitý, že lépe ani se ho nedovolávati. Naše obecenstvo je v celé otázce gymnasia neúplně a proto nesprávně informováno, neví, oč jde. Křivé suggesci,

že gymnasium se starými jazyky je překážkou pokroku, monstrosním přežitkem, podlehla u nás žurnalistika, rodiče, žáci, ba i část gymnasijního učitelstva samého. Kdo by si přečetl dvě berlínské úvahy z poslední doby, týkající se tohoto thematu (Ad. Harnack: Die Notwendigkeit der Erhaltung des alten Gymnasiums in der modernen Zeit 1905 a Ed. Meyer, Humanistische und geschichtliche Bildung 1907), přesvědčil by se, jak jednostranně u nás o gymnasiu se mluví. Obě shodují se v tom, co je podstata a účel gymnasia, ale pojednání Meyerovo, jednoho z nejlepších historiků současných a největších znalců starověku, zdá se mi vůbec nejlepší obranou gymnasia až dosud napsanou; správnějšího a závažnějšího nelze říci nic na jeho prospěch.

Jest třeba nejprv, abychom si stručně uvědomili historii evropského středního školství aspoň v Německu a u nás. Proč bylo gymnasium založeno? Jaký byl jeho cíl, jaký mělo na mysli ideál? Harnack určuje jej takto (str. 7): »Ideálem byl mladý, filologicky vyškolený humanista, vzdělavší se antikou a dějinami. Poněvadž však má býti obeznámen se vším, co se týče lidského života, má osvojiti si také jakousi znalost matematiky a fysiky; vlastním oborem jeho jest však člověk a velkým paradigmatem jest mu klassický starověk. Všichni, kdož určeni jsou k tomu, aby ve státě, církvi a společnosti zaujímali postavení ať vůdčí ať administrační, nechť osvojí si toto vzdělání: tento předpoklad byl základem monopolu gymnasia. Tehdy se myslilo, že nelze ony tři činitele opatřiti lépe, než bude-li řízení jich svěřeno výhradně humanistům.« Na nějakou dobu tato formulace vystačila. Ale devatenácté století si vynutilo korrekturu vzdělanostního ideálu mocným rozvojem přírodních věd. Střední škola nutně pojala ve svůj program i přírodní vědy, ježto jednak výsledky svými přímo vsahují v život, svými zákony nám jej hlouběji odhalují a svou přesnou methodou dobře cvičí indukční schopnost v člověku. Zároveň stal se život náš složitější. Jeden způsob přípravy pro ty, kteří se oddávali vyšším povoláním, rozhodně nestačil. Proto zřízen proti gymnasiu druhý typ střední školy, v němž měly míti převahu přírodní vědy s matematikou, kreslením a jazyky moderními. I absolventi těchto škol měli míti účast v řízení společnosti. Za nedlouho se zdálo, že ani toto rozřešení nepostačí a že by bylo lépe stvořiti nový, kombinovaný útvar, v němž byly by staré jazyky vedle předmětů reálných, a tak vznikl třetí typ, jakási jednotná střední škola, reálné gymnasium, také u nás známé. Na této trojici typů střední školy přestalo se v Německu i u nás na nějakou dobu. Myslilo se, že tímto

rozřešením volání nové doby jest učiněno zadost a že žaloby na gymnasium přestanou. Ale není tomu tak. Útočí se na gymnasium zas, je nespokojenost s reálnou školou a hledá se řešení nové. Těm, kdož budou pracovati o novém útvaru střední školy budoucí, ohlašují se četné podmínky nové, do jisté míry vesměs oprávněné, ale těžko slučitelné: jednak snížit kvantum učiva a zjednat více místa tělesné výchově, a spolu zařadit do učebního plánu nové vědy! Arci nejkratší prostředek by to byl, odstraniti latinu a řečtinu, nebo aspoň tuto. Co by se získalo hodin týdně!

Mně zdá se, že lze správně řešiti otázku tu jenom tehdy, uvědomíme-li si, proč je vlastně každá vyšší škola na světě. Historia vitae magistra. Řekové v 5. století př. Kr. byli nuceni zabývati se problemem nejlepší výchovy mládeže také. Ed. Meyer o tom krásně vykládá v uvedeném pojednání. Vizme, můžeme-li se ze způsobu, jak oni si jej rozřešili, naučiti něčemu i pro naši dobu. V pátém století př. Kr. začal v Řecku novověk. Po válkách perských rozvíjí se jako zázrakem řecký duch volně a bohatě ve všech směrech. Zvítězil individualismus. Volá se po novém vzdělání mládeže, po emancipaci ženy. V demokratickém zřízení athenském může se člověk vyžíti jenom, je-li veřejně činný, a uplatniti se může, jenom dovede-li zvítěziti silou, břitkostí a lahodou slova. Staré vychování k tomu nepostačí. Ale již hlásí se v Athenách učitelé této žádoucí nové moudrosti, sofisté, lidé vzdělaní, moudří a praktičtí, s rozhledem větším na tu dobu, než měl rodilý Atheňan; neboť přicházeli z ciziny, ze Sicilie, z Chalkidiky, z ostrovů. Slibovali, že naučí své žáky všemu, čeho třeba v životě k úspěchu, především mistrovství slova. Arci nesmí při tom býti člověk dětinsky úzkostlivý, nesmí lpěti na víře a moudrosti otců. Vždyť přece není jiného poznání, než které nám podávají naše smysly; ty jsou u každého jiné. Není tedy pro mne jiné pravdy než to, co má zkušenost smyslová mi praví. Proto není objektivní pravdy, jež by vázala všechny. Člověk je mírou všeho. Vše je tak, jak se mně to jeví. Není tedy morálky obecně platné, není zákonů, není vědy. Nutno-li přisvědčiti tomu, uznáme také to, že v každém sporném případě lze stejným právem mluviti pro věc nebo potírati ji. Záleží jen na tom, umět zvítěziti, umět přemluviti. Tato dovednost zajišťuje úspěch, uznání, slávu, moc. A čeho je na světě více třeba? Evropské myšlení je mužům těm povinno úctou za to, že oni první vyslovili, že otroctví je proti přírodě, a i za to, že skepsí na př. náboženskou popohnali přemýšlení o těch věcech. Ale posvěcenci řeckého ducha to nebyli. Řecký duch ve sporu o podstatě nové výchovy promluvil

Sokratem, prostě a pravdivě, po řecku. Objektivní pravda jest, jest možné skutečné poznání, jest možna věda. Vždyť jsou věci, kterým každý člověk zdravého rozumu a dobré vůle přisvědčiti musí. Tedy jest objektivní pravda. Běží jenom o to dohledati se jí. To je jediný a pravý cíl člověka na zemi usnadňovat poznání, hledati pravdy v každém případě. V tom je ukojení a štěstí. Ale jeden člověk jí nenajde ani jedna doba, je to nekonečný úkol lidstva. Každé rozřešení je těhotno sterými otázkami novými. A tak smysl života je hledat pravdy. Tomu třeba učiti mládež. To je Sokratův světový význam, v těch několika větách. V tom, že ukázal na podstatu vědy a její význam v lidském životě, jakož i na to, že probouzení vědeckého ducha, pěstění ducha pravdy je jediný důstojný cíl výchovy. Tyto dva směry vrazily tenkrát v Athenách na sebe a potíraly se. Sokratův směr přirozeně měl méně následovníků; špatně se vyplácel. Ukládal nejtěžší oběti a klidil málo vděku. Později nastal kompromis; sofisté prohloubili svůj program a Platon byl nucen míti zření k požadavkům skutečného života. Ed. Meyer ukazuje pak na starověku, jak mizí ponenáhlu zápal pro řešení velkých životních otázek, jak ubývá smyslu pro hledání pravdy, t. j. pro ideální, theoretickou práci duševní, jak zdůrazňuje se čím dále tím více potřeba »všeobecného vzdělání«, jež spokojuje se chrestomatiemi a kompendii pořád ubožejšími a — jak klesá kultura a blíží se neodvratný úpadek. Kdo by popíral, že i naše střední škola má dvojí úkol, předně aby podávala jistou míru všeobecného vzdělání a za druhé aby připravovala pro vědeckou práci, čili slovy Harnackovými, aby naučila žáky duševně pracovati? Dnešní nespokojenost s gymnasiem podle mého mínění není nic jiného než zdůrazňování »všeobecného vzdělání« na úkor hlavního, světějšího cíle: přípravy pro vědeckou práci, na úkor sílení vědeckého ducha, buzení ducha pravdy. Co jest »všeobecné vzdělání«? Uměti ukázat ve společnosti, že o všem vím, není třeba hloubky, ale to málo, co vím, je třeba pověděti jistě a směle. Všeobecné vzdělání nemůže potřebovati dlouhých historií o vzniku, vývoji a problemech jednotlivých oborů, nýbrž žádá hotových, pevných, určitých vědomostí. O ty se opírá, podle nich se rozhoduje. Na hloubání o problemech není času. Nejvyšší instancí je naučný slovník. Věda naproti tomu nikdy není hotova. Zítřek je nepřítel dneška. Věčné hledání a věčný boj. Jaký užitek z toho pro praktický život? A přece myslím, že střední škola nesmí se obmeziti na to, aby vyzbrojovala své chovance jenom »všeobecným vzděláním«. To by byla smrt, bankrot, a to nejen střední školy, nýbrž národa. Má-li plniti svůj úkol, nesmí

pokládati za svůj cíl, aby pověděla toho žáku čím více tím lépe, aby poučila o všem, co až do dneška na světě se myslilo a událo, nýbrž aby na několika vybraných oborech jej naučila znáti povahu vědecké práce a vzbudila zálibu pro ni. Obmezení na několik oborů je nutné. Jen tak je možný klid, soustředění, zahloubání, nezbytné podmínky prospěchu. »Ovšem jest na jevě,« dí Ed. Meyer, »že také gymnasium do jisté míry musí podávati všeobecné vzdělání, ale v tom nesmí viděti svůj úkol, aby je podávalo co nejúplněji a obmezovalo se na ně. Jeho pravou úlohou je, aby nabádalo k vědecké tvorbě vlastní vědeckou výchovou, nikoliv aby podávalo soustavu hotových poznatků; aby uvádělo v záhady, ve vědeckou diskussi a tím vedlo k poznání a samostatné práci, jež snaží se sama ze sebe dodělati se pravdy. Proto gymnasium nemůže vyčerpati nekonečného vědění, jehož lidstvo se dobralo. Není jeho úkolem podávati ze všeho něco, trochu zde a trochu tam, jak obecné mínění toho často žádá po naší škole, nýbrž má po obecném přehledě uvésti v několik oborů a těmi má zabývati se důkladně, totiž vědecky. A řekne-li obecenstvo, že je to málo, že je to nicotná a nedůstojná práce, podává-li se jen jakási příprava a nic ukončeného a obsáhlého, můžeme se utěšiti moudrými slovy prvního z velké řady řeckých myslitelů, výrokem Hesiodovým »o pošetilých lidech, kteří nevědí, oč více je polovic než celek«. Řekne se snad: všeobecné vzdělání bylo nebezpečím pro starověk. My jsme tam, kde byla antika na př. na počátku křesťanství. Dnešní rozvoj věd, obrovské úsilí ve všech oborech duševní práce, toť přece nejsou žádné známky senilnosti. Novověk náš je ještě doba mladá. V našich dnech je viděti všude chut k práci a také sílu a smělost. My nepřekročili jsme dosud svého poledne. A nelze »vědeckého ducha« mládeže vypěstovati na látkách nám bližších a důležitějších pro nás? Je potřebí, aby v tom úzkém výběru nauk zrovna latina a řečtina se svým dávno zapadlým, mrtvým světem zabírala tolik místa? K tomu odpovídám: Předně »všeobecné vzdělání« je stejně nebezpečno i nám. Stačí pro můj individuelní, krátký život, ale neohlíží se po tom, co bude, proč člověk je na světě. Může to býti smysl veškerého našeho života? A co se týče latiny a řečtiny, myslím, že tyto dva předměty jsou mimo hranice místní a časové zrovna tak, jako vědy přírodní, matematika a filosof. propaedeutika. Po stránce grammatické bylo by snad lze je nahraditi jazykem jiným, ale po jejich stránce druhé a hlavní — že jsou to totiž disciplíny historické — jich nahraditi nelze. Pro tuto stránku svou sedí v organisaci gymnasia docela pevně a činí přednost jeho před všemi školami ostatními. (Dokončení.)

O trustech.

Studie národohospodářská. Podává Fr. Schiller.

(Dokončení.)

Přestávám na ukázkách těchto několika trustů nejvýznačnějších. Dodávám pouze, že hnutí trustové se nezastavilo ani před zemědělstvím. Tak zejména ve státech západních jsou pro investice kapitálové a utvoření se trustů v zemědělství velice příznivé podmínky. V zemích těch jest více než jeden milion čtver. kilometrů půdy suché — laid America — půdy samo o sobě velice úrodné, které však třeba jest pouze umělého zavlažování. Tak vznikla na př. v roce 1903 »The union rice and irrigation Co«, společnost pro zavlažování, pro pěstování rýže, ječmene a jiného obilí a pro zpracování a přípravu těchto plodin. I tu děje se veškerá práce ve velkém, promyšleně a soustavně, pomocí velkých, komplikovaných strojů hospodářských, a plodiny zpracovávají se ve vlastních závodech společnosti. Výtěžky oproti dosavadnímu způsobu hospodaření jsou ovšem značné. —

Příznačným pro americké trustové hnutí jest, že ovládáno jest v největší své části několika jen skupinami peněžníků a průmyslníků, několika »kapitány průmyslu«, jak s chloubou namnoze muže ty Američané nazývali, a kterým trusty a průmysl přinesly bohatství ohromné. Jsou to zejména: J. Pierpont Morgan, Andrew Carnegie, slavný zakladatel železářských závodů Pittsburgských, Rockefeller, Charles Schwab, skupina Harriman-Khun-Loeb, skupina Vanderbiltova a t. d. Nejmocnějším z magnátů těch jest J. P. Morgan. Dle Moodyho (John Moody: The Morganization of Industry, 1903) bylo v roce 1902 pod přímou správou neb alespoň pod vlivem Morganovým: Společnosti drah o železniční síti úhrnné délky 55.555 mil, s kapitálem 3.002,949.571 dol. a podniky průmyslové (na místě prvém Steel Corporation) s kapitálem v úhrnném obnosu 1.734,330.956 dol. Kromě toho vykonává Morgan vliv v celé řadě ústavů peněžních.

Přecházím k účinkům trustů. Předem na poli hospodářském. Aby se mohl trust utvořiti, jest třeba, aby tu byla již industrie do jisté míry připravená. Aby byla dostatečně silná. Buď početně, tím, že by trust zahrnoval všechny, nebo většinu podniků toho kterého odvětví. Nebo aby tu byla industrie kvalitativně silná, totiž závody zdatné, které buď vlivem příznivých podmínek přirozených (blízkost pramenů suroviny atd.), nebo následkem zdatnosti a last not least i bezohlednosti svých ředitelů došly v hospodářském boji postavení význačného. Trust sám pak postavení to ještě zlepšuje. Vyloučiv vzájemnou konkurenci a spojiv několik závodů v podnik jednotný, propůjčuje sloučeným závodům všechny výhody průmyslové práce ve velkém. Přirozeno, že za těchto okolností vždy najde trust ochotný kapitál, který by jej v pádu jakékoliv potřeby financoval. Výhod těchto využívají trusty plnou měrou k dalšímu svému prospěšnému vývoji. V první řadě zdokonalují výrobu. Trust má po ruce všechny prostředky, aby mohl provésti zásadu hospodárnosti výroby až do krajnosti. Trust organisuje výrobu dle soustavy předem promyšlené, provádí výrobu v rozměrech pokud možno největších, unifikuje[1] proces výrobní a centralisuje výrobu. Vesměs zásady, které jsou základními zásadami průmyslu moderního a které zajistily americké produkci primát ve světě průmyslovém.

Takto dociluje trust absolutních prospěchů hospodářských, totiž takových prospěchů, které uskutečňujíce zásadu hospodárnosti, jsou k dobru veškerému celku hospodářskému.

Mezi tyto účinky dlužno zařaditi také tu okolnost, že trust podporuje tak zvaný proces vylučovací tím, že zrušuje buď přímo sám závody technicky nedokonalé (trust na výrobu whiskey, zahrnující téměř $^2/_3$ veškeré produkce Spojených Států, ponechal pouze asi $^1/_7$ všech továren v něm sdružených v činnosti, ostatní neproduktivní, nebo méně produktivní zrušiv hned po svém utvoření; trust cukerní zrušil ¾ sdružených rafinerií; v obou případech produkce zbylých továren se úplně vyrovnala produkci veškerých továren původních), nebo že odstraňuje závody tyto konkurencí svou a že vylučuje ko-

---

[1] Unifikace, jednost výroby jest zavedena v rozsáhlé míře v dílnách trustu ocelářského. Záleží v tom, že továrna vyrábí jen určité typy, shodné do podrobností nejmenších. Každá součástka stroje dá se zaměniti podobnou součástkou stroje téhož druhu (interchangeability of parts) Předpokladem jest ovšem precisní práce prvé třídy. Takovým způsobem ušetří se značně na nákladu přípravných prací ingenieurských, které při stavbě nového typu tvoří velmi značnou položku.

nečně z obchodu prostředníky, jichž k hospodářskému oběhu statků není nezbytně potřeba. (Velkoobchod, reklamní prodejny atd.)

Zlem jest, že děje se boj s technicky nedokonalými konkurenčními závody a vylučování jich a velkoobchodu často krutě, bez jakéhokoliv ohledu a náhle.

Subjektivních, pouze jemu prospívajících výhod a značného zisku dociluje trust tím, že pečuje namnoze, aby dostal ve vlastnictví, nebo alespoň pod kontrolu svoji závody dodavatelské, odběratelské a dopravní prostředky.

Kromě toho vykazuje trust — zvláště zahrnuje-li většinu výroby průmyslové určitého odvětví, má-li tedy postavení přirozeného monopolu — podobné účinky jako kartel. Centralisuje nabídku a poptávku zboží, diktuje ceny a stává se pánem trhu. Ničí samostatnost maloobchodu. Trust tabákový pokročil na př. v tomto směru již tak daleko, že nejen kontroluje množství a jakost zboží, které smí malý obchodník do prodeje přivésti, ale dokonce i sám uděluje prodejny tabákové. Trust centralisuje dále, jakožto výhradný zaměstnavatel, nabídku a poptávku po práci a přivádí dělnictvo a úřednictvo v úplnou od sebe odvislost.

Také na peněžnictví mělo a má hnutí trustové nepřímo dalekosáhlý účinek tím, že banky a peněžní ústavy jsou nuceny držeti stejný krok s centralisací průmyslovou. 64 bank, které sdruženy byly v Clearing-house Newyorkském, vykazovalo v letech 1893 kapitál 302 mil. Roku 1903 již sdružuje dům uvedený pouze 58 bank s kapitálem 548 mil.

Velmi neblahé jsou účinky trustů ve směru morálním. Trusty, řídíce se zásadou »business in business«, nejsou vybíravé ve volbě svých prostředků. Jejich demoralisující vliv v době voleb, jejich vliv na soudnictví, sbory zákonodárné a správy municipální jest ze stálých stížností denních listů amerických dostatečně znám.

Konečně třeba jest zmíniti se ještě o jednom zvláštním zjevu, který provázívá zakládání trustů amerických. Přetěžování zakládaného podniku kapitálem. Záleží v tom, že při založení trustu se majetek jeho vždy neobyčejně přecení, tak že celková výše obnosu vydaných papírů daleko neodpovídá skutečné průmyslové hodnotě závodů, z kterých trust se byl utvořil. Kapitál jest »watered«. Obhájci trustů vysvětlují tento zjev tím důvodem, že majetek trustu nemá jen tu hodnotu, kterou representuje snad pozemek, budova a zařízení. Jeho hodnotu spíše spatřovati jest v tom, mnoho-li representuje jeho schopnost výrobní, výdělková »earning capacity«. Tato ná-

sledkem utvoření se trustu, který umožňuje mnohem větší ekonomisaci výroby, neobyčejně stoupla, a proto jest zcela správno, jestliže se majetková hodnota trustu výše odhadne. A obecenstvo, důvěřujíc také skutečně této zdatnosti a vnitřní síle trustu, papíry v takto znásobeném počtu vydané přijímá.

Jest zřejmo, že toto znásobování kapitálu je těžkou chybou, která rentabilitu podniku hned z počátku může vážně ohroziti. Ty ohromné massy kapitálové, které nemají reelní base, jsou stálým nebezpečím jak pro obecenstvo, tak pro peněžní ústavy a průmysl.

S druhé strany ovšem nutno zdůrazniti, že celý zjev tento není nikterak podstatným znakem trustu. Znakem takovým jest pouze sjednocení několika závodů v jednotný organismus, pod jednotnou ústřední správou a vedením. Forma, v jaké sjednocení to se stalo, a zjevy, které založení trustu provázely, nejsou pro pojem trustu rozhodny. Trust může vzniknouti, aniž by bylo zapotřebí hodnotu majetku jeho znásobiti, jak ukazují zejména mnohé trusty anglické a nejnověji založené trusty v říši německé.

Nyní otázka theoretická

Jaký jest poměr trustu jako zjevu hospodářského k liberálnímu učení národohospodářskému, jmenovitě k nauce o svobodě hospodářské?

Dle učení prvních národohospodářů měla býti přirozenou, tvornou silou hospodářského života zištnost soukromá. Jejím pak korrektivem, který ji měl udržovati ve stálé shodě se zájmy celku, měla býti jednak soustava svobodné soutěže, jednak právní ochrana individua — osoby jednotlivce a jeho soukromých majetkových práv — a rovnost občanská. Bylo za to pokládáno, že takto bude harmonickému rozvoji sil celku národního dán nejlepší základ. Jaké však zkušenosti přinesly dějiny hospodářské? Ukázalo se, že stát, založený na individualistickém řádu společenském, může svým členům zabezpečiti rovnost právní, že však naprosto není s to, aby zamezil vznik nerovností hospodářských. Tak v jednotlivých oborech práce hospodářské utvořily se mohutné organisace a organismy průmyslové, společnosti, kartely, trusty. Tyto pak využily poskytnuté jim svobody hospodářské, a vyloučivše nebo obmezivše vliv svobodné soutěže, porušily úplně onu rovnováhu života hospodářského, jakou učení liberální původně mělo na mysli.

Nepříznivé účinky trustů, jmenovitě ničení maloobchodu, jejich politika cenová a jejich demoralisující vliv při volbách a na správu veřejnou měly za následek četné akce protitrustové.

Všechny tyto akce byly doposud bezvýsledny.

Svépomoc interessentů ztroskotala se o kapitálovou a hospodářskou převahu trustu. A zákony protitrustové ukázaly se zrovna tak bezúčelnými jako protikartelní zákony u nás. Trusty buď přeložily sídlo podniku do státu, jehož správa byla snahám jejich příznivější, nebo obcházely zákon nejrozmanitějším způsobem.

Zbývá jediná úvaha:

Jsou trusty, jak se tvrdívá, »soukromou záležitostí Američanů«, anebo jsou nutným a přirozeným článkem vývoje, zjevem, který postupem času i v našem životě hospodářském se všeobecně uplatní?

Na prvém místě jest tu námitka, že trusty nemají budoucnosti již z toho důvodu, poněvadž jsou prý výtvorem umělým, podnikem několika jednotlivců. Jsou prý »nezdravým, nebezpečným podnikem, který jednoho dne skončí velkou pohromou hospodářskou«.

Jest třeba přiznati, že možnost podobné pohromy není při amerických trustech vyloučena. Vytknul jsem již shora, v čem slabá stránka těchto záleží. Jest to ono přetížení kapitálové, které jim zakladatelé namnoze byli dali do vínku. Poněvadž však, jak ukázáno, toto přetížení kapitálem není podstatným znakem trustu, nebyly by příčinou případné pohromy vlastně trusty, nýbrž jedině a výhradně ony neblahé operace finanční. A jestliže jest pravdou, že trust jest přirozenou fasí hospodářského vývoje, pak by ani předpovídaná pohroma nebyla s to, aby hnutí trustové, konsolidaci průmyslovou, zadržela. Byla by nanejvýš poučením a výstrahou před přehnanou spekulací peněžní.

Ještě před několika lety uváděli němečtí spisovatelé, že průmysl evropský (vyjma Anglie) není z toho důvodu vhodnou půdou pro organisace trustové, poněvadž prý podniky průmyslové jsou hlavně v rukou jednotlivců, kteří mají osobní zájem na samostatnosti podniku.

Důvod tento vyvrací skutečnost, že právě v posledních letech rozmnožuje se neobyčejně počet podniků neosobních na úkor podniků jednotlivců. Staré firmy jednotlivců přeměňují se ve společnosti neosobní a kromě toho povstává každým rokem řada nových podniků neosobních ve formě společností akciových, akciových kommandit, společenstev, v nejnovější době pak i společností s obmezeným ručením.

Příčinou stálého vzrůstu počtu podniků neosobních jest otázka úvěru. Společnost mnohem snáze získá úvěr, než firma jednotlivce, poněvadž jako právnická osoba jest nezávislou od osobních poměrů

svých členů a vedoucích osob a poněvadž její činnost poskytuje větší kontrolu veřejnosti.

Po této stránce nejsou tedy dnešní poměry trustům nikterak nepříznivy.

Ale také potřeba trustů, nutnost užší centralisace průmyslu, jeví se stále zřejměji.

Již dnes nepostačují kartely průmyslu našemu. Jest to jmenovitě otázka rozdělování kontingentu výroby, přidělování kvot výrobních, která při každé obnově kartelní smlouvy působí větší a větší obtíže. Kartel může předepsati tomu kterému závodu určitou výši výrobní kvoty, ale nemůže mu zabraňovati, aby se nezařizoval na větší kvotu výrobní, aby se nezdokonaloval technicky. Přirozeno, že pak takový moderní závod žádá při obnově smlouvy zvýšení svého podílu výrobního, činí větší nároky oproti jiným podnikům, a tak vznikají časté a stálé neshody. Také těžkopádný správní apparát kartelů nevyhovuje. Oprávnění správy kartelní k jednáním obchodním jest založeno na celé řadě plných mocí, daných jí jednotlivými závody. To má za následek, že správa musí se začasté pouštěti do dlouhého vyjednávání se všemi sdruženými podniky tehdy, kde by měla jednati co nejrychleji, aby okamžité příznivé konjunktury mohla využitkovati.

Kartely přijímají stále tužší a tužší formu organisace. Smlouvy kartelní z doby nejnovější obsahují již také následující ustanovení: »Účelem společnosti jest..., dále jak podniky stejného druhu vykupovati, tak i nové podniky zakládati a zakládání podniků konkurenčních koupí pozemků zabraňovati.«

Jak daleko jest od tohoto kartelu již k pravé organisaci trustovní?

Již dnes shledáváme se v průmyslu evropském s celou řadou skutečných trustů. V Anglii objevují se fuse a trusty častěji nežli kartely. Tak v průmyslu zabývajícím se výrobou soli, sody, cementu a tapet vznikly v Anglii již před lety společnosti průmyslové, které povstaly sloučením celé řady podniků, původně samostatných. U nás sjednocovací snahy průmyslu jen nepatrně ještě pokročily. V německé říši, kde doposud právě tak, jako v říši naší, se průmysl ve větší části jen na kartely obmezoval, nechybí v novější době příkladů zjevů trustovních. Velké společnosti těžařské, dopravní, které povstaly fusí společností menšího druhu, velké kombinované firmy, jako Krupp, Stumm, de Wendel, nejsou v podstatě ničím jiným než trusty.

O letošním ujednání obnovy německého svazu ocelářského, které s takovým napjetím bylo očekáváno, píše Rheinisch Westfälische Zeitung takto: »V řešení otázky dopravní vystupuje již dnes co nejzřejměji trustovní (trustähnliche) charakter spolku; on stojí uvnitř i na venek proti svým odběratelům jako jednotný, pevný celek a využívá v každém směru všech z tohoto spojení plynoucích výhod.« A svaz ocelářský jest nejdůležitější organisací průmyslovou v Německu. V těchto dnech pak vstupuje v Německu v život rozsáhlý podnik, který má již všechny podstatné znaky trustu, totiž concern, fuse společností pro labskou dopravu.

Všeobecně poukazuje se k tomu, že to bude hlavně kapitál, který v hnutí trustovém hráti bude i v Evropě největší úlohu. Moderní průmysl jest stále více od kapitálu závislým. Všechny podmínky úspěchu průmyslu moderního, koncentrace výrobní, organisace výroby, výroba v největších pokud možno rozměrech, okamžité přizpůsobování se pokrokům technickým, vyžadují na jedné straně koncentrace sil kapitálových, jednak vysokého úvěru. Základ pro obé může poskytnouti pouze trust.

Shrnuji tedy výsledky úvahy své krátce takto:

Trusty mají pro národní hospodářství veliký význam, poněvadž v nebývalé míře uskutečňují zásadu ekonomisace práce hospodářské, jmenovitě výroby. Jsou proto přirozeným a nezbytným článkem hospodářského vývoje. Latentní a stálé nebezpečí trustů leží v té okolnosti, že velká část národního jmění dostává se pod nekontrolovanou a nezodpovědnou správu několika jednotlivců; že trusty zneužiti mohou své převahy hospodářské a zneužívají na škodu ostatních činitelů, súčastněných v práci hospodářské, ano i na škodu ostatních kruhů obyvatelstva. Problém jest tedy ten, jak ovládnouti tyto mohutné organisace a ku prospěchu celku zužitkovati jejich velikých výhod. O tom však při jiné příležitosti.

Literatura: Ely: Monopolies and Trusts, H. D. Lloyd: Wealth against Commonwealth, John Moody: The Morganization of Industry, Paul Lafargue: Les trusts américains, Rousiers: Les industries monopolisées aux Etats-Unis, Carlo Cassola: I sindicati industriali, Liefmann: Kartelle und Trusts, Dr. Ernst Harmening: Die notwendige Entwicklung der Industrie zum Trust, Dr. Hein. Mannstaedt: Die Konzentrazion in der Eisenindustrie 1906, Poppwell Frank: Some modern conditions and recent developments in iron and steel production in America (1906), Kirkbride and Sterret: The Modern Trust Company (1906), American monthly review of reviews, Cosmopolitan, North American Review, Journal des économistes, národohospodářské zprávy denních listů.

Okres českobudějovický.

(Poměry národnostní, hospodářské a kulturní.)

(Dokončení.)

V obcích venkovských jsou obchody jen drobné a živnosti rovněž. Větší závody průmyslové jsou pouze v nejbližším okolí města. Jest zde 17 podniků, které mají vyměřenu sazbu daně výdělkové nad 60 K; z toho je 9 českých (s úhrnnou sazbou 2676 K, takže na 1 český závod připadá průměrně 297 K) a 8 německých (s úhrnnou sazbou 2764 K, takže na 1 německý závod připadá průměrně 345 K). Mimo to je v Plavnici kníž. švarcenberský pivovar a ve Čtyrech Dvorech česká akciová chemická továrna. Na poli průmyslovém jsou tedy Češi v okresu stejně silni s Němci. Obchod je nepatrných rozměrů, obyvatelstvo venkovské odkázáno je k nákupu i k prodeji na město a může se vytknouti českému venkovu, že velikou měrou hradí své potřeby u firem ponejvíce německo-židovských a německých, nám nepřátelských.

Peněžních ústavů je v okresu několik. V městě je kromě městské spořitelny a filiálky rakousko-uherské banky česká záložna, filiálka Živnostenské banky a česká zastavárna, pak německá záložna »Včela« se zastavárnou a filiálka Eskomptní banky. Z českých ústavů dlužno jmenovati zejména záložnu, ústav to velmi dobře prospívající a hlavní oporu našich národních podniků. — Na venkově jest několik Raiffeisenek. Zde musíme přiznati, že jsme pozadu za Němci. Němci dříve vystihli jejich význam, znamenající hospodářské i národní posílení, a založili si 6 Raiffeisenek. Čtyři v okolí města (Homoly, Litvínovice, Mladé, Šindlovy Dvory) a 2 na poloostrově německém u Netolic (Radošovice, Záboř). Češi mají pouze 4 Raiffeisenky (Dubné, Kamenný Újezd, Čakov, Boršov). Připadá tedy jedna Raiffeisenka česká na 4460 Čechů, jedna německá na 864 Němců.

*

Střediskem školství netoliko okresu, ale celého českého jihu jsou Č. Budějovice. Je věru pramálo míst tak bohatých na školy.

V Č. Budějovicích jest české státní gymnasium, státní reálka, učitelský ústav chlapecký, dva dívčí učit. ústavy, dívčí lyceum, rolnická škola, dvoutřídní obchodní škola, jednotřídní obchodní škola dívčí, hudební škola, dívčí průmyslová škola, měšťanská škola dívčí a chlapecká, 2 obecné školy chlapecké, 2 obecné školy dívčí, Matiční obecná škola pro dívky i hochy, pokračovací škola průmyslová a pokračovací škola kupecká; pak obecná a měšťanská škola dívčí školských sester de Notre Dame a obecná škola při paedagogiu v klášteře Nejsv. svátosti.

Vedle těchto českých škol jsou v místě tyto německé: státní gymnasium, reálka a učit. ústav; dívčí pokrač. škola, dívčí obchodní škola, dívčí paedagogium, dívčí lyceum; dvoutřídní obchodní škola, rolnická a lesnická škola, měšťanská škola chlapecká, 2 měšťanské školy dívčí, 3 obecné školy chlapecké a 3 dívčí, obecná škola na Lineckém předměstí pro hochy i dívky, pokrač. škola průmyslová a pokrač. škola kupecká.

Školy české jsou skvělým pomníkem obětavosti, smyslu pro vzdělání a rozumného jednání Čechů budějovických. Téměř veškeré školství české jest dílem svépomoci Čechů budějovických. První obecné školy[1] založila (r. 1873) Matice Školská, pak je převzala obec (1879), gymnasium postavil Jirsík — pak bylo sestátněno, reálku založila Matice — po třinácti letech převzata do správy státní; učitelský ústav chlapecký, hudební školu a obecnou školu na Lineckém předměstí a 7 opatroven založila a vydržuje Matice školská, dívčí lyceum a dívčí průmyslová škola jsou založeny a vydržovány dámským spolkem »Ludmila«. A i všechny ostatní české školy byly založeny a jsou vydržovány jen za vydatné podpory se strany české veřejnosti.

Správa obce ovšem není českým školám, jak ani skoro jinak býti nemůže, nikterak přízniva. Obec přejala obecné školy Matiční a po letech postavila kasárenskou, třípatrovou budovu pro ně. Před několika lety byla obec donucena vystavit novou druhou českou obecnou školu. Vystavila tedy nevlídnou budovu, na malém prostranství stísněnou (která brzy nestačila, tak že má paralelky v soukromém domě), a zároveň, aby Němcům neukáplo, postavila veliký palác pro nové, zbytečné německé školy.

Mají tedy české obecné školy (obcí vydržované) dvě budovy. Avšak první budova nestačí ani po vystavění druhé. Považíme-li, že

[1] chlapecké. Dívčí česká obecná škola zřízena byla již r. 1871 k podnětu biskupa Jirsíka kongregací školských sester.

do ní chodí přes 2000 dětí (r. 1905/1906 2197!!), učiníme si posudek o tom, jak asi se tam žactvo a učitelé tísní. Nemožný nynější stav přinutil obec ku zřízení budovy pro českou školu měšťanskou. Dali tedy do rozpočtu na r. 1906 100.000 K, ale zas, aby Němcům neubylo, dali do rozpočtu též 160.000 K na novou německou měšťanskou školu.

Ostatně nejlépe illustrují péči obce o školy české a německé tato data: pro 2810 německých dětí (vlastně německé školy navštěvujících dětí — $^2/_5$ z nich jsou děti českých rodičů) vydržuje obec 7 škol obecných, kdežto pro 3224 českých dětí vydržuje pouhé 4 školy. (Počet dětí udán dle zápisu z r. 1905—1906.)

Několik dat ještě o štědrosti obce vůči českým školám. (Z rozpočtu na r. 1906.) Německé rolnické škole 2500 K, české 200 K, něm. obchodní škole 7000 K, české 200 K, něm. pokrač. průmysl. škole 1400 K, české 800 K, něm. dívčí prům. škole 400 K, české 200 K, něm. dívčí kupecké škole 400 K, české 0, něm. ústavu učitelek 700 K. českým 0.

Nebude snad nezajímavo uvésti i některá data o návštěvě německých škol. Do obecných německých škol chodí na 1200 českých dětí, německá reálka má vedle 266 Němců 52 Čechů, něm. dvoutřídní obchodní škola vedle 48 Němců 15 Čechů a něm. pokrač. prům. škola 35% Čechů. —

Matici Školské děkují Češi budějovičtí za své školy. Zřídila obecné školy a reálku — a když ony byly převzaty do obecní, tato do státní správy, její činnost neutuchla: postavila obecnou školu na Lineckém předměstí, zřídila pak hudební školu a když marně bylo voláno po zřízení státního učitelského ústavu, založila učitelský ústav sama. Vedle toho vydržuje 7 opatroven, kdežto o německé opatrovny (počtem 16) stará se obec.

Dnes vyvinutému školství českému schází jen jeden doplněk: průmyslová škola. O zřízení její jedná se dlouho, nutnost její jest prokázána a uznána, ale zřízení její jest zdržováno Němci z bláznivého strachu o německost Č. Budějovic. Dle posledních zpráv jedná se již o zřízení školy, ne však takové, jak původně bylo žádáno. —

Na venkově v okresu jest 15 českých škol o 37 třídách a 10 německých škol o 17 třídách. České i německé školy mají Rudolfov, Dobrá Voda a Boršov (expositura, v místě jest dle sčítání z r. 1900 Němců 7!). Německé školy jsou kromě těchto míst v Hodovicích, Rožňově, Homolech, Šindlových Dvorech, Haklových Dvorech, Českém Vrbném a Dobšicích.

Mají tedy Němci poměrně více škol a i více tříd. Připadá totiž 1 česká škola na 1189 Čechů (1 třída na 282), kdežto 1 německá škola již na 518 Němců (1 třída na 273). Němci mají výborně postaráno o školství, mají školy až zbytečné (expositura v Boršově) a k jednotlivým obcím, kde jsou školy, jsou vedlejší obce tak výhodně přiškoleny, že školy mohou náležitě prosperovat.

Českých škol by bylo třeba několik a je zejména na českých obcích, aby se o ně postaraly. Bylo by třeba ovšem i zřízení škol českých v obcích smíšených, jako v Rožňově, kde o školu již se jednalo a jedná.

S jakými potížemi zřizuje se v obcích s německou správou škola česká, o tom zajímavě poučují dějiny dobrovodské školy. (Viz brožuru »Z dějin Dobrovodské české školy«. Vydáno v Č. Budějovicích, 1894.) Od r. 1881 žádali rodičové českých dítek zřízení české školy na Dobré Vodě. Žádost opatřena 130 podpisy a zaslána zemské školní radě. Věc se protáhla a r. 1883 rozhodnul správní soud, aby ryze česká obec Srubec byla vyškolena, že pak prý pro české dítky z ostatních obcí nebude třeba na Dobré Vodě české školy. Ale bylo pracováno přece dále. Zemská školní rada nařídila vyslýchání rodičů českých. »Terrorismem a nátlakem činěným na chudé ponejvíce a odvislé rodiče české dosáhli odpůrcové dobrovodské školy z Budějovic toho, čeho si přáli. Od několika neohrožených rodičů přihlášeno pro českou školu u Dobré Vody celkem — 11 dětí.« Aby škola zřízena co nejdříve, založena r. 1886 »Dobrovodská Matice« se sídlem v Č. Budějovicích, která hodlala zříditi školu sama. Roku 1887 podána žádost c. k. školní okresní radě o povolení ku stavbě školy. Obec v Mladém podala stížnost pro inkompetenci, podala tedy Matice žádost obci, ale žádost po dvou měsících byla zamítnuta, poněvadž prý kompetence ku povolení je sporná mezi obcí v Mladém a c. k. okr. školní radou. Mezitím rozhodla zemská školní rada, že povolení ku stavbě má dáti obecní úřad. Podala tedy Matice znovu svoji žádost, ale byla vrácena, — »že prý obecní úřad v Mladém nemůže rozhodnouti na základě žádosti, kterou prý jednou již vrátil.« Podána pak třetí žádost k obci, ale byla vrácena, aby Matice prokázala, že je vlastníkem pozemku, na němž se má stavět. Podána čtvrtá žádost a připojena intabulační klausule; žádost byla vrácena zas, poněvadž prý klausulí nebylo právo vlastnické prokázáno. Pátá žádost byla zamítnuta proto, že parcela, na níž se mělo stavět, je pole a nikoli stavební místo, a bylo třeba především žádati o určení stavební čáry. Nyní zase bylo na závadu místo — tam, kde měla státi škola, bude

prý náměstí! (Vesnice má asi 300 obyvatelů!) Mezitím r. 1888 proveden byl po třetí z nařízení zemské školní rady výslech rodičů a na základě jeho nařízeno bylo školu postavit. Obec se ovšem odvolala, ale odvolání bylo zamítnuto, a zemská školní rada nařídila, aby do konce září r. 1891 byla stavba provedena. Matice Dobrovodská nabídla svůj pozemek pro školu a — nyní polohopisný plán již na závadu nebyl — pozemek byl přijat.

Tato ukázka zápasu spravedlivé snahy o českou školu a urputného boje proti ní charakterisuje až příliš, kam až sahá boj národnostní, jak těžko je dobýti toho, co podle litery zákona nám patří a jest to ukázka tak častého, nečestného, protikulturního boje našich sousedů.

Obě národní strany na Č. Budějovicku mají velikou řadu spolků. Českých spolků v samotných Č. Budějovicích jest jistě asi 80. Nejdůležitější jsou: Matice Školská, odbor Nár. Jednoty Pošumavské, Beseda, Beseda řemeslnicko-živnostenská, dámský spolek Ludmila a sokolské jednoty. Do řady spolků patří i nejdůležitější organisace Čechů budějovických: Národní rada. Spolky vyvíjejí velikou činnost (ovšem že všechny ne, o mnohém spolku ví jenom registratura na hejtmanství), zejména národní a vzdělávací. Bylo by si přáti jenom, aby bylo nějaké ústředí, které by všechnu vzdělávací činnost řídilo a zcela systematicky provádělo. O činnosti Matice byla již zmínka. Matici po bok staví se odbor Nár. Jednoty Pošumavské a činnost její v mnohém doplňuje. Zřídil velikou knihovnu lidovou a veřejnou čítárnu. Ostatní činností po většině věnoval se venkovu. Jak oba spolky pracují a jak veliké úkoly provádějí, naznačují i jejich zprávy pokladní. Tak vydání Matice Školské z r. 1905 činilo 26.065 K 90 h, vydání odboru Pošumavské Jednoty 9874 K 57 h. (Za třicet let trvání Matice Školské v letech 1872—1902 činilo vydání 533.333 K 38 h!)

Na venkově opět odbory Nár. Jedn. Pošumav. jsou nejdůležitějšími spolky i svým národním významem i svou účelnou prací. Jest jich 14. Němci mají 9 odborů »Böhmerwaldbundu«, několik odborů »Schulvereinu«, obě národnosti pak spolky hospodářské a hasičské. Největší význam mají ovšem Nár. Jednota Pošumavská a »Böhmerwaldbund«. Odbory obou spolků, podporované hlavně z Č. Budějovic, vyvinují rozsáhlou činnost ve všech směrech, zejména kulturním a hospodářském.

Venkov č. budějovický a město Č. Budějovice jsou v závislém poměru. »Čím národně uvědomělejší bude české okolí budějovické, tím více bude působiti i na poměry v Č. Budějovicích,« píše p. Hubka a možno říci to i obráceně, že čím češtější budou Budějovice, tím více budou působit i na poměry v jich okolí.

Boj, který se v Č. Budějovicích a jeho okolí odehrává — jest jaksi ukázka v malém celého našeho národního boje. Bojujeme proti nepříteli, který staletí proti nám žil ve výhodě, během těch staletí nabyl nových výhod a utužil staré. Je to boj tím těžší, poněvadž nepřítel má moc a není nikterak vybíravým ve zbraních. Ale ku předu přece jdem. Zvolna, těžce, krok za krokem, ale za to jistě, pevně; to, co jednou dobudeme, již nepustíme. A bojujeme s nadšením a bojujeme s vírou ve své právo, neboť víme, že bojujeme za spravedlnost. Pozvedáme hlasu svého nejen kde nešetří se naší národnosti, nýbrž i tam, kde ujma se činí každému občanu, náš boj za právo českého člověka jest i bojem za člověka vůbec, a pak jest náš boj národnostní i bojem za pokrok a spravedlnost a takový boj jest svatým, přináší uznání i vítězství. *R. H.*

Filosof ruské revoluce (Mikolaj Miňskij).

Dr. Tadeusz Nalepiňski.

(Dokončení.)

Všecky pseudokulturní vymoženosti ze západu zaváděny v Rusku k přetvoření vojenské techniky, k slepému, pudovému dohánění ozbrojení na Západě, jak to činil Petr Velký. Armáda — polyp, složená z mrtvých individuí, naposled dovedla odolati útočníku r. 1812, ale již u Sevastopolu zasáhla ji porážka, jako by mrtvicový záchvat, který se opakoval u Čušimy a na pláních mandžurských.

Válka s Japonskem ukázala především klamnost geografické státní ideje, která se rozbila o nenasytnost přirozených hranic. V utkání se s kulturním protivníkem odneslo si Rusko porážku. A ačkoli živel: vojín armády zůstal tímže, jakým byl vždy, obětavým a tichým — velikým výkřikem bolesti a prokletí nad ztracenou minulostí roztrhla se země ruská, výkřikem žalu, že byla bezúčelná ta největší oběť: oběť práv lidských, kterou po tolik věků přinášel každý na oltář státní ideje. Tu se zrodila revoluce.

A hle, tři hlavní body jako pečeť vůdčí idey odlišují revoluci ruskou od podobných hnutí na západě:

Za prvé: universálnost, všetřídnost nebo spíše mimotřídnost; všecky třídy bojují stejně s vládou ve jménu práv jednotky (o zaslepených reakcionářích, čekajících na třetí mrtvicový záchvat, který přinese Rusku smrt — není možno patrně vážně mluviti).

Druhou známkou ruské revoluce jest její antipatriotismus a antinacionalismus. Heslem jejím — nejen svoboda občanů, ale i autonomie národů. »Autonomie Poláků, Finů, Arménů jest neméně drahá ruskému revolucionáři jako vlastní jeho svoboda,« tvrdí Miňskij.

Třetí známka — toť bezohlednost. »Rusko nežádá od starého režimu ani reforem, ani svobody, ale touží po osvobození z toho režimu.«

»A jen tehdy,« uzavírá autor, »až z jednotlivého individua a z národností skládajících Rusko bude sňata mrtvá dlaň dřívějšího státu —

jen tehdy bude dosaženo negativního, destruktivního účelu ruské revoluce.«

Ale za účelem destrukčním — má revoluce ta i účely tvůrčí, tvůrčí poslání. Miňskij »se vším vědomím odpovědnosti« béře na sebe úkol osvětliti to poslání; oddíl následující má název: Sociální humanismus a jeho úkoly.

»Udělala-li dosavadní vláda z Ruska kasárny, kanceláře a žaláře, tu svoboda dobytá revolucí musí změniti je ve školy, pracovny a musea,« povídá autor, »ale — dodává — vymezení takové, jakkoli je logicky nesporné, prakticky jest jen formální. Neexistují práva zavazující k historickému rozvoji každého národa; mimo to individuelnost ruská není tabula rasa, na níž bylo by možno kopírovati myšlenky evropské. Jest naopak neobyčejně rázovitá, a na jejích vlastnostech budováno tisíce theorií, počínaje slavjanofily a konče revolucionářem Hercenem. Slavjanofilové způsobili mnohé křivdy té věci, křičíce nemilosrdně po »samobytnosti«, kterou pochopili nesprávně. Jmenovitě přesvědčovali společnost o potřebě kultivovati nestvůrné zrůdnosti historické — kulhavé samoděržaví, zajíkající se oficielní pravoslaví a usazený za tolik věků hrb strachu a pokory lidu.«

Ne episodicky, ale morfologicky liší se historie Ruska od historie západní; to úmyslné dušení principium individuationis, který jest na západě zásadou rozvoje, přivádí Miňského na myšlenku, že se tvoří dnes nový duševní stav, který změní dosavadní (přežilý) individualismus Stirnera, Nietzscheho a Ibsena — a jest jím sociální humanismus, jemuž náleží budoucnost.

Hobbesovské: »homo homini lupus« reguluje individualistický proud ve všedním životě. Sociální humanismus nevyvine se prvotně z lásky k bližnímu, ale ze společné nenávisti ku společnému nepříteli, vybuchující ve chvíli, kdy individuelní obrana stává se nedostatečnou. »Solidárnost zájmů — toť první korrektiva proti duchu individualismu,« vyvozuje střízlivý důsledek básník, potom »kooperativnost, potřeba tvořiti kulturu společnými silami« — toť korrektiva druhá — »smysl pro společenskost,« vrozený a všeobecně uznaný — korrektiva třetí.

A mimo ně dva smysly sociální, rozhodně prvotní a bezprostřední: je to smysl pohlavní, soustřeďující rodinu, »nejhoršího nepřítele všeobecné lásky«. »Proto také,« pokračuje autor, »kdo by chtěl hlásati nyní sociální humanismus, musil by především strhati mezi lidmi pouta rodinná a opakovati slova toho, kdo v lásce k bliž-

nímu viděl dobro samo v sobě: opusť otce svého i matku svou.« Smysl druhý, vrozený — toť žádostivost slávy a nerozlučně s ní spojená žádostivost vlády, která se již nikterak nemůže státi sociálně humanitní, neboť v panujícím se vždycky přetváří v pohrdání lidmi a v davu — v nenávist k panujícímu. Taková jest psychologie individualismu, který kolem jednotky jako na mlýnském kameni přemlel všecky události evropské historie, a když pod kámen ten padlo jednou tělo cizí, tvrdé jako brilliant — učení Kristovo — i ono podlehlo přemletí. A to dvakráte — v katolicismu, který z Kristových slov učinil nástroj k boji, vládě a inkvisičním ukrutnostem, potom pak v protestantismu, který lásku boží nahradil božím erotem, láskou k Bohu vlastním jménem. Autor široce rozvinuje své názory, a když se navrací k Rusku, začíná přesvědčovati, že to neustálé zříkání se štěstí ve jménu státní ideje, zubožení individuelního života ve tvořivosti a krásnu, nedostatek vůle, vyvolaný tím vším — ty oběti zvolna ohlušovaly a hasily v ruské duši oheň nevraživosti a soupeření, který jest skrytým motorem individualismu evropského. A ty vyvolávají na světlo denní smysl nový — sociálně humanitní, pocit všelidské lásky.

Miňskij jest si vědom tisíce námitek, které mu mohou postaviti realisti, ne-li skeptici vůbec. Fakty každodenního života vůbec nikterak není možno konstatovati příznaky všemocné — »sociálně-humanitní« lásky v ruském lidu. Ale autor nemluví o nejnižších pudech a úsilích ruské duše — ty jsou všude — ale o těch ideálních jejích projevech, které přivádějí v údiv Evropu, tedy především o literatuře, o románu ruském.

Nějaká kouzelná a srdce uchvacující pravda tkví v tom bezedně upřímném románu. Není to jen realismus; Thackeray, Flaubert i Zola převyšují ruské romanopisce pozorovacím smyslem, ale »v literatuře evropské, bez ohledu na různost škol a method, vždy slyšíme lživou notu individualismu, vždy vidíme jeho křečovité sevření« — romantismus idealisováním lže — realismus, mluvě pravdu o lži, obviňuje: j'accuse!« Docela jinak jest tomu v literatuře ruské, spojující v sobě nejvyšší idealismus s krajním realismem; děje se to proto, že »spisovatel ruský jest v takovém vztahu k vytvářeným postavám, tak jako ony k obklopujícímu je světu — s láskou mluví pravdu o pravdě. Proto se zdá Tolstému tak falešným Shakespeare, geniální spisovatel západu, tvůrce tolika světlých blesků: tmavých skvrn. Příkladem tvořivosti Dostojevského, Tolstého, Čechova a Gorkého potvrzuje Miňskij to podkopávání se pod eudemonismus, bázeň ne před kul-

turou, ale před individualistickou p ř í p r a v o u kulturním farizejstvím neméně vražedným duchu lásky než starověké farizejství židovské.

Nepřestávaje na sociálním románu, provádí Miňskij své výyody na filosofických a sociálních theoriích ruských. Jest přesvědčen, že ruští sociální demokraté, opakujíce termíny evropské, vkládají v ně vlastní obsah a mluví-li na př. o budoucí vládě proletariátu, mají na mysli stát založený ne na solidaritě zájmů, nýbrž bezpodmínečně na vzájemné lásce. Řadou citátů z anarchistů Proudhona, Stirnera a Tackera s jedné strany a Rusů Bakunina a Krapotkina se strany druhé ukazuje vykladatel ideje ruské revoluce, že i anarchismus Rusů jest dalek individuálního, egoistického proudu. »Anarchisté ruští popírají dnešní stát, poněvadž je spoután právem a není v něm místa pro vrozený cit lásky.« Od anarchismu však Stirnerova k despotismu diktátorovu jest jen jeden krok; rozdíl mezi Napoleonem a Stirnerem jest jen kvantitativní. »Kvalitativně pak nevycházeje z hranic evropské historie těžko může člověk nalézti zjev, který by nebylo možno úplně dobře vysvětliti pomocí filosofie bezohledného egoismu, a docela logicky učinil to Nietzsche, stavě ideál nadčlověka ne proti tomu neb onomu ideálu evropskému, nýbrž proti učení Kristovu. Stejným právem mohl by postaviti svůj individualismus proti tomu ideálu lásky, který dlouho nevyslovuje se doutnal v citu ruského lidu, potom vybuchl oslepujícím leskem v ruském románě a nyní mlhou krvavých zběsilostí umírajícího státu ohnivě plane ve vědomí a v činech ruské revoluce.«

Zde malá oprava: autor úplně pomíjí nihilismus ruské duše, který ovládal stejně teroristy činu jako duchem každého z vyjmenovaných tu spisovatelů, triumfuje bezohledně v Dostojevském.[1] Dopouští se tu staré chyby slavjanofilů, které tak ostře odsuzuje na počátku své rozpravy.

V zakončení přenáší se autor do přítomnosti, do praxe. Neslýchané a nepochopitelné na západě »putování k lidu«, které pod heslem »narodniků« bylo nejušlechtilejším, co Rusko vydalo, zdá se nesrozumitelným i těm frakcím, které dnes mají slovo v dumě. Socialisté, nepochopivše nebo zhola nevycítivše vůdčí ideu dějinného ruského dramatu, byli přesvědčeni, že kadeti, vstoupivše do dumy, budou pokračovati, jak toho vyžaduje marxismus, ku svým kastovním cílům. »Proto také, měříce skutečnost ruskou na lokte evrop-

[1] Srovnej moji »Rzecz o Królu-Duchu Rosyi. Fu idzje!« Kraków. Gehethner i Sp. 1907.

ských theorií, tak zatvrzele bojkotovali první dumu, dopustivše se historické chyby, která se snad přičinila o chvilkový triumf reakce.«

Opravdu — neslýchaně silným faktem ve prospěch sociálního humanismu, o němž mluví autor, jest žádost agrárníků dáti svou zemi vesničanům. Autor uvádí jiné fakty, citovější a psychologičtější: srovnává čin Charlotty Corday, vraha Maratova, se Spiridonovnou; tam nádherné gesto, vědomí tvoření historické, krvavé chvíle — zde tiché, němé posvěcení.

»Ó, jaká propast — volá Miňskij — dělí ten mramorový, olympicky pyšný individualismus od prosté, lidsky žhavé a slzami polité lásky našich hrdinných žen, neohlížejících se ani na sebe ani na potomky, jdoucích splniti své poslání jakoby proti vůli, uhypnotisovaných myšlenkou na utrpení národa, hnaných bolem a lítostí...«

Spolu s revolucí ruskou, vedenou ve jménu lásky a podobnou radiovému světlu, vystupuje nová síla duševní — a i ta musí míti vliv na všeobecné dějiny.

Historie nezná národa, ve kterém by se jednotka rozvíjela v témže útisku jako v Rusku — mimo národ židovský. Miňskij srovnává oba národy a nepokládá to za uchylování se od thematu, neboť »musí snad existovati nějaké pouto mezi revolucí ruskou a židovstvím, nazývají-li ji nepřátelé revoluce, chtějíce ji v očích lidu snížiti, tak úporně židovskou.« Zdánlivě těžko jest nalézti dva různější národy. Zde hojnost země — tam nedostatek jí; zde hledání neexistujících hranic — tam hledání stejně neexistující vlasti; zde — strach před širým prostorem, tam strach před uzavřeným ghettem. A odtud rozdíly v psychice lidu, krajní protivy temperamentů.

Miňskij, prováděje ten rozdíl, shledává příbuznost hluboce psychickou, v nejdůležitějším — »poměru k přírodě a k člověku, ku svému »já« a »ne-já« — a tu teprve pozorujeme filosofa meonismu, jednoty v dvojnosti, moralistu s dvěma cestami k cíli. »V lásce jest všecko možno,« řeší mystickým způsobem záhadu autor »Náboženství budoucnosti« — »nepřivádí nás téměř v údiv, když jinoch židovský jde na záhubu v obraně svobody národa, který v téže snad chvíli béře účast v pogromu, vrhaje na pospas mučednické smrti jeho otce nebo matku.« Podobně »neudivuje nás, že filosof a prorok ruský Vladimír Solovjej modlí se za národ židovský. Ale představme si na chvíli, že tak postupuje Hegel, Comte nebo Spencer, a pochopíme všecku nemožnost, nezvyklost a podivuhodnost takové modlitby.«

Z toho důsledky: revoluce v Rusku má pramenem lásku; sama láska neuznávající násilí nevede k ničemu, a literatura ruská v osobě

nejšlechetnějších svých představitelů podala důkazy toho. Všecka tvořivost vzniká z individuelních aspirací, z lásky nepopírající egoistické žádosti. Tož »to, co nazývám sociálním humanismem, není negací individualismu, nýbrž jeho přetvořením, slitím, synthesou milování přírody s láskou k člověku, kultuře a pravdě.«

Po delších debatách o socialismu v Evropě i v Rusku potvrzuje Miňskij, že »tam, kde končí sociální demokratismus — začíná sociální humanismus«. »Kde končí odstraňování budoucnosti, tam počíná nové budování... theorii materialismu historického máme hoditi přes palubu jako smrtící a cizí jed« — takový činí na konec závěr.

Celá rozprava o »ideji ruské revoluce«, ač vychází z reálných fakt a rozebraná Miňskim na podkladě praktickém — zakončením svým nejlépe ukazuje mystické inklinace autora, tak zvláštně toužícího, smířiti svět pěsti, nože a pušek se světem všelidské, zcela náboženské lásky. »Jest věcí docela pochopitelnou, že pojímání procesu světového jako ekonomického boje jest normálné a pravdivé pro individualistu. Ale pro nás, kteří jsme vytrpěli jiný poměr k světu, snad chorobný, ale tak nám blízký a drahý, poměr všelidské lásky a posvěcení — pro nás normálním a skutečným jest pojetí světového procesu jako m y s t e r i a všeobecné (kosmické) lásky a oběti.«

Nepokládám ten nový pokus uhodnouti poslání duše a národa ruského za šťastnější než ostatní. Hřeší tím, čím i ostatní; příliš kathedrovým a spolu idealistickým uvažováním o předmětu, nová idea příliš ovládnuvši svou krásou autora, káže mu zavírati oči před fakty dnešního dne, a v záplavě krve unáší ho na bílé lodi, zahleděného v novou spasnou hvězdu. A zatím krvavé moře logikou života Krále-Ducha rozrušené musí šíleti — a orkán jeho pohltí bílé lodi. Miňskij svatě věří, že v rozhodné chvíli na dané znamení nastane ticho — po něm bratření se ve všeobecném milování. Ale duše ruská ve svých výbuších nikdy neznala mezí, a pozdvihnuvši zápalnou hubku — nejprve zničí a úplně obnaží — potom pak na úplně neznámých zásadách začne vytvářeti nový život.

Z rukopisu přel. *K. R.*

Úkoly obcí při řešení otázky bytové.

Napsal Vincenc Uzel.

(Pokračování.)

Přeplnění bytů a úmrtnost ve velkých městech jsou v úzkém příčinném spojení, které bylo konstatováno zvláště při četných pozorováních o tuberkulose. V Mannheimu na př. bylo poznáno, že podíl tuberkulosy na celkové úmrtnosti obnáší, obývají-li v bytě, obsahujícím 1—3 pokoje, jednu místnost méně než 2 osoby — 23·4%, 2—3 osoby — 34% a více než 3 osoby — 42·2%.[1]

Se stanoviska sociálního jest dále velice na pováženou faktum, že čím menší jest příjem celkový, tím větší procento tohoto příjmu vypadá na náklad bytový.

Pátráme-li blíže po příčinách stoupající výše nájemného ve velkých městech, tu přijdeme k poznání, že příčiny ty jsou velice různé, naskytá se nám celý soubor zjevů hospodářských, často různých v jednotlivých městech, ale hlavní příčinou jest vždy monopolový ráz městské půdy, ku zastavení se hodící, který jest příčinou stoupající renty pozemkové. Mnozí chtí výši nájemného přivésti ve spojení s výší daně činžovní.

Ale výše daně činžovní jest sice jedním momentem na výši nájemného působícím, není to ale ani moment jediný ani hlavní, a mnozí dokonce působení daně činžovní na utváření cen bytových vůbec popírají.

Dokladem tvrzení toho jest nám porovnání poměrů rakouských s poměry pruskými.

V Prusku daň činžovní obnáší při domech obytných pouze 4% ceny užitkové domu, a tu připadalo v r. 1901 na jednoho obyvatele v Berlíně 195 marek činže, kdežto ve Vídni, kde obnáší daň činžovní $26^2/_3$% nájemného, připadal v r. 1900 na jednoho obyvatele pouze obnos 186·2 K (= 158·44 marek).

---

[1] Eberstadt. Str. 356. Viz též Oldendorf: Einfluss der Wohnung auf die Gesundheit a Gruber: Tuberkulose und Wohnungsfrage.

Zmíněné zvýšené poptávky po bytech chápe se spekulace pozemková a skupuje pozemky v obvodu městském a na periferii ležící, a když rostoucí populací zvýšený ruch stavební dospívá až k těmto pozemkům, žádá za ně ceny tak přemrštěné, že se náklady stavební nepřiměřeně zvyšují, což zcela logicky dochází výrazu ve zvýšeném nájemném.

Tato spekulace pozemková stává se často přímo bezohlednou sociální lichvou, když spekulant vyčkává, až celé okolí jeho pozemků jest zastaveno a všemi vymoženostmi moderního velkoměsta (dlažbou, osvětlením, kanalisací, komunikacemi atd.) opatřeno, aby pak své pozemky řečenými velkoměstskými zařízeními (ku kterým ničím nepřispěl) na ceně vzrostlé za ceny často přímo horrentní zpeněžil.

Tím ovšem ceny bytů stoupají stále, a velkoměstská otázka bytová stává se palčivým problémem sociálním, vyžadujícím pronikavé reformy, nemá-li obyvatelstvo vydáno býti v šanc nesvědomitému vykořisťování při ukojování své potřeby bytové na úkor ostatních potřeb životních a kulturních.

Vzhledem k těmto neblahým poměrům jest nutno, aby zde správa veřejná pevnou rukou zasáhla, stavila mez bezuzdné spekulaci jednotlivců a vytvořila právní poměry nové.

Nezmiňuji se zde o činnosti charitativní jednotlivců, směřující k řešení otázky této, neb činnost tato zůstane vždy omezena na úzký kruh určitého stavu neb jednotlivých tříd obyvatelstva.

Z orgánů veřejných jest v první řadě obec povolána, by se chopila řešení otázky bytové, tak hluboce a všestranně zasahující do sociálního života jejího.

Samo zákonodárství dává obcím značnou ingerenci v tomto směru stanovením kompetence jich ve věcech stavebních.

Při stanovení regulačních plánů má obec právo a moc určiti šíři ulic, plochu náměstí a veřejných sadů a stanoviti velikost bloků stavebních a hloubku dvorů. V některých státech dokonce má obec právo provésti nucenou kommasaci pozemků stavebních za příčinou dosažení výhodné regulace v prospěchu veřejném.[1]

Při povolování pak jednotlivých staveb může obec jako stavební úřad první instance přihlížeti k individuelním poměrům města a povolovati jen stavby takové, které vyhovují požadavkům estetickým, zdravotním a j. (na př. ustanoviti výšku staveb, počet poschodí,

---

[1] Viz článek »Städtiches Bauwesen« v Mischler-Ulbrichově Österreichisches Staatswörterbuch II. vyd.

šířku chodeb a schodů, zameziti stavbu bytů podzemních, podkrovních a příliš těsných atd.).

To jsou praeventivní prostředky, jakými disponuje obec při provádění politiky bytové.

Avšak i ohledně čtvrtí městských již zastavěných, kde mimo případ celkové assanace těžko lze měniti plán města, způsob zastavění a stavební kvalitu jednotlivých domů, může správa městská působiti na odstranění četných vad, ve způsobu bydlení obyvatelstva se jevících.

Děje se to zvláštním organisovaným dohledem policejním a zdravotním nad byty (inspekce bytová).

Funkcí tou pověřen bývá zvláštní úředník městský, který jest často pouze orgánem výkonným bytových neb zdravotních komisí městských.

Jeho hlavním úkolem jest kontrolovati způsob užívání bytů, všímati si všech závad zdravotních, morálních a sociálních, snažiti se odstraniti hlavní závady působením na majitele domů i nájemníky a oznamovati resultáty svého pozorování městskému úřadu neb zmíněným komisím.

V některých státech jest takový dozor bytový obligatorní, jinde opět jen fakultativní, někde má ráz více policejního, jinde opět zdravotnického zařízení.

Nejdále v tomto směru dospěla Anglie, pak Belgie, Francie a Německo.

V některých městech spojena jest bytová inspekce s bezplatnou poptavárnou po bytech, v kterémž případě město samo organisuje nabídku a poptávku bytovou.

Zařízení takové dospělo své dokonalosti ve Stuttgartu, kde jsou majitelé domů povinni, oznámiti uprázdnění bytu městskému úřadu bytovému, který seznam prázdných bytů uveřejní v městském úředním oznamovateli a mimo to popis bytů s jich náčrtkem k nahlédnutí nájemníků byt hledajících vyloží.[1]

Řádně organisovanou inspekcí bytovou docílilo by se nejspolehlivější statistiky bytové, která má velkou důležitost při řešení nejen obsáhlé otázky bytové, ale i dalších otázek sociálních. —

Ale činnost komun na tomto poli, ačkoli mnohého může docíci zlepšení poměrů bytových, nestačí na odstranění příčin otázky samé.

---

[1] Viz Damaschke: Aufgaben der Gemeindepolitik, 5. vydání. (Fischer, Jena 1904.)

Příčiny tyto tkví hlouběji, jsou důsledkem panujících poměrů sociálních a právních, které nelze zreformovati neb odstraniti nařízeními rázu policejního.

A tu mnozí hledají lék v první řadě v oboru politiky daňové.

Řešení otázky bytové na tomto poli není nijak snadným, neboť tu naráží se na panující poměry veřejno-právní, na rozdělení břemen veřejných dle stávajících systemů berních a každé přesunutí břemen těch vyžadovalo by nutně reformy berní.

Proto za daných poměrů jest nutno přizpůsobiti finanční politiku komunální platným systemům berním a hledati nové prameny příjmů městských v oborech, kde by nenastala kollise s finanční politikou státní, po případě domáhati se, aby stát některých pramenů daňových ve prospěch obcí se vzdal.

A v tomto směru docíleno bylo v mnohých státech příznivého výsledku vzdáním se státu daně pozemkové a domovní ve prospěch obcí.

Známý sociální politik Schäffle nebyl příznivcem této myšlenky a neprorokoval jí zdaru.[1]

Ale pokud se Pruska dotýče, byl špatným prorokem, neboť tam již v roce 1893 vzdal se stát daní realních ve prospěch obcí a též v Rakousku po uzákonění berní reformy z r. 1896 ozývají se četné hlasy, aby daň pozemková a domovní ponechána byla tělesům autonomním.

Na základě pruského zákona o dávkách komunálních vznikla myšlenka o zdanění přírůstku městské renty pozemkové ve prospěch komun a o řešení otázky bytové tímto způsobem.

Damaschke definuje rentu přírůstkovou jako zvýšení ceny holé půdy, které nastalo bez zlepšení půdy a bez přičinění jednotlivých majitelů,[2] z čehož plyne, že zvýšení ceny půdy následkem meliorací a pod. není rentou přírůstkovou, jsouc výsledkem práce, přičinění a nákladu jednotlivcova, ktežto pravá renta přírůstková vzniká nikoli prací jednotlivcovou, nýbrž všeobecnou prací kulturní veškerenstva.

Rostoucí populace měst, zakládání nových ulic, kanalisace, instalování osvětlení, rozšíření komunikace, stavba továren, průmyslových podniků, kasáren atd. — to jsou momenty zvýšující městskou rentu pozemkovou.

---

[1] Grundsätze der Steuerpolitik (Tübingen 1880).

[2] Aufgaben der Gemeindepolitik, str. 107.

Jedná se zde tedy o pravé zisky konjunkturní, bezzásložné, vyvolané organisovanou prací kulturní celé společnosti, kde subjektivní činnost jednotlivcova se úplně ztrácí. Stoupání městské renty pozemkové, podmíněné rychlým vzrůstem měst, není nijak nepatrné, ano v některých městech dosahuje výše ohromné.

Tak na př. v Kantově ulici v Charlottenburku stoupla cena 1 m^2 pozemku v 15 létech 1883—1898 o 750% a v předměstí drážďanském Laubegastu za 20 let 1879—1899 dokonce o 1300%.[1]

Ale nemusíme jíti daleko do ciziny, neboť na pražských předměstích máme nejlepší příklady stoupání ceny půdy nezastavěné následkem přibývání populace.

Parcelace bývalých hospodářských usedlostí na Vinohradech: Kravína, Smetanky, Kanálky, Pštrosky, Eichmanky, Kuchynky atd. vynesly majitelům jich statisíce a bylo by vděčným úkolem statistiky, vyhledati ve sbírce listin úřadu knihovního, jaká byla poslední kupní cena těchto usedlostí jako celků a jaké sumy byly dosaženy při nedávné jich parcelaci.

To, co pozorovati bylo na Vinohradech, bude se opakovati v jiných, nově zkvétajících obcích blíže Prahy.

Stavební ruch na Vinohradech překročil celkem svůj vrchol, neboť další rozšiřování města směrem k olšanským a strašnickým hřbitovům a vzhledem ku nastávajícímu rozkvětu obcí na levém břehu vltavském, podmíněnému sbořením hradeb Prahu tam lemujících a otevřením chystaných komunikací, bude pokračovati již asi tempem valně zvolněným.

Též poloha Karlína a Žižkova nedává naděje na další značnější rozšiřování těchto měst. Za to ale — jak již dotčeno — pro místa za bývalou branou strahovskou a bruskou ležící: Tejnku, Břevnov, Střešovice, Dejvice, Bubenč, Přední Ovenec a j. nastává v brzku po úplném odstranění hradeb, zřízením elektrické dráhy na Hradčany a do Bubenče, postavením nového mostu z třídy Mikulášské a zřízením průkopu letenského nová epocha, sem obrátí celý příliv obyvatelstva a vrhne se horečná spekulace stavební.

Totéž platí o pozemcích v Podole a Bráníku po vystavění tunelu vyšehradského a pobřežní silnice podolské.

Pozemky, sloužící dnes účelům čistě zemědělským a mající běžnou cenu pozemků skutečně hospodářských, budou v ceně stoupati a to tím více, čím ruch stavební k nim se bude blížiti a čím déle budou majitelé jich nabídkám ku prodeji vzdorovati.

---

[1] Damaschke. Str. 111—113.

Veškeré neblahé zjevy národohospodářské při rozšiřování velkoměst obvyklé: spekulace pozemková a bezzáslužné obohacování majitelů pozemků, nezdravá horečka stavební a stoupání cen bytů dostaví se určitě i zde.

A na ohromném tomto zisku jednotlivců ze stoupající renty pozemkové nebudou dotyčné obce ničím participovati, ačkoli tyto za příčinou svého rozšiřování budou musiti kontrahovati nové veliké půjčky na dlažbu, kanalisaci, zřizování nových komunikací, osvětlování, zavádění vody pitné i užitkové atd.

Půjčky tyto budou moci býti súročeny pouze zvýšením stávajících přirážek a zvýšení to stihne zase jen dosavadní poplatníky daní přímých (mimo daň osobní z příjmu), takže všechny kruhy poplatnictva dosavadního přispějí ku zvýšeným břemenům obce, jen ti, kteří z rozkvětu města zbohatli — majitelé pozemků stavebních nepřispějí ničím ze svého tučného zisku.

Z toho viděti, že v tomto směru zeje v hospodářském systemu útvarů veřejných velká mezera a že v době, kdy naše města odkázána jsou ve svých potřebách skoro výhradně na přirážky, jichž výše naplňuje často poplatníky a rozpočtové komise na radnicích našich největšími obavami do budoucna — uchází městům v nezdaněném zisku ze stoupající renty pozemkové bohatý pramen příjmový.

Nelze se proto diviti, že v posledních létech jeví se v různých státech snaha, čelící k tomu, aby útvary veřejnoprávní participovaly na zisku tomto. A v první řadě má nárok na část těchto zisků o b e c, která veškerá zařízení velkoměstská, podmiňující vzrůst města, svým nákladem podnikla.

Myšlenka tato proniká v Německu vždy hlouběji působením svazu německých reformátorů půdy (»Bund der deutschen Bodenreformer«).[1]

---

[1] K pochopení tohoto u nás celkem málo známého směru stůjž zde program svazu.

Svaz německých reformátorů půdy spatřuje v otázce země a půdy nejpodstatnější část problému sociálního.

Svaz pracuje k tomu, aby země a půda, tyto základy celé národní existence, jedním právem se řídily, které by umožňovalo užívání jich za dílnu a obydlí, které by vylučovalo každé zneužití jich a které stoupání ceny, bez práce jednotlivcovy nastalé, dle možnosti národnímu celku prospěšným činí.

S tohoto stanoviska klade svaz následující požadavky:

I. Organické převedení reálního kreditu do veřejných rukou.

II. Zabránění všeobecně škodlivému využití přírodních sil a monopolových živností a těžení.

Na základě §§ 25. a 27. pruského zákona o dávkách komunálních ze dne 14. července 1893[1] vyvinuly se hlavně tři druhy zdanění přírůstku městské půdy:

1. *Zdanění dle obecné ceny pozemků.*

Forma tato zavádí se zhusta na místo zdanění dle užitkové ceny, kteréž na stoupání hodnoty pozemku následkem rozšiřování města žádného zřetele nebéře, nýbrž zdaňuje pozemek jen dle užitku, v určité době jím poskytovaného.

III. 1. Udržení a rozšíření pozemkového vlastnictví obcí dle určitého plánu.

2. Vydání bytového zákona, který by zabraňoval spekulativnímu a nemírnému využití půdy a vylučoval místnosti obytné, které by neodpovídaly oprávněným požadavkům ve směru zdravotním a mravním.

3. Zdanění nezastavěné městské půdy dle ceny, již určiti jest vlastním odhadem. Vyvlastňovací právo obcí za cenu určenou vlastním odhadem.

4. Při stoupání ceny, které přivoděno bylo melioracemi na veřejné útraty (stavbou mostů, škol, musei, drah uličních, zřízením parků atd.), zdanění majitelů půdy, jichž majetek tím v ceně stoupl, a sice v poměru tohoto stoupání ceny.

5. Při venkovských nucených prodejích právo předkupní obce, po případě státu.

6. Vnitřní kolonisaci dle určitého plánu státem prováděnou a sice ve formě, která by vylučovala spekulační užívání neb předlužení nově zřízené usedlosti.

7. Zajištění pohledávek stavebních řemeslníků.

8. Podporování oněch stavebních společenstev, která na společném majetku trvají, hlavně též pachtovním přenecháním pozemkového vlastnictví obecního.«

Orgánem svazu jest sociálně-politický časopis »Deutsche Volksstimme«, mimo to slouží směru tomu revue »Jahrbuch der Bodenreform«, vydávaný předsedou svazu Damaschkem.

Svaz čítá přes 200.000 členů všech stavů společenských.

[1] § 25. zní: »Obcím jest dovoleno zavésti zvláštní daně z držby pozemkové.

Uložení daně může se díti dle čistého výnosu, po případě ceny užitkové jednoho neb více roků, dle pachtovní po případě nájemní ceny neb dle obecné ceny pozemků a budov, dle stávajících v obcích odstupňování držby pozemkové neb ve spojení více těchto měřítek.«

§ 27. zní: »Daně z držby pozemkové buďtež rozděleny dle stejných norem a sazeb.

Pozemky, jež určením stavební čáry na stavební ceně vzrostly (stavební místa), mohou býti dle poměru této vyšší ceny výše zdaněny než pozemky ostatní.

Toto zdanění musí býti upraveno berním řádem.«

Mysleme si na př. pozemek nezastavěný uprostřed rozšiřujícího se velkoměsta, jehož prodej k účelům stavebním majitel úmyslně zdržuje, aby vzhledem k nedostatku vhodných míst stavebních a při stále stoupající poptávce po nich cenu jeho do výše vyháněl.

Pozemek ten je prozatím hospodářsky vzděláván a za systému zdanění dle užitkové ceny platí se z něho pouze několik marek daně. Cena jeho skutečná jest ale vzhledem k jeho poloze aspoň 100.000 marek, a tu v případě zavedení zdanění dle obecné ceny musil by majitel při 2 ‰ sazbě zaplatiti obci 200 marek daně. A uváží-li se, kolik spekulantů ve velkoměstech vylíčeným způsobem vyhání cenu svých často rozsáhlých pozemků do výše, přijde se k poznání, jaký vydatný nový pramen příjmový otvírá se tu obcím do budoucna.[1]

Cenou obecnou rozumí se cena tržní. Obtíže ovšem působí — hlavně s počátku — odhad ceny pozemků, každý odhad jest vždy více méně subjektivní a nikdy nebude lze se vyhnouti odhadům příliš nízkým a naopak zase přemrštěně vysokým — máme v tom směru zkušenosti u nás v Rakousku při parifikování hodnot činžovních a při odhadech příjmu při ukládání osobní daně z příjmu.

K zamezení přemrštěných odhadů (ať nízkých, ať vysokých) čelí návrh Svazu německých reformátorů půdy, by cena pozemku určena byla vlastním oceněním majitelovým, a aby obec měla právo za takto určenou cenu pozemek převzíti, čímž by na jedné straně uspořena byla práce s odhadem úředním spojená a na druhé straně zabráněno by bylo odhadům příliš nízkým.

Doposud zavedlo daň pozemkovou dle obecné ceny 231 obcí pruských.[2]

Sazba berní stoupá od 1·5 ‰ až do 4·25 ‰. Ve Frankfurtu n. M. zdaněny jsou pozemky zastavěné dle hodnoty užitkové, pozemky pak nezastavěné dle ceny obecné.[3]

---

[1] Damaschke uvádí v cit. díle (str. 136) příkladem vzrůst příjmů obecních po zavedení této daně v městech:

Jméno	sazba v ‰	nynější výnos	dřív. výnos	více v %
Barmenu	3	1,088.043	928.210	17
Biebrichu	3	154.000	103.000	49
Hanavě	2	156.000	136 416	15
Koblenci	2	288.000	221.600	30
Wiesbadenu	2	925.000	657.000	41

[2] Jahrbuch der Bodenreform roč. 1906. Str. 78.

[3] Eberstadt: Das Wohnungswesen. Str. 382.

Účinek této daně se všude brzy dostavuje: majitelé pozemků, aby nemusili se stoupající cenou pozemku platiti stoupající daň, vzdají se další spekulace a prodají raději dříve své pozemky, tím uvolní se více půdy stavební, ruch stavební oživne a následkem vzrůstu počtu nových bytů zastaví se jich zdražování.

Že podstata a výsledky této daně našly povšimnutí i v Rakousku, dokazuje jednání na IV. sjezdu německo-rakouských měst v Bregenci v roce 1905 odbývaném, na kterém mezi jinými předměty jednalo se i o reformě půdy městské a jejím zdanění.

Při té příležitosti uznáno bylo, že princip naší daně pozemkové dle výnosu není správným při těch pozemcích, při kterých cena jest nezávislou od jich výnosu.

Pozemky uvnitř neb na periferii města zkvétajícího mají pravidelně zvláštní, od jich hospodářského výnosu zcela neodvislou cenu, která zakládá se na možnosti, po případě pravděpodobnosti dřívějšího neb pozdějšího jich zastavění.[1] Jako drastický příklad nepoměru mezi cenou pozemku a zdaněním jich v Teplicích uvedl referent případ, ve kterém pozemek v centru města ležící, který v roce 1902 ku stavbě vil za obnos 1852·40 K byl prodán, platil na dani pozemkové obnos 16 K 73 h, čili 0·009% ceny tržní!

Referent navrhuje na místo dosavadní daně pozemkové s přirážkami zavedení zvláštní dávky z ceny půdy nezastavěné ve výši ½% ceny obecné, sazbu tedy mnohem vyšší, než zavedena jest v městech pruských.

Pronikavou reformu financí kommunálních, zvláště odstranění zhoubného systému přirážkového a odkázání výnosů státních daní reálních tělesům autonomním nelze v Rakousku prozatím očekávati, přes to, že výnos daní osobních, zvláště osobní daně z příjmu, rok od roku stoupá, ale zavedení dávek z pozemkového vlastnictví městského ve prospěch obcí dalo by se i v rámci dosavadního systému berního provésti.

V tomto směru navrhuje referent, aby se interessované obce postaraly prostřednictvím svých zástupců na sněmu zemském za vydání tak zv. zmocňovacího zákona, kterým vybírání daně dle obecné ceny pozemků bylo by povoleno zemským výborem za souhlasu místodržitelství.

---

[1] Viz Dr. Russ: »Über die Erschliessung neuer kommunaler Einnahmsquellen auf dem Wege der Bodenreform«. (Jahrbuch der Bodenreform roč. 1905. — Str. 184 a násl.)

Pokud pisateli této studie známo, přikročilo z rakouských měst první Brno k zavedení zmíněné dávky.

2. *Daň z prodeje pozemků* (Umsatzsteuer).

Vedoucí myšlenkou při tomto druhu daně jest, postihnouti pozemek daní při přechodu vlastnictví jeho.

Základem daně jest cena tržní.

V Německu existuje tato daň buď jako dávka státní neb městská, v Rakousku zavedena jest jako státní poplatek převodní. Daní touto postihuje se pravá hodnota pozemku, takže stoupající jeho hodnota dochází výrazu ve zvýšené ceně tržní a tím i ve zvýšené dávce.

Pokud se výše daně týče, jest v mnohých městech německých na pozemky nezastavěné uvalena vyšší sazba než na pozemky zastavěné. (Na př. v Berlíně, Charlottenburku a jinde.)

(Pokračování.)

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Pokračování.)

V.[1]

Druhé zasedání zemských sněmů.

Na den 19. listopadu r. 1866 byly svolány zemské sněmy říše rakouské. Všechny byly v stejný den zahájeny, všem až na sněm uherský předložen byl vlastnoruční list císařský z 13. října, vyslovující po válce národům uznání a díky panovníkovy. Sněmu uherskému dostalo se zvláštního reskriptu, který svědčil, že pány politické situace jsou Maďaři a že koruna snaží se učiniti vše, aby se s nimi narovnala. Změnila své stanovisko, odmítavé vůči požadavkům Maďarů, z doby před vypuknutím války — slibovala nyní po válce jmenování zodpovědného ministerstva, znovuzřízení municipální samosprávy, byla ochotna jednati o modifikaci zákonů z r. 1848. Těžisko politiky rakouské leželo tehdy v Uhrách. Cítili to Češi i Němci. Němci chtějíce využít situace ve prospěch centralismu, 15. listopadu ve Vídni usnesli se, všude na sněmích žádat v adressách za okamžité svolání říšské rady, odsoudit politiku zářijového manifestu, ale vyhýbat se všem polemikám o otázce uherské. Češi před zasedáním byli přesvědčeni, že ostatní národové slovanští v Rakousku, zvláště Poláci, sdílí jejich politické názory a souhlasí s jejich taktickými kroky.

Akcím české politiky otevřeny zůstaly sněm království českého a sněm markrabství moravského. Od posledního jejich zasedání ve

---

[1] Stenographische Berichte des böhmischen Landtages. Fünfte Jahressession 1866. Stenografické zprávy sněmu Českého. Páté zasedání 1866. Prag 1867. — Landtags-Blatt über die Sitzungen des mit allerhöchstem Patente vom 14. October 1866 einberufenen mährischen Landtages. (Nach den stenographischen Aufzeichnungen.) Sněmovní list o seděních moravského sněmu zemského nejvyšším patentem, daným dnem 14. října 1866 svolaného. (Dle stenografických zaznamenání.)

prospěch českého živlu nezměnilo se na nich celkem ničeho a poměr stran k sobě zůstal na nich takový, jaký byl v posledním zasedání. Historické šlechtě v Praze dostalo se jisté výhody jmenováním hraběte Nostice nejvyšším maršálkem zemským. Byla to jakási náhrada za to, že nikdo ze stoupenců historické šlechty nebyl jmenován českým místodržitelem. Čeští lidoví politikové, i směru radikálního, nemohli upírati hr. Nosticovi, ačkoliv češtiny neznal tak, aby v ní mohl říditi schůze, »spravedlnost k národnosti české«, kterou osvědčil již dříve za doby Schmerlingovy, v létech 1861—1863, zastávaje tehdy tutéž hodnost, na niž nově nyní byl jmenován.

Na sněmech obou zemí českých přišly na program jednání dva dříve již řešené, ale nerozřešené problémy politické: postavení Čechů v otázce státoprávní a otázka reformy volebního řádu.

Český sněm scházel se za roztrpčenosti české politické veřejnosti ke kabinetu Belcrediho. Vědělo se předem, že sněm nebude míti dlouhého zasedání, a nikdo neočekával od sněmu toho, posledně zasedajícího, vyřízení mnoha politických otázek. »Jen když dokonávající nyní sněm,« formulovaly »Národní Listy« dne 18. listopadu r. 1866 svá přání, »alespoň za posledního svého zasedání se zpamatuje a po veliké letošní katastrofě vládě přímé slovo stran uznání historických práv a rozšíření kompetence své promluví, jest se nadíti, že za vlivem takovým důstojný sejde se po něm nástupce, a že země tato, království české, pak utěšenější a četnější době půjde vstříc, než mu zakynula nešťastného roku 1866.« V Brně již to chtěli Češi za úspěch pokládati, podaří-li se jim, aby sněm »v adresse se vyjádřil o zárukách moci a jednoty Rakouska«.

* *
*

Za podnět návrhu adress vzal si sněm v Praze císařský vlastnoruční list z 13. října r. 1866. Češi i Němci souhlasili, že na list ten nutno jest odpověděti adressou, a to adressou, která by nebyla jen projevem loyálním. Češi spojení s historickou šlechtou ve výboru pro sepsání adressy zvoleném měli většinu naproti Němcům. Nárh historické šlechty, přijatý lidovými poslanci českými, stal se návrhem většiny, návrh německých centralistů návrhem menšiny. Oba návrhy byly souhlasné v tom, že panovníkovi stejnými slovy vzdávaly díky a vyslovovaly oddanost, ale různily se v otázce státoprávního upravení říše. Přála-li si většina výboru, aby vláda po válce pokračovala v politice, jejíž východisko a směr byl určen autonomistickým a federalistickým smyslem diplomu říjnového a manifestem zářijovým

a jestliže za tím účelem podala parafrasi adressy své z předcházejícího zasedání sněmovního i s žádostí za korunovaci, — menšina útočila v návrhu na vládní politiku manifestu zářijového a za východisko své akce pokládala centralistický smysl diplomu říjnového a patenty únorové. Žádala-li nově většina, »aby pragmatická sankce dle potřeb věku byla obnovena« a důrazněji nežli v předcházející adresse prohlásila se pro rovnoprávnost národní, tu menšina naléhala nyní po válce na zlepšení státních financí, získání úvěru a na nutné reformy ve správě státní. Obě adressy zaujaly stanovisko k událostem na sněmu uherském. Většina méně ostře nežli se slušelo, příliš zaobaleně a ostýchavě vyjádřila se proti dualistické úpravě říše, menšina ve smyslu vídeňské direktivy z 15. listopadu otázky uherské se sice dotkla, ale určitému precisování svého názoru se vyhnula.

Adressa většiny byla v celku adressa politiky historické šlechty, důležitá přání české lidové politiky netlumočila. O nejnaléhavějším požadavku české lidové politiky, o změně volebního řádu, nebyla učiněna zmínka. Těžce to někteří poslanci nesli, a nezdrželi se, aby v adressní debattě o nutnosti změny volebního řádu se nezmínili. Jinak však adressní debatta, trvající dva dny, 6. a 7. prosince r. 1866, byla předem vedena pod dojmem událostí na sněmu uherském a pod dojmem obavy z dualismu. I nespokojenost ke kabinetu Belcrediovu, kterou při debattě otevřeně dali na jevo politikové radikálnější a jen v narážkách politikové mírnější, ustoupila do pozadí před otázkou dualismu. V správném usouzení, že vyrovnání s Maďary bude docíleno, snažili se čeští politikové spojení se šlechtou historickou provésti důkaz, že má koruna česká tatáž práva jako koruna uherská, a že právo národa uherského stejné jest s právem národa českého. Bránili se dualismu, v němž viděli »umělý stroj, který má za účel majorisovati majoritu říše dvěma minoritami« a žádali, aby to, čeho se dostane nyní Uhrům, dostalo se i Čechům. V klamném předpokladu, že Čechům podařilo se uhájiti ústavu proti panovnickému absolutismu jako Uhrům, dovozovali, že koruna česká zachovala »přísnou individualnost a samostatnost«, a Bílou Horu za stejně historicky významnou prohlašovali s Vilagošem, nevidouce, že absolutismus pobělohorský byl absolutismus vítězný, absolutismus povilagošský vyžilý a úpadkový. Aby proti uherským zákonům z r. 1848 měli protiváhu, vzpomněli si na kabinetní list z 8. dubna r. 1848, na nějž od březnového státního převratu r. 1849 zapomínali, a ačkoliv

z řad českých politiků na Moravě před zasedáním sněmovním[1] ozvaly se oprávněné pochyby, zda kabinetní list, který vymohlo město Praha a který nešetřil právní kontinuity a zda zákony, sněmem uherským přijaté a panovníkem sankcionované, mají váhu stejnou, přece tvrdili ústy Riegrovými: »Ale jestli jsou jejich zákony z r. 1848 u nich (Maďarů) právo historické, je u nás právem historickým nejvyšší rozhodnutí od 8. dubna 1848, které nám výslovně zaručuje, že budou v Čechách zřízeny odpovědní centrální úřadové čili místodržitelé odpovědní«. Jako pro práva koruny české nalézali omezení v společných záležitostech diplomem říjnovým taxativně vypočítaných, tak doléhali, aby právo národa uherského bylo obmezeno v tom, »čeho vyžaduje celistvost a velmocenské postavení říše a čeho vyžaduje krví zpečetěné právo království trojjediného«. Doufali, že bez jejich hlasu, bez svolení sněmu království českého vyrovnání skutkem nemůže se dle práva státi, a v této víře své byli utvrzeni prohlášením vládního zástupce, který na novo slíbil neochvějné trvání vlády na zásadách manifestu zářijového.

Svůj starý austroslavistický program, který r. 1848 v listu do Frankfurtu z 11. dubna vyložil Fr. Palacký a který zdůvodnil obavou o národnost českou ze snah velkoněmeckých a ze snah po universální monarchii ruské, znovu za debatty Češi vytýčeli a stejně jako r. 1848 jej zdůvodnili. A domnívajíce se býti jisti, že na tomto programu jsou s nimi za jedno všichni Slované rakouští, těšili se, že i v důsledcích, které z programu toho Češi vyvodili a vyvodí, Slované, zvláště Poláci, budou je vždy následovati. Věřili, že odpor Slovanů vůči užší říšské radě bude obecný a trvalý, a v přesvědčení o tom osudně se zapřisahali: »My na věky věkův do této říšské rady nepřijdeme.«

Adressa většiny výboru, v plenu sněmovny 7. prosince přijatá, byla dne 15. prosince r. 1866 ve Vídni zvláštní deputací odevzdána panovníkovi. Vladař na adressu neodvětil tak, jak by se bylo mohlo očekávati. Byl zdrželivější ve svých slibech nežli při přijímání předcházející adressy sněmu království českého, jen slovy obecnými poděkoval za podporu sněmu a zavázal se pečovat o blahobyt říše a vnitřně uspokojit své národy. Jeho odpověď politické části adressy se vůbec nedotekla.

* *
*

[1] Moravská Orlice z 1. září 1866.

Na sněmu moravském podařilo se tentokráte historické šlechtě, spojené s českými lidovými politiky, zvoliti dvanáctičlenný výbor pro vypracování adressy jako odpovědi na vlastnoruční list císařský z 13. října r. 1866, a nabýti ve výboru většiny. Němci v politické části návrhu adressy snažili se zvítěziti se svými zásadami, nepřátelskými tehdejší politice vládní, a podali návrh znění adressy, která byla parafrásí usnesení německých politiků ve Vídni dne 15. listopadu učiněných. Ale veškerá jejich snaha získati ve výboru pro svůj názor většinu se nezdařila.

Návrh politické části adressy, většinou výboru přijatý, stál obsahem i formou daleko za návrhem adressy sněmu českého. Nepřinesl nové myšlenky proti návrhu českého sněmu a neopakoval otevřeně a bez vynechání požadavky, které byly v adresse království českého. Stejně, jako návrh adressy sněmu pražského za východisko rakouské politiky pokládal autonomistický smysl diplomu říjnového, ale podporovati přání českého sněmu za korunovaci panovníka a osvědčiti se pro historickou individualitu české koruny, toho se neodvážil, poněvadž to byl návrh historické šlechty, která znala historické právo zemí, ale ne historické právo české koruny. Návrh nebránil vyrovnání s Uhry, a sice takovému vyrovnání, které by se srovnávalo s velmocenským postavením celé říše a šetřilo legitimních práv ostatních království a zemí, ale nepřipouštěl k uskutečnění tohoto vyrovnání žádné jiné cesty nežli tu, která byla naznačena v manifestu zářijovém. Jako v Praze, tak i v Brně o vlastních národně politických přáních českého lidu adressa mlčela.

*　　*

*

Stála-li adressa sněmu moravského za adressou sněmu českého, stála i adressní debatta onoho sněmu za adressní debattou sněmu tohoto. Čeští politikové v Brně nevyrovnali se tehdy ani rozhledem ani řečnickým nadáním politikům pražským a mimo pokus o důkaz, že historické právo české neznamená zrušení autonomie markrabství moravského, neřekli nic jiného, nežli co známo bylo z první adressní debatty sněmu pražského. Osnova adressy většiny výboru byla dne 6. prosince sněmovnou zamítnuta, nepatrnou majoritou dvou hlasů. Pád návrhu způsobilo chování se strany střední, která rozhodla se nehlasovati ani pro návrh většiny, ani pro návrh sněmovny. Chtějíc hráti roli nestranného pozorovatele, navrhla, aby k panovníkovi byla vyslána jen zvláštní deputace, která by mu projevila věrnost, díky i oddanost Moravanů, a s návrhem svým zvítězila. 13. prosince

r. 1866 deputace sněmu moravského byla panovníkem ve Vídni přijata. Bez politického programu a politických přání přišla a bez odpovědi politického významu byla panovníkem propuštěna. Nejnaléhavějšímu přání českých lidových politiků, po změně nespravedlivého volebního řádu, po níž zvláštní adressou k panovníkovi volal v předcházejícím zasedání sněm království českého, vláda Belcrediova vyhověti se v druhém zasedání sněmovním neodhodlala. Českému i moravskému sněmu předložila sice návrh na změnu volebního řádu, ale byl to návrh, který obsahoval jen změny více rázu formálního, uváděl volební řád v souhlas s volebním řádem obecním z r. 1864, a vlastni příčinu nespokojenosti Čechů, panství německé minority v zemi, při volebním řádu neodstraňoval. V Praze i v Brně čeští poslanci lidoví pokusili se vládu přiměti k vyhovění naléhavé své žádosti, ale pokoušeli se ji přiměti marně. Kabinet Belcrediho chtěl Čechy podporovati v tom, aby byla jim po budoucí zasedání zachována možnost změniti řád volební absolutní většinou hlasů v sezení sněmovním přítomných, ale dále jíti v podpoře českých politiků nechtěl. Nevypracoval pro český sněm předlohu volebního řádu ve smyslu adressy, předcházejícím zasedáním přijaté, a výslovně dal na jevo, že v tomto zasedání předlohu tu ani nepodá. Za podpory historické šlechty a za odporu centralistických Němců, vinících většinu sněmovní z porušení zemského zřízení a jednacího řádu, vybídli Češi kabinet Belcrediho k iniciativě v otázce volebního řádu, ale bez všeho výsledku. Sněm království českého usnesl se aspoň na tom, aby i v novém zasedání sněmovním bylo možno volební řád měniti absolutní většinou. Na Moravě však snaha Čechův i v tomto jediném směru skončila neúspěchem přes podporu vládního zástupce. Střední strana, která byla jazýčkem na váze mezi stranami na sněmu brněnském, hlasovala proti českým politikům a zatarasila cestu českému živlu k změně volebního řádu prostou většinou.

(Dokončení.)

Jiří Benda

Napsal Dr. Alois Hnilička (Pokrač.)

Úspěch, který mělo provozování Schweitzerovy »Alcesty« na jevišti Gothajském, pak divadelní život, jaký od příchodu společnosti Seylerovy nyní v Gothě se rozvinul, vzbudil v Bendovi dojmy takové, že v mysli jeho vznikly plodné myšlenky jakožto základ pro nový směr další jeho komposiční tvorby a sice v oboru hudby dramatické.

S Bendou — kdysi dítětem venkovského zátiší českého — vystal nyní uprostřed živého residenčního ruchu německého a spolu hudebního. Benda stal se tu divadelníkem ve velkém stylu.

Spřáteliv se s Brandesem, členem to společnosti Seylerovy, nabídl se mu, že v hudbu uvede jeho melodram »Ariadna na Naxu«. Ku melodramatu tomuto dříve již napsal hudbu Ant. Schweitzer, zmíněný již kapelník společnosti Seylerovy, avšak zanechal ji nedokončenu. Skladba ta pak vůbec se ztratila. A tu Jiří Benda komponuje znovu týž text a uvažuje, jak by se dalo slovo mluvené zvýšiti výrazem hudebním,[1] nalezl zvláštní smíšený útvar poeticko-hudební: scenický melodram.

Prvním plodem útvaru toho bylo jeho duodrama[2] na slova Brandesova »Ariadna na Naxu«, které 27. ledna 1775 po prvé ve dvorním divadle Gothajském provozováno bylo.

V titulní úloze vystoupila proslulá heroina společnosti Seylerovy — Charlotta Brandesová, manželka autora textu.

---

[1] V cit. článku Dra Edg. Istela, str. 150 a násl., vyvrací se dovoděním z vlastních údajů Brandesových nesprávnost tvrzení nejprv Reichardtem rozšířeného a po něm stále udržovaného, jako by zevní popud k tomu, že Benda připadl na nově vynalezený jím útvar hudební, zavdala Charlotta Brandeová tím, že Benda, jsa obdivovatelem hereckého a mimického jejího umění, hledal způsob, jakým by její umění jako herečky s prostředky umění hudebního mohlo spojeno býti.

[2] t. j. melodram pro dvě osoby (Ariadne, Theseus).

Tato Bendova práce i přes neobvyklou svou formu doznala rázem všeobecného a neobyčejného úspěchu[1] a úžasně rychle se všady rozšířila.[2]

V »Ariadně na Naxu« sledoval Benda ideu, dosíci již pouhou deklamací mluveného textu, do které zapadá případná hudba, plného dramatického účinu a v tom souhlasí znalci, že Benda první hudební formu melodramatu umělecky zpracoval.[3]

---

[1] Vyšla záhy tiskem v mnohých vydáních a různých úpravách. Nekr. cit. str. 304 uvádí: Eine so ächt genialische Musik war in den Mauern unserer deutschen Schauspielhäuser noch nicht erschollen. Ganz Deutschland weiss auch, welche allgemeine im deutschen Publikum bis dahin unerhörte Wirkung sie von Wien bis Hamburg, von Berlin bis Mannheim und auf allen grossen u. kleinen Theatern hervorbrachte. Srov. dále Schubart Aesthet. str. 112. zejména Kram. Mag. d. M. I., 1., 53, kde při zmínce o posudku »Ariadny na Naxu«. podaném Reichardtem v Kunstmag. 1782, I—III. se praví: »Eine ähnliche Wirkung als Herr R. sagt, dasz dieses Stück auf ihn gethan. habe ich davon mit meinen Augen an einem anderen deutschen Componisten gesehen. Sie war so stark, dasz ihm die heissesten Thränen ausbrachen u. er vor Erschütterung der Seele das Parterre verlies, ehe die Vorstellung zu Ende war.«

[2] Klavírní výtah vydán poprvé r. 1778, dále vydán klav. výtah a partitura r. 1781 a 1785. Benda sám pořídil a r. 1782 svým nakladatelem Schwickertem v Gothě vydal k potřebě soukromých divadel a menších hudeb. společností úpravu »Ariadny« pro 2 housle, violu a violoncello. »Ariadna« se ještě na sklonku první polovice 18. stol. na mnohých divadlech Německa udržela. I počátkem 19. stol. byla vydána (u Josefa Eclera) Kašparem Weissem, členem c. k. priv. divadla na Víděňce, travestie »Ariadny«, což odkazuje k tomu, že sujet její byl i tehdy všeobecně znám.

[3] Že J. Benda jako nikdo jiný před tím svým výrazem hudebním dovedl současníkům duši lidskou takřka do nejzazšího záhybu odhalovati, vyslovuje až enthusiasticky známý básník de la Motte-Fouqé (Reise-Erinnerungen. Dresden 1823, II., str. 184, pak Meine Lebensgeschichte. Halle 1846, str. 38). Dále potvrzuje Forkel, že bylo novým zjevem na poli uměleckém. jak J. Benda hudebně vylíčil momenty psychologické a tragické, a že ve směru tomto přivodil velký pokrok. (Krit. Biblioth. III., 250.) Taktéž Wurzbach (»Künst.-Lex.« I. díl, str. 261). Že nescházelo také hlasů vyslovujících se proti novotě Bendou v život uvedené, vyplývá z podstaty věci samé. Byl to hlavně filosof a aesthetik Sulzer v Berlíně, který proti slohu tomu brojil. Avšak zdá se, že hlasy všeobecně přiklonily se celkem na stranu Bendy a podržely vrchu. Aspoň »Nekrol.« (str. 302) u věci té uvádí: »Man kann allerdings kaltblütig manches gegen die ganze Manier, wo die Musik so oft von der Rede unterbrochen wird, einwenden, aber Benda's Ausführung dieser Form ist so meisterhaft gelungen, dasz alle Einwendungen der Kritik durch den Effekt zum Schweigen gebracht worden.« Srov. též Kram. Mag. r. 1784, str. 64. Dále poukázal v Gothajském »Theaterjournal« z r. 1777 str. 74 Kristian Bohumil

Idee v »Ariadně« provedené přidržel se Benda celkem i při druhém svém melodramatu »Medea« pro Mme Seylerovou na slova Gollerova komponovaném (klavírní výtah vyd. v Mannheimu u Götz & Comp.), v němž za účelem zvýšení nálady a gradace mluveného slova přičinil místy delší a hudebně samostatnější mezihry, než jak učinil při »Ariadně«.

Pobídnut úspěchy svých melodramatů napsal pak Benda díla rozměrnější, ponejvíce ve slohu té doby společnostmi činoherními v Německu pěstovaného »Singspielu«, t. j. hry činoherní se střídavými zpěvy a hudebními mezihrami, v níž neúčinkovali zpěváci, nýbrž herci: tedy více činohry než opery a sice: r. 1776 »Dorfjahrmarkt«, r. 1777 jednoaktovku »Walder« (na slova Gottera, klav. výt. vyd. u K. W. Ettingra v Gothě r. 1777 o 82 stranách), o rok později tříaktovku »Romeo a Julie« (klav. výt. vyd. nákladem Dykischova knihkup. v Lipsku r. 1778 o 54 str.), pak komickou operettu »Holzhauer« (klav. výt. vyd. nákl. Schwickerta v Lipsku a 1778 o 54 str.), dále na text Rousseauův monodrama »Pygmalion« (klav. výt. vyd.

Neefe (1748—98), proslulý pokračovatel slohu J. Bendy a známý učitel Beethovenův, na přednosti Bendova nového slohu těmito výstižnými slovy: »Bewunderung u. Ehrfurcht nehmen meine ganze Seele ein, so oft ich nur eine Partitur von Benda vor mich nehme oder eine seiner Arbeiten aufführen höre. Seine Ariadne — welche glühende hochstrebende Phantasie und reiche Erfindungskraft. Wie so tief alles überdacht! Wie so tief alles im Innersten empfunden! Bald geht die Musik voraus, bald mit der Deklamation zugleich, bald hinter der Deklamation, um die Leidenschaft und die daraus entspringende Handlung vorzubereiten, zu unterstützen, zu erhöhen und fortzuführen, wenn der Schauspieler oder die Schauspielerin den inneren Drang selbst nicht mehr auszudrücken vermochte. Wie ist alles so neu und doch so wahr, so mannigfaltig und doch so übereinstimmend!«

Schubart (Sebrané spisy, Stuttgart 1839, V., str. 120) napsal o melodramatu Bendově tyto významné věty: »Benda hat noch dies ganz eigene, dasz er, gegen das Herkommen, den Kontrapunkt auch im dramatischen Stil anwendet. Er war der erste, der die musikalischen oder deklamatorischen Dramen in Aufnahme brachte u. die Sprache des Schauspielers durch seine Zaubermelodien hob. Diese seine grosse Erfindung ist unter dem Namen Melodram bald in ganz Europa mit allgemeinem Beifall aufgenommen worden. Durch sie ist die Würde der Deklamation auf den äussersten Gipfel erhoben. Jedes Zeichen der Bewunderung, Ausrufung, Frage, jedes Komma, jeder Ruhepunkt, jeder Strich des Denkens oder der Erwartung, jedes auflodernde oder sinkende Gefühl des Deklamators; jede kaum merkliche Durchflössung der Rede wird durch diese Art der Tonkunst ausgedrückt. Zuweilen stürzt auf die musikalische Begleitung in die Rede selber, aber nicht, sie zu ersäufen, sondern sie auf ihren Fluten zu tragen.«

r. 1780),[1] »Lucas und Bärbchen« (klav. výt. vyd. u Schwickerta v Lipsku r. 1786 o 56 str.), pak na slova Gottera »Gesänge aus dem tartarischen Gesetz« (klav. výt. vyd. u Schwickerta v Lipsku r. 1786 o 48 str.), operettu »Das Findelkind« (klav. výt. vyd. tamtéž r. 1787 v Generalbassu).

Bendův komposiční směr v oboru hudby dramatické čelil k tomu, aby výraz jak hry tak hudby zřetelně byl prostoupen a přiléhavě vyjádřen.[2] Odtud vzala také východisko své pozdější reakce proti vlašskému stylu dramatickému, při němž děj a smysl textu bývaly účelům a myšlence hudební z části nebo zcela obětovány.

Další skladbou Bendovou po způsobu melodramatickém byl melodram s vloženými ariemi a chory »Almansor a Nadine« (klav. výtah vyšel ve Vídni r. 1802).

Asi v týž čas napsal Benda na text Ramlera »Cephalus a Procris«, pak kantátu »Amintsklagen über die Flucht der Lalage«, dále kantátu na slova Weisse »Cephalus a Aurora« (klav. výtah vyšel v Generalbassu u Schwickerta o 36 stranách).

Kromě těchto skladeb napsal Benda za svého téměř 28letého pobytu v Gothě celou řadu skladeb komorních, jichž bude později ještě vzpomenuto.

Právě v době, kdy Benda rozvíjel nejplodnější činnost tvůrčí na poli hudby dramatické, začaly se jeho osobní a služební poměry při dvoře Gothajském nepříznivě utvářeti,[3] což mělo v zápětí, že neměl v Gothě více žádného stání.

Roku 1778 došlo k tomu, že Bendův poměr ke dvoru Gothajskému byl náhle rozvázán. Dle všeho cítil se tou dobou u dvora od-

---

[1] Překlad do němčiny pochází od J. Bendy. R. 1906 stal se pokus znovuuvedení tohoto díla Bendova v Berlíně. Viz »Divadlo«, roč. V., č. 4., str. 100.

[2] Výmluvným svědectvím o tom, jaký ohlas vzbudil své doby v Německu J. Bendou nastoupený nový směr ve tvorbě hudby dramatické, jest následující proslovení o komposiční jeho činnosti jako dramatika v článku: »Bemerkungen über die Ausbildung der Tonkunst in Deutschland im XVIII. Jahrh.« (Allg. Mus. Zeitg. v Lipsku, roč. 1801, str. 330): »... Seine Stärke bestand in der Arie (oder vielmehr Kavatine) u. dem effektvollen Rezitativ, welches letztere in Absicht der musikalischen Deklamation (denn die rhetorische ist nicht ohne Fehler) unter die vorzüglicheren gehört, die wir aufzuweisen haben. Hiernach bahnte er sich den Weg zum Herzen und er erreichte gewiss sein Ziel, wo ein Herz anzutreffen war, denn er lebt so ganz für die Kunst, die ihm nicht zur Handlangerin der Eitelkeit diente, sondern wie eine hehre Gottheit in seinem Geiste thronte u. sein ganzes Wesen oft bis zur Entrückung aus der wirklichen Welt erfüllte. O, wann wird uns Deutschland wieder mit einem Georg Benda beschenken!...«

[3] Zdá se, že příčinou toho byl Ant. Schweitzer, sok Bendův.

strčeným — ač domněnku tu přesně zdůvodniti nelze — a proto zmíněného roku opustil bez jakékoliv výslužby svoje dosavadní postavení a přijal místo ředitele hudby při Schröderově divadle v Hamburku. Ale i toto místo se mu brzy znechutilo. Opustiv Hamburk obrátil se pak po různých cestách r. 1779 do Vídně.

Ve Vídni pořádal hudební akademie, jež mnohé přízni se těšily.[1] V době, kdy vídeňské divadlo mělo se státi národním divadlem německým, mluvilo se též o Bendovi co příštím kapelníku jeho; k tomu však nedošlo, ač Benda si toho velice přál.

Po té meškal Benda nějaký čas v Paříži a v Berlíně za účelem provedení své opery »Romeo a Julie«.

Roztrpčen oklamáním všech svých nadějí, jichž splnění v cizině očekával a nabažen těkavého života, jejž za tím účelem vedl, vrátil se opět do Gothy. U dvora byl pak nyní přijat jaksi na milost, byv obdařen výslužným doživotním ročních 400 dolarů.

Benda nezůstal však v Gothě, nýbrž uchýlil se do Georgenthalu, r. 1783 do Ohrdruffu, pak kolem r. 1785 do Ronnenburgu, později zase do Ohrdruffu a odtud r. 1788 opětně do Ronnenburgu jako do zátiší svého, kdež věnoval se jednak komponování, jednak uspořádání a vydávání dřívějších svých skladeb klavírních a vokálních.

Tak vydal v létech 1779 a 1783 své klavírní koncerty, dvě sbírky italských arií s průvodem klavíru, dále v létech 1780 až 1787 šest svazků svých sonat klavírních skladeb a písní.[2]

Od té doby co opustil Gothu, kdež byli jeho rozmarům přivyklí, marně hledal sestárlý již Benda, který následkem eruptivního tempe-

[1] Hanslick ve své: Geschichte des Concertwesens in Wien« uvádí (str. 109), že J. B. v nich vystupoval i jako virtuos na houslích.

[2] »Sammlung vermischter Klavierstücke für geübte u. ungeübte Spieler« (der Herzogin von Gotha gewidmet) komissí Karla W. Ettingra. K 1. svazku sbírky té napsal B. předmluvu, která jeho nazírání zvláště charakterisuje: »Hier übergebe ich dem musikalischen Publikum den ersten Theil meiner ihm versprochenen Klavierstücke. Ich bin weit entfernt mir zu schmeicheln, dass alles, was dieser Theil enthält, allen gefallen sollte, da ich nichts für alle, sondern etwas für jeden zu setzen gesucht habe. Ein jeder überschlage also, was nicht für ihn ist, u. suche das seinige. Wer die Stücke gehörig vorträgt, und doch nichts nach seinem Geschmacke findet, den beklage ich — der beklage mich, wollte ich sagen.«

K prvnímu svazku řečené sbírky připojen jest seznam předplatitelů, v němž uvedeno, že v Praze předplaceno bylo celkem 13 exemplářů dotčené sbírky skladeb Bendových a z vyjmenovaných tam předplatitelů zvídáme, že byli mezi nimi: Koželuh, Kuchař a Seger.

ramentu svého všude u neznámých s ním lidi výstředně si vedl, klidného proň útulku.

Dokud tělesný stav mu dovoloval — trpělť úplavicí — zanášel se svým uměním.

R. 1791 napsal poslední skladbu a to kantátu na vlastní text: »Bendas Klagen«.

O rok později přesídlil do Köstrice, kde již vzdal se všeho skládání a vůbec všeho styku se světem hudebním a žil pak život samotáře, odloučen ode všeho, co by ho mohlo upomínati na dřívější jeho činnost.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Když národů mocných život je uplatnovaní se mohutnou činností kladnou, tvořením vědeckým, uměleckým, průmyslovým, kupeckým, politickým, vojenským atd., u naroda malého, slabého, jakým my Slováci jsme, národní kladnou tvořivost absorbuje vzdor proti evoluci národní assimilace.

Tomuto jakoby chemickému processu vystaveny jsou asi všecky drobné nárůdky, snad na výstrahu před zloduchem národní drobivosti a odstředivosti.

Na Slovensku v několika redakcích hotoví se těch málo a malých slovenských časopisů. Není ani jediného denníku. Nevydává se zhola nic illustrovaného. Knižka nová, slovenská, patří na knižním trhu ke břídkostem.

Na pěstování vědy a umění v moderním smyslu slova nelze ani pomýšleti. Bez škol, bez ústavů pro vědu a umění, bez lidí odborných není ani kdo by tvořil, ani pro koho. Že se přece u nás všelico tvoří a odebírá toho někdy je až mnoho od »hnaných žitiansvoťou«, ale tuze málo na samostatnou národní osvětu.

I průmyslník neb kupec slovenský, poněvadž »musí s vlky žít, musí také s nimi výt.« Na př. i jen slovenský nápis závodu veřejný na ulici dostačí téměř všude na Slovensku, aby takový závod byl národnostními protivníky boykotován a tím zničen. Proto těch slovenských nápisů ještě i v nejslovenštějším Martině Mikuláši neb Tisovci je tak velice pořídku.

Slovenskou politiku ve sněmě pokouší se pěstovat 6 slovenských poslanců. Z těchto jeden na dva roky je uvězněn za literární činnost (Juriga), dva pak mají to predestinováno v blízké budoucnosti (Hodža a dr. Blaho), protože jsou slovenskými redaktory. I ti ostatní, jakmile ve sněmě neb doma v obci ústa otevrou, jako by do vosího hnízda sáhli. Každé jich slovo střeží královský fiskus, slúžný, notář neb jiná kreatura. Hned je hotova žaloba pro pobuřování, a hned tisícovky korun pokutových a léta věznění je stihnou. Takovíto »zlí časové« jsou losem slabých.

Proto ze Slovenska o kladné národní tvořivosti slovenské psáti lze málo kdy. Zůstává jen pokračování v kapitole slovenského utrpení.

Poslance Jurigu, na 2 roky vězení a na veliké pokuty odsouzeného, lituje každý člověk dobrého srdce. Ale teď i »milovati bližního svého jako sebe samého« je zločinem. Za to 6 obyvatelů z Lábu (v Prešpurské) dostalo se na lavici obžalovaných v Malackách. Sbírali totiž mezi sebou

dobrovolně peníze na placení Jurigovi přisouzených ohromných útrat pokutových a pravotných. Každému z těchto justicia v Malackách nasoudila zaplatit 50 korun pokuty.

Na 3 měsíce vězení a 100 korun pokuty 19. dubna odsouzen Ignác Polák, rolník z Hochštetna při Prešpurku. Napsal totiž do Národního Hlásníka, že v nynějších poměrech Slovákům není zdrávo býti »národem holubičím«, ale lépe by zde bylo národu draků. Toho se tak velice polekali fiskus a porotci, že tichého rolníka, jenž ani jen sám sebe na draka nepřeměnil, krutě odsoudili na 3 měsíce do vězení a 100 korun pokuty.

V Malackách, když slovenský kandidát poslanectví chtěl mluvit k lidu, zaplacení náhonči překáželi mu v tom křikem a vyvolati chtěli rozbroj v lidu. Nestalo se jim nic zlého. Když ale maďaronský a klerikální kandidát Trubíni otrubami své omezenosti hostil tam posluchače, a z těchto někteří dali výraz své nevole, hned z nich 7 občanů pohnáno před soud do Malacek. Výjimečně tentokrát vinnými byli uznáni jen dva, z nichž jeden dostal 14 dnů a druhý 3 dny vězení.

V tomže koutě Maďarorságu (blízko Moravy) i u pospolitých žen jeví se silné národní vědomí. Do církve Záhorské když páni poslali za katolického kněze maďaronského Hojszíka, nechtějíce vyplnit dojímavé prosby církevníků, žádajících sobě oblíbeného kaplana Žáka, ženy záhorské demonstrovaly proti Hojszíkovi tak účinně, že brzo octnul se za vsí. Proto 33 žen a 1 muž hnáno před soud, kde nade všemi vyřčen krutý ortel, spolu 3 leta 10 měsíců vězení.

Každé zlo dostává mladé a rychle se množí. I sensační proces Hlinkův (v Ružomberku) jako by se rozplozoval. Nejnověji zase 400 korun pokuty a 1 měsíc vězení přisoudili mu za slova, vyřčená při přelíčení, jimž jiný smysl přivlastnili nežli on.

Výroky Hlinkova prvního procesu potvrdilo i vyšší forum v Prešpurku 27. května. Fiskus velice se namáhal, aby soud i dru. Šrobárovi naměřil 2 roky vězení jako Hlinkovi, ale zůstalo jen při ružomberské moudrosti (1 rok).

V tomto Prešpurku 17. června b. r. stal se div. Toho dne poslanec Ferd. Juriga, obžalovaný zase z nového »pobuřování«, byl za nevinného uznán. Dovezli ho tam z vacovského vězení. Zástupy lidu přišly z blízka i z daleka, aby ho viděly. Po vsích jeho podobizna na stěnách světnic mívá místo mezi obrazy svatých. Slúžnovci však do takých domů posílají brachium, když obyvatelé v poli pracují, a namáhají se podobizny Jurigovy odstraniti.

»Strícko Ferdinand« je oblíbený a velmi plodný spisovatel slovenský. Byl učitelem a stal se redaktorem »Ludových Novin« v Uh. Skalici. Jeho pravé jméno je Ferd. Dubravský. Pro dvojí udané »pobuřování« proti Maďarům měl býti postaven před prešpurskou porotu, ale jakožto opatrný a rozumný člověk — místo do Prešpurku vybral se do Ameriky. I jeho předchůdce od redaktorského stolu »Ludových Novin« volil raději Oceán a Ameriku, nežli vězení na milé půdě macešské domoviny (Bielek).

*

Koncem dubna nadvlastenci na Sarvaši (Dolní Zem) z ev. gymnasia vyloučili 8 žáků za to, že cvičili se v slovenčině a četli slov. knihy.

Do bytu slov. žáka Karla Litge-ho vtrhlo asi 70 spolužáků maďarských, ozbrojených i revolvery a sekerami, žádajíce vydání slovenských knih. Přišli tam hned i dva učbáři, převrátili všecky kufry a kouty, sebrali pak všecko, co bylo slovenský tištěno nebo psáno. »Dvěma žákům slovenským dali tam na místě i přísahat, že při schůzích žádné zápisky nevedli.«

*

V Kovačici (v jižních Uhrách) bydlí přes 4000 evangelických Slováků. Tito asi před třemi lety vyvolili si za duchovního Slováka Čaploviče. Evangelíků-Maďarů v této církvi je 16. Těmto — z pomsty za vyvolení Čaploviče — přišla myšlenka, že budou žádat o zavedení maďarských služeb božích do slovenského chrámu v Kovačici. V první neděli každého měsíce a na veliké svátky to požadovali. Tuto demonstrativní žádost presbyterium církve zavrhlo, vědouc, že nepochází z vnuknutí »ducha svatého«, ale že směřuje jen za maďarštěním slovenské církve. Avšak senior a biskup nařídili, aby maďarské služby byly odbývány. V první neděli květnovou ráno o 7. hodině měly býti první maďarské bohoslužby. Přišli však na ten čas do chrámu i Slováci a zpívali církevní písně. Na farářovo požádání utichli. Organista vyzpíval maďarskou píseň. Následovalo kázání, ale hned po prvních maďarských slovech lid dal se do zpěvu, a zpíval až farář i Maďaři vyšli z chrámu.

Podruhé, dle vyššího nařízení, maďarská bohoslužba měla býti ve svátek svatodušní, po poledni. »Lid byl shromážděn v chrámě a zpíval nábožné písně. V tom vnikl do chrámu slúžný s četníky, a tito šavlemi jali se bít zpívající lid. Jana Bakoša svázali tam v kostele. Jiné v kostele strašně potloukli a potom před kostelem svázali. I na ulici pobili více lidí a rozháněli i pokojně stojící a nad těmi ukrutnostmi užaslé církevníky. Nešetřili ani žen ani dětí, ale bili a zauškovali, co v cestě stálo. Z ulice ty, kteří neutekli, sehnali dohromady a vedli na obecní dům, kde je zapsali. V kostele slúžný a žandáři klnuli »... tót istenit« (... slovenského boha) a spílali lidem do »slovenských siřň«. Když takto církevníky z kostela vyhnali, odbývali maďarskou službu při zavřených a četníky osazených dveřích.« (Cirk. Listy.)

»Do zlých časů, Bůh to s nebe vidí, pokolení naše upadlo!«

Slovák.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Trůnní řeč. — Jednání kvotových deputací. — Zvýšení míry úrokové bankou rakouskouherskou. — Jarní zasedání státní rady železniční. — Mezinárodní kongres zemědělský ve Vídni. — Akce vlády na podporu vývozu.

Trůnní řeč císařova při slavnostním otevření říšské rady 19. června rozvinula v širokých obrysech zákonodárné úkoly nového parlamentu. Ku změně ústavy má přidružiti se rovnocenná reforma správy, zkrácením instančního postupu má býti řízení administrativní urychleno,

zřízením krajských úřadů má býti správa zájmům obyvatelstva přiblížena a smysl pro možné a dosažitelné ve veřejném životě tříben. Vedle dalekosáhlých sociálně-politických úkolů slibuje se dobře promyšlená a energická politika výrobní, usilující o harmonický rozvoj všech hospodářských sil v lidu a plné využitkování technického pokroku. Další obchodní smlouvy mají sloužiti rozšiřování našeho zahraničního obchodu, vývozu zboží má dostati se soustavné státní podpory. V oboru dopravnictví konstatuje trůnní řeč naléhavou potřebu výstavby sítě telefonní, slibuje zákonodárnou a správní podporu telegrafu a telefonu, pokračování v postátňování soukromých drah, potřebné vypravení státních drah, stavbu drah nižšího řádu a další úpravu zákonného podkladu místních železnic. Živnostenská politika středostavovská bude dále vedena soustavným vybudováním živnostenského zákonodárství, dalším zdokonalováním služby na povznesení malých živností a zvláště záměrným povznášením odborné zdatnosti živnostenstva. Vydatné podpory má dostati se výrobnímu a pracovnímu střednímu stavu zlepšením úvěru pomocí nové ústřední společenstevní pokladny. Pro zemědělství slíbena v trůnní řeči úprava zemědělského osobního a reálního úvěru, aby dle možnosti seslabeno bylo úrokové břímě, váznoucí na rolnických statcích a zamezeno bylo jich předlužení, dále organisatorská opatření k rozmnožení stavu dobytka a intensivnější státni podporování chovu koní. K zemědělcům i živnostníkům má býti obrácen nejrozsáhlejší zřetel při opatřování potřeb vojenských. V oboru hornictví vedle sociálně politických úkolů chystá se oprava horního zákona a předložena bude říšské radě otázka, zdaž stát vzhledem k požadavkům, jež činí se vůči němu jako podnikateli, neměl by súčastniti se větší měrou při těžení uhlí, aby se alespoň pojistil pro spotřebu vlastních podniků proti všem eventualitám. Částečná revise občanského zákonníka a osnova nového zákona o výdělkových a hospodářských společenstvech bude novému parlamentu vedle jiných předloh, života hospodářského nepřímo se dotýkajících, podána. Pokud jde o finance státu, bude dlužno zvýšenou pozornost věnovati zachování rovnováhy ve státním hospodářství a v případě potřeby uvažovati o nalezení nových zdrojů příjmů. Pro sanování zemských financí předloží vláda po skončení rozsáhlých předběžných prací určité návrhy. Nově upravena bude daň domovní, daň z dědictví a darů.

Trůnní řeč přirozeně jen vypočítává nové úkoly sboru zákonodárného, v nejširších a málo určitých obrysech nastiňuje cíle politiky národohospodářské, příliš všeobecným obratem odbývá politiku výrobní a vyhýbá se opatrně sporným otázkám mezi politikou touto a t. zv. středostavovskými požadavky, jež v novém parlamentu zajisté budou v popředí otázek národohospodářských a sociálních; o kartelech a jiných organisacích výrobních a hospodářských není v řeči zmínky. V oboru dopravnictví nezmiňuje se trůnní řeč ani slovem o drahách vodních.

Také o hospodářském poměru obou částí říše mluví se hodně všeobecně a málo určitě. Aby zachován byl svaz politický mezi oběma státy pragmatickou sankcí stanovený a zaručený, musí dle trůnní řeči také po stránce hospodářské bez porušení sebeurčovacího práva zaručeného oběma zemím býti zamezeno takové uvolnění, které by se mohlo snad

v budoucnosti státi povážlivým pragmatické pospolitosti. Přes opatrnou svou stylisaci vzbudilo toto místo v trůnní řeči hlučný odpor v novinářském a politickém světě maďarském.

*

Kvotové deputace obou státních polovin naší monarchie odbyly v posledních dnech června své schůze, aby vyhověno bylo zákonnému předpisu a panovník mohl prohlásiti dle vota deputace maďarské dosavadní příspěvkové kvoty obou států k nákladu na společné věci. Tato formalita kvotových deputací byla letos potud zajímavou, že na straně rakouské rozhodněji zdůrazňována parita povinností oproti paritě práv Uhry stále hlásané. Jen majoritou jednoho hlasu schválen v rakouské deputaci dosavadní její návrh, aby kvota stanovena byla dle počtu obyvatelstva v obou státech, tedy v poměru 57·6 : 42·4. Silná minorita zastupovala mínění, že politická parita vyžaduje parity příspěvkové a že oba státy mají hraditi z poloviny společný náklad. Uherská deputace prohlásila klíč dle počtu obyvatelstva za naprosto neoprávněný, nespravedlivý, nemožný a nepřijatelný, žádajíc, aby příspěvkový klíč stanoven byl na 10 let dosavadním poměrem, ač prý i takto vyměřený příspěvek jest pro Uhry nepoměrně tísnivým a převyšuje jich způsobilost, při čemž ani k tomu se nepřihlíží, že následkem centralisace společných ústavů ve Vídni ročně ohromné sumy z Uher do Rakouska plynou, aniž by se vracely. K ústnímu jednání deputace se nesešly. Nebylo nálady ku projevům vzájemné smířlivosti, v nichž ještě loni předsedové obou deputací se předstihovali. Naopak na obou stranách patrny byly chmury nedůvěry před blízkým parlamentním projednáním paktu Beckova-Wekerlova, o jehož obsahu dostaly se do veřejnosti zprávy pro naši polovinu říše málo příznivé.

*

Banka rakouskouherská překvapila trh peněžní zvýšením míry úrokové z 4½ na 5% od 28. června. Větší sazba úroková očekávána byla s bezpečností počátkem podzimku, nebyla by též zarazila před několika měsíci vzhledem k rozpjetí, jež bylo mezi naší úrokovou mírou a sazbami ústavů cizozemských, trh peněžní překvapen byl jen tím, že zvýšení nastalo na počátku mrtvé letní sezony. Opatření své banka odůvodňuje ochranou zlatého pokladu, jenž značným zmenšením zásoby devis v posledních měsících a úsilím ciziny vyvábiti zlato z říše naší jevil se býti ohrožen, a potřebou, by stav banky jako ochránkyně valuty odpovídal stálé pohotovosti její k zahájení placení hotovými, tak aby zaplašeny byly všechny pochybnosti o vážnosti reformy valutní. Banka doufá, že s tímto zvýšením diskontní sazby o půl procenta vystačí a předejde nutnosti v pozdější době silněji zatížiti tržbu. Splendid isolation nízké diskontní sazby, kterou rakousko-uherská banka mohla se ne bez značných nákladů po delší dobu v Evropě honositi, má takto dle všeho náhlý konec. Poměr peněžního trhu domácího k trhu mezinárodnímu nedovoloval udržeti dosavadní míru úrokovou. Vzrůstem domácí spotřeby průmyslových výrobků klesá v poslední době vůčihledě vývoz rakouského zboží, domácí cenné papíry nejen nemohou najíti v cizině umístění, nýbrž vracejí se ze západních zemí ve velkém množství, jež

pro tento obchodní rok odhadováno jest na 150 mil. korun, do naší říše, naproti tomu cena dovozu důležitých průmyslových surovin a látek pomocných značně stoupá. Obchodní bilance říše naší vykazuje následkem toho dosud passivum 53 mil. korun a nápravy nelze očekávati vzhledem k dosavadním málo příznivým zprávám o stavu osení z vývozu zemědělských plodin po žních. Zatím posuzován jest vliv vyšší diskontní sazby na rozvoj rakouského průmyslu dosti optimisticky a bude snad opatření to působiti dosti příznivě jako výstraha příliš bujné podnikavosti. Nejcitelněji dotkne se zdražení peněz živností stavebních.

*

Jarní zasedání státní rady železniční bylo opět zahrnuto množstvím návrhů povahy místní, ztěžujících tomuto poradnímu sboru, by důkladněji uvažoval a posuzoval otázky zájmů širších se týkající. Osnovy nových stanov a nového jednacího řádu pro státní radu železniční jsou dle sdělení zástupce vlády již vypracovány, a budou, až dohodnou se o nich súčastněná ministerstva, předloženy k dobrému zdání též státní radě železniční. Věci užšího a místního zájmu budou dle osnovy přikázány novým okresním železničním radám, aby státní rada železniční věnovati se mohla více než dosud otázkám větším. Poněvadž reforma tato úzce jest spjata s připravovanou reorganisací státní správy železniční, jest brzké její uskutečnění dosti ztíženo. Zájem na poradách státní rady železniční soustředěn byl zvláště na dvou předmětech, na pokračování v postátnění drah soukromých a na změně tarifů pro zboží na sestátněné dráze císaře Ferdinanda. Vláda zamýšlí předložiti parlamentu t. zv. zákon o uvedení státu v držbu drah soukromých. Aby přítrž učiněna byla průtahům jednotlivých drah při jednání postátňovacím, převezme stát, nepřijme-li soukromá dráha jeho nabídky postátňovací, příslušnou síť dráhy ihned v držbu a provozování; rozhodnutí sporu o výkupné ceně zůstaví době pozdější, po případě rozhodnutí soudu. Tím pojistí si stát určité sedmiletí, rozhodné pro stanovení výkupní renty, a zamezí, aby dráha soukromá se slibným dalším hospodářským vývojem průtahem jednání působila k posunutí rozhodného sedmiletí do doby pro ni příznivější, ze které pro stát vzcházela by vyšší výkupní renta. Mimo to stát zajistí si tímto postupem processuálně příznivější role žalovaného, nedojde-li mezi ním a soukromou drahou k smírnému dohodnutí. Proti tomuto postupu v postátňovací akci namítá se, že nebude jej možno v soulad uvésti se zněním koncessí, dle nichž uchopení držby státem jest závislým na placení vyšetřené výkupní renty, že renta nemůže státem jednostranně bez dohody s drahou býti stanovena, dále že na konec o sporných bodech rozhodovati bude soud, nikoli parlament, ač půjde o dalekosáhlé transakce státního jmění. Námitka poslední sotva jest závažnější, poněvadž sboru zákonodárnému příslušeti bude zkoumání a schválení postátňovací předlohy a k soudnímu rozhodnutí sporných bodů dojde asi jen ve případech řidších, jež ani doposud nebyly vyloučeny.

Zavedení lokálního tarifu státních drah na Severní dráze císaře Ferdinanda od 1. srpna t. r. způsobí četné změny dopravních sazeb pro interessenty, jednak příznivé, jednak nepříznivé. Pokud změny znamenají zdražení, podána řada návrhů na zlevnění sazeb. Zástupce ministerstva

železnic slíbil pro jistou přechodní dobu tarifní úlevy pro různé zboží a relace zavedením barêmu státních drah nepříznivě dotčené. Současně s podřízením sítě Severní dráhy lokálnímu tarifu státních drah provedeno bude propočítání barêmu státních drah mezi sítí tou a mezi tratěmi ředitelského obvodu olomouckého, jakož i severovýchodní sítí státních drah. Mimo to slíbeno propočítávání pro západní relace vývozní a pro dopravu do Terstu. Dále jdoucí propočítání prohlášeno bylo toho času vzhledem k velkým převratům, jež by tím způsobeny byly v poměrech tarifních, za nepřípustno. Bezvýsledným byl odpor ve státní radě železniční proti zavedení staničních poplatků na tratích Severní dráhy. Vláda trvá na stanovisku, že dokud staniční poplatky na ostatních tratích státních drah jsou vybírány, nelze osvoboditi od nich dopravu na tratích Severní dráhy. K návrhu, aby přikročeno bylo ku všeobecné tarifní reformě, jež na rozumných základech založena, vyhovovala by stejnou měrou zájmům národohospodářským jako potřebám správy státních drah a učinila by soustavu staničních poplatků zbytečnou, odpověděl zástupce vlády, že ministerstvo železnic přikročilo již ku přípravným pracím pro tuto reformu, a že v nejbližším zasedání státní rady železniční učiní návrh, aby — dosazen byl výbor ku spolupůsobení na těchto pracích.

*.

Od 21. do 25. května konán ve Vídni osmý mezinárodní kongres zemědělský po mezidobí poměrně dosti dlouhém od předchozího kongresu v Římě 1903. Zevní průběh sjezdu, jenž návštěvou předstihl kongresy předešlé, byl skvělý. V den zahájení upoutal pozornost bývalý francouzský předseda ministerstva Jules Méline přednáškou »o návratu k půdě«, v níž ve skvělé formě přednesl vůdčí myšlenky známé své knihy »Le retour à la terre et la surproduction industrielle«, o které referováno v říjnovém čísle tohoto ročníku Naší Doby. Optimistické jeho výhledy pro zemědělství a chmurná prognose pro průmysl jsou ovšem více plodem poetické věštby, než vědecké práce. Jednání sjezdu zatím nebyla prozářena paprsky nadějné budoucnosti, jež z řeči Mélina vycházely.

Dvorní rada Schullern referoval o mezinárodním zprostředkování práce. Uznává, že poměr zemědělských dělníků k zaměstnavatelům může býti založen jen na volné pracovní smlouvě, návrat k poměrům patriarchálním jest pro dohlednou dobu vyloučen. Smlouva má svobodu dělníka co nejméně obmezovati a nejrozsáhlejší měrou zaručovati jeho stabilitu. V úvahu vzíti dlužno novou úpravu soustavy mzdy naturální, utvoření drobného majetku pozemkového, zřízení paritetních rozhodčích soudů pro spory, pojištění proti nezaviněné nezaměstnanosti, rozšíření zákonů ochrany a pojišťování dělnictva na dělníky zemědělské. Prof. Cyril Horáček obrátil pozornost sjezdu na kočovné sezonní dělníky zemědělské, vyhledávající práce v čas sklizně v krajinách vzdálenějších a v jiných státech (cesty italských dělníků do Rakouska a Švýcar, ruských z Ruska do Haliče a dále na západ, českých do Saska a Bavor a Slováků k nám). Práce těchto dělníků stala se pro mnohé krajiny naprosto nutnou a jest proto zapotřebí poměry těchto dělníků řádně upraviti, též mezi jednotli-

vými státy. To však předpokládá, by předem zjednána byla přesná data o jich cestování a příčinách i výsledcích jeho.

V četných odborech kongresu projednávány byly různé časové otázky zemědělské, z nichž zvláště jednání o mezinárodním zákazu obchodu terminového soustředilo na sebe širší pozornost. Resoluce, žádající, by terminový obchod na bursách plodinových ve všech státech co nejdříve a současně byl zrušen a odůvodňované známými důvody, zvláště umělým snižováním cen obilních, byly téměř jednohlasně schváleny. Proti nim mluvil jen tajný rada Inama-Sternegg. Pro ceny obilní jsou rozhodujícími Amerika a Anglie. Amerika má již vyšší formu terminového obchodu a pokud jde o Anglii, jest naprosto vyloučeno, že by zákaz vůči mocné burse mohl býti uskutečněn. Očekávaného účinku dosavadní zrušení lhůtního obchodu v jednotlivých státech nemělo. Naopak způsobily zákazy, že těžiště obilních obchodů přesunulo se do zemí, kde terminový obchod jest dovolen. Terminové obchody vyrostly přirozeným vývojem dnešních poměrů obchodních a jsou praktickou potřebou zdůvodněny. Jen reforma burs a očištění jich od živlů nepovolaných může vésti k žádoucímu odstranění nešvarů, jež v těchto obchodech se zahnízdily.

*

Od let devadesátých minulého století s důrazem stále rostoucím žádají průmyslníci naší říše, by vláda věnovala soustavnou, cíle vědomou péči a hmotnou podporu rakouskému vývozu. Na anketách vývozních ve Vídni (1897 a 1898) jakož i na anketách průmyslových v Praze a Plzni (1898) soustředěny hlasy ty v důrazné projevy, jež vzbudily zájem širší veřejnosti. Přípravy autonomního celního tarifu a obchodních smluv, akce ku zvelebení obchodní mořeplavby zájem ten posilovaly a prohlubovaly. Vzrůstalo a šířilo se poznání, že politika vývozní nemůže a nesmí obmezovati se na jednotlivá opatření rázu subvenčního, nýbrž že založena býti musí na širokých základech celkové politiky národohospodářské. Uvědomováno si, jak daleko jest vývoz naší říše za vývozem států západních absolutně i relativně, jak předstihován jest čilejšími konkurenty států těch na vývozních tržištích, pro nás zvláště výhodně položených. Zakládány a zdokonalovány vývozní spolky a vývozní kanceláře při větších obchodních komorách, zřízena exportní akademie ve Vídni, podnikány informační cesty do cizozemska, pořádány a projektovány výstavy vývozní v cizině. Vláda sama pak v posledním desetiletí usilovala s větším neb menším zdarem mnohé dohoniti, co v minulých letech bylo zanedbáno a promeškáno. V oboru celní, obchodní a dopravní politiky vykonány v posledních letech práce dalekosáhlé, ač zvláště v dopravnictví zbývá ještě v zájmu vývozu celá řada naléhavých úkolů (postátnění soukromých drah, úprava tarifnictví). Pro přímou podporu vývozu učiněno v posledních letech málo, ač řada návrhů se vynořila a byla projednávána. Již v roce 1898 propagovaly průmyslové kruhy zřízení velké akciové vývozní společnosti se sídlem ve Vídni a filiálkami v Terstu a v místech zahraničních, jež pěstovati měla vývoz a dovoz zboží komisionářský a vlastní, usnadňovati vývoz poskytováním záloh na konossementy, tratty a pojistné police pro vývozní zboží a působiti k nenáhlému zavedení přímého remboursu na Vídeň pro vývozní zboží pomocí zámoř-

ských filiálek. K uskutečnění tohoto projektu a různých jiných variant nedošlo pro velký náklad a zodpovědnost, jež byly by vzešly státní správě. Stejný osud potkal návrh komory pražské z r. 1900, aby v Hamburku zřízeno bylo komissionářství a sklad vývozních vzorků rakouských obchodních a živnostenských komor, jenž měl zprostředkovati obchod vývozní a dovozní, udělovati různé informace zahraničnímu obchodu, sbírati a opatřovati dovozní a vývozní vzorky a vypravovati mladé rakouské obchodníky pro zahraniční obchod. Nehledě k těmto dalekosáhlejším návrhům, jež nebyly uskutečněny, a ku vleklé diskussi, má-li býti zřízena vývozní společnost nebo vývozní banka, učinila vláda pozoruhodné náběhy, jež však stále mají více ráz pokusný. K větším podnikům nebylo odvahy a peněz. Vždyť ještě v roce 1897 určena byla v rozpočtu ministerstva obchodu na zvelebení vývozu směšná částka 10.000 zl., z níž bylo mimo podporu vývozu ještě subvencovati domácký průmysl v Rudohoří, odborné listy a průmyslové spolky. Tato částka zvýšena od r. 1898 na 80.000 K a od r. 1900 vždy pro dvě leta na 250.000 K. Teprve na podzim 1906 oznámil ministr financí poslanecké sněmovně, že z přebytků r. 1905 má býti věnován 1 mil. korun výhradně na podporu vývozu. Ze skromných prostředků, jež vládě na snadě byly, a z nichž valnou část pohltily subvence hospodářským korporacím, bylo v posledních 9 letech včetně 1906 užito 20·4% na subvence pro t. zv. vývozní vypravence (Exportaussendlinge). Za nejdůležitější úkol považovalo ministerstvo obchodu pracovati o vytvoření rakouského obchodnictva v cizině, a o to v první řadě usilováno institucí těchto vypravenců. Jednotlivým kvalifikovaným kupcům mělo za předepsaných přísných podmínek býti umožněno, aby usazovali se v cizině a vyhledávali odbytu pro rakouský vývoz. Pohlíženo s počátku dosti skepticky na zdar této akce vládní, ale dle dosavadních výsledků nelze upříti poměrný úspěch činnosti vypravenců, ač obtíže, jež jim v cestě stály, zvláště nedůvěra vývozního průmyslu rakouského a nedostatečná jeho vyškolenost komerční pro export, byly značné. Od r. 1898 poskytnuta subvence celkem 36 vypravencům, z nichž 7 usadilo se v Jižní Africe, 1 ve východní Africe, 4 v Číně, po dvou v Australii, v Japonsku, v Mexiku, v Brasilii, v Argentině, v Turecku, v Rusku, po jednom ve Straits Settlements, ve Východní Indii, ve Francii, v Anglii, ve Švédsku-Norvézsku, v Kanadě, v Persku, v Chile, v Malé Asii a ve střední Americe. Z těchto 36 vypravenců 20 udrželo se a obchoduje na místě svého usazení a sice 14 jako samostatní zástupci domácích firem, 6 provozuje samostatný obchod zbožím. Ostatním nepodařilo se udržeti se v povolání zvoleném. Celkový obrat obchodní vypravenci docílený činil v uvedených 9 letech skoro 19 mil. korun. Tímto hmotným výsledkem není ovšem vyčerpána úspěšná činnost vypravenců, jež mimo to otevřela rakouskému průmyslu nová odbytiště a jež takto i v budoucnosti ponese ovoce.

Když s veřejností bylo sděleno, že k účelům podpůrné akce vývozní určen jest jeden million korun ze státních prostředků, předloženo bylo ministerstvu obchodu 46 návrhů a pojednání, v nichž různá opatření se doporučují. Ministerstvo obchodu předložilo návrhy tyto s pamětním spisem průmyslové radě k dobrému zdání, v němž vyslovuje se o další

podpůrné akci vývozní a o jednotlivých návrzích a podnětech. Vychází ze zásady, že při věnování státních prostředků na podporu vývozu nesmí býti přihlíženo k jednotlivcům, nýbrž k okruhu co možná největšímu súčastněných. Státní iniciativa nemá soukromou podnikavost nahrazovati, nýbrž oživovati tehdy, když státní podpoře jest možno v soutěži na trhu světovém zmírňovati zvláštní obtíže, spojené namnoze s první činností v cizině, nebo když význačné přesuny ve vnitřní struktuře hospodářského území se připravují; smí však jen tehdy pomáhati, když oběti všeobecnosti přinášené slibují co možná velký a obecný prospěch.

Pokud jde o podporu obchodních závodů v cizozemsku, dlužno vyloučiti závody již stávající, poněvadž nelze najíti spravedlivého klíče pro rozdělení subvence a podpora mohla by býti vzhledem k širokému kruhu súčastněných jen nepatrnou. Subvencování dlužno proto obmeziti jen na nové obchodní závody v místech, kde dosud není rakouského obchodního zastoupení, nebo jest jen nedostatečné, a kde rakouským výrobcům jest obraceti se na zástupce cizí. Zevrubné poučování domácích producentů o potřebě zahraničních trhů po všech stránkách technických a komerčních bylo by úkolem subvencovaných obchodních domů. Značné oběti na času, námaze a nákladech, jichž plnění úkolu toho vyžaduje, odůvodňuje materielní pomoc ze státních prostředků. Udělování subvencí bylo by vázáno na další podmínky, že obchodní závod dávati bude pokud možno přednost rakouským výrobkům a že co možná jen rakouské státní příslušníky do svých služeb přijímati bude, aby tak působil k rozmnožení a povznesení rakouského obchodnictva v cizině. Obchodníci subvencovaní byli by dále vázáni převzíti ku příkazu zastoupení pro odbyt určitého rakouského výrobku a pečovati všemi prostředky o jeho zavedení, při čemž zvláště přihlíženo by býti mohlo na četná přání malých živností a práce domácké, jež pro nedostatek kupecké organisace nejsou dosud k vývozu způsobilými.

Ve vysílání vypravenců mohlo by býti pokračováno, podaří-li se odstraniti jisté překážky, jež dosud plnému rozvoji této instituce v cestě stály, zvláště nedostatečnou oporu v tuzemsku se strany vyvážejících výrobců a nedostatečný zájem jich na vývozu. Další vývoj této instituce zvláště jest možný, dojde-li k syndikátům výrobců různých odvětví nebo k organisaci kartellové neb společenstevní výrobců téhož odvětví.

Proti navrhovaným druhdy skladům vzorků jest skoro jednomyslný odpor interessentů, poněvadž při stálém obnovování jsou příliš nákladny, v opačném případu však co nejdříve zastarají a jsou bez užitku. Naproti tomu dlužno věnovati pozornost a péči komerčním výstavám na důležitých cizích obchodních místech, jež by státi se mohly účinnou propagandou rakouského zboží.

Naproti podnětům, aby zřízen byl státem subvencovaný komissionářský dům ve Vídni, stálá síň vzorů ve Vídni, aby utvořena byla jakási bursa na zboží pro vývoz ve Vídni a aby pořádán byl Vídeňský veletrh na podzim a na jaře, připojující se na Lipský veletrh, třeba míti dle pamětního spisu vlády na paměti, že podobná zřízení všude sama sebou se vytvořila ze soukromých schůzek a že zdar umělého jich zavádění byl by pochybný, nehledě k tomu, že Vídeň nemá potřebné přitažlivosti pro

cizince a že není výhradným střediskem pro rakouský vývoz. Rovněž nelze pomýšleti na navrhované exportní premie v tom smyslu, že by za zboží skutečně vyvezené jisté procento obnosu faktury ze státních prostředků bylo hrazeno. Otázku komerční exportní banky pomětní spis zatím z obsahu svého vylučuje, poněvadž o ní zvláště se jedná. Konečně bylo by z korporací podporou vývozu se zabývajících utvořiti poradní sbor s hlasem poradním, jenž k vyzvání ministerstva obchodu podával by dobrá zdání a zvláště k provedení zásad, jež o upotřebení zvláštního úvěru pro podpůrnou akci vývozní stanoveny budou, konkretní návrhy by činil.

7. července 1907. *H. K.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sociálně politický program vlády. — Výdělečná práce školních dětí. — Ministr orby o drahotě masa. — Stávka dělnictva pražské elektrárny. — Bouře francouzských vinařů.

Zaražena výsledkem hlavních voleb, snažila se vláda aspoň v užších zachránit, co se dalo. Na rychlo sbuntovala německé strany měšťácké proti sociální demokracii, a když tento kompromis měla pod střechou, pokusila se i o spojení stran českých; že s úspěchem, ukázaly užší volby. Ale proto přece vtáhla sociální demokracie v síle 87 do nové sněmovny, kdež utvořila blok, přes který není možno přejít prostě k dennímu pořádku. S tím musil počítat a počítal i předseda ministerstva, když ve své zahajovací řeči prohlásil, že vidí sociální demokracii raději v parlamentě nežli mimo parlament. Nevadí, že to odporuje jeho dohazovačské činnosti volební. První účinek všeobecného práva hlasovacího byl znát v trůnní řeči. Dávno již nebylo parlamentu ohlášeno tolik sociálně-politických předloh jako tentokráte. Největší důraz položila vláda i na nejpřednější požadavek sociální demokracie, starobní a invalidní pojišťování, které si sociální demokracie učinila válečným heslem. Dále ohlášena reforma dělnického pojišťování vůbec, do něhož mají být zahrnuti i námořníci, reforma hornického pojišťování a horního zákonodárství, zákonná úprava práce žen. Pro voliče křesťansko-sociální — také jednoho z vítězů — slíbeno vybudování živnostenského zákonodárství a hlavně zřízení ústřední pokladny společenstevní na zlepšení úvěru, což slíbeno i rolníkům.

V sestátňovací akci vláda slibuje pokračovat, sestátňovat dráhy, po kterých přijdou na řady doly.

Sliby vlády byly až dosud ovšem jenom těšínskými jablky, neboť k uskutečnění jich nebylo výkonné moci, nebylo nikoho, kdo by vládu mohl k uskutečnění donutit. Dnes jsou poměry jiné. Sociální demokracie a strana křesťanskosociální, strany lidové, kterým vážně záleží na provedení slíbených reforem, disponují ve sněmovně skoro dvěma sty poslanců, počtem to dostatečným, aby uskutečnění těchto slibů vymohli.

*

Trůnní řeč slibuje i ochranu dětí. Jak svrchovaně je jí potřeba, ukazuje kniha učitele p. Fr. Housera »Výdělečná práce školních dětí«. Kniha je spracováním ankety spolku »Komenský«, o které měl jsem již příležitost referovat. Než neškodí věci tak ohromující opakovat znovu a znovu, až konečně přijde náprava. Dostane-li se školnímu dítěti zákonné ochrany co nejdříve, nebude to zásluhou páně Houserovou v řadě poslední, a kdyby se dostala kniha jeho do rukou všech poslanců, byla by uzákoněna ihned. Čísla Houserem uváděná ohromují svou neuvěřitelnou, přímo cynickou hrůzou, a autor, přítel těch, o nichž pojednává, přičiňuje k suchým datům i vřelý, účinný slovní doprovod. Za neobyčejně dlouhou dobu pracovní dostávají děti menší než žebráckou mzdu, takže jsou i platy, kde za hodinu práce nepřijde ani celý haléř.

Z nejbídněji placených mladistvých dělníků jsou ministranti, kteří za svoje služby v časných hodinách ranních, v zimě v chladné místnosti, dostávají za hodinu $1^3/_7$ h. Klerikálové ovšem budou naříkat, že ministrování se zařaďuje do práce výdělečné, to že je služba boží. Připadá mi na mysl příhoda z Pankráce. Trestanec, který ministruje, dostane za to k večeři knedlík. Jednou však knedlík se neobjevil, a proto ministrant příští neděli stávkoval. Na neštěstí zrovna přišla nějaká inspekce. Veškero naléhání na ministranta bylo marno. Proč prý nechce ministrovat. »Protože jsem nedostal knedlík!« »Co pak ministrujete za knedlík, nepracujete pro Boha?« »Ale kde pak, jen za ten knedlík.« Dostal za to, chudák, temnou komoru. Jsou ty ministrantské služby boží patrně všude stejně uboze placeny.

*

Oddávat se však předčasným nadějím v sociálně politickou činnost vlády nebylo by radno. Není také možno, aby její členové přes noc se změnili, když se změnil parlament. Za ministrování dra. Kleina budou ještě dále stíháni úředníci, kteří nesoudí ve smyslu zákonů, o nichž sám ministr uznal, že nutno je změnit, nýbrž v moderním duchu dle názorů ministrových, jako poručenský soudce brněnský, a v ministerstvu orby Auersperg zůstane Auerspergem. Jaký to má význam, když 5. července v odpovědi na interpelaci o drahotě masa poukazoval, že nejsou tím vinni agrárníci a ochranná cla, nýbrž řezníci, kteří ceny masa zvyšují i v době, kdy ceny živého dobytka klesají, ale zároveň prohlásil se proti otevření hranic? Jakými prostředky chce to zamezit? Obnos 200.000 K, který hodlá dát do rozpočtu pro rok 1908 na zásobovací opatření, je zbytečně vyhozen, neotevře-li hranice cizímu dobytku.

To je vidět zřetelně na vídeňské velkojateční společnosti, na niž se ministr orby také odvolával, která za minulý správní rok měla deficit 744.491 K 12 h. Jednatelská zpráva jej sice připisuje tomu, že společnost nejednala obchodnicky, nechtějíc přijíti do konfliktu se řezníky; nyní se rozhodla zbaviti se všech ohledů a jednat obchodnicky, ale pochybuji, že docílí obchodnickým jednáním podstatně lepších úspěchů. Sama doznává, že velkých ztrát utrpěla uzavřením srbských hranic, následkem čehož ceny dobytka neobyčejně stouply.

*

Na další stoupání cen masa můžeme být připraveni. Vídeňský městský radní, předseda společenstva řezníků Hütter, prorokuje pro Vídeň cenu 4 K za kilogram hovězího masa. Pražští řezníci nezůstanou asi příliš pozadu, v tom jdou rozhodně s duchem doby. A co můžeme proti tomu očekávat od městské rady? Jak dostojí své sociální povinnosti korporace, která ve slavnostních dnech sokolského sletu nechala dojít ke stávce personálu elektrické centrály? Smutný ten doklad naprostého nedostatku sociálního porozumění nezastře nikterak úsilím, aby vinu za stávku svalila na stranu sociálnědemokratickou, která prý tak chtěla poškodit slet! Tomu přece nevěří ani správní rada elektrických podniků, ani redakce časopisů, které nesmysl tento otiskly. Či měli dělníci, kteří se svými požadavky jsou již několik let stále zamítáni, kteří za 85 hodin práce mají 17 K týdně, čekat až na mrtvou sezonu, kdy nikdo v Praze není? Měli zahájit stávku, kdy vozy tramwayové jezdí prázdné? Ostatně jsou obecní zřízenci pražští bedlivě vybíráni, aby se mezi ně sociální demokrat nedostal, aspoň v nedávné ještě době byli skoro vesměs národně sociální.

*

Bohužel, že nyní se podává trudné divadlo i v pokrokové Francii. Satisfakcí pro zpátečnické činovníky jiných států, zvláště našeho, je krveprolití na jihu Francie. Nedostatek odbytišť vína, hlavního produktu francouzského jihu, pobouřil vinaře až k revoltě. Vláda z počátku chovala se sympaticky ke hnutí — vždyť dvě třetiny ministerstva jsou z jihu — ale nevystihla pravý okamžik, kdy své chování měla změnit. Hnutí použila reakce k propagandě politické a způsobila bouře, jež vláda Clémenceauova, vláda lidí skutečně pokrokových, nedovedla pokořit jinak, než prachem a olovem. Řekl jsem již jednou, že postavení Clémenceauovo je málo závidění hodné; dnes ještě méně. Starý revolucionář Clémenceau, muž demokratické minulosti, poctivý demokrat i dnes, dává jako předseda vlády střílet do lidu, neznaje jiného prostředku k zachování pokoje!

Ale je to ve Francii, v zemi revoluce nestřílí se do lidu se svědomím tak klidným jako jinde! Duch revoluce je zde každému vrozen, propuká při takových příležitostech i ve vojsku. Vzbouření 17. pluku je vážným mementem ve chvíli, kdy buržoasní republika uchyluje se na scestí sousedního absolutistického Německa, kdy i v Paříži pronáší porota rozsudky třídní, kdy vyřkla »vinen« nad odboráři Lévym a Bousquetem.

R.

ŠKOLA.

Školství v novém říšském parlamentu. — Trůnní řeč o otázce školské. — Akce poslanců ve věcech školských. – Disciplinární řád učitelský na schůzi pražského učitelstva. – Akce ZÚS k realisaci pedagogicko-didaktické samosprávy učitelstva ve školství.

Trůnní řeč, kterou zahájeno bylo jednání nového rakouského parlamentu, dotknula se otázky školské v následujícím odstavci, karakterisu-

jícím zřetelně směr i program nynější vlády a situaci politickou v nové říšské sněmovně:

»Zároveň s péčí o hmotné hospodářské zájmy třeba dbáti o duševní vzdělání a zvláště o vzdělání mládeže. Neboť každá duševní vymoženost, jíž smějí se národové honositi, je další zárukou jejich příští velikosti. Zvláště pro ony vrstvy obyvatelstva, jež odkázány jsou na výtěžek své práce, je nabytí užitečných vědomostí jakož i pevný mravní životní názor nejlepším prostředkem, jenž vede k uspokojivému životnímu povolání a takto ke smýšlení státu oddanému. Majíc na paměti tuto důležitou souvislost, bude nová vláda i nadále pokládati za svůj přední úkol, aby pečovala o veřejné vyučování, dbajíc v té příčině potřeb všech národností, jakož i, aby podporovala vědy. Obecná škola, jež ve smyslu říšského zákona o obecných školách čelit má k mravně náboženskému vychování, potřebuje především klidného vývoje. Aby vzdělání učitelstva uvedeno bylo v úplný soulad se zvýšenými časovými požadavky, připravuje má vláda osnovu zákona o vzdělání učitelův a o způsobilosti k úřadu učitelskému. Přípravě naší mládeže k praktickému povolání sloužit bude zvýšená péče o hospodářské pokračovací kursy na obecných školách, jakož i péče o živnostenské a obchodní odborné vyučování. Zvláštní zřetel věnován bude mou vládou vypravení našeho vysokého školství. Rovněž pokračovat se bude co nejrychleji v dalším vybudování ústavů a zvláště v opatření ústavů klinických novými budovami a potřebnými učebnými pomůckami.«

Není možno nezaznamenati, že trůnní řeč akcentuje nápadně mravně náboženské vychování a klidný rozvoj. Zpátečnický blok na říšské radě provázel tato místa trůnní řeči hlučným souhlasem. Přívlastkům »mravně náboženským« klerikálové dávali vždy ten výklad, že veškeré vychování a vyučování v národní škole musí býti v souhlase se životními názory konfese. Duch základního říšského zákona školského nesl se však k tomu, aby nábožensko-mravní vychování odkázáno bylo do hodin náboženských. Vyučování ostatním předmětům učebným je od vlivu každé náboženské společnosti neodvislé. Vyučovací předměty školy obecné kromě náboženství mají za úkol podávat vědění dle výsledku novodobých věd a — jak nejmenovaný autor spisku »Interkonfesijní škola v Rakousku« správně dovozuje — působit tím na mravní sféru dětí, pokud ve vědách duchových ethické principy spolu se podávají a pokud spořádané vědění samo, poznání zákonitosti v jevech všech, zásada svobody myšlení atd. mravní výchovu podporuje. Na tomto, zajisté správném výkladu říšského zákona stojí dnes s pokrokovým učitelstvem veškerá svobodomyslná veřejnost rakouská, která je odhodlána stanovisko své v každém případě hájit a odporovat tomu, aby se znění zákona nedával nepříslušný a tendenční výklad.

Klidnému rozvoji národního školství v duchu základního říšského zákona klerikálové přáli nejméně. Po třicet let vybíjí se bojovnost jejich ve stálých zápasech o školství. Dnes, když mají řadu zajištěných úspěchů na poli školství a kdy mnoho k obecné škole konfesijní neschází, souhlasí nadšeně s výzvou trůnní řeči ke klidnému rozvoji školství. Klid však také ve školství je jenom slušnější formou hnití a u vědomí toho pokroková veřejnost česká nedá se na stráži svobody a pokroku školství uspati. Od-

stavec o přípravě reformy učitelského vzdělání vybízí zvlášť v přítomné době ku zvýšené bdělosti. Učitelské vzdělání přípravné bylo vždy polem, na němž se dařilo zasetému bejlí klerikálnímu.

Trůnní řeč byla koncipována v rysech všeobecných a dle situace, vytvořené na říšské radě po volbách. Slibovala ve školství dbáti potřeb všech národností, ale konkretně o zřízení druhé české university a jiných slovanských vysokých škol se nezmínila. Také pasus o vybudování vědeckých ústavů zněl příliš všeobecně. Nevzpomenuto příslovečného již zanedbávání jediné české university. Trůnní řeč dala v celku uspokojení konservativním a klerikálním živlům na říšské radě zastoupeným, z nichž zvoleno také výhradně předsednictvo, pokrokovým přinesla zklamání.

Ačkoli jednání nové říšské rady nevybředlo dosud mnoho z mezí formálností, přece již několikráte musilo v něm býti školství vzpomenuto. Křesťansko-sociální kandidát ministerstva vyučování, dr. Gessmann, podal pilný návrh na ozdravění zemských financí, který se dotýká otázky nákladu na školství, protože země platí dosud školství obecné samy. Slovinský liberál posl. Hribar žádal při té příležitosti, aby stát převzal platy učitelstva. Požadavek tento byl již často předmětem rokování na schůzích učitelských a mnoho se o něm také časopisecky diskutovalo. Finanční úpadek mnohých zemí rakouských volá přímo po jeho splnění.

Posl. prof. Drtina podal k ministerstvu vyučování interpelaci proti zasahování arcibiskupů a biskupů do záležitostí školských a o ochraně občanských práv učitelstva vůbec a středoškolského zvlášť. Záležitost klerikální denunciace středoškolských profesorů za předvolební provolání dostala se na přetřes také do valné hromady ústředního spolku, kdež se jí dostalo schválením veřejného prohlášení řádného odsouzení. — Posl. prof. Čelakovský interpeloval ministra za pronásledování rodičů v Ervěnicích, které je dokladem jak národnostního rozvášnění štvavou žurnalistikou rozvířovaného, tak nízkého kulturního stupně, na jaký Němci v Čechách mohou poklesati. — Sociálně-demokratičtí poslanci podali prostřednictvím posl. Seitze návrh na reformu definitivního řádu školního, na zřízení české university v Brně a rusínské ve Lvově a interpelovali v záležitosti nezákonného vystoupení zemské školní rady v Čechách proti učitelům Lvu Pelikánovi a Antonínu Kafkovi.

Podivně a skoro neuvěřitelně zní zpráva, že poslanci mladočeští dohodli se s klerikály v tom smyslu, že za cenu třetího člena do rozpočtového výboru vyšlou dva klerikály do výboru školského. Školský odbor bude polem, kde klerikálové budou hledět nejvíce se uplatnit a nejvíce úspěchů získat. Zápas mezi svobodomyslným a zpátečnickým blokem na říšské radě bude se týkati především školy. Mladočeši neměli by proto posilovati posici klerikálů v odboru tak důležitém. Či chtěli by po svých zkušenostech z dob návrhu Ebenhochova domlouvati se opět s klerikály? V tomto případě ztratili by nadobro svůj raison d'être.

*

Disciplinární řád učitelský v království Českém je v zemích rakouských jedním z nejhorších a učitelský stav nejvíce tížících. Od jednoho zasedání sněmu zemského ke druhému čeká učitelstvo jeho reformu.

Dosud marně. Otázka opravy disciplinárního řadu stala se předmětem věcného rokování na schůzi pražského »Komenského« dne 8. června.

Referent, zemský posl. red. J. Anýž, uvedl na schůzi zásady, jimiž se řídil při vypracování svého návrhu nového řádu disciplinárního, který se má státi podkladem jednání školské komise na sněmu zemském. Dle zásad jeho má býti definice viny v disciplinárním řádu ustanovena přesně a určitě, aby byla znemožněna všechna libovůle. K stížnostem na působení učitelovo ve škole mají býti oprávněni jen rodiče dítěte a zákonem ustanovení představení učitelovi. Tresty, které třeba v zákoně určitě vymeziti, mají býti pořádkové a disciplinární. Pořádkové, udílené dozorčími orgány při zjištění nesprávností ve funkci učitelské, mají býti bez následků a nemají býti zaznamenány v osobních průkazech. Udíleny mají býti ponejvíce formou ústní a písemnou jako napomenutí a důtka. Disciplinární tresty mohou býti stanoveny jen na základě řádného vyšetřování, které má počíti u okresní školní rady a při němž mají býti učiteli všechna akta přístupna. Také nemá býti učiteli odnímán žádný prostředek k obhájení. Učitel má míti právo k volbě důvěrníků ze svého stavu a odvolací právo nejen k zemské školní radě, ale v těžších případech také k ministerstvu. Ve zvláštním disciplinárním senátu u zemské školní rady mají míti náležité zastoupení vedle zástupců zemského výboru a zemské školní rady také zástupci učitelstva. Senát má na základě sneseného materiálu, učiteli přístupného, pronášeti rozsudek. Útraty vzešlé postiženým přeložením na jiná místa mají býti v každém případě jako u státního úřednictva nahrazovány. Disciplinárními prostředky mají býti pokuta, přeložení a propuštění ze školy. Posl. Anýž poukázal na obtíže, které se stavějí na zemském sněmu v cestu uzákonění ideálního disciplinárního řádu a nutí ku přijetí řádu dle možnosti zlepšeného.

Řed. Ad. Frumar nastínil, oč pokročily v otázce disciplinárního řádu jiné země rakouské. Ve Slezsku je dávno již zřízená při disciplinárním řízení zvláštní komise, dovolující obžalovanému a jeho dvěma důvěrníkům nahlédnouti do všech listin disciplinárních. Slezský řád nařizuje také závěrečné přelíčení ústní, k němuž může obžalovaný přibrati dva důvěrníky a právního zástupce, připouští odvolání k vyšším instancím a povoluje suspendovanému učiteli alimentaci až do dvou třetin služného. — Ve Štyrsku od r. 1904 nemůže býti s učitelem zavedeno disciplinární vyšetřování na základě anonymního udání. Předseda okresní školní rady má za spolupůsobení okresního školního inspektora uznati všechny polehčující okolnosti a chránit vážnost stavu učitelského. Děti smějí býti vyslýchány jen v nejnutnějších případech. Obžalovaný má právo nahlédnouti do akt a navrhovati svědky. V disciplinárním senátu při zemské školní radě, jemuž se výsledky vyšetřování předkládají, má zasedati také 1 člen volený zemskou školní radou v první řadě z osob učitelských a 1 učitel ze Štyrského Hradce, jmenovaný ministrem z terna zemské porady učitelské. Proti rozsudku hlavního neveřejného líčení, který se smí opírati jen o fakta čtená, může se obžalovaný odvolati k ministerstvu. Proti pořádkovému trestu, udělovanému okresní radou, může se obžalovaný odvolati k zemské školní radě. Tresty jsou: důtka, přeložení na stejné místo, na nižší místo, propuštění z místa a ze školní služby vůbec.

Posledním trestům musí nejméně jeden trest předcházeti. Při polehčujících okolnostech může býti dán učitel místo propuštění do pense. Alimentace suspendovaného činí až dvě třetiny služného. — Moravský disciplinární řád neliší se v základních věcech od štyrského. Má dva senáty: český a německý, které mohou osvobozovati odsouzeného i od náhrady svědkům. Rozsudky nesdělují se místní školní radě, nýbrž jen obžalovanému prostřednictvím okresní školní rady. Po třech letech vymazuje se trest z osobního výkazu. — Dle disciplinárního řádu pro Čechy může býti inspektor nejen žalobcem, ale i vyšetřujícím a soudcem, což se příčí všem právním pojmům a zvyklostem. Disciplinární přestupky jsou tu nepromlčitelnými. Stává se tu, že učitelé jsou stíháni i pro skutky, kterých se dopustili před mnohými lety. Po tříletém bezúhonném chování promíjejí se v Čechách jenom následky důtky, ostatní tresty jsou nepromíjitelné. Dosavadní řád vylučuje každý vliv učitelstva. Disciplinární přečin je povahy stavovské, a proto zastoupení učitelstva při vyšetřování je nezbytné a pro spravedlivé rozhodování velmi žádoucí. Protože učitelstvo v Čechách nemá zastoupení v zemských úřadech a na zemském sněmu, žádal řečník, aby návrh disciplinárního řádu, jejž navrhne zemský výbor, nebo jenž bude předložen sněmovní komisi, uveřejněn byl v učitelských časopisech, aby se mohlo učitelstvo o něm vysloviti dříve, než se stane zákonem. — Uč. V. Beneš dožadoval se disciplinárního řádu pokud možno nejlepšího. Anonymní udání nechť jsou zasílána učiteli, jehož se týkají, aby se mohl bránit po případě i soudně. Svobodomyslné živly na zemském sněmu měly by pracovat k dosažení slušnější volební reformy, umožňující, aby na sněmu mohl promluviti o učitelských věcech učitel.

*

Zemský ústřední spolek učitelský v Čechách doporučuje, aby v okresních a zemské poradě učitelské jednáno bylo o realisaci pedagogicko-didaktické samosprávy ve školství a dává pro jednání takové následující direktivu: V každé zemské poradě učitelské mají býti za účasti znalců vědy, umění, průmyslu, obchodu, živností, zemědělství atd. revidovány učebné osnovy. Touto cestou došlo by se k tomu, aby výchova a vyučování přimknulo těsněji k životu, stavu společnosti a kultury národní. Zemské porady měly by se státi iniciativními korporacemi pro školské zákonodárství, zemskou správu a dozor. Uvažovaly by o zprávách zemské školní rady a vyhledávaly direktivu pro zásady školní praxe a pedagogického dozoru. Pracovaly by na služebních řádech pro učitelstvo k vymezení jeho působnosti a stanovily výsady samočinné práce učitelských porad místních i okresních a vymezily obory a podmínky pracovní neodvislosti a zodpovědnosti učitelstva. Ministerstvo vyučování bude požádáno, aby výbor, zvolený zemskou poradou, prohlásilo za stálou poradnou pedagogickou komisi, několikrát do roka zasedající, která by bděla nad prováděním usnesení zemské porady, radila se o předmětech výchovy a učby, přehlížela se zemskými inspektory zprávy o školství jednotlivých okresů, informovala zemskou školní radu, sestavovala výroční zprávu o školství v celé zemi a podávala prováděcí návrhy a iniciativu ke změnám zákonným.

Okresní porady, k nimž byli by zváni interesenti různých zájmů kulturních, měly by býti reformovány v tom směru, aby v nich byla připuštěna debata a porada k určení výslednice dobrého poměru mezi činiteli dozorčími a pracovními. Ponecháno by jim bylo ustanovení o volbě method i rozvrhů učebných ve všeobecných zásadách. V podrobnostech patřila by tato věc poradám místním. Konferenční výbory okresní, svolávané aspoň šestkrát do roka, státi by se měly informačními sbory pro okresní školní radu, okresní konferenci a učitelstvo a zároveň i poradnými sbory ve sporných záležitostech pedagogických.

V individuelní práci učitele mělo by býti dbáno toho, aby v mezích zákonných mohl uplatniti svůj názor, a aby v podrobnostech bylo mu popřáno tolik volnosti v uplatnění svých zkušeností a svého odborného vzdělání, aby to přispívalo k rozvoji individuelních schopností jeho samého, jeho žactva a obce, ve které působí. Za cenu takovéto samosprávy přejalo by učitelstvo rádo zodpovědnost za úspěch ve školní práci.

Návrh ZÚS je promyšlený a vhodný. Není pochyby, že otázka pedagogicko-didaktické samosprávy ve školství je otázkou času. Celý vývoj školství k ní určitě spěje. Základní podmínkou k ní je pokud možná nejvíce zvýšené předpravné vzdělání a výběr nejlepších a nejschopnějších lidí ke stavu učitelskému, povah samostatných a k naznačenému pedagogicko-didaktickému »selfgovernmentu« způsobilých.

LITERATURA.

Krásná:

Jan Herben: Hostišov. S obrázky Jaroslava Panušky. (Nakladatelství Grosman a Svoboda.)

Hostišov J. Herbena liší se značně od obvyklých literárních produktů. Nepozorujeme na této knize, že autor přečetl tolik a tolik děl, na kterých by se byl učil umění psáti — a přec, jak umí psáti! Je to kniha téměř bez všeho literárního podkladu, kniha bezprostřední, ale za to a snad právě proto tak význačně živá a životně působící. V naší literatuře jediné Holečkovi »Naši« mohou být srovnáni s tímto dílem, ne však proto, že by zde bylo vzájemného vlivu, ale tou jistou citovou zaujatostí, s níž oba spisovatelé usilují vystihnouti charakter jistého kraje a jisté části národa. Oba vypravují nám o českém jihu, Holeček o kraji Petra Chelčického, Herben o kraji, z něhož vyšli čeští Táboři, Holeček o svém rodném domově, Herben o kraji, který stal se mu novým, druhým domovem a jejž tak vřele miluje, jak hluboce cítit na všech stranách jeho knihy.

V knize jeho není systému, sám to naznačuje v předmluvě. Ale jistý systém je zde přece. Autor především v prvé části »Historie z našeho okna« ukazuje na minulost táborského kraje, v miniatuře podává zde

i kus historie celého národa. V této prvé části je také obsaženo politické, a národní credo Herbenovo, zde ukazuje, čemu musíme se učit od své minulosti — rok 1621 znamená velkou část vlastní viny, úpadek demokratismu, vliv české šlechty, odchované jesuity, zapření Husa a Žižky, vliv Říma. Tuto část knihy provází Herben slovy Nerudovými: »Jen jednou krajem tím šel národ lev« — a v perspektivě vidíte, že jen národ demokratický, neopírající se o šlechtu a nevyužitkovávaný šlechtou a Římem, bude moci žít jednou šťastněji a plněji, než lid zubožený a zotročený, jak jej spatřil král Ferdinand, něco víc než za sto let od doby Žižkovy, lid zubožený a zotročený — kým? Panstvem českým, českou šlechtou.

A jaký je dnes tento lid, jací jsou dnešní Táboři? Herben v druhé části své knihy nám vypravuje, jak na žulové půdě táborské a pod drsným podnebím táborským žijí tvorové boží i člověk, koruna tvorstva, takovým životem, který je v souhlase s tou žulou i s drsným podnebím kraje, jejž nazývá českou Sibiří. Základní rys lidu z újezdu hostišovského je dle Herbena vážnost, nesmírná opravdovost. Praví: »Za deset let nenašel jsem v našem újezdě člověka šprýmaře nebo humoristu. Nenašel jsem smíška nebo prášila. Nenašel jsem člověka ani tak rozmarného, aby prohodil vtip nebo anekdotu. Nenašel jsem mluvku. Nenašel jsem nikoho, kdo by mě byl chtěl bavit pikantními historkami, což bývá jinde povoláním na př. hospodských.« V této druhé části, nadepsané »Dnešní Táboři«, líčí Herben hospodářské a sociální poměry, povahu lidu, zvyky a mravy a trochu dotýká se i náboženských názorů dnešního lidu na Hostišovsku. Líčí celkem příznivě, vidí mnoho milého a krásného, podivuje se inteligenci lidu — tím rozumí schopnost bystře pochopovat neznámé pojmy a zdravě i přesně soudit o daném předmětě — vidí v potomcích bývalých Husitů povahu, inteligenci a přísnost snad málem takovou, jakou měli jejich otcové, když Hus jim kázal na Kozím Hrádku. Ale mezi řádky zříme i stíny. A takový obrázek jako »Krev«, kde člověku, jenž vychodil českou školu v Bezmíři, v kraji táborském, pojem protestanta kryje se s Němcem, nebo takový obrázek, jako je »Jidáš«, nebo to, co dočítáte se o náboženských názorech lidu, to příliš jasně povídá, že v základě, v celku sice povaha lidu je zdravá, ale že i zde katolicism, šlechta, protireformace atd. vykonaly své dílo. Tím vším ovšem, o čem nás zde Herben poučuje, podávaje své přímé názory na kus českého života, své výsledky dlouholetého pozorování, vykonal jistě neobyčejně vážnou a důležitou práci — tak a jen tak učíme se poznávat sebe samy, tak připravujeme půdu pokroku a razíme cestu dalšímu vývoji.

Po dvou částech knihy, které vyznačují Herbena víc jako objektivního pozorovatele, vážně zamyslivšího se nad českým životem, následují dvě stati »Pod naší střechou« a v »Našem Újezdě«, v nichž podává se spisovatel víc subjektivně, intimně, v nichž takřka bezděčně vyjádřeno všechno štěstí a všechna milá radost, jakou prožil na onom českém jihu, jenž se mu stal novým domovem. Nejsou to již tak lidé, jako víc příroda českého jihu, které se zde dostalo láskyplného vystižení. A zase i zde nepřejat žádný běžný poznatek, ale všechno pozorováno a podáno bezprostředně a po svém, všecko jaksi ozkuseno

z prvé ruky — a někdy zadíváno se i dál za ty vnější zjevy přírody a zachyceno hlubší vystižení chvil samoty, kdy »sídlíš daleko od lidí a jejich příbytků a blíže jiným částem všehomíra, kde postřehy tělesné a hnutí lidská přetvořují se ve vyšší, vzdušnější a vzácnější city a vznášejí tě mezi zahalené hvězdy«. »Slova nebásníků nesvedou vyjádřiti dojmy takových chvil samoty, a přece jsou to také f a k t a a z k u š e n o s t i.« A jak prostě a při tom i umělecky dovede Herben vystihovat přírodu! Skutečně umělecky! Umělecké je vyvolat bezprostřednost dojmu — a to u Herbena je silně působivé. Jeho obrázky jsou prohřáty teplem vřelého citu a je v nich i mnoho něžnosti, která zvlášť na děti bude dobře působit. Poukazuji na př. na jeho milý, rozkošný obrázek o Koroptvičkách. Je mnoho krásného v takové větě: »Nedalo mi cosi vypáliti smrtonosné olovo na čiřikalky, které jsem znal ještě v košilkách.« A je mnoho dojemného ve vypravování o Divožence — o kukačce, které každé mateřství je tragoedií života, poněvadž musí dávat svá mláďata cizím na vychování, a ony v nejútlejším věku vidí hrůzu v očích pěstounů, slyší pláč matek. A stejně mohl bych jmenovat vypravování o »Rekovi«, »V lese« a jiná, a dodat ještě, že v knize Herbenově vedle vážného pojímání života je i mnoho radosti ze života, že je v ní protiklad proti jednostrannému pojímání života — jistá zdravá rovnováha, a že i v tom směru má tato kniha právě svůj vážný a cenný význam. *Z.*

Poučná:

Dr. F. Krejčí: Psychologie III. Intelligence a náboženství. Náboženská diskusse v kralovéhradeckém Adalbertinu. J. S. Machara Prosa z let 1904-1905. Feuilletonů kniha osmá. Hory. J. Čermák. V. Dvorský. V. Jandl. V. Tille. Emile Vandervelde: Vývoj k socialismu.

Dr. *Frant. Krejčí.* Psychologie. III. Elementární jevy duševní. Část druhá: Představování (pamět a obrazivost). Spisů Dědictví Komenského č. 76. V Praze 1907, cena 3 K.

Učitelstvo české, samo nejlépe na sobě znamenajíc kusé a nedostatečné vzdělání své, a to jak všeobecné, tak zvláště odborně pedagogické, již před lety sáhlo k svépomoci, a chtějíc soustavně doplniti své vědění, založilo si sdružení literární (Dědictví Komenského), jež z nepatrných počátků pozvedlo se na silné družstvo vydavatelské. Nákladem spolku vychází jediná naše vědecká revue pedagogická, jejíž redaktorem jest univ. prof. dr. Fr. Drtina, a několik sbírek spisů, z nichž přední místo zaujímá encyklopedická knihovna kompendií ze všech odborů vědních, pokud vůbec jsou učitelům důležity.

A právě v této knihovně vychází veliká Psychologie prof. Fr. Krejčího, jejíž třetí svazek právě vydán, a jež obsáhne jistě ještě aspoň čtyři další díly. Kniha Krejčího jest u nás na ten čas a bude dojista dlouho jediným vědeckým kompendiem této disciplíny, která se dnes rozvinula

tak mocně, že nelze naprosto již jednotlivci obsáhnouti neb aspoň stejně intensivně sledovati všecky její problémy. Co dosud jsme v odborné literatuře české měli, byly především učebnice (autor sám napsal také knihu toho druhu, která dnes snad již ovládla na všech ústavech, nahradivši starší učebnici zvěčnělého prof. Durdíka, dnes již bez odporu zastaralou), dále značný celkem počet článků roztroušených po všemožných časopisech, konečně omezený celkem počet překladů, z kterých největší je Školův převod anglické psychologie Sullyovy. Bylo přímo zahanbující, že jsme neměli samostatného a obšírnějšího kompendia nauky, jež je přece základem všech věd duchových.

Prof. Krejčímu jakožto odborníku v psychologii připadl čestný a vděčný úkol, aby v podniku učitelstva českého vyplnil svou prací tuto zahanbující a citelnou mezeru. Stanovisko, s něhož na psychologii hledí, jest moderní stanovisko ryze empirické, dle něhož psychologie, založena jsouc pouze na zkušenosti, jest vědou sui generis, žije vlastním svým životem, odpoutává se od filosofie, do níž do nedávna byla vřazována. Toto empirické stanovisko čím dále tím pronikavěji se v knize Krejčího uplatňuje. Kdežto v I. díle příliš místa věnováno výkladu o t. řeč. psychofysickém paralelismu (tvrzení, že jevy duševní dány jsou pouze ve spojení s jevy fysickými), a v II. díle zase v nauce o čidlech snad příliš rozváděna fysiologická stránka smyslového vnímání, v tomto třetím svazku, věnovaném výkladu o představách a jejich vybavování, dále paměti, mysli a obrazivosti, analyse psychologická právem ovládla téměř naprosto.

Úkol encyklopedické knihovny — podávati především příručky učitelské — jeví se ovšem i v knize Krejčího, která proto právě pedagogické aplikaci pouček psychologických věnuje systematickou pozornost. Přes to, nebo snad právě proto možno kompendium Krejčího doporučiti každému vzdělanci, jakož vůbec nutno konstatovati, že by všecky podniky Dědictví Komenského měly se těšiti daleko intensivnější pozornosti kruhů co nejširších; jistě i v tomto spise nalezne každý výklad přístupný a přec vědecky důkladný o otázkách důležitých a zajímavých, doklady moderní, zvlášť z oboru literatury a umění, konečně i ke konci jednotlivých oddílů výběr odborné literatury české i cizí, zkrátka poučení o věcech, jež musí zajímati každého myslícího člověka. Učitelstvo české proto právem smí očekávati, že jeho osvětové a svépomocné snahy budou účinně podporovány. *Kd.*

Intelligence a náboženství. Náboženská diskusse v královéhradeckém Adalbertinu, 23. října 1906 (Knihovnička Času č. 41). Kniha nejen neobyčejně zajímavá, ale i neobyčejně významná. Názorný obraz na lidi a život sub specie aeternitatis. A jaký dojem asi teprve pro ty, kdož byli přítomni a viděli a slyšeli. Přirozeně každý mluvil se svého stanoviska a přirozeně, že každý odhalil se do kostí a ledví.

Kniha obsahuje řeči, jež byly proneseny na debatním večeru Pokrokového klubu v Hradci Králové v sále Adalbertina. Objasňovali své stanovisko náboženské zástupci katolicismu a proti opět své stanovisko zástupci strany pokrokové. Z katolické strany mluvili kněží: dr. Reyl, Šulc a jesuita Jemelka, z pokrokové strany dr. Bartošek, prof. Masaryk a J. Myslík. Katolicism pod rouškou náboženství pronikl v různých for-

mách, prof. Masaryk to také hned na schůzi charakteristicky konstatoval. Na př. dr. Reyl pravil: »A poněvadž máme jednoho společného otce v nebesích, je každý člověk mým bratrem, a z toho vyplývá láska a humanita a soucit, a vylučuje se všechno sobectví.« Hezká slova! Ale teď si za nimi domysleme církev katolickou, její hierarchii, kněží, jak je vidíme v životě. Právem prof. Masaryk proto řekl ve své řeči, že poznáváme lidi a instituce po skutcích. A v tom byla i síla řečníků strany pokrokové a především i síla osobnosti Masarykovy, že za slovy stojí také jeho o p r a v d o v ý život a jeho celoživotní úsilí. »Mám v otázce náboženské,« pravil Masaryk, »jediného odpůrce, a to jen indiferentism, indiferentism v církvi, indiferentism mimo církev. Katoličtí odpůrcové nedovedou pochopiti, že pracuji pro náboženství — jim v jejich zaslepenosti je každý atheista a indiferent vítanější a milejší, jen když figuruje v té matrice!« Z.

J. S. Machar: Prosa z let 1904—1905. Feuilletonů kniha osmá. (Nakladatelství Grosmana a Svobody.) »Připisuji Vám knihu, o níž jenom autor ví, ‚co krve stála'. Budoucnost se k takovým knihám někdy vracívá a nalézá v nich předpovědi, jež se jí vyplnily, diagnosy, jimž musí přiznati správnost, a obavy, jež měly býti lépe poslouchány v době svojí. — Ovšem u národů jiných... Český autor může si dovolit jenom říci, že je kniha ta psána s plným pocitem spisovatelské zodpovědnosti, jako kterákoli sbírka básní jeho.«

Úvodní slova, jež Machar předesílá své nové knize feuilletonové prosy! Právem. Jsou nejen sta, ale tisíce lidí, na něž Machar svými feuilletony má vliv. A buďme vděčni, že chce být hlasem, slyšitelným především v době svojí, že především v době své chce a pomáhá tak všestranně v Čechách rozšiřovat říši světla. Proto Machar není spisovatelem, který jen v literárním výběru má náležet přítomnosti a souborně až literární historii. Na štěstí není také čten jen v literárním výběru — ani ne těmi, kteří souborného Machara teď si nepřejí.

A jak bohatá to kniha, ta Prosa z r. 1904—1905! Jaký kaleidoskop myšlenek, úderů do tradičních názorů — běh času, zachycený rukou elementárně silnou! Mínění se mohou rozcházet, nazírání na věci a osoby může být různé, ale je v tom vždycky úspěch a cena slyšet mínění Macharovo a dát se jím poučit. *Z.*

Hory. J. Čermák. V. Dvorský. V. Jandl. V. Tille. (Žeň z literatur. Nakladatel Jan Laichter.)

Kdo byl jednou na vysokých horách, ví, jak volně se dýše v jejich čistém vzduchu, jak zvláštní blaho zmocňuje se člověka, kráčí-li vysoko nad zemí, má rozhled široko daleko — ta volnost rozhledu jako by i dodávala větší volnosti celé bytosti a překonání nesnází víc rozmachu duši lidské.

Knížka Hory, která právě vyšla ve Žni literatur a napsána byla několika autory, má být pobídkou hlavně naší mládeže, aby si zvykala choditi do hor a na hory. V knize je popsáno několik výletů horských. Jiří Čermák líčí svůj namáhavý vzestup na Kočnu, V. Tille své prvé

pokusy na lyžích v Šumavě, Viktor Dvorský svou výpravu na Križské Pody, V. Jandl výstup na Mont Blanc. K závěru přidány praktické pokyny a horské desatero, úvodem předesílá V. Tille popis Jezera, hlavní to stanice českých turistů v Slovinských Alpách.

Knihu přečtou si rádi a snad ještě raději dospělí, má krásná líčení přírody a je s to buditi hodně lásky k přírodě. Ale kniha má významnější podklad. Hlavně stať Viktora Dvorského »Na Križských Podech« ukazuje na hlubší a výchovný význam »alpismu«. V této stati je uloženo mnoho vážných myšlenek o životě, o poměru muže k ženě — je zde mnoho nabádajícího idealismu. »Co jistě nejvíce nás zaujme,« čteme zde, »jest otázka, které hnutí naší mysli přivedlo nás k tomu, abychom hledali útočiště v horách, abychom, překonavše stadia zvědavosti, módy a ctižádosti, přicházeli sem za účely jinými? Odpor k všednosti to byl. Podmíněn vrozenými vlastnostmi, vyvolán vychováním, živořil kdesi v koutku duše, až hory způsobily, že propukl plnou silou. Pod vlivem odporu k všednosti mění se náš duševní život. Vědomě a vlastním přičiněním stáváme se jinými, než jsme byli, a jinými, než je většina lidí okolo nás. Jiní cítí rozkoš z nečinnosti a duchaprázdných her, my z práce za velikými cíli; jiní se hrozí únavy, my ji vyhledáváme; jiní se bojí odříkání, nám působí rozkoš; jiní se vyhýbají nebezpečí, nás láká; jiní jsou šťastni, když jim život klape jednotvárně jako stroj, my bychom se zalkli; jiní se řídí pudem a zděděnými názory, my jen tím, co, odmítnuvše předsudky, uznali jsme za správné; jiní hledí své zděděné názory vnucovat dále, my přesvědčujeme jen mocí pravdy...« Tak mohl bych uvést mnoho myšlenek, zejména psáno zde mile a čistě i o životě pohlavním. A zdálo by se podivno, proč a odkud se to vzalo v této knížce o horách. Ale je to tam dobře na svém místě. »Cesta do hor je podnik vážný« — praví se na konci v Horském desateru. Lze tomu rozuměti i tak, jak tomu rozumí V. Dvorský. *Z.*

Emile Vandervelde: Vývoj k socialismu. Le collectivisme et l'évolution industrielle. Přeložil Alois Šašek. Praha, nákl. českoslov. strany sociálně demokratické. Cena 1 K.

Kniha belgického socialisty obsahuje vlastně dvě části, doplňující se navzájem jako negace a klad. V první se živými barvami a přesvědčivým statistickým aparátem ukazují vady dnešní soustavy kapitalistické, při níž ohromné zisky shrabuje omezený počet jednotlivců, kdežto pracující miliony lidu vyssávaného stěží jsou s to, aby uhájily lidské živobytí. Vedle kapitalistů a dělníků střední stav, malé měšťanstvo, marně se snaží, aby si uchovalo aspoň stín nezávislosti: ruční výroba všech předmětů běžné potřeby stále víc a více zatlačována jest výrobou strojní, jež podmaňuje si větší a větší počet námezdných pariů. A kartely i trusty, jichž obrovský tlak především cítí se v Americe jakožto zemi industrielní par excellence, stále prohlubují onu hroznou propast mezi dělníkem a pánem.

Proti tomu zatím jen v počátcích dost nesmělých rýsuje se ideál budoucnosti, kolektivní přivlastnění prostředků výroby a směny, společenská organisace práce a rozdělení nadhodnot mezi samy dělníky. A tomu věnována jest druhá, positivní část spisu, v níž líčí se přednosti a výhody kolektivismu při nákupu surovin i zpracovávání produktů, jež získají ve

své hodnotě i jakosti. Tak zatím jen temně se objevuje na obzoru šťastný stát budoucnosti, tušený a líčený všemi školami a směry socialistickými od anarchisty Proudhona až po Marxisty, od Saint-Simona až po Fouriera. Zkoumají se tu různé návrhy, které čelí právě k provedení kolektivismu, vyvlastnění bez odškodného i s náhradou a doživotními důchody. Konečně vyvracejí se námitky, jež se činí proti těmto návrhům, že by socialistická úprava výroby a práce měla za následek podlomení osobní iniciativy a tvořivosti, že by socialismus přímo zničil osobní svobodu jednotlivců, konečně a zvláště že by tak zmařena byla všecka činnost básníků, umělců i filosofů, kteří prý by v státu budoucnosti byli zbytečnými darmochleby a příživníky.

V době, kdy socialismus svým netušeným volebním vítězstvím obrátil na se pozornost všech vrstev u nás, spis Vanderveldeův svým klidným tónem a nezvratnou mluvou fakt především jest povolán k tomu, aby o učení socialistů podal nám obraz objektivní a rozptýlil všeliké předsudky mas a obavy před příštím »dělením«; dojista čtenář opětně pozná, že dávno již socialismus nepomýšlí na násilný převrat a revoluci společenského pořádku, ale klidný, nicméně nezadržitelný rozvoj. Po této stránce zvlášť jest důležito, že autor opět a opět ukazuje ve smysle Bernsteinově lichost domněnky Marxistů, že by střední stavy odsouzeny byly k postupnému vyhlazení, ovšem také že hrozné důsledky kartelů i trustů právem se akcentují atd.

Překlad spisu čte se plynně; odkazy literární, obsahující napořád spisy cizí, po případě jich české překlady, mohly být snad doplněny též citáty z nečetné naší literatury původní. Zaráží jmenovitě, že nikde, ani v polemice s Marxisty, neuveden výborný spis prof. Masaryka o sociální otázce, který právem těší se takové pozornosti doma i v cizině. Širší kruhy upozorňujeme zvláště na drastické líčení zlořádů ve výrobě pekařství u nás (120), při němž doslova se čtoucímu zvedá žaludek. Takové líčení mluví více než celá řada knih, letáků a brožur, a je bez odporu nejlepší propagandou snah socialistických. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

V Americe má papežství nejen kritiky (jejichž hlasy uváděli jsme minule), nýbrž též obhájce, ano chvalořečníky. V téže »North American Review« známý arcibiskup Ireland hájí papeže a papežství proti výtkám uvedeného »katolického kněze«. Co »katolický kněz« vytýká a v čem vidí příčinu úpadku a zárodek zániku, to právě pokládá arcibiskup Ireland za časové a potřebné. Kritik vyvrcholil svůj posudek v tom rozpoznání, že Řím nebyl nikdy tak vzdálen cizí novozákonnímu duchu křesťanství jako zrovna za Pia X. Ireland soudí, že přítomná doba, stav církve, dnešní potřeba náboženství přímo vylučuje novozákonního ducha původní a tím i primitivní církve křesťanské. Sám Kristus prý mluvil v podobenství o rozpínavém, rychle, netušeně rostoucím semeni

hořčičném. (Exegese čistě katolická: podobenství mluví o království Božím; je správno indentifikovati církev jednu římskokatolickou s královstvím Božím? Je přípustno ji s ním i jen přirovnávat?) Strom má nejen jinou podobu než jeho drobné sémě, ale též jiný život, jiné potřeby a úkoly.

Druhé přirovnání bere obhájce Ireland ne z Nového Zákona, nýbrž ze života: nelze prý muže přivésti zpět k řečem, smýšlení a celému způsobu dětství.

Kdo prý by chtěl a směl dnes žádat, aby vůdcové církve dnes mluvili a jednali doslova tak jako její zakladatelé v Novém Zákoně?

»Katolický kněz« viděl spásu a budoucnost církve, papežství či náboženství v tom, aby papež upustil od směrů a cílů politických, zanechal prostředků diplomatických. Chce mít papeže náboženského, nábožensky tvůrčího, v nábožnosti, víře velikého. Ireland zrovna protichůdně tvrdí, že církev nevyhnutelně potřebuje diplomata v čele.

Nejvýznamnější je přiznání církevního hodnostáře, že prý se dnes nesmí žádat, aby zástupcové církve mluvili do slova tak, jako zakladatelé církve v Novém Zákoně a jednali tak. Toto doznání sice není ničím překvapujícím. To přece ví každý, že dnešní církvi nezáleží na souhlasu s prameny a původci církve křesťanské, ale tak otevřeně nebylo dosud snad nikdy ústy církevního hodnostáře řečeno, že dnešní církev je něčím naprosto jiným, než čím byla založena, že má zcela jiný způsob, jiný cíl, a musí tudíž užívat úplně jiných prostředků. Mohla být pochybnost o tom, zdali vývody minule zmíněné psal skutečný »katolický kněz«, zdali se za tímto označením neskrývá kritik třeba mimocírkevní (neboť že v kruzích mimokněžských i mimocírkevních převládá smýšlení toho druhu, je nade všechnu pochybnost); ale o tom jistě nemůže býti pochybnosti ani na okamžik, že obranu dnes citovanou napsal opravdový arcibiskup. Evropští diplomaté papežské kurie jistě smýšlejí zcela v témže duchu. Státní sekretář papežský mohl by zcela dobře napsati takovou obranu nebo napsanou podepsati. Všichni obhájci papežství minorum gentium, všichni upřímní členové katolické církve a neupřímní třeba její advokáti, všichni klerikálové nebo všichni praví katolíci dnes buďto přímo přiznávají nebo jednáním, důsledky doznávají totéž, co píše Ireland.

Co však je vlastně podstata arcibiskupovy obrany? Nic menšího, než doznání, že papežství a tím i církev (neboť papežství je církev katolická) přestalo být institucí náboženskou a přetvořilo se v instituci politickou. Ireland to snad první vyjádřil bez kompromisu a bez obalu, když se přímo vyslovil proti požadavku »katolického kněze«, který si přál pro spásu církve viděti na »petrském stolci« náboženského genia a když ne genia, tedy muže především a naskrz náboženského, a hrozil se diplomata. Irelandova církev již nepotřebuje mít v čele lidí po výtce náboženských. Jak daleko je k tomu, aby se poznalo, že nepotřebuje ani náboženství? To se ovšem ještě nepřizná, ač jiní to již rozpoznávají. Ale nepochybuji, že nadejde doba a najde se muž, který bez výhrad vysloví důsledek toho, co americký hierarcha požaduje dnes, a řekne přímo, že církev obstojí bez náboženství.

V Evropě, v zemi krotčích myšlenek a opatrnějšího jazyka, dosud a dlouho ještě se spokojí obhájcové papežství a církve kompromisním tvrzením, že církev potřebuje t a k é diplomatů. V Americe řeknou věc energičtěji.

Ireland pokládá za potřebné hájiti nynějšího papeže také proti výtkám nepokrokovosti a nesnášelivosti vůči pokroku a moderním proudům; zastává a přijímá za své odsouzení knih abbého Loisy atd.; to je ovšem věc zcela přirozená.

Ani »světské panství« papežovo nevyšlo na prázdno. Škoda jen, že obránce tak otevřený a ne bez originálnosti, užívá pro papežský stát důvodu již i v Evropě tak ošumělého, že duchovní neodvislost vyžaduje světské suverenity! Patrně nechápe, co bylo řečeno v »dětském věku« církve a snad dokonce dětinským způsobem o království, které není z tohoto světa. Bezpochyby dnešní církev — jako dospělý muž — nejen nemusí mluviti slovy Nového Zákona, ale již ani nemusí jim rozuměti. Ale při tom jednoho slova se drží z téhož dětského věku, jen že s ním zachází podobně jako s podobenstvím o zrnu hořčičném: slova o skále a církvi na ní zbudované, které nepřemohou ani brány pekelné.

*

Když mluvíme o Americe, tu stojí za zmínku, že v j i h o a m e r i c k ý c h r e p u b l i k á c h se uplatňuje požadavek a zásada úplné s v o b o d y a r o v n o p r á v n o s t i n á b o ž e n s k é. B o l i v i a ji uzákonila koncem roku 1906; v P e r u se právě připravuje zákon téhož druhu.

Naproti tomu ve Š p a n ě l s k u je dosud církev státu a následkem toho stát církve, t. j.: stát nástrojem církve, tak že netrpí jiných obřadů ve veřejnosti. Evangelické chrámy nesmějí míti vnějších viditelných odznaků. A papežská kurie posud myslí, že mocí zadrží postup svobody a represaliemi zachová status quo. Noviny rozhlásily zprávu, že papež vyslovil svrchovanou nelibost, nebo snad přímý zákaz proti přání anglické protestantské kněžny Battenbergské, matky nynější španělské královny, míti v jednom venkovském královském zámku soukromou kapli pro sebe a svůj protestantský dvůr. Jmenovitě v Anglii, kde absolutní svéprávnost majitele v jeho domě je věcí samozřejmou, noviny se pozastavovaly nad tímto zasahováním do cizích práv náboženských i soukromých.

*

Potěšitelný p o k r o k v e v ě c e c h m a n ž e l s k é h o p r á v a zaznamenaly časopisy v těchto dnech: krajský soud v Litoměřicích uznal platnost manželství, jež uzavřel bývalý římskokatolický kněz, nyní starokatolík. České místodržitelství neudělilo žádané dispense od překážky vyššího svěcení, nýbrž naopak chtělo žadatele, již ženatého, stíhati, aby jeho manželství bylo prohlášeno za neplatné. — Je to, pokud víme, teprve třetí případ v Rakousku, že § 63. říšského zákona o p ř e k á ž c e v y š š í h o s v ě c e n í byl dispensí zbaven své nespravedlivé ostrosti.

*

Klerikální listy s průhlednou tendencí ukazují na několik protestantských vikářů, kteří přišli z říše německé spolupracovat v nových evangelických církvích německého jazyku. Odpovídalo se sice, že do litoměřické diecése do bohosloveckého semináře i přímo do farní praxe byli přiváděni n ě m e č t í klerikálové zvláště z Porýnska, ale též od jinud, než to je

něco jiného. Teď se již sami čeští katoličtí kněží veřejně ozývají proti četnosti tohoto importu. Podle tohoto, 11. června 1907 uveřejněného protestu bylo zřízeno jenom v litoměřické diecési 15 velkých klášterů křížových sester. Mimo to usazují se jiné řády ženské i mužské, klerikálové z říše povolávaní z nacionálních, zde protičeských důvodů, ztěžují českým kněžím postup (doufáme, že toto není poslední příčinou, pro kterou se čeští kněží ozvali, ač i to by jim nikdo nemohl zazlívat). — Rozumí se samo, že každý takový z říše povolaný katolický bohoslovec hned přilne z celého srdce k nové vlasti a brzy dospěje k lásce k českému národu; kdežto takový protestantský vikář jest a zůstane pruským agentem! Kdo by pochyboval o tom, prosím, totiž o tolerantnosti německé části katolické církve k Čechům, toho plně přesvědčí zajímavé překřtění nebo biřmování nebo přesvěcování kostelů v severních Čechách: u Jablonce v obci Hütten byl takovýmto způsobem přesvěcen kostel zasvěcený sv. Vojtěchu a odevzdán v ochranu spolehlivějšímu patronu St. Bonifaciovi: V Šumburku byl z kostela odstraněn sv. Václav. Kým byl nahrazen, nevím.

*

Evangelické časopisy české i německé v Rakousku a z rakouských pramenů též v říši zabývají se otázkou budoucího vývoje evangelické církve v Rakousku. Diskutuje se otázka konfese, národnosti, zřízení. Skoro na každém konventě českých církví evangelických projednávají se opětované pokusy o větší ještě samostatnost českých evangelických církví, o důslednější provedení presbyterních zásad, o sblížení obou hlavních konfesí (reformované a augsburské), po případě všech denominací. V poslední době prozatím jen přípravnými theoretickými, ale z prakse vyšlými úvahami rozbírá se otázka národnosti a konfese. Evangelické církve (jde posud hlavně jen o české a německé, ale není pochyby, že polské i slovinské budou následovati) dělí se totiž dle konfesí a dle národnosti na církve vlastně čtyři: českou reformovanou a českou augsburskou, německou augsburskou a německou reformovanou. Zvýšené národnostní cítění zvětšuje rozdíly jazykové a národnostní, a následkem toho nutí přenášeti se více než posud přes rozdíly konfesijní mezi církvemi téhož jazyka. Měrou pro pozorovatele vnějšího až nepochopitelnou udržovalo se vědomí dávných, historicky daných, ale v celku nepatrných a vedlejších rozdílů mezi církví reformovanou a augsburskou, místy až do ostrosti. Rozmachem národnostního cítění přispěje se ku překlenutí konfesijních rozdílů dříve, než by k tomu bylo došlo bez tohoto vnějšího popudu. Čeští i němečtí protestanté Rakouska shodují se v tom, že další vývoj evangelických církví pobere se cestou národnostního odlišení a konfesijního sblížení. Obojí je zdravé a vyvine se přirozeně. Zdá se, že právě mezi Čechy je konfesijní vědomí silnější než mezi Němci, z konservativnosti (jakož i v jiných směrech je německý protestantismus rakouský pokrokovější než český). Čechové z opatrnosti většinou volají posud jen po součinnosti obou církví. Ale další krok bude učiněn z potřeby snad dosti brzy. Pokrokovější protestanté němečtí žádají přímo spojení církve augsburského a helvetského vyznání. Dalším jejich ústavním požadavkem jest sesílení a rozšíření kompetence autonomního zákonodárného sboru, synodu, naproti nepresbyternímu, státně-

konsistornímu útvaru, c. k. vrchní církevní radě. (V tomto bodu srovnávají se s nimi ovšem též plně pokrokovější čeští evangelíci, ano, jdou namnoze i dále v návrzích ústavních, směřujíce ke zrušení církevní rady.) Tak na př. mají členové vrchní církevní rady býti voleni synodem (dosud jsou jmenováni císařem); členy synodu zase nemají býti superintendenti a senioři mocí svého úřadu, jako dosud, nýbrž mají býti voleni synodálové sborovými zástupitelstvy. Samostatnost sborů také má vůbec býti rozšířena. Ženám se má přiznati právo.

Tyto jmenované ústavní změny církevního zřízení budou vyžadovati času. Dojde k nim bezpochyby teprve, až k řešení dospěje ona hlavní otázka národnostně-konfesijní. Ta pak způsobí změny, též jinak dalekosáhlé. Na českých evangelících pak je, aby byli aspoň připraveni, aby věděli, co chtějí, a aby chtěli věci, kterým budoucnost dá za pravdu. —

*

Pokusy o setření starých konfesijních rozdílů mezi církvemi dnes většinou neživotných jsou vůbec karakteristickou zárukou začínajícího století pro protestantismus. Uvedli jsme nedávno uskutečněné neb obmýšlené spojování, unie různých protestantských církví v Americe, Australii, na Zeelandě, v Anglii. Tento směr bude jistě pokračovat. Již se však jde ještě dále: ve Skotsku, zemi to theologických spekulací a scholastických minuciésností v theologii a tříštění se v sekty, sdružují se různé reformované církve, ani episkopální, nejvýlučnější a nejkonservativnější nevyjímajíc, aby se shodly na učebnici, na katechismu, který by se naprosto vyhnul všem konfesijním hranám a podával to, co je společné všem křesťanům. V Německu, kde namnoze dosud panuje výlučný duch lutherství, dějí se podobné pokusy. Na tomto poli neměli se dát předejít čeští evangelíci; v Čechách Českobratrská Jednota zanechala příklad a důkaz o možnosti, a její poslední biskup Komenský příkaz a odkaz snášelivosti a jednoty.

*

Záminka o požadavku volebního práva pro ženy v církvi vede nás k tomu, že v Curychu bylo ženám přiznáno místo a hlas ve sborech církevních, školních a dobročinných. Ale tu a tam ozývají se hlasy proti volebnímu právu žen v církvi. Ani všecky ženy si to nežádají. V tom bude asi smýšlení stejné jako v diskusích o politická práva žen. Za zmínku stojí důvody, jimiž nějaká žena z jižního Německa sama pro své pohlaví se zříká volebního práva. Mluví o tom, že ženy prý jsou povolnější, že více podléhají vlivům cizím. To je její hlavní námitka. Vyslovuje obavu, že k volbám nepůjdou nejlepší ženy a nejhodnější, nýbrž v celku hlavně ženy podprůměrné jakosti. — Nehledě k tomu, že je to jenom domněnka, která se v celku neosvědčila správnou ve volbách politických po zavedení nového práva, kdy ho prvně užívají právě lidé nejvíc uvědomělí, i kdyby byla správnou, nesměla by tato námitka zdržeti spravedlnost, pro kterou mluví důvody jiné, vyšší. —

*

Zajímavé drobnosti z konfesijní statistiky německé říše uveřejňují církevní a politické listy. V říši jsou okrouhle dvě třetiny evangelíků, třetina katolíků. Podle zaměstnání však je poměr konfesí roz-

manitý. Dělníků na př. je katolíků celých 38%, protestantů jen 61%; ale poměr není zachován nezměněně v různých oborech jiných: zemědělství zaměstnává 43% katolíků a jen 57% protestantů, za to na průmyslu je súčastněno 65% evangelíků, 35% katolíků. Pro katolíky nejméně příznivé je procento v obchodě: jenom 28%; protestanti v něm zabírají 66%. To znamená: katolíků je nejvíce zaměstnáno v zemědělství, nejméně v obchodě. V industrii je evangelický živel dvakrát, v obchodě dokonce třikrát silněji zastoupen. Samostatní pracovníci tvoří v zemědělství 40% pro katolíky a jen 31 procent pro evangelíky, ale v průmyslu obráceně 35% pro evangelíky, a jen 32% pro katolíky. Jih a jihozápad říše je zabrán většinou samostatnými zemědělci katolickými; na severu a severovýchodě evangeličtí nádenníci z venkova postupují do měst, přecházejí ku průmyslu a jsou nahrazováni stěhovavými dělníky katolickými. — Zajímavá by byla podobná statistika z jiných zemí.

*

Na letošním evangelicko-sociálním kongresu v Německu vedle jiných sociálních otázek byla rozbírána též časová otázka sexuelní. V poslední době debatovalo se v časopisech velice mnoho o tomto důležitém sociálním a mravním problému. Moderní názory razí si pomalu cestu též do vrstev konservativních. Nemalou účast na tomto pokroku mají přirozeně ženy. Karakteristickým příznakem pro protestantské nazírání na pohlavní problém byla diskuse vzniklá z Frenssenova posledního románu »Hilligenlei«. I protestantský svět namnoze vězel v katolickém a skeptickém nazírání, ač již Schleiermacher před sto lety stanovil ideál manželství svrchovaně moderně mravně a na lásku nazíral zdravě, přirozeně, čistě. Debata na evang. sociálním kongresu shrnovala moderní názory pokrokovějšího protestantského světa. Farář Hans Wegener, který též tiskem mluví upřímně k mladým lidem, spatřuje v životě pohlavním centrální obor života, žádá ocenění zužité pohlavnosti jako positivní kulturní moci. Hlásá, že askése zneuctila nejen lásku, ale člověka vůbec. V pohlavnosti, která jest u člověka vázána na lásku, vidí tvůrčí sílu lidstva. Manželství jest mu místem styků mezi oběma pohlavími, zrození a výchovy dětí. Při výchově chce uplatniti moment pohlavní, jemuž vyžaduje úcty. Věří v nezničitelnou, povznášející moc čistoty, a chce pracovati k tomu, aby vyrostla generace, která by si byla vědoma své sexuálnosti s radostí a hrdostí. Jeho názory jsou neseny důvěrou v lepší budoucnost a zakládají se na zdravém smyslu pro skutečnost. Prakticky ku povznesení sexuální morálky zavrhuje všelikou reglementaci, jakož i všecko výjimečné zákonodárství naproti »nemravnosti« v umění, které má své zákony v sobě. Přiznává, že ideál lásky a manželství není dosud zdaleka uskutečněn ani v tak zvané »křesťanské rodině«.

8. července 1907. +

ZPRÁVY.

Ráz reformního gymnasia bude míti osmitřídní česká střední škola dívčí ve Valašském Meziříčí na Moravě, již otevře (I. třídu) počátkem školního roku 1907—8 spolek »Dívčí akademie« v Brně s obcí valašsko-meziříčskou. Tato střední škola je prvá v Rakousku. Osnovu vypracovali universitní professor dr. Drtina a prof. dr. Wagner ještě s jinými předními odborníky školskými. Tato dívčí střední škola bude podávati vyšší vzdělání všeobecné s náležitým zřetelem ku klassickým jazykům a literaturám. Dělí se na oddělení vyšší a nižší jako střední školy mužské. Na nižším oddělení počíná se vyučovati latině ve třídě II., řečtině ve třídě IV. Oddělení vyšší má od sedmé třídy sekci klassickou, která má více latiny, a sekci moderní, která má více věd přírodních. Ústav, jenž tvoří nedílný osmitřídní celek, připravuje v oddělení nižším pro studium oddělení vyššího a podává v té míře také všeobecné vzdělání jako nižší oddělení nynější školy střední, takže poskytuje žákyním náležité přípravy ke studiím odborným. Vyšší oddělení probírá látku způsobem vědeckým a připravuje pro studium vysokoškolské, zvláště universitní. Jazyk řecký je alternativně povinným s jazykem francouzským, t. j., žákyně si může voliti místo řečtiny jazyk a literaturu francouzskou. Žákyně přijímají se pod týmiže podmínkami jako na ostatních gymnasiích. Je tedy žádoucí dovršený desátý rok životní a to nejpozději do 31. prosince běžícího roku občanského a náležité předběžné vzdělání, jež se musí prokázati posledním vysvědčením školy obecné a přijímací zkouškou z náboženství, jazyka českého a počtů. Přijímací zkouška bude se konati po prázdninách. Zápis konati se bude vždy ob 1 rok.

Ubývání porodů. Za posledních desítiletí nastal téměř u všech kulturních národů nápadný úbytek porodův; a to nejen u národů »staré« Evropy, nýbrž též u Američanův a Angloaustralanů. Intensita úbytku jest velmi rozmanitá; nejmocnější se jeví ve Francouzsku, kde přirozené množení obyvatelstva jest nyní zcela nepatrné a kde některá léta znamenáno více případův úmrtí nežli porodu. Podobně nepříznivé poměry jsou v australském státě Neu-Südwales (v Novém Jižním Walesu). Příčiny zjevu toho jsou rozmanité. Jest však také věcí nespornou, že zjemněná civilisace při tom hraje značnou roli. Že hospodářské poměry nejsou rozhodující samy pro obecné ubývání porodů, jest jisto. Zjev tento bývá často pokládán za fysické schodnictvo národů kulturních. Pozoruhodné pokyny pro výklad zjevu tohoto podává medicinální rada dr. P. Näcke v »Archivu für Krim.-Anthropologie«, 18. sv. 4. seš., 1905). Množstvím dětí vynikají některé rodiny zvláště v nižších vrstvách lidových, na venkově, tělesně zdatné a plné síly; zjev tento však jest také zvláštností plemennou. Mnohoplodnost jest dědičná, majíc základem hlavně příčiny fysiologické.

Nevdávají-li se dívky z takových rodin, musí porodův ubývati. Vrstvy sociálně výše stojící vyhledávají k sňatkům dívky z rodin, jež nemají mnoho dětí, nejraději. Manželstva taková plodívají málo; nebo často dobrovolně možnost zplození obmezují — což právě v kruzích těch se stává nejčastěji. Toho nebývá u nižších vrstev. A přece i tu znamenati ubývání porodů. Näcke shledává toho příčinou pud do města. Ve Francii a v Spojených státech ubývání porodů shledává se u obyvatelstva venkovského značnější měrou než u dělnictva v městech obývajícího. Snad z obyvatelstva venkovského fysicky nejzdatnější odcházejí do měst. Přibývající kulturou — míní Näcke — musí nastávati ubývání porodu; ale to nás nemusí znepokojovati, pokud ubývání zůstává v mezích skrovných a pokud minus mnohosti se vyrovnává přírůstkem jakosti. Kde mnoho dětí, jsou naděje pro kvalitu menší, nežli kde jest dětí méně. ×

Důležitost kojení pro tělesný a duševní vývoj člověka. V časopise »Deutsche Monatsschrift für Zahnheilkunde« (roč. XXIII., 1905, seš. 3.) C. R ö s e podává výsledek svých šetření za příčinou důležitosti kojení mateřským mlékem pro tělesný a duševní vývoj člověka (Die Wichtigkeit der Mutterbrust für die körperliche und geistige Entwicklung des Menschen). Röse měl k disposici za svého šetření 164.000 asi případů, částečně jím samým, částečně zubními lékaři vyšetřovaných. Případy ty se týkaly 157.361 školních dítek a 6744 odváděncův. Výsledek jest tento:

1. Kojenci uměle vyživovaní nemají toliko čáku, že třikrát až šestkrát častěji umírají, nýbrž ti, kteří přežijí, opožďují se též po všechen život v svém tělesném a duševním vývoji za vrstevníky, kteří vyrostli při mateřském prsu.

2. Naproti dětem, které byly kojeny déle nežli 12 měsíců, trpívají děti uměle vyživované o 28% častěji nákazou zubů a 2½ až 4½krát častěji strádají anglickou nemocí. Váha a velikost těla dětí neodkojených jsou skrovnější, jejich duchová pružnost ve škole jeví se slabší.

3. Mezi mužstvem k odvodu povinným shledává se v odkojených 47·9% k vojenské službě schopných, u neodkojených jen 31·1%. Čím déle se děti kojívají, tím jest větší jejich tělesná váha, tím větší objem hrudníku, tím větší způsobilost k vojenštině.

4. Neschopnost žen ku kojení podporuje se požíváním lihovin, stravou chudou od vápna a nevhodným oděvem. Hlavní příčinou jest však přibývající pohodlnost žen.

5. Proti této trestné nedbalosti nemůže poučování samo nic pomáhati. Toliko státní moc jest s to, aby chránila kojence vyhrožením trestním od zanedbávání matkami.

6. Pro nemanželské děti mají býti zřizovány kojírny (útulny na kojení) na venkově, v nichž nemanželské matky, pokud jsou s to, musí po devět měsíců své děti kojiti.

7. Vedle očekávané státní péče může se bohatě a požehnaně očiňovati v oboru odkojování též soukromá dobročinnost. *Kč.*

Po prvém zasedání.

Actio prima brevis — také prvé zasedání bylo krátké a málo obsažné, pokud totiž t. zv. veliké strany a vláda úmyslně se vyhýbaly zásadnějšímu rozhodnutí. Zatím se jen ve vídeňském politickém divadle kulisy připravily, rozestavili se herci, veselohra, drama, tragedie — kdo ví, co se sehraje? — započne na podzim; jen klerikální dr. Myslivec zatím zkusil své umění na agrárnících.

Na podzim bude se především jednat o rakousko-uherském vyrovnání. To jest, bude se o něm jednat veřejně; v tichosti, za kulisami se o něm jedná stále, ono ovládá situaci a tvoří největší starost vídeňských politiků. Pro náš národ rakousko-uherské vyrovnání má velikou důležitost, důležitost netoliko hospodářskou, nýbrž také politickou; česká delegace má úkol, uplatnit váhu českého národa a chrániti naše národní zájmy. Příležitost k tomu je poskytnuta zejména mladočeské straně; má ona svého odborného ministra, jenž by právě v této věci byl povolán, hrát vynikající, ba rozhodující úlohu (rozhodující alespoň po stránce hospodářské) — — bohužel se zdá, že mladočeská strana i v tomto případě zjeví svou nedostatečnost.

Vůbec je úkolem českého poselstva, ať už je složeno z kterýchkoli stran, zájmy národní chránit vydatněji a k tomu je třeba, aby se různé strany co nejvěcněji r o z d ě l i l y o p o l i t i c k o u p r á c i. Svaz společný byl pokus na rychlo, ale neosvědčil se; strany novou situací byly překvapeny a nesnadno dovedly se vpravit do formace nebývalé, nezvyklé. Bývalá jednotnost je ta tam, nezbývá než využit nejednotných stran ke společné práci.

K tomu je ovšem třeba trochu — l o j á l n o s t i. Lojálnosti, pravíme, aby strany navzájem uznávaly své charakteristické vlastnosti a právě těch využívaly v práci pro celek.

Lidé jsou lidé, nejde to snadno. Volební boj a předvolební nálada všech proti všem překážela nutné organisaci. Nešťastnou příhodou

budou hned zase volby sněmovní a s volbami starý boj. Lidé jsou lidé — — ať tedy ten nový a obnovený boj je lojální, lojálnější než byl boj předešlý.

Mohl by aspoň být věcnější. Nemůže přece být pochybnosti o tom, že se u nás rozestupuje pravice a levice, že se rozestupují lidé a strany v otázce svobody a pokroku, v otázce klerikalismu. Klerikalism je společný nepřítel všech — není tím dána direktiva stranám hlásícím se k pokroku? *S.*

Strany v novém parlamentě.

Od 17. června do 23. července zasedal poprvé parlament, zvolený na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího. Neudělal vlastně pranic. Zvolil klerikální presidium, schválil prozatímní rozpočet, povolil pomoc povodní postiženým okresům v Čechách a na Moravě a rozešel se. Na podzim se zase sejde. Rozešel se, ale národům rakouským ani nenaznačil, jaký mají nyní parlament. Mnoho zůstalo při starém, leccos nasvědčovalo, že při tom zůstane, ale nescházely i příznaky, že vše přijde jinak. Na podzim. Doposud strany nejsou zorganisovány, nikdo neví, jak se postaví, až parlament vskutku začne pracovat. Vyznělo-li jednání ve smyslu pokrokovém, je to zásluha prof. Masaryka, ale nevíme, zůstane-li dojem jeho řeči na sněm trvalý.

Leč — tomu nelze se diviti. Do parlamentu volbami vneseny nové strany, nové názory, noví lidé přišli. Nutno vyčkati, jak se vše vytváří, a prozatím se po lidech a stranách poohlédnout.

Nejen strany, ale i obyčejně za vševědoucí vyhlašovaná vláda, byly výsledky voleb 14. května překvapeny. To je známo. Tím se také vysvětluje nerozhodnost, která na všech stranách se ukazuje: u vlády stejně jako u jednotlivých stran. Do parlamentu dostal se nový faktor, strana sociálně-demokratická, a to v míře právě překvapující. Kdyby sociální demokraté byli přišli do parlamentu ve stejném poměru, jako se nalézali dříve, byl by se jich poměr politický upravil zcela hladce. Přišlo jich však nepoměrně víc, a tím dynamické poměry v parlamentě byly tak rozrušeny, že nutno hledati poměry nové, při nichž nutno bráti hlavně zřetel na to, že tato nejpočetnější strana v parlamentě má zároveň nejhlubší kořeny v masách lidu, a že tím její postup vzbuzuje a vzbudí v nejširších vrstvách zcela jinou ozvěnu než působení stran ostatních. Viděli jsme přece u stran poměrně nejlidovějších v minulém parlamentě — u Mladočechů a vídeňských antisemitů — že masy voličů provázely postup svých poslanců s menší větší apatií, vyčkávajíce klidně poslední svůj

soud a rozsudek při příležitosti nových voleb. To u strany sociálně-demokratické není, jak jsme byli poučeni při událostech roku 1905. Ta okolnost musí býti brána v úvahu hlavně tam, kde se jedná o klidný a nerušený vývoj věcí v parlamentě, kde se jedná o to, aby parlament klidně věnovati se mohl svým úkolům. Baron Beck přirozeně zamítá, jak řekl, program strany sociálně-demokratické: ale tam, kde se bude jednati o poměry v parlamentě, musí brát na sociální demokraty ohled větší než na strany jemu nejoddanější. V tom právě tkví moc a síla v pravdě lidové strany, třeba oposiční, síla všeobecného práva hlasovacího, správně pochopeného. Sociální demokracie zase zajisté si je vědoma zodpovědnosti, kterou na ni vznesl velký počet jejích poslanců a kterou zatížena je její agitační síla a do jisté míry agitační povinnost. Tím často se zdáti bude postup sociálních demokratů opatrnickým a oportunistickým, a už se stalo, že nevyspělé strany radikální (naše v první řadě) socialistům vytýkaly diplomacii, ba dokonce byzantinism. Sociálním demokratům vytýkáno na př. změna tónu ke koruně, chování při trůnní řeči atd. To zdá se nám naprostým nepochopením věcí a stanoviska sociální demokracie. Sociální demokracie vlastně je ve svých základních theoriích stejnou odpůrkyní parlamentu jako koruny. A nejen u nás, všude. A přec všude se zúčastňuje parlamentární činnosti (dokonce i ministerstva), ve snaze, působiti na parlament ve směru zlepšení sociální politiky. Tam, kde mocnář stojí sociální politice v cestě, jako v Německu, sociální demokracie přirozeně je s mocnářem v tuhém boji. Tak stála do 1905 i u nás. To se změnilo v okamžiku, když skoro absolutistický nebo zdánlivě konstituční mocnář způsobil zavedení všeobecného hlasovacího práva a když trůnní řečí nařídil vládě, aby působila směrem, který by největší část aktuálních požadavků sociální demokracie uspokojil. Tato politika zachovávána v monarchistických státech vždy a všude, všemi stranami. My v Rakousku máme toho nejlepší důkazy na nás samých a na Němcích i na Maďařích.

Že na druhé straně strana sociálně-demokratická aspiruje vší silou na ono místo v parlamentě, které jí dle početní síly přináleží, je přirozeno a patrno na jejím postupu. Tento postup byl v krátkém jarním zasedání zcela vyčkávací, k poměrům (snad až příliš) shovívavý a sociální demokracie jen při debatě o haličských volbách vystupovala ostřeji. Nejvýznačnějším příznakem těchto parlamentárních aspirací je ovšem kandidatura poslance Pernerstorfera na místo předsednické. Jen že splnění tohoto požadavku si sociální

demokraté dočasně alespoň zkazili sami svým neurčitým vystupováním při volbě praesidia vůbec. Bylo předem patrno, že parlament vyšlý ze všeobecného hlasovacího práva dostane praesidium málo pokrokové. Už z té příčiny a bez ohledu na početní sílu sociálních demokratů bylo žádoucno, aby se tam posl. Pernerstorfer dostal. Ale pak musil se vzít ohled i na národnostní seskupení poslanecké sněmovny a nesmělo se připustit, aby německý křesťanský sociál byl zvolen předsedou. To sociální demokraté sami měli v ruce a — povolili. Nechceme zde rozbírat důvody, ale faktum je, že nyní rozšíření praesidia, na 5 členů projektované, bude mít své nesnáze, poněvadž by rebus sic stantibus v praesidiu sněmovny s neněmeckou většinou zasedali tři Němci a pouze dva Slované. Z těch pěti presidentů byl by pak jediný pokrokový (soc. dem.) a 4 konservativci a klerikálové.

Pro další vývoj věcí v parlamentě bude tedy nejdůležitější, jaké místo zaujme sociální demokracie v koncertu stran ostatních. Na druhém místě je otázka stran německých. Z těch klerikálové mají ovšem posici nejsilnější. Vídeňští antisemité, spojení s alpskými klerikály, tvoří pevný blok za znamenitého vedení dra Luegra, dra Ebenhocha a dra Gessmanna. Jsou tedy z Němců stranou nejmocnější početně i vnitřně, majíce skoro stejně silnou resonanci ve voličstvu.

Pro pokrokovou věc Němci v nynějším palamentě neznamenají pranic. Tak skončila v rakouském parlamentě levice, v letech sedmdesátých a ještě osmdesátých bašta liberálů! Třeba že ostatní Němci nejsou v úzkém klubovním spojení s klerikály, ukázaly nám události, jež před svoláním sněmu v lůně německých stran se odehrály, zřetelně, jakého kalibru je pokrokovost těchto tak zvaných pokrokových stran. Jak pokrokový je vůdce jejich dr. Gross, jak lidový a pokrokový chef strany lidové dr. Chiari. Jak rychle strana, která se dvacet a více let jmenovala pokrokovou, odhodila tuto masku pokrokovosti, když měli vstoupit lidé, o nichž se má za to, že jsou skutečně pokrokoví.

Boj mezi »pokrokovci« a vídeňskými liberály, který se po volbách odehrál, zůstává stále a stále zajímavým, poněvadž jednak není ukončen, a jinak i proto, poněvadž poměr mezi těmi stranami německými zůstane pro celý vývoj německých stran v parlamentě i u voličstva důležitým i příznačným.

Pro nás, nezúčastněné přímo, je vznik oněch moderních kandidatur vídeňských už proto zajímavým, poněvadž by se na první

pohled mohlo zdáti, že se v sídelním městě odehrává proces, podobný vzniku pokrokových stran u nás. To budiž konstatováno předem, takový názor byl by mylný. Všude v Rakousku je obrození pokrokové myšlenky myslitelnější než ve Vídni samé. Tam scházejí pro takovou duševní i politickou revoluci naprosto všechny předpoklady. Pátráme-li, jak a proč ve Vídni tedy mohl být zvolen dvorní rada baron Hock, předseda spolku »Volná škola«, muž názorů liberálních, dostaneme se na důvody, dle nichž poznáme zřejmě, jaký je rozdíl mezi naší pokrokovostí a vídeňskou.

Je známo, jakou hrůzovládu politickou ve Vídni provádí strana Luegrova. Je přirozeno, že s lidmi, jako je Lueger, Bielohlawek, Schneider e tutti quanti, ani slušnější Vídeňák, třeba by nebyl pokrokový člověk, jíti nemůže. Ale už ani tolik pokrokovosti v něm není, aby provedl tytéž konsekvence, které prováděli pokrokovější lidé v Německu po celá léta, a které byly provedeny při posledních volbách i v Čechách. Je-li kandidatura klerikální a sociálně-demokratická na vybranou, i nesocialista, je-li pokrokový člověk, jde se sociální demokracií. Kníže Bülow nazval tyto pokrokovce »Mitläufer«. K tomu se ve Vídni neodhodlali namnoze ani židé v druhém (silně židovském) okresu. Tam byl pro ně kandidován dr. Ofner, sociální politik, klonící se po dlouhá léta k sociální demokracii, kterého sociální demokraté zcela otevřeně podporovali. Devátý okres vídeňský, okres barona Hocka, je bydlištěm židovského velkoobchodu, plutokracie židovské vůbec a úřednictva, profesorů universitních, zkrátka inteligence. Tam dr. Lueger kandidoval — hokynáře! spoléhaje na svou sílu a moc. A právem. Nikdo nemá ponětí, co volba barona Hocka, způsobená ke všemu v užší volbě pomocí sociální demokracie, v tomto okresu stála práce, námahy a peněz! Pro pokroková hesla a pro proslulou ve vídeňských listech pokrokovost barona Hocka měli obyvatelé IX. okresu vídeňského málo sympatie. Té jisté třídě nanejvýše imponoval b a r o n Hock.

Pro pokrokovost ve Vídni prostě doposud není půdy. Nic naplat, Vídeň nemá pro ni citu ni porozumění, není jí sympatická. Je to pocit vzájemný: pokrokoví lidé nebudou nikdy s Vídní sympatisovat, pokud zůstane takovou, jakou je. A na změnu budeme čekat ještě dlouho. Profesor Masaryk ve své velké řeči v parlamentě posledně řekl, že vláda musí dělat politiku takovou, aby mohla s ní sympatisovati mládež. Platí-li toto slovo o vládě, jak teprve o stranách. Ale ve Vídni mimo to je nedostatek takové mládeže. Odkud by se také

vzala? Universita vídeňská ji nevychovává; co vychová, zkazí veřejný a společenský život ve Vídni.

Vídeňákům marně se »feáků« nepřezdívá. Není jim dáno přemýšlet, hloubat. Nemyslím na tak zvaný »lehký život« ve Vídni, ten je v každém velkoměstě, ne-li horší, tož jistě stejný jako v rakouské residenci. Ale mysl vídeňská není k tomu, aby život brala vážněji. Zevnějšek je jí všecko. Na universitě se mladému muži ve Vídni mnoho pokrokovosti nevštípí, jak pokrokovým je vídeňský tisk, víme všichni. Po ukončení studií vstupuje mladík do praktického života. Blízkost ministerstev a dvora dodává všem úřadům vídeňským jiného ducha než v celé monarchii a v tom vzduchu pokrokovosti se nedaří. (O úřadech městských a zemských ani nemluvě.)

S ostatním povoláním to není lepší. Kdo je v obchodě, za několik let má jen jednu touhu ve Vídni: stát se nějakým radou, aby byl často jmenován v denních listech, stát se někde členem výboru, aby chodil k audiencím, aby byl zván do velkých kruhů, do šlechtických zábav, ke dvoru. A takoví lidé nesmějí být pokrokového smýšlení.

Vždyť i zcela neodvislí lidé, milionáři, nejsou lepší. Naopak. Jednatel »Volné školy« ve Vídni stěžoval si před krátkou dobou ve veřejné schůzi, že celá řada (a velice četná) příznivců spolku platí příspěvky a dary, ale nepřeje si přijíti do veřejného seznamu spolku!

Baron Hock po horečné agitaci byl zvolen, ale ne jako pokrokový člověk, nýbrž jako muž, který nesympatisuje s Luegrem a kterému neupřímnost německých pokrokářů je stejně protivnou. Přesvědčení v pravdě pokrokové, bezohledně pokrokové je voličům barona Hocka stejně cizí, jako ostatním Vídeňákům, kteří volili dra Wittka, Bielohlawka nebo Silberera. Chtěli osobně lepšího člověka, muže lepších forem a vzdělání, víc nic. Vždyť to bylo patrno nejlépe na vídeňském liberálním tisku po poslední řeči Masarykově: líbila se jim, což o to, ale mluvil ji — Čech! Proč ne raději Hock? Kde byl Hock? se ptali.

Pokrokovost na německé straně parlamentu nejlépe ostatně vylíčil kníže Auersperg, člen »německonacionálního svazu« na říšské radě. V článku, který byl otištěn 4. srpna ve vídeňském »Fremdenblattu«, praví bývalý místopředseda panské sněmovny, zlidovělý pair: »Ještě méně pokrokově vypadá to v užším kruhu německých poslanců. Ze 180 Němců je 96 křesťansko-sociálních a 84 jsou rozděleni v 5 skupin, pokrokových sice, ale vysloveně antisemitských (!) Mezi námi Němci je tedy většina nepokroková a my Němci

tvoříme tedy nejsilnější nepokrokovou stranu v parlamentě. Z těchto cifer nedá se nic vykroutiti.«

To stačí. Kníže Auersperg má alespoň odvahu k pravdě. Poměry na německé straně dosud nejsou vykvašeny, k rozhodnutí dojde patrně až na podzim.

Zbývá tedy mluvit jen o Slovanech, poněvadž Rumuni (5) nejsou důležitějším faktorem a Vlaši většinou v táboře sociální demokracie. O Slovanech nelze říci mnoho. Poláci jsou na starém svém místě, tam, kde je nejtemněji, a hlavní starostí jich je, jak by se ubránili novému nepříteli svému: straně lidové. Užijí patrně starého prostředku: polovičku členů těchto »vzbouřenců« odvedou po čase starým způsobem do »Kola« a zbytek umlčí. Zbývají z Haliče ještě Rusíni. Je jich hrstka a mají tam tři strany. V otázce pokrokovosti lze počítat jen na několik intelligentů z nich, a těch je málo. Mimo to je vedení v rukou povážlivých. A co my Čechové? O našem svazu byla na tomto místě řeč minule. Tam jsou poměry ještě méně vyjasněny než kdekoliv jinde. Ale naději alespoň máme, zůstanou-li agrárníci pevnými, že převážná většina českého poselstva bude v táboře pokrokovém, protiklerikálním. Té většině ovšem pak nesmí překážet, že bude muset stát po většině v jedné řadě se sociální demokracií, naopak tu společnost v t o m t o p a r l a m e n t ě bude nutno často vyhledávat. Jinak bychom se přívalu reakce neubránili.

Než — jak řečeno: poměry jsou dnes ještě naprosto nejasny na všech stranách. Jen klerikálové jsou se svou organisací hotovi a hledají přátel. Doufejme, že na naší straně jich nenaleznou.

Až se parlament na podzim sejde, musí přijíti vyjasnění na všech stranách. Uvidíme především postup zorganisovaných klerikálů a v zájmu pokrokových lidí přáli bychom si skoro, aby vystupovali výbojně, aby ukázali hned, co chtějí. Pak by se pokrokovci všech stran sraziti musili ihned. Pak by musila přiznati barvu i vláda, s ní oba naši ministři — a situace bude jasna. *Č.*

„Náboženský“ koncil v Japonsku.

(K. Yoshyda)

Vloni četlo se ve mnohých časopisech, že v Tokiu se konal náboženský koncil, který sám mikádo svolal, aby nejideálnější z náboženství povýšil na náboženství státní. Pochybuji o pravděpodobnosti těchto zpráv, poněvadž nám naše vláda jasně a zřetelně ponechává svobodu náboženskou, pokud tím veřejné blaho a pokoj netrpí.

Ovšem ale byla letos na jaře založena společnost theologů a kazatelů všech možných sekt a vyznání. První její schůze konala se 7. a 8. května slavnostním způsobem v jednom z největších sálů tokijských. Císař náš však na tom neměl nejmenší účasti. Schůze ta byla zcela privátní záležitostí vyznavačů různých náboženství, mezi nimiž vedle buddhistů a šintoistů nalézali se také křesťané.

Kdo zvykl rozporům mezi starověrci a novověrci, mezi věřícími a nevěřícími, ten si dovede stěží představiti společnost z vyznavačů různých sekt a náboženství, jejichž dogmata jsou tak protichůdna. Mnohý snad ještě více užasne, když uslyší, že více pohnutky mravní nežli náboženské vedly k založení této společnosti. Účelem jejím jest zdůvodniti národní morálku, upevniti podklady mravnosti a opanovati ducha času společnou prací všech náboženských vyznání. Ostatně jest tato společnost jen pokračováním dřívější, která se za války ustavila. Že taková myšlenka vůbec mohla vzniknouti a býti provedena, bude se zdáti obyvatelům západu příliš podivným a dá vzniknouti mínění, že Japonci jsou méně nábožeští, nežli oni. Je pozoruhodno, že beznáboženskost v Japonsku, když už chceme výrazu toho užiti, nikterak necharakterisuje pouze národ. To je zřejmo třeba z té okolnosti, že mnozí cizí missionáři účastnili se zmíněné akce a veřejně se k ní před missionáři domácími přihlásili. Z toho logicky plyne, že »nenáboženskost« v Japonsku není znakem Japonců, ale japonství, t. j. duševní atmosféry v Japonsku, která již ode dávna zavládla na tomto ostrovním státě a dosud vládne. Náboženské stran-

nictví není v Japonsku tak ostře vyhraněno, jako na západě. Dějiny naše přirozeně vypravují nám sice také o mnohých zjevech náboženského zelotismu a fanatismu, ale takových tragedií, jako výpravy křížové, válka třicetiletá, neustávající pronásledování židů jen pořídku a pomíjivě nalézáme ve svých dějinách. Naprostá tolerance jest význačným znakem našeho duševního života.

Kdyby se někdo tázal, co jest příčinou tohoto zvláštního zjevu, mohl bych odpověděti, že je to produkt nebo resultát dějinného přizpůsobení. Roku 552 dostaly se knihy buddhistické přes Koreu do Japonska, po nich buddhističtí kněží a obrazy světců. Koncem šestého století vypukl krutý boj mezi buddhisty a šintoisty. Buddhistickým kněžím napadla chytrá myšlenka, aby totiž světce buddhistické a šintoistické prohlásili v podstatě za totožné. Tak vstoupilo v život podivuhodné »totožné učení«, které se však málo rozšířilo. Ale buddhismus a šintoismus jdou ruku v ruce.

Ve třicátých letech sedmnáctého století vykonány byly za jesuitské revoluce mnohé ukrutnosti, které vyvrcholily ve ztroskotání tvrze Šimabary a křesťanství z Japonska skoro úplně vypudily. Ale tato tragedie byla povahy více politické a národnostní nežli náboženské, poněvadž jesuité v těch dobách byli skutečně jen politickými nástroji západozemských dobývačných choutek. Nevím, zdali dnešní japonské křesťanství se tak vyvinulo, že nové »identické učení« mezi křesťanskými dogmaty a dosavadním japonským náboženstvím může povstati. Znám však v Japonsku mnoho vážených a vlivných křesťanů, jejichž křesťanství přijalo na se zvláštní japonské zabarvení. Jest skutečným faktem, že dnešní křesťané v Japonsku, ať již domorodí nebo přistěhovalci, dovedli se duchu japonskému přizpůsobiti.

Tento dějepisný přehled vysvětluje povstání tohoto tak zvláštního a zajímavého sdružení theologů a kazatelů různých vyznání. Nechci se zde zabývati kritikou těchto vysoce cenných snah. Ale ducha snášelivosti a humanity, který se v tomto sdružení manifestuje, uvítá s potěšením každý přítel lidstva.

Jest otázka, zda takové náboženské hnutí právě v Japonsku může míti výsledek nějaký, nebo je-li vůbec potřebno. Jinými slovy, jsou-li Japonci nábožensští. Řekl jsem svým přátelům příležitostně své mínění o tom, že totiž Japonci jsou právě tak nábožensští, jako nenábožensští.

Kdo přijde do Japonska, uvidí všude, ve městech i na vesnicích, na horách i v údolích výstavné buddhistické dómy a starojaponské

šintoistické modlitebny. Ty otvírají se v určitých dnech ku konání slavností a pak bývají množstvím lidu tak hustě naplněny, jako roj. Mimo to jest v zemi mnoho posvátných buddhistických i šintoistických míst, k nimž se od jara do zimy valí nekonečné davy lidu. Zemřelý professor a pozdější ministr osvěty dr. Toyama pravil prý jedenkráte: »Kdo pokládá Japonce za nenáboženské, ať navštíví jednou takové místo, a bude míti jiné přesvědčení.« Zkrátka většina Japonců, zvláště venkované, jsou tak nábožensti, jako každý jiný kulturní národ.

K tomu ale ještě dlužno připočísti jiný duševní směr v oněch vrstvách našeho lidu, který ještě asi před půl stoletím representoval vzdělanost japonskou. Tyto vrstvy byly zcela pod vlivem Konfuciovým. Literatura konfuciovská byla hlavním předmětem studia jako v Evropě literatura řecká a římská. Učenci naši omezovali se na učení světská, mravouku a politiku, hlavně na mravouku, a to nezávisle na theologických a metafysických spekulacích.

Konfucianism zajisté ve mnohých bodech doznal vlivu buddhismu, s nímž již v Číně se setkal, a byl jím prohlouben. Proto také má ve mnohých spisech, když ne, dle mého mínění, náboženské, tedy metafysické zabarvení. Mravověda konfucianská připomíná ve mnohém morálku Kantovu a stoiků. Kořeny tkví v tomto pozemském světě a hlavní váhu klade na praxi bez supranaturalistických rozvažování. Učenci naši pohrdají buddhistickým učením, poněvadž je temné a těžko srozumitelné. V našich dějinách filosofie ovšem neschází také učení o »trojjedinosti«, které chtělo sjednotiti šintoismus, buddhismus a konfucianismus. Většina učenců byla necitelna k věcem náboženským. V Evropě se dnes tážou, je-li vůbec život bez náboženství možný. Možnost ta je dnes jasná, otázka ta měla by nanejvýš zníti, je-li život bez náboženství právě tak dobrý, jako s náboženstvím. K rozluštění této otázky bylo by třeba důkladně prostudovati dějiny vzdáleného východoasijského kulturního života. Pokud vidím, zdá se mi, že život našich starých myslitelů byl právě tak zdravý a uspokojivý bez náboženství, jako jiných s náboženstvím. V Evropě by mohli mnozí z vlastní zkušenosti dojíti k témuž poznání.

Jest pozoruhodným zjevem v moderním Japonsku, že tohoto starého duševního majetku víc a více ubývá a že mezi mladší generací vždy silněji vystupuje potřeba náboženská. Za to můžeme děkovati vniknutí kultury evropské. Roku 1900 byla statisticky zkoumána náboženská víra a potřeba náboženská mezi studenty tří posledních tříd gymnasiálních. Výsledek této statistiky dokázal, že zcela nepatrný

počet (5—6 procent) je věřících, ale více než polovice náboženství potřebných. Nevím, je-li stadium toto trvalé nebo, jako všechny dnešní kulturní stavy, zjevem jen pomíjivým. Rovněž nevím, zda tento zjev se dá odůvodniti nějakým nedostatkem v našem minulém životě duševním, nebo může-li býti považován za znak dekadence naší moderní duševní kultury. Ať tomu tak nebo onak, jsem toho mínění: kdo cítí potřebu víry, ať jest požadavek jeho ukojen, kdo potřeby této necítí, ať k ní není nucen. Názory zmíněné náboženské společnosti, jejíž vůdčí myšlenkou jest tolerance, nezdají se od mých příliš odchylovati. Jak se společnost tato vyvine, jaký význam a vliv bude míti na kulturu dvacátého století, to dějiny povědí. Tolik ale je jisto, že onen tak často zmiňovaný »náboženský koncil« v Tokiu nebude vykazovati činnost dogmata tvořící, ale *humanisující*.

Z »Das Freie Wort« přel. *Fr. Merta*.

K situaci průmyslu bavlnářského.

Píše Richard Morawetz.

Veliká epocha hospodářského rozmachu poslední doby pociťována až na nepatrné výminky téměř ve všech odvětvích rakouského průmyslu. Že právě odbory textilní a mezi těmi hlavně bavlnářství pozornost veřejnosti nejvíce na sebe soustřeďovaly, nemůže nijak překvapit. V minulých dvaceti letech nastoupila i u nás bavlna vítězný svůj pochod proti ostatním surovinám textilním. Len, vlna, hedvábí ztrácely ročně kus půdy; na jejich místa postupovala bavlna, poskytující namnoze ovšem náhradu kvalitativně slabší, avšak lacinější. Tak mohl by mnohý marně hledat těžké tkaniny lněné, o kterých nám Jirásek ve svých spisech vypravuje, a bude-li kdo o době přítomné psáti, musí v tomto směru mnoho opraviti; málo látek lněných, víc pololněných a ještě víc bavlněných.

Mluvíme-li tedy o našem průmyslu textilním, myslíme v prvé řadě na bavlnářství, které naši pozornost v této chvíli tím více připoutati musí, že během několika málo let viděli jsme přesuny, jakých bychom v historii kteréhokoliv průmyslu jen zcela poskrovnu našli.

Léta 1903/4 jsou ještě v živé paměti.[1] Tehdy podnikla velká klika amerických velkospekulantů odvážný útok na kapsy výrobních i konsumujících tříd a vyhnala ceny suroviny do výše tak závratné, že ceny tovarů naprosto následovat nemohly. Spotřeba klesala vůčihledě, spekulanti však vzdor tomu hájili zoufalou svou posici, která pouze nepatrným nárazem zevním v pravý debakl se převrátiti mohla. Náraz ten skutečně se vyskytl v podobě proklamace války rusko-japonské a zběsilým tempem řítily se ceny dolů. Jaké ztráty nevídaným tímto řáděním velkospekulace přivoděny byly, těžko lze odhadnouti, jisto jest pouze, že byly ohromné a že obnášely nepočítané miliony.

Průmysl textilní a vše, co s ním souvisí, utržil těžké rány a my v Rakousku odnesli jsme to snad v míře nejkrutší.

---

[1] Dnešní krise v průmyslu bavlnářském, »Naše Doba« ročník XI. str. 417.

Leč závratné ceny bavlny na počátku roku 1904 měly přirozeně za následek, že pěstění tohoto vlákna v míře zcela neočekávané stouplo. Považíme-li, že farmář americký viděl, jak spekulanti bavlnu o 60 a více procent dráž prodávali, než ji dřív od něho koupili, nelze se divit, že aspoň v roce příštím příznivé této situace využíti chtěl.

Fantastické ceny nabádaly jednak k neobyčejně intensivnímu hospodářství (veliká spotřeba strojených hnojiv), pak ale dovolovaly též osetí ploch, jinak méně k pěstění bavlny způsobilých.

Osetá plocha stoupala ovšem i po celé minulé století téměř od roku k roku, avšak v tomto roce učiněn ku předu skok zcela abnormální.

Roku	1899	oseto	24,175.000	akrů [1]
»	1900	»	26,534.000	»
»	1901	»	27,874.000	»
»	1902	»	27,300.000	»
»	1903	»	28,996.000	»
»	1904	»	32,364.000	»

Však ne dost na tom. Právě v tomto roce bylo počasí kultuře bavlnářské zvláště příznivo, takže i výtěžek ve zvláštní míře uspokojoval.

Fakticky vydala sklizeň roku posléze uvedeného 13,557.000 balíků proti 10,124.000 roku 1903, 10,758.000 roku 1902, 10,701.000 roku 1901 atd.

Ač již na počátku sklizně ceny bavlny normálního stupně dosáhly, nebylo přec možno, trh před opětnou důkladnou panikou uchrániti. Ceny počaly sice ještě jednou stoupat; když však dovozy ohromný vzrůst sklizně proti sklizním minulým denně dokazovaly, nastala panika, která konečně dne 3. prosince (prohlášení vládního odhadu) svého vrcholu dosáhla. Jest téměř neuvěřitelno, že záznam bavlny koncem března 1904 — 8·28 pence obnášel, a do konce téhož roku, tedy za devět měsíců na 3·77 pence, tedy o 55% klesl.

Pokles byl hlavně proto tak prudký, že průmysl světový vzhledem k nedávným nedosažitelným cenám výrobu v značné míře omezenou měl, takže se tudíž nedostávalo v prvém okamžiku dosti kupců. Leč změna na trhu přivodila již během několika týdnů důkladný převrat. Svět trpěl přec již po léta nedostatkem vlákna, několik špatných sklizní za sebou přivedlo přec vlastně celou spekulační kampaň, která

[1] Veškerá data statistická dle výborného díla: »Český kalendář textilní na rok 1907«.

se jedině opírala o fakt, že zásobení bavlnou nedostačuje a že sklady hotových tovarů již takřka vyčerpány byly. Tyto předpoklady byly nesporně správné, což se teprve nyní, při veliké sklizni a konečně lacinějších cenách ukázalo. Potřeba rychlým tempem stoupala, závody textilní pracovaly opětně v celém rozsahu a tak stál průmysl bavlnářský o novém roce 1905 po těžké, vleklé krisi na prahu nové a lepší éry. Ceny byly s počátku daleko pod normálem a nedosahovaly ani skutečného výrobního nákladu, s pěstěním spojeného.

Tato okolnost přispěla ve zvláštní míře ku zvýšení poptávky, neboť při tehdejší situaci býval by zajisté i velice značný ruch při záznamech o 20—30% vyšších. To ukázala též doba bezprostředně následující, neboť trhy upevnily se opětně a ceny stoupaly znova.

U nás v Rakousku nesl ovšem průmysl těžce tento obrat, neboť třeba neznamenal ztrát nových, přec přestávala opětně výnosnost výroby, nehledě k dobrému zaměstnání.

Jinaká situace nastala však v Anglii. Tamní přádelny a tkalcovny byly zakázkami takřka zasypávány, poptávka jevila se hlavně z dálného východu Asie, takže na mnoho měsíců vše již předem zaprodáno bylo. Výnosnost byla skutečně nebývalá, takže i přádelny nemoderní, které po dlouhá léta bez zisku pracovaly, tučné dividendy platit počaly. A situace jevila se čím dále, tím růžověji.

Bezprostřední následek několikaměsíční prosperity byl, že zaměstnanost strojíren stoupala. Jednak nahrazovaly stávající závody staré stroje novými, produktivnějšími, pak ale zakládána dlouhá řada podniků nových. Leč na anglickém trhu nebylo ani takřka denně vzrůstající výrobu cítit. Naopak: skvělá konjunktura se udržela, aniž by ovšem u nás stejné zlepšení poměrů pozorovati bylo.

Až ku konci roku 1905 a počátkem roku 1906 nabyl tuzemský obchod trochu příznivější tvářnosti. Bylo to po ukončení války rusko-japonské, když vzrostla pojednou poptávka po tovarech textilních, hlavně v Asii, v takové míře, že Anglie prostě více stačiti nemohla. Chtěj nechtěj musila jednotlivé obchody (hlavně na Balkáně) přenechati evropské pevnině, takže se našemu trhu záhy valně ulehčilo. U nás přispěla pak výtečná sklizeň v Uhrách k značnému zvýšení konsumu domácího. Tedy, nebývalý odbyt doma a značný export byly hlavními příčinami, že konečně v druhé polovici roku 1906 výnosnost přádelen a tkalcoven na bavlnu v míře zcela neočekávané stoupla, že nastaly poměry, jaké dříve bohužel jen v cizině jsme spatřovali.

Výroba vyprodána za skvělé ceny na 12 a i 18 měsíců napřed; pohotové zboží nebylo takřka za žádnou cenu vůbec k dostání.

Situace taková trvá i dnes a bude snad zajímavo uvažovat, jaké důsledky již přivodila a k jakým nadějím do budoucna opravňuje. Zcela neobyčejná výnosnost na straně jedné a nebývalá nouze o přádlo a tkaniny pohotové na straně druhé přivodily především zakládání velikého počtu závodů nových.

Abychom si v tomto směru jakýsi obraz utvořiti mohli, třeba předeslati krátké vysvětlení. Rozsah průmyslu přadláckého posuzuje se obyčejně dle vřeten. Počet vřeten nepodává ovšem zcela přesných dat k porovnávání přádelen. (Záleží na tom, jaké přádlo se vyrábí; zda silné či jemné, jaké soustavy vřetena jsou atd.) K přibližnému porovnávání ovšem pouhý počet vřeten stačí.

Porovnáváme-li statistická data rozsahu průmyslu bavlnářského se týkající, jest zcela přirozeno, že tu lze pozorovati stálý vzrůst. Až do let devadesátých minulého století děl se tento rozmach zajisté z velké části na účet jiných odvětví textilnictví (len, vlna, hedvábí), leč nepřestal ani pak a trvá podnes. Souvisí s postupující kulturou, vývojem prostředků dopravních atd. Proto netřeba lekati se každoročního několikaprocentního rozšiřování.

Do počátku roku 1905 dělo se toto as následujícím tempem:

Rok	1905	1903	1897
	milionů vřeten		
Anglie	51	46	44·9
Evropská pevnina .	35·5	33	30·4
Spojené státy . . .	23	19	16·8

Věnujme nyní především pozornost rozvoji anglickému. Tam přibylo od počátku roku 1897 do počátku roku 1905 — tedy za osm let — 6·1 milionů vřeten, t. j. průměrně 762.000 vřeten ročně. O novostavbách průmyslových máme zatím z Anglie též přibližné zprávy, dle kterých od počátku roku 1905 do nynějška založeno nových závodů s 8,699.000 vřeteny. Okrouhlíme-li tuto cifru na 9,000.000 se zřetelem na zvětšení závodů již stávajících, jest to odhad až příliš skromný.

Tu obnáší tedy pojednou průměrný roční přibytek 3 miliony proti 0·76 mil. v dlouhé řadě let předchozích.

I v jiných státech zvětšováno v míře nebývalé; nasvědčuje tomu zcela neobyčejná zaměstnanost strojíren (již přes rok »přes čas« pracujících) a jejich objednávky až na 12 i 18 měsíců napřed. Přesných dat nelze tu zatím získat a též v Rakousku možno rozsah průmyslu jen odhadnout.

Dle dřívějších dat statistických obnášel přírůstek do roku 1905 průměrně as 3½% ročně a úhrnný počet vřeten páčil se koncem roku 1905 na 3,383.000. Tento počet vzroste však do konce t. r. (tedy během dalších dvou let) as o 700.000, t. j. 20·6%.

Pozvedne se tudíž u nás výroba tempem tak prudkým, že víc než kde jinde zavdává příčiny k vyhlídkám dosti pessimistickým.

Výroba ovšem nestoupne přesně v tom poměru, jako rozsah závodů. Jsou jednak okolnosti, výkonnost vřetena snižující, jako nedostatek vycvičených sil dělnických a snižování doby pracovní.

Naproti tomu staví se dnes závody vesměs moderní a stroje mnohem více vyrábějící, takže se vřeteno doby dnešní s vřetenem dvacet let starým v mnohých případech ani porovnati nedá.

Tolik jest každopádně jisto, že výroba bavlnářského průmyslu celého světa a rakousko-uherského (percentuálně) zvláště silně stoupne.

A přec jest posud odbyt hladký, zaměstnanost velká a na dosti dlouhou dobu napřed zabezpečena.

Jsou u nás pro to dva hlavní důvody. Obchod bavlnářský (a textilní vůbec) závisí u nás především na domácí sklizni. Velká sklizeň přivádí prostředky až do posledních žilek hospodářského našeho ústrojí a mírné ceny obilí umožňují širokým vrstvám konsumujícím nákup látek textilních. Jest to zcela samozřejmé, neboť otázka žaludku (a tudíž laciných obilin) stojí vždy v řadě první, starost o šat a případný přepych následují teprve po vyřízení těchto potřeb.

A sklizeň byla roku minulého velice uspokojující, mnohem lepší, než se bohužel letos očekává. Domácí trh jevil proto velikou poptávku, aniž by hrozilo nebezpečí, že by při stávající zaměstnanosti cizina odbytišti rakousko-uherskému valné pozornosti věnovala.

K příznivému tomuto momentu přidružila se však ještě silná opora, které se bavlnářství tuzemskému v podobě vývozu dostalo.

Balkán s Tureckem, veliké to pole pro odbyt tovarů britských, byly pojednou s této strany úplně zanedbávány, což mělo za následek velikou nouzi o tkaniny. Tu stoupl pojednou vývoz náš tak utěšeně; neboť mnohé tovary, v kterých za normálních dob co do ceny s Anglií

soutěžiti nemůžeme, prodávány nyní v značnějších kvantitách a za ceny velice výnosné.

Ale právě úvaha o »příčinách« ohromného rozvoje a prosperity neopravňuje k vyhlídkám zvláště růžovým. Polní sklizeň letošní nedá se ani z daleka porovnati s loňskou a výhodný vývoz jest jen potud zabezpečen, pokud anglická produkce na jiných místech dostatek kupců najde. Avšak v posledních týdnech docházejí již první zprávy poplašné o mdlé náladě na burse manchesterské.

Nelze se tomu nijak divit, neboť naznačil jsem již, oč nových závodů přibylo a stále ještě přibývá.

Při takových změněných poměrech musí se sklady světové záhy doplnit, a že dnešní produkce trvalé potřebě nejen stačí, nýbrž i tuto přesahuje, o tom nedá se dobře pochybovati. — Hlavně v Rakousku.

A tak nevidím nijakého vyhnutí důkladné reakci, zbývá jen otázka, kdy as pravděpodobně takový převrat nastane. Obrat může ještě rok i dvě léta na sebe nechat čekat (do té doby bude ještě mnoho milionů vřeten a statisíce stavů v běh uvedeno), může však též dřív nastat, neboť právě v tomto okamžiku panuje na trhu bavlnářském téměř kritické napětí. Ceny tovarů jsou vzhledem k velice drahé surovině, drahým výlohám výrobním a značným ziskům beztak již na výši téměř nebývalé. Další zvyšování cen přivodilo by nevyhnutelně značně sníženou poptávku a tak šlo by případné zdražení bavlny as z veliké části na útraty výrobců.

Situace jest ještě hodně nevyjasněná; jisto jest pouze, že stav kultur bavlněných t. č. právě utěšený není, že však osetá plocha proti rokům minulým značně stoupla.

U nás v Čechách jsme na dalším klidném vývoji situace v zcela zvláštní míře interesováni. Zde hlavně v severovýchodní a severní části jest hlavní posice bavlnářství; na něm závisí nepočítané tisíce dělníků a nemalý počet průmyslníků českých. Vzrůst českých závodů textilních byl v poslední době přímo epochální; již v jeho zájmu třeba si přáti, by případný obrat nevzal na sebe podobu těžší krise.

V jeho zájmu musím však též vysloviti přání, by na zřizování a rozšiřování závodů nadále z poněkud konservativního stanoviska pohlíženo bylo. Že veliké nebezpečí dnes již ve vzduchu visí, nedá se naprosto oddisputovat. Nezapomeňme, že po veliké konjunktuře též veliká krise vyloučena není, ba pravděpodobná jest, a že by v situaci takové cizí ústavy peněžní mohly nabýti vlivu, jakého si zajisté přáti nemůžeme.

V Úpici, dne 3. července 1907.

Úkoly obcí při řešení otázky bytové.

Napsal Vincenc Uzel.

(Dokončení.)

3. *Daň z přírůstku ceny pozemku.*

Daň tato nejlépe postihuje přírůstek renty pozemkové, jest sociálně nejspravedlivější a nejvyššího vývoje schopna.

Jí nejspíše může býti postižen nezasloužený zisk spekulační majitelů městských pozemků a stavěna tak hráz bezuzdné jejich spekulaci, čímž řešeni otázky bytové velkoměstské značné by došlo posily.

Zavedení této dávky jest jedním z hlavních bodů programu německých reformátorů půdy a předmětem přemnohých spisů a pojednání; — literatura reformy půdy vůbec roste den ode dne a dosahuje rozměrů nekonečných. Agitační letáky a brožury ceny efemerní střídají se s hluboce založenými studiemi i obsáhlými vědeckými díly, mnoho prázdných hesel a literárního braku závodí tu s pracemi ceny trvalé.[1]

Daň z přírůstku ceny pozemku hledí postihnouti onen nezasloužený zisk majitelů, který povstává rozkvětem města a kulturní prací veškerenstva a který jest mimo to zveličován umělým oddalováním pozemků od zastavění se strany jich majitelů.

Jelikož pak daň se stoupajícím přírůstkem ceny progressivně stoupá, bude každý majitel hleděti raději dříve pozemek prodati, čímž více pozemků svému účelu — zastavění — bude dříve přivoděno a nedostatku bytů odpomoženo.

Účinky tedy této daně na otázku bytovou budou podobné jako při dani dle obecné ceny pozemků. A pokud se týče effektu finančního pro města, nejedná se o výnosy daně nepatrné, — vzpomeňme jen, co výše bylo řečeno o rychlém stoupání ceny půdy velkoměstské.

---

[1] Viz článek »200 Schriften für und gegen die Bodenreform« v Jahrbuch der Bodenreform roč. 1905, str. 234.

Daň tato kombinuje se často s daní z prodeje pozemků (Umsatzsteuer) a to tak, že daň z přírůstku má buď povahu daně samostatné neb přirážky k dani z prodeje. Základem jejím jest — jak řečeno — přírůstek ceny pozemku.

Přírůstkem jest tu rozdíl mezi poslední cenou nabývací a nynější cenou prodejní. K poslední ceně nabývací smí prodavač připočísti si ku svému prospěchu některé obnosy (jako na př. u nezastavěných pozemků 4% súročení této poslední ceny nabývací, výlohy zlepšení pozemků, určitou část poslední ceny kupní jako náhradu nákladů koupě atd.). Od nynější ceny prodejní dovoleno jest prodavači odečísti výlohy prodeje, jež jej postihnou.[1]

Nelze upříti, že ukládání této daně setkává se s četnými technickými obtížemi, ale až praxe obtíže tyto po řadě překoná, stane se daň přírůstková ideálem městské daně pozemkové. K vynikajícím přednostem jejím náleží okolnost, že nelze ji přesunouti na osobu třetí, ona stihne vždy jen majitele pozemku.

Méně dokonalým, za to ale více rozšířeným druhem daně přírůstkové jest tak zv. betterment, jakýsi příspěvek majitelů určitých pozemků ku výlohám na zlepšení těchto pozemků. Poplatek tento platí se tedy jen z oněch pozemků, kterým určitá zřízení obce jsou ku prospěchu.

System tento, zavedený již dávno v Anglii a Americe, zavádí se teprv v posledních létech v Německu na základě § 9. pruského zákona o dávkách komunálních: »Obce mohou za účelem krytí výloh, spojených se zřízením a udržováním zařízení, jež vyžaduje veřejný interess, od majitelů oněch pozemků a živnostníků, kterým tím zvláštní hospodářské prospěchy vzrůstají, vybírati příspěvky ku výlohám zařizovacím. Příspěvky buďtež dle prospěchu vyměřeny.

Příspěvky musí býti pravidelně vybírány, když jinak výlohy včetně vydání spojeného se súročením a umořováním vynaloženého kapitálu musily by býti uhrazeny daněmi.«

Obec může ustanoviti, zda příspěvky interessentů mohou býti složeny buď najednou nebo v určitých lhůtách.

Tímto způsobem hradí pouze určitý kruh interessentů výlohy jistých zařízení obecních.

Leží na bíledni, že určení a rozvržení příspěvků takových potkává je ještě s větším odporem majitelů pozemků než daň z přírůstku ceny.

---

[1] Viz §§ 4. a 5. »Řádu ku vybírání daně z přírůstku pro městský okres Kolín n/ R.« ze dne 25 února 1905.

Problému zdanění přírůstku ceny městských pozemků a principu betttermentu věnovány jsou otázky 30. a 31. z řady otázek, předložených anketě o reformě daně domovní v Rakousku, svolané ministerstvem financí v roce 1903.

Zodpovědění těchto otázek se strany velké většiny expertů ukázalo nejlépe, jak myšlenka tato v Rakousku dosud málo porozumění došla.

Z vynikajících expertů obírá se tímto problémem a přimlouvá se za zavedení zdanění přírůstku ceny pozemků i zavedení betttermentu v Rakousku vynikající národohospodářský spisovatel a professor vídeňské university Filipovič.[1]

Ale politika daňová obcí městských, ačkoli přesunuje značně dosavadní břemeno daňové a otevírá obcím nové prameny příjmové, nemůže sama o sobě rozřešiti složitý problém bytový.

Záhy poznáno, že jednou z hlavních příčin kalamity bytové jsou právní poměry majetkové ohledně městské půdy a z poznání toho vyvinula se snaha, postaviti právní poměry tyto na nové základy.

Veškerá, neb aspoň největší část půdy městské nachází se v rukách soukromých a tu nelze se diviti, že soukromí majitelé vzhledem ku monopolovému rázu půdy hledí z ní co nejvíce vytěžiti, a ziskuchtivá snaha tato těžce doléhá na obyvatelstvo v podobě stoupajících činží.

Proto je heslem zmíněného směru německých reformátorů půdy komunisovati veškerou nezastavěnou půdu městskou, aby obec měla ve svých rukou otázku zastavování jejího a politiku bytovou vůbec a aby přírůstek renty pozemkové, kterým obohacováni byli dosud bezzáslužně jednotlivci, připadal nyní obci, již stíhají veškeré náklady rozšiřováním se města podmíněné.

Kdyby města nabyla všech neb aspoň většiny pozemků v obvodu městském ležících, zastavila by se spekulace majitelů soukromých a města mohla by se vyvíjeti dle určitého plánu se zřetelem ku všem požadavkům zdravotním a esthetickým.

Aby bylo městům umožněno nabývati potřebné nové půdy, navrhovala 11. valná hromada Svazu německých reformátorů půdy rozšíření dosavadních zákonných ustanovení o expropriaci v tom směru, by obcím a stavebním společnostem, jichž trvale obecně prospěšný

---

[1] Viz »Stenographisches Protokoll der Enquete über die Reform der Gebäudesteuer« str. 645 a násl. Z českých expertů schvaluje tutéž myšlenku univ. profesor Horáček, autor citovaného již díla »Bytová otázka a městská renta pozemková«.

ráz jest zajištěn, byla povolena expropriace pozemků ku stavbě potřebných.[1]

Damaschke uvádí jako doklad promyšlené politiky v tomto směru přírůstek vlastnictví městské půdy 12 německých měst za období 1890—1900. Tak na př. rozmnožilo se vlastnictví pozemkové Mnichova o 334·33%, Drážďan o 290·08%, Essenu o 159·81%, Cách o 136·92% atd.[2]

Obec nenechává však své pozemky ležeti ladem jako soukromí spekulanti, jichž zisk tím právě vzrůstá, nýbrž je buď sama zastavuje neb za přiměřený peníz ku zastavění prodává, čímž čelí se nedostatku bytů.

Proti podnikání staveb domů obytných obcí samou ozývají se mnohé hlasy varovné a také skutečně nikde stavební činnost obcí velkých rozměrů nenabyla. Nelze sice upříti, že stavby městské mohou nejlépe odpovídati všem požadavkům esthetickým a zdravotním, že zastavování pozemků stavebních může se díti dle promyšleného plánu, ale zkušenost učí, že režie při stavbách komunálních pro složitý aparát úřední jest veliká a že investovaný kapitál se súročí hluboko pod míru obvyklou.

Proto činnost obcí v tomto směru bude vždy omezena a lze dosavadní kroky komun ku podnikání staveb domů obytných označiti za pouhé pokusy a náběhy na rozsáhlém poli sociální politiky velkoměstské.

Ale ani ony pozemky městům patřící, jež leží dále za obvodem města a jichž zastavění bude teprv později aktuelní, nezůstávají ladem a bez užitku ležeti, neboť obce, sledující reformní cíle v otázce půdy městské, propachtují je buď k živnostenskému provozování zelinářství a zahradnictví, čímž přispěje se též k řešení palčivé otázky approvisace městské, neb za účelem zakládání t. zv. rodinných zahrad. Myšlenka poslední nabyla v posledních letech netušených rozměrů a má velký význam zdravotní a esthetický.

Okolí velkých měst obklopuje se tak živou hradbou malých zahrad květinových, zelinářských a stromových, kam rodina uchyluje se ve svých volných chvílích ku zdravé práci fysické a volnému pohybu v přírodě.

Zde si může mládež velkoměstská volně proskočiti a učiti se znáti z blízka přírodu a všecky její zjevy a změny, zde mužští členové rodiny zapomenou spíše zakouřených místností hostinských

---

[1] Viz Soziale Streitfragen, Heft XI, str. 32.

[2] Aufgaben der Gemeindepolitik, str. 151.

a všech pochybných zábav velkoměstských a zůstávají spíše v kruhu své rodiny, čímž utužuje se pospolitý život rodinný. Neopakuje se tak v době naší, době to páry, elektřiny, protiv sociálních a úporného zápasu o existenci, onen zjev potřeby návratu k přírodě, který hlásal již Rousseau a jeho škola? Zjev tento pozorovati lze i ve stále se šířícím stěhování se obyvatelstva městského přes léto na venek, lidstvo unaveno jest tím chaotickým a nervosním životem městským a touží aspoň na čas oddechnouti si volně na prsou matky přírody.

Pacht z rodinných zahrad není veliký: v Magdeburku obnáší 5 feniků, v Hlohově 12 feniků za čtvereční metr, v Kielu v r. 1901 průměrný roční pacht za 1 ar 3 marky 97 pf.[1] Poptávka po těchto rodinných zahradách jest ve všech dotyčných městech veliká a nestačí obyčejně nabídce.

Prodejem pozemků stavebních — o němž jednáno nahoře — ztrácí však obec pro budoucnost veškeru ingerenci na vývoj cen bytových a pozbývá i dalšího přírůstku renty pozemkové.

Proto hledají mnozí sociální politikové odpomoc proti těmto nepříznivým následkům v právní instituci t. zv. děleného vlastnictví, kde pozemek a stavení na něm vystavěné náleží různým právním subjektům. Vzor tohoto právního poměru hledati sluší v anglické právní instituci t. zv. lease-hold. při které jest pozemek za určitou roční rentu na dobu 99 let majiteli domu propachtován, po jejíž uplynutí připadá stavení majiteli pozemku.

Jedná se tedy o dočasný pacht pozemku městského za účelem vystavění stavení obytného.

Pachtovné může býti vymíněno určitým procentem obecné ceny pozemku, čímž nabývá charakteru daně reální.

Výhodnou stránkou tohoto právního poměru jest, že i podnikatel menším kapitálem disponující může se státi majitelem domu, neboť uspoří náklad na pozemek stavební, který tvoří obyčejně značnou část celkového nákladu stavebního.

Tím může vzniknouti v krátkém čase více domů a rozmnožiti tak počet volných bytů. Za to ale má dočasný pacht pozemku k zastavění podstatnou vadu: stavebník jest nucen vzhledem k tomu, že dům připadá po řadě let majiteli pozemku a že nutno tedy počítati s amortisací kapitálu stavebního, stavěti pokud možno lacino, čímž trpí důkladnost stavby i její esthetický vzhled.

---

[1] Damaschke, str. 153—154.

Proto nemá tento princip velké budoucnosti a nelze s ním při řešení bytové otázky velkoměstské počítati.

Větší naděje se pojí v Německu k dědičnému právu stavebnímu (Erbbaurecht). Zákonné úpravy doznal tento princip v novém německém zákonníku občanském z r. 1900. Dotyčná ustanovení znějí:

§ 1012.: Ein Grundstück kann in der Weise belastet werden, dass demjenigen, zu dessen Gunsten die Belastung erfolgt, das veräusserliche und vererbliche Recht zusteht, auf oder unter der Oberfläche des Grundstücks ein Bauwerk zu haben (Erbbaurecht).

§ 1013.: Das Erbbaurecht kann auf die Benützung eines für das Bauwerk nicht erforderlichen Teiles des Grundstücks erstreckt werden, wenn sie für die Benützung des Bauwerkes Vorteil bietet.

§ 1014.: Die Beschränkung des Erbbaurechtes auf einen Teil des Gebäudes, insbesondere ein Stockwerk, ist unzulässig.

§ 1015.: Die zur Bestellung des Erbbaurechtes nach § 873 erforderliche Einigung des Eigentümers und des Erwerbers muss bei gleichzeitiger Anwesenheit beider Teile vor dem Grundbuchamte erklärt werden.

§ 1016.: Das Erbbaurecht erlischt nicht dadurch, dass das Bauwerk untergeht.

§ 1017.: Für das Erbbaurecht gelten die sich auf Grundstücke beziehenden Vorschriften.

Die für den Erwerb des Eigentums und die Ansprüche aus dem Eigentume geltenden Vorschriften finden auf das Erbbaurecht entsprechende Anwendung.

K těmto ustanovením vztahuje se i ustanovení § 7. knihovního řádu: »Ist auf dem Blatte eines Grundstücks ein Erbbaurecht eingetragen, so ist auf Antrag für dieses Recht ein besonderes Grundbuchblatt anzulegen. Die Anlegung erfolgt von Amtswegen, wenn das Recht veräussert oder belastet werden soll. Die Anlegung wird auf dem Blatte des Grundstücks vermerkt.«

Dle těchto zákonných ustanovení může majitel dědičného práva stavebního tímto libovolně disponovati a je, jelikož pro ně zvláštní list v knize pozemkové se může založiti, též libovolně zadlužit.

Výhody použití tohoto principu při řešení velkoměstské otázky bytové se strany obcí jsou zřejmy. Obec dává své pozemky buď stavebním společnostem neb i soukromníkům v dědičné právo stavební za určitý pacht, který může vzhledem k stoupající ceně pozemku

vždy po určité řadě let býti zvýšen, takže stoupající renta pozemková obci jako majitelce pozemku připadá.

Při uzavření smlouvy o dědičné právo stavební může obec stavebníku klásti určité podmínky ohledně kvality budoucího stavení, takže ponechává si ingerenci na způsob provádění staveb, na jich esthetický vzhled, na dodržení jistých požadavků hygienických a j., ona může určiti maximální výši nájemného v budoucím domě a vyminiti si i právo předkupní v případě prodeje dědičného práva stavebního, čímž by ovšem vlastnictví pozemku, dědičným právem stavebním zatíženého, i toto právo samo do jedněch rukou se dostalo.

Obec ponechává si ve svých rukou své vlastnictví pozemkové a odnímá je tak spekulaci, ona béře pravidelný užitek z tohoto svého vlastnictví ve způsobě pachtu, jí připadá celý přírůstek renty pozemkové a po uplynutí smluvené doby stává se majitelkou domu, na tomto jejím pozemku vystavěného.

Objem a postup zadávání půdy městské v dědičné právo stavební může obec zaříditi dle jevící se potřeby bytové a tak čeliti spekulací uměle vyvolávanému nedostatku bytů.

Stavebník naproti tomu nepotřebuje činiti značného nákladu na koupi pozemku stavebního, může i s malým kapitálem pustiti se do staveb, čímž i širší vrstvy obyvatelstva mohou státi se majiteli domů. Mimo to zvýšený ruch stavební a rozmnožení bytů bude působiti depressivně na dosavadní ceny bytové.

Dědičné právo stavební musí býti umluveno na určitou dobu, jinak by bylo vlastně nevykupitelným břemenem reálním.

Proto také hypotekární půjčky na toto právo lze dáti pouze na amortisaci v určité řadě let.

Stavení připadá po uplynutí smluvené doby a zániku dědičného práva stavebního majiteli pozemku a to buď za náhradu určité, napřed smluvené kvoty ceny stavební domu neb bez náhrady.

Dědičným právem stavebním doznaly by poměry právní ohledně vlastnictví půdy a budov městských, dále otázka městské renty pozemkové i otázka bytová úplně nové tvářnosti.

Nelze však zamlčeti, že proti zavedení jeho ozývají se četné hlasy nedůvěry.

Největší potíže působí dosud otázka úvěru stavebního, jelikož ústavy úvěrní vzhledem k postupnému klesání ceny hypoteky a ceny práva samého nejeví dosti ochoty k půjčkám, ano stanovy mnohých ústavů nepřipouštějí vůbec poskytování hypotek na domy vystavěné dle principu dědičného práva stavebního.

Též pupilární jistota dědičného práva stavebního není zákonem zajištěna, ačkoli professor Sohm (v Lipsku) a říšský justiční úřad (tento za jistých kautel) otázku tuto kladně řeší.[1]

Naproti tomu však dlužno uvážiti, že za hypoteku vtělenou na dědičném právu stavebním, pro které zvláštní list knihy pozemkové byl založen, ručí nejen právo samo, ale i stavení, a že jistota tato jest sesílena ještě v tom případě, dostane-li majitel stavení po uplynutí smluvené doby, kdy stavení připadne majiteli pozemku, napřed určenou kvotu stavební ceny domu; v hotových penězích vyplacenou.

Obnos tento tvoří takto další záruku jistoty hypoteky.[2]

První hypoteku na dědičné právo stavební v Německu povolil zemský pojišťovací ústav v Kasselu akciové společnosti pro stavbu malých bytů ve Frankfurtě n. M. v r. 1901, kdežto zemský pojišťovací ústav v Hannoveru půjčku na právo stavební vůbec odepřel.

Aby této nejistotě ve svém obvodu odpomohlo, zřídilo město Frankfurt n. M. městskou pokladnu stavební, která poskytuje půjčky na domy na základě dědičného práva stavebního na městských pozemcích vystavěné a to až do $^9/_{10}$ ceny stavební.[3]

Z toho viděti, že otázka úvěru stavebního při dědičném právu stavebním není nerozřešitelnou. Ku stavbám na základě tohoto práva došlo nejdříve ve Frankfurtu n. M., pak v Halle n. S. a v Lipsku. —

Rakouský občanský zákonník obsahuje ustanovení o děleném vlastnictví (superficies) v §§ 1125.—1150. a nelze pochybovati, že ustanovení tato jsou platna i po zrušení poměru poddanského v roce 1848.[4] Prakticky však vybudovati na těchto základech právních instituci dědičného práva stavebního dle požadavků moderních bylo by obtížno a tak bude úkolem připravovaného nového zákonníka občanského, aby právní tento princip na nových, moderních základech vybudoval.

Že i u nás v Rakousku otázka dědičného práva stavebního vstoupila do stadia praktického řešení, svědčí fakt, že r. 1901 zmíněný již universitní professor Filipovič ve Vídni podal na dolnorakouském zemském sněmu návrh, kterým byla vláda vyzvána, by podala předlohu zákona o zavedení dědičného práva stavebního

---

[1] Meissgeier: Wohnungsfrage und Erbbaurecht.

[2] Eschenbach: Die finanzielle Frage des Erbbaurechtes (Soziale Streitfragen, sešit XI., str. 33).

[3] Meissgeier, str. 22—23.

[4] Viz článek »Bauwesen« v Mischler-Ulbrichově Österreichisches Staatswörterbuch« 2. vydání.

v Rakousku. Návrh ten byl sice přijat, ale o nějaké iniciativě vlády v tom směru nebylo dosud slyšeti.

Ale tím myšlenka tato nezanikla, neboť na známém sjezdu rakouských měst v měsíci květnu 1905 byla přijata resoluce, kterou mezi jiným opět vláda se vyzývá, by instituce tato zvláštní novellou k občanskému zákonu byla upravena.

Z jednání sjezdového bylo zřejmě pozorovati, že snahy německého »Bundu der Bodenreformer« v Rakousku vůčihledě nabývají půdy a že směr tento bude se domáhati v rakouském zákonodárství brzkého uplatnění.

Byli jsme u nás v Rakousku i v tomto směru daleko předstiženi Německem, nevyřízené spory národnostní a ústavní zatlačují u nás palčivé otázky sociální úplně do pozadí. —

Dospěl jsem se svou skromnou studií ke konci a nemohu se ubrániti teskné reflexi, že zvláště naše česká veřejnost uzavírá se houževnatě jednání o praktické řešení velkoměstské otázky bytové.

Kdežto německá města rakouská chápají se již počinu v této věci, pořádají každoročně sjezdy za příčinou řešení otázek všem větším městům společných, mezi kterými otázka bytová a zdanění městské půdy stavební zaujímá místo ne poslední, — naše česká města — jak zdá se — nepochopila dosud důležitosti jich, ačkoli otázky ty bijí již přímo na brány městské a ačkoli finance komunální zoufale volají po ozdravění!

Důkazem toho jest mi citát klassického svědka universitního professora dra. Horáčka, bývalého člena sociální komisse na radnici pražské, který v předmluvě ku zmíněnému svému spisu »Bytová otázka a městská renta pozemková« s resignací praví:

»Seznal jsem, že porozumění pro velké úkoly sociální politiky komunální v kruzích našich dosud celkem jest nevalné, takže praktické výsledky nejlepších snah od povolaných činitelů, zejména ze středu sociální komisse vycházejících, nejsou v žádném poměru k obětem práce a času k tomu účelu vynaloženým.«

Gymnasium.

Em. Peroutka. (Dokončení.)

Máme-li na mysli dvojí úkol gymnasia, uznáme, že námitka, že pro praktický život nepotřebujeme znáti života starých Řeků a Římanů, neváží nic. Znalost života starých Řeků a Římanů není cílem, nýbrž prostředkem, a to velice vzácným, jak Meyer i Harnack překrásně ukazují, abychom porozuměli naší době tak, jak jí vzdělaný člověk má rozuměti, t. j. vědecky. Cosinů, tangent, logaritmů v životě tak málokdo z bývalých gymnasistů potřebuje, a kdo by se opovážil tvrditi, že matematika má z vyučování gymnasijního býti odstraněna? Zrovna tak nemá žádné váhy důvod, uváděný na prospěch latiny a řečtiny, že vedou k ideálnímu pojímání života. Buď se tím nemyslí nic, nebo je to špatný výraz něčeho jiného. Ideálního nazírání na život nepotřebujeme, nýbrž opravdového a správného. A k tomu vede každý obor, pracuje-li se v něm vážně. Matematika a geometrie jsou, jak obecně se ví, nejlepší školou myšlení abstraktního a deduktivního, totiž té schopnosti, že dovedeš nalézti vztah mezi konkretným daným případem a pravidlem, formulí, že si uvědomíš význam, podstatu, důležitost vědeckého zákona, že se naučíš mysliti v pojmech. Přírodní vědy jsou materiálem a methodou opak a nutný doplněk: všímají si všech složek jednotlivého jevu, vnější formy i úpravy vnitřní a cvičí tím schopnost pozorování, vyhledávají společné znaky a nabádají ke tvoření zákonů vědeckých opačnou cestou než matematika. Filosofie vykládá žáku hlavní fakty duševního života a ukazuje mu, jakými pravidly se řídí lidské myšlení. Grammatika i překlady jsou dobré praktikum v obojí methodě. A nyní jest zde ještě jedna disciplina, dějepis. Přírodní vědy učí nás znáti lidský život po stránce fysické, fysiologické, hmotné. Matematika, grammatika, filologie, propaedeutika seznamují nás s různými způsoby lidského myšlení. Teprv dějepis ukazuje nám člověka v jeho jednání jako bytost společenskou, a to je pro styk člověka s člověkem, pro

skutečný život hlavní věc. Dějepis je něco jiného než každá jiná věda. Jeho předmět je jednotlivý, určitý člověk, jednotlivý, určitý národ, tedy nikoliv člověk vůbec nebo život vůbec, jak jej pozorují filosofie a přírodní vědy, které stanoví obecné zákony. Dějepis není k tomu, aby formuloval obecné zákony. Historie učí nás znáti, co se stalo a jak se co stalo. Člověk může správně rozuměti sobě a době své, rozumí-li jejímu vzniku, t. j. minulosti. Dějiny jsou konkretní, individuelní život. Dějepis umožňuje nám přehlédnouti tisíciletý život nejrůznějších kultur. Tak poznáváme člověka a vývoj i podstatu forem, v něž společenský život se vtěluje: stát, právo, hospodářství, náboženství, umění. »Neboť tyto věci nejsou abstrakta, jež bylo by lze theoreticky úplně analysovati, nebo vyvoditi pojmově, nýbrž jsou to útvary konkretního, svěžího osobitého života, jimž můžeme porozuměti, známe-li konkretní data, dovedeme-li život a vývoj jejich v dějinách sledovati.« Střední škola nemůže arci celé dějiny podávati se stejnou důkladností. Patrně musí podati povšechný přehled a důkladně bude probírati jenom některé partie, především dějiny vlasti, a to nikoliv dogmaticky, nýbrž tak, aby vzbuzovala samostatné nazírání a posuzování historické látky. Vedle dějin vlasti žákovy a zemí s ní nejblíže souvisících »má humanistické gymnasium ještě jeden neocenitelný obor historického poznání v dějinách klassického starověku. Má tím před ostatními školami přednost, že zde může dáti žákům do ruky přímo prameny, z nichž poznání naše prýští, a že není odkázáno na prameny z druhé a třetí ruky, že může přistoupiti přímo k řešení nejhlubších historických otázek a může o nich, pokud se to srovnává s chápavostí žáků, diskutovati. O významu dějin starověkých pro pochopení veškerých dějin není třeba mluviti obšírněji. Z úvodních slov mých vysvitlo, jak téměř všechny problémy, s nimiž naše doba zápolí, také starými národy kulturními hýbaly; jak v Helladě a Římě o nich uvažováno a jak byly řešeny, jak lze proto odtud získati přímého poučení pro přítomnou dobu a zbystřiti zrak pro záhady naší vlastní doby. K tomu přistupuje další přednost starých dějin: jsou uzavřeným celkem. Zde vývojové řady proběhly až po samý konec, až do zániku antické kultury a antického státu. Pozorujeme-li pozdější dobu nebo přítomnost, jsme vždy před otázkou, jakým směrem bude se bráti vývoj další, co bude ze sil a problémů, jež v přítomné době na nás doléhají, a jaké nové útvary z toho vzejdou. Zde můžeme historické události sledovati jen po jistou dálku, kdežto ve starých dějinách je nám možno proniknouti až ke konci a z událostí, jež leží

před námi hotovy, dobírati se poznání.« Kratčeji, ale v podstatě stejně soudí Harnack.

Opakuji tedy: Máme-li střední školu správně posuzovati, musíme, trvám, míti na mysli tyto věci: 1. Její dvojí úkol. 2. Latina a řečtina nejsou na gymnasiu jenom k vůli jazykové výchově, nýbrž a to hlavně jako nenahraditelné cvičivo dějepisné. 3. Nesmíme reformovati střední školu tím, že bychom přidávali nové vědy. O hygieně, biologii, morálce, národním hospodářství, právech atd. může střední škola základní poznatky podati i v rámci dnešního plánu. 4. Je to klam, myslí-li někdo, že latina a řečtina jsou obor nesmírně těžký a jiný obor že by byl lehký. Učení, má-li z něho býti prospěch, není žádné lehké, každý obor vyžaduje práce. Toho klamu měli by se vzdáti i rodiče i žáci. Ale ovšem někomu působí jazyky veliké obtíže, právě jako jinému zase mathematika. Už tento fakt samojediný stačí k tomu, aby ukázal, že jednotná střední škola je fantom. Jak může někdo míti srdce, aby v pravém smyslu slova mořil někoho latinou a řečtinou, kdo nemá k nim chuti? Proto se mi zdá, že dualismus, gymnasium a reálka, je rozřešení úplně správné. Arci k tomu bych přisvědčil, aby první dvě třídy obou škol měly stejný plán, s latinou. Trochu latinské grammatiky neškodí ani realistovi; nehledě k ostatnímu usnadní mu frančtinu. Za dvě léta pozná učitel, pozná žák sám i rodiče, ke kterému z obou hlavních směrů má kdo větší chuť a nadání, a tomu ať se pak oddá. Z toho bude míti i škola i žák jenom prospěch. Každý z obou typů střední školy bude prospívati národu jenom tehdy, bude-li pěstovati co nejúsilněji ten směr, který činí jeho podstatu. Dnes nevystačíme s typem gymnasia. Složitost moderního života toho nedopustí. Proto škola reální je nutným doplňkem gymnasia. Ale i ona musí míti na mysli, že její poslání je totéž jako gymnasia, podávati všeobecné vzdělání a vědeckou přípravu. Vždyť tento dualismus odpovídá podle dosavadních zkušeností dualismu schopností lidských. Většina žáků má chuť buď k linguistice a literatuře nebo jest střízlivější s vysloveným nadáním reálným pro matematiku, kreslení a přírodní vědy — jak už před lety řekl prof. Masaryk v Konkretní logice, že všichni lidé jsou podobni schopností svou buď Platonovi nebo Aristotelovi. Proto nemyslím, že je vhodno říkati: je-li antika tak vzácným materiálem učebným, nechť účastni jsou ho všichni aneb co největší část a proto nejlépe vyhovuje jednotná střední škola s latinou. Jak už jsem pravil, pokládám jednotnou střední školu za dítě neschopné života. Narodí-li se, zemře hypertrofií. Bude podávati množství učiva, multa, non

multum. Už proto je nemožna. A za druhé není to pravda, že lidé jsou si rovni. V schopnostech a zálibách jistě ne. A jak je možno nutiti někoho, aby se vzdělával v tom, k čemu nemá chuti ani schopnosti? To je ethické? A je to vhodné? Nás je málo a naše posice, myslím, moc se podobá oné exponované baště sevastopolské u Tolstého. Naše budoucnost závisí na tom, dovedeme-li Evropě imponovat svou duševní převahou. To je smysl českého života. Praví-li Harnack: »Wir brauchen eine grosse öffentliche Schule, die die Kenntnis des Latein und Griechisch bei uns lebendig erhält: wir brauchen sie um unserer Nation willen,« musíme my, tuším, báti se ochuzení o tento materiál tím více.

Pro mne není žádným důvodem, řekne-li se, že gymnasista po maturitě jak živ nevezme klassika do ruky, a kdyby ho vzal, že by mu nerozuměl. Naučit se jazyku, kterým nemluví okolí a kterým nekonversuje se ani ve škole, je vždy těžká věc. Jaké jsou výsledky při frančtině? A pak konečně k vůli tomu gymnasium není. Ale i ta věc by se zlepšila, kdyby se ujalo v obecenstvu mínění, kterého se zastávám: že máme v latině a řečtině stejně cenný materiál pro vědeckou potřebu životní jako v matematice a fysice. Posuzujeme-li věc s tohoto stanoviska, není výsledek vyučování latině a řečtině ani dnes tak zlý. Není to právě málo, odnáší-li si žák z gymnasia vypěstěnou schopnost rozuměti všem lidským věcem. A hlavní podíl mají jistě latina a řečtina. Či mohlo by zůstati bez vlivu na mladou mysl ono množství obrazů a situací soukromého i veřejného života, jež podrobně se mu předvádějí před oči po celou řadu let? A představme si, že by naši žáci nepřinášeli s sebou nechuť k předmětům těm z ulice i z domova, nýbrž že by přicházeli s naivní, důvěřivou duší, hotovou odevzdati se slovům učitelovým, že by konečně všichni učitelé vykládali svůj obor s plným pochopením cíle, pro nějž každý obor jest v učebním plánu!

Gymnasium by se mělo reformovati. Ale myslím, že reforma měla by se týkati hlavně přípravy středoškolského učitelstva na universitě a postavení učitelova ve škole. Kdo jde studovat na filosofickou fakultu, měl by si býti plně vědom úkolu, jakého se podjímá. Že bude v malém, ohroženém národě vychovávati elitu mládeže. Že na té výchově záleží existence národa. Že výchova ta obstojí před soudem budoucnosti jenom tehdy, budou-li ze střední školy na universitu odcházeti lidé, v jejichž mladých duších vzklíčila již setba vědeckého poznání v ducha pravdy, kterého universita má vypěstiti a posíliti tak, že se stane nesmazatelným rázem duše. Kdo studovali

na universitě, ať oddají se povolání sebe praktičtějšímu, nesmějí pozbýti nikdy styků s vědou. Tento úkol žádá na učitelích střední školy nutně, aby sami posvětili celý svůj život vědecké práci. Čtyřleté studium na universitě a státní zkouška nesmí býti její koncem, nýbrž přípravou a úvodem k ní. Aby to bylo fysicky možno, musí střední škola domáhati se toho, aby vedlejší, nedůležité práce vesměs byly odstraněny, aby přestalo přeplňování tříd. Neboť klassický filolog na př. musí býti nejen linguistou, nýbrž má znáti dějiny Řeků a Římanů a to ne z učebné knihy, nýbrž z pramenů, má znáti literaturu a pomocné vědy, týkající se starověku. Ale to zdaleka není všechno: nesmí mu zůstati cizím přítomný život v žádném z hlavních projevů: současné myšlenkové proudy ve vědě a umění mají mu býti známy, má vyznati se ve filosofii, má sledovati obrovskou práci ve svém oboru...

A přece má-li střední škola plniti svůj úkol v národě, musíme té práce se podejmouti. Budoucnost naše visí na tom, do jaké síly se u nás vyvine vědecký duch, jak silnou složkou národní se stane. Musíme především usilovati o tu reformu, která by nám umožnila plniti tento náš úkol. Paulsen volá po lepší vědecké přípravě učitelů na středních školách. Němečtí učitelé na středních školách domáhají se toho, aby byli postaveni na roveň s učiteli na vysokých školách. Obojí věc mluví jasně. Znám z dlouholeté vlastní zkušenosti velikou a svědomitou práci na našich středních školách. Ale cíli střední školy přiblížili bychom se daleko více, kdyby většinu té práce mohl každý z nás věnovati svému vzdělání dalšímu, odbornému i ostatnímu. To pokládám za nejdůležitější věc v celé reformě zvýšit vědeckou úroveň učitelstva na střední škole a odstraňovati překážky, které tomu stojí v cestě. Úsilí všech našich reformátorů mělo by se tuším obrátiti tímto směrem, opravdu pokrokovým a pro nás nade vše důležitým.

To je tedy upřímně pověděno, co si o střední škole myslím. O zvláštní ceně antiky jsem se tu nezmínil ani slovem. Snad prof. Krejčí nyní mi přisvědčí, že jsem se nedopustil logické chyby, když jsem ztotožnil odpůrce latiny a řečtiny s odpůrci antiky. Pro mne i nyní jsou to pojmy záměnné a soud: kdo oceňuje správně význam antiky a účel střední školy, bude hájiti latiny a řečtiny zuby nehty, logicky úplně bezvadný. Naprosto nevěřím, že antika by naplňovala dostatečně svůj úkol u nás, kdybychom ji poznávali z děl novodobých básníků ať cizích ať domácích, ani kdybychom se obmezili ve střední škole na to, abychom poznávali její umění. Jak si to lze představiti? Což řecká skulptura a stavitelství nesouvisí s řeckým ži-

votem? A jaký prospěch by mohl vzejíti z toho, kdyby se žáku předvádělo řecké umění výtvarné, a ostatní projevy života řeckého, jež dohromady činí podmínky, z nichž ono vyrostlo, by mu zůstaly cizími?

Jen krátce ještě dovolím si reagovati na některá odchylná mínění prof. Krejčího o antice. Prof. Krejčí nevidí v antice dokonalost lidského vývoje, nepokládá ideál řeckého člověka za ideál dnešního člověka. Toho nikdo nesmí z mého článku vyvozovati. To je mutatio elenchi. Nezbytná podmínka diskusse je, aby obě strany měly stále na mysli týž rozsah pojmů. Tvrdil jsem jenom, že světový názor řecký byl jiný než náš, přirozenější a zdravější, a že proto se nám líbí. Máme před sebou zbytky řecké kultury v umění výtvarném a v literatuře. Že je jiná než naše a že ji pokládáme za lepší, o tom podávají důkaz dějiny a zkušenost: úsilí, které se jí věnuje. Nevšímali bychom si jí prostě, kdybychom z ní nic nemohli profitovati. To je, tuším, fakt, kdežto pojem vývoje, totiž postup k dokonalosti stále větší, je jenom hypothesa, které nelze bráti za důvod, jak už bylo řečeno Macharem v »Čase« a autorem pěkné recense Macharových básní v »Moderní revui«. Že by problémy a palčivé otázky našeho sociálního života byly antice cizí (str. 515), toho by prof. Krejčí nijak nedokázal. Ed. Meyer v pojednání citovaném již na str. 33. tvrdí pravý opak. Profesor Krejčí praví (str. 515): »Antika bez pojmů barbar, otrok, ujařmená žena pozbývá svého význačného rázu.« To je velice účinné, ale docela správné to není. Je škoda i jediného slova o tom, že instituci otroctví by kdo pokládal za přednost antického sociálního zřízení. Jen na to ukazuji, že otroctví odsuzovali v 5. stol. před Kr. sofisté a s druhé strany, že trvalo ještě hodně dlouho potom, kdy křesťanství vyslovilo zásadu rovnosti všech lidí. My neužíváme pravda slova barbar o národě, ale říkáme národ civilisovaný a necivilisovaný, a jiného tím u Řeků se nemyslilo nic a také hůře Řekové se nikdy k nim nechovali, než jak leckdy se dělo a děje za novověku. A co se týče »ujařmené« ženy, myslím, že poměr mezi mužem a ženou u Řeků touto formulí se nedá zahrnouti. Ukazuji na Homera a Hesioda, na Ionii, na Spartu, na značnou řadu básnířek (Sapfo, Cleobulina, Erinna, Telesilla, Myrtis, Corinna, Praxilla) a na to, že v samých Athenách emancipační hnutí datuje se z konce 5. stol. př. Kr. Přál bych prof. Krejčímu, aby mohl chvíli postát před četnými náhrobními reliefy, jež sneseny jsou v XII. síni ústředního musea v Athenách a jež se datují od zač. 4. stol. př. Kr. Ty kameny mluví o všem jiném než o zotročení ženy. Z těch loučení

(obyčejně muž stojí před sedící ženou) vane na diváka tak těžký, upřímný smutek, že slzy derou se do očí. Hetéry a pederastie proti tomu nepadají na váhu, jako u nás ne. A o Římu bylo by zbytečno mluvit. — Prof. Krejčí nemohl zvolit nešťastnějšího slova, aby označil ráz řeckého náboženství, než jest fatalismus. Ten že vyzírá z tragiků řeckých? Nikde. Usilují o to, aby se vypořádali s náboženskými představami Homerovými, s mythologií řeckou, s tradicí. Kritisují ji, vyvracejí nebo přijímají, kolísají během své literární činnosti, jsou si vědomi, že definitivního rozřešení nepodali a nepodají, ale právě jejich bolestné úsilí a boj je vše jiné než fatalismus. Fatalismus byl snad v Asii, ale u Řeků nikde, ač nelze opět náboženství řeckého vystihovati jedinou formulí: jiné náboženství měli filosofové, jiné lid právě jako u nás. Ani mystika ani orfism ani skepse sofistů ani Herodotovo učení o závislosti bohů ani řešení novoplatonská nejsou fatalismem, nýbrž jsou to různé projevy onoho tisíciletého hledání boha, které je tak význačno pro řecké náboženství a řeckou povahu. To je jedna z věcí, které se mi zdají v řeckých dějinách nejvýznačnější: vyvinutý smysl pro velké životní otázky, elementární síla, nezlomená za mnoho set let, s jakou usilují o postižení pravého smyslu života. Jak liší se tím od našeho chorobného, soběstačného mazlení se s naším vlastním já v životě i v produkci literární, jemuž dostalo se velkým Nietzschem tak znamenité posily. V náboženství řeckém, to lze dokázati, jsou dva různorodé prvky, a my musíme spokojiti se, uvědomíme-li si jejich existenci. Snaha sloučiti je a vybudovati z nich jediný system je neoprávněná. V mythologii řecké jsou silné stopy toho, že řečtí bozi a bohyně jsou konkretisací slepých přírodních sil: Ethika těchto bohů je v příkrém odporu s pozdější dobou, s náboženstvím, o jaké usilovali myslící a náboženští lidé od Sokrata a Platona počínajíc; to, myslím, je causa movens veškerého řeckého úsilí filosofického. Lid pak, který o náboženství méně přemýšlel, a za to více nábožensky žil, totiž u něhož potřeba náboženské opory v životě, potřeba víry, byla snad ještě silnější než u filosofů, ten ukájel náboženskou potřebu způsobem jiným, který více mu vyhovoval, orfismem, kultem Bacchovým i kulty cizími, v nichž spojení s bohem, zjevování boha stávalo se skutkem, zrovna jako u nás ve svátosti přijímání. To je smysl orgií bakchovských a nikoliv »Selbstbetäubung«.

Nejméně rád jsem četl výklad prof. Krejčího o tom, že prý ona revise křesťanství, při níž dle mého výroku v onom článku připadne úkol i antice, ve smyslu mnou naznačeném se stala za re-

naissance. Zde si naprosto nerozumíme. Že církev, totiž hierarchie, sesvětštěla a že křesťané namnoze nepřidržovali se toho, co učení Ježíšovo od nich požadovalo a žili veseleji než staří Řekové, to je mi známo. Ale to mi není známo, že by bylo odvoláno učení o prvotním hříchu, o nečistotě a hříšnosti lidského těla, o onom světě — a o to přece běží, o nic jiného.

Prof. Krejčí nevěří, že na konci starověku byl vývoj přerušen a že začal znova. Ono místo myslil jsem takto: Řecká a římská kultura na konci starověku byla arci v úpadku. Ale Germáni, Vandalové, Gothové měli kulturu primitivní, daleko nižší, a proto další život staré kultury zničili. Jinak byla by žila dál. Sv. Řehoř Nazianský a sv. Basil trpce vytýkají Julianovi jeho nařízení, že v křesťanských školách se nesmí vykládati o antické literatuře. Znali její sílu a věděli, že nesmějí připustiti k tomuto duševnímu ochuzení svého dorostu. Skrovné zbytky její udržují se v oněch temných stoletích jenom v křesťanství a odlehlých vesnicích. Teprv renaissance připíná se na starověk.

Česká politika za Belcrediho.

(1865—1867.)

Napsal Zdeněk V. Tobolka.

(Dokončení.)

Čeští politikové za podporu svých přání národnostních šli na sněmu v otázce státoprávní s historickou šlechtou. Toto zasedání sněmovní ukázalo, jak spojenectví šlechty počalo býti nebezpečným české demokratické a protiklerikální politice, k níž Čechové v rozhodné většině své hlásili se za českého hnutí revolučního. Ku konci května r. 1866 usadil se v Praze zase řád jesuitský za pomoci vlády a katolické hierarchie, která na sněmu českém tvořila vlivnou část historické šlechty. Od druhé polovice října r. 1866, kdy Jesuité, opouštějíce Italii, pomýšleli usazovati se v rakouské monarchii, spoutané s katolickou církví stále ještě od r. 1855, v Rakousku objevil se mocný proud protijesuitský, který přirozeně zachvátil i Čechy, když usazením Jesuitů v Praze byla k tomu dána příčina. Jako v různých městech rakouských, tak i v Praze uspořádány byly projevy proti usazení se jesuitského řádu. 20. prosince radikálně demokratičtí poslanci čeští, vedení Ed. Grégrem, na sněmu chtěli přiměti zvláštní interpellací vládu ke krokům, které by učinily přítrž usazování se Jesuitů v Čechách. Nalezli podpory své akce u protiklerikálních Němců, ale nikoliv u umírněných poslanců českých, kteří z ohledu na katolické přesvědčení historické šlechty a vysokou hierarchii katolickou odepřeli účast svoji tomu názoru, k němuž přední z nich hrdě se hlásili před spojenectvím s historickou šlechtou, zvláště v době říšského sněmu v Kroměříži.

* *
*

Dne 21. prosince r. 1866 bylo ukončeno zasedání sněmu království českého; den na to bylo ukončeno zasedání sněmu markrabství moravského. Na novo důvěry u českých lidových politiků kabinet Belcrediho sněmováním tím nenabyl. Byli hr. Belcredim nespokojeni umírnění politikové čeští, třeba že vzhledem k historické

šlechtě nedávali roztrpčenost svoji ostentativně na jevo, byli jím nespokojeni radikální politikové čeští a nespokojeností svojí se, jako vyslovená strana opposiční, netajili. Chování se vlády v otázce volebního řádu a brzké ukončení zasedání sněmovního působily, že od hr. Belcrediho široká veřejnost česká ničeho již neočekávala. »Národní Listy« odsoudily kabinet Belcrediho ostře dne 2. prosince r. 1866: »Ministerstvo Belcrediho klade se, jak si ustlalo, a když zahyne i při nejpoctivějších úmyslech svých, tož zničilo se samo svou ostýchavou, bázlivou, kolísavou, vznešenost své úlohy neznající methodou.« Odsudek tento se u českého lidu ujal.

VI.

Pád Belcrediův.

V týž den, kdy končilo se poslední sezení zemského sněmu království českého, dne 21. prosince r. 1866, dlel ministr Beust dle svolení panovníkova a provázen nedůvěrou ministra Belcrediho v nějaký úspěch,[1] v Pešti. Nejednal tam především, jako učinil Belcredi, s málo vlivnou stranou starokonservativní, nýbrž navázal styky s předáky většiny sněmu uherského. Domluvil se s nimi o vyrovnání s Uhry. Návštěva Beustova v Pešti byla zřejmou známkou, že hr. Belcredi netěšil se již té pevné důvěře císařově, jaké požíval ještě v září r. 1866 a že mocnář podléhá vlivu a radám Beustovým. Plán Beustův byl určitý: uskutečnit rychle dualistickou formu říše, o níž před Beustovým příchodem do Rakouska tolik se napsalo, a rozdělit mezi Maďary a Němce panství v monarchii, kde vládnout jen Němci sami již nemohli.

Jak provést dualismus, přes odpor národů předlitavských? Beust nemohl jíti tou cestou, kterou v manifestu zářijovém naznačil Belcredi a nemohl smluvené vyrovnání v Pešti, jemuž panovník dal svůj celý souhlas, předložiti k schválení zemským sněmům, poněvadž schválení vyrovnání za poměrů, jaké byly, nikdy by nebyl dosáhl. Beust chtěl míti jen sbor, který by ničeho nemohl na jeho ujednáních s Maďary měnit, chtěl míti sbor, který by jen prostě přijal oznámení o tom, na čem se koruna s uherským sněmem dohodla. Beust, který byl poměrů rakouských hodně neznalý, soudil nejprvé, že mimořádná říšská rada království a zemí neuherských, obeslaná delegáty zemských sněmů, novými volbami složených, a ustavená na základě

[1] Fragmente aus dem Nachlasse des ehemaligen Staatsministers Grafen Richard Belcredi. Die Kultur VII. 279.

statutu říšské rady z 26. února r. 1861 »s uznáním práva, které diplom daný 20. října 1860 propůjčuje sněmům při otázkách společného zájmu, vysláním jich zástupců mohla by býti po vůli jeho záměrům, a poněvadž nedovedl ještě odhadnout, jak by nové volby do zemských sněmů pro něho vypadly, naléhal přes odpor hr. Belcrediho na svolání mimořádné říšské rady. Zvítězil se svým názorem u koruny, ale neporazil ještě hr. Belcrediho. Ačkoliv 2. ledna r. 1867 byl vydán císařský patent o mimořádné říšské radě, Belcredi mohl zůstati a zůstal ve svých úřadech, očekávaje, jak dopadnou nové volby do zemských sněmů, a jak dle těchto voleb bude mimořádná říšská rada pravděpodobně složena. Po rozpuštění všech sněmů zemí neuherských a bezodkladném vypsání nových voleb odstoupit Belcredi neměl ještě příčiny, třeba že veřejné mínění české vinilo jej z prohřešení se »na programu zemím neuherským slavně zaručeném«.

Vratkost postavení Belcrediho čeští politikové dobře znali hned po návratu Beustově z Pešti a vlivem historické šlechty umírněný proud český ani tehdy, kdy byl vydán císařský manifest o mimořádné říšské radě, nestěžoval úlohu v kabinetu částečně poraženému Belcredimu,[1] chovaje ještě stále naději na vítězství svých zásad. Pevně přesvědčeni jako Belcredi, že volby do sněmů dopadnou ve prospěch federalistů a autonomistů a že v spojení s historickou šlechtou na mimořádné říšské radě měli by většinu a mohli zmařit úmluvy Beustovy s Maďary, dohodli se s historickou šlechtou o obeslání mimořádné říšské rady. Chtěli je podniknouti, když by se sněm před volbou závazně usnesl: 1. Činnost mimořádné říšské rady musí se obmeziti tím, co v mezích art. II. diplomu říjnového vysloveno za záležitost společnou. Cokoli není záležitostí s Uhry společnou, má býti vyhrazeno pro zvláštní vyjednávání s jednotlivými sněmy. 2. Deputaci sněmu českého přísluší právo o věcech právě ad 1. jmenovaných podati votum své curiatim. 3. Sněm musí míti úplnou volnost ve volbě svých vyslanců (rozuměj: nesmí být vázán volebním řádem únorovky, která předpisuje volby ze skupin sněmovních.[2] Učinili kroky, aby nejen volby dopadly ve prospěch autonomistů a federalistů, ale navázali i styky s Poláky, aby na mimořádné říšské radě bylo českopolské spojenectví zajištěno.[3]

Prozíravější a poměrů rakouských znalejší Beusta byli rakouští centralističtí Němci. Dovedli správněji odhadnout nežli Beust, že

---

[1] Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra. Osvěta 1906. I. 400.

[2] Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra. Osvěta 1906. I. 401.

[3] Jahn J.: Fr. L. Rieger. Str. 3?3.

mimořádná říšská rada centralistickým a dualistickým opatřením nebude přízniva. Vzpírali se proto i agitovali proti mimořádné říšské radě, učinili usnesení, aby na sněmech volby do mimořádné říšské rady potkaly se s obtížemi, a volali intensivněji, nežli činili dříve, po bezpodmínečném návratu k ústavě únorové a po svolání užší říšské rady.

V co doufali federalisté a autonomisté a čeho se obávali centralisté, stalo se. Volby na počátku února r. 1867 vyzněly proticentralisticky. Kdyby na sněmech zemských, nově zvolených, byli se zvolili poslanci do mimořádné říšské rady a kdyby se volba, jak se pravděpodobně dalo očekávati, byla vykonala dle kurií, tu by byla mimořádná říšská rada měla jen 95 ústavověrných poslanců a 108 federalistických. V Čechách i na Moravě přirozeně při volbách dobyli většiny nejen federalističtí a autonomističtí poslanci čeští, nýbrž i historická šlechta, zvolení jejíchž kandidátů sám kabinet Belcrediho úsilně a otevřeně podporoval. Po volbách bylo nepochybnou věcí, že mimořádná říšská rada by neschválila vyrovnání s Uhry, jak je smluvil s Maďary Beust, a bylo najisto postaveno, že Beust se klamal, soudil-li, že volby do sněmů a tím složení mimořádné říšské rady, vypadne pro jeho politiku příznivě.

Sotvaže dostalo se Beustovi tohoto poučení, nezbývalo mu, nežli myšlenku mimořádné říšské rady opustiti a pracovati k obrození fora, kde bylo možno docíliti bezpodmínečného schválení vyrovnání uherského. Sáhl po tom sboru zákonodárném, po němž volali centralisté, po užší říšské radě. Dal rozdmýchati novinami, sobě oddanými, ve větší míře, nežli již bylo, v politické veřejnosti rakouské náladu pro užší říšskou radu, pracoval, aby v kabinetu, jehož hlavou byl Belcredi, získal pro svůj politický postup většinu a Belcrediho osamotnil. Když se mu to podařilo, bez ohledu na Belcrediho, bez šetrnosti k jeho postavení, působil na panovníka, aby ten rozhodl se pro program, který byl popřením manifestu zářijového, pro svolání užší říšské rady. Získal snadno pro sebe císaře, toužícího po rychlém rozřešení uherské otázky,[1] poněvadž úmluvy s Maďary byly tak daleko, že couvnouti z posice, která byla vůči Maďarům korunou zaujata, bylo již nemožno. Belcredimu nezbývalo nežli ustoupiti intrikám Beustovým, jimž těžko bylo čeliti, a podati demissi. Z toho, co slíbil vykonati za své vlády, nebylo možno vykonati již ničeho. Beust byl naprostým pánem situace a těšil se v plánech svých neoblomné důvěře císařově.

---

[1] Die Kultur VII. 287.

Dne 7. února r. 1867 hrabě Belcredi odstoupil. Provedení dualismu z cesty byla odstraněna z velkých překážek poslední.

Češi cítili dobře tento význam pádu Belcrediova. Ale proto zase nelitovali Belcrediho více, nežli se slušelo na ty, kdo stáli ke kabinetu jeho v oposici. Toho vzpomínali Belcredimu s uznáním, že chtěl manifestem zářijovým učiniti »možnou dráhu k vyrovnání všech národů«, ale nemohli mu nevytýkat toho, že svojí neenergií nesl vinu na neprovedení zásad manifestu zářijového.

Belcredi nevyplnil historické šlechtě, která v něm právem viděla svého člověka, a s ní spojeným českým politikům státoprávní jejich tužby, a ani k vyplnění jejich vlastně českou politiku nepřiblížil, neuskutečnil ani jediné přání Čechů, které vyplývalo z jejich nacionálního programu. Vzbudil u Čechů naděje, které zklamal. Zklamal je nejen proto, že tíha poměrů jej zahnala tam, kam jíti nechtěl, nýbrž i proto, že nedostávalo se mu chuti, odvahy a pevné vůle plnit, co aspoň v ohledu státoprávním slíbil. Jeho neúspěchy nezavinily jen okolnosti, jimž lidé podléhají, nýbrž i on sám.

Jiří Benda.

Napsal Dr. Alois Hnilička. (Dokonč.)

Leč tak silný duch, jakým Benda byl, nezůstal ani v naprostém ústraní nečinným. Na svých samotářských potulkách krajem a ladem zabýval se hledáním a hloubáním náboženským a věcmi posmrtnými.[1]

Zemřel v Köstrici dne 6. listopadu 1795 jako stařec 74letý v úplném téměř zapomenutí.[2]

Zanechal v rukopisu mnoho různých skladeb.[3]

Benda byl pevné a složité postavy. Zdraví svého valně nešetřil, žil celkem nespořádaně.

Povahou byl podivín, však dobrého a lidumilného srdce.[4] Nějaký ústrk ucítil a nesl až přecitlivěle. O své záležitosti soukromé a rodinné[5] se nestaral a svou zapomenlivostí a roztržitostí stal se vůbec

---

[1] Nekrol. uveřejnil 11 výňatků z dopisů, jež Benda svým bývalým známým do Gothy zasílal a obírají se thematy theosofickými.

[2] Dle zjištění dotazem naším u evang. luth. farního úřadu v Köstrici nachází se v tamní matrice (Kirchenbuch) z r. 1795 tento zápis: »Hr. Georg Benda, weil. herzogl. Sachsen-Gothaischer Capelldirektor, starb allhier den 6. Now. nachmittags um 3 Uhr u. ward den 9. frühe in der Stille begraben, alt 73 ann.

Dle sdělení řečeného úřadu nezachovalo se označení hrobu na tamním hřbitově, dokládá se však: Wenn man vom fürstl. Schlosse kommend, den Friedhof betritt, fällt gleich rechts eine Grabplatte ins Auge, ca 1½ m lang, 80 cm breit, ca 15 cm aus dem Boden hervorragend, viereckig mit scharfen Kanten; dieselbe soll nach der Tradition Benda's Grabstein sein; irgend welche Inschrift ist darauf nicht mehr zu entdecken.

[3] Podrobný výčet všech známých skladeb Bendových s udáním míst, kde rukopisy se chovají, udává Rob. Eitner v Biogr. u. Bibliogr. Ch. Lex. der Musiker 1901. I. sv.

[4] V autobiografii známého paedagoga klavírního Karla Černého uvádí se, že otec jeho osobně znal se s Jiřím Bendou.

[5] Byl ženat. Manželka jeho zemřela před jeho odchodem z Gothy.

Měl více dítek, z nichž proslul syn Bedřich Ludvík (nar. v Gothě r. 1746), jenž stal se r. 1778 houslistou, později ředitelem orkestru při Seylerově společnosti, od r. 1782 byl kapelníkem opery v Hamburku, pak komorním

povĕstným. Současné, ponejvíce excerpční práce hlavnĕ registrují anekdoty, o nĕm pro tyto jeho vlastnosti kolující.[1]

Byl mocen i jazyka francouzského a italského ve slovĕ i písmĕ. Nĕmeckého jazyka byl úplnĕ mocen, psal však v nĕm lépe, než jím mluvil; mluvilť s českým přídechem.[2]

* * *

Do tvůrčích let svých dospĕl Jiří Benda jako autodidakt a na podkladĕ hudby výkonné.

Pro posouzení pronikavosti jeho tvůrčí síly slouží fakt, že jako muž ve svém způsobu hudebnĕ hotový methodou autodidaktickou, o jejíž složkách není dosti bezpečných zpráv, teprve dostal se k odbornému studiu hudebnímu.

Nastudování dĕl, jimiž se v Italii obíral, přivedlo jej nikoliv k imitaci, nýbrž k novému smĕru hudebnímu ve tvorbĕ hudby dramatické. Charakteristika Bendových kostelních a profánních skladeb, ať vokálních ať instrumentálních, nevykazuje celkem zvláštních vlastností, jsouť koncipovány vesmĕs ve formách přejatých. Jedinĕ skladby klavírní jeho, jež ovšem jsou v počtu značném, vykazují význačnĕjší osobité momenty.[3]

Charakteristika hudebního nova, jež jest Bendovi vlastní, jest jeho hudba dramatická, vykazující odrůdné vlastnosti od veškeré současné tvorby tohoto genru.

Melodramatická jeho hudba u »Ariadny« a »Medey« obsahuje v sobĕ vše to, co spadá pod pojem genrovosti. Význam obou tĕchto dĕl spočívá ve zvláštním praegnantním výrazu hudebním a v umĕlecké vyspĕlosti na svou dobu význačné.

---

virtuosem ve Zvĕřínĕ a od r. 1789 ředitelem koncertů v Královci, kdež 27. března 1792 zemřel. Napsal houslové koncerty, opery: Der Barbier von Sevilla, Die Verlobung, Orfeus, kantaty atd. Z rodu Bendův žije dosud v Nĕmcích přečetných potomků.

[1] »Allg. mus. Zeitg.« v Lipsku, r. 1799 str. 876—895.

[2] Nekr. str. 317 praví: »Deutsch sprach er, den böhmischen Dialekt abgerechnet, sehr gut: noch besser u. wirklich sententiös war sein Ausdruck im Schreiben...«

[3] Významné jest ve smĕru tom zařadĕní jeho skladeb tĕchto v postupu vývoje tvorby klavírní v Nĕmecku, jak je uvádí Niemann v článku: Brahms als Klavierkomponist, Musik roč. XI. str. 421: Brahms ist das letzte wahrhaft bedeutende Glied der norddeutschen Schule. Diese norddeutsche Schule setzt mit dem Hamburger Bach, mit Philipp Emanuel Bach ein und führt über Graun, Hiller, Benda, Vogler, Klein, Schneider zu Kallivoda. Přes to však, že Bendovy skladby klavírními znalci uznávány jsou za skladby s vývojem literatury klavírní vůbec organicky souvisící, jsou tyto nyní širším kruhům témĕř již nepovĕdomy.

Tím zaujala dotyčná tvorba Bendova na rozdíl od ostatních, svou plochostí odlišných, soudobých výtvorů toho druhu své stabilní místo.

Tato tvůrčí produkce[1] Bendova vykazuje summu jeho individuality a pojistila jeho jménu nesmrtelnost.

---

[1] Nejskvělejší vysvědčení o ní vydal ovšem Mozart v listu svém otci svému ze dne 12. listopadu 1778, v kterém píše ... Was ich [in Mannheim] gesehen, war Medea von Benda, er hat noch eine gemacht »Ariadne auf Naxos«, beide wahrhaft fürtrefflich. Sie wissen, dass Benda unter den lutherischen (scil. severoněmeckými) Komponisten immer mein Liebling war; ich liebe diese zwei Werke so, dass ich sie bei mir führe (Jahn: Mozart II. 329) a vyslovuje náhled, že by se většina recitativů operních měla nahraditi melodramaty. Mozart také později ve své opeře »Zaidě« komponoval dvě melodramatické sceny. Pro pozorovatele umělecké tvorby na poli starší hudby dramatické poskytují díla Bendova mnoho zajímavého, bylť tvůrčí svou produkcí dramatickou připravitelem nových drah v hudbě a proto zván byl vůbec důstojným předchůdcem Mozartovým. (Jahn: Mozart. III. 42.)

Zejména v oboru hudební deklamace staly se epochálními jeho uměl. názory o recitativu v opeře, jež uložil v dopisu z 28. července 1783 v Cramerově »Magazin für Musik« (uveřejněném v českém překladě Drem O. Hostinským v »Daliboru« r. 1880 str. 26.), pak v dopisech Gotterovi zaslaných. Žel jen, že v gothajském státním archivu a v tamní dvor. bibliothece dochovaly se — jak nám ředitelem dvorního divadla v Koburce, Oskarem Bendou, vnukem to J. Bendy, sděleno bylo — jen nesouvislé trosky výměny dopisů mezi J. Bendou a Gotterem. Zdá se však, že 10 dopisů, Bedř. Brücknerem ve stati již citované »Georg Benda u. das deutsche Singspiel« v dodatku V. uveřejněných (v majetku paní von Zech v Gothě se nalézajících), jsou fragmenty korrespondence dotčené.

Zásadami, Bendou o doprovázení recitativu vyslovenými (na rozdíl od jednoduchého [secco-recitativo], proti němuž Benda první reakci zahájil), řídil se Mozart při skládání svého »Idomeneo« a dalších oper a právem tedy usuzuje Istel v cit. svém článku (str. 253): » . . . So wirkte denn die von Benda herbeigeführte Steigerung des musikalischen u. speziell des pittoresken Ausdruckes in den Werken seiner grossen Nachfolger, insbesondere Mozarts, Haydns und Beethovens und durch die Vermittlung Zumsteegs selbst auch bei Schubert und Loewe nach: ihnen allen kam die Möglichkeit der Bereichung und Vertiefung der zur Verfügung stehenden Ausdrucksmittel zu Statten.«

Podotknouti sluší, že Benda vyslovil své dotyčné umělecké zásady neodvisle od Glücka; neníť známo, že do doby, kdy je vyslovil, mohl seznati skladby Glucka, skoro současně s Bendou proniknuvšího. (Srov. cit. článek Istela, str. 246.) Benda individualitou svou směřoval k reformě hudebního výrazu v oboru dramatickém tehdy, kdy on byl na vrcholu své tvůrčí síly, vůbec užívaného. Postup jeho originálni tvůrčí síly hledal, našel a konstruoval novou formu výrazu hudebního zcela samostatně. Dokladem toho je hudební obsah jeho skladeb řečeného směru. Jestliže Gluck téměř současně stal se rovněž reformátorem dosavádе platného výrazu hudby dramatické, jest to úkaz stejného uměleckého nazírání snad také již a priori obdobné praedisposice tvůrčí síly u něho i u Bendy.

Velkost dramatických děl Bendových spočívá ve způsobu, jakým Jiří Benda v nich provedl ideu svou, aby výraz slova mluveného zvýšil výrazným rouchem hudby.[1]

Pronikly-li práce jeho dramatické tou měrou, jak právě se stalo, pak musily obsahovati nové prvky, jež za zvláštní, na jeho dobu neobyčejně výrazné krásno hudební obecně uznáváno bylo.[2] Tíha a umě-

[1] Prostředky hudební techniky u Bendy jsou ovšem na dnešní názory jednoduché, primitivní. Pozoruhodno však, že již hojně užívá nepřipraveně septimy a průtahů; nevyhledává však dissonancí. V melodramatech svých při opakování stejných slovních míst opakuje dotyčné motivy a těchto, jakož i z předeher vztažně meziher převzatých motivů pak používá v celém melodramatu. Přes měnivé situace není však nic rozházeno, neb co by bylo pouhou konvenční machou, jakou soudobé komposice druhu toho vykazují, nýbrž vše dohromady činí dojem dosti spojité a organicky rozčleněné ucelenosti.

[2] Pokud se týká sporu o prioritu hudební formy melodramatické, tu řeší otázku tu pamětník k tomu nejpovolanější — Neefe — trefně a jasně z umělecké kvality Bendovy »Ariadny«: . . . »Durch die Erfindung dieser Gattung, worinnen nur mit Gebärden und Stimme gesprochen und alles mit Musik begleitet wird, machten beide, Dichter und Komponist, doch der letztere mehr als der erste, in der Tat Epoche. Zwar hatte schon Rousseau die Idee zu einem solchen Spektakel durch seinen Pygmalion veranlasst, aber nur veranlasst. Sein Stück wie die von ihm selbst (ve spisu Edg. Istela: »Jean Jaques Rousseau als Komponist seiner lyrischen Scene Pygmalion« vyd. v Lipsku roku 1901 se dovozuje, že hudba provázející »Pygmaliona« při prvém provedení pocházela od Horace Coigneta), dazu verfertigte Musik ist bloss pantomimisch. Und so steht oder konnte vielmehr seine Musik auch nicht in einem so genauen Verhältnis mit Handlung und Leidenschaften stehen, als des Herrn Benda Musik mit der Brandeschen Ariadne, der Ueberlegenheit gar nicht zu gedenken, die Benda überhaupt als Komponist über Rousseau als Komponist hat und haben muss.« (Goth-Theaterjournal 1777.)

Byl to Benda tedy, který hudební formu melodramatu poprvé umělecky spracoval, což se strany německých historiků hudebních povždy bylo a je dosud všeobecně uznáváno. Istel vypočítává v cit. článku svém (r. a str. 157 a násl.) jednotlivě principy, jimiž stojí Bendovo melodrama nad Rousseauovým »Pygmalionem« a přesně dovozuje, že J. Benda byl tvůrcem německého melodramatu a to proto, poněvadž po svém způsobu a dle vlastní invence »Ariadnu« zhudebnil, a poněvadž teprve touto skladbou uplatněn byl nový hudební styl, kterým obojí živel, jak hry tak hudby, poprvé byl umělecky spracován, a usuzuje dále: »Benda's »Ariadne« ist somit das erste musikalisch-dramatische Werk, das vollständig mit der alten Opernform gebrochen hat. Da gibt es weder Arien noch Rezitative mehr: Die Musik folgt ausschliesslich dramatischen Gesetzen. Ein Schritt nur — nämlich vom gesprochenen Wort zum gesungenen — und Benda wäre der Schöpfer des modernen Musikdramas geworden . . . Der zweite Punkt, in dem Benda etwas prinzipiell neues schuf, besteht in der erstmaligen Verwendung von gesprochenem Wort und Instrumentalmusik zu gleicher Zeit. Benda ist also der Erfinder des

lecká vyspělost těchto děl to byly, co dodávaly jim té niterné síly, jakou na současníky působily.

Jiří Benda stal se bohatostí a mnohostranností svého nadání vedle Glucka největším hudebním dramatikem v době předmozartovské a jeho díla dramatická udržela se dlouho na jevištích divadel v Německu.[1]

Památka na skladby Jiřího Bendy v oboru hudby dramatické za dnešních dnů trvá již jen v historii hudby.[2] Nesmíme však zapomenouti, že skladby ty byly kdysi významným zřídlem nového umění, které zasáhlo v proudění dramatické hudby celkové vůbec a hlavně prýštilo a kolovalo v operách Mozartových.

Že Mozartem dostalo se oklikou umění Bendovo k nám a tu k nám promluvilo přídechem domovské řeči, toho znatelným výrazem jest fakt, že rázem se Mozartovi v Praze porozumělo a že kult Mozartův nalezl právě u nás v době, kdy jinde nebyl pochopován, tolik půdy a ohlasu a trval po celé generace. Proto jest umění to zdrojem nevyvažitelné ceny pro nás.[3]

Melodramas im modernen Sinne, und auf diesem melodramatischen Element beruhte auch die unerhörte Wirkung, die das Werk auf sein erstes Publikum hervorbrachte . . .«

Otázky, co se dotýče formy melodramatu jako samostatné umělecké formy po stránce esthetické, byly a jsou doposud od odborníků různě zodpovídány; pro i contra vyslovené náhledy nelze tuto registrovati, ježto o tomto thematu napsána byla již celá řada speciálních úvah a článků. (Srov. článek Dr. Hostinského »O melodramatu«, Lumír r. 1885.)

[1] »Ariadna« byla provozována v Mnichově dne 12. února 1885, »Medea« v Gothě ještě dne 22. února 1896.

[2] Hodermann a Brückner udávají výčet všech repris děl Bendových na divadlech německých. Zajímavo, že připadla úloha nastudovati a dirigovati Bendova melodramata, když dne 22. prosince 1875 oslavena byla jejich stoletá památka na pražském prozatímním divadle, zdokonaliteli scenického melodramatu — mistru Zdeňku Fibichovi (»Dalibor« 1902. str. 139).

[2] Allgem. Deutsch. Biographie 1875«, svaz. II. dokládá: ». . . .Die Ariadne, Medea, Walder, Romeo und Julie, die Ode auf den Tod der Gemahlin Friedrichs III. und manche Kirchensachen wurden viel bewundert u. nur die Uebermacht der drei grossen Meister konnte alle Erinnerung daran so völlig verwischen.«

[3] Bylo proto záslužným a následování hodným činem pražské konservatoře, že na pořad svého výročního koncertu loňského dala symfonii Bendovu, jejíž přijetí dokázalo, že reprodukování skladeb J. Bendy setkalo by se i dnes se značným zájmem našich kruhů (viz »Dalibor« 1906, str. 92.).

Moderní drama.

(Maurice Maeterlinck.)

Když mluvím o moderním dramatu, rozumí se, že nemíním obírati se než tím, co se děje v oblastech opravdu nových a posud skrovně olidněných dramatickou literaturou. Níže, v obyčejných divadlech, obyčejné i tradicionelní drama podléhá, způsobem velice zvolným, vlivu divadla avant-gardy, ale je zbytečno čekati na opozdilce, když můžeme se otazovati harcovníků.

Co na první pohled karakterisuje drama dneška, jest především oslabení a takřka postupné ochromení vnějšího děje, pak velice zřejmá snaha vniknouti hlouběji do vědomí lidského a věnovati větší část mravním záhadám; a konečně pokus, ještě velice tápavý, jakési nové poesie, abstraktnější, než bývalá.

Nelze zapříti, jest na nynějších jevištích o mnoho méně násilných a nadobyčejných dobrodružství. Krev jest tam prolévána řídčeji, vášně jsou tam méně přehnané, hrdinství méně kruté, odvaha méně divoká a méně hmotná. Ještě se tam umírá, ovšem, neboť bude se vždy umírati ve skutečnosti; ale smrt již není — nebo aspoň lze doufati, že brzo nebude — u l t i m a r a t i o, nezbytným rámcem, nevyhnutelným koncem každé dramatické básně. Přihodí se zřídka kdy, skutečně, v našem životě, třeba krutém, ale způsobem skrytým a tichým, přihodí se zřídka kdy, aby naše nejprudší krise končily smrtí; a divadlo, byť ještě zvolněji než všecko ostatní umění sledovalo evoluci lidského vědomí, musí na konec bráti na to zřetel do jisté míry.

Jest jisto, že antické a osudové historie, tvořící základ klassického divadla, že r ů z n é u d á l o s t i italské, španělské, skandinávské nebo legendární, jež tvoří osnovu všech děl shakespearovské doby a rovněž — abychom tak zcela nepominuli mlčením umění nekonečně méně spontánní — všech děl francouzského a německého romantismu, jest jisto, pravím, že tyto historie nemají pro nás již onoho bezprostředního zájmu, jaký měly v době, kdy byly každodenně a velice přirozeně možny, kdy aspoň okolnosti, cítění, mravy, kterých evokovaly, nebyly ještě pohasly v duchu těch, kdo je viděli představovány na jevišti.

Ale tyto události dnes již neodpovídají živé a časové skutečnosti. Miluje-li dnes mladík za překážek podobných, více méně jen v jiném sledu ideí a příhod, oněm, jež se kladly v cestu lásce Romeově, víme určitě, že nic z toho, co dodává poesie a velikosti lásce milenců veronských, nezkrášlí jeho dobrodružství. Nebude tu již opojného ovzduší šlechtického a vášnivého života. Nebude tu již zápasů v pitoreskních ulicích, žádných nádherných nebo krvavých intermezz, žádných mystérních jedů, žádných skvostně ochotných hrobek. Kde bude ta veliká letní noc, která je jen proto tak ohromná, tak vonná a tak pochopitelná, že je už všecka pohroužena v stínu nevyhnutelné a heroické smrti? Vezměte všecky ty krásné ozdoby historii Romea a Julie, a nezbude vám než zcela prostá a zcela obyčejná historie nešťastného mladíka, ušlechtilého srdce, jenž miluje mladou dívku, již mu zatvrzelí rodiče odpírají. Všechna ta poesie, všechna ta nádhera, všechen ten vášnivý život v této historii skládá se ze stkvělosti, z noblessy, z tragiky vlastní prostředí, v němž se vyvíjí; a není jediného polibku, jediného šepotu lásky, jediného výkřiku zloby, bolu nebo zoufalství, jenž by nebyl vzal svou vznešenost, svou grácii, své hrdinství, svou něhu, slovem všecky představy, jimiž se stává viditelným, z předmětů, z bytostí svého okolí. V čem spočívá krása, sladkost políbení, není ani tak v políbení samém, jako v místě, v okamžiku a v okolnostech, v nichž se dává. Ostatně shledali bychom totéž, kdybychom si představili člověka naší doby žárlivého jako Othella, ctižádostivého jako Macbetha, nešťastného jako Leara, nerozhodného, neklidného a sklíčeného děsnou a neuskutečnitelnou povinností jako Hamleta.

Takových okolností již není. Dobrodružství moderního Romea, vzhledem k vnějším příhodám, které by z něho vyplynuly, nedalo by látky ani pro dva akty. Řekne se mi, že časový básník, chtě představiti na jevišti kterous báseň analogní lásky, má úplnou volnost voliti v minulosti prostředí dekorativnější a plodnější na heroické a tragické děje, než je toto, v němž žijeme. Ovšem; ale jaký jest výsledek takového pokusu? Ten, že city, vášně, které, aby se vyvinuly, aby vnikly až do hlubin sebe samých, mají potřebí ovzduší dneška (neboť vášně a city moderního básníka jsou, vzdor jemu, úplně a výlučně moderními), ociťují se náhle přesazeny do půdy, kde jim vše brání žíti. Nemají už víry, a ukládá se jim naděj a bázeň před věčnými tresty. Domnívají se, že ve své tísni mohou počítati na množství nových sil, konečně lidských, spravedlivých a jistých; a ociťují se v století, kde vše se rozhoduje modlitbou nebo mečem. Těžily, snad

nevědomky, ze všech našich mravných vymožeností a jsou náhle uvrženy do propasti dnů, kde nejmenší gesto je určováno předsudky, které budí asi jejich úsměv nebo bázeň. Co že má z toho povstati, a jak doufati, že by tam mohly trvati?

Ale nezůstávejme déle při básních nutně umělkovaných, plynoucích z tohoto nemožného sloučení minula a přítomna. Vezměme drama, odpovídající opravdově naší skutečnosti, jako řecká tragedie odpovídala skutečnosti řecké a drama renaissance skutečnostem renaissance. Odehrávají se v moderním domě, mezi muži a ženami dneška. Jména nehmotných protagonistů, jimiž jsou city a idey, zůstávají přibližně tatáž jako druhdy, poznáváme lásku, nenávist, ctižádost, závist, lakotu, žárlivost, pud spravedlnosti, ideu povinnosti, milosrdenství, dobrotu, oddanost, necitelnost, sobectví, hrdost, marnivost atd. Ale jsou-li jména přibližně tatáž, jak velice je změněno vzezření, vlastnosti, rozsah, vliv, vnitřní zvyky těchto ideálných herců! Nemají už ani jediné ze svých bývalých zbraní, ani jediné z bývalých čarovných okras. Není už téměř výkřiků, zřídka kdy krve, málo viditelných slzí. Štěstí a neštěstí lidí rozhoduje se v těsné světnici, kolem stolu, v domácím kruhu. Milujeme, trpíme, působíme bolest, umíráme na místě, ve svém koutě; a jest to veliká náhoda, otevrou-li se, na okamžik, kterési dvéře nebo kterési okno pod tlakem kteréhosi kromobyčejného zoufalství nebo blaženosti. Není už nahodilé a příhodné krásy; není už než vnější poesie, která se ještě nestala poetickou. A která poesie nedluží si takřka všecko své kouzlo a všechno své opojení od vnějších elementů? Konečně není už Boha, který zveličuje nebo ovládá děj, není už neúprosného osudu, jenž utváří, za nejnepatrnějších gest člověka, tajemné, tragické a slavné pozadí, plodné a ponuré ovzduší, jež dovedlo zušlechtiti i samy jeho neomluvitelné zločiny, i samy nejbídnější slabosti jeho.

Zůstává, ovšem, ukrutné neznámo; ale je tak jiné, tak různé, tak nejisté, tak libovolné, tak popíratelné, přihlédneme-li blíže, tak že je velice nebezpečno je evokovati, velice nesnadno ho poctivě upotřebiti, abychom zveličili až k mysteriu gesta, slova, kony lidí, s nimiž se každodenně stýkáme. Byly činěny pokusy nahraditi problematickou a hroznou záhadou dědičnosti, velikolepou, ale pravděnepodobnou záhadou immanentní spravedlnosti, a ještě mnohou jinou, ohromnou záhadu bývalé Prozřetelnosti nebo Fatality. Ale nepozorujeme-li, že tyto záhady, zrozené ode včíra, připadají již starší, libovolnější, pravděnepodobnější než ony, jichž místo zaujaly v záchvatu nadutosti?

Tudíž, kde vyhledávati velikosti, krásy, jichž už není v zjevném konu, ani v slovech, nemajících už vábivých obrazů, když̌tě slova jsou jen pouhými zrcadly, která odrážejí krásu svého okolí; a krása nového světa, v němž žijeme, nevyslala ještě svých paprsků až k těmto poněkud svolným zrcadlům. Kde hledati konečné té poesie a toho obzoru, jichž takřka nemožno nalézti v tajemnu, které vždy existuje, ale které se rozprchává, jakmile mu chceme dáti jméno?

Řeklo by se, že moderní drama si toto vše nejasně uvědomilo. Nemohouc jednati na venek, nemajíc už vnějších ozdob, netroufajíc si dovolávati se vážně některého determinovaného božstva nebo osudu, obrátilo se náhle, pokusilo se odkrýti v oblastech psychologie a v oněch mravného života ekvivalent toho, co ztratilo ve vnějším životě bývalých dob. Sestoupilo hlouběji do lidského vědomí; ale zde narazilo na neočekávané a podivné obtíže.

Sestoupiti hlouběji do lidského vědomí jest dovoleno, ba nakázáno mysliteli, moralistovi, romanopisci, dějepisci a, přesně vzato, lyrickému básníkovi; ale dramatickému básníku nelze být za žádnou cenu nečinným filosofem nebo pozorovatelem. Nechť činěno cokoliv, nechť bude jednou vymyšlen jakýkoliv zázrak, svrchovaný zákon, podstatný požadavek divadla bude vždy děj. Když opona se zdvihne, vysoké intellektuelné přání, které přinášíme, náhle se promění; a myslitel, moralista, mystik nebo psycholog, jenž je v nás, učiní místo pudovému divákovi, člověku negativně elektrisovanému davem, a jenž chce viděti odehrávati se něco na jevišti. Nechť je tato proměna nebo náhrada sebe podivnější, je nepopíratelná; pochází patrně z davu lidského, z kterési nepopíratelné schopnosti naší duše, jež jest nadána jakýmsi zvláštním, primitivním a nezdokonalitelným orgánem, těšiti se a býti dojímán hromadně. Tu pak není sebe podivuhodnějších, sebe hlubších slov, která by nás neomrzela, nemění-li ničeho na situaci, nesměřují-li ke kterémusi činu, nepřivodí-li rozhodný konflikt, neurychlí-li konečné rozluštění.

Ale zkad se vyvíjí děj ve vědomí člověka? Na prvním stupni rodí se ze zápasu různých protilehlých vášní. Ale sotva že se povýší a přesně vzato, i v samém začátku, možno říci, že se rodí ze zápasu mezi kterousi vášní a jakýmsi mravným zákonem, mezi kterousi povinností a kterýmsi přáním. Proto také moderní drama vrhlo se s rozkoší do všech problémů časové morálky, a lze říci, že se jimi živilo téměř výlučně.

Započato dramaty Alexandra Dumase syna, které přivodily na jevišti nejelementárnější mravné spory a obíraly se jedině takovými

otázkami, jakých si ideálný moralista, jehož třeba vždy předpokládati v diváku, v celé své spirituálné existenci ani nepomyslil položiti, tak je odpověď samozřejmá. Má se odpouštěti nevěrné manželce nebo nevěrnému manželu? Jest chvalitebno mstíti se nevěrou za nevěru? Má nemanželské dítě práv? Má se dáti přednost sňatku z náklonnosti (jak se tomu říká v těchto oblastech) před sňatkem z prospěchu? Mohou rodiče zákonně odporovati sňatku z lásky? Je rozvod manželský nesnadný, když jest zde dítě pošlé z manželství? Je cizoložství ženino závažnější než mužovo? atd., atd . . .

Ostatně, mimochodem řečeno, všechno francouzské časové divadlo a velká část zahraničného divadla, jež jest jeho pouhým odleskem, živí se výhradně otázkami toho druhu a odpověďmi zcela zbytečnými, jež jsou na ně dávány.

Ale, na druhé straně, na nejkrajnějším cípu lidského vědomí, končí dramaty Björnsona, Hauptmanna a především dramaty Ibsena. Zde docházíme ke konci pramenů nové dramaturgie. Vskutku, čím hlouběji vnikáme do vědomí lidského, tím méně tam nalézáme sporů. Nelze vniknouti hluboce do vědomí, než je-li toto vědomí velice osvícené; neboť je lhostejno, učiníme-li deset nebo tisíc kroků v hloubi duše, pohroužené do temnot, nenalezneme tam nic neočekávaného, nic nového, kdyžtě temnoty jsou všudy podobny sobě samým. Vědomí velice osvícené chová vášně a tužby nekonečně méně vyžadující, nekonečně mírnější, trpělivější, zdárnější, abstraktnější a velkodušnější než obyčejné vědomí.

Tudíž mnohem méně bojů, a, každým způsobem, bojů mnohem méně prudkých mezi těmito zveličenými a zmoudřenými vášněmi, již tím, že jsou vyšší a obsáhlejší; neboť není-li nic tak divokého, tak hřmotného, tak zhoubného, jako stěsnaný potok, není nic klidnějšího, tiššího, blahodárnějšího, než krásná řeka, která se zšiřuje.

A na druhé straně takové osvícené vědomí skloní se před nekonečně méně zákony, připustí nekonečně méně škodných nebo pochybných povinností. Není takřka lži, klamu, předsudku, konvence, polopravdy, která by, v nejistém vědomí, nemohla se proměniti a skutečně neproměnila, když se jí k tomu zavdá příležitost, v povinnost. Tak čest, ve smyslu rytířském a manželském (tímto míním čest manžela, jejž činíme závislým na poklesku ženy), pomsta, jakýs chorobný stud, hrdost, marnivost, zbožnost k jistým bohům, tisíce jiných illusí byly a jsou posud nevyčerpatelným pramenem množství naprosto posvátných, naprosto nepopíratelných povinností v mnohých inferiorních vědomích. A tyto tak zvané povinnosti jsou hlavní osno-

vou téměř všech dramat romantické doby a většiny dramat časových. Ale ve vědomí dostatečně proniknutém zdravým a živým světlem stává se velmi nesnadným, akklimatisovati některou z těchto temných neúprosných povinností, které člověka, chovajícího je, osudně pohánějí k neštěstí nebo smrti. Není tu již nijaké cti, nijaké pomsty, nijaké konvence, vyžadující krve. Nepotkáváme se tu s předsudky, které žádají slzí, nebo s nespravedlností, která chce neštěstí. Nevládnou zde již žádní bohové, kteří velí tresty, ni láska, která žádá mrtvoly. A když slunce vniklo do moudrého vědomí, jako dlužno doufati, že vnikne jednoho dne do vědomí všech lidí, neshledáváme tu než jediné povinnosti, a to jest, činiti co možná málo zla a milovati ostatní, jako milujeme sebe samy. A z této povinnosti nerodí se hrubě dramata.

Také vizte, co se děje v dramatech Ibsenových. Vnikáme tu často velmi hluboce do vědomí lidského; ale drama zůstává tam možným jen proto, že tam sestupujem se zvláštím světlem, jakýms rudým světlem, chmurným, vrtkavým a takřka prokletým světlem, které osvětluje jen divné přízraky. A vskutku, téměř všechny povinnosti, které tvoří činný princip tragedií Ibsenových, jsou povinnosti nenalézající se na této straně, ale na oné straně řádně osvíceného vědomí; a povinnosti, které se domníváme spatřovati na oné straně lidského vědomí, jsou velice příbuzny nespravedlivé hrdosti kteréhosi chmurného a chorobného šílenství.

Rozumí se, abych tu řekl vše, co si myslím, že tato poznámka neubírá ničeho mému obdivu pro velkého skandinavského básníka; neboť, je-li pravda, že Ibsen připojil velmi málo blahodárných elementů k současné morálce, jest snad jediný, který na divadle postřehl a provedl ještě odpornou, ale novou poesii, a jenž dovedl ji obestříti krásou a jakous divokou a pochmurnou velikostí (zajisté příliš divokou a pochmurnou, aby mohla být všeobecnou a definitivní), jež nijak nezadá poesii prudce líčených dramat starověku nebo renaissance. Ale zatím, než bude ve vědomí lidském více užitečných vášní a méně neblahých povinností, a následovně na jevišti tohoto světa více štěstí a méně tragedií, trvá v hloubi všech srdcí dobré vůle veliká povinnost milosrdenství a spravedlnosti, která zastiňuje všecky ostatní. A snad ze zápasu této povinnosti s naší nevědomostí a naší sobeckostí má vzniknouti opravdové drama tohoto století. Až bude tato etapa překročena ve skutečném životě jako na jevišti, pak snad bude dovoleno mluviti o novém divadle, o divadle pokoje a krásy bez slzí. Autor. překlad *Marie Kalašové.*

Hnutí ethické v Polsku.

Hnutí ethické, jenž ovládalo západní Evropu v druhé polovici XIX. století, dostalo se také do Polska a v posledním desítiletí, zvláště v druhé jeho polovině, dosáhlo vysokého stupně. Vliv ženy, díky jejímu vynikajícímu postavení v národě polském, připravil půdu pro hnutí a tužby národní, dodal mu síly a intensity. Vlastenci polští pochopovali dobře nedostatky a nemoci národa a docela dobře předvídali tu obrovskou práci, nevyhnutelnou pro obrození a sesílení organismu národního; avšak by nedostatek lidí a charakterů ku práci této. Šlo o to, vychovávat jednotlivce a odvracet je od smyslnosti a zároveň zdokonalit zdravotnictví a podnítit boj proti alkoholismu a pohlavní nečistotě.

Hnutí má jinou povahu v Haliči, jinou v království a jinou v Poznaňsku. Jedním ze zakladatelů hnutí zdrželivosti v Haliči byl prof. W. Lutosławski, člen svazu »Dobrých Templářů«, nadšený vlastenec, mystik a snilek.

Roku 1902 založil v Krakově spolek »Eleusis«; třeba že členové jeho skládají přísahu čtyřnásobné zdrželivosti, přece hlavním úkolem stal se boj proti vášni pohlavní. Potlačování v sobě nízkých vášní a postupné přibližování se duchům čistým, silným, to jsou hlavní účely Elsa (člena »Eleusis«).[1]

»Eleusis« však nedala žádoucí výsledky. Přílišné odloučení Elsů od světa zevnějšího a od problémů sociálních, příliš jednostranné vzdělávání povah a mysli mělo za následek, že členové pohřižovali se

---

[1] Přihlášky nových členů jsou zkoumány zvláštní komisí. Vstupující členové zavazují se přísahou ke čtyřnásobné zdrželivosti. Celý spolek Eleusis skládá se z kroužků, čítajících nejvýš 12 členů. Každý kroužek koná pravidelné týdenní schůze, jež se zahajují tichou modlitbou. Člen po třikráte vynechavší týdenní schůzi jest z kroužku vyloučen, ale má právo přihlásiti se do jiného. Po trojnásobném vyloučení z kroužku jest nucen ze spolku vystoupiti. Elsové žijí jako bratři a sestry, podporují jedni druhé, navštěvují a ošetřují své členy za jich nemoci.

jen do sebe samých; mysticism přeměňoval se u stoupenců Lutosławského v nábožnost katolickou a šetření obřadů církevních. Následkem toho »Eleusis« víc a více ztrácí své členy a vliv svůj na národ polský, vzdor tomu, že z počátku zaujala myšlenky všech a měla velký význam. —

Spolky, jež mají základy více reelní, základy ryze sociální a vedoucí boj proti alkoholismu, vyvíjejí se a sílí v Haliči velice intensivně. Spolky tyto určily si boj nejen s opilstvím, nýbrž také s umírněným požíváním lihovin. Členové se roztřiďují na řádné a prozatímné. Členové řádní zavazují se čestným slovem nepožívati lihovin po celý život; členové prozatímní jen po dobu jednoho roku; jedině nařízení lékařovo zprostiti může člena slibu. Spolky tyto uspořádají co možná nejvíce přednášek, zakládají a vydržují knihovny, hospody, v nichž nejsou prodávány lihoviny, čajovny, nemocnice, ambulance pro alkoholiky atd. Spolků takových jest několik. Nejrozšířenějším jest »Eleuterja« ve Lvově, založený r. 1902, má filiálky ve všech částech Haliče a čítá přes 5000 členů řádných. Orgánem jeho jest časopis »Wyzwolenie«. Mimo něj v Haliči ještě 3 časopisy šíří idee střízlivosti, a sice: »Przystość«, »Przystość ludu« a »Młodzierz«. Podobný k haličskému jest směr hnutí abstinentního v Poznaňsku a vyvolán byl snahami národa otužiti svůj organism a čeliti nátlaku vln germanisačních.

Mimo zápas s alkoholismem ethické hnutí také zahajuje boj s karbanem a hazardem, rozšířeným v této části Polska.

Ale nejvíce vyvinulo se hnutí ethické v království Polském (ruském Polsku).

Síla přímo živelní zjevila se v hnutí antialkoholistickém mezi dělnictvem, požívajícím alkohol ve vodce. Dělníci rozbili více než 25 krámů s kořalkou, při čemž nebyla vypita ani kapka vodky. Polská strana socialistická vydala ke svým členům provolání, zakazující požívání vodky, a podivuhodnou byla poslušnost, s jakou dělníci provolání přijali.

Hnutí ethické, jak řečeno, vyvíjelo se živě také proto, že v národě polském žena má zvláštní a výjimečné postavení. V době, jež následovala po nezdařených pokusech revolučních, žena vystupovala současně s mužem jako mocná síla kulturní a obrodní. Zvláště velké zásluhy mají polské ženy o vyučování lidu. Vlivem ženy měnily se názory a mínění o stycích pohlavních před sňatkem. To, co dříve považováno bylo za projev síly a mužství a v nejlepším případě za věc docela lhostejnou, — teď považuje se za věc špatnou, nehodnou člo-

věka počestného, zle svědčící o jeho povaze a náklonnostech. Změna vyvíjela se pomalu, neviditelně a projevovala se velkým množstvím brožur, věnovaných otázkám ethickým, pořádáním schůzí a přednášek a množstvím kroužků obojího pohlaví. Směle, třeba že trochu diletantsky, projednávána otázka rovnoprávnosti pohlavní, povznesení společenské morálky, zápasu se smyslností u obojího pohlaví a ušlechtění poměru muže k ženě. Kroužky vzdělávací, zřizované žáky každého gymnasia a pronásledované vládou, soustřeďující nejlepší částky mládeže školní, považovaly za nejdůležitější věc šíření mezi svými členy idee pohlavní zdrželivosti. »Kreutzerova sonata« Tolstého, »Jednoženství a mnohoženství« Björnsona, brožury Korniga a Heima byly v každé knihovně takových kroužků a jsou považovány co autority v otázce styků pohlavních.

Síla a vzlet hnutí ethického a změna názorů zjevila se zvláště v agitaci mezi studenty. O všeobecném zájmu svědčí anketa, uspořádaná mezi mládeží studující ve Varšavě. Kdokoliv z nás se súčastnil některého kroužku střízlivosti, praví jistý mladý publicista, nikdy na ně zapomenouti nemůže. Toužili jsme po lepším životě, poněvadž to, co nás obklopovalo, přitlačovalo nás svou všedností. Abychom dosáhli toho, co se ukazovalo ve snách, toho života plného paprsků světelných, plného slunce a radosti, chtěli jsme zkrotiti své nízké pudy, které ničí povahu a překážejí svobodnému vývoji ducha, my jsme odhodili i myšlenku o ženě. A kdož z nás nevzpomíná bez pocitů radosti na naše společné schůzky, rozmluvy plné víry v svět a své síly! Kdo má takové vzpomínky, ten nikdy nepohrouží se do toho šerého života. Věčně doutnati v něm bude ta jiskra, to spění ku předu, na výšiny, snění o širokých horizontech a rozsáhlých působištích.

Hnutí ethické mezi mládeží polskou vyvinulo se v rozsáhlých rozměrech bezprostředně před výbuchem ruské revoluce. V době revoluční z pochopitelných příčin hnutí na venek nevystupovalo. V době přítomné otázka ethická zase přišla do popředí a projevila se na několika táborech, konaných ve Varšavě v posledních měsících, jichž se súčastnili čelnější jednotlivci a zástupci vědy. Zase probírán byl poměr obojího pohlaví, akcentována nezbytnost reformy práva manželského a uznána národní potřeba propagovati v národě idee zdrželivosti a čistoty pohlavní. *M. M.*

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Z trhů peněžních. — Zdražování obilí a uhlí. — Jednání o rakousko-uherské vyrovnání. — Zasedání Brusselské cukerní komise. — Stížnosti do nedostatku vagonů. — Bezúspěšné jednání o obchodní smlouvu se Srbskem.

Krátký a jen zdánlivý byl oddech na peněžních trzích po červnovém ultimu v napjetí peněžním. Naivní naděje, upínající se na pověsti o možném snížení diskontní míry bank říšskoněmecké a anglické, rychle v niveč se rozplynuly. Koncem července prohlásil president říšskoněmecké banky Koch, že opatrnost velí vzhledem ku stále velkým nárokům na banku a ku blízkému podzimku trvati na nynější pětiprocentní diskontní sazbě. Cenné papíry stále více přizpůsobují se zdražení peněz. Přechod k papírům výše zúročitelným při nových emissích se ohlašuje, připravuje a namnoze již nastal. Německá akciová hypoteční banka v Berlíně rozhodla se, následujíc menšího provinciálního ústavu německého, vydati nové, čtyřapůlprocentní zástavní listy při kursu emissním 101, událost živě komentovaná nejen v Německu, nýbrž i u nás; po 20 let vystačily zástavní listy v Německu s 3½ a 4% měrou úrokovou. Říše, spolkové státy a města byly nuceny již dříve odhodlati se místo 3½% typu pro papíry 4%. Zdražený úvěr hypoteční značně ochromuje stavební ruch v Německu, zvláště v Berlíně. Také anglické konsoly po dvouletém postupném klesání dostoupily nízkého záznamu 82⅞%, a jsou takto o 13% níže ceněny, než po válce jihoafrické. Dlužno vrátiti se až k r. 1848, aby našla se tak nízká úroveň tohoto ukládacího papíru, jenž tehdy ovšem byl 3%, kdežto dnes po konversi Goschenově jest 2½%.

Také u nás renty a ukládací papíry s pevným zúročením ponenáhlu, ale stále v kursu klesají. V jarním období stlačován byl kurs vracením se domácích rent z cizozemska, v poslední době seslabují jej též prodeje domácí. Oproti nejvyššímu kursu loňskému klesly renty o 3 až 4%, zástavní listy ještě níže. Ukládací papíry prodávány jsou namnoze následkem vysoké míry úrokové a tísně peněžní k opatření si peněz pro výdělečné podnikání. Též široké vrstvy spořícího obecenstva snaží se využíti stoupající míry úrokové. Vkladní knížky bank, předstihujících se v reklamních annoncích bohatého zúročení, s úspěchem konkurují s vkladními knížkami spořitelen. Výkazy spořitelen z poslední doby svědčí o značné převaze výplat nad vklady. Zvýšené míře úrokové rakouskouherské banky odpovídalo klesání devis a valut na domácím trhu.

*

Vedle zdražení peněz stoupající cena obilí zvláště v červenci vzbudila obecnou pozornost a citelně dotkne se životní míry širokých vrstev obyvatelstva. V minulých letech při stoupající ceně masa bylo často poukazováno na nízkou cenu mouky a doporučována změna životosprávy nemajetnějšímu obyvatelstvu. Vegetarianismus stoupl ve vážnosti. Dnes zmocnila se drahota i obilí. Oproti červenci minulého roku stoupla pšenice o 4 K na 11½ K, cena to v posledních dvou desetiletích jen výjimečná a přechodní. Zvýšená celní ochrana od 1. března 1906, jež loni pro neobyčejnou světovou úrodu nemohla se uplatniti, dojista v letošním vzestupu ceny trhové spolupůsobí. Vysoká cena obilí slibuje zemědělcům zvláště velkým a středním náhradu za menší sklizeň a spotřební síla zemědělského obyvatelstva snad neklesne, ale zdražení potravin citelně dotkne se obyvatelstva městského, jmenovitě pak širokých vrstev průmyslového dělnictva. Vzrůst jeho mzdy sotva bude možno udržeti v postupu posledních let, zvláště ochabne-li příznivá průmyslová konjunktura.

Též denní chléb průmyslu a dopravy, uhlí, stoupá značně v ceně. Shon po uhlí působí, že skutečnosti té poměrně malá věnuje se pozornost. Doly uhelné nestačí pro nedostatek dělnictva vyhovovati vzepjaté poptávce. Průmyslníci mají jen starost, aby uhlí v čas dostali. Nářky do nedostatku dopravních prostředků železných drah pro uhlí rostou, jak o tom ještě později zmínka se stane. Výsledek submisse uhlí pro státní dráhy v červenci podává svědectví, jak domácí výroba uhlí nestačí vzrostlé poptávce a jak cena uhlí spěje do výše. Správa státních drah byla nucena ku krytí své celkové potřeby 1,985.000 tun zadati dodávku 730.600 tun, tedy asi 37%, dolům cizozemským, z čehož připadlo na hornoslezské uhlí 614.000, zbytek na uhlí z Anglie a z pánve saarské a ruhrské. Cena jedné tuny normálního uhlí činí při této submissi průměrně 10·5 K proti 8·8 K na rok letošní a 6·4 K na rok 1906. Při tom učinila správa státních drah většinou víceleté uzavírky a sice na dvě, na tři a v jednom případě dokonce na pět let a považuje takto za pravděpodobno, že dnešní vysoká cena se udrží.

Drahota uhlí zvláště tísnivě dolehne na nemajetné a chudé obyvatelstvo, jemuž všechny životní potřeby den ode dne se zdražují. Z předmětů denního konsumu širokých vrstev též káva v červenci stoupla v ceně. Slabá útěcha za těchto poměrů jest v prohlášení ministra orby Auersperga v poslanecké sněmovně, že vláda bude míti péči o to, aby lepší organisací prodeje masa, zvětšením rakouského stavu dobytka a podporou zásobování zlepšeny byly ve prospěch konsumentů poměry na masném trhu, a v naději, že daň cukerní o 5 až 6 K bude snížena.

Zajímavo jest, že všeobecné zdražování zboží dle indexových čísel londýnského Economisty vykazovalo v červnu malé zmírnění po delší době. Veškerá indexová čísla činila totiž koncem června 2594 proti 2601 koncem května. Jako příčina tohoto seslabení uvádí se pokles cen surového železa, konopí, lnu, juty a mědi. Od roku 1902, kdy vzestup cen započal, vzrostla indexová čsla o 591, koncem června minulého roku činila 2362, koncem prosince 2499.

*

Ani v červenci nepodařilo se skončiti oběma vládám vyjednávání o rakousko-uherské vyrovnání, ač dohoda o jednotlivých

sporných bodech dle prohlášení obou předsedů ministerstev hodně pokročila. Aprilová lhůta, již pro perfekci vyrovnání svého času předepsal Košut, silně byla překročena a jest nejisto, zdaž v září, kdy v dohodovací akci má býti pokračováno, bude vyjednávání vládami podepsáno a k parlamentárnímu projednání připraveno, ač v září uplyne rok od onoho dne, kdy odborné komise pro vyrovnání zahájily svou práci. Obsah dosavadního jednání a dohod zachováván v přísné tajnosti. Předseda ministerstva Beck v řeči své při rozpočtovém provisoriu v poslanecké sněmovně 18. července ujistil jen, že vlády trvají jako dříve na tom, aby celý soubor otázek nerozhodnutých byl rozřešen, záhadným však zůstává rozsah tohoto souboru. Z autoritativních projevů není patrno, zdaž do souboru toho náleží otázka kvotových příspěvků obou polovin říše na společné náklady a otázka obnovy privilegia rakouskouherské banky, jakož i zahájení placení hotovými. Maďarská politická veřejnost protestuje proti pojímání těchto věcí do souboru rakouskouherského vyrovnání, z dřívějších však projevů předsedy Becka zvláště z počátku jeho vlády možno souditi, že naše vláda nemíní otázky tyto odstaviti na vedlejší kolej. S odporem svým proti dlouhodobému vyrovnání přes rok 1917 Maďaři úplně pronikli a s veškerou rozhodností jim vlastní hájí dnes požadavek, že bankovní a kvotová otázka nesmějí býti pojímány v soubor vyrovnávacího jednání, poněvadž bankovní otázka přísluší volnému rozhodnutí státu uherského a jednání o kvoty není věcí vlád, nýbrž parlamentních deputací. Nepřipouštějí junctim těchto otázek se souborem ostatních bodů vyrovnání, konstruujíce se své strany junctim mezi otázkou kvotovou a otázkou vojenskou jako vhodnými kompensačními objekty. President Beck prohlásil ve své zmíněné řeči, že dle dnešní situace lze očekávati s jistým stupněm pravděpodobnosti ujednání o všech hlavních otázkách na dobu 10 let, ovšem s výhradou meteorologické prognose, nenastanou-li mimořádné události. Nehledě k tomu, že dle jeho sdělení některé velmi důležité otázky nejsou ještě rozřešeny, nebyla jeho meteorologická výhrada asi jen vtipem podníceným jeho výmluvností. V pozadí rakouskouherského vyrovnání trčí stále dubnový pakt krále uherského s koaliční vládou z roku 1906, v němž proti sobě stojí požadavek Maďarů ve příčině záruk ústavních a požadavek krále po reformě volební ohlášené v době krise ústavní ministrem Kristoffym. Také otázka vojenská přese všechno úsilí odkládací vynoří se do popředí, jakmile vážně hnuto bude otázkou kvotových příspěvků. Nejbližší doba a snad již příští jubilejní rok bude pro maďarské aspirace a pro dějiny našeho mocnářství snad rozhodnější, než rok 1917, na který aspirace ony se upínají. Maďaři svým postupem a svými rytířskými dobrodružnými záchvaty vynucují brzké rozhodnutí.

*

Brusselská cukerní komisse, jež sešla se 25. července, zaujati má stanovisko k požadavku Anglie v červnu projevenému, by pro stát tento zrušen byl závazek z Brusselské konvence plynoucí, vybírati ze zemí, jež poskytují premie, retorsní cukerní clo ve výši těchto premií. Požadavek tento není v souhlasu s ekonomickým liberalismem ministerstva Campbell-Bannermanova. Levného cukru pro konsum v Anglii bylo by možno spíše docíliti snížením anglického cla cukerního z r. 1901. K tomu však ministerstvo nechce se odhodlati. Vypovězení konvence nepřineslo by

asi konsumentům v Anglii značnějšího prospěchu, neboť dle dosavadních projevů lze považovati za jisto, že premiová politika čelných států evropských, cukr produkujících, nehledě k Rusku, byla konvencí Brusselskou z r. 1903 pohřbena a jest naděje, že Rusko samo ku konvenci přistoupí. Anglický státní sekretář Grey prohlásil ostatně počátkem srpna v dolní sněmovně, že podmínky Anglií požadované chránily by zájmy anglické s minimálním rušením zájmů států ostatních. Dle úřední zprávy z konference v Brusselu vlády vážně snaží se o to, najíti kombinaci, jež by Anglii dovolila na dále v konvenci setrvati a usilují o to, aby konvence prodloužena byla na pět let, tedy až do roku 1913; nepřistoupí-li však Rusko ku konvenci do 1. září 1910, nebo byly-li by obchodní zájmy některého z konvenčních států vážněji poškozeny, může býti konvence od 1. září 1910 na jeden rok předem vypověděna. Uhry učinily souhlas svůj ku prodloužení konvence závislým na zavedení surtaxy na cukr ve vnitřní dopravě mezi oběma polovinami říše.

*

Stížnosti do nedostatku vagonů v železniční dopravě zboží, jež v minulých letech až v podzimní kampani průmyslové dorážely na správy železniční, letos téměř neumlkají, a zvláště ostře propukly koncem července. Státní správa železniční teprve v posledních dvou letech ku stížnostem těm jest vnímavější a většími objednávkami snažila a snaží se čeliti kalamitě, jež průmyslu a obchodu hrozí a namnoze již vzniká z nedostatku vozového parku pro dovoz surovin a látek pomocných a odbyt výrobků. Bohužel těžko lze dohoniti, co v dřívějších letech bylo zanedbáno. Ještě před třemi lety vláda téměř nečinně přihlížela, jak továrny na vagony pro nedostatek zakázek nuceny byly propouštěti dělníky, jimž zbývalo jen hledati práci v cizozemsku. Dnes továrny na vagony jsou zakázkami zahrnuty, ale nestačí je vyřizovati, nemajíce dostatek vyučeného dělnictva a nemohouce v čas dostati železný material ze železáren, zakázkami rovněž přetížených. Na objednávky v cizozemsku nelze pomýšleti, poněvadž továrny tamní rovněž při stále příznivé světové konjunktuře nemohou četným zakázkám stačiti. Rovněž společnosti pro půjčování vagonů mají svůj vozový material vesměs na delší dobu napřed pronajatý. Jsou značné obavy, že nedostatek vagonů v podzimní sezoně vzroste v citelnou pro průmysl kalamitu. Jmenovitě cukrovary, jež již od dubna se značnými obětmi marně snaží se zásobiti potřebným pro kampaň uhlím, dále pivovary a mlýny hledí s obavou vstříc nejbližším měsícům, kdy průmysl a obchod zemědělskými výrobky vedle poptávky domácnostní po palivu zvětší potřebu dopravních prostředků. Jest nejvýše zapotřebí, aby nejen všemožným rozmnožením parku vozového, nýbrž též maximálním využitím nákladovosti vozů, zvýšením rychlosti nákladních vlaků, zavedením rychlíků nákladních do uzlovišť drah, zkrátka zrychlením cirkulace voziva a souvisle s tím rozšířením železničních stanic ve větších střediskách průmyslových zamezena neb aspoň zmírněna byla hrozící kalamita. Abnormálnost dnešních poměrů vysvítá z toho, že některé závody, aby dostaly potřebné uhlí, objednávají dvojnásobné kvantum své potřeby, počítajíce s tím, že jen polovička objednávky v čas bude vyřízena. Uhelné doly a velkoobchodníci uhlím chrání se před závazky z dodavacích smluv přiměřenými doložkami na závěrečných listech a vypouštějí z nich doložku

o příslušnosti bursovních soudů rozhodčích, uvalujíce takto celou tíhu škodlivých následků nedostatku vagonů na průmysl.

*

Vyjednávání červencová o uzavření obchodní smlouvy mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem neměla ani tentokráte, jak bylo možno předvídati, výsledku. Také nepodařilo se pro mezidobí do uzavření konečné smlouvy zatímně upraviti styky obchodní mezi oběma státy. Jednání rozbilo se opětně o požadavek Srbska, aby připuštěn byl dovoz živého dobytka do naší říše a svobodný průvoz živého dobytka a drůbeže. Odpor zemědělců, zvláště uherských přiměl zástupce říše naší ku prohlášení, že pro dobu provisoria přívoz živého dobytka naprosto jest vyloučen. Na ochotu zástupců Rakousko-Uherska připustiti obmezenou měrou dovoz masa ze Srbska nemohli zástupci tohoto státu přistoupiti, přihlížejíce k újmě, jež by vzešla srbským vývozcům, majícím zájem na dovozu živého dobytka do Budapešti. Škoda, jež Srbsku z patnáctiměsíčního uzavření hranice rakousko-uherské dovozu dobytka vzešla, páčí se v Srbsku již na 25 mil. Že též náš vývozní průmysl utrpěl značnou hmotnou škodu, netřeba podotýkati. Byla-li škoda ta příznivou hospodářskou konjunkturou pro nás částečně paralysována, zbývá v náš neprospěch nepřízeň a odcizení srbského trhu pro naše výrobky, jež v době nutné vývozní expanse těžce padá na váhu. Nové vyjednávání se Srbskem o obchodní smlouvu, jež by v platnost vstoupila 1. ledna 1908, má býti zahájeno v polovině září. *H. K.*

8. srpna 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Starobní a invalidní pojištění v parlamentě. — Vládní osnova zákona o úpravě poměrův obchodního pomocnictva. — Výluky v Praze. — Pasivní resistence právních praktikantův.

Že otázka starobního a invalidního pojištění se v novém parlamentě dostane brzy na denní pořádek, bylo samozřejmo. Obratný tah povedl se vůdci křesťansko-sociální strany dru. Luegrovi, který svým návrhem, aby stát k uctění jubilea panovníkova věnoval 100 milionů korun jako základní kapitál pro starobní a invalidní pojištění, přivedl všechny strany v situaci, že jim nezbylo než říci »ano«. Strany, které by jinak hlasovaly proti každé oslavě jubilejní, v první řadě ovšem sociální demokraté, nemohou říci »ne«, když se jedná o jejich požadavek, jiné strany, které by se nebyly nadchly pro starobní pojištění, musí přikývnout, poněvadž nechtějí přijít v podezření neloyality, a vláda musí kousnout do kyselého jablka, jednak že je to přání sněmovny, jednak že to má učinit dynastii populární.

Ale věc není bez svého »ale«. A to vězí právě ve straně navrhovatelově a ve formě návrhu. Dr. Lueger nepodal svého návrhu proto, že cítil naléhavou nutnost starobního pojišťování, nýbrž pouze z důvodů takti-

ckých, aby sobě a své straně získal sympatií nahoře i dole. Proto žádal, aby lidu se dostalo konečně »dobrodiní« a toto aby navždy bylo spojeno se jménem císařovým.

V krásné řeči poukázal na tuto neupřímnost professor Masaryk, který jest ovšem také pro všeobecné starobní a invalidní pojišťování, ale podobného návrhu neočekával. Masaryk očekával, že Lueger, když tak ostentativně vystupuje — navrhne, aby do služeb starobního pojišťování postavena byla bohatá církev, hierarchie, aristokracie a plutokracie. Pak by se mohlo mluvit o dobrodiní, ale když má stát provést invalidní pojišťování, jak navrhuje Lueger, jest návrh pouze byzantinismem. Pro Masaryka není otázka starobního a invalidního pojišťování dělnictva vůbec otázkou filantropie, nýbrž otázkou zákona a spravedlnosti.

V tomto náhledu sešel se Masaryk s poslanci sociálně demokratickými, kteří na křesťanské sociály volali: »Hrajete komedii!« A vskutku je těžko ubránit se dojmu neupřímnosti, pozoruje-li se záludné vystoupení s návrhem. Návrhu na mimořádný způsob krytí oněch 100 milionů korun Lueger nepodal, má se patrně zase opatřit nějakou půjčkou, tož jaká potom zvláštní oslava jubilea?

Při této příležitosti bude nutno uvažovat o tom, jak pojištění dělnictva učinit jednotnějším, což je zvláště nyní na čase, kdy se stále víc a více tříští na př. na nemocenské a společenstevní pokladny, učenické pokladny, registrované pokladny, úrazové, bratrské, železniční; kde není spojitosti mezi jednotlivými pokladnami, různé druhy jich podléhají různému ministerstvu, agenda se stěžuje a zdražuje. V rozpočtové debatě poukázal sociální demokrat Černý, místopředseda úrazové pojišťovny, že následkem stálého takového tříštění ani 40 procent okresních nemocenských pokladen nemá reservního fondu, vyhovujícího zákonité výměře.

*

Vůbec je roztříštěnost a nejednotnost charakteristickým znakem našeho sociálního zákonodárství, poněvadž vláda nemá odvahy podrobit všechny zastaralé řády a předpisy důkladné revisi, sjednotit je na základě moderním, a odstranit tak kuriositu, že jeden zákon odporuje druhému.

Tato polovičatost jeví se i v předloze zákona o úpravě poměrů obchodních pomocníků, kde vláda sama uznává, že předpisy občanského zákonníka o smlouvě námezdní již potřebují změny, ale nechce zasáhnout zlo u kořene, poněvadž by prý rozšíření předlohy na veškeré zřízence v soukromých službách způsobilo jisté obtíže. Tož se příštipkuje dál.

Předloha zahrnuje osoby zaměstnané u obchodníků, jež obstarávají obchodní nebo i vyšší úkony, osoby zaměstnané v úvěrních podnicích, spořitelnách, záložnách, zastavárnách, pojišťovnách, nakladatelstvích a v podnicích, jež podléhají živnostenskému řádu.

Nejdůležitějším ustanovením je paragraf o dovolené, jež je posud v obchodech věcí skoro vůbec neznámou. Předloha stanoví, že zřízenec, je-li v místě aspoň 6 měsíců, má nárok na nejméně desetidenní dovolenou, do níž nesmí býti započtena doba nemoci nebo vojenské služby. Také o těchto obsahuje předloha sympatická ustanovení: nemocný zřízenec

má po 6 týdnů nárok na mzdu a zaopatření, a nesmí v této době dostati výpověď; zřízenec povolaný na vojenské cvičení na 8 týdnů má po 4 týdny nárok na plat, byl-li před tím u téhož zaměstnavatele 6 měsíců.

Dobrým ustanovením je také omezení konkurenční klausule, ale i zde se předloha zastavila na poloviční cestě, že klausuli nezakázala bezpodmínečně, a omezení zkušební doby.

Než marně hledáme v předloze ustanovení o maximální době pracovní a celoročním nedělním klidu. Tento zůstane i na dále odvislým od milosti místodržitelství a dobu pracovní budou si musit zřízenci upravit vlastní silou. Boj za úpravu tuto také již energicky zahájili požadavkem za uzavírání obchodů v 7 hodin večer. Za krátkou dobu boje dosáhli již slušných výsledků, ježto ani u zaměstnavatelů není zásadního odporu, nýbrž pouze obava před konkurencí.

Praha žije ve znamení výluk. Znamená-li vzrůstající počet stávek až po jistou míru vzrůst organisací dělnických, znamená přibývání výluk sílení organisací zaměstnavatelů, jež chtějí zkusit své síly. Je to zjev rozhodně nezdravý, takové nezralé kvašení; v oborech blízkých živnosti stavební má ráz skoro osobní, vždycky se v pozadí objevuje jedna a táž osoba.

Po velké výluce rukavičkářů, jež pro zaměstnavatele skončila docela bez vavřínů, přišla větší ještě výluka tesařů. Blíží se perioda velkých prací tesařských, pražská výstava 1908, a tu tesařští mistři po zkušenostech při pracích k návštěvě císařově a k sokolskému sletu nabytých, kde musili tesařům zvýšit mzdy, chtějí velký zisk zabezpečit pro své kapsy již předem tím, že by dělnictvo předem spoutali cenníkem, ujednaným v době méně příznivé. Tolik ostrovtipu však tesařští dělníci mají také, aby plán tento prohlédli, a proto jistě nasadí vše, aby nemusili podepsat cenník pro ně nepříznivý.

Podivně zachovala se zase obec pražská, která na žádost organisace mistrů tesařských přiskočila jim na pomoc tím, že nežádá včasné provedení staveb, na nichž tesaři byli vyloučeni. Poukázal jsem nedávno na jednání obce Rixdorfu ve výluce stavebníků v Berlíně, ale matička Praha si myslí, že neslavno nám v Němcech iskati pravdu.

*

Z čista jasna vynořila se v Rakousku nová »otázka«. Právní praktikanti u soudů v Čechách po příkladě zřízenců železničních a poštovních zahájili t. zv. pasivní resistenci, to jest, počali u soudů, jimž jsou přiděleni, pracovati tak, jak zákon to nařizuje, resp. odepírati práce, které zákon jim nedovoluje. Soudy v Čechách mají z valné části málo úředníkův a hodně práce. Není divu, že část práce hledí se sebe svalit, aby vůbec byla provedena; a svalují ji přirozeně na praktikanty jim podřízené. Praktikanti vyhotovují u soudů civilních i trestních skoro všechny rozsudky; praktikanti provádějí takřka všechno vyšetřování trestní úplně sami.

Justiční správa vidí, že všechna práce soudům přikázaná se koná, že nikde nic nevázne, i jest přesvědčena, že je dosti úřednických sil, a neustanovuje nových. Z toho bludu chtěli právní praktikanti justiční správu vyvést, odmítnuvše práce, jež zákon přikazuje soudům. A pojednou bylo

vidět, kterak nedostatečný je počet soudů v Čechách systemisovaný; pojednou bylo vidět, že valnou část prací justičních vykonávají mladí lidé, kteří ji vykonávají — zdarma. Justiční správa těžce nesla, že právní praktikanti postavili se na toto »nezákonné« stanovisko. Nicméně každý nepředpojatý člověk musí uznati, že jednání právních praktikantů bylo nutno, poněvadž jinak zajisté na postavení praktikantů a na využívání jich místo placených sil sotva byla by se obrátila tak všestranná pozornost, jako se stalo tentokrát. Advokátní právní praktikanti, kteří celé hnutí vedli, provedli opravdu čin krásné sociální solidarity, ba obětavosti. Jim šlo o to, aby soudcovští praktikanti byli jmenováni auskultanty, a auskultanti aby byli jmenováni adjunkty. Oni sami na věci neměli zcela žádného hmotného zájmu a vydávali se jistému nebezpečí ve prospěch svých druhův. Sám ministr spravedlnosti byl donucen uznati, že jednání jejich je velice šlechetné. Postup soudcovských úředníků, který na podzim je slíben, bude z valné části zásluhou krátké pasivní resistence právních praktikantův.

ŠKOLA.

Jednatelská zpráva o činnosti Zemského ústř spolku učitelského v Čechách. — Valná hromada delegátů. — Výroční zpráva a valná hromada Dědictví Komenského.

Dvě z největších korporací československého učitelstva užily počátku prázdnin k projednání svých výročních správních záležitostí.

Jednatelská zpráva o činnosti »Zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. Českém« konstatuje, že ve správním roce 1906—7 bylo v organisaci 120 jednot se 7827 členy. »Komenský« v Plzni po opětném půlletním pobytu v organisaci ohlásil po druhé své vystoupení. Mimo to vystoupil z organisace »Spolek pražského učitelstva«. Příčiny vystoupení jednatelská zpráva neudává. Výstupy z organisace ZÚS jsou povážlivým zjevem, jemuž správa spolku by měla věnovati náležitou pozornost. Ukazují, že vzájemný poměr mezi učitelstvem venkova a větších měst není vyjasněn, a že, jak z rozhovoru na valné hromadě vysvitlo, není dosti dobré vůle, aby jedna strana organisace chápala oprávněné bolesti a tužby strany druhé. Z učitelstva škol měšťanských je v organisaci ZÚS jen malý zlomek (330), rovněž učitelek obecných škol (434) a industriálních (33).

V plnění povinnosti organisace, resp. při zapravování organisačního příspěvku jednatelská zpráva zjišťuje proti roku předchozímu značnou ochablost. Plnění organisačních povinností musí se náležitě vžít a státi tak pravidelným, jako zapravování příspěvků do pensijního fondu. Učitelstvo musí míti uznání k organisaci, a to nejen tehdy, kdy úspěchy organisace cítí hmotně, jako při zlepšené úpravě služného.

Spolková práce projevovala se více méně intensivně v deseti odborech. Hospodářský odbor připravil venkovskému učitelstvu vhodné prázdninové

byty v Praze. Vyjednal značné slevy v lázeňských místech a léčebných ústavech. K žádosti Jednoty samosprávných úředníků, aby učitelé, kteří dosud zastávají místa obecních tajemníků, těchto míst se vzdali, usneslo se v širším výboru, aby učitelstvo spolupůsobilo při zřizování míst obvodových tajemníků. Odbor projednal dále stanovy Spolku učitelského domu, vypracoval návrh smlouvy s obchodníky jako dodavateli ZÚS, usnesl se setrvati na požadavku naturálních bytů pro všechno učitelstvo, upraviti zadávání stipendií banky »Praha« a domáhati se slev na drahách.

V kulturním odboru jednalo se o organisaci obecných knihoven, o organisování mladšího učitelstva k osvětové práci, o zpracování statistiky účasti učitelstva v českém ochotnictvu, o sestavení vzorné knihovny lidové. Odbor vyzval dále jednoty, aby pečovaly o zakládání vzdělávacích sborů okresních, usnesl se sestaviti přehled práce učitelstva pro šíření kultury v lidu, dokončil statistiku práce učitelstva v hasičstvu, z níž je patrno, že je 212 učitelů funkcionáři župními a 872 sborovými, 456 učitelů působilo v hasičstvu kulturně přednáškami. Odbor usnesl se také vyšetřiti statistiku práce učitelské v Sokolstvu a sestaviti návrh 50svazkové knihovny lidové. V založené knihovně ZÚS odbor shromáždil v prvním roce trvání 721 svazků a stanovil pravidla o užívání knihovny.

Velmi pilně pracoval právní odbor, který vyřídil 516 případů, vypracoval memorandum k ministerstvu o nešetření poměru učitelských míst II. třídy k počtu míst I. třídy, jednal o poměru správ školních ke správám duchovním. Usnesl se zahájiti s ostatními organisacemi jednání o vzdávání se učitelstva služby varhanické. Zajímavá a poučná byla by statistika učitelské práce při varhanictví, ukazující také, kolik učitelů se v tom kterém správním roce varhanictví zřeklo a kolik se jich nově ujalo. Na ničem jiném nedá se postup emancipace učitelstva od církví lépe ukázati. Odbor právní projednal návrhy na změnu zemského zákona o vydržování škol, některé paragrafy řádu školního a vyučovacího, jednal o volné konkurenci a o poměrech zatímních učitelů II. třídy v městech. V poslední otázce vyzval ZÚS. k působení v tom směru, aby zákonem byla zrušena učitelská místa II. třídy v městských obcích a aby učitelům zatímním bylo čítáno také zvýšení služného od zkoušky způsobilosti jako učitelům definitivním.

Školský odbor měl na starosti akci s průvodním nařízením k řádu školnímu a vyučovacímu. Vypracoval nástin vzorné slavnosti stromkové a uveřejnil jej ve spolkovém věstníku. Jednal o učebné osnově pro měšťanské školy, při čemž bylo jeho vůdčí ideou, aby škola měšťanská stala se školou lidovou, rozsahem učiva dětem přístupnou. Vyzval jednoty, aby podaly návrhy k zpracování vzorného školního řádu pro žáky, sbíraly zkušenosti o besedách s rodiči a podněcovaly k jich pořádání. Usnesl se zahájiti akci za tím účelem, aby byl zřízen zvláštní inspektorát pro menšinové školy a zakročiti pro zlevnění učebných knih. Otázku nevhodnosti školních budov učinil zatím předmětem akce dotazníkové, která se stane podkladem pro další akce v tomto směru. Odbor bude jednati se Spolkem architektů a inženýrů za účelem dodání plánů a rozpočtů vzorných školních budov. V otázce zanedbávání školní docházky podal ZÚS. pamětní spis, vypracovaný zvláštní komisí. Požadavek zmenšení počtu hodin učeb-

ných a zvětšení počtu učitelů na školách měšťanských tlumočen byl zemské školní radě v dobrém zdání o osnovách pro školy měšťanské.

Tiskový odbor vypravil kalendáře učitelský a lidové, projednal návrhy na jich zlepšení, provedl agitaci pro Hajnův spis o nebezpečí reakce ve školství, doporučil jeho subvenci a obstarával příslušné informace pro tisk denní a krajinský. Komise pro literaturu mládeže uveřejnila seznam knih pro nákup vánoční a sestavila podrobný seznam knih pro mládež, připravený k tisku. Sněmovní komise měla v evidenci sněmovní jednání, zejména otázku disciplinárního řádu, redakční komise vydávala X. ročník »Českého Učitele« a zvláštní komise konala přípravné práce pro V. zemskou poradu.

V 80 jednotách je okrskové zřízení, v 10 podpůrné spolky. Činí se přípravy k založení zemské nemocenské pokladny učitelské, instituce zajisté potřebné — ano nutné. — »Ústřední záložna učitelstva československého v Praze« vykazuje za poslední správní rok 1906 veliký rozmach. Měla přes 11 millionů peněžního obratu. Členské podíly její činily 340.379·55, reservní fond 21.479·34, čistý zisk 21.462·70, vlastní čisté jmění s reservním fondem 402.858·89 K, vklady 1,587.788·28, půjčky poskytnuté členům 2,021.179·19 K. »Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnictví« vydalo řadu spisů pro učitele i žactvo, počalo vydávati pomůcky pro školu, zavedlo výrobu a prodej nových školních sešitů, vydalo dodatky k rozsáhlé sbírce školních zákonů a řadu tiskopisů pro správy škol.

Pojišťování na život u banky »Prahy« přineslo organisaci značné výhody. Zisk z uzavřených pojištění činil 26.981·37 K, podporovány z něho učitelské sirotčince, výpomocná pokladna a rozděleno z něho 3550 K na stipendiích. Jednoty učitelské podporovaly vydatně nejen svépomocné podniky učitelské, ale i podniky národní, nestavovské.

Čtvrté universitní prázdninové kursy v Turnově měly 207 posluchačů a jednalo se o jich stabilisování ministerstvem vyučování. Vzdělávacím účelům sloužil kurs tělocvičný, francouzský a kreslířský.

Zlepšení právního postavení učitelstva domáhal se spolek podáním petic za udělení drahotního přídavku všemu učitelstvu, snížení služební doby na 35 let, úpravu otázky bytové, vyměření 10% aktivního přídavku všemu učitelstvu, které ho podnes nepožívá. Bdělosti učitelstva a pokrokové veřejnosti jest děkovati, že z průvodních nařízení k řádu školnímu byla vypuštěna ustanovení o náboženských cvičeních.

Pro »Svaz slovanského učitelstva«, sen budoucnosti, vypracovány stanovy, pro obsazování míst přijaty podrobné návrhy. Rovněž zpracován řád záchranného fondu.

O hospodářské zdatnosti organisace poučují číslice učitelských podniků svépomocných. Podpůrný fond vykazuje 6055·92, záchranný 13.983·21, útulkový 11.450·—, Škodův 273·62, fond pro stavbu sirotčince 4800, pro stavbu učitelského domu 2400, Rašínova nadace k podpoře literárních pracovníků učitelských 1819·85, Houskův fond 574·33, Vlnův 704·28, Bolzanův sirotčinec učitelský 85.758·88, Neumannova nadace 20.000, Hořovická 2000, Samostatný sirotčinec 46.052·91, fond k zabezpečení české školy »Komenského« ve Vídni 15.715·52, Spolek pro zbudo-

vání učitelského domu v Praze 5151·49. — Účetní zpráva ZÚS. za rok 1906—7 vykazuje 42.208·50 K na příjmech i vydáních.

*

Valná hromada delegátů zahájena byla 18. července za přítomnosti 238 delegátů s 559 hlasy a 25 členů výboru. Zájem na jednání až na dvě záležitosti, které vyvolaly delší debatu, byl v celku chabý. Organisační chabost na periferiích musil konstatovati v zahajovací řeči sám starosta spolku, Josef Černý. Ve schůzi učiněny byly zasloužené ovace dlouholetému místopředsedovi K. V. Tučkovi, který odešel na odpočinek. Léta přecházela, předsedové a celé správy spolku se měnily, ale Tuček přinášel každé správě neochvějnou důvěru a pilnou, neunavující spolupráci. Ve všem svém jednání a veřejných projevech dovedl se vystříhati všeho, co by mezi učitelstvem různých kategorií a míst rozproudilo zlou krev. Zvláště cennou práci vykonal v právním odboru, v němž při slabém právním vědomí učitelstva kupila se práce na práci, a při vydávání nejpodrobnější sbírky školských zákonů. Tuček odešel ze služby učitelské, práci spolkové zůstane zachován.

Spolek podporuje stálými ročními příspěvky oba učitelské sirotčince. O potřebě jich sloučení jde v učitelstvu jedno mínění. Další subvence učinil ZÚS. závislým od toho, prokáží-li sirotčince, že mají jmění své uloženo na pupilární jistotu. Jelikož Samostatný sirotčinec to neprokázal, poukazuje na to, že jmění své má uloženo v záložně »Komenský« a že mu z toho plyne značný prospěch, bude udělena celá podpora sirotčinci Bolzanovu. Nám nezdá se býti správným, že jmění učitelských podpůrných spolků má býti ukládáno jinde, než v záložnách učitelských. Není to cesta organisační a je v tom také kus nedůvěry k učitelským záložnám, do nichž učitelstvo má ukládati své jmění a k nimž musí míti pevnou důvěru.

Pěknou řeč o občanské svobodě učitelově promluvil na schůzi Jos. Švehla, účinně o boji o školu promluvil K. V. Tuček. V dalším jednání bylo přijato, aby v roce 1908 uspořádán byl v Praze slovanský sjezd učitelstva. Divergence nastaly při jednání o návrhu Hubkově, jímž by se odpomohlo právní nejistotě mladšího učitelstva větších měst a obcí. Proti návrhu, žádajícímu, aby učitel, působí-li od zkoušky způsobilosti nepřetržitě po 10 let, jmenován byl cestou postupu učitelem I. třídy na tom místě, které právě zastává, přijat byl obtížněji uskutečnitelný návrh, aby se domáhalo zrušení míst II. třídy ve větších obcích.

*

»Dědictví Komenského«, literární sdružení učitelské, dovršilo patnáctiletí svého trvání. Vývojová čára jeho je na stálém postupu. Nakladatelské podniky jeho se stále rozšiřují a zabírají pozvolna všechny obory pedagogiky, vedle jiných disciplin, pro učitele potřebných. DK. ukojuje nejen duchovní potřeby učitelstva, ale přihlíží také k potřebám československé mládeže.

Vydavatelská činnost DK. postupuje souběžně v devíti různých edicích. V »Encyklopedické knihovně« vydán byl v posledním správním roce Úlehlův »Počet infinitesimální« a třetí díl Krejčího obsáhle založené »Psy-

chologie«. Ve vzorně vypravené »Knihovně pedagogických klasiků« vyšly Lockovy »Myšlenky o vychování« pohromadě s úvahou »O studování«. Vydání v této sbírce jsou kritická, opatřená obsažnými statěmi o životě, názorech a spisech pedagogických klasiků s bohatými poznámkami.

V »Časových otázkách a rozpravách pedagogických« vydán byl Krejčího spis »Positivism a výchova« a stať Ed. Černého »Nutná reforma pokračovacího školství«. »Knihovna příležitostných spisů vzdělávacích« přinesla bohaté illustrované dílo Lib. Tadda »Nové methody ve výchově«, pojednávající o vyučování uměleckém, věcném, ručním i přírodním. Nová sbírka »Dítě« bude přinášeti spisy z oboru studia dítěte, zvláště českého. Spis Houserův »Výdělečná práce školních dětí«, který je vědeckou studií o zlu vykořisťování školní mládeže, zahájil potřebnou sbírku velice šťastně.

»Výbor četby pro mládež« přinesl nové čtyři svazečky, předkládající dětem ukázky z literární tvorby Erbenovy, Palackého, Čechovy, Nerudovy. V »Knižnici mládeže« vydán spis Štorchův »Člověk diluviální«, který je první zdařilou praktickou ukázkou sociologického směru při vyučování dějepisném, jemuž autor razí s úspěchem cestu. Nově založená »Sbírka přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání« usiluje o harmonii výchovy školní s výchovou domova. V pěti vydaných svazečcích přinesla více méně zdařilé rozpravy, hodící se jako podklad pro schůze učitelů s rodiči.

Spolkový měsíčník »Pedagogické Rozhledy« stoupá stále na významu jak vnitřní cenou svých prací, na něž se bere měřítko stále přísnější, tak svým rozšířením. Jeho další rozhodný rozvoj je zabezpečen tím, že splyne po prázdninách se »Sborníkem moravského učitelstva« ve velkou pedagogickou revui, representující v širokém světě vědeckém pedagogické snahy československého učitelstva všech kategorií škol. — »Dědictví Komenského« vzalo si na starost brzké ukončení »Stručného slovníku pedagogického«, kteréžto šestidílné dílo vykoná učitelstvu dobré služby, než se stane skutkem veliký pedagogický slovník, jímž budou snahy DK. dovršeny.

Počet členů DK. vzrostl na 2933. Poměrně málo je zastoupeno dosud učitelstvo středoškolské a učitelky, ačkoli sdružení vydává díla pro tyto kategorie učitelstva stejně důležitá. DK. čítá 5389·83 K základního a 40.235·78 K oběžného jmění a vykazovalo ve správním roce 1906 úhrnem 41.848·58 K na příjmech a vydáních. Patří tedy k největším hospodářským podnikům československého učitelstva.

Na valné hromadě DK. prof. Čáda pojednal o důležitosti, úkolu a programu sbírky »Dítě«. DK. má za sebou bohatou řadu vydaných publikací, jimiž přispělo vydatně k duševnímu vzrůstu svého členstva. Nové a krásné publikace má pro nejbližší dobu připraveny. Je žádoucno, aby obor jeho působení se šířil do té míry, aby bylo možno říci: »Co český učitel, to člen DK., to čtenář jeho duševně obohacujících a učitelskou práci oplodňujících publikací.«

LITERATURA.

Z německé literatury o lidové osvětě.

V červenci ukazoval spisovatel setník Karhan ve velmi zajímavém článku v Čase na příčiny našeho nezdaru v roce 1866 a končil úvahu svou vážným napomenutím, že nás čeká nový Hradec Králové — na poli hospodářském, porážka tedy daleko těžší, hroznější, vybízeje tak k horlivé činnosti na tomto poli. Práci hospodářské musí však předcházeti úsilná činnost výchovná — kulturní. Tomu nás učí historie. Pokleslé Dánsko, na pokraji hospodářské katastrofy se nacházející, zachránili vzácní vlastenci jeho znamenitě organisovanou prací osvětovou; národ český, protireformací úplně téměř zničený, vzkřísila hrstka osvícených buditelů úmornou, vytrvalou akcí vzdělavací. Na těchto dvou příkladech mohli bychom dostatečně poznati praktickou důležitost a dalekosáhlý, znamenitý význam lidové osvěty, o jejíž palčivé přímo potřebě by nás mohly náležitě poučiti výsledky posledních voleb, v nichž národní otázka utrpěla porážku těžkou, kdy národnímu cítění zasazena rána, která se tak brzy nezacelí, nezahojí. Kdo viděl imposantní slet všesokolský — a vzpomněl při tom na výsledky voleb, měl krásnou náladu poněkud pokaženu. Neubránil se duševnímu rozporu, jakým že způsobem možno si u národa, který tolik nadšení dovede projeviti, tolik energie umí vyvinouti, vysvětliti porážku svaté věci národní na volebním kolbišti? A mimoděk jako by smuteční rouška zastírala luzný, spanilý obraz a v jásavý tleskot tisíců mísil se tichý povzdech hlubokého, žíravého bolu. Člověk cítil v hloubi duše své, že se nám přece něčeho nedostává, že nám něco schází. Ano, schází nám něco, schází, schází...

A to jest opravdová, účelná a soustavná práce v lidu. Zatím co sociální demokrat železným krokem kráčí vpřed, veda za sebou obrovské davy, úlisný klerikál krtčí prací ryje a snaží se uchytiti, co jen možno, pod svůj prapor, národní strany počínají si téměř jako ti ubozí vojíni rakouští z r. 1866, ztrácejí důvěru ve své vůdce, ve vlastní taktiku a chápou se v poslední chvíli všeho možného. Pak ovšem musí nastati katastrofa jako u Hradce Králové 1866. A při tom Němci, s nimiž se měřiti musíme a měřiti chceme na poli kulturním i hospodářském, postupují takticky v před jistě, neodvratně. Postup takový lze znamenati také v práci o lidovou osvětu.

*

Lidová práce osvětová má dnes v Německu bohatou a cennou literaturu. To lze konstatovati bez nadsázky. A literatura ta je tak rozvětvena, že skutečně již působí po celém Německu a vychovává pracovníky, kteří slouží po městech i po venkově myšlence práce osvětové, jsouc jim věrným rádcem, ochotným pomocníkem, svědomitým učitelem i neúnavným povzbuzovatelem v ušlechtilé a velevýznamné činnosti této. V německé literatuře o práci osvětové působí předem řada odborných listů. Uvádím pouze některé, aby širší naše čtenářstvo poznalo jejich pevnou účelnost. Lidovými zábavami, kterým by se právě na venkově

měla věnovati všude značná pozornost, obírá se časopis »Die Volksunterhaltung«, vydávaný od r. 1898 známým pracovníkem osvětovým R. Löwenfeldem. Mají tedy v Německu i lidové zábavy, jichž my si v Čechách dosud jen sporadicky zásluhou horlivých pokrokovců na venkově všímáme, svůj zvláštní list odborný, právě tak jako lidové knihovnictví, jemuž věnuje pak zaslouženou pozornost odborný list »Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen«. Je to příloha ústředního listu pro knihovny, vydávaná nadbibliotekářem Graeselem v Lipsku u Haraswitze. Společnost pro šíření lidové osvěty dokládá od r. 1870 svou činnost zajímavým časopisem »Der Bildungsverein«, hlavním to listem pro volné šíření lidové osvěty v Německu, Společnost Komenského, spolek to pro lidové vzdělání, proslula svými »Comenius-Blätter«. To jsou čelné listy odborné, ale dlužno uvésti, že vedle těchto ještě řada listů slouží otázce lidového vzdělání, jako na př. »Das Land«, vycházející u Trovische v Berlíně, jež si rovněž pilně všímá této otázky, ovšem hlavně na venkově, kde je práce nad jiné potřebí.

Již z těchto několika ukázek vidno, jak moudře a účelně je německá práce osvětová organisována. Vždyť každé téměř odvětví její má svůj zvláštní list odborný: nejen lidové zábavy, lidové knihovny a čítárny, ale také lidové spolky vzdělávací a konečně osvěta lidová vůbec. Uvažme jen, co takový odborný list znamená a co může vykonati pro ochotné, obětavé pracovníky, obzvláště venkovské, chtějící upřímně v lidu působiti, nevědoucí si však nezřídka ani rady ani pomoci.

A věru že je člověku v duši neveselo, pomyslí-li, že v Čechách jest toliko jediný odborný list toho druhu — a ten že do nedávna vydáván úplně obětavostí soukromou — českého učitele, a že nepronikl dosud mezi lid v té míře, jak by zasluhoval. Není to pro naše poměry charakteristické?

Ale Němci jsou ještě dále, mnohem, mnohem dále. O každém téměř odvětví osvětové práce lidové mají řadu cenných knih a brožur. Prohlédněme si nejprve odbor knihovní; kolik tu je rozmanitých a pěkných spisů! Předem tu třeba uvésti díla Reyerova »Entwickelung und Organisation der Volksbibliotheken«, jakož i »Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken«, vydaná u Engelmanna v Lipsku, dále Nörrenbergův »Bücherhallenbewegung im Jahre 1897, nákladem společnosti Komenského v Berlíně, pak studii Appellovu »Die Verbreitung guten Lesestoffs«, jež vyšla u Hitzmanna v Berlíně r. 1896. Po té by bylo zaznamenati brožuru Pfannkucherovu »Freie öffentliche Bibliotheken«, publikovanou j. č. 21. zajímavé knihovny »Sozialer Fortschritt« u Dietricha v Lipsku, a rovněž praktický návod Küsterův »Anleitung zur Errichtung und Verwaltung der Volksbibliotheken (Hirt, Vratislav 1902); tu dlužno se zmíniti o starším spise Preuskerově »Die Dorfbibliothek« (Lipsko), jakož i o novějším Bubově »Die ländliche Volksbibliothek« (Berlín, Trovisch) a konečně třeba zaznamenati nad jiné důležitá díla Schultzeova, pojednávající o anglických

knihovnách, jež vydala »Gesellschaft für d. Verbreitung der Volksbibliotheken«, a pak »Freie öffentliche Bibliotheken«, které vyšlo ve Štětíně. Dále jest ještě hodno zmínky dílko Bonfortovo »Das Bibliothekswesen in den Vereinigten Staaten« (Hamburk).

Mají tedy Němci jen o knihovnictví slušný počet cenných děl a knih, nejen přísně instruktivních, ale i statistických, a informujících také o poměrech lidového knihovnictví v cizině. Studují, srovnávají, učí se od jiných, pak ovšem není divu, práce-li jim utěšeně postupuje.

Ale také o jiných druzích lidové osvěty horlivě se píše v Německu. Tak na př. vydal známý již jmenovaný pracovník lidový R. Löwenfeld v Berlíně u Dümlera studii »Die Volksunterhaltung«. Společnost pak pro šíření lidového vzdělání publikovala knihu »Das öffentliche Vortragswesen«. Lidovým večírkům zábavným — kterých u nás máme tak málo a které přece mají takový význam — věnována práce dra Paula Luthera »Deutsche Volksabende« (Berlín u Dunckera 1903) a pak »Die Volksunterhaltungsabende nach Bedeutung, Entwickelung und Einrichtung«. Spisovatel Kellen jedná v č. 20. sbírky citované »Sozialer Fortschritt« o dělnických spolcích vzdělávacích (»Arbeiterbildungsvereine«) a jejich významu a známý pracovník Wettecamp píše o lidových útulcích (Volksbildung-Volkserhöhung-Volksheime). Knihami o lidovém vzdělání snaží se němečtí pracovníci vyložiti také význam a potřebu, ano nezbytnost této práce.

A to je nová zajímavá stránka německých publikací. Tak pojednává na př. proslulý odborník dr. Arnošt Schultze o vlivu osvěty na mravnost (»Volksbildung und Kneipenleben« — Štětín Dannenberg 1900), jakož i o jejím významu pro hospodářský blahobyt, o čemž publikoval studii »Volksbildung und Volkswohlstand« u téhož nakladatele. Týž spisovatel sledoval také záhy činnost extense universitní, i její význam v lidové osvětě, o čemž promluvil ve stati »Volkshochschulen und Universitätsausdehnungsbewegung« (Lipsko). Také však o lidovou četbu jest v Německu poměrně dobře postaráno. Stačí tu zmíniti se stručně o práci socialistů Henkella a Mackaye, o roztomilých létácích básnických, jako Sonnenblumen a Freunde und Gefährten, jako o věcech, jakých u nás dosud nemáme, dále dlužno jmenovati různé lidové knihovny německé, na př.: »Meyers Volksbücher« (Lipský bibliografický ústav), na Hessovu »Volksbücherei«, jakož i na publikace osvětového spolku ve Wiesbadenu (»Wiesbadener Volksbücher«), pak na »Hausbücherei der deutschen Dichter-Gedächtnis-Stiftung«, a konečně na vzácné pokusy tak záhy životu urvaného básníka Jacobowského, který v lidové četbě pravých divů dosáhl, tak že by právem mohl slouti vzorem této činnosti.

Než ani touto uznáníhodnou produkcí nejsou úkoly německé intelligence na poli lidové osvěty vyčerpány. V Německu všímají si totiž také pilně a horlivě významu periodického tisku po stránce kulturní. Tak na př. obírá se dílo Wettsteinovo »Die Tagespresse in

unserer Kultur« (Curych) tímto problemem podobně jako Löblův spis »Kultur und Presse«, vydaný v Lipsku (Duncker & Humbold). Pěkná tato akce literární je správně organisována a v čele organisace hnutí osvětového v Německu stojí několik mocných a vlivných spolků, z nichž jen některé uvádím, jako na př. »Comenius Gesellschaft« a pak Gesellschaft zur Verbreitung von Volksbildung, Berlín N. W.,[1] Lübeckerstrasse 6, o jejíž založení velkých zásluh si získal prof. Bedřich Kalle ve Wiesbadenu.

Nad jiné však zajímavo a poučno je sledovati, jak v Německu různé strany politické, třídní i náboženské závodí téměř spolu v akci za lidovou osvětu. Evangelíci pilně si všímají této důležité otázky na svých kongressech, jak pěkně dokazují na př. »Verhandlungen des Evangelisch-Sozialen-Kongresses« vydané r. 1902 v Gottinkách. Katolíci starají se mezi Jihoněmci o tuto otázku a pracují rovněž horlivě, obzvláště v Rakousku, jak ukazuje na př. »Oesterreichische Leo-Gesellschaft«, a socialisté pak ovšem teprve neskládají ruce v klín. Mají řadu společností, vydávají své publikace, slovem snaží se všemožně vychovati své přívržence, vzdělati širé vrstvy lidové, právě tak, jak také v Čechách vidíme.

A literatura o lidové práci osvětové vzrůstá stále a stále, množí se a přirozeně působí dále, vychovávajíc vždy nové pracovníky schopné, sdělujíc s nimi zkušenosti, povzbuzujíc k nové práci a ukazujíc, jak možno účelně a prakticky postupovati, aby se docílilo úspěchů, pokud lze největších i za poměrů nevalně příznivých.

Celá činnost literární o lidové práci osvětové v Německu se dnes poutá k několika jménům. V popředí stojí Dr. Arnošt Schultze, obratný pracovník severoněmecký, k němu se druží vídeňský professor universitní Dr. Reyer, jehož Handbuch des Volksbildungswesens by měl každý pracovník lidový znáti, dále tu vystupují jména Löwenfeld, Pfanndkuche, Tews — vesměs lidé, kteří své hřivny nezakopali a práci svou uložili na dobrý úrok.

*

Čte-li člověk různé ty německé učebnice lidové práce osvětové a pomyslí-li na jejich značný vliv na práci osvětovou v lidu, na výchovu stále nových dělníků na vinici německého lidu, tesknou obavou mimoděk se zachvěje. Takovým způsobem hledí si velký a rozpínavý národ německý svých širých vrstev, takovým způsobem přichází vstříc jejich duševním potřebám, jejich hospodářským zájmům. A uvážíme-li, že se v německém lidu pracuje silně národně a myšlenka německé moci se všemožně i v těch posledních mezi nejmenšími živí a sesiluje — tu věru mimoděk nás napadají slova Bezručova v básni Opava, pomyslíme-li, že s tímto lidem, tak vychovaným, tak pěstěným — jest nám se jednou měřiti, jest nám se bíti na nůž na poli kulturním a především hospodářském.

Neboť tolik jest jisto, že zlepšení hospodářských poměrů závisí předem na zvýšení kulturní úrovně a zvýšení této jest závislo na pronikavém vnikání osvěty v širé vrstvy národa, což je jediné možno horlivou, sou-

[1] Z jiných spolků uvádím rýnsko-vestfálský vzdělavací spolek a pak Wiesbadenské osvětové sdruženi

stavnou a účelnou prací osvětovou v lidu. A toho my posud nemáme. To nám schází, to je vážný nedostatek náš oproti národu německému. Je to nedostatek, který ani snaživé působení »Svazu osvětového« dosud nemohlo odstraniti. »Svaz osvětový« v lednu již bude dva roky pracovati. A přece nelze o něm dosud říci, že by výsledky jeho činnosti v životě lidovém bylo lze nějak obzvláště pozorovati. Sjezd pracovníků, dvě populární knížky, slavnost lidová a asi 45 odborů, jichž činnost za normálních poměrů teprve snad až někdy za rok započne — to jsou výsledky neúnavné jeho práce, pilné a dobře myšlené činnosti, výsledky, se kterými sotva může býti výbor spokojen, a je dojista tím méně spokojen, čím více dobré vůle a upřímné snahy byl přinesl. Nepronikl dosud náležitě. Ano místy po Čechách organisují se dokonce pracovníci pro sebe, chtíce tak působiti vedle Svazu a nepřejíce si ani přistoupiti k němu. To je zvláštní zjev pro osvětovou práci u nás. Příruček pro lidovou práci osvětovou také dosud není, lidová četba je stále ještě útočištěm různých ubohých také-literátů a praktických nakladatelů se vzácnou vypočítavostí na peníze lidu, bez všelikého ohledu na jeho potřeby; lidových přednášek — mimo slavnosti Husovy — se od Svazu také jen málo koná, a to zase většinou bez náležitého systemu; a podnes je v Čechách značný počet obcí bez knihoven. Lidové kalendáře pak se udržují se vzácnou setrvačností pod úrovní civilisovaného národa právě tak hluboko, jako ubohý krajinský náš tisk. A spolky pěstují vedle výletů a plesů většinou — karty. Měřítkem naší průměrné intelligence lidové jest a zůstane přes veškero působení Svazu — dlouho ještě »Politička«. Tím je, doufám, řečeno vše.

Svaz osvětový má ovšem trudnou posici. Narodil se chuďasem. Nemá dostatek prostředků. Proto nemůže nic samostatného, nic většího podnikati. Ale snad by věc přece šla, byť i jinak. Malý doklad. Loni vydal čiperný nakladatel moravský Šolc v Telči »Moravskou čítanku«, vskutku velmi dobrý a zajímavý to kousek lidové četby. Týž nakladatel interessoval se také o »Čítanku pošumavskou«. Možno, že by tedy bylo lze touto cestou uskutečniti krásné plány Svazu, a z nakladatelství páně Šolcova by se mohla vyvinouti tolikráte ve sloupcích tohoto listu již dožadovaná česká expedice století XX., byť snad i jen v menších rozměrech, trochu tak v miniatuře. Tam by se mohly především vydávati *příručky* lidové práce osvětové, tam by bylo lze uskutečniti bez všelikého nákladu loni v »Čase« navrženou a Svazem dosud neuskutečněnou »*Společnost přátel lidové literatury*«. A to by znamenalo dojista i pro naše poměry jistě víc než dosti, oproti dnešku dokonce snad i pokrok značný, znamenitý!

To by znamenalo, že si konečně začínáme poněkud alespoň osvojovati válečnou taktiku německou, že se snažíme vyzbrojiti osvětové pracovníky i davy našeho lidu stejnou, po případě snad i dokonce lepší zbraní, nežli naši sousedé Němci. To by byl čin, který by »Svazu osvětovému« získal dojista mnoho, velmi mnoho přívrženců, aniž by přímo chudičké jeho finance nějakým zvláštním způsobem ohrožoval. A nakladatel by také dělal dobré obchody. O tom nelze pochybovati!

Ale byl by čas již jednou začíti s podobnou akcí, takových několik knížek o lidové práci osvětové rozhoditi mezi naše pracovníky, obzvláště

venkovské, za krátko by dojista daleko více prospělo lidové osvětě nežli třeba 99 odborů, organisujících se a jen se organisujících in saecula saeculorum. Učme se konečně také již trochu od svých nepřátel — a učme se, než bude pozdě! —*gn.*—

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.[1]

»Katolická autorita a moderní společnost« je nadpis a obsah jiného z řady článků, v nichž se Anglosasové v Britanii a v Americe zabývají stavem a budoucností papežství. Uvedli jsme posud hlas kritiky a hlas obrany obojí z Ameriky a obojí z řad církevních. Úvaha dnes zmíněná vyšla v »Edinburgh Review«, tedy vychází z menší vzdálenosti od papežského sídla než ony americké, pracuje s materiálem nám srozumitelnějším a na základě poměrů evropské společnosti. Psána je patrně také katolíkem, ale ne knězem.

Začíná také kritikou nynějšího papeže Pia X. Vyslovuje zklamání, jakého se v něm dožila církev a mimocírkevní veřejnost: Byl prý v Benátkách pokládán za liberálního katolíka, měl smysl pro sociální otázky, ale teď je nástrojem zpátečnických rádců a slepým vykonavatelem Syllabu. Jako by schválně chtěl přivoditi naprostou rozluku mezi církví a moderní společností. Zamítl všecky návrhy liberálních katolíků na smír.

Za kritikou papeže následuje posudek o církvi a katolicismu vůbec s hlediska moderního katolíka: kamenem úrazu pro liberální katolíky prý je nauka o věčnosti trestu a učení o dědičném hříchu.

V dalším boří pisatel obvyklou chloubu církve, která si zakládá na své činnosti filantropické, na dobročinnosti. Správně vytýká, že dobročinnost dnes má nebo má míti jiný ráz, jiný cíl, jiné prostředky,

[1] V Rozhledech »po životě náboženském a církevním« v čísle červencovém opravujeme některé rušivé omyly: na str. 795 poslední řádek má státi »klerikové« (místo klerikálové), rovněž tak str. 796 řádek 4., 5.; str. 796 řád. 11. má státi »o tom prvním« (místo »prosím«); str. 797 ř. 15., 16. má státi »známkou« (místo »zárukou«); str. 797 začátek 4. odstavce: »Zmínka« (místo »záminka«); str. 798 řád. od konce 13. »ocenění a užití« (místo »z užité«). Na konci byly vynechány odstavce:

Přirozené a zdravé tyto názory bez pruderie odpovídají dnešnímu nazírání a jsou v souhlasu s pravou křesťanskou mravoukou, jak se jeví v protestantismu, pokud se vybavil ze zbytků katolicismu. U nás ovšem je to »objev«, poněvadž u nás se nerozlišuje mravnost pohlavní a pruderie, pohlavní vášeň a výstřednost se pokládá za rozkoš, za geniální projev životní síly, po francouzském vzoru za vlastní obor a vzpruhu umění; čistota, zdrželivost, jednoženství pak je zvláště od našich umělců stíháno příhanou pastorství, protestantského puritánství a podobně. Křesťanství chce přirozenost, čistotu. —

*

Revise Vulgaty, která se pokládá již v officielních kruzích katolických za nutnou, byla svěřena benediktinskému řádu, aby se s ní zabýval z povinnosti, s omezením ovšem, že se ve výsledcích »nesmí příliš vzdalovati od nezvratných tradicí církve«. Skutečně vědecké badání určí si své cíle samo.

než měla a má dosud v katolicismu: nestačí dobročinnost, která je výsadou několika lidí, bohatých; má býti povinností všech.

Rozpoznává správně, že autorita papežské stolice a církve seslábla a mizí stále víc. Ale i když autorita zmizí snad úplně, zůstane prý navždy účinným v katolicismu dvojí: mešní obět a ctění Marie. Chce-li církev býti posvětitelkou všedního obecného života, musí se tak přizpůsobiti, aby v sebe pojala moderní stát, t. j. musí počítati s lidmi, kteří jsou si vědomi společenských převratů 18. století. V tomto směru prý leží přední úkol církve. Názory a dogmata o původu zla nejsou cestou k získání lidstva. Kristus netvořil takových hypothés, nýbrž hlásal víru v člověka. Katolicismus budoucnosti prý musí učiniti úhelným kamenem své budovy víru v lidstvo (»humanity«, což se může také vykládati jako »lidskost«).

Posudek Edinburské Review je směsicí správných názorů moderních a tradicionelních přežitků. Karakteristicky postihuje odlišnost katolicismu, když mluví o mešní oběti a mariolatrii: jistě mysterium mešní a ctění Marie jsou kouzla, která poutají množství duší ke katolicismu. Ale kdo souhlasí s tvrzením, že tyto dva prvky jsou »založeny ve zkušenosti rasy«? A jak souvisí s požadovanou vírou v lidstvo? Dále: Kdo souhlasí s požadavkem, aby církev v sebe pojala moderní stát? To by byl přece pravý opak požadované rozluky! Ale ovšem se stanoviska církve je to pochopitelno. Socialisace církve je také stálou její snahou již od Lva XIII. Ale nedaří se. Ne že by vůbec nebyla možna předem. Ale znamenala by takovou proměnu církve, že je skoro nemyslitelna.

*

Že i protestanty zajímá vývoj papežství, je snadno pochopitelno. Ukázalo se to hned při volbě Pia X., projevuje se to stále v pozornosti, jakou protestantský církevní tisk věnuje událostem v římsko-katolické církvi. Většinou omezuje se veřejně projevovaný zájem na zaznamenání fakt a jejich kritiku. Řídčím zjevem jest již, aby se protestanté zabývali myšlenkami a návrhy na reformu papežství. Ale i to se vyskytuje: »North American Review« uveřejnila new-yorskému episkopálnímu kazateli dru Briggsovi úvahu »The Real and the Ideal of Papacy« — »papežství skutečné a ideální«.

Hlavní myšlenka Briggsova je tato: papežství a římskokatolická církev je schopna života, když se obrodí zařízeními, která jsou vzata z obou ostatních křesťanských větví: protestantismu a řecké orthodoxie. Z řecké orthodoxní církve měl by katolicismus provádět myšlenku oekumenických koncilů, z protestantismu převzít system representativní, totiž zřízení presbyterně synodální, čili účast laiků. Dále žádá, aby byla odloučena moc exekutivní od legislativy a judikatury. Zavedením pravidelných koncilů po 3 nebo 5 letech byla prý by moc papežská nejen omezena, ale též sesílena.

Na první pohled je patrno, že tak o papežství může psát jen — protestant, a snad jen americký protestant. Obsah úvahy celé jest pouhým — snem.

*

Pozornosti v celé, zvl. pokrokové, veřejnosti zasluhuje boj, jejž vedou oficielní kruhy církevní proti — mrtvému prof. Schellovi, hlavnímu myslivému duchu katolické moderny.

V kruzích myšlenkově blízkých zemřelému theologovi přirozeně vznikla myšlenka, postaviti mu pomník. Vybízelo se k tomu veřejným vyzváním, a přihlásilo se mnoho ctitelů a přívrženců. V čele stál přítel a obránce Schellův, prof. Merkle. Podepsali jeden arcibiskup, bamberský Abert, dva biskupové, mnichovský Rottmanner a pasovský Henle, několik akademických professorů, mezi nimi též u nás známí: Ehrhard, Finke, Messer, Sickenberger, a celá řada jiných, jež dohromady nazývají veřejné listy elitou říšsko-německého katolicismu.

Proti plánu pomníkovému hned v zárodku postavila se kurie prohlášením velice zarážejícím: mluví o »lidech, kteří vězí v nevědomosti ve příčině katolického učení a odporují autoritě apoštolské stolice«. — Tak mluví kurie o výkvětu katolicismu ve vědě i správě! Přirozeně zaráží věc samu i tón, jímž byla pronesena.

Na boji proti mrtvému Schellovi má podíl také rakouský katolicismus.

Je známo, že některé spisy Schellovy byly zakázány církevní censurou. Většina však, a to právě vědecky směrodatná síla, vyšla bez překážky, a některým se dokonce dostalo církevního schválení. Jest známo též, že Schell se podrobil církevnímu rozsudku.

Ale rozsudek církve ani Schellovo podrobení patrně nestačí některým horlivcům: vídeňský profesor theologie Commer vydal letos v dubnu spis »Hermann Schell und der fortschrittliche Katholicismus« ve Vídni u Kirsche r. 1907 za 3 K. Zajímavo je, že toto dílo se obrací hlavně proti necensurovaným spisům Schellovým a to způsobem takovým, že se Commerově knize neříká jinak než pamflet. Jeden z přátel kritisovaného, münsterský kanovník Schwarz, zastal se Schella posmrtně odsuzovaného, a po něm würzburský profesor Kiefl; oba ukazovali správně na to, že většina životního díla Schellova nebyla církví odsouzena. Zmíněný již Merkle také se netajil svým soudem.

Proti tomuto hájení Schella vystoupil nejprve kolínský arcibiskup Fischer způsobem z části mírným: chápe prý, že přátelé hájí osobu Schellovu; ale za to sumárně mluví o učení, které prý je nebezpečné a svůdné.

Na konec sám papež ve své již teď smutně proslulé enunciaci ze 16. června postavil se na stranu odpůrců Schellových prohlášením, že nikdo nemá jeho učení pokládati za čisté, tím méně v něm spatřovati podněty pokrokové. A vídeňský hanopisec Commer obdržel ujištění, že jeho svatost se zvláštním potěšením vzala na vědomí jeho spis.

Tohoto boje všímají si listy a strany všecky. Namítá se jim, že je to vnitřní záležitost církve. Právem odpovídají, že jde o svobodu projevu a vědy, a v té věci že každý člověk má právo zvednouti hlasu.

*

Letos byly nové 4 spisy dány na index. V celku bezvýznamné. Ale snad to bylo právě poslední kapkou, jíž nádoba přetekla: Časopis Vatikánu blízký (Corrispondenza romana) přinesl začátkem července zprávu, kterou se snažil povznésti na sensační: o tajném sdružení, málem by bylo stálo spiknutí německých katolíků zařízeném prý po způsobu organisace svobodných zednářů, a to za účelem hromadných petic k papeži o žádoucí opravě indexu a reorganisaci indexové

kongregace, a dále k založení trvalého sdružení »christliche Kulturgesellschaft«, skládajícího se z laiků, s výslovným vyloučením kněží a mnichů z vůdcovství.

Kruhy Vatikánu blízké a listy jemu sloužící pozastavovaly se nad tajností podniku. Corrispondenza si počíná proto také dosti brutálně, ač účelem celé akce nebylo víc než podati papeži množstvím podpisů opatřený prosebný spis, sepsaný drem Hompelem, aby byla zreformována kongregace indexová, která prý v nynějším složení »není s to, aby svým sumárním počínáním učinila zadost rozmanitým intellektuelním požadavkům a různým stupňům zralosti jednotlivých národů a individuí«. Střediskem akce byl Münster i. W.; podnět dali poslanci Schmedding, tajný rada Hellrath, profesoři Plassmann, Schwering, za souhlasu a podpory známého vůdce klerikálů bar. Hertlinga a j.

Věc, jak viděti, velice krotká, a cesta zcela kanonická. Nežádají ani zrušení indexu, ani rozvázání poslušnosti naproti němu, jen — trochu méně křiklavou praxi. Proč tedy kurie vystupuje proti hnutí s takovou vehemencí a rychlostí, že již 8. července (5. července bylo »spiknutí« prozrazeno) vyšel návod říšskoněmeckým a rakouským biskupům, jak přísně mají zakročovati proti akci? Hněv vzbudila formálně tajná taktika a věcně obmýšlená Kulturgesellschaft s vyloučením kněžstva.

*

Stanovisko, jaké zaujal Řím proti mrtvému Schellovi a mrtvě narozenému hnutí indexovému, je výronem zásadního nepřátelství proti všemu modernímu v církvi. O nemožnosti smíru přesvědčuje znova poslední projev papežův, nazývaný trefně novým syllabem. Tento projev zasluhuje samostatného pojednání jako kulturní dokument prvního řádu. Dnes zmíníme se ještě jen o jedné karakteristické věci, též pro nás zajímavé vzhledem k naší katolické moderně.

V Italii je moderní katolické hnutí dosti čilé. »Democristiani« pracují čile a dokázali, když nic víc, aspoň tolik, že vůdčí noviny nemohou se vyhnout diskusi o náboženské otázce. Od nového roku má reformní katolicismus nový orgán. »Il Rinnovamento, Rivista critica di idee e di fatti«. Jméno nesmí nikoho svésti k tomu, aby tuto revui stavěl na roveň s naší »Obnovou«. Ale »Novému Životu« podobna je. Spolupracovníky jsou mezi jinými autor »Světce« Fogarazzo, — patrně se ničemu nenaučil ze svého odsudku a nijak se nepolepšil svým podrobením, — Tyrell, Don Murri, — asi zvětšené vydání našich sociálních kněží agitátorů poslanců. Duch časopisu je katolicky moderní, hnutí celé ideologické, theoretické, nepraktické, neškodné, ale subjektivně jistě upřímné.

Papež však prohlásil reformní hnutí v italské církvi za nebezpečnější než události ve Francii, neboť prý směřuje na zrušení křesťanství. Přední modernisty nazývá »moderními kacíři«.

V souhlasu s tím indexová kongregace odsuzuje »protikatolického ducha, který se roztahuje v časopisech v sousedství zřejmých bludů«.

*

V Bavorsku mají zvláštního jednoho katolického kněze: farář Grandinger kandidoval na sněm na program liberální strany.

Tedy asi něco jako u nás far. Blahovec, mladočeský poslanec. Bamberský biskup Abert jej s toho zrazoval zvláštním listem, pro stanovisko, jaké liberální strana zaujímá naproti škole, a pro její tisk. Kandidát odpověděl, že je domácím, místním kandidátem, na kterém se shodli všichni proti sociální demokracii, a snažil se zamluviti slibem, že se stane ne členem klubu, nýbrž jen hospitantem v liberální straně. Na to biskup znova psal, že jeho chování pokládá za pohoršení. Zatím byl Grandinger zvolen, a biskup mu znova zakázal připojiti se k liberální straně; zvolený odpověděl, že sice protestuje, ale podvoluje se.

*

Ze světa mimokatolického zaujalo zvláště hlasování, jímž se v kantonu Ženevském ve Švýcařích uzákoňuje odluka církve a státu. Zaujalo proto, že návrh na odluku byl nedávno v neuchâtelském kantonu zamítnut a následkem toho ve waadtském připravený již vůbec nepředložen. V městě Kalvínově, městě bývalé protestantské theokracie, někdejším kalvínském Římě, rozluka odhlasována. ovšem za účasti dosti malé (zdrželo se volby na 10.000 občanů) a většinou nevelikou (7656 hlasů pro, 6822 proti). Tím se církev staví na roveň spolkům a podřizuje spolkovému zákonu. Jinak zprávy zvěstují, že nový zákon je liberálnějšího ducha než v sousední Francii, povoluje duchovním výslužné a náboženským společnostem užívání kostelů a far. Vejde v platnost začátkem roku 1909.

Celá věc není překvapující. Je to začátek vývoje, který bude pokračovat. Vždyť již i v zemi nejtužšího (v protestantismu) spojeni mezi státem a církví, v Německu, theoreticky se připravuje odluka. V Badensku na př. vědecký farářský spolek, shromážděný v Karlsruhe, vyslovil se principielně pro rozluku s jistými výhradami, poněvadž odpovídá moderním požadavkům. Skoro sensačnosti však nabývá fakt tím, že hlavní zásluhu o rozluku v Ženevě mají katolíci, tvořící nyní následkem přistěhovalectví skoro polovici obyvatelstva. Je to od nich jakýsi akt odvety za to, že od kulturního boje let sedmdesátých 19. století byla naproti a na úkor římskokatolické církve podporována tak řečená »katolickonárodní církev«, v níž hlavním tvůrcem byl H. Loyson. Katolíci většinou ohromnou hlasovali pro rozluku, a jistě nejen za tichého souhlasu kněží, biskupů a kurie, nýbrž po dorozumění s nimi. Co za francouzskou hraniční čárou je ohavností, to v Ženevě je v pořádku. Církev katolická je pro rozluku jen tam, kde nebyla panující. Kde však ztrácí panství, tam je proti. Stanovisko tedy ne zásadní, nýbrž prospěchové. Při hlasování šli v Ženevě ve stejné řadě katolíci a radikálové, kteří jsou smýšlení nejen proticírkevního, nýbrž protináboženského. Z oficielní evangelické církve pozornost budilo stanovisko 17 farářů, kteří pro rozluku pracovali.

*

U nás »Sv. Vojtěch« vybízí k pomocné akci na založení »katolických« ústavů pro vzdělání učitelů. Katolické ústavy pro učitelky nestačí, nýbrž jen budí chuť. Vedle toho zabývá se předem připravovaným kongresem »Volné myšlenky«, o němž pronesene svůj názor později. Rakouský episkopát prý k vůli sjezdu svolá zvláštní konferenci. ┼

6. srpna 1907.

ZPRÁVY.

Sapattu, sabbath. V anglické společnosti »Society of Biblical Archaeology« rozprávěl dne 9. února t. r. dr. Pinches o babylonské sobotě, sabbathu, zvaném sapattu. Prof. Delitzsch vyjádřil se v první své přednášce o Babelu a bibli, že židovské podání nemá žádné jisté zprávy o původu sabbathu — což prý věcí podivnou. Ježto však také Babyloňané měli sobotu (sabbath) — v jednom kalendáři obětí a svátků označují se 7., 14., 21., 28. den měsíce za dny, kterých nesmí býti konáno žádné dílo atd. — činí Delitzsch z toho vývod, že v klidu sobotním, resp. nedělním obráží se posledním činem určení dne sapattu starého kulturního národu na Eufratě a Tigridu. Proti Delitzschovi namítal už hned König, že sabbath u Židův byl pokládán za nápodobu božského odpočinku po tvoření a ustanoven k očiňování lidskosti proti sloužícím a zvířatům. Sapattu babylonský byl vypojován z dnů pracovních na smířenou bohů; u Židů tento řečený právě důvod ethický byl podnětem ke svěcení a zachovávání sabbathu. Tento názor Königem proslovený shledává se dle vývodů dra. Pinchesa správným. Proti Delitzschovi mimo to Pinches vytýká, že v dotčeném jím slavnostním kalendáři 7., 14., 21. a 28. den nikdy nejsou označeny za »sapattu«. Babylonský »sapattu« nebo »sabattu« bývá vždy 15. den v měsíci, den klidu pro srdce, poněvadž měsíc toho dne byl v úplňku. Mimo to 7., 14., 21. a 28. den v měsíci nepřipadaly pravidelně na týž den v témdni, ježto babylonské měsíce měly více nežli 28 dní. Pinches má za to, že babylonský sabbath není původu semitského, nýbrž sumero-akkadického. Označování nezůstalo u Babyloňanů samých; přejali je Židé. Ti slova užívaného u Babylonců pro »dies nefastus« užívali pro svůj přísný sabbath klidu, který připadal vždy na týž den téhodne. Hommel zamítá Delitzschův názor proto, poněvadž židovský kalendář se nehodí na babylonský týden o pěti dnech. Jde tu prý o částečné splynutí chaldejského kalendáře s jeho 7., 14., 21., 28. a 19. dnem následujícího měsíce s kalendářem babylonským. *Kč.*

Práce žen ve Francouzsku. Dr. Katuše Schirmacherová (Käthe Schirmacher) v Paříži uveřejňuje ve Schmollerově roč. »Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft« (roč. XXVI., 1902, sv. 3., str. 337—375) velmi instruktivní článek o práci žen francouzských (Frauenarbeit in Frankreich), jehož souhrnkovou trestí článek sám jest zakončen. Ta zní:

Zcela všeobecně mluveno, může se říci, že francouzská žena jest účastna každého druhu praktické a duchové činnosti. Shledáváme ženy, a byť jen pomocnými dělnicemi, ve všech, i nejvíce namáhajících živnostech (hornictví, lomy kamenné, kovovnictví, práce zemní, stavby). Převeliká většina Francouzek věnuje se povolání ženy a matky. Potom vykazují největší kontingenty žen zemědělství, průmysl, domácí služba, obchod. Vyjímajíc povolání domácí hospodyně a domácenské služby, převyšuje všude počet mužův počet žen. Ženy jako majetnice, podnikatelky, zřízenky a dělnice dosud se málo účastňovaly v druženství povolání. Převážná většina žen výdělečných pracuje ještě jednotlivě. Školení živnostenské jest u žen vždy méně vyvinuto než u mužů. Jejich zastoupení v povolání jest vždy méně úplné. Ve většině povolání, připouštějících postup, omezuje se avancement žen na poskytování větších platů, bez vzrůstající odpovědnosti. Hned s počátku jsou vyhrazena všechna vyšší místa mužům, špatná to methoda, aby si ženy navykaly rozvíjeti větší obezřelost, energii a duchapřítomnost. Také se jim tím odnímá z nejsilnějších pružin života v povolání: ctižádost.

Mzdy žen jsou téměř vždy (vyjímaje nemocnice a prvé tři třídy obecného školstva) o $1/3$, ba o polovici a $2/3$ menší než u mužův. Rozdíl jest větší v průmyslu nežli v polním hospodářství, poněvadž průmysl připouští větší specialisaci dělníků. Rozdíl se nevysvětluje ostatně rozdílem mezi potřebami ženy a muže, také ne menší hodnotou ženské produkce. I když vykoná tolik jako muž, ba třeba více, dostává se ženě vždy méně mzdy.

Její soukromoprávní a politické postavení, malé užívání organisace živnostnické, veliká soutěž, kterou si ženy vzájemně činí, vysvětlují do jisté míry rozdíl v zacházení s muži a ženami. Ale hlavní příčinou zdá se býti následující: Vycházejíc od okolnosti, že žena dlouhou dobu shledávala svou výživu zcela nebo částečně doma, považován její výdělek za vedlejší výdělek a za takový normován. Ale přes to žádáno na ní za tu poloviční cenu, aby pracovala celý obvyklý pracovní den. (Zákon na ochranu dělnic ve Francii jest z r. 1892; ponechává většinu výdělečných žen mimo ochranu.)

Tak jest žena vydělávající — ať vdaná, ať svobodná — většinou nucena, dostávati nárokům dvou povolání, domácenskému a mimodomácenskému. Samo sebou se rozumí, že to vede ku přetížení. Je-li vdaná, alespoň má při tom výživu. Naproti tomu žena svobodná, která musí příslušné domácí práce opatřovati na vlastní účet, přemůže se tak jako vdaná, ale na živobytí nevystačuje. Živoří. Přemáhání, hlad, nebo ještě věci horší — bývají nevyhnutelným osudem většiny vydělávajících žen ve Francii a na světě.

Kdož by směl takové pokolení, které za takových okolností dosud nezahynulo, ba počíná se povznášeti z tísnivého toho postavení, zváti »slabým«? *Kč.*

Až do kterého věku roste lebka? Dle obecného pojímání přestává lebka růsti, když růst vůbec přestává, což bývá v době, kdy švy zkostnatějí, tedy asi 25. rokem věku. Ale v pravdě hlava člověka roste

až do 50. roku, ba ještě déle. Zdá se to býti tvrzením smělým, ale snadno se prostým pozorováním dokáže. Dr. Baelz z Tokia dí v »Berliner Zeitschrift für Ethnologie« (1901, seš. 3), že objem jeho hlavy vzrostl od 20.—30. roku o 1 *cm* a od 30.—50. přibližně také o tolik. Hlava jeho bratra jeví také takové změny. Čtenář, který snad má čapku nebo klobouk z let studentských nebo vojenských, ať se sám přesvědčí, zdali hlava jeho od té doby nevzrostla. Gladstone jednou také řekl, že jeho hlava dle výroku jeho kloboučníka napořád rostla až do 50. roku věku. Baelz shledává věcí přirozenou, že mozek a s ním lebka roste dále, když jiné ústroje dospěly již výše svého vývoje. Svaly, zažívací ústroje, plíce, srdce atd., jsou u muže v 30. roce věku tak silně vyvinuty a dělné jako kdy potom. Mozek však jest jedinou částí těla, která neustále znova v sebe assimiluje a nevymítá činnostních produktů v sebe pojímaných jako jiné ústroje a nenahrazuje jich novými, nýbrž je chová jako vzpomínky, zatím co vždy nové přibývá. S tím však dle našich všeobecných názorů musí býti spojeno fysio-anatomické vzrůstání, ba bylo by zrovna abnormním, kdyby mozek dále nerostl. Virchow ve schůzi »Anthropologické společnosti« v Berlíně, konané dne 16. března 1901, uznává další růst lebky po zkostnatění švův a vykládá jej jako vzrůst píšťal. (Jahrb. der Naturw. 1901—1902, str. 280.) *Kč.*

Antialkoholism za starověku. Dnešní spolky proti zlému užívání lihových nápojů v Americe, Anglii a j., nazvané svazem temperenclářů n. teetotalers, nemají snad ani tušení o tom, že již za prastarých dob byli mužové, které jest pokládati za předchůdce dnešních antialkoholikův. Národ starých Getů byl jako národ starých Thrakův a Skythův daleko široko pověstný pro pijáctví. Nedlouho před dobou Strabonovou vystoupil v zemi Getů čarodějník, jménem Decaeneus, který byl mnoho cestoval a m. j. znal také z autopsie Egypt. Tento Decaeneus byl mocným horlitelem proti lihovinám. Nabyl mezi Gety nadobyčejného vlivu; i nejhorší pijáci vína dávali se obraceti, ba posloucháno ho tak slepě, že na jeho radu vymýceny pozvolna v zemi všechny vinné keře a žilo se pak bez vína. To se podařilo tím lépe, ježto tehdejší getský král Boerebist přál snahám antialkoholním. Neboť měl pochopitelný zájem na tom, aby byl v čele národu ve válce mužného, ne zrůdněného pijáctvím. To vše vypravuje Strabo (VII., 3, 11; srv. Jordanis 11).

Již starý egyptský král Ramses II. (= Sesostris, okolo r. 1350 př. Kr.) zakládal spolky antialkoholické. Počet pijanů byl v starém Egyptě veliký. Pili tam arp (= víno), lek (= pivo), skodon (= palmovou kořalku). Obžerství bylo tak rozšířeno, že tak řečení malíři smrtní, kterým bylo vyzdobovati poslední příbytek zemřelých obrazy, představujícími hlavní radosti vezdejšího bytí, malovali na zdi hrobní a na stěny rakví, ba dokonce i na obvazky mumií výjevy opilosti. Na některých obrazech jest ještě dnes spatřiti opilé, které policie ve veřejných krčmách zatýká. Také viděti pijanky vína s posunky na výsost necudnými. Proti takovému zlému užívání alkoholu zakročil Ramses, chtěje zameziti mravní úpadek národu, zakládáním ligy protialkoholické. (Blg. zur Allg. Ztg.) X

Missie u Židů v Palestině. Dr. med. Saad podává v časopise »Dr. A. Petermanns Mitteilungen« (seš. 2., roč. 1902) zajímavou zprávu o protestantských a katolických missiích mezi Židy v Palestině. Z křesťanských církevních obcí činí missijní spolky anglické největší námahy na obrácení Židův, zejména jejich londýnská společnost »London Society for promoting Christianity amongst the Jews«, která má již osadu v Jerusalemě od r. 1823. Výsledek missií jest nepatrný: od r. 1849—1898 pokřtěno 582 Židů (dorostlých i dětí). Od r. 1885 průměrem dává se pokřtíti 12. Zajímavý jest soud Žida, který podán o missionářích jako starý známý pisateli shora dotčené zprávy:

»My jsme přáteli všech náboženství bez rozdílu; činí-li nám někdo něco špatného, myslíme, že jest to trest boží. Čeho anglickým missionářům nemůžeme odpustiti, jest, že nám chtějí odvrátiti od náboženství našich otcův. Jest pravda, že missionáři činí Židům mnoho dobrého dáváním almužny, zřizováním nemocnic atd. To jest však »med smíchaný s jedem«. Nač potřeba odvracovati člověka od jeho náboženství? My, národ Mojžíšův, ještě jsme nikdy neposílali missionářův k jiným národům, abychom je obrátili. Jaké je to jednání, darovati tolik peněz na přemlouvání jiných lidí; za tím musí vězeti něco zlého, špatného. Missionáři praví: oni že jsou praví Židé, a my prý jsme podvodníci. Proč tedy se nedrží víry židovské? Činí falešné výklady proroků, kladou prorokům v ústa, co tito nikterak neřekli; chtějí nám dokazovati, že Kristus jest messiáš; ten však musí jednoho dne přijíti, a pak se uvidí, je-li on to nebo ne. My známe Krista toliko jako učeného talmudistu a dobrého člověka, dále nic. Missionáři snaží se pohnouti k přestoupení většinou lidi, kteří jsou chudi nebo nemocni, penězi. Z našich lidí, aškenazimů, učiní zřídka proselyty, více již ze sephardimů; ti jsou v náboženství méně obeznalí.«

Nauky o trojici, božství Kristově a jeho vzkříšení jsou Židům zvláště závadné. Pronásledování, jimž Israelité od mnoha století byli vydáni — křižáci, inkvisice a j. — jejich mysl proti křesťanství ještě více rozhořčila.

Katolická missie pracuje o znovuzrození Israele prostředky skrovnými. O skutečném přestoupení ke katolicismu zřídka kdy slyšeti. Katolická missie, založená Pèrem Ratisbonnem, má v Jerusalemě dvě oddělení: starší, ústav »Soeurs de Sion« pro dívky, do něhož vznešení bohatí Židé rádi dávají své dcery, z nichž však dosud žádná nepřestoupila, pak chlapecký »St. Pierre«, ležící mimo město a řízený kněžími. *Kč.*

Unum ex necessariis.

Politický člověk český nemůže se dost namyslit o poměrech, jak se zjevily jarními volbami.

Strana agrární obdržela největší počet mandátů a je tím podle parlamentárních zvyků hlavní politickou representantkou národa; avšak statistika hospodářská a sociální nám říká, že se národ industrialisuje a že se již industrialisoval do té míry, že i na venkově (v Čechách) zemědělstvím se zabývá pouze 35 procent obyvatelstva. Industrialisovaný, industriální národ a jeho politická representace agrární! Ovšem — strana agrární nemá z celého počtu poslanců ani třetinu, je strana největší a přece poměrně malá; v celku počet jejích poslanců dost dobře odpovídá rozsahu a významu zemědělského obyvatelstva. Spíše by ještě mohla být větší, měla-li by přesně odpovídat počtu voličstva a obyvatelstva zemědělského; avšak ve straně mladočeské a také v katolické jsou ještě poslanci zemědělští, tak že procento zástupců zemědělských skutečně odpovídá významu zemědělství.

A průmysl? Dělnictvo je druhá strana co do počtu poslanců; počtem voličů ovšem representuje politickou moc ještě větší. Kapitál a podnikatelství má jen některé zástupce, zejména ve straně mladočeské, ale je zastoupen tím, že všecky ostatní strany, až na pokrokovce, jsou protisocialistické. Vezmeme-li v úvahu, že vláda a panská sněmovna jsou protisocialistické také, kapitalisté a podnikatelé průmysloví ve všech odvětvích mohou být spokojeni, třeba že zrušeny obchodní komory.

Spokojeni jsou také klerikálové. Byli výsledkem volby stejně překvapeni, jako strany ostatní; volba obou pokrokových poslanců, volba v okresech biskupa a arcibiskupa dosvědčují, že to překvapení bylo milé.

O pádu strany mladočeské nemusíme již tak mnoho uvažovat, nepřekvapil nás; zajímá nás pro nynějšek více positivní než negativní výsledek voleb. A výsledek ten hlásá českým politikům dost srozumitelně, jakou drahou se mají ubírat; politika česká musí být svobodomyslnou a pokrokovou a musí být demokratickou a sociální. Vítáme proto, že v Praze v den, kdy tato úvaha se odevzdává tiskárně, konají se poslední přípravy pro sjezd Volné Myšlenky a že sjezd nalézá v dost širokých kruzích pochopení. Ano, potřebujeme hodně volného myšlení — m y š l e n í, abychom národní organisaci provedli a zdokonalili podle potřeb časových a v duchu našich dějin a podle novodobých našich potřeb. Myslit, volně myslit musíme, má-li poslání a úkol našeho národa všemi jeho členy být chápán a vykonáván.

Dokazovat a o tom mnoho mluvit, že je nám skutečně třeba volnosti myšlení, nebudeme; rozumí se to samo sebou a jistě vývoj posledních dvou desítiletí každého pozornějšího člověka o tom mohl a musil přesvědčit.

Junktim.

V posledním okamžiku, málo týdnů před zahájením obou parlamentů, vypukla nová krise v záležitosti, která nyní ovládá 10 let všecku veřejnost rakousko-uherskou: vyrovnání s Uhry zase je v nebezpečí. Je známo, v jakém se nalézalo stadiu. Když odstoupil poslední ministrpresident kníže Hohenlohe-Schillingfürst, nechtěje splniti požadavky Weckerlovy, povolán baron Beck, nynější chef kabinetu, starý znalec vyrovnávacích záležitostí, aby věc tu, která z dob Badeniho leží nevyřízena a jen povážlivými experimenty, jak hospodářsky tak státoprávně, zatímně protahována, definitivně urovnal. Baron Beck, vida, že stávající provisoria s podpisy Thuna, Badena, Gautsche I., Koerbra a Gautsche II. obsahují řadu nesnesitelných a neudržitelných ustanovení, věda dále, že by parlament, jenž mu uloženo přetvořit v parlament lidový, nikdy podobného vyrovnání neschválil, odhodlal se k práci od začátku. Zadané drem Koerbrem vyrovnací předlohy vzal zpět a oznámil dru Weckerlovi a jeho kabinetu, že hodlá o vyrovnání s Uhry zahájiti jednání nové, od dosavadních úmluv neodvislé. Že uherským pánům toto sdělení milým nebylo, netřeba vykládati. Dr. Koerber nalézal se po celou dobu své vlády v tak nesnadné a nepříznivé situaci, že chtěje se udržeti u vesla, byl nucen svému tehdejšímu soupeři v Budapešti, prohnanému Kolomanu Széllovi, učiniti ústupek za ústupkem. Dr. Koerber konečně tak učiniti mohl, poněvadž věděl, že úmluvy jeho beztak nebudou nikdy předloženy a schvalovány v parlamentě; jému stačilo, když je přijme ministerská rada. § 14. byl při práci a strachu před parlamentem nebylo tedy třeba. Széll tehdy skutečně odnesl si z Vídně tolik cenných vymožeností, že každé pozdější vyjednávání vázlo, následkem lehkomyslných úmluv dra Koerbra. Od svého nastoupení baron Beck a jeho resortní ministři jezdí s celým štábem znamenitých znalců úřednických do Budapešti a vice versa dr. Weckerle stejně ozbrojen přichází do Vídně. Když baron Beck splnil svou první úlohu, volební reformu, celou svou (nemalou) energii a píli vrhl se na tuto druhou, na jednání s Uhry. Ke konci letošního června jed-

náno opět a ministři vrátili se z uherského hlavního města se zprávou, že tresť vyrovnání je smluvena, že scházejí jen jisté formality, atd. Dodávalo se, že není v té věci ani vítězů ani přemožených, že je to právě hospodářská záležitost, která se bez vzájemných koncesí ani jinak řešit nedá. Svět byl spokojen, průmysl a obchod si liboval, že konečně dojde k smlouvě vůbec a že se tedy konečně bude vědět, na čem jsme.

Hned, když baron Beck nastoupil a propukly zprávy, že Hohenlohe byl nucen odstoupiti pro záležitosti vyrovnávací, provokována v rakouském parlamentě diskuse o záležitostech vyrovnacích a baron Beck tenkrát se postavil na zcela korrektní stanovisko sebevědomého státníka rakouského a prohlásil, že vyrovnání s Uhry rád uzavře, poněvadž nutnost jeho uznává, ale že není ochoten vykupovávat smír s Uhry za ceny mimořádné a neoprávněné. V oné debatě s několika stran bylo poukázáno na absolutní nutnost zvýšiti kvotu a na současné upravení záležitostí rakousko-uherské banky. Tenor řečí poslanců vyzněl asi v ten smysl, že nejsou ochotni svoliti dále k společné bance, nebude-li docíleno alespoň částečně uspokojivého vyrovnání s tak zvanou druhou polovicí říše. V průběhu nynějšího jednání říkalo se sice veřejnosti, že se o bankovní otázce dosud nejedná, poněvadž prý není částí vyrovnacího komplexu. To je ovšem pravda: záležitost bankovní je formálně záležitostí zvláštní, už proto, poněvadž hlavní svou podstatou to není úmluva mezi oběma státy, nýbrž smlouva obou států se soukromou akciovou společností. Jakkoliv takový výklad nebyl v průběhu ministerských konferencí vyrovnacích zrovna loyální, veřejnost přece trpělivě čekala. Loyálnost u dra Weckerla nikdo nehledal, mělo se prostě za to, že se o bance jednat bude po ukončení porad čistě vyrovnacích. Vláda rakouská měla direktivu z parlamentu předem danou: bez banky a kvoty není žádného vyrovnání. Není ještě zjištěno, jsou-li tyto obě záležitosti srovnány nebo ne, zdali se stala dohoda meritorní a zdali skutečně dnešní spor je pouze formální, otázkou etiketní, zdali skutečně uherská vláda se zdráhá jen současně schváliti všecky záležitosti čistě vyrovnací s kvotou a bankou.

O to nyní spor jde. Když už vše dle oficiosních buletinů bylo smluveno, když se (v červnu a červenci) tvrdilo, že všecko je hotovo, vznikl nyní spor mezi Vídní a Budapeští o pořad podání v parlamentech. Baron Beck pamětliv jsa výstrahy, které se mu z vážných stran rakouského parlamentu dostalo, chce předložiti celní a obchodní smlouvy se všemi dodatky a zároveň návrh se zvýšenou kvotou uher-

skou a s prolongací privileje rakousko-uherské banky. Dr. Weckerle zase tvrdí, že by se podobný postup příčil uherskému státnímu právu, poněvadž, jak již shora poznamenáno, obě záležitosti nejsou součástí vyrovnání s Rakouskem.

Máme zkušenosti o tom, jak pružné uherské státní právo jest. Podle toho, jakou sílu má dotyčný chef uherského kabinetu, který se onoho práva právě dovolává. Obyčejně však se dosud ukázalo nejpružnějším tam, kde se jedná o výklady poměru k Rakousku. Baron Beck patrně nechtěl se dostat do situace několika svých předchůdců a nechtěl dát pružnosti uherského státního práva zkoušeti na sobě. Při způsobu jednání, na které si maďarští státníci uvykli, je snadno možnou »náhoda«, že po uzavřeném a parlamentně schváleném vyrovnání v Uhrách by se ozvala známá už »vůle národa«, která by zamítla i zvýšení kvoty i společnou banku.

* * *

Otázka rakousko-uherské banky je ovšem v první řadě otázkou hospodářskou, finanční, ale za touto hospodářskou zdí stojí povaha politická, která za dnešních poměrů se jistě hospodářské vyrovná. Nebýt této politické stránky, nepochopil by nikdo, proč Rakousko neskonalé výhody společné cedulové banky Uhrám přímo vnucuje.

Jaké ty výhody jsou, netřeba dnes věru do detailů vyličovati. Výhody společné banky byly by pro Uhry i tenkrát značné, kdyby Zalitavsko nebylo do dnešního dne státem po výtce agrárním a kdyby v Uhrách nepanovala tak horečná snaha vybudovati si průmysl, která tuto zemi již po celá desítiletí ovládá. Avšak výhody společné banky s Rakouskem teprve plasticky se zjeví před očima, zabýváme-li se trochu hospodářským systémem, jaký v Uhrách po celou tuto dobu panoval a panuje, pátráme-li jen trochu po struktuře maďarské společnosti a obchodního, průmyslového a finančního světa za Litavou. Pak se nám zdá celý problém ještě nesrozumitelnějším, než dosud. Pak pochopíme ještě méně, jak zrovna takový hospodářský živel sahá na společnou banku a přeje si samostatnou a na druhé straně proč Rakousko na společné bance tak lpí. To právě mohou vysvětliti jen důvody, ležící mimo hospodářství, důvody státoprávní a politické.

Když Uhry se probouzely po revoluci, seznaly, že státní samostatnost uherská historickým vývojem stala se nemožností. Seznaly, že ze »jha habsburského« dostati se nemohou a proto tehdejší politikové maďarští hledali kompromis, hleděli se dostat ze situace, která by byla musila skončiti naprostou kapitulací politickou v Uhrách. Deák si proto vhodně a chytrácky vyhledal dobu po válce 1866, když

byl seznal, že koruna bude ochotna k vyrovnání. Dokud se ve Vídni pomýšlelo na nějakou »revanche pour Sadova«, jevili také ochotu smířiti Maďary. Deák tedy prostě vystihl známý psychologický moment, kterému jinde nerozuměli. (Viz dějiny kabinetů Potocki a Hohenwart.) Jakmile státoprávní vyrovnání korunováno bylo smířením s králem a korunovací, maďarští státníci, v první řadě Szechenyi, pracovali na hospodářském povznesení země. Doma ovšem peněz nebylo, a co hlavní bylo závadou, že právě tenkrát v Uhrách následovalo několik neúrod za sebou. Dávno, když společná renta byla 5% a pak 4·2%, Maďaři byli nuceni uzavírati 6% půjčky a to ve zlatě, a nejen půjčky všeobecné, renty, ale i několik půjček železničních v Uhrách bylo vydáno v oné době na základě 6% sazby ve zlatě. Politické poměry byly daleko příznivější. Hazardní politika Beustova a jeho nástupců, která za každou cenu chtěla zajistiti německou nadvládu v Rakousku, maďarskou v Uhrách, vedla přirozeně k tomu, že Uhři museli býti podporováni finančně v každém ohledu. Jistě pro rakouský průmysl byly a jsou Uhry nejdůležitějším odbytištěm, ale Uhři neznali a neznají dosud jiného pramenu finančního než Vídeň, Rakousko. A třeba se v novější době děly pokusy, získat pro Uhry nové prameny peněz, podržela Vídeň dotud vrch. Ostatně i tyto pokusy v Paříži a Berlíně děly se pomocí a prostřednictvím namnoze vídeňských bank, které se chtěly části svých velkých, v Uhrách investovaných kapitálů sprostit. Vídeň po celá desítiletí stavěla a podporovala v Uhrách dráhy, podniky průmyslové a obchodní i finanční. Jistě ne zadarmo, ale přec jen rakouskými, aspoň vídeňskými bankami sehnanými penězi. Ten čistě finanční vliv Vídně v uherském světě finančním zůstal ostatně i do dnešního dne. Skoro všechny uherské velké banky založeny pomocí vídeňského kapitálu, největší uherská banka »Všeobecný uherský úvěrní ústav« je vlastně stále ještě filiálkou »Rakouského úvěrního ústavu« ve Vídni, alespoň má do dnešního dne smlouvu, dle které určitá část čistého zisku putuje do pokladen vídeňského ústavu. Ve všech budapeštských bankách sedí jako správní radové ředitelé oněch bank vídeňských jako zástupci, které spoluzakládaly dotyčný maďarský ústav. I největší paroplavební společnosti uherské jsou zřízeny vídeňským kapitálem. Dunajská paroplavební společnost, Adria i Ungaro-Croata. Jistě vídeňský kapitál hledal touto cestou zisk a odbyt, ale jistě se spoléhal, že základnou tohoto finančního systému zůstane vyrovnání z r. 1867, tedy poměr mezi oběma státy více než přátelský. Co těmito poměry Maďaři získali hospodářsky i politicky, netřeba

dokládati. Oni fakticky ty své dráhy a podniky mají a politicky získali i víc, daleko víc: politická hodnota tohoto kapitálu je pro ně cennější než vše ostatní. Tím stálým investováním kapitálu v Uhrách si Rakousko svázalo ruce i politicky. Každý vážnější postup politický nebo hospodářský, který by měl docíliti ústup Maďarů, jistě je finančně poškodí, ale Rakousko pocíti ty škody sebou. Je největším věřitelem Maďarů a každý experiment, který by snad skončil citelným seslabením Uher, bude před Litavou cítit stejně, ne-li dvakrát. První následek by byla všeobecná insolvence v Uhrách — a když Maďaři slíbí, že nebudou platit, budou držet slovo — a za druhé by se Rakousku ztratilo nejpřirozenější odbytiště, za něž při nepřipravenosti námořní nemá náhrady.

Rakousko tedy se už z ohledů hospodářských nemůže pouštět do experimentů, které by Maďary vážně poškodily. Rakousko je tak nuceno chránit druhou polovici říše ne proti své, ale proti její lepší vůli. Specielně experiment s dvojí bankou zdařil by se lehce, společná banka rakouská je jedním z málo objektů vyrovnání, které pracují a mluví jen pro Rakousko, jichž existence přináší výhody jen Uhrám. A tragikomedie vyrovnávací nutí právě Rakousko Maďarům tyto výhody společné banky přímo vnucovat. Tím u širokých vrstev vznikla přirozeně domněnka o poměru opačném. Široké vrstvy maďarského národa, stranou neodvislosti rozeštvaného, jsou dnes fakticky přesvědčeny, že společná banka je hospodářství uherskému na závadu a v Uhrách nastala tím vším taková zvrácenost pojmů, že se z ní nemožno dostat. Ona je také příčinou často vyličovaných zmatků a diferencí, které se stávají přímo nerozluštitelnými, jakmile dospějí pak k mrtvému bodu, dotýkajícímu se záležitostí pragmaticky společných. A o tom není sporu, že za čistě hospodářskou stránkou záležitosti bankovní vězí velká otázka politická, otázka, která ohrožuje státoprávní existenci dualismu. Společné celní území a dvojí banka cedulová, při sebe lepších a pevnějších smlouvách, vésti musí ke komplikacím největším: komplikace finanční, peněžní a celní jsou nutným koncem takového stavu, který je obyčejně korunován celní válkou, devalvací peněz. To je konec hospodářského a politického spojení, v takových poměrech je neudržitelno i společné vojsko.

* * *

Abychom se tedy vrátili k okamžitému sporu o ono junktim. Není o tom pochyby, že oba ministrpresidenti budou nuceni svésti o rakousko-uherské vyrovnání v obou parlamentech dost tuhou bitvu.

Oba však mají pred sebou jeden nejvyšší cíl, poněvadž nejvyšší rozkaz: vyrovnání provést.

Tedy jak!? Dr. Weckerle je v situaci nepříznivější, to je patrno. Dokud dělá vyrovnání — a k tomu byla koalice s ním v čele povolána — má důvěru koruny, ale v témže poměru mu mizela v parlamentě. Čím více se jednání s Rakouskem blížilo k jakési dohodě, nastaly v maďarské koalici poměry víc než povážlivé. Nejen že spor s Chorvaty koalici velice seslabil: ale podílníci na vládní koalici mezi sebou vážně se počali hašteřit. Klerikální straně lidové stává se společnost strany neodvislosti a strany ústavní (Andrassyho) čím dál, tím více nepříjemnou. Krvavá volba v Nagy Karolyi k zjevnějšímu výbuchu vzájemné nespokojenosti byla pouze záminkou. Straně ústavní dochází pomalu trpělivost při krocení strany Košutovy a tato nechce dále trpět, aby vlastní její lidé zrazovali program strany neodvislosti sděláváním vyrovnání místo žádané a programové rozluky. Před tento chaos, před tuto samu v sobě rozpadlou stranu má nyní předstoupiti dr. Weckerle a má říci: Program strany a koalice žádal: rozluku, já však nesu vyrovnání na 10 let, program žádal snížení aneb alespoň ne zvýšení kvoty, já přináším zvýšení dvouprocentní, program žádá samostatnou banku, já předkládám obnovení privilegia rakousko-uherské banky. Odpověď, kterou by dr. Weckerle dostal na toto prohlášení, lze si snadno domyslit, uvážíme-li, že tatáž koalice za tento svůj program odstavila své požadavky vojenské a »smířila se s králem!« Tak krátkou paměť v Uhrách už nemají; toho všeho pan dr. Weckerle se svým klerikálním Albertem Apponyim nemohli docílit svou tyranií nemaďarských národností v Uhrách, týráním Slováků a Chorvatů ve jménu dravého nacionalismu a šovinismu. Chytrácký pan dr. Weckerle chce tedy předstoupiti před svůj parlament a spustit v jiné tonině. Mluvilo by se mu patrně snadněji asi takto: Rakousko chtělo vyrovnání trvalé, já uzavřel jen na deset let. Rakousko chtělo zvýšení kvoty, já nesvolil, Rakousko chtělo nám vnutiti společnou banku, já nesmluvil nic! Ejhle, nedotknutý program stran koalice! Jistě by jej bouřlivé volání »Eljén« přerušilo a teprve, když by měl tolik vyhráno, dodal by někdy průběhem jednání, že se o kvotě a o bance bude teprve jednat, přísně dle příkazu uherského státního práva, a že jistě najde pak formu, odpovídající nejlépe samostanému zájmu hospodářského života národa maďarského a státu uherského.

A o to, tušíme, je nyní spor, jak se k této politice klamu má postaviti ministrpresident rakouský a parlament vídeňský. Je-li posta-

vení barona Becka podle toho, aby na svých zádech vydržel žonglérské kousky pana dra Weckerla a smí-li a může-li pan baron Beck ručiti za rakouský parlament, že porozumí a bude chtět politice takové shovívavě přihlížet. Jiného výkladu poslední krise nesnese. Nelze mysliti, že by baron Beck, celý jeho kabinet a štáb s pány Maďary $^5/_4$ roku vyjednávali a aby jim pan dr. Weckerle zůstával a zůstal dlužen odpověď na otázku, kterou baron Beck položiti měl a musil a zajisté také položil v první hodině všeho vyjednávání. To pokládáme za vyloučeno, ačkoliv ... Dr. Weckerle prohlásil po společné audienci s princem Hohenlohem v květnu 1906 v oficiosním kommuniqué, že »otázky byly rozluštěny způsobem uspokojujícím«. Ráno kníže Hohenlohe podal svou demisi. Avšak ceníme zkušeností barona Becka výš, než místodržitele terstského.

Ani druhá eventualita není snadno přípustná: že by Maďaři se opět pokusili při této příležitosti vyzískati něco ze svých národních, rozuměj vojenských požadavků. Ty by alespoň dr. Weckerle nesměl zastupovat před korunou, tentýž dr. Weckerle, který převzal vládu s koalicí na základě smíru, spočívajícím hlavně v tom, že vojenské požadavky budou odstaveny až do doby, kdy »národ maďarský« po provedených volbách na základě nového volebního řádu projeví svou vůli.

Dnešní krise buďto znamená zdánlivou bitvu, koncentraci na zad uherské vlády koaliční, za hřmotného rachocení zbraní, anebo věrolomnost uherského kabinetu na účet rakouský. To rozhodnuto býti musí brzy. Tentokráte záležitost nesnese průtahu ani neupřímnosti. Rakouský parlament má se pustit do práce, vývoj vnitřní politiky skoro veskrz záleží na úspěchu vyrovnávací akce, a nelze tudíž očekávati, že by i ten parlament nynější chtěl hráti sebou jednak maďarskou komedii dále, ale na druhé straně se ve své snaze pracovní dal zdržovat neujasněnými a tísnivými poměry za Litvou. Rakouský parlament musí mít konečně dost síly, aby tuto neblahou periodu rakouské politiky i dualismu vůbec ukončil a trváme, že síly té mít bude.

Nikdo neví, jaké formy nabude za deset let poměr k Uhrám, ustálí-li se poměry tak, že stav, který nastane 1917, dodá vhodný materiál pro novou formu dualismu. Jisto však je, že při vší osvědčené životní síle rakouské monarchie podobných deset let jako 1897 až 1907 by způsobilo nedohledných škod. Proto bude zapotřebí, aby rakouský parlament a parlamentarism sesílil, aby se demokratisování rakouské moci zákonodárné vydařilo. Jako v uherské ústavě je sta-

novena ústavnost v Rakousku, zdravá, demokratická legislativa v Rakousku musila by působit i na poměry za Litavou. A způsobila by, že by každé budoucí vyrovnání nepůsobilo tak rušivě, ne-li ničivě na všechen politický život. Vůdcové demokratického parlamentu v Uhrách i v Rakousku dohodli by se o hospodářských i politických poměrech obou států daleko rozuměji a — slušněji, než jak jsme to uvykli se všemi premiéry od pana Bánffyho až po Weckerla. Pak v Uhrách nebude zapotřebí ani stavu ex lex, ani Fejerváryho, ani Fabricia. Co se stalo v Rakousku, musí dříve nebo později být provedeno v Uhrách. Rodiny Zichy, Tisza, Apponyi a Andrássy musejí se vzdát pachtu na vládu v Uhrách a bude pokoj. Strach, který magnáti bez rozdílu měli před návrhem Kristoffyho a před zavedením slušnějšího volebního práva, mají dosud, a který zastírají dosud stále stupňovaným nacionalismem a mučivým chauvinismem, je nejlepším důkazem, jak znamenitě by tento prostředek poměrům v Uhrách posloužil. S vážným, vskutku lidovým parlamentem v Rakousku maďarští násilníci nevyhrají již žádné půtky. Dovedli vítězit jen nad absolutismem a vládou § 14.

* * *

Řádky ty byly dopsány, když z Vídně chodily zprávy o stavu konferencí mezi bar. Beckem a dr. Weckerlem. Brzy kritické, brzy klidnější. »Az Ujság«, maďarský list oposiční — mimoděk a proti zvykům peštského tisku — pověděl o maďarské vládě a jejím počínání pravdu: »Situace dra Weckerla a koalice je proto nepříznivou, poněvadž je n e m o r á l n í. Dr. Weckerle má ve Vídni vymáhat, čemu nepřeje (rozluku banky) a koalice má schvalovat věci, které jí jsou proti srsti (zvýšenou kvotu a společnou banku).« Zde je jádro věci. Postup dnešních maďarských držitelů moci je vylhaný, neupřímný, skutečnostem ani dost málo neodpovídající a musí se dříve nebo později ztroskotat.

Tentokráte zdá se, že dr. Weckerle a jeho družina svou slabost cítili a nepustili se do velkých bojů. Naděje, že nám bude společnost s Maďary na dalších deset let zas »uštědřena«, se pobytem uherských ministrů ve Vídni nezmenšila. Jaké to vyrovnání bude, jaké vyvolá poměry v parlamentě a mimo něj, dovíme se, až vídeňský parlament se opět koncem října sejde. *Č.*

Dělnické nemocenské pojištění a jeho reforma.

Napsal Dr. Ladislav Jeništa.

Nemocenské pojištění jako instituce značného sociálního významu vžilo se a přineslo neocenitelné služby hmotné i mravní dělnictvu, malé břemeno, rozděleno na jednotlivce, představuje celkový kapitál, jehož síla stává se záchranou drobného lidu v případu neočekávané nehody a nedá se upříti, že malá mince chudých dlaní zhodnocena mocí pospolitosti, representuje se jako dočasná záchrana v nejtěžších chvílích, kdy ku stálému strádání přidružuje se neschopnost k povolání.

Rozkvět myšlenky pojišťovací srostl s rozmachem průmyslu a každý jednotlivec došel záhy přesvědčení, že cena individuelních úspor jest příliš nedostatečnou a nespolehlivou, kterýžto úkaz položil základ k systému spolčovacímu. V jednotlivých státech došla tato myšlenka různého rozvoje; zatím, co v Anglii tak zvané »Friendly societies« utěšeně zkvétaly, tak že již r. 1892 čítaly 8,320.262 členů a jmění společenstev obnášelo přes dvacet šest millionů liber šterlingů, provázena byla organisace podobného druhu ve Francii největší nedůvěrou, v Německu naopak zavedeno záhy nucené říšské pojišťování, které došlo nejvyšší sankce již dne 17. listopadu r. 1881. V říši Rakousko-Uherské došel systém německý napodobení se změnou zřízením pojišťoven teritoriálních. Celkový princip dělnické sebeochrany nesl se hlavně za trojím cílem, získati podpory v čas nemoci, pojistiti se proti úrazu a jeho následkům a zaopatřiti podpory v čas starobní invalidity, ač vedle těchto požadavků existuje ještě celá řada jiných důležitých otázek, jako na příklad pojištění proti nezaměstnanosti, osud těhotných dělnic a jiné problémy celkového sociálního i zdravotnického interessu. Nejlepšího relativného výsledku dosáhlo pojišťování nemocenské, méně uspokojivým jest úrazové, na posledním stupni však zůstalo pojištění invalidní a starobní, které nejlépe uspořádáno v Německu, kde od r. 1888 až do r. 1894 požívalo důchodu invalidního na 300.000 dělnictva.

Vývoj otázky, pojišťující dělnictvo, byl empirickým a postupem doby došel zdokonalení, ač dosud nestojí na té výši, jaké vyžaduje tak důležitý problém velké části lidstva, jak v ohledu sociálním, tak i zdravotním, a tím se stává, že vzrůstá nespokojenost a podceňování tak důležité potřeby, jako jest tato instituce, mezdní poměry dělnictva jsou tak bídné, že každý výdaj stává se mu břemenem, malý zaměstnavatel, jehož sociální postavení jest často horším než existence jeho dělníka, klesá pod břemeny zákona a každé nové vydání dovede ho jen popuditi, že nepřilnul k opatřením, byť byla sebe většího humanitního významu.

Pokud se týče organisačního systému, shrnuje vládní rada Wiener vady jeho v ten smysl, že dnešní uspořádání neodpovídá principu jednoduché formy a malých administrativních nákladů. Výtka tato vztahuje se více na organisace říše Německé a nemá, zvláště pokud týče se nemocenského pojišťování dělnictva, takového významu v našem mocnářství, kde je správa mnohem přehlednější a menších nákladů finančních vyžadující, vzdor tomu však i u nás třeba časových reforem, které by směřovaly nejen k zjednodušení manipulace a přinesly by zlepšení zdravotního stavu dělnictva, ale i ozdravily úlevou finanční poměry pokladen.

V Rakousku bylo v letech 1890—1899 dva tisíce osm set čtyřicet devět pokladen, z nich 19·6% okresních, 48·9% závodních, 27·7% společenských, 0·2% stavebních a 3·6% spolkových, počet členů průměrně obnášel 2,006.947; na království České připadá přes 40% všech pokladen a 30% v Rakousku pojištěných členů.

Pokud týče se finanční stránky, jevil se stav pokladen následovně:

V roce 1896 přijato bylo na příklad 19,105.648 zlatých, výdaje obnášely 15,215.549 zlatých, a to

na podporách	8,997.464 zl.,
lékařům	2,748.148 zl.,
za léky	2,010.785 zl.,
nemocnicím	984.931 zl.,
pohřebné	474.221 zl.

Reservní fond zvýšil se o 1,759.636 zl., tak že veškeré fondy v zemích rakouských representují kapitál v obnosu 13,898.428 zl. Finančí efekt byl ovšem u různých pokladen nestejný, tak že vzdor celkovému výtěžku bylo 111 pokladen passivních. Správní náklady obnášely 7·67% všech splacených příspěvků.

Celkový výdaj na jednoho nemocného dostupuje průměrně výše 1 K 62 h a to:

98 haléřů na podpory nemocenské,
30 haléřů na lékaře,
22 haléřů na léky,
12 haléřů na ošetřování v nemocnicích.

Výdaje nemocenských pokladen stále stoupají a příčiny zjevu toho sluší hledati jedině ve zdravotním stavu dělnictva, jehož zdraví jest rok od roku vysilujícím existenčním zápasem stále více a více ohroženo, tak že zevní vlivy fysické námahy při bídných životních podmínkách zanechávají stále znatelněji krvavou stopu v řadách pracujícího proletariátu. Právě ku zlepšení zdraví dělnictva má býti soustředěna veškerá pomoc povolaných činitelů a jen reformní snahy tohoto směru poslouží v největší míře lidskosti a finančnímu stavu nemocenských pokladen zároveň.

Instituce, pečující o zaopatření dělnictva v čas nemoci, měla by působiti i profylakticky a starati se o odstranění všeho toho, co jest zdravotnímu rozvoji pracujících tříd na závadu. Čím více zápas o život přiostřuje podmínky zdravého vývoje dělnictva, tím ostražitější má býti jeho stráž, která neměla by býti pouhým administrativním orgánem, ale i mravní záštitou a ochranou. Dnešní bilance zdravotního stavu dělného lidu jeví sice pozvolné, ale jisté jeho klesání, což při hygienickém pokroku zvláště v závodech velkoprůmyslu jest zjevem povážlivým. Sama statistika nemocenských pokladen ukazuje průměrné stoupání chorob u dělnictva; tak připadlo na 1 člena:

roku	1898	7·5	nemocenských dnů
»	1899	8·23	» »
»	1900	8·28	» »

počet úmrtí obnášel:

roku	1898	8·94‰,
»	1899	9·85‰,
»	1900	10·02‰,

počet nemocenských dnů:

roku	1898	5,022.482,
»	1899	5,316.765,
»	1900	5,469.196,

celkově roznemohlo se:

roku 1898 45·3% členů,
» 1899 51·4% »
» 1900 45·0% »

Celkový průměr zdravotního stavu členů nemocenských pokladen v Rakousku za desítiletí 1890—1899 jeví se následovně:

Rok	ze 100 členů se roznemohlo	na 1 člena připadá nem. dnů	ze 100 členů zemřelo
1890	49·8	8·01	1·03
1891	43·2	7·65	1·00
1892	45·2	7·97	0·99
1893	47·0	8·20	1·00
1894	43·3	8·05	1·00
1895	47·0	8·48	0·97
1896	45·7	8·35	0·34
1897	48·6	8·76	0·93
1898	48·1	8·71	0·91
1899	51·7	9·17	0·96

Průměrně rozstonalo se v Rakousku za těchto deset let 47·1% členů a z těch 0·97% zemřelo.

Poměr zdravotního stavu členů nemocenských pokladen nejlépe illustruje následující porovnání:

Rok	zemřelo	
	z 1000 všech obyv. ve věku schop. práce	z 1000 čl. nem. pokl.
1894	7·80	10·30
1895	6·16	10·30
1896	6·19	8·70
1897	6·45	10 70
1898	6·45	8·34
1899	6·80	9·85
1900	6·51	10·02

Z tabulky této patrno, že číslo úmrtí u členů nemocenských pokladen jest daleko vyšší, než u ostatního obyvatelstva stejného věku, což podmíněno jedině tím, že ve členstvu pokladen zastoupena je třída dělnická, zaujímající jedno z nejméně příznivých postavení v životním zápase.

V celém mocnářství Rakouském průměrně onemocní ročně 40% pojištěného dělnictva, ze kterého zmírá necelé jedno procento, dělnické pokladny v království Českém v obojím směru tento počet převyšují; srovnáme-li pak percentuální poměr onemocnění a úmrtí

v jednotlivých zemích soustátí, nabudeme následujícího průměrného přehledu:

Ze 100 členů nemocenských pokladen

	onemocnělo	zemřelo
Čechy	42·2	0·99
Morava	44·8	1·00
Slezsko	41·3	1·03
Vídeň	30·4	1·08
Dolní Rakousy	42·2	0·95
Horní Rakousy	37·4	1·04
Solnohrad	44·2	0·77
Štyrsko	43·3	0·88
Korutany	49·6	0·93
Kraňsko	38·6	0·77
Přímoří	49·8	0·90
Tyroly	48·7	0·73
Halič	34·6	0·66
Bukovina	29·6	0·53
Dalmacie	43·0	0·47

Podrobné pozorování příčin onemocnění a úmrtnosti pojištěného dělnictva v pokladnách poukazuje na určité, stále se opakující zjevy, souvisící s rozvojem sociální hygieny, a právě tento stálý úkaz v statistice nemocí a mortality dělnictva měl by se státi basí příštích reforem nemocenského pojišťování, neboť on jest základní příčinou jak neutěšeného zdravotního stavu dělných tříd, tak i finančních ztrát všech pokladen. V prvé řadě dlužno pozornost věnovati dvěma druhům nemocí, které vyžadují si největších obětí, a to na zdraví dělnictva i na peněžních ztrátách pojišťujících ústavů, těmi pak jsou tuberkulosa a časté vyskytování se úrazů.

Tuberkulosa jest typickou živnostenskou nemocí pracujících, vyskytuje se v každém věku a ve všech odvětvích povolání, jest chorobou každého kraje a decimuje řady proletariátu.

Dr. Pannwitz uvádí, že v Německu následkem tuberkulosy jest ve věku 20—24 let 54·8% dělnictva invalidním, ve stáří 25—29 let obnáší neschopnost k povolání 52·1%, u žen ve věku 20—24 let 54·6%, ve stáří 25—29 let 52·1% invalidity. Podobné zdravotní poměry panují i v Čechách, souchotiny jsou chmurným údělem mužů, žen, starců i mládeže; některé kraje a určitá odvětví mají mezi dělnictvem chorobu tuto jako rodinné dědictví, holá žebrácká dlaň,

tvrdost života a kašel přechází z otců na děti a přivádí skutečné vymírání celých rodin, nové generace nastupují a zápas o bytí vyžaduje nových obětí, nikde světlo lepší budoucnosti, a přece tak těžkým umírání, kdy nenastala noc ba ani večer života. Tuberkulosa řádí nejvíce mezi dělnictvem mladého a mužného věku a tím jest pro pokladny největším finančním risikem, a vzdor tomu, že celková úmrtnost jeví u ostatního obyvatelstva stálé klesání, vykazují nemocenské pokladny pozvolné stoupání jak ve statistice onemocnění, tak i v číslech úmrtnosti.

Při pokladnách království Českého připadalo na tuberkulosu nejvíce dní nemocenských ze všech nemocí, a to:

roku	1898	466.123
»	1899	491.764
»	1900	513.322.

V okresních nemocenských pokladnách za rok 1899—1900 zemřelo všech členů 3673, z čehož bylo 1246 úmrtí tuberkulosou, v pokladně při společenstvech zemřelo 828 osob, z nich 360 souchotinami, při pokladnách závodních 1822 členů, ze kterých schvátila tato choroba 873 pracovních sil, úhrnem během této krátké časové doby rozstonalo se tuberkulosou 11.123 osob. Uvážíme-li, že nemoc tato je zdlouhavou, vyčerpávající pravidelně veškerou zákonem povolenou dobu ku braní podpor, seznáme, do jak úžasné výše vzrůstají náklady na onemocnělé členy souchotináře.

Proti tuberkulose není specifického léku, vzdor tomu však jest chorobou vyléčitelnou, a zvláště mezi chudým lidem, kde bída a nedostatek jsou domovem, byla by pomoc účinnou. Zřízením státních ústavů pro tuberkulosní dělníky, kde i chudý nemocný mohl by se bezstarostně těšiti slunnému jitru a spokojeně bez vysilující práce aspoň po čas nejnebezpečnějšího stadia nemoci užívati bezplatných léků přírody, dosáhlo by se jistě v krátkém čase zlepšení zdravotního stavu tolika tisíců trpících a značné úlevy peněžnímu nákladu pokladen, které representují úspory jak dělnictva tak i podnikatelů.

Vedle úrovně sociální má na vznik a rozvoj souchotin vliv i povolání, určitá odvětví lidské práce vyznačují se nápadným počtem onemocnění i úmrtí zaměstnaných, ježto tuberkulosa jest typickou nemocí dědičnou, když ne právě v chorobě, tedy aspoň disposicí, měly by pokladny respektive jejich výkonné lékařské síly nejmladší své členy, pokud záměna povolání možnou, upozorniti na hrozící ne-

bezpečí. Kdyby jednomu člověku byla tato výstraha záchranou, nebyla by po léta snad marně vynaložená práce obětí.

Tuberkulosa jakožto nemoc živnostenská, hlavně drobné chudiny, vyžaduje ochranných hrází, položených sociální úpravou a odstraněním neb zmírněním hrotu životních zápasů, část iniciativy v tomto zápase budoucnosti patří pokladnám jako kruhům nejvíce interessovaným.

Druhou vážnou položku výdajů pokladen a pojišťovacích ústavů tvoří úrazy dělnictva. Ze členů nemocenských pokladen v Čechách roznemohlo se úrazem

roku 1898 17·7% zemřelo 0·4%
» 1899 14·5% » 0·3%
» 1900 18·2% » 0·3%

Průměrně z vyplacených nemocenských dnů připadalo na zranění u nemocenských pokladen v Čechách 16·5 dnů. Při zranění s nápadnou pravidelností vyskytují se úrazy v pozdních pracovních hodinách a u členů mladých, z čehož patrno, že v zájmu finančního stavu pokladen jest úprava sociálních pracovních poměrů, a to obmezení dlouhé vysilující práce a svěření nebezpečné práce dělníkům starším a zkušenějším.

K celkovému přehledu jednotlivých druhů onemocnění členů pokladen slouží statistika nemocí průměrem za léta 1898—1890:

Druh nemoci	Onemocnělo		Zemřelo		Počet
	abs. čís.	% členů	abs. čís.	% členů	nem. dnů
Nakažlivé nem. .	14634	2·23	237	0·03	215163
Tuberkulosa . .	11126	1·69	1419	0·36	490403
Zánět plic . . .	3850	0·72	422	0·06	124557
Katarrh průdušek	31671	3·78	331	0·05	505842
Poranění	55288	8·40	243	0·03	876612
Vener. nemoci .	1661	—	1	—	32342
Shlehnutí	14131	—	34	—	416147

Sledujeme-li podrobně výkazy chorob členů pokladen a přihlížíme-li k finanční stránce těchto ústavů, tu shledáme, že rozhodující význam spočívá ve věku nemocných a to v nebezpečí nemoci v mladistvém věku a ve velikém počtu onemocnění a úmrtnosti dělníků-starců.

Časté vyskytování chorob u mladých dělníků vysvětluje se zhoubnými následky výdělkové práce na nevyvinutý organismus, čehož důkazem jest vyskytování se onemocnění právě v krajích továrního

průmyslu, tak největší počet nemocí dělnického dorostu v Čechách vykazují Falknov (50·2%), Hořovice (62·17%), Rakovník (79·86%), Teplice (53·25%), Ústí n. L. (51%), Karlovy Vary (57·8%), největší počet úmrtí mladých dělníků připadal na okresy: Broumov (2·12%), Král. Dvůr (2·5%), Král. Hradec (2·5%), Jablonné (4·05%), Kadaň (1·5%), Karlín (1·6%), Liberec (1·8%), Trutnov (1·5%), Turnov (2%), Žlutice (3·5%), Litomyšl (2%). Nejmenší úmrtnost dělnictva ve věku 15—20 let vykazují okresy zemědělské (0·3—0·4%), a to: Benešov, Chrudim, Mělník, Pelhřimov, Roudnice, Rokycany a Sušice.

Roku 1900 onemocnělo v Čechách ze členů pokladen:

Ve věku 15—20 let	63.369
» » 20—40 let	154.824
» » 40—60 let	65.521
přes 60 let	13.612

zemřelo:

Ve věku 15—20 let	701
» » 20—40 let	2.808
» » 40—60 let	2.031
přes 60 let	1.074

Průměrně v království Českém dle věku za léta 1898—1899 zemřelo a onemocnělo členů:

Rok	1898				1899			
Stáří členů . .	15-20 l.	20-40 l.	40-60 l.	přes 60	15-20 l.	20-40 l.	40-60 l.	přes 60
Onemocnělo ze 100	40·55	40·48	45·97	56·64	51·22	52·25	62·32	78·66
Zemřelo ze 100	0·48	0·79	1·12	4·84	0·51	0·78	1·81	5·62

Z uvedeného patrno, že poměrně největší počet onemocnění připadá na dělnictvo v mladém věku a ve stáří přes 60 let, nejmenší úmrtnost jeví dělnictvo mladé, největší dělníci, kteří překročili šedesátý rok. Dělnické nemocenské pojištění jako instituce sloužící ku blahu drobného pracujícího lidu jest aspoň částečným projevem humanity, neboť ono poskytuje aspoň na obmezenou dobu jemu záruky existenční, a to právě, kdy bída v nejstrašlivějších odstínech vykořistila by chvíle neschopnosti mozolné dlaně, malá peněžitá podpora, na kterou nucen jest dělník si sám platiti, aspoň částečně zachraňuje tělesně i mravně na tisíce pracujících od zoufalství a právě tato důležitost svépomoci má státi na pevných základech a stálým

zdokonalováním poskytovati bezpečnější a bezpečnější budoucnost těm, kde v neštěstí jiné pomocné ruky nestává.

Humanní tyto ústavy vyžadují všemožné podpory státu, oběti u zaměstnavatelů a úcty a důvěry členstva, jen touto pospolitostí a součinností vzroste símě v kmen, v jehož stínu bude možno i chudému nemocnému dělníku spokojeně si oddechnouti po dobu, kdy zbaven jest svého denního výdělku.

Kde vězí překážka tohoto ideálního pokroku humanních těchto zařízení? Vady administrativní, jichž principem má býti ucelená, jasná jednoduchost, nepodlamují síly pokladen tak, jako nedostatky našeho sociálně-hygienického života a v reformě těchto kotví i lepší budoucnost dělnických pokladen.

Nynější nedostatky v tomto směru dají se formulovati následujícími požadavky:

Zřízení státních ústavů pro tuberkulosní dělnictvo.

Obmezení pracovní doby přes čas. (V Rakousku pracuje tak 39% dělnictva.)

Obmezení a úprava pracovních podmínek mladého, nedospělého dělnictva.

Zavedení invalidního pojišťování starých dělníků.

U nemocenských pokladen v Čechách jest 2·8% dělnictva přes šedesát roků s počtem onemocnění 42‰ a mortalitou 15·1%. V Německu zavedeno invalidní pojištění od r. 1889 a důchodku invalidního požívalo přes 300.000 dělnictva, což znamená, že kdyby v Rakousku podobné pojištění bylo zavedeno, ubyla by pokladnám ročně starost o 66.495 dělníků, kteří následkem stáří vysazeni jsou častému onemocnění a veliké průměrné úmrtnosti.

Revise administrativních nedostatků nemocenského pojišťování nemůže způsobiti radikální změny v ozdravění poměrů pokladen, základní reforma souvisí se sociálním životem členstva, a tomu má býti věnována hlavní pozornost, a spojí-li se v tomto směru pokladniční úřady s lékaři, vzroste z práce obou materiál dokumentující hlavní příčiny častého onemocnění a veliké úmrtnosti dělnictva, ku které nebude moci přihlížeti netečně moc zákonodárná.

Lepší budoucnost dělnického nemocenského pojišťování kotví v uspokojivých životních podmínkách členstva a ne v kancelářském prachu pokladen, administrativní reforma může přinésti prospěch, nikoliv však obrození v základě, kořeny tohoto kotví ve tvrdé, drsné půdě životních podmínek dělnictva, uhnětené a vyprahlé bojem o život.

K rozvoji Prešpurska.

Přirozeným středem soustátí rakousko-uherského je onen kraj, kde vlévá se Morava do Dunaje. Morava odděluje tu svým tokem obě polovice, Rakousko i Uhersko, a zároveň pojí k Dunaji třetí podstatný celek státotvorný: země české. A také fakticky v tomto kraji nalézáme hlavní město říše — Vídeň a hned naproti němu bývalé hlavní město uherské — Prešpurk.

Zadíváme-li se na toto centrum říše a pozorujeme-li je bedlivěji hlavně se stanoviska národopisného, překvapí nás okolnost, že zde se dotýkají navzájem základní národní celky říše: celek československý, německý a maďarský. Překvapí nás, že 40 *km* od Vídně na východ rozkládá se již území, obývané naším národem. Vsednete-li dokonce ve Vídni na vlak, můžete již za hodinu státi na břehu Moravy a zdraviti odtud své národní bratry.

Těmto našim soukmenovcům je dáno prostým vývojem věcí důležité postavení. Podávají si jménem naším ruce s národem německým a maďarským a je zcela přirozeno, počítáme-li s rakouským soustátím do budoucnosti, že nemůžeme, než přiznat obyvatelům na uherském břehu řeky Moravy veliký význam politický.

Ovšem že dělí nás hranice politická a my jsouce daleci všeho romantismu, nebudeme ji rušiti, ale vědomí národní jednoty, které jde i přes hranice států, je v nás, ať chceme nebo nechceme — vždyť obrození národní nedělo se zvlášť v Čechách a zvlášť na Slovensku — ale je výslednicí žití národního celku. Kollár, Šafařík, Palacký nedali svou práci jen jednomu kmeni, ale celému národu od Domažlic až po Užhrad.

A toto vědomí vnuká nám přesvědčení, že Slováci, i když jsou a zůstanou politicky odděleni, půjdou tak, jak jíti musí: dle ideálů našich společných obroditelů. A to je nám jistě nejlepší zárukou, že politika česká a slovenská budou se vždy harmonicky doplňovat.

Prešpursko a jeho lid má úkol nejen v politice slovenské v mezích zemí uherských, ale také úkol v společné politice rozličných zemí

a národů celé říše. Význam jeho rozšiřuje se i přes hranice do kraje slováckého na Moravě a není jistě náhodou, že tomuto kraji vytkl již Havlíček velikou národní důležitost. A právě celou svou povahou jsou si oba kraje velice blízké. Jde-li Čech nebo Moravan na Slovensko přes východní hranici moravskou, pozoruje ihned, že je mezi lidem, který se od moravského značně liší. Jdeme-li však z Moravy na jih, nepostřehneme rozdílů. V Prešpursku nevane ještě onen čistě uherský vzduch: nemyslíme tím zpátečnictví, které se pomalu stává s pojmem Uher nerozlučitelným, ale odlesk onoho zvláštního ducha, který mají do sebe Uhry v řadě ostatních zemí. Prešpursko je pravým přechodem z Moravy na vlastní Slovensko.

Příčiny toho vysvětlí nám historie i zeměpisná poloha kraje. Prešpursko bylo vždy ve velice úzkém spojení s touto polovicí říše, nebo — lépe řečeno — s jejími representanty, když ostatní části Uher žily svůj život podstatně jiný: měnily vladaře, dostávaly se v područí Turků, slovem, byly již velice blízké proudům, které hýbaly Východem Evropy a hlavně ovšem Balkánem. Také padá na váhu, že Prešpursko je jediný nížinatý okršlek Slováky obývaný. Všichni ostatní bydlí na vysočině hornouherské.

Takovým způsobem jsou fakticky obyvatelé moravského Slovácka a Prešpurska pojítkem mezi příslušníky národa v zemích českých a uherských.

V jakém postavení je dnes Prešpursko — kraj pro nás tak důležitý?

Slovensko dle charakteru lze děliti na tři části: na Prešpursko, okršlek horních stolic a okršlek stolic jižních, jihovýchodních a východních. Prešpursko zaujímá 11 okresů a to tři ze stolice prešpurské (prešpurský, malacký a trnavský), sedm okresů ze stolice nitranské (nitranský, fraštácký, myjavský, novoměstský, píšťanský, senický a skalický) a okres trenčínský ze stolice téhož jména. Ostatní okresy ze stolice nitranské a trenčínské zahrnujeme do druhého okrsku.

Co do poměrů národnostních jeví se na Prešpursku značná smíšenost. Stolice prešpurská má sice jen dva okresy maďarské, ale přes to dosahuje její smíšenost té výše, že Slováci činí 50% obyvatelstva. Stejně jeví velikou smíšenost stolice nitranská (73%). Naproti tomu jeví se v okršku horních stolic (do něhož počítáme stolice: oravskou, liptovskou, trenčínskou, zvoleňskou, turčanskou i těkovskou) veliká převaha živlu slovenského (okolo 90%). V jižních, jihovýchodních a východních stolicích, jež tvoří třetí okršlek, jest jen ve stolici spišské a šaryšské většina slovenská, v ostatních šesti tvoří Slováci menšinu.

Prešpurko zaujímá asi $^1/_6$ všeho Slovenska. Je to kraj určitě vymezený a cele harmonický. Je ohraničen třemi řekami na západě, jihu a východě: Moravou, Dunajem (vlastně nár. hranicí) a Váhem (s výběžkem k Nitře) — čtvrtou stranu uzavírá zemská hranice moravská. Na příč táhne se v tomto čtverci mírné pásmo Malých Karpat, jinak jest půda nížinatá a protkána říčkami. — Obyvatelstvo je většinou zemědělské a hlavně živí se vinařstvím, ovocnářstvím, včelařstvím a zelinářstvím. Je tu však i několik starých měst, v nichž je již i probudilý živel živnostnický. Poblíž Prešpurku je to Trnava, Svatý Jiří, Pezinek, Modra, v Považí: Frašták, Nové Město nad Váhem, Trenčín, při hranicích moravských Uh. Skalice a Holíč.

Kraji vévodí Prešpurk, který roste na velkoměsto (r. 1900 měl 68 tis. obyv.), s obyvatelstvem trojí národnosti. Je tu podle úřední statistiky $^1/_6$ Slováků, ⅓ Maďarů a ½ Němců (z nich 7 tis. židů). I když připustíme věrohodnost těchto cifer, je přece Prešpurk velice důležitým městem pro Slováky, neboť má nejvíce Slováků z velikých měst uherských, jež souvisí s územím slovenským.

Hlavně tři zjevy poslední doby obrátily pozornost naši k tomuto kraji a ukázaly v plném světle žírnost jeho půdy: jsou to předně výsledky loňských voleb do uherského sněmu, pak sociálně-demokratické hnutí slovenské a konečně lidová činnost hospodářská.

Slováci mají sedm poslanců. Z těchto sedmi poslanců byli zvoleni na Prešpursku čtyři. Na ostatní Slovensko připadají jen 2, na Dolní zemi 1. Kdyby bylo voleno na celém Slovensku v poměru, v jakém volilo Prešpursko, musili by míti Slováci aspoň $6 \times 4 = 24$ poslanců. Nota bene, jsou zde také okresy, kde již o předposledních volbách voleno slovensky, tedy okresy, kde se na národního kandidáta již uvyklo.

Z tohoto fakta vychází na jevo veliká pokročilost Slováků na Prešpursku. Stínem, který na tyto potěšitelné poměry padá, je okolnost, že z těchto čtyř poslanců byli tři katoličtí duchovní, což ukazuje, že v lidu není ještě vyvinut smysl pro odcírkevnění politického života. Věc sice vážná, ale nikoliv nebezpečná, protože když se v okrese perinském prešpurský kaplan dr. Jehlička ze strachu před politickým vězením mandátu vzdal — volil letos lid opět slovensky — třeba že tentokráte občanského kandidáta.

Ostatně nejlepším dokladem pro tvrzení, že zde klerikalism nebude silnější než jinde, třeba že černá Trnava — slovácký Řím jí říkají — svou staletou prací jezuitskou vykonala v tomto kraji mnoho neblahého — je slovenská sociální demokracie, založená r. 1905.

Pešťští slovenští dělníci učili se od Maďarů, ale do lidu i venkovského, tak jako to vidíme u nás, vnikl socialism z největší části na Prešpursku, působením Moravy a Vídně. Tak na př. slavil se letos první máj slovenské soc. demokracie význačnějším způsobem na devíti místech. V Budapešti společně s Poláky, na horním Slovensku na třech místech (Mikuláš, Ružomberk a Žilina), v malém Prešpursku však na 5 místech (Trenčín, Trnava, Prešpurk, Děvínská Ves a Nové Město n. Váh.).

Sociálni demokraté slovenští mají již svůj sympatický orgán čtrnáctidenní »Napred« (»Slov. Robotnické Noviny«), který vychází v Prešpurku (Dunajská ul. 48. Předplatné na celý rok K 2·—) již tři léta. Slovenští soc. demokraté udržují čilý styk s českými, doporučují v listě české brožury a knihy, učí se od českých soudruhů hlavně socialistické agitační praxi, jak se u nás vyvinula.

Konečně je to hospodářské působení, které musí upoutati naši pozornost. Od moravských hranic postupuje do země hnutí směřující k vymanění z hospodářské závislosti: zakládají se velice hojně konsumní spolky a peněžní ústavy.

Ústavů peněžních nalezneme na Prešpursku 58. Z nich je 13 slovenských a 45 maďarských a německých. Naproti tomu v horních stolicích, které mají mnohem větší rozlohu a kde je živel slovenský skoro výhradní — je 18 slovenských a 29 maďarských ústavů. V ostatních župách jsou jen 4 slovenské a 68 maďarských. Pozoruhodno je, jak nápadný je lepší poměr na Prešpursku, než v horních stolicích. Tam připadá jeden ústav asi na 28 tis. Slováků, zde na 41 tisíc.

Nejposledněji založena byla banka v Prešpurku samém. Je zajímavo přihlédnouti blíže na tyto Slováky, kteří znamenají nového ducha na Slovensku, totiž kteří nebojí se již konečně veřejně se Slováky zvát a neváhají ani veřejně národně pracovat.

Slovenskou banku v Prešpurku zakládá 9 občanů prešpurských, 6 modorských, 9 výnorských, 2 pezinští, 4 račišdorfští a 45 z jiných obcí okolních. Ze všech těchto zmíněných je dle zaměstnání: 47 rolníků, 9 vinařů, 6 řemeslníků, 3 kupci, 3 hostinští, 3 faráři (1 evang.), 2 mlynáři a 2 majitelé domu. Jak patrno, hnutí jest čistě liďové, lid zachvácen je vlnou pokroku, která jej neopustí, až donese jej do nových poměrů.

Pohyb na Prešpursku ukazuje nám postupující probuzení našeho národa. Odtud vyšel popud k boji (»Hlas«) proti fantastické poli-

tice turčanské, zde vzniká pravá energie a budí se slovanské sebevědomí silněji, než všude jinde.

Než přece to pravé slovenské vědomí ještě dříme. Když čtete referáty o řečech slovenských poslanců na sněmu uherském, nemůžete se zbavit pocitu, že je tu ještě příliš mnoho poníženosti, příliš ústupků maďarské státní myšlence (ne uherské!) — jako by Slováci nemohli být dobrými příslušníky svobodných (ovšem svobodných!) Uher, když budou se otevřeně hlásit všude a vždy k národu českému!

Dne 15. dubna t. r. dokazoval na př. ve sněmovně uherské poslanec farář Kollár, že Slováci nechtějí od Uher, a odůvodňoval své tvrzení tímto způsobem: »My víme, že každý jiný národ slovanský by řeč slovenskou pohltil, ale pod žezlem maďarským nemusíme se o svou řeč tak bát — proto jsme věrní synové Uherska.«

Tak naivních a podivných důvodů Slovákům snad netřeba!

Slováci musí se ještě pádněji přesvědčit, že marně čekají něco od maďarské blahovůle, z lidu probudilého musí proniknout do politiky otevřenost, demokratičnost a sebevědomí, které nezapírá ani neseslabuje národní souvislosti, která je již jednou faktem a čeká, že dostane se jí jen toho, čeho si v krušném boji vydobude.

Pak nalezne slovenská politika sama sebe, pak bude imponovat Maďarům, bude bližší i našemu srdci a spíše ve shodě s naší tradicí celonárodní.

Pak také dostane teprve pravý zvuk heslo, znějící dnes Slovenskem: Za tu našu slovenčinu! Načrtl *J. Štěpánek.*

Politické frakce a společenský život v Bulharsku.

Sděluje Al. Nedělkov.[1]

Ze stati o osvětovém hnutí v Bulharsku[2] čtenář poznal, jak v mladém knížectví si prorazily cestu všechny kulturní, politické i společenské směry západu. Zdá se, jako by Bulharsko bylo udělalo neuvěřitelný pokrok ve svém samostatném politickém životě, neboť tento jest vyjádřen řadou politických stran a částečně i osvětovými spolky a korporacemi.

Politické proudy v Bulharsku jsou representovány velkým počtem politických stran, kol nichž jsou sorganisovány větší nebo menší massy lidu. Tyto strany rozhodují o ideálech státu a o historické úloze, kterou má hráti naše knížectví na Balkánském poloostrově. Pojednáme zde hlavně o oněch politických skupinách, které vyjadřují náš soudobý politický život. Jejich vznik nás bude jen potud zajímati, pokud by byla sociologovi dána příležitost, porozuměti jejich »raison d'être« a jejich politické úloze.

Dnes máme v Bulharsku následující sorganisované strany: narodnjaška, demokratičeska, progresivno-liberalna, narodno-liberalna, radikalno-demokratičeska, orthodoxalno-socialističeska a revisionističesko-socialističeska.

Strana narodnjaška je co do počtu největší a byla založena Dr. Stoilovem. Dnešním vůdcem této strany je Iv. Ev. Gešev, zámožný bulharský inteligent. Tato strana byla poprvé u vlády roku 1894, před tím vlastně neexistovala. Bylať založena přičiněním vlády Stoilovovy, které tento použil, aby získal pro svou stranu přívrženců. Členy této frakce jsou zámožnější občané, co do politického přesvědčení umírnění rusofilové a jejich ideálem jest připojení Makedonie k Bulharsku. Tato strana, když byla u vlády, vydala několik zákonů, jimiž měl býti zlepšen stav dělnictva. Gešev vypracoval zákon o po-

[1] Stať byla napsána v letě 1906.

[2] Viz »Osvětový ruch v Bulharsku«. »Naše Doba« č. 3. roč. XIII.

vzbuzení domácího průmyslu a o řemeslnických organisacích. Narodnjaci podnikli velký počet staveb, které dávali provádět většinou svým přívržencům. Při prvních volbách do parlamentu narodnjaci použili násilí, ba místy došlo i ke krveprolití. Tímto způsobem si získali většinu v parlamentě. Oposice měla pouhých deset osob! Většina se řídila ve všem vládními rozkazy a přáními, udržována jsouc vládní policejní mocí. Vláda mohla dát do parlamentu všechny kredity, nevylučujíc ani t. zv. bezpodmínečných fondů (bezuslovny fondove = fond, ze kterého se nemusí skládati žádných účtů), jimiž vůdcové narodnjaků zakoupili straně velikou budovu a založili svou pokladnu. Jinak strana nemá žádného programu. Narodnjaci ponechávají vše centrálnímu klubu a jediným výrazem jejich programu je Gešev. Proto jejich provinciální organisace (organisace malých měst a vesnic) jsou naprosto fiktivními. Dnes tato frakce jest nejoposičněji naložena proti vládě; poněvadž však doufá, že co nevidět se dostane ku vládě, hledí co možná zalichotit knížeti, jenž svou blahosklonností rozdává moc a stará se i při sebe malichernějších případech kompromitovati jemu nepříznivou vládu. Vyhovování narodnjaků knížeti dostihlo svého vrcholu, a tato strana byla první, jež se sama pojmenovala »vláda jeho královské jasnosti knížete«. Ze všeho uvedeného jde na jevo, že strana narodnjaků se neřídí vlastně žádnými ideami, a skládá své naděje na Rusko. Hlavní zásluhou její je provedení několika zákonů hospodářské povahy. Representují ji zámožní lidé, z nichž mnozí jen přičiněním vlády dostali se ke jmění, sám Gešev pak, člověk dosti schopný a nadaný, je pojítkem mezi stranou a knížetem. O orgánu této strany »Miru« není co říci: strana se v listě vůbec nevychovává a nevzdělává, což je ostatně samozřejmé, jelikož strana nemá a nestará se vypracovati si určitý program, dle něhož by se řídila. Strana nesvolává též žádných sjezdů; před dvěma léty narodnjaci se sešli v Sofii, by oslavili 10leté jubileum strany. Na tomto »kongresu« nebylo žádných delegátů, ani jednotlivých organisací, sešlo se tam jednoduše asi 2000 lidí, by provolávali slávu Geševu a aby imponovali knížeti. Fiktivní ideál narodnjaků doznal zvláštní fiasko za doby války řecko-turecké roku 1897, kdy politika strany, co se týče Makedonie, byla passivní, narodnjaci nedovedli použít příležitosti a požadovat na Turecku zlepšení stavu v Makedonii. Nejsou tudíž narodnjaci v pravém slova smyslu žádnou politickou stranou, nýbrž skupinou lidí, kteří chtějí pomocí vlády žíti lehce a vesele. Svou mocí lákají lid, jenž byl za jejich vlády terorisován.

F r a k c e d e m o k r a t i c k á je nejdůležitější stranou politickou. Zakladatelem je Petko Karavelov, který před třemi léty zemřel. Byl to jeden ze vzácných státníků Bulharska a ačkoli neměl theoretického vzdělání, znal dobře potřeby země. K této straně patří velký počet inteligentů. Teprve před třemi léty demokraté si sestavili program; do té doby byl straně Karavelov vším. Za doby koaliční vlády (demokratické a progresivně-liberální) Bulharsko žilo opravdově konstituční život. Demokraté vždy se starali, aby výdaje státu byly přiměřené a hleděli, aby se jednalo ve všem podle zákonů. V tomto ohledu jejich politika byla reální; jejich ideálem jest připojení Makedonie k Bulharsku.

Vlivem intelligentů, kteří k této straně patří, demokraté byli přinuceni svolávati každý rok kongresy. Následek jednoho z těchto kongresů bylo vypracování programu, jímž se má strana vésti (1903). Dle tohoto programu nejvyšší moc patří lidu. Tato moc je zosobněna v knížeti a parlamentu, který nesmí býti rozpuštěn, aniž by byl svolán a konstituován. Kníže má právo jmenovat prvního ministra: ostatní ministry volí ministr-president z poslanců. Demokraté chtějí samosprávu obcí. V programu se dále projektují opatření, týkající se hygieny, pravidelného chodu školních záležitostí a nesesaditelnosti soudců. Státní rozpočty se mají dle demokratů určovati parlamentem, a parlament ze zásady nemá povolovati žádných bezpodmínečných fondů. Cestovní daň[1] (pътna povinost) má být zrušena a místo ní se mají platiti daně ze jmění: z dědictví se mají platiti progresivní daně. Daně mají býti přímé a nepřímé; státních půjček má býti co možná méně; nad financemi má býti zavedena přímá kontrola. Dále dle programu strany osoby ženské nemají míti právo děditi nemovitosti polní. Pozemkové majetky, které patří státu, nemají přecházeti do privátních rukou. Co se týče průmyslu, strana chce změnu zákona pro podporování místního průmyslu. Dále mají býti založeny technické kursy cestujících mistrů, učitelů, nezávislé od odborných škol. Strana demokratická je proti každému zákonu, jímž by se donucovali živnostníci a řemeslníci organisovati se ve spolky. Nákladné vojsko má býti zmenšeno v poměru ku prostředkům lidu.

To jsou hlavní body programu strany demokratické, která dnes je spravována centrálním bureau s Malinovem v čele. Provinciální bureaux strany nejsou sorganisována dobře; v tom nestojí výše frakce

---

[1] Tuto daň musí každý platit; z ní se uhrazují různé výlohy na upravování cest. Kdo nemůže ji platit, musí určitý počet dnů pracovat na silničních pracích.

narodnjašské. Přes to však strana, když byla u vlády, nepoužívala při volbách násilí, vládla v duchu konstituce a nezneužívala vládních prostředků (nekradla, jak se to u nás říká) jako strana narodnjašská, Stambolisté (nynější vládní strana) nebo strana liberální.

Někteří z členů strany myslili, že program strany je nedostatečný a že nezajišťuje úplně konstituční správu, i odtrhli se a založili zvláštní frakci — radikálně-demokratickou. Nepopíratelně však nejdůležitější politickou úlohu v Bulharsku hraje strana demokratická. Orgán »Prjeporec« dosti věcně mluví o různých státních a hospodářských otázkách a snaží se vyjádřiti stanovisko, jež strana zaujímá. Vůči úředníkům strana hledí býti spravedlivou a nepropouští jich bezpodstatně. Vůbec demokratická strana je nejmírnější frakcí v Bulharsku. Ona imponuje svým jednáním lidu a udržuje v něm naději ve splnění národních ideálů; strana vždy hleděla omeziti libovůli knížete a málokdy se pronajímala jeho ctižádosti.

Progresivno-liberální strana se neliší svým programem podstatně od frakce demokratické. Hlavní rozdílnou črtou je, že slepě důvěřuje Rusku — progresivní liberálové jsou ultra-rusofily. Očekávají, že Rusko osvobodí Makedonii a připojí ji k Bulharsku. Členové této strany postrádají určitého rozhledu — brzy jsou narodnjaky, brzy zas progresivno-liberály. Svou činností tato strana neliší se mnoho od narodnjaků. Rozdíl spočívá v tom, že se vystříhají zneužití moci (krádeže). Chefem progresivních liberálů je Danev. Frakce se pokoušela o spojení s narodnjaky, avšak otázkou o vůdcovství bylo sjednocení překaženo. Podobně jako narodnjaci nemají též progr. liberálové zdravých organisací venkovských. Program je vypracován a vnucen centrálním bureauem, jež pro stranu progresivní jest vším.

Co se týče liberálů, směle můžeme říci, že nadělali zemi velkých škod. Liberální strana je parodií liberalismu. Když r. 1898 liberálové byli u vlády, nastaly četné srážky lidu s vojskem k vůli zamýšlenému zákonu o desátku, který vzbudil revoluci mezi sedláky. Liberálové liší se od narodnjaků tím, že nemohli odůvodniti své zneužívání moci (peněz), pročež liberální vláda, resp. její ministři byli odsouzeni národním sobraniem (parlamentem) (za doby pamětihodné koaliční vlády demokratů a progresistů). Je to charakteristický zjev pro mladé knížectví, jelikož poprvé byli souzeni a odsouzeni ministři. Tím tato frakce je skoro vyškrtnuta ze stránek politické historie Bulharska. Členové strany liberální jsou většinou bývalí

státní úředníci a zneužívatelé státních kapitálů. Tito lidé očekávají od frakce zlepšení svého stavu. Proto též se starají zalíbiti se jakýmkoliv způsobem knížeti. Očekávají dostati se opět k vládě, jelikož nynější vláda amnestii dala »liberálním« ministrům.

Nynější vládní strana je národo-liberální, též stambolistickou, dle jména jejího zavražděného (r. 1895) chefa St. Stambolova. Příchod Stambolistů před 2 léty ku vládě je zjev charakteristický pro politickou zralost národu bulharského. Pád vlády stambolistů r. 1894 byl přijat lidem s nemalou radostí, poněvadž vláda národních liberálů byla hotovou tyranií pro občany. Stambolisté v oposici byli velmi slabými, počet jejich poslanců byl 3—7. Dnes Stambolisté mají velikou většinu asi 80 lidí. Dostali se ku vládě jedině libovůlí knížete. Nár. liberálové nemají zvláštního programu a též ho nepotřebují, pokud jejich chefem jest D. Petkov. Stambolisté nejlépe umějí využitkovati slabosti bulharského lidu; nedělají takových hloupostí jako liberálové, nejsou též tyrany, jakými bývali; minulost je naučila nevzbuzovati hněv lidu. Národo-liberální vláda není rusofilskou, jakou bývala. Vládne již 3 roky, ale nevyvolala posud, ač vládne stambolisticky, žádných nepokojů. Charakteristickým jevem jest, že prof. Šišmánov, původce všech liberálních změn ve školních záležitostech, je ministrem této vlády. Šišmánov je úplně nezávislý na vládě, jelikož vladař k němu chová zvláštní důvěru. Stambolisté, ačkoliv nejsou spokojeni se Šišmánovem, nechávají ho ve svém kabinetě, poněvadž opatření, jež udělal ve školních věcech, napomohla mnoho ke spokojenosti učitelstva, z čehož Stambolisté mají nemalý užitek. Na Šišmánova nemohou míti žádného vlivu, poněvadž je závislý hlavně na knížeti a Stambolisté se knížete takořka bojí a hledí se mu co možná zavděčiti. V tomto ohledu jsou velmi upřímnými. Petkov několikráte prapodivně prohlásil před parlamentem, že za svou moc má co děkovati jen knížeti. Fakticky Petkov je ministrem-presidentem, ačkoliv titul ministra-presidenta má ministr R. Petrov (bývalý ministr války), který nemá svých přívrženců. Vyjma školní politiku Stambolisté porušili mnoho zákonů a bohatě využitkovali státní pokladny. To však jim nepřekáží, aby nezůstali u vlády. Lid neprojevil formálně svou nevůli proti Stambolistům, ačkoliv počítá národní liberály za lidi po liberálech nejhorší. Ostatně vinny jsou všechny jmenované strany; jsou jen v passivní oposici, aktivními jsou pouze při volbách poslanců.

Společnou charakteristikou všech těchto stran je, že žádná není dobře sorganisována. Nemají časopisů; noviny, které vydávají, ne-

jsou orgánem, v němž klidně by se posuzovaly různé otázky — strany se nestarají zformulovati své politické ideály. Částečně výjimku dělají progressisté a demokraté. Společnou vlastností všech těchto frakcí je neurčitost. Šálí lid, že chtějí osvoboditi Makedonii a připojiti ji k Bulharsku. Jménem této fikce hlasují pro báječné přímo kredity ministerstvu války, v němž vůbec pány nejsou. Vojenskou politiku vede jen kníže, a žádná z politických stran na ni nemůže míti naprosto žádného vlivu. Ministrem války není poslanec, nýbrž knížecí přívrženec. Proti knížeti tyto strany politiky nevedou, naopak hledí co možná se zalíbiti Ferdinandovi, neboť odměřování účasti na vládě záleží hlavně na něm. Žádná vláda, vyjma koaliční vládu Danev-Karavelova, nebyla dosazena národem.

Členové těchto politických frakcí jsou většinou lidé nevzdělaní (sedláci), kteří se spokojují frásemi svých chefů; sociální a politické doktriny pro ně nemají žádné ceny.

Z toho všeho čtenář může pochopiti, proč naše intelligence pohlíží tak skepticky na všechny tyto frakce, které již 28 let řídí Bulharsko. Naše intelligence, která se vzdělává v duchu západu, nenašla výrazu svých ideí a přesvědčení v žádné. Proto též se dostala z jedné krajnosti do druhé. Ona část intelligentů, kteří se smířili se »zásadami« politických stran a přidala se k nim, byla nucena se vyrovnati ostatním členům frakce a spokojovati se frásemi vůdců. Ona část pak, která zůstala věrna svému přesvědčení, musila rozhodnouti dilemma: buď zorganisovati stranu novou, anebo zůstati neutrální.

Tím si vysvětlujeme vznik a sesílení strany socialistické a radikálně-demokratické. Naše intelligence, špatně seznámená s poměry země, myslila, že jediná spása vlasti je v socialismu. Takové pojímání bylo logickým následkem, poněvadž naše politické strany se nepostaraly napsati něco o otázkách sociálních a politických, o nichž na západě se tak mnoho píše. Veliká většina naší intelligence nezná cizí řeči, proto se musila spokojiti tím, co jí dali naši politikové. Socialisté nejlépe dovedli použít této příležitosti. Ještě nebyla ani dobře zorganisována strana socialistická a naše literatura byla obohacena značným počtem překladů spisů socialistických. Překladatelé vybírali většinou tendenční spisy socialistických autorů ruských, francouzských a německých. Intelligence, zvláště pak vesničtí učitelé a žáci středních škol, kupovali a četli tyto knihy a tak si utvořili názor, že spása vlasti je jedině v socialismu. Prodchnuty touto ideou intelligentní učitelé a gymnasisté pohlíželi nedůvěřivě na každou

knihu, sepsanou nesocialistou. Tím způsobem byla připravena půda učení socialistickému a socialistické organisaci. Spokojíme se jen krátce charakterisovati bulharský socialism, jehož vývoj je zapříčiněn pouze socialistickou literaturou a ústní propagandou.

Socialistická strana existuje v Bulharsku již přes 10 let. Během této doby strana položila zdravé základy svým politickým organisacím ve všech důležitějších městech. Mimo časopisy »Novo vreme« a »Den« má ona rozsáhlou literaturu překladovou. Do bulharštiny byly přeloženy všechny drobnější spisy Plechanova, Kautského, Lafarguea, Lassalla, Guesda, Jaurèsa a mn. j. Ze spisů Marxových nejsou přeloženy: »Kapital« a »Heilige Familie«; všecko ostatní je přeloženo. Z Engelsa není přeloženo: »Anti-Dühring« a »Ursprung der Familie«. Zvláště ruské marxistické spisy krášlí naši socialistickou literaturu; mnoho francouzských a německých socialistických spisů je přeloženo z ruštiny. Vlivem této literatury strana socialistická pohltila velkou část naší intelligence, zvláště pak vesnické učitele. Tímto způsobem socialistická propaganda získala si rozsáhlou půdu. Bulharským socialistům nezbývalo než hlásati, že jediná spása vlasti je v socialismu a že měšťácké strany nejsou schopny jiného než krásti a šáliti lid. Své doklady socialisté brali výhradně jen z přeložené literatury. Ozbrojeni touto literaturou kritisovali ostatní politické strany.

Socialisté bulharští začali vysvětlovat vývoj poměrů bulharských na základě cizích spisů; pro ně nebylo pochybnosti, že bulharská bourgeoisie již vykonala svou úlohu a že koncentrace produkce je hotovým faktem. Taktéž pro ně byla dogmatem expropriace sedláků. Směnu vlád vysvětlovali ekonomicky. Bulharští socialisté byli tak zfanatisováni, že prohlásili každého, jenž pohlížel na jejich učení nedůvěřivě, za zpátečníka a hlupáka. V tom však v Německu zavládl bernsteinismus. Naši socialisté se zarazili a počali pomýšleti na kritiku marxismu. Prvním revisionistou u nás je Janko Sakazov, jeden z vůdců socialistů; založil časopis »Obšto dělo« a staral se jej prodchnouti duchem revisionistickým. Prohlásil, že důležitým faktorem u nás jsou sedláci a řemeslníci, kteří dřív byli pokládáni za element nanejvýš reakcionářský.

Následkem těchto literaturních polemik bylo rozštěpení strany socialistické (před 4 léty); počátek učiněn orthodoxními marxisty, kteří byli seskupeni okolo časopisu »Novo vreme«. Časopis tento byl redigován D. Blagrevem.

Socialisté-revisionisté zamyslili se nad skutečnými poměry v Bulharsku, zpozorovali, že půda, na níž stojí, jest nepevná; jejich listy začaly psáti, že jest nesmyslem ignorovati bulharské sedláky, kterých jest 80% všeho produktivního obyvatelstva, a prohlásili také řemeslníky za důležitý faktor sociálního vývoje. Ve svých statích revisionisté vytkli orthodoxním, že špatně rozumějí marxismu.

K revisionistům připojila se většina sofijského dělnictva. Na kongresu revisionistů, svolaném r. 1905, bylo dokázáno, že jejich strana má asi 1259 členů, z nichž úplně řádnými je pouze 253 (tím si můžeme vysvětliti zastavení jejich časopisu »Obšto dělo«). Revisionistická polemika otevřela oči mnohému z našich inteligentů, kteří nedůvěřovali bulharskému marxismu; připojili se k radikálům, jejichž úspěch v mnohém jest zavázán revisionismu.

Orthodoxní marxisté zůstali věrni svým starým zásadám. Ba stali se ještě většími fanatiky, než bývali. Většinu v řadách frakce tvoří učitelstvo a inteligence. Bulharští orthodoxové jsou mnohem zarytějšími než němečtí. Pokládají jakýkoli kompromis a družení se stranami měšťáckými za neprominutelný přestupek. Tito lidé jsou zaslepeni marxistickými dogmaty, která vyčetli z přeložených brožur. Každý společenský zjev oni vysvětlují ekonomickým principem. Ne vlivu knížete a politiky připisují změny režimů, nýbrž vysvětlují je ekonomickým vývojem poměrů; jsou přesvědčeni, že naši sedláci »nutně« se proletarisují, že řemesla vymizí a že úplná centralisace kapitálů »nutně« nastoupí. Nebudeme připomínati, že orthodoxové tendenčně vyvíjejí své učení a v mnohém ohledu falešně pojímají ekonomický vývoj Bulharska. Dle našich orthodoxních marxistů osvobození Makedonie je záležitostí »makedonských proletářů«, měšťácká makedonská inteligence a měšťácký lid jsou nepřáteli svobody. Přes to jejich strana měla r. 1904 1236 členů, r. 1905 852, z nichž samostatných (řemeslníků, učitelů a vůbec inteligentů) je asi 400. Tedy i zde jen asi polovina jsou dělníci. Je na jevě, jak nejistou je půda bulharského socialismu, který ve své literatuře udělal tak velkých pokroků; jinde většinu stran socialistických tvoří dělnictvo, u nás tuto většinu tvoří učitelé a inteligenti, kdežto dělnictvo je zatlačeno do pozadí. Mluvíme-li o úspěchu socialismu (v Bulharsku), nesmíme zapomínati, že to jsou vlastně úspěchy organisovaného boje, kterého ostatní strany postrádají.

Bulharský socialismus má své dobré stránky. Jmenovitě jím byla probuzena část bulharského dělnictva, přednáškami a dělnickými organisacemi. Negativní vliv bulharského socialismu tkví

hlavně v tom, že socialisté zfanatisovali velkou část našich inteligentů, že ignorují vše, co není socialistické a nečtou vůbec spisů, které kritisují socialismus (naši učitelé-socialisté vůbec ani nekupují knih »měšťáckých«). Uplyne ještě mnoho času, než si prorazí kriticismus cestu v Bulharsku; kritika v Bulharsku vůbec je ještě v zárodku.

Radikální demokraté poznali příčiny, proč socialisté měli tak velké úspěchy a proto též, než přistoupili k organisování strany, vydávali časopis »Demokratičesky pregled«, v němž objasňovali své theorie. Tato strana stojí mezi stranou socialistů revisionistů a demokratickou; byla ostře napadána socialisty; demokraté taktéž nenávidí radikální demokraty, poněvadž mnoho jejich členů se k nim připojilo. Počátečně strana byla nazvána »mladou demokracií« a teprve minulý rok se sformovala ve stranu »radikálně-demokratickou«. Jejím theoretickým orgánem je »Demokr. pregled« a »Demokrat«. Tato frakce značně vzbudila pozornost mládeže a části učitelů, kteří pochybovali o neomylnosti marxismu. Za svého krátkého trvání strana radikálně-demokratická ještě neprojevila význačné činnosti; hlavní činnost spočívá v spisovatelství a řečech, jež měli čtyři její poslancové v parlamentě. Celá 3 leta strana se zabývala svým programem, dohotoveným v srpnu r. 1905. Z tohoto programu jde na jevo, že radikálové ve svých požadavcích podstatně se neliší od demokratů. Také oni uznávají právo knížete, jmenovati prvního ministra (min. presidenta); uznávají, že moc je rozdělena mezi knížete a sněmovnu; dále však, na rozdíl od demokratů, radikálové jsou pro proporcionální volební systém a pro volení národních poslanců po částech každé dva roky. Jakožto konečný požadavek strana prohlašuje referendum. Je proti udělování řádů v míru. V řádu soudním předkládají radikálové reformu, dle níž smírčí soudcové by byli voleni, ostatní pak nesesaditelni; chtějí dále zavedení — cestujících soudců a zvláštní soudní policie; kontrola prokurorů má býti nezávislou na centrální vládě a chtějí zrušení trestu smrti. Všechny druhy daní mají býti zaměněny progresivní daní (z příjmů); pokládají však za nemožnost, zrušiti všechny nepřímé daně najednou. Sociálně-ekonomické požadavky radikálů spočívají hlavně v pozdvižení průmyslu a zlepšení stavu dělnictva specielními zákony. Charakter národního vzdělávání má býti ryze světský. Řád vyučovací má být decentralisován. Radikálové prohlašují, že použijí všech prostředků, aby rozšířili vzdělání lidu. Vnější politiku a otázku makedonskou radikálové posuzují, že Makedonie musí si vydobýti

autonomii a jako samostatná býti zastoupena ve federaci států balkánských. V tom ohledu radikální demokraté úplně se liší od všech ostatních stran, které chtějí připojení Makedonie (ačkoli hlásají urbi et orbi autonomii Makedonie) k Bulharsku.

Jak patrno, rozdíly mezi požadavky této strany a strany demokratické (vyjma referendum) jsou nepatrné. Radikálové předkládají také nový systém daní, to však nemůže odůvodniti jejich odloučení se od strany demokratické. Z různých prohlášení jde na jevo, že radikálové chtějí, aby ministerstva byla sestavena z těch politických frakcí, jež zastupují většinu lidu; zatím mají býti sestavena provisorní ministerstva z úřednictva, po volbách pak by byli jmenováni ministři z té strany, která má nejvíce mandátů. Tento názor byl zkritisován demokraty, kteří poukázali na nebezpečí takové nestranné vlády.

Někteří radikálové také hlásali, až se dostanou k vládě, že budou smiřovati různé třídy a budou státi nad nimi. Tato nestrannost svědčí, že radikálové stojí ne na půdě sociální politiky, nýbrž na půdě sociologie. Máme-li před očima nevyvinutost produktivních sil a poměrně nízkou úroveň našeho lidu, pretence radikálů, býti politickou frakcí nad všemi ostatními, je utopií, kterou nebude hlásati opravdový sociální politik, nýbrž zavřený v pracovnu theoretik. Program radikálů je v mnohých principiálních částech nereální; zřejmý cíl radikálů je, získati si inteligenty. Mnozí učitelé, kteří nebyli spokojeni se socialismem, připojili se k nim.

* * *

Tak vypadají v hlavních rysech politické strany v Bulharsku. Vyjma stranu demokratickou a radikálně demokratickou žádná z nich se nestarala o politické uvědomění lidu; jejich činnost (vyjma socialisty) záleží skoro výhradně v provádění voleb. Nemají zdravých organisací a nestarají se o to, aby připravily lid na politické a ekonomické změny. Nejlepším dokladem toho je dnešní vládní strana. Kdyby lid byl alespoň poněkud politicky zralý, nesnesl by zřejmé zneužívání moci. Marně hledají zlo v knížeti, on pouze dovede využitkovat slabosti stran a dělá s nimi a jejich vůdci, co mu libo.

V Bulharsku, jak jsme viděli, jsou zastoupeny všechny proudy západu. Avšak je také vidno, že všechny tyto proudy nevyjadřují vlastní bulharský život a že jsou velmi vzdáleny potřeb lidu. Přece však vnitřní život ukazuje, že lid ponenáhlu zraje. Zneužívání moci se zmenšuje. Společenský život v Bulharsku, ač pomalu, jde ku předu.

Státoprávní spor uhersko-chorvatský.

Vážné události v Chorvatsku v letních měsících obrátily pozornost na státoprávní stránku celého poměru uhersko-chorvatského. Konec konců jde tu o jedinou základní otázku: tvoří Uhry s Chorvatskem stát jediný a jednotný, nebo máme zde svazek dvou zvláštních států? Lze přiznati Chorvatsku povahu zvláštního státu, nebo je jen pouhou »vedlejší« přivtělenou zemí jednotného státu uherského?

Politikové uherští hledí využitkovat toho, že poměr obou zemí je dost komplikován, a snižují království Chorvatské na pouhý komunální svazek, na pouhou vyšší samosprávnou korporaci, nebo dokonce jen na pouhou provincii jednotného státu uherského. Jednotný stát uherský je prý jen uvnitř decentralisován tím, že sám připustil, aby jeho provincie chorvatská požívala do určité míry odlišného administrativního zřízení.

Ale vyrovnání uhersko-chorvatské z r. 1868, jímž upraveny byly státoprávní vztahy Chorvatska k Uhrám, uzavřeno bylo na základě vzájemné, oboustranné úmluvy či smlouvy, jako od dvou stran koordinovaných, rovnoprávných.

Poměr království Chorvatsko-Slavonského k státu uherskému upraven je na základě smluvním, dohodnutím. Byl to ostatně jen nutný výsledek předcházejícího vývoje: dávno před vyrovnáním, od staletí již mělo království Chorv.-Slavonské jakožto samostatné »partes adnexae« uherské koruny postavení zvláštní, se zachovanými institucemi státoprávními, kteréž byly rozdílny od zřízení uherských.

Sami vážení zástupcové starší státoprávní literatury uherské přiznávali, že Chorvatsko nenáleží mezi země podrobené a bezvýminečně podřízené, nýbrž že je s korunou uherskou spojeno unií dobrovolnou a svobodnou úmluvou. Kdyby Chorvatsko bylo bývalo pouhou částí či provincií Uher, nebyly by s ním Uhry byly jednaly ve formě smlouvy jako s rovnoprávným činitelem.

A také hned na začátku vyrovnání uhersko-chorvatského z r. 1868 praví se, že Uhry a Chorvatsko tvoří totéž a jediné »státní společenství«, či státní sdružení naproti ostatním zemím společného panovníka.

Nemluví se tu o jednotném státu uherském, nýbrž o »společenství« či »sdružení« států. V tomto poměru smluvním dochází ovšem dnes ještě stále k politické hegemonii Uher, kterou si politikové uherští dovedli obratně zajistiti celou řadou významných ustanovení. Ale i tak království Chorvatsko-Slavonské má mnohem výhodnější, volnější a vyšší státoprávní postavení, než kterékoli z království předlitavských.

A vyrovnací zákon z r. 1868, jenž zároveň prohlášen je za společný základní zákon Uher a Chorvatska, výslovně zaručuje království Chorvatskému, že každá změna státoprávního postavení jeho bude se díti vždy jen se svolením jeho sněmu. Vyloučena je změna státoprávního poměru chorvatského z jednostranné vůle státu uherského.

Vyrovnáním plně uznána je samostatná ústavní organisace království Chorvatsko-Slavonského. Království má vlastní sněm zemský s velmi širokým okruhem působnosti, jež zahrnuje i úpravu důležitých oborů práva občanského a trestního a úpravu významných oborů vnitřní správy.

»Autonomie« království vztahuje se dle vyrovnacího zákona na »zákonodárství a správu ve všech záležitostech vnitřních, ve věcech kultu a vyučování a v záležitostech soudnictví ve všech instancích.« Je to tedy »autonomie po stránce legislativní i administrativní.«

Království Chorvatsko-Slavonské má úplně vlastní justici, jež vykonává právo dle vlastních zákonů chorvatských neodvisle od justice uherské. Již tyto funkce vykonávané v oboru zákonodárství a soudnictví zdaleka přesahují onen okruh oprávnění, jenž zahrnován bývá pod pojem samosprávy, a přesahují hodně míru kompetenční, jakou mohou míti podřízené provinciální svazky.

Než království Chorvatské liší se od pouhých podřízených svazků samosprávných také tím, že činnost svazků samosprávných je vždy vynutitelna nebo nahraditelna se strany státu — odepře-li svazek samosprávný vykonávati svoji správní působnost, převezme zaň správu stát sám nebo jej k činnosti donutí. Ale naproti království Chorvatskému neplatí žádná subsidiární nahraditelnost nebo vynutitelnost jeho činnosti se strany státu uherského.

Správu království vede vlastní samostatná vláda zemská, rozčleněná ve tři odborové sekce po způsobu jednotlivých ministerstev. Postavení odborových přednostů jednotlivých sekcí rovná se postavení skutečných ministrů v tom, že jsou panovníkem bezprostředně dosazeni jako nejvyšší členové úřední hierarchie, že jejich odbory jsou na sobě úplně nezávislé, že podléhají zvláštní »ministerské« zodpovědnosti před zemským sněmem chorvatským, a mohou být pro porušení ústavy chorvatsko-slavonské stíháni žalobou před zvláštním státním dvorem soudním.

Takový organism úřední, ministerský, s tak charakteristickou zodpovědností, nemůže mít žádný podřízený samosprávný útvar.

V čele zemské vlády stojí bán, zodpovědný taktéž sněmu chorvatskému. Bán spolupodepisuje všechny vládní akty panovníkovy a nařízení i opatření jeho v zemských záležitostech chorvatských.

Jmenován je na návrh a za spolupodpisu uherského předsedy ministerstva. Tím zaručuje se ústřednímu státu uherskému právo kontroly, aby ústavní jeho práva nebyla snad porušována se strany chorvatské; v praxi je však tím také silně ztížena, ba vyloučena možnost, že by bán chorvatský mohl sledovati jinou politiku, než vláda uherská, veskrze odvislá od sněmu uherského.

Zemská vláda i bán přes to jsou však vlastními a zvláštními orgány království Chorvatského, nikoliv orgány státu uherského..

A také postavení panovníkovo jako zvláštního krále chorvatského nespadá státoprávně v jedno s jeho postavením krále uherského: zákony chorvatské sankcionuje mocnář jen jako král chorvatský, nikoli jako král celé koruny uherské nebo nadřízeného státu uherského. Skutečnost tato dochází výrazu právě ve spolupodpisu bána chorvatského.

Ale vedle bána spolupodepisuje všechny vládní akty panovníkovy a jeho nařízení v záležitostech chorvatských ještě zvláštní ministr pro Chorvatsko, jmenovaný u ústřední vlády v Budapešti. Tento zvláštní uherský ministr pro Chorvatsko je pak členem uherské ministerské rady a je zodpověden jedině sněmu uherskému a to i za ústavní vedení záležitostí chorvatských. Není tedy samostatným orgánem království Chorvatského, nýbrž orgánem všech zemí koruny uherské, celého státu uherského.

Spolupodpis uherského ministra pro Chorvatsko při rozhodnutích a opatřeních panovníkových v záležitostech chorvatských měl být zase kontrolním prostředkem Uhrům a zárukou.

Ale požadavek tohoto spolupodpisu uherského ministra pro Chorvatsko vedle kontrasignace bánovy obsažen je v chorvatském zákonu z r. 1869, nikoli ve vyrovnacím zákoně z r. 1868, i mohlo by ustanovení toto být též jednostranně změněno a zrušeno pouhým zákonem chorvatským.

Království Chorvatsko-Slavonské vykazuje tak znaky, jimiž vždy jen zvláštní státy se charakterisují, je tedy zvláštním státem a vykonává také všechny funkce státu, funkce zákonodárné, soudcovské i správní, úplně tak, jako jiné samostatné státy.

Pro určitý obor záležitostí je však království Chorvatsko-Slavonské sdruženo se státem uherským. Jde tu o sdružení k společnému výkonu určitých práv, k společnému opatřování určitých záležitostí. Svazek obou států, uherského a chorvatského, je pak sprostředkován vedle společenství panovníka ještě dosti rozsáhlým společenstvím některých záležitostí. Společenství toto je rovněž smluvní, je založeno oboustrannou úmluvou, vyrovnáním z roku 1868.

Ve společných záležitostech uhersko-chorvatských vystupují obě království na venek jako jediná moc celková, jako jednota. Na určitých polích má Chorvatsko s Uhrami pouze společné zákonodárství, kdežto exekutiva, výkon zákonů i správa dle nich, zůstavena a vyhrazena je v těchto záležitostech orgánům samostatné chorvatské exekutivy, bánovi a zemské vládě.

Jde tu o záležitosti společné sice co do legislativy, nikoli však co do exekutivy. Takto společno je zákonodárství ve věcech živnostenských a práva spolkového, nebo zákonodárství o státním občanství a policii cizinecké.

Naproti tomu jiné záležitosti jsou Chorvatsku a Uhrám společny v oboru legislativy i exekutivy: i zákonodárství, i výkon zákonů a správa dle nich děje se společně, společnými orgány státu uher-

ského a chorvatského. Mezi tyto záležitosti, společné co do legislativy i co do exekutivy, náležejí ovšem především společné věci celkové monarchie rakousko-uherské, obory společné Předlitavsku a Zalitavsku.

Do této skupiny společných záležitostí uhersko-chorvatských zařaděny byly dále sice záležitosti, vyžadující dle povahy své vůbec větší centralisace, většího soustředění a jednotné úpravy v obou zemích, ale sem vložili si Maďaři a prohlásili za společné také celé obory, které právě pro ně měly největší důležitost a pro jejich hegemonii po stránce politické i hospodářské největší význam.

Takto za společné prohlášeny jsou veškery finance, stanovení berní soustavy, povolování daní a kontrahování státních dluhů, jakož i stanovení rozpočtu pro náklady společné, je dále společna měna, společny jsou záležitosti celní a záležitosti, týkající se ústavů bankovních, úvěrních a pojišťovacích, předpisy na ochranu vlastnictví literárního a normy práva námořního, obchodního, směnečného, horního, konečně vůbec záležitosti obchodní a komunikací, železnic, pošt, telegrafů a plavby. Uherští politikové měli za nutno, všechny tyto obory vyjmouti z vlastního disposičního oprávnění a z vlastní úpravy chorvatské legislativy a exekutivy.

Skutečností velmi závažnou je, že Chorvatsko má se státem uherským společny všechny záležitosti finanční, a to co do zákonodárství i co do správy. Finanční a ekonomická existence země chorvatské nespočívá tak na výhradně vlastních prostředcích. Finance chorvatské jsou plně sloučeny a splývaji s uherskými. Chorvatsko obdržuje prostředky i pro svoji autonomní správu z téhož jediného a společného fisku. Samostatná finanční existence země chorvatské nedochází takto zvláštního výrazu. Uhři neopomenou také na to ukazovati a označovati Chorvatsko za zemi pasivní, která je neschopna nésti náklady své státní samostatnosti a která svoji ekonomickou existenci má jedině od státu uherského. Finance »společné« jsou pak fakticky pokládány vlastně jen za uherské.

Prohlášením financí za společné dána je však Uhrům vůbec možnost, zemi chorvatskou hospodářsky vykořisťovat. Jednak na vlastní autonomní správu Chorvatska a na jeho vlastní vnitřní úkoly nevracejí Uhry Chorvatsku ze společného či vlastně jen uherského fisku tolik, kolik Chorvatsko dle své berní poplatnosti a zdatnosti zaslouží a kolik také na své účely potřebuje.

Dále Uhry ponechávají si značnou, a to větší část příjmů chorvatských na krytí nákladů »společných«, ale tyto náklady domněle společné nejsou namnoze a v pravdě společné, t. j. neslouží a nejsou v zájmu obou zemí. Mezi tyto domněle »společné« náklady, které ostatně nejsou nikde přesně vymezeny, vřadili si Uhři také některé náklady na určité své specielní uherské úkoly a potřeby. Užívají tak příjmů chorvatských k lepšímu opatřování svých vnitřních potřeb, k zlepšování své správy, k hospodářskému povznesení své země, na vybudování pevných základů své národohospodářské politiky. Obratným zařaděním určitých výhradně uherských potřeb mezi potřeby společné, t. j. uher-

sko-chorvatské, zachovávají si Uhry stále příležitost těžiti z finančních zdrojů Chorvatska.

Se státoprávního stanoviska je Chorvatům nejnepříznivější, že pro vyřizování a správu společných záležitostí uhersko-chorvatských nebyly zřízeny zvláštní orgány společné, nýbrž že uherský říšský sněm a uherské ministerstvo byly prostě pověřeny také vyřizováním, opatřováním a správou záležitostí společných. Pro obor záležitostí společných byly uherské ministerstvo a uherský říšský sněm zkrátka prohlášeny též za orgány společné, uhersko-chorvatské.

Legislativu v záležitostech společných vykonává tedy »společný sněm uhersko-chorvatský« — ve skutečnosti je to však jen říšský sněm uherský, rozmnožený a rozšířený o 40 poslanců, vysílaných ze zemského sněmu chorvatského. A když tento sněm se radí o záležitostech společných, vystupuje společný jeho ráz jen v přítomnosti chorvatských poslanců a v tom, že před parlamentem uherským vztyčeny jsou také chorvatské vlajky. Jinak však i při projednávání věcí společných vždy nutně zvítězí Uhři. Menšina chorvatská mizí naproti jednotné majoritě uherské a veškero usnášení sněmovní i v záležitostech společných děje se vždy se stanoviska uherského, v jednostranném zájmu Uher, nikoli v zájmu společném.

Ministerstvo domněle společné, »uhersko-chorvatské«, v Budapešti, je ve skutečnosti jen uherské, vystupuje i v záležitostech společných vždy jen jako uherské a hájí tu stanovisko uherské. Ráz uherského ministerstva jako společného pro obor záležitostí společných se stále více stírá a zatemňuje, stále více se sesiluje jeho charakter jako úřadu výhradně uherského, úplně odvislého od uherské sněmovní většiny. A na pohled zdá se pak, jakoby kompetence v záležitostech společných byly v Chorvatsku vykonávány úřady uherskými, orgány státu uherského, jakoby Chorvatsko bylo přepustilo výkon společných funkcí a práv státu uherskému.

Skutečně Uhři pohlížejí na uherské ministerstvo a uherský říšský sněm, i když tyto instituce jednají v záležitostech společných, uhersko-chorvatských, jen jako na orgány státu uherského, jako na instituce uherské, a dovozují pak z toho státoprávní závislost Chorvatska na ústředním státu uherském. Vše, co dle vyrovnání uhersko-chorvatského platiti má za společné, ve skutečnosti a v praxi vystupuje a prohlašuje se za uherské.

Předěláváním institucí společných na výhradně uherské snaží se Maďaři stále zajišťovati si politickou převahu a trvalou nadvládu nad Chorvatskem. Snižují a seslabují tak charakter Chorvatska jako zvláštního státu se zvláštním politickým národem. Toto zatlačování státu chorvatského do pozadí, aby zmizel ve vyšším jednotném státu uherském, děje se ovšem proti duchu i znění vyrovnání z r. 1868, jež státoprávní vztahy Chorvatska k Uhrám upravilo jako svazek dvou rovnoprávných států. Národ chorvatský byl ve vyrovnání se strany uherské výslovně uznán za samostatný politický národ s vlastním státem a právem.

Výslovně se totiž ve vyrovnání prohlašuje a zaručuje, že poslanci chorvatští, jakožto poslanci zvláštního politického národa, majícího zvláštní, vlastní území, a jakožto poslanci země, která ve svých vnitřních záležitostech má vlastní zákonodárství i vládu, mohou užívati jazyka chorvatského jak na říšském sněmu uherském, tak i v jeho delegaci.

Uznáno je, že království Chorvatské tvoří územní obvod pro zvláštní politický národ, pro samostatný státní lid zvláštního státu. Pro celý územní obvod království Chorvatského ustanovuje se pak ve vyrovnání jazyk chorvatský za řeč státní.

Na celém území chorvatsko-slavonském je dle vyrovnání řeč chorvatská řečí zákonodárství, soudnictví i správy. Uvnitř hranic království Chorvatsko-Slavonského platí i pro orgány vlády společné řeč chorvatská za řeč úřední. Vláda společná, uhersko-chorvatská, resp. ministerstvo uherské v Budapešti, je zavázána přijímati podání chorvatská a je v téže řeči též vyřizovati.

S tohoto stanoviska vyrovnacího zákona, že na celém území chorvatsko-slavonském řeč chorvatská je řečí úřední, řečí státní, je pak posuzovati také nedávný boj Chorvatů v parlamentě budapešťském proti zákonu, jímž stanoví se požadavek znalosti jazyka maďarského pro zřízence státních drah i na tratích chorvatských.

Vláda uherská bránila zákon, jímž vnucuje se maďarština železniční správě i na tratích chorvatských tím, že prý státní dráhy jsou soukromými podniky státu uherského, a že tudíž pro ně neplatí ustanovení o chorvatštině jako jazyku úředním.

Naproti tomu lze ukázati na to, že především státní dráhy nejsou ještě podnikem výhradně uherským, nýbrž společným, uhersko-chorvatským, neboť záležitosti komunikací železničních jsou dle vyrovnání společny oběma zemím i nepodléhají jednostranným »soukromým« disposicím státu uherského. Jen opět známou praktikou Uhrů prohlašují se za uherské.

Dále nelze také jen tak zhola tvrdit, že uherské státní dráhy jsou soukromým podnikem státu uherského. Při železnicích vůbec stále více proniká jejich ráz veřejnohospodářský, každou chvíli vynikne veřejnoprávná stránka jejich postavení — náležejí tedy vůbec do správy veřejné, a je-li majitelem jejich sám stát, tvoří také určité odvětví státní správy a mají být spravovány jako jiné obory správy veřejné a jako jiná odvětví správy státní. A úřední řeč úřadů správních na území chorvatském je chorvatská.

Odpor Chorvatů proti uzákonění maďarštiny ve správě železniční v Chorvatsku byl tedy oprávněný a zákonně odůvodněný. A v souhrnu sporných otázek uhersko-chorvatských je pak odpor ten zase jen episodou celého onoho boje, jejž Chorvatům stále je podnikati proti politické nadvládě maďarské a za postupným osamostatňováním své země a svého národa. Najde-li vláda uherská proti chorvatské oposici zase podruhé takových prostředků, jako našla posledně, a bude-li mít dosti odvahy jich použiti, bude záležeti na faktických poměrech mocenských. Konstitučními a politicky mravnými takové prostředky nebudou ovšem nikdy. *V.*

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Pojížďka sdružení polabských poslanců po středním Labi. — Sanace zemských financí. — Zpráva Ústřední jednoty zemských hospodářských společenstev v království Českém za rok 1905.

Informační pojížďka sdružení říšských poslanců polabských po středním Labi, uspořádaná čilým Středolabským komitétem ve dnech 20.—24. srpna, rozvinula se na velkou manifestaci, provázenou živou pozorností české veřejnosti. Mimo poslance říšské a zemské súčastnili se pojížďky četní interessenti místní, techničtí experti, zástupcové samosprávy a správy státní, zvláště techničti referenti, oba čeští ministři a místodržitel království Českého. Účastníci pojížďky a nepřímo i česká veřejnost uvědomili si veliký národohospodářský význam úpravy a splavnění Labe. Přesvědčili se, v jak zbědovaném, nekulturním stavu jest střední Labe. Porvané břehy a divoká řečiště jeho vydávají žírná pole a louky, pobřežní budovy obytné a hospodářské pravidelnému pustošení vystouplých vod. Dle zprávy zemědělské rady pro království České z roku 1902 činí zaplavovaná plocha ve 112 katastrálních obcích 18.000 *ha*; z toho připadá na pole 8000 *ha*, louky 7200 *ha*, pastviny 600 *ha*, lesy 2200 *ha*. Mimo to ohroženo jest 955 stavení. Záplavy ty střídají se rychle, v poděbradském okresu v 10 letech šestkráte se objevily a úrodu zaplavily. Ozim není radno vůbec síti. Voda leží až 45 dnů a vyluhuje to, co proud neodnesl. Po opadnutí první jarní vody zaplavuje a pustoší každý druhý neb třetí rok druhá voda pobřežní kultury. Škody se páčí ročně na lukách odplavením sena na 221.500 K, podkalením na 132.000 K, na polích na 312.000 K, na staveních na 20.000 K, celkem na 685.500 K, čili kapitalisováno na 17,000.000 K. Cena 1 *ha* role stoupla by po úpravě toku z 1500 korun na 2600 korun, cena 1 *ha* luk z 2000 korun na 3100 korun. Šířka záplavy činí mezi Hradcem a Pardubicemi 2·0—2·2 *km*, pod Pardubicemi 3·0 *km*, až ke Kolínu 1·5—2·0 *km*, u Semic 3·0 *km*, pod Přerovem 2·5 *km*, u Kel 3·0 *km*.

Ochrana břehů proti pustošivé síle záplav středního Labe uskutečněna býti má dle projektu, vypracovaného technickým oddělením zemského výboru a prováděného expositurou ředitelství pro stavbu vodních cest v Praze, stavbou nového řečiště, jímž zkrátí se tok středního Labe (Jaroměř—Mělník), prorvami při povodních dosud stále

se měnící, o 42·62 *km*, neboli asi o 19 proc. původní délky. Koryto labské má býti tak upraveno, aby zmírněny byly pustošivé účinky záplav katastrofálních, jež úplně vyloučiti nelze, a aby odváděny byly periodické velké letni vody, úrodě škodící, bez inundace. Jarní záplavy mají býti pokud možná (hlavně na trati od Jaroměře k Pardubicům) pro svůj hnojivý účinek zachovány. Nynější pevné jezy, jichž jest 14, výškou svou působící záplavy již při menších vodních přívalech, nahrazeny budou 23 jezy pohyblivými, které před odchodem velké vody se odstraní a volný průchod vodě umožní. Úkolům melioračním pobřežních pozemků věnována v projektu na úpravu Labe přiměřená péče. Úprava má býti prováděna tak, aby snížením vody spodní nepovstalo vysušení luk, zvýšením vody jich zbahnění. Škodlivé účinky eventuelního vysušení budou odstraňovány umělou závlahou z horní zdrže kanalisované trati. Proti zabahnění pozemků projektována soustava odvodňovacích struh, které na př. u zdýmadel v Obříství a Mělníku měří délky 37 *km*. Svépomocnou činností Středolabského komitétu a interessentů u Hradce Králové mají býti meliorační úkoly při úpravě středního Labe účelně doplněny.

Vedle úpravy Labe spojené s meliorací jest druhým důležitým úkolem vodních prací polabských splavnění Labe. Pro četné jesepy, strže, proudy a jezy na Labi bylo nutno pojížďku konati hlavně po březích povozy. Ku škodám působeným zhoubnými záplavami vod labských druží se úbytek, vznikající našemu národnímu hospodářství z ladem ležící dopravní dráhy vodní. Uplavnění toku labského provede se zmíněnými pohyblivými jezy, kterými v sezoně plavební voda vzduta bude do té výše, aby v celé trati říční dosáhlo se hloubky nejméně 2·1 *m*, potřebné k plavení lodí. Na stupni v jezu povstalém zdvihovány nebo spouštěny budou plavidly komorovými lodí z vody spodní do hořejší. Kanalisace Labe zvýší naléhavost brzkého rozšíření překladiště na Mělníku a zřízení přístavu obchodního a ochranného. Překladiště mělnické, v roce 1896 zřízené, dalo podnět k velkému rozkvětu dopravy po vodě. Doprava přes hranice od jeho zřízení téměř se zdesateronásobila a zahrnovala v roce 1906 okrouhle 367.000 *q*. Nemenší rozvoj vykazuje doprava tuzemská, jež vzrostla v roce 1906 na 417.000 q. Celková vozba zahrnovala tedy téměř 800.000 *q*. Stísněnost a nedostatečné prostory překladiště bránily rychlejšímu a rozsáhlejšímu rozvoji dopravy.

Třetím úkolem staveb vodních na Labi jest zužitkování vodní síly, jejíž důležitost pro národní hospodářství v době naší stále více jest oceňována. Na dosavadních 14 jezích na Labi užívá pohonu vodního 27 mlýnů a továren. Přestavbou těchto jezů v pohyblivé a výstavbou nových jezů, celkem 23, zrušeny budou závody staré a nutno péči míti o zvýšení spádu vodního, z jehož využitkování hrazen by byl předem úbytek zisku a vydání odškodného majitelům starých závodů. Podaří-li se sestrojiti přiměřenou pohyblivou konstrukci jezovou, bude možno vodní sílu na jezích využitkovati též v zimě, čímž stane se pohon vodní mnohem lacinějším.

Provedení úpravy a splavnění Labe rozděleno jest jednak na c. k. ředitelství pro stavbu vodních cest ve Vídni, jemuž příslušejí práce upravovací a uplavňovací na středním Labi, jednak na regulační komissi zem-

skou v Praze, kteréž přísluší úprava četných přítoků Labe. Vzhledem k jednotné soustavě a vzájmné závislosti vodovodů českých, protékajících kraje velice úrodné a opouštějících v jediném hospodářsky, obchodně a plavebně důležitém místě zemi, jest velikou a hydrotechnicky obtížnou úlohou těchto dvou různých korporací, zachovati v pracích svých takovou součinnost, aby nejen po ukončení staveb, nýbrž již během jich provádění velmi složité poměry soustavy vodní byly zlepšeny a zabráněno tomu, aby během prací rovnováha vzájemných vlivů hlavního toku a přítoků jeho byla snad na škodu hlavního toku porušena.

Při skončení pojížďky vydali říšští poslanci polabští prohlášení. Vytýkajíce přičlenění úpravy vodní v království Českém do celostátního rámce a roztříštěnost centralistického ústředního aparátu co do vodních úprav, čímž postup prací jest zdržován, žádají při nynější formě ústavní, aby zřízeno bylo samostatné ministerstvo prací veřejných, vedené odbornými silami technickými, a dokud by se tak státi nemohlo, aby soustředěna byla agenda vodní jak ve státní, tak v zemské správě. Uplavnění Labe budiž soustavně a s největším urychlením prováděno a buďtež současně zahájeny práce uplavňovací v několika dílech. Disposice překladišť a přístavů nechť vyhovují nejen poměrům počátečním, nýbrž i pravděpodobnému rozvoji dopravy. Zejména překladiště na Mělníce budiž nejen náležitě rozšířeno, nýbrž budiž k němu připojen přístav obchodní s hloubkou, odpovídající plně naloženým labským lodím při nejnižším stavu vodním a poskytující ochrany proti povodním a nebezpečím ledu a zimy. Sdružení poslanců polabských zastoupeno budiž v zemské regulační komisi jedním řádným členem a jedním náhradníkem, voleným sdružením samým. V zájmu zemědělství buďtež hlavní odpady a náhony závlahové, t. zv. kostra meliorační, pojaty do vodocestného podniku a sondování půdy v celém území pracovním budiž i na dále věnována dosavadní vzorná péče. Pozemky a inundační oblasti středního Labe buďtež až do ukončení úpravy osvobozeny od daně pozemkové vzhledem ke škodám, jež v době přechodní, než řečiště v celé délce bude upraveno, ve zvýšené míře ze záplav jim hrozí. K zamezení průtahů a pro zdolání obrovské práce technické budiž expositura vodocestného ředitelství pro stavbu vodních drah v království Českém bezodkladně nadána přiměřeným počtem stabilních sil inženýrských.

*

Po mnohých slibech a celé řadě ujištění vídeňských vlád, že ozdravění zemských financí pilnou věnují pozornost a pečlivé studium, po mnoha aktech a opatřeních, jež upřímnost oněch projevů tak ostře v pochybnost uváděly a oprávněnou budily nedůvěru, vláda Beckova konečně chystá se, jak v trůnní řeči červnové opět slíbila, k sanaci zemských financí. Lze doufati, že tentokráte přípravy vlády jsou vážné a opravdové. Bylo by již svrchovanou lehkomyslností, otáleti déle s akcí sanační. Také nastávající revise zákona o přímých daních osobních, jež provedena býti má koncem roku 1909, opravňuje svými vztahy k zemským financím k naději, že náběh nynější bude míti positivní výsledek. Vláda svolala na 30. září anketu, jíž súčastní se zástupci všech zemských výborů říše a ministerstva financí. Anketa rozpočtená na 8 až 14 dní má býti

podkladem pro rozhodnutí vlády ve příčině sanace zemských financí. Pozvaným expertům zaslány byly dotazníky o 47 otázkách a obsáhlém tabelárním přehledu, osvětlujícím finanční poměry zemí. Obsah dotazníku však svou centralistní tendencí vzbuzuje dojem nepříznivý a seslabuje naděje v žádoucí zdar zahájené akce. Dotazník rozvržen jest na tři díly. Prvním z nich zjištěny býti mají příčiny neblahého stavu zemských financí, posouzeny formální nedostatky ústavy finanční království a zemí a materielní vady zemského hospodářství, jakož i rozsah nedostatečnosti dosavadních zdrojů příjmových. Dotazník dává v úvahu, pokud bylo by možno rozvinutím principu poplatkového v oboru zemských ústavů a zřízením zemských soukromohospodářských podniků působiti k závažnějšímu zlepšení příjmů zemských, zabývá se pak otázkou samostatných dávek zemských, snaží se zjistiti jich světlé, ale hlavně stinné stránky vůči soustavě přirážkové, táže se po vyhlídkách daní z přepychu. Ve příčině samostatných dávek spotřebních projevuje dotazník velkou starost, nebude-li jednotnost státního hospodářského území porušena a zdaž by proto před těmito dávkami neměla býti dána přednost principu údělovému zavedenému při dani kořaleční. Na místo dosavadních, dle zemí rozmanitých dávek z pozůstalosti k účelům školským, nemocenským a chudinským, dává dotazník v úvahu zavedení jednotné přirážky ku příští vzestupné dani dědické. Druhý díl dotazníku hledá cest, jimiž by mohla státní správa — až do pronikavé reformy veškeré autonomní a státní správy — zemské finance zlepšiti. Zabývá se předem možností, přikázati jednu nebo více dosavadních daní státních zemím, a komplikacemi, jež by toto přikázání přivodilo pro správu daňovou, budou-li zemská zastupitelstva domáhati se vlivu na správu onu, táže se pro případ, že by zákonodárství a správa přikázaných daní přešly na sněmy zemské, jak bylo by lze docíliti společných zásad a souladu v zákonodárství a správě daňové říše a zemí a jak hraditi by bylo mezery z tohoto přikázání ve státních příjmech vzniklé. Jako druhou možnost pomoci ze státních financí dává dotazník v úvahu všeobecné dotace ve státním finančním zákonu vyměřované, při čemž opět hledání klíče rozdělovacího vede k řadě dalších otázek. Jako třetí možnost pomoci ze státních prostředků vytýká dotazník účelové dotace (subvence), dle nichž stát vzal by na sebe jisté správní výdaje. Jmenovitě náklad na obecné školství mohl by tvořiti základ pro vyměření těchto subvencí. Ve třetím dílu zabývá se dotazník podrobněji se zřetelem na obnovu finančního plánu v roce 1909 údělovou soustavou a úpravou reálních daní se zřetelem na přirážky, trvaje nezvratně na zásadě, by osobní daň z příjmů i na dále byla osvobozena od přirážek. Zástupcům autonomie zemí bude tuhý boj podstoupiti oproti centralistickým tendencím nynější vlády.

*

Ústřední jednota českých hospodářských společenstev v království Českém vydala za rok 1905 výroční zprávu se statistickými daty o činnosti spořitelních a záložních spolků dle soustavy Raiffeisenovy a jiných společenstev, v Ústřední jednotu sdružených. Rokem 1905 vstoupila Ústřední jednota do desátého roku svého života, založena byvši 12. dubna 1906. Zpráva s uspokojením konstatuje rychlý vzrůst

společenstev úvěrových po českém venkově. Počet jich koncem roku 1905 přiblížil se prvnímu tisíci, ač zřizování jich nebylo ukvapeno a uměle vyvoláváno, a odpovídá skutečné potřebě. Dle zprávy jest potřebí urychlenějšího dokončení početního vývoje Raiffeisenek, jenž pravděpodobně dosáhne výše 1600, neboť ony tvořiti mají oporu družstvům výrobním a odbytovým, jako jsou skladiště obilní, sušárny čekankové, mlékárny a sýrárny, lihovary družstevní, družstva mlýnská a pekárenská, družstva strojní a jiná, pro jichž zakládání bylo by si přáti tempo rozvážnější. Jednota zasáhla s úspěchem v akci nouzovou, prováděnou v roce 1905 následkem sucha roku 1904, poskytnuvši levného úvěru společenstvům k nákupu semen, píce a dobytka. Při akci té objevila se znovu potřeba vydatných provozovacích reserv, jichž jednota postrádala, odkázána jsouc na poměrně drahý bankovní úvěr. Zpráva varuje před nerozvážným zakládáním podniků za účelem dosažení subvencí. Zmiňuje se podrobněji o praxi revisní se zřetelem na revisi zemského výboru a shrnujíc zkušenosti revisní konstatuje, že v úvěrových společenstvech i ve společenstvech ostatních všude je pokrok k lepšímu.

Do 31. prosince 1905 zapsáno bylo v rejstříku společenstev 956 spořitelních a záložních spolků v Jednotě sdružených, z nichž 18 spolků zahájilo činnost teprve v r. 1906. Nejvíce spolků působí v obvodu krajského soudu kutnohorského (131) a královéhradeckého (115). Z českých okresů neměly koncem uvedeného roku žádného spolku okresy kladenský a vinohradský. Z činovníků spolkových bylo 46·5% rolníků, 24% učitelů, 7·3% živnostníků, 6·3% duchovních, 15·9% příslušníků jiných stavů. Členů čítaly všechny spolky 81.163 s 961.363·04 K závodních podílů. Na jeden spolek připadá průměrně podílů K 1024·90 a na jednoho člena K 11·84. Celkový obnos vkladů dosáhl v roce 1905 výše K 38,058.500·73, z čehož na dělnictvo a čeleď připadá K 4,628.813·40 (12%), na děti K 959.264·68. Stav zápůjček spořitelních spolků činil K 32,740.100, z toho zápůjček hypotékárních K 3.437.274·13. Úroková míra vkladů pohybovala se mezi 3%—4½%; nejvíce spolků (87%) zúročilo vklady 4%. Ze zápůjček byla nejnižší úroková míra 4¼%, nejvyšší 5½%; nejvíce spolků (79%) požadovalo ze zápůjček 5%. Závodní podíly většinou (70%) zúročeny byly 4%; u ostatních zúročeny nebyly, aby mohlo více přiděleno býti reservnímu fondu. Stav vkladů spořitelních spolků u Jednoty byl koncem r. 1905 K 9,360.336·12, stav výpůjček od Jednoty K 5,178.980·74. Fondů reservních mělo 730 spolků v úhrnném obnosu K 407.281·25; bez reservních fondů bylo 208 spolků a sice z valné části ony spolky, jež činnost svou teprve v r. 1905 započaly. Zisku vykazuje 819 spořitelních spolků úhrnem K 167.030·71, ztrátu mělo 112 spolků v úhrnné částce K 6512·99. Bez zisku a ztráty končilo 7 spolků. Obrat peněžní činil ve všech 938 spolcích úhrnem K 104,924.135·80 (1904 76,423.179·51). Úsporné lístky, jimiž drobným vkladatelům (dětem, čeledi) dávána jest příležitost k úspoře nejmenších částek, neujaly se sice očekávanou měrou, ustupujíce úsporným pokladničkám (střádankám), nicméně obnos tímto haléřovým spořením sebraný činí za rok 1905 K 9199·03.

Zvláště velký vzrůst vykazuje opětně činnost odboru Jednoty pro společný nákup a prodej. Více než polovinu ceny dodaného zboží zabírají

strojená hnojiva, jichž užívání působením spolků v Jednotě sdružených velmi se šíří. Valnou část činnosti tohoto odboru vyžadovala v r. 1905 akce nouzová: celkem dodáno bylo 6115 vagonů zboží v ceně 3,884.900·40 korun, obnos to, dostihující téměř součet dodávek z předchozích 4 let 1901—1904. Jednota v tomto oboru mezi svazy rakouskými stojí na místě prvním. Dlužno ovšem připomenouti, že činnost tohoto odboru Jednoty velmi nevraživě jest sledována a posuzována obchodnictvem, jež zvláště do toho si stěžuje, že Raiffeisenky opatřují svým členům a prostřednictvím jich též nečlenům potřeby pro domácnost. Dle výkazu zprávy dodáno bylo »různého zboží« v r. 1905 jen za K 31.427·07.

Družstev hospodářských bylo koncem roku 1905 155 a sice 38 družstev mlékařských, 14 na sušení čekanky, 9 lihovarských, 13 obilních skladišť, 29 nákupních, 21 strojních, 8 ku zvelebení chovu dobytka, 4 ovocnářská, 3 mlýnská, 1 škrobařské, 1 zelařské, 2 tiskařská a vydavatelská, 8 lnářských, 1 tkalcovské, 1 na výrobu vápna, 1 úvěrní (s ruč. obm.), 1 pro zužitkování vodní síly.

9. září 1907. *H. K.*

ŠKOLA.

Nedostatečné zastoupení učitelstva ve školních úřadech. – Schůze zástupců učitelských v okresních školních radách. — Nová organisace učitelstva matičních škol. — Hospodářská síla organisace německého učitelstva v Čechách. — Postuláty německých učitelů na sjezdu děčínském. — Nařízení zemské školní rady o školních sbírkách ve prospěch zřizování filantropických ústavů pro mládež.

Náležité zastoupení ve školních úřadech jest starým a nejvýš oprávněným požadavkem učitelským, volajícím v zájmu školského pokroku po splnění. V místních školních radách zastupuje právoplatně školu a učitelstvo jediný správce školy. Je-li ve školní obci více škol, má hlasovací právo v místní školní radě službou nejstarší ředitel měšťanské školy, ostatní správcové místních škol mají tu pouze málo významný hlas poradný. V okresních školních radách není zastoupení učitelstva poměrně lepší. Vedle službou nejstaršího ředitele měšťanské školy s hlasem virilním zasedá v okresní školní radě jediný, okresní poradou volený zástupce učitelstva, jehož volba jest mimo to závislá na potvrzení zemské školní rady. V zemské školní radě české učitelstvo nemá dnes zastoupení.

Vliv zástupců učitelských v okresních školních úřadech bývá v největším počtu případů nepatrný. Závislost na okresních hejtmanech, kteří školním radám předsedají, a na okresních školních inspektorech, kteří jsou vlivnými referenty ve všech školských a učitelských záležitostech, klade činnosti učitelských zástupců náležité meze. Případy, kdy zástupce učitelský dovede si vybojovat a uhájit v okresní radě školní náležitou samostatnost, kdy dovede býti v náležité míře iniciativním a strhnouti

s sebou většinu samosprávných i úředních členů rady, jsou ojedinělé. A tak dnešní zástupcové učitelstva v okresních školních radách, až na malé výjimky, bývají automatickými vykonavateli vůle svých nadřízených členů okresních školních rad, vyřizující vedle zapisovatelství jednu z největších a nejnepříznivějších funkcí úředních, t. j. nedbalou školní docházku.

Otázka kompetence a praxe okresních školních rad, pokud se týká specielně obsazování míst, byla předmětem rokování zástupcův učitelstva v okresních školních radách, konaného u příležitosti poslední výroční valné hromady delegátů. Referent K. V. Tuček uvedl tu na přetřes všecky bolavé poměry okresních školních rad. Samosprávné korporace nevysílají tam z pravidla osoby způsobilé, osvícené a do školských poměrů náležitě zasvěcené. Autonomní zástupcové, tvořící většinu okresních rad, řídí se dle přání okresních hejtmanů a inspektorů, od nichž bývají ve mnohých mimoškolských věcech odvislí. Vše tu závisí na smýšlení a úmyslech oněch vlivných úředních členů okresních rad školních. Štěstí, je-li smýšlení toto osvícené a úmysly rozvoji školství příznivé. Škodlivě působí neznalost kompetence okresních školních rad. V ní má prameny absolutism předsedův, rozhodující o mnohých důležitých školských záležitostech ex praesidio. Kde vyrůstá absolutism, tam nesvolávají často pravidelné měsíční schůze, což vede k hromadění látky a k jejímu promrskávání bez náležitého uvažování. Málo kde projednává se v plenárních schůzích okresních rad školní rozpočet. Tím se stává, že bývá na př. nedostatečně vyměřována částka určená jako výpomoc v nemocech učitelských.

Jinou vadou jest, že členové okresních školních rad bývají zváni ke schůzím bez ohlášení podrobného programu. Všichni členové měli by dostávat po skončené lhůtě konkursní seznamy žadatelů o uprázdněná místa s kvalifikací jich působení a udáním služební doby, aby měli předem náležitý přehled o žadatelích a usnadněno rozhodnutí.

Nedostatečný plat účetních a písařů okresních školních rad bývá příčinou liknavosti u vyřizování školních záležitostí. Místy z různých, namnoze osobních důvodů zdržuje se vypisování konkursů. Při provádění praesentací činěn bývá někde na členy nátlak. Jinde spoří se nemístně, aby se získala spokojenost zemského výboru. Členové okresních školních rad nebývají také namnoze obeznamováni s obsahem podání zemské školní radě.

Po živém rozhovoru bylo na schůzi přijato, aby protokoly o zasedáních okresních školních rad byly řádně kontrolovány, aby vyřizování věcí ex praesidio stalo se kontrolovatelným, nebo aby vůbec bylo zamezeno, aby veškeré potřebné záležitosti staly se předměty sborových usnesení, a aby se referovalo o opatřeních ex praesidio, učiněných jen v neodkladných případech, aby ZÚS přičinil se o to, by ve výročních zprávách zemské školní rady o stavu školství byla činnost okresních školních rad registrována a kontrolována, aby schůze zástupců učitelstva v okresních školních radách konaly se po 2 letech.

Při jednání o otázce obsazování míst konstatováno, že autonomní členové okresních školních rad nepřijali zrovna nejlépe zásad na loňské valné hromadě delegátů přijatých, že se však přece u mnohých okresních

školních rad zásad oněch dbá. Na schůzi přijat byl řád pro odbory pro obsazování míst při okresních jednotách dle návrhu Jos. Smrtky. V záležitosti informačních schůzí pro členy místních školních rad přijat byl návrh referenta F. V. Moravce, dle něhož okresní porady mají se usnésti na požadavku svolávání konferencí členů místních rad, v nichž by občasně referoval okresní školní inspektor, členové okresní školní rady i přizvaní referenti o otázkách prospěchu národního školství se týkajících. Zemská školní rada bude požádána, aby okresním školním radám pořádání porad se členy místních školních rad doporučila.

Schůze přijala ještě návrhy, aby pro členy okresních školních rad bylo domáháno pouze inspekce zemské a aby cestné a stravné počítalo se jim dle normy státních úředníků.

*

Na ustavující valné hromadě »Jednoty matičních učitelů a pěstounek« akcentováno bylo splnění hlavních požadavků hmotných, totiž starobního zaopatření, zvýšení služného a funkčních přídavků správců škol, a konstatováno, že výbor ÚMŠ má opravdovou snahu rozřešiti tyto oprávněné požadavky matičního učitelstva příznivě, ovšem za nejúčinnější podpory veškeré české společnosti, zodpovědné zaměstnavatelky matičního učitelstva. Nová a jistě potřebná organisace matičního učitelstva má zažehnati dřívější roztříštěnost, osobní neznalost a posilniti snahy jeho. Požadavek, aby matiční učitelstvo bylo podle práce své honorováno a ve svých snahách podoporováno jako učitelstvo Schulvereinu, je zcela oprávněný. Názor, že by učitelé matiční, kdyby ze svých zkušeností a místních znalostí těžili, měli býti duší menšinového školství, je nesporný. O správném rozpoznání svědčí slova na schůzi pronesená, dle nichž menšinová otázka je otázkou čistě kulturní, že matiční učitelstvo musí odtud vycházeti svému okolí svítit, neboť často jen nevzdělanost a nedostatek karakteru český lid germanisuje. Přejeme, aby nová, lepší organisace matičního učitelstva zlepšila všestranně jeho stav, sesílila jeho důležitou národní posici a prospěla tím celému národu.

*

Hospodářská síla organisace německého učitelstva v Čechách je vždy správným měřítkem hospodářské síly organisace učitelstva českého. Dle jednatelské zprávy německého zemského spolku učitelského sdruženo je v 84 jednotách 7766 členů, o 240 víc než roku předchozího. Ačkoli je německého učitelstva nepoměrně méně, vyrovnává se počtem členstva českému, v ZÚS sdruženému. Příčinu toho viděti třeba v tom, že organisace německého učitelstva je poměrně jednolitější. Učitelé měšťanských škol německých nemají organisace osamocené, zvláštní, ale tvoří velkou většinou ve společné organisaci autonomní odbor. Také německých učitelek je v organisaci společné poměrně daleko víc než českých, které mají organisaci samostatnou, od ZÚS zcela oddělenou. Nelze přezírati zvláště hospodářské výhody jednotnější organisace.

Příjmy německého zemského spolku při 8kor. členském příspěvku činily v uplynulém správním roce 140.830, výdaje 118.672 K. Spolek

rozdal za minulý rok svým členům 9080 K na podporách. Z časopisu pro mládež, jejž spolek již 23. rok vydává, měl za poslední rok přes 17.000 K čistého zisku. Počet odběratelstva tohoto časopisu stoupl jen za poslední rok o 3000. Jeho rozšíření je zjevným dokladem organisační agilnosti německého učitelstva. Zisk za poslední ročník spolkového kalendáře učitelského činil 2388 K. Tiskopisy spolkem vydávané vynesly organisaci 1940 K.

Blahodárně osvědčuje se výpomocná pokladna německého učitelstva. V posledním správním roce půjčila 206 členům nezúročitelně 74.071 K a 51 členům rozdala 2460 K podpor. Úřednický spolek vídeňský, u něhož se německé učitelstvo v Čechách pojišťuje, poskytl 2760 K na lázeňských stipendiích a 12.320 K na vyučování dětí pojištěných členů, pokladně zemského spolku bylo jím vyplaceno mimo to 10.173 K za nově pojištěné členy. V 17 zřízených útulcích spolek podporoval obnosem 57.588 K 2202 učitelské děti. Spolkový fond cís. Fr. J. z 9559 K jmění udělil 237 vdovám a sirotkům učitelským 4000 K podpory. Podpůrná pokladna pro výpomoc v nemoci rozdělila 83 z 991 člena 3219 K podpory. Spolková záložna čítala 731 členů a poskytovala členům půjčky na nízká procenta.

Na letošním děčínském sjezdu němečtí učitelé postulovali volnou německou školu, osvobozenou od časových politických proudů, vychovávající řádné občany, disciplinární řád, době přiměřený a spravedlivý, doplněný jasným řádem služebním, vyrovnání svých příjmů s příjmy státních úředníků posledních 4 tříd a účelné zvýšení učitelského vzdělání. Od lidu očekávají němečtí učitelé účinnou podporu, řádné ocenění své práce pro školu a lid, důvěru ke svým slovům i činům, konaným pro lid z lásky. Sjezd jednal také o ochraně dětí a péči o mládež, žádal zvláštní zákon o ochraně dětí, zřízení škol a ústavů pro děti slabomyslné a zanedbané, pomocné třídy pro děti méně nadané, ústavy pro děti slepé a hluchoněmé a opatření všech těchto škol a ústavů zkoušenými učitelskými silami, postavenými na roveň učitelům a učitelkám národních škol.

*

Podivný výnos vydala zemská školní rada v Čechách 29. května. K žádosti komise pro ochranu dítek a péči o mládež svoluje jím, aby na všech veřejných i soukromých obecných a měšťanských školách směly býti konány každý měsíc mezi školní mládeží sbírky, jejichž výnos by se odevzdával na zřizování útulků a polepšoven pro opuštěnou a mravně ohroženou mládež. Některé okresní školní rady, jako na př. smíchovská, pospíšily si a ukládají, aby uvedené sbírky byly konány každého měsíce, aby dopadly co nejvýnosněji, aby sbíralo se i při školních zápisech a podobných příležitostech.

Dávno již nebylo něco absurdnějšího nejvyšším školským úřadem vydáno. Či může býti nazván zdravým výnos, nařizující sbírky mezi nejútlejšími a neproduktivními členy lidské společnosti? Může býti nazvána šťastnou myšlenka sanovati zemské finance školní mládeží?

Má-li touto cestou dojíti k doplnění organisace školské potřebnými ústavy ochrannými a pomocnými, pak se toho veřejnost hned tak nedočká. Řešit palčivý problém výchovy fysicky, duševně i mravně zanedbané

mládeže krejcarovými sbírkami školskými, to jest pravým unikem naší říše, odkazující řešení důležitých problémů práva a spravedlnosti do mezí filantropie. Očekáváme, že nešťastný výnos bude záhy zrušen a že místo něho bude vydáno nařízení o povinném opatřování školní mládeže nutnými potřebami školskými, po kterémžto nařízení dlouho a marně se volá.

UMĚNÍ.

Druhá výstava výtvarných umělců moravských.

Ve Valašském Meziříčí pořádají výtvarní umělci moravští svou výstavu. Je to druhá jejich výstava. Prvá, větší, byla v Hodoníně a měla značný úspěch. Místo pro druhou výstavu bylo dobře voleno. Východní Moravě nedostávalo se osvěžení a povznesení, jež umění přináší. Už v dávné minulosti byla v tom směru nesrovnaně chudší proti polovině západní. Starých památek uměleckých je v ní poskrovnu. Jen tu a tam dřevěné stavby kostelíků, statků a j. vábí pozornost celkovým pojetím neb vtipnými a srdečnými detaily. Volba Valašského Meziříčí byla ještě jiným směrem vhodna. V městě tom je několik ústavů vyučovacích, vedle měšťanských škol gymnasium, paedagogium, odborná škola pro zpracování dřeva a za součinnosti obce otvírá tam »Dívčí akademie« právě prvou třídu dívčí střední školy, rovnocenné s gymnasiem, první to pokus na Moravě. Už prospěch mládeže té volá také po takové duševní stravě.

Výstava umístěna jest v budově gymnasijní. Z nádraží je příjemný příchod k ní Nádražní třídou s malými, ale čistě upravenými sady obecními a s veselými zahrádkami soukromými. Některé z domků jsou plny květin a srdečně vítají příchozího. Těší takový vstup do města. Vůbec pozorovati v městě čistotu a pořádek.

O vážné snaze pořadatelstva svědčí katalog. Přináší úvodem několik myšlenek předních myslitelů o umění, myšlenek povzbuzujících, povznášejících. Je radostno čísti je znovu a znovu, i když je člověk dávno zná. Jsou věčně platné, a proto stále nové. Na př. »Všecko krásné umírá v člověku, ne však v umění.« (Leonardo da Vinci.) »Milovati krásu značí tolik, jako viděti světlo. — Poesie národa jest i živlem jeho pokroku. Velikost civilisace měří se dle kvantity obraznosti. Jenom že národ civilisující má zůstati mužným. Korinth — ano; Sibarii — nikoliv. Kdo zženští, vysílí se. Nesmíme býti ani diletanty, ani virtuosy; musíme býti umělci.« (V. Hugo.) — »Umění kterékoliv země jest udavatelem jejich sociálních a politických ctností. — Člověk jest úplný jenom tam, kde pracuje. Člověk jest úplný jen tam, kde vzývá, kde se koří, kde se obdivuje. Umění není hra, umění je práce a pravda: nejvyšší opravdovost, nejvyšší vroucnost, nejméně sobectví, nejméně rozkoše — všecko posvěcení a všecko ušlechtilost.« (Ruskin) ... Na konci katalogu je bibliografický přehled z toho, co v našem jazyce o umění vyšlo, původního i překladem. Měly býti do

ného pojaty také tři krásné knihy Adolfa Kašpara, totiž jeho illustrace k Babičce, k Filosofské historii a Kytici, už také proto, že Kašpar je z nejnadanějších malířů moravských. A bude dobře, když příště vloží se v čelo seznamu vystavených děl upozornění: Výstavní síň není veřejnou hovornou ani veřejnou porotní síní. Chce býti chrámem aneb aspoň kapličkou. I když je méně zdařilá, přece cítit, že tu kdosi chce vysloviti, co má v duši nejlepšího, nejupřímnějšího... Zastihl jsem tam tak hlučný hovor a smích nevelické společnosti, bavící se uprostřed síně výstavní, že hluk ten zaléhal až na chodbu a přes chodbu do druhé výstavní síně. Nakazilo se jím i mladé dozorstvo. Přijede-li návštěvník schválně vlakem a má-li čas vyměřen, je takým hlukem nemile překvapen. Jak se on snáší s úvodními slovy katalogu?

Výstava sama mohla být snadno representativnější. Mají-li míti umělecké výstavy na venkově plný úspěch a význam, nesmějí v ničem slevovat. Pěvecké sdružení moravských učitelů neslevuje též v ničem při svých produkcích v městech venkovských. Heslem musí být: venkovskými výstavami povznášet!... Hned při prvém rozhledu zláká pozorovatele Úprka svým veselým a svěžím akvarelem »O Božím Těle« a ještě více olejovým obrazem »Setí«, kde s neobyčejnou živostí, ku podivu rychle a jistě namalovány jsou koně i obě postavy slovácké. To je zcela nový Úprka. Vedle něho má Antoš Frolka se svými příbuznými motivy těžké postavení. Dva rozkošné akvarely zaslal A. Kašpar, »Ve vinném sklepě« a »Mlatci«, olejový obrázek »Za humny« a několik prací grafických, vesměs milé věci. Z krajinářů je tam nestor moravských malířů, Frant. Zvěřina (nar. 1835 v Hrotovicích) s řadou svých originálních kreseb; Alois Kalvoda s novými, osobitými tóny (»Kvetoucí bez« a j.); Bohumír Jaroněk s kresbami z Dubrovníka a barevnými dřevoryty, olejovými studiemi, pastelem, motivy to valašskými, v nichž energicky propracovává se k vlastnímu samostatnému výrazu; Stanislav Lolek vedle několika líbivých krajin (jež také hned byly prodány) vystavuje »Kovárnu«, temperovou malbu s chutí a ohněm provedenou, a příjemnou kachní idylku »Ve stínu«; Roman Havelka je též dobře zastoupen. Od nedávného zemřelého Cyrilla Mandela jsou tam akvarelové a olejové studie, bolestné, že nebylo jim dáno dozráti. Podobizen je málo. Škoda! Zálibu v nich, v těch milých a vzácných dokumentech rodinných i národních, třeba šířiti. Venkovské výstavy měly by si přímo opatřovat několik výborných ukázek a budit jimi vkus a smysl pro podobiznu. Temperová podobizna »Moje matka« od Fr. Ondrúška je z nejlepších jeho podobizen; v té jednoduchosti, nestrojenosti, s jakou je malována, je opravdovost, duše. Pěkný je dekorativní triptych Zdeňky Vorlové-Vlčkové i úsměv »Hanačky« Marie Gardavské. Některé kresby Jos. Škamraly (»Siesta«, »Stařeček při práci«) prozrazují bystrý postřeh a charakteristickou linii. — Prací sochařských je ovšem méně. Jsou tam pěkné práce Fr. Úprky, zdařilé bronzy, motivy slovácké, vážné i veselé, procítěné a živě vytvořené. Jen aby poptávka po nich byla, aby nevracely se do dílny umělcovy, nýbrž aby jich zakoupení dalo novou vzpruhu umělci, u něhož vidět, jak síly jeho se rozvíjejí. V dřevořezbách Fr. Hrachovce »Vodník« a »Krysař« je dost samostatnosti, v technice i v pojetí. — Také architektura je tu zastoupena, přede-

vším pracemi Dušana Jurkoviče, doma i v cizině po zásluze ceněnými: modelem vlastního domu a několika vyobrazeními jeho místností, obecním domem v Hospozíně, kolonádou v Luhačovicích a továrnou a villou v Borovnici, pracemi tak originálně, účelně a šťastně řešenými. Návrh z venkovského kostelíka, vstup do něho s věží, od Ant. Blažka má velmi pěkné vlastnosti: prostotu a důstojnost. I ostatní návrhy architektonické svědčí, že také na Moravě v tom směru probouzí se touha po obrození. — Pletený nábytek košikářské školy valašsko-meziříčské vydává dobré vysvědčení škole té — proč tak málo známé? Je praktický a vkusný.

Je tam konečně několik zcela nezdrželivých a bezvládných napodobenin Muncha. Samostatného není v nich nic, Muncha v dobrých stránkách nedostihují a na karikaturu není v nich oprávněnosti. Neškodí občas připomenouti si bajku Lessingovu. Chlubila se kdysi opice: »Jmenuj mi kde koho na světě, jehož bych nedovedla napodobit!« Ale liška mrška jí odpověděla: »A ty mi jmenuj jednoho jediného, jemuž by napadlo, aby tebe napodobil!«... »Spisovatelé mého národa, mám se vyjádřiti ještě zřetelněji?« dodal k této bajce Lessing. Což neplatí jen o spisovatelích. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Karel Kálal, Obrázky zpod Tater. (J. Otto, 1907.) R. Targo, Vyhubit. Obraz slovenského utrpení. (E. Šolc v Telči, 1907.) Josef K. Šlejhar, Od nás. (Dvě povídky); Praha, Otto, 1907. Josef Uher, Má cesta. (Črty a básně); vlast. nákl., Brno, 1907. Dr. Jos Štolba, Z mých pamětí; Máj, Praha.

Zprávy o nelidském pronásledování uherských Slováků konečně vzbuzují zájem nejširšího obecenstva našeho o Slovensko. Letos vyšly dvě cenné knihy, sledující každá svým způsobem společný cíl. První zastavuje se při některých typických zjevech a ve formě polobelletristické předvádí čtenáři řadu sytých obrázků zpod Tater. Druhá, psaná výborným znalcem poměrů slovenských (pseudonymem), chce stručně pověděti vše, co způsobuje nynější útlak Slováků, a objasniti, že logickým důsledkem maďarské státní idee v praxi nynějších vedoucích osobností peštských není, než Slováky docela vyhubit, odnárodnit.

Kálal je dobrý pozorovatel. Prohlédl si své Slováky mnohokráte a hodně z blízka, leccos si zapsal, leccos promyslil. Jeho obrázky mají tu přednost, že podávají především fakta. Kálal sám neklade příliš vysoko uměleckou stránku svých črt, jde mu více o věc. Je všude paedagogem, který na př. sem tam do vypravování vsune nepozorovaně slovenské názvy, větičky, zvláštní výrazy, aby český čtenář zvykal slovenskému ovzduší a — přiučil se. V obrázcích je mnoho tendence nevtíravé, skryté, hlavní však tendencí je, získati lásku pro Slovensko.

Rozveselit Kálalovy črty sotva mohou. Vzbudí spíše představu kraje nejen chudého, ale i zanedbaného, lidu kulturně i politicky opozdilého, nevyvinutého. Na Slovensku jest ovšem místy také lépe, celkem však převládá chudoba a všude stejně bezohledně zasahuje maďarské panování. Těžko si pomysliti smutnější úkazy veřejného života, než na vsi, kde prvním pánem jest znemravnělý obecní tajemník či notárko, který vydírá, potlačuje a despoticky poroučí mezi sedláky, neumějícími státní řeč. Kraj neuživí svého obyvatelstva, rozchází se po celém světě a tvoří potulný národ drátenický. Tma duševní a kořaleční mor namnoze svírá i ty, kteří doma zůstávají. Udržují se tu ještě nejprimitivnější pověry a intelligence, zavátá do horských zákoutí, klesá se stupně na stupeň, až zapomíná i čísti. Přečtěte si v knize jen povídku »Prevelebný pán«. V rusínské vesnici podtatranské starý pop uniatský neodebírá novin a po léta nic nečte, ač býval schopen za mlada i vyšších vznětů. Nebo zamyslete se nad »Drátenickým panem učitelem«, který se posilňuje pálenkou a v létě chodí po žebrotě. Více světla! — co lepšího byste přáli těm nešťastníkům? Úřady uherské nejsou nikterak vybíravy v prostředcích, odváží-li se Slováci jakéhosi ruchu politického. Kálal zvěčnil ve své knize památný tábor lidu ve Sv. Mikuláši, kde bylo řečníkům zakázáno užívati názvu Slovák, a křiklavou volbu poslance ve Vrbovém, kde překonány všecky dosavadní praktiky proslavených voleb uherských. Za takových poměrů je třeba ovšem největší obětavosti k veřejné činnosti. Slovenský redaktor, který nemá příliš vděčného a horlivého čtenářstva, pozná všecky slasti svého stavu, zvláště je-li zároveň nakladatelem a tiskařem, jako Kálalův »Redaktor« (známá osobnost slovenská).

Kálalovy Obrázky nejsou tedy jednostranně národopisné. Snaží se slovenský život osvětliti s různých stránek a podati obraz pravdivý, nezkrášlený romantickými výzdobami. Bohužel zůstává Kálal stále téměř jediným zpravodajem naším o životě slovenském, neboť na př. Havlasovy povídky nelze bráti do slova, nehledě na to, že obsahují vůbec málo specificky slovenského. Kálalova nová kniha jest cenným doplňkem dřívějších publikací jeho; kéž následují brzo další Obrázky!

Targova knížečka je šťastným dílem informačním. Tak stručně dosud nepodán celý komplex otázky slovenské a rovněž nebylo sneseno tolik čerstvých fakt, aby všecko utrpení slovenské bylo výmluvně znázorněno. Ve 14 kapitolkách shrnuto vše, co by měl vzdělaný Čech věděti o nynějším Slovensku, aby se v něm všecko lepší cítění vzepřelo proti tomu, co se páše v tak zvaném právním státě na malém národu. Škoda, že tato výborná publikace nerozšířila se v tisících výtiscích u nás a že nebyla jako výmluvný dokument přeložena do hlavních jazyků evropských.

K. V.

*

Dvě povídky J. K. Šlejharovy, chmurné pendanty osudu hříbátka (Sirotek), jehož příchod na svět způsobil celé rodině hospodářově radost, a dítka lásky statné a staré děvečky Han (Nekřtěňátko), kterého se hospodyně zbaví, co matka jeho leží ještě v bolestech, jsou zároveň

obrázky dvou matek. Jak si jich obou v hospodářství váží: klisna i Han s kobylí hlavou, obě jsou ceněny jako dobré pracovní síly! Běda, zajde-li klisna po hříbátku! Hospodářovu vzrušení, jeho úzkostem a obavám věnována větší část povídky; se zdravím jejím stojí i padá jeho zdar hospodářský, jeho výdělek i jeho ztráta. Stejně Han; ale proto právě nesmí být zdržována děckem, proto musí ono ustoupit, aby pracovní síla matčina na své intensitě a volném čase nebyla zmenšována a zdržována. Proto mateřství nešťastné Han ztajeno, proto jí dali znát opovržení k tomu, že se dopustila — vše, vše, proto jen, aby více vyzískali, neztratili na svém pohodlí, nemusili umenšiti svých rozkoší. Proto chrání zvířat, proto ničí zdravého člověka.

Věru velmi černý sujet! Ale jeho chmurností autor čtenáře přímo drtí, když věci, události obyčejné, denní, líčí výrazy tak přehnanými, skoro nabubřelými (porod Han). Síla sujetu je v něm samém; autor zbytečně chce se tu asi přiblížiti dikci, kterou snad pokládá za impressivní. Jaký omyl! Užívá této silně barvené dikce mnohdy, kdy věc sama, bezvýznamná, tím jen trpí, řídne, čtenář za velkými slovy vidí tím větší prázdno. Zvláště, jde-li o psychické stavy: mnoho ani nemá jakékoli niterné opory, je filosoficky prázdné, bez perspektivy životní: taková tušení sedlákova přehnána, vykreslena v ohromné dimense, ač věc dá se hluboce zachytiti několika slovy. Autor ocitá se na vratké základně, jeho stránky jsou holý verbalismus, který jej nutí stále opakovat: jakoby.

Tyto chmurné a smyslné popisy, ponurá a pathetická líčení nemohou lákat samy o sobě. Ale nezachrání jich ani hluboký sujet, nešťastně zpracovaný, ani drobné postřehy, jistě silně působící (děcko ožrané myšmi): vždy zdusí každý dojem až k prázdnotě plná dikce. Jak daleko zašel autor knihy »Co život opomíjí«?

*

Jistě netrpí neúměrností své látky a jejího podání črty a básně p. J. Uhrovy. Nechťsi jsou jen miniatury, ať si jsou to pouze detaily, tyto drobnokresby mají vždy svůj hluboký pohled v lidské nitro, v duši společenskou, mají svou perspektivu. Mnohý, přemnohý z těch pohledů už je tolikrát znám, ale autor jej znovu poví lehce, svým způsobem, pod svým úhlem, a což je hlavní, v případě, jejž prohřívá a přibližuje jas vlastní zkušenosti a vlastního procítění. Chápete, že prosté básně prosou, bez raffinovanosti, mohou působit u tohoto autora? Čím, je jasno. Kéž se tahle duše slovanská vyvine v širokého epika!

*

O čem přesvědčují čtenáře paměti J. Štolbovy, je to, že lze se radovati rozvoji naší literatury: čeština této generace! Kdybych chtěl směle generalisovati, musil bych říci, že tací spisovatelé neumějí česky (viz jen úvod, jehož titul je naprosto nečeský: Těm, kdo knihu tuto čísti budou, atd.). Jinak můžeme jen vítati paměti těch, kdo se zúčastnili života veřejného. Ale vždy tu budeme míti jedno přání: buď ať jsou důkladné, co možná obsažné, plny faktů, podaných třeba kronikářsky, anebo není-li tak, ať pak je látka zpracována, ať vidíme, že autor se svého hlediště, které přece každý pochopí a uzná, pozoruje lidi, události a je kritisuje.

Historik najde si i tu svou věc a vždy jej bude zajímati stanovisko autorovo. Než, co s pamětmi, které obsahují jen zlomky bez pevného hlediska, bez prohřátí, suše podávané, pepřené, jistě k mrzutosti čtenářově, maloměstskými vtipy, k tomu vypravované suchým slohem, místy až kancelářskou češtinou!? A tím trpí i zajímavý kus první i některé jiné drobné vzpomínky, kde se v textu jen zbytečně opakují také obrázky, odjinud známé. A místy zaráží nepochopení psychologie tvoření uměleckého, průměrný názor na tvorbu literární. A v autobiografii, kolik je dat důležitých, těžkých? Velmi zajímavé jsou stati o studentských představeních divadelních, o Bozděchovi: přinášejí nejeden cenný detail. Kniha užitečná, která mohla být plně cenná, kdyby ji byla diktovala jen moudrost životní se svým klidem a pevným pohledem ve věci minulé. *H.*

Poučná:

Dr. Gustav Zába, Logika. Jan Voborník, Karel Hynek Mácha. A. K. Dobruský, Řada úvah a pokynů. A. J. Herbertson a F. D. Herbertsonová: Člověk a jeho dílo. Heřman Alferi, Mezinárodní výchova a vyučování.

Dr. *Gustav Zába.* Logika. V Praze, nakladatelství Hejda & Tuček, bez roku. (Illustrované katechismy naučné, rediguje V. J. Procházka, sv. 15.) Cena K 1·80.

Autor, známý svými filosofickými pracemi, chtěl tu podati orientační příručku, která by všestranně a pokud možno přístupně obeznamovala s látkou v logikách probíranou, buďtež si to logiky kteréhokoli směru a ne snad aby při trvajícím sporu mezi logikou formální a materiální zaujala určité stanovisko. Ve skutečnosti však knížka počínaje již původní definicí logiky jakožto vědy o správných tvarech usuzování až do konce jest zpracována úplně v duchu formální herbartovské logiky školní a podává celkem úplně též materiál, jaký jest ve školních učebnicích tohoto směru, provázený a doložený skoro napořád i známými příklady školními, z nichž mnohé jsou již vskutku úctyhodného stáří a měly by rozhodně býti již nahrazeny novějšími doklady, které by také oživily látku beztoho tak málo záživnou širšímu obecenstvu. Proto také výklad leckde by byl mohl býti konkretnější a zajímavější; tak »důsledky« docela pěkně lze jako syllogismy vyčísti z obrazců, jmenovitě však závěrečné kapitoly, které ovšem dnes již dávno vybočují z mezí formální logiky, v knihách anglických i německých nesou se již docela jiným duchem a mají ráz daleko modernější, než je zvykem čísti u nás a než je zvláště v této příručce Zábově.

S tím patrně souvisí, že dnes, kdy přece již nelze držeti staré formální logiky, leccos vykládá se jinak než bývalo zvykem. Nevidíme na př. dnes již v soudu vytčený vztah dvou pojmů (32), netvrdíme, že by se pojem širší od užšího lišil počtem znaků a pod. Jinde zas přáli

bychom si výkladu hlubšího a podrobnějšího: tak o konceptualismu, který se tu úplně stotožňuje s nominalismem (15); o dějinách indukce, kde mimo Bacona nepřipomínají se jiní předchůdci Millovi; ve zmínce o dělení věd dle Masaryka, který má teď v této věci již namnoze názory jiné než ve své konkrétní logice; také výklad o ceně syllogistiky a jmenovitě kapitoly z vědosloví měly býti šíře podány, naproti tomu syllogistika sama příliš je rozvedena atd. V řeckém názvu metabase (106) zůstal nemilý omyl tiskový.

Celkem tedy spisek Zábův je dobrým a přístupným spracováním logiky formální v duchu školském, ale nic více, jmenovitě ne však onou slibovanou orientační příručkou všech směrů logických, které bychom ovšem rozhodně potřebovali právě u nás, kde odborná literatura omezuje se téměř jen na několik učebnic a malý počet monografií. Snad se takové knihy dočkáme, ne-li jinde, tedy doufám dojista v encyklopaedické knihovně Dědictví Komenského, kde bude vítaným pendantem ku Krejčího psychologii. *Kd.*

Jan Voborník, Karel Hynek Mácha. České knihovny zábavy a poučení č. 21 (J. Otto, 1906).

Spolek českých professorů od let vydává ve své knihovně, mimo jiné, také literárně-historické studie a výbory z předních spisovatelů našich pro potřebu školskou. U Máchy, jehož literární činnost nebyla rozsáhlá, bylo možno spojiti v jeden svazek výbor z jeho poesie i studii o nešťastném básníkovi. Prof. J. Voborník se zvláštní zálibou vrací se k našim romantikům, a práce o Máchovi, jak se zdá, rostla pomalu, je výtvorem mnoha let. Zvláště si dal autor záležeti, aby prokázal literární vlivy, vzory Máchovy. V tom směru práce podává leccos nového, přispívajíc tak k spravedlivému ocenění některých osobností méně známých, jako na př. Herloše, a s odbornou znalostí poukazujíc na Máchovy vzory polské. Kniha chce býti pojímána jako samostatné dílo vědecké. Je však spíše seskupením drobných monografických úvah aesthetických a improvisací, než jednolitým celkem. Dobré detaily jsou zatlačovány množstvím vedlejších rysů. Výklad jako by byl stále roztrháván odbočkami, nahodilými sentencemi a hlavně zbytečným konstatováním sebe menších slovních podobností s Byronem a j. Nelze posléze postřehnouti, co je důležité, co méně důležité, neboť stejně jednostranně důkladně se mluví o každém pokusu studenta Máchy, jako o pozdějších jeho dílech vskutku uměleckých. Tato methoda, snesitelná snad v monografických studiích přípravných, otiskovaných v odborném časopise, působí ovšem rušivě v díle, které má podati celkový obraz osobnosti. Voborník uvádí životopisná data jen nejnutnější a omezuje se na práci aesthetickou ve starším slova smyslu. Místy jsou náběhy k jakési filosofii romantiky, na př. Byronovy, ale i tu by bylo třeba více určitosti, jasnosti a stručnosti. Studie Voborníkova má tedy svůj význam některými podrobnostmi, jako celek však postrádá silných myšlenek tvůrčích, jež by zcelovaly a působily jednotným dojmem výsledným. Výbor ze spisů Máchových je cenný tím, že upozorní na drobné básně Máchovy i na jeho prosu, výtvory, které obraz pěvce Máje teprve správně doplňují. *q.*

A. K. Dobruský: Řada úvah a pokynů. Druhé zlepšené vydání. Cena K 1·50. Nákladem vlastním (bez roku).

Spisek podává soubor populárních výkladů z oboru hygieny, ethiky i pedagogiky. Jedná především stručně o hlavních zásadách přirozené životosprávy, načež přechází se k úvahám o lidské povaze, vlohách, rozvoji duševním a mravním. Dosti podrobně probírá se důležitost manželství a rozebírají se nedostatky zákonodárství v této příčině, načež líčí se význam práce, vytýkaji se podmínky řádné výroby a činí některé návrhy na opravu nynější soustavy národohospodářské. Konečně jedná se o potřebě vzdělání a vadách nynější organisace školní, jmenovitě po stránce esthetické: tento poslední oddíl, pracovaný zvláště dle Pestalozziho, Spencera a Baina jest rozhodně nejlepší a nejhlubší.

Stanovisko Dobruského je celkem pokrokové, výklad jasný a plynný; jen některá tvrzení a návrhy menší váhy jsou sporné neb rozhodně nesprávné. Tak maso cení se jako látka výživná příliš nízko (16 sl.); nápoje všecky mimo vodu (i čaj!) se pokládají přímo za zhoubné, neboť každý jejich doušek prý přispívá k degeneraci člověka a potomstva (21); léky umělé, zvláště i serum, zavrhují se docela kneippiánsky (31; uveden dokonce i citát z »Přírodního lékaře«); zvířatům upírají se i představování i souzení (50); tanec docela se zamítá, ježto prý svádí k vilnosti (108); práce se pokládá za přirozenou nutnost, ač přece naopak je rozhodně člověku prvotně naprosto nemilá a třeba k ní uměle vychovávati (119); ženám upírá se přístup ke všem povoláním a studiím příliš namáhajícím (144); pochybuji také, zdali vskutku církev, jsouc učitelkou lidu nejpřístupnější a nejbližší, je zvláště způsobilou, aby mu vpravila lepší názory o manželství (80), neboť tomuto tvrzení odporují i další výklady samého autora o tom, jak církev hájí nepřirozeného celibátu a bojuje proti rozvodu atd.

Spisek hodí se zvláště pro širší kruhy a do lidových knihoven. *Kd.*

A. J. Herbertson a F. D. Herbertsonová: Člověk a jeho dílo. Úvod do anthropogeografie. Dle druhého vydání přeložil a pro české vydání upravil dr. Stanislav Nikolau. Praha 1906. Nákladem J. Otty, cena K 2·40.

Knížka podává pěkně psaný populární výklad o hlavních výtěžcích anthropogeografie, onoho odvětví zeměpisu, jež tak úzce připíná se k anthropologii, ethnologii, dějepisu, sociologii atd.; u nás o věci měli jsme vlastně dosud jediný článek prof. Masaryka »Člověk a příroda, příspěvky k sociologické mesologii« (v Květech 1890). Po úvodních slovech o vlivu přírody a zvláště podnebí na člověka rozvíjí se stručný a přece přesný a konkretní obraz lidského života za různých okolností, v pouštích studených i horkých, v lesích mírného i tropického pásma, na stepích i horách, rovinách i pobřežích. Ukazuje se všude, jak zaměstnání různých skupin lidstva závisí úplně na jejich zeměpisném prostředí a jak zase tato rozmanitá zaměstnání působí i na život fysický, na rodinu, názory o majetku, pokrok v obchodu i průmyslu, jakož i zřízení státní. Tak tvoří každá kapitola pro sebe pěkně urovnaný celek, jenž ozdoben jest řadou obrázků, líčících povahu krajiny i zaměstnání člověka v jed-

notlivých částech země. Některé doklady i příklady, českému čtenáři příliš odlehlé neb specificky anglické, hrazeny právem příklady z českého života (kácení lesa na Šumavě a pod.). Psycholog co chvíli setká se tu se zajímavým detailem ethnologickým, jak nízké jsou city sociální u kočovníků, jak z povahy obyvatelů stepí nutně plyne jistá konservativnost a nepokrokovost atd.

Také tento spisek lze upřímně doporučiti za četbu lidovou. *Kd.*

Heřman Alferi: Mezinárodní výchova a vyučování. (»Naše Škola«, sv. 2., roč. III. V Praze, nákladem zemského ústředního spolku jednot učitelských. Cena K 2·10.) — »K principu nacionalismu,« praví spisovatel v úvodní thesi, »pojí soudobá civilisace princip internacionalismu.« Idea tato má dle názorů jeho upraviti život mezinárodní a vésti »osvícený, ethický nacionalism« na stupeň rozumného internacionalismu, který kriticky chápe potřeby nejen národní, ale i mezinárodní.

Ideu tuto obral si také spisovatel za předmět přítomné studie, ukazuje, jak mezinárodní život se vyvíjí, jaký význam bude míti společná řeč mezinárodní při dnešním rozvoji spolků esperantských, a jak celý vývoj civilisace vůbec spěje ku společnému cíli, kterým jest federace národů, založená na mravních základech. Není ovšem pochybnosti, že vliv celého onoho proudu myšlenkového a ovzduší bude se obrážeti v soudobém školství na všech jeho stupních. Ale spisovatel nechce klidně přihlížeti a očekávati, až přirozený mezinárodní život sám uplatní se ve výchově a vyučování, ale ve shodě s mezinárodní organisací učitelských federací podává návrh mezinárodní výchovy a vyučování. Toto aktivní a energické úsilí auktorovo je nám velmi sympathické, nevadí nám nikterak, že namnoze příliš soustřeďuje myšlení na ideu pacifistickou, která třeba veledůležitá, jest přece jen částí ethického ideálu všeobecné humanity. Toť úsilí je nám tím sympathičtější, čím pevnější důvěru chová spisovatel v moc školy a výchovy, tohoto nejdůležitějšího faktora, jedná-li se o reformy opravdu pokrokové a trvalé. Připravte společnost lidskou školou, výchovou a vyučováním na veliké ideály opravdové humanity v nejvlastnějším a nejčistším slova smyslu, a vykonáte vše, co jste vykonat mohli. Tak bychom asi vymezili úkol, který p. Alferi ukládá škole a výchově. Mezinárodní vyučování bude dle toho projednávati vzrůstající důležitost mezinárodních vztahů, konstatovati pokroky vzájemného prolínání lidských zájmů, označovati cíle, k nimž směřuje civilisace, zřizujíc mezinárodní instituce, určené regulovati konflikty mezi národy ne válkou, ale smírčím soudem; mezinárodní výchova pak bude vnukati mládeži lásku k vlasti, ukazujíc, že vlast představuje ideu a cit lidské solidarity především ve velmi úzkém okruhu rodiny, kmene, obce, národa a rozšiřujíc toto vědomí a cítění na všechny národy, na lidstvo celé. Čtenář přítomné studie nalezne podrobné návrhy, týkající se reformy dnešního vyučování ve směru ideálů humanitních. Na mnoha místech setkáváte se s úsilím a voláním po odstranění války, ale čtete-li opatrně, vycítíte, že auktor velmi dobře postřehuje onen stálý boj všech

proti všem, který je pořád význačným přívlastkem našeho všedního života, a proto tak vítáme tento nový hlas, který je novým dokumentem nutnosti reformy celé výchovy na základech sociální a ethické kultury.

Chp.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM

Mám před sebou původní latinský text nejnovějšího papežského syllabu z 3. července 1907. Divně působí na člověka takový dokument. Již to, že se uvádí jako »dekret svaté římské a všeobecné inkvisice«. V 65 větách odsuzuje a odmítá názory, které pokládá za zhoubné. První část se týká práce a výsledků biblické kritiky a exegese. Předem odmítá názor, že by církevní výklad mohl podléhati přesnějšímu poznání a opravě exegetů. Tím je vlastně řečeno všechno. Od 20. věty zabývá se zjevením a dogmaty, od 39. svátostmi. V tomto odstavci je nové, že dekret činí pokus odvoditi všech 7 svátostí římskokatolických z Písma, popírá výslovně všechen vývoj dogmat vůbec a svátostí zvlášť (jmenovitě dále věta 54. a 59. namířena proti koncessím některých reformních bohoslovců, kteří připouštěli možnost dějin dogmatu, a tudíž i vývoj). Věty 52.—57. týkají se církve, mezi nimi největší důraz se klade na tvrzení (56.), že církev římská a její primát není jen výsledek politických poměrů, nýbrž zřízení boží. Ve větě 59. se tvrdí, že Kristus zanechal ohraničený soubor nauk pro všecky doby a všecky lidi náležitý: nestačí říci, že zahájil jakési náboženské hnutí, jež se může a má přizpůsobiti různým dobám a místům. Ve větě 63. se čelí výtce, že církev není schopna hájiti evangelické mravouky, poněvadž neústupně lne k nezměnitelným naukám, jež se nesrovnávají s dnešními pokroky. Popírá (věta 64.), že by pojmy Boha, o stvoření, zjevení, o osobě vtěleného Slova, o vykoupení potřebovaly opravy, a končí odsouzením názoru, dle něhož dnešní katolicismus se nesnese s pravou vědou, leč když se přetvoří v jakési nedogmatické křesťanství, to jest v široký a liberální protestantismus.

Celkový ráz nového syllabu jest hodně odborně theologický; dotýká se téměř výlučně jen scholastických nebo ze scholastické theologie převzatých pojmů a dogmat. Jen jednou (ve větě 57.) mluví o přírodních vědách tvrzením, že církev jim není nepřízniva, právě tak jako pokroku theologické vědy (v čem je možný pokrok, když všecko téměř je odsouzeno, nesnadno se dohádati!), tedy velice krotce: ostřejší slovo stojí jenom v úvodě, kde se vyslovuje »lítost hluboká, že se i mezi katolíky najde nemálo spisovatelů, kteří překračujíce hranice vytčené od Otců a samé Svaté Církve, pod záminkou vyššího chápání a jménem historické vědy volají po takovém pokroku dogmat, který ve skutečnosti znamená jejich porušení nebo zrušení.« Ostřejším nazýváme tu ironii, se kterou se mluví o vyšším chápání a historickém poznání.

Jaký bude účinek syllabu?

V celku velice *omezený* a krotký. Zarazí ty beztoho skromné začátky biblické vědy, kritiky i exegese, která tu a tam se ukazovala v nesmělém náběhu, professoři a doktoři theologie budou dále jako při disputaci královéhradecké hájit pravost t. zv. comma joanneum, benediktinský řád bude osvědčeným způsobem pracovat o revisi oficielního textu Vulgaty tak, aby se s ním nehnulo, aby se neztratila ani jedna nepřesnost v opisech a otiscích, ani jedna nesprávnost v překladu. To bude asi všecko. A zatím půjde theologická věda dál, poněvadž jako každá věda má zákony svého vývoje a svůj cíl v sobě a ne v dekretu inkvisice.

Na jiné obory lidského badání a myšlení nebude mít vlivu ani nejmenšího, těm se vyhýbá. Nebude tedy faktorem, nýbrž trpným dokumentem jako měřítko theologie a vědeckosti katolicismu 20. století.

*

Takovým oficielním dokumentem, jako je syllabus, stavějí se do pravého světla projevy sebepoznání a pokusy o nápravu a *modernost v katolické církvi* samotné, jak se tu a tam dostanou na veřejnost. Ve »Frankfurter Zeitung« napsal kněz pod titulem: »Die katholische Kirche von heute« upřímné a správné rozpoznání vad: inferiorita katolických národů i jednotlivců (doklady u nás sestavené najde čtenář v kr.-hradecké řeči prof. Masaryka v brožuře »Intelligence a náboženství«, spolu s katolickou obranou), inferiorita, kterou otevřeně doznává, má příčinu v tom, že katolická církev zůstala a trvá na stanovisku středověku, zatím co všechen ostatní svět myšlenkově, technicky a v protestantismu z části též nábožensky pokročil ve fási novověkou. Zajímavá je karakteristika tohoto nového středověku, jak ji podává sám katolický kněz; ptá se: »Má vládnouti středověk se svou omezeností, pronásledovačností, klerikální panovačností, leností, a má-li naše inferiorita dále trvat?« Odpomoc spatřuje pisatel v tom, aby katolíci »konečně nadobro opustili středověk a stali se novodobými lidmi«. To prohlašuje za jádro a cíl veškerého modernistického hnutí. Ale ovšem rada tato je zaklausulována přirozenou u pisatele výhradou, »aniž by se proto stali nevěrnými své církvi«. Přání toto jest zcela pochopitelné, u kněze i u každého upřímného katolíka. Ale právě v tomto přání, v této vnitřní potřebě vězí kořen neúspěchu všech moderních proudů.

Jde o to, lze-li překonati středověk, státi se novodobým člověkem a při tom zůstati věren katolické církvi.

Tento problém řeší nepřímo ale definitivně syllabus, jehož krátký smysl jest: církev zůstane nábožensky, theologicky, ústavně, myšlenkově beze změny na stupni ve středověku ustáleném.

Proto všecky pokusy o zmodernisování katolicismu, o smíření církve s novou dobou působí tragickým dojmem. Kdo by pochyboval o upřímnosti, opravdovosti onoho kněze, pisatele ve »Frankfurter Zeitung«? Ale to je právě smutné, že tolik upřímnosti a opravdovosti je vyplýtváno nadarmo sysifovskou prací. —

*

Bylo-li ještě potřebí nějakých nových důkazů pro dávné rozpoznání fakta, že klerikalismus směšuje náboženství s politikou a využívá náboženství pro politiku, tak i politiky pro náboženství, tedy je dodává novinka

v poslední době zavedená k obohacení arsenálu klerikálních zbraní: pouti s pozadím vysloveně politickým čili krátce p o l i t i c k é p o u t i. Ani nevím, komu náleží primát této myšlenky. Zdá se mi, že v některém moravském poutnickém místě prvně užil kterýs nově zvolený klerikální poslanec říšský pouti k řeči politické, ale také je možno, že čest prvenství připadá vídeňským organisátorům křesťansko-sociálního hnutí. Ve větším slohu aspoň byla uspořádána do Mariazell »p o u ť m u ž ů« (chtějí vyvrátiti tvrzení stále se opakující, že hlavně ženy jsou zbylou baštou klerikalismu), na které předmětem uctívání byl Lueger a Weisskirchner. Také ministrpresident svým pozdravným telegramem stvrdil politický ráz. Zbyl-li čas a chuť k pobožnosti, neví se určitě. — Od té doby též na jiných místech Čech a Moravy konají se pouti k účelům politicky a strannicky agitačním. Posl. Masaryk nazval náboženství křesťanských sociálů »Gasthauschristenthum«. Vedle toho máme politiku s korouhvemi a v náboženství uctívání poslanců. Na českomoravských poutích pak ještě i hole a deštníky pomáhají bránit ohrožené náboženství katolické. —

*

V o l n á M y š l e n k a a j e j í k o n g r e s v Praze zbavuje církevní kruhy veškeré rozvahy. Jak v Čechu píší, jmenovitě v kulturních listech pod čarou známý P. Kopal, to jistě bude světovým rekordem. Biskupská intervence u místodržitele, patrně k vymožení r e p r e s á l i í, přinesla již z části ovoce: Číslo »Volné Myšlenky« bylo zkonfiskováno, a předsedům okresních školních rad byl dán pokyn, aby dle potřeby zakročili proti účasti na kongresu. Strašákem je účast a propaganda anarchistů na kongresu.

Také o humor se stará arcibiskupství pražské. Nespokojenost s dosavadním katolickým tiskem, u slušných katolíků velice pochopitelná, ano nutná při úrovni oficiálního tisku, začala nabývati konkretnějších a tím hrozivějších forem: mělo se založiti »Tiskařské družstvo katolické v Praze«. Proti plánu vystoupil arcibiskup výnosem, ve kterém praví: »Zmíněný podnik hned při svém původu by nesl zárodek neúspěchu, jelikož by neměl potřebné důvěry a požehnání božího«. Nedostatek důvěry pak, ale též i nepřítomnost božího požehnání byla prý by přímým důsledkem opomenutí, že si družstvo nevyžádalo svolení arcibiskupského ordinariátu! Tak se chápe náboženství! —

*

Pokračování zaraženého »Bílého Praporu«, »Rozkvět«, bylo zakázáno arcibiskupy v Olomouci a v Praze. Divíme se, proč vysocí páni církevní nepřejí mladším kněžím nevinné a neškodné radosti! —

*

M e z i R u s í n y v Cholinské Rusi množí se p ř e s t u p y k e k a t o l i c i s m u, poněvadž rusínština byla vypuzována ze škol i z kostelů, a rusínské duchovenstvo bylo povolno, nezřídka přímo nástrojem porušťování. Lid začal chodit do polských kostelů a konečně přestupoval k Římu; duchovenstvo teď ovšem obrací a vlastenčí. —

*

Nejvyšší úřady v Rakousku rozhodly kladně o p l a t n o s t i t a k ř e č e n é h o s e d m i h r a d s k é h o m a n ž e l s t v í mezi rozvedenými

katolíky v Rakousku. Je to potěšitelný pokrok v praxi manželského práva proti neústupnosti katolické církve. Poněvadž rozhodl důvod, že u rozvedených, kteří v Uhrách nabyli občanství, jakožto u cizinců nutno respektovat výhradně zákony cizí země, soudí se, že na rozhodnutí působily vlivy zahraniční. Zase tedy malá oprava, ale jen nátlakem ciziny, aby se Rakousko vyvarovalo evropskému skandálu. Tato cesta z nezaviněného neštěstí v řádné manželství není ovšem přístupna většině, na př. všem státním úředníkům a zřízencům, poněvadž nabytí uherského státního občanství by pro ně znamenalo ztrátu místa. Posl. Ofner podal ve sněmovně návrh na reformu práva manželského. +.

7. září 1907.

ZPRÁVY.

Boj proti pijanství v Rusku. Když v Rusku zaveden propinační monopol, stala se potřebná zařízení, jednak aby bylo pracováno proti pijanství v lidu velmi rozšířenému, jinak aby mohlo býti působeno v lid vzdělavatelsky a vychovatelsky. Za tou příčinou utvořena organisace dozorčích výborův. O činnosti výborů těch — kuratorií střídmostních — podává se zpráva místnější v úřední zprávě říšské monopolní správy. Jsou pak výbory ty guberniální, krajské, městské a lokální. Guberniální kuratoria mají členstvo z úředníků rozličných interessovaných úřadův; mimo ně přibírají se také do nich, počtem ovšem skrovným, osoby soukromé. Větší působnost vyhrazena je soukromníkům ve výborech krajských a místních; v těch jest asi polovice členstva nečinovníkův.

Prvním úkolem střídmostních kuratorií jest dozor k veškerému obchodu s lihovými nápoji a potírání pijanství. Ale právě úkolu toho kuratoria nemohou plniti, poněvadž jim není možno prakticky prováděti dozoru nad nálevnami, k nimž ostatně státní orgány přesně dohlédají. Tím rázněji se výbory věnují boji proti pijanství zařizováním veřejných přednášek a rozprav, jejichžto předmětem bývá toto zlo a jeho následky. Přednášky se konají v čajovnách, školách, kostelích, zejména ve sváteční a odpustkové dny. Popstvo přednášky ty s úspěchem podporuje. S úspěchem se potkává také rozšiřování spisův a brožurek proti pijanství, jež se rozdávají zdarma.

Policejní a fiskální stránka působnosti, dozorčím výborům vládou vytčené, nepotkává se s nadšením zúčastněných; ale za to činnost jejich v oboru lidového vzdělání jest velmi vydatná a požehnaná. V té příčině vytknouti jest na prvém místě zřizování čajoven. R. 1898 bylo jich již 1715. Pravda, že té doby bylo prodejen lihových asi 15kráte více (100: 5·8). Návštěvníci čajoven mohou používati časopisů, mohou se baviti společenskými hrami, mohou hráti na hudební nástroje; v některých čajovnách se poskytuje také noclehu. Městské čajovny vykazují větší návštěvu nežli venkovské (v Oděsse za půl roku 80.000, v Nikolajevě za rok 380.000). Zvláštním zařízením jsou kočovné čajovny, které se zřizují tam, kde z rozličných podnětů schází se množství lidu. Překážkou rozvoje čajoven jsou krčmáři a hospodští, kteří se vzájemně vynasnažují, aby této nebezpečné soutěži kladli překážky v cestu.

Čítárny a lidové knihovny, výbory zřízené, jsou buďto samostatné nebo spojené s čajovnami. V knihovnách mají první místo díla z krásného písemnictví, pak knihy dějepisné. Nejvíce se čtou díla obsahu uměleckého, po nich občasné časopisy, zejména illustrované. Účinnou podporou knihovnictví a vzdělávání lidového jsou knižní sklady. V nich se dostává jednotlivému kupci lacino dobrých knih; sprostředkují styk mezi knihosklady a nakladatelskými firmami tuzemskými i cizinskými a jsou radou knihovním správám.

Výbory zařizují veřejná čtení (r. 1898 jich bylo 5279). Důležitými pomůckami takových čtení bývají projekční přístroje a obrazy. Čítává se v čajovnách, v obecních domech, někdy i pod širým nebem.

Později výbory počaly zřizovati nedělní a večerní běhy pro dorostlé. V nich se vyučují mužové mimo katechismus, ruštinu a počty také zdravotnictví a kreslení, ženy ručním pracím.

Divadelní představení konají se buď pomocí ochotníků anebo se uzavírají smlouvy s divadelními společnostmi, aby se mohla lidu poskytovati představení, resp. provozování děl klassických a povzbuzujících za mírné vstupné.

Zvláštní péči se těší zpěv sborový. Tak na příklad v Permsku utvořeno již r. 1898 přičiněním kuratorů střídmostních 147 vesnických sborův; ba zřízeny tam dva běhy ku vzdělání potřebných sbormistrů. Výbory se přičiňují také o povznesení zpěvu ve školách a o přiměřené hudební vzdělání učitelských chovanců. Vedle sborů zpěváckých místy utvořeny celé hudební sbory (orkestry).

Aby se lidu poskytlo nevinné zábavy, která by jej odluzovala nálevnám, zařizují se národní slavnosti — pod širým nebem obyčejně — na nichž se zpívá, tančí, provozují rozličné hry a tělesné cviky, zábavné večery, vánoční slavnosti a j.

Roku 1898 vydalo 21 guberniálních výborů 60.008 rublů (4·4% všeho svého vydání) na režii, 777.579 r. (56·5%) na čajovny, 89.027 r. (6·5%) na čítárny a knihovny, 59.424 r. (4·3%) na přednášky lidové, 25.718 r. (1·9%) na sbory zpěvní, 29.373 r. (2·1%) na divadelní představení, 21.393 r. (1·6%) na jiné lidové zábavy. Příjmů svých mají výbory asi $^2/_3$ od státu, pak mají příjmy z výtěžku čajoven, přednášek atd., od obcí, samosprávných sborův a soukromníkův. *Kč.*

Změny tvaru lidské lebky a jejich příčiny. V časopise »Archiv für Anthropologie« (27. sv., 3. seš.) jest příspěvek k nauce o plemenech od Ant. Nystroema. Příspěvek ten pojednává o změnách tvaru lidské lebky a o jejich příčinách. Srovnávací zkoumání způsobu života rozličných národův a tříd společnosti dalo základ k domněnce, že živnosti a prostředky dopravní měly nejpřednější vliv na vynikání lebek více méně do délky roztažených nebo více méně širokých, poněvadž podmiňují držení těla hned více do předu nachýlené, hned více přímé. Hlava zabírá postavení do předu přechýlené za ranných dob, kdy člověk »musí pracovati v potu tváři«. Skloněn k zemi, opatřen nářadím nejprostšího druhu a bez pomoci zvířat tažných a nosných, která nyní tahají jeho

vozidla a nosí jeho břemena a vykonávají za něho množství prací, musil provozovati téměř všechna řemesla sedě na bobku, nebo kleče na kolenou.

Změněný způsob práce v mnohých živnostech a vynález strojův umožnily v nové době pracujícímu, že zaujímá za práce vzpřímenější postavení nežli dříve. Kdož pracují u stroje, těm jest vykonávati úkol poměrně lehký; netřeba jim vynakládati příliš veliké síly svalové, sledují většinou práci toliko okem a při tom stojí. Vynález lokomotivy má za naší doby pro vnější držení těla týž význam, jako kůň a tažná zvířata v jiných stoletích. Vozu užíval již indoevropský pranárod nežli se rozšířil; ale vozy, tak jako trakaře, byly za dřívějších dob ve všech zemích lidmi tahány.

Může býti prokázáno, že v jednom a témž národu, jako u Japonců, pracující v postavení do předu přechýleném, zejména »tahači vozní«, nabývají hlav vytáhlých, jiní naproti tomu, kteří mají život pohodlnější a vozí se na vozích, mají hlavu tvarem širší. Užívání soumarů podmínilo tedy u národů většinou velikou změnu jejich způsobu životního a pracovního.

U národů jízdných vyvíjí se lehko brachykefalie; neboť jízda nevymáhá zvláště silného působení svalů šíjových a silného jich stahování na kosti týlové. U kočujících Mongolů severní a střední Asie, kteří, jsouce líní, málo pracují a neprovozují téměř žádné orby, shledává se také zřídka podlouhlý tvar lebkový. Dle Rankovy tabulky (v díle »Der Mensch« II., 226) naskytá se takový tvar jen u 6%, kdežto brachykefalie se vyskytuje u 67%, mesokefalie u 27%.

U Číňanů jest poměr jejich tvaru lebečného velmi kolísavý. Ježto i Číňané jsou Mongolci, zdá se, že za vytváření lebečního tvaru musily působiti ještě jiné příčiny nežli sám poměr plemenný, a musí se prohlédati především k jejich způsobu života. Číňané neužívají koně daleko tou měrou jako Mongolové; jsouť větším dílem rolníky a řemeslníky, kteří pracují v postavení více do předu přechýleném. Tím, zdá se, možno vyložiti, že jest u nich toliko 33% brachykefalův. Theorie o významu prostředků dopravních pro vznikání a udržování brachykefalie potvrzuje se útvarem lebky Laponců, Mongolům blízce příbuzných. Z nich jest 72% brachykefalních, často s indexem šířky 82—85; 28% jest mesokefalů (mezilebých) a dlouholebých u nich není. To pochází odtud, že tráví velikou část svého života na saních, na nichž buď napolo leží nebo zpříma stojí.

Čudové (Finové), kteří také náležejí k plemeni mongolskému, nabyli svého brachykefalního lebečního tvaru bezpochyby za dřívějšího období, kdy jejich předkové se potulovali se svými soumary asijskými stepmi. Brachykefalní lebeční útvar nižších lidových tříd ruských může se jistě uváděti v souvislost s obděláváním půdy, u nich poměrně lehkým; neboť rovina, která jest tam převahou, a černá země nad míru úrodná nežádá velikého namáhání.

V mnohých krajinách jižního a středního Německa nalezeny v tak řečených »hrobech řádkových« (pohřebiště z 5.—8. století po Kr.) neobmezeným počtem lebky dolichokefalní, a obyvatelstvo těch krajin jest nyní největší částí brachykefalní. Převahu brachykefalního typu v dneš-

ním jižním a středním Německu přičítali někteří anthropologové na vrub přistěhování krátkolebečných plemen. Může však býti toho příčinou také toliko nynější změněný způsob života. Virchow vždy větší se rozšiřování brachykefalie mezi Němci přičítá vlivu kultury.

Semitská lebka byla poznačována vždy za protaženou do délky. Lebka Židů, kteří žili pohodlně a hrubšího řemesla neprovozovali, prokázána jest za brachykefalní, což svědčí pro přípustnost dotčeného shora poznatku, že změněný způsob práce a tím zjinačený způsob života národův nebo společnostních tříd má největší účinek na lebeční útvar. *Kč.*

První všeobecné sčítání lidu v Rusku konáno r. 1897. Sčítání tomu však nebylo podrobeno Čudsko (Finsko). V Čudsku provedeno sčítání r. 1898. První všeobecné sčítání lidu v takové velezemi, jako jest říše ruská, jest jistě podnikem jak velevýznamným, tak i velikolepým. Pozvolna podávají se výsledky všeobecného sčítání, obsahující mnoho nových a zajímavých skutečností. IV. a V. seš. VII. roč. časopisu »Statistische Monatsschrift«, vydávaného c. k. statistickou ústřední komissí, má některá hlavní data sčítání toho, z nichž vyjímáme přehled o úhrnu obyvatelstva ruské říše:

Evropské Rusko (bez Čudska)	45,758.348 m.	47,709.388 ž.	— na 1 km² žije	22·2
Polsko	4,711.187 »	4,689.910 »	» 1 » »	84·8
Kavkaz	4,886.230 »	4,404.860 »	» 1 » »	22·5
Sibiř	2,947.815 »	2,778.904 »	» 1 » »	0·5
Střední Asie	4,160.628 »	3,579.766 »	» 1 » »	2·5
Jiné obyvatelstvo ruské[1]	35.511 »	5.643 »	» 1 » »	—
Úhrnem (bez Čudska)	62,499.719 m.	63,168.471 ž.	— na 1 km² žije	6·5

V Čudsku napočítáno r. 1898 celkem 2,592.864 duší, tedy v celém Rusku bylo by 128,261.054 obyvatel (v Rusku evropském 93,467.736, v Polsku 9,401.097, v Kavkazsku 9,291.090, v Sibiři 5,726.719, v Střední Asii 7,740.394, v Čudsku 2,592.864 a jiných[1] 41.154 osob.) Všeobecně jeví se v Rusku téměř úplná číselná rovnováha obou pohlaví; toliko v evropském Rusku jest malý nadbytek žen; ve všech oblastech má převahu číselnou pohlaví mužské, největší poměrně v Střední Asii, nejmenší v Polsku. Největší lidnatost jest v Polsku, v Rusku evropském a v Kavkazsku jest téměř stejná; Sibiř a Střední Asie jsou velmi řídce obydleny.

Těžiště ruského obyvatelstva jest v místech s 50 až 5.000 obyvateli. Jsou to asi veskrze místa venkovská. Asi 5% obyvatelstva obývá v samotách. Velikých měst o 50.000 až 200.000 obyv. jest v Rusku 38; bývá v nich však jen o málo více nežli 3% obyvatelstva. Veleměst, majících více než 200.000 duší, jest v celé říši jen 7, z nich 2 v Polsku.

Dle náboženství jest v celé říši ruské 87,355.851 obyv. pravoslavných (69·5%), 2,173.371 (1·7%) sektářů, 11,417.476 (9·1%) římských katolíků, 3,741.772 (3%) protestantů, 1,221.118 (1%) náleží jiným křesťanským vyznáním, 13,883.944 (11·1%) jest mahomedánů, 5,188.019

[1] V Čudsku, Buchaře, v Chivském chanátě, na válečných lodích v cizozemských mořích.

(4·1%) židů, 645.476 (0·5%) jiných nekřesťanských vyznání. Polsko jest převahou katolické (74·3%), Střední Asie mohamedánská (90·3%), Rusko evropské, Sibiř a Kavkazsko do polovice jsou pravoslavné země (v Kavkazsku mimo to 34·5% mahom. obyv., 12·5% jiných křesťanských vyznání, zvláště Armenové). Protestantů je 86·6% v evropském Rusku; sektářů 80%. Židů jest nejvíce v evropském Rusku (72·6%), v Polsku 25·4%. *Kč.*

Vznikají-li nová plemena. Fritsch tvrdil r. 1899 na kongressu anthropologů v Lindavě, že se tvoří nové rassové typy. Tomuto tvrzení odporují rozliční anthropologové, jako Boas (v Sev. Americe), Kollmann (v Bazileji) a j. co nejrozhodněji a zdůrazňují, že nevznikají nové typy, nýbrž toliko kříženiny. V Americe dostalo se vedle plemene rudochů bílé plemeno Evropanův a černé plemeno Negrů k rozšířenému křížení. Vzniklo množství míšenců, jejichžto původ může býti ustanoven s dostatečnou jistotou. Anthropologové kloní se asi většinou k supposici, že křížením musejí konečně neomylně vznikati nová plemena. Boas však přihlížel způsobem zevrubným ku plodnosti rodin, výšce těla, délce lebky a proporcím obličeje; dále srovnával vzrůst indiánských dětí se vzrůstem dětí druhokrevných (polokrevných); nemohl však prokázati nového typu, který by byl vznikl vlivem křížení. K témuž výsledku vedla statistická šetření o barvě očí, vlasů a pleti, Virchowem a j. vykonaná. Snědí a rusí Kavkazané jsou ve svých vlastnostech hodně rozdílní a křížili se od mnohých století; ale nikde tím nevznikl nový typ. Uvažujíce o otázce, zdali se člověk mění nebo ne, musíme přesně rozrůdňovati dvé věcí: vlastnosti morfologické a fluktující (kolísavé). Ony, kterými jest podmíněna podoba člověka: tvar lebky, obličeje, pánve nebo kloubů, jež jsou pro lidskou podobu naprosto karakteristické, nebo svaly, jako svaly stehenní, nikdy se nezměnily. Člověk ovšem doznává pod rozličným ponebím a rozličnými vlivy změn, špatným životním postavením krní a scvrká se, může tučněti, týti, přizpůsobiti se zimě severní a vedru jižnímu; ale kosti, svaly a postava zůstávají tytéž a od doby diluviální se nezměnily. Pokrok kultury, nové útvary lidské společnosti, násilné převraty sociálního života nemají vlivu na morfologické vlastnosti člověka. Přes dlouholebé a krátkolebé, přes dlouhé a krátké nosy, přes rusé a snědé jsme se navzdor proměnám kulturních stupňů nedostali.

Jinak fluktující znaky plemene: přibývání tuku, svalstva a výšky tělové u jednotlivcův a celých tříd obyvatelstva za vlivu lepších životních poměrův, ubývání těch vlastností při špatné výživě. Tak se znamená také ubývání hrudníku prací v továrnách a přibývání při práci v přírodě. Ale všemi těmi vlivy nevzniká nová odrůda; za následujících pokolení mohou vlastnosti příznivými vlivy vzniklé opět zmizeti, a celé kruhy obyvatelstva mohou degenerovati, když se poměry životní zhorší; a přece tak může nazvrat vzniknouti v témž okruhu věc opačná. Neboť tyto znaky jsou bez výjimky kolísavé.

Časem odrůdy (variety), na příklad v Evropě rusá a snědá, zvykly ponebí č., jak se říká, adaptovaly se fysiologicky a nemohou snášeti ponebí tropického. Opačné však také mívá místo. Vůbec jest těžko změniti fysiolo-

gické vlastnosti, od tisíciletí nabyté. Že se morfologické vlastnosti nemění, dokazuje černoch, uvedený do Ameriky. On i jeho potomkové zůstávají týmiž prognathními, vlnovlasými Sudanci s týmiže znaky, které měli v Africe. Tak běloši v Americe: ti se nepřeměňují v rudochy, ačkoliv jsou podrobeni od staletí účinkům téhož ponebí.

Fluktujícími znaky jsou také pathologické a abnormní útvary. Dle Kollmanna dědí se daleko rozšířená tuberkulosa po pokolení; ale Evropané zůstávají vždy Evropany, Židé Židy, černochové černochy. Krátkozrakost (myopie) a slepost barev (daltonismus) se také zděďují; mohou však za vlivů příznivých poměrů zmizeti. Ještě nebylo plemene tuberkulosního, krátkozrakého nebo daltonického. Právě tak fluktují rozmnožení prstů na rukou a nohou, blizny (mateřská znamení), určité druhy barvy vlasův a vzrůstu vousů, abnormity šesti obratlů bederních, třinácti žeber, šesti řezacích zubů. Všechny ty znaky vznikají a zanikají; lidské plemeno šestiprsté atd. však ještě nevzniklo.

Zajímavo jest zvěděti, kterak si Kollmann představuje na základě svých zkoumání vznik plemen. Původní čeleď č. pračeleď lidského pokolení klade do pásu tropického; všichni jedinci mají tytéž morfologické znaky. Za druhé periody činna jest obměna (variabilita), a tvoří se rozličná plemena Negrů, Evropanů, rudochů atd. Tato plemena se šíří po pevninách putováním, podobně jako četné druhy zvířat a rostlin po povrchu země se rozšiřovaly. Po tomto druhém období, jež zplodilo mnoho nových lidských rass, následovala doba, kdy variabilita klesla na míru skrovnou, tak jak ji pozorujeme působivou ještě dnes. Tyto tři první periody náležejí dle všech zkušeností palaeontologie, zeměpisu zvířat a rostlin do praeglaciální a interglaciální (předledové a meziledové) epochy zemské. Čtvrté období, za něhož se více netvoří nových plemen, počíná, jak pravděpodobno, koncem diluvia: plemena pokolení lidského stala se tvary trvalými. Jak se tyto pochody odehrávaly povlovně v jednotlivu, v oboru ústrojů, to jest zahaleno tak v temno, jako pochody v oboru plemen. (Jahrbuch der Naturwiss. 1900—1901.) *Kč.*

